UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies tertius et quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

Dies Tertia.

urn:nbn:de:hbz:466:1-72907

Visual Library

ACTA SANCTORUM OCTOBRIS.

TOMUS SECUNDUS.

DIES TERTIA.

SANCTI, QUI V NON. OCTOB. COLUNTUR.

S. Theogenes martyr Antiochiæ.
S. Victor
S. Urbanus } MM. in Africa.
S. Sapargus
S. Felix
S. Amponus aut Amponius } martyres.
S. Castus
S. Candidus vel Candida M. Romæ.
S. Dionysius episc. Alexandrinus
S. Faustus M.
S. Caius } Alexandriæ et forte alibi in Ægypto.
S. Petrus
S. Paulus et alii quatuor
B S. Romana V. M. Bellovaci in Gallia.
S. Hesychius conf., discipulus S. Hilarionis, Majumæ in Palæstina.
S. Menna V. Fontaneti in Lotharingia.
S. Maximianus conf. episc. Bagaiensis in Africa.
S. Cyprianus episc. Telonensis, conf., Telone in Provincia Galliæ.
S. Patusius conf., electus episc. Meldensis in Gallia.
SS. Ewaldi duo presbyteri MM. in antiqua Saxonia.
B. Utho conf., abbas Metamensis in Bavaria Inferiori.
S. Jovinus vel Juvinus conf. in Campania Galliæ.
S. Gerardus abbas Broniensis in comitatu Namurcensi in Belgio. E

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Algotus, *ex monacho Cisterciensi episcopus Curiensis, apud Castellanum cum titulo* Beati *annuntiatur ad hunc diem. Consului aliquot scriptores, sed nihil addere possum dictis apud nos in Prætermissis die, quo in Menologiis Cisterciensibus memoratur,* XVII Januarii.

Eoglodius, *ut* abbas, *hodie annuntiatur a Ferrario* in Jona insula. *Idem ab eodem relatus jam fuerat* in Hibernia *ad* 25 *Januarii. Colganus* Euchadium *vocavit, et ex historicis et martyrologis recentioribus Acta* Euchadio *suo concinnavit ad* 25 *Januarii; at cultum mihi minime probavit. Nam recentiores dumtaxat adduxit martyrologos, et in Martyrologio Anglicano ad diem* 20 *Januarii præfixo asterisco insinuatur,* Eglodium, *ut ibi vocatur, apud antiquos non esse inventum. Quod Colganus ait :* Natalis autem ejus celebratur
C 25 Januarii in Gallovidia, regione Albaniæ, cujus est apostolus; vel secundum alios in Hibernia; *sic intellige, ut velit, eum ab aliis annuntiari* in Gallovidia, *ab aliis* in Hibernia. *At annuntiatio in recentioribus Martyrologiis nec cultum infert; nec facit, ut nobis liceat sic annuntiatos* Sanctorum *titulo honorare. Vide etiam dicta in Prætermissis ad* XXV Januarii.

S. Ludgeri *episcopi Monasteriensis Translatio aut Elevatio memoratur in aliquot auctariis Usuardini Martyrologii apud Sollerium nostrum, ut etiam in Martyrologio Germanico. Acta* S. Ludgeri *illustrata sunt ad* XXVI Martii.

Sanctorum Sulpitii et Serviliani *mentio hodie est in antiquo Kalendario, quod Martenius tom. III Anecdotorum edidit* ex Ms. Lyrensis monasterii. *Apud eumdem tom. VI Collectionis amplissimæ in Martyrologio ibidem primo, cui octingentos annos editor tribuit, legitur :* Natale SS. Sulpicii et Serviliani martyrum. *Præterea in scriniis nostris ad hunc diem reposita erant quasi Acta* SS. Sulpitii et Serviliani, *exscripta* ex Ms. Passionali Cartusiæ Herbipolensis, *annotato hoc die. Ex his autem colligo, Sanctos illos hoc die aliquibus locis in Germania cultos fuisse. Acta vero, quæ hic reposita erant, data sunt, ubi de iisdem Martyribus actum fuit* XX Aprilis.

S. Marci Evangelistæ *memoria hodie exstat in Martyrologio Morbacensi. Ejus Acta data sunt ad diem* XXV Aprilis.

Gandulphi confessoris *meminerunt editiones Usuardi Lubeco-Coloniensis et Greveni, consonante etiam nostro Florario Ms. At locus, ubi ab omnibus annuntiatur,* apud Warindas, *id est,* Varennis *in Burgundia, satis ostendit, memorari* S. Gangulphum *aut* Gengulphum, *qui ibidem ut martyr colitur, et cujus Acta apud nos habes ad* XI Maii.

Theobaldus *episcopus Eugubinus cum titulo* Sancti *memoratur in Mss. Additionibus Cartusiæ Bruxellensis apud Grevenum, sed verisimiliter ex errore. Nam duos quidem* Theobaldos *aut* Tebaldos *inter episcopos Eugubinos apud Ughellum invenio, sed titulo* Sancti *aut* Beati *carentes. Ferrarius quoque nec Catalogo Sanctorum Italiæ nec Generali inseruit* Theobaldum *episcopum Eugubinum. Præterea Papebrochius noster ad* 16 *Maji illustravit et edidit Vitam S. Ubaldi episcopi Eugubini, quam* F
Theobaldus *aut* Tebaldus *ejus successor conscripsit; eaque occasione in Commentario prævio num.* 3 *observavit, dictam S. Ubaldi Vitam fuisse in Mss. Belgicis sub nomine* S. Theobaldi. *Quare manifesta erat errandi occasio; et sic auctor* Theobaldum *Eugubinum partim cum* S. Ubaldo, *partim cum alio* Theobaldo *revera Sancto, ut ibidem videri potest, confuderit. Consule itaque dictum Commentarium ad* XVI Maii.

S. Gilbertum, *abbatem Novem-Fontium, Ordinis Præmonstratensis in Arvernia prolixo elogio celebrat Saussayus, et una* S. Petronillam, *ejus uxorem, et* S. Ponciam *filiam.* Gilbertus *similiter memoratur apud Chrysostomum vander Sterre. Vita* S. Gilberti *data est, ac simul actum de* SS. Petronilla *et* Poncia (*ut dictum est in Prætermissis ad* 13 *Julii*) *die* VI Junii.

S. Paulus patriarcha Constantinopolitanus *hodie est in Fastis Æthiopum apud Ludolfum. De eo actum apud nos est ad* VII Junii.

S. Ragnoberti *Adventus corporis annotata est memoria in codice Caudiacensi Usuardino apud Sollerium. De* S. Ragneberto *martyre actum est ad* XIII Junii.

S. Felicis *ita fit mentio in codice Abdinghoffensi in Westphalia :* Eodem die Adventus corporis beati

A Felicis martyris. *Ex Vita B. Meinwerci, episcopi Paderbornensis, qui Abdinghoffense cœnobium fundavit, utcumque colligitur, agi de* S. Felice, *uno ex septem filiis S. Felicitatis. Nam, ut narratur in laudata Vita, apud nos data ad* 3 *Junii, cap.* 4, *B. Meinwercus Romæ impetravit tria media corpora filiorum S. Felicitatis, et nominatim* S. Felicis. *De hoc* S. Felice, *seu de septem fratribus et eorum matre S. Felicitate, apud nos actum est ad* x Julii.

S. Arnulphi Mosomensis M. *hodie post Molanum meminit Castellanus. Ejus Acta in Opere nostro illustrata habes ad* xxiv Julii.

S. Pantaleon *hodie memoratur in Fastis Æthiopum apud Ludolfum, ubi mox sequuntur* Hermolaus presbyter, Hermacletus et Anamæus, fratres ejus, *qui tres ponuntur ut Socii, haud dubie in martyrio. De* Pantaleone *in Annotatis sic loquitur Ludolfus :* Unus hic est e novem Sanctis : de quo in Histor. Æthiopiæ 3. 3. 8. *Habet loco allegato* Pantaleonem *aliquem inter primos Æthiopiæ apostolos. Hinc* Pantaleonem *illum annuntiat Castellanus in Martyrologio Universali. Attamen ob tres sequentes existimo potius, hic agi de* S. Pantaleone *medico et martyre, qui passus est Nicomediæ. Nam in Actis* S. Pantaleonis *memoratur*

B Hermolaus presbyter, Hermippus *et* Hermocrates, *quos cum supra dictis eosdem esse, vehementer suspicor. Nam et dignitas et nomen* Hermolai *plane consonant;* Hermacleti *nomen cum nomine* Hermocratis *satis congruit pro translatione ex lingua Æthiopica. Unum quidem nomen plane videtur diversum; sed id adeo mirandum non est ob diversitatem linguarum; ut hac de causa a data conjectura recedendum censeam. Acta* S. Pantaleonis, *uti et* S. Hermolai *et Sociorum data sunt ad* xxvii Julii.

S. Ambrosius episcopus *ad hunc diem* Senonis *annuntiatur a Castellano; sed pag.* 1008 *in Corrigendis totum istud deleri jussit. Actum est de* S. Ambrosio *Senonensi ad* iii Septembris.

Theoctisti *martyris brevissima mentio est in solis Menæis impressis, ubi adduntur duo versiculi, quibus capite minutus dicitur.* Theoctistum *consequenter annuntiavit Castellanus in Martyrologio Universali. Nobis sola Menæa non sufficiunt, ut credamus,* Theoctistum *certo ad hunc diem spectare. Fuit* Theoctistus *aliquis capite cæsus cum SS. Cypriano et Justina, qui die præcedente celebrantur a Græcis sine* Theoctisto, *ut satis verisimile fiat,* Theoctistum *illum in Menæis ad præsentem relatum esse diem. De SS. Cypriano, Justina et* Theoctisto *actum est ad* xxvi Septembris.

C Eusebii, *verosimiliter Papæ, de quo heri in pluribus Fastis, memoria hodie est apud Wandelbertum in additis soluta oratione. De* S. Eusebio *Papa in Opere nostro actum est ad* xxvi Septembris.

Luitwini *episcopi Trevirensis Translatio annuntiatur in Florario Ms.; in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum de eodem hæc leguntur :* Beati Ludwini ducis Franciæ, postea episcopi Trevirensis. *De hoc* S. Ludwino *aut* Leodowino *actum est ad* xxix Septembris.

Ponti et Leonis *mentio est in additis soluta oratione apud Wandelbertum. Videntur duo esse ex Martyribus, de quibus actum est heri in* SS. Primo, Quirillo *etc.* ii Octobris.

S. Leodegarii *hodie meminit vetustissimum Martyrologium apud Martenium, uti et Labbeanum et Rabanus; in aliis fere omnibus pridie, seu ad* ii Octobris.

B. Godefridum, *monachum Villariensem et sacristam hoc die memorant Henriquez et Chalemotus : at de eodem cum aliis egimus ad* ii Octobris.

Scopilio *archipresbyter legitur apud Grevenum. Consule dicta de* S. Scupilione *in Prætermissis ad* ii Octobris.

Tilmanni *SS. Ewaldorum socii, cui eorumdem passio et corpora revelata sunt, cum titulo* Beati *hodie meminit Gelenius in Colonia Agrippina, sed nulla profert cultus indicia. Invenio tamen in Collectaneis nostris ita notatum :* Tilmannus a quibusdam colitur, ut significavit P. Jacobus Kritzraldt; *verum cum non addatur, a quibus aut ubi cultu ecclesiastico* Tilmannus *afficiatur,* Tilmanno, *donec certius quid distinctiusque de ejus cultu addiscamus, locum inter Sanctos dandum non arbitramur.* D

Cyprianus, *ut* abbas *et* Sanctus, *memoratur a Ferrario* Telone in Gallia, *laudatque tabulas, nescio quas, Telonenses. Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani* Cyprianum *abbatem admisit et exornavit, et mox duos alios addidit, nimirum* Cyprianum *martyrem, a Saracenis interemptum, et* Cyprianum *episcopum,* qui Vitam S. Cæsarii Arelatensis conscripsit. *Ex his solus episcopus est notus, et a multis vocatur* Sanctus, *annuntiaturque ejus* festum *hac die in Martyrologio Parisiensi, quod anno* 1729 *impressum habemus. De aliis duobus, nimirum abbate Telonensi et Telonensi martyre, ne vel minimum vestigium invenio. Castellanus in Aemeris pag.* 772 *videt tres Saussayi* Cyprianos, *sine ulla probatione assertos, et* Cyprianum *episcopum solum vocat* venerabilem, *et in Supplemento ad hunc diem deleri jussit totam annuntiationem, quam de ipso, ut Sancto, ad hunc diem dederat. De* Cypriano *episcopo tamen agimus.* E

S. Herculanus *martyr* Romæ *annuntiatur in Martyrologio Mediolanensi, quod corpus alicujus* S. Herculani *servetur Mediolani. Cujus ex pluribus* Herculanis *sit corpus, non indicatur.*

Geneni et Elematis virginis *mentio est in Mss. Additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum, locusque exprimitur* in Græcia civitate Syriæ. *Non satis capimus, quid auctor voluerit, nisi nomina sint corrupta.*

Dedicatio ecclesiæ B. Mariæ de Burio *in Lusitania memoratur apud Chalemotum.*

Dedicatio *ecclesiæ cathedralis* Urgellæ *in Hispania est in Martyrologio Hispanico.*

Edmundus *S. Margaretæ Scotorum reginæ et Malcolmi regis filius apud Camerarium cum titulo* Sancti *annuntiatur, silentibus aliis martyrologis. Fuit revera* Edmundus *aliquis inter S. Margaretæ filios, ut videri potest apud nos tom. II Junii in S. Margareta pag.* 336, *isque talis, ut verisimiliter regnantium in cœlo numerum auxerit, non tamen ut* Beatis *in terra agnitis eum annumerare nobis liceat.*

S. Fausti *martyris festum hac die celebrari dicitur Leonissæ in Umbria in ecclesia Minorum Conventualium. Ratio est, quod pars capitis et ossium* S. Fausti, *quæ fuerunt extracta e cœmeterio Calepodii, ibidem servetur, ut habet Jacobillus in Catalogo reliquiarum Umbriæ pag.* 34. *Plura non addimus, cum Sancti gesta sin ignota, eo certe nomine.* F

Theotecnus, *tamquam lapidatus, annuntiatur breviter in Menæis, et brevissime in Menologio Sirletiano, uti et apud Castellanum, qui Menæa secutus est. Cum sileant omnes alii Fasti, et solis Menæis parum fidamus, versiculos, quos habent Menæa, hic tantum recitamus : neque enim plura invenimus.*

Ἅπαξ ἐλεύσθην, καὶ Θεότεκνος λέγει,
Ὡς παῦλος εἶπε, πρὸς Κορινθίους γράφων.

Semel lapidatus sum, etiam Theotecnus dicit,
Ut Paulus dicebat, ad Corinthios scribens.

Antonius et Rawak martyres *annuntiantur in Fastis Coptitarum et Æthiopum apud Ludolfum, et ex iis apud Castellanum : sed nobis non sunt satis noti.*

Batzalota-Michael *apud eumdem Ludolfum in Fastis Æthiopum hodie legitur, nobis plane ignotus.*

Usifos et Urianos, *nobis æque ignoti in iisdem Fastis annuntiantur.*

Irmengardis, *abbatissa Ordinis Cisterciensis, cum* Beatæ *titulo memoratur apud Henriquezium, Bucelinum et Arturum in Gynæceo; sed sine cultus indiciis.*

Matthæus

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A Matthæus a Massuraca, *Ordinis Minorum, tamquam virtutibus et miraculis præstans, cum titulo* Beati *annuntiatur in Martyrologio Franciscano ab Arturo a Monasterio, qui addit in Annotatis :* Quapropter a devotis Masuracanis et aliis populis maxima in veneratione habetur : illisque in suis necessitatibus succurrit patrocinaturque. Obiit ac sepultus est Lavernæ, cujus sepulcrum miraculis illustratur. *Hæc mihi qualemcumque de publico cultu suspicionem injecerunt. At, consulto Waddingo, et aliis nonnullis, omnem de ecclesiastico cultu* Matthæi *suspicionem deposui; et revera Fortunatus Hueberus in Menologio Franciscano* Matthæum *sine titulo* Beati *memorat, uti et alios plures, quibus illum titulum more suo adjungit Arturus, etiamsi cultu careant.*

Paula Baptista Mezavacca, *virgo Clarissa, memoratur in Gynæceo apud Arturum, sed sine ullo publici cultus indicio.*

Theodrada, *abbatissa Suessionensis et soror S. Adelardi abbatis Corbeiensis, annuntiatur cum titulo* Sanctæ *apud Saussayum in Appendice Martyrologii Gallicani pag.* 1232; *indeque ab Arturo in Gynæceo ad hunc diem, ubi in textu* Theodora *vocatur, mendo verisimiliter typographico : nam in Annotatis* Theodradis *scribitur, et omnia designant* Theodradam *S. Adelardi sororem, in cujus*
B *Vita, ad diem* 2 *Januarii data, de* Theodrada *fit mentio. At nihil præterea invenio, cur recentiores* Sanctam *vocaverint, cum hic titulus ei in Vita S. Adelardi non tribuatur.*

Triginta moniales *ejusdem monasterii Constantinopoli, quæ pro cultu sacrarum imaginum exsilium passæ sunt, Sanctis pro sua liberalitate annumeravit Arturus in Gynæceo. Tota autem ratio petitur ex Epistola S. Theodori Studitæ, partim data apud Baronium ad annum* 816, *qua viventes laudantur, et ad perseverantiam animantur. Felices revera sunt, si perseveraverint. At quis eam perseverantiam scriptori neoterico revelavit?*

Tadæa *et* Martha, *alias* Marthea, *tamquam resuscitatæ pallio S. Angeli, memorantur in Acie bene ordinata Ordinis Carmelitarum; sed ignotæ nobis sunt.*

Wideradus *aut* Widradus, *abbas Flaviniacensis, ut* venerabilis *annuntiatur apud Castellanum in Supplemento ad hunc diem, ubi tamen asserit, ab aliis* Sanctum *vocari aut* Beatum. *Mabillonius in Actis Sanctorum Benedictinorum Sec.* III, *part.* I *agit de* venerabili Widrado, *et pag.* 691 *observat, hoc die defunctum esse, et Martyrologio Flaviniacensi adscriptum cum titulo* Beati; *in Necrologio etiam bis* Sanctum *vocari; indeque infert, jam diu*
C Beatum *et* Sanctum *audisse, subjungitque :* Tametsi anniversarius ejus dies quotannis solitis precationibus peragitur in monasterio Flaviniacensi, excepto, quod non lugubri, sed festivo ritu campanæ pulsantur. Hinc Widradum VENERABILEM hic appellare præstat, quam BEATUM aut SANCTUM; maxime cum singularia ejus facta, si monasterii Flaviniacensis conditionem excipias, ignoremus; nec proinde certum de eo judicium ferre liceat. *Hisce subscribendum credimus.*

Adaucti M. *meminerunt Menæa et Menologium Sirletianum. At in Menæis et pluribus Græcorum Fastis magis celebratur die sequenti* IV Octobris.

SS. Crispus *et* Caius, *discipuli S. Pauli, hodie leguntur in Catalogo Ferrarii; sed in Martyrologio Romano ad* IV Octobris.

S. Francisci *hodie mentio est in uno codice Usuardino apud Sollerium in auctariis Usuardi. Spectat ad sequentem diem* IV Octobris.

Hervæus, *abbas Ordinis Cisterciensis, ut* venerabilis, *memoratur a Menardo* in cœnobio Ursi Campi. *Eumdem Chrysostomus Henriquez* Beatum *suo more vocat; sed cultum non probat, ponitque die sequenti* IV Octobris.

Maduluti, *episcopi Virdunensis, meminit codex Bruxellensis Usuardinus apud Sollerium. Idem comparet in codice Luxoviensi et in editione Lubeco-Coloniensi, scribiturque ibidem* Madalneus; D *in Mss. Additionibus Cartusiæ Bruxellensis legitur* Madulphi, *sed apud plures et in impresso Breviario Virdunensi* Madelvæus *est ad* IV Octobris.

Marci *et* Marcelliani *hodie mentio est in Hieronymiano Epternacensi, et in Morbacensi apud Martenium, ubi repetuntur die, ad quem spectant* SS. Marcus *et* Marcellianus *aut* Marcianus IV Octobris.

S. Froilani, *Legionensis episcopi ad hunc diem meminerunt Ferrarius, Menardus et alii quidam monastici. In Romano est* V Octobris.

Rustici *et* Eleutherii *martyrum memoria hodie est in Menæis, addito distycho, quo dicuntur capite minuti. Castellanus in Martyrologio Universali illos in Oriente annuntiavit. At viæ dubitare possum, quin sint Parisiis passi cum S. Dionysio Parisiensi, cujus socii* Rusticus *presbyter, et* Eleutherius *diaconus notissimi sunt. Locus martyrii in Menæis omittitur, et in Menologio Slavo-Russico post Dionysium Areopagitam ita sequitur :* Item amicorum ejus, Rustici et Eleutherii. *Verisimiliter collector Menæorum intellexerit,* Rusticum *et* Eleutherium *cum S. Dionysio passos; cumque geminum Dionysium hodie annuntiaret, illos eodem die posuerit; sed S. Dionysius Parisiensis cum* Rustico *et* Eleutherio *sociis spectant ad* E IX Octobris.

S. Dionysium Areopagitam *hodie annuntiant Martyrologium Romanum Parvum, Ado, Usuardus, Notkerus, Menæa excusa, Menologium Sirletianum et Basilianum, aliique sacri Græcorum Fasti. Baronius in Martyrologio Romano hodierno hanc annuntiationem omisit, et ad* 9 *Octobris, quo S. Dionysius Parisiensis laudatis ecclesiasticis Fastis inscriptus est, duos hosce Dionysios conflavit in unum; qua in re ab eruditis passim ei merito contradicitur. Nihilominus cum inter disputanda de utroque* Dionysio *necessaria occurrat connexio, visum nobis est tam de Areopagita, quam de Parisiensi agere ad unum eumdemque diem* IX Octobris.

S. Francisci de Borgia, *tertii præpositii Generalis Societatis Jesu, memoria Martyrologio Romano olim inserta fuit hoc die, sed una cum festivitate inde translata est ad* X Octobris.

S. Sanctini, *Meldensis episcopi, hodie mentio est in Florario nostro Ms. Sanctorum. Ferrarius in Catalogo Generali* Lutetiæ Parisiorum *annuntiat* Sanctinum *et* Antonium, *ut discipulos S. Dionysii Areopagitæ, et martyres* sub Domitiano, *omisso episcopatus titulo. Omnia examinabuntur die, ad quem apud nos alibi jam remissi sunt* XI Octobris.

S. Geraldi *Auriliacensis meminerunt Menardus,* F *Saussayus et Bucelinus; sed alii, et plures et vetustiores, quibus Castellanus consentit,* S. Geraldum *memorant ad* XIII Octobris.

S. Cannatus, *ut episcopus Massiliensis hoc die legitur apud Ferrarium in Catalogo Generali, ibique* Canates *dicitur. Secutus est Saussayus, in cujus Martyrologio nomen magis corrupte* Canalis *scriptum est. At* S. Cannatus *in Officiis propriis Massiliensibus et apud Castellanum ponitur die* XV Octobris.

Joannes Chozebita, *episcopus Cæsareensis in Palæstina, et, relicto episcopatu, iterum anachoreta, annuntiatur hodie in Menæis et in Menologio Sirletiano, indeque apud Castellanum. Sed idem repetitur, et in Menologio Basiliano etiam memoratur ad* XXVIII Octobris.

S. Benedictus, *episcopus Comensis, hac die obiisse dicitur apud Ughellum tomo V Italiæ Sacræ in Catalogo episcoporum Comensium. Sed in Martyrologio Comensi refertur die* XXX Octobris.

Willibrordi episcopi et martyris *mentio est in editionibus Usuardi Lubeco-Coloniensi et Greveni, poniturque* apud antiquos Saxones. *Consonat Martyrologium Germanicum, passim dictum Canisii, Galesinius vero et Maurolycus* Willibrordum *annuntiant cum duobus Ewaldis, de quibus agimus.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *agimus. De* Willibrordo *jam annotavit Sollerius noster, non alium sibi notum præter celebrem* Willibrordum, *Ultrajectensem episcopum, de quo agendum ad* VII Novembris.

Anna, *mater Samuelis, hoc die annuntiata est a Castellano ex Fastis Æthiopum, a Ludolfo editis. Apud Græcos habetur die, ad quem apud nos jam remissa est,* IX Decembris.

Autissiodero Dedicatio cryptarum beatissimi Stephani protomartyris *hodie legitur in Martyrologio Autissiodorensi apud Martenium. De* S. Stephano *protomartyre agetur ad* XXVI Decembris.

Dedicatio *ecclesiæ cathedralis Vesontionensis* S. Stephani *memoratur apud Ferrarium in Catalogo Generali, et apud Saussayum. De* S. Stephano *protomartyre agetur, ut dictum est, ad* D XXVI Decembris.

Albitum *aut* Alvitum, *episcopum Legione in Hispania, hoc die reposuit Ferrarius in Catalogo Generali, et rursum* 30 *Octobris, utroque loco laudans Marietam, qui nullum assignat diem. Si Ferrario credimus, non colitur Officio ecclesiastico; videtur tamen non carere omni ecclesiastico cultu, ut ex aliis colligi posse videtur. Dari itaque poterit (nisi quis certum diem cultus particularis aut obitus assignaverit) eo die, quo refertur apud Menardum et in Martyrologio Hispanico,* XXVII Decembris.

DE S. THEOGENE AUT THEUGENIO AUT THEAGENE

MARTYRE ANTIOCHIÆ.

J. S. EX HIERONYMIANIS ET MENÆIS.

Hujus Antiocheni Martyris nomen varie prolatum,

B *Martyrem in titulo propositum magna cum nominis varietate annuntiant apographa Hieronymiana. Florentinius ex suis codicibus, consentiente etiam Blumiano, edidit :* In civitate Antiochia Thugeni. *At Corbeiensis habet :* Antiochia Theogeni. *Epternacensis :* In Antiochia Theotisti. *Richenoviensis :* Et in Antiochia Theoctisti. *Augustanus sine loco :* Theogeni, *uti et Gellonensis. Labbeanus vero :* Theugeni. *Corbeiensis brevior :* In Antiochia Theogeni. *Antiquissimum apud Martenium habet :* Theugeni. *Aliud primum apud Martenium tom. VI Collectionis amplissimæ :* Et S. Theogenis. *Appendix Adonis :* In Antiochia, S. Theugenii. *In Auctariis Bedæ ex codice Atrebatensi :* In Antiochia natalis S. Theogenis. *Grevenus, corrupto nomine, habet :* Antiochiæ, Cheugenii. *In Martyrologio Ms. S. Maximini, cujus habemus apographum, ita legitur :* In Antiochia sancti Theogonis. *Singulare est, quod habetur in Florario Ms. :* In Antyochia sancti Theugenii episcopi et confessoris. *Verum auctor Florarii non tantæ auctoritatis est, ut probabile nobis faciat, episcopum et confessorem fuisse, quem reliqui ut Martyrem celebrant. Ex allegatis observo, de palæstra Martyris Antiochia consentire omnes codices, in quibus illa non omittitur; secundo, unum dumtaxat Martyrem Antiochiæ annuntiari, cujus nomen videtur* Theogenes *fuisse, ut unum apud Græcos annuntiari videbimus. Quod enim* Thugenus *et* Theugenus *vel* Theugenius *apud varios scribitur, ex modica nominis Græci apud Latinos corruptione verisimiliter factum est.*

C

unde duos credidit Florentinius,

2 *Major est diversitas nominis in duobus bonæ notæ codicibus, cum in altero* Theotistus, *in altero* Theoctistus *vocetur. Hinc Florentinius in Annotatis suspicatur, duos fuisse Martyres,* Theoctistum *et* Theogenem, *allegatque pro ea opinione Martyrologium Aquisgranense sibi a Bollando nostro communicatum. In dicto Martyrologio, quod ante me habeo, post elogium duorum Ewaldorum hæc sequuntur :* Eodem die in Ægypto, Marci et Marciani. Candidi. In Antiochia Theodisti. Eugeni. Victoris. Leodegari. Ampimi. *Ait de his Florentinius :* Quamquam confusa nomina sint, videntur tamen pro Theotisto simul et Thugenio attestari. *Et pro confirmatione opinionis aut suspicionis suæ laudat Menologium Sirletianum, in quo memoratur* Theogenes *et* Theotecnus *cum Adaucto.* E

quod non videtur probabile.

3 *Verum nequeo suspicionem illam Florentinii pro conjectura satis probabili admittere, cum quia in codice illo Aquisgranensi multa sunt corrupta et confusa, ut nomen* Eugeni *oriri potuerit etiam ex corruptione alterius. Si autem* Eugeni *revera positum sit pro* Theugeni, *unius codicis auctoritas nequit sufficere ad* Theoctistum *simul et* Teugenium *admittendum : nam collector Martyrologii, cum in alio codice vetustiore inveniret* Theoctistum, *in alio* Theugenium *dictum, credere potuit, diversos esse Martyres, et utrumque nomen ponere. At nos uni Martyrologio contra auctoritatem reliquorum omnium, in quibus unicus ponitur Martyr Antiochenus, credere non debemus. Græci non juvant opinionem Florentinii, etiamsi Menæa non modo* Theogenem *et* Theotecnum, *sed etiam* Theoctistum *annuntient, cum singuli ponantur seorsum, et diversis etiam suppliciis legantur coronati, ut ex illis nequeant asseri duo socii Antiocheni, etiamsi quis omnes pro certis habere velit.*

Idem forte apud Græcos memoratus.

4 *Qui ex illis probabiliter idem est cum Martyre Antiocheno in Hieronymianis relato, in Menologio Sirletiano sic annuntiatur :* Eodem die commemoratio sancti martyris Theogenis, qui pro Christi confessione ignis flammam pertulit. *In Menæis brevissime memoratur, additis tamen his versiculis.* F

Ὡς ἦλθεν ἐν χρῷ τῆς πυρᾶς Θεαγένης·
Εἰσῆλθεν αὐτήν, οὐ ταραχθεὶς τῇ θέᾳ.
Ut venit ad pyram Theagenes,
Illam ingressus est, non turbatus spectaculo.

Non Theogenes, *sed* Theagenes, *non hic scribitur. Plura de hoc martyre non habemus.*

DE SS. VICTORE, URBANO ET SAPARGO MM.

IN AFRICA.

J. S. EX MARTYROLOGIIS.

Hi tres Martyres in Hieronymianis memorati,

Tres Martyres in titulo propositi satis constanter in Fastis Hieronymianis annuntiantur, et ex illis ad alios quosdam fluxerunt. Apud Florentinium ita legitur in textu Martyrologii : In Africa Victoris. Urbani. Separgi. *Epternacense habet :* In Africa Victoris, Urbani, Sapargi. *Corbeiense :* Africa Victoris, Urbani, Sapargi. *Blumianum similiter consentit. In codicibus contractioribus aliquid etiam de his Martyribus legitur. Duo in Richenoviensi sic memorantur :* In Affrica Victoris, Urbani. *In Augustano omnes tres leguntur, sed immixti aliis sequentibus, nominibusque luxatis, hoc modo :* Aphr. (*id est,* Africa) Victoris... Scapargi (*pro* Sapargi) Orbani (*pro* Urbani.) *In Labbeano* Afri

A Afri *ponitur pro* Africa, *sed integra Martyrum nomina sic leguntur :* Victoris,... Sapargi, Urbani. *In Gellonensi :* Africa Victoris,... Sapargi, Urbani. *Martyrologi, qui* VIII *et* IX *sæculo floruerunt, de his nihil tradiderunt.*

et in aliis aliquot recentioribus.

2 *Attamen eorum Martyrologiis aliqua de hisce deinde addita sunt. Nam in Appendice Adonis recte sic leguntur :* In Africa, Victoris, Urbani, Sapargi. *Grevenus in Usuardo sic edidit :* In Africa Victoris, Urbani, Sapargi. *Item codex Florentinus meminit* Sanctorum martyrum Victoris et Spargi, *pro* Sapargi. *In duobus Bedæ codicibus auctis legitur :* In Africa Victoris, Urbani. *In aliis quoque, quos mitto, mentio est solius* Victoris. *Omnes etiam tres leguntur in Florario Ms., sed sine loco. Plura de his Martyribus dicenda non habemus. Seorsum passos puto a tribus sequentibus, qui in Martyrologiis sequuntur et continuo dabuntur, quia illis in omnibus accuratioribus Martyrologiis præponuntur voces* et alibi. *Castellanus* Sapargum *expresso nomine, et duos alios Martyrologio suo Universali inseruit.*

AUCTORE J. S.

DE SS. FELICE, AMPONO VEL AMPONIO, ET CASTO MM.

EX MARTYROLOGIIS.

In omnibus fere Martyrologiis, ex quibus supra tres Martyres dedi, mox alii tres sequuntur, non expresso Martyrii loco. Florentinius in textu sic habet : Et alibi Felicis. Amponi. et Casti. *Codex Epternacensis plane consonat, uti et Blumianus. Modica differentia unius nominis est in Corbeiensi :* Et alibi, Felicis, Amponii, Casti. *In*
B *Gellonensi videntur Africæ attribui, utpote Africanis immixti, et nomina sic efferuntur :* Amponi,... Felicis, Casti. *Ita plane in Labbeano. In Augustano duorum tantum fit mentio, corrumpto unius nomine, scilicet* Amonii, *pro* Amponi, et Felicis. *In Richenoviensi, omisso uno, sic legitur :* Et alibi, Felicis et Casti. *Appendix Adonis omnes exhibet hoc modo :* Et alibi, Felicis, Auponi (*pro* Amponi) et Casti. *Florarium Ms. meminit* Felicis et Casti et aliorum multorum. *At ultima verba forte sine auctoritate sunt addita. Editio Usuardi Lubeco-Coloniensis tantum meminit* Felicis et Casti. *At Grevenus habet :* Et alibi, Felicis, Ammonii (*pro* Amponi) et Casti. *Horum etiam fit mentio in auctis Bedæ codicibus, sed parum accurate, cum in aliquibus* E
jungantur cum Victore *Africano. Ex recentioribus Maurolycus duos e tribus sic commemorat :* Item sanctorum Felicis et Casti.

DE S. CANDIDO VEL CANDIDA M.

ROMÆ.

SYLLOGE.

C. B.

SÆCULO III VEROSIMILIUS. *Candida seu potius Candidus martyr, qui ab Usuardo*

In variis Martyrologii Hieronymiani apographis unus hodie Romæ martyr recte annuntiatur; ast cum uno codemque modo non efferatur in his omnibus, dubium fit, virilisne, an feminei sexus exstiterit. In Epternacensi seu S. Willibrordi apographo signatur : v. Non. Oct. Romæ Candidæ; *in Richenoviensi vero, seu Divitis-Augiæ in Germania :* v. Non. Oct. Romæ Candidi. *Florentinius in eruditis Annotationibus, quas ad hunc diem Lucensi suo apographo subdit, posteriorem lectionem præfert, quod hanc plures Hieronymiani*
C *codices cum Romano hodierno, Usuardo aliisque hagiologis exhibeant. Florentinii opinionem, ut probabiliorem, propense amplector, tum quod Epternacense apographum, quamvis antiquissimum, mendis non careat, tum quod Usuardus, ex quo Martyrologii Romani reformatores aliique martyrologi hausere, annuntiationem hodiernam, qua* S. Candidum, *non* Candidam, *scribit, ex antiquis monumentis, diversis ab Hieronymianis apographis, haud dubie deprompserit. Etenim illa* S. Candidum *non tantum Romæ, sed etiam Romæ ad Ursum pileatum consignat, quæ positio cum in Hieronymianis non exprimatur, necesse est, ut hanc ex aliis antiquis documentis acceperit.*

aliisque Romæ ad Ursum pileatum hodie ponitur;

2 *Cum nihilominus, quæ qualiave hæc exstiterint, compertum non habeam, laudatam Florentinii opinionem non quidem ut certam, sed ut probabiliorem, quemadmodum jam dixi, admitto. Hinc etiam fit, ut pro certo nequeam edicere, rectene, an male,* S. Candidus *ad Ursum pileatum ponatur. Romanum interim hodiernum, plurimique Fasti sacri recentiores, Usuardum hic etiam secuti,* S. Candidum *hodie sic memorant :* Romæ ad Ursum pileatum S. Candidi martyris. *Belinus tamen Sanctum Romæ breviter sic annuntiat :* Romæ sancti Candidi martyris. *Forte ejus ad Ursum pileatum positionem habuerit suspectam. Utut sit, nihil est, cur hic Usuardo fidem abrogandam, indubie pronuntiem. Quapropter cum per positionem illam locus, ubi sanctus Martyr proxime a martyrio fuerit a fidelibus depositus, verosimiliter designetur, operæ pretium fuerit, quo ille utcumque innotescat, nonnulla hic in medium proferre; cum id præsertim ad tempus, quo Sanctus martyrio coronatus sit, lato saltem qualicumque modo definiendum conducat. Antonius Bosius, et post hunc Paulus Aringhus in Roma sua subterranea duo, ad Ursum pileatum posita, distinguunt cœmeteria, Romæ persecutionum tempore Christianorum obsequio quondam destinata. Horum alterum extra urbem via Portuensi ad aliquam Ursi Pileati, unde et* cœmeterii ad Ursum pileatum
nomen acceperit, figuram situm fuit; alterum intra F
urbem, ubi nunc exstat ecclesia S. Bibianæ, in Esquiliis, regione Romæ antiquæ quinta, in vico Ursi pileati per Sextum Rufum lib. de Regionibus urbis memorato, a quo et hoc vel certe ab aliqua Ursi pileati figura sibi vicina cœmeterii ad Ursum pileatum *nomen pariter induerit.*

non ante sæculum III *passus est, si positio illa locum,*

3 *Primum, ut ex iis, quæ laudatus Aringhus lib.* II *cap.* 19 *num.* 1 *et* 3 *affert, recte consequitur, nec citius quam sæculo tertio, nec serius quam anno* 269 *fuit exstructum. Secundum vero, uti idem Aringhus lib.* IV *cap.* 42 *num.* 5 *docet, sub impio Juliano Apostata, atque adeo non ante sæculum quartum, media sui parte jam præterlapsum, initium accepit. In alterutro ex hisce cœmeteriis, si modo vera sit Usuardi annuntiatio, sensuque, quem supra assignavi, intelligenda sit, Sanctus terræ a fidelibus indubie fuit mandatus. Quapropter cum dictorum cœmeteriorum antiquius ante sæculum tertium non fuerit exstructum, necesse est, ut et* S. Candidus, *qui vel in illo vel in altero minus antiquo sepulturam obtinuit, ante idem sæculum tertium martyrii palmam non fuerit adeptus. Atque ita quidem discimus, Sancti nostri martyrium nec primo, nec secundo æræ Christianæ sæculo posse affigi; ast num tertio vel quarto potest innecti? Cum plures Romæ Christiani sæculo tertio quam quarto passi reperiantur, malo ego* S. Candidi *martyrium ad sæculum tertium referre,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

referre, hocque propterea, addita tamen dubitandi formula, in margine adscripsi. Quod si tamen qua ratione in cœmeterio ad Ursum pileatum intra urbem sito certo queat statui Sancti nostri sepulcrum, sæculo quarto ejus martyrium, ob tempus, quo sepulcrum illud conditum docuimus, recte illigaris. Verum dubium est admodum, fueritne S. Candidus *intra, an extra urbem tumulo mandatus.*

ubi terræ mandatus est, signet, sin minus,

4 *Incertum ergo manet, tertione, an quarto sæculo martyrii palmam sit consecutus, eritque, ut consideranti patebit, pariter incertum, an id primo vel secundo sæculo non acciderit, si, ut fieri potest, ab Usuardo ad Ursum pileatum hodie annuntietur, non quod ibi sepultus, sed quod eo aliunde fuerit translatus. Quapropter quo rationibus supra allatis Sancti martyrium a primo et secundo sæculo recte removeatur, necesse est, ut hodierna Usuardi annuntiatio, quemadmodum jam ante satis innui, ad Ursum pileatum unius sepulturæ causa* S. Candidum *reponat; id autem fieri, prout etiam insinuavi, vero videtur similius. At Baronius in Annotatis, quæ ad hunc diem Martyrologio Romano subdit, alium prorsus sensum hodiernæ Usuardi annuntiationi attribuit, atque ea,* S. Candidum *ad Ursum pileatum passum poni. Ita, uti apparet, vir eruditissimus existimat, quod in ea antiquæ Romæ regione vetus*
B *legatur memoria lapidi incisa, qua ingens martyrum multitudo ad Ursum pileatum posita describitur. Vix dubitem, quin hæc, quam loco citato Baronius laudat, memoria sit altera ex binis inscriptionibus, numerum martyrum in cœmeterio ad Ursum pileatum intra urbem posito designantibus, atque ab Aringho plus semel jam laudato Romæ subterraneæ lib.* IV, *cap.* 42, *num* 19 *et sequenti exhibitis. Verum Usuardus urbes tantum, ubi passi sint martyres, non etiam illarum vicos solet signare. Ad hæc, uti ex eodem Aringho lib. et cap. citatis, num.* 21 *fas est colligere, omnes ii martyres, quos inscriptiones illæ recensent, cœmeterii ad Ursum pileatum martyribus non idcirco annumerantur, quod martyrio ibi coronati, sed quod vel sepulti, vel eo fuerint translati, ut, etiamsi* S. Candidus *ab Usuardo ad Ursum pileatum passus poneretur, id tamen Baronius, ob rationem jam discussam non recte affirmaret.*

tempus, quo martyrium subiit, plane est incertum.

5 *Baronio nihilominus hic etiam adstipulatur Ferrarius, in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem sic scribens :* Candidus apud Ursum pileatum (qui vicus erat urbis in Esquiliis; ubi nunc ædes est S. Bibianæ virginis et martyris) martyrium passus ab Usuardo... refertur; extatque adhuc ibi ejus memoria inscripta, *comprehensa scilicet, ut hic auctor verosimiliter vult, sub veteri plurimorum martyrum memoria ex Baronio mox laudata. Certe*
C *aliam, quæ* S. Candidum *nominatim memoret, memoriam non novi. Porro si* S. Candidus, *quod tamen non puto, ab Usuardo ad Ursum pileatum, quod ibi* D *passus sit, forte annuntietur, nihil plane suppetet, quo, ut consideranti patebit, ejus martyrium uni potius quam alteri e tribus prioribus æræ Christianæ sæculis attribuas, prorsusque manebit dubium, non tantum, an in cœmeterio ad Ursum pileatum intra urbem, verum etiam an in cœmeterio ad Ursum pileatum extra urbem* S. Candidus *sepultus, aut etiam eo translatus umquam fuerit. Utut tamen sit, Bosius supra laudatus, cui Piazza in Hemerologio suo sacro et Menologio Romano assentitur, Romæ subterraneæ lib.* II, *cap.* 17, *pag.* 167 *in eam opinionem propendet, quæ* S. Candidum *in cœmeterio, ad Ursum pileatum extra Urbem via Portuensi sito, terræ mandatum statuit. Idcirco autem eo inclinat, quod, ut conjicit,* S. Candidus *ortum duxerit ex præclarissima Romana Candidorum familia, cujus juris aliquando fuerit locus, in quo postmodum cœmeterium ad Ursum pileatum via Portuensi fuerit exstructum. Verum non video, solido aliquo fundamento illam Bosii conjecturam inniti. Quod si tamen* S. Candidus *in aliquo ad Ursum pileatum cœmeterio fuerit sepultus, id potius factum esse in cœmeterio ad Ursum pileatum extra, quam intra urbem idcirco existimo, quod, uti supra docui, Sanctus ante sæculum quartum martyrio verosimiliter fuerit coronatus, tuncque cœmeterium ad Ursum pileatum intra urbem nondum exstiterit.* E

In Hispaniam translatus, ibique cultus, a Tamayo asseritur.

6 *Vides jam, credo, erudite lector, nihil afferri posse, unde sat certum fiat, quo tempore Sanctus noster passus fuerit, quove in cœmeterio, seu intra seu extra urbem sito, fuerit sepultus. Hinc Tamayus in Martyrologio Hispanico Annuntiationi, qua hodie* S. Candidi, *martyris Romani, ut ait, ad Ursum pileatum passi, apud Solanam, Ordinis S. Jacobi de Spatha, in cœnobio Fratrum SS. Trinitatis Excalceatorum depositionem commemorat, recte hanc annotationem subjungit :* Ejus (*S. Candidi*) Acta periere, ideo tempus, quo martyrium pertulit, ignoratur. *Ast mox addit :* Illud certissimum est, quod sacra hujus Martyris lipsana Roma Madridium translata fuere cum aliis sanctorum Martyrum exuviis, quas R. P. F. Joannes ab Annuntiatione, SS. Trinitatis Ordinis Excalceatorum alumnus, a SS. Pontifice, Urbano octavo, cujus nepotis fuerat confessarius, accepit, et Generali Ordinis misit, ut inter monasteria sui Ordinis in Hispania divideret; qui hoc sanctum corpus Candidi monasterio Solanensi in Martia, nostris Mancha, donavit, ubi adhuc colitur, et honorifice custoditur. *Unde inter omnia incerta, quæ de Sancto hactenus disseruimus, saltem ejus in Hispania cultus, si modo Tamayi Candidus a Nostro, quod non ausim asserere, non distinguatur,* F *certus evadet atque indubitatus. Ceterum de* S. Candido, *cum nulla ejus Acta exstent, plura non novi.*

DE SS. DIONYSIO, EP. ALEXAND., FAUSTO M., CAIO, PETRO, PAULO ET QUATUOR ALIIS

ALEXANDRIÆ ET FORTE ALIBI IN ÆGYPTO.

C. B.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. S. Dionysius, episcopus Alexandrinus, cur hodie detur; sanctorum Sociorum ejus in Fastis sacris memoria, locus et tempus felicis e vita excessus.

ANNO CCLXV, CIRCITER, ET INITIO SÆC. IV. *S. Dionysius, Martyrologio Romano hodie inscriptus,*

artyrologio Romano hodierno reformato hæc hodie annuntiatio inscribitur : Eodem die (*tertio Octobris*) sanctorum martyrum Dionysii, Fausti, Caii, Petri, Pauli et aliorum quatuor, qui primo sub Decio multa passi demum sub Valeriano ab Æmiliano præside diu tormentis vexati martyrii palmam meruerunt. *Novem hos Sanctos, quorum quinque nominantur, quatuor linquuntur anonymi, nullis prorsus antiquis Latinorum Fastis sacris ad hunc diem insertos invenio; ast eos ex Menologio Sirletiano eruditissimi Martyrologii Romani reformatores dubio procul accepere. Id ipsemet Baronius, horum unus, in Annotatis, quibus illud illustravit, non obscure indicat.* Agunt, *inquit,* et de his (*Sanctis annuntiatione Romani hodierni mox adducta contentis*) hac item die (*tertia Octobris*) Græci in Menologio (*Sirletiano scilicet*) his verbis : Natalis sancti martyris Dionysii et Sociorum octo. Hic sub Valeriano et Gallieno imperatoribus adductus ad præsidem Æmilianum, perseverans

A perseverans in Christi confessione, exilio primo damnatur, atque proscribitur, ac lapidatur; plura tormenta, quam olim in Libya sub Decio passus. Conclusus igitur in loco squalido cum Fausto, Gaio, Petro et Paulo, qui cum illo annos duodecim easdem pœnas toleraverant, consummatus est in confessione Christi. *Sanctus* Dionysius, *qui hic, atque adeo etiam is, qui in Romano hodierno supra memoratur, alius non est, quam magnus ille* Dionysius, *Alexandrinæ urbis in Ægypto episcopus.*

alius non est, quam Dionysius Alexandrinus episcopus,

2 *Id ex binis ipsiusmet* S. Dionysii, *Alexandrini episcopi, epistolis, quarum una contra quemdam Germanum, illius temporis episcopum, Sancto obtrectantem, altera ad Domitium et Didymum scripta est, liquido patescit. Etenim in his epistolis, quarum duo egregia Fragmenta in Historia sua Ecclesiastica, alterum lib.* VI *cap.* 40, *alterum lib.* VII *cap.* 11, *Eusebius exhibet,* S. Dionysius, *quæ sibi in persecutione Decii acciderint, exponit, suosque in hisce comites ac socios fuisse indicat* Faustum, Caium, Petrum *et* Paulum, *ut adducta Menologii Sirletiani annuntiatio ex binis laudatis Eusebii capitibus deprompta sit, atque adeo ut* Dionysius, *cui hæc illos ipsos passionum Socios adjungit, alius non sit, quam magnus ille* Dionysius, *Alexandrinæ urbis in Ægypto episcopus. Adhæc altero epistolæ adversus Germanum scriptæ Fragmento, quod Eusebius Historiæ* B *Ecclesiasticæ lib.* VII *cap.* 11 *pariter exhibet,* Dionysius, *Alexandrinus episcopus, quæ sub Valeriano passus sit, ipsemet etiam exponit. Confer ea cum hodierna Menologii Sirletiani annuntiatione, et illico videbis, quæcumque hæc sub Valeriano* Dionysium suum *passum affirmat, ex epistolæ Fragmento proxime citato esse desumpta, ut adeo non alium, quam* Dionysium *Alexandrinum episcopum designet. Accedit,* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, nullo alio die in Menologio Sirletiano inveniri; cum autem verisimile non sit, in hoc Virum sanctissimum juxta ac celeberrimum nuspiam memorari, dubitandum non est, quin id hodie fiat. Ut id mihi omnino persuadeam, faciunt etiam Mediolanensia bibliothecæ Ambrosianæ Menæa Mss., infra pluries memoranda, quæ* S. Dionysium, *Alexandrinum episcopum, addito* ἀρχιεπισκόπου ἀλεξανδρείας *titulo, hodie annuntiant, sicque apertissime designant.*

ideoque hic hodie datur cum adjunctis sanctis Sociis,

3 *Porro quamvis, ut ex jam dictis constat,* Dionysius, *Martyrologio Romano hodie insertus, alius non sit, quam* Dionysius, *Alexandrinus episcopus, hic tamen Sanctus in eodem Martyrologio Romano iterum, quamquam sine Sociis, quibuscum hodie memoratur, ad diem* 17 *Novembris expressius signatur. Idem ad diem* 19 *Novembris accidit* S. Fausto. *Hic* C *enim, ut ex dicendis manifestum fiet,* Faustus, *ibidem signatus, ab hodierno* Fausto *non distinguitur. Ad hæc* Faustum *et* Caium, *quos hodie cum* Dionysio, Petro *et* Paulo *celebrat, ad diem sequentem cum SS. Eusebio, Chæremone et Lucio denuo commemorat. Hinc in Martyrologio Romano majorem accurationem non immerito quis forte requirat. Sollerius noster in Usuardo a se illustrato ad diem* 17 *Novembris eruditissimos Martyrologii Romani reformatores memoria forte lapsos, existimat, dum* S. Dionysium, *Alexandrinum episcopum, quem jam ad* 3 *Octobris diem annuntiarant, ad* 17 *Novembris iterum producunt. Ast id ego non ex memoriæ lapsu, sed ex eo potius factum reor, quod viri, utut alias perspicacissimi, hic tamen non satis perspexerint, unum eumdemque esse* Dionysium, *qui Alexandrinæ in Ægypto urbis exstitit episcopus, et ad* 3 *Octobris diem Menologio Sirletiano inscribitur. Ex unitate quoque non sat perspecta factum puto, ut iidem eruditissimi viri sanctorum* Caii *et* Fausti *annuntiationem iterarint. Et vero, quod ad* S. Dionysium *pertinet, nihil in Sirletiana ejus ad* 3 *Octobris diem annuntiatione occurrit, unde, an de* S. Dionysio, *Alexandrino episcopo, sermo sit, colligas, nisi illam cum fonte suo, in Ecclesiastica Eusebii Historia a me jam assignato, sedulo conferas. Utut sit, mihi sufficit, magnum illum* Dionysium, *Alexandrinæ urbis episcopum, Martyrologio Romano hodie inscribi, ut hunc Sanctum, quamvis in Prætermissis diei* 14 *Septembris ad* 17 *Novembris jam remissum, una cum adjunctis ei sanctis Sociis hodie tradam. Ab his duco initium, ut deinde quidquid ad solum* S. Dionysium *pertinet, rerum narrandarum seriem interrumpere non coactus, commodius pertractem.*

AUCTORE C. B.

4 *Menologio Sirletiano et Martyrologio Romano hodierno, quibus, ut docuimus,* S. Dionysius, *Alexandrinus episcopus, una cum* SS. Fausto, Caio, Petro, Paulo *et aliis quatuor Sanctis anonymis hodie inscribitur, alii insuper Fasti sacri accedunt, quos inter non infimum locum obtinent magna Græcorum Menæa typis excusa. Hæc* SS. Faustum, Caium, Petrum *et* Paulum, *quibus quatuor anonymos insuper adjungunt, una cum* S. Dionysio *etiam recensent, eosque brevi celebrant elogio, cui præmissi versiculi solum* S. Dionysium, *sanctis ejus octo Sociis, quorum quatuor tamen nominat subjectum elogium, relictis anonymis, nominatim exprimunt. En illos cum adjuncta versione Latina :*

qui præterea cum S. Dionysio Menæis Græcorum excusis,

Διονύσιος σὺν συνάθλων νῦν ὀκτάδι,
Ζόφου μετάσας, φωτὸς οἰκεῖ χωρίον.
Dionysius nunc cum octo commilitonibus,
Amota caligine, lucis locum inhabitat.

Alluditur hic haud dubie ad locum squalidum et tenebrosum, cui cum SS. Fausto, Caio, Petro *et* Paulo S. Dionysius *inclusus gloriosa Christi confessione vitam terminasse asseritur in elogio versiculis recitatis subjecto; quod huc tamen, quoniam tam in hoc, quam in aliis adjunctis, cum Sirletiano elogio, ad num.* 1 *recitato, apprime consonat, non transcribo. Nec etiam, an Menæorum, Menologii Sirletiani, aliorumque, quos jam produximus aut porro producturi sumus, sacrorum Fastorum elogia exactæ veritati omnino congruant, nunc disquiro; dabitur infra commodior id faciendi locus.* E

5 *Menæis Græcorum excusis, ex quibus jam quæcumque ad* S. Dionysium, *Alexandrinum episcopum, ejusque sanctos Socios pertinent, in medium adduxi, Fastos homonymos subjungo, Mediolanensia scilicet, ante adhuc laudata, quorum penes nos est ecgraphum, Bibliothecæ Ambrosianæ Menæa Mss. Hæc, brevi præmissa annuntiatione, Sanctos nostros pariter elogio, atque eo quidem paulo prolixiori, exornant; at simul a Menæis excusis non parum dissentiunt. Etenim nec sanctos* S. Dionysii *Socios numero definito exponunt, nec hos inter* Petrum *et* Paulum *nominatim recensent. Non dubito tamen, quin etiam binos hosce Sanctos indefinito, quem dumtaxat exhibent, sanctorum* Dionysii *Sociorum numero includant. Sic existimo, quod tum in elogio, quo Sanctos celebrant, tum in brevi annuntiatione elogio præfixa sermonem, ut mihi quidem apparet, de iis omnibus Sanctis instituant, qui* S. Dionysium *sive in fuga,* F *quam sub Decio jussu divino arripuit, sive in exsilio, quod sub Valeriano subiit, comitati sunt, aut certe cum eo utriusque persecutionis, a duobus illis imperatoribus in Christianos motæ, acerbitatem pertulerunt. Laudatum elogium, quod e Græco Latinum feci, cum annuntiatione prævia, Latine quoque reddita, huc transcribo, ut facta cum geminis Historiæ Eusebianæ capitibus, num.* 2 *citatis, collatione, suum de hac re ferre queat eruditus lector judicium.*

Mediolanensibus bibliothecæ Ambrosianæ Menæis Mss.

6 *En illud :* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου μαρτύρος Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς συνόδου αὐτοῦ Γαΐου, Φαύστου, Εὐσεβίου καὶ τῶν λοιπῶν. οὗτος ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας οὐαλεριανοῦ, τὸν διωγμὸν κινησάντος καὶ κατὰ πάντων μὲν τῶν Χριστιανῶν, κατ' ἐξαίρετον δὲ κατὰ τῶν ἐπισκόπων, οὓς ἐδόκει πάντας ὑπὸ τὴν χεῖρα ποιῆσαι τὴν ἑαυτοῦ. Αἰμιλιανὸς δέ τις Ἀλεξανδρείας ἡγεμὼν κρατήσας αὐτὸν βίῳ καὶ λόγῳ κεκοσμημένον ὄντα διδασκαλικόντε πάνυ καὶ τῆς ὀρθῆς ἀντεχόμενον πίστεως, σὺν Φαύστῳ διακόνῳ καὶ λοιποῖς, καὶ πολλὰ καταναγκάσας θῦσαι τοῖς εἰδώλοις καὶ ταῖς βασάνοις ἀπαλλαγῆναι καὶ μὴ πείσας, εἰς ἔξορίαν παραπέμπει, πάσης αὐτοὺς κωλύων συνόδου καὶ συναγωγῆς καὶ ὁμιλίας πρὸς τοὺς συνήθεις. Ἀπαχθεὶς δὲ ἐν τῇ Κεφρῇ καὶ διδάσκων τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἐλιθεύζετο ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ μαθὼν ταῦτα Αἰμιλιανὸς ἐκέλευσεν ἀποιχισθῆναι αὐτὸν εἰς τραχυτέραν χώραν γηῆζῶν

quorum elogium, quo Sanctos celebrant, Græce

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

λησῶν καὶ μιαιφόνων πεπληρωμένην ἀνδρῶν, ἐν ᾗ πολλοὺς ὑφέρη πειρασμοὺς· οὐ μόνον δὲ τότε τοιαῦτα ἔπασχε, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Δεκίου χρόνοις. Εὐσέβιος δὲ καὶ Χαρίμων διάκονοι παρὰ Θεοῦ ἐνδυναμωθέντες καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς ἐπισκεπτόμενοι καὶ θάπτοντες τὰ τῶν μαρτύρων λειψάνα, πολλὰς βασάνους ὑπέμειναν. Ὁ γοῦν μακάριος Διονυσίος διαφόροις ὁμολογίαις καὶ κινδύνοις καὶ ἐξορίαις ἐγκαρτερήσας μέχρι δωδεκάτου ἔτους τῆς Γαλλιήνου βασιλείας ἐτελεύτησεν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίᾳ. Φαῦστος δὲ ὁ σὺν αὐτῷ διάκονος διήρκεσε μέχρι τοῦ κατὰ Μαξιμῖνον διωγμοῦ καὶ γηραιὸς κομιδῇ γενόμενος ἐν ταῖς θλίψεσι μαρτυρικῶς τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν ταῖς βασανοῖς ἐναπέτανον, οἱ δὲ τὸν Θεὸν ἀνακηρύττοντες ἐτελεύτησαν.

et Latine hic exhibetur,

7 *Accipe nunc versionem Latinam.* Certamen sancti martyris Dionysii, archiepiscopi Alexandrini, atque etiam Gaii, Fausti, Eusebii, reliquorumque, qui ex ejus societate fuerunt. Hic floruit sub imperio Valeriani, qui persecutionem excitavit, contra omnes quidem Christianos, maxime vero contra episcopos, quos omnes sibi habere volebat obsequentes. Æmilianus autem quidam Alexandriæ præfectus eum vivendi ratione, eloquentia et docendi peritia supra modum præstantem, atque insuper veræ fidei adhærentem cepit una
B cum Fausto diacono et reliquis, eosque plurimum impulsos nec permotos, ut idolis sacrificarent atque a tormentis caverent, in exsilium misit, omni conventu sermoneque cum familiaribus inhibito. Abductus autem (*Dionysius scilicet*) in Cephro, docensque Dei verbum, a populo lapidibus est appetitus. Hæc autem edoctus Æmilianus, jussit eum migrare in regionem asperiorem, latronibus cruentisque viris repletam, ubi multas ærumnas sustinuit: neque solum hæc tunc passus est, sed etiam tempore Decii: Eusebius vero et Charimon * diaconi a Deo roborati, captivos visitantes, martyrumque reliquias sepelientes, multa gravia sustinuerunt. Beatus igitur Dionysius cum in diversis confessionibus et periculis et exsiliis usque ad annum duodecimum regni Gallieni patienter perseverasset, in Christi confessione excessit e vivis: Faustus vero ejus diaconus usque ad Maximini persecutionem in vivis mansit, factusque valde senex in tormentis fidem confessus capite truncatus est: quod vero pertinet ad reliquos, alii tormentis sunt immortui, alii vero Deum prædicantes obierunt.

* *al.* Chæremon

aliisque Fastis sacris inscribuntur:

8 *Adi nunc, erudite lector, bina Eusebii capita supra plus semel laudata, factaque horum cum elogio jam recitato collatione, videbis in hoc, quantum*
C *opinor, de iis omnibus esse sermonem, qui sive in Decii, sive in Valeriani persecutione* S. Dionysio, *Alexandrino episcopo, ærumnarum et laborum socii comitesque exstiterunt. Quapropter cum hos inter, ut ex dictis num.* 2 *liquet, certo computandi sint* Petrus *et* Paulus, *dubium esse non potest, quin hos quoque Menæa Ambrosiana sub indefinito, quem exhibent, sanctorum* Dionysii *Sociorum numero includant. Nec est, cur quis propterea existimet, Chæremonem die sequenti a nobis dandum, et Eusebium die tertia Julii cum S. Anatolio jam datum, una cum* SS. Gaio *et* Fausto *a Menæis Ambrosianis* S. Dionysio *socios hic adjunctos, pariter contineri sub quatuor Sanctis anonymis, quos cum* S. Dionysio, *hujusque quatuor aliis nominatis Sociis Fasti sacri ante Menæa Ambrosiana supra producti commemorant. Etenim elogia, quibus hi omnes Sanctos nostros celebrant, primam suam trahunt originem ex binis plus semel jam laudatis Eusebii capitibus; in his autem præter* SS. Faustum, Caium, Petrum *et* Paulum *octo insuper aut novem alii, hosque inter Eusebius et Chæremon, qui omnes, Decio et Valeriano Christianos persequentibus, e* S. Dionysii *societate aut etiam clero exstitere, nominatim expressi occurrunt. Quapropter quamvis dubium non sit, quin sub quatuor nostris anonymis* S. Dionysii *Sociis, quatuor item ex illis octo aut novem nominatis comprehendantur, pro certo tamen, quinam hi sint, nequit edici. Utut sit, generali commemoratione San-* D
ctos nostros omnes tam anonymos quam nominatos Menæa Ambrosiana celebrant, quod sufficit, ut hæc Fastis sacris illos signantibus annumeranda hic sint. Venio nunc ad Fastos reliquos, quibus sanctorum Dionysii *Sociorum memoria inscribitur. Maximus Margunius, Cytherorum episcopus, in suo Menologio, hodierna Græcorum lingua vernacula conscripto, Menæis excusis presse inhæret, nihilque ab his diversum docet.*

in duobus tamen omnes martyrio adjecta etiam palæstra,

9 *Castellanus Romani hodierni elogium ex idiomate Latino in Gallicum nude convertit, recteque monet, apposita, in margine notula,* S. Dionysium *esse* Dionysium *Alexandrinum episcopum, qui* 17, *et* S. Faustum *esse* Faustum *martyrem, qui* 19 *Novembris Romano Martyrologio iterum inseritur. Galesinius a Fastis omnibus hactenus memoratis dissentit. Etenim, quod in his non fit, annuntiationi suæ locum adscribens, Sanctos in Græcia annuntiat. Cum tamen idcirco dumtaxat verosimiliter id faciat, quod illos, utpote Menæis et Menologio Sirletiano inscriptos, cultu ecclesiastico apud Græcos gaudere existimet, erroris quidem certo hic argui non potest; verum, cum* S. Dionysium *ejusque omnes sanctos Socios martyrium pertulisse, insuper affirmet, in hoc saltem asserto, ut ex dicendis patescet, a veritate certissime aberrat, nisi forte, quod tamen non ap-* E
paret, nihil aliud velit, quam Sanctos nostros, tyrannorum minis tormentisque spretis, fidem fortiter fuisse confessos, non autem pro ea sanguinem fudisse. Ferrarius et Tamaius S. Dionysio *ejusque sanctis Sociis martyrii palmam pariter attribuunt; atque id quidem iis verbis faciunt, ut non nisi de stricto martyrio queant intelligi. Adhæc prior martyrii eorum palæstram Romæ in Italia, posterior Contrebiæ in Hispania constituit, qui alter amborum error est longe gravissimus. Tamaius quidem, ut ipsemet in Notis ad Martyrologium suum Hispanicum indicat, Sanctos in Hispania passos didicit ex Juliani, Toletani archipresbyteri, adversariis; verum hæc mera dumtaxat sunt commenta, a majoribus nostris aliisque eruditis sæpius convulsa, meritoque explosa. Quod autem ad Ferrarium pertinet, hic quidem ad calcem elogii, quo* S. Dionysium *ejusque Socios exornat, Bedam, Usuardum et Adonem nominatim citat; verum hi Sanctos illos omnes martyrium subiisse, Romæque insuper id accidisse, nuspiam affirmant.*

coronati perperam

10 *Et vero non video, qua ratione quove fundamento sat firmo innixi asseverare hoc possent antiquiores illi martyrologi. Etenim Sanctos nostros omnes, nec Romæ, nec alibi martyrio coronatos esse, vel ex solo obitus, quo e vivis excessit* S. Dionysius, F
loco et genere fit perspicuum. Hic quippe, ut infra luculentissime probabimus, post pacem, Ecclesiæ a Gallieno redditam, Alexandriæ in Ægypto mortalem hanc vitam felici tranquillaque morte terminavit. Qua ergo veri specie dici potest martyrio, et quidem Romæ coronatus? A Græcis quidem Ἱερομάρτυρος *titulo, idque non immerito, decoratur; verum id propterea non fit, quod stricti nominis martyr sit, seu quod persecutorum gladio occubuerit, sed quod, cum bis pro fide Christiana tentus, atque in exsilium pulsus fuerit, ob gloriosam Christi confessionem non pauciores, quam plurimi martyres martyrii palmam gladio vere adepti, calamitates fuerit perpessus. Quod si simili ratione ac sensu, ut in Romani hodierni annuntiatione num.* 1 *producta fieri existimo, omnes omnino* S. Dionysii *Socios vocare pariter libuerit* martyres, *nihil magnopere refragabor. Quamvis enim nihil suppetat, quo eos omnes ferro igneve violentam pro fide mortem oppetiisse ostendam, dubium tamen non est, quin ob Christi confessionem plures ærumnas pertulerint.*

dicuntur: unius dumtaxat Fausti,

11 Faustus *quippe,* Caius, Petrus *et* Paulus, *ut Menologii Sirletiani annuntiatio num.* 1 *adducta docet,* duodecim annos toleraverant *cum* S. Dionysio, *quando hic in confessione Christi Domini e vivis excessit. Quamquam autem, ut infra ostendam, Menologium Sirletianum correctione hic indigeat,*

Sanctos

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *Sanctos tamen cum* S. Dionysio *plurima perpessos, recte innuit. Etenim* (*consule bina Historiæ Eusebianæ capita supra sæpius laudata*) *cum* S. Dionysio *in fuga, quam, Decii persecutione exorta, arripuerant, a submissis satellitibus comprehensi, plurimis calumniis, ut verisimillimum est, fuere affecti : etiamsi autem ex eorum manibus a supervenientibus Mareotis fuerint erepti, gravissimas deinde, durante Decii persecutione, ærumnas procul omni dubio pertulere. Atque hæc quidem ad omnes quatuor* S. Dionysii *nominatos Socios pertinent; de* Paulo *nominatim nihil occurrit : quod vero ad* Petrum *et* Caium *attinet, hi postquam e satellitum, a quibus capti fuerant, manibus essent erepti, durante Decii, non Valeriani, ut vult Rufinus, persecutione, in deserto quodam ac squalido, qui tridui itinere a Parætonio distabat, Libyæ loco, reliquis orbati fratribus, substitere inclusi, ut tunc plurimas, easque gravissimas, calamitates certissime subierint. Alia de duobus hisce posterioribus* S. Dionysii *Sociis nec ex Eusebio, nec ex aliis documentis fide dignis innotescunt, ut hos sanctumque* Petrum, *utut forte stricti nominis martyres sint, vitam, fuso pro fide sanguine, finiisse, martyrologi supra laudati perperam affirment.* Faustus *quidem martyrii palmam, capite amputato, obtinuit; verum hoc non sufficit, ut* S. Dionysius *ejusque reliqui Socii martyribus*
B *indubie accenseantur. Sed hæc de asserto nec probato* SS. Dionysii, Caii, Petri *et* Pauli *martyrio disputata sufficiant. De* Fausto, *cujus solius martyrium extra controversiam est, agendum nunc est.*

qui verosimiliter a Fausto, ad diem

12 *Hic Sanctus,* Petro, Paulo *et* Caio, *tribus aliis* S. Dionysii *Sociis, quos Fasti sacri jam recensiti nominatim exprimunt, nonnihil celebrior, in Romano hodierno, cui hodie et die sequenti etiam inscribitur, ad diem* 19 *Novembris, ut supra dixi, iterum signatur. Verum dubitari nunc insuper potest, num in eodem Romano hodierno* S. Fausti *memoria ad* 26 *dicti Novembris diem denuo non recurrat. Etenim ibidem hæc ponitur annuntiatio :* Alexandriæ natalis sancti Petri ejusdem urbis episcopi, qui cum esset omnibus virtutibus exornatus, Galerii Maximiani (*imo Maximini*) præcepto capite obtruncatur. Passi sunt etiam Alexandriæ in eadem persecutione sancti martyres Faustus presbyter, Didius et Ammonius, itemque Phileas, Hesychius, Pachomius et Theodorus episcopi Ægyptii, cum aliis sexcentis sexaginta, quos persecutionis gladius evexit ad cælos. *Cum autem, ut mox docebimus,* S. Faustus, *qui cum* S. Dionysio *Decii et Valeriani persecutionum tempore Christianam fidem adhuc diaconus fortiter est confessus, grandævus admodum factus vitam etiam ad Diocletiani*
C *usque persecutionem protraxerit, dubitari posse videtur, num unus idemque non sit cum homonymo memorato in annuntiatione proxime adducta Didii, Ammonii et Petri, Alexandrini episcopi, passionis socio, qui sub* Dionysio *diaconus, a successorum aliquo presbyter ordinatus fuerit, ac tandem senio confectus martyrii coronam sub Maximino sit adeptus. Est sane, cur hic, ut mihi quidem apparet, dubitabundus quis hæreat.*

26 Novembris Romano hodierno etiam inscripto, diversus est,

13 *Diversus nihilominus* Faustus *noster a Fausto, qui die* 26 *Novembris Romano hodierno inseritur, idcirco esse videtur, quod hic conjungatur cum sociis omnino diversis a Sociis, quibuscum* Faustus *noster ad alios dies plus semel Fastis sacris inscribitur. Adhæc Eusebius editionis Valesianæ, quam hic semper, nisi aliud indicem, intelligo, Fausti presbyteri martyrium, qui cum Petro Alexandrino sub Maximino passus est, lib.* VIII *cap.* 13 *commemorat, nec tamen ullo verbo insinuat, hunc esse* Faustum *nostrum, quem, ut mox videbimus, grandævum jam ac pene decrepitum ætate sua, capite amputato, martyrium consummasse, lib.* VII *cap.* 11 *narrarat. Hinc fit, ut mihi saltem verisimilius appareat, S. Faustum, Petri Alexandrini in martyrio socium, a* S. Fausto *nostro esse destinctum, atque adeo hunc in Romano hodierno ad diem* 26 *Novembris denuo non annuntiari. Ceterum nihil occurrit aliud, quod ad distinctionem inter utrumque Faustum stabiliendam conducat. Verum, utut sit, certe* Faustus, *ad diem Novembris decimum nonum Romano moderno inscriptus, a* Fausto *nostro, uti mox docebo, distinctus non est. Ut ergo, quæ ad hunc spectant, accurate exponam, commemoranda sunt, quæcumque ad illum spectantia, sive in Eusebiana Historia, sive alibi litteris consignata memoratuque digna invenio.* Faustus, *qui Romano hodierno ad diem* 19 *Novembris inseritur, quique adeo a nostro non distinguitur, ad eumdem diem celebratur etiam a Romani parvi auctore, Adone, Usuardo, Molano, Greveno, Maurolyco, qui postremus Sanctum Romæ sub Decio decollatum, perperam affirmat. Idem forte aut simile quid vult Galesinius. Certe alias non video, cur* Faustum *Romæ annuntiet. Non opus esse arbitror hic singulos istorum martyrologorum textus proferre, cum nihil suppeditent, quod non in longiori Adonis annuntiatione contineatur, quam integram, quod rerum ad Sanctum spectantium compendium exhibeat, huc transcribo.*

AUCTORE C. B.

certum est martyrium,

14 *Sic habet :* Die eodem (19 *Novembris*) Natale sancti Fausti martyris. Huic tantum fiduciæ et magnanimitatis per Dei gratiam datum est, ut, cum ad eos, qui in carcere tenebantur, fratres nemo prorsus humanitatis et ministerii causa permitteretur accedere, iste una cum collega suo Eusebio
E indesinenter et reviseret, et necessaria ministraret. Et cum per dies singulos præsidis furor crescceret, jugulando alios, alios suppliciis et diversis cruciatuum generibus affligendo, squallore carceris et catenarum pondere enecando, et super omnia præcipiendo, ne quis ad eos prorsus accederet, ut et inedia quasi aliud tormenti genus adhiberetur : concessit tamen Deus huic Diacono et collegæ ejus gratiam, ut, invitis omnibus, eis ad confessores Christi non negaretur accessus. Grandævus igitur et plenus dierum confessor perdurans, perfecto martyrio, beatus Faustus obtruncatione capitis consummatus est. *Totum hoc elogium, quam longum est, ex lib.* VII *cap.* 10 *Eusebii per Rufinum interpolati, ut ex utriusque collatione patebit, ad verbum est depromptum. Attamen nihil de* S. Fausto *continet, quod non etiam in genuino Eusebio fere comprehendatur. Ac primo quidem hic lib.* VII *cap.* 11 *luculentissime etiam docet,* S. Faustum, *senio jam confectum, martyrii palmam, capite amputato, retulisse.* Sciendum porro est, *inquit,*.... Faustum,.... qui tunc temporis confessionis titulo una cum Dionysio (*Alexandrino scilicet episcopo*) inclaruit, ad nostri usque temporis persecutionem reservatum, grandævum jam, ac pene decrepitum nostra
ætate, capite amputato, martyrium consum- F
masse. *Hæc Eusebius; unde non tantum* S. Fausti *martyrium certum efficitur, sed et indubitatum fit,* S. Faustum *hodie Romano Martyrologio insertum, cum hic etiam* (*vide num.* 2) *ex Eusebii capite proxime citato depromptus sit, diversum non esse, ut docturum me monui, a* S. Fausto, *qui ad diem* 19 *Novembris Martyrologio Romano itidem inseritur.*

quod, expositis aliis, quæ de S. Fausto

15 *Expendamus modo, num in Eusebio pariter contineantur reliqua de hoc sancto nostro Martyre annuntiationis Adonianæ asserta. Secundum hanc* S. Faustus, *sæviente in Christianos tyrannorum persecutione, fideles fidei causa in carceribus detentos frequenter visitavit, auxilio, quo potuit, juvit, eoque in charitatis Christianæ officio collegam et adjutorem habuit Eusebium diaconum et ipse Diaconus. Jam vero Eusebius historicus lib.* VII *cap.* 11 *Fragmentum, ut jam supra docui, suppeditat epistolæ ad Domitium et Didymum a* S. Dionysio, *Alexandrino episcopo, conscriptæ : in hac autem Sanctus ita memorat :* In urbe autem (*Alexandrina*) occultarunt se, ut fratres (*Christianos fidei causa, ut ex contextu liquet, in carcere detentos*) clanculo invisant, presbyteri quidem : Maximus, Dioscorus, Demetrius et Lucius;... diaconi vero post illos, qui morbo consumpti sunt, superstites, Faustus, Eusebius, Chæremon. *Quibus ex verbis apte colligitur,* S. Faustum *diaconum, persecutionis tempore*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

Christianos captivos visitasse, eoque in munere S. Eusebium, pariter diaconum, socium sibi atque adjutorem habuisse, ut hic iterum ab Eusebio non dissentiat Adoniana annuntiatio. Porro S. Eusebius diaconus, qui et in annuntiatione Adoniana et in laudato epistolæ S. Dionysii Alexandrini Fragmento Christianos carcere detentos cum S. Fausto *visitasse asseritur, postmodum fuit, ut Eusebius capite proxime citato diserte affirmat, Laodiceæ in Syria episcopus. Hinc non video, cur Sollerius noster ad diem tertiam Julii in S. Anatolio, Laodiceæ in Syria episcopo, ejusque decessore S. Eusebio, affirmet, posteriorem hunc Sanctum Romano parvo, quod ad diem* 19 *Novembris, ut jam docui,* S. Faustum *celebrat, nuspiam esse inscriptum.*

apud Eusebium memorantur,

16 *Etenim laudatum Romanum parvum ad dictum diem habet :* Et Fausti diaconi et Eusebii collegæ ejus, martyrum visitatorum; *hæc autem annuntiatio, ut ipsemet Sollerius in Usuardo a se illustrato ad eumdem diem observat, ex Rufini Eusebio, ex quo, ut monuimus, longior jam data Adonis annuntiatio desumpta est, indubie profluit. Quapropter cum S. Eusebius; qui in longiori Adonis annuntiatione, atque adeo in Rufini Eusebio celebratur, alius non sit, quam S. Eusebius, postea Laodicenus in Syria episcopus, dubitandum non est,*
B *quin hic ipse etiam S. Eusebius memoretur in adducta Romani parvi annuntiatione, qua simul cum* Fausto Martyrum Visitatoris *titulo decoratur, quod ambo, ut vidimus, Christianos fidei causa in carcere detentos frequenter visitarint. Tantum forte voluerit Sollerius, S. Eusebium a Romani parvi compilatore sub* episcopi *titulo cum S. Anatolio, quod verum est, nuspiam commemorari. Sed hæc obiter annotasse, sufficiat. Reliqua, quæ ad* S. Faustum *spectant, expedio.* S. Dionysius, *Alexandrinus episcopus, in epistola adversus episcopum quemdam, nomine Germanum, cujus alterum Fragmentum jam antea laudatum lib.* VII *cap.* 11 *exhibet Eusebius, socios, quibus comitantibus, Æmilianum, Alexandriæ præfectum, Valeriani persecutione exorta, accesserit, nominatim exprimit, illosque inter* S. Faustum *diaconum recenset.* Veni, *inquit,* ad Æmilianum, non solus, sed, comitantibus me Maximo compresbytero, et Fausto, Eusebio ac Chæremone diaconis. *Addit deinde, se cum iisdem sociis, atque insuper alio, nomine Marcello, postquam una coram Æmiliano fidem Christianam fuissent confessi, in vicum quemdam solitudini proximum, cui nomen esset* Cephro, *fuisse relegatum. Esse autem hic de* S. Fausto *nostro sermonem, datur intelligi ex Eusebii verbis num.* 14 *recitatis, quibus* S. Faustus, *atque is quidem noster, uti ex ante dictis liquet,* confessionis
C titulo una cum S. Dionysio *inclaruisse asseritur. Ceterum plura de* S. Fausto *non invenio. Restat, ut de tempore et loco, quo hic martyrio coronatus sit, aliique* Dionysii *Socii obierint, disseramus.*

initio sæculi IV accidisse, ostenditur;

17 *Si* Faustus *noster distinctus non esset a Fausto supra a nobis memorato, qui una cum beato Petro, Alexandrino episcopo, anno* 311 (*vide Sollerium nostrum in Patriarchis Alexandrinis num.* 181) *jussu Maximini Alexandriæ necato, martyrii palmam obtinuit, jam epocham simul et palæstram martyrii a* Fausto *nostro tolerati haberemus compertam, possemusque illud ad Maximinum imperatorem referre, si Menæis Ambrosianis* (*vide num.* 6) *fidere liceret. Verum cum inter utrumque Faustum, ut docuimus, verosimilius intercedat distinctio, exiguaque sit Menæorum fides, alia ineunda via est, qua quo loco et quo circiter anno* Faustus *noster, capite amputato, martyr effectus sit, aptius definiam. Eusebius verbis num.* 14 *recitatis hicque jam plus semel laudatis asserit,* S. Faustum, *qui confessionis titulo una cum S. Dionysio inclaruit, quique adeo noster est, ætate sua, capite amputato, martyrii palmam retulisse. Quapropter, cum Eusebius sæculo tertio jam senescente, anno circiter* 275, *natus, anno* 340 *vitam cum morte commutarit; intervallo autem inter utrumque hoc extremum medio duplex persecutio, altera, quæ a Diocletiano anno* 303 *inchoata, anno demum* 313 *finem accepit, altera, quæ a Licinio* 319 D *mota, victo eo a Constantino Magno, anno* 324 *penitus est exstincta, in Christianos efferbuerit, dubium minime relinquitur, quin* S. Faustus *inter annum* 302 *et* 325 *martyrio coronatus. Attamen id inter annum* 302 *et* 314 *verosimilius accidisse, idcirco arbitror, quod Licinianam persecutionem in Ægypto esse grassatam, non comperiam;* Faustum *autem Alexandriæ in Ægypto passum esse, verisimile appareat. Cum enim Alexandriæ exstiterit diaconus, ea ex urbe, in qua Christianis sub Decio in carcere detentis pro viribus succurrerat, nova denuo, in qua gladio percussus est, persecutione exorta, verosimiliter non excesserit, utpote tunc grandævus, nec sufferendis præ ætate admodum provecta fugæ incommodis satis idoneus. Adhæc verisimile etiam est, Virum sanctum, tyrannis quantumcumque sævientibus, Alexandriæ perstitisse, ut Christianos, quemadmodum in Deciana persecutione fecerat, opportuno auxilio juvaret, piis monitis recrearet, suoque exemplo ad constantiam animaret.*

ante quod verosimiliter obierunt omnes reliqui

18 *Atque ita quidem martyrii, quod* S. Faustus *subiit, non tantum exploratum est tempus, sed et locus, utcumque saltem, innotescit. Quod jam pertinet ad* SS. Caium, Petrum *et* Paulum, *quemadmodum, ut docuimus, dubium est, martyrione, an alio mortis genere vitam finierint, ita pariter dubium re-* E *linquitur, Alexandriæne in Ægypto, an alibi diem extremum clauserint. Cum nihilominus et ipsi e* S. Dionysii *Alexandrini comitatu, et verosimiliter etiam e clero exstiterint, malim eorum obitum Alexandriæ aut certe latiori modo in Ægypto, quam alibi ponere. Sane nullum fundamentum suppetit, quo vel in Hispania, vel Romæ, ut supra innuimus, mortui credantur. Porro sicuti nemo locum, sic nec annum, quo obierunt, certo definiat. Quod si Sirletianæ annuntiationi num.* 1 *productæ, certa sua constaret fides,* Caius, Petrus *et* Paulus *non ante annum* 265 *e vivis excesserint. Etenim laudata annuntiatio hunc in modum terminatur :* Conclusus igitur (S. Dionysius, *episcopus Alexandrinus*) in loco squalido cum Fausto, Gaio, Petro et Paulo, qui una cum illo duodecim annos toleraverant, consummatus est in confessione Christi Domini. *Quibus verbis innuitur,* S. Dionysium *obiisse, dum adhuc esset cum* SS. Fausto, Gaio, Petro *et* Paulo *in loco squalido inclusus, atque adeo hos omnes* S. Dionysio *vixisse superstites. Quapropter cum hic non citius quam anno* 265 *obierit, necesse erit, ut et ante hunc annum* Caius, Petrus *et* Paulus (*de* Fausto *enim jam dixi*) *diem suum non obierint. Verum illa annuntiationis laudatæ clausula errorem non unum involvit. Inprimis enim insinuat,* S. Dionysium F *obiisse squalido adhuc loco inclusum; id autem, cum Sanctus, reddita a Gallieno Ecclesiæ pace, e vivis excesserit, omni prorsus verisimilitudine destituitur. Adhæc ait,* SS. Faustum, Gaium, Petrum *et* Paulum *cum* S. Dionysio *duodecim annis tolerasse, ærumnas scilicet et calamitates, uti ex contextu liquet, persecutionum, quibus tyranni,* S. Dionysio *jam Alexandrino existente episcopo, sanctam Dei Ecclesiam miserrime afflixerunt.*

S. Dionysii Socii, etiam S. Petrus, qui a Petro,

19 *Verum tunc quatuor dumtaxat persecutiones in Christianos fuerunt excitatæ, prima nimirum a furente plebe idololatrica Alexandrina, secunda a Decio, tertia a Gallo, quarta a Valeriano, quæ etiam, cum hic a Persis esset captus, a Macriano in Ægypto fuit continuata. Quapropter, cum harum persecutionum posterior, quinque circiter, priores vero tres simul sumptæ quatuor circiter annis tantum tenuerint, persecutionum ærumnæ, quas* Faustus, Caius, Petrus *et* Paulus *cum* S. Dionysio *sustinuere, duodecim annorum spatium non implent. Binis ergo navis hic laborat annuntiatio Sirletiana sæpius laudata, ideoque tanti apud me non est, ut ejus sola fide credam,* SS. Caium, Petrum *et* Paulum *ante annum* 265 *non obiisse. Ast, inquies, quo igitur circiter tempore obierunt? Cum* S. Dionysium, *uti ex ante dictis constat, Deciana in persecutione fugientem fuerint secuti, hæcque, ut nunc communis eru-*

ditorum

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *ditorum fert opinio, anno* 250 *aut sub finem præcedentis efferbuerit, certum est, Sanctos ante dictum annum* 250 *aut proxime prægressum non obiisse. Jam vero, cum tunc, utpote in ecclesiastico gradu verosimiliter collocati, annorum ut minimum viginti verosimillime exstiterint, eorum obitum, ne ad ætatem pene decrepitam omnes tres una cum* S. Fausto, *quod minus verisimile apparet, pervenisse dicendi sint, sæculo tertio, media sui parte jam præterlapso, innectendum existimo, nec quidquam occurrit, quo illum serius statuam certiusve definiam. Erit nihilominus ad quartum usque sæculum, non quidem illorum omnium, sed* Petri *saltem, obitus differendus, si is sit ille ipse Petrus, qui* S. Dionysio *in patriarchatum Alexandrinum post S. Maximum et S. Theonam successit. Hic enim Petrus* (*vide num.* 17) *anno* 311 *Alexandriæ, capite abscisso, martyrii coronam obtinuit. At* Petrum *nostrum non esse illum ipsum Petrum, qui postmodum ad episcopatum Alexandrinum fuit evectus, indubitatum apparet.*

Alexandrino episcopo, certissime distinguitur.

20 *Etenim Eusebius lib.* VII, *cap.* 11, *egregio epistolæ plus semel jam laudatæ, qua* S. Dionysius, S. Petri *nostri et S. Maximi presbyteri, postea Alexandrini episcopi, simul meminit, Fragmento exhibito, sedulo admonet, Maximum esse illum ipsum, qui postmodum Alexandrinus creatus est episcopus;* B *id autem, si umquam pariter accidisset, silentio utique, ut facit, non fuisset de* Petro *nostro præteriturus, cui profecto non exiguo erat decori vertenda ad cathedram patriarchalem Alexandrinam promotio. Adhæc* Petrus *noster, dum* S. Dionysium *sub Decio fugientem comitatus est, viginti ut minimum secundum jam dicta annorum exstitit. Quapropter si hic sit ille ipse Petrus, Alexandrinus episcopus, qui anno* 311 *martyrium subiit, jam fuerit, cum hoc accidit, octogenario major; hoc autem adjunctum vel idcirco parum est credibile, quod nullus prorsus antiquus auctor* S. Petrum, *Alexandrinum episcopum, ad ætatem adeo provectam pervenisse, scripto testatum faciat. Accedit, quod nec ipsum* Petri *nostri martyrium, ad quod adjunctum illud refertur, loco proxime citato memoret Eusebius mox laudatus, qui tamen ibidem* (*vide dicta num.* 14) *sedulo etiam observat,* S. Faustum, *qui sub Valeriano cum* S. Dionysio confessionis *titulo inclaruit, nec tamen postea fuit episcopus, grandævum jam ac pene detrepitum ætate sua, id est, initio sæculi quarti martyrio esse coronatum. Hisce omnibus perpensis, quin* S. Petrus *noster a S. Petro Alexandrino episcopo distinctus sit, nulllus dubito, et ad tractanda, quæ ad solum* S. Dionysium *pertinent, nunc procedo. Tradam hæc fere ex solis ipsiusmet Sancti epistolis,* C *quarum nonnulla insignia Fragmenta nobis Eusebius præcipue servavit.*

§ II. S. Dionysii memoria in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus, generis nobilitas, regio natalis.

S. Dionysius, qui seorsum etiam a SS. Sociis Romano parvo,

Sanctum Dionysium, *Alexandrinum episcopum, virum doctrinæ et sanctitatis fama celeberrimum, quem cum* SS. Fausto, Caio, Petro *et* Paulo *non pauci Fasti sacri, ut* § *præcedenti docui, hodie celebrant, non pauci itidem Fasti sacri solum absque ullis adjunctis sanctis Sociis commemorant. Ast id nec hodie, nec omnes uno eodemque die faciunt. Menologium Græcorum, quod, Basilii Porphyrogeniti jussu conditum,* Basilianum *dicitur, diem quartam Octobris, Kalendarium Coptorum apud Jobum Ludolphum diem decimam quartam Septembris, Hagiologium Habessinum diem nonam Martii* S. Dionysii *memoriæ consecratam proponit. Auctor Romani parvi, quem deinde Ado, Usuardus, hisque recentiores magno numero martyrologi sunt secuti, diem decimam nonam Novembris elegit, idque unice, ut Sollerius noster in Usuardo a se illustrato existimat, pro mero suo arbitrio. Nec dubium videtur, quin in assumenda quarta Octobris die, eadem quoque libertate usus sit laudati Menologii Basiliani conditor; an autem pari etiam ratione de Kalendarii Coptici, Habessinique Hagiologii concinnatoribus loquendum sit, infra disquiram, cum de die et de anno, quo Sanctus noster e vivis excessit, sermonem instituam. Nunc quæ in memoratos Fastos Latinorum sacros, quibus seorsum a Sociis* S. Dionysii *nomen inscribitur, observari convenit, ante omnia observo. Romani parvi brevis est annuntiatio, ex consueto fonte Rufini Eusebio deprompta; sic habet :* ALEXANDRIÆ, Dionysii episcopi, in multis sæpe confessionibus clari, Valeriani et Gallieni temporibus.

AUCTORE C. B.

Adoni, cujus hic, quod Sancti contexuit,

22 *Ado non breviori tantum, quæ ex Romano parvo fere fluit, annuntiatione, sed et prolixiori Sanctum celebrat elogio, quod ex Rufini Eusebio* (*vide hunc lib.* VII, *cap.* 10) *majori pro parte pariter est sumptum. Quamquam autem hoc non prorsus sit exactum, integrum tamen, ut in ipso hujus Commentarii limine rudem saltem rerum ad* Dionysium *spectantium ideam lectori offeram, huc transcribo, eique, ut verum cum falso, dubium cum certo non confundatur, binas etiam, quarum altera immixta, altera subjecta sit textui, annotationes adjungo. En illud :* Apud Alexandriam, B. Dionysii episcopi, in multis sæpe confessionibus satis clari, et pro passionum tormentorumque diversitate magnifici, temporibus imperatorum Valeriani et Gallieni. Denique refertur, insectantibus se persecutoribus, cum ipse E adstaret judici, respondisse : Quid insectando laboratis? caput meum, pro quo magnopere fatigamini, avulsum cervicibus sumite, et donum magnum ad tyrannum et imperatorem vestrum ferte. Præses autem Æmilianus erat. Ante quem cum Dionysius unum solum Deum prosequeretur, qui cælum fecisset et terram, huncque diceret adorandum, ceteros autem neque esse deos, neque adorari debere : in castrum quoddam deserti, quod Cefro appellatur, in exilium truditur : ob hoc præcipue electum, quod loci incolæ gentiles erant, et idolorum superstitionibus satis dediti. Qui exulem Dionysium primo hostili animo, et satis adversa mente suscipiunt : post vero cum paulatim per Domini gratiam verbum Dei his seminare cœpisset, pars maxima trucis et barbari populi, relictis idolis, conversa est ad Deum verum, Christoque subjecta. Quo comperto, rursus eum ad alium locum, vicinum quidem Alexandriæ, sed incolis desertum, ac pœne habitatoribus vacuum transtulerunt.

datur prolixius elogium,

23 *Hæc hactenus cum Eusebio et exacta veritate consonant, si unum excipias responsum, quod Sanctus, cum præsidi seu potius præfecto Æmiliano adstaret, persecutoribus suis dedisse asseritur. Hoc enim nec sat verisimile apparet, nec ab Eusebio, uti hunc lib.* VII *cap.* 11 *consulenti patebit,* F *ullatenus asseveratur. Accipe nunc reliqua Elogii Adoniani verba :* Sed et ibi cum pro urbis vicinitate nostrorum populus eum frequentaret, et tamquam pastore recepto, grex lætior et constantior agonibus redderetur, rursum missis cum centurione militaribus viris, ipsum Dionysium, et cum eo Gaium et Petrum catenis constrictos et diversis cruciatibus afflictos, in desertum quoddam Libyæ pertraxerunt, ibique eos in loco squalidissimo et omni usu humanitatis carente, a Paræetonio trium dierum itinere in desertum protento, nexos vinculis reliquerunt. Tunc temporis etiam Maximus presbyter et Dioscorus, Demetrius quoque et Lucius, necnon Faustinus atque Aquila, satis clari et insignes titulo confessionis effecti sunt. Interea beatus Dionysius regressus Alexandriam, senio gravatus quievit in pace, decem et septem annis functus sacerdotio. *Exsilii* S. Dionysii *mutationem, quam Ado hic adstruit, una cum adjunctis omnibus ex solo didicit interpolato per Rufinum Eusebio. Verum ipsemet Rufinus hallucinatus hic videtur, atque id quidem ex eo, quod et* S. Dionysium *de exsilii sui mutatione epistola adversus Germanum scripta tractantem alieno sensu acceperit, et epistolam ab eodem Sancto ad Domitium et Didymum datam ad Valeriani persecutionem retulerit, ubi tamen, ut docebimus, ad Decii persecutionem debet referri.*

24 *Usuardus*

AUCTORE C. B.

aliisque Fastis sacris inseritur,

24 *Usuardus hic Adone fuit cautior. Ita enim prolixum, quod hic Sancto contexuit, elogium contraxit, ut nullum plane errorem admiserit. En et ejus verba :* Apud Alexandriam, beati Dionysii episcopi. Hic in multis sæpe confessionibus satis clarus, et pro passionum tormentorumque diversitate magnificus existens, quievit Valeriani et Gallieni imperatorum temporibus. *Martyrologium Romanum hodiernum, cui, ut* § *præcedenti monui,* S. Dionysius *etiam seorsum a sanctis Sociis ad diem decimam septimam Novembris inscribitur, ab Usuardo parum dissonat. Etenim sic tantum Sanctum annuntiat :* Alexandriæ sancti Dionysii episcopi, summæ eruditionis viri, qui multis confessionibus clarus, et pro passionum tormentorumque diversitate magnificus, plenus dierum confessor quievit Valeriani et Gallieni imperatorum temporibus. *Martyrologos alios recentiores, cum nihil, non ex tribus Martyrologiis classicis jam laudatis haustum, nos doceant, in medium non adduco. Dixisse sufficiat, omnes prorsus, qui scilicet generales Sanctorum Fastos sacros contexuere,* Dionysii *memoriam, utut a Notkero, Beda aliisque antiquis hagiologis omissam, unanimi consensu celebrasse.*

cultu olim gavisus est, hodieque gaudet;

25 *Et vero jure meritissimo id fecere. Etenim Sanctus cultu ecclesiastico apud Alexandrinos antiquitus est gavisus, gaudetque etiam hodie non tantum*
B *apud Græcos in Menæis, verum etiam apud Coptos et Habessinos in Kalendario et Hagiologio supra laudatis. Quippe in hoc Habessinus hagiologus, ad diem nonam Martii, ita Sanctum veneratur :* Salutem Dionysio, doctori omnium sapientissimo, quem ab errore convertit Pauli epistolæ lectio. Postquam afflictionem et exsilium in diebus suis sustinuisset, emigravit hodie in cælestem regionem, archiepiscoporum cœtui conjungendus. *Kalendarii vero Coptici auctor ita canit :* Salutem tibi, Dionysi, pater noster et patriarcha, merito cognominatus sacerdos. Ephesiorum pueri dormierunt tempore regiminis tui, in diebus tuis morti adjudicatus fuit Mercurius; Antonius autem monachus factus est. *Melius dixisset, ut in Patriarchis Alexandrinis num.* 160 *probat Sollerius,* natus est. *Atque ita quidem cultum Sancti hodiernum apud Coptos et Habessinos habemus compertum; cultu autem ecclesiastico antiquitus apud Alexandrinos fuisse gavisum, indubium fit ex ecclesia, quæ quondam Alexandriæ* S. Dionysii *nomini exstabat consecrata. Liquet id ex S. Epiphanio hæresi* 69 : *ibi enim sub initium plures nominat ecclesias Alexandriæ exstantes, easque inter* S. Dionysii *ecclesiam recenset. En Sancti hujus scriptoris verba :* Sane complures Alexandriæ ecclesiæ sunt... velut ecclesia Dionysii,
C Theonæ, Pierii, Serapionis, Perseæ, Dizyæ, Mendii, Anniani, Baucalis et ceteræ. *Neque est, cur quisquam opponat, sermonem hic forte esse de Dionysii a Nostro distincti ecclesia; cum enim verbis proxime recitatis post* S. Dionysii *ecclesiam mox nominetur ecclesia S. Theonæ, qui pariter exstitit Alexandrinus episcopus, et quidem post S. Maximum* S. Dionysii *successor, dubitandum non videtur, quin a S. Epiphanio designetur ecclesia non alteri Dionysio, quam nostro, consecrata. Adhæc nulla omnino occurrit ratio, cur alteri quam nostro consecratam exstitisse Alexandriæ dicamus ecclesiam.*

ab antiquis patribus laudatur,

26 *Porro Sanctum nostrum cultu ecclesiastico non tantum in Alexandrina, sed et in universa Ecclesia antiquitus esse gavisum, argumento esse utcumque possunt hæc S. Athanasii de sententia* Dionysii *nostri verba :* Magni certe argumenti est in hoc illos (*Arianos*) vere non dicere, sed virum (*S. Dionysium*) calumniari, quod nec ille umquam ab aliis episcopis deprehensæ impietatis damnatus, episcopatu pulsus sit, ut illi (*Ariani*) e clero ejecti sunt : neque hæresis propugnandæ causa secesserit ab Ecclesia; sed in illa pie obdormierit, ejusque memoria hactenus cum patribus celebrata, et una in album relata sit. *His adde summa laudum præconia, quibus* S. Dionysium *tum laudatus Athanasius, loco citato vocans eum* doctorem *seu* magistrum Ecclesiæ, *tum alii antiqui patres certatim quodam-* D
modo exornant. Basilius epistola canonica ad Amphilochium vocat S. Dionysium *canonum peritum, et* Magni *cognomento exornat. Honorificum idem cognomentum S. Maximus in scholiis ad Dionysium Areopagitam, aliique fere omnes antiqui patres, teste Valesio in Notis ad Eusebium lib.* VII *in proœmio,* S. Dionysio, *Alexandrino episcopo, attribuunt. Hinc ergo certum fit, Sanctum nostrum summæ venerationi omnibus his antiquis patribus fuisse, ac proin dubitandum non videtur, quin et apud hos cultum magnis sanctisque viris proprium fuerit adeptus. Sed hæc de Sancti cultu sufficiant, dispiciamus modo, quo ex genere Vir hic, doctrina simul et sanctitate summus, ortum duxerit.*

nobili genere natus

27 Dionysius, *Alexandrinus episcopus, apud Eusebium lib.* VII *cap.* 11, *epistola seu potius libro adversus Germanum, sese* abjectiones dignitatum, contemptum gloriæ sæcularis, laudum a præfectis ac decurionibus profectarum despectum *pertulisse refert.* Hinc patet, *inquit Henricus Valesius in suis ad præfatum Eusebii caput Annotationibus,* Dionysium Alexandrinum splendido genere ortum fuisse. Nam dignitas ex generis nobilitate præcipue ducitur. Hinc in gestis purgationis Cæciliani, quæ post collationem Carthaginensem edita sunt, Victor interrogatus a Zenofilo consulare, cujus con- E
ditionis esset, respondit, professor sum litterarum Romanarum. Deinde interrogatus, cujus dignitatis esset, respondit : patre decurione Constantiniensium, avo milite, qui in comitatu militaverat. *Hactenus Valesius; sed, unde res etiam fit clarior, in laudatis a Valesio purgationis Cæciliani Actis, quæ apud Stephanum Baluzium lib.* II *Miscel. a pag.* 81 *ad* 106 *exstant, dato ultimo a Victore de dignitate sua responso, subditur :* Zenophilus V. C. consularis dixit : Memor fidei et honestatis tuæ simpliciter designa, quæ causa fuerit dissensionis inter Christianos. *Porro Ruinartius in Actis sinceris et selectis martyrum laudato Valesio generis nobilitatem ex verbis initio hujus numeri recitatis* S. Dionysio *asserenti assentitur, nec Tillemontius tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum ullatenus repugnat. Et vero Sanctum illustri genere ortum esse, in patriarchali ecclesiæ Alexandrinæ Historia ab Echellensi edita etiam asseveratur. Etenim hujus auctor de Sancto sic habet :* Hic erat Sabaita sapientissimus, et ex gentis primoribus ac optimatibus. *Quibus verbis sane luculentissime indicatur,* S. Dionysium *genere nobilem fuisse. Nec minus dilucide asseritur, Sabaitarum ex gente eum originem duxisse. Verum, inquies, quæ qualisve est illa Sabaitarum gens, ex qua Sanctus originem traxisse, ab Historiæ patriar-* F
chalis auctore asseritur?

et ea Sabaitarum gente ortus est.

28 *Cellarius Geographiæ antiquæ lib.* III *cap.* 14 *ex Diodoro Siculo, aliisque antiquis geographis in felici Arabia Sabæorum gentem ponit, cujus metropolis sit oppidum Saba, toti genti nomen indens, monti incumbens non magno, omnium in Arabia pulcherrimum. Idem auctor lib.* IV *ejusdem Operis cap.* 8 *Æthiopiæ regiam seu metropolim* Sabæ *nomine olim quoque distinctam fuisse, ex Strabone et Josepho lib.* XI *Antiquitatum cap.* 5 *docet, aliudque insuper cognomine oppidum Libyæ interiori attribuit. Adhæc lib.* IV *cap.* 1 *ejusdem iterum Operis in regione Troglodytarum, Ægypto et Æthiopiæ contermina, portum, nomine* Sabam, *qui ad sinum Arabicum situs sit, assignat. Si recte scribat laudatæ Historiæ patriarchalis auctor,* S. Dionysius *vel ex Sabæorum gente in Arabia felici, vel ex aliqua e tribus nominatis Æthiopiæ, Libyæ interioris, vel regionis Troglodytarum urbibus verosimillime ortum ducit. Ast, an ex illa potius quam ex ista nemo facile determinet. Sanctum nihilominus nec in Æthiopia, nec in Libya interiori natum, existimo. Non in Æthiopia, quod hujus regionis metropolis* Dionysii *ætate* Sabæ *nomine amplius non venerit, ut si in ea ortum accepisset,* Sabaita *non fuisset. Non in Libya interiori, quod hæc regio Sancto, uti ipsemet in epistola adversus Germanum jam sæpius*

laudata

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *laudata innuit, parum nota fuisse videatur, futura notior, si in ea natus fuisset. Restat ergo, ut vel in Arabia felice e Sabæorum gente, vel in Troglodytice e civitate seu portu Saba ad sinum Arabicum seu Mare rubrum sito ortum acceperit. Primum idcirco verisimile potest videri, quod in laudata patriarchali Historia Sanctus ex gente Sabaitarum natus indicetur; in Troglodytice autem non gens, quemadmodum in Arabia, sed urbs tantum, nomine* Saba, *sita sit; secundum autem ex eo forte magis apparebit credibile; quod Sabæ regionis in Arabia incolæ non* Sabaitæ, *sed* Sabæi *ab omnibus prorsus scriptoribus appellentur; civitas autem seu portus Saba in Troglodytice vocetur etiam* Sabat, *et os seu ostium Sabaiticum, ut hujus loci incolæ verosimiliter fuerint* Sabaitæ *nuncupati. Dispiciat nunc eruditus lector, malitne locum Sancti natalem in Arabia, an in Troglodytice statuere. Ego rem in medio relinquo et ab eo, quod incertum est, ad certiora* § *sequenti tractanda progredior.*

§ III. Sancti conversio ad fidem, professio, presbyteratus dignitas et an ante episcopatum maritatus exstiterit.

B *A paganismo lectionis occasione conversus est:*

In paganismi erroribus, educationis potius, quam suo vitio, Sanctus primam ætatem exegit; at cum simul litteris impigre daret operam, occasio ei fuit lectio, ut ad veram Christi fidem converteretur. Hæc ipsemet Sanctus in epistola ad Philemonem presbyterum Romanum apud Eusebium lib. VII *Historiæ ecclesiasticæ cap.* 7, *ubi etiam refert, se ad quoscumque obvios hæreticorum libros legendos impulsum fuisse divino oraculo, non obscure indicat. En verba:* Ego vero, *inquit,* in libris et traditionibus hæreticorum cognoscendis operam posui; exsecrandis quidem illorum sententiis animum meum tantisper coinquinans; hanc tamen ex iis utilitatem percipiens, ut illos tacitus apud me refutarem, multoque magis quam antea detestarer. Et cum frater quidam ex presbyterorum ordine prohiberet me, veritus ne forte nequitiæ illorum cæno commiscerer: quippe animum meum contaminatum iri aiebat, et quidem verissime, ut ipsemet sentiebam: visione cælitus missa confirmatus sum. Et vox ad aures meas perlata diserte mihi præcepit hoc modo: Lege omnia quæcumque in manus venerint. Idoneus namque es, qui singula disquiras et examines; hacque primum occasione ad Christi fidem impulsus es. *Historiæ patriarchalis plus semel jam laudatæ auctor lectionem, cujus occasione* S. Dionysius *a paganismo ad fidem Christianam sit* C *conversus, etiam definit, verbis num.* 27 *recitatis hæc subdens:* Causa vero ejus (*S. Dionysii*) ad fidem conversionis fuit lectio Epistolarum Pauli; his enim lectis, Demetrio (*patriarchæ Alexandrino Sanctique ante Heraclam decessori*) sese sistit, qui comiter illum excipiens, baptismatis aqua lustravit. *Epistolarum S. Pauli lectione* S. Dionysium *ad fidem esse conversum, verbis num.* 25 *productus pariter indicat Hagiologium Habessinum, ut res, quamvis sola Hagiologii Habessini et Historiæ patriarchalis auctoritate certa non evadat, sat saltem verisimilis appareat.*

professione rhetor et Origenis exstitit discipulus,

30 *Porro, jam discussa probataque* Dionysii *ad fidem conversione, hujusque occasione, lubet etiam disquirere, cujus professionis Sanctus exstiterit, quid ad fidem conversus egerit et quo in ecclesiastico gradu fuerit constitutus, antequam ad episcopales infulas sit promotus.* Dionysii *professionem ex S. Maximo martyre discimus. Hic enim in caput* 5 *lib. de Hierarchia cœlesti, Dionysio Areopagitæ a pluribus adscripta, sic habet:* Ὁ γοῦν μέγας Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ὁ ἀπὸ ῥητόρων, ἐν τοῖς Σχολίοις, οἷς πεποίηκεν, εἰς τὸν μακάριον Διονύσιον τὸν αὐτοῦ συνώνυμον, οὕτω λέγει, Ὅτι ἀγέννητον εἴωθε καλεῖν ἡ ἔξω σοφία, πᾶσαν ἄρατον φύσιν, ὁμοίως καὶ οὐσίας, τὰς ὑποστάσεις. *Qua verba Latine reddita significant:* Magnus ille Dionysius Alexandriæ e rhetoribus seu oratoribus episcopus, in scholiis, in beatum Dionysium sibi cognominem a se concinnatis, ait, externam philosophiam solere naturam omnem invisibilem ingenitam vocare, uti et essentias supposita. *Quod hic de scholiis a* Dionysio *in Dionysium sibi cognominem concinnatis dicitur, postea discutiam; nunc mihi sufficit, Sanctum ex allato hoc S. Maximi testimonio Rhetoricam seu artem oratoriam esse professum; atque id quidem fecit, ut mihi apparet, paganismi erroribus adhuc involutus; quid vero egerit iis jam expeditus, nunc expono. Eusebius lib.* VI *cap.* 26 *ita scribit:* Origenes ab urbe Alexandria Cæsaream migraturus, scholam ad fideles ejus loci instituendos Heraclæ dereliquit. Nec multo post Demetrius Alexandrinorum episcopus (*anno secundum Sollerium nostrum in patriarchis Alexandrinis* 231) fato functus est, cum per tres et quadraginta annos Ecclesiam administrasset. In hujus locum successit Heraclas. *Eodem deinde libro cap.* 29 *hæc memorat:* Alexandriæ... cum post mortem Demetrii, qui annos tres et quadraginta sacerdotio perfunctus fuerat, Heraclas ministerium suscepisset (*Alexandrinæ*) ecclesiæ, scholam ad cives in fide instituendos obtinuit Dionysius, qui et ipse unus e discipulis fuerat Origenis.

E *scholam catecheticam Alexandriæ*

31 *Itaque secundum Eusebium Sanctus noster, cum anno* 231 *ad episcopatum Alexandrinum Heraclas esset evectus, populum Alexandrinum Heraclæ loco fidei Christianæ principiis, quibus antea tam ipse quam Heraclas ab Origene fuerat imbutus, erudiendum accepit. Hinc S. Hieronymus de illustribus Ecclesiæ scriptoribus cap.* 69 *ita scribit:* Dionysius, Alexandrinæ urbis episcopus, sub Heracla (*jam creato Alexandrino episcopo*) scholam κατηχήσεων presbyter tenuit, et Origenis valde insignis auditor fuit. *Chronicon Orientale nonnihil aliter sic scribit:* Defuncto autem Demetrio, præfecit illum Hieraclas judiciis, ac sibi vicarium ob insignem ejus sapientiam et ingenium constituit. *Verum Eusebii et Hieronymi testimonio hæc nihil detrahunt. Notandum porro est, proxime recitatis S. Hieronymi verbis aperte innui,* S. Dionysium, *cum sub Heracla scholam* κατηχήσεων *tenuit, seu populo fidei elementa exposuit, atque cum nondum Alexandriæ cathedram conscenderat, presbyteratus gradu fuisse ornatum. Et vero* Dionysium *fuisse presbyterum, antequam ad episcopatum promoveretur, luculentissime colligitur ex illo celeberrimo S. Hieronymi jam laudati epistolæ ad Evagrium loco, ubi ait:* Alexandriæ a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant. Quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint et archidiaconum vocent etc. F

ante episcopatum tenuit jam presbyter;

32 *Fuerunt quidem nonnulli, qui hisce Hieronymi verbis manum dumtaxat impositionem, quæ alias ab episcopis fieri debebat, ab ordinatione Alexandrini episcopi excludi existimarunt. Verum næ hi vehementer hallucinati sunt. Etenim hic, ut Ruinartius Opere supra laudato in* S. Dionysio *recte observat, a S. Hieronymo* exponitur solummodo singulare presbyterorum Alexandrinorum privilegium, ex quorum gremio semper ab eis unus assumebatur in episcopum: cum in aliis ecclesiis diaconi etiam et exteri presbyteri eligi possent: immo ad electionem non solum civitatis episcopalis clerus, sed etiam plebs adesse, et vicinarum civitatum episcopi convocari debebant, ut observat sanctus Cyprianus epistola novæ editionis 67, Pamelii 68. Itaque, *ut recte prosequitur Ruinartius,* ea tantum, quæ singularia erant, in gratiam presbyterorum protulit Hieronymus eum ad modum, quo aliam ejusdem Alexandrinæ ecclesiæ consuetudinem retulit Liberatus diaconus in Breviario cap. 20. Consuetudo quidem est, inquit, Alexandriæ, illum qui defuncto succedit, excubias super defuncti corpus agere, manumque dexteram ejus capiti suo imponere,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

imponere, et sepulto manibus suis accipere collo suo beati Marci pallium, et tunc legitime sedere. Nemo sane, *pergit idem auctor*, inficiabitur, Liberati ævo, id est, sæculo sexto, præter has cæremonias ab eo memoratas, manuum etiam episcoporum impositionem in episcopi Alexandrini ordinatione adhibitam fuisse, quamvis sola hæc pernoctatio et alia, quæ memorat, ab eo ad legitime sedendum requiri videantur. In ejusmodi enim rebus ea tantum, quæ extra ordinem communem sunt, memorati solent. *Hæc Ruinartius, quibus recte confirmatur, verbis S. Hieronymi num. præcedenti recitatis manuum impositionem ab episcopi Alexandrini ordinatione non excludi, sed singularem presbyterorum Alexandrinorum, qua non aliunde quam e gremio suo accipiebant episcopum, consuetudinem unice assignari, jam inde a S. Marci tempore usque ad Sanctum nostrum constanter observatam, ut adeo necessum sit, hunc, eum in episcopum Alexandrinum assumptus est, prævio presbyteratus honore fuisse decoratum.*

maritatus tamen fuisse

55 *Tillemontius tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum in* S. Dionysio *ait, esse etiam utcumque rationem, cur credatur Sanctus noster matrimonio junctus fuisse, liberosque habuisse, quorum unus Timotheus exstiterit. Et vero, ut deinde in Notis indicat, duo in Eusebio loci, alter lib.* VII *cap* 26, *alter* B *lib.* VI *cap.* 40, *occurrunt, qui opinioni illi fundamentum queunt præbere. Priori Eusebius aliquot, quos Sanctus noster concinnavit, libros seu epistolas recenset, hisque annumerat libros de natura Timotheo* τῷ παιδὶ, *id est,* puero *vel* filio, *a Sancto nuncupatos. Posteriori* S. Dionysius *in epistola adversus Germanum narrat, qui fugam, Decii persecutione exorta, jussu divino inierit, aitque :* Ἐγώτε καὶ οἱ παῖδες καὶ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἅμα συνεξήλθομεν; Ego et liberi (*sic Musculus et Christophorsonus* τὸ οἱ παῖδες *vertunt*) multique ex fratribus simul egressi sumus. *Sanctus deinde in narrationis serie mentionem facit Timothei, qui haud dubie, ut ait Tillemontius, tunc puer non erat. Verum non video, qua de causa* τὸ οἱ παῖδες *ad Timotheum hic debeat referri. Certe Timotheus, cum* S. Dionysius *post suum e domo egressum* (*vide laudatam epistolam*) *a satellitibus comprehensus est, Sancto non aderat, ac proin nec ei, domo egredienti, adfuisse videtur. Imo tunc ei certissime Timotheum non adfuisse, ex epistolæ contextu consideranti patebit. Fac tamen, Timotheum cum* S. Dionysio, *fugam arripienti, domo simul esse egressum, atque adeo* τὸ οἱ παῖδες *ad eum debere referri, nec sic quidem evinces, Sanctum habuisse liberos, horumque unum fuisse Timotheum.*

non videtur.

54 *Etenim vocabulum* παῖδες *invenitur etiam* C *adhibitum ad significandum virorum principum seu primariorum officiales, seu etiam ministros aut famulos. Matthæi* 14 *legitur :* Καὶ εἶπε τοῖς παισὶν αὐτοῦ; Et dixit pueris suis; *ubi, ut consideranti patebit, vocabulum* παῖδες *adhibetur ad significandum Herodis officiales seu ministros. In eadem quoque significatione adhibetur idem vocabulum lib.* II *Paralip. cap.* 33, *ubi de Josia rege, cum se læsum sentiret, asseritur :* Dixit pueris suis : educite me de prælio. Εἶπε ὁ βασιλεὺς τοῖς παισὶν αὐτοῦ *etc. Valesius vocabulum* παῖδες *in posteriori ex duobus Eusebii locis num. præcedenti laudatis per famulos vertit; vocabulum vero* παῖς *in priori per puerum et in Notis ad hunc locum sic scribit :* Dionysii liber de natura, nuncupatus erat Τιμωθέῳ τῷ παιδὶ, quæ quidem vox ambiguæ significationis est. Musculus quidem et Christophorsonus FILIUM interpretati sunt. Ego PUERUM verti. Neque enim existimo, Dionysium conjugem umquam habuisse. *Verum, inquit laudatus Tillemontius, nulla veri specie dici potest, sanctum Episcopum Opus a se compositum puero nuncupasse, nec magis verisimile est, Timotheum, cui* Dionysius *suam de natura lucubrationem inscripsit, famulum fuisse. Fateor, nec unum, nec alterum verisimile videtur. Verum, cum vocabulum* παῖς, *ut jam docui, adhibeatur etiam ad significandum virorum primariorum ministros, potest et in hac significatione ab Eusebio lib.* VII *cap.* 26, *et a* S. Dionysio *apud Eusebium lib.* VI *cap.* 40 *esse adhibitum, adeo* D *ut priori quidem loco significetur,* S. Dionysium *inscripsisse suum de natura librum* Τιμωθέῳ τῷ παιδὶ, *id est, officiali seu ministro, tali scilicet, qui etiam honoratiori apud Sanctum in ecclesia Alexandrina munere fungeretur; posteriori vero eum cum ministris suis, id est, tam famulis quam clericis, qui famulis utique dignitate anteirent, esse egressum. Adhæc dici etiam potest, Timotheum, cui Sanctus librum nuncupavit, vere filium ab eo vocari, non quidem secundum carnem, sed secundum spiritum, quod eum Sanctus forte ad fidem convertendo in Domino genuisset, vel quod pater ejus, utpote episcopus et pastor, spiritualis existeret. Hisce omnibus perpensis, malo assentiri Valesio, qui Sanctum matrimonio junctum non fuisse, putat, quam Tillemontio, qui in opinionem oppositam propendet.*

§ IV. Sancti ad episcopatum Alexandrinum promotio, hujusque epocha, persecutio Alexandriæ in Christianos mota a plebe, ac deinde altera a Decio.

Sanctus in episcopum Alexandrinum

Sancto Heracla, patriarcha Alexandrino, e vivis sublato, presbyteri Alexandrini S. Dionysium, *e gremio suo unum, jam a morte Demetrii, proxime* E *ante Heraclam patriarchæ pariter Alexandrini, annis prope sedecim scohlæ cathecheseōn Alexandriæ præfectum, ad sacram S. Marci cathedram promoverunt. Certum hoc est, atque extra omnem controversiam positum. Verum de anno, quo illud factum sit, inter eruditos non convenit. Alii pro anno* 247, *alii contra pro anno* 248 *sententiam ferunt. Oritur potissimum hæc opinionum diversitas ex manifesto Chronici et Historiæ ecclesiasticæ, quod utrumque Opus unum eumdemque auctorem habet Eusebium, chronologico dissensu. Etenim hic scriptor Historiæ ecclesiasticæ lib.* VI, *cap.* 33 S. Dionysii *ad episcopatum Alexandrinum seu ad sacram S. Marci cathedram promotionem in hunc modum signat :* Anno autem hujus imperii (*Philippi*) tertio, cum Heraclas post sexdecim episcopatus annos diem extremum obiisset, pontificatum Alexandrinæ ecclesiæ suscepit Dionysius; *in Chronico autem initia initi a* S. Dionysio *patriarchatus Alexandrini refert ad annum Philippi imperatoris quintum. Sollerius noster in patriarchis Alexandrinis num.* 123 *et seqq. Eusebii Chronicon cum Historia componi existimat, si ab obitu S. Heraclæ ante promotionem* S. Dionysii *sedes Alexandrina, prout in Chronico Orientali asseritur, anno uno, atque insuper paucis mensibus vacasse statuatur.* F

anno Philippi imperatoris tertio,

36 *Verum, quod bona viri eruditi venia dictum sit, hæc ejus opinio mihi nullatenus videtur subsistere. Etenim exigit, ut verba num. præcedenti ex Eusebio producta annum dumtaxat Heraclæ emortualem assignent. Et vero si reipsa annum tantum, quo Heraclas obierit, designent, facile potest intelligi, quomodo, adstructa inter Heraclæ obitum et* Dionysii *promotionem anni uniùs et paulo amplius vacatione, ab Eusebio in Historia recte narretur Heraclas anno Philippi tertio e vivis excessisse, in Chronico vero promotio* S. Dionysii *ad cathedram Alexandrinam anno Philippi V innectatur. Verum recitata Eusebii verba potius significant,* S. Dionysium *anno Philippi tertio pontificatum Alexandrinæ ecclesiæ suscepisse, quam tunc S. Heraclam obiisse. Res fiet verba ipsa consideranti perspicua. Jam vero cum in Historia dicat Eusebius,* S. Dionysium *anno Philippi tertio ad cathedram Alexandrinam esse promotum; hoc vero factum ad annum Philippi quintum in Chronico referat, non video, quomodo hoc cum illa possit componi. Nequit enim* Dionysius *anno Philippi tertio, simul et quinto ecclesiam Alexandrinam gubernandam primo accepisse. Ast, inquies, utri modo ex Eusebii Operibus adhærendum est, Chronicone, an Historiæ? Laudatus Sollerius noster Chronicon sequitur, hujusque ex fide* S. Dionysii *ad sedem Alexandrinam*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *Alexandrinam promotionem anno Philippi quinto, Christi* 248, *innectit. Verum aliud indubie fecisset, si præfatum Chronicon cum Historia nullatenus posse componi agnovisset. Etenim ipsemet in patriarchis Alexandrinis sæpius inculcat, Eusebii potius Historia, quam Chronico standum esse, quando hoc cum illa in concordiam nequit vocari. Huic ergo Sollerii principio firmiter insistens, Eusebii sequor Historiam, hujusque ex fide patriarchatus Alexandrini a* S. Dionysio *initi initia anno Philippi tertio innectenda existimo. Jam vero partim hinc, partim ex dicendis est consequens, ut* S. Dionysius *initio anni* 247 *ad episcopatum Alexandrinum fuerit evectus.*

Christi 247, *electus est,* 37 *Etenim Philippus, ut nunc communis est eruditorum opinio, anno* 244 *circa mensem Martium regnare primum cœpit, atque adeo annus ejus imperii tertius partim cum anno* 246, *partim cum anno* 247 *concurrit. Jam vero, cum Heraclas, teste Eusebio in Historia, anno Philippi tertio diem extremum obierit atque id quidem, ut Sollerius noster plus semel jam laudatus in Patriarchis Alexandrinis num.* 125 *et seq. docet, die* 4 *Decembris acciderit, necessé est, ut Sancti nostri ad cathedram Alexandrinam promotio, quam anno Philippi tertio innectendam jam docui, inter quartam Decembris diem anni* 246 *et mensem Martium anni* 247 *evenerit.*

B *Porro cum* S. Dionysius *ad annum usque* 265, *uti nunc eruditi passim statuunt, vitam protraxerit, annosque septemdecim, ut Eusebius Historiæ lib.* VII, *cap.* 28 *docet, episcopatum Alexandrinum administrarit, consequens est, eum ad sedem Alexandrinam, ne hanc ultra septemdecim illos ab Eusebio assignatos annos tenuisse dicendus sit, initio anni* 247 *fuisse evectum. Neque est, cur hic quisquam opponat, ab initio anni* 247 *ad initium anni* 265, *quo Sanctus obiit, etiam plures quam septemdecim annos excurrere. Etenim res tota sic potest concipi : fuerit* Dionysius *sub finem Februarii, currente adhuc anno Philippi tertio, ad cathedram Alexandrinam evectus, annoque deinde* 265 *aut ante Februarium aut hujus mensis initio e vivis excesserit; jam non habebis nisi annos septemdecim completos, quibus Sanctus cathedram Alexandrinam tenuit; quamvis autem his forte menses prope undecim etiam accesserint, intelligi potest Eusebius annos tantum completos exprimere, mensiumque supra hos excessum negligere. Certe hæc annos tantum completos subinde exprimendi methodus nec Eusebio, nec aliis multis scriptoribus dici potest inusitata.*

biennioque fere post Alexandriæ 38 *Adhæc* S. Dionysium, *quemadmodum jam disputata innuunt, non paucis etiam mensibus supra annos completos septemdecim in S. Marci cathedra*

C *sedisse, confirmatur utcumque ex Kircheriano patriarcharum Alexandrinorum catalogo : hic enim annos sedis octodecim Sancto attribuit. Utut sit,* S. Dionysii *ad episcopatum Alexandrinum promotionem in annum* 248 *nolim differre. Sic enim inter hanc et S. Heraclæ obitum, qui anno* 246 *accidit, statuenda foret, quæ in Chronico Orientali supra laudato asseritur, sedis Alexandrinæ per annum unum integrum vacatio; hæc autem non tantum ob rationes jam adductas, sed etiam ob rei Christianæ tunc sub Philippo imperatore tranquillitatem verisimilis haud apparet. Tunc quippe, ut Eusebius lib.* VI, *cap.* 36, *significat, fides Christiana augebatur indies, et doctrina Christiana summa ubique libertate fruebatur. Quod si interim S. Heraclæ obitus biennio accidisset serius, mira sane non foret nec vero absimilis in Chronico Orientali, quod in rebus chronologicis a vero sæpissime aberrat, sedis Alexandrinæ adstructa vacatio. Etenim biennio post S. Heraclæ obitum vix elapso, sævissima Alexandriæ in Christianos exarsit persecutio, a furente plebe idololatrica excitata. Intelligitur hoc ex Eusebio, qui lib.* VI *Historiæ cap.* 41 *ita scribit :* In epistola vero ad Fabium episcopum Antiochiæ, eorum, qui, imperante Decio, martyrium Alexandriæ subierunt, certamina (*sanctus* Dionysius, *Alexandrinus episcopus*) refert hoc modo : Nequaquam ex imperatoris *Decii*) edicto persecutio (*Alexandriæ a plebe excitata*) cœpta est, quippe quæ integro anno (*decretum Decii*) anteverterat. *Decii in Christianos persecutio, quemadmodum inter eruditos nunc satis convenit, sub finem anni* 249 *aut initio sequentis moveri primum cœpta est; quapropter cum hanc, ut initium epistolæ Sancti nostri ad Fabium, Antiochenum episcopum, ex Eusebio mox productum docet, anno integro anteverterit altera persecutio, quæ Alexandriæ a populo idololatrico fuerat excitata, necesse est, ut hæc jam sub finem anni* 248, *aut initio sequentis, atque adeo vix biennio post S. Heraclæ obitum elapso, efferbuerit. Posset ergo, si Heraclæ obitus in luctuosum illud tempus incidisset, apta assignari a rerum perturbatione petita ratio, ob quam inter illum et* S. Dionysii *promotionem unius anni integri intercessisset sedis Alexandrinæ vacatio.*

AUCTORE C. B.

a plebe gentili orta est in Christianos sæva, 39 *Porro illa Alexandriæ, cum alibi adhuc ecclesiæ sub Philippo imperatore, utpote ante annum* 249 *non occiso, alta pace fruerentur, in Christianos orta persecutio, ab uno præcipue infestissimo Christiani nominis hoste fuit commota. Indicat id Sanctus noster in laudata epistola ad Fabium scripta, hujus initio ex Eusebio jam recitato mox subdens :* Καὶ φθάσας ὁ κακῶν τῇ πόλει ταύτῃ μάντις καὶ ποιητὴς ὅστις ἐκεῖνος ἦν, ἐκίνησε καὶ παρώρμησε καθ' ἡμῶν τὰ πλήθη τῶν ἐθνῶν. *Verba hæc huc Græce transcribo, ut, cum varias a variis sortiantur interpretationes,* E *quænam ex his præeligenda sit, studiosus lector dispiciat. Baronius vult, populi Alexandrini instigatorem verbis illis a* Dionysio *designatum, magnum exstitisse et quidem eum ipsum, qui postea Valerianum adversus Ecclesiam concitavit. Valesius in Notis ad præfatum locum statuit, eum vatem et poetam potius fuisse, quod poetæ cum Vatibus magnam habeant societatem, et Ægyptii poetica delectarentur. Hinc verba Græca huc jam transcripta sic vertit :* Etenim infaustus quidam vates et poeta, quisquis ille fuit, commoverat jam antea atque incitaverat adversus nos gentilium turbas. *Pearsonius in Annalibus Cyprianicis nec Baronium, nec Valesium* S. Dionysii *mentem assecutum, affirmat, prædictaque verba simpliciter transfert in hunc modum :* Et prævertens malorum huic urbi vates et auctor, quisquis ille fuit, commovit et incitavit adversus nos gentilium turbas. *Rationem autem versionis hujusmodi hanc reddit :* Hoc enim, *inquit,* voluit (Dionysius *nempe*) nescio quem, priorum civitati malorum auctorem fuisse sub Philippo, futurorum autem sub Decio vatem. *Præ aliis duabus arridet Pearsonii hæc interpretatio et versio; velim tamen in hac pro et* prævertens *claritatis causa poni* et initium faciens *vel* et initio facto : *vult enim significare* Dionysius, *populi instigatorem, quem memorat, persecutioni a populo idololatrico commotæ initium dedisse, omnesque alios ea in re prævertisse.* F

in qua Sanctus multa pertulit, persecutio, 40 *Utut sit, certum saltem est, persecutionem illam ab uno potissimum Christiani nominis hoste fuisse suscitatam. Quam sæva autem, quamque cruenta exstiterit, ipsemet iterum* S. Dionysius *in laudata ad Fabium epistola exponit.* Ab hoc igitur, *inquit,* homine (*populi instigatore jam memorato*) stimulati, omnemque ad patranda scelera licentiam (*Gentiles scilicet Alexandrini*) nacti, hanc solam pietatem, cultumque dæmonum suorum existimabant, si cædibus adversus nostros sævirent. *Tum narrat, martyrii coronam retulisse senem quemdam, nomine Matram, Apolloniam, provectæ jam ætatis virginem, aliosque plures e grege suo, e quo nullus plane, si forte unum exceperis, persecutorum sævitiæ, Christo abnegato, succubuit. Atque hæc quidem de aliis* Dionysius, *quid vero ipse in persecutione illa passus sit, fas est colligere ex his, quæ deinde commemorat.* Porro, *inquit,* nusquam; non per viam publicam, non per angiportus incedere, aut noctu, aut interdiu nobis licebat : cum omnes ubique et assidue clamitarent : quicumque impia illa verba proferre abnuisset, eum illico trahendum esse, et flammis ultricibus absumendum. *Minas ergo angoresque continuos a furente plebe Sanctus sustinuit, quos quidem, utut graves, graviores etiam ipsa diuturnitas*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

tas effecit. Memorata enim persecutio, referente ipsomet Dionysio, ἐπιπολὺ, *id est,* diu, *quamquam non* diutissime, *ut vertit Valesius, duravit. Pearsonius in Annalibus Cyprianicis et post hunc Pagius in Criticis sæviisse illam usque ad festum Paschale, quod Decii persecutionem proxime præcessit, recte affirmant. Etenim, ut observant,* Dionysius *in epistola Paschali apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 22 *sic scribit :* Multa quidem et acerba ante hanc calamitatem nobis contigerunt. Primum enim nos expulerunt, cumque soli fugaremur ab omnibus, mortique exponeremur, etiam tum festum celebravimus, *Paschale scilicet, de quo Sanctus agit. Quapropter cum* Dionysium, *sæviente persecutione, festum Paschale celebrasse, verba hæc innuant, sintque, ut Valesius recte animadvertit, omnino intelligenda de persecutione populari, quæ prima sub* Dionysio *fuit, solosque spectavit Alexandrinos, dubium non est, quin hæc usque ad festum Paschale, quod Decii persecutionem, anno, ut docui,* 249 *inchoatam, proxime præcessit, Alexandriæ tenuerit.*

quam deinde altera, a Decio mota, excepit.

41 *Verum non diu admodum post, seditione cum civili bello insperato exorta, finem accepit, ac tum quidem Christiani Alexandriæ paululum respiraverunt.* Secuta deinde (*inquit* Dionysius *in epistola ad Fabium jam sæpius laudata*) seditio et bellum civile miseros (*Pearsonius mavult* Agonas) excipiens, crudelitatem, qua in nostros grassati fuerant, in ipsos mutuo convertit. Ac nos quidem paululum respiravimus, dum illorum cessaret furor. *Verum hæc Christianorum respiratio brevi admodum tenuit : etenim* Dionysius *verbis proxime recitatis mox subdit :* Sed continuo imperii illius erga nos benignissimi mutatio nobis nuntiata est; et gravissimus nobis minarum terror intentabatur. Jamque aderat edictum imperatoris, *Decii scilicet,* illud ipsum fere, quod a Domino nostro prædictum est, horrificum ac terribile exhibens, adeo ut ipsi etiam electi, si fieri posset, scandalum paterentur. *Imperii mutatio, quam hic factam ait* Dionysius, *non animi, ut exponit Baronius, sed ipsiusmet reipsa imperii mutatio fuit, ex subita Philipporum nece exorta. Etenim Decius, sublato Marino, qui in Occidente imperatorem se dixerat, ad Pannonicas legiones castigandas a Philippo missus, in Pannonia ab exercitu renuntiatus est imperator. Hic autem purpura indutus, Philippum seniorem adversus eum cum ingenti exercitu contendentem, commisso prælio, Veronæ occidit, pauloque post Philippo Juniore etiam Romæ occiso, imperatorem se ac consulem renuntiavit. Constant hæc omnia veterum scriptorum fide, illiganturque ab omnibus nunc passim eruditis anno Christi* 249, *quo etiam Decius imperium simul et sævissimam, qua hoc late patebat, persecutionem in Christianos est exorsus. Quapropter cum ex dictis persecutio Alexandriæ ex motu populari orta, adeoque et hanc brevi subsecuta, quam* Dionysius *memorat, benignioris in Christianos imperii mutatio, eodem anno* 249 *tenuerit, dubium esse non potest, quin hæc sit eadem illa imperii mutatio jam exposita, quæ ex subita Philipporum nece evenit, quamque brevi edicto Decii, imperium tunc primum adepti, sævissima in Christianos persecutio est secuta.*

§ V. Quid Dionysius in persecutione Decii passus fuerit et quæ sit Taposiris, ad quam tunc ductus sit.

Sanctus, Deciana persecutione orta, jussu divino domo

Quid *in Deciana persecutione Christiani Alexandriæ passi sint, quam multi eorum, vel tormentorum metu vel impatientia, a fide defecerint, quam multi contra in Christi confessione constantes, tormenta omnia superarint, gloriosamque tandem martyrii palmam retulerint, Sanctus noster in epistola ad Fabium, sæpissime jam laudata, fuse simul et accurate exponit; quid vero ipsemet præcipue tunc pertulerit, qui fugam inierit, qui e militum manibus, a quibus post hanc captus erat, fuerit ereptus, docet nos apud Eusebium lib.* VI, *cap.* 40 *insigni epistolæ, adversus Germanum scriptæ, sæpissimeque a nobis jam laudatæ, Fragmento, quod propterea, cum ad institutum nostrum cumprimis spectet, integrum huc transcribo. Fugam suam Sanctus primo sic narrat :* Ego vero, *inquit,* coram Deo loquor, et ipse scit, me nequaquam mentiri; numquam mea sponte, nec sine Dei nutu fugam inii. Sed et prius, cum persecutionis edictum sub Decio propositum fuisset, Sabinus (*præses augustalis*) frumentarium, (*militem, ad investigandos reos et ad colligendos rumores per provincias emissum, interpretatur Valesius*) qui me requireret, eodem temporis momento misit. Atque ego quidem quatriduo domi mansi, adventum exspectans frumentarii. Ille vero omnia circumeundo, perscrutabatur vias, fluvios, agros, ubi me occultari aut qua transiturum esse, suspicabatur. Verum caligo quædam ei obtutum ademerat, ne domum reperiret. Neque enim opinabatur, me domi consistere, grassante adversus me persecutione; vixque post diem quartum, cum Deus mihi, ut alio migrarem, præcepisset, ac præter opinionem omnium viam aperuisset, ego et famuli, multique ex fratribus simul egressi sumus. Atque id divinæ providentiæ opus fuisse, rerum eventus postea declaravit, siquidem nonnullis fortasse haud quaquam inutiles fuimus.

egressus, sub vesperam a militibus capitur,

43 *Eusebius Sancti narrationem, qua hic fugam suam, hujusque modum jam exposuit, hic interrumpit, aitque eum, paucis interpositis, narrare, quæ sibi post fugam contigerint. Utinam Eusebius Sancti narrationem hic non abrupisset, sed integram dedisset! Haud dubie ex ea daretur intelligi, quænam eæ res fuerint, in quibus Sanctus, ut ipse ait, nonnullis tunc non inutilis exstitit. Verum Eusebio satis fuit, rerum, quæ tunc* S. Dionysio *acciderunt, seriem exponere. En verba, quibus apud hunc scriptorem id ipsemet Sanctus exsequitur.* Ego quidem, *ait,* circa solis occasum una cum comitibus meis a militibus comprehensus Taposirim (*parvum est Ægypti in Mareotide oppidum versus Libyam*) perductus sum. Timotheus vero, Deo ita disponente, tum quidem non adfuit, nec comprehensus est. Sed cum postea advenisset, domum vacuam reperit, et satellites, qui eam custodiebant; nos vero in servitutem abductos. *Sancti nostri narrationem hic iterum abrumpit Eusebius. Conjicere nequeo, quid sub verbis ab eo suppressis latuerit.* Dionysius *interim apud laudatum Eusebium lib.* VII *cap.* 41 *in epistola, quam ad Domitium et Didymum scripsit, nonnihil aliter indicat, sese a militibus comprehensum atque in captivitatem fuisse abductum. En verba :* De rebus autem nostris, *inquit,* quandoquidem sciscitamini, ac certiores fieri vultis, quo in statu agamus; audivistis quidem omnino, quo pacto cum ego et Caius et Faustus cum Petro et Paulo vincti duceremur a centurione, et magistratibus, militibusque et apparitoribus, qui una cum ipsis erant, supervenientes quidam ex Mareotis, invitos nos nec sponte sequentes per vim abstraxerint. *Innuuntur hic magistratus operam suam commodasse ad deducendum* Dionysium *in exsilium, quod mirum forte non nemini videbitur. Qua ratione id factum sit, in Annotatis ad caput Eusebii proxime laudatum Valesius apte exponit. Mirari hic interim fas sit divinam providentiam, quæ, cum* Dionysium *fugam arripere jussisset, eum nihilominus fugientem in persecutorum manus incidere permisit. Verum id forte dumtaxat fecit, vel ut Sanctus, quibus fuga sua profuit, posset prodesse, vel ut eum mirabili prorsus modo, quemadmodum evenit, e persecutorum manibus eriperet. Modum, quo Sanctus captus in libertatem fuerit assertus, ipsimet loco apud Eusebium proxime citato etiam exponit. Pergo adeo ejus verba huc transcribere.*

noctoque proxime sequenti ex eorum manibus

44 Quisnam vero, *inquit,* divinæ illius dispositionis ordo ac modus fuit? Dicam enim, quæ vera sunt. Aufugienti et perturbato Timotheo agrestis quidam occurrens, causam festinationis percontatur. Ille rem, ut erat, exposuit. Rusticus re audita (pergebat tunc forte ad nuptiale convivium : solent enim

A enim in hujusmodi conviviis totam noctem pervigilare) ingressus rem discumbentibus narrat. Qui confestim quasi signo dato, omnes uno impetu consurrexerunt. Et concito cursu in nos irruentes, clamorem ediderunt. Continuo satellitibus, qui nos custodiebant, in fugam versis, supervenientes, nos, ut eramus, nudis in grabatis jacentes, deprehenderunt; ac primo quidem aspectu, Deum testor, latrones esse existimans, qui spoliandi ac diripiendi causa venissent, manens in lectulo meo nudus, sola opertus linea tunica, reliquam vestem, quæ juxta me posita erat, eis porrexi. At illi consurgere me, et quam celerrime proficisci jusserunt. Tunc demum intelligens, cujus rei gratia venissent, vociferari cœpi : rogans atque obtestans, ut abirent, nosque illic dimitterent. Quod si de nobis bene mereri vellent, orabam, ut eos, qui me abducebant, satellites, prævenirent, ipsique caput mihi demeterent. Hæc me vociferantem, ut norunt ii, qui mihi consortes et participes ærumnarum omnium fuere, invitum surgere coegerunt. Ac me quidem ipse humi supinum abjeci. Illi vero pedibus manibusque comprehendentes, me trahere atque educere cœperunt. Sequebantur me Caius et Faustus, Petrus ac Paulus, qui horum omnium testes fuere. Qui me suscipientes, ex oppidulo B exportarunt, ac deinde nudo impositum asino abduxerunt.

Taposiri, parvo Ægypti

45 *Hactenus Sanctus noster. Verum ingens hic oritur difficultas. Etenim tota spectata narrationis serie, indicari ea videtur,* S. Dionysium *eodem die, quo Dei nutu e domo sua migravit, sub occasum solis captum Taposirim fuisse perductum, nocteque proxime sequenti e militum manibus ereptum, oppidulo illo excedere fuisse compulsum. Verum Taposiris Alexandria est remotior, quam ut facile credi queat, Sanctum eo ipso die, quo Alexandriæ sub occasum solis captus est, Taposirim fuisse perductum. Etenim quamvis duplex apud antiquos geographos distinguatur Taposiris, atque ex binis hisce oppidis homonymis aliud magis, aliud minus Alexandriæ fuerit propinquum, neutrum tamen adeo vicinum fuit, ut verisimile fiat, Sanctum ad illud eo ipso die, quo Alexandriæ sub occasum solis captus fuerat, a militibus fuisse perductum. Ut res clarior evadat, juverit utriusque oppidi docuisse situm et ab urbe Alexandrina distantiam. Mareotis est Ægypti regio ad Occidentalem ripam lacus Mareæ, qui Alexandriæ ad Meridiem adjacet, versus Libyam sita. In regione illa, teste Strabone lib.* XVII *situm est oppidum, nomine* Taposiris, *distinctum, uniusque diei itinere, ut Procopius lib.* VI κτισμάτων *cap.* 1 *docet,* C *ab Alexandria dissitum. Atque hoc primum est e duobus oppidis homonymis* Taposiris *nomine distinctis. Alterum nunc accipe. Fossa, ut loco proxime citato etiam Strabo docet, ab Alexandria versus Nilum ad Canopum ferebat, inter quam fossam, et mare, teste eodem geographo, angustus quidam tractus erat, in quo post Nicopolim et Zephyrium sita erat parva Taposiris. Quamvis autem non edicat, quanto distaret hoc oppidulum Alexandria spatio, colligi tamen id ex aliis ejus assertis potest. Ait enim Alexandria centum et viginti stadiis dissitam fuisse Canopum, hancque inter civitatem et Alexandriam tria ponit oppida, Nicopolim, Zephyrium et Taposirim, quorum primum, ut asserit, triginta erat stadiis Alexandria dissitum.*

in Mareotide

46 *Cum itaque secundum eumdem Strabonem triginta stadiis, id est, una amplius leuca horaria Alexandria absit Nicopolis, hancque inter civitatem et Taposirim situm sit Zephyrium, verosimiliter tribus circiter aut certe amplius duabus leucis horariis Alexandria abfuerit hæc altera Strabonis Taposiris. Fuerunt ergo ambæ civitates, nomine* Taposiris *distinctæ, Alexandria remotiores, quam ut verisimile appareat, Sanctum ad alterutram eo ipso die, quo Alexandriæ sub occasum solis captus fuerat, a militibus fuisse perductum. Et vero Sanctum Taposirim, ultimo loco memoratam, quamvis hæc Alexandria multo minus fuisset remota, a militibus non fuisse perductum, evincit ipsiusmet epistola ad Domitium et Didymum scripta. In hac enim (vide verba num.* 45 *recitata)* Dionysius *indicat, sese e militum manibus per Mareotas fuisse ereptum, ut per consequens, quando id accidit, in Mareotide exstiterit, adeoque ut non Taposirim versus Canopum sitam a militibus fuerit perductus. Neque est, quod dicas, Sanctum in epistola ad Domitium et Didymum et in altera adversus Germanum non agere de una eademque sua e militum manibus liberatione, id enim a vero alienum esse, ex dicendis luculentissime patescet. Ast, inquies, an ergo* Dionysius *eo ipso die, quo sub occasum solis Alexandriæ captus est, Taposirim, in Mareotide sitam, fuit perductus? Tillemontius tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum pag.* 658 *putat,* S. Dionysium *eo die, quo captus fuit, non Taposirim, sed ad pagum quemdam, haud procul Alexandria dissitum, ubi etiam per Mareotas nocte proxime sequenti e satellitum manibus sit ereptus, a militibus fuisse perductum, ut deinde Taposirim, utpote locum exsilio ejus destinatum, longius abduceretur.*

AUCTORE C. B.

oppidulo, per Mareotas eripitur,

47 *Verum hæc Tillemontii opinio consentire minime videtur cum Sancti nostri epistola adversus Germanum scripta. Etenim* Dionysius, *ut jam vidimus, primo in hac refert, sese sub occasum solis fuisse comprehensum, Taposirimque perductum; deinde* E *vero ait sese, e satellitum manibus ereptum, oppidulo fuisse exportatum, per quod Taposirim, cum hujus solius oppiduli prævie mentionem fecerit, haud dubie designat. Fuit ergo Sanctus, uti ipsemet in laudata epistola indicat, Taposiri e satellitum manibus per Mareotas ereptus, ac proin* S. Dionysii *adversus Germanum epistolæ adversatur Tillemontii opinio, quæ Sanctum non Taposiri, sed in pago, haud procul Alexandria dissito, e satellitum manibus per Mareotas ereptum statuit. Accipe nunc, quid ego hac in re sentiam. Spectato toto adversus Germanum epistolæ contextu, omnino apparet, Sanctum sub occasum solis comprehensum, nocte proxime sequenti Taposirim fuisse perductum, ibique e satellitum manibus ereptum. Id autem vero prorsus absimile non esse, sic ostendo. Taposiris in Mareotide sita unius tantum, ut jam docui, diei itinere Alexandria distat. Quapropter cum Sanctus comprehensus fuerit sub occasum solis atque adeo (mense enim Decembri aut Januario Deciana persecutio secundum dicta num.* 38 *incepit) circa horam quintam vespertinam, facile potuit nocte proxime sequenti, media sui parte nondum elapsa, ad oppidulum illud perduci. Neque est, cur dicas, verisimile non esse, Sanctum nocte tam procul Alexandria fuisse abductum; potuit enim gravis aliqua, quamquam nobis ignota, subesse ratio,* F *cur id præfectus Alexandrinus fieri voluerit. Sane hic* Dionysium, *sub occasum solis captum, mox, uti apud omnes in confesso est, exsilio damnavit, nec ulla nota est ratio, cur hanc suam sententiam in diem saltem sequentem non distulerit. Quod si adeo tanta in ferenda adversus Sanctum exsilii sententia festinatione usus sit, pari etiam uti potuit in Sancto reipsa, idque noctu, tam procul relegando.*

in Libyam secedit,

48 *Itaque, ut a* Dionysii *mente non recedam, rem totam sic ordino :* Dionysius, *domo sua, absente Timotheo, egressus, sub occasum solis capitur, exsilio a magistratibus et Sabino præfecto damnatur, ipsaque nocte proxime sequenti, ut deinde longius abducatur, Taposirim, Mareotidis oppidum, jubetur abduci, paulo post domum redit Timotheus, Sanctum Taposirim abductum intelligit, mox versus idem oppidum fugam arripit, rustico nocte jam valde provecta (multam enim tunc noctem fuisse, etiam ipse* S. Dionysius *in epistola adversus Germanum clare indicat) ad festum nuptiale properanti, haud procul admodum a Taposiri occurrit, eique narrat* Dionysium *exsilio damnatum, atque ad illud oppidum a militibus captivum esse deductum, rusticus, in convivii locum ingressus, discumbentibus rem exponit, hi confestim, veluti signo dato, omnes uno impetu consurgunt, Taposirim, nocte jam majori ex parte præterlapsa, advolant, clamorem inconditum tollunt,*

AUCTORE C. B.

satellites Dionysium *custodientes in fugam conjiciunt, Sanctum, quamvis reluctantem, e lecto consurgere et abscedere compellunt, eumdemque deinde, non quidem, ut vertit Christophorsonus, temulenti illi convivæ, sed* Caius, Faustus, Petrus *et* Paulus, *ut Valesius in Notis recte interpretatus est, ex oppidulo Taposiri exportant, asinoque impositum abducunt. Tota Sancti nostri narratio ita ordinata nihil certe, ut mihi quidem apparet, lectori offert, quod vero sit absimile. Porro quid factum sit* Dionysio, *postquam a rusticis Mareotis Taposiri excedere compulsus, satellitum e manibus fuit ereptus, ipse quidem in epistola adversus Germanum non indicat, at in epistola ad Domitium et Didymum, jam sæpius laudata, significat, sese, per Mareotas e militum manibus jam ereptum, cum* Caio *et* Petro, *reliquis orbatum fratribus, in deserto quodam ac squalido Libyæ loco fuisse conclusum.* Ego quidem nunc, *inquit post verba num.* 40 *recitata,* et Petrus et Caius soli, reliquis fratribus orbati, in deserto et squalido quodam Libyæ loco conclusi sumus, tridui itinere distantes a Parætonio, *portu marino scilicet in Marmarica.*

ibique verosimiliter latet, quamdiu durat Deciana persecutio.

49 *Fuerit verosimiliter Sanctus ad locum illum Libyæ desertum et squalidum sponte sua profectus, eique se incluserit, quod hunc, cum a militibus Taposirim duceretur, sibi in exsilium destinatum esse, intellexisset, eoque modo futurum existimaret, ut in* B *suspicionem non veniret doli adhibiti, quo e satellitum, a quibus ducebatur in exsilium, manibus evaderet. Utut sit, Sanctus in deserto illo et squalido Libyæ loco tamdiu, ut apparet, mansit inclusus, quamdiu Deciana persecutio duravit. Quapropter cum hæc, ut inter eruditos omnes nunc satis convenit, anno* 251 *finem acceperit, consequens est, ut Sanctus non prius, quam eodem anno desertum illum et squalidum Libyæ locum reliquerit. Verum quæ hic de voluntario Sancti nostri, Deciana sæviente persecutione, in Libya exsilio memoravi, locum tantum obtinent, si scripta a Sancto nostro ad Domitium et Didymum epistola spectet ad Decii, non autem ad Valeriani persecutionem. Alii illam ad Decii, alii contra ad Valeriani persecutionem referunt. Hisne potius, an illis assentiendum sit,* § *sequenti examino.*

§ VI. Dionysii ad Domitium et Didymum epistola, et an hæc sub Valeriano, an sub Decio scripta sit.

Epistolam, quam Sanctus scripsit ad Domitium et Didymum,

Ex epistolis omnibus a S. Dionysio *scriptis, quarum præcipue præsidio gesta ejus illustrare proposui, priori loco, quæ ad Domitium et Didymum data est, commemoranda idcirco venit, quod reliquas omnes, uti ex mox disputandis pronum erit colligere, tem-* C *pore præcesserit. Jam nonnulla ex hac verba, dum id instituti mei ferebat ratio, in Commentarii hujus decursu transcripsi. Restant adhuc alia, eaque inter, quæ altam* Dionysii *animi demissionem, ardensque, quo tenebatur, martyrii desiderium egregie commendant. En adeo etiam hic illa :* Id tantum, *inquit* Dionysius, in universum scire vos convenit, viros et mulieres, juvenes ac senes, puellas et anus, milites ac paganos; ex omni denique hominum genere atque ætate, alios flagrorum verberibus, alios ferri acie, alios ignibus in certamine superatis, coronas retulisse. Nonnullis vero longissimum temporis spatium non satis fuit ad hoc, ut Deo acceptabiles viderentur; sicuti nec mihi in hunc usque diem. Scilicet in aliud opportunum tempus, quod ipsi probe cognitum est, me distulit Dominus, qui dicit : In tempore accepto exaudivi te et in die salutis opitulatus sum tibi. *Ita Sanctus, significans scilicet, se post longam vitam Deo nondum ita factum esse acceptum, ut martyrii coronam meritus fuerit referre; quo sane quam demisse de se sentiat, quamque ardenti martyrii desiderio flagret, apertissime prodit. Addit etiam, ex quibus manifestum fit, hanc epistolam, sæviente adhuc in Christianos persecutione, scriptam esse.* Nam, *inquit,* in hunc usque diem non cessat præfectus nostros, qui præsentiæ D ipsius exhibentur, partim interficere crudelissime, partim tormentis dilaniare, partim squalore carceris et vinculis macerare, interdicens, ne quis ad eos accedat, et perscrutans, num quis forte videatur accedere. *Certum ergo est, præfatam epistolam, persecutione adhuc sæviente, scriptam esse. Verum hic jam quæritur. Deciine hæc, an Valeriani persecutio exstiterit.*

Eusebius et Baronius sub Valeriano:

51 *Eusebius lib.* VII, *cap.* 11, *recitato insigni* S. Dionysii *adversus Germanum epistolæ Fragmento, hæc subdit :* Porro idem Dionysius in epistola, quam scripsit ad Domitium et Didymum, nonnulla ad persecutionem illam spectantia rursus ita commemorat. *Quapropter cum in Fragmento proxime laudato de persecutione Valeriani a Sancto nostro actum sit, apertissime ad eamdem Valeriani persecutionem refert Eusebius epistolam, cujus Fragmentum mox subjungit, ad Domitium et Didymum a Sancto nostro conscriptam. Rufinus secutus est Eusebium, atque ita quidem hunc interpretatur, ut assertam præfata epistola* S. Dionysii *in deserto quodam et squalido Libyæ loco inclusionem accidisse narret post ejus sub Valeriano in Cephro ac deinde in Mareotide exsilium. Ado Rufinum ex parte secutus idem fecit in* S. Dionysii *elogio supra producto. Baronius in Annalibus Eusebii tantum opinionem, at non item* E *adaptatam ei a Rufino interpretationem amplectitur, ut haud dubie velit, apud Eusebium lib.* VII *cap.* 11 *in* S. Dionysii *epistola, ad Domitium et Didymum scripta, unice agi de Sancti in Libya exsilio, quod sub Valeriano acciderit. Verum de Sancti exsilio, quod sub Valeriano acciderit, ibidem non agi, Sanctique ad Domitium et Didymum epistolam, Valeriani persecutione sæviente, scriptam non esse, contendit Valesius in Annotationibus ad Eusebii caput proxime laudatum. Valesium, idque non immerito, secuti deinde sunt Tillemontius tom. IV Monumentorum et Ruinartius in Actis sinceris et selectis martyrum.*

Valesius contra aliique sub Decio, idque non immerito,

52 *Valesius ejusque sequaces opinionem suam his fere rationibus stabiliunt. In persecutione sub Valeriano* S. Dionysius *in exsilium deductus non est sub militari custodia; nec a supervenientibus Mareotis e satellitum, a quibus ducebatur in exsilium, manibus per vim fuit ereptus; nec* Caium, Petrum *et* Paulum *tunc habuit Socios. Hæc contra omnia* (*vide apud Eusebium lib.* VI *cap.* 40 S. Dionysii *epistolam adversus Germanum scriptam*) *Sancto sub Decianæ persecutionis initium contigerunt. Hic jam, cum eadem omnia in epistola ad Domitium et Didymum Sanctus sibi evenisse narret, optime concludunt, in hac agi de exsilio, in quod Sanctus non sub Vale-* F *riano, sed sub Decio missus est. Sanctum autem vere, ut Valesius ejusque sequaces aiunt, sub Valeriano nec cum militari custodia in exsilium missum, nec a Mareotis in libertatem fuisse assertum, nec tum denique* Caium, Petrum *et* Paulum *habuisse socios, manifestum fit ex altero epistolæ* S. Dionysii *adversus Germanum Fragmento, apud Eusebium lib.* VII *cap.* 11 *epistolæ ad Domitium et Didymum præmisso, jamque antea sæpius laudato. Etenim in hoc Sanctus narrat, quibus cum Sociis, Valeriani persecutione exorta, coram Æmiliano præfecto fidem Christianam fuerit confessus, quique ab eo in exsilium pulsus fuerit : nuspiam autem vel Mareotarum vel militaris custodiæ vel* Caii, Petri *et* Pauli *mentionem facit.*

scriptam statuunt.

53 *Imo vero, quod ad militarem custodiam pertinet, non modo se cum ea in exsilium deductum non prodit; verum etiam contrarium aperte insinuat. Etenim sic habet :* Æmilianus præfectus (S. Dionysio *ejusque Sociis*) dixit : Video vos ingratos esse simul ac stupidos, qui clementiam Augustorum minime sentiatis. Quam ob rem non manebitis in hac urbe, sed mittemini in partes Libyæ ad locum, qui dicitur Cephro. Hunc enim locum jussu Augustorum nostrorum elegi. Nullatenus autem licebit vobis nec quibuscumque aliis conventus agere, aut ea, quæ vocantur, cœmeteria adire. Quod si quis ad eum,

quem

A quem jussi, locum minime profectus deprehendetur, aut in conventu aliquo fuerit inventus; is sibi ipse periculum arcesset. Non enim deerit congrua animadversio. Abscedite igitur, quo jussi estis. Statimque me tametsi ægrotantem proficisci compulit, ne diei quidem unius dilatione concessa. *Quibus verbis Sanctus dilucide indicat, se suosque Socios non cum militari custodia in exsilium per vim missos fuisse, sed tantum a præfecto Æmiliano in mandatis accepisse, ut sponte sua in exsilium abscederent. Quid enim, quæso, aliud insinuant sequentia, jam recitata verba?* Quod si quis ad eum, quem jussi, locum minime profectus deprehendetur... is sibi ipse periculum arcesset... abscedite igitur, quo jussi estis. *Liquet ergo, Sanctum in Valeriani persecutione nec cum Sociis* Caio, Petro *et* Paulo *a militibus in exsilium deductum, nec ex horum manibus per Mareotas fuisse ereptum, ut adeo de exsilio, quod Sanctus sub Valeriano passus sit, in epistola ad Domitium et Didymum non agatur, ac proin ut hæc, non Valeriani, sed Decii persecutione sæviente, sit scripta.*

Pagius asserit, de Valeriani persecutione, non omnia, sed aliquot saltem

54 *Pagius nihilominus in Criticis ad annum* 252 *num.* 25 *et seq. litterarium illud Sancti nostri monumentum ad Valeriani persecutionem pergit referre, idque quamvis admittat,* Dionysium *in persecutione, a Valeriano mota, vi in exsilium a militibus non fuisse abductum, nec a supervenientibus Mareotis in libertatem fuisse assertum. Ut autem hanc opinionem suam tueri queat, adstruit, ea, quæ ad Domitium et Didymum in præfata epistola scripsit* Dionysius, *partim sub Decio, partimque sub Valeriano et Gallieno accidisse.* In ea itaque, *inquit ad annum citatum num.* 26, epistola Dionysius, quæ in persecutione Deciana pertulit, obiter narrat, ac postea dicit, se nunc in deserto Libyæ loco concludi, Faustum vero, Eusebium et Chæremonem diaconos superstites esse, post illos, qui morbo consumpti sunt, regnante scilicet Valeriano, quo tempore, quemadmodum et sub Decio Dionysius in Libyam relegatus est. *Vult ergo Pagius, ad Decianam persecutionem spectare, quæcumque in epistola, ad Domitium et Didymum data, sequentia* Dionysii *verba præcedunt:* Ego quidem nunc et Petrus et Caius soli, reliquis fratribus orbati, in deserto quodam et squalido Libyæ loco conclusi sumus, tridui itinere distantes a Parætonio; *hæc autem una cum subsequentibus ad Valeriani persecutionem contendit referri, atque adeo hujus tempore epistolam, quam ad Domitium et Didymum dedit* Dionysius, *scriptam esse.*

B

agere epistolæ verba, quod non subsistere,

55 *Verum* Dionysii *verba proxime recitata ad Valeriani persecutionem, seu ad exsilium, quod Sanctus noster sub Valeriano in Libya pertulit, nequeunt referri. Illis enim Sanctus asserit, duos dumtaxat socios aut comites,* Petrum *nempe et* Caium, *sibi adfuisse in exsilio, quod tunc, cum ad Domitium et Didymum scriberet, in deserto quodam et squalido Libyæ loco sustinuit; Sancto autem in exsilio, quod sub Valeriano in Cephro, Libyæ loco, pertulit, plures semper comites sociive adfuerunt. Liquet id ex ipsiusmet Sancti adversus Germanum epistola, jam sæpius laudata atque ab Eusebio Historiæ Ecclesiasticæ lib.* VII *cap.* 11 *inserta. En verba:* Apud Cephro vero, *inquit Sanctus,* nobiscum magna fidelium adfuit multitudo; partim eorum, qui ab urbe (*Alexandrina*) nos secuti fuerant, partim aliorum, qui ex reliqua Ægypto confluebant. *Ad hæc res etiam confirmari potest ex verbis num.* 48 *jam recitatis, quæ Æmilianus præfectus adversus* Dionysium *ejusque Socios, Christum confessos, protulit, quæque Sanctus ex Actis publicis epistolæ suæ adversus Germanum mox iterum laudatæ inseruit. Illis enim Æmilianus non unum* Dionysium, *sed cum eo* Faustum, *Maximum, Marcellum et Chæremonem in exsilium jussit secedere, idque ad unum eumdemque Libyæ locum,* Cephro *appellatum. Quapropter cum dubitandum non videatur, quin illi omnes Æmiliano obtemperarint, probatur etiam vel hinc,* S. Dionysium *in exsilio, quod sub Valeriano in Libya pertulit, plures quam duos socios seu comites habuisse. Quod si reponas, Maximum,* Faustum, *Eusebium et Chæremonem, durante adhuc Valeriani persecutione, e Libya, solis* Dionysio, Petro *et* Caio *ibidem relictis, Alexandriam esse reversos, idque in epistola ad Domitium et Didymum indicari; respondeo, id mihi minus verisimile videri.*

C

AUCTORE C. B.

atque adeo hanc sub Valeriano scriptam non esse, ostenditur;

56 *Etenim quatuor illi* S. Dionysii *Socii, omni servata juris forma, a præfecto augustali Æmiliano sub Valeriano in exsilium pulsi fuere. Quapropter si, sæviente adhuc imperatoris hujus persecutione, Alexandriam fuissent reversi, summum incurrissent periculum, ne, forte deprehensi atque ad præfectum delati, morte ab eo, jam non ut Christiani, sed ut legum imperatoriarum violatores, fuissent affecti: quod si autem tali sese periculo exposuissent, merito reprehendendi fuisse videntur. Etenim Cyprianus editionis Venetæ anni* 1728 *epistola sexta, Pamelii septima ad Rogatianum aliosque confessores sic scribit;* Cum quanto enim nominis vestri pudore delinquitur, quando aliquis temulentus et lasciviens demoratur, alius in eam patriam, unde extorris factus est, regreditur, ut apprehensus non jam quasi Christianus, sed quasi nocens pereat? *Quibus verbis sane S. Cyprianus reprehendendos indicat, qui commemorato se periculo exponerent. Est ergo, cur Maximum,* Faustum, *Eusebium et Chæremonem id fecisse, minus verisimile appareat. Attamen cum Æmilianus* (*vide apud Eusebium lib.* VII *cap.* 11 *epistolæ adversus Germanum Fragmentum*) *omni prorsus conventu* S. Dionysio *interdixerit, nec hic tamen mandatum illud deinde observarit, ac proin omnino incredibile non sit, exsilii mandatum pariter non observasse Maximum,* Faustum, *Eusebium et Chæremonem, priori argumento, num. præcedenti ex verbis* Dionysii *in epistola adversus Germanum deducto, potissimum innitor; quo solo sufficienter evincitur,* S. Dionysio *in exsilio, quod sub Valeriano in Libya pertulit, plures semper quam duos socios comitesve adfuisse, atque adeo verba, ex epistola ad Domitium et Didymum, num.* 49 *recitata, quibus Sanctus, in Libya exsul, duos tantum sibi socios seu comites adesse, scribit, ad Valeriani persecutionem non posse referri: unde ulterius est consequens, ut, hac sæviente, Sancti nostri ad Domitium et Didymum epistola scripta non fuerit.*

E

nec opinionem suam ex Eusebio et Nicephoro

57 *Ut nihilominus hanc tunc scriptam, loco proxime citato probet Pagius, in subsidium etiam vocat Eusebium et Nicephorum Callistum, qui ambo* S. Dionysium *Paschalem epistolam, cum jam e vivis excessisset Decius, ad Domitium et Didymum scripsisse, non obscure insinuant: posterior quidem lib.* VI *cap.* 18 *his verbis:* Dionysius Alexandrinus, nondum pace ecclesiis a Gallieno reddita, alias quoque de Paschate festas composuit epistolas, quarum unam quidem ad Flavianum (*aliis Flavium*) dedit, aliam ad Didymum et Domitium; *prior vero lib.* VII *cap.* 20 *istis:* Præter supra dictas epistolas idem Dionysius paschales illas, quas habemus, epistolas tunc temporis (*imperante scilicet Gallieno*) conscripsit. Harum unam Flavio nuncupavit; alteram Domitio ac Didymo. *Verum, quid tum? scripserit* Dionysius, *regnante jam Gallieno, imo Valeriani persecutione durante, ad Domitium et Didymum Paschalem epistolam, ab Eusebio lib.* VII *cap.* 20 *memoratam; an proptera est consequens, ut tunc etiam ad Domitium et Didymum scripta sit epistola, cujus Fragmentum lib.* VII *cap.* 11 *exhibet Eusebius? id certe non consequitur, nisi una eademque utrobique ab Eusebio memoretur epistola. Verum qui, quæso, id probabit Pagius? quid ni ad Domitium et Didymum, qui duo fratres aut duo amici, intimo amoris nexu conjuncti, fuisse videntur,* S. Dionysius *bis scribere potuerit? S. Hieronymus de illustribus Ecclesiæ scriptoribus cap.* 69 *sic scribit:* Est ejus (*sancti* Dionysii) ad Dionysium (*sic vocat Domitium*) et ad Didymum altera epistola, et ἑορταστικαὶ, *id est, Paschales,* de Pascha plurimæ declamatorio sermone conscriptæ; *quibus verbis Hieronymus epistolam* S. Dionysii *ad Domitium, seu,*

F

AUCTORE C. B.

seu, ut ipse vocat, Dionysium et Didymum, aperte distinguit ab epistolis ejus Paschalibus, ut adeo Dionysius *præter epistolam, lib.* VII *cap.* 20 *ab Eusebio memoratam, aliam insuper ad Domitium et Didymum scripserit epistolam.*

satis probat Pagius,

58 *Adhæc epistolæ Paschales, quas olim annis singulis scribere solebant Alexandrini episcopi, post panegyricum de festo Paschali sermonem, Quadragesimæ notabant initium, et diem, quo Pascha eo anno, quo scribebantur, esset celebrandum; at vero hujusmodi argumentum minime quadrat epistolæ ad Domitium et Didymum, ab Eusebio lib.* VII *cap.* 11 *partim recitatæ. Hanc enim Sanctus unice scripsisse videtur, ut Domitii et Didymi petitioni satisfaceret, qua hi ab eo de statu, in quo esset, postularant fieri certiores. Accedit, quod Eusebius lib.* VII *cap.* 20 *hæc memoret :* In qua (*Paschali ad Domitium et Didymum epistola*) probans (*sanctus* Dionysius) festum Paschæ diem non nisi post æquinoctium vernum celebrari oportere, octo annorum canonem publicavit. *In epistolæ autem ad Domitium et Didymum Fragmento, quod Historiæ Ecclesiasticæ lib.* VII *cap.* 11 *ab Eusebio inseritur, ne Paschatis quidem fiat mentio. Est ergo hæc epistola, tum ob hanc, tum ob alias præcipue rationes jam adductas, haud dubie diversa a Paschali ad Domitium et Didymum epi-*
B *stola, jam sæpius laudata. Quapropter quamvis hæc sub Valeriano scripta sit, minime consequitur, ut pariter altera ad ejusdem imperatoris tempus debeat referri. Pagius nihilominus, ut contrarium tueatur, aliud argumentum, atque id quidem in specie satis validum, adducit.*

uti nec ex peste, sub Gallo primum grassata;

59 *Repetit illud partim a tempore, quo per universum Romanum imperium sæculo æræ Christianæ tertio grassari cœpit lues sævissima, plurium scriptorum calamo notata; partim ab his* Dionysii *apud Eusebium lib.* VII *cap.* 11 *in epistola ad Domitium et Didymum verbis :* In urbe... occultarunt se, ut fratres clanculo invisant, presbyteri quidem, Maximus, Dioscorus, Demetrius et Lucius... diaconi vero post illos, qui morbo consumpti sunt, superstites, Faustus, Eusebius, Chæremon. *Contendit autem per morbum, quo* Dionysius *tunc, cum scriberet, nonnullos diaconos e vivis sublatos, innuit, pestem intelligi, hancque, regnante Decio, grassari non cœpisse, ac proin epistolam, ad Domitium et Didymum scriptam, in qua* Dionysius *diaconos peste sublatos indicat, persecutione non Decii, sed Valeriani, sæviente, scriptam esse. Fateor, convincens est Pagii ratiocinium, si modo sub Decio grassari Alexandriæ memorata pestis non cœpit, reque ipsa* Dionysius *innuat, illa jam tum, cum ad Domitium et Didymum scriberet, nonnullos diaconos Alexan-*
C *driæ interiisse. Porro ut pestis illius initium ab imperio Decii removeat, seriusque statuat, varios laudat antiquos historicos, Jornandem scilicet, Sextum Aurelium Victorem utrumque, juniorem scilicet et seniorem, Eutropium, Paulum Orosium, Cedrenum, Zonaram, qui omnes, ut ait, eamdem pestem sub Gallo et Volusiano, Decii interfecti in imperium successoribus, primo esse exortam, unanimi consensu tradunt.*

queunt auctores, qui pestem sub Gallo ponunt,

60 *Verum, ut studioso lectori appareat, an scriptores illi omnes id indubitanter doceant, juverit singulorum verba huc transcribere. Jornandes cap.* 19 *sic scribit :* Defuncto tunc Decio, Gallus et Volusianus regno potiti sunt Romanorum, quando et pestilens morbus, pœne istius necessitatis consimilis, ut nos ante hos novem annos experti sumus, faciem totius orbis fœdavit, supra modum quoque Alexandriam totiusque Ægypti loca devastans. *Orosius lib.* VII *cap.* 21 *hæc habet :* Anno ab Urbe condita millesimo septimo Gallus Hostilianus vicesimus sextus ab Augusto regnum adeptus, vix duobus annis cum Volusiano filio obtinuit. Exoritur ultio violati nominis Christiani, et usquequo ad profligandas ecclesias edicta Decii cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum pestis intenditur : nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali pestilentia correpta atque vastata sit. *Eutro-* D
pius rem his verbis exponit : Mox imperatores creati sunt Gallus, Hostilianus et Galli filius Volusianus. Sub his Æmilianus in Mœsia res novas molitus est; ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnæ interfecti sunt, non completo biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Sola pestilentia et morbis atque ægritudinibus notus eorum principatus fuit, *Cedrenus de Gallo et Volusiano loquens hæc memorat :* Eo tempore pestis invaluit, ab Æthiopia in Occiduam usque terræ partem propagata : neque ulla fuit urbs ejus expers, multæ etiam bis ea lue infestatæ. Obtinuit annos quindecim, cœpit autumno et desiit sub ortum caniculæ. *Zonaras sub Gallo et Volusiano de peste illa sic loquitur :* Pestis quoque tum provincias invasit, quæ ab Æthiopia orta, totumque pœne Orientem et Occidentem pervagata, multas urbes civibus desolavit, duravitque per annos quindecim. *E duobus tandem Sextis Aureliis Victoribus senior quidem rem litteris consignat hoc modo :* Hæc ubi patres comperere, Gallo Hostilianoque augusta imperia : Volusianum Gallo editum cæsarem decernunt. Dein pestilentia oritur; qua atrocius sæviente, Hostilianus interiit : *Junior vero isto :* Vibius Gallus cum Volusiano filio imperaverunt annos duos. Horum temporibus Hostilianus E
Perpennas a senatu imperator creatus, nec multo post pestilentia consumptus est.

de ea tunc magis invalescente, latiusve grassata intelligi.

61 *Habes nunc, erudite lector, verba scriptorum omnium, quorum auctoritate celeberrimam illam sæculi tertii pestem sub Gallo et Volusiano primo ortam, Pagius indubitanter contendit; considera nunc, an omnes verbis recitatis id ita clare indicent, ut præfatæ pestis initium, salvis eorum assertis, sub Decio, si non in omnibus Romani imperii provinciis, saltem in Ægypto, statui nequeat. Certe ex Eutropio et juniore Victore nihil habere potest Pagius. Cedrenus vero et Jornandes commode exponi queunt de peste sub Gallo et Volusiano per omnes imperii Romani provincias maxime invalescente, ita ut eam sub Decio nuspiam esse inceptam, minime negent. Attende ad singulorum verba jam recitata et res illico patescet. Quod vero jam ad Paulum Orosium, Sextum Aurelium Victorem seniorem et ad Zonaram pertinet, hi quidem pestem sub Gallo et Volusiano primo ortam sat aperte scribunt; verum ita possunt exponi, ut non de omnibus prorsus Romani imperii provinciis, sed de majori earum parte sermonem habeant, ita ut non negent, in nulla prorsus provincia, atque adeo nec in Ægypto, ante Galli et Volusiani imperium pestem esse exortam. Dubitari nequit, quin pestis in Ægypto prius quam*
F *in Occidente fuerit grassata; in Æthiopia enim, uti ex nonnullis historicis mox laudatis liquet, initium accepit, hinceque ad Occidentales imperii provincias fuit propagata. Præterea cum lue illa, uti ex Sancto nostro apud Eusebium intelligitur, magis diutiusque conflictata fuit Ægyptus, quam reliquæ imperii provinciæ. Est ergo satis credibile, pestem in Ægypto jam sub Decio esse grassatam : quamquam autem pestis jam tunc in Ægypto grassantis non meminerint scriptores, factum verosimiliter id est, quod nec adeo vehemens, nec generalis exstiterit.*

Pestem eam sub Decio grassatam docet liber de laude martyrii;

62 *Et vero pestem ante Galli imperium etiam esse grassatam intelligitur ex præclaro de laude martyrii Opusculo, a nonnullis S. Cypriano attributo. In hoc enim luis tum, cum scriptum est, grassantis fit mentio, et Moysi, Maximo et ceteris confessoribus inscribitur, quorum priorem, nempe S. Moysen, sub Decio anno* 251 *martyrio coronatum esse, constat, ut jam sub Decio, atque adeo ante Gallum pestis sit grassata. Sunt quidem nonnulli, qui laudatum Opusculum seu Tractatum de laude martyrii S. Cypriano abjudicent, reque ipsa forte (vide in Opere nostro Appendicem ad Gloriam posthumam S. Cypriani num.* 55 *et seqq.) a S. Cypriano tractatus ille concinnatus non est. Verum, sit ita : cum Moysi, Maximo et ceteris confessoribus, qui cum Cypriano vixere, inscriptus sit, necesse est, ut auctorem habeat*

Cypriano

A *Cypriano ætate æqualem. Neque est, quod dicas, declamationem esse ab auctore, qui ab ætate Moysis et Maximi longe fuerit remotus, stylo oratorio adornatam. Hoc enim tantummodo idcirco potest contendi, quod in laudato Opusculo pestis sub Decio grassantis mentio occurrat. Verum pestem sub Decio grassari non cœpisse, nullo prorsus argumento sat certo evinces; nec id alterum, quod in Critica loco supra citato argumentis, jam a nobis hic productis, Pagius adjungit, etiam evincit. Rem discutiamus.*

nec contrarium ex numismatis evincitur.

65 Denique, *inquit*, non tantum scriptores omnes, qui de hac peste locuti sunt, sed etiam nummos Valesius (*pestis initia ad Decium referens*) contrarios habet. Nam in postica parte quorumdam Galli et Volusiani legitur : APOLLO SALUTARIS. Quæ etiam verba tam Æmiliani, quam Valeriani augustorum nummis inscripta, cum tamen nullum Decii augusti numisma APOLLINEM SALUTAREM repræsentet, ut videre est apud Mediobarbum in numismatis imperatorum, et quæ eam inscriptionem præferunt, ab antiquariis in studium horum imperatorum ad restinguendam pestem merito referuntur. *Hæc Pagius, mox etiam subjungens :* Decio itaque imperante, pestis nondum exorta. *Verum hæc conclusio ex præmissis minime sequitur. Etenim ex his tantum est consequens, Gallum, Volusianum,*
B *Æmilianum et Valerianum imperatores majori restinguendæ pestis studio arsisse, quam Decium. Nec mirum : viderant illi, non item hic, Hostilianum imperatorem peste e vivis auferri, ut adeo hinc sibimet ipsis a peste metuentes ad Apollinis salutaris auxilium confugerint. Adhæc sub Decio pestis tantummodo alicubi oriri cœpit; sub Valeriano vero, Gallo et Volusiano omnes Romani imperii provincias est pervagata. Solentne homines semper sub malorum initia, nulla facta mora, ad supernam opem confugere? Adde, non inveniri nummos,* Apollini salutari *inscriptos, omnium aliorum imperatorum, sub quibus alias contigit, Romanum imperium peste affligi; potuit ergo de hujusmodi cudendis nummis sub imperio Decii, quamvis grassante peste, cogitatum etiam non fuisse.*

Non est omnino certum, pestis meminisse eam, de qua hic, epistolam,

64 *Quod si porro adhuc pergas contendere pestem sub Decio nuspiam in imperio Romano cœpisse grassari, idque argumentis, quæ rem indubiam non reddunt, probare, vocari etiam in dubium poterit, num Sanctus noster in epistola sua sæpissime laudata ad Domitium et Didymum pestis Alexandriæ grassatæ meminerit, atque adeo hinc argui amplius non poterit, dictam epistolam non sub Decio, sed sub Valeriano scriptam esse. Quam merito autem id vocari queat in dubium, patet ex Rufino, qui legit in textu*
C *Sancti nostri supra producto non ἐν τῇ νόσῳ, id est, in peste, sed ἐν τῇ νήσῳ, id est, in insula, ita ut a Sancto nostro significetur, diaconos, de quibus agit, non in peste, sed in insula, ad quam relegati fuerant, e vivis tunc excessisse, cum suam daret ad Domitium et Didymum epistolam. Putant Tillemontius, aliique eruditi hanc lectionem prorsus improbabilem non esse, Valesius lectionem, qua scribitur ἐν τῇ νόσῳ præferendam putat. Et vero etiam hæc lectio præ altera, quantumvis non improbabili, mihi arridet. Quapropter nolim Rufini lectionem pertinacius tueri, etiamsi, ea admissa, vim omnem amittat argumentum, quod pro* S. Dionysii *ad Domitium et Didymum epistola sub Valeriano constituenda, a Pagio inde repetitur. Verum simul contendo, ut jam ante feci, ne ex hoc quidem rem certo confici. Cum enim ex rationibus jam ante adductis, pestis Alexandriæ sub Decio grassari verosimillime cœpta sit, qua ratione, quæso, certo concludi potest, sub Valeriano scriptam esse* S. Dionysii *ad Domitium et Didymum epistolam, quod in hac pestis, qua nonnulli diaconi sint sublati, a Sancto fiat mentio? Imo vero tantum abest, ut hinc probari existimem epistolam ad Domitium et Didymum sub Valeriano scriptam esse, ut contra potius ex hac sequi putem, Alexandriæ sub Decio pestem cœpisse grassari.*

65 *Etenim cum ob rationes supra adductas non multum dubitandum videatur, quin epistola illa jam sæpissime laudata sub Decio scripta sit, non multum pariter dubitandum videtur, quin pestis, in illa memorata, jam Decii tempore fuerit exorsa. Ut autem appareat, quam merito epistolam ad Domitium et Didymum, non sub Valeriano, sed Decio, scriptam putem, alia adhuc rationibus supra prolatis argumenta adjungo. Sanctus in dicta epistola de martyribus Alexandriæ passis hæc memorat :* Id tantum in universum scire vos convenit, viros et mulieres, juvenes ac senes, puellas et anus, milites ac paganos, ex omni denique hominum genere atque ætate alios flagrorum verberibus, alios ferri acie, alios ignibus in certamine superatis, coronas retulisse. *Quibus verbis* Dionysius *haud dubie agit de martyribus non ita pridem martyrii palma coronatis; scribit enim ad amicos, qui rerum aliquot, non antiquarum utique, sed recenter gestarum, notitiam a Sancto sibi submitti expetierant. Jam vero ipsemet Pagius fatetur, verbis proxime recitatis agi de martyribus non sub Valeriano, sed sub Decio, Alexandriæ passis. Quapropter, cum martyres sub Decio, anno 251 necato, Alexandriæ passi, pro re nova et recenti a* Dionysio, *dum ad Domitium et Didymum daret epistolam, haberi non potuerint, si hæc ad Valerianum anno tantum 257 Christianos persequi exorsum, referenda sit, consequens est, ut ad Decium debeat referri.*

AUCTORE C. B. *quam sub Decio scriptam esse, aliis insuper*

E *argumentis ostenditur.*

66 *Adhæc Domitius et Didymus scripserant ad* Dionysium, *aut certe ei per nuntios significarant, ad aures suas fuisse perlatum, qua ratione Sanctus e militum manibus, a quibus ducebatur in exsilium, per supervenientes Mareotas fuisset ereptus; colligitur id ex his* Dionysii *in præfata epistola ad Domitium et Didymum verbis :* Audivistis quidem omnino, quo pacto cum ego et Caius cum Petro et Paulo vincti duceremur a centurione et magistratibus, militibusque et apparitoribus, qui una cum ipsis erant, supervenientes quidam ex Mareotis invitos nos nec sponte sequentes per vim abstraxerint. *Jam vero cum Sanctus anno* 249 *aut* 250, *uti jam docuimus, per Mareotas e militum manibus fuerit ereptus, sequitur, Domitium et Didymum, si Sancti ad hos responsoria epistola, Valeriani effervescente persecutione, scripta sit, post septem demum annos ad* Dionysium *scripsisse, quæ Santo sub Decio accidisse fama acceperant, atque ea quidem, veluti recenter facta, proposuisse. Verum cum hoc verisimile minime appareat, verisimile etiam apparere non potest,* Dionysii *ad Domitium et Didymum epistolam sub Valeriano scriptam esse. Adde, verisimile non esse, Sanctum a narrandis iis, quæ initio persecutionis Decianæ passus est, statim prosilire, nullo rei hujus adjecto indicio, ad explananda, quæ in Valeriani* F *persecutionis progressu sustinuit; hoc tamen, ut consideranti patebit, faceret, si epistola ad Domitium et Didymum sub Valeriano debeat constitui. Hanc ergo, hisce consideratis omnibus, sub Decio verosimillime scriptam, affirmo.*

§ VII. Dionysius Novatiani schisma Romæ exortum conatur exstinguere, huncque in finem varias scribit litteras.

Electo in Pontificem Cornelio, schisma Romæ

Deciana persecutione nonnihil jam remittente, Ecclesiæ pacem turbavit nova tempestas, de qua, ut dicenda clarius intelligantur, nonnulla hic præfabor. Novatus, improbus Africanus presbyter, multis in Africa patratis sceleribus, hincque sibi a S. Cypriano, concilioque, ab hoc Carthagine quamprimum celebrando, male metuens, Romam, relicta Africa, anno 251 *post Pascha advenit, ibique latens, societatem, ut videtur, cum Novatiano, presbytero pariter improbo, et nonnullis aliis inivit. Cum autem tunc post S. Fabiani, Romani Pontificis, martyrium jam ab anno et amplius S. Petri cathedra ob Decianæ persecutionis sævitiem vacasset, brevique novus creandus esset Pontifex, sagacissime, uti apparet, id egit, ut non alius in Pontificem eligeretur, quam sub quo scelerum suorum posset sperare impunitatem.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

tem. Omnem igitur lapidem movit, ut ad summam Ecclesiæ cathedram Novatianus eveheretur. Verum cum deinde, electo S. Cornelio, res plane aliter cecidisset, probeque nosset, sibi non minus Romæ, quam in Africa timendum fore, si hujusmodi Pontifex quiete gubernare sineretur Ecclesiam, Novatianum Pontificatui inhiantem, facile impulit, ut opera sua ad deturbandum Cornelium uteretur. Tantum autem suis artibus effecit, ut etiam e confessoribus quosdam, hosque inter Maximum presbyterum, Nicostratum diaconum, Urbanum, Sidonium et Macharium, qui cum S. Moyse gravissimas longissimasque carceris ærumnas in Deciana persecutione pertulerant, in partes suas attraxerit. Hæc omnia, uti etiam pleraque num. sequenti referenda, in Opere nostro, tomo IV Septembris in Commentario historico de S. Cornelio § 5 et 6 distincte exposita, luculenterque probata invenies, ut necesse non sit, hic quidquam ad eorumdem distinctiorem explanationem confirmationemve adjungere.

a Novatiano suscitatur, hocque Sanctus ut exstinguat,

68 *Porro Novatianus, confessorum ad partes Novati suasque accessione in concepto Pontificatum invadendi scelere obfirmatus, S. Cornelii electioni, dicto anno* 251 *mense Junio, ut probabilius est, factæ, intercedere, eumque conficitis criminibus accusare et velut indignum Pontificem cœpit traducere, sicque sanctissimum Virum aperto schismate audacissime* B *est aggressus. Ut autem cautius falleret, negavit, se pontificiam cathedram desiderare, imo id etiam, interposito jurejurando, ausus est affirmare. Adhæc cum lapsis in persecutione Decii, si de vita periclitarentur, veræque pœnitentiæ darent indicia, pacem concedendam esse, cum clero Romano ante schisma suum statuisset, pacem hujusmodi lapsis, postquam Pontificatum, quem ambierat, Cornelio vidit delatum, ab Ecclesia impertiri posse, negavit, sanctoque huic Pontifici invidiam conflare ex eo est conatus, quod is pœnitentiæ salutaris pacisque in Ecclesia locum lapsis concederet. Inter hæc Cornelius de sua ad Pontificatum electione ad S. Cyprianum, atque adeo etiam, uti hinc verisimile fit, ad* S. Dionysium, *Alexandrinum episcopum, misit litteras, eodemque fere tempore Novatianus, ejusque sequaces epistolam maledictis in S. Cornelium plenam, qua illius electioni intercedebant, ad eumdem S. Cyprianum, atque adeo, uti hinc iterum verisimile fit, etiam ad* S. Dionysium, *Alexandrinum episcopum, destinarunt, atque eam quidem, quo fidem facerent facilius, confessorum Novatiano adhærentium, quamvis hi, quæ in illa dicerentur, minime cognoscerent, nomine conscriptam. Porro lectis utriusque partis litteris, haud difficile fuit Cypriano judicare, pro utra e* C *duabus (vide laudatum de S. Cornelio Commentarium § 6) causæ æquitas staret. Id Sancto nostro indubie difficile pariter non fuit, huncque propterea puto consilia sua mox eo convertisse, ut, cum Cornelii electionem pro legitima haberet, ab ea impugnanda Romanos averteret, sicque subortum schisma, antequam vires caperet, in ipso principio exstingueret.*

duas epistolas, alteram ad fratres Romanos, alteram

69 *Hunc in finem* S. Dionysius, *ut mihi quidem apparet, duas illas, quarum Eusebius in Historia Ecclesiastica lib.* VI *cap.* 46 *meminit, scripsit epistolas, alteram ad confessores Romanos, supra memoratos, qui Novatiani schismati, simulque immisericordi de numquam recipiendis ad communionem lapsis sententiæ favebant; alteram ad fratres Romanos de pace simul et pœnitentia; de pœnitentia quidem, ut verosimiliter hac virtute gravissima quæque scelera, atque adeo etiam idololatriæ culpam, quod Novatianus ejusque asseclæ negabant, posse elui, ostenderet; de pace vero, ut eos, inter Cornelium et Novatianum divisos, ad solum Cornelium pro legitimo Pontifice habendum induceret, seu potius ut eos ad pacem, a qua Novati et Novatiani artibus discesserant, cum Cornelio et Ecclesia, matre sua, ineundam incitaret. Apparet mihi hoc idcirco verosimile, quod Cyprianus similis quoque argumenti epistolam, inter Cyprianicas novæ editionis Venetæ quadragesimam tertiam, ad confessores Romanos, Novatiano adhærentes, tunc dederit, hosque illa plurimum hortatus sit, ut a schismate ad unitatem, et ad Ecclesiam, matrem suam, a qua turpiter desciverant, reverterentur.* D

ad confessores anno 251 Julio circiter aut Augusto scripsit,

70 *Ceterum quamvis nihil suppetat, quod præterea de duabus præfatis epistolis, utpote jam deperditis, fas sit conjicere, certum nihilominus apparet, anno* 251 *mense Julio circiter aut Augusto scriptas esse. Etenim hoc anno mense Junio, ut num.* 68 *docui, in Pontificem Romanum electus est Cornelius; verosimiliter autem post mensem aut certe non multo serius tum ea epistola, quam hic de electione sua, tum altera, quam contra Cornelium Novatiani asseclæ ad* Dionysium *scripserunt, Sancto nostro in manus fuerit tradita. Quapropter cum hic tunc diu, uti ardens, quo flagrabat, sopiendi schismatis exorti desiderium suadet, binas num. præcedenti memoratas epistolas scribere verosimiliter non distulerit, fuerint hæ præfato anno mense Julio circiter aut Augusto conscriptæ. Adhæc quod ad epistolam ad confessores scriptam nominatim pertinet, cum hi, detecta tandem Novatiani (vide § 8 Commentarii de S. Cornelio jam sæpe laudati) fraude et impietate, ad Ecclesiam, exceptø solo Nicostrato, qui Novatianorum factione factus deinde est in Africa pseudo-episcopus, sint reversi, idque ante concilium Romanum, anno* 251 *mense Septembri aut Augusto (vide num.* 189 *Commentarii de S. Cornelio mox* E *iterum laudati) a S. Cornelio celebratum, verosimiliter acciderit, necesse est, epistolam, quam ad præfatos confessores, Novatiano adhuc adhærentes, Sanctus noster dedit, mense Augusto aut etiam nonnihil citius scriptam fuisse, si hæc ad illorum in Ecclesiam regressum, ut verosimiliter accidit, quidquam contulerit.*

cumque deinde Romanam cathedram Novatianus invasisset, alteram

71 *Sed hæc de tempore, quo Sanctus noster binas memoratas scripsit epistolas, dicta sufficiant. Rerum seriem resumo.* Dionysio, *ut jam docui, aliisque sanctis viris exortum Romæ schisma mature exstinguere, sedulo studentibus, Novatianus illud non diu, postquam esset incœptum, majorem in modum auxit. Etenim cum sub initium solis calumniis, ut jam supra innui, S. Cornelium aggressus, ambitionem suam, quo plures falleret, caute celasset, confessorum, quos in partes suas Novati artibus attraxerat, auctoritate suffultus, Evangelicæ disciplinæ vindicem se jactasset, palamque contestatus esset, Pontificatum se minime desiderare, non diu admodum post eam larvam deposuit, et ambitionem suam, simulque quid dudum animo agitasset, mundo palam fecit. Acceptis quippe a prædictis confessoribus litteris, quibus ei Pontificatus deferretur, sacrilegaque et extorta a tribus simplicioris ingenii episcopis manuum impositione pseudo-episcopus ordinatus, jam* F *aperte summam Ecclesiæ cathedram sibi vindicare nequaquam erubuit, et, missis quaquaversum litteris et nuntiis, ad eam se evectum, impudenter significavit. Ne tamen Apostolicam Sedem turpiter invasisse videretur, simulavit veterator, sese invitum ad eam occupandam fuisse adactum. Verum si hac arte nonnulli fuerint decepti episcopi, hos certe inter non fuit* Dionysius, *Alexandriæ in Ecclesia Orientali episcopus. Etenim acceptis a Novatiano litteris, quibus hic schismatis causam in quosdam fratres conferebat, a quibus se invitum ad suscipiendum Pontificatum fuisse impulsum, causabatur, brevi, sed efficaci, quæ apud Eusebium lib.* VI, *cap.* 45 *exstat, veteratorem urget epistola, in qua dubium est, magisne Vir sanctus rarum ingenii acumen, an incensum pietatis ardorem prodat.*

ad hunc, quæ hic recitatur,

72 *Eam adeo, quod Sanctum nostrum mirifice commendet, integram huc juverit transcribere. Sic habet:* Dionysius Novato (*ita semper more Græcorum pro Novatiano scribit Eusebius*) fratri salutem. Si quidem invitus, ut asseris, eo (*ad assumendum Pontificatum*) adductus es, id nobis ostendes tua sponte redeundo. Satius quidem fuerat quidvis pati, ne Ecclesia Dei discinderetur, nec minus gloriosum fuisset idcirco subire martyrium, ne Ecclesiam scinderes, quam ut ne idolis sacrificares. Immo illud meo quidem judicio illustrius fuisset.

A fuisset. Hic enim pro sua unius anima; illic pro omni Ecclesia martyrium quis sustinet. Si tamen vel nunc persuaseris fratribus, aut eos coegeris, ut ad concordiam redeant, majus tibi meritum erit, quam culpa. Et hæc quidem non imputabitur; illud vero prædicabitur. Quod si, fratribus parere recusantibus, id efficere non potes, tuam ipse animam serva. Opto te paci studentem in Domino bene valere. *Sanctus in ipso hujus epistolæ titulo, uti vides, erudite lector, Novatianum, quamvis ab Ecclesia schismate sejunctum,* Fratris *nomine, simulque salute dignatur. Facit id ex superabundanti in hominem, etiamsi schismaticum, charitate; in rigore enim solos Ecclesiæ Catholicæ unitos* Fratris *appellatione et salute dignari tenebatur. Adhæc episcopi titulo apud Eusebium abstinet; quantumvis autem secundum Hieronymum de Viris illustribus illum assumat, Rufinus adstipulatur Eusebio, cui propterea adhærens, Sanctum reor episcopi appellationem sibi verosimiliter non adscripsisse, ut sic Novatianum, cui eamdem, utpote pseudo-episcopo et nefario cathedræ Romanæ invasori, attribuere, salva conscientia, non poterat, minus offenderet.*

non autem ad Novatum, 73 *Rufinus mox laudatus epistolam jam recitatam non ad solum Novatianum, sed etiam ad Novatum a* S. Dionysio *scriptam fuisse, lib.* VI *cap.* 34 *et*
B 35 *Eusebii a se interpolati tradit. Hieronymus contra, pariter mox laudatus, qui præfatam epistolam dignam judicavit, quam suo de illustribus Ecclesiæ scriptoribus tractatui fere integram insereret, ad Novatianum scriptam fuisse, diserte affirmat, nullamque Novati mentionem adjungit, ut ad hunc ex Sancti illius scriptoris opinione verosimiliter scripta non fuerit. Et vero ad Novatum scriptam illam non fuisse, manifestum fit ex ipso, quod tractat, argumento. Ea enim* Dionysius, *ut ab omnibus nunc eruditis creditur, Novatianum potissimum hortatur, ut, si vere invitus et coactus, sicuti præ se ferebat, ad Pontificatum evectus sit, id ostendat, illo sponte deposito; hujusmodi autem adhortatio Novato, utpote ad Pontificatum non evecto, accommodata minime fuisset, ac proin præfata epistola ad illum etiam a* Dionysio *destinata non fuit. Solent Græci, cumque his Eusebius, Novatum et Novatianum inter se confundere et pro Novatiano Novatum frequenter scribere, nominum similitudine decepti. Hoc verosimiliter non observaverit Rufinus, hincque, cum nihilominus simul cerneret, epistolam, quam ad Novatum scriptam Eusebius asserit, ab aliis scriptoribus ad Novatianum a* Dionysio *scriptam affirmari, eam tam ad Novatum quam ad Novatianum, ut scriptores inter se componeret, scriptam statuerit. Utut*
C *sit, certum mihi apparet, memoratam epistolam ad solum Novatianum a Sancto nostro scriptam esse, ac proin in Eusebio pro* Διονύσιος Νοουάτῳ *legendum esse* Διονύσιος Ναυατιανῷ, *quemadmodum et reipsa in Chronico Gregorii Syncelli, Græce conscripto, recte legitur.*

anno 251 mense verosimiliter Augusto dedit, 74 *Videamus nunc, quo circiter tempore Sanctus noster ad Novatianum præfatam epistolam scripserit, et an quem ex ea fructum retulerit. Cum binæ epistolæ supra memoratæ, quarum alteram* Dionysius *ad fratres Romanos, alteram ad confessores Romanos, Novatiano adhuc faventes, dedit, ante acceptum, uti ex jam dictis pronum est colligere, do Sede Romana a Novatiano sacrilege occupata nuntium scriptæ fuerint: epistola vero ad Novatianum non nisi post acceptum ea de re nuntium scripta sit, dubium non est, quin hæc illis, mense Julio, ut jam docui, aut Augusto anno* 251 *scriptis, sit posterior, ac proin non ante Augustum ejusdem anni verosimiliter scripta fuerit. Quod modo ad secundum pertinet, an videlicet* Dionysius *aliquem ex sua ad Novatianum epistola fructum retulerit, certum est, hunc pseudo-pontificem et hæresiarcham in schismate suo ad mortem usque perseverasse obstinatum, ut Sancti nostri ad hunc epistola omni prorsus fructu caruerit. Verum meliori, ut apparet, successu usa est altera ejus ex duabus, mox iterum laudatis, epistolis, ad confessores Romanos scripta. Hi enim, ut jam supra dixi, detecta tandem Novatiani impietate, ad Ecclesiam, a qua Novati Novatianique artibus decepti sese sejunxerant, sunt reversi, hocque felici in reditu* Dionysii *ad illos epistola partem saltem aliquam verosimiliter habuit.*

AUCTORE C. B.

duasque post alias ad confessores, quarum altera 75 *Utut sit, certum est, Sanctum nostrum ad prædictos confessores, in Ecclesiam jam regressos et cum S. Cornelio reconciliatos, duas insuper alias scripsisse epistolas. Testatur id Eusebius lib.* VI *cap.* 46 *sic scribens:* Rursus aliam (*sanctus* Dionysius *epistolam*) ad confessores ibidem (*Romæ*) constitutos, qui Novati (*imo Novatiani*) sententiæ etiam tum favebant. Duas quoque alias ad hos ipsos epistolas misit, posteaquam ad Ecclesiam rediissent. *Ex binis his epistolis suspicor, prædictos confessores ad* S. Dionysium *communem epistolam de sua reconciliatione dedisse. Etenim S. Cyprianus ad hos, a Novatiani schismate ad Ecclesiam jam reversos, litteras pariter conscripsit; id autem non fecit, nisi eorum ex ipsismet per litteras reconciliatione prævie audita; unde sat verisimile fit, eadem agendi ratione usum esse Sanctum nostrum, ut ad eum prælaudati confessores communem de sua reconciliatione epistolam verosimiliter scripserint. Et vero hos id fecisse, verisimilius insuper idcirco fit, quod præcipuis saltem, per orbem dispersis, ecclesiis earumque episcopis reconciliationem suam verosimillime*
E *significarint, ut, qui errore suo ac auctoritate alios in schisma Novatiani attraxerant, eosdem exemplo suo ad Ecclesiam reducerent. Porro ut ad geminas posteriori loco memoratas Sancti nostri epistolas revertar, tempus, quo scriptæ sunt, et argumentum, quod tractant, juverit utcumque assignasse. Cum illegitima Novatiani in Pontificem a schismaticis facta assumptio Confessorum Romanorum in Ecclesiam regressum nonnihil præcesserit, dubium non est, quin posteriores binæ ad hos, in Ecclesiam jam regressos, Sancti nostri epistolæ serius scriptæ sint, quam epistola ad Novatianum, pseudo-pontificem jam creatum. Quapropter cum hæc, uti jam docui, mense circiter Augusto anno* 251 *scripta sit, necesse est, illas eodem anno (de hoc enim dubitandum non videtur) vel Augusto jam provecto vel etiam serius scriptas esse.*

bis de felici in Ecclesiam regressu gratulatur, exaravit. 76 *Quod jam pertinet ad earum argumentum, priori quidem* Dionysius *confessoribus de felici in Ecclesiam regressu verosimillime gratulatus fuerit; posteriori vero forte egerit de perniciosa saluti animarum Novatiani sententia, qua hic omnem lapsis veniæ spem volebat præclusam, quamque uberius confutare Sanctus noster fuerit conatus. Ita existimo, quod hæc posterior epistola vel Novatiani schismatis vel immitis in lapsos opinionis occasione scripta sit;*
F *occasione autem schismatis a* Dionysio, *utpote confessoribus felicem ad Ecclesiam reditum per alteram epistolam jam gratulato, scripta non videatur. Ut id insuper facilius credam, faciunt epistolæ, quas Sanctus noster magno numero adversus immitem Novatiani in lapsos opinionem quaquaversum scripsit. De his epistolis, deque Sancti nostri, quam manifestant, circa lapsos opinione § sequenti agere constitui. Ut nihilominus, studiose lector, quantopere* Dionysius *Novatiani de lapsis sententiam aversatus fuerit, generatim utcumque in antecessum intelligas, juverit hic præmisisse, quæ Sanctus de hoc argumento apud Eusebium lib.* VII *cap.* 8 *in epistola ad Dionysium, Romanum Pontificem, commemorat. En verba:* Novatianum merito aversamur, quippe qui Ecclesiam discidit, et quosdam ex fratribus ad impietatem blasphemiamque pertraxit; qui nefariam de Deo doctrinam (*volens scilicet Deum peccatoribus, quantumvis pœnitentibus, numquam peccata dimittere*) invexit, et clementissimum Dominum nostrum Jesum Christum quasi implacabilem calumniatur: qui præterea sacrum lavacrum obliterat, fidemque et confessionem, quæ baptismum præcedunt, evertit, et Spiritum sanctum penitus ab illis fugat, tametsi spes aliqua subsit, vel quod in illis adhuc maneat, vel quod ad eos reversus sit. *Ita* Dionysius *suam tum de Novatiani schismate, tum de lapsis opinionem*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

opinionem generatim prodens, de qua ut nunc speciatim tractem, instituti mei ratio requirit.

§ VIII. Lapsorum in persecutione Decii multitudo, et quid in horum causa Dionysius statuerit.

Lapsos in persecutione, quorum ingens fuit multitudo,

Diuturna tranquillitas, qua ante Decii imperium Ecclesia fuerat gavisa, Christianorum animos a fidei vigore ita relaxarat, ut primo persecutionis exortæ impetu plurimi in universis prope Romani imperii partibus a Christiana religione turpiter defecerint. Inter ecclesias, quæ frequentiores lamentabilioresque suorum lapsus luxere, non ultimo loco memoranda venit ecclesia Alexandrina, S. Dionysii *curæ commissa. Docet id nos ipsemet Sanctus apud Eusebium lib.* VI *cap.* 41, *epistola ad Fabium, Antiochenum episcopum, de Christianis ipso Decianæ persecutionis initio Alexandriæ lapsis ita scribens :* Jamque aderat (*Alexandriæ contra Christianos*) edictum (*Decii*) imperatoris, illud ipsum fere, quod a Domino nostro prædictum est, horrificum ac terribile exhibens, adeo ut ipsi etiam electi, si fieri posset, scandalum paterentur. Omnes certe mirum in modum exterriti sunt, ac multi quidem ex illustrioribus præ metu statim occurrerunt. Alii, qui B rem publicam administrabant, ipsa actuum suorum necessitate pertracti veniebant. Alii a notis et familiaribus adducebantur, et nominatim citati ad impura et profana sacrificia accedebant; nonnulli quidem pallidi ac tremebundi, quasi non sacrificaturi, sed ipsi potius victimarum loco idolis immolandi essent, adeo ut a circumstanti multitudine deriderentur; quippe qui palam omnibus ostenderent, se tum ad moriendum, tum ad sacrificandum pusillo animo esse.

magnaque diversitas, quæ hic partim assignatur,

78 Alii vero promptius ad aras accurrebant, audacter affirmantes, numquam se antea Christianos fuisse; de quibus verissime prædixit olim Dominus, ejusmodi homines ægre salutem consecuturos. Ceteri autem partim alterutros eorum, quos diximus, sequebantur, partim se in fugam dabant, partim comprehendebantur; ex quibus nonnulli cum usque ad vincula et custodiam progressi essent, quidam etiam plusculos dies in carcere perstitissent; prius tamen quam in judicium inducerentur, fidem ejurarunt. Nonnulli vero cum aliquamdiu tormenta fortiter sustinuissent, ad reliqua, quæ intentabantur supplicia animos desponderunt. *Hæc hactenus* Dionysius, *quibus etiam varia lapsorum genera, quorum alii magis, alii minus deliquerant, apte distinguit. Queunt hæc ad duas diversas* C *lapsorum classes revocari, quarum alteram constituant, qui idolis sacrificarant, aut thus adoleverant, alteram, qui fidem simpliciter ejurarant. Priores vocabantur* sacrificati *seu* thurificati; *posteriores vero* negantes. *Binis hisce lapsorum classibus adjungenda est et tertia,* libellaticorum *cognominata, quæ a* Dionysio *non memoratur, quæque an Alexandriæ locum habuerit, haud scio. Libellatici minus erant ceteris lapsis nocentes, non tamen innocui. Sic dicebantur a securitatis libellis, quos, ne fidem publice profiteri cogerentur, periculoque hinc exponerentur, a magistratibus, dato pretio, ea conditione impetrarant, ut Actis publicis inscriberentur, quibus fides fieret, quamvis falso, ipsos sacrificasse. Hæc de lapsis ad clariorem rerum hic tractandarum notitiam notata sufficiant : qui plura desiderat, adeat in Opere nostro Commentarium ad Vitam S. Cypriani prævium, cujus* § 8 *de variis lapsorum generibus, ac præcipue de libellaticis fuse simul accurateque disseritur.*

ad pacem, si facti eos pœniteret, in mortis articulo admittendos, clerus Romanus

79 *Porro e lapsis plurimi priorem perfidiam suam, durante adhuc persecutione, exosi, in Ecclesiæ pacem, id est, ad delicti veniam et sacrosanctæ Eucharistiæ communicationem ardentissime flagitabant admitti. Clerus Romanus, qui post mortem S. Fabiani, Romani Pontificis, Decianæ persecutionis initio martyrio coronati, omnes vigilantissimi pastoris partes, Sede Romana vacante, explebat, in causa lapsorum statuerat, ut de vita periclitantibus, si prius* D *facti eos pœnituisset, pax concederetur; reliqui vero ad pœnitentiam excitarentur quidem, sed ita ut de iis suspenderetur judicium, donec in S. Fabiani locum Pontifex subrogaretur. Liquet id ex geminis epistolis, quarum alteram ad clerum Carthaginensem, alteram ad S. Cyprianum clerus Romanus, Sede Romana vacante, scripsit. Hic enim in priori, quæ inter Cyprianicas ordine secunda est, opportune ad propositum nostrum sic scribit :* Videtis ergo, fratres, quoniam et vos hoc facere debetis,... ut, si qui in hanc tentationem (*fidei ejurationem*) inciderunt, cœperint apprehendi infirmitate, et agant pœnitentiam facti sui, et desiderent communionem; utique subveniri eis debet, sive viduæ, sive clinomeni, sive qui se exhibere non possunt, sive hi, qui in carceribus sunt, sive exclusi de sedibus suis, utique habere debent, qui eis ministrent. Sed et catechumeni apprehensi infirmitate, decepti esse non debebunt, ut eis subveniatur : *in posteriori vero, quæ inter Cyprianicas locum trigesimum primum occupat, hæc memorat :* Lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; ut interim dum episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur; eorum autem, quorum vitæ suæ finem urgens exitus dilationem non po- E test ferre, acta pœnitentia et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subveniri; Deo ipso sciente, quid de talibus faciat, et qualiter judicii sui examinet pondera; nobis tamen anxie curantibus, ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes accusent nostram, quasi duram, crudelitatem.

et S. Cypriano, durante, adhuc persecutione, statuit, idque etiam

80 *Sanctus Cyprianus in Africa, Romanorum vestigiis presse inhærens, omnes prorsus lapsos, in mortis periculo constitutos, quos scilicet ante contractum morbum delicti pœnituerat, reconciliationis beneficio donandos esse, pariter decrevit : de lapsis vero vita non periclitantibus nihil statuit, sed quemadmodum eos omnes clerus Romanus usque ad novi Pontificis creationem, sic usque ad concessam Ecclesiæ pacem exspectare ipse jussit, ut deinde communi consilio aliquid de iisdem posset decerni. Hæc omnia* § 13 *et* 14 *in Commentario Vitæ S. Cypriani prævio, jam laudato, dilucide explanata solideque probata invenies, quem propterea, studiose lector, recte consules. Ego ne jam actum agam, de dicto S. Cypriani, durante adhuc persecutione, in causa lapso-* F *rum statuto plura non addo, sed quid Sanctus noster circa lapsos e grege suo, qui numero, ut jam docui, erant non pauci, servandum decreverit, nunc disquiro. Docet id nos iterum ipsemet apud Eusebium lib.* VI *cap.* 44 *in epistola ad Fabium, Antiochenum episcopum, occasione historiæ de Serapione, lapso ac moribundo, postea huic Commentario inserendæ, sic scribens :* In mandatis dederam, ut morituris, (*prævie lapsis in persecutione*) si peterent, et maxime si antea suppliciter postulassent, venia indulgeretur, quo bonæ spei pleni ex hac vita migrarent. *Hoc* Dionysii *circa lapsos moribundos decretum, quamquam a S. Cypriani ac proin cleri Romani decreto, mox exposito, omnino non diversum, differt tamen nonnihil ex eo, quod reconciliationis beneficium videatur etiam extendere ad lapsos, qui, quamvis ante contractum morbum veniam non postulassent, eam tamen jam moribundi poscebant; horum autem nullus reconciliationis beneficio ex Cypriani et cleri Romani decreto, si in rigore accipiatur, debuerit donari.*

fecit S. Dionysius;

81 *Adhæc dubitari etiam potest, an, quemadmodum S. Cyprianus prædictum suum de lapsis decretum, sæviente adhuc Decii persecutione, edidit, ita etiam tunc Sanctus noster suum emiserit. Etenim nec in Eusebio nec alibi quidquam occurrit, quo certo statuas, Deciine adhuc sæviente persecutione, an postea*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *postea id fecerit. Eum nihilominus, durante adhuc persecutione, id fecisse, idcirco mihi verosimilius apparet, quod, reddita Ecclesiæ pace, non solum lapsos, vita periclitantes, verum etiam quoscumque alios, modo eos facti serio pœniteret, ad veniam et ad sacrosanctæ Eucharistiæ communicationem admittendos, verosimillime, ut docebo, decreverit. Quapropter cum S. Cyprianus simile decretum, Decii persecutione nonnihil remittente, pariter condiderit, et nihilominus, hac adhuc vehementius sæviente, aliud supra memoratum prævie emiserit, puto etiam, eadem persecutione adhuc sæviente, Sanctum nostrum emisisse, de quo hic disseruimus, decretum. Provide ergo, matureque lapsorum e grege suo saluti prospexit. Verum dum ita* S. Dionysius, *Cyprianus aliique episcopi, non minus virtute, quam doctrina spectabiles, animarum saluti incumbunt, hæresis eidem animarum saluti perquam perniciosa Romæ ortum accepit. Novatianus, presbyter Romanus, qui primo, ut jam docui, cum clero Romano statuerat, lapsos pœnitentes, mortis in periculo constitutos, ad pacem esse admittendos, electo in Pontificem Cornelio, nullam prorsus lapsis, quantumvis pœnitentibus, veniæ spem superesse, cœpit contendere, factusque deinde pseudo-pontifex hanc hæresim, ut schisma suum stabiliret, qua legatis, qua litteris per universam Ecclesiam missis disseminavit.*

B *illa vero remittente, S. Cornelius synodum celebravit,*

82 *Eusebius lib.* VI *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 43 *de Novatiano, quem, ut jam monui, Græcorum more perperam* Novatum *nuncupat, prædictæ hæreseos occasione sic scribit :* Novatus, ecclesiæ Romanæ presbyter, arrogantia adversus eos (*qui lapsis post pœnitentiam pacem impertiebantur*) elatus, quasi nulla spes salutis ipsis posthac superesset, tametsi omnia explerent, quæ ad sinceram conversionem puramque confessionem pertinent, propriæ cujusdam sectæ eorum, qui tumore mentis elati seipsos catharos (*id est, puros*) cognominarunt, auctor exstitit. *Hæc Novatiani secta seu hæresis non minus uberem scribendi materiem Sancto nostro præbuit, quam ejusdem schisma in Ecclesia Romana suscitatum, de quo præcipue, deque scriptis ejus occasione ab eo litteris paragrapho præcedenti tractavi. De epistolis, quas præfata hæresis, schismati a Novatiano adjuncta,* Dionysium *scribere compulit, dicendum nunc est, uti et de Sancti circa lapsos doctrina in illis contenta. Ut nihilominus studiosus lector dicenda clarius intelligat, veritatique esse consentanea, percipiat, præmitto, quæ tum a S. Cornelio tum a S. Cypriano, remittente jam persecutione, in causa lapsorum et contra Novatianum ejusque asseclas fuerint statuta. A S. Cornelio incipio. Hic sanctus Pontifex, ut Ecclesiæ malis, ex Novatiani schismate*

C *et perniciosa saluti animarum opinione provenientibus, occurreret, concilium Romæ congregavit. Synodi hujus acta perierunt; verumtamen quid in ea potissimum actum sit, Historiæ Ecclesiasticæ lib.* VI, *cap.* 43 *docet nos Eusebius.*

alteramque S. Cyprianus, in quibus decretum fuit, lapsos,

83 *Ibi enim hic scriptor sic habet :* Ob quam rem (*impiam Novatiani de lapsis opinionem*) cum Romæ congregata (*a Cornelio*) esset synodus, in qua sexaginta quidem episcopi, presbyteri vero ac diaconi multo plures convenerunt : cumque in provinciis antistites, quid agendum esset, seorsum consultassent, hujusmodi decretum cunctis promulgatum est : Novatum * et eos, qui una cum ipso sese insolentius extulerant, et quicumque inhumanissimæ et a fraterna caritate alienæ ejus opinioni (*de lapsis scilicet ad pacem numquam admittendis*) consentire præsumpserant, alienos ab Ecclesia habendos esse; fratres vero, qui in calamitatem (*fidei desertionem*) inciderant, pœnitentiæ remedio curandos esse et confovendos. Exstant adhuc epistolæ Cornelii, Romanorum episcopi, ad Fabium, Antiochensis ecclesiæ præsulem, missæ, in quibus et Romanæ synodi gesta et omnium per Italiam et Africam, aliasque locorum illorum provincias sententiæ declarantur. *Romanum hoc concilium (vide paragraphum nonum Commentarii de S. Cornelio jam sæpe laudati) anno* 251, *mense verosimiliter Augusto aut Septembri, fuit celebratum, hocque jam uno alterove mense præcesserat synodus Carthaginensis a S. Cypriano convocata. De hac synodo Eusebius loco proxime citato ita meminit :* Aliæ præterea Latino sermone conscriptæ exstant epistolæ Cypriani et aliorum antistitum, qui cum ipso in Africam congregati sunt, ex quibus colligitur, ipsis etiam placuisse, ut subveniretur iis, qui in tentationem (*fidei desertionem*) inciderant, utque auctor (*Novatianus*) nefariæ opinionis (*de omni prorsus spe veniæ lapsis præclusa*) simul cum iis, qui ad partes ipsius desciverant, ab Ecclesiæ Catholicæ consortio merito abdicaretur. *Illæ S. Cypriani epistolæ, quas hic laudat Eusebius, haud dubie sunt libellus, a S. Cypriano epistola* 52 *ad Antonianum memoratus, in quo singula placitorum capita, a synodo Carthaginensi sancita, seu canones continebantur.*

AUCTORE C. B.

84 *Quapropter cum dictæ epistolæ perierint, dubium non est, quin pariter præfatæ synodi canones eamdem sortem habuerint. Ex laudata tamen Cypriani ad Antonianum epistola, post synodum scripta, intelligimus, in hac circa lapsos, etiam in periculo mortis, de quibus hic agimus, non constitutos, sancitum fuisse,* ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et, eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti sæculum gentiliter viverent; nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent; sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinaretur causæ et voluntates et necessitates singulorum, *eo fine scilicet, ut proportionata singulorum lapsorum delicti gravitati pœnitentia imponeretur. Horum aliquot genera in eadem epistola Cyprianus his verbis recenset :* Nec tu existimes, frater carissime, sicut quibusdam videtur, libellaticos cum sacrificatis *libellaticorum et sacrificatorum notitiam num.* 78 *præbui*) æquari opportere, quando inter ipsos etiam, qui sacrificaverunt, et conditio frequenter et causa diversa sit. Neque enim æquandi sunt, ille, qui ad sacrificium nefandum statim voluntate prosilivit, et qui luctatus et congressus diu, ad hoc funestum opus necessitate pervenit; ille, et qui se et omnes suos prodidit, et qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens, uxorem et liberos et domum totam periculi sui perfunctione protexit; ille, qui inquilinos vel amicos suos ad facinus compulit, et qui inquilinis et colonis pepercit, fratres etiam plurimos, qui extorres et profugi recedebant, in sua tecta et hospitia recepit, ostendens et offerens Domino multas animas viventes et incolumes, quæ pro una saucia deprecentur. Cum ergo inter ipsos, qui sacrificaverunt, multa sit diversitas, quæ inclementia est, et quam acerba duritia, libellaticos cum iis, qui sacrificaverunt, jungere?

etiam non moribundos, congruis pœnitentiis peractis, ad pacem admittendos;

D

E

85 *Diversis hisce lapsorum classibus, aliisque, quas hic enumeratis non incongrue possis adjungere, diversas etiam pro gravitate criminum pœnitentias, alias aliis graviores ac diuturniores, S. Cyprianus, aliique synodi Carthaginensis patres ex æquo et bono, uti jam monui, et in Commentario ad Vitam S. Cypriani prævio* § 22 *et seq. dilucide probatur, sancivere imponendas. Redeo nunc ad* S. Dionysium. *Dubitandum non videtur, quin hic, quod S. Cornelium Romæ, et S. Cyprianum in Africa fecisse, jam vidimus, in Ægypto pariter fecerit, ac proin sanciverit, primo quidem lapsos omnes pœnitentes ad pacem esse admittendos, singulisque pro criminum gravitate diversa diversas esse pœnitentias injungendas; deinde vero Novatianum ejusque asseclas ab Ecclesiæ corpore alienos esse habendos. Quod ad primum pertinet, de quo solo hic agendum est, colligitur id potissimum ex Sancti ad fratres per Ægyptum constitutos epistola; de hac enim, quamvis jam perdita, Eusebius lib.* VI, *cap.* 46 *hæc memorat :* Scripsit etiam (*sanctus* Dionysius) ad fratres per Ægyptum constitutos epistolam de pœnitentia : in qua et suam de lapsis sententiam exponit, et criminum gradus distinguit.

quod etiam tunc Sanctus noster voluisse et docuisse,

AUCTORE C. B.

ex ejus ad fratres per Ægyptum constitutos epistola,

86 *Quibus ex verbis, cum his dicatur Sanctus suam exposuisse de lapsis sententiam variosque criminum gradus distinxisse, verosimillimum fit, eum in præfata epistola docuisse, lapsis pœnitentibus, dum ad pacem admittuntur, pro diverso criminum gradu seu pro diversa criminum gravitate diversas esse pœnitentias imponendas; nisi enim id ita sit, quorsum, quæso, in prælaudata epistola, in qua de pœnitentia et de lapsis agit, suamque de his tradit sententiam, diversos criminum gradus seu classes distinguit? Hinc jam consequitur, ut Sanctus voluerit lapsos pœnitentes, non tantum cum de vita periclitarentur, sed etiam etiam cum in eo periculo non essent, ad pacem admitti. Utquid enim alioquin diversas illis, ut verosimillime fecit, pro criminum diversitate pœnitentias præscripserit? Certe verosimile non est, pœnitentias moribundis pro criminum diversitate a* Dionysio *fuisse statutas.* Dionysius, *inquit pag.* 635 *et* 635 *Alexandrinum Chronicon,* Alexandrinus episcopus, cum multi in Deciana Christianorum proscriptione et suppliciis lapsi defecissent, dato pœnitentiæ loco, multis delicti gratiam porrecta manu fecit, eaque de re ad multos episcopos litteras dedit, *ut eis scilicet, quemadmodum verisimile est, ostenderet, Christianos in persecutione*
B *lapsos proportionata delicto medela esse curandos.*

et ex tribus insuper aliis, quas ad diversos scripsit, colligitur.

87 *Certe existimo, Sanctum id docuisse, tribus aliis epistolis, ab Eusebio loco proxime citato pariter memoratis, deque pœnitentia conscriptis. Harum prima est ad Cononem, Hermopolitanæ ecclesiæ episcopum, altera ad Laodicensis ecclesiæ fratres ac tertia denique ad Armenios. Tribus hisce epistolis, uti etiam epistola, num. præcedenti memorata, id potissimum, quantum opinor, spectavit* Dionysius, *ut eos, ad quos scribebat, quosque verosimiliter in immitem Novatiani erga lapsos hæresim propensiores audiverat, penitus ab hac alienos redderet atque aversos. Hinc ulterius concludo, omnes illas post exortum quidem, uti ex dictis pronum est colligere, Novatiani schisma, non serius autem, quam anno* 256 *aut etiam* 255 *scriptas esse. Etenim, uti ex mox dictis consequitur, scriptæ sunt, cum nondum omnes Orientales ecclesiæ unanimi consensu Novatiani de lapsis opinionem proscripserant, hincque inter se discordia erant divisæ. Jam vero* Dionysius *epistola apud Eusebium lib.* VII *cap.* 5 *ad Stephanum Papam scribit,* omnes ecclesiarum (*Orientalium nempe*) ubique antistites unum idemque sentire, et ob redditam insperato pacem incredibili gaudio exultare, *id est, ut lib. proxime citato, cap.* 4 *interpretatur Eusebius,* omnes ubique ecclesias mollito jam per-
* Novatiani secutionis furore, Novati * turbulentam novitatem
C detestantes, inter se pacem iniisse. *Quapropter cum* Dionysii *ad Stephanum epistola hic laudata, nec serius nec citius, uti infra docebimus, quam anno* 256 *scripta sit, necesse est omnes supra memoratas epistolas pace ecclesiarum, cujus illa meminit, anteriores, non serius quam anno* 256 *aut etiam* 255, *scriptas esse.*

§ IX. Scribit ad Fabium, Antiochenum episcopum, eumque a Novatiani de lapsis opinione conatur avertere.

Sanctus ad Fabium, Novatiani schismati nonnihil addictum,

Quamvis *Novatiani schisma, ut jam docui, in Africa et Italia unanimi fere ubique consensu fuisset proscriptum, erant tamen adhuc nonnulli Antiochiæ, qui illud stabilire niterentur. Docet id nos Eusebius lib.* VI, *cap.* 46 *de* S. Dionysio *Alexandrino hæc scribens :* Scribit præterea ad Cornelium Romanæ urbis episcopum, cujus litteras adversus Novatum (*lege* Novatianum) scriptas acceperat : in qua quidem epistola significat, se ab Heleno Tarsi Ciliciæ episcopo, et a ceteris, qui cum illo convenerant, Firmiliano scilicet Cappadociæ et Theoctisto Palæstinæ provinciæ, episcopis, invitatum fuisse, ut ad synodum Antiochenam occurreret, in qua quidam Novati schisma confirmare tentabant. Scribit etiam sibi nuntiatum fuisse, quod Fabius quidem diem extremum obiisset, Deme- D
trianus vero in ejus locum episcopus Antiochenæ ecclesiæ esset constitutus. *Ipsemet Fabius, Antiochenus episcopus, cujus mortem S. Cornelio secundum Eusebii verba jam recitata annuntiavit* Dionysius, *tum Novatiani schismati, tum severæ in lapsos hæresi nonnihil erat addictus. Primum liquet ex Eusebio, qui lib.* VI, *cap.* 44 *exhibens alterum* S. Dionysii *Alexandrini ad Fabium, Antiochenum episcopum, epistolæ Fragmentum, hæc verba, quæ mirum est integre non vertisse Valesium, præmittit :* Ἀυτῷ τούτῳ Φαβίῳ ὑποκατακλινομένῳ πῶς τῷ σχίσματι καὶ Διονύσιος ὁ κατ' Αλεξάνδρειαν ἐπιστείλας *etc.* Eidem Fabio in schisma aliqua ex parte inclinanti scribens Dionysius Alexandrinus etc.; *ubi sermonem esse de Novatiani schismate ex binis Eusebii capitibus, quorum alterum præcedit, alterum subsequitur ejusdem Eusebii caput proxime laudatum, consideranti fiet perspicuum. Quod vero ad secundum pertinet, Fabium scilicet severæ in lapsos Novatiani hæresi nonnihil fuisse addictum, manifestum efficitur ex Sancti nostri ad eumdem Fabium epistola, ab Eusebio lib.* VI, *cap.* 41, 42 *et* 44 *ex parte recitata. In hac enim* Dionysius; *uti ex ejusdem Fragmentis huc mox transcribendis patescet, data opera, multa profert, quæ nata sint a Novatiani de lapsis hæresi avertere virum quemlibet, a ratione et sano de divina*
E *in peccatores clementia sensu non omnino alienum.*

anno 251 *aut* 252 *scripsit epistolam, hæcque illum*

89 *Scripta est hæc a* S. Dionysio *epistola anno* 251 *aut certe anno* 252. *Etenim, uti ex jam dictis pronum est colligere, scripta est post schisma Novatiani anno* 251 *exortum, et Flavius, ad quem scripta est, anno* 252, *uti Boschius noster in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum, tom. IV Julii præfixa, docet, e vivis excessit. Hac epistola posterior est altera, cujus jam memini, ad Cornelium Papam a Sancto nostro data. Etenim in ea* Dionysius, *ut loco proxime citato testatur Eusebius, mortem Flavii, Antiocheni episcopi, ad se intellectam asseruit, adeoque illam scripsit post epistolam ad Flavium, mox hic memoratum, nec dubium est, quin id anno* 252 *fecerit : etenim hoc anno, ut jam dixi, Fabius Antiochenus episcopus, post cujus mortem scripta est, diem suum obiit, nec Cornelius Papa, ad quem scripta est, ultra quintam Augusti ejusdem anni diem, uti in Commentario in S. Cornelium sæpissime laudato, probatum invenies, vitam produxit. Videamus modo, quæ in Sancti nostri ad Fabium epistola nata sint a Novatiani de lapsis opinione abducere. Nihil, quantum opinor, in tota, quanta est ea epistola, magis urgens occurrit, quam miraculum, quod Deus operatus est in favorem Serapionis senis, in persecutione lapsi, postque pœnitentis,* F
atque ad pacem Ecclesiæ admitti enixe precati, quem etiam divina clementia absque illa pace, quam submissis precibus petierat, e vivis excedere non permisit. Totam Sancti nostri narrationem, quæ apud Eusebium lib. VI, *cap.* 44 *exstat, huc transcribo, uti jam ante facturum me monui.*

a Novatiani opinione conatus est abducere,

90 Unum tibi, *scribit ad Fabium* Dionysius, exemplum proponam, quod apud nos contigit. Erat in hac urbe (*Alexandria*) Serapion quidam senex e numero fidelium; qui reliquo quidem anteactæ vitæ tempore nulli culpæ obnoxius fuerat. Sed in persecutione lapsus, sæpenumero veniam petierat, nec quisquam ei attenderat, quod sacrificasset. Idem postea morbo correptus, vocis usu sensuque omni carens triduo permansit. Quarto demum die paululum recreatus, nepotem ex filia ad se vocat, et quousque tandem, inquit, me detinetis, fili? properate, quæso, et me quantocyus absolvite. Accerse mihi unum ex presbyteris. Hæc cum dixisset, rursus illum vox destituit. Puer ad presbyterum cucurrit. Jam nox erat. Presbyter autem ægrotabat. Sed quoniam in mandatis dederam, qui morituris, si peterent, et maxime si antea suppliciter postulassent, venia indulgeretur, quo bonæ spei pleni ex hac vita migrarent; exiguam Eucharistiæ partem puero tradidit, jubens, ut in aqua intinctam, seni in os instillaret. Redit igitur puer buccellam

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A cellam afferens. Et cum appropinquaret, priusquam ingrederetur, recreatus iterum senex; Venisti, inquit, fili, ac presbyter quidem ipse venire non potuit. Tu vero fac citius, quod imperatum est, et dimitte me. Mox puer buccellam intinxit, et in os senis infudit, qui, ea paulatim absorpta, animam exhalavit. *Hæc de Serapione* Dionysius, *mox, ut ad clementiam in lapsos Fabium inflectat et a Novatiani opinione abstrahat, hæc subdens :* An non igitur perspicue apparet, eum (*Serapionem senem*) reservatum fuisse, ac tantisper in vita permansisse, quoad reconciliaretur, et deleto jam crimine, pro multis, quæ gesserat, bonis operibus a Christo agnosci posset et prædicari?

ex martyrum in lapsos clementia

91 *Sane manifestum est, quod etiam* Dionysius *interrogando innuit, Serapionem tantisper in vita non alio fine fuisse prodigiose servatum, quam ut ex ea non ante discederet, quam ad veniam et Eucharistiæ communicationem fuisset receptus. Hinc non immerito Sanctus potuisset inferre, eorum opinionem, qui omnem spem lapsis veniæ præcidunt, a Dei clementia, qui mortem peccatoris non vult, sed magis ut convertatur et vivat, omnino esse alienam. Verum illam* Dionysius *alia insuper ratione acriter perstringit. In more tunc positum erat fueratque jam olim, ut lapsi, facti pœnitentes, ad martyrum*
B *suffragia recurrerent, communionisque ab his libellos obtinerent, quorum deinde beneficio ab Ecclesia ad pacem facilius admittebantur. A lapsis hujusmodi, quibuscum in orationibus ac cibo martyres, datis etiam forsitan communionis libellis, communicarant, aliud argumentum contra Novatiani hæresim format. Narrat primo epistola ad Fabium apud Eusebium lib.* VI, *cap.* 41 *et* 42, *quot, quantaque mala tum in persecutione motu populari excitata, tum in altera hanc ex edicto Decii subsecuta, Christiani Alexandriæ alibique in Ægypto fuerint perpessi, quotque ex his pro fide sanguinem effuderint, ac tum mox ea subjungit, quibus iterum, pluribus accumulatis interrogationibus, eorum opinionem, qui lapsis in persecutione spem veniæ præcludunt, apertissime improbat simulque confutat.*

docens, hos ad communionem publicam,

92 Ceterum, *inquit,* hi divini martyres, qui nunc assessores sunt Christi, et regni illius consortes, ac judicii participes cum ipso judicaturi, dum hic apud nos essent, quosdam e fratribus lapsos, et idolis sacrificasse convictos susceperunt, et conversionem illorum ac pœnitentiam cernentes, cum judicarent, illam placere posse illi, qui peccatoris pœnitentiam mavult, quam mortem, eos admiserunt, et collegerunt, atque in cœtum suum (*datis etiam verosimiliter pro more tunc recepto communionis libellis*) receperunt, et in orationibus et cibo
C cum iisdem communicarunt. Quid ergo nobis, fratres, de his suadetis? quid nos agere debemus? Utrum sententiæ martyrum accedemus, et rem ab illis judicatam, seu potius gratiam concessam tuebimur, et cum iis, quos illi miseratione prosecuti sunt, benigne agemus? an contra judicium illorum irritum faciemus, nosque ipsi sententiæ illorum discussores ac judices constituemus, clementiam dolore afficiemus, ordinem constitutum evertemus, Dei ipsius indignationem provocabimus? *Recitatis hisce* Dionysii *verbis mox subjungit Eusebius :* Atque hæc Dionysius consulto videtur adjecisse, loquens de iis, qui persecutionis tempore præ infirmitate animi lapsi fuerant. *Ita sane habet, uti hic scriptor animadvertit. Vult enim Sanctus, ut apparet, contra Novatianum, in cujus opinionem propendebat Fabius, e lapsis martyrum suffragio ad pacem admittendis hic ostendere, generatim lapsos omnes, modo eos facti sufficienter pœniteret, ad delicti veniam et ad Eucharistiæ communicationem esse admittendos, idque verosimiliter, etiamsi de vita minime periclitarentur : innuit enim ad pacem admittendos esse, quos in cœtum suum, ac communionem martyres receperant : hi autem plurimos rectissime valentes, nec in mortis articulo positos in communionem suam admiserant.*

93 *Ad Sancti nostri textum recitatum* scite (*Ruinartii in Actis selectis et sinceris martyrum verbis utor*) observat Valesius, duplicem fuisse in Ecclesia communionem, quæ lapsis indulgeri poterat, primam privatam et orationum ; alteram publicam et Sacramentorum. Privatam vocat, quæ a privatis, non vero ab episcopo concedebatur : ut si quando martyres aut confessores benigne excipissent lapsos ad se recurrentes, et eorum intercessionem efflagitantes ; vel si cum eis Deum orare permisissent. Hæc autem communio jus nullum ad Ecclesiæ sacramenta percipienda, aut ad publicas Ecclesiæ orationes accedendum præstabat, licet episcopos ad mitius erga ejusmodi lapsos agendum excitaret. Altera vero communio ea erat, qua pœnitentibus jus restituebatur Ecclesiæ Sacramentis et publicis precibus participandi. His vero sic explanatis (*subjungit laudatus Ruinartius*) jam facile est intelligere, Dionysium in epistolæ Fragmento, quod protulimus, de pœnitentibus agere, qui prima communione a martyribus donati, alteram ab episcopis nondum consecuti fuerant. *Assentior laudato Ruinartio : de hujusmodi pœnitentibus in textu mox prolato indubie agitur.*

AUCTORE C. B.

quæ a privata distinguitur, esse admittendos;

nec sic cum S. Cypriano

94 *Verum hic jam quæri potest, an Sanctus noster, qui lapsos, ad communionem a martyribus admissos, et forte libellis ab his donatos, nec ad extrema reductos in gratiam cupit recipi, non pugnet cum* E
S. Cypriano. Hic enim sanctus episcopus (*vide in Opere nostro Commentarium ad Vitam ejus prævium* § 12 *et* 13) *tribus diversis epistolis, quæ in nova editione Veneta ex Baluzii recensione sunt nona, decima et undecima, quosdam e clero suo presbyteros et diaconos, quod lapsos, libellis a martyribus donatos, ad communionem admitterent, acriter objurgat, ac proin videri potest voluisse, ut nec lapsis libelli a martyribus darentur, nec illis ab his donati ad pacem admitterentur. Fateor, tres illas objurgatorias epistolas scripsit Cyprianus, nec propterea tamen pugnat cum* S. Dionysio, *qui lapsos, quibuscum martyres communicarunt, ad pacem cupit admitti. Etenim Cyprianus dictas epistolas exaravit, durante adhuc Decii persecutione, volebatque, lapsorum in Ecclesiam admissionem differri, donec, pace Ecclesiæ concessa, eorumque causa examinata, certum aliquid de ipsis in communi fuisset statutum. Itaque in præfata epistola acriter nonnullos e clero suo presbyteros et diaconos idcirco redarguit, quod, persecutione nondum exstincta, contra episcopi sui voluntatem, Ecclesiasticæque disciplinæ vigorem lapsos, libellis martyrum donatos, ad pacem temere, idque absque prævia sufficienti pœnitentia, admitterent, sacratissimoque Christi Corpore impertiri non metuerent.* F

pugnat Dionysius

95 *Certe Cyprianus, reddita Ecclesiæ pace, lapsos omnes, ac proin etiam libellis a martyribus donatos, ad delicti veniam et ad Eucharistiæ communicationem, modo pœnitentiam crimini suo proportionatam prævie obiissent, voluit admitti, admittendosque ipsemet una cum synodo, quam Carthagine congregarat, diserte decrevit. Liquet id ex iis, quæ* § *præcedenti disseruimus, idemque in Commentario ad Vitam S. Cypriani prævio, iterum mox laudato,* § 22 *et seq. luculentissime probatur, ad quem propterea studiosum lectorem, qui, quod primo hic probandum erat, fusius probatum cupit, brevitatis causa remitto. Quod jam pertinet ad libellos a martyribus et confessoribus in lapsorum gratiam concessos, certe etiam Cyprianus hujusmodi libellos dari non improbavit; sed abusum eorum merito castigavit, voluitque, ut ad ecclesiasticas leges et pristinam consuetudinem exigerentur. Liquet id ex ipsiusmet Cypriani epistola* 10, *num. præcedenti laudata, martyribus et confessoribus inscripta. In ea enim Cyprianus martyres et confessores sic alloquitur :* Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideretis. Audio enim, quibusdam sic libellos fieri, ut dicatur : COMMUNICET ILLE CUM SUIS ; quod numquam omnino a martyribus factum est : ut incerta et cæca petitio invidiam nobis postmodum cumulet.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

cumulet. Late enim patet, quando dicitur : ILLE CUM SUIS ; et possunt nobis viceni et triceni et amplius offerri, qui propinqui et affines et liberti ac domestici esse asseverentur ejus, qui accipit libellum. Et ideo peto, ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum pœnitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei ac disciplinæ congruentes litteras dirigatis. *Cyprianus ergo, non magis libellis a martyribus lapsos donari improbavit, quam his pœnitentibus, etiam ad extrema non deductis, delicti veniam, cessante jam persecutione, voluerit negari, ac proin non adversatur Sancto nostro; cum hic pariter, cessante, ut § præcedenti jam docui, persecutione, lapsis pœnitentibus, etiamsi in mortis periculo non essent constituti, delicti veniam impertiendam putarit, hancque illis, nisi de vita periclitantibus, persecutione nondum sopita, dari noluerit.*

qui dicta epistola effecisse videtur, ut Fabius synodum convocarit;

96 *Revertamur modo ad eam, de qua hic disseruimus, epistolam, dispiciamusque, quem ex hac fructum* Dionysius *retulerit. Boschius noster in Historia Chronologica Patriarcharum Antiochenorum, tomo IV Julii præfixa, num.* 86 *censet, partim memorata hoc paragrapho Sancti nostri ad Fabium epistola, partim quatuor S. Cornelii ad eumdem Fabium epistolis, ab Eusebio lib.* VI *cap.* 43, *et S. Hieronymo de Script. Ecclesiasticis cap.* 66 *laudatis,*
B *id esse effectum, ut ipse Fabius, si non illis epistolis ad Cornelii et ecclesiarum omnium partes fuerit inflexus, synodum saltem Antiochiæ non diu, antequam e vivis, quod anno* 252 *accidit, fuerit sublatus, super illo negotio indicendam curarit. In hanc sententiam laudat textum de* S. Dionysio *Alexandrino, ex Eusebio depromptum et num.* 88 *a nobis transcriptum, in quo Sanctus ab Heleno, Tarsi Ciliciæ episcopo, et a ceteris, qui cum illo convenerant; Firmiliano scilicet Cappadociæ, et Theoctisto Palæstinæ provinciæ episcopis, ad concilium, Antiochiæ celebrandum, sese invitatum, atque etiam de Fabii morte edoctum nuntiat; ita autem scribit, ut hoc illo posterius factum esse, insinuet. Unde, quemadmodum putat Boschius, recte consequitur, ut decreta ante indictaque fuerit Antiochena synodus, quam Fabius obierit, ac proin ut hic illam ante obitum verosimiliter indixerit, aut certe indicendam curarit. Videtur sane mihi hæc Boschii opinio admodum verisimilis.*

hæc tamen, ut apparet, sine nova convocatione celebrata non fuit.

97 *Verum huic opinioni suæ jam propositæ subjungit :* Tribuitur nihilominus in libello synodico tom. I Conciliorum Labbe, col. 719, synodus hæc, Antiochiæ collecta, Demetriano, Fabii successori ; quia is executus est, quod Fabius, morte interveniente, non potuerat. *Quibus verbis videtur innuere,*
C *synodum, loco proxime citato apud Labbe memoratam, ex convocatione, a Fabio ante mortem facta, aut fieri curata, fuisse a Demetriano celebratam, ita ut hic ad eam celebrandam convocatione alia usus non fuerit : id autem mihi minus verisimile apparet. Etenim, uti ipsemet Boschius loco proxime citato adstruit, præfata synodus, Antiochiæ a Demetriano in causa Novatiani celebrata, conciliatrix exstitit pacis, quam* Dionysius, *apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 5, *epistola ad Stephanum Papam, iniisse nuntiat omnes Orientis ecclesias, earumque episcopos, turbulentam Novatiani novitatem seu hæresim unanimi consensu detestantes. Jam vero cum prædicta Sancti nostri ad Stephanum Papam epistola ante annum* 256 (*uti infra docebo*) *verosimillime scripta non sit, initamque inter ecclesias concordiam, veluti rem novam,* S. Dionysius *in illa Stephano annuntiet, verosimillimum apparet, synodum memoratæ pacis conciliatricem ante annum* 255 *celebratam non fuisse. Quapropter cum Fabius seu Flavius ante Augustum anni* 252, *uti num.* 89 *jam docui, e vivis excesserit, atque adeo post hoc tempus synodum Antiochiam convocare non potuerit, triennium ut minimum inter convocationem et celebrationem hujus synodi statuendum erit, si hæc ex convocatione Fabii a Demetriano celebrata sit. Quapropter cum hoc, attenta illorum temporum consuetudine, verosimile non sit, parum credibile mihi apparet, synodum Antiochenam a Demetriano ex sola convocatione Fabii* D *seu Flavii, nova convocatione non præmissa, celebratam fuisse. Fuerit itaque post mortem Fabii synodi adversus Novatianos celebrandæ consilium tantisper suspensum, nec ante exsecutioni mandatum, quam nova fuerit a Demetriano facta convocatio, sicque recte intelligitur, qua de causa synodus Antiochena in causa Novatiani celebrata, quam pacis Orientalium ecclesiarum conciliatricem cum Boschio fuisse existimo, in libello synodico mox laudato, soli Demetriano, nulla facta Fabii mentione, attribuatur. Pergamus nunc ad alias Sancti nostri epistolas.*

§ X. Controversia de rebaptizandis hæreticis inter S. Cyprianum et S. Stephanum Papam exorta, Dionysius paci in Ecclesia servandæ dat operam, variasque hunc in finem scribit epistolas.

Sanctus, cujus hic tres præter jam memoratas recensentur epistolæ,

Omnes fere epistolæ, quas Sanctus noster occasione Novatiani vel schismatis vel hæreticæ de lapsis opinionis conscripsit quasque jam memoravimus, ab Eusebio lib. VI *Historiæ, cap.* 46, *uti hactenus dicta docent, laudantur. Porro ab eodem Historico ibidem insuper laudantur tres aliæ epistolæ, quarum hactenus non meminimus. Primam, quæ objurgatoria est,* Dionysius *scripsit ad gregem suum Alexandriæ, alteram, quæ et* libellus *a laudato Eusebio vocatur, ad Origenem de martyrio dedit; tertiam denique de officio diaconi ad fratres Romæ constitutos per Hippolytum misit. Epistola Sancti ad gregem suum objurgatoria verosimillime scripta est, cum* Dionysius *persecutionis tempore ab urbe Alexandrina exsularet; verum cum in exsilium fidei causa plus vice simplici pulsus fuerit, pro certo nequit edici, cujus exsilii tempore, ac proin quo circiter anno scripta sit. Quapropter cum id etiam edici nequeat circa epistolam, quam de officio diaconi ad fratres Romanos Sanctus conscripsit, ulteriorem de ambabus hisce epistolis tractatum rejicio in Appendicem, huic Commentario subjungendam, in qua tum de Operibus, quæ an Sancti nostri indubie sint, pro certo nequit edici, tum de iis, quæ quidem a* Dionysio *procul omni dubio elaborata sunt, tempus tamen, quo circiter elaborata sint, compertum minime habetur. Quod pertinet ad epistolam, quam* Dionysius *ad Origenem de martyrio conscripsit, ea quidem, durante adhuc, uti suo loco probabo, Decii persecutione, conscripta est; ac proin jam antea a me hic fuisset memoranda. Verum cum adhuc alia, cujus prorsus ignoratur epocha, a Sancto nostro de Origene* F *scripta sit epistola, hæcque proinde in Appendicem sit rejicienda, malui etiam et alteram, cujus epocha habetur comperta, ad Origenem scriptam, in eamdem Appendicem rejicere, quod ea omnia, quæ hic de Origene disputanda veniunt, sub unum veluti aspectum velim proponere.*

sub imperio Galli nil præclari scitur gessisse;

99 *Itaque tum epistolas a Sancto nostro conscriptas, tum res alias ad eum spectantes, quæ ad certum queunt tempus referri, recensere pergo ex ordine. Ecclesia Novatiani schismatis internis tumultibus agitata, post aliquantulam Decianæ persecutionis remissionem, rursus a Gallo, qui anno* 251 *circa mensem Decembrem Decio interfecto in imperium una cum Hostiliano successerat, nova persecutione fuit vexata. Docet id nos* Dionysius *apud Eusebium lib.* VII *cap.* 1 *sic scribens :* Sed neque Gallus culpam Decii intellexit : nec prospexit, quid tandem illum pessum dedisset. Quin potius ad eumdem lapidem ante oculos suos positum impegit. Qui cum imperium ipsius prospero in statu esset, cunctaque ex animi sententia succederent, viros sanctos, qui pro pace et incolumitate ipsius preces ad Deum allegabant, insectatus est. Cum illis ergo orationes pro ipso fieri solitas simul fugavit. *Quibus ex verbis manifestum fit, a Gallo in Christianos persecutionem motam fuisse; verum ex iisdem non docemur, in quibus potissimum Romani imperii provinciis*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *vinciis ea sævierit. Pagius in Criticis ad annum* 252 *num.* 17 *et sequentibus contendit, persecutionem, a Gallo motam, localem tantum, in sola nempe urbe Romana, fuisse. Verum an hæc ejus opinio fundamentis sat firmis innitatur, jam apud nos tom. IV Septembris in Commentario ad Vitam S. Cypriani prævio* § 33 *discussum est. Ad hunc adeo, studiose lector, brevitatis studio te remitto. Nihil interim vel apud Eusebium vel alibi uspiam occurrit, unde certo conficias, persecutionem, quam suscitavit Gallus, Alexandriæ aut alibi in Ægypto exarsisse; ac proin dubium est admodum, an Sanctus noster ejusdem persecutionis occasione quidquam pro Christiana fide fuerit perpessus, memoriave dignum effecerit. Nihil etiam a Sancto nostro præclare gestum invenio, quod vel ad ipsum Galli imperium debeat referri. Ut ergo rerum ad* Dionysium *spectantium seriem prosequamur, necesse est, ut ultra illud progrediamur.*

verum orta Cyprianum inter et Stephanum de baptismo controversia,

100 *Anno* 254, *ut nunc communior eruditorum fert opinio, Gallo in imperium Valerianus successit. Sub hujus imperii initium optatissima pace gavisa est Ecclesia, eaque tanta, ut sub nullis anterioribus imperatoribus majori. Docet id nos iterum Sanctus noster apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 10 *epistola ad Hermammonem de Valeriano sic scribens :* Joanni quoque similiter revelatum est. Ait enim : Et B datum est illi os loquens magna et impia ; et data est illi potestas, et menses quadraginta duo. Utrumque porro in Valeriano impletum mirari licet, illudque ante omnia considerare, cujusmodi is ante persecutionem fuerit : qualiter mansuetus quidem ac benignus erat erga famulos Dei. Neque enim ullus superiorum principum, ne illi quidem ipsi, qui palam Christiani fuisse dicuntur, tanta humanitate ac benevolentia nostros complexus est, quantam ille præ se ferebat initio principatus sui ; totaque ejus familia piis hominibus abundabat, ac Dei Ecclesia esse videbatur. *Tenuit hæc pax, antequam Valerianus novam in Christianos persecutionem concitarit, annis circiter quatuor. Verum dum ab externis tumultibus ita tantisper immunis est Ecclesia, internis agitari sævissime cœpit. Occasione eorum, qui ex hæresi ad Ecclesiam accedebant, gravissima orta est tempestas. Cyprianus cum tota fere Africana ecclesia asserebat, tales homines denuo esse baptizandos; Stephanus contra, Romanus Pontifex, antiqua traditione fultus, baptismum, ab hæreticis collatum, validum esse contendebat ac proin non iterandum. Sanctus noster occasione famosissimæ hujus controversiæ varias ad varios, ad Stephanum scilicet, Romanum Pontificem, Sixtum, Stephani successorem, Dionysium et Philemonem, presbyteros Romanos, scripsit epistolas : verum antequam de his plura* C *edisseram, juverit de tempore, origine et progressu dictæ famosissimæ controversiæ nonnulla hic præfari, ut quantum, illa durante,* Dionysius *de Ecclesia, paci inter partes servandæ allaborando, fuerit meritus, quivis commodius intelligat.*

cujus hic tempus,

101 *Agrippinus, S. Cypriani in Carthaginensi cathedra decessor, non tamen proximus, anno circiter* 200, *coacto episcoporum concilio, primus in Africa decreverat, verum Christi baptismum extra Ecclesiam conferri non posse, ac proin rebaptizandos esse, quicumque a solis hæreticis baptizati ad Ecclesiam accederent. Quinquaginta circiter annis post accidit, ut hac super re in Africa, præsertim in Numidia, dubitatum fuerit, eaque de causa octodecim episcopi S. Cyprianum consuluerint. Horum litteræ lectæ sunt in Carthaginensi triginta, vel triginta et unius episcoporum synodo, quos sanctus metropolita vel ea ipsa de causa convocarat, vel alias convocatos penes se habebat. Cyprianus, laudatique, qui ipsi Carthagine aderant episcopi, Agrippini decreto inhærendum censuere, atque adeo rebaptizandos esse, quicumque ab hæreticis schismaticisve tincti, in Ecclesiam admitti postularent, hancque in sententiam ad præfatos episcopos rescripsere. Non diu post hanc synodum contigit, ut etiam a Quinto, in Mauritania episcopo, per Lucianum presbyterum eadem super re S. Cyprianus denuo fuerit consultus, hicque illi idem, quod episcopis supra laudatis datum fuerat, responsum transmisit, adjecta etiam nuperi concilii, exeunte circiter anno* 255, *celebrati, synodica epistola. Nec hoc fecisse contentus, anno* 256 *ante Pascha, ut Pearsonio in Annalibus Cyprianicis placet, alterum celebravit antistitum Africæ Numidiæque unius et septuaginta concilium. In hoc denuo, quod in priori synodo de hæreticorum baptismate fuerat decretum, unanimi omnium suffragio probatum fuit ac confirmatum. Ne vero quid ad rei firmitatem deesset, congregati Patres communes litteras, quibus et prioris concilii epistolam synodicam, et alteram S. Cypriani ad Quintum, episcopum supra laudatum, de eodem ambas argumento, accluserant, Romam ad S. Stephanum transmisere, omnino confisi fore, ut hic, quod ipsi de rebaptizandis hæreticis statuerant, calculo suo auctoritateque roboraret.*

AUCTORE C. B.

origo

102 *Verum enimvero res longe aliter, ac illi speraverant, evenit. Etenim Stephanus, lectis eorumdem litteris, merito indignatus, quod Apostolica traditio, qua baptizati ab hæreticis, si ad Ecclesiam accederent, sine baptismi iteratione recipiendi erant, tamquam erronea proscriberetur, idque ab episcopis, doctrinæ et sanctitatis fama conspicuis, medelam tanto malo non qualemcumque, sed efficacissimam juxta ac promptissimam adhibendam statuit. Mox itaque ad Cyprianum ceterosque Africæ episcopos rescribens, opinioni eorum Apostolicam traditionem,* E *a qua nefas esset recedere, contrariam esse reposuit, simulque ne quid in tanti momenti re innovaretur, præcepit, interminatus etiam non obtemperaturis excommunicationis pœnam, aut certe hac illos dignos habendos esse, pronuntians. Hæ litteræ mirum in modum S. Cyprianum, ceterosque ejusdem cum eo sententiæ episcopos perculere. Eo nimirum sese redactos conspiciebant, ut vel opinionem, quam firmis rationibus nixam veritatique consentaneam putabant, deberent deserere, vel manifestum subire periculum, ne a S. Petri Cathedra proscriberentur. Primum ipsis durum, neque necessarium videbatur, eo quod non de aliquo fidei articulo, sed de disciplina tantummodo, quæ in variis particularibus ecclesiis nonnumquam diversa est, agi crederent; consuetudinem vero, quam adducebat Stephanus, non divinam, sed humanam dumtaxat esse. Itaque nihil præterMittendum statuerunt, quo et opinionem suam tuerentur, et irati Pontificis minas, servata unitate et communione, evaderent.*

et progressus exponitur,

103 *Hunc in finem Cyprianus tertium de hac causa concilium in proximas Kalendas Septembris dicti anni* 256 *indixit, atque ad hoc omnes, quotquot potuit, Africæ, Numidiæ et Mauritaniæ convocavit episcopos, eo haud dubie consilio, ut vel, si id pluribus videretur, Stephano morem gereret, vel si contra* F *fere omnes sibi consentientes haberet, tantus episcoporum numerus atque auctoritas Romanum Pontificem a ferenda saltem excommunicationis intentatæ sententia cohiberet. Itaque dictis Kalendis Septembribus anni* 256 *celebratum est tertium Carthagine de hæreticorum baptismate concilium, eique episcopi ex Africa, Numidia et Mauritania, octoginta et quinque interfuerunt, hique omnes ac singuli, hortante Cypriano, ut quam liberrime suam quisque de re proposita sententiam ferret, superiorum conventuum decreta suo ac duorum insuper episcoporum absentium suffragio confirmarunt. Ex hoc numero delecti subinde sunt a Cypriano ceterisque synodi patribus ad S. Stephanum legati. Verum hi denuo non eo, quem speraverant, eventu a Pontifice fuere suscepti. Etenim cum huic jam omnia, antequam hi appulissent, fuissent renuntiata, sciretque proinde Afros, jam post secundum Carthaginense concilium semel auditos, contra gravissimum, quod ad eos miserat, rescriptum, intentasque excommunicationis minas, errorem suum etiam majori, quam prius, episcoporum numero confirmasse, memoratos legatos, quamvis a veneranda plurimorum episcoporum synodo missos, severe repulit, Romaque, re penitus infecta, jussit excedere, repetitis etiam gravibus in Afros minis, nisi ad pristinam Ecclesiæ consuetudinem redirent.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

redirent. Africani præsules, ac Cyprianus præsertim, infelici causæ suæ eventu ex legatis Roma reversis intellecto, non mediocriter haud dubie fuere conturbati, veritique, ne Stephanus, quem in proposito constantem experiebantur, ad excommunicationis, quam minatus fuerat, sententiam brevi procederet, in omnem partem animos versavere, ut istud a capite suo fulmen averterent. Noverat Cyprianus, Firmilianum Cæsareensem, Helenum Tarsensem, aliosque in Oriente episcopos, qui eamdem de rebaptizandis hæreticis opinionem in synodis versus annum 230 *Iconii et Synnadæ celebratis inductam mordicus tuebantur, ea de causa a Stephano pariter reprehensos fuisse. Hinc visum ei est, ad Firmilianum litteras dare, quibus eum de ecclesiæ Africanæ statu, deque communi periculo instrueret, et quæ ejus hac in re esset sententia, rogaret.*

ad Stephanum, Romanum Pontificem,

104 *Hæc omnia, quæ tribus numeris præcedentibus in compendium contrahenda duxi, fuse explanata, præcipuaque capita valide probata apud nos tom. I Augusti in Commentario Actis S. Stephani Papæ præmisso, et tom. IV Septembris in Commentario ad Vitam S. Cypriani prævio, jam sæpe laudato, eruditus lector inveniet, quem ego propterea, brevitatis studio eo remittens, ad ea, quæ in Controversia, compendio jam explicata, Sanctus noster gessit, tractanda progredior. Boschius noster in Commentario prævio de S. Stephano mox laudato suspicatur, Cyprianum epistola ad Firmilianum, quæ nunc interiit, statim jam laudata, etiam institisse, ut si quos ille vel in Oriente vel in Ægypto amicos haberet, quos Romæ suspectos non esse, ibique aliquid valere sciret, eos infortunii Orientalibus æque ac Africanis ecclesiis imminentis deprecatores apud Stephanum adhiberet. Ita laudatus Boschius, statim innuens, Firmiliani forte rogatu* S. Dionysium, *Alexandrinum episcopum, hac in causa deprecatorem intercessisse, data ad Stephanum epistola, ab Eusebio lib.* VII, *cap.* 5 *Historiæ suæ Ecclesiasticæ partim inserta. Id autem idcirco facit, quod* Dionysius *alteram deinde ad Xystum, Stephani successorem, scribens epistolam, obtestatum se esse affirmet ac rogasse Stephanum, ne quid scilicet hic in Orientales aliosve episcopos, hæreticorum baptismum damnantes, durius statueret. Verum quantumcumque Sanctus noster, data ad Stephanum epistola, hunc obtestatus fuerit, ne quid, ut laudata ad Sixtum epistola fidem facit, in Firmilianum aliosque episcopos, hæreticorum baptismum damnantes, durius statueret, ad id tamen* Dionysium *Firmiliani rogatu impulsum fuisse, ex dicta ad Sixtum epistola concludi minime potest. Imo ex hac consequi videtur,* Dionysium, *ut deprecatorem apud Stephanum ageret, solis litteris, quas ab ipsomet Stephano de Firmiliano, Heleno aliisque episcopis Orientalibus acceperat, fuisse permotum.*

non tamen Firmiliani rogatu,

105 *Etenim in memorata ad Xystum epistola* Dionysius *sic scribit :* Antea quidem litteras scripserat (*S. Stephanus*) de Heleno et de Firmiliano; de omnibus denique sacerdotibus per Ciliciam, Cappadociam, cunctasque finitimas provincias constitutis, sese ob eam causam ab illorum communione discessurum, quod hæreticos rebaptizarent. *Ac paucis deinde interjectis, subjungit :* De his omnibus ego ad illum (*S. Stephanum*) epistolam misi, rogans atque obtestans, *ne scilicet prædictos episcopos a communione sua rescinderet. Scripsit ergo, uti hinc liquet, ad Stephanum deprecatoriam, de qua hic agimus, epistolam* Dionysius, *cum prævie ab illo litteras accepisset, ac proin his solis, ex quibus Stephani severum de episcopis, hæreticorum baptismum reprobantibus, consilium intellexerat, impulsus fuisse videtur, ut pro laudatis episcopis, data ad Stephanum epistola, deprecator intercederet. Id igitur Firmiliani, ad id rogandum a Cypriano inducti, rogatu neutiquam fecit. Quod si tamen id revera Firmiliani rogatu Sanctus fecisset, jam ejus, qua id fecerit, epistola non citius quam anno* 256 *provecto scripta erit. Etenim in illa hypothesi scripta non erit ante epistolam de procurandis apud Stephanum deprecatoribus ad Firmilianum a Cypriano missam; hic autem hujusmodi epistolam ad illum non miserit, nisi post concilium Carthaginense tertium, Kalendis Septembribus anno* 256 *celebratum, ut adeo in dicta hypothesi Sancti nostri ad Stephanum epistola citius quam anno* 256 *provecto scripta non fuerit. Et vero quamvis revera, ut jam docui, verosimillime factum non sit, ut* Dionysius *Firmiliani rogatu pro episcopis, hæreticorum baptismum damnantibus, data ad Stephanum epistola, intercesserit, hæc nihilominus nec citius nec serius quam dicto anno* 256 *scripta videtur.*

anno 256 scripsit epistolam,

106 *Etenim scripta non est ante epistolam a S. Stephano ad* Dionysium *de Firmiliano et Heleno, aliisque episcopis, a communione sua resecandis datam. Quapropter cum hæc haud dubie scripta non sit ante epistolam, qua Stephanus anno* 256, *ut jam vidimus, rebaptizari baptizatos ab hæreticis, episcopis Africanis interdixit, certum apparet, dictam Sancti nostri ad Stephanum epistolam ante annum* 256 *scriptam non esse. Jam vero cum Cyprianus, ut docuimus, proxime a concilio Carthaginensi tertio, Kalendis Septembribus celebrato, perspectum habuerit, Firmilianum a Stephano ob defensam de hæreticis rebaptizandis sententiam fuisse reprehensum, certum est, hunc non serius quam dicto anno* 256 *a Stephano fuisse reprehensum, ac proin, cum verosimillime brevi post hanc reprehensionem, Firmiliano factam, Sanctus noster a Stephano de illo aliisque a communione sua resecandis acceperit epistolam, eique respondere, diu, ut apparet, non distulerit, id verosimillime non serius, quam præfato anno* 256 *fecerit. Verosimillimum ergo est Sancti nostri memoratam ad Stephanum epistolam nec serius nec citius quam anno* 256 *scriptam esse. Quod ad epistolæ argumentum pertinet, hoc ex jam dictis facile eruitur. Illa scilicet* Dionysius, *prævie annuntiata pace, quam omnes ubique Orientales ecclesiæ, proscripto Novatiani schismate, insperato erant consecutæ, plurimum hortatus est Stephanum, ne eam denuo turbari faceret, a communione sua rescindens Firmilianum, Helenum aliosque Orientis episcopos, opinioni de rebaptizandis hæreticis adhærentes. Ita Sanctus, periculosa illa de hæreticorum baptismate durante controversia, pacem et unitatem in Ecclesia diligentissime studuit servare. Nec vero irritus ejus conatus forsan fuit. Etenim, ut fas est conjicere, id eo verosimiliter ex parte apud Stephanum effectum est, ut hic, cum justis comminationibus Afros æque ac Orientales a consuetudine Apostolica proscribenda deterrendos sperasset, nec tamen quidquam se proficere, sed contra animos magis magisque exacerbari perspexisset, de severitate sua nonnihil remiserit, atque intra solas excommunicationis minas steterit, in communione sua, qui diversa sentirent, tantisper retentis, ne ex eorum rescissione gravius aliquod detrimentum Ecclesia pateretur.*

aliasque deinde ad Dionysium et Philemonem,

107 *Porro eodem tempore, quo* Dionysius *ad Stephanum memoratam de baptismo scripsit epistolam, duas insuper alias epistolas, alteram ad Dionysium, tunc presbyterum ac deinde Romanum Pontificem, alteram ad Philemonem, pariter presbyterum, de eodem argumento scripsit. Colligitur id iterum ex ipsomet Sancto nostro, qui, ubi apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 5, *epistola ad Xystum, jam ante laudata, scripsisse se ad Stephanum de baptismo, deque controversia, circa hunc exorta, asseruit, paucis, ut innuit Eusebius, interpositis, sic scribit :* Sed et carissimis fratribus et compresbyteris nostris Dionysio ac Philemoni, qui prius idem cum Stephano senserant, deque iisdem rebus ad me scripserant, antea quidem breviter, nunc vero pluribus verbis scripsi. *Binas hasce epistolas, quarum alteram ad Dionysium, postea Pontificem, alteram ad Philemonem,* S. Dionysius antea, *id est, antequam ad Xystum scriberet, sedente S. Stephano Papa, dedit, Eusebius inter epistolas a Sancto nostro de baptismo conscriptas, quas senario numero definit, minime recenset. De baptismo tamen scriptas fuisse, intelligitur*

A *intelligitur ex verbis* Dionysii *mox recitatis, quibus ait, se responsorias dedisse ad Dionysium et Philemonem, qui de iis rebus ad eum scripserant, de quibus ipse ad Stephanum, ad quem utique de baptismo scripserat, epistolam dederat. Ambas dictas epistolas, quod breviores essent, inter epistolas, a Sancto de baptismo conscriptas, verosimiliter non computarit Eusebius. Certe has inter computat duas alias prolixiores epistolas, quarum altera ad eumdem laudatum Dionysium, altera ad Philemonem de baptismo pariter a Sancto nostro data est.*

et ad Sixtum inter Augustum anni 257 et Augustum anni 258 dedit,

108 *Geminæ hæ epistolæ, uti et tres aliæ, quarum unam jam supra sæpius laudavi, ad Xystum transmissæ, a* Dionysio, *quemadmodum mox docebo, in exsilium, Valeriani persecutione exorta, jam pulso, scriptæ sunt. Quapropter, spectato ordine, quem in tractandis* Dionysii *gestis servare proposui, prius hic de Sancti relegatione, adjunctisque hanc comitatis agendum foret, quam de epistolis mox memoratis : verum, ne rerum tractari inceptarum series interrumpenda sit, præstare videtur, ut primo, quæ ad præfatas epistolas tractatamque in his controversiam pertinent, expediam, ac deinde de Sancti relegatione, deque iis, quæ in Cephro, Libyæ loco, exsul pertulit, tractatum instituam, quod propterea etiam hic faciendum existimo. Itaque omnes quinque*

B *epistolas, numeri hujus initio memoratas,* S. Dionysius, *ut docturum me monui, in exsilio, Valeriani persecutione exorta, jam exsistens conscripsit. Etenim eas inter tres sunt ad S. Xystum, Romanum Pontificem, datæ. Quapropter, cum S. Xystus seu, ut ab aliis scribitur, Sixtus, ad Pontificatum (vide apud nos de hoc sancto Pontifice tom. II Augusti pag.* 152 *et seq.) anno* 257, 24 *Augusti circiter, evectus sit, necesse est, tres illas epistolas ante hujus anni Augustum vel Septembrem aut etiam Octobrem scriptas non esse. Jam vero cum eodem anno ante Augustum, uti inter omnes eruditos nunc satis convenit, Valeriani persecutio primo sit exorta, hujusque initio Sanctus noster, uti infra docebo, ab Æmiliano, Augustali præfecto, in Libyam relegatus sit, dubitandum non videtur, quin Sanctus noster, in exsilium jam pulsus, tres illas epistolas, mox iterum laudatas, scripserit. Quod autem jam pertinet ad duas e quinque numeri hujus initio memoratis reliquas, has Sanctus noster verbis, proxime recitatis, se scripsisse indicat eodem tempore, quo primam suam ad Xystum de baptismo dedit epistolam. Quapropter cum hanc in exsilium jam pulsus scripserit, dubium non est, quin pariter duas alias, de quarum scriptionis tempore hic quæritur, in exsilium jam pulsus exararit. Hinc jam, erudite lector, et ex anno* 258, *cujus mense Augusto (vide tom. Operis nostri,*

C *hæc præsenti num. laudatum, pag.* 129) *S. Sixtus martyrio coronatus est, recte colliges, omnes quinque Sancti nostri epistolas, jam memoratas, inter anni* 257 *vigesimam quartam circiter Augusti diem, et Augustum anni* 258 *scriptas esse.*

de quibus et de aliis hic quæpiam observantur.

109 *Porro, ut de hisce epistolis adhuc pauca disseram, Eusebius lib.* VII, *cap.* 5 *et* 6 *prioris ad Xystum scriptæ, quam Sancti nostri* secundam *de baptismo ratione epistolæ ad Stephanum de eodem argumento anterius scriptæ, appellat, duo Fragmenta exhibet, ex quorum altero discimus, Sabellianam hæresim jam tum, cum epistolam illam ad Xystum scriberet* Dionysius, *in Ægypto fuisse exortam. De illa postmodum suus erit dicendi locus. Inceptum de dictis epistolis sermonem promoveo. Quod ad duas posteriores, a* Dionysio *ad Xystum scriptas, attinet, ambas lib.* VII *cap.* 9 *Eusebius commemorat, et unius quidem Fragmentum, postea hic usui futurum, etiam exhibet; at non item alterius : hanc nihilominus inter epistolas a* Dionysio *de baptismo conscriptas recenset : recitato enim, quod proxime laudavi, Fragmento, subjungit :* Præter supra dictas est etiam altera (*non* quinta, *ut vertit Valesius*) ejusdem (*sancti* Dionysii) epistola de baptismo, ipsius et ecclesiæ, quam regebat, nomine ad Xystum et Ecclesiam urbis Romæ directa, in qua de proposita quæstione (*de rebaptizandis hæreticis*) prolixam admodum disputationem instituit. *Quibus ex verbis liquet, memoratam epistolam inter eas, quæ de baptismo a* Dionysio *scriptæ sunt, computare Eusebium, ac proin cum ante illam jam quinque alias, unam nempe ad Stephanum, duas ad Sixtum, unam ad Dionysium et alteram ad Philemonem, de baptismo scriptas recensuerit, scriptor ille non quinque tantum, ut nonnullis visum est, sed sex numerat epistolas, a* Dionysio *de baptismo scriptas; quibus si addideris duas ad Dionysium et Philemonem epistolas breviores, num.* 107 *memoratas, octo habebis epistolas, a* Dionysio *de baptismo conscriptas : harum aliquot, non omnium, Fragmenta tradit Eusebius. Utinam saltem prolixiorem ad Philemonem epistolam, in qua, quemadmodum ipse Eusebius lib.* VII *cap.* 7 *testatur, quæstionem de rebaptizandis hæreticis abunde tractavit, integram transcripsisset! Ita forsan certius definiri potuisset, an in Cypriani aliorumque episcoporum de rebaptizandis hæreticis dogma* Dionysius *consenserit. Id nunc alii negant, alii affirmant. Penes quos major stet verisimilitudo,* § *sequens docebit.*

AUCTORE C. B.

§ XI. An Dionysius in Cypriani de rebaptizandis hæreticis dogma certo consenserit.

E *Hieronymus asserit, Dionysium consensisse in Cypriani de baptismo dogma;*

Sanctus Hieronymus in Catalogo Illustrium Ecclesiæ Scriptorum cap. 69 *de S. Dionysio, Alexandrino episcopo, sic scribit :* Hic in Cypriani et Africanæ synodi dogma consentiens, de hæreticis rebaptizandis ad diversos plurimas misit epistolas, quæ usque hodie exstant. *Quibus verbis sane Hieronymus clare docet,* Dionysium *in Cypriani de rebaptizandis hæreticis dogma consensisse. Nescio, an Hieronymus ullas, ab Eusebio non memoratas, vel an integras, quarum hic tantum Fragmenta recitat, præ manibus habuerit epistolas, ex quibus* Dionysii *in Cypriani dogma consensum indubitatum habuerit. Utut sit, certe id ex epistolarum, quas Hieronymus dicto capite laudat, Fragmentis, ab Eusebio posteritati commendatis, evinci non posse videtur. Imo cum ex hisce contrarium potius videatur concludendum, verosimilius apparet, Hieronymo non præluxisse epistolas, ex quibus* Dionysii *in Cypriani dogma consensum exploratum prorsus, indubitatumque habuerit. Nec propterea tamen hic Sanctus a vero aberrasse, dicendus est. Etenim, uti infra exponam, de* Dionysii *in Cypriani dogma consensu, minus generaliter accepto, potest intelligi. Ut autem jam quisque perspiciat, ex præfatis Fragmentis concludendum potius,* S. Dionysium *non consensisse in Cypriani dogma, quam consensisse, juverit illa huc saltem ex parte transcribere, et quid e sin-*

F *gulis vel pro negando, vel pro adstruendo* S. Dionysii *in dogma Cypriani consensu possit erui, accurate discutere. Ab epistola ad Stephanum data incipio.*

verum id ex epistolarum Sancti apud Eusebium

111 *In hujus epistolæ Fragmento, jam antea plus semel laudato, quod apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 5 *exstat, solum narrat* S. Dionysius, *omnes ubique Orientis ecclesias, profligata Novatiani hæresi, summa inter se pace ac concordia gaudere; baptismi autem in hæreticis, ad Ecclesiam venientibus, iterandi vel non iterandi mentionem nullam adjungit, ut ne quidem operæ pretium sit, verba hinc ulla huc transferre. Itaque ad alia progredior. In prioris quidem suæ ad Xystum epistolæ Fragmento, quod capite proxime laudato etiam Eusebius exhibet, in maximis episcoporum conciliis decretum fuisse ait, ut ii, qui a solis hæreticis baptizati ad Ecclesiam accedunt, rebaptizentur, idque ipsum etiam repetit in epistolæ ad Philemonem Fragmento, quod Eusebius lib.* VII, *cap.* 7 *in Historiam suam Ecclesiasticam intulit; verum nuspiam diserte exigit, ut id ab omnibus admittatur, neque ipsa exsecutioni mandetur. Ipsa Sancti verba, quæ ad propositum nostrum præcipue pertinent, nunc transcribamus. Priori loco hæc habet :* Ac, vide, quæso, gravitatem negotii. Revera enim in maximis, ut audio, episcoporum conciliis decretum est, ut, qui ab hæreticis ad Ecclesiam

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

clesiam Catholicam accedunt, primum catechumeni fierent, ac deinde veteris et impuri fermenti sordibus per baptismum purgentur. *Posteriori vero ista :* Illud præterea didici, non ab Afris solum hunc morem (*rebaptizandi hæreticos ad Ecclesiam accedentes*) nunc primum invectum fuisse, sed et multo antea superiorum episcoporum temporibus, et in ecclesiis populosissimis et in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada, et apud alios plurimos idem sancitum fuisse.

Fragmentis non evincitur;

112 *Ita binis locis citatis* Dionysius, *mox etiam verbis ultimo recitatis hæc subdens :* Quorum (*episcoporum, qui in conciliis hæreticos rebaptizandos sattuerant*) sententias et statuta subvertere, eosque ad jurgia et contentiones excitare equidem nolim. Scriptum est enim : Non commutabis terminos proximi tui, quos parentes tui constituerunt. *Quibus sane Sanctus minime indicat decretum de rebaptizandis hæreticis, quod a variis synodis conditum affirmarat, ab universis ecclesiis admittendum esse, baptismumque ab hæreticis collatum esse invalidum, sed tantum velle videtur, unicuique permittendum, ut ecclesiæ suæ usum libere sequatur, sitque proinde licitum rebaptizare hæreticos, ubi, ut id fiat, consuetudo obtinuit.* Dionysium *ergo in Cypriani de rebaptizandis hæreticis dogma consensisse, non evincitur*
B *ex verbis, quæ ex duarum Sancti ad Sixtum et Philemonem epistolarum Fragmentis, proxime laudatis, attulimus. Nec alia in iisdem Fragmentis occurrunt, unde id ipsum utcumque extundas. Etenim in laudatæ epistolæ ad Sixtum Fragmento nulla præter jam adducta verba habentur, quæ huc referri queant. Quod vero ad aliud epistolæ ad Philemonem Fragmentum pertinet, hoc præterea* Dionysium *sic loquentem exhibet :* Hanc ego regulam et formam a beatissimo Papa nostro Heracla accepi. Eos enim, qui ab hæreticis veniebant, tametsi defecissent, seu potius non defecissent illi quidem, sed in speciem cum fratribus communicantes, clam perversæ doctrinæ magistros audire delati essent, ab Ecclesia ejectos, post multas tandem preces non prius admisit, quam quæcumque ab adversiis audierant, palam exposuissent. Ac tum demum ad communionem eos admittebat, nequaquam existimans, iterato baptismate eis opus esse. Quippe jam antea Spiritum sanctum ab ipso acceperant.

imo ex epistola ad Sixtum,

113 *Verum tantum abest, ut ex his verbis* S. Dionysium *seu potius Heraclam, ejus decessorem, cujus Sanctus inhærebat vestigiis, in Cypriani dogma consentientem probes, ut inde potius oppositum concludendum foret, si de venientibus ad Ecclesiam, qui a solis hæreticis baptizati fuerant, verba recitata agerent; verum hæc unice sermonem faciunt de iis, qui*
C *in Ecclesia Catholica baptizati, ad eamdem denuo, a qua deinde defecerant, redibant. Hujusmodi autem rebaptizandos non esse, indubitatum erat, ut adeo ex producto textu nihil habeatur, quo quis* S. Dionysium *Cypriano vel assentientem vel repugnantem ostendat. At vero* Dionysium *pro valido habuisse baptismum ab hæreticis collatum, ac proin Cypriano adversatum esse potius, quam assensum, nunc clarius ostendo. Voluit Sanctus, ut jam docui, unicuique permittendum, ut ecclesiæ suæ usum libere sequeretur; quapropter cum hinc consequens sit, ut etiam voluerit, licitum esse ecclesiis, in quibus consuetudo non rebaptizandi hæreticos invaluerat, libere hanc sequi, dubium esse non potest, quin hæreticorum baptismum pro valido habuerit. Si enim eum pro invalido habuisset, qui, quæso, consuetudinem non rebaptizandi hæreticos approbare potuisset? Quod si reponas,* Dionysium *nuspiam diserte asserere, quamlibet ecclesiam in sua rebaptizandi vel non rebaptizandi consuetudine relinquendam esse; eam Sancto fuisse opinionem, ex secunda ejus ad Sixtum epistola, quam Eusebius quintam de baptismo appellat, ulterius ostendo.* Dionysius *in hac epistola, cujus Fragmentum lib.* VII, *cap.* 9 *exhibet Eusebius, refert, se a sene quodam, qui olim ex hæresi ad Ecclesiam accesserat, rogatum diu fuisse, ut eum denuo baptizaret. Hunc autem se de novo baptizare ausum non fuisse, affirmat.* D

cujus Fragmentum huc transcribitur,

114 *Ipsa Sancti verba transcribo :* Profecto, *ait ad Sixtum,* opus habeo, frater, consilio tuo, et sententiam tuam expeto, ne forte ipse halluciner, tali ad me negotio delato. Quidam ex fratribus, qui ad Ecclesiam conveniunt, jam pridem pro fideli habitus, et qui ante meam ordinationem, ac, ni fallor, ante ipsius quoque Heraclæ episcopatum, cœtus fidelium particeps fuerat; cum interfuisset baptismo eorum, qui nuper baptizabantur, et interrogationes responsaque illorum audiisset, ad me accessit flens, et vicem suam ingemiscens, pedibusque meis advolutus confiteri atque dejerare cœpit, baptismum, quo apud hæreticos initiatus fuerat, non hujusmodi esse, nec cum hoc nostro quidquam commune habere. Quippe illum plenum esse blasphemiæ et impietatis; aiebatque, animum suum acerbissimo doloris sensu compungi, ac ne oculos quidem ad Deum attolere se audere; quippe qui scelestis illis verbis ac ceremoniis initiatus fuisset. Proinde orabat, ut hoc purissimo lavacro, verissimaque adoptione et gratia donaretur. Quod equidem facere non sum ausus; sed diuturnam illi communionem ad id sufficere dixi. Nam qui gratiarum actionem frequenter audierit, et cum ceteris responderit Amen; qui ad sacram mensam astiterit, et manus ad suscipiendum sacrum cibum porrexe- E
rit; qui illum exceperit, et Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fuerit diutissime, eum ego de integro renovare non ausim. Porro ut bono animo esset, et cum firma fide bonæ spei plenus ad Dominici Corporis participationem accederet, jussi. Verum ille nullum lugendi finem facit, et ad mensam accedere penitus exhorrescit, vixque rogatus, interesse orationibus sustinet.

contrarium videtur

115 *Cum itaque, uti ex textu jam transcripto liquet, præfatus senex, qui a solis hæreticis baptizatus fuerat, etiam ante Heraclæ tempora in Ecclesiam sine baptismi reiteratione receptus fuerit, certum apparet, ejusmodi homines ex ecclesiæ Alexandrinæ consuetudine iterum baptizandos non fuisse; hanc autem servavit, probavitque Sanctus noster, cum seni illi novum baptismum denegarit. At, inquies,* Dionysius *idcirco id dumtaxat fecit, quod dubitarit, rebaptizandusne esset senex prædictus; non vero quod existimarit, baptismum, quo is ab hæreticis tinctus fuerat, validum fuisse. Fateor, de valore baptismi, quo senex fuerat ablutus, dubitasse videtur* Dionysius; *alioquin enim, ut apparet, hac super re S. Sixtum, Pontificem per litteras non consuluisset : verum, quid tum? ea sola de causa baptismum seni etiam negarit; vel hinc erit consequens, a Sancto nostro baptismum, ab hæreticis modo*
F *debito collatum, pro valido habitum fuisse. Cum enim dubitarit, an dicti senis baptismus, qui nullam plane cum Catholicorum baptismo (vide verba proxime recitata) similitudinem habuerat, pro valido esset habendus, dubitandum non videtur, quin pro valido habuerit baptismum, qui ab hæreticis debito modo esset collatus. Nihilominus quamvis hoc sane verosimillimum sit, mihi tamen omnino certum non apparet. Etenim Sanctus in textu jam prolato hæc habet :* Diuturnam illi (*seni*) communionem ad id (*sacrum lavacrum*) sufficere dixi. Nam qui gratiarum actionem frequenter audierit,... qui ad sacram mensam adstiterit, et manus ad suscipiendum sacrum cibum porrexerit; qui illum exceperit, et Corporis ac Sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fuerit diutissime, eum ego de integro renovare non ausim : *his autem ex verbis contendi forsan non inepte potest,* Dionysium *de baptismi, quo de hic agimus, valore dubitasse, non quod existimarit, senem ab hæreticis forte valide baptizatum fuisse; sed quod hunc ad sacratissimum Eucharistiæ epulum frequenter accessisse, haberet perspectum, dubitaretque forsan, an frequens ad divinam Mensam accessus baptismi defectum non suppleret.*

esse concludendum.

116 *Jam vero si non alia de causa valor baptismi, quo prælaudatus senex fuerat ablutus, Sancto nostro fuerit dubius, certum hinc esse non potest, hunc pro valido*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *valido habuisse baptismum, qui a solis hæreticis, servato modo debito, esset collatus. Utut sit pro valido tamen illum a* Dionysio *habitum fuisse, verosimillimum, ut jam innui, meretur haberi. Idcirco autem id ego sane verosimillimum existimo, quod, cum ex antiqua Ecclesiæ Alexandrinæ consuetudine, uti jam docui, baptizati a solis hæreticis, si ad Ecclesiam accederent, rebaptizandi non fuerint, ea in ecclesia baptismus, a solis hæreticis collatus, pro valido habitus indubie fuerit, hacque ab ecclesiæ suæ opinione Sanctum nostrum recessisse, vero putem absimile. At, inquies, si* Dionysius *pro valido habuerit baptismum a solis hæreticis collatum, qui permittendum voluit Cypriano, aliisque episcopis ut baptizatos ab hæreticis, si ad Ecclesiam accederent, novo baptismate initiarent? Respondeo, idcirco id eum velle potuisse, quod, quamvis ipse hæreticorum baptismum validum esse, verosimillime arbitraretur, hanc tamen sententiam fidei articulis non accenseret, consuetudinemque non rebaptizandi hæreticos, quam allegabat S. Stephanus, Romanus Pontifex, non Dei voluntate, sed hominum introductam esse, existimaret, a qua proinde melius esset nonnullorum recessum ferre,*
B *quam Ecclesiæ pacem turbari.*

Qua de causa rebaptizari posse hæreticos,

117 *Et vero rationes non deerant, cur Sanctus noster hæreticos, quorum baptismum habebat pro valido, rebaptizari posse, putaret. Etenim, quemadmodum ipsemet apud Eusebium lib.* VII *cap.* 5 *epistola ad Sixtum ait,* in maximis... episcoporum conciliis decretum *fuerat, ut* qui ab hæreticis ad Catholicam Ecclesiam *accederent,* primum catechumeni fierent, ac deinde veteris et impuri fermenti sordibus per baptismum purgarentur; *per Concilia, de quibus Sanctus hic loquitur, non alia verosimillime intelligit, quam Iconiense et Synnadense, anno circiter* 250 *ambo celebrata; hæc enim apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 7 *epistola ad Philemonem nominatim exprimit, verbis adhuc recitatis sic scribens :* Didici, non ab Afris solis hunc morem (*rebaptizandi ab hæreticis baptizatos*) nunc primum invectum fuisse, sed et multo antea superiorum episcoporum temporibus, in ecclesiis populosissimis et in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada et apud alios plurimos idem sancitum fuisse. *Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ad annum* 256 *num.* 6 *duos affert canones, Græco idiomate primitus conscriptos, qui inter canones, Apostolicorum canonum nomine circumferri solitos,* 43 *et* 46 *numerantur : horum prior, Dionysio Exiguo interprete, sic habet :* Episcopum aut presbyterum hæreticorum suscipientem baptisma damnari præcipimus. Quæ enim conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli? *secundus vero hoc modo effer-*
C *tur :* Episcopus vel presbyter eum, qui vere habet baptismum, si de integro baptizaverit, vel si eum, qui ab impiis pollutus est, non baptizaverit, deponatur. *Hisce autem Græce et Latine recitatis laudatus Pearsonius mox subjungit :* Hæc procul dubio in ecclesiis Asiaticis de baptismo hæreticorum ante concilium Iconiense decreta sunt.

Dionysius existimarit,

118 *Verum id mihi non æque ac Pearsonio videtur indubium. Quod si enim ante Iconiense concilium, quod, ut dixi, anno circiter* 250 *celebratum est, bini recitati canones in antiquioribus, ut vult Pearsonius, Asiaticis conciliis conditi fuissent, hæc potius, quam concilia, quæ Iconii et Synnadæ ante annos dumtaxat viginti circiter celebrata fuerant, Sanctus noster laudata ad Philemonem epistola pro probanda moris baptizatos ab hæreticis rebaptizandi antiquitate nominatim utique laudasset. Neque est, quod quis dicat,* Dionysium *in præfata epistola asserere,* in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada, et apud alios plurimos, *seu potius, ut Græce est,* multos idem, *id est, baptizatos ab hæreticis rebaptizandos esse,* sancitum fuisse, *ac proin* Dionysium *ad antiquiora etiam concilia, generatim saltem, appellare : etenim Sanctus ibidem mox subdit :* Quorum sententias et statuta subvertere, eosque ad jurgia et contentiones excitare equidem nolim. *Quibus verbis, utpote ad proxime præcedentia indubie relatis, Sanctus noster indicat, se* ad jurgia et contentiones excitare *nolle eos multos alios, apud quos hæreticorum rebaptizationem sancitam fuisse, prævie dixerat.* Dionysius *ergo per* multos alios, *apud quos sancitam baptizatorum a solis hæreticis rebaptizationem verbis supra recitatis affirmat, non antiquiorum conciliorum patres, sed vel episcopos, ætate sua viventes, vel recentiores Christianos conventus intelligit : neque enim antiquiorum conciliorum patres, utpote jam vita functos, subversis eorum sententiis et statutis, ad jurgia et contentiones, quod tamen sollicite Sanctus volebat cavere, poterat excitare. Itaque* Dionysius *in solis conciliis, a tempore suo non multum remotis, vel etiam ætate sua celebratis, hæreticorum rebaptizationem statutam affirmat.*

AUCTORE C. B.

et qui Hieronymi assertum de Hujus in Cypriani dogma assensu possit intelligi.

119 *Porro, etsi secundum jam dicta baptismum ab hæreticis collatum, a* Dionysio *pro valido habitum fuisse, verosimillimum arbitremur, hæc tamen nostra opinio S. Hieronymo, qui* Dionysium *in Cypriani et synodi Carthaginensis de rebaptizandis hæreticis dogma consensisse, affirmat, non ita adversatur, ut nulla prorsus ratione cum hoc Sancti hujus doctoris asserto in concordiam queat adduci. Etenim S. Cyprianus una cum concilio Carthaginensi duo affirmabat, alterum erat, extra Ecclesiam baptismum non posse conferri, ac proin baptismum, ab* E *hæreticis collatum, esse invalidum; alterum, quod ex priori erat consequens, rebaptizandos esse, quicumque, a solis hæreticis baptizati, ab hæresi ad Ecclesiam venirent.* Dionysius *vero horum primum quidem esse falsum, ac proin baptismum, ab hæreticis collatum, validum esse, existimabat; attamen cum simul hanc opinionem suam nec prorsus certam esse, nec ad fidem spectare, putaret, cuilibet episcopo permittendum esse volebat, ut libere pro ecclesiæ, cui præerat, consuetudine rebaptizaret vel non rebaptizaret hæreticos, ex hæresi ad Ecclesiam accedentes, sicque contendebat, hæreticorum rebaptizationem licitam esse. Jam vero cum Cyprianus contenderet, rebaptizari debere hæreticos ac proin posse, asseverare potuit Hieronymus, in Cypriani de rebaptizandis hæreticis dogma* Dionysium *consensisse, non quod hic hæreticorum baptismum esse invalidum docuerit, sed quod eos, qui a solis hæreticis baptizati essent, rebaptizari posse, voluerit. Ita Hieronymum interpretandum existimo, non solum ob rationes, quibus jam probavi,* Dionysium *pro valido verosimillime habuisse baptismum, ab hæreticis collatum; verum etiam ex eo, quod S. Basilius epistola ad Amphilochium cap.* 1 *indicet, a* Dionysio *etiam pro valido habitum fuisse Montanistrarum seu Pepuzenorum baptismum, qui tamen postea a secundo œcumenico concilio can.* 7 *fuit rejectus, certissimeque erat invalidus.* F

§ XII. Valerianus persecutionem in Christianos suscitat; quo anno hæc cœpta sit, et quid in ea Dionysius pertulerit.

Persecutione in Christianos per Valerianum,

Nondum finita, quæ inter Cyprianum præcipue et Stephanum, Romanum Pontificem, exorta erat, de baptismo controversia, nova in Christianos persecutio, eaque admodum inexspectata, exarsit, a Valeriano imperatore concitata. Fuerat hic, quemadmodum verbis Sancti nostri in epistola ad Hermammonem apud Eusebium lib. VII, *cap.* 10 *num.* 100 *recitatis docui, initio principatus sui erga Christianos adeo benignus, ut ea in re nec optimis quibusque imperatoribus, ac ne illis ipsis quidem, duobus Philippis nempe, et Alexandro Severo, qui pro Christianis, quamvis forte falso, habiti fuissent, palmam cederet.* Verum, *inquit Sanctus noster apud Eusebium loco proxime citato,* magister et archisynagogus magorum Ægypti, ei tandem persuasit, ut ab hoc instituto, desisceret; jubens ut castos quidem et sanctos viros persequeretur atque occideret, quippe qui scelestis ac detestandis incantationibus adversarentur atque obstarent. *Baronius ad annum Christi* 252 *et* 258 *ex his verbis putat, auctorem,*

AUCTORE C. B.

qui Valerianum impulit, ut in Christianos persecutionem concitaret, magnum fuisse Ægyptium, atque eum ipsum quidem, qui populum Alexandriæ, Decii persecutione nondum exorta, adversus Christianos commovit. Verum, quemadmodum is, qui persecutionis Alexandriæ ante Decii imperium, a populo suscitatæ, auctor exstitit, e numero magorum Ægyptiorum, ut supra docui, certissime non fuit, sic pariter nec magus nec magorum Ægyptiorum magister seu præses fuit, qui Valerianum impulit, ut in Christianos persecutionem suscitaret.

auctore Macriano, qui tamen magorum

121 *Ita Tillemontius, Pearsonius, Pagius omnesque nunc eruditi, nec immerito, existimant, dum verba Sancti nostri proxime recitata explanant.* Magister ille, *inquit in Criticis ad annum* 257, *num.* 3 *Pagius*, neque magus, neque Ægyptius fuisse (*a sancto* Dionysio *Alexandrino*) dicitur, sed magorum ex Ægypto archisynagogus, hoc est, maximus patronus, utpote qui illis frequenter et familiariter usus est, et auctoritate sua, qua pollebat apud imperatorem maxima, protexit. Erat autem iste non alius, quam notissimus ille Macrianus, eo nomine ab ipso Dionysio statim indigitatus; qui a magis admonitus, fore se aliquando imperatorem, et novarum rerum exinde cupidus, hanc illis gratiam rependit, ut Christianis, qui illorum malis artibus maxime adversati sunt, Valerianum infensum reddiderit. *Hæc eadem Pearsonius, ex quo Pagius sua deprompsit, totidem fere verbis exponit, Macrianum faciens persecutionis auctorem. Ut autem ante omnia pateat, hunc etiam vere persecutionis a Valeriano suscitatæ auctorem fuisse, alia, ex quibus id manifestum fit,* Dionysii *verba huc transcribo. Post verba num. præcedenti recitata, paucis interpositis, hæc subdit :* Καλὰ γοῦν αὐτοῖς Μακριανὸς τῆς ἐλπιζομένης βασιλείας προσήνεγκε χαριςήρια; *id est,* egregiam vero gratiam ob speratum imperium et præclara munera Macrianus eis obtulit; *quibus ad præcedentia relatis innuit, eum, quem ante magistrum et magorum archisynagogum nec non Valeriani in Christianos instigatorem appellavit, alium non esse quam Macrianum. Sed alia* Dionysii, *huc etiam spectantia, verba accipe. Paucis denuo post proxime recitata interpositis, subjungit :* Ὁ μὲν γὰρ Ὀυαλεριανὸς εἰς ταῦτα ὑπὸ τούτου προσαχθεὶς εἰς ὕβρεις καὶ ὀνειδισμοὺς ἐκδοθεὶς, *id est, quemadmodum ego ad verbum interpretor,* Valerianus enim ad hæc (*ad Christianos persequendos tormentisque afficiendos*) ab illo (*Macriano nempe, quem paulo ante nominarat*) impulsus, contumeliis et opprobriis fuit expositus, *nempe cum a Persis postea captus fuit. Liquet ergo ex* Dionysio, *spectato scilicet orationis contextu, auctorem persecutionis a Valeriano suscitatæ alium non esse, quam Macrianum, hoc ipso nomine a Sancto indigitatum.*

non præfectus, sed patronus tantum fuit,

122 Et vero, *inquit loco citato post Pearsonium Pagius*, non tantum hominem (*Macrianum*) diserte nominavit; sed et in illo nomine (*Macriani nempe*) lusit Dionysius. Nam cum eum Καθολικὸν aliquando fuisse, nempe summæ rei rationalem (*procuratorem*) et tamen nihil rationale aut Catholicum sensisse ludens dixisset, in eodem genere scribendi pergit : Alienum autem et extorrem se a misericordia Dei fecit, et quam longissime a sua se salute fugavit, in hoc exprimens veritatem nominis sui, quod scilicet ἀπὸ τοῦ μακρὰν, *id est, longe* deductum esse voluit. *Adi, studiose lector, caput Eusebii num.* 120 *laudatum, et qui* Dionysius *ibi in nomine Macriani ludat, evidentius perspicies. At, inquies, cum ex dictis Macrianus persecutionis, a Valeriano excitatæ, auctor fuerit, hicque vocetur a* Dionysio *magorum* archisynagogus, *consequens est, magorum archisynagogum Macrianum fuisse. Magum autem aut magorum archisynagogum fuisse Macrianum, verosimile non apparet. Etenim, quemadmodum laudatus Pearsonius docet, constatque ex Historiæ Augustæ scriptoribus, Macrianus summus in republica Romana vir fuit, nemo eo tempore inter duces habebatur sapientior, nemo ad res gerendas aptior, ejus adhuc pueri virtus in Italia, adolescentis in Gallia, juvenis in Thracia, in Africa jam provecti fuerat comprobata. Adhæc Valeriani in gerenda republica, Trebellio Pollione teste, erat adjutor. Quis vero hujusmodi virum putet, magorum Ægyptiorum præfectum fuisse? Fateor, id parum credibile apparet; hincque est, cur etiam non credam, quod in Annotatis ad laudatum Eusebii caput asserit Valesius, Macrianum magorum, quos in exercitu suo circumduxerit Valerianus, antistitem fuisse. Sed ego Macrianum a* Dionysio *magorum archisynagogi nomine distingui existimo, non quod revera magorum præfecturam gesserit, sed, quod, cum eos patrocinio suo foveret, maximeque haberet in amoribus, iis quodammodo accenseri posset, et quidem loco non infimo, cum patrocinio suo id efficeret, ut magi illicitis suis artibus licentius indulgerent, ac proin scelestis eorum actibus quodammodo videretur præsidere. Vide verba ex Pagio num.* 121 *recitata. A persecutionis auctore ad ejusdem epocham progredior.*

anno 257 excitata,

123 *Baronius persecutionis a Valeriano motæ initium anno* 256 *innectit; verum hac in re eruditissimo Historiæ Ecclesiasticæ parenti ab omnibus nunc, quod sciam, eruditis, dictum initium ad annum* 257 *referentibus, contradicitur. Et vero certum apparet, Valeriani persecutionem ante præfatum annum* 257 *non esse exortam. Etenim, uti apud omnes in confesso est, Valeriani persecutio certissime alterutro e duobus jam dictis annis initium accepit; id autem, ut certum apparet, anno* 256 *non accidit. Rem sic ostendo : sanctus Cyprianus* (*vide apud nos Commentarium ad hujus Vitam prævium* § 46) *eo ipso anno, quo Valerianus in Christianos persecutionem primum movit, die trigesima Augusti coram proconsulis Africani tribunali comparuit, fidemque professus, in exsilium deinde pulsus fuit. Jam vero Cyprianus* (*vide Commentarium mox iterum laudatum* § 40) *Kalendis Septembribus anno* 256 *tertium celebravit Carthaginense octoginta et quinque episcoporum de baptismo concilium. Quapropter cum Cyprianus procul dubio istud concilium non celebrarit Kalendis Septembribus seu prima Septembris eo ipso anno, quo biduo dumtaxat ante, seu die trigesima Augusti in exsilium pulsus fuerat, consequens est, anno* 256, *cujus, ut jam dixi, Kalendis Septembribus Carthaginense tertium de baptismo celebratum est concilium, Valeriani persecutionem non esse exortam. Ante annum igitur* 257 *initium non accepit. Ast, inquies,* S. Dionysius *apud Eusebium lib.* VII *cap.* 10 *in epistola ad Hermammonem de Valeriano sic scribit :* Joanni quoque similiter revelatum est. Ait enim : Et datum est illi os loquens magna et impia; et data est illi potestas et menses quadraginta duo : Dionysius *autem, uti scriptores passim arbitrantur, per menses illos quadraginta duos intelligit tempus, quo Valerianus, antequam a Persis captus sit, persecutus fuit Ecclesiam. Jam vero, cum menses quadraginta duo, ab anno* 257 *computati, deducant ad annum* 260, *consequens erit, hoc anno, quod a multis non admittitur, Valerianum a Persis captum fuisse. Respondeo : nihil prorsus occurrit incommodi ex Valeriani captivitate, quidquid interim alii sentiant, anno* 260 *affixa; quod infra contra Pagium pluribus probabo. Videamus nunc, quid Sancto nostro in Valeriani persecutione obvenerit.*

statim Dionysius, allato Valeriani Alexandrium edicto,

124 *Allato Alexandriam Valeriani in Christianos edicto, statim* Dionysius *ab Æmiliano, augustali præfecto, arcessitus, ejus tribunali se stitit, fidemque professus, in Cephro, desertum Libyæ locum, relegatus fuit. Sanctum sub Valeriano eo relegatum fuisse, manifestum fit ex ipsiusmet epistolæ apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 11 *adversus Germanum Fragmento, supra jam sæpius laudato, moxque integre recitando; id autem accidisse statim atque Valeriani in Christianos edictum Alexandriam allatum est, sic probo : in more tunc positum erat, ut, ingruente persecutione seu jam primum exorta, mox episcopi populum, curæ suæ commissum, convocarent, eumque ad Christi fidem retinendam, infractamque in calamitatibus imminentibus animi fortitudinem animarent. Adhæc infantes et catechumenos, ne sine*

A *sine baptismo ex hac vita migrarent, salutari et vivifica aqua abluebant, fidelibusque, cum nesciretur, quamdiu duratura esset persecutio, sacratissimum Eucharistiæ sacramentum dividebant. Ut ergo episcopi hæc omnia obirent, necesse erat, eos aliquot saltem conventus celebrare; verum Sanctus noster, allato Valeriani Alexandriam edicto, tam propere ab Æmiliano in exsilium pulsus fuit, ut liberum ei non fuerit solitos sub persecutionum initia conventus celebrare. Liquet id ex epistola adversus Germanum, mox iterum laudata. Etenim* Dionysius *a Germano, qui illum multiplici ex causa criminabatur, eo etiam nomine traducebatur, quod exorta aut jam ingruente persecutione, conventus fratrum non habuisset, sub fuga sibi consuluisset. Sanctus autem, ut hanc calumniam a se amoliatur, primo in præfata epistola, qui coram Æmiliano fidem fuerit confessus, quique ab illo in exsilium, quamtumvis æger, ne diei quidem unius dilatione concessa, pulsus fuerit, ex Actis publicis proponit, ac deinde subjungit :* Quomodo igitur conventus agere aut non agere vacuum mihi deinceps fuit? *Quibus verbis sane Sanctus innuit, sese, exorta Valeriani persecutione, celebrare non potuisse conventus, sub initia persecutionum, ut monui, celebrari alioquin solitos : neque enim, cum paulo post narret, sese, in exsilio jam positum, frequentes egisse fidelium conventus, sermo illi est, de*
B *conventibus, quos in exsilio jam exsistens celebrare non potuerit.*

mense Septembri circiter, relegatur in Libyam

125 *Porro cum Valeriani in Christianos edictum (vide iterum Commentarium Vitæ S. Cypriani prævium* § 46) *anno* 257 *ante mensem Septembrem Carthaginem fuerit allatum, puto eodem circiter tempore Alexandriam (ex Urbe enim versus utramque civitatem illam paris fere longitudinis erat trajectus) præfatum edictum pariter esse allatum, ac proin* Dionysium *jam a mense Septembri in Libyam ab Æmiliano fuisse relegatum. Verum, anno et mense, quo Sanctus in exsilium missus est, hunc in modum definito, totius rei gestæ seriem ex ipsiusmet adversus Germanum epistola enucleatius evolvamus.* Dionysius *in illa in laudes proprias, ut famam suam adversius Germanum tueatur, excurrere compulsus, factum suum ita prævie excusat :* Equidem vereor, ne in dementiam ac stuporem lapsus esse videar, dum referre cogor admirabilem erga nos Dei providentiam ac dispensationem. Sed quoniam arcanum quidem regis occultare, ut ait Scriptura, laudandum est; Dei autem opera prædicare gloriosum, adversus Germani impetum cominus decertabo. *Hæc Sanctus ita præfatus, mox, quanta cum laude coram Æmiliano fidem fuerit confessus, ex-*
C *ponit.*

ab Æmiliano præfecto, coram quo prævie ediderat gloriosam,

126 Veni, *inquit*, ad Æmilianum non solus, sed comitantibus me Maximo compresbytero, et Fausto, Eusebio ac Chæremone diaconis. Quidam etiam ex fratribus Romanis, qui tum aderant, nobiscum ingressus est. Porro Æmilianus non dixit mihi prima fronte : Ne conventus agas. Id enim illi supervacuum erat ac postremum, ad id, quod primum ac præcipuum est, recurrenti. Quippe haudquaquam curabat, ne alios congregarem : sed id agebat, ne ipsi Christiani essemus. Et ab eo cultu desistere me jubebat, ratus scilicet, si ego ab eo cultu descivissem, cæteros exemplum meum secuturos. Respondi non improbabiliter, nec longe arcessita responsione : Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Sed palam et aperte contestatus sum, me illum, qui solus est Deus, neque alium ullum præter hunc adorare; nec a proposito discessurum me esse, nec commissurum umquam, ut Christianus esse desinerem. Post hæc abire nos jussit in vicum quemdam solitudini proximum, cui nomen est Cephro. *Ita* Dionysius *suam coram Æmiliano confessionem, subsecutamque relegationem exponit : cum autem nec carceris, nec submissorum satellitum, qui ipsum ad præfectum augustalem adduxerint, mentionem faciat, verosimillimum mihi apparet, Sanctum, dicta ipsi die, libere sina satellitum comitatu et absque prævio carcere coram Æmiliani tribunali comparuisse, ibique fidem esse confessum, prout docent ejus verba, proxime recitata, quibus ut fidem faciat, ad ipsa Acta publica (solebant enim, quæ coram judicibus confessores proferebant verba, a notariis publicis scripto excipi) etiam recurrit.*

AUCTORE C. B.

quæ huc transcribitur, fidei confessionem.

127 Sed, *inquit*, verba ipsa, quæ ab utroque nostrum (*ab Æmiliano et me*) dicta sunt, sicut Actis publicis inserta leguntur, accipite. *Hic jam* S. Dionysius *verba, quæ confessioni suæ et relegationi, quam prævie narrarat, confirmandæ subserviunt, ex Actis publicis transcribit. En adeo etiam hic illa :* Inducto Dionysio, Fausto, Maximo, Marcello et Chæremone, Æmilianus præfectus dixit : Non solum scripto, sed etiam viva voce vobiscum disserui de humanitate principum nostrorum, qua illi erga vos utuntur. Vobis enim potestatem fecerunt salutis vestræ retinendæ, dummodo ad id, quod naturæ consentaneum est, ferri, Deosque imperii illorum custodes adorare, et eorum, quæ naturæ ipsi repugnant, oblivisci velletis. Quid ergo ad hæc dicitis? Neque enim vos ingrato animo fore spero adversus eorum clementiam; quippe cum ad meliora vos traducere conentur. Dionysius respondit : Non omnes ab omnibus coluntur dii : sed eos singuli colunt, quos arbitrantur deos. Nos quidem unum Deum, omnium rerum opificem, qui E
Valeriano et Gallieno, sacratissimis augustis imperium tradidit, colimus et adoramus. Huic continuas preces offerimus pro imperio illorum, ut stabile et inconcussum permaneat. Æmilianus præfectus iterum dixit : Quis vero vos prohibet, quo minus et hunc, siquidem Deus est, cum iis, qui natura dii sunt, adoretis? deos enim colere jussi estis, eosque, quos cuncti norunt deos. Dionysius respondit. Nos nullum alium adoramus. Æmilianus præfectus dixit : Video, vos ingratos esse simul ac stupidos, qui clementiam augustorum minime sentiatis. Quam ob rem non manebitis in hac urbe, sed mittemini in partes Libyæ, ad locum, qui dicitur Cephro. Hunc enim locum jussu augustorum nostrorum elegi. Nullatenus autem licebit vobis, nec quibuscumque aliis conventus agere, aut ea, quæ vocantur cœmeteria, adire. Quod si quis ad eum, quem jussi, locum minime profectus deprehendetur, aut in conventu aliquo fuerit inventus, is sibi, ipse periculum arcesset. Non enim deerit congrua animadversio. Abscedite igitur, quo jussi estis.

in hac non protulit verba in imperatores injuria.

128 *Hæc sunt verba, quæ, ut ipse* Dionysius *ex Actis publicis testatur, inter eum et Æmilianum ultro citroque fuere prolata. Ado contra, quemadmodum ex num.* 22 *et* 23 *hujus Commentarii intelliges,* Dionysium *affirmat, his apud judicem, Æmilianum scilicet, quæ a jam recitatis multum dissonant, usum esse verbis :* Quid insectando laboratis? Caput meum, pro quo magnopere fatigamini, avulsum cervicibus sumite, et donum magnum ad tyrannum et imperatorem vestrum ferte. F
Verum, præterquam quod plane incompertum sit, unde hæc verba ab Adone sint desumpta, convenire minime videntur cum Dionysii *erga imperatores veneratione. Etenim cum de iis (vide verba mox recitata) sermonem habet, non solum affirmat, se pro iisdem orare continuo, verum etiam eosdem appellare non dubitat* θεοφιλεστάτους, *id est,* Deo amantissimos, *seu* sanctissimos; *quamvis autem, ut recte observat Baronius, sacrilegos imperatores* Dionysius *eo sensu, quo nunc vox* Sanctus *accipitur, non vocet* Sanctissimos, *nec vero vocare potuerit, suam tamen erga eos honorifica hac appellatione, quæ tunc inter solitos imperatorum titulos computabatur, venerationem ostendit, ac proin verosimile non est, usum eum esse verbis, ex Adone mox allatis, quæ non venerationem, sed summum imperatorum contemptum demonstrat. Porro in Actis publicis, jam transcriptis, ex quibus* Dionysius *confessionem suam probat, non omnia continentur, quæ Sanctus se Æmiliano dixisse, verbis num.* 126 *recitatis prodit. Illis enim inter cetera ait :* Palam et aperte contestatus sum, me illum,

AUCTORE C. B.

illum, qui solus est Deus, neque alium ullum præter hunc adorare; nec a proposito discessurum me esse, nec commissurum umquam, ut Christianus esse desinerem. *Hæc autem inter verba, a* Dionysio *coram Æmiliano prolata, in Actis publicis, supra transcriptis, non occurrunt. Respondeo, Sanctum in confessionis suæ narratione non ipsa adhibere verba, quæ coram Æmiliano protulit, quæque deinde ex Actis publicis transcribit, sed tantum rei gestæ narrare substantiam. Adhæc non omnia, sed tantum forte præcipua, quæ coram Æmiliano protulit, verba ex Actis publicis transcripsit. Certe dubitari non potest, quin* Faustus, *Marcellus, aliique, qui cum* Dionysio *Christum coram Æmiliano confessi sunt, verba aliqua coram Æmiliano protulerint, nec tamen horum ullum ex Actis publicis Sanctus transcripsit. Sed hæc de* Dionysii *confessione dicta sufficiant. Dispiciamus modo, quæ ejus relegationem sint secuta.*

Fidem in Caphro, exsilii sui in Libya loco, annuntiat,

129 *Post verba num.* 124 *recitata, quibus innuit, sese conventus, sub persecutionum initia celebrari solitos, Valeriani persecutione exorta, celebrare non potuisse, paucis, ut ait Eusebius, interpositis, in epistola adversus Germanum sic pergit:* Sed neque a corporali conventu, Domino juvante, abfuimus. Verum eos, qui in urbe erant, majore studio congregavi in ecclesiam, absens quidem corpore, ut B jam dixi; animo autem præsens. Apud Cephro vero nobiscum magna fidelium adfuit multitudo: partim eorum, qui ab urbe nos secuti fuerant; partim aliorum, qui ex reliqua Ægypto confluebant. Ibi quoque januam nobis patefecit Deus ad prædicationem verbi sui. Et initio quidem persecutionem passi et lapidibus impetiti sumus. Postmodum vero non pauci ex gentilibus, relictis simulacris, ad Deum conversi sunt. Tunc enim primum apud illos verbi divini per nos sparsa sunt semina, cum illud antea non suscepissent. Ac prorsus quasi Deus ejus rei causa nos ad illos perduxisset; postquam illud ministerium implevimus, iterum nos alio transtulit.

e quo deinde in Marcotidem migrare, ab Æmiliano jubetur;

130 Etenim Æmilianus in asperiora quædam loca et ut credebat, magis Libyca nos transportare constituit. Et cunctis undecumque ad Marcoticam præfecturam confluere jussis, vicos per regionem illam dispersos singulis adsignavit: nos vero magis ad viam publicam, ut primi comprehenderemur, collocavit. Id enim præcipuæ agebat ac moliebatur, ut, quandocumque voluisset, omnes nullo negotio capi possemus. Ego vero cum Cephro primum abire jussus sum, tametsi, ubinam locus ille situs esset, ignorabam; quippe qui ne nomen C quidem illius antea fere audivissem; nihilominus alacri constantique animo perrexi. Posteaquam vero mihi renuntiatum est, ut ad Colluthionis regionem migrarem, norunt ii, qui tum præsentes aderant, quomodo affectus animo fuerim. Hic enim memet ipse accusabo. Principio quidem ægre admodum ac moleste tuli. Etsi enim regio illa notior nobis magisque familiaris erat, quam Cephro, tamen fratribus ac probis viris vacuus esse locus dicebatur, et viatorum turbis latronumque incursionibus obnoxius. Sed multum mihi consolationis attulit, quod fratres me admonuerunt, locum illum a civitate propius abesse. Itaque quamvis Cephron maximam nobis multitudinem fratrum ex Ægypto confluentium adduxisset, adeo ut laxius jam conventus agere possemus: illic tamen ob vicinitatem urbis, carissimorum et conjunctissimorum hominum aspectu crebrius nos aiebant esse fruituros. Eos quippe accessuros, ibique commoraturos et tamquam in suburbiis remotioribus, particulares illic conventus futuros; atque ita contigit.

hinc autem eum iterum, durante Valeriani persecutione

131 *Hactenus* Dionysius, *unicam dumtaxat exsilii sui mutationem, sub Valeriano factam, commemorans, nec tamen aperte indicans, sese tunc non nisi semel exsilii locum mutare fuisse compulsum. Hinc factum est, ut* Dionysium *plus semel sub Valeriano mutasse exsilii locum, persuasum sibi habere potuerit Rufinus, scriptamque, cujus supra sæpissime meminimus, ad Domitium et Didymum a Sancto* D *epistolam ad Valeriani persecutionem referens, lib.* VII *cap.* 10 *Eusebii, a se interpolati, post verba, quibus* Dionysium *primo in Libya, ac deinde, mutato exsilio, in loco Alexandriæ vicino exsulasse narrat, proxime subdiderit:* Sed et ibi cum pro urbis (*Alexandriæ*) vicinitate nostrorum (*Christianorum*) populus eum (*sanctum* Dionysium *vel vicinum, in quo hic degebat, Alexandriæ locum*) frequentaret, et tamquam pastore recepto, grex lætior et constantior agonibus redderetur, rursum missis cum centurione militaribus viris, ipsum Dionysium et cum eo Gaium et Petrum, catenis constrictos et diversis cruciatibus afflictos, in desertum quoddam Libyæ pertraxerunt, ibique eos in loco squalidissimo et omni usu humanitatis carente, a Paræto-nio trium dierum itinere in desertum protento, nexos vinculis reliquerunt. *Ado hæc eadem, ut num.* 25 *jam innuimus, in Martyrologium suum perperam transtulit. Etenim Rufinus, quem ducem est secutus, secundam illam, verbis proxime recitatis adstructam, exsilii Sancti nostri mutationem factam arbitratus est partim ex eo, quod, ut ibidem etiam monui, Sancti nostri ad Germanum epistolam alieno sensu acceperit, partim ex eo, quod* Dionysii *ad Domitium et Didymum epistolam ad Valeriani persecutionem retulerit. Verum in illa de hac non* E *agi, jam satis superque* § 6 *hujus Commentarii contra Pagium aliosque ostendi. Quod autem pertinet ad epistolam, a* Dionysio *contra Germanum scriptam, atque alieno sensu a Rufino acceptam, hæc certe nuspiam indicat,* Dionysium *plus semel exsilii locum mutare, fuisse compulsum; imo cum nihil omnino suppeditet, unde suspicari fas sit, Sanctum e loco Alexandriæ vicina in Libyam secundo secedere jussum fuisse, alieno sensu a Rufino accipitur, dum cum epistola, ad Domitium et Didymum scripta, combinatur, atque ex ambabus, simul sumptis, una eademque rerum series constatur.*

in Lybiam redire jussum esse, non probatur.

132 *At, inquies,* Dionysius *post verba, num.* 129 *et seq. ex epistola ejus adversus Germanum scripta, paucis interpositis, sic prosequitur:* Sed fortasse Germanus multis fidei confessionibus gloriatur, multa prædicare potest adversus se gesta. Quot vero enumerare potest perinde atque ego, sententias judicum, publicationes, proscriptiones, direptiones bonorum, abjectiones dignitatum, contemptus gloriæ sæcularis, laudum a præfectis ac decurionibus profectarum despectus, minarum denique, quæ coram intentabantur, vociferationum, discriminum, persecutionum, fugæ, ærumnarum et cujusque modi malorum tolerantiam; cujusmodi sunt ea, quæ sub Decio et Sabino, et F quæ in hunc usque diem sub Æmiliano nobis contigerunt. *Quibus ultimis verbis* Dionysius *innuit, mala, quæ patiebatur, tunc, cum adversus Germanum scriberet, adhuc durasse, ac proin persecutionem, a Valeriano motam, nondum fuisse sopitam. Ita plane habet: verum quid tum? Potest, dices, adhuc semel, durante Valeriani persecutione, exsilii locum mutare debuisse. Sit ita: an propterea est consequens, ut* Dionysius *sub Valeriano exsilii sui locum secundo mutare atque in Libyam secedere, reipsa fuerit coactus? an, hoc etiam admisso, necesse idcirco est, epistolam adversus Germanum scriptam, una cum epistola ad Domitium et Didymum data, unam eamdemque narrationis seriem complecti? an hoc existimans a vero minus aberravit Rufinus? Certe, cum secundum ante dicta et probata* Dionysii *ad Domitium et Didymum epistola ad Decii imperium referenda sit, nequit hæc cum Sancti adversus Germanum epistola seriem integram continere eorum, quæ* Dionysius *sub Valeriano diu post Decium passus est. Atque hic jam habes sensum alienum, in quo dixi epistolam, quæ Domitii et Didymi nomine notatur, a Rufino esse acceptam, dum hic* Dionysium *sub Valeriano bis mutasse exsilii locum prodit.*

§ XIII.

A § XIII. Dionysius famam suam tuetur, gregisque sui curam, etiam absens, gerit.

Dionysius epistola non citius quam anno 258,

Sanctus Dionysius, *uti jam supra satis innui, epistolam, quam § præcedenti partim transcripsi, Valeriani persecutione adhuc sæviente, adversus Germanum exaravit, ac proin dubium non est, quin inter annum 256 et annum 261 id fecerit. Etenim ex jam dictis Valeriani persecutio initium ante annum 257, finem vero ex dicendis ante annum 260 non accepit, ac proin necesse est, ut inter annos mox memoratos præfata epistola scripta sit. At vero non citius quam anno 258, nec serius quam anno 259 scriptam esse verosimillimum mihi apparet. Primum sic ostendo:* Dionysius *anno 257 mense circiter Septembri, prout antea docuimus, in Cephron, Libyæ locum, tridui itinere a Paræto nio, portu Marmaricæ maritimo, distantem relegatus est; ibi autem tamdiu commoratus est, ut initio quidem persecutionem passus, ac lapidibus impetitus, postea non paucos e gentilibus, locum inhabitantibus, ad veram Christi fidem converterit, ac tum demum hinc in Mareotidem migrare jussus fuerit. Jam vero, cum hinc verosimillimum*
B *fiat,* Dionysium *in Libya, antequam inde in Mareotidem migrarit, quatuor ut minimum mensibus substitisse, hique a Septembri anni 257 ad annum 258 deducant, certum apparet, Sanctum e Libya in Mareotidem ante prædictum annum 258 non migrasse. Quapropter cum* Dionysius *hujus migrationis meminerit in epistola adversus Germanum, qua de hic agimus, dubitandum non videtur, quin hæc non citius, quam præmemorato anno 258 fuerit conscripta.*

nec serius, quam anno 259 scripta,

154 *Quod autem jam pertinet ad secundum, non esse scilicet serius, quam anno 259, conscriptam, verosimillimum id fit ex ipsis persecutionis, a Valeriano motæ, adjunctis. Fuit namque, ut jam docui, persecutio a Valeriano anno 257 contra Christianos suscitata, duravitque ad annum usque 260, media sui parte, uti infra docebo, fere præterlapsum, quo Valerianus in Persas expeditionem bellicam suscepit; jam vero cum huic expeditioni apparandæ intentus, Christianorum persecutionem verosimillime, per annum etiam medium, minus urserit, verosimillimum est, ante prædictum annum 260 epistolæ Sancti nostri adversus Germanum scriptionem collocandam esse, cum in illa* Dionysius *indicet, etiam tum, cum scriberet, Valeriani persecutionem admodum efferbuisse. Est ergo verosimillime, quemadmodum asse-*
C *rui, Sancti nostri adversus Germanum epistola non serius quam anno 259 conscripta. Ut autem etiam locum, in quo a* Dionysio *scripta est, accuratius distinguam, Sanctus, cum illam scripsit, in Mareotide, uti ex jam dictis fas est colligere, versabatur; Mareotis autem, teste Athanasio in Apologia contra Arianos, ad patriarchatum Alexandrinum spectabat, eratque tractus non modicus, in quo vici varii, hosque inter unus, nomine* Colluthio, *qui* Dionysio *e Libya regresso in commorationis locum obtigit, ab historicis simul geographisque recensentur. Exstitit ergo* Dionysius, *cum dictam epistolam scriberet, in aliquo patriarchatus sui tractu.*

famam suam adversus Germanum tutatus est,

155 *Tempore et loco, quo Sanctus id fecit, hunc in modum determinato, scriptionis hujus causam et occasionem, jam plus semel antea obiter insinuatam, distinctius expono. Quamvis* Dionysius *omnes strenui pastoris partes expleret, a calumniæ malignitate immunis non fuit. Famam suam tutari, quod et epistola sæpissime jam laudata egregie præstitit, contra Germanum, episcopum quemdam Ægyptium, fuit compulsus. Hic quippe Sanctum impetebat calumniis. Docet id nos lib.* VII *Historiæ, cap.* 11 *Eusebius, epistolæ, adversus Germanum scriptæ, quod transcribit, Fragmento hæc præmittens:* Quæ et quanta ipse (*sanctus* Dionysius) una cum aliis ob veri Dei cultum pertulerit, docent ejusdem Dionysii verba, quibus Germano cuidam illius temporis episcopo, qui calumniari ipsum conabatur, respondet, *in epistola scilicet, adversus episcopum illum scripta. Nec Eusebius, nec alius ullus scriptor memoriæ proditum reliquit, quæ qualesve fuerint calumniæ, quibus* Dionysii *nomen Germanus prosciderit. Attamen, quantum fas est conjectura assequi, ignaviæ et officii neglectus* Dionysium *insimulabat, asserens, eum majorem sui ipsius, quam gregis curam gessisse, fugamque, ut persecutionem evitaret, præpropere arripuisse, ne prævie quidem celebratis fidelium curæ suæ demandatorum conventibus, in quibus illos pro episcopalis officii ratione secundum morem tunc receptum, exorta primum persecutione aut ingruente, ad infractam in fide constantiam ærumnarumque tolerantiam animare debuisset.*

AUCTORE C. B.

objectum diluens crimen neglecti gregis, quem etiam

156 *Utut sit, hæc ego calumniarum, quibus* Dionysium *dilacerabat Germanus, præcipua certe capita fuisse, conjicio ex ipso, quem Sanctus unice videtur sibi habuisse præfixum, epistolæ adversus Germanum scriptæ scopo. Etenim in ea* Dionysius *totus est, ut ostendat, sese, exorta persecutione, non prius, quam a Deo fugere jussus fuerit, fugam arripuisse, tuncque, quantum ei per tempus licuit, fidelium conventus semper celebrasse. Hunc in finem etiam compendio exhibet, quidquid persecutionum tempore pro Christi nomine vel gessit, vel passus est. Quam nervose autem, quam apposite hæc omnia Sanctus* E *contra impactas sibi calumnias intorqueat, docebunt ipsiusmet adversus Germanum epistolæ Fragmenta, supra a nobis jam huc transcripta, ut necesse non sit, de rationum, quibus famam suam, injuste proscissam, tueri conatus est* Dionysius, *solilitate et pondere hic plura disserere. Et vero sola Sancti gesta impactas ei a Germano calumnias satis diluunt.* Dionysium, *uti dixi, eo nomine traducebat Germanus, quod majorem suiipsius, quam gregis, sibi commissi, curam gessisset. Verum Sanctus, quam immerito officii sui neglectus a Germano insimulatus fuerit, luculentissime etiam tum, cum in exsilio adhuc existeret, factis probavit.*

strenue curavit, varias, durante adhuc persecutione, scribens litteras,

157 *Etenim cum Alexandria absens populum Christianum, ibi commorantem, divini verbi pabulo nutrire, ad mutuam charitatem excitare, atque ad aliarum virtutum studium animare, coram non posset, litteris idipsum studuit efficere. De nonnullis epistolis a* Dionysio *in exsilio, Valeriani persecutione sæviente, constituto scriptis Eusebius lib.* VII, *cap.* 20 *sic memorat:* Præter supradictas epistolas, idem Dionysius Paschales illas, quas habemus, epistolas tunc temporis conscripsit: Encomia in illis et panegyricos sermones de Paschali festo contexens. Harum unam Flavio nuncupavit; alteram Domitio ac Didymo. In qua probans festum Paschæ diem non nisi post æquinoctium vernum F celebrari oportere, octo annorum canonem publicavit. Aliam quoque epistolam ad compresbyteros Alexandrinæ ecclesiæ, itemque alias ad diversos scripsit epistolas, easque grassante adhuc persecutionis furore. *Quibus verbis indicat, non tantum alias illas epistolas, ad diversos datas, ultimoque memoratas, sed omnes omnino, quarum meminit, sæviente adhuc Valeriani persecutiones, scriptas esse. Quod ad epistolas loco ultimo indefinitoque numero memoratas pertinet, id ipsa Eusebii verba, proxime recitata, manifestum efficiunt. Neque enim est, cur quis forte iis persecutionem, quam Macrianus, infestissimus Christianorum hostis, arrepta post Valeriani captivitatem tyrannide, in Ægypto exercuit, intelligendam contendat. Verbis enim proxime recitatis de alia persecutione non agit Eusebius, quam de qua in capitibus caput mox laudatum proxime prægressis sermonem instituit; sermonem autem non instituit, nisi de sola persecutione, a Valeriano suscitata. Veniamus modo ad tres alias epistolas, quarum alteram, ut eadem huc mox transcripta Eusebii verba fidem faciunt, ad Domitium et Didymum, alteram ad Flavium, ac tertiam denique ad Alexandrinæ ecclesiæ compresbyteros* Dionysius *conscripsit. Hæ omnes ad Valeriani persecutionem pariter spectant. Etenim loco proxime citato indicat Eusebius, illas omnes*

scriptas

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

scriptas esse eo ipso tempore, quo epistolas, quarum supra, proxime utique, meminerit, scriptas esse, asseverarat. Jam vero epistolæ quarum Eusebius proxime ante caput 20, *supra laudatum, meminerat, aliæ non sunt, quam epistola adversus Germanum scripta, illæque, quas ad Sixtum aliosque nonnullos de baptismo* Dionysius *dedit. Quapropter cum hæ omnes, uti ex supra disputatis liquet, ad Valeriani persecutionem spectent, seu, hac adhuc durante, scriptæ sint, dubium non est, quin tunc pariter tres dictæ epistolæ, de quarum scriptionis tempore hic quæritur, fuerint conscriptæ.*

quarum altera, quæ ad ecclesiæ Alexandrinæ compresbyteros data est,

158 *Ast, inquies, quo ergo hæ anno scriptæ fuere? Fuerunt, ut jam dictum est, eo ipso tempore conscriptæ, quo epistola ad Sixtum, et altera adversus Germanum. Quapropter cum hæ, ut pariter jam dictum est, anno* 258 *vel* 259 *exaratæ sint, consequens est, illas alterutro pariter anno exaratas esse. Idem esto judicium de epistolis quas verba, num. præcedenti ex Eusebio producta, numero definito non exprimunt. Quod pertinet ad earumdem argumentum, duæ priores (vide verba num. præcedenti recitata) Paschales sunt, quarum argumentum vel quod vel quale fuerit jam supra edocui, postque adhuc pluribus docebo. Tertia, quæ a* Dionysio *Alexandrinæ ecclesiæ compresbyteris inscribitur, nullum omnino definiti argumenti indicium præfert. Putat*
B *Tillemontius, eamdem forte esse, quam ad ecclesiam Alexandrinam de exsilio suo scripsisse* Dionysium, *Hieronymus cap.* 69 *de illustribus Ecclesiæ Scriptoribus affirmat. Omni prorsus probabilitate non caret Tillemontii opinio; attamen cum Eusebius lib.* VI, *cap.* 46 *alterius meminerit epistolæ, a* Dionysio *ad gregem suum Alexandrinum scriptæ, fieri potest, ut hanc Hieronymus intelligat per epistolam, quam de exsilio scripsisse ad ecclesiam Alexandrinam* Dionysium *affirmat. Hinc determinare certo non ausim, hancne potius, an illam assignare velit Hieronymus per epistolam, quam a* Dionysio *ad ecclesiam Alexandrinam de exsilio scriptam affirmat. Quod si tamen contendas, non posse epistolam, ab Eusebio, ut dixi, lib.* VI, *cap.* 46 *memoratam, utpote quæ objurgatoria sit, nec de exsilio conscripta, ab Hieronymo intelligi per epistolam, quam a* Dionysio *ad ecclesiam Alexandrinam de exsilio scriptam affirmat, ac proin per hanc designari epistolam, quam* Dionysius *ad ecclesiæ Alexandrinæ compresbyteros dedit; quod si, inquam, hoc contendas, respondeo, fieri posse, ut epistola, quam a* Dionysio *de exsilio scriptam memorat Hieronymus, diversa sit omnino, non solum ab epistola* Dionysii *ad gregem Alexandrinum objurgatoria, verum etiam ab illa, quam is ad ecclesiæ Alexandrinæ compresbyteros dedit, quamque, ut*
C *jam docui, Eusebius lib.* VII, *cap.* 20 *commemorat. Hæc enim de exsilio, seu de statu, in quo Sanctus exsul versaretur, scripta pariter non videtur; certe nullum præfert indicium, unde, an de illo argumento scripta sit, colligas.*

gregis sui curam his forte commendavit;

159 *Et vero non video, cur de argumento longe diverso scripta esse non potuerit. Sanctus Cyprianus, uti ejus opera inspicienti patescet, Carthagine in exsilium pulsus, pluribus epistolis presbyteros et diaconos Carthaginenses adhortatus est, ut, quam ipse absens gerere non poterat, ipsi in se Carthaginensis gregis curam susciperent, seduloque arriperent. Potest ergo simili de causa epistolam, qua de hic disserimus, ad ecclesiæ Alexandrinæ compresbyteros* Dionysius *scripsisse. Sane eum, non minus quam Cyprianum, gregis sui curam, quam exsul ipse gerere non poterat, clero suo demandasse, verosimillimum reddit singularis plane, eaque operibus comprobata, qua effulsit, sollicitudo prorsus pastoralis.* Dionysius *in epistola ad Domitium et Didymum data, quam Decianæ persecutionis tempore scriptam esse supra probavimus, hæc memorat :* In urbe (*Alexandrina*) occultarunt se, ut fratres clanculo invisant, presbyteri quidam, Maximus, Dioscorus, Demetrius et Lucius; Faustinus enim et Aquila, utpote im majore hominum luce positi, per Ægyptum vagantur : diaconi vero post illos, qui morbo consumpti sunt, superstites, Faustus, Eusebius, D
Chæremon : Eusebius, inquam, quem Deus jam inde ab initio roboravit, impulitque, ut confessoribus, in custodia positis, ministeria strenue exhiberet, utque consummatorum ac beatorum martyrum cadavera non sine capitis sui periculo sepeliret. *Presbyteri ad diaconi, qui hic in urbe Alexandrina, ut fratres seu Christianos clanculo inviserent, Decianæ persecutionis tempore occultasse sese a sancto* Dionysio *dicuntur, Sancti haud dubie, uti ab omnibus admittitur, jussu id fecere, ita ut Sanctus pastoralem suam sollicitudinem non obscure tunc probarit. Verosimillimum hinc fit, pari eum sollicitudine, Valeriani persecutione sæviente, in gregis sui salutem similiter invigilasse, ut adeo epistola, quam ad Alexandrinæ ecclesiæ compresbyteros dedit, adhortatus eos forte fuerit, ut in gregem Alexandrinum, cujus ipse absens curam gerere non poterat, sedulo invigilarent.*

aliis vero, quarum binæ fuerunt de Paschate,

140 *Atque hæc sunt, quæ de argumento epistolæ,* quam Dionysius, *in exsilio existens, ad ecclesiæ Alexandrinæ compresbyteros dedit, dicenda occurrunt. Pergo nunc ad binas alias supra memoratas epistolas, quarum altera Flavio, altera Domitio et Didymo nuncupata est. Hæc, quemadmodum* § 6 *hujus Commentarii jam docui, diversa est haud dubie ab epistola, quam Sanctus, in deserto quodam et* E
squalido Libyæ loco constitutus, ad eosdem Domitium et Didymum conscripsit. Argumentum ejus, infra, ut jam monui, pluribus tractandum, ex ipso, quo ab Eusebio ornatur, Paschalis epistolæ *nomine innotescit. Idem esto judicium de argumento epistolæ, Flavio nuncupatæ. Et vero in hac, ut diserte notat Eusebius, Pascha ante æquinoctium vernum celebrandum non esse,* Dionysius *ostendit. Flavius, cui inscribitur, omni dubio procul distinctus est a Flavio, seu, ut alii scribunt, Fabio, Antiocheno episcopo, supra sæpissime laudato. Fabius enim seu Flavius, Antiochenus episcopus, anno* 252, *ut docuimus, e vivis excessit, ac proin necesse est, ut diversus sit a Flavio, cui epistola mox laudata a* Dionysio *fuit inscripta, cum hæc ex dictis ante annum* 258 *aut* 259 *exarata non sit. Porro ambæ epistolæ Paschales, de quibus hic agimus, documento etiam sunt, quam accurate* Dionysius, *etiam in exsilio existens, omnes optimi vigilantissimique pastoris partes expleret. Datis enim præfatis epistolis, post brevem de Paschali festivitate sermonem docebat Sanctus quo tempore jejunium inchoandum, et quo Pascha esset celebrandum. Vide, quæ de epistolis Paschalibus num.* 58 *docui, quibus etiam, ut facturum me, spopondi, nunc plura hic adjungo. Paschalis* Dionysii *epistolæ stilo eleganti et florido, qualis est, qui* F
in orationibus panegyricis et declamationibus solet adhiberi, erant conscriptæ; iisque verosimiliter etiam ad virtutem Sanctus exstimulabat eos, ad quos quaquaversum mittebantur. Paschales epistolæ, inquit Valesius in Notis ad cap. 20 *lib.* VII *Eusebii, solebant quotannis a patriarchis Alexandrinis mitti ad omnes omnino Ægypti ecclesias, quo hæ in Paschalis festi celebratione inter se convenirent. An tamen hic mos ætate* Dionysii *obtinuerit, tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum in* Dionysio *articulo* 15 *idcirco dubitat Tillemontius, quod Sancti Paschales epistolæ, non integris ecclesiis, sed particularibus personis inveniantur inscriptæ. Verum responderi potest, particulares personas, quibus* Dionysius *epistolas suas Paschales inscripsit, ecclesiarum rectores curatoresve fuisse, hisque incubuisse, ut prædictas epistolas populo vel prælegerent vel certe prælegi curarent, ut adeo illæ epistolæ, quamvis particularium dumtaxat personarum nomen præferant, ad ecclesias tamen integras destinatæ fuerint. Adhæc Eusebius lib.* VII, *cap.* 22 *duas memorat epistolas Paschales, a* Dionysio *ad fratres, per Ægyptum constitutos, exaratas, ut omnes Sancti Paschales epistolæ particularibus personis inscriptæ non fuerint. Addit laudatus Tillemontius, brevi admodum tempore ante Pascha epistolas illas scriptas fuisse. Verum non probat, tempus illud tam breve fuisse,*

ut

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *ut ex ad omnes Ægypti ecclesias convenienti ante Pascha et Quadragesimam tempore nequiverint perferri.*

ceteræ de alio argumento scriptæ, ad virtutem forte exstimulavit.

141 *Utut sit,* Dionysius *scriptis illis epistolis, aliisque, quas Eusebius lib.* VII *Historiæ, cap.* 20 *plus semel jam laudato ad varios eum, cum adhuc in exsilio esset, scripsisse indicat, pastoralem Sancti sollicitudinem, ut jam dixi, egregie comprobant. Dubitandum enim non videtur, quin omnes vel ad Ecclesiæ utilitatem vel ad animarum salutem procurandam virtutumque studium in Christianorum animis, Sancti curæ commissis, accendendum scriptæ fuerint, quamvis interim cujus illæ singulæ, quas Eusebius definito numero non exprimit, argumenti fuerint, pro certo nequeat edici. Ceterum qui, quæ supra de epistolarum Paschalium, quas patriarchæ Alexandrini quotannis scribere solerent, confirmata cupit, adeat S. Cyrilli patriarchæ Alexandrini, de festo Paschali sermones, qui Homiliarum Paschalium nomine circumferuntur. Has ipse S. Cyrillus subinde* Epistolarum, *subinde* Sermonum *nomine distinguit. Triginta ex hisce hactenus supersunt. Nonnumquam, se sermones illos ad varias ecclesias transmittere, nonnumquam etiam, se illos coram ingenti populi multitudine pronuntiare, significat. Verum potuit eosdem ad remotiores ecclesias mittere; Alexandriæ vero pronuntiare. In omnibus* B *omnino sermonem sat prolixum texit de festo Paschali, ac deinde in fine Quadragesimæ initium ac diem Paschæ annuntiat. Sed hæc de epistolis Paschalibus annotasse sufficiat, pergo nunc ad alia, quæ pastoralem* Dionysii *pro Ecclesiæ bono sollicitudinem mire exercuere, quæque sanctum Virum, veluti de sanctissima Trinitate sequius sentientem, traducendi occasionem præbuere.*

§ XIV. Sabellianorum hæresi sese opponit; sequioris doctrinæ apud Dionysium, Romanum Pontificem, insimulatur, fitque ab hoc rei, cujus accusatur, per epistolam certior.

Sanctus, Sabelliana hæresi in Pentapoli exorta,

Durante adhuc Valeriani persecutione, imo hac primum exorta, aut forte etiam paulo antequam esset exorta, nova pariter orta est hæresis. In Libya, dicta Cyrenaica, *tractus est, qui a Græcis ob quinque urbes, quas complectitur,* Pentapolis *vocatur. Harum una* Ptolemais *nomine distinguitur. Hac in urbe Sabellianorum hæresis Ecclesiæ pacem cœpit turbare, personarum distinctionem in sanctissima Tri-* C *nitate impugnans, et sicut unam dumtaxat substantiam, sic et unam pariter personam in ea prædicans. Sabellius, qui a solo Zonara dictæ Ptolomaidos in Pentapoli episcopus fuisse asseritur, hæresim hanc, quamvis primus ejus auctor non videatur, late disseminavit, pluresque, etiam primariæ notæ personas, in partes suas attraxit, ut, eo potissimum agente, in prædicto Libyæ tractu impia illa in sanctissimam Trinitatem hæresis ubique suos haberet sectatores, non numero tantum, sed et auctoritate valentes. Fuerunt tamen etiam, qui patrum suorum vestigiis inhærentes fidei puritatem servavere, Sabellioque se opponentes, execrandam ejus doctrinam recipere noluere. Rebus ita constitutis, non poterant non disputationes inter partes suboriri, idque etiam, ut fieri pronum erat, reipsa accidit. Verum cum disputando nec Sabelliani ab hæresi sua revocari, nec qui Sabellianis sese opponebant, genuinum de sanctissima Trinitate dogma vellent deserere, hincque hi cum illis componi minime possent, tam Sabelliani quam sinceræ doctrinæ defensores* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, utpote Pentapolitani tractus metropolitam, consulendum duxerunt. Itaque ambarum partium sectatores ad Sanctum, non tantum litteras, sed et nuntios, qui cum eo dissererent, miserunt.* Dionysius, *re tota ab ovo audita, accurateque discussa, varias scripsit, quibus Sabellii hæresim, quantum, Deo juvante, fieri potuit, confutavit, ad Pentapolitanos epistolas, harumque omnium exemplaria ad Sixtum, Romanum Pontificem, transmisit.*

AUCTORE C. B.

rei certiorem reddit Sixtum, Romanum Pontificem,

143 *Hæc omnia, quantum ad præcipua saltem capita, docet nos ipsemet* S. Dionysius *apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 6 *epistola priori ad Sixtum, Romanum Pontificem, supra jam sæpius laudata, de hæresi Sabelliana, primum exorta, sic scribens :* De dogmate illo, quod nuper apud Ptolemaidem urbem Pentapoleos commotum est, pleno impietatis ac blasphemiæ adversus omnipotentem Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi; pleno etiam incredulitatis erga unigenitum ejus Filium, primogenitum omnis creaturæ, Verbum, quod inter homines versatum est; pleno denique stuporis adversus Spiritum sanctum, cum ab utraque parte et litteræ ad me allatæ essent, et fratres mecum disserturi venissent, epistolas quasdam, quantum, Deo juvante, potui, tractatoris more fusius scripsi; quarum exemplaria ad te misi. *Hæc* Dionysii *ad Sixtum epistola, ut supra probavi, vel anno* 257 *vel certe anno* 258 *scripta est, ac proin cum in ea Sanctus Sabellianam hæresim tunc, cum illam scriberet, nuper esse exortam indicet, dubitandum non videtur, quin hæc vel anno* 257 *vel forte paulo ante ortum acceperit. Est ergo, quemadmodum num. præcedenti asserui, vel una cum Valeriani persecutione, vel* E *etiam paulo ante hanc exorta, fuitque deinde longe disseminata.*

concilium contra illam celebravit, aliasque ante hoc

144 *Verum* Dionysius *nihil omnino, quod ad officium suum spectaret, omisit, quo illam pullulantem, deindeque latius serpentem citissime opprimeret. Hunc in finem etiam Alexandriæ convocavit concilium, in eoque Sabellium damnavit. Ita legitur apud Labbeum tom. I Conciliorum pag.* 851. *En verba, ex libello synodico, a Labbeo in dictum tomum translata :* Synodus divina et sancta particularis, Alexandriæ collecta a confessore Dionysio, ejusdem archiepiscopo, quæ Sabellium divinitatis inimicum abdicavit. *Quamvis de fide Libelli synodici, ex quo hæc Labbeus transcripsit, omnino non constet, res tamen in illo asserta verosimillima apparet verosimillimeque, uti ex infra dicendis patescet, non acciderit ante annum* 262; *ante hunc autem Sanctus, ulterius progrediente Sabelliana hæresi, ad comprimendum impietatis impetum alias iterum atque alias scripsit epistolas, cumque deinde Sabellianæ hæresis venenum non tantum jam populum, sed et quosdam etiam Libyæ episcopos infecisset, rei factus certior, seque nihil hactenus, scriptis litteris profecisse, conspiciens, eo quosdam misit, qui eos, qui in errorem lapsi erant, ad mutandam opinionem inducerent. Verum nihil hac quoque via a Sancto effectum est,* F *memoratique episcopi majori, quam antea factum esset, impudentia impiam de sanctissima Trinitate doctrinam disseminarunt. Fuit itaque Sanctus iterum compulsus altera epistola certare, qua eorum impudentiam argueret. Hæc epistola, quam ardens pietatis tutandæ ardor ab eo quodammodo extorsit, Ammoni et Euphranori erat nuncupata.*

adhibuit medelas, ad Ammonem etiam et Euphranorem,

145 *Hæc omnia docet nos S. Athanasius in suo, quem de* S. Dionysii *sententia inscripsit, tractatu hæc memorans :* In Pentapoli superioris Libyæ quidam episcoporum tunc temporis cum Sabellio sentiebant, tantumque suis commentis invaluerant, ut vix ultra Filius Dei in Ecclesia prædicaretur. Rei certior factus Dionysius, cui earum cura ecclesiarum incumbebat, mittit, suadetque rei auctoribus, ut a pravis opinionibus desistant. Quibus minime desistentibus, imo impudentius in impietate perseverantibus, necessitate pulsus est, eorum impudentiam hac sua epistola (*ad Ammonem et Euphranorem, ut in decursu Athanasius sæpius repetit, conscripta*) coercere, humanaque Salvatoris ex Euangeliis exponere; ut cum audacius illi Filium negarent, et humana ejus Patri adscriberent, ostendens ipse, non Patrem, sed Filium pro nobis hominem factum esse, imperitis illis persuaderet, Patrem non esse Filium, eoque pacto homines ad veram Filii Deitatem credendam, et ad Patris

AUCTORE C. B.

Patris cognitionem sensim adduceret. Hoc est epistolæ argumentum, hæc Viro causa fuit talia scribendi, eorum nempe occasione, qui tam impudenter volebant veram immutare fidem. *Epistola, de qua hic loquitur Athanasius, a* Dionysio, *ut jam dixi, ad Ammonem, seu, ut scribit Athanasius, Ammonium et Euphranorem data est. Hoc sæpe in laudato suo tractatu, ut jam notavi, repetit Athanasius. Eusebius lib.* VII, *cap.* 26 *epistolam, a* Dionysio *contra Sabellium ad Ammonem et Euporum scriptam, recenset. Adhæc dicto loco etiam epistolam ad Euphranorem et Ammonem datam, laudat; verum aliam ad hunc, et aliam item ad illum scriptam fuisse a Sancto epistolam, indicat. Ammonem vocat Berenices, quæ Pentapoleos urbs est, episcopum. Multum dubito, an una eademque persona non sit, quæ semel ab Eusebio* Euporus *et semel* Euphranor; *constanter vero ab Athanasio* Euphranor *vocitetur.*

non tamen ante annum 258 aut 259, scribens epistolam.

146 *Id vero si ita sit, præfero lectionem Athanasii, qui, cum eamdem, ut supra dixi, sæpissime repetat, semperque eumdem scribendi modum servet, minus argui erroris debet, quam Eusebius, qui cum semel tantum epistolam, a* Dionysio *ad Ammonem et Euporum scriptam, memoret, facilius esse potest Amanuensium errore aut oscitantia corruptus. Porro* Dionysium *plures, quam jam memoratas,*
B *contra Sabellium adhuc scripsisse epistolas intelligitur ex Eusebio lib.* VII, *cap.* 26 *de epistolis a* Dionysio *conscriptis sic loquente :* Præter has extant aliæ complures Dionysii epistolæ. Inter quas sunt illæ contra Sabellium scriptæ ad Ammonem Berenicensem episcopum. Alia item ad Telesphorum et ad Euphranorem altera. Alia rursus ad Ammonem et Euporum. Quatuor etiam libros de eodem argumento composuit, quos cognomini suo (*non gentili, ut vertit Valesius*) Dionysio Romanorum episcopo nuncupavit. *At, inquies, quandonam* Dionysius *epistolas et Opera, hic ab Eusebio recensita, elucubravit? Epistola ad Euporum, seu potius Euphranorem, et Ammonium, quoniam a Sancto ante stabilitam propagatamque Sabellianam hæresim scripta non est, ante annum* 258 *aut etiam* 259 *verosimillime scripta non est. Quod pertinet ad quatuor libros, quos* Dionysius *contra Sabellium, teste Eusebio, elaboravit, hi certissime, cum* Dionysio *Romano Pontifici, qui ante Julium anni* 259 *ad Pontificatum evectus non est, sint inscripti, ante dictum annum, ad Julium jam provectum, elucubrati non fuere. Ceterum nihil hic profero, ut dictorum Operum epocham propius determinem. Solum moneo, tam hæc, quam reliqua omnia, quæ* Dionysius *Sabellianæ hæreseos occasione scripsit, non*
C *serius, quam anno circiter* 262 *esse elaborata. Res infra pluribus elucidabitur.*

Hujus occasione Sanctus cujus agendi

147 *Videamus modo, quid occasione epistolæ, ad Euphranorem et Ammonium datæ, Sancto acciderit. Cum Sabelliani, Filium cum Patre confundentes, Patri attribuerent, quod ad humanam Filii naturam spectabat,* Dionysius *in sua ad Euphranorem et Ammonium epistola id fere satagebat unice, ut clare demonstraret, id, quod Filio, tamquam homini, competebat, Patri non posse attribui. Volebat hac via Sabellianos ad distictionem inter Patrem et Filium cognoscendam inducere, eosdemque deinde nova divinitatis cognitione imbuere. Liquet id ex verbis Athanasii. proxime recitatis.* Dionysius *autem, uti ex dicendis patescet, optimo consilio id fecit.* Sic, *inquit in laudato Tractatu Athanasius,* beati Apostoli, prudenti admodum consilio, primum humana Salvatoris Judæis enarravere, ut eo ex editis, conspicuisque miraculis, jam advenisse Christum, plane persuasos, hinc ad credendam ejus divinitatem deducerent, demonstrando, opera, quæ edita fuerant, non hominis, sed Dei esse. Certe? Petrus, cum dixisset, virum passibilem Christum esse, illico subjungit : Hic Auctor vitæ est. Ipseque in Evangelio confitetur : Tu es Christus Filius Dei vivi. Et in epistola sua ait ipsum Episcopum animarum, atque Dominum suum, nec non angelorum et potestatum esse. Paulus item, qui ait, Christum esse virum ex semine David, in epistola ad He- D
bræos hæc habet : Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus. Ad Philippenses vero : Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Hæc porro Auctor vitæ, Filius Dei, splendor, figura, æqualis Deo, Dominus, Episcopus animarum, quid aliud sibi velint, quam in corpore fuisse Verbum Dei, per quod omnia facta sunt, illudque indivisum esse a Patre, quemadmodum splendor a luce.

contra Sabellianos ratio ab Athanasio probatur,

148 *Hæc Athanasius, exponens rationem, ob quam Apostoli prius Christi humanitatem, quam divinitatem Judæis prædicarint; id autem idcirco facit, ut agendi rationem, quam* Dionysius *adversus Sabellianam hæresim tenuit, non improbandam ostendat.* Idipsum, *mox subjungit verbis proxime recitatis,* egit Dionysius ab Apostolis edoctus; cum enim jam irrepsisset Sabellii hæresis, coactus est hujusmodi epistolam, ut dixi, scribere, ac verba, quæ humili et humano more de Salvatore dicta sunt, illis objicere, ut per humana illos absterreret a dicendo, Filium esse Patrem, sicque faciliorem illis viam ad doctrinam de Filii divinitate muniret; ubi in subsequentibus epistolis illum ex Scripturis sacris appellavit Verbum, Sapientiam, Virtutem, Vaporem et Splendorem Patris. In epistolis itaque ad sui defensionem scriptis palam de fide loquitur, E
pietatemque erga Christum profitetur. Ut igitur Apostoli accusandi non sunt ob verba de Domini humanitate prolata (nam Dominus Homo factus est) quin potius admiratione digni sunt ob prudentem dispensationem et doctrinam tempori accommodatam; sic Dionysius pro Ariano habendus non est propter epistolam ad Euphranorem et Ammonium contra Sabellium scriptam, *in qua scilicet asseruit, Filium esse rem factam, nec eumdem cum Patre, sed diversum ob eo, quantum ad substantiam, quemadmodum vinitor a vite, et fabricator navis, quantum ad substantiam, a nave est diversus; non fuisse illum, antequam fieret, et multa similia, quæ quamvis probanda minime fuissent, si nudam fidei suæ professionem edere voluisset, spectato tamen fine, quem intendebat, et sensu, in quo illa proferebat, carpenda non erant, ut verbis jam transcriptis non immerito contendit Athanasius fietque ex infra dicendis perspicuum.*

apud Dionysium, Romanum Pontificem, accusatur, qui hujus rei

149 *Fuerunt nihilominus in Pentapolitano tractu nonnulli, admodum orthodoxi, qui, quas* Dionysius *adhibuerat, de secunda sanctissimæ Trinitatis Persona loquendi formulas in sequiorem partem accepere. Hi ne petita quidem a Sancto eorum, quæ in epistola ad Euphranorem et Ammonium durius scripserat, explanatione, Romam se contulerunt, ibique*
F *apud Dionysium Papam, qui S. Sixto anno* 259 *in Pontificatum successerat, perversæ de sanctissima Trinitate doctrinæ illum accusarunt, utpote qui Dei Filium creaturam, et Patri non consubstantialem assereret. Concilium, quod tunc Romæ sive ea ipsa de causa, sive aliam ob rationem coactum celebrabatur, rem indigne tulit, omniumque episcoporum nomine Pontifex* Dionysio *scripsit, sententiæ a synodo Romana prolatæ et cujus rei insimulabatur, certiorem eum faciens, damnansque non minus, qui Filium Dei creaturam, et Patri non consubstantialem assererent, quam qui Sabellium, ejusque de sanctissima Trinitate opinionem sectarentur. Docet hæc nos omnia S. Athanasius, partim lib. de synodis, partim tractatu de* Dionysii *sententia; priori quidem loco hæc memorans :* Diu ante illos septuaginta, qui Samosatensem deposuerunt, duo Dionysii exstitere, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ episcopus erat. Cum autem quidam ad Romanum episcopum, Alexandrinum detulissent, quod Filium rem factam et Patri non consubstantialem affirmaret, synodus Romæ coacta rem indigne tulit : Romanus autem episcopus omnium sententiam rescripsit ad cognominem suum, *non* gentilem, *ut vertunt Benedictini. Posteriori vero ista :* Cum Dionysius (*Alexandrinus*) episcopus, postquam de Pentapolitanis illa didicerat, epistolam, uti jam dixi, contra Sabellii

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A bellii hæresim, ad Ammonium et Euphranorem, studio religionis permotus, scripsisset; quidam ex Ecclesia fratres, sanæ quidem doctrinæ homines, non sciscitati tamen eum, qua de causa ita scripsisset, Romam se contulere, illumque apud cognominem Dionysium Romanum episcopum accusarunt. Quibus ille (*Dionysius, Pontifex Romanus*) auditis, una scripsit et contra Sabellii sectatores, et contra eos, qui ejus essent sententiæ; quam cum post Arius protulisset, ab Ecclesia est ejectus; æqualem aiens, licet ex diametro oppositam, Sabellii impietatem, eorum blasphemiæ, qui dicunt, Verbum Dei, creaturam, opificium et rem factam esse. Misit quoque ad Dionysium (*Alexandrinum*) litteras, ut indicaret, qua de re accusatus ab illis (*Pentapolitanis*) fuisset.

contra ac facta per Nannium Athanasii versio,

150 *Ita Athanasius ex versione Benedictinorum anno* 1698, *quam editionem, nisi aliud indicem, hic semper intelligo, typis Parisiensibus vulgata: verum Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum* 263, *num.* 56 *primo quidem, ex Nannio verosimiliter, exhibet verba prope eadem, jam recitata, quibus ab Athanasio* Dionysius *Alexandrinus apud cognominem Dionysium, Romanum episcopum, a Pentapolitanis accusatus refertur; verum loco verborum sequentium, quæ jam etiam recitata sunt, quæque*
B *Dionysium, Romanum Pontificem, audita Pentapolitanorum adversus Alexandrinum accusatione, contra Sabellianos scripsisse, Alexandrinumque rei, cujus accusaretur, certiorem reddidisse, indicant, hæc habet:* Re comperta, Alexandrinus simul et contra Safellii sectatores et Arii dogmata, propter quæ ab Ecclesia ejectus fuit, volumen composuit; ubi æquales, sed tamen contrarias hæreses esse docet in Sabellii dogmatibus, et blasphemiis eorum, qui dicunt, Dei Verbum, opus vel creaturam esse: postulavitque a Romano præsule, ut objecta sibi indicaret. *Natalis Alexander Dissertationum Historico-criticarum tom. III, aliique hæc eadem, verosimiliter etiam ex Nannio, transcripsere. Itaque secundum hos, accusato apud Pontificem* Dionysio *Alexandrino, non Dionysius Romanus Pontifex, ut indicat laudata Benedictinorum versio, sed ipsemet* Dionysius *Alexandrinus contra Sabellianos scripsit, nec hic a Dionysio Romano rei, cujus a Pentapolitanis accusaretur, certior fuit redditus, sed ab hoc, ut, cujus rei a Pentapolitanis accusaretur, certior fieret, per litteras expetiit.*

hic a nobis rejecta, perperam docet,

151 *Quæri hic jam potest, Nannione ejusque sectatoribus, an Benedictinorum versione standum sit. Hac standum esse, indubitatum existimo. Etenim textus Græcus in capitibus hic controversis laudatæ*
C *versioni perfecte congruit, nec ullam apud laudatos Benedictinos lectionem habet diversam. Ut res fiat clarior, textum ipsum cum adjuncta, quam ipsemet feci, versione Latina huc transcribo:* Κακεῖνος ἀκούσας, ἔγραψεν ὁμοῦ κατάτε τῶν τὰ Σαβελλίου δοξαζόντων, καὶ κατὰ τῶν φρονούντων ταῦτα, ἅπερ καὶ Ἀρείος λέγων ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας· ἴσην καὶ κατὰ διάμετρον ἀσέβειαν εἶναι λέγων, τήντε Σαβελλίου, καὶ τὸν τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γεννητὸν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. Ἐπέστειλε δὲ καὶ Διονυσίῳ δηλῶσαι, περὶ ὧν εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ· Quibus ille (*Dionysius utique Romanus, prout ex contextu liquet*) auditis, una scripsit et contra Sabellii sectatores, et contra eos, qui ejus essent sententiæ, quam cum Arius protulisset, ab Ecclesia fuit ejectus; æqualem asserens, licet ex diametro oppositam, Sabellii impietatem et eorum, qui dicunt Verbum Dei creaturam, opificium et rem factam esse. Misit quoque ad Dionysium (*Alexandrinum utique*) litteras, ut indicaret, quibus de rebus accusatus ab illis (*Pentapolitanis*) fuisset. *Nemo, quantum opinor, spectato Græcorum, quæ huc transcripsimus, verborum contextu, adaptari iis, quæ textus initio ponuntur, posse existimabit interpretationem, quam supra ex Petro Nannio aliove seu antiquiori seu recentiori S. Athanasii interprete Baronius aliique adoptarunt. Imo hæc, quæ sub ponuntur,* Ἐπέστειλε δὲ καὶ Διονυσίῳ δηλῶσαι, περὶ ὧν εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ, *etiam nude secundum se spectata, certissime nequeunt, ut unicuique, non omnino in lingua Græca peregrino, manifestum esse debet, reddi per hæc:* Postulavitque a Romano præsule, ut objecta sibi indicarent.

AUCTORE C. B.

Dionysium Alexandrinum epistola certiorem reddidit,

152 *Hinc mihi maxime mirum apparet, ea ita interpretatum esse Nannium; neque enim huic interpreti Græcum aliquod præluxisse reor Athanasii exemplar, in quo Latinis præfati Nannii verbis, proxime recitatis, textus Græcus apte responderit. Etenim ne illis quidem verbis textus Græcus, utpote supra producto ad verbum similis, ullo modo congruit in editione Operum Athanasii Commeliniana, in qua tamen dictis Nannii verbis Athanasianus, quo de hic disserimus, locus Latine exponitur. Adhæc Benedictini supra laudati textui Græco, ad num. præcedentem transcripto, qui haud dubie Nanni interpretationi non quadrat, nullam omnino, ut jam monui, lectionem variantem assignant, ut adeo verosimillimum sit, nullum prorsus Nannio Græcum præluxisse Athanasii exemplar, in quo verbis ejus, plus semel jam laudatis, textus Græcus apte responderit. Hallucinatus ergo hic fuerit Nannius, aliusve forte, ex quo is suam interpretationem deprompsit, sancti Athanasii antiquior interpres. Hinc jam sit, ut, cum ex jam disputatis laudata Benedictinorum vesio et nostra genuina sit, indubitatum evadat, Dionysium Romanum, non autem Alexandrinum, au-* E *dita adversus hunc Pentapolitanorum accusatione, contra Sabellianorum hæresim, simulque contra eorum, qui Verbum Dei esse creaturam et rem factam dicerent, sententiam scripsisse, litterasque ad* Dionysium *Alexandrinum, quibus hunc, quorum accusaretur, certiorem redderet, misisse.*

Scriptumque tam contra Sabellianos, quam contra eos, qui Filium Dei

153 *Adhæc Dionysium Romanum, non autem Alexandrinum, audita adversus hunc Pentapolitanorum accusatione, contra Sabellium, eosque, qui Verbum Dei esse creaturam et rem factam asseruerant, indubie, scripsisse, etiam confirmatur ex superstite adhuc Scripti, quod Dionysius Romanus adversus Sabellium edidit, Fragmento. Hoc ab Athanasio epistolæ de Nicænæ synodi decretis apud laudatos Benedictinos num.* 26 *exhibetur insertum. Verba huc potissimum facientia, una cum brevi Athanasii sermone hisce prævio, transcribo.* Quod autem, *inquit Athanasius,* Dei Verbum nec factum nec creatum sit, sed proprius et individuus Patris substantiæ fœtus, ut scripsit magna synodus, ecce Dionysius quoque, Romæ episcopus, scribens contra Sabellianos, his verbis adversus illos indignatur, qui talia audent dicere. Jam vero, inquit, (*Dionysius scilicet Romanus*) æquum fuerit adversus illos disputare, qui augustissimam Dei Ecclesiæ prædicationem, monarchiam in tres quasdam virtutes ac separatas hypostases tresque divinitates F dividunt, discindunt, destruuntque. Audivi enim quosdam ex his, qui apud vos divinum verbum prædicant et docent, hujus opinionis magistros esse, qui quidem ex diametro, ut ita loquar, Sabellii sententiæ adversantur. Illius enim in eo consistit impietas, quod dicat, Filium esse Patrem, et vicissim: Illi autem tres Deos quodammodo prædicant, cum sanctam Unitatem in tres diversas Hypostases inter se omnino separatas dividunt. *Ita apud Athanasium loco citato Dionysius, Pontifex Romanus, mox etiam, quibus Dei Verbum esse creaturam et rem factam asserentes apertius redarguit, paucis interpositis, hæc subdens:* Non minus etiam illi culpandi sunt, qui Filium opus esse existimant, et Dominum factum esse sentiunt, quasi videlicet unum esset ex his, quæ vere facta sunt, cum divina Scriptura, illum genitum esse, ut eidem convenit, congruitque, non autem formatum et factum esse, testetur. Non levis igitur, sed summa est impietas, Dominum aliquo modo manufactum dicere.

rem factam asserrent, vulgavit.

154 *Hactenus Dionysius, Romanus Pontifex, non minus eorum, qui Verbum Dei esse creaturam seu rem factam assererent, quam Sabellii sectatorum impietatem arguens, adeo ut hinc confirmetur, Dionysium, Romanum Pontificem, non autem cognomi-*

AUCTORE C. B.

nem, Alexandrinum episcopum, designari per Dionysium, qui, uti S. Athanasius verbis, num. 150 *huc transcriptis, refert, audita Pentapolitanorum adversus Alexandrinum accusatione, æqualem dixit, scripto edito, Sabellii impietatem et eorum, qui Verbum Dei esse rem factam vellent. Collige hinc jam, scriptum illud, quo Sabellii impietatem et eorum, qui Verbum Dei esse rem factam vellent, Dionysius Romanus æqualem asseruit, diversum non esse a Scripto, quod jam huc ex Athanasio num. præcedenti partim transcripsimus. Verum dubitari potest, reque ipsa, ut video, tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum pag.* 279 *dubitavit Tillemontius, distinctumne etiam hoc sit ab epistola, quam Dionysius Romanus, ut Athanasius verbis, proxime laudatis, pariter fidem facit, ad* Dionysium *Alexandrinum transmisit, quo hunc et sententiæ a synodo Romana prolatæ, et cujus rei a Pentapolitanis accusaretur, certiorem redderet. Verum id mihi dubium non videtur. Puto enim, hanc epistolam a præfato scripto indubie esse diversam. Res, quantum opinor ex ipsis Athanasii verbis, num.* 149 *huc transcriptis, unicuique fiet perspicua, ut huic probandæ immorandum non arbitrer, ac proin, ut, missis aliis, inceptam rerum, quæ Sabellianæ hæreseos occasione obvenerunt, Sanctumque nostrum spectant, seriem prosequar.*

B

§ XV. Adversus Pentapolitanorum accusationes, variis scriptis ad Dionysium Romanum Pontificem Opusculis sese tuetur.

Sanctus sui purgandi causa libros,

Dionysius *accepta, Dionysii Romani Pontificis epistola, hacque accusationis, contra se a Pentapolitanis intentatæ, factus certior, nihil habuit antiquius, quam ut objectum sibi sequioris de sanctissima Trinitate doctrinæ crimen diluerat, omnemque hac in parte sinistram suspicionem a se amoliretur. Mox sui purgandi causa sub Elenchi et Apologiæ seu refutationis et defensionis nomine libros conscripsit, eosque ad Dionysium, Romanum Pontificem, direxit.* Ille vero, *ut Græcus Athanasii textus verbis, num.* 149 *recitatis, proxime subjunctus, ad verbum de* Dionysio *Alexandrino habet,* statim (*ad Dionysium Romanum nempe, sui purgandi causa*) rescripsit, et libros Elenchi et Apologiæ exaravit. *Id ipsum etiam docet Athanasius binis adhuc aliis, elucubratis a se Opusculis, altero scilicet de Synodis, altero de Nicænæ synodi Decretis inscripto. Priori quidem verbis, quæ ex eodem ad num.* 149 *transcripsimus, hæc subdens:* At ille (Dionysius *Alexandrinus*) sui purgandi causa (*ad Dionysium Romanum*) librum edit hoc titulo, C Elenchus et Apologia: *posteriori vero sic scribens:* Cum... Dionysius, Alexandriæ episcopus, ex his, quæ adversus Sabellium scripserat, quibus nempe dispensationem secundum carnem permultis explanabat, ac inde confutabat Sabellianos, ostendebatque, non Patrem factum esse carnem, sed Verbum, uti Joannes dicit: cum, inquam, in suspicionem venisset, dixisse Filium rem factam et creatam esse, non vero Patri consubstantialem, litteras dedit ad Romæ episcopum, Dionysium quoque appellatum; in quibus se expurgans asseverabat, calumniam hanc esse adversus se confictam; numquam enim se Filium factum dixisse, sed illum Patri consubstantialem confiteri se affirmabat.

qui quaternario numero definiuntur, quique

156 *Libri illi a Sancto, sui purgandi causa, conscripti, numero erant quatuor, totidemque comprehendebantur epistolis seu epistolarum nomine erant insigniti. Eusebius lib.* VII *cap.* 26, *recensens nonnullas* Dionysii *Alexandrini epistolas, sic habet:* Quatuor etiam libros (Dionysius *Alexandrinus*) de eodem argumento (*de sanctissima Trinitate seu duabus hujus prioribus Personis,* composuit, quos homonymo *seu* cognomini suo, *non* gentili suo, *ut male vertit Valesius,* Dionysio, Romanorum episcopo, nuncupavit. *Libri illi, quos hic a* Dionysio *scriptos memorat Eusebius, quosque S. Hieronymus de illustribus Ecclesiæ Scriptoribus cap.* 69, *Operibus a* Dionysio *concinnatis, pariter accenset, ab* D *omnibus eruditis accipiuntur pro libris, quos* Dionysius *Alexandrinus, a Pentapolitanis perversæ circa secundam Trinitatis Personam doctrinæ accusatus, in sui defensionem, ut Athanasius verbis proxime recitatis testatur, ad Dionysium Romanum dedit, tituloque* Elenchi et Apologiæ *seu* Refutationis et defensionis *insignivit. Quapropter, cum Eusebius historicus pariterque Hieronymus libros illos, quos* Dionysium *Alexandrinum ad Dionysium Romanum scripsisse affirmant, quaternario numero definiant, libri de refutatione et apologia, a* Dionysio *Alexandrino ad Dionysium Romanum scripti, quatuor indubie numero fuerunt. At, inquies, Athanasius Tractatu de sententia* Dionysii *tantum meminit primi, secundi et tertii libri, a* Dionysio *Alexandrino sui purgandi causa ad Romanum dati, quartique nuspiam mentionem facit. Fateor; ita habet. Verum sanctus ille scriptor nuspiam etiam dicit,* Dionysium *non plures, quam tres sub nomine Elenchi et Apologiæ libros scripsisse; ubi autem meminit vel primi vel secundi vel tertii libri, a Sancto sub Elenchi et Apologiæ nomine conscripti, facit id dumtaxat occasione Fragmentorum, quæ illis libris idcirco transscribit, quod ad propositum ejus conducant, ut verosimiliter quarti libri, qui a* Dionysio *de refutatione et apologia pariter scriptus sit, idcirco non memi-* E *nerit, quod nullum ex eo Fragmentum, veluti ad instituti sui rationem conducens, transcribendum existimarit. Nequit ergo hic ex Athanasii silentio quidquam concludi contra quaternarium librorum numerum, quos* Dionysium *Alexandrinum de refutatione et apologia ad Dionysium Romanum scripsisse, arbitramur.*

sub epistolarum nomine subinde veniunt, ad Dionysium Romanum, Pontificem, scripsit;

157 *Porro supra asserui, quatuor illos* Dionysii *libros totidem epistolis fuisse comprehensos, nullamque hactenus, quæ hoc assertum probet, rationem attuli. Hanc itaque hic nunc adjungo. Basilius lib. de Spiritu sancto cap.* 29 *transcripturus aliquot ex secundo* Dionysii *Elenchi et Apologiæ libro verba, hæc præmittit:* Alexandrinus Dionysius, id, quod etiam auditu mirum est, in SECUNDA ad sibi cognominem EPISTOLA de accusatione ac defensione, Græce περὶ ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, hunc in modum finivit sermonem. *Athanasius de sententia* Dionysii, *verba ex primo hujus de Refutatione et Apologia libro profert, mox huc transcribenda, quibus* Dionysius *Alexandrinus ad Romanum scribens, innuit, sese ante dictum librum primum adhuc aliam scripsisse epistolam, ac proin illum ipsum* Dionysii *librum primum ipsemet* S. Dionysius *apud Athanasium, qui etiam dictos Sancti libros epistolarum nomine plus semel distinguit, epistolis accenset. Hæc* F *ratio est, cur quatuor* Dionysii *de Refutatione et Apologia libros totidem asserui a Sancto epistolis fuisse comprehensos, quod scilicet hi, non solum ab aliis, verum etiam ab Auctore suo, epistolarum nomen sint sortiti, hacque sub appellatione tum apud antiquos, tum apud modernos scriptores subinde veniant. His de librorum, quos* Dionysius *sub nomine Elenchi et Apologiæ edidit, appellatione et numero præmissis, restat, ut paulo plura, quam ex ante dictis fas sit colligere, de eorumdem argumento hic edisseram. Attamen rectus rerum gestarum ordo exigit, ut de alia adhuc epistola, ad Dionysium Romanum a Sancto sui purgandi ergo data, prævie hic tractem. Quamvis enim* Dionysius *audita, quam Pentapolitani contra eum intentabant, accusatione, statim præfatos quatuor sui purgandi causa libros seu epistolas scripserit, has nihilominus alia illa epistola, eodem fine scripta, præcessit.*

ante eos tamen jam aliam epistolam

158 *Liquet id ex libri primi, a Sancto ad Dionysium Romanum de refutatione et defensione conscripti, Fragmento, ob Athanasio in suum de* Dionysii *sententia Tractatum transcripto: in illo enim* Dionysius *meminit epistolæ, jam tum, cum primum illum librum scriberet, ad Dionysium, Romanum Pontificem, sui purgandi causa transmissæ, ut hæc prædictum librum primum atque adeo etiam tres alios, post hunc a* Dionysio *de Elencho et Apologia conscriptos,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *conscriptos, præcesserit. Verba, ex quibus præmemoratæ epistolæ argumentum et finis etiam innotescit, huc transcribo.* Ceterum, *inquit Dionysius,* ubi res factas et opificia quædam consideranda dixi, eorum exempla ut minus utilia cursim protuli, cum dixi : Neque planta idem est, quod agricola, neque scapha idem, quod navium faber : deinde in congruis et naturæ rei accommodatioribus magis sum immoratus; ac pluribus ea, quæ certioris fidei erant, exposui, variis excogitatis exemplis, quæ tibi in alia epistola scripsi, quibus criminationem eorum (*Pentapolitanorum*) depuli, mendacemque ostendi, qua aiebant, me Christum negare esse Deo consubstantialem. Tametsi enim fateor, me hoc vocabulum nusquam in Scripturis sacris vel invenisse, vel legisse, attamen argumenta mea, quæ subsequuntur, quæque isti (*Pentapolitani*) tacuerunt, ab hac sententia nihil discrepant. Etenim humanam prolem in exemplum adduxi, quam patet esse ejusdem generis ac genitorem : dixique, revera in hoc solum parentes differre a filiis, quod ipsi non sint filii : alias necesse fore, neque parentes existere, neque filios.

ad eumdem Pontificem dederat eodem fine, quo dictos libros :

159 *In binos alios tractatus suos, quorum alter de Nicænæ synodi decretis, alter de Synodis inscribitur, etiam intulit Athanasius hæc eadem, huc jam transscripta verba, incipiendo scilicet ab his :* In alia epistola, *seu, ut Græce etiam est,* per aliam epistolam
B scripsi; *verum pronomen* tibi, *quatuor hisce verbis in textu, proxime huc transcripto, præpositum, per quod indicatur, epistolam ibidem memoratam ad Dionysium, Romanum Pontificem, esse conscriptam, in binis prædictis tractatibus omititur, ut ex his nequeas eruere, epistolam, qua de agunt, nosque hic agimus, a* Dionysio *Alexandrino ad Romanum esse exaratam. Cum tamen ex iisdem nequeat etiam oppositum concludi, textu, huc jam transcripto, standum est, in quo* Dionysius *per pronomen* tibi, *utpote ad personam, Dionysium Romanum nempe, cui scribit, certissime referendum, clarissime indicat, sese epistolam, quam, ut innuit, ante primum suum de refutatione et defensione librum exaravit, Dionysio, Romano Pontifici, inscripsisse. Certum ergo est,* Dionysium, *audita, quam contra eum Pentapolitani intentabant, accusatione, ad Dionysium, Romanum Pontificem, sui purgandi causa illam, qua de hic tractamus, dedisse epistolam, nec nisi post hanc quatuor, sæpissime jam memoratos, sub nomine Elenchi et Apologiæ ad eumdem Dionysium libros dedisse.* Dionysius *ergo in epistola, quam accusationis contra se intentatæ factus certior primo scripsit, objectum sibi sequioris doctrinæ crimen breviter diluerit, hoc-*
C *que deinde, scriptis quatuor de Refutatione et Apologia libris, fusius præstiterit. Verum de epistola illa jam satis actum est : ad libros revertor.*

hos autem ad confutandos accusatores suos, scriptaque propugnanda

160 *Hos Sanctus de Elencho et Apologia seu de Refutatione et Defensione idcirco inscribit, quod in iisdem accusatores suos, veluti a vero devios, confutet, eaque, quæ ante in epistola ad Ammonium et Euphranorem scripsit, propugnare contendat. Quod ultimum sane totis viribus conatur efficere. In præfatis quippe quatuor libris eo fere spectat unice, ut sequioris doctrinæ suspicionem a sese amoliatur, nulla plane ratione contra Dionysium Papam, ad quem scribit, disputans, ejusve de sanctissima Trinitate opinionem impugnans.* Non enim, *inquit de* Dionysio *in tractatu de hujus sententia Athanasius,* contendendi animo scripsit, sed sui defendendi suspicionisque a se amovendæ causa. *Ad verba singula, ex epistola ad Ammonium et Euphranorem contra se producta, respondet, iisque pravum sensum, cujus causa perversæ doctrinæ insimulatur, minime subesse contendit, nihil interim immutans, nihil retractans eorum omnium, quæ scripsit. Conqueritur etiam de accusatoribus suis, quod sententias, quas protulerat, non integras, sed truncatas, reddidissent, easque a sermonis contextu sejunxissent.* Queritur deinde, *inquit iterum de* Dionysio *in laudato tractatu Athanasius,* quod accusatores sententias suas non integras referant sed truncatas, et quod non bona conscientia, sed mala pro libidine loquantur : quos similes ait beati Apostoli epistolarum calumniatoribus. Hæc porro Viri expostulatio sinistram omnem amovet suspicionem. Si enim Pauli calumniatores suis similes arbitratur, nihil sane aliud declarat, quam se cum Paulo sentientem ita scripsisse. Certe singulis accusatorum verbis occurrens, omnibus eorum argumentis solutionem adhibet.

AUCTORE C. B.

exaravit, idque durante adhuc vel jam sopita Valeriani persecutione :

161 *Atque hæc sunt, quæ* Dionysius *quatuor, de quibus hic tractamus, Elenchi et Apologiæ libris præcipue præstat. Cum vero, ut dixi, etiam queratur, quod accusatores eas, quas in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola protulerat, sententias truncarint, hinc verosimillime est, cur ipsammet, quam ad Ammonem et Euphranorem scripserat, epistolam ad Dionysium Pontificem mittere desiderarit, suum hoc desiderium apud Athanasium hisce verbis, quæ recitatis num.* 158 *proxime subduntur, ita significans :* Epistolam autem, ut ante dixi, ob præsentem rerum conditionem penes me non habeo; alioquin ipsa tibi, quæ tunc scripsi verba, imo epistolæ totius exemplar misissem, mittamque, si quando mihi ejus copia fuerit. *Hunc in modum simul* Dionysius *scripta sua Pontificis Romani judicio submittere erat paratus, idque, ut apparet, summopere optabat. Nec hoc solum ex verbis* Dionysii, *jam mox* E *recitatis, discimus, verum etiam tempus, quo circiter Sanctus suos de Elencho et Apologia libros exararit. Ait enim illis* Dionysius, *sese ob statum, in quo tunc, cum scriberet, res essent, epistolæ ad Ammonium et Euphranorem scriptæ, quam ad Dionysium Pontificem mitteret, non habuisse copiam. Videtur ergo libros illos in turbato aliquo rerum statu Sanctus scripsisse, ut adeo eos, utpote ante annum* 257, *quemadmodum ex dictis num.* 142 *facile colliges, certissime non conscriptos, aut durante Valeriani persecutione, in exsilio adhuc existens, aut ab exsilio, Alexandriam reversus, sed, turbatis ibi secundum infra dicenda anno* 262 *rebus, verosimillime exararit; neque enim etiam serius quam anno* 262 *id fecit, uti ex infra dicendis verosimillimum evadet.*

ut, hac adhuc durante, scripti statuantur, suffragatur Athanasius;

162 *Tillemontius tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum pag.* 280 *ob verba* Dionysii *num. præcedenti ex Athanasio recitata existimat, memoratos de Elencho et Apologia libros, vel sub persecutionis a Valeriano motæ finem, vel persecutione illa jam sopita quidem, attamen Alexandriæ, cum eo jam persecutionem rediisset* Dionysius, *perturbatis rebus, a Sancto fuisse conscriptos. Apponit autem in inferiori paginæ margine Notulam, qua indicat priori disjunctionis parti, juxta quam* Dionysius *sub finem persecutionis Valeriani memoratos libros scripserit,* F *suffragari S. Athanasium, dum ait libro de Synodis num.* 43 *duos Dionysios, Romanum nempe Pontificem et Alexandrinum nostrum, diu admodum exstitisse, antequam Antiochena synodus, anno* 269 *aut* 270 *celebrata, Pauli Samosateni hæresim proscripserit. Et vero, nisi mox dicenda obstarent, posset ex hoc S. Athanasii loco aliquid haberi pro dictorum librorum scriptione ad Valeriani persecutionem referenda. Etenim hic Sanctus eo ipso laudato Opere, quo ait, duos Dionysios diu admodum exstitisse ante prædictam Antiochenam synodum, simul innuit, eos valde diu ante eamdem synodum Sabellianam de Trinitate doctrinam condemnasse, vocabulumque* consubstantiale *seu τὸ Ὁμοουσίον admisisse. Jam vero, cum* Dionysius *id potissimum fecerit iis libris, quos a Pentapolitanis sequioris doctrinæ accusatus ad Dionysium Romanum dedit, nequeatque, ut apparet, per indefinita temporis adverbia ἔμπροσθεν πολὺ, id est,* multo ante, *per quæ Athanasius loco supra citato tempus inter Sabellianæ hæreseos proscriptionem a* Dionysio *factam, et Antiochenam synodum medium definit, minus intelligi, quam decem annorum spatium, necesse est, ut* Dionysii *libri, sæpissime memorati, sub persecutionis a Valeriano motæ finem, qui in annum* 260 *incidit, fuerint conscripti. Posset sane, ut jam dixi, hæc forsan admitti conclusio, nisi dicenda obstarent.*

163 *At,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B. *postea nihilominus, uti hic probatur,*

163 *At, inquies, quænam hæc sunt? Respondeo: ex ante dictis certum est atque indubitatum,* Dionysium *suos de refutatione et apologia libros non ante scripsisse, quam a Dionysio, Pontifice Romano, accusationis contra se a Pentapolitanis intentatæ factus fuerit certior. Jam vero Dionysius Romanus Alexandrinum accusationis, quam contra hunc Pentapolitani intentarant, certiorem non reddidit, nisi celebrata Romæ synodo, pronuntiatque in hac contra delatam a Pentapolitanis* Dionysii *doctrinam sententia. Quapropter cum verosimile non sit, a* Dionysio *Pontifice synodum, durante adhuc Valeriani persecutione, celebratam fuisse, certo consequi videtur, ut id non prius factum sit, quam, Valeriano a Persis capto, reddita fuerit a Gallieno pax Ecclesiæ. Cum ergo* Dionysius, *ut mox dixi, post dictam Romanam synodum suos de refutatione et apologia libros scripserit, certum fit, hos, durante adhuc Valeriani persecutione, scriptos non esse. Atque hoc est, quod præcipue obstat, quo minus opinio, quæ libros illos, durante adhuc Valeriani persecutione, scriptos statuit, admittenda mihi appareat. Neque est, cur quisquam argumento in contrarium ex Athanasio mox producto magnopere moveatur. Etenim non video, cur præmemorata indefiniti temporis adverbia* ἔμπροσθεν πολὺ, *id est,* multo ante *non æque*
B *queant restringi ad octo dumtaxat circiter, quam ad decem annorum spatium significandum. S. Athanasius rigorem hic in loquendo sectatus non est. Tillemontius in Notula supra memorata observat, præfata adverbia non posse nisi ad decennium extendi, cumque nihilominus simul, idque merito, existimet, adverbiales illas particulas per se annorum spatium magis extensum inferre, suspicatur in Athanasii locum, supra memoratum, mendum irrepsisse, legendumque dumtaxat esse* ἔμπροσθεν, *omisso* πολύ, *ut sensus sit, Dionysios* ante, *non vero* multo ante *Antiochenum concilium Sabellianam hæresim proscripsisse. Verum Benedictini in sua, quam novissime adornarunt, Athanasii editione, habent* ἔμπροσθεν πολὺ, *nec ullam ex Mss. variantem lectionem assignant, ac proin Tillemontii suspicionem admittendam non reor. Itaque cum ex dictis ante persecutionis, a Valeriano motæ, finem, anno* 260, *ut docebimus, innectendum, scripti non sint* Dionysii *de Elencho et Apologia libri, atque adeo ante illam a Sancto vox* Ὁμοουσίος *seu* consubstantialis *admissa etiam non sit, necesse omnino est, per hæc indefiniti temporis adverbia* ἔμπροσθεν πολὺ, *id est,* multo ante *non assignare ab Athanasio temporis spatium, quod*
C *ultra annos octo circiter debeat esse extensum.*

anno scilicet 261 aut certe 262 scripti fuerant, suntque adeo,

164 *Etenim per illa adverbia significatur ab Athanasio tempus medium inter Antiochenum concilium, anno, ut jam dixi,* 269 *aut* 270 *celebratum, et Sabellianæ hæresos proscriptionem a Dionysio Romano in synodo Romana, ac dein in libris de Elencho et Apologia a* Dionysio *Alexandrino factam; cum autem hæc proscriptio ante persecutionis a Valeriano motæ finem ex dictis non acciderit, consequens, est, ut vel anno* 260 *vel etiam serius acciderit. Porro cum Valeriani persecutio finem non acceperit ante sex ultimos, uti infra docebo, anni* 260 *menses, verosimile mihi fit, synodum Romanam, in qua* Dionysii *Alexandrini causa discussa est, non ante dictum annum, ad finem jam fere delapsum, celebratam fuisse; ac proin* Dionysii *de Elencho et Apologia libros, utpote post hanc scriptos, non citius quam anno* 261 *esse exaratos; cum scilicet, Valeriano jam capto, atque in Persidem abducto, Macrianus, infestissimus Christiani nominis hostis, tyrannidem in Ægypto arripuisset, turbatisque proinde adhuc rebus,* Dionysius *Alexandriam nondum esset reversus. Atque ita quidem jam habemus tum tempus, per adverbia supra dicta designatum, non ultra annos prope octo extendi, tum etiam tempus, quo* Dionysii *de Refutatione et Apologia libri verosimillime non citius fuere conscripti. Verum anne hi non serius quam dicto anno* 261 *fuere exarati? Nihil quidem officit, quo minus ad annum usque* 262, *vel* 263 *vel* 264, *cum his annis in turbato etiam statu res Alexandriæ vel bello vel peste fuerint, librorum illorum scriptio differatur: verum ne nimis arctum fiat spatium, ab Athanasio inter præfatam Sabellianæ hæresos proscriptionem et synodum Antiochenam per adverbiales particulas* ἔμπροσθεν πολὺ, *id est,* multo ante *positum, malo dictorum Sancti nostri librorum scriptionem anno* 261 *aut certe* 262, *quam serius statuere. Verum de hujus scriptionis epocha, uti et de tempore, quo concilium Alexandrinum, quod forte secundum dicta num.* 144 *contra Sabellianos* Dionysius *celebravit, collocandum sit, nonnulla adhuc claritatis causa infra afferam, cum de Sancti Alexandriam ab exsilio post persecutionem regressu, sermonem instituam.* D

quæcumque Dionysius occasione Sabellianæ hæresis gessit, inter annum 257 et 263 locanda,

163 *Ex hactenus dictis pronum est colligere, cui temporis spatio includenda sint, quæcumque Sabellianæ hæreseos occasione* Dionysius *vel gessit, vel passus est. Epistola, qua* Dionysius *Sixtum, Romanum Pontificem, hæreseos Sabellianæ, primum exortæ, certiorem reddidit, ante annum* 259, *ut docui, certissime scripta, hæcque prima est omnium, quæ a* Dionysio *occasione Sabellianæ hæreseos scripta esse noscitur. Adhæc libri, quos Sanctus sub nomine Elenchi et Apologiæ edidit, anno* 261 *aut* 262, *ut docuimus, scripti sunt, nec scitur* Dionysius *post hos scriptos quidquam memoratu dignum Sabellianæ hæreseos occasione gessisse vel pertulisse. Quidquid igitur* Dionysius *occasione Sabellianæ hæreseos vel gessit vel pertulit, id omne inter annum* 257 *et annum* 263 *accidit. Ita latiori modo variarum a Sancto scriptarum epistolarum rerumque gestarum epocham definio, quod nihil suppetat, unde, quo singulæ anno scriptæ sint, certo definiam. Epistolam tamen ad Ammonium et Euphranorem, ut jam supra monui, anno circiter* 259 *scriptam puto. Porro occasione eorum, quæ supra de temporis spatio, ab Athanasio per adverbiales indefiniti temporis particulas, jam plus semel ante productas, verosimillime designato, observare hic convenit, mirum non esse, si quando per similes temporis particulas viginti circiter dumtaxat annorum spatium Sanctus noster designet; uti reipsa facit apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 7 *epistola ad Philemonem, jam ante sæpius laudata, sic scribens:* Didici, non ab Afris solis hunc morem (*rebaptizandi ab hæreticis baptizatos*) nunc primum invectum esse; sed et multo antea superiorum episcoporum temporibus et in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada, et apud alios plurimos idem sancitum fuisse. *Quibus verbis innuit, multo ante Cypriani et synodi Carthaginensis de rebaptizandis hæreticis decretum, hæreticorum rebaptizationem sancitam fuisse in conciliis Synnadensi et Iconiensi, quæ tamen Cypriani aliorumque Africanorum episcoporum de hæreticorum rebaptizatione decretum annis dumtaxat viginti circiter aut paulo amplius præcesserunt. Pergo nunc ad alia, quæ Sabellianæ hæresos occasione circa Sanctum nostrum indagari queunt.* E F

§ XVI. An Dionysius erroris circa sanctissimam Trinitatem a Pentapolitanis merito insimulatus fuerit.

Dionysius, fidei suæ ratione reddita, pro orthodoxo fuit habitus;

Quidquid Dionysius *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola de sanctissima Trinitate, ejusve secunda Persona scripserit, dubium equidem non est, quin a Dionysio, Romano Pontifice, synodoque ab eo Romam convocata, omni erroris suspicione liberatus et pro orthodoxo habitus fuerit, cum, datis ad Dionysium Romanum epistolis, districtam eorum, quæ in epistola ad Ammonium et Euphranorem scripserat, rationem reddidisset. Fas est id colligere ex S. Athanasio, dum lib. de Sententia* Dionysii *contra Arianos num.* 3 *sic scribit:* Magni certe argumenti est, in hoc (*quod suæ sententiæ fuerit*) illos (*Arianos*) vere non dicere, sed Virum (*sanctum* Dionysium) calumniari, quod nec ille umquam ab aliis episcopis deprehensæ impietatis damnatus, episcopatu pulsus sit, ut illi (*Ariani*) e clero ejecti

A ejecti sunt : neque hæresis propugnandæ causa secesserit ab Ecclesia : sed in illa pie obdormierit, ejusque memoria hactenus cum patribus celebrata et una in album relata sit. Si enim eadem, quæ illi, sensisset, aut si scriptorum suorum rationem non reddidisset, minime dubium, quin eadem fuisset, qua illi, pœna plectendus. *Quibus verbis clarissime innuitur,* Dionysium *doctrinæ suæ rationem reddidisse, nec, hac reddita, hæreseos perversæve doctrinæ reum fuisse deprehensum. Et vero* Dionysium, *fidei suæ ratione Dionysio Romano reddita, nullius perversæ doctrinæ reum aut suspectum, sed pro orthodoxo habitum fuisse, alia insuper ratione ostendo. Anno* 265 *contra Paulum Samosatenum, uti infra docebo, Antiochiæ celebrata est synodus, ad eamque, in qua tamen contra dictum Paulum de secunda Trinitatis Persona tractandum erat, vocatus est* S. Dionysius, *uti ex dicendis patescet. Id autem factum minime fuisset, nisi omnibus jam fuisset perspectum, fidem ejus de divina Christi natura sanam et pro orthodoxa habitam fuisse.*

dubium tamen est, an a Pentapolitanis merito insimultatus fuerit :

167 *Certum itaque esse debet, atque extra omnem controversiam positum,* Dionysium *Alexandrinum, fidei suæ ratione circa secundam sanctissimæ Trinitatis Personam reddita, a Dionysio Romano Pontifice, totaque Ecclesia pro orthodoxo habitum fuisse.* B *Verum quæri hic jac potest, an in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola, cujus occasione a Pentapolitanis erroris insimulatus fuit, in nullum reipsa errorem lapsus fuerit, cujus causa merito ad Sedem Apostolicam deferri potuerit. Utinam præfata ad Ammonium et Euphranorem epistola, ab interitu servata, integra atque illibata ad ætatem nostram ab antiquitate esset transmissa! quæstio illa nullo fere posset decidi negotio. Verum cum epistola illa interierit, dubium relinquitur, an in ea Sanctus nulla prorsus verba sententiasve protulerit, ex quibus merito potuerit erroris insimulari. Fit autem res hæc idcirco etiam magis dubia, quod unum non sit et concors scriptorum antiquorum omnium de ea judicium. Hos inter sanctus Basilius et sanctus Athanasius præcipue considerandi occurrunt. De Basilio post dicam. S. Athanasius in laudato de sententia* Dionysii *Tractatu admittit, verba quædam, quæ in simplici nudaque fidei expositione reprobanda forent, a* Dionysio *in epistola, quam ad Ammonium et Euphranorem dedit, fuisse prolata, eaque ex sensu et fine, quo prolata sunt, solummodo excusat. Ipsa hujus sancti Patris verba, quæ huc potissimum faciunt, transcribo.*

asseruit quidem, fatente Athanasio, Filium Dei rem factam, et Patri non consubstantialem;

168 Aiunt igitur, *inquit in Tractatu, mox iterum laudato, num.* 4 *de Arianis loquens,* beatæ memoriæ Dionysium (*Alexandrinum episcopum*) in epistola sua (*ad Ammonium et Euphranorem*) dixisse, opus et rem factam esse Filium Dei, non natura proprium, sed alienum a Patre secundum substantiam, qualis est agricola a vite, et faber a scapha : etenim cum sit res facta, non erat, antequam fieret. C *Doctrinam hanc a* Dionysio *in ea, quam ad Ammonium et Euphranorem dederat, epistola tradi, contendebant Ariani. At quid his Athanasius respondet?* Etiam, *subdit verbis mox recitatis,* scripsit, *talia nempe* Dionysius; ejusmodi illius epistolam (*ad Ammonium scilicet et Euphranorem datam*) esse et nos ultro fatemur. Sed ut hanc scripsit, ita et alias plurimas conscripsit epistolas, quas etiam ab illis (*Arianis*) lectas oportuit; ut ex omnibus, non ex unica dumtaxat explorata Viri fides esset. Fabri namque peritia, qui multas triremes exstruxit, non ex unica, sed ex omnibus simul æstimanda. Si igitur simpliciter ut fidem suam exponens, hanc, quam dicunt, scripsit epistolam; aut si hanc unam scripsit, accusent eum pro libidine; verum quippe eo casu suppetit accusandi argumentum. Quod si temporis et personæ ratio eum ad talia scribenda compulit, aliasque postmodum scripsit epistolas ad eam suspicionem (*de perversa circa secundam sanctissimæ Trinitatis Personam doctrina*) amovendam, non decuit, omissis scribendi causis, Viro temere invidiam conflare, ut ne videantur nil nisi voculas aucupari, veritatem autem, quæ in aliis ejus epistolis sese prodit, prætermittere. *Causas, quæ* Dionysium *ad talia scribenda compulere, quæque etiam finem, quo id fecit, involvunt, paucis interpositis, subjungit. Verba, quibus id facit, num.* 145 *jam transcripsi, quo propterea, studiose lector, te remitto. Quod vero spectat ad sensum, ex quo Athanasius verba* Dionysii, *de Dei Filio supra prolata, etiam excusat, de illo tum tractabo, cum de his adhuc quæpiam præmisero.*

AUCTORE C. B.

ast hæc, teste eodem Athanasio, sese asseruisse, negavit;

169 *S. Athanasius, uti ex numero præcedenti liquet, nude et simpliciter admittit,* S. Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola dixisse,* opus et rem factam esse Filium Dei, non natura proprium, sed alienum a Patre secundum substantiam, qualis est agricola a vite et faber a scapha. Dionysius *ergo secundum Athanasium asseruit, Filium Dei esse creaturam seu opus factum, nec Patri esse consubstantialem. Verum* Dionysius *tam unum, quam alterum in libris seu epistolis, quas sui purgandi causa ad Dionysium, Romanum Pontificem, dedit, apertissime negavit. Liquet id tum ex Fragmentis, quæ ex* Dionysii *de Elencho et Apologia libris in suum de* Dionysii *sententia Tractatum intulit Athanasius, tum ex iis, quæ hic ipse etiam sanctus Scriptor libro de Nicænæ synodi Decretis num.* 25 *litteris consignata reliquit. Verba, quibus id posteriori loco litteris signavit, ante quidem adhuc* E *recitata sunt; hic tamen ea ob summam, qua rem exprimunt, claritatem iterum hic recitabo. Sunt autem hæc :* Cum, *inquit,* in suspicionem (Dionysius *nempe Alexandrinus*) venisset dixisse, Filium rem factam et creatam esse, non vero Patri consubstantialem, litteras dedit ad Romæ episcopum, Dionysium quoque appellatum, in quibus se expurgans asseverabat, calumniam hanc esse advertus se confictam; numquam enim se Filium factum dixisse, sed illum Patri consubstantialem confiteri se, affirmabat. *In Fragmentis autem, ab Athanasio e* Dionysii *de Elencho et Apologia libris in suum de sententia* Dionysii *tractatum illatis, unum num.* 18 *occurrit, huc potissimum faciens, jamque antea transcriptum, in quo* Dionysius *accusatores suos, seu Pentapolitanos, qui ab eo Filium inter res factas computari, Patrique esse consubstantialem negari, asseverarant, apposite redarguens, ad Dionysium Romanum sic scribit :* Ceterum ubi res factas et opificia quædam consideranda dixi, eorum exempla ut minus utilia cursim protuli, cum dixi : Neque planta idem est, quod agricola, neque scapha idem, quod navium faber : deinde in congruis et naturæ rei accommodatioribus magis sum immoratus; ac pluribus ea, quæ certioris fidei erant, exposui, variis excogitatis exemplis, quæ tibi in alia epistola F scripsi, quibus criminationem eorum depuli, mendacemque ostendi, qua aiebant, me Christum negare esse Patri consubstantialem. *Quibus verbis* Dionysius *apertissime negat, se dixisse, Filium Patri non esse consubstantialem.*

et vero primum se dixisse certo sensu merito potuit negare;

170 *Negavit ergo* Dionysius, *se Filium Patri asseruisse non consubstantialem; hocque constat tum ex ipsiusmet Sancti testimonio, tum ex Athanasii verbis proxime recitatis, quibus insuper indicatur, a* Dionysio *numquam dictum fuisse, Filium esse factum, seu creaturam. Quomodo igitur Athanasius* (*vide verba num.* 168 *recitata*) *Arianis objicientibus,* Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola dixisse,* opus et rem factam esse Filium Dei, non natura proprium, sed alienum a Patre secundum substantiam; *quomodo, inquam, Arianis hæc objicientibus, Athanasius respondet :* Etiam (*hæc scilicet* Dionysius) scripsit : ejusmodi illius epistolam esse, et nos ultro fatemur? *Potestne dixisse* Dionysius *et simul non dixisse, Filium rem factam seu creaturam? Potestne* Filium Dei non natura proprium, sed alienum a Patre secundum substantiam *asseruisse, simulque non dixisse, eum Patri non esse consubstantialem? Quod ad primum e duobus hisce ultimis quæsitis pertinet, potest* Dionysius, *Filium Dei, spectata humana ejus carne, rem factam dixisse, simulque deinde, cum id, spectata divina ejusdem natura*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

natura, dixisse insimularetur, impium hoc dogma sese umquam professum inficiari, hancque asseverare esse calumniam, sibi affictam. Quibusdam autem, *inquit de Sententia* Dionysii *num.* 21 *Athanasius,* imperite, *seu potius, ut Græce est,* ἀσυνειδήτως, *id est,* mala conscientia *seu* fide, ipsi (*sancto* Dionysio) reponentibus, quod Deum dixisset Christi factorem, sui purgandi causa varia adhibuit argumenta; neque sic, aiens, reprehendenda esse sua verba: se enim factoris nomine usum affirmat, propter carnem, quam Verbum assumpserat, utique factam. *Pari ergo modo objicientibus seu affirmantibus, dixisse* Dionysium, *Filium Dei rem factum seu creaturam esse, reponere Sanctus potuit, verosimillimeque reposuit, id se non dixisse propter divinam ejus naturam, sed* propter carnem, quam assumpserat, utique factam.

quamvis autem idem sensus non fundetur in Dionysio quantum ad secundum.

171 *Atque ita quidem habemus, qui Athanasius per verba mox recitata Arianis concedat, dixisse* Dionysium, *Filium Dei rem factam esse seu creaturam, Sanctusque nihilominus se id dixisse, merito ire potuerit inficias. Verum an assignata pariter hac sensuum diversitate, exponi potest, qui Athanasius Arianis concedat, dixisse* Dionysium, *a Patre secundum substantiam Filium Dei esse alienum, Sanctusque nihilominus sese Dei Filium Patri non consub-*
B *stantialem asseruisse, eat inficias? Res sane non tantum potest, verum etiam, uti infra docebo, ita debet exponi: attamen hæc expositio non æque ac præcedens in ipsomet* Dionysio *fundatur. Etenim Sanctus nuspiam affirmat, sese Dei Filium ob carnem, seu potius secundum carnem, quam hic assumpserat, Patri negasse consubstantialem verum ubique in Fragmentis, quæ ex ejus de Elencho et Apologia libris recitat Athanasius, apertissime simul, nullaque adducta sensus diversitate, disertissime negat, Dei Filium Patri consubstantialem, sese esse inficiatum. Id ipsemet agnoscit S. Athanasius de Sententia* Dionysii *num.* 19 *sic scribens:* Quod si, *Ariani scilicet,* putant, id non recte dictum fuisse, quare Dionysium, qui id ipsum ait, quasi secum sentientem jactitant; cum præsertim is non obiter hoc (*Filium Dei Patri esse consubstantialem*) dicat, sed aliis antea missis epistolis, eos, qui se insimulabant, quasi diceret, Filium non esse Patri consubstantialem, mendacii coarguat; illos vero, qui putabant, se dixisse, Verbum esse factum, refellat, negans se, prout illi existimant, sentire: sed tametsi voces illas protulit, eo solum illud se dixisse testatur, ut ostenderet, non Patrem, sed Filium esse, qui conditum, creatum et factum corpus induit: quo circa
C Filius conditus, factus et creatus fuisse dicitur.

Sanctusque Dei Filium revera asseruerit Patri non consubstantialem,

172 Dionysius *itaque, uti ex hisce Athanasii verbis liquet, in suis de Elencho et Apologia libris admisit quidem, se dixisse, Filium Dei rem factam esse seu creaturam, hocque suum dictum de Filio Dei secundum carnem, quam assumpsit, accepto interpretatus est; sese vero dixisse, Filium Dei non esse Patri consubstantialem, constanter negavit; idque nulla vel humanæ vel Divinæ naturæ, secundum quam id negarit, mentione apposita, ut Sanctus voluerit, se nullo prorsus sensu dixisse, Dei Filium Patri non esse consubstantialem. At, inquies, si id ita sit, pugnat certissime* Dionysius *cum Athanasio, cum hic per verba supra recitata Arianis concedat,* Dionysium *dixisse, Filium a Patre secundum substantiam alienum, ac proin ei non esse consubstantialem. Fateor: non video, qua ratione hic Sanctus noster cum Athanasio in concordiam satis queat adduci. Verum Athanasio, qui a* Dionysio *Filium a Patre alienum secundum substantiam dictum admittit, hic assentior, putoque, Sanctum in suis de Elencho et Apologia libris a se Filium Patri non consubstantialem dictum esse, idcirco negasse, quod in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola Filium Patri esse consubstantialem nuspiam in terminis ivisset inficias, tuncque sese in dicta epistola, Filium a Patre secundum substantiam alienum, ex quo eum Patri non esse consubstantialem consequebatur, uspiam dixisse, non recordaretur. Neque est, cur id quispiam absonum existimet. Etenim* Dionysius, D
suos scribens de Elencho et Apologia libros, præ manibus, uti ipsemet verbis num. 161 *recitatis testatur, non habuit epistolam, quam antea ad Ammonium et Euphranorem dederat, et in qua, teste Athanasio, Filium a Patre secundum substantiam alienum affirmarat. Potuit ergo Sanctus, sese id affirmasse, postea non sat fuisse memor, cum præsertim in dicta epistola ex vehementiori et quodammodo nimio, unde facile nasci solet oblivio, Sabellianæ hæresi obluctandi ardore plurima scripsisset, variisque adductis argumentis, de iis, quæ ad humanam Salvatoris naturam spectant, disseruisset.*

id tamen sese asseruisse, bona fide negavit, debetque etiam de Dei Filio

175 *Ita sane hic* Dionysius, *ne cum Athanasio pugnare dicendus sit, debet exponi: neque enim cum Rufino dicere lubet epistolam, ad Ammonium et Euphranorem datam, in qua, fatente Athanasio, Filium Patri non esse consubstantialem* Dionysius *asseruit, a* Dionysii *hostibus fuisse corruptam; hinc namque esset consequens, Athanasium, dum verbis num.* 168 *recitatis præfatam epistolam pro genuina* Dionysii *epistola admittit, fuisse deceptum; id autem nulla ratione verosimile existimo. Et vero qui verosimile esse queat, Athanasium hic fuisse deceptum, qui procul dubio* S. Dionysii *tum epistolam ad Ammonium et Euphranorem, tum etiam libros de Elencho et Apologia ad Dionysium, Romanum Pontificem, scri-* E
ptos diligentissime simul accuratissimeque excussit. Certum ergo maneat atque indubitatum, Dionysium *eorum, quæ in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola scripserat, minus recte tunc, cum sui purgandi causa ad Dionysium Romanum scriberet, fuisse recordatum, sicque bona fide id, quod in illa epistola, Filium Dei a Patre secundum substantiam alienum faciens, prius affirmarat, in suis de Elencho et Apologia libris postea negasse. Verum, quamvis* Dionysius *revera in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola Filium a Patre secundum substantiam alienum esse, asseverarit, non est tamen, cur perversæ eum doctrinæ fuisse, aut tunc, cum dictam epistolam scriberet, non esse orthodoxe locutum, existimes. Sanctus enim, uti jam supra innui, Filium Dei a Patre secundum substantiam dixisse potuit alienum non alio sensu, quam quo eum rem factam esse aut creatam asseveravit. Hoc autem de Filio secundum carnem, quam hic assumpsit, considerato, dumtaxat asseruit; quo certe in asserto nullus plane error latet.*

secundum naturam humanam sumpto, quamvis ipse Sanctus eo

174 *At, inquies,* Dionysius, *ut apparet, in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola dixerat, Deum Patrem comparari ad Filium, ut agricola ad plantam, et navium faber comparatur ad scapham, hacque partim ex causa Pentapolitani accusabant* Dionysium, *quasi dixisset,* Filium inter res factas F
(*vide Athanasium de Sententia* Dionysii *num.* 18) *computari, et nequaquam esse Patri consubstantialem; ut autem Sanctus hoc accusationis contra se intentatæ caput refellat, non ait, sese de Dei Filio secundum* carnem, *quam hic assumpsit,* utique factam, *esse locutum, verum hoc utitur responso longe diverso:* Ceterum, *adi Athanasium loco proxime citato,* ubi res factas et opificia quædam consideranda dixi, eorum exempla, ut minus utilia cursim protuli, cum dixi: Neque planta idem est, quod agricola, neque scapha idem, quod navium faber: deinde in congruis et naturæ rei accommodatioribus magis sum immoratus. *Cum ergo, uti ex his verbis transcriptis liquet, ipsemet* Dionysius, *quo dictis suis, de quibus hic agimus, sensum orthodoxum conciliet, ad Filium Dei, secundum humanam naturam consideratum, non recurrat, neque eo a nobis, ut Sanctum orthodoxe locutum esse, sustineamus, recurrendum est. Adhæc Sanctus eo epistolæ ad Ammonium et Euphranorem loco, quo Deum Patrem ad Filium, ut agricola ad plantam et navium fabricator comparatur ad scapham, comparari asseruit, certissime egit de Dei Filio, secundum naturam humanam non spectato. Liquet id ex aliis comparationibus, quas ibidem etiam attulit. Dixit enim ibidem etiam (vide iterum Athanasium loco proxime citato) Dei*

Filium

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *Filium comparari ad Patrem, ut Filius in humana generatione ad Patrem, fluvius ad fontem et planta comparatur ad radicem.*

non recurrat, assertum illud exponi;

175 *Quapropter cum neque filius in humana generatione a patre, neque fluvius a fonte, neque planta a radice distinguatur essentia seu natura, vult* Dionysius *illis comparationibus Dei Filium natura seu essentia a Patre non esse diversum. Jam vero cum Dei Filius secundum carnem humanam, quam assumpsit, a Patre utique essentia differat, necesse est,* Dionysium, *dum hujusmodi comparationes adhibet, de Dei Filio, secundum naturam humanam non considerato, facere sermonem. Ut ergo* Dionysium, *dum Dei Filium a Patre secundum substantiam eo modo, quo vitis ab agricola et scapha a fabro, alienum asseruit, orthodoxe locutum esse, teneamus, apte eum de Filio Dei, secundum humanam carnem, quam assumpsit, interpretari non possumus. Respondeo, hoc Sancti assertum, proxime memoratum, certissime non posse, nisi ad humanam Christi naturam recurrendo, sensu orthodoxo exponi, nec dubitandum, quin* Dionysius, *dum illud in sua Ammonium et Euphranorem epistola protulit, de Christo, secundum illam naturam spectato, fuerit locutus, seque hoc tunc fecisse, dubio procul in suis de Elencho et Apologia libris idcirco non respondit, quod tunc, cum*
B *hos scriberet, sese in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola Dei Filium a Patre secundum substantiam alienum asseruisse, sat recte, ut docuimus, recordatus non fuerit. Hinc est, cur, ut* Dionysium, *dum Dei Filium a Patre secundum substantiam alienum asseruit, orthodoxe locutum ssse, sustineamus, ad humanam Christi naturam recurrendum arbitremur. Quod autem pertinet ad comparationes de vinea et ad comparationes de vinea et agricola, de scapha et fabro num.* 174 *memoratas, dato etiam, Sanctum, dum eas adhibuit, de Dei Filio, secundum humanam naturam non considerato, esse locutum, possunt hæ, etiam hoc admisso, si seorsum accipiantur, sensu orthodoxo a* Dionysio *fuisse adhibitæ.*

alia vero quædam queunt Dionysii

176 *Quamvis enim Dei Filius, secundum naturam humanam non consideratus, a Patre non distinguatur eo modo, quo planta ab agricola, et navium faber a scapha, noluit* Dionysius, *hujusmodi comparationes adhibens, perfectum assignare Deum Patrem inter et Filium distinctionis modum, qui inter res, quas in comparationem adducit, invenitur. Et vero exempla illa de scapha et navium fabricatore, de planta et agricola cursim dumtaxat, ut ait, veluti minus utilia protulit, utpote, satis videns, scapham a navium fabricatore et plantam ab agricola natura*
C *seu essentia esse diversam, ac proin Dei Filium perfecte non comparari eo modo ad Patrem, quo planta ad agricolam et scapha comparatur ad navium fabricatorem. Itaque dum* Dionysius *hujusmodi exempla produxit, iis dumtaxat voluit innuere, Dei Filium inter et Patrem, etiam secundum divinas Personas seu Hypostases distinctionem intercedere; sed quæ qualisve illa sit, non edicit. Satis autem sequentibus, quas de fluvio et fonte, de patre et filio adhibet, comparationibus indicat, sese inter Deum Patrem et Filium distinctionem quantum ad naturam seu substantiam non statuere, seu Patrem a Filio secundum substantiam seu naturam non facere alienum.* Ac pluribus, *ait post verba, ex Athanasio proxime recitata,* ea, quæ certioris fidei erant, exposui, variis excogitatis exemplis, quæ tibi in alia epistola scripsi, quibus criminationem eorum (*Pentapolitanorum*) depuli, mendacemque ostendi, qua aiebant, me Christum negare esse Deo consubstantialem. Tametsi enim fateor, me hoc vocabulum nusquam in Scripturis sacris vel invenisse vel legisse, attamen argumenta mea, quæ subsequuntur, quæque isti tacuerunt, ab hac sententia nihil discrepant. Etenim humanam prolem in exemplum attuli, quam patet eess ejusdem generis ac genitorem.

177 *Ita* Dionysius *hisce verbis ad verba, quæ proxime præmiserat, relatis, indicans, sese, spectato sententiarum suarum et verborum contextu, non docuisse dogma, a Pentapolitanis sibi de sanctissima Trinitate impositum. Atque ita jam habes, qui* Dionysius *Dei Filium ad Patrem, ut plantam ad agricolam, absque errore comparare potuerit, licet de Dei Filio secundum carnem, quam hic assumpsit, crederetur non locutus. Sunt et alia, ob quæ* Dionysium *circa sanctissimam Trinitatem errare, vel suspicabantur, vel certe suspicari poterant Pentapolitani, nec tamen ad humanam Christi naturam, ut sensus iis adaptetur Catholicus, recurrendum erat, aut a Sancto ubique recurritur.* Cum Patrem (*vide Athanasium Tractatu sæpissime laudato, num.* 16) dicit Dionysius, Filium non nominat; et vice versa, cum Filium dicit, Patrem non memorat, sed dividit, amovet et separat Filium a Patre. *Ita contra Sanctum argutabantur Pentapolitani, suspicantes scilicet, a* Dionysio *Deum Patrem a Filio secundum substantiam seu essentiam dividi. Verum* Dionysius *ad hæc non respondet, sibi de Dei Filio, secundum humanam carnem seu naturam accepto, esse sermonem, nec vero id erat necesse. Ipsa Sancti verba, apud Athanasium Tractatu mox iterum laudato, num.* 17 *exstantia hucque facientia transcribo.* Singula nomina, *inquit,* a me prolata a se invicem nec separari nec dividi queunt : Patrem dixi, et priusquam Filii mentionem facerem, jam illum in Patre signi-
E ficaram; Filium adjunxi, ac etiamsi Patrem non prius nominassem, is tamen in Filii nomine comprehensus fuerat : Spiritum sanctum addidi, sed simul et unde et per quem processerit, adjunxi. Illi vero ignorant, neque Patrem, qua pater est, a Filio alienari posse, nam nomen illud est origo conjunctionis; neque Filium a Patre separari, namque Patris vocabulum commune quidpiam indicat. In manibus autem illorum est Spiritus. qui neque a mittente, neque a ferente separari potest. Quomodo igitur ego, qui talibus utor nominibus, illa a se invicem separata et omnino divisa existimem? *Hunc in modum Sanctus, non recurrendo ad humanam Christi naturam, rationem reddit, qua Filium Dei sejungat a Patre, nec tamen hunc ab illo prorsus seu quantum ab substantiam seu essentiam dividat.*

ad humanam Christi naturam, exponi.

178 *Porro* Dionysius *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola dixerat, Deum Patrem esse rerum omnium Creatorem, hincque suspicari poterant ejus accusatores, Deum Patrem ex* Dionysii *sententia etiam esse Filii sui factorem ac proin Filium esse rem factam seu creaturam. Sanctus ut hanc suspicionem vanam seu nullo fundamento nixam ostendat, ad difficultatem hic propositam, quæ ei objici potuisset, et cui alibi aliter etiam satisfecit, his verbis respondet :* Si quis autem ex sycophantis (*sic accusatores ob dicenda appellat*) eo quod Deum omnium
F dixi factorem et creatorem, existimat, me etiam Christi factorem dixisse, advertat, me Prius Patrem ipsum appellasse, in quo vocabulo Filius adscriptus est. Postquam enim dixi, Patrem factorem esse, subdidi : Neque Pater eorum est, quorum factor est, si proprie Pater intelligatur esse is, qui genuit ; (latitudinem enim vocabuli hujus, PATER, in sequentibus inquiremus) neque factor Pater est, si solus opifex factor dicatur : apud Græcos enim ii, qui sapientes sunt, suorum librorum factores vocantur, Apostolusque ait, FACTOR LEGIS : nam rerum etiam intrinsecarum, cujusmodi sunt virtus et vitium, factores sunt homines, ut dixit Deus : Expectavi, ut faceret judicium, fecit autem iniquitatem. *Ita iterum* Dionysius *non recurrendo ad humanam Christi naturam, plenissime occurrit suspicioni, qua quis computari ab eo Filium Dei inter res creatas, suspicari potuisset idcirco, quod Deum Patrem in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola rerum omnium vocasset Creatorem. Habent itaque, etiam secundum* Dionysii *expositionem, nonnulla, quæ hic in epistola, mox iterum memorata, in speciem minus orthodoxa scripsit, sensum apprime orthodoxum, etiamsi pro eo sancti Viri dictis asserendo ad humanam Christi naturam non recurratur.*

AUCTORE C. B.

asserta sensu orthodoxo, etiam non recurrendo

179 *At,*

AUCTORE C. B. *Pentapolitani nihilominus, fatente etiam S. Athanasio,*

179 *At, inquies, consequens hinc est, ut Pentapolitani* Dionysium *occasione epistolæ, quam hic ad Ammonium et Euphranorem dederat, nulla plane ratione, veluti violatæ fidei reum, ad Dionysium, Romanum Pontificem, detulerint. Respondeo : Pentapolitani, ut mihi equidem apparet, non absque omni prorsus causa, saltem in speciem justa, Sanctum nostrum, veluti impii dogmatis assertorem, ad Romani Pontificis tribunal detulere. Id ipsemet S. Athanasius, etiamsi* S. Dionysii *de sanctissima Trinitate sententiam adversus Arianos tueatur, non obscure insinuat, Tractatu de sententia* Dionysii *num. 4 de* Dionysio *sic scribens :* Si igitur simpliciter, ut fidem suam exponens, hanc, quam dicunt, scripsit (*ad Ammonium et Euphranorem*) epistolam ; aut si hanc unam scripsit, accusent eum pro libidine; verum quippe eo casu suppetit accusandi argumentum. *Quibus verbis S. Athanasius fatetur, ab Arianis in suæ circa secundam sanctissimæ Trinitatis Personam opinionis societatem recte vocari* S. Dionysium *Alexandrinum, si hic unam dumtaxat, ejus nomine circumlatam, ad Ammonium et Euphranorem scripsit epistolam. Quapropter cum Pentapolitani, dum* Dionysium *perversæ doctrinæ apud Romanum Pontificem accusarunt, unicam dumtaxat (libri enim de Elencho et Apologia nondum*
B *scripti erant) præ manibus habuerint epistolam, ad Ammonium et Euphranorem scriptam, justam ex Athanasii sententia rationem habuerunt, ob quam* Dionysium, *veluti violatæ fidei reum, ad Pontificis Romani tribunal detulerint.*

justam Dionysii insimulandi habuisse videntur causam,

180 *Et vero id non tantum ex Athanasii sententia concludendum videtur, verum etiam ex iis, quæ ipsemet* S. Dionysius *in præfata ad Ammonium et Euphranorem epistola, litteris mandavit. Etenim in hac Sanctus plurima de Christi humanitate, pauca admodum de Deitate scripserat, hincque oriri nata erat suspicio, eum a Deo Patre prorsus sejungere Filium, quod humana Christi natura secundum essentiam a Divina sejuncta sit atque aliena. Quamvis autem Sanctus hujusmodi scribendi rationem optimo teneret consilio, scribensque, quæ ad humanam Christi spectarent naturam, perspecta haberet atque crederet, quæ de divina ejus substantia essentiaque traduntur in Scripturis, hæc tamen pia sancti Viri intentio, fideique puritas Pentapolitanis omnino erat incognita. Adhæc in eadem epistola Sanctus scripserat, Filium Dei (vide num.* 168) *opus esse, et rem factam, non natura proprium, sed alienum a Patre secundum substantiam, qualis est agricola a vite, et faber a scapha : quamvis autem hæc Sancti dicta (adi quæ num.* 170 *et seqq. disseruimus) sensu*
C *orthodoxo queant exponi, sicque ab ipsomet Sancto pleroque deinde in libris de Elencho et Apologia conscriptis, fuerint exposita, illum tamen orthodoxum sensum,* Dionysii *verbis aptandum, verosimilline non percepere Pentapolitani, hincque dicta* Dionysii *verba in sensu heterodoxo seu perverso, cujus etiam, secundum se spectata, erant capacia, accipientes, Filium Dei, etiam secundum naturam Divinam consideratum, asseri a* Dionysio *rem factam, et Patri non consubstantialem, existimarint, ut adeo rationem, saltem apparenter justam, habuerint, ob quam sanctum Virum, veluti violatæ fidei reum, ad Romani Pontificis tribunal detulerint.*

hocque ex quibusdam Sancti dictis non infirmatur,

181 *Verum, repones,* Dionysius *apud Athanasium libro de Nicænæ Synodi Decretis, atque etiam Tractatu de* Dionysii *sententia contra Arianos conscripto, accusatores suos, seu eos, qui eum, veluti impia in sanctissimam Trinitatem opinione infectum, ad Romanum Pontificem detulerant,* sycophantas, mendaces *et* calumniatores, *uti ex Athanasianis textibus, supra huc transcriptis, patet, subinde appellat; verosimile autem non videtur, probrosis hujusmodi appellationibus afficiendos illos a Sancto fuisse, si hunc ad Romani Pontificis tribunal non alia, quam justa de causa detulissent. Respondeo :* Dionysius *firmiter sibi habebat persuasum, sese in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola non asseruisse, Filium Dei a Patre secundum substantiam esse alienum, seu Patri non esse consubstantialem; cum vero sanctum Virum, veluti assertorem impii in sanctissimam Trinitatem dogmatis, quo Filius a Patre in Divinis statuitur essentia diversus, ad Romanum Pontificem detulissent, potuit* Dionysius *delationem illam pro calumnia habere, hujusque proinde auctores, quod simul ab his sese apud Romanum Pontificem suspectæ seu perversæ fidei insimulari, ferret agerrime,* mendaces, calumniatores *et* sycophantas *appellare. Mirum non est, virum apprime orthodoxum in hæreseos accusatione minus esse patientem. Adhæc Pentapolitani, uti jam docuimus, quosdam epistolæ, a Sancto ad Ammonium et Euphranorem scriptæ, textus a reliqua oratione sejunxerant, ex iisque partim* Dionysium *violatæ fidei reum egerant, non animadvertentes, textus illos, cum antecedentibus et consequentibus comparatos, sensu posse orthodoxo exponi. Cum autem (vide hujus Commentarii num.* 160) *Sanctus arbitraretur, id ab iis non bona, sed mala fide factum esse, potuit eosdem calumniatorum loco habere, præfatisque proinde probrosis appellationibus in suis de Elencho et Apologia libris icessere, ut adeo ex acerbis, quibus* Dionysius *in accusatores suos usus est, appellationum modis concludi omnino nequeat, hos omni prorsus causa, etiam in speciem tantum justa, ob quam Sanctum pravæ opinionis accusarint, fuisse*
E *destitutos.*

sed contra ex S. Basilio, qui a Dionysio

182 *Itaque quamvis, spectatis omnibus hactenus dictis, dubium quidem adhuc sit, an* Dionysius *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola nihil omnino scripserit, cujus causa a Pentapolitanis apud Dionysium Romanum Pontificem, erroris fuerit non immerito insimulatus, videtur tamen mihi esse probabilior affirmantium opinio. Præterquam enim quod huic non parum faveant tum ea, quæ num.* 180 *protulimus, tum verba, quæ num.* 179 *ex Athanasio transcripsimus, idem hic sanctus Scriptar eo ipso loco, quo* Dionysium *apud Pontificem Romanum erroris insimulatum refert, Pentapolitanos vocat (vide verba num.* 149 *recitata)* sanæ doctrinæ homines, *eosque, quamvis etiam sanctum Virum, scriptionis causam prævie non rogatum, sequioris doctrinæ accusassent, nullo omnino verbo carpit, aut sugillat, id utique, cum* Dionysium *ibidem defendat, verosimiliter facturus, si sanctum Virum per calumniam ad Romanam cathedram detulissent, aut si hic justam accusationis, contra se ab illis intentatæ, causam non præbuisset. Ad hæc Basilius, qui hic una cum S. Athanasio, ut jam supra monui, præcipue in considerationem venit, epistola nona ad Maximum Philosophum diserte affirmat,* Dionysium *Alexandrinum, in sua scilicet ad Ammonium et Euphranorem epistola, statuere Deum Patrem inter et Filium*
F *essentia differentiam, ut adeo ex hujus sancti patris sententia* Dionysius *justam præbuerit causam, ob quam a Pentapolitanis erroris circa sanctissimam Trinitatem insimulatus fuerit. Ut eruditus lector aptius queat suum de re ferre judicium, ipsa Basilii huc facientia verba transcribo.*

essentiæ differentiam in Trinitate statui, affirmat,

183 Et, *ait hic sanctus pater,* cum ei (Dionysio *Alexandrino*) satis esset, non idem esse subjecto Patrem et Filium demonstrare, atque hæc adversus blasphemum (*Sabellium*) palmaria tenere; ut manifestam prorsus et redundantem victoriam habeat, non modo hypostaseωn alietatem statuit, sed etiam essentiæ differentiam, ac potentiæ gradus et gloriæ diversitatem. Quare inde contigit, ut mutarit quidem malum malo, a recta autem doctrina aberrarit. Hinc etiam non sibi constat in scriptis, nunc quidem tollens CONSUBSTANTIALE propter eum, qui hac voce ad hypostases destruendas prave utebatur; nunc vero admittens in iis, quæ defensionis causa ad cognominem (*Dionysium nempe, Romanum Pontificem*) scripsit. *Ita Basilius, clarissime docens, statui a* Dionysio *Deum Patrem inter et Filium essentiæ differentiam. Benedictini in editione Operum S. Basilii, qua hic utor, anno hujus sæculi trigesimo typis Parisiensibus vulgata ad verba laudati sancti Basilii huc transcripta*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *scripta sic observant :* Finxerunt Ariani, dixisse Dionysium, Filius cum sit res facta, non erat, antequam fieret. *Citant autem pro hoc asserto suo probando numerum quartum Tractatus de sententia* Dionysii *ab Athanasio conscripti, adduntque, falsa hujusmodi Arianorum testimonia Basilio forte fucum fecisse, ac proin in causa fuisse, ut a* Dionysio *Alexandrino Deum Patrem inter et Filium essentiæ differentiam statui, assereret. Verum non video, qua veri specie dici queat, Arianos* S. Dionysio *hoc de Dei Filio assertum,* Filius cum sit res facta, non erat, antequam fieret, *falso affinxisse. Nec capio, qui hoc ex Athanasiano loco, quem præfati Benedictini laudant, possit probari. Etenim ibidem* (*Vide hujus Commentarii num.* 168) *S. Athanasius fatetur, a* Dionysio *in epistola ad Ammonium et Euphranorem scriptum esse, Filium Dei, cum sit res facta, non fuisse, antequam fieret.*

confirmatur, tenendumque, ut verosimilius, statuitur.

184 *Cum autem, fatente secundum supra dicta eodem Athanasio,* Dionysius *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola non hoc tantum scripserit, verum etiam, Dei Filium a Patre secundum substantiam esse alienum, ex Athanasio nihil habetur contra Basilium asserentem, a sancto* Dionysio *Deum Patrem inter et Filium essentiæ differentiam constitui. Imo cum quantum ad hoc binos inter illos sanctos*

B *Patres apprime, ut apparet, conveniat, fuerit* Dionysius *ex illorum judicio in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola de sanctissima Trinitate nonnihil crudius locutus, quamvis interim de eadem orthodoxe, si quis alius, senserit, seque probe orthodoxum posterioribus scriptis dilucide probarit.* Causa, *cur ita ad Ammonium et Euphranorem scripserit,* opinor, *inquit Basilius epistola supra laudata,* non sententiæ pravitas, sed vehemens studium Sabellio adversandi. *Itaque, hisce perpensis omnibus, ut hanc quæstionem præsenti paragrapho hactenus tractatam tandem absolvam, verosimilius, ut jam innui, mihi apparet,* Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola nonnullis loquendi formulis, minus caute adhibitis, merito videri potuisse in errorem prolapsum, hinceque ad Sedem Romanam, veluti violatæ fidei reum, deferri. Pro certo tamen hæc affirmare non ausim, cum dicta epistola, utpote jam deperdita, ad manum non sit, qua tamen opus esset, ut dijudicari posset, an facilem ac pœne obviam ex antecedentibus et consequentibus expositionem non admittant, quæ in illa* Dionysius *in speciem erronea, veritatis contra Sabellium tutandæ studio, non autem opinionis pravitate, durius nonnihil atque incautius fuit effatus.*

C § XVII. An Dionysius merito dici queat Arianorum præformasse errores.

Dionysium Arianorum errores præformasse, dixere nonnulli;

Sanctus Dionysius, *ut § præcedenti docuimus, crudioribus nonnullis adhibitis de sanctissima Trinitate loquendi formulis, justam, ut verosimilius apparet, Pentapolitanis causam præbuit, ob quam ab his ad Romanum Pontificem, veluti violatæ fidei reus, fuerit delatus. Dixerat scilicet, fatente secundum supra dicta Athanasio, Sanctus noster,* opus et rem factam esse Filium Dei, non natura proprium, sed alienum a Patre secundum substantiam, qualis est agricola a vite et faber a scapha : etenim cum sit res facta, non erat, antequam fieret. *Porro Arius ejusque asseclæ quinquaginta circiter post* Dionysii *obitum elapsis annis, docuerunt, Filium Dei esse puram creaturam, fuisseque aliquando, cum non esset, quod impium in secundam sanctissimæ Trinitatis Personam dogma parum admodum vel potius nihil dissonat a dogmate, quod comprehendi videtur sub verbis, quæ proxime ex Athanasio, veluti a* Dionysio *epistolæ ad Ammonium et Euphranorem datæ inserta, huc transcripsimus. Cum itaque Sanctus justam sui accusandi, veluti qui Dei Filium creaturam esse, in speciem assereret, Pentapolitanis causam dederit, idemque fere, quod postea Ariani, in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola docuisse ex verbis, quæ adhibuit, non immerito sit visus; cum, inquam, res ita circa Sanctum nostrum comparata sit, alia hic exoritur quæstio, an scilicet* Dionysius *Arianorum errorem, quo hi secundam sanctissimæ Trinitatis Personam creaturis accensebant, præformasse merito dici queat. Fuerunt nonnulli, hosque inter S. Basilius, ipsimetque Ariani, qui* S. Dionysium *prima Arii de sanctissima Trinitate opinioni semina præbuisse, asseverarunt. De S. Basilio, ejusque in* Dionysii *scripta judicio fuse infra sermonem instituam. De Arianis, utpote ante Basilium ortis, nunc ago, simulque disquiro, an* Dionysium *impiæ suæ hæreseos patronum seu potius præformatorem merito fecerint.*

AUCTORE C. B.

186 *S. Athanasius,* Dionysii *post aliquot alios medios episcopos in sedem Alexandrinam successor, Tractatum sat prolixum, quem* de Sententia Dionysii *inscripsit, eo fine exaravit, ut* Dionysium *contra Arianam hæresim sensisse, falsoque ab Arianis, veluti doctrina cum illis consentientem, traduci, ostenderet. Id autem Athanasius tam nervose, tamque efficaciter præstitit, ut* Dionysium *ab Arianorum circa secundam sanctissimæ Trinitatis Personam sententia alienissimum fuisse, et cum Nicæna synodo sensisse, luce meridiana, ut cum paræmia loquar, clarius demonstrarit, variisque adductis ex* Dionysii *de Elencho et Apologia libro textibus impium Ariano-*

ast id Sanctum non fecisse, probatur argumento,

E

rum, quo hi in hæreticæ suæ doctrinæ societatem Sanctum nostrum præfracte volebant pertrahere, conatum peropportune retuderit. Nos adeo, ut Dionysium *Arianæ hæreseos præformatorem non fuisse, monstremus, Athanasium hic sequemur, ejusque, quantum res exiget, vestigia legemus. Hic sanctus scriptor, uti ex supra dictis facile colliges, non negat,* Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola nihil omnino Arianis favens scripsisse. Verum illa a Sancto non ea mente, qua putabant Ariani, scripta esse contendit. Ut autem id probet, num.* 13 *et* 14 *argumentum contra Arianos intorquet, quod in hoc fere recidit. Quicumque se ab aliqua opinione, veluti a flagitio purgat, is certe ipsa sui purgatione ab opinione illa sese alienum, indubie commonstrat. Quapropter cum* Dionysius *sese ab opinione illa, qua, ut a Pentapolitanis quibusdam accusatus erat, Filium Dei rem factam et Patri non consubstantialem asseruerat, non secus atque a flagitio, edita Apologia, ad Romanum Pontificem missa, purgarit, hoc ipso se a dicta opinione alienum esse, certissima probavit.*

187 *Ipsa Athanasii verba, ut de re commodius ferre queat eruditus lector judicium, huc transcribo.* Cum, *inquit Tractatu de* Dionysii *sententia, sæpissime laudato, num.* 13 *et seq.,* Dionysius Alexandrinus episcopus de epistola sua (*ad Ammonium scilicet et Euphranorem scripta*) sese purgarit, palam est, illum nec ejus fuisse sententiæ, quam ei (*Ariani*) adscribunt, neque omnino prava Arii doctrina imbutum fuisse. Et sane satis esset ad integram Arianorum confutationem, et ad demonstrandam eorum calumniam, quod Dionysius de iis etiam, quæ isti jactitant, sese purgaverit : non enim contendendi animo scripsit, sed sui defendendi, suspicionisque (*pravæ a se de SS. Trinitate traditæ doctrinæ*) amovendæ causa : cum vero eas depellit criminationes, quid aliud agit, quam quod omnem criminis suspicionem levat, et in hoc Arianos sycophantas esse arguit? Sed ut ex iis, quæ sui defendendi causa scripsit, magis confundantur, age, ejus tibi verba proponam, ut hinc noveris, Arianos pravæ mentis homines esse, Dionysiumque ab eorum erroribus alienum. Et primo quidem epistolam suam inscripsit Apologiam et Elenchum. Quid sibi vult illud, nisi quod et obtrectatores suos arguit, et scripta sua propugnat, ostendens se, non ea mente, qua suspicatus est Arius, scripsisse; sed licet eorum meminerit, quæ de Domino secundum humanitatem dicta sunt, non ignorasse tamen, ipsum esse Verbum et Sapientiam a Patre indivisibilem. *Hæc Athanasius, aliis quidem verbis, eodem tamen argumento probans, ab Arii sententia Sanctum nostrum alienissimum fuisse; quamvis interim*

quo etiam Athanasius usus est,

F

AUCTORE C. B.

in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola nonnulla protulisset verba, quæ purum putumque Arianismum sapere, non immerito viderentur.

quodque, aliquot, quæ huc etiam faciunt, Athanasii recitatis verbis

188 *Huc etiam faciunt verba, quæ laudatus Athanasius in Tractatu de* Dionysii *sententia sæpissime laudato ad num.* 12 *profatur.* Ergone, *inquit,* Dionysius, ut Christi hostes (*Ariani*) jactitant, cum de Filii humanitate scribit, ipsumque rem factam esse, ait, unum ex puris hominibus illum esse indicat? An quia dixit, Verbum non esse proprium substantiæ Patris, ipsum nobis hominibus consubstantiale esse existimavit? At in aliis epistolis nequaquam ita scripsit, sed conspicuum est, in iis illum recte sentire, quibus sane epistolis adversum hæreticos (*Arianos*) quodam modo exclamat his verbis : Vestræ non sum sententiæ, o Dei hostes, neque scripta nostra Ario fuere impietatis occasio : sed quando Sabellianorum causa in meis ad Ammonium et Euphranorem litteris de agricola et vite, deque aliis ejusmodi dictis mentionem feci; eo dictum illud est, ut humanis Domini demonstratis, persuaderem illis, ut ne dicerent, Patrem esse, qui homo factus est. Quemadmodum enim agricola non est vitis, ita qui in corpore fuit, non est Pater, sed Verbum. Verbum autem ut in vite fuit, vitis vocatum est ob corporalem cum palmitibus, id
B est nobiscum, cognationem. Hac mente ad Ammonium et Euphranorem scripsi; alias autem, quas misi (*ad Dionysium scilicet, Romanum episcopum, mei defendendi causa*) epistolas, vestræ impudentiæ oppono, ut hinc sapientibus nota sit mea defensio, nec non recta mea in fide Christi sententia. *Ita Athanasius* Dionysium *loquentem inducit, eaque simul, quæ hic de secunda sanctissimæ Trinitatis Persona minus caute protulit, per mentem, qua ea Sanctus protulit, quæque ex posterioribus ejus epistolis seu libris de Elencho et Apologia ad Dionysium, Romanum Pontificem, scriptis innotescit, non irrito conatu excusat.*

obtinere debere ostenditur ex ipso Dionysio. Hic enim

189 *Etenim in his plurima occurrunt, ex quibus manifestum fit,* Dionysium *ab Arianorum de sanctissima Trinitate sententia alienum fuisse quam maxime. Ut res unicuique fiat perspicua, Fragmenta quædam, ab Athanasio in suum de* Dionysii *sententia Tractatum illata, hucque potissimum facientia, cum ipsiusmet intermixtis S. Athanasii verbis transscribo. Primo quidem hic sanctus scriptor Tractatus mox iterum laudati num.* 14 *et* 15 *ostendit,* Dionysium *non sensisse Dei Filium Patri non coævum, ac sic loquitur :* Itaque (Dionysius *Alexandrinus*) sui purgandi causa in primo libro, cui titulus, Elenchus et Apologia, quibusdam præmissis, sic ad verbum scripsit : Numquam enim fuit, quando
C Deus non erat Pater. Et in sequentibus profitetur (*Dionysius scilicet*) Christum semper fuisse, ac Verbum, Sapientiam et Virtutem exstitisse. Neque enim Deus cum his antea caruisset, postea Filium genuit. Neque a seipso Filius, sed a Patre habet esse. Et paucis interjectis, eadem de re iterum dicit : Cum sit splendor lucis æternæ et ipse omnino æternus est. Luce enim semper existente, manifestum est, et splendorem semper existere; eo enim ipso lucem esse intelligitur, quod splendeat : ac fieri nequit, ut lux non luceat. Rursum enim ad exempla veniamus. Si sol est, est quoque splendor, est et dies : si vero horum nihil est, multum abest, adesse solem. Quod si æternus sol esset, dies etiam numquam cessaret : nunc autem (neque enim ita se res habet) incipiente sole, incipit et dies, ac desinente, desinit. Deus autem æterna lux est, quæ numquam incepit, numquam desinet : æternus ergo splendor ipsi prælucet, ac coexistit, qui absque initio est, et ab æterno genitus ante eum emicat : quique ipsamet est Sapientia, quæ dicit : Ego eram, qua gaudebat, et delectabar quotidie ante faciem ejus, omni tempore.

in libris de Elencho et Apologia Dei Filium Patri

190 Pauloque postea de eodem resumit (*sanctus* Dionysius) his verbis : Cum igitur æternus sit Pater, æternus est et Filius, lumen de lumine. Nam si genitor est, est et Filius; quod si Filius non est, qua ratione et cujus potest D
esse genitor? Atqui ambo sunt et semper sunt. Deinde hæc addit : Cum igitur Deus sit lux, Christus est splendor; cum autem ipse Spiritus quoque sit, nam Spiritus, inquit, est Deus, congruenter rursum Christus Vapor dictus est; est enim, inquit, Vapor virtutis Dei. Et iterum ait : Solus autem Filius, qui Patri semper coexistit, et illo qui est plenus, ipse quoque est ex Patre. *Ita Athanasius in unum fere contrahens, quæcumque* Dionysius, *ut Dei Filium Patri coæternum profiteatur ac monstret, suis de Elencho et Apologia libris inseruit. Expendens laudatus Athanasius, quam dilucide ex his constet,* Dionysium *adversari Arianis, de Dei Filio dicentibus,* Fuisse, quando non esset, *verbis proxime recitatis mox subjungit :* Hæc si ambigue dicta fuissent, interprete opus haberent; at cum palam et plerumque hæc in scriptis suis (Dionysius *Alexandrinus*) pertractarit; Arius quidem dentibus strideat, quod suam hæresim cernat a Dionysio eversam, audiatque vel invitus hæc illius verba : Semper Deus Pater fuit; et Filius non absque causa æternus dicitur; sed quia æternus est Pater, æternus est et Filius, illique coexistit, quemadmodum splendor luci. Ii vero qui vel leviter suspicantur, Dionysium cum Ario sensisse, hanc sinistram de illo opinionem deponant. Quid, quæso, illi inter se E
affinitatis habent, Ario dicente : Filius non erat, priusquam gigneretur, sed fuit aliquando, cum non erat; Dionysio contra hæc docente : Deus autem æterna lux est, quæ numquam incepit, numquam desinet : æternus ergo splendor ipsi prælucet ac coexistit, qui absque initio est, et ab æterno genitus ante eum emicat. *Hunc in modum Arianos urget Athanasius, ostendens,* Dionysium *opinioni, qua Dei Filium Patri semper non coexistentem et coæternum asserebant, penitus adversari.*

eo modo, quo luci æternæ splendor coæternus est, esse coæternum,

191 *Ne vero illis ullum relinquat effugii locum, objectioni petitæ ex modo, quo a* Dionysio *Filium Patri coexistentem dici, potuissent contendere, num.* 22 *ita occurrit :* Verum ne quis Arianorum eum (Dionysium *Alexandrinum*) suspicetur dixisse, Filium ita Patri coexistere, ut nomina quidem sibi invicem cohæreant, res autem a se invicem plurimum distent, et, neque Filium semper Patri coexstitisse; ex quo autem Flius esse cœpit, ex eo Deum dictum fuisse Patrem, et dehinc illi coexistere, ut fit apud homines. Sed meminerit eorum, quæ supra dicta sunt, tumque Dionysii fidem rectam agnoscet. Nam cum dicat, Non enim erat, cum Deus (*Vide verba num.* 189 *recitata*) non esset Pater; et iterum : Deus autem : (*adi iterum num.* 189) æterna lux est, quæ numquam incipit, numquam desinet : F
æternus ergo splendor ipsi prælucet et coexistit, qui absque initio est, et ab æterno genitus ante eum emicat : par sane fuit, neminem talia de illo suspicari. Exempla quoque fontis ac fluvii, radicis et germinis, spiritus et vaporis, Christi hostes, qui contraria de illo disseminant, pudore suffundunt. *Nemo, quantum opinor, adhuc est, qui ex hisce omnibus non videat,* Dionysium *procul omni dubio sensisse, Dei Filium Patri semper coexstitisse, eique proin esse coæternum, ac proin Arianos ex eo non hausisse, quod de Dei Filio aiebant.* Fuit aliquando, cum non esset. *Atque hoc primum est Arianorum dogma, quod* Dionysius, *cum ex dictis certissime id non tenuerit, præformasse, dici non potest. An alia pariter Arianorum dogmata non præformarit, nunc disquiro.*

natura proprium

192 *Docebant Ariani, Filium Dei a Patre omnino esse divisum ac separatum, ac proin non ejusdem cum ipso naturæ, sed diversæ, seu, quod in idem recidit, eum a Patre secundum substantiam esse alienum, seu Patri esse non consubstantialem. Ut autem impio huic suo dogmati suffragari* Dionysium, *probarent, sic, teste Athanasio num.* 16 *de sententia* Dionysii, *argutabantur :* Cum Patrem dicit Dionysius, Filium non nominat; et vice versa, cum Filium dicit, Patrem non memorat, sed dividit, amovet et separat Filium a Patre; *huic autem argutationi,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *gutationi, ut idem S. Athanasius loco proxime citato testatur, ipsemet* S. Dionysius *Pentapolitanis, qui eamdem ei objecerant, in secundo suo de Elencho et Apologia libro respondet his verbis :* Singula nomina a me prolata a se invicem nec separari nec dividi queunt; Patrem dixi, et priusquam Filii mentionem facerem, jam illum in Patre significaram; Filium adjunxi, ac etiamsi Patrem non prius nominassem, is tamen in Filii nomine comprehensus fuerat; Spiritum sanctum addidi, sed simul et unde et per quem processerit, adjunxi. Illi vero (*Pentapolitani, accusatores mei*) ignorant, neque Patrem, qua Pater est, a Filio alienari posse, nam nomen illud est origo conjunctionis; neque Filium a Patre separari, namque Patris vocabulum commune quidpiam indicat. In manibus autem illorum est Spiritus, qui neque a mittente, neque a ferente separari potest. Quomodo igitur ego, qui talibus utor nominibus, illa a se invicem separata et omnino divisa existimem? Et paucis, *inquit Athanasius,* interjectis hæc addit : Sic quidem nos indivisibilem Unitatem in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem iterum, quæ imminui nequit, in Unitatem contrahimus. *Ita* Dionysius *Pentapolitanos, qui ab eo Filium a Patre omnino separari ac dividi asseruerant, confutat; cum jam ante eorumdem accusationem, qua aiebant, Sanctum dixisse, Filium inter*
B *res factas computari, et nequaquam Patri esse consubstantialem, in primo suo de Elencho et Apologia libro pariter confutarat.*

consubstantialemque, 193 *Verborum, quibus id ibidem Sanctus facit, huc jam partem num.* 138 *ex Athanasio transcripsimus, ut necesse non sit, illam hic denuo repetere. Itaque partem reliquam solam, eamque non integre, sed partim, prout ad institutum meum facit, transscribo. Sic habet :* Epistolam autem, ut ante dixi, ob præsentem rerum conditionem penes me non habeo; alioquin ipsa tibi, quæ tunc scripsi, verba, imo epistolæ totius exemplar misissem, mittamque, si quando mihi ejus copia fuerit. Memini porro, me plurimas ex rebus inter se cognatis similitudines conglobasse. Etenim plantam sive ex semine, sive ex radice succrescentem, aliam dixi esse ab eo, unde pullulavit, etsi ejusdem omnino sint naturæ; fluviumque a fonte fluentem, aliam formam et nomen accipere; neque enim aut fontem fluvium, aut fluvium fontem dici; sed utrumque existere, ac fontem quasi patrem esse, fluvium vero aquam ex fonte manantem. *Ita* Dionysius, *ex rerum cognatarum seu homogeniarum* (*vide verba num.* 138 *recitata*) *similitudinibus, quas in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola adhibuit, præ-*
C *cipue contendens, sese in ea non asseruisse, Dei Filium esse Patri non consubtantialem; quæ vox hic et alibi a* Dionysio, *uti ex similitudinibus, quibus utitur, manifestum apparet, adhibetur ad significandam rem, quæ ejusdem generis ac speciei sit cum altera; non autem, uti postea a concilio Nicæno fuit adhibita, ad significandam rem, quæ cum altera constituat eamdem numero substantiam. Nec hoc absonum videri debet. Est enim etiam hoc sensu Dei Filius Patri utique consubstantialis, Sanctusque, cum indivisibilem in Trinitate unitatem asserat, rem per vocem illam a Nicæna synodo intellectam admittit. Sed hoc obiter hic notasse sufficiat. Examinare pergo Sancti nostri sensum circa alterum Arianorum dogma, supra expositum.*

contra Arianos disertissime docet. 194 *Athanasius præter verba, proxime huc transscripta, alia adhuc ex primo* Dionysii *de Apologia libro, ad institutum meum minus conducentia propterea que hic a me omissa, in suum de* Dionysii *sententia Tractatum transfert, recitatisque deinde ex tertio* Dionysii *de Apologia libro hisce verbis,* Vita ex Vita genita est, quemadmodum flumen a fonte emanavit, et a luce inexstincta splendida lux accensa est, *Arianos, impiam doctrinam suam in* Dionysio *fundatam asserentes, acerrime ex verbis omnibus, quæ ex* Dionysii *de Apologia libris paragrapho præsenti jam transcripsimus, num.* 19 *hunc in modum perstringit, atque exagitat :* His auditis, quis non insaniæ deinceps eos accusabit, qui Dionysium Arianice sentire suspicantur? Næ ille his (*Dionysii*) argumentis (*quæ hoc* § *ex Athanasio jam proposuimus*) ab ipsa veritate profectis, totam Arii proterit hæresim. Nam illud, Non erat, priusquam gigneretur, et, Erat, quando non erat, splendoris (*adi verba num.* 189 *recitata*) vocabulo confutat; nec non his verbis : Pater ejus numquam absque Prole fuit. Illud autem, quod aiunt ex non exstantibus, refellit dicendo, Verbum esse quasi fluvium ex fonte, ut germen ex radice, filium ex parente, lumen ex lumine et vitam ex vita. Quod autem illi separant et dividunt Verbum a Deo, id ille improbat, cum ait, Trinitatem, quæ nec dividi nec minui potest, in unitatem contrahi. Quod vero aiunt, alienum esse Filium a substantia Patris, aperte respuit, cum dicit, consubstantialem Patri esse Filium. Hic sane summopere miranda impiorum hominum impudentia; Dionysio namque, quem doctrinæ suæ paria sensisse affirmant, dicente, consubstantialem esse Filium, ipsi tamen haud secus quam culices circumquaque susurrant, quasi synodus (*œcumenica Nicæna*) Consubstantialis vocem haud recte scripto mandarit. Si enim sibi amicum Dionysium existimant, ne doctrinam negent Viri secum sentientis. Quod si putant, id non recte dictum fuisse, quare Dionysium, qui id ipsum ait, E
quasi secum sentientem jactitant? *Persuasum tibi jam est, quantum opinor, erudite lector,* Dionysium *non minus Arianis, Dei Filium Patri non consubstantialem, quam non coæternum asserentibus, adversari, ut adeo illos neutrum ex hisce assertis* Dionysius *docuerit. Dispiciamus modo, an Sanctus alteri eorumdem doctrinæ, qua Dei Filium rem factam seu creaturam esse, asseverabant, magis faverit.*

Adhæc nec Dei Filium rem creatam, 195 *Athanasius post verba, quæ Commentarii hujus num.* 178 *jam transcripsi, quæque, cum ad institutum nostrum conducant, hic pro inserendis habenda sunt, in suo de* Dionysii *sententia Tractatu num.* 21 *sic pergit :* Qui hæc audit, divini sane oraculi meminerit dicentis : Quocumque se vertat impius, evanescit. Etenim quam se cumque in partem quotidie convertant impii illi (*Ariani scilicet*) evanescunt, ne in hoc quidem (*in asserendo Dei Filio rem factam esse*) ullam rationem invenientes Dionysii sibi conciliandi; quippe qui aperte doceat, Filium nec factam nec creatam rem esse; carpit autem, appositeque refellit eos, qui se calumniabantur, quasi dixisset, factorem esse Deum, quod non adverterint, se ante dixisse, Patrem esse Deum, in quo et Filius adscriptus est. His autem verbis declarat, Filium non esse ex numero rerum factarum, et Deum non factorem, sed Patrem proprii F
Verbi esse. Quibusdam autem imperite (*seu potius, ut Græce est, mala fide*) ipsi reponentibus, quod Deum dixisset Christi factorem, sui purgandi causa varia adhibuit argumenta. Neque sic, aiens, reprehendenda esse sua verba; se enim factoris nomine usum affirmat, propter carnem, quam Verbum assumpserat, utique factam. Quod si quis illud de Verbo dictum fuisse suspicetur, eo etiam modo absque contentionis studio audisse oportuit; ut enim Verbum rem factam esse non sentio, et Deum non factorem, sed Patrem ejus dico; si quando de Filio disserens, Deum obiter dixero factorem ejus; etiam tunc res defensione non caruerit; nam sapientes Græci se suorum librorum factores appellant, tametsi iidem propriorum librorum patres sunt : divina autem Scriptura nos cordis motuum factores nuncupat, cum nos dicit, factores legis et judicii et justitiæ. Itaque quacumque ex parte res spectetur, probe commonstrat, Filium nec creatam nec factam rem esse, seque a prava Arianorum doctrina alienum, *qua scilicet hi docebant, Dei Filium esse rem factam seu creaturam, ut adeo* Dionysius *non magis faveat, seu potius non minus adversetur huic Arianorum asserto, quam duobus aliis, supra jam memoratis, quorum altero Dei Filium Patri non coæternum, altero non consubstantialem esse, asseverabant.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B. *nec eum secundum cogitandi modum tantum*

196 *Porro duo alia adhuc supersunt Arianorum asserta, iis pariter opposita, quæ de secunda sanctissimæ Trinitatis Persona credenda proponit Ecclesia. Dei Filius in Scripturis sacris Dei Verbum dicitur, hincque contra Arianos inferebant Catholici, Dei Filium Patri non extraneum, ut contendebant Ariani, sed proprium esse et indivisibilem a Patris substantia, quemadmodum verbum a mente. Ariani, ut hoc Catholicorum argumentum eliderent, duo reponebant, cum orthodoxa fide æque pugnantia. Primum erat, Dei Filium non secundum naturam, sed secundum cogitandi modum dumtaxat Verbum dici; eumque non esse verum Dei Filium, sed per adoptionem tantum ita vocari; alterum vero, aliud esse, quod in Deo est Verbum, et aliud, quod in Scriptura, de Dei Filio loquente, Verbum dicitur. Dispiciamus modo, an alterutri ex hisce Arianorum placitis Sanctus noster ulla ratione faveat, seu an in iis cum Arianis consentiat. A primo, ut rerum ordo exigit, initium duco.* Cum autem, *inquit in Tractatu de sententia* Dionysii, *sæpissime laudato, num.* 25 *Athanasius*, Arius ad cetera sua mala hanc quoque sententiam quasi ex sterquilinio sibi consarcinarit, et hæc adjecerit : Verbum non est proprium Patri, sed aliud est in Deo Verbum : hic vero Dominus extraneus quidem et alienus est a Patris substantia, et dumtaxat secundum cogitandi modum dicitur Verbum, B et non est secundum naturam, ac verus Dei Filius; sed per adoptionem hic quoque Filius dicitur, utpote creatura. Et dum hæc ait, apud eos, qui rei veritatem ignorant, gloriatur, quasi in hoc Dionysius secum sentiat : tute, quæso, videas, quæ de iis fuerit, Dionysii fides, et qua vi illos Arii oppugnet errores.

Verbum dici,

197 *Ita de primo Arianorum circa secundam sanctissimæ Trinitatis Personam asserto, supra a nobis exposito, præfatur Athanasius; ut autem erroribus, in eo involutis,* Dionysium *Alexandrinum ostendat contrarium, duos textus plane insignes, per quos illis Sanctus apertissime adversatur, ex primo et secundo ejus de Elencho et Apologia libris transscribit. Eosdem ego, quantumvis prolixos, pariter huc transcribo, ut iterum ex ipsiusmet Sancti verbis pateat, quam parum hic etiam impiæ Arianorum in sanctissimam Trinitatem doctrinæ faveat, quamque proinde infirmo nitantur fundamento, qui sanctum Virum Arianorum præformasse errores affirmant.* Dictum est, *inquit loco proxime citato apud Athanasium*, superius Deum esse fontem omnium bonorum; Filius vero dictus est fluvius ab ipso emanans; Verbum quippe est mentis emanatio, et, (ut humano more loquamur) ex corde per os emittitur. C Mens vero, quæ per linguam prosilit, diversa est a verbo, quod in corde existit; istud enim postquam illud præmiserit, remanet, et est quale antea erat; illud vero præmissum evolat, et circumquaque fertur; et sic est utrumque in altero, tametsi diversum est ab altero; et unum sunt, licet duo sint. Sic namque Pater et Filius unum sunt, et invicem illos esse, comprobatum est. *Ita* Dionysius *in priori e duobus textibus mox laudatis; in posteriori vero modo loquitur non multum absimili.*

affirmavit, sed Arianis

198 *Sic habet :* Ut... mens nostra eructat a seipsa verbum, ut ait Propheta : Eructavit cor meum verbum bonum : estque utrumque alterum ab altero, proprium et ab altero distinctum obtinens locum, cum illud quidem in corde, istud in lingua et ore commoretur et moveatur : non tamen alterum ab altero distat, nec se invicem privantur : neque mens sine verbo est, neque verbum sine mente : sed mens verbum facit et in ipso apparet, et verbum mentem exhibet, in qua factum est : mensque est quasi verbum immanens, verbum autem quasi mens prosiliens : mens in verbum transit, verbum mentem in circumstantes auditores insinuat : et sic mens per verbum in auditorum animis collocatur, et una cum verbo intrat. Ac mens quidem est quasi pater verbi, in seipsa existens : verbum autem quasi filius mentis, non ante ipsam quidem, sed neque extra ipsam factum esse potest, sed cum ipsa existit, et ab ipsa germinavit. Eodem quoque D modo Pater ille maximus, et mens illa universalis, ante omnia Filium habet Verbum, interpretem et angelum suum. *Hæc hactenus* Dionysii *verba; hisce autem recitatis Athanasius Tractatu mox iterum laudato num.* 24 *statim subjungit :* Hæc (*Dionysii verba proxime huc transcripta*) vel numquam audivit Arius vel si audivit, non intellexit homo indoctus : nam si intellexisset, non tanta mendacia de episcopo (*Dionysio Alexandrino*) pervulgasset; imo potius illum, ut nos, ob insitum in veritatem odium convitiis insectatus fuisset. Nam cum Christi sit hostis, libentissime persequetur illos, qui, quæ Christi sunt, sapiunt, ut ipse prædixit Dominus : Si me persecuti sunt, et vos persequentur.

hoc affirmantibus omnino est contrarius,

199 *Hoc modo Athanasius Arium ejusque sequaces acerrime hic iterum idcirco perstringit, quod* Dionysium, *qui, quæ verbis proxime recitatis continentur, docet, eadem secum sentire, impudenter asserrent; paucis autem interpositis, quæ brevitatis causa hic omitto, ita prosequitur :* Quid enim vel proximum habuerit Arii malignitati Dionysii fides? Nonne Arius secundum cogitandi modum dumtaxat Verbum esse dicit, Dionysius autem vere et natura sua Verbum Dei esse? Ille Verbum Patri extraneum dicit : hic docet, esse proprium, et indivisibile a Patris substantia, sicut verbum a mente et flumen E a fonte. Si quis igitur poterit dividere et alienare verbum a mente, vel fluvium a fonte separare, et quasi muro exstructo dirimere; vel ausit dicere fluvium diversæ substantiæ a fonte, ac diversam ab eo aquam commonstrare; vel splendorem a luce dirimere, et affirmare, ex aliena substantia esse splendorem, nec a luce prodire, is cum Ario insaniat; ejusmodi quippe homo ne mentem quidem humanam habere ultra videbitur. Quod si hæc indivisibilia esse, ipsa novit natura, eorumque proles ipsis propria est; ne quis igitur deinceps cum Ario sentiat, aut Dionysium calumniari ausit; sed magis hinc ejus cum sermonis perspicuitatem, tum rectam fidem admiretur. *Ita Athanasius ex fontis ad fluvium, et mentis ad verbum relationibus, quas in geminis textibus, proxime huc transcriptis, Deo Patri et Filio* Dionysius *applicat, recte concludens, Sanctum Arianis, Filium Dei secundum cogitandi modum dumtaxat verbum dici, asseverantibus, esse contrarium.*

uti etiam hic dicentibus aliud esse, quod in Deo Verbum, et aliud, de quo in Scripturis.

200 *Quod jam pertinet ad alterum supra memoratum Arianorum assertum, quo aiebant scilicet, aliud esse, quod in Deo est Verbum, et aliud, quod Scriptura sacra, de Dei Filio loquens, commemorat, erroneæ huic doctrinæ, non minus quam proxime præcedenti,* Dionysius *e suis de Elencho et Apologia libris probatur contrarius.* Quod spectat autem, *ait num.* 25 *Tractatu de sententia* Dionysii, *sæpissime laudato, Athanasius,* illam Arii insaniam, qua dicit, aliud esse, quod in Deo est Verbum, et aliud, F de quo locutus est Joannes : In principio erat Verbum; et aliam propriam esse in Deo sapientiam, aliam vero, quam his verbis indicat Apostolus : Christus Dei virtus et Dei sapientia; illud summa vi impugnat Dionysius, pravamque illam sententiam strenue insectatur : Vide, quæso, quo pacto in secundo libro (*de Elencho nempe et Apologia*) his de rebus verba faciat : In principio erat Verbum; sed non erat verbum, quod Verbum protulerit; erat enim Verbum apud Deum : Dominus Sapientia est; non erat igitur sapientia, qui Sapientiam produxit; nam, Ego eram, inquit, qua delectabatur. Veritas est Christus; Benedictus autem, ait, Deus veritatis. Ibi una Sabellium et Arium evertit, ambasque hæreses paris impietatis declarat : neque enim Verbum est Verbi pater, neque factum est, quod ex Patre procedit, sed propria ejus substantiæ proles. Rursumque Verbum procedens non est Pater : nec Verbum istud unum ex multis est, sed solus est Patris Filius, verus et natura genuinus, qui et nunc in ipso existit, et in æternum, atque indivisibiliter ex eo est. Sic et Sapientia et Veritas est Dominus, et non est ab alia sapientia secundus; sed solus hic est,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A est, per quem omnia Pater condidit, in ipsoque multiplices rerum constituit substantias; per quem etiam, quibus vult, innotescit; in ipso item omnium providentiam gerit, omnia agit. Hoc enim unicum Dei Verbum agnovit et Dionysius. Hæc est Dionysii fides. *Hæc Athanasius, ex ipsiusmet* Dionysii *verbis dilucide demonstrans, hunc posteriori, quo de hic agimus, Arianorum errori pariter adversari.*

§ XVIII. Dionysius Arianorum errores non præformasse aliis adhuc rationibus ostenditur.

Dionysius alio argumento Arianorum erroribus contrarius ostenditur,

Omnibus, uti ex iis, quæ § præcedenti disputavimus, colliges, Arianorum circa sanctissimam Trinitatem erroribus Sanctus noster est contrarius, ac proin eos præformasse, merito dici non potest. Ut vero adhuc clarius pateat, Dionysium *ab Arii erroribus fuisse alienum, id insuper hoc alio, quod etiam verbis num.* 166 *ex Athanasio recitatis comprehenditur, argumento ostendo. Ille utique ab Arii erroribus censendus est alienus, qui nusquam impietatis convictus a Patribus, celebrem semper in Ecclesia habuit sui memoriam. Quod si enim Patres, ut primum Ariana orta est hæresis, arreptis illico*
B *spiritualibus armis, adversus eam insurrexerunt, Ariumque, impietatis auctorem, exauctoratum ab Ecclesiæ corpore absciderunt; eadem utique, qua in hunc, pœna in* Dionysium *Alexandrinum animadvertissent, si hic eosdem errores, quos Arius, tutatus fuisset. Jam vero cum* Dionysius *impietatis nuspiam convictus fuerit a Patribus, imo cum ab erroribus, per Pentapolitanos ei imputatis, qui cum Arii, de quibus supra disseruimus, erroribus fuere iidem, a Dionysio Pontifice Romano, et a synodo, ab hoc Romæ coacta, declaratus fuerit immunis, aut certe* (*vide dicta num.* 166) *pro orthodoxo, fidei suæ ratione reddita, habitus fuerit, certum omnino videtur, Sanctum ab Arii erroribus maxime fuisse alienum. Quod si dicas,* Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola asseruisse, Filium Dei rem factam esse, et opus a Patre secundum substantiam alienum, hæcque asserta purum ac putum continere Arianum virus; his, quæ jam supra difficultati huic solvendæ apta protulimus, responsum hoc addo.*

dicique potest de Dei Filio,

202 Dionysius *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola* (*adi, quæ § præcedenti disputavimus*) *verosimiliter quidem in chartas nonnulla verba misit, ob quæ, utpote errores in Ario postea damnatos visa complecti, a Pentapolitanis, veluti violatæ fidei reus, ad Dionysium Romanum Pontificem fuit delatus;*
C *verum in dicta epistola ex vehementi Sabellium confutandi studio plura protulit, quam quidem voluerit intelligi; in id scilicet, ut Sabellianos errores nervose elideret, fere unice intentus, nec sat sollicite cavens, ne quid, Personarum quidem in sanctissima Trinitate distinctionem probans, essentiæ autem simul unitatem destruens, in medium afferret. Hinc fit, ut ex dicta epistola de* Dionysii *circa divinarum Personarum essentiæ unitatem mente tutum nequeat ferri judicium, recurrendumque, ut eam colligas, propterea sit ad alias, ab eo deinde scriptas epistolas, in quibus et ea, quæ in epistola ad Ammonium et Euphranorem crudius nonnihil scripserat, sensu orthodoxo exposuit, Deique Filium Patri esse consubstantialem diserte adeo est professus, ut Arianam hæresim in antecessum potius damnasse, quam præformasse, æquis rerum æstimatoribus debeat videri. Adhæc* Dionysius, *dum in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola asseruit,* opus et rem factam esse Filium Dei, non natura proprium, sed alienum a Patre secundum substantiam, qualis est agricola a vite, et faber a scapha, *spectavit Filium Dei rationis humanitate assumptæ, non ratione divinitatis, aut divinæ hypostasis. Hoc autem sensu vere opus et res facta est Filius Dei, non natura proprius, sed alienus a Patre secundum substantiam, qualis est agricola a vite et faber a scapha. Neque est, quod dicas,* Dionysium, *ut hisce assertis suis sensum Catholicum conciliet, eo non recurrere; rationem enim, cur id Sanctus non faciat, num.* 175 *jam reddidi, eaque, quantum opinor, huic difficultati satisfacit.*

AUCTORE C. B.

secundum naturam humanam spectato,

203 *Utut sit, certe ea* Dionysii *asserta sensu jam assignato exponenda censuit Athanasius. Etenim hic sanctus scriptor in hæc Christi apud Joannem cap.* 15, ℣ 1 *verba,* Ego vitis, et Pater meus agricola, *in Tractatu de sententia* Dionysii *num.* 10 *sic scribit :* Quod autem hæc ipsa (*Scripturæ sacræ verba proxime recitata*) de humanitate Salvatoris dicta sint, hinc animadvertere licet, quod agricola quoad substantiam a vite alienus sit; palmites vero ejusdem substantiæ et generis ac vitis, ab ipsaque indivisi, una nempe eademque origine pullulant palmites et vitis. Est autem, ait Dominus, ipse vitis, nos palmites. Si itaque nobis consubstantialis est Filius, et eamdem, quam nos, habet originem, sit hac in parte alienus a Patre secundum substantiam eo modo, quo vitis ab agricola : si vero aliud est Filius præter illud, quod nos sumus, et ille quidem Verbum Patris, nos vero ex terra procreati et posteri sumus Adæ, non debet dictum istud referri ad Deitatem Verbi sed ad humanum ejus adventum : quandoquidem ita Salvator ait : Ego sum vitis, vos palmites et Pater agricola. Nos enim quantum ad corpus ejusdem generis sumus ac Dominus, propterea ipse dixit : Narrabo nomen E tuum fratribus meis. Ac quemadmodum palmites sunt viti consubstantiales, ex eaque prodeunt; sic et nos corpora habentes ejusdem generis ac corpus Domini, ex plenitudine ejus accipimus, illudque nobis radix est ad resurrectionem et salutem. Pater autem agricola dictus est : ipse enim vitem, quæ est humanitas Salvatoris, per Verbum coluit, ipse item per Verbum nobis ad regnum viam paravit, et nemo venit ad Dominum, nisi Pater eum traxerit ad illum.

esse locutus.

204 *Ita Athanasius præmemorata sacræ Scripturæ verba ad Christum, secundum humanam naturam consideratum, referri, ostendens, hincque deinde, nonnullis interpositis,* Dionysii *de agricola et vite, de navium fabricatore et scapha comparationes ad Dei Filium, secundum naturam humanam consideratum a Sancto in epistola ad Ammonium, cum ibidem de Filii humanitate scribit, pariter referri, quodammodo concludens.* Ergone, *inquit,* Dionysius, ut Christi hostes jactitant, cum de Filii humanitate scribit, ipsumque rem factam esse, ait, unum ex puris hominibus illum esse, indicat? An quia dixit, Verbum non esse proprium substantiæ Patris, ipsum nobis hominibus consubstantialem esse existimavit? *Ac post pauca* Dionysium *loquentem inducit, eique verba, num.* 188 *jam recitata, attribuit, quibus Sanctus innuat, sese non de* F *divina, sed de humana Christi natura esse locutum, cum Dei Filium a Patre eo modo, quo vitis ab agricola et scapha a navium fabricatore aliena est, alienum esse asseruit. Et vero has vitis et agricolæ, scaphæ et navium fabricatoris comparationes ad Personam Filii non secundum se spectatam, sed tantum ratione humanitatis assumptæ a* Dionysio *in epistola, sæpissime memorata, referri, ex eo apparet, quod in ea, quæ ad humanam Christi naturam spectant, unice fere* (*vide verba num.* 148 *recitata*) *in medium adducat. Accedit, quod prædictæ comparationes e Scriptura sacra desumptæ sint, atque in hac, quemadmodum ex Athanasio mox docuimus, de Dei Filio, secundum naturam humanam considerato, accipiantur; unde verosimile fit, eas a* Dionysio *eodem pariter sensu fuisse acceptas. Quod si porro adhuc contendas, Dei Filium, etiam secundum naturam humanam non consideratum, alienum a Patre per* Dionysium *in ea, quam hic ad Ammonium et Euphranorem scripsit, epistola dictum esse, ac proin præmemoratas comparationes sensu mox allegato a Sancto non fuisse acceptas, respondeo, etiam hoc admisso, consequens non esse, ut* Dionysius *Arianorum errores præformarit.*

205 *Etenim post scriptam ad Ammonium et Euphranorem epistolam, in qua ex hypothesi Dei Filium, etiam*

AUCTORE C. B.

In hypothesi nihilominus, quod hoc ita non sit,

etiam secundum humanam naturam non consideratum, a Patre secundum substantiam alienum scripserit, suos de Elencho et Apologia libros exaravit, in iisque Dei Filium (adi hujus Commentarii num. 195) *a Patre secundum substantiam non alienum, sed Patri consubstantialem esse docuit, hanc-que deinde doctrinam ad extremum usque vitæ spiritum constanter retinuit. Quapropter cum is, qui duo diversa scripta, in quorum altero unam eamdemque rem negat, in altero affirmat, eam sequi censendus sit assertorum oppositorum partem, quam postremum ejus scriptum prodit,* S. Dionysius *etiam facta, quam memoravimus, hypothesi, censendus est, Dei Filium a Patre secundum substantiam existimasse non alienum, cum hoc in suis de Elencho et Apologia libris, quos posteriori loco scripsit, apertissime docuerit, palamque sit professus. Nequit ergo* Dionysius, *dato etiam, quod a Pentapolitanis merito erroris insimulatus fuerit, quodque in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola Filium Dei, etiam secundum naturam humanam non consideratum, a Patre secundum substantiam alienum asseruerit, nequit, inquam, hoc etiam dato,* Dionysius *merito dici Arianorum errores præformasse, cum doctrinam iis oppositam, idque ad finem usque vitæ, indubie tenuerit. Hinc etiam consequitur, ut Ariani in facta*
B *quoque hypothesi* Dionysium, *veluti suorum de sanctissima Trinitate dogmatum assertorem, immerito jactarint.*

non propterea tamen Sanctus Arianorum

206 Si putant, *inquit de Arianis Tractatu proxime laudato, num.* 24 *Athanasius,* impietatis patroni, secum sentire Dionysium, eadem, quæ ille, scribant, eadem profiteantur; scribant exempla illa, de vinea nempe et agricola, de scapha et fabro; et una confiteantur, quæ ipse (Dionysius *Alexandrinus*) consubstantialitatis propugnandæ causa tradidit : sententiam item, qua dicit, Filium esse ex substantia Patris, nec non æternitatem ejus, cognationem mentis cum Verbo, fontis cum fluvio et cetera; ut vel ex ipsa rerum discrepantia noverint, quomodo priora quidem illa (*de vinea scilicet et agricola, de scapha et fabro*) per œconomiam dixerit; hæc vero (*de Verbi consubstantialitate scilicet, æternitate etc.*) ut piæ fidei postulat ratio. *Quibus verbis Athanasius Arianis concedit, ut illas* Dionysii *de vite et agricola, de scapha et fabro comparationes in favorem suum libere laudent, modo simul consubstantialitatem, æternitatem et alia admittant, quæ Sanctus in suis de Elencho et Apologia libris divino Verbo attribuit. Videbat scilicet Athanasius, qualiscumque demum esset doctrina, quæ ab Arianis jactaretur, veluti ex dictis comparationibus consectaria, eam certissime elidi per* Dio-
C nysii *de consubstantialitate et æternitate Verbi asserta, hæcque, utpote in posterioribus Sancti scriptis contenta, genuinam ejus de sanctissima Trinitate fidem prodere, ac proin nullum ex adductis de scapha et fabro, de vinea et agricola comparationibus Arianorum erroribus præsidium accedere. Videtur adeo ex Athanasii verbis proxime recitatis etiam consequens, ut, dato etiam, quod tamen ob ante dicta admitti non debet,* S. Dionysium *sive apparenter tantum, quod verosimilius est, sive reipsa in eos ipsos, aut fere eos ipsos errores, qui postea Arianis palmares fuerunt, in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola esse prolapsum, illorum tamen ipsum, veluti auctorem ab Arianis jactari merito non potuisse, cum scilicet, ut jam dixi, doctrinam Arianorum erroribus prorsus oppositam postea tenuerit, divinique Verbi consubstantialitatem apertissime sit professus.*

errores merito

207 *Hinc laudatus Athanasius in suo de* Dionysii *sententia Tractatu jure meritissimo plus vice simplici affirmat,* Dionysium *ab Arianis pati calumniam, dum hi illum hæreseos suæ patronum facerent, inque sancti Viri scriptis sua de sanctissima Trinitate dogmata fundari, assererent. Ceterum ut huic discussioni, qua, an* Dionysius *Arianorum errores præformarit, inquisivi, finem imponam, rationibus hactenus allatis eruditorum judicium insuper adjungo. Hoc spectato, ante œcumenicam Nicænam* D *synodum nihil in Historia ecclesiastica occurrit, quod pro divini Verbi consubstantialitate asserenda, quam qui admittit, Arianorum circa SS. Trinitatem errores certissime rejicit, efficacius militet, quam quod Sabellianæ hæreseos occasione* Dionysium *Alexandrinum inter et Dionysium Romanum Pontificem evenit. Utquid vero hæc istis sedet sententia? Non alia certe de causa, quam quod dictæ hæreseos occasione Dionysius Romanus quidem scripto edito æqualis esse impietatis ostenderit Sabellianæ hæreseos sectatores, et eos, qui Dei Filium a Patre secundum substantiam alienum assererent, tresque in sanctissima Trinitate Personas Deitate distinctas statuerent;* Dionysius *vero Alexandrinus, intellecta ex Dionysio Romano, quæ contra se intentaretur, accusatione, sui purgandi causa quatuor de Elencho et Apologia libros ediderit, in iisque Verbi divini consubstantialitatem apertissime fuerit professus.*

dici potest præformasse.

208 *Sandius, sæculi decimi sexti hæreticus, qui Arianorum hæresim renovare voluit, quo* Dionysii, *Verbi consubstantialitatem asserentis, auctoritatem elideret, nihil prorsus aliud præter miserum invenit effugium, falsitatis, quam tuetur, certissimum indicium. Ait scilicet,* Dionysii *libros de Elencho et Apologia conscriptos, opus esse supposititium ab iis, qui Romani Pontificis auctoritatem voluerunt ex-* E *tollere,* Dionysio *Alexandrino affictum. Verum Sandius nihil prorsus habet, quod Athanasii, Eusebii et Basilii, qui dictos libros Sancto nostro adscribunt, auctoritati opponat, ut hic omni dubio procul audiendus non sit. Magnum itaque, uti ex jam dictis facile colliges, faciendum est discrimen inter Arianos, et eos, de quibus supra jam actum est, Pentapolitanos. Hi solam viderant* Dionysii *ad Ammonium et Euphranorem epistolam, ac proin, cum in hac Sanctus nonnullas adhibuisset crudiores de Dei Filio loquendi formulas, merito, ut diximus, eum videntur erroris apud Romanum Pontificem insimulare potuisse; Ariani vero non solam illam* Dionysii *epistolam, sed et ejus de Elencho et Apologia libros legerant, ac proin, cum in his Sanctus mentem suam clarius exponat, doctrinamque Arianorum erroribus prorsus oppositam apertissime profiteatur, immerito eum jactitarunt suorum dogmatum patronum. Adhæc non* Dionysii *culpa, sed ipsorummet malitia factum est, ut in eos, quos docuerunt errores, sint prolapsi, atque adeo hos Sanctus præformasse dici non potest.*

§ XIX. Tria S. Basilii de Dionysio Alexandrino asserta et quid de horum altero sentiendum sit. F

Gennadius, qui Dionysium Arii fontem asserit, hoc assertum forte

Quamvis Dionysius *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola nonnihil crudius sit locutus, idcirco tamen, ut* § *præcedenti docuimus, Arianorum errores præformasse merito dici non potest. Verum hæc eadem apud omnes, ut jam supra monui, non semper obtinuit opinio. Inprimis enim Gennadius, Massiliensis presbyter, qui sæculo quinto senescente floruit, libro de Dogmatibus ecclesiasticis sic habet :* Nihil creatum, aut serviens in Trinitate credamus, ut vult Dionysius, fons Arii. *Quibus verbis scriptor ille Sanctum nostrum, veluti Arianorum circa sanctissimam Trinitatem errorum auctorem, ac coryphæum traducit. Ast tantæ auctoritatis non est Gennadius, ut ei potius, quam Athanasio, qui, ut jam docuimus, ab Arianorum erroribus alienum fuisse* Dionysium, *Tractatu hunc in finem expresse scripto ostendit, fidem adhibeamus. Adhæc Gennadius, cum hæc scripsit,* Dionysii *de Elencho et Apologia libros forte non legerat, uti nec Apologiam pro* Dionysii *sententia contra Arianos ab Athanasio conscriptam; quod ultimum idcirco mihi sane sat verisimile apparet, quia alioquin tanti Viri, quantus fuit Athanasius, auctoritate motus, judicium magis æquum de* Dionysio *laturus fuisse videtur. Utut sit, Gennadio equidem,* Dionysium *Arianæ hæreseos*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *hæreseos fontem atque auctorem facienti, non assentior, ob ea, quæ binis paragraphis præcedentibus disseruimus, quæque* Dionysium *ostendunt merito dici non posse Arianorum errores præformasse. At, inquies, Ariani, quod Dei Filium Patri assererent dissimilem, a vocabulo Græco* ἀνομοίος, *Latine* dissimilis, *vocati etiam fuere* ἀνομοῖοι, *seu* dissimiles, *unde et eorum hæresis* Anomœæ *etiam nomen accepit; Basilius autem, epistola nona, alias quadragesima prima ad Maximum Philosophum scripta, apertissime docet,* Dionysium (*vide verba num. seq. huc transcripta*) *prima hominibus jecisse semina Anomœæ hæreseos, ut adeo is sanctus pater* Dionysium *pariter faciat Arianæ hæreseos fontem, ac proin ut Gennadius, qui post Basilium floruit, sola forsan hujus auctoritate motus, verba proxime recitata, quibus* Dionysium *Arii fontem appellat, litteris mandarit.*

hausit ex Basilio: hujus de Sancto censura, quæ huc

210 *Respondeo: vero non est absimile, Gennadium ex Basilio didicisse, quod de* Dionysio *verbis, num. præcedenti transcriptis, pronuntiat. Quod autem ad Basilii, Arianæ hæreseos originem* Dionysio *imputantis, censuram pertinet, hanc, quam jam antea, num. scilicet* 185, *partim transcripsi, integram nunc transcribo, ut, quid hic statui debeat, et an æquum sit, quod de illa alii tulerunt, nosque*

B *laturi sumus judicium, studiosus lector commodius queat dispicere. Integer itaque verborum, quibus in dicta epistola Basilius rem exprimit, contextus sic habet:* Cæterum quæ postulas Dionysii scripta, venere illa quidem ad nos, et valde multa; sed non adsunt libri, et idcirco non misimus. Sententia autem nostra hæc est: Non omnia Viri hujus admiramur; imo sunt, quæ prorsus etiam improbemus. Nam fere illius, quæ nunc circumstrepit, impietatis, anomœam dico, is est, quantum quidem scimus, qui primus semina hominibus præbuerit. Causa autem, opinor, non sententiæ pravitas, sed vehemens studium Sabellio adversandi. Hunc ergo ego arborum cultori soleo comparare, detortam recentem plantam erigenti; deinde, immoderate retrahendo, aberranti a medio, et ad contrariam partem plantam abducenti. Tale aliquid et huic Viro contigisse comperimus. Cum enim Libyos (*Sabellii e Lybia oriundi*) impietati occurreret vehementer; non intellexit, se nimio contendendi studio in contrarium malum delabi. Et cum ei satis esset, non idem esse subjecto Patrem et Filium demonstrare, atque hæc adversus blasphemum (*Sabellium*) palmaria tenere; ut manifestam prorsus et redundantem victoriam habeat, non modo hypostaseon alietatem statuit, sed etiam

C essentiæ differentiam ac potentiæ gradus et gloriæ diversitatem.

transcribitur, tria præcipue asserta complectitur.

211 Quare inde contigit, ut mutarit quidem malum malo, a recta autem doctrina aberrarit. Hinc etiam non sibi constat in scriptis, nunc quidem tollens consubstantiale propter eum, qui hac voce ad destruendas hypostases prave utebatur; nunc vero admittens in iis, quæ defensionis causa ad cognominem (*Dionysium scilicet, Romanum Pontificem*) scripsit. Adhæc de Spiritu voces emisit minime dignas Spiritu, ab adorata illum deitate sejungens, et in inferioribus una cum creata ac ministra natura numerens. Vir igitur ille est ejusmodi. *Hactenus Basilius, tria potissimum de* Dionysio *affirmans; atque horum quidem primum est, a sancto Viro non tantum Personarum, sed et essentiæ diversitatem in sanctissima Trinitate constitui, sicque prima Anomœæ seu Arianæ hæreseos semina jacta fuisse; alterum, non eamdem semper in scriptis doctrinam traditam fuisse, utpote nunc admisso, nunc rejecto* consubstantialis *vocabulo; ac tertium denique, Spiritum sanctum, abnegata ei deitate, inter res factas seu creatas computari. Tria hæc Basilii de* Dionysio *asserta juverit paulo accuratius discutere. A primo, quod huc potissimum pertinet, initium hic duco.*

212 *Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum* 265, *num.* 43 *et seqq. in Basilii de* Dionysio *sententiam, universim spectatam, scribens, S. Basilium de* Dionysio *paulo liberius locutum videri, affirmat; ut autem Basilium excuset, ait eum, cum præmemoratam ad Maximum philosophum scriberet epistolam, compertos non habuisse* Dionysii *de Elencho et Apologia libros, ad Dionysium Romanum Pontificem conscriptos, uti nec Tractatum, ab Athanasio de sententia* Dionysii *contra Arianos concinnatum. Hunc Athanasii Tractatum nondum tunc S. Basilio innotuisse, ab eruditis facile admittitur, idque etiam loco citato recte probat laudatus Baronius ex eo, quod Basilius ipsum Athanasium, et quæ ab eo scripta fuissent, summopere observare solitus ac colere, suam nihilominus de* Dionysio *dicturus sententiam, nullam prorsus Athanasii, quod tamen argumenti exigebat ratio, mentionem fecerit, nec accusationem* S. Dionysio *apud Dionysium, Romanum Pontificem, a Pentapolitanis intentatam vel verbo attigerit, quam tamen ex citato Athanasii Tractatu, si modo hunc vidisset, dubio procul habuisset perspectam. Atque ita quidem verosimillimum est, Basilio tunc, cum præfatam ad Maximum philosophum scripsit epistolam, laudatum Athanasii Tractatum non præluxisse. Ast an idem quoque de apologeticis* Dionysii *libris, ad Dionysium Romanum Pontificem conscriptis affirmandum est?*

AUCTORE C. B.

His de Dionysio liberius locutum Basilium affirmat Baronius;

213 *Ipsemet Basilius sententiæ suæ, quam verbis proxime recitatis de* Dionysio *tulit, initio sic præfatur:* Cæterum quæ postulas Dionysii scripta, venere illa quidem ad nos et valde multa; sed non adsunt libri, et idcirco non misimus. *Quibus verbis, inquit Baronius, Basilius affirmare videtur, sese tunc, cum illa scriberet, nondum præ manibus habuisse apologeticos* Dionysii *libros, ad Romanum Pontificem scriptos. Verum, innuit Tillemontius tom. IV Monumentorum ecclesiasticorum pag.* 282, *quamvis Basilius in sua ad Maximum philosophum epistola sinistrum admodum de* Dionysio *ferat judicium, nequit tamen ex illa erui, Basilium tunc, cum illam exararet, nondum legisse apologiam, a* Dionysio *ad Romanum Pontificem datam, utpote quæ in ipsamet dicta Basilii epistola dilucide citetur; hisce nempe verbis, supra adhuc transcriptis:* Hinc etiam non sibi (Dionysius *Alexandrinus*) constat in scriptis, nunc quidem tollens consubstantiale propter eum, qui hac voce ad hypostases destruendas prave utebatur; nunc vero admittens in iis, quæ defensionis causa ad cognominem (*Dionysium scilicet, Romanum Pontificem*) scripsit. *Hæc Tillemontius, ut dixi, loco citato insinuat. Verum an huic scriptori contra Baronium certo assentiendum est? Erui non posse ex præfata Basilii epistola id, quod ex ea eruit Baronius, sat certum existimo. Etenim*

cum autem Basilius, sic loquens, apologeticos Dionysii libros, quidquid

E

F

verba numeri hujus initio recitata, ex quibus id erueretur, ita queunt exponi, ut iis Basilius, qui tunc in eremum secesserat, Maximo philosopho unice significet, sese Dionysii *Opera, quæ ad Maximum philosophum mittenda sibi describi amanuensibus librariisve longius positis imperarat, nondum accepisse; dictis autem verbis hunc in modum, ut certo queunt intelligi, intellectis, qua ratione, quæso, ex iis concludes, Basilium tunc, cum epistolam sæpius præfatam scriberet, apologeticos nondum* Dionysii *libros legisse? Poterat certe Basilius eremum nondum ingressus hos legisse, antequam vel illos sibi transmitti, Maximus philosophus postularet, vel ipsemet de transmissione illa facienda cogitaret.*

214 *Nequit ergo ex præfatis Basilii verbis illud erui, quod ex iis erui posse, visum est Baronio. Verum quamquam hoc ex dictis verbis certo nequeat concludi, non propterea tamen recte concluseris, Basilium jam tum, cum epistolam, sæpissime jam memoratam, ad Maximum philosophum scriberet, apologeticos* Dionysii *libros, ad Dionysium Romanum Pontificem scriptos, habuisse præ manibus, doctrinamve, in iis tractatam, apprime habuisse perspectam. Quamvis enim, ut recte observat Tillemontius, a Basilio in dicta epistola citetur Apologia, a* Dionysio *Alexandrino sui purgandi causa ad Romanum Pontificem sibi cognominem data, dici potest, Basilium*

interim contra opponi

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

Basilium intelligendum esse, non de quatuor libris, quos Dionysius *sub nomine Elenchi et Apologiæ ad Romanum Pontificem sui purgandi causa scripserit, sed de epistola, quam ante hos quatuor libros, ut num.* 138 *docuimus, eodem fine ad Pontificem transmiserit. Quod si vero ita intelligendus sit Basilius, nequit ex eo, quod in sua ad Maximum philosophum epistola* Dionysii *apologiam laudet, certo concludi, cum jam tunc, cum ad Maximum scriberet, quatuor legisse libros, de Elencho et Apologia a* Dionysio *conscriptos. Fateor, res ita habet: et vero Basilii, dum in epistola ad Maximum* Dionysii *Apologiam citat, de sola, quam hic ante quatuor de Elencho et Apologia libros scripserit, epistola indubie potest intelligi, si modo in Basilii, qua Baronius usus est, editione epistolæ ad Maximum locus, quo Basilius* Dionysii *Apologiam laudat, e Græco sermone in Latinum accurate sit conversus.*

queat, citasse

215 *Etenim hic locus apud Baronium ad annum supra laudatum de* Dionysio *sic habet:* Factum est, ut varius sit deprehensus et inconstans in conscriptionibus suis; et quidem tollit nunc τὸ ὁμοούσιον, coessentiale per ea, quibus in recta constitutione τῶν ὑποςάσεων, personarum scilicet, minus recte usus est; nunc contra admittit, dum respondet ejusdem nominis Dionysio, *Romano nempe Pontifici. Quæ verba nihil omnino continent, quod impediat, quo minus hæc posteriora,* nunc contra (Dionysius τὸ ὁμοούσιον *coessentiale*) admittit, dum respondet ejusdem nominis Dionysio, *quibus Basilius* Dionysii *Apologiam citat, de sola queant, quam hic ante quatuor de Elencho et Apologia libros scripsit, epistola intelligi, cum in hac præsertim* Dionysius, *uti ex num.* 138 *liquet,* τὸ ὁμοούσιον, *coessentiale seu consubstantiale admittat. Verum prædicti epistolæ ad Maximum loci facta ex idiomate Græco in Latinum conversio accurata non videtur. Is enim in Græco-Latina, qua utor, Operum S. Basilii editione, anno* 1730 *per monachos Benedictinos adornata, Græce in hunc modum exprimitur:* Ταύτηροι καὶ παντοδαπός ἐςιν ἐν τοῖς συγγράμμασιν, νῦν μὲν ἀναιρῶν τὸ ὁμοούσιον διὰ τὸν ἐπ' ἀξετήσει τῶν ὑποςάσεων κακῶς αὐτῷ κεχρημένον· νῦν δὲ προσιέμενος ἐν οἷς ἀπολογεῖται πρὸς τὸν ὁμώνυμον. *Huic autem, cui nullam prorsus laudati Benedictini lectionem variantem assignant, textui Græco, ad verbum accepto, versio hæc Latina, quæ a mox data atque per Baronium adhibita non parum dissonat, ad amussim respondet:* Hinc etiam varius seu inconstans est in suis scriptis, nunc quidem tollens vocabulum CONSUBSTANTIALE ob eum, qui hoc ad hypostases seu personas destruendas male usus est; nunc vero admittens, in quibus sui purgandi causa ad homonymum seu cognominem scribit. *Quæ verba ita nequeunt accipi, ut de sola agat Basilius epistola, a* Dionysio *ante quatuor Elenchi et Apologiæ libros conscripta. Etenim hæc posteriora,* nunc vero admittens, in quibus, seu in iis, in quibus sui purgandi causa ad homonymum seu cognominem scribit, *quibus a Basilio* Dionysii *Apologia laudatur, in se continent, vel certe subintellectum habent pronomen* ea, *quod ad substantivum præcedens* scripta, *ut consideranti patebit, debet referri, sicque facit hunc sensum:* Nunc vero admittens in iis scriptis, in quibus sui purgandi causa ad homonymum seu cognominem scribit.

probetur, ab illis non lectis perperam excusatur per Baronium.

216 *Quapropter cum substantivum* scripta, *seu potius pronomen, substantivi hujus locum supplens, quo a Basilio hic* Dionysii *apologia citatus, plurali numero exprimatur, nequit Basilius,* Dionysii *apologiam citans, de sola, quam hic ante quatuor Elenchi et Apologiæ libros scripsit, epistola intelligi. Intelligendus ergo est vel de quatuor Elenchi et Apologiæ libris, a* Dionysio *ad Romanum Pontificem scriptis, vel de his simul et de epistola, quam ante eosdem* Dionysius *ad Romanum Pontificem pariter dedit. Benedictini textum Græcum num. præcedenti huc transcriptum ita reddiderunt Latine:* Hinc etiam non sibi constat in scriptis, nunc quidem tollens consubstantiale propter eum, qui hac voce ad hypostases destruendas prave utebatur; nunc vero admittens in iis, quæ defensionis causa ad cognominem scripsit. *Hæc autem versio, secundum quam a Basilio minus clare laudantur quatuor* Dionysii *de Elencho et Apologia libri, nonnihil a versione, quam mox dedimus, discrepat; verum hæc nostra, ut consideranti patebit, textui Græco est conformior, eaque propterea etiam standum est, ut adeo Basilius in sua ad Maximum epistola, supra laudata, quatuor citet* Dionysii *libros de Elencho et Apologia conscriptos, ac proin ut Baronius liberiorem Basilii, quem in epistola ad Maximum tenuit, de* Dionysio *loquendi modum perperam excuset ex eo, quod Basilius tunc, cum illam epistolam scriberet, quatuor* Dionysii *de Elencho et Apologia libros nondum legisset. Neque est, cur Basilium, visis etiam et lectis hisce libris, liberius de* Dionysio *in dicta epistola esse locutum, minus credibile appareat. Etenim jam tum, cum ad Maximum philosophum scriberet, sanctus ille scriptor, fatente Baronio, viderat epistolam, a* Dionysio *ante quatuor de Elencho et Apologia libros ad Romanum Pontificem conscriptam; quamvis autem in hac Sanctus* (*vide hujus Commentarii num.* 138) *Dei Filium Patri consubstantialem apertissime confiteatur, ac proin doctrinam tradat palmari Arianorum errori e diametro oppositam, eum nihilominus, veluti qui prima Anomœæ seu Arianæ hæreseos semina hominibus præbuerit, Basilius in sua sæpissime laudata ad Maximum epistola liberrime traducit, uti palam est ex iis, quæ jam disseruimus.*

Probabile apparet, quam prius de Dionysio tulerat, postea Basilium,

217 *Non est ergo, cur parum sit aut minus credibile, Basilium, lectis etiam* Dionysii *de Elencho et Apologia libris, sinistram adeo de hoc, ut jam vidimus, protulisse sententiam. Nequiit quippe Basilius posterioribus* Dionysii *scriptis a sinistra, quam de sancto Viro ex lecta ejus ad Ammonium et Euphranorem epistola conceperat, opinione facile avocari. Aliud, quantum opinor, futurum fuisset, si Basilius, ad Maximum scribens, Tractatum, quem de* Dionysii *sententia Athanasius scripsit, quemque jam plus semel laudavimus, habuisset perspectum; cum enim Athanasium, ejusque scripta maximi fecerit, dubitandum non videtur, quin Basilius dicti Tractatus, in quo Athanasius* Dionysium *ab Arianorum erroribus immunem ostendit, argumentis motus, in Athanasii de* Dionysio *sententiam manibus pedibusque fuisset concessurus, ut adeo Baronius, loco supra laudato recte affirmet, aliter Basilium de* Dionysio *loculturum fuisse, si, quem Athanasius pro hoc defendendo conscripsit, Tractatum habuisset perspectum, quamvis interim ad immutandam, quam de* Dionysio *conceperat opinionem, moveri hujusmet Sancti libris, de Elencho et Apologia conscriptis, non potuerit. Quod dum dico, de Basilio, cum ad Maximum scriberet, dictum intellige. Etenim vero prorsus absimile non est, eum postea de* Dionysio *mutasse sententiam.* Sanctus Basilius, *inquit Tillemontius tom. IV Monumentorum ecclesiasticorum p.* 282, nondum, uti ex hujus epistolæ (*ad Maximum scriptæ*) serie apparet, erat episcopus, cum ita de Dionysio (*in epistola ad Maximum*) loqueretur, eratque forsan adhuc satis juvenis. Facile potest postea mutasse sententiam. Certe videmus, hunc (*Basilium*) illi (Dionysio *Alexandrino*) in prima sua canonica epistola (*hæc, a nobis jam memorata postque adhuc memoranda, Amphilochio inscripta est*) MAGNI titulum bis tribuere, etiam tunc, cum ne quidem ejus de Montanistarum baptismo opinionem potest probare. Citat etiam eum pro Spiritus sancti deitate, adjungens nihilominus, esse, cur quis hinc miretur. Textus, quos refert, sufficere videntur, ut Dionysii fides pura probetur hoc in capite, in quo eum erroris Basilius insimularat. *Ita Tillemontius, et meo quidem judicio satis probabiliter.*

quamvis contrarium contendant Benedictini, mutasse sententiam.

218 *Benedictini nihilominus, a Tillemontio hic dissentientes, in Notis, quas epistolæ ad Maximum philosophum sæpissime jam laudatæ subnexuere, sic scribunt:* Frustra quis cum Tillemontio conjiciat, Basilium mutasse sententiam, et quod junior dixerat,

A rat, recantasse in libro de Spiritu sancto cap. 29, ubi præclarissimum Dionysii de Trinitate testimonium profert. Frustra hoc, inquam, sententiæ immutatæ indicium existimetur. Tum cum enim citat illud testimonium, παράδοξον ἀκοῦσαι, mirabile auditu esse, dicit. Quod argumento est, eum Dionysio ne tunc quidem magis favisse. *Hæc laudati Benedictini contra Tillemontium. Verum non video, qua ratione hi ex eo, quod Basilius* Dionysii *citans de Spiritu sancto testimonium, auditu id mirabile pronuntiet, sat certo arguant, Basilium* ne tunc quidem, *cum præmemoratum de Spiritu sancto librum scripsit,* Dionysio magis favisse. *Etenim Basilius, cum* Dionysii *de Spiritu sancto testimonium citavit, vocare illud* mirabile auditu *potuit, quod illud secundum se mirum foret, utpote non tantum Spiritum sanctum, sed et sanctissimæ Trinitatis mysterium adeo perfecte exprimens, ut id vix alibi Basilius expressum invenisset perfectius.* Dionysii *de Spiritu sancto testimonium, quod Basilius e secunda* Dionysii *de accusatione et defensione epistola in suum de Spiritu sancto Tractatum intulit, mirabileque auditu appellavit, sic habet :* His omnibus congruenter et nos, forma etiam ac regula a presbyteris, qui ante nos vixerunt, accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agentes, tandem nunc vobis scribere desinimus. Deo autem Patri et Filio Domino nostro
B Jesu Christo cum sancto Spiritu gloria et imperium in sæcula sæculorum, amen. *Quibus ultimis verbis clarissime sane non tantum Spiritus sanctus, verum etiam duæ aliæ divinæ Personæ, totumque sanctissimæ Trinitatis mysterium exprimitur, ut adeo Basilius* mirabile auditu *vocare potuerit prælaudatum* Dionysii *de Spiritu sancto ac Trinitate testimonium, etiamsi jam factus senior* Dionysio *magis faverit.*

Hæc erat justo severior, contraque scribendi ratio,

219 *Utut sit, certum equidem est, Basilium, adhuc juniorem, verbis supra recitatis de* Dionysio, *veluti de Anomœæ seu Arianæ hæreseos fonte ac auctore esse locutum. Verum, inquies, quid tandem de severa hac Basilii in* Dionysium *censura sentiendum est? Respondeo : cum Basilius hanc ferens, fateatur,* Dionysium (*vide verba num.* 210 *recitata*) *non pravitate sententiæ peccasse, sed studio oppugnandi Sabellii, atque ut adversus hunc plenam et redundantem victoriam obtineret,* Dionysium *minime arbitratus est Anomœæ seu Arianæ impietatis fuisse affinem. Quapropter cum* Dionysium *prima jecisse Anomœæ seu Arianæ hæreseos semina nihilominus affirmet, necesse est, ut solas, quas* Dionysius *adhibuit, loquendi formulas, veluti Arianis faventes primaque eorumdem hæresos semina continentes, condemnet. Verum, inquies iterum, an sat*
C *recte a Basilio istæ sine ulla adhibita benigniori interpretatione rejiciuntur ac damnantur? Athanasius, qui non minus, quam Basilius* Dionysium *de sanctissima Trinitate orthodoxe admodum sensisse, persuasum habuit, in suo de* Dionysii *sententia Tractatu admittit quidem, varias, quas* Dionysius (*adi hujus Commentarii num.* 168) *adhibuit de sanctissima Trinitate loquendi formulas, Arianis favisse; verum eas, et a scriptis posterioribus, in quibus* Dionysius *mentem suam dilucidius exposuit, et a fine et sensu, quo eas adhibuit, excusat. Loquendi illæ formulæ ad humanam Christi naturam fere unice spectabant. Eo autem fine de hac sola fere Sanctus loquebatur, ut cum Sabelliani audacius Dei Filium negarent, et humana ejus Patri adscriberent, ostendens ipse, non Patrem, sed Filium pro nobis Hominem factum esse, Sabellianis persuaderet, Patrem non esse Filium, eoque pacto homines ad veram Filii Deitatem credendam, et ad Patris cognitionem sensim adduceret. Hunc finem sibi Sanctus habebat propositum, hanc tenebat adversus Sabellianos scribendi rationem.*

quam Dionysius adversus Sabellianos tenuit, ab Athanasio,

220 *Et vero hanc etiam utilem fuisse, Sabellianosque convertere natam, Athanasius in Tractatu de* Dionysii *sententia, mox iterum laudato, num.* 26 *his verbis docet :* Et est vere apta persuadendi forma ad insaniam Sabellii evertendam, ut, qui sequaces ejus cito coarguere velit, non ab argumentis ejus divinitatem indicantibus initium ducat; nempe Filium esse Verbum, Sapientiam et Virtutem; nec ab illo : Ego et Pater unum sumus, et; ne illi (*Sabelliani*) quæ recte dicta sunt, ad pravum sensum detorquentes, impudentis contentionis occasionem hinc arripiant, dum audiunt : Ego et Pater unum sumus, et, qui videt me, videt et Patrem meum; sed Salvatoris exemplo præmittat ea, quæ humano more de illo dicta habentur : cujusmodi sunt, esurire, laborare, quod vitis sit, quod oraverit et passus sit; quanto enim hæc dictu sunt humiliora, tanto liquidius demonstratur, Patrem non esse factum hominem. Necessum est enim, cum Dominus Vitis appelletur, agricolam exstare; et cum oret, esse qui exaudiat; cum denique petat, esse, qui concedat. Hujusmodi quippe dicta longe facilius Sabellianorum insaniam commonstrant, quod necesse omnino sit, alium esse, qui orat, alium, qui exaudit; alium vitem, alium agricolam. Quotquot enim verba Filium quasi alienum a Patre declarant; hæc ad carnem attinent, quam nostri causa gestavit.

AUCTORE C. B.

veluti utilis,

221 Opificia quippe secundum naturam a Deo sunt aliena; ideo cum caro opificium sit, Verbum, quod, ut ait Joannes, caro factum est, licet secundum naturam proprium sit Patri, et ab eo indivisibile; attamen si caro spectetur, Pater dicitur ab illo remotus; quæ enim carni propria sunt, ipse E concedit, ut de se dicantur, quo hinc palam fiat, non alterius, sed suum proprium corpus fuisse. Cum itaque hæc eo modo sint intelligenda, citius Sabellius convincetur, non esse Patrem, qui caro factus est; sed ejus Verbum, quod illam redemit, Patrique obtulit. Et ubi quis illum ita coarguerit, ac persuaserit, hinc divinitatem quoque Verbi facilius edocebit; ipsum nempe esse Verbum et Sapientiam, Filium et Virtutem, Splendorem et Figuram. Necesse quippe est, jam denuo colligere, cum Verbum existat, et Verbi Patrem esse oportere; Sapientia cum sit, ejus Parentem esse; et Splendor cum sit, esse quoque Lucem, atque ita Patrem et Filium unum esse. Hæc cum probe sciret Dionysius, illa edidit scripta, prioribusque verbis Sabellium compressit. His vero Arianam prosternit hæresim. Ut enim humana Salvatoris apta sunt ad Sabellium evertendum, e converso in Ariomanitas, non ex humanis, sed ex iis, quæ Verbi divinitatem indicant, argumenta sunt mutuanda; ut ne illi, quæ de Domino corporis causa dicuntur, prave interpretantes, existiment ejusmodi esse Verbum, quales nos homines sumus, ac demum in insania sua perseverent. Qui si de Divinitate doceantur, suum ipsi errorem improbabunt; cumque didicerint, Verbum carnem factum F esse, humana imposterum facilius distinguent ab iis, quæ ad Divinitatem attinent.

laudatur.

222 *Hactenus Athanasius ostendens, eam, quam* Dionysius *contra Sabellianos tenuit scribendi rationem, aptam admodum fuisse, ut illos ab impia, qua infecti erant, circa sanctissimam Trinitatem opinione revocaret. Dispiciat nunc studiosus lector, utri modo assentiendum sit, Athanasione, qui, re mature discussa, prolixum pro tutanda* Dionysii *contra Arianos fama Tractatum scripsit, an potius Basilio, qui junior adhuc, rogatus a Maximo philosopho suam dicere de* Dionysio *sententiam, sancti Viri scribendi contra Sabellium rationem, veluti supervacaneam et noxiam, utpote qua prima Anomœæ seu Arianæ hæresos semina jacta sint, brevi scripta ad Maximum epistola, traducit. Quod ad me pertinet, utrumque sanctum virum, Basilium scilicet et Athanasium, impense revereor; Basilius tamen in* Dionysium *ob nonnullas loquendi formulas comparationesque adhibitas, quas Athanasius modo non uno apte simul orthodoxeque exponit, æquo videtur severior, dum ob eas sanctum Virum Anomœæ hæreseos primum auctorem facit. Procedo nunc ad alterum Basilii assertum, quo* Dionysium (*adi num.* 211) *in scriptis suis sibi non constare, affirmat.*

AUCTORE C. B.

§ XX. Duo alia Basilii de Dionysio asserta expenduntur.

Dionysius in epistola ad Ammonium auferre consubstantiale

Benedictini, supra plus semel jam laudati, ad hæc Basilii in epistola ad Maximum verba, ante adhuc recitata, Hinc etiam (Dionysius *Alexandrinus*) non sibi constat in scriptis, nunc quidem tollens consubstantiale propter eum, qui hac voce ad hypostases destruendas prave utebatur; nunc vero admittens in iis, quæ defensionis causa ad cognominem scripsit, *sic observant :* Valde dubium est, quod hoc loco asseverat Basilius, et a Dionysio sublatum et a Sabellio adhibitum consubstantiale. Ipse Dionysius confutavit accusatores suos, teste Athanasio, ibidem (*in Tractatu de sententia* Dionysii *num.* 18) pag. 255 : Qui eum mentiebantur, (*seu potius, ut Græce est*) asseverabant, dixisse Filium inter res creatas computari et nequaquam esse Patri consubstantialem. Quod spectat ad Sabellium, probabile non est, ei arrisisse consubstantiale, quod non minus ipsi adversarium est quam Arianis; nusquam hac voce perhibentur usi esse Sabelliani. Sed cum ea Basilius sibi persuasisset abusum esse Marcellum Ancyranum, facile adductus est, ut idem de Sabellio judicium ferret.

B *Ita illi; verum jam supra vidimus,* Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola dixisse, Dei Filium a Patre secundum substantiam alienum, ut adeo a* Dionysio *sublatum consubstantiale, Basilio potuerit videri, nec, uti ex iis, quæ num.* 172 *et seqq. disputavimus, facile colliges, quidquam officit, quod Sanctus deinde in sua ad Dionysium, Romanum Pontificem, epistola sese Dei Filium Patri asseruisse non consubstantialem, iverit inficias.*

videri potuit Basilio;

224 *Quod autem jam pertinet ad secundum, quod laudati Benedictini aiunt, dubium esse scilicet, an a Sabellio consubstantiale fuerit adhibitum; nolim ego id asserenti Basilio, nisi ob rationes prorsus graves refragari; illæ autem, quas verbis mox recitatis Benedictini adducunt, hujusmodi esse non videntur. Sabelliani Personarum in sanctissima Trinitate distinctionem impugnabant. Sic ergo ex admisso consubstantiali, ut etiam reipsa faciebant, argutari poterant : Filius consubstantialis est Patri, Spiritus sanctus item consubstantialis est Patri simul et Filio : ergo omnes tres ejusdem sunt substantiæ seu naturæ : ergo omnes tres unam dumtaxat substantiam seu naturam constituunt, ac proin etiam unicam Personam, et non nisi penes nomina differunt. Sane non video, consubstantiale Sabellianis esse adversarium, nisi iis pariter adversarium velis, Patrem, Filium et Spiritum sanctum unam eamdemque in*

C *sanctissima Trinitate constituere substantiam seu naturam. Ad id autem, quod addunt laudati Benedictini, consubstantiali usos nusquam perhiberi Sabellianos, respondeo, nec uspiam perhiberi contrarium, ac proin, cum nihil obstet, quo minus vocem illam adhibuisse credantur, Basilio diserte asserenti, illos ad destruendas hypostases consubstantiali abusos, assentiendum esse. Itaque valde dubium non est, quod Basilius de consubstantiali per* Dionysium *sublato et per Sabellium adhibito verbis supra iterato recitatis asseverat.*

ast Dionysium, quod alibi consubstantiale admittat, idem S. Scriptor,

225 *Verum an quemadmodum hac in re Basilio hic assentimur, assentiendum pariter ei est, dum iisdem verbis supra recitatis* Dionysium *ex eo, quod nunc rejiciat, nunc admittat consubstantiale, sibi non constare in scriptis affirmat? Respondeo :* Dionysius, *ut supra docuimus, in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola Dei Filium a Patre secundum substantiam alienum asseruit; quo ex asserto erat consequens, ut Dei Filius secundum* Dionysium *Patri esset non consubstantialis; verum quando Sanctus ibidem Dei Filium a Patre secundum substantiam alienum dixit, de eo, ut supra pariter docuimus, secundum humanam naturam considerato fecit sermonem. Jam vero quando* Dionysius *in epistolis seu libris, sui defendendi causa ad Romanum Pontificem scriptis, Dei Filium Patri consubstantialem affirmat, de illo secundum naturam* D *humanam non considerato loquitur. Quapropter, cum sub diversa ratione Dei Filium Patri consubstantialem, et non consubstantialem in scriptis proxime laudatis statuat, non video qui sibi non constare in scriptis a Basilio dici queat ex eo, quod in epistola ad Ammonium tollat consubstantiale, hocque vocabulum in epistolis ad Romanum Pontificem sui purgandi causa scriptis admittat.*

cum illud vocabulum Antiochena synodus rejecerit,

226 *Adhæc fac* Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola, et in epistolis sui purgandi causa ad Romanum Pontificem scriptis de Dei Filio secundum naturam humanam non considerato esse locutum, potuit nihilominus Sanctus vocabulum* consubstantiale, *quod illud, ut ait Basilius, Sabelliani perperam adhiberent, perversove sensu acciperent, in epistola ad Ammonium contra Sabellianos scribens rejicere; admittere vero in epistolis ad Romanum Pontificem sui purgandi causa scriptis. Sic concilii Antiocheni, anno* 269 *aut* 270 *contra Paulum Samosatenum celebrati, Patres vocabulum consubstantiale, quod illo Paulus ad impiam suam de secunda sanctissimæ Trinitatis Persona doctrinam stabiliendam abuteretur, non immerito rejecerunt, idem vero magnæ Nicænæ synodi Patres, qui Arium proscripserunt, non immerito contra admiserunt. Audi, qui hac de re testimonium perhibeat, loquaturque Athanasius, epistola de synodis num.* 45 *hæc scribens :* Etsi ambarum synodorum (*Antiochenæ et Nicænæ*) Patres diverse de consubstantiali mentionem fecerint, nullatenus tamen ab illis dissidere E debemus, sed illorum perscrutari sententiam, et tunc ambas inter se synodos consentire deprehendemus. Qui enim Samosatensem deposuere, vocem consubstantialis corporali accepere modo, cum Paulus argutari vellet ac dicere, Si Christus non ex homine Deus factus est, ergo consubstantialis est Patri atque hinc necesse est, tres esse substantias; unam priorem, duas vero ex illa procedentes. Ideoque illud Pauli (*Samosateni*) sophisma jure caventes, dixere Christum non esse consubstantialem; neque enim Filius ita se habet respectu Patris, qualiter ille cogitabat.

Nicæna admiserit.

227 Qui autem Arianam hæresim anathemate damnarunt, cum Pauli calliditatem animadvertissent, et cogitarent, non ita de incorporeis, et maxime de Deo, consubstantialitatem accipiendam esse, agnoscentesque Verbum non creaturam, sed prolem ex substantia esse; item Patris substantiam Filii principium, radicem et fontem esse, ac eumdem ex se veram esse genitoris similitudinem, nec eum quasi natura extraneum, uti nos sumus, a Patre separatum esse, sed cum ex ipso sit, Filium F esse indivisum, uti se habet splendor erga lucem; cum item sibi faverent Dionysii (*Alexandrini episcopi*) exempla, Fontis scilicet vox et Consubstantialis defensio; et ante ista vox Salvatoris index unitatis; Ego et Pater unum sumus; et, Qui vidit me, vidit et Patrem; ea, inquam, de causa jure et ipsi Filium consubstantialem dixerunt. Et sicuti, ut supra dixi, nemo Apostolum culpaverit, quod de Lege Romanis hoc modo, Hebræis alio scripserit; sic nec præsentis temporis homines priscos illos criminati fuerint, si eorum considerent interpretationem; neque prisci posteros reprehenderint, si advertant, qua sententia et quo usu ita de Domino scripserunt. Etenim utraque synodus ex legitima causa hoc modo alia, alio alia locuta est. Cum enim Samosatensis, Filium, sentiret, non esse ante Mariam, sed ab illa initium existendi accepisse, idcirco episcopi tunc congregati, illum deposuerunt, et hæreticum declararunt; de Filii autem divinitate cum simplicius scriberent, ad accuratam consubstantialis interpretationem non devenerunt, sed, ut conceperant, de consubstantialitate locuti sunt.

severiori, quam par est, censura perstringit,

228 *Cum ergo, uti ex his Athanasii verbis, huc jam transcriptis, facile colliges, concilii Antiocheni Patres consubstantiale idcirco rejecerint, quod Paulus Samosatenus eo sensu, quo in humana generatione filius patri consubstantialis, id est, ejusdem, quantum*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *quantum ad speciem, cum eo substantiæ dicitur, vocabulum illud acciperet, hinc que inferret, si Christus esset ex substantia Dei Patris, tres fore in sanctissima Trinitate substantias eo modo distinctas, quo in humana generatione filii substantia a substantia patris distinguitur, cum, inquam, concilii Antiocheni Patres* consubstantiale *idcirco rejecerint, potuit etiam* Dionysius *idem vocabulum, contra Sabellianos scribens, si illud hi* (*ut ait Basilius*) *in perverso sensu acceperint, merito rejicere. Sabelliani divinas personas confundebant, ac proin per consubstantiale non tantum essentiæ seu substantiæ, sed etiam forte personæ unitatem intellexerint. Quod si autem hoc sensu consubtantiale acceperint, merito* Dionysius *contra illos scribens, vocabulum illud rejecerit, idemque postea, cum ad Romanum Pontificem sui purgandi causa scripsit, admiserit, sicuti Nycænæ synodi Patres idem vocabulum, licet ab Antiochenis antea rejectum, pariter deinde admiserunt. Itaque quocumque modo res spectetur, non video, an sat æquo* Dionysius, *cum ex dictis consubstantiale, quod uno loco rejecit, alio deinde, nisi diverso sensu acceptum, non admittat, sibi non constare in scriptis a Basilio dicatur. Et vero probabile non apparet, virum talem, qualis fuit* Dionysius, *sibi parum aut nihil in præcipuo fidei articulo credendo*
B *constitisse. Videtur adeo et hic Basilii de* Dionysio *judicium severius esse, quam par sit, ac proin Athanasio assentiri malim, qui, quidquid* Dionysius *Dei Filium a Patre secundum substantiam alienum faciens, Divini Verbi consubstantialitati in speciem contrarium asseruit, ad humanam, quam illud assumpsit, naturam recurrendo, sensu orthodoxo exposuit, Sanctumque ab Arianorum erroribus quam maxime alienum ostendit. Hæc nostra est de secundo, quod Basilius de* Dionysio *protulit, quodque supra explanavimus, judicio sententia. Restat nunc, ut quid de tertio, quod Basilius de* Dionysio *pariter protulit, sentiendum sit, exponam.*

hoque ipsum, Dionysii de Spiritu sancto doctrinam carpens,

229 *Judicium illud his verbis, supra adhuc recitatis, concipitur :* Adhæc de Spiritu voces emisit minime dignas Spiritu, ab adorata illum Deitate sejungens et in inferioribus una cum creata ac ministra natura numerans. *Tertium ergo Basilii de* Dionysio *judicium in eo versatur, quod Spiritum sanctum a* Dionysio *inter res factas seu creatas computari existimet. Athanasius, qui* Dionysium *ab errore eorum, qui Dei Filium inter creaturas computant, contra Arianos vindicat, nihil plane scripsit, quo Sanctum ab errore, quo Spiritum sanctum creaturis accensuerit, immunem ostenderet. Verum ipsemet Basilius, atque etiam ipse* Dionysius *in suis de*
C *Elencho et Apologia libris eas afferunt Sancti nostri de Spiritu sancto sententias, ex quibus hunc non minus orthodoxe de tertia, quam de secunda Trinitatis persona sensisse, manifestum efficitur. Ut de re unusquisque queat recte dispicere, verba Basilii ac* Dionysii *præcipua, huc facientia, transcribo. Basiliana, quorum jam partem supra dedi, libro de Spiritu sancto cap.* 29 *hæc sunt :* Irenæus ille et Clemens Romanus et Dionysius Romanus, et Alexandrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirum est, in secunda ad sibi cognominem epistola de accusatione et defensione, hunc in modum finivit sermonem. Transcribam autem vobis ipsa hominis verba : His omnibus, inquit, congruenter et nos; forma etiam ac regula a presbyteris, qui ante nos vixerunt, accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agentes, tandem nunc vobis scribere desinimus. Deo autem Patri et Filio, Domino nostro Jesu Christo cum sancto Spiritu gloria et imperium in sæcula sæculorum, amen.

cum hæc ex varii Sancti sententiis, quas ipsemet S. Basilius

230 *Prima hæc est orthodoxa, quam Basilius libro proxime laudato affert, Dionysii de Spiritu Sancto sententia. En etiam verba, mox recitatis proxime subjuncta, quibus etiam alias non minus orthodoxas* Dionysii *de Spiritu sancto sententias in medium adducit :* Nec quisquam, *inquit,* dicere possit hæc correcta fuisse ac immutata. Neque enim ita sermonem confirmasset, dicens videlicet, accepisse se formam ac regulam si IN SPIRITU dixisset : hujus enim vocis usus creber est. At illud erat, quod egebat defensione. Qui quidem et in medio scripti sic loquitur adversus Sabellianos : Si eo, quod tres sunt hypostases, divisas esse dicunt, tres sunt, etiamsi nolint : aut divinam Trinitatem prorsus e medio tollant. Ac rursum, divinissima enim ob id etiam post unitatem Trinitas est. *Hæc Basilius, cum perperam de Spiritu sancto sentire, a quibusdam accusaretur, in laudato de Spiritu sancto libro litteris mandavit. Censuit ergo hic sanctus scriptor cum librum illum elucubravit,* Dionysium *ab omni circa tertiam Trinitatis Personam erroris suspicione esse immunem; alias enim ab eo in sui defensionem citandus non fuisset* Dionysius, *si hic æque ac ille in ejusdem criminis suspicionem potuisset adduci. Videtur ergo, ut jam supra docuimus, esse probabilius, Basilium, jam seniorem factum, suam, quam de* Dionysio *junior tenuerat, immutasse sententiam. Adi hujus Commentarii num.* 218, *ubi etiam probatum invenies, contrarium non recte concludi ex eo, quod Basilius eo ipso loco, quo jam senior in libro de Spiritu sancto verbis proxime recitatis præclarissimum* Dionysii *de Spiritu sancto testimonium profert, vocet illud* πάραδοξον ἀκοῦσαι mirabile auditu.

AUCTORE C. B.

et Tractatus de sententia Dionysii

231 *Utut sit, mutarit Basilius jam senior, non mutarit, quam junior de* Dionysio *tulerat sententiam, orthodoxam equidem de Spiritu sancto doctrinam continent textus, quos, veluti a* Dionysio *litteris consignatos, verbis supra productis sanctus ille scriptor laudat. Adhæc quam orthodoxe de Spiritu sancto* Dionysius *senserit, liquet etiam ex binis Sancti sententiis, quas Athanasius e secundo* Dionysii *de Elencho et Apologia libro in suum de sententia* Dionysii *Tractatum intulit, quasque Tractatus hujus num.* 17 *Benedictinorum, qua utor, versio exhibet. Prior, jam supra ad* Dionysii *de secunda Trinitatis Persona opinionem elucidandam transcripta, hucque nunc iterum ad sancti Viri de tertia Trinitatis Persona doctrinam pariter elucidandam ex parte saltem transscribenda sic habet :* Patrem dixi, et priusquam Filii mentionem facerem, jam illum in Patre significaram; Filium adjunxi, ac etiamsi Patrem non prius nominassem, is tamen in Filii nomine comprehensus fuerat; Spiritum sanctum addidi, sed simul et unde et per quem processerit, adjunxi. Illi vero ignorant, neque Patrem, qua Pater est, a Filio alienari posse, nam nomen illud est origo conjunctionis; neque Filium a Patre separari; namque Patris vocabulum commune quidpiam indicat. In manibus autem illorum est Spiritus, qui neque a mittente, neque a ferente separari potest. Quomodo igitur ego, qui talibus utor nominibus, illa a
D se invicem separata et omnino diversa existimem? E *Posterior vero his verbis, quæ, quod maxime notari digna sint, Græce simul et Latine huc transcribo, concipitur :* Ὅυτω μὲν ἡμεῖς εἴςε τὴν τριάδα τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα. Sic quidem nos indivisibilem Unitatem in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem iterum, quæ imminui nequit, in Unitatem contrahimus.

apud Athanasium exhibent, orthodoxa fuisse probetur,

232 *Benedictini in Notis, quas laudato Athanasii Tractatui adjungunt, de posteriori* Dionysii *Græce atque Latine huc jam transcripta sententia sic observant :* Eximia hæc clusula, τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα, quæ in editis desideratur, in omnibus Mss. habetur, et a veteri interprete versa est; ut nihil dubium sit, eam typographi mendo omissam fuisse, quod hæc verba τριάδα et μονάδα similiter desinerent : quod item palam est ex iis, quæ habentur infra num. 19, *ubi nempe Athanasius sic scribit :* Quod autem illi (*Ariani*) separant et dividunt Verbum a Deo, id ille (Dionysius *Alexandrinus*) improbat, cum ait, Trinitatem, quæ nec dividi, nec minui potest, in unitatem contrahi. *Græce :* Καὶ τὸ μὲν ἀποσχοινίζειν καὶ διαιρεῖν αὐτοὺς τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀναιρεῖ λέγων αὐτὸς ἀδιαίρετον καὶ ἀμείωτον τὴν τριάδα εἰς μονάδα

AUCTORE C. B.

μονάδα συγκεφαλαιοῦσθαι. *Quibus ex verbis potissimum, utpote ab Athanasio ad verba, quæ prævie ex* Dionysii *de Elencho et Apologia libris recitavit, respiciente prolatis, indubium mihi fit, quod Benedictini verbis mox transcriptis de posteriori* Dionysii *circa sanctissimam Trinitatem sententia observant, ut adeo pro certo habeam, hanc a* Dionysio *vere fuisse prolatam. Hæc autem præclara, aureisque apicibus exaranda sententia, qua omnes profligantur adversus Trinitatem obortæ hæreses, omnibus aliis* Dionysii *dictis eminet. Ita ad verbum fere laudati Benedictini in Admonitione, quam Athanasii de sententia* Dionysii *Tractatui præmittunt.* Personas, *inquit lib.* II, *epistola* 144 *Isidorus Pelusiota,* in sanctam Trinitatem dilatare atque in unam essentiam colligere, rectissimum ac verissimum dogma est. *Liquet ergo ex posteriori* Dionysii *sententia huc transcripta, eum recte admodum atque orthodoxe de tota sanctissima Trinitate ac proin etiam de Spiritu sancto sensisse. Quapropter cum hoc ipsum etiam ex Sancti de Trinitate sententia, num. præcedenti transcripta, aliisque insuper supra memoratis manifestum sit, hæque omnes, uti ex ante dictis facile intelliges, ex* Dionysii *de Elencho et Apologia libris depromptæ sint, ex his certe Basilius sinistrum illud, quod, ut ante docuimus, de* Dionysii *circa Spiritum*
B *sanctum doctrina protulit, judicium non hausit.*

verosimillime etiam facit,

233 *At, inquies, quibus ergo* Dionysii *scriptis motus Basilius tam sinistre de Sancti circa Spiritum sanctum doctrina judicavit? Respondeo : verosimillime non aliis, quam epistola a* Dionysio *ad Ammonium et Euphranorem contra Sabellianos scripta, ex qua etiam Basilius censuit, prima Anomœæ hæreseos semina a* Dionysio *jacta fuisse. Verum quemadmodum Basilius hoc censens, æquo, ut jam diximus, in* Dionysium *severior fuisse videtur, ita et illum in hunc æquo pariter severiorem fuisse arbitramur, dum ait :* Adhæc (*sanctus*) Dionysius) de Spiritu voces emisit, minime dignas Spiritu, ab adorata illum Trinitate sejungens et in inferioribus una cum creata ac ministra natura numerans. *S. Athanasius verba, a* Dionysio *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola prolata, quæ sensus heterodoxi erant capacia, quæque, veluti Anomœæ hæreseos semina, Basilius accepit, sensu probe orthodoxo exposuit, itaque porro ea explanari posse ac debere in suo de* Dionysii *sententia Tractatu ostendit. Hinc suspicari fas est, pariter* Dionysii *verba, quæ nuspiam Basilius profert, quibusque Spiritum sanctum creaturis accenseri, putavit, sensus orthodoxi fuisse capacia, orthodoxeque ab Athanasio interpretanda fuisse, si hic, quemadmodum pro tutanda* Dionysii *circa secundam Trinitatis Personam sententia Tra-*
C *ctatum scripsit, ita etiam pro defendenda sancti Viri circa tertiam Trinitatis Personam doctrina calamum strinxisset.*

hincque quid de Basilii circa Dionysium judicio universim statuendum sit, patescit.

234 *Hæc nominatim de tertio Basilii, supra memorato, circa* Dionysium *judicio. Ut tandem, quid de omnibus tribus sancti hujus scriptoris judiciis sentiendum sit, edicam, sic habeto : observarat Basilius in* Dionysii *ad Ammonium epistola locutiones nonnullas, quæ quamquam orthodoxe possent exponi, sensu tamen magis obvio acceptæ, sequioris interpretationis erant capaces. Hinc sanctus ille scriptor magis ad Arianorum seu Anomœorum, qui impiam suam doctrinam ex* Dionysio *haustam dictitabant, clamores attendens, quam ad posteriora Sancti Scripta omni dubio procul probe orthodoxa nulliusque sequioris interpretationis capacia, severiori, quam par sit, censura priora* Dionysii *scripta seu epistolam ad Ammonium et Euphranorem datam perstrinxerit. Verum quamvis hæretici, qui humani arbitrii libertatem negant, pro hac opinione sua ad S. Augustinum continue appellent, non propterea tamen hic sanctus Doctor, cum arbitrii libertatem, sicubi hanc negare videatur, clarissime alibi admittat, merito dici potest, perversæ hæreticorum, libertatem negantium, opinioni semina suppeditasse. Hinc collige, quid universim de Basilii circa* Dionysium *judicio sentiendum sit, quidve ego sentiendum, existimem. Rerum ad Sanctum nostrum spectantium seriem,* D *quam discutienda tutandaque* S. Dionysii *circa sanctissimam Trinitatem doctrina tantisper interrupi, tandem resumo.*

§ XXI. Annus, quo Valerianus a Persis captus fuerit, disquiritur, sicque via ad reliquas Dionysii res gestas chronologice ordinandas aperitur.

Valerianus a Persis capitur;

Valerianus, crudelissima in Christianos persecutione per triennium et amplius, ut docebimus, exercita, tandem anno secundum dicenda imperii sui septimo a Persis captus, atque in servitutem abductus, justo Dei judicio impietatis suæ pœnas dedit. Lactantius libro de Mortibus persecutorum, postquam de Decio et persecutione ab eo suscitata locutus est, capite 5 *hac de re sic scribit :* Non multo post Valerianus quoque non dissimili furore correptus, impias manus in Deum intentavit, et multum, quamvis brevi tempore, justi sanguinis fudit. At illum Deus novo ac singulari pœnæ genere affecit, ut esset posteris documentum, adversarios Dei sæpe dignam scelere suo recipere mercedem. Hic captus a Persis, non modo imperium, quo fuerat insolenter usus, sed etiam libertatem, quam ceteris E ademerat, perdidit, vixitque in servitute turpissime. Nam rex Persarum Sapores, qui eum ceperat, si quando libuerit, aut vehiculum ascendere aut equum, inclinare sibi Romanum jubebat ac terga præbere, et imposito pede super dorsum ejus, illud esse verum dicebat, exprobrans ei cum risu, non quod in tabulis aut parietibus Romani pingerent. Ita ille dignissime triumphatus, aliquandiu vixit, ut diu barbaris Romanum nomen ludibrio ac derisui esset. Etiam hoc ei accessit ad pœnam, quod, cum filium haberet imperatorem, captivitatis suæ tamen ac servitutis extremæ non invenit ultorem, nec omnino repetitus est. Postea vero quam pudendam vitam in illo dedecore finivit, direpta est ei cutis, et exuta visceribus pellis, infecta rubro colore, ut in templo barbarorum deorum ad memoriam clarissimi triumphi poneretur, legatisque nostris semper esset ostentui, ne nimium Romani viribus suis fiderent, cum exuvias capti principis apud deos suos cernerent.

hoc verosimilius anno 260 *accidit:*

236 *Ita Laudatus Lactantius recte quidem Valerianum justo Dei judicio in impietatis pœnam a Persis captum referens, nullam tamen addens notam chronicam, ex qua, quo anno imperatorem illum capi acciderit, utcumque colligas. Eodem defectu alii scriptores antiqui, qui rem illam litteris mandarunt, etiam laborant. Sunt quidem, qui eventum* F *illum, additis etiam notis chronicis, signarunt, verum hæ sunt hujusmodi, ut ex iis non nisi ægerrime annum, quo Valerianus a Persis captus sit, sat certo definias. Hinc ea de re inter eruditos, aliis pro anno* 259, *aliis contra pro anno* 260 *certantibus, acriter disceptatur. Hos inter non infimum locum tenent Pearsonius in Annalibus Cyprianicis et Pagius in Criticis, quos, quod, quæcumque scriptores alii de hoc argumento tradunt, compendio exhibeant, solos hic propemomodum commemoro. Prior Valeriani captivitatem anno* 260, *posterior anno* 259 *affigendam contendit. Utri potius assentiendum sit, hoc paragrapho indago. Ut autem ab ipso hujus disquisitionis initio opinionem meam promam, Pearsonii opinionem amplector. Conatur quidem illam Pagius variis argumentis convellere; verum nullum omnino, quantum mihi equidem apparet, in medium adducit, quod tantopere urgeat, ut a Pearsonii opinione cogat recedere. Quod vero ad Pearsonium pertinet, quamvis omnes etiam simul sumptæ, quas affert, rationes rem non evincant, seu eam indubitatam certamque non faciant, verosimillimam tamen reddunt. Adhæc quamvis aliquas proponat, quæ facile possint elidi, alias tamen adjungit, quæ sint perquam validæ, quæque me, ut Pearsonii sententiæ assentiar, idcirco potissimum impellunt, quod hæc sit communior,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *communior, quam Pagii opinio, salvetque non minus notas chronicas, quas a scriptoribus antiquis, quorum scilicet fides integra habenda, subministratas, invenio. Res ex dicendis patescet. A rationibus, quibus Pearsonius Valeriani captivitatem anno* 260 *affigendam contendit, initium duco.*

tria argumenta, quibus hæc epocha stabilitur.

257 *Hic scriptor in Annalibus Cyprianicis supra laudatis ad annum* 260 *num.* 3, *præmissis binis rationibus, quas huc, utpote ad rem controversam probandam minus validas, transcribendas non duco, sic habet :* Tertio Secularis et Donatus, qui ante septimum ejus (*Valeriani*) imperii annum consules non fuere, toties rescriptis Valeriani et Gallieni subscribuntur, ut hujus anni (260 *nempe*) aliqua parte eum (*Valerianum*) adhuc libertate gavisum esse, necesse sit. Quarto quadraginta et duobus mensibus, quod ex Dionysii (*Alexandrini episcopi*) scriptis recte colligitur, Christianos persequi (*Valerianus*) non potuit, nisi ejus auctoritas aliqua hujus anni parte durasset. Denique Sextus Aurelius Victor calculum nostrum confirmat, dum de Gallieno ait, regnavit annis quindecim, cum patre septem, solus octo. *Ita Pearsonius, tres rationes duabus aliis, quas proxime præmisit, adjungens, ob quas Valerianum anno* 260 *a Persis captum arbitretur. Priori e tribus hisce postremis rationibus*

B *nolo etiam multum insistere, facileque concedo Pagio, qui eam in Criticis ad annum* 259 *num.* 11 *hunc in modum excipit :* At si hæc ratio (*verborum scilicet, quæ ex Pearsonio proxime citavi, initio indicata*) valeret, sequeretur anno 261 Valerianum adhuc in libertate positum fuisse; cum in codice Justinianeo leges reperiantur, quæ in titulo præferunt Gallienum et Valerianum Augg. Mendosæ itaque eæ ac similes inscriptiones, et ab eo, qui leges collegit, perperam additæ, ut notavit Baronius, loquens de quodam rescripto imperatoris Severi anno primo imperii ejus dato, quod Severi et Antonini ejus filii nondum imperatoris nomen exhibet. Similes errores tam in Caro, quam in Diocletiano infra indicabimus. *Hactenus laudatus Pagius, cui argumentum, quod a rescriptis Valeriani nomine signatis et ad annum* 260 *referendis Pearsonius repetit, verbis recitatis confutanti haud difficulter, ut jam dixi, assentior.*

Ad alterum ex duobus horum posterioribus, ab aliquo Dionysii loco

258 *Verum huic scriptori non item assentiendum reor, dum duo postrema Pearsonii argumenta, verbis ex hoc auctore præcedenti numero transcriptis contenta, pariter confutat, seu potius sese confutare, arbitratur. Rationes enim, quibus id conatur effectum dare, nihil plane evincunt, hincque fit, ut, cum scriptorum antiquorum de Valeriani captivitate asserta*

C *explanari non incommode queant, si hæc anno* 260 *innectatur, Pearsonio hanc Valeriani captivitati assignanti epocham propensissime assentiar, futurumque existimen, ut id non minus prompte faciant, qui, quæ in hujus paragraphi decursu disputaturi sumus, attento animo pervolverint. Primum e duobus ultimis memoratis Pearsonii argumentis ad hoc fere reducitur :* Dionysius *Alexandrinus apud Eusebium Historiæ Ecclesiasticæ lib.* VII, *cap.* 10 *epistola ad Hermammonem de Valeriano sic scribit :* Joanni quoque similiter revelatum est. Ait enim : Et datum est illi os loquens magna et impia, et data est illi potestas et menses quadraginta duos. Utrumque porro in Valeriano impletum mirari licet. *Porro* Dionysius *hanc Joannis prophetiam Valeriano applicans, designat persecutionem, ab hoc in Christianos motam, per menses duos et quadraginta circiter durasse, pacemque Ecclesiæ ante hos elapsos non esse restitutam. Quapropter cum Valerianus non ante annum* 257 *persequi Christianos inceperit, necesse est, ut ante annum* 260 *a Persis captus atque in servitutem abductus non fuerit : alioquin enim non per menses quadraginta duos, sed per biennium tantum persecutus fuerit Ecclesiam, dicendumque erit, ei præmemoratam Joannis prophetiam a* Dionysio *perperam applicari.*

259 *Tale, ut jam dixi, primum est e duobus posterioribus Pearsonii argumentis. Videamus modo, qui ad hoc Pagius respondeat.* Quo anno, *inquit ad annum* 259 *num.* 10, Valerianus a Sapore captus fuerit, hactenus in controversiam vocatum, quod Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. VII, cap. 10 de persecutione ab eo excitata loquens hæc verba Apocalypsis 13 eidem applicet : Et data est illi potestas faciendi per menses quadraginta duos; quibus ex verbis Baronius intulit, hanc persecutionem per annos tres ac menses sex continuatam fuisse. Quare cum eam Maximo et Glabrione Coss. anno nempe Christi 256, cœptam existimarit, currenti anno (259 *scilicet*) finem ejus consignavit, ideoque et Valeriani captivitatem; eo enim in Persidem abducto, Gallienus Ecclesiæ pacem reddidit. Pearsonius, aliique, qui persecutionem anno 257 suscitatam fuisse deprehenderunt, servitutem Valeriani et Ecclesiæ pacem anno insequenti (260 *videlicet*) contigisse autumarunt; neque defuere; qui utrumque in annum 261 magno errore distulerint. Sed Dionysius Alexandrinus a viris doctissimis non intellectus. Quod enim de sua ecclesia, Ægyptoque scripsit, illi de universa Ecclesia interpretati sunt; quamvis certissimum sit, persecutionem in Ægypto, præsertimque Alexandriæ, etiam post Valeriani captivitatem arsisse, ut mox demonstrabimus. Annus itaque capti Valeriani independenter ab illa prophetia explicandus. Quo E pacto certum est, currenti anno (259 *nempe* Valerianum ad mancipii fortunam, ut Zosimi verbis utar, redactum fuisse, inchoato septimo imperii anno, ideoque æstate circiter ineunte. *Varia his verbis, veluti certa atque indubitata, Pagius effatur. Verum hæc inter unum dumtaxat occurrit, quod pro certo atque indubitato, utpote solidissimis rationibus fultum, mereatur haberi, persecutionem scilicet in Ægypto, et præsertim Alexandriæ, etiam post Valeriani captivitatem arsisse.*

AUCTORE C. B.

petitum, Pagius respondet, Dionysium de sola Ægypto locutum;

verum Sanctus de universa Ecclesia;

240 *Quod autem pertinet ad reliqua, non video, quo hæc queant nomine accenseri iis, quæ certam atque indubitatam fidem debeant habere. Ut enim alia, quæ huc non faciunt, missa faciam, ait,* Dionysium *Alexandrinum a viris doctissimis non intellectum, illosque, quod de sua sola ecclesia Alexandrina* Dionysius *verbis, num.* 238 *ex Eusebio recitatis, scripsit, de universa Ecclesia perperam esse interpretatos; adhæc certum esse, Valeriani captivitatem, si modo hæc independenter a Joannis prophetia, per verba num.* 238 *recitata explicetur, anno* 259 *esse innectendam. An postremum hoc Pagii assertum veritati indubie congruat, postea disquiram. Ostendo nunc,* Dionysium, *dum verbis num.* 238 *huc transcriptis de Valeriano facit sermonem, de universa Christi Ecclesia, non autem de sola Alexandrina* F *verosimiliter esse locutum. Rem sic probo :* Dionysius *verosimiliter, verba num.* 238 *litteris consignans, alio non respexit, quam quo Joannes prælaudatam prophetiam, verbis his contentam, in suum Apocalypseos librum inserens, respexit. Jam vero, cum certum appareat, Joannem, dum illa protulit, ad universam, non autem ad particularem Alexandrinam ecclesiam respexisse, verosimile videtur,* Dionysium *de universa Christi Ecclesia, non autem de sola Alexandrina fuisse locutum, dum verba num.* 238 *ex epistola ad Hermammonem de Valeriano in medium adduxit. Sane* Dionysius *rationem habuisse non videtur, ut præmemoratam Joannis prophetiam ad solam suam Alexandrinam ecclesiam putaret referendam. Et vero* Dionysium *Joannis prophetiam ad solam suam Alexandrinam ecclesiam reipsa non retulisse, seu eum de sola Alexandrina ecclesia, cum verba num.* 238 *recitata scripsit, locutum non esse, sic ostendo.*

non autem de sola Ægypto verosimiliter locutus, pluribus

241 *Sanctus verbis dicto num.* 238 *loquitur de persecutione, quæ menses duos supra quadraginta duraverit. Jam vero persecutio a Valeriano contra Christianos in Ægypto, præsertimque Alexandriæ, suscitata, non tantum menses quadraginta duos; verum quadriennium et amplius tenuit. Etenim, capto a Persis Valeriano, Macrianus, infestissimus Christiani nominis hostis, qui Valerianum, ut supra docuimus,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

docuimus, ad persecutionem, quam contra Christianos exercuit, certissime impulit, in Ægypto, uti infra docebimus, tyrannidem arripuit; hic autem, ut dubitari non potest, non tantum non minuit, verum etiam persecutionis in Christianos susceptæ crudelitatem potius auxit; sic scilicet magis, a quibus ei prædictum fuerat imperium, gratificari voluit eo modo, quo eis antea, Valerianum in Christianos concitando, gratificatus fuerat, ut num. 121 *hujus Commentarii jam docuimus. Porro Macrianus, docente firmiterque contendente ipso Pagio, sub finem anni* 259 *rerum summa in Ægypto potitus, toto octavo Gallieni anno imperii habenas tenuit, et non ante nonum ejusdem Gallieni annum, violenta nece sublatus, vitam cum morte commutavit. Quapropter cum octavus Gallieni annus ante annum Christi* 261 *dubio procul non terminetur, Macrianus, cum cujus morte persecutio in Ægypto primum cessavit, ante eumdem Christi annum e vivis non excessit, ac proin, cum ab anno* 257, *quo Valerianus in Christianos persecutionem commovit, ad annum usque* 261, *quo Macrianus obiit, persecutioque finem accepit, anni excurrant quatuor, non videtur* Dionysius *verba Apocalypseos supra recitata adhibens, iisque persecutionem, quæ quadraginta duorum mensium spatio duraverit, designans, de sola Alexandrina ecclesia, seu de persecutione, quæ in hoc sola fuerit commota,*
B *esse locutus.*

rationibus 242 *Restat ergo, ut de universa potius Ecclesia fecerit sermonem. At, inquies, non apparet, etiam dato,* Dionysium *de universa Ecclesia esse locutum, inveniri ullatenus posse menses quadraginta duos, quibus illam Valerianus, antequam a Persis captus in servitutem abduceretur, persecutus esse statuatur. Respondeo, menses illos facili inveniri negotio. Rem sic concipio : Valerianus, Macriano impellente, Christianos persequi inceperit anno* 257, *mense Aprili circiter aut Maio. Dein anno* 260, *mense Martio circiter vel etiam citius, expeditionem bellicam in Persas susceperit, ab iisque mense Aprili circiter dicti anni* 260 *captus, in Persidem fuerit abductus, annos habebis circiter tres, quibus Valerianus ante captivitatem suam Christianos fuerit persecutus. Porro cum Gallienus, nonnisi aliquot jam post Valeriani captivitatem elapsis mensibus, pacem reddiderit Ecclesiæ, duraveritque interea adhuc contra Christianos persecutio, Valeriano, utpote edictorum ejus vi continuata, merito adscribenda, dici potest Valeriani persecutio, etiam ratione universæ Ecclesiæ per menses quadraginta duos durasse. Dispice nunc, studiose lector, quid de verbis Pagii num.* 259 *recitatis sentiendum sit, et an hic scriptor ad annum* 261 *num.* 15 *merito iterum ita pronun-*
C *tiet :* Cum in priori parte epistolæ Dionysii ad Hermammonem, quam refert Eusebius lib. VII, cap. 10, Dionysius dicit : Joanni quoque similiter revelatum est. Ait enim : Et datum est illi os loquens magna et impia, est data est illi potestas, et menses quadraginta duo; (Apocal. 13) utrumque porro in Valeriano impletum mirari licet; illi quadraginta duo menses hoc anno (261 *videlicet*) in interitu Macriani ac filiorum terminantur. Nam per tot menses Ægyptus et Alexandria vexatæ; de illis enim solis loquitur Dionysius; non vero de persecutione Ecclesiæ in universum, ut communiter locus ille ab omnibus explicatur. *Ita Pagius, quod supra de explicatione* Dionysii *verbis jam sæpissime memoratis aptanda asseverarat, iterum hic repetens. Verum ego ob jam dicta eruditis illis omnibus, qui, ut verbis recitatis ait Pagius, illum* Dionysii *in epistola ad Hermammonem locum de persecutione Ecclesiæ in universum explicant, assentiri malim, quam soli Pagio.*

in medium adductis, 243 *Et vero, quo dictum* Dionysii *locum considero attentius, eo impellor vehementius, ut eum de persecutione, quæ universam Ecclesiam afflixerit, intelligendum existimem. Par enim esse videtur, ut locus ille de ea persecutione intelligatur, quæ, quod illo designatur, temporis spatium magis ad amussim, idque sine excessu aut defectu implere cognoscitur. Jam vero cum dictus locus dubio procul exponendus* D *sit de persecutione, quæ quadraginta duos menses tenuerit, consequens est, ut exponi debeat de persecutione, quæ vi edictorum, a Valeriano emissorum, universam Christi Ecclesiam afflixerit; non autem de persecutione, quæ solam Alexandrinam ecclesiam solamve Ægyptum vexarit. Etenim hæc posterior persecutio, non quadraginta duos dumtaxat menses, sed quadriennium integrum et forte etiam amplius tenuit, ut supra partim etiam ex ipsiusmet Pagii calculis jam docuimus. Quod si contendas, Valeriani persecutionem serius in Ægypto, quam Romæ fuisse inceptam, ac proin exactum inveniri posse quadraginta duorum mensium spatium, quod a persecutionis per Valerianum in Ægypto exercitæ initio ad expletum usque octavum, quo illa in Ægypto et Alexandriæ finem accepit, imperii Gallieni annum excurrerit. Respondeo, hoc etiam dato, inveniri ad amussim non posse menses quadraginta duos, quibus persecutio, Valeriani edictis concitata, in Ægypto duraverit. Etenim Valeriani persecutio, utut serius in Ægypto, quam Romæ inchoata statuatur, serius tamen quam mense Augusto aut initio Septembris anni* 257, *quemadmodum ex num.* 123 *hujus Commentarii colliges, initium Alexandriæ et in Ægypto accepisse non potest. Jam vero cum Valeriani persecutio ante expletum octavum imperii Gallieni annum* E *finem in Ægypto secundum jam dicta non habuerit, hicque princeps secundum ipsiusmet Pagii calculos anno* 255 *mense Majo imperii habenas primum capessiverit, ac proin mense Majo anni* 261 *octavum imperii annum expleverit, consequens est, ut ante hunc ipsum annum et mensem Valeriani in Ægypto persecutio finem non acceperit. Quapropter cum a Majo anni* 261 *ad anni* 257 *Augustum aut initium Septembris, quo dicta in Ægypto persecutio incepit, ordine retrogrado numerentur menses non tantum quadraginta duo, sed quadraginta quinque, ut minimum, ad amussim nequeunt, dato etiam, quod persecutio Valeriani serius in Ægypto quam Romæ inchoata fuerit, inveniri menses quadraginta duo tantum, quibus eadem persecutio in Ægypto durarit.*

ostenditur; 244 *Non potest ergo præfatus* Dionysii *Alexandrini locus de ea, quæ solam Ægyptum afflixerit, persecutione intelligi; cum hæc, uti ex jam dictis liquet, temporis spatium, quod per dictum locum designatur, ad amussim et sine excessu non impleat. Restat ergo, ut idem ille locus de persecutione, quæ universam spectarit Ecclesiam, debeat exponi. Neque est, quod dicas, a mense Aprili anni* 257, *quo, ut supra diximus, Valeriani persecutio incepta est, usque ad tempus, quo Valerianus a Persis captus* F *atque in servitutem abductus est, menses quadraginta duos non excurrere. Etenim persecutionis a Valeriano motæ durationem non solo mensuramus temporis spatio, quod inter persecutionis initium et Valeriani captivitatem intercessit medium, verum etiam illo, quod ab hac usque ad tempus, quo Gallienus Ecclesiæ pacem reddidit, effluxit; posterius autem hoc temporis spatium pro parte temporis, quo duravit Valeriani persecutio, idcirco accipitur, quod, quamvis tunc Valerianus, utpote in Persidem captivus abductus, nihil prorsus novi contra Christianos moverit, persecutio tamen, ut jam ante diximus, vi edictorum, quæ ipse emiserat, continuata fuerit. Porro cum ab Aprili anni* 257, *quo mense, ut jam plus semel monui, Valeriani persecutio inchoata esse potest, usque ad Octobrem anni* 260, *quo mense pacem a Gallieno Ecclesiæ redditam nihil vetat statuere, menses excurrant nec plures nec pauciores quam quadraginta duo, recte* Dionysii *locus, jam supra sæpissime memoratus, de Valeriani persecutione, ut universam spectavit Ecclesiam, potest exponi; cum scilicet hæc temporis spatium, quod per illum designatur, sine ullo omnino defectu aut excessu perfectissime impleat.*

245 *At, inquies, si modo jam dicto laudatus* Dionysii *locus debeat exponi, ex illo tantum discimus, quo tempore persecutio, a Valeriano mota, finem acceperit,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *Valerianumque anno 260 captum, ex dicto Dionysii loco definitur;*

acceperit, seu quo anno et mense Gallienus, patre suo jam capto, pacem reddiderit Ecclesiæ, non autem, quo tempore Valerianus a Persis captus, in servitutem fuerit abductus. Respondeo : sit est : ex Dionysii *loco, secundum se spectato, annum solummodo et mensem discimus, quo Valeriani persecutio publico Gallieni edicto finem acceperit; verum cum Valerianus, uti inter eruditos satis convenit, paucis dumtaxat mensibus ante pacem Ecclesiæ a Gallieno redditam captus in Persidem fuerit abductus, hinc simul et ex persecutionis fine, qui secundum jam dicta in Octobrem anni* 260 *incidit, recte colligitur, Valerianum non anno* 259, *sed anno* 260 *a Persis captum, atque in servitutem fuisse abductum. Potest itaque capti Valeriani annus, habita etiam loci Dionysiani jam sæpissime præmemorati ratione, aptissime exponi, ac proin necesse non est, ut independenter ab hoc, quemadmodum Pagius per verba num.* 259 *recitata contendit, annus ille exponatur. Collige hinc jam, argumentum, quod ex Joannis prophetia, a* Dionysio *ad persecutionem a Valeriano motam relata, petitur, vim suam non amittere ex iis, quæ ad illud infirmandum convellendumque Pagius in medium adducit, ac proin illud validissime probare, Valeriani captivitatem non anno* 259, *ut vult Pagius, iterum mox laudatus, sed anno* 260 *esse innectendam. Sed hæc de priori e binis posterioribus*

B *Pearsonii pro Valeriani captivitate anno* 260 *affigenda argumentis dicta sufficiant. Venio nunc ad alterum, omniumque postremum.*

pro qua capti Valeriani epocha aliud proponitur Pearsonii argumentum,

246 *Repetit illud Pearsonius, uti ex verbis ejus supra huc transcriptis liquet, ab hoc Sexti Aurelii Victoris de Gallieno loco,* regnavit annis quindecim, cum patre septem, solus octo. *Ut argumenti hujus vis appareat, pauca hic rei dilucidandæ causa adjungo. Gallienus, testante laudato Victore, regnavit annis quindecim, iisque, ut plurimi eruditi contendunt, non aliqua majori sui parte mutilis, sed prope integris, utpote qui, uti ad annum* 268 *num.* 5 *docet Pagius, anno* 255, *mense Majo circiter initium, anno vero* 268, *mense Martio circiter finem acceperint. Porro cum ex Victoris testimonio huc transcripto habeamus, Gallienum solum post Valeriani, patris sui, captivitatem annis octo gubernasse, necessarium apparet, ut Valerianus non ante annum* 260 *a Persis in captivitatem fuerit abductus; quod si enim id anno* 259 *contigisse statuatur, Gallienus non octo dumtaxat annis, sed novem fere, ut consideranti patebit, imperii habenas solus tenuerit; nec est, quod reponas, neglectum a Victore supra annos integros excessum, eosque proinde solos numerari. Id enim dici posse idcirco non videtur, quod laudatus Victor*

C *simul asserat, Gallienum cum patre annis regnasse septem, qui, uti apud eruditos in confesso est, non integri, sed incompleti dumtaxat fuere, ut adeo, ne uno eodemque loco atque id quidem in una eademque phrasi de annis simul completis et incompletis, quod inconcinnum videtur, loqui dicendus sit, anni octo, quibus Gallienum solum, et anni septem, quibus eum cum patre regnasse affirmat, pro incompletis omnes accipiendi sunt. Tale est, quod ex verbis Victoris, supra recitatis, pro Valeriani captivitate anno* 260 *affigenda, argumentum deducitur.*

contra quod responso, quo utitur,

247 *Transcribo nunc verba, quibus ad hoc Pagius in Criticis ad annum* 259 *num.* 11 *respondet.* Victor, *inquit,* septem annos, quibus cum patre Gallienus imperavit, utriumque incompletos ac Julianos, non vero imperii annos enumerat; contra vero dum annos, quibus sine patre regnavit, notat, annos tantum Julianos integros, utroque extremo incompleto prætermisso, in summam confert, qui numerandi modus ab aliis antiquis, quamvis rarius, etiam usurpatus. *Ita Pagius, nihil omnino, quo asserta sua probet, in medium adducens, præter vagum omnino ac generale responsum, quo numerandi modum, quem a Victore servatum, ait, ab antiquis etiam, quamvis rarius, usurpatum affirmat. Sane ego illum numerandi modum non tantum rarius, verum etiam rarissime, aut etiam forte numquam, ab antiquis usurpatum existimo. Utut sit, certe nullum hactenus inveni scriptorem antiquum, quem in numerandis annis laudatum a Pagio modum esse secutum, ex adjunctis ullis possim conficere. Et vero parum mihi accuratus videatur ille historicus, qui in una eademque phrasi annos assignans, quibus duo principes diversi regnavere, regni quidem unius durationem per annos completos, alterius vero per incompletos eo modo, quo ait Pagius, exhibeat, nullo omnino adjecto indicio, ex quo, quod id faciat, utcumque appareat. Verosimile ergo non videtur, Victorem, cum id nuspiam indicet, hujusmodi esse modum, in designandis annis sectatum. Verum, inquit Pagius ad annum* 268 *num.* 5, imperavit Gallienus post patrem a Persis captum, annos novem, ut Eutropius et Victor de Cæsaribus habent, vel annos octo, ut scribit Victor in Epitome, qui solum in modo numerandi differunt. Pollio in Gallienis duobus, alios novem, alios decem etiam Gallienum imperasse, in litteras mittere, prodit. Quibus ex ultimis verbis intelligimus, Gallienum anno ducentesimo quinquagesimo nono solum regnare cœpisse; ab eo enim anno ad currentem (268 *nimirum*) decem utrimque incompleti fluxere; novem vero non plane integri. Imperavit in universum annos quindecim, ut omnes antiqui produnt.

AUCTORE C. B.

E *nihil omnino*

248 *Ita loco citato Pagius. Verum Pollio, dum asserit, ab aliis novem, ab aliis vero decem imperii annos Gallieno attribui, nulla ratione affirmat, variam ab illis computandi annos rationem, qua in definiendo imperii Gallieni annorum numero invicem discrepent, fuisse adhibitam, ut dubium mihi sit, an scriptores illi, de quibus Pollio, varium reipsa in notandis annis modum fuerint secuti. Adhæc Pollio definiendis imperii Gallieni annis auctor parum idoneus mihi videtur. Etenim lib. de duobus Gallienis in Salonino Gallieno de imperio Gallieni solius imperantis etiam sic scribit :* Transisse decennium imperium Gallieni, satis clarum est. *Quibus verbis luculentissime docet, Gallienum annis amplius decem Romano præfuisse imperio; quod a vero alienum esse, ipsemet Pagius, nec immerito, indubitanter affirmat. Quapropter, cum Pollio hoc indubie in litteras non miserit, nisi ex aliorum scriptorum fide, necesse est, ut hi, ex quorum fide Gallieni imperium ad annum usque undecimum extendit, in determinanda imperii Gallieni duratione errarint, ac proin facile fieri potest, ut* illi alii, *qui, testante Pollione, Gallienum decem annis imperasse, scribunt, a vero pariter aberrarint. Hinc scriptorum illorum seu potius Pollionis, qui his leviter assensus esse videtur, auctoritate moveri non debemus, ut Gallienum solum ad decimum usque annum*

F *Romano imperio præfuisse, credamus; cum præsertim nunc nullus superstes inveniatur antiquior historicus, qui ad illum usque annum Gallieni solius regnantis imperium extendat.*

evincit Pagius.

249 *Quod autem pertinet ad Eutropium et Victorem de cæsaribus, quos binos auctores pro opinione sua confirmanda verbis proxime recitatis pariter laudat Pagius, possunt hi, uti sæpe alibi ab ipsomet Pagio fit, ita exponi, ut Gallienum solum annis dumtaxat novem Julianis incompletis, qui ab anno* 260 *ad annum usque* 268, *Gallieno emortualem, excurrunt, imperasse velint; neque enim hic illud occurrit incommodum, cujus causa similem, quam Pagius facit, expositionem num.* 247 *rejeci. Atque hæc quidem tam de Victore quam de Eutropio; quod autem ad Victorem nominatim pertinet, mirum non est, novem ab eo annos, quibus solus absque patre Gallienus imperarit, fuisse notatos. Ille enim ad sex dumtaxat annos istud extendit temporis spatium, quo Gallienus cum patre imperium tenuit. Certum autem est, admittiturque etiam a Pagio, septimum imperii Gallieni annum aliquot saltem mensibus inchoatum jam fuisse, cum Valerianus, pater ejus captus, atque in servitutem fuit abductus. Videtur ergo Victor, a Pagio laudatus, parum accuratus fuisse, dum Valerianum anno imperii sexto a Persis captum scripsit. Ait quidem Pagius, neglectum ab eo fuisse*

mensium

AUCTORE C. B.

mensium supra annos integros excessum; verum quamvis fatear, illum computandi modum, gravissimis etiam optimæque notæ scriptoribus inusitatum non esse, dum annos numero cardinali exprimunt; non video tamen, id æque obtinere locum, dum ab his annos numero ordinali expressos invenio, ut adeo a Pagio laudatus Victor, utpote in exprimendis annis numero ordinali usus, minus recte excusetur ex eo, quod mensium supra annos integros excessum neglexerit. Idem quoque de Pollione præter ea, quæ ad ejus auctoritatem infirmandam jam protulimus, pari jure dicendum est, cum is Valerianum, uti jam supra docuimus, anno imperii sui sexto captum, pariter affirmet. Hinc fit, ut hoc, aliisque, quæ jam protuli, perpensis, Pollionis, Victoris de Cæsaribus et Eutropii auctoritate non movear, ut Valerianum anno 259, quemadmodum fecit Pagius, a Persis captum atque in captivitatem abductum, certo statuam.

uti nec argumento, quod a novi Pontificis electione,

250 *Sed nunc discutiamus argumentum, quod ante reliqua omnia Pagius in medium adducit, quodque præcipuum opinionis, qua Valeriani captivitatem anno 259 innectit, fundamentum esse videtur. Itaque ad annum 259 num.* 10 *sic scribit :* Dionysius Romæ die vicesima secunda Julii Pontifex creatus, postquam sedes fere per annum integrum vacasset; quæ diuturnior vacatio persecutioni adscribenda, ejus vero finis Valeriani captivitati attri-
B buendus. *S. Sixtus, Romanus Pontifex, anno 258, die 6 Augusti, uti apud nos tom. II Augusti, § 2 Commentarii ad hujus sancti Pontificis Acta prævii probatum invenies, sub Valeriano martyrio coronatus est, eique postquam anno fere integro S. Petri cathedra vacasset, in Pontificatum suffectus est Dionysius; quod adeo anno 259 evenit; unde consequitur, ut Pagius verbis proxime recitatis velit, Valerianum jam eo ipso anno 259 apud Persas fuisse captivum. Verum an id hic scriptor ex novi Pontificis electione post diuturniorem sedis vacationem tunc facta recte concludit? Id mihi equidem non apparet. Potuit enim, S. Sixto e vivis sublato, novi Pontificis electio ob persecutionem vehementius tunc sævientem tantisper differri; hac vero deinde, nondum quidem finem accipiente, sed remittente tamen, exsecutioni mandari. Valerianus, uti apud omnes eruditos in confesso est, facileque eruitur ex iis, quæ de illo imperatore narrat Zosimus, anno 259 in Oriente versabatur, eratque civitati Antiochenæ muniendæ, expeditionique adversus Persas apparandæ totus intentus, ut adeo tunc verosimillime persecutionem in Christianos minus urserit, hacque proinde sub Gallieno, qui solus versabatur in Italia, Christianisque non legitur umquam fuisse valde adversus, plurimum indubie mitigata, aptum Romani nacti*
C *fuerint novo Pontifici creando tempus, etiamsi persecutio nondum tum penitus cessasset, seu finem accepisset.*

anno 259 facta, repetit.

251 *Post S. Stephani Pontificis martyrium, quod, inchoata primum Valeriani persecutione, accidit, in novum Pontificem non multo post Romani elegerunt S. Sixtum; quod si adeo id fecerint, persecutione primum exorta sæviusque proinde, ut verosimile est, grassante, non est, cur ex eo, quod anno 259 post diuturniorem sedis vacationem novi Pontificis facta sit electio, certo concludatur, persecutionem tunc, cum id accidit, omnino fuisse sopitam. Adhæc post Fabiani, Romani Pontificis, Decianæ persecutionis initio martyrii palmam adepti, obitum Sedes Romana diutius etiam vacavit, fuitque demum Decii persecutione adhuc durante, in novum Pontificem electus S. Cornelius. Hæc autem post diuturniorem sedis vacationem novi Pontificis electio a Pearsonio in Annalibus Cyprianicis, aliisque eruditis persecutionis remissioni, ex Decii bello Macedonico contra Lucium Priscum distenti absentia exortæ, adscribitur. Cum ergo, ut jam supra docui, anno 259 absens quoque Roma Valerianus fuerit, hincque persecutio plurimum verosimillime remiserit, hac uti potuerunt Romani opportunitate, ut novum Pontificem Sixto, jam ab anno fere vita functo, substituerent. Pagius itaque ex nova Pontificis electione, post diuturniorem sedis vacationem anno 259 facta, per-* D *secutionem, quam Valerianus suscitarat, tunc finitam non recte putavit, ac proin ejus de Valeriani captivitate anno 259 affigenda opinio ex novi Pontificis electione tunc facta nullum omnino robur acquirit, cum hæc, durante adhuc Valeriani persecutione, forsan acciderit, nequeatque proinde Valeriani, tunc in captivitatem abducti, certum esse atque indubitatum indicium. Habes jam, erudite lector, ex quibus possis dispicere, sitne potius cum anno 259, an cum sequenti Valeriani captivitas jungenda. Ego interim, ut jam dixi, Pearsonii opinionem amplector, atque ex ea res reliquas ad Sanctum nostrum spectantes ordine chronologico deinceps recensebo.*

§ XXII. An Dionysius statim post Valeriani captivitatem Alexandriam sit reversus.

Gallienus non diu post patris sui captivitatem

Ex iis, quæ § præcedenti jam disputavimus, verosimillimum apparet, Valeriani captivitatem anno 260 accidisse, ac proin cum jam id, quod supra discutiendum suscepimus, abunde discusserimus, proximum est, ut aliud nunc, quod ad Sanctum nostrum proprius spectat, quodque, an hic brevi post Valerianum a Persis captum Alexandriam sit reversus, E *discutiendum proponit, pari passu etiam discutiamus. Eusebius lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 13 *sic scribit :* Valeriano non multo post a Barbaris capto et in servitutem redacto, filius ejus Gallienus solus imperium obtinens, moderatius se gessit, missisque edictis, persecutionem adversus nostros (*Christianos*) commotam sedavit; utque religionis nostræ antistites secure deinceps munus suum obirent, hujusmodi rescripto præcepit. Imperator cæsar P. Licinius Gallienus, pius, felix, augustus Dionysio, Pinnæ, Demetrio et reliquis episcopis. Indulgentiam beneficii nostri per universum orbem diffundi præcepimus; ut cuncti a religiosis locis abscedant. Quocirca et vos rescripti nostri forma uti potestis, ut nullus vobis deinceps molestiam facessat. Atque id, quod vobis exsequi licet, jam dudum a me concessum est. Proinde Aurelius Cyrenius procurator summæ rei dati a nobis rescripti formam sequetur. *Hoc Gallieni rescriptum seu edictum, in Christianorum favorem datum, quod* Dionysio *aliisque episcopis inscribitur, non statim post finitam Valeriani persecutionem fuit emissum. Liquet id ex his ipsiusmet edicti verbis :* Quocirca et vos rescripti nostri forma uti potestis, ut nullus vobis deinceps molestiam facessat. Atque id, quod vobis exsequi licet, jam dudum a me concessum est : F *cum enim his imperator innuat, sese episcopis, ad quos rescriptum suum dirigit, idem prorsus concedere, quod jam dudum aliis concesserat, consequens est, ut præfatum rescriptum seu edictum Gallienus non dederit statim a fine persecutioni Valeriani impositio; foret quippe alioquin dicendum, a Gallieno, durante adhuc persecutione, eumdem prorsus favorem, qui rescripto proxime jam recitato conceditur, Christianis fuisse concessum. Hoc autem omni dubio procul a veritate est alienum.*

Ecclesiæ pacem reddidit;

253 *Itaque hoc rescriptum, quod* Dionysio *aliisque episcopis inscribitur, certissime non datum, nisi cum jam aliquamdiu Valeriani persecutio esset sopita. Ante hoc autem jam aliud in favorem Christianorum edictum Gallienus emiserat. Hujus meminit Eusebius, libro et cap. proxime citatis sic scribens :* Est et alia ejusdem imperatoris (*Gallieni*) constitutio ad alios episcopos data, qua iis permisit, ut cœmeteriorum suorum loca recuperarent. *Ita Eusebius : verum, inquies, qui probari potest, postremum hoc, cujus verbis proxime recitatis meminit Eusebius, decretum tempore præcessisse illud, quod iis ipsis verbis, quibus a Gallieno datum est, jam supra huc transcripsimus. Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ad annum 260 num.* 5 *ait, Gallienum, cum patris sui captivitatem audivisset, nullamque postea ejus recuperandi spem superesse cognosceret,*

plenam

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *plenam Christianis pacem, utpote quibus ille numquam graviter fuisset infensus, restituisse. Putat autem, imperatorem illum ante omnia emisisse constitutionem, quam verbis proxime recitatis memorat Eusebius, quaque episcopis, ut cœmeteriorum suorum loca recuperarent, auctoritate imperatoria, cum jam solus imperii teneret habenas, permisit.*

pacis tamen beneficio uti non potuit Dionysius; cum tunc in Ægypto

254 *Pearsonio hic assentiuntur moderni omnes eruditi, ut dubitandum non videatur, quin paucis, id est, sex forte aut quinque a Valeriani captivitate mensibus Gallienus pacem Ecclesiæ reddiderit, edita in favorem Christianorum constitutione, cujus Eusebius lib.* VII, *cap.* 13 *verbis mox iterum recitatis ita meminit :* Est et alia ejusdem imperatoris (*Gallieni*) constitutio ad alios episcopos data, qua iis permisit, ut cœmeteriorum suorum loca recuperarent; *hæc quippe adire et conventus agere ab ipso persecutionis Valeriani initio, uti ex epistolæ* Dionysii *adversus Germanum Fragmento apud Eusebium lib.* VII *cap.* 11 *intelligitur, Christianis omnibus erat inhibitum. Certum itaque apud omnes esse debet atque extra controversiam positum, quod de pace Ecclesiæ a Gallieno non diu post patris sui captivitatem reddita asseruimus. Verum hic jam quæritur, pacisne statim beneficio Alexandria fuerit gavisa, ita ut tunc eo ab exsilio suo reverti,* Dionysio *liberum*
B *exstiterit. Non defuerunt, qui* Dionysium *non diu a Valeriani captivitate Alexandriam ab exsilio reversum crediderint, rati scilicet, pacis a Gallieno Ecclesiæ tunc concessæ beneficium ad Ægyptum etiam sese extendisse. Verum næ illi vehementer fuere decepti; illud enim pacis beneficium ad eas utique dumtaxat sese extendit regiones, quas Gallienus tunc, cum constitutionem proxime præmemoratam in favorem Christianorum ederet, sub suo habebat imperio; Ægyptus autem eas inter regiones, quas tunc sub suo imperio Gallienus habuerit, computari minime potest. Etenim Gallienus, uti jam docuimus, pacem Ecclesiæ non reddidit, nisi cum jam aliquot, id est, quinque aut sex post Valeriani captivitatem menses essent elapsi; Macrianus autem, tyrannide jam ante in Ægypto arrepta, hanc sub potestate sua regionem, aliasque nonnullas ad secundum usque annum retinuit, nec quidquam toto illo tempore Gallienus habuit in illas imperii, ut adeo ecclesiæ in illis sitæ pacis beneficio gaudere tum nondum potuerint.*

Macrianus, infestissimus Christiani nominis hostis, tyrannidem,

255 *Res certa est atque indubitata, si modo Macrianus non diu post Valeriani captivitatem tyrannidem in Oriente arripuit, eamque uno amplius anno tenuit. Hoc itaque fecisse Macrianum, sic probo : Trebellius Pollio lib. de duobus Gallienis cap.* 1, *captivitatis Valeriani mentione præmissa, post pauca*
C *adhuc alia sic scribit :* Gallieno igitur et Volusiano coss. Macrianus et Ballista in unum coeunt, exercitus reliquias convocant, et cum Romanum in Oriente nutaret imperium, quem facerent imperatorem, requirunt, Gallieno tam negligenter se agente, ut ejus ne mentio quidem apud exercitum fieret. Denique cum plures ejus rei causa convenissent, placuit, ut Macrianum cum filiis suis imperatores dicerent, ac rempublicam defensandam capesserent. *Quibus ex verbis intelligitur, Macrianum et Ballistam de novo imperatore eligendo deliberasse, reque ipsa Macrianum cum filiis in imperatorem fuisse assumptum,* cum Romanum in Oriente nutaret imperium, *ut adeo Macrianus non diu a Valeriani captivitate, cum tunc maxime nutarit Romanum in Oriente imperium, imperator fuerit creatus seu potius tyrannidem arripuerit.* Cum hic rerum, *inquit mox post narratam Valeriani captivitatem Zosimus,* per Orientem status esset, omnia velut destituta principe, confusa pariter et indefensa jacebant. *Erat ergo, teste Zosimo, mox post Valeriani captivitatem maxime turbatus rerum Romani imperii in Oriente status, ac proin tunc summopere Romanum in Oriente nutavit imperium, ut adeo tunc, quem memorat Pollio, habitus sit a Macriano et Ballista conventus, horumque prior in imperatorem fuerit electus. Et vero verisimile non apparet, Macrianum, qui, teste* Dionysio *in epistola ad Hermammonem apud Eusebium lib.* VII *cap.* 10, *imperandi cupiditate flagrabat, imperii occupandi opportunitatem, quam turbatus post Valeriani captivitatem rerum ordo offerebat, non statim, ac fieri id potuit, arripuisse. Adhæc Macrianus et Ballista, cum de novo imperatore eligendo deliberavere, exercitus (vide verba ex Pollione proxime recitata) reliquias convocarunt; quod indicio est, tunc exercitum, quem contra Persas Valerianus duxerat, adhuc fuisse dispersum, ac proin nondum multum temporis post cladem, quam is ex Valeriani captivitate acceperat, fuisse præterlapsum, ut adeo ex his omnibus manifestum appareat, Macrianum non diu a Valeriani captivitate tyrannidem in Oriente et Ægypto arripuisse.*

AUCTORE C. B.

quod ex Pollione non infirmatur, arripuerit,

256 *Ast, inquies, Macrianus et Ballista de novo imperatore eligendo deliberarunt, Gallieno et Volusiano consulibus, ut Trebellius Pollio verbis supra recitatis testatur : Gallieni autem ac Volusiani consulatus ante annum* 261 *gestus non est, ac proin nec ante hunc annum de novo eligendo imperatore deliberatum est a Macriano et Ballista. Quapropter cum ex jam disputatis Valeriani captivitatem anno* 259 *vel potius anno* 260 *statui, necesse sit, consequens est, ut Macrianus non statim a Valeriani captivitate de novo eligendo imperatore cum Ballista deli-* E *berarit, tyrannidemque in Oriente et Ægypto arripuerit. Respondeo, illum Gallieni et Volusiani consulatum in citatum hucque supra transcriptum Pollionis locum sine dubio esse infartum, idque a Pagio in Criticis ad annum* 259 *num.* 12 *dilucide probari ex eo, quod Macrianus, uti ex nummo Græco ostendit, secundum imperii sui annum attigerit, hicque, cum Macrianus, uti ex* Dionysii *ad Hermammonem epistola constat, nono Gallieni anno interierit, inveniri non posset, si Macrianus non ante annum* 261 *statuatur exorsus imperium. Et vero ægre mihi persuaserim, Pollionem, qui Valerianum anno sexto imperii a Persis captum scribit, persuasum sibi habuisse, anno demum* 261, *Gallieno et Volusiano consulibus, de novo creando imperatore a Macriano et Ballista tractatum fuisse. Sic enim, cum annus imperii Valeriani sextus partim cum anno* 258, *partim cum anno* 259 *concurrat, biennium fere inter Valeriani captivitatem et institutum de novo creando imperatore tractatum intercessisset; quod verosimile non apparet, Pollionem existimasse. Adi laudatum Pagium loco proxime citato, remque totam fuse explanatam invenies. Non est itaque, cur ob Gallieni et Volusiani consulatum, quo Pollionis locus, plus semel jam laudatus, signatur, Macriani et Ballistæ de eligendo imperatore* F *deliberationem in annum usque* 261 *differamus, seu tempus, quo Macrianus in Oriente et Ægypto tyrannidem arripuit, a Valeriani captivitate longius removeamus.*

Christianosque, de suo in hos odio nihil remittens,

257 *Cum vero hoc ita tenendum sit, fixumque proinde maneat, Macrianum uno alterove mense, aut certe non multo amplius a Valeriani captivitate tyrannidem in Ægypto arripuisse, Gallienus procul dubio in regione illa tunc non habuit imperium, cum constitutionem supra memoratam in favorem Christianorum ederet, pacemque redderet Ecclesiæ. Unde consequitur, ut is princeps pacis beneficium, quod omnibus ecclesiis sub imperio suo constitutis concessit, ad Ægyptum nequiverit extendere, ac proin, ut tunc ad ecclesiam ab exsilio suo redire, Sancto nostro liberum non fuerit, vi scilicet constitutionis in favorem Christianorum a Gallieno emissæ. Nec hoc tantum dico, verum etiam* Dionysium *tunc omnino Alexandriam non esse regressum. Etenim, ut jam docuimus, Macrianus tunc in Ægypto rerum potiebatur potitusque est in alterum etiam annum; cum vero Macrianus, hic memoratus, alius non sit, quam ille ipse magorum Ægyptiorum patronus, qui Valerianum imperatorem, ut supra docuimus, ad Christianos persequendos impulit, putandum non est, infestum hujusmodi Christiani nominis hostem quidquam de persecutionis in Christianos*

AUCTORE C. B.

motæ sævitie tunc remisisse; imo verosimillimum est, cum potius concepto suo adversus Christianos odio laxiores habenas præbuisse. Certe Macrianum, obtento in Oriente et Ægypto imperio, persecutionem, a Valeriano in Christianos motam, etiam ursisse, Pagius aliique eruditi colligunt ex Marini martyrio, quod Eusebius lib. VII, *cap.* 15 *in Oriente apud Cæsaream Philippi contigisse refert, cum jam per Gallieni constitutionem non diu a Valeriani captivitate emissam pax esset cunctis ubique reddita ecclesiis, Gallieni scilicet imperio subjectis.*

sævissime, ut verosimillimum est, per se

258 *Verum, inquies, Pollio lib. de duobus Gallienis cap.* 1 *post verba num.* 255 *recitata, paucis interpositis, de Macriano hæc memorat :* Macrianus ergo, collectis undique exercitibus, Orientis partes petiit; atque ut posset late sibi delatum defendere et tueri imperium, bellum sic instruxit, atque copias sic paravit, ut esset omnium circumspectus, quæ contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus Pisonem, unum ex nobilibus principibus senatus, ad Achaiam destinavit ob hoc, ut Valentem, qui illic proconsulari imperio rempublicam gubernabat, opprimeret. Sed Valens comperto, quod Piso contra se veniret, sumpsit imperium. Piso igitur in Thessaliam se recepit. Ubi missis a Valente militibus compluribus, interfectus est; ipse quoque
B imperator appellatus cognomento Thessalicus. Sed Macrianus retento in Oriente uno ex filiis, pacatis tamen rebus, Asiam primum venit, deinde Illyricum petiit : in Illyrico cum Aureolo imperatore, qui contra Gallienum imperium sumpserat, duce Domitiano nomine manum conseruit, unum ex filiis secum habens, et triginta millia militum ducens. Sed victus est Macrianus cum filio Macriano nomine, deditusque omnis exercitus Aureolo imperatori. *Adhæc idem Pollio in libro de triginta tyrannis cap.* 11 *sic scribit :* Factus est igitur (*Macrianus*) cum Macriano et Quieto duobus filiis, cunctis militibus volentibus, imperator. Ac statim contra Gallienum venire cœpit, utcumque rebus in Oriente derelictis. *Ex quibus ambobus Pollionis locis simul sumptis duo concludenda videntur; atque horum quidem primum est, Macrianum, statim atque imperator creatus fuit, tanta rerum bellicarum mole fuisse distractum, ut, quemadmodum apparet, de persecutione contra Christianos urgenda cogitare vix potuerit; alterum vero, eumdem Macrianum, factum jam imperatorem, non diu in Oriente substitisse, ut adeo in Ægypto, utpote ab ea absens, Christianos vehementius persecutus haud fuerit. Quod ad primum pertinet, respondeo, Macrianum non ita belli negotiis occupatum fuisse,*
C *quin severis in Christianos condendis legibus aliquantulum temporis dare potuerit. Res sane gravioris moliminis non erat, per urbium provinciarumque præfectos severas a Valeriano in Christianos latas leges exsecutioni curare mandandas, ut adeo id Macrianus pro innato suo in Christianos odio verosimillime fecerit.*

aliosque fuerit persecutus:

259 *Fluit hinc jam, quid ad secundum de Macriani ab Ægypto absentia responderi oporteat. Potuit quippe Macrianus, quamvis ab Ægypto Alexandriaque longissime positus, Christianos in Ægypto per præfectos suos curare sævissime persequendos. Adhæc cum ex Oriente in Illyricum contra Aureolum cum exercitu profectus est, unum e filiis suis, Quietum scilicet, uti ex verbis Pollionis priori loco supra recitatis intelligitur, in Oriente reliquit, ut per eum, quamvis ipse absens, exsecutioni tamen mandare facile potuerit, quidquid ei conceptus in Christianos furor dictarat. Et vero paternis stimulis Macriani filii, quorum alter patri erat cognominis, alter Quieti nomen habebat, neutiquam ad hoc indigebant. Erant enim ambo non minori, quam pater, furore in Christianos incensi. Intelligitur id ex Sancti nostri epistolæ ad Hermammonem Fragmento, quod Eusebius lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 10 *inseruit, quodque sub finem de Macriano ejusque liberis sic habet :* Macrianus... imperandi cupiditate flagrans, tametsi imperio indignus, cum regium cultum induere non posset D ipse corpore debilis, duos filios paterna in se translaturos crimina imperio præfecit. Etenim evidentissime in his impleta est prædictio Dei dicentis : Ego sum, qui ulciscor peccata parentum in liberis, ad tertiam usque et quartam progeniem eorum, qui oderunt me. Pravis enim cupiditatibus suis, quibus ipse frui non potuerat, in filiorum capita translatis, improbitatem suam et odium divini numinis in eos pariter transfudit.

unde suspicandum non est, Dionysium tunc Alexandriam esse reversum.

260 *Cum adeo ex his verbis, quemadmodum jam monui, Macriani filios summo in Christianos odio flagrasse, intelligatur, dubitandum non est, quin Quietus, quem pater in Oriente reliquerat, paternis contra Christianos mandatis promptissime accuratissimeque obtemperarit. Imo Macrianum* improbitatem suam et odium divini numinis *in filios suos transfudisse, non alia de causa, ut mihi equidem apparet, Sanctus asserit, quam quod reipsa Christianos sævissime fuerint persecuti. Nihil ergo Macriani ex Oriente in Illyricum discessus suggerit, unde suspicari fas sit, Christianorum in Ægypto persecutionem, arrepta a Macriano tyrannide, aliquantulum remisisse, ac proin* Dionysium *non diu admodum post Valeriani captivitatem Alexandriam esse reversum. Porro quamvis tempus, quo Macrianus in Ægypto habuit imperium, aptum non sit,* E *cui* Dionysii *ab exsilio Alexandriam reditus affigatur, aptissimum tamen est, cum quo librorum, quos Sanctus de Elencho et Apologia scripsit, quosque supra sæpissime memoravimus, scriptio conjungatur. Etenim Macrianus, uti jam docui, anno* 261 *in Ægypto adhuc imperavit, resque Christianorum ibi in turbato statu erant. Quapropter cum prædicti libri* (*vide num.* 164) *post annum* 260, *atque in turbato rerum statu* (*vide num.* 161) *scripti fuerint, aptissime certe horum scriptio cum anno* 261 *seu cum tempore, quo Macrianus in Ægypto imperavit, copulatur : quamvis autem nihil certi obstet, quo minus serius differatur, serius tamen quam vel anno* 261 *vel certe* 262 *illam non statuendam, ex iis, quæ num.* 164 *disserui, verosimilius efficitur. Discutiamus modo, quo circiter anno* Dionysius *ab exsilio tandem redierit.*

§ XXIII. Dionysius, occiso Macriano ejusque filiis, Alexandriam revertitur, gnavique pastoris partes obit.

Macriano ejusque filiis

Macrianus non diu, postquam in Oriente tyrannidem arripuisset, cum filio suo Macriano, rebus utcumque in Oriente compositis, in Illyricum adversus F *Aureolum, qui ibidem non secus ac Macrianus in Oriente, contra Gallienum imperatorem se dixerat, eduxit exercitum, pugnaque cum Aureolo vel in ipso Illyrico vel in Thraciæ finibus conserta, cum filio suo Macriano victus est, simulque interemptus. Docet nos hæc omnia Trebellius Pollio partim libro de duobus Gallienis, partim libro de triginta tyrannis. Verba, quibus id facit, num.* 258 *jam in hunc Commentarium intulimus, ad quæ propterea, studiose lector, te remitto. Porro laudatus Pollio non tantum nos docet, Macrianum cum filio Macriano ab exercitu Aureoli victum interfectumque brevi fuisse, postquam sumpsisset imperium; verum etiam alterum Macriani filium, nomine Quietum, patri ac fratri non diu admodum superstitem exstitisse. Verbis enim num.* 258 *ex libro de duobus Gallienis jam huc transcriptis hæc subdit :* Turbata interim republica, totoque penitus orbe terrarum, ubi Odenatus comperit, Macrianum cum filio (*Macriano*) interemptum, regnare Aureolum, Gallienum remissius agere, festinavit ad alterum filium Macriani, cum exercitus hoc daret fortuna capiendum. Sed ii, qui erant cum filio Macriani, Quieto nomine, consentientes Odenato, auctore præfecto Macriani Balista, juvenem occiderunt, missoque per murum corpore, Odenato se omnes affatim dediderunt. *Ita Macrianus, ejusque duo filii periere. Id autem brevi*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *brevi post acceptam a Macriano in Oriente tyrannidem, factum esse, ex* Dionysii *ad Hermammonem epistola etiam intelligitur.*

anno 261 262 *Etenim in hac apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 23 *de Macriano sic scribit :* Et ille quidem (*Macrianus*) cum imperatorum suorum alterum (*Valerianum nempe, utpote quem aliqui a Macriano Persis proditum tradunt*) prodidisset, alteri (*Gallieno*) bellum (*in Oriente usurpans imperium*) intulisset, brevi cum universa familia stirpitus interiit. *Dubitandum ergo non est, quin Macrianus ejusque duo filii, brevi elapso post assumptum imperium temporis spatio, regnum simul cum vita amiserint. Verum cum, hisce e medio sublatis, in Gallieni potestatem, ut docebimus, Ægyptus concesserit, tuncque, restituta ab hoc imperatore Alexandrinæ ecclesiæ pace, Alexandriam tandem ab exsilio* Dionysius *sit reversus, juverit, ut, quo id anno Sanctus fecerit, determinari queat, in annum, quo Macrianus ejusque filii interempti sint, inquirere. Pagius in Criticis ad annum* 261 *num.* 12 *sic scribit :* Hoc anno Macrianus et duo ejus filii Macrianus et Quietus interempti, et ecclesia Alexandrina edicto pacis a Gallieno tandem potita. *Ita laudatus Pagius Macrianum ejusque duos filios anni* 261 *occisos, affirmans. Hoc autem assertum suum probat ex eo, quod Macriani*
B *ejusque filiorum interitus memoretur in Sancti nostri ad Hermammonem epistola, hæc ante annum* 262, *quo Gallienus augustei imperii decennalia celebravit, scripta sit. Verum, quamvis mihi sat certum appareat, Macrianum ejusque duos filios anno* 261 *fuisse interfectos, ratio tamen ex sancti* Dionysii *ad Hermammonem epistola a Pagio petita neutiquam id probat. Hanc enim epistolam ante annum* 262 *scriptam esse, certo, uti ex dicendis patescet, non constat; id autem certo constare deberet, ut ex ea concludi posset, Macrianum ejusque duos filios jam anno* 261 *fuisse necatos.*

necatis, 263 *Adhæc, cum Pagius statuat, Macrianum uno alterove post Valeriani captivitatem mense et quidem circa Augustum anni* 259 *tyrannidem arripuisse, inveniri potest secundus Macriani imperii annus, etiamsi is cum filiis anno* 260 *interfectus poneretur, ac proin non video, qua de causa Pagius, dato etiam, Macrianum ante annum* 262 *fuisse necatum, cædem ejus anno* 261 *indubitanter affigat. In opinione eorum, qui Valeriani captivitatem anno* 260 *innectunt, aliter loquendum est. Hi enim invenire nequeunt secundum Macriani annum, nisi eum vel anno* 261 *vel sequenti necatum statuant. Hinc ego, qui in ordinandis Sancti nostri gestis posteriorem hanc opinionem sequi proposui, Macriani necem*
C *anno* 261 *innectendam existimo. Etenim, uti infra dicemus, Æmilianus, alter imperii Romani post Macrianum invasor, ante Pascha anni* 262 *in Ægypto tyrannidem arripuit; antequam autem hoc eveniret, jam Ægyptus post Macriani ejusque filiorum mortem in Gallieni potestatem concesserat, hicque Ægypti ecclesiis pacem concesserat : illa autem inter Pascha anni* 262 *et Macriani ejusque filiorum necem commode evenire non potuerunt, nisi hæc anno* 261 *evenisse statuatur. Adhæc epistola, quam* Dionysius *ad Hermammonem scripsit, cujusque tria diversa Fragmenta Eusebius in Historiæ suæ ecclesiasticæ librum septimum intulit, inter Paschales* Dionysii *epistolas, uti infra probabo, verosimilius computanda est, ac proin aliquamdiu (vide dicta num.* 140 *hujus Commentarii) ante Pascha conscripta est. Jam vero, cum anno* 262, *uti infra pariter probabo, verosimiliter scripta sit, in eaque Macriani ejusque filiorum cædes, veluti omnino recens, memoretur, videtur hæc tempus, quo dicta epistola scripta est, aliquamdiu præcessisse, atque adeo anno* 261, *quamquam forte propemodum jam præterlapso, accidisse.*

Odenatus Palmyrenorum rex multas occupavit provincias; 264 *Habemus itaque jam annum, quo verosimilius Macrianus ejusque filii interiere. Dispiciamus modo, an post horum cædem statim Ægyptus in Gallieni potestatem concesserit, ut ita, an is tunc ecclesiæ Alexandrinæ aliisque in Ægypto positis ecclesiis pacem concedere potuerit, perspicuum evadat. Pollio in duobus Gallienis post verba, num.* 261 *huc transcripta, sic memorat :* Totius prope igitur Orientis factus est Odenatus imperator, cum Illyricum teneret Aureolus, Romam Gallienus. Idem Balista multos Emissenos, ad quos confugerant Macriani milites, cum Quieto et thesaurorum custode interfecit, ita ut civitas pene deleretur. Odenatus inter hæc quasi Gallieni partes ageret, cuncta eidem nuntiari ex veritate faciebat. Sed Gallienus cognito, quod Macrianus cum suis liberis esset occisus, quasi securus rerum ac patre jam recepto, libidini ac voluptati se dedidit. Ludos Circenses ludosque scenicos, ludos gymnicos, ludicram etiam venationem et ludos gladiatorios dedit, populumque quasi victorialibus diebus ad festivitatem ac plausum vocavit. *His ex verbis quis forte volet, Odenatum, Palmyrenorum regem, Historiæ augustæ scriptoribus celebratissimum, post Macriani ejusque filiorum cædem Orientis regiones occupasse, ac proin tunc Ægyptum in Gallieni potestatem non concessisse. Cum enim per illa dicat Pollio, Odenatum, quæcumque gesserat, quasi Gallieni partes ageret, nuntiari eidem ex veritate fecisse, satis innuit, eum Gallieni partes revera non egisse. Hinc autem consequi videtur, ut Odenatus post Macriani cædem Orientis partes non Gallieni, sed suo nomine occuparit, Gallienoque interim, dum sua ei gesta bellica* E *nuntiari faceret, fucum fecerit. Unde ulterius sequitur, ut tunc Ægyptus in Gallieni potestatem non concesserit.*

Ægyptus tamen in Gallieni 265 *An Odenatus post Macriani cædem suo solius nomine Orientis partes occuparit, easque sibi, non autem Gallieno subjecerit, operosius indagare non vacat; nec vero id operæ pretium fuerit. Tunc enim Odenatus multas quidem in Oriente provincias, non tamen omnes omnino occupavit. Liquet id ex his Pollionis verbis, mox iterum recitatis :* Totius prope igitur Orientis factus est Odenatus imperator ; *ubi adverbio* prope *satis idicat laudatus Pollio, omnium Orientis regionum imperium tunc Odenatum non esse adeptum. Adhæc, si non aliæ Orientis provinciæ, certe Ægyptus post Macriani ejusque filiorum interitum non in Odenati, sed in Gallieni potestatem concessit. Docet id nos Sanctus noster in epistola ad Hermammonem apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 23 *sic scribens :* Et ille quidem (*Macrianus*) cum imperatorum suorum alterum prodidisset, alteri bellum intulisset, brevi cum universa familia stirpitus interiit. Gallienus vero renuntiatus et communi omnium consensu approbatus est ; vetus simul imperator ac novus; prior illis ac post illos etiam superstes : juxta id, quod dictum est Isaiæ prophetæ : Quæ a principio fuerunt, ecce, venerunt; et nova F sunt, quæ nunc orientur. Nam quemadmodum nubes solis radios subiens, ejus splendorem brevi tempore obscurat, inque ejus locum substituta conspicitur; ea deinde prætergressa aut liquefacta, sol, qui antea ortus fuerat, rursum quasi novus exoriri videtur.

potestatem concessit, tuncque Dionysius Alexandriam 266 Macrianus, qui seipsum præposuerat, et ad ipsum Gallieni imperium mox admoverat; ipse quidem jam non est; quippe qui nec antea erat; Gallienus vero sui similis, idemque, qui prius, manet. Ipse denique principatus, velut senectute deposita, et pristinæ improbitatis sordibus repurgatur, nunc florentius viget, et longius cernitur atque auditur, et quocumque diffunditur. *Quibus verbis* Dionysius *non obscure significat, sese tunc, cum hanc ad Hermammonem scriberet epistolam, lætitia gestiisse, tum ob Macriani depulsam tyrannidem, tum ob restitutum Gallieno imperium. Quapropter cum* Dionysio, *utpote Alexandrino in Ægypto episcopo, nihil causæ fuisset lætitia tantopere gestiendi ex eo, quod Gallienus, benignus in Christianos princeps, restitutus esset imperio, si hic pristinam in Ægypto, quam cum patre suo Valeriano prius habuerat, auctoritatem non recuperasset, dubitandum non videtur, quin Gallienus tunc, cum dictam epistolam* Dionysius *scriberet, sub imperio suo Ægyptum habuerit, ut adeo hæc provincia post Macriani*

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

criani ejusque filiorum cædem, cum hæc non diu ante præfatæ ad Hermammonem epistolæ scriptionem contigerit, in Gallieni potestatem indubie concesserit. Hinc jam facile erues tempus, quo Dionysius *ab exsilio, in quod a Valeriano pulsus fuerat, Alexandriam sit reversus. Sanctus enim, uti jam monuimus, eo tunc primum post Valeriani persecutionem est, regressus, cum sub Gallieni dominium Ægyptus rediit.*

reversus, ad Hermammonem scripsit epistolam

267 *Quapropter cum hoc, ut docuimus, non diu post Macriani ejusque filiorum cædem contigerit, hæcque anno* 261 *innectenda videatur, Alexandriam verosimillime* Dionysius *ab exsilio, vel anno* 261 *jam magna sui parte præterlapso, vel certe anno* 262 *paulisper inchoato fuerit reversus. Atque ita quidem jam tempus, quo Sanctus ab exsilio Alexandriam redierit, determinatum habemus. Rerum ordo exigit, ut quæ Sanctus gregi suo restitutus, egerit, nunc tractemus. Dubitandum non est, quin tunc* Dionysius *omnes strenui ac vigilis pastoris partes sedulo expleverit, Ecclesiæ scilicet communioni restituens, si quos forte ab ea persecutionis sævities, Christo ejurato, sejunxerat, tollensque e medio, siquæ forte in ecclesiæ Alexandrinæ agro, diuturna pastoris absentia minus diligenter culto, zizania succreverant. Dubitandum, inquam, non est, quin* Dionysius *tunc omnia præstiterit, quæ a diligenti, sancto vigilique Pastore merito requiras. Verum quæ qualiave sint, quæ tum Sanctus in gregis sui utilitatem fecerit, veterum monumentorum penuria me latet. Hinc, cum conjecturis hic agere non lubeat, duo tantum, veluti a Sancto tunc gesta, nunc commemoro. Alterum spectat epistolam, jam sæpius laudatam, quam Sanctus ad Hermammonem, Ægypti episcopum, conscripsit; alterum respicit concilium, a* Dionysio *contra Sabellianos, ut num.* 144 *docui, Alexandriæ forsan celebratum. Hoc, si reipsa umquam celebratum fuit, ad tempus, quo Sanctus Alexandriam ab exsilio primum reversus erat, verosimillime debet referri; dicta autem epistola omni dubio procul a* Dionysio *tunc scripta est, cum ab exsilio suo Alexandriam nondum diu esset reversus. Utrumque hoc probandum est. Ab epistola incipio.*

B

anno 262 verosimilius innectendam. Hæc post raram loquendi formulam,

268 *Hanc tunc scriptam esse, discimus ex ipsis ejusdem epistolæ verbis.* Dionysius *enim in ea apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 25 *hæc habet :* Ac mihi rursus imperatoris nostri annos contemplari subit. Video enim impiissimos illos, qui adeo celebres olim exstiterunt, brevi postea obscurissimos evasisse. Religiosissimus vero Deique amantissimus imperator (*Gallienus*) septennalem circulum emensus, nonum imperii annum degit, quo nos festa (*Paschalia scilicet*) celebremus. *Quibus ex verbis palam est, dictam ad Hermammonem epistolam anno imperii Gallieni nono scriptam esse. Quapropter cum hic Gallieni annus partim cum anno* 261, *partim cum anno* 262, *uti ex supra disputatis facile colliges, indubie concurrat, necesse est, ut dicta epistola altero ex binis hisce annis fuerit exarata, ac proin tunc, cum jam a Gallieno pax esset etiam Ægypti ecclesiis restituta,* Dionysiusque *ab exsilio Alexandriam rediisset. Atque ita quidem jam habemus duos annos, quorum altero dicta epistola certissime scripta sit. Verum, inquies, anne etiam definiri nequit, quo ea determinato anno exarata fuerit? Respondeo : verosimilius anno* 262 *scripta est, uti hic probare proposui; ante tamen, quam id faciam, cum hæc Sancti nostri in epistola ad Hermammonem de Gallieno verba, mox adhuc recitata,* religiosissimus vero Deique amantissimus imperator septennalem circulum jam emensus, nonum imperii annum degit, quo nos festa celebraturi sumus, *seu potius, ut Græce est,* celebremus, *raram admodum inusitatamque, saltem in speciem, complectantur loquendi formulam, in hanc hic prævie etiam quidpiam observatum velim.*

C

quam exhibet, quamque Pagius et Pearsonius

269 *Pagius in Criticis ad annum* 261 *num.* 15 *sic scribit :* Illi quadraginta duo menses (*per Joannis prophetiam, de qua plus semel supra, designati*) hoc anno (261 *scilicet*) in interitu Macriani ac filiorum terminantur. Nam per tot menses Ægyptus et Alexandria vexatæ; de illis enim solis loquitur Dionysius; non vero de persecutione Ecclesiæ in universum, ut communiter locus ille ab omnibus explicatur. Pearsonius tamen, qui vulgarem illam opinionem tenuit, laudata Dionysii verba, religiosissimus vero Deique amantissimus etc., optime explicavit. Quis, inquit, umquam ita locutus est, ut quis post septennium diceretur nonum annum jam agere? necesse est, ut illud septennale aliud peculiare designet, et diversum ab eo tempore, quod postea secutum est. Est autem illud imperii, quod cum patre administraverat. Ut Victor : Regnavit annos quindecim, cum patre septem, solus octo. Sed fallitur in eo, quod subjicit, Gallienum nempe septennium transcendisse, et octavo imperii anno Macrianum imperialem honorem adeptum esse, præsertim in Ægypto. *Hactenus Pagius, indicans, sese propensissime concedere in opinionem, qua a Pearsonio per septennalem circulum, post quem Gallienus nonum imperii annum agere, a Sancto nostro in epistola ad Hermammonem dicitur, anni septem intelligendi statuuntur, quibus cum Valeriano patre Gallienus imperium tenuit. Verum ego huic Pagii Pearsoniique opinioni assentiendum non reor, nec video, qui Pagius, cum eam sequatur, contra Pearsonium verbis mox recitatis possit contendere, tempus illud, quo imperium cum patre suo Valeriano Gallienus tenuit, septennium non transcendisse. Etenim* Dionysius *in epistola, mox iterum laudata ait, nonum imperii annum agere Gallienum, postquam jam septennalem circulum est emensus. Quapropter si per hunc circulum, ut admittit Pagius, intelligendi sint anni, quibus Gallienus cum patre tenuit imperium, verba* Dionysii *supra recitata hunc habent sensum : Gallienus cum patre septem annos jam emensus, nonum imperii annum agit; unde, cum sic clare significetur, Gallienum cum patre ultra annos septem imperasse, consequens est ut Pagius contra Pearsonium perperam contendat, tempus illud, quo Gallienus cum patre tenuit imperium, septennium non transcendisse. Recte ergo Pearsonius et consequenter ad opinionem, qua per septennalem annorum circulum a Dionysio memoratum, annos Gallieni cum patre imperantis intelligendos statuerat, tempus illud, quo Gallienus cum patre imperium tenuit, septem annos transcendisse, litteris mandavit.*

D

E

perperam exponere videntur,

270 *Verum, cum nihilominus Gallienus, ut ex Historiæ augustæ scriptoribus et ex iis, quæ jam supra disputavimus, manifestum est, annis dumtaxat septem, iisque incompletis, cum patre suo Valeriano imperaverit, consequens hinc fit, ut per septennalem annorum circulum, post quem, jam expletum, Gallienum nonum imperii annum agere, verbis supra recitatis* Dionysius *in epistola ad Hermammonem scribit, intelligi nequeant anni, quibus Gallienus cum patre tenuit imperium, ac proin, ut inusitata illa et rara Sancti nostri loquendi formula alio plane modo, quam quo illam Pearsonius et post eum Pagius exponendam duxit, debeat exponi. Rem ego sic concipio :* Dionysius *in sua ad Hermammonem epistola ante verba illa, jam supra huc transcripta, quibus Gallienum, septennali circulo jam expleto, nomen agere imperii annum scribit, egerat haud dubie de annis, quibus nonnulli Gallieni decessores imperium tenuerant. Fas est id colligere ex ipsamet dicta epistola. In hac enim Sanctus paulo ante verba, quibus Gallienum post expletum jam septennalem circulum nonum agere imperii annum ait, sic scribit :* Ac mihi rursus imperatoriorum annorum dies contemplari subit : *Eusebius quidem ex versione Valesii ita habet :* Ac mihi rursus imperatoris nostri (*Gallieni videlicet*) annos contemplari subit, *quibus ex verbis tantum sequitur,* Dionysium *jam antea de Gallieni, non autem de aliorum etiam imperatorum annis adhuc esse in sua ad Hermammonem epistola locutum. Verum res in textu Græco hunc in modum exprimitur :* Καὶ μοι πάλιν τὰς ἡμέρας τῶν βασιλικῶν ἐτῶν ἔπεισι σκοπεῖν, *quæ Græca verba, ut consideranti patebit, ad amussim respondent his Latinis, mox iterum*

F

A *iterum hic datis :* Ac mihi rursus imperatoriorum annorum dies contemplari subit. *Quapropter, cum* Dionysius *his mox subjungat :* Video enim impiissimos illos, (*imperatores nempe, de quibus prævie locutus fuerat*) qui adeo celebres olim exstiterunt, brevi postea obscurissimos evasisse, *satis aperte, ut mihi equidem apparet, dictis verbis indicat, sese de annis, quibus nonnulli Gallieni decessores imperium tenuerant, jam antea egisse.*

meliori, ut apparet, 271 *Nec de his tantum, verum etiam de paucitate eorumdem annorum jam antea Sanctus verosimiliter fecerat sermonem.* Video enim (*inquit*) impiissimos illos, qui adeo celebres olim exstiterunt, brevi postea obscurissimos evasisse, *assimilaratque jam, antequam hæc verba litteris mandaret, Macrianum nubi, quæ radios solis mox intercipiens, brevi post a sole dissipata evanescit. Adhæc alia nonnulla protulerat, quibus breve admodum fuisse Macriani imperium innueret. Hinc mihi verosimile fit,* Dionysium *in sua ad Hermammonem epistola, cujus Fragmenta tantum exhibet Eusebius, de paucitate annorum, quibus nonnulli adhuc alii Gallieni decessores, nimirum Gallus, Decius et Valerianus imperium tenuerant, ante dictam loquendi formulam pariter esse sermocinatum, dixisseque, ne unum quidem ex illis Gallieni decessoribus septimum im-*
B *perii annum explesse. Hisce porro positis, jam facile, quantum opinor, quisque intelliget, qui rara illa atque inusitata* Dionysii *loquendi formula,* Religiosissimus vero Deique amantissimus imperator septennalem circulum jam emensus, nonum imperii annum degit, quo nos festa celebraturi sumus, *qui, inquam, hæc loquendi formula nihil plane absoni exhibeat, etiamsi per septennalem circulum non intelligantur anni, quibus Gallienus cum patre suo Valeriano tenuit imperium. Etenim hæc verba,* Religiosissimus vero *etc. cum præcedentibus, quæ (si modo Eusebius integram* Dionysii *ad Hermammonem epistolam, non autem hujus Fragmenta tantum in Historiam suam ecclesiasticam intulisset) ne unum quidem secundum jam dicta e nonnullis Gallieni decessoribus septimum imperii annum explesse, verosimiliter, proderent, sensum hunc perfectum, ac plane concinnum, efficiunt :* Decius, Gallus, Valerianus et Macrianus impiissimi imperatores, brevi admodum temporis spatio imperarunt, nec unus ex illis septimum imperii annum explevit; religiosissimus vero Deique amantissimus imperator, septimo jam expleto, seu septennalem jam circulum emensus, nonum annum agit.

sensu explanatam, 272 *Quo sane in sensu, ut mihi equidem apparet, nihil prorsus occurrit, quod inusitatam absonamve arguat loquendi formulam, nisi forte qui velit, non*
C *recte me dicturum :* Ne unus quidem e Petri fratribus decimum vitæ annum explevit; Petrus vero jam decimum emensus, decimum quintum agit. *Itaque rara illa, quam Sanctus noster adhibuit, de Gallieni annis loquendi formula sensum habet minime absonum, etiamsi illa* Dionysius *de septennio, quo Gallienus cum patre suo Valeriano Romanum imperium gubernavit, statuatur non locutus, ut adeo, cum ipsi ad Hermammonem epistolæ hujusmodi, uti jam innui, adversetur expositio, ad eam etiam recurrendum non sit, tenendumque potius videatur,* Dionysium *usum esse illa jam sæpissime laudata loquendi formula, ut comparationem, quam inter diuturnius Gallieni et brevius aliorum imperatorum, Decii scilicet, Galli, Valeriani et Macriani, imperium instituit, apertius insinuet. Sed hæc jam de explatione aptanda* Dionysii *verbis, quæ Gallienum post expletum jam septennium nonum agere imperii annum indicant, dicta sufficiant. Redeo ad discussionem temporis, quo præfata ad Hermammonem epistola fuerit a* Dionysio *conscripta. Scripta est omni dubio procul, uti jam docuimus, anno imperii Gallieni nono, id est, cum Gallienus anno 255, mense Majo circiter, imperium sit exorsus, vel ultimis octo anni 261, vel quatuor primis anni 262 mensibus. Verosimilius autem, ut jam innui, quatuor primis anni 262 mensibus scripta est. Etenim* Dionysius *in præmemorata ad Hermammonem epistola exprimens, quoto tunc, cum illam scriberet, Gallienus anno imperaret, ait :* Νῦν ἐνιαυτὸν ἕνατον διανύει, *id est,* nunc annum nonum, *non, ut est apud Valesium* degit *vel* agit, *sed* perficit *seu* explet. *Quapropter, cum secundum hæc verba* Dionysius *ad Hermammonem dictam epistolam tunc scripserit, cum jam ad finem vergeret seu prope esset expletus nonus imperii Gallieni annus, recte consequitur, ut ea quatuor primis seu uno e quatuor primis anni 262 mensibus scripta sit; neque enim si citius scripta foret, dici potuisse videtur a* Dionysio, *Gallienum tunc, cum scripta est, nonum prope imperii annum perfecisse seu explesse.*

AUCTORE C. B.

inter Paschales Dionysii epistolas 273 *Imo hanc ad Hermammonem epistolam non uno tantum e quatuor primis anni 262 mensibus, sed binis circiter ante Pascha ejusdem anni mensibus scriptam esse, ex dicendis verosimilius evadet. Certe nihil obstat, quo minus tunc scripta credatur, tuncque etiam reipsa (vide dicta hujus Commentarii num.* 140) *indubie scripta est, si Paschalibus* Dionysii *epistolis debeat accenseri. Ut ergo, an tunc reipsa scripta fuerit, innotescat, indagare lubet, an a* Dionysio *de festo Paschali celebrando exarata fuerit.* Dionysius *in hac, de qua hic agimus, epistola apud Eusebium lib.* VII, *sub finem capitis* 23 *de Gallieno sic scribit :* Νῦν ἐνιαυτὸν ἕνατον διανύει, ἐν ᾧ
ἡμεῖς ἑορτάσωμεν, *id est,* nunc annum nonum perficit, in quo nos festa, *non* celebraturi sumus, *ut vertit Valesius, sed* celebremus. *Quibus verbis* Dionysius *Hermammonem adhortari videtur ad festa Paschalia celebranda, ut adeo epistola, quam ad hunc scripsit, Paschalis fuisse videatur. Ait quidem Tillemontius tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum pag.* 660 *in Notis in* Dionysium *Alexandrinum, ex verbis proxime recitatis certo non probari, dictam epistolam exstitisse Paschalem, cum* Dionysius *per* ἑορτάσωμεν *Hermammonem forte tantum exhortatus fuerit, ut gauderet simul, Deoque ageret gratias ob pacem Ægypti ecclesiis tandem etiam restitutam. Tillemontio rem ex dictis verbis certam non fieri, libenter assentior; neque enim vel ex iis vel ulla alia ratione certo puto evinci posse,* Dionysii *ad Hermammonem epistolam Paschalibus Sancti epistolis esse indubie accensendam. Paschalem tamen illam fuisse, idcirco mihi apparet, quod, quamquam non certo, verosimiliter tamen ad Pascha celebrandum exhortatoria extiterit. Etenim verbum* ἑορτάζειν *nude solitarieque positum, a* Dionysio *etiam alibi adhiberi non videtur, nisi cum de festo Paschali celebrando facit sermonem, ut adeo, cum in epistola ad Hermammonem dicat* ἑορτάσωμεν, *ad festum Paschale celebrandum videatur exhortari, ac proin ut appareat, Paschalibus* Dionysii *epistolis illam esse*
F *accensendam.*

quidquid contra opponat Tillemontius, 274 Ast, *inquit loco proxime citato Tillemontius,* alteram jam habemus pro anno 262 epistolam Paschalem, Hieraci a Dionysio (*Alexandrino nempe*) inscriptam; ac proin dicere non possumus, epistolam ad Hermammonem esse adhuc epistolam Paschalem, nisi subvertamus, quod cum Valesio statuimus, quamlibet epistolam Paschalem (*a* Dionysio *scilicet Alexandrino scriptam*) novi esse anni indicium; nec ullo nobis est ratio, ut ab hac regula, quæ Sancti nostri (Dionysii *Alexandrini*) chronologiæ et historiæ tantum adjumenti affert, recedamus. *Ita laudatus Tillemontius; verum epistola Paschalis, quam* Dionysius *ad Hieracem, Ægypti episcopum, dedit, non ad annum* 262, *sed ad sequentem pertinet. Etenim Eusebius lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ, cap.* 21 *sic scribit :* Post hæc pace vix dum restituta, Alexandriam (Dionysius *nimirum*) regressus est. Verum cum seditio bellumque rursus illic exortum fuisset, adeo ut ipse universos ejus urbis fratres, utpote in alterutram seditionis partem distractos, alloqui non posset; iterum ipso Paschæ die ex urbe Alexandria, tamquam extorris, eos per litteras alloquitur. Sane in altera epistola Paschali, quam paulo post, *seu potius, ut Græce est,* quam postea ad Hieracem, unum ex Ægypti episcopis exaravit, de seditione illa,

AUCTORE C. B.

illa, quæ tunc temporis Alexandriæ commota est, mentionem facit, Dionysius *nempe Alexandrinus. Quibus ex verbis intelligitur, Paschalem* Dionysii *ad Hieracem epistolam scriptam non esse, nisi cum jam Sanctus ab exsilio Alexandriam rediisset, novaque illic esset exorta seditio. Quapropter, cum hæc seditio, verbis mox recitatis ab Eusebio memorata, anno* 262, *uti infra docebo, fuerit exorta, postque Pascha anni, quo eadem seditio orta est, Paschalis* Dionysii *ad Hieracem epistola, quemadmodum ex verbis Eusebianis facile colliges, fuerit conscripta, dubitandum non est, quin hujus epistolæ scriptio ad annum* 265 *pertineat, ut adeo vim omnem amittat argumentum, quod, ut epistolam ad Hermammonem e numero Paschalium epistolarum expungat, ab anno* 262, *ad quem Paschalem* Dionysii *ad Hieracem epistolam spectare putavit, Tillemontius efformat.*

computari posse, ostenditur,

275 *Nihil itaque hactenus occurrit, quod nos ab opinione, qua* Dionysii *ad Hermammonem epistolam verosimiliter Paschalem esse, statuimus, cogat recedere. Pagius in Criticis ad annum* 261 *n.* 12 *de dicta ad Hermammonem epistola sic scribit :* Scripta itaque ea (*ad Hermammonem*) epistola præsenti anno, (261 *nempe*) quo nonum imperii annum Gallienus auspicatus est. Neque enim, ut Baronius credidit, ea anno sequenti (262 *nimirum*) data;
B quia, ut visuri sumus, Gallienus anno 262 Augustei imperii decennalia celebravit, de quibus sub festi nomine in laudato loco mentio, et ante illud festum hæc epistola exarata. *Locus, quem a se antea laudatum, Pagius hic indicat, alius non est, quam is ipse, a nobis pariter ex* Dionysii *ad Hermammonem epistola jam sæpe laudatus, quo* Dionysius *de Gallieno sic scribit :* Nonum imperii annum degit, *seu potius* (*vide dicta num.* 272) explet, quo nos festa celebremus; *cum autem verbis proxime recitatis dicat Pagius, hoc loco de Decennalibus, a Gallieno anno* 262 *celebratis, sub nomine festi fieri mentionem, omni dubio procul vult, a* Dionysio *in præfata epistola de festis Paschalibus celebrandis non agi, ac proin nobis, illam inter Paschales* Dionysii *epistolas recensentibus, adversatur. Verum mihi minime probanda videtur Pagii opinio, qua in epistola ad Hermammonem a* Dionysio *de decennalibus, a Gallieno anno* 262 *celebratis, mentionem fieri existimavit. Etenim Sanctus prædicto epistolæ ad Hermammonem loco, ex idiomate Græco in Latinum accurate converso, ut supra docuimus, ad festa celebranda exhortatur; parum autem verosimile apparet, Hermammonem a Sancto ad Gallieni decennalia celebranda fuisse exstimulatum.* Dionysius *itaque prædicto loco mentionem decennalium sub nomine festi verosimiliter non facit, ac proin, quam-*
C *vis Pagius nobis, qui* Dionysii *ad Hermammonem epistolam Paschalibus epistolis accensemus, indubie adversetur, nihil tamen affert, quo nos erroris certo convincat. Pagius secutus est Eusebii versionem, a Valesio adornatam; cum autem secundum hanc* Dionysius, *quamvis ex dictis perperam, loco prædicto Hermammonem ad festa celebranda non adhortetur, induci Pagius potuit facilius, ut eo de Gallieni decennalibus mentionem fieri, existimaret.*

hinceque confirmatur, anno 262 scriptam esse,

276 *Utut sit, perpensis omnibus, qua contra nostram de* Dionysii *ad Hermammonem epistola opinionem attulimus, hanc equidem adhuc verosimilem arbitramur; nec quidquam officit, quod eam epistolam Paschalis epistolæ nomine nuspiam insigniat Eusebius; hic enim scriptor non omnes, quas* Dionysius *scripsit, Paschales enumerat epistolas, ut has inter locum habere queat scripta ad Hermammonem epistola, licet Paschalis epistolæ nomine nuspiam ab Eusebio indigitetur. Porro cum hæc epistola inter Paschales* Dionysii *epistolas verosimiliter secundum jam dicta recensenda sit, alterum hinc habemus argumentum, quo eam anno* 262 *scriptam statuamus. Etenim, cum secundum supra dicta vel sub finem anni* 261, *vel anno* 262 *scripta sit, Paschalisque proinde esse non queat, nisi ratione Paschatis, quod anno* 262 *celebratum est, consequens est, ut binis mensibus aut paulo amplius ante Pascha anni* 262 *fuerit conscripta; tantum quippe temporis spatium* D *epistola Paschalis, utpote, Quadragesimæ initium simulque tempus Paschale signans, festivitatem Paschalem debebat præcedere. Atque ita quidem jam habemus,* Dionysium, *postquam ab exsilio Alexandriam esset reversus, epistolam ad Hermammonem, quæ verosimiliter Paschalis fuit, scripsisse, idque ab illo non anno* 261, *sed initio anni* 262, *ut verosimilius apparet, esse effectum. Videamus modo, quæ Sanctus præterea proxime a suo Alexandriam regressu præstiterit.*

quo etiam concilium Alexandrinum, si id umquam locum habuit, celebratum fuerit.

277 Dionysium *contra Sabellium ejusque sectatores synodum Alexandriæ celebrasse, in eaque Sabellium damnasse, num.* 144 *hujus Commentarii verosimillimum asseruimus; verum tempus, quo id Sanctus fecerit, fecisseve potuerit, nuspiam adhuc definivi, idque tamen, cum de* Dionysii *ab exsilio Alexandriam regressu acturus essem, facturum me, num.* 164 *spopondi. Ut ergo fidem liberem, in annum, quo dicta synodus a* Dionysio, *si modo hic eam umquam celebrarit, celebrata esse potuerit, reve ipsa celebrata fuerit, nunc inquiro. Sabelliana hæresis, ut num.* 145 *docui, vel orta jam Valeriani persecutione, vel paulo ante initium accepit. Quapropter cum credibile non sit,* Dionysium *statim, nulla tentata benigniori via, severiores contra Sabellium ejusque sectatores ecclesiasticas pœnas adhibuisse,* E *certum apparet,* Dionysium, *posito etiam paulo ante Valeriani persecutionem Sabellianæ hæreseos initio, concilium contra hanc, in quo Sabellium damnarit atque exauctorarit, Alexandriæ ante dictæ Valeriani persecutionis initium non celebrasse. Porro cum* Dyonysius, *uti jam ante docuimus, ab ipso statim Valeriani persecutionis initio in exsilium pulsus fuerit, nec ante annum* 261, *magna sui parte jam præterlapsum, initiumve anni* 262 *Alexandriam redierit, certissime ante alterum e binis hisce annis præmemoratam synodum celebrare non potuit, ac proin etiam non celebravit. Restat ergo, ut illam vel anno* 261, *vel* 262, *vel etiam altero posteriori celebrarit. Postremum hoc mihi minus verosimile apparet. Etenim pastoralis Sancti cura, qua serpenti hæreseos malo ocyssime voluerit occurrere, omnino mihi persuadet, eum adversus Sabellium, ut primum fieri potuit, concilium celebrasse, ut adeo id Sanctus vel anno* 261 *vel anno* 262, *cum tunc Alexandriam esset reversus, plenaque pace ibidem gauderet ecclesia, verisimillime fecerit. Quod si autem id a Sancto factum anno* 262 *potius, quam* 261 *lubeat statuere, dicti anni* 262 *initium oportet eligere, cum post hoc res Alexandriæ iterum turbatæ opportunum celebrando concilio tempus non dederint, ut nunc § sequenti sumus visuri.*

F

§ XXIV. Nova Alexandriæ oritur seditio cum bello, ac deinde pestis : Sancti de his litteræ Paschales.

Nova Alexandriæ seditio,

Dionysio *post pacem Ægypti ecclesiis redditam ab exsilio Alexandriam reverso non diu admodum quieto esse licuit. Etenim cum nondum, ut apparet, ecclesiæ suæ rebus, quas diuturna persecutio non parum perturbarat, componendis pristinoque statui restituendis sufficientem pro votis operam locasset, nova subito Alexandriæ seditio, ex eaque bellum inexspectato erupit.* Posthæc, *inquit verbis ante adhuc recitatis Eusebius lib.* VII, *cap.* 21, pace vix dum restituta, Alexandriam (Dionysius, *Alexandrinus episcopus*) regressus est. Verum cum seditio, bellumque rursus illic exortum fuisset, adeo ut ipse universos ejus urbis fratres, utpote in alterutram seditionis partem distractos, alloqui non posset, iterum ipso Paschæ die ex urbe Alexandria, tamquam extorris, eos per litteras alloquitur. *Nec Historiæ Augustæ scriptores, nec alii diserte nos docent, quænam tunc fuerit seditio, quæ Ægyptum et Alexandriam in novas belli calamitates conjecerit. Certum tamen apparet, eam ex arrepta a Macriano in Oriente tyrannide originem non traxisse. Etenim seditio, quæ verbis proximе*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *xime ex Eusebio recitatis memoratur, orta non est, nisi cum jam* Dionysius, *uti ex iis ipsis verbis facile colliges, ab exsilio Alexandriam esset reversus. Quapropter, cum* Dionysius *secundum ea, quæ jam supra disputavimus, Alexandriam ab exsilio reversus non sit, nisi jam finita, quam in Oriente Macrianus arripuerat, tyrannide, dubium non est, quin seditio, quæ verbis supra recitatis post* Dionysii *reditum Alexandriæ orta memoratur ab Eusebio, diversa omnino sit a seditione, quam quis, arrepta in Oriente a Macriano tyrannide, Alexandriæ factam posset contendere.*

quæ cum ea, cujus hic ex Pollione datur notitia,

279 *Hinc jam etiam consequitur, ut turbæ, quas seditio, post* Dionysii *reditum Alexandriæ orta excitavit, diversæ procul dubio sint a turbis, quibus ibidem arrepta a Macriano tyrannis occasionem dedit. At, inquies, quænam tandem illa est seditio, quæ verbis supra recitatis memoratur ab Eusebio, quæque Alexandriam novis iterum belli turbis involvit? Trebellius Pollio lib. de Triginta tyrannis cap.* 21 *hæc litteris mandavit:* Et hoc familiare est Ægyptiorum, ut vel furiosi ac dementes de levibus quibusque ad summæ reipublicæ pericula perducantur. Sæpe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non concessum, carnem et olera sequestrata, calceamenta servilia et cætera talia, usque ad summum
B reipublicæ periculum seditionis, ita ut armarentur contra eos exercitus, pervenerunt. Familiari ergo sibi furore cum quodam die cujusdam servus curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militarie ob hoc cæsus esset, quod crepidas suas meliores esse, quam militis diceret, collecta multitudo ad domum Æmiliani ducis anceps venit, atque eum omni seditionum instrumento et furore persecuta est. Ictus est lapidibus, petitus est ferro, nec desiit ullum seditionis telum. Qua re coactus Æmilianus sumpsit imperium, cum sciret, sibi undecumque pereundum. Consenserunt ei Ægyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium; nec ejus ad regendam rempublicam vigor defuit. Nam Thebaidem totamque Ægyptum peragravit, et quatenus potuit, barbarorum gentes forti auctoritate submovit. Denique Alexander vel Alexandrinus (nam incertum id quoque habetur) virtutum merito vocatus est. Et cum contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoto duce, Gallieno jubente, dedit pœnas; sequidem strangulatus in carcere captivorum veterum more perhibetur.

una eademque fuisse, videtur,

280 *Ita hactenus Trebellius Pollio, gravissimam narrans levi de causa Alexandriæ seditionem exortam, ex eaque deinde secutum bellum, præcipue scilicet cum Theodotus, Gallieni dux, contra Æmilianum duxit exercitum, eumque, conserto prælio,*
C *devicit, cepit et vivum ad Gallienum transmisit.* Per idem tempus, *inquit libro de duobus Gallienis laudatus Pollio,* Æmilianus apud Ægyptum sumpsit imperium, occupatis horreis, multa oppida malo famis pressit. Sed hunc dux Gallieni Theodotus, conflictu habito, cepit, atque imperatori Gallieno transmisit. *Quæ verba laudatus Pollio, proxime post narratam Macriani ejusque filiorum cædem de assumpto ab Æmiliano in Ægypto imperio litteris committit, ut vel ex hoc narrationis ordine fas sit colligere, id nec prius nec diu post fecisse Æmilianum, quam jam Macriani in Oriente tyrannis finem accepisset. Adhæc cum Pollio post narratam Macriani cædem pauca dumtaxat de pravis Gallieni moribus interponat, moxque (vide verba proxime recitata) subjungat,* per idem tempus *Æmilianum apud Ægyptum sumpsisse imperium, satis indicat, id non diu accidisse, postquam Macriani tyrannis, tyranno ejusque filiis e medio sublatis, in Oriente esset exstincta. Quapropter, cum non diu pariter post Macriani cædem ea, quam verbis supra recitatis lib.* VII, *cap.* 21 *memorat Eusebius, Alexandriæ acciderit seditio, dubitandum non videtur, quin hæc una eademque sit cum seditione, cujus occasione Æmilianum in Ægypto sumpsisse imperium, verbis num. præcedenti huc transcriptis refert Trebellius Pollio. Sic ergo jam habemus, quæ qualisque fuerit seditio, quæ,* Dionysio *Alexandriam reverso, ibidem denuo exarserit, bellumque et turbas plurimas concitarit.*

AUCTORE C. B.

281 *In annum, quo ea fuerit exorta, nunc lubet inquirere. Dictum jam est, eam non admodum diu a Macriani cæde accidisse, hæcque est communis hodiedum eruditorum opinio. Cum ergo Macrianus, ut supra docuimus, anno* 261, *jam provecto, indubie perierit, necesse videtur, ut ea, qua de hic agimus, seditio vel ipso anno* 261 *propemodum elapso, vel certe non diu admodum post Alexandriæ eruperit. Pagius in Criticis, aliique eruditi plures, quantum ex iis, quæ de re illa scribunt, fas est colligere, unanimi fere consensu autumant, præmemoratam seditionem ante Pascha, quod* Dionysii *ab exsilio Alexandriam reditum proxime excepit, verosimillime evenisse. Quapropter, cum* Dionysius, *ut supra docuimus, vel anno* 261 *ad finem jam fere provecto, vel anno* 262 *dumtaxat inchoato Alexandriam ab exsilio sit regressus, consequens est, ut dicta seditio post Pascha anni* 261 *et ante Pascha anni* 262 *evenerit. Porro, cum* Dionysius, *uti ex iis, quæ jam supra disputavimus, facile colliges, Alexandriam post Macriani cædem regressus, optata ibidem pace per aliquot mensium spatium, quo suam, jam ante memoratam, ad Hermammonem scripsit epistolam, aliaque nonnulla in gregis sui utilitatem gessit, videatur esse gavisus,* E *verosimillimum mihi apparet, præmemoratam seditionem brevissimo dumtaxat temporis spatio ante Pascha anni* 262 *esse exortam, eamque ipso Paschæ anni* 262 *die ita vehementer jam exarsisse, ut, quemadmodum verbis supra recitatis lib.* VII, *cap.* 21 *docet Eusebius, ad Christianos, Alexandriæ constitutos, verba facere idcirco non potuerit* Dionysius, *quod in alterutram seditionis partem omnes essent distracti, eosque proinde per litteras alloqui, fuerit compulsus, contra ac alias facere consuevisset. Solebat enim* Dionysius *litteras quidem Paschales ad Christianos per patriarchatum suum dispersos, proculque Alexandria dissitos quotannis dirigere; ipsis vero Paschalibus diebus ad populum Alexandriæ constitutum non litteris, sed viva voce, ut ex capite Eusebii proxime laudato intelligitur, facere sermonem.*

anno 262 exorta,

282 *Porro tempore, quo prædicta seditio Alexandriæ eruperit, jam, ut proxime fieri potuit, definito, restat, ut de ipsa seditione nunc pauca dicamus. Quam gravis hæc fuerit, fas est utcumque colligere ex iis, quæ de illa verbis num.* 279 *huc transcriptis Trebellius Pollio memoriæ prodidit. Verum* Dionysius *post Pascha anni* 262 *ac proin aliquamdiu post seditionem illam exortam ad Hieracem, Ægypti episcopum, Paschalem scripsit epistolam; in hac autem* F *Sanctus miserrimum statum, in quem ex seditione illa Alexandria esset conjecta, graphice depingit. Mox ab ipso epistolæ initio ardentem, qua in gregem suum teneretur charitate, apertissime prodit. Vocat scilicet Christianos, curæ suæ commissos,* sua ipsius viscera, *aliisque utitur loquendi modis, qui non nisi a pastore summa in gregem suum charitate incenso possint procedere. Ipsa Sancti verba apud Eusebium lib.* VII *Historiæ, cap.* 21 *exstantia huc transcribo.* Quid vero mirum, *inquit,* si grave ac difficile mihi est, homines longius remotos vel per epistolas alloqui, cum nec mecum ipse colloqui, nec animæ meæ consulere facile possim. Etenim ad mea ipsius viscera, ad contubernales et unanimes fratres ejusdemque ecclesiæ municipes, missis epistolis opus habeo, easque quomodo transmittam, vix reperio. Facilius enim quis, non dicam extra fines provinciæ, sed ab Oriente ad regiones Occidentis ultimas commeare possit, quam ex ipsa urbe Alexandria Alexandriam pergere. *Ita* Dionysius *ardentem simul in Christianos Alexandriæ constitutos charitatem, miserrimumque Alexandrinæ urbis statum commonstrans.*

in misero statu a Dionysio in epistola, qua charitatem suam prodit,

283 *Plura deinde addit, quibus hunc non minus dilucide, quam præcedentibus ob oculos ponit. Hæc ego, utpote ad institutum meum non conducentia, studiosoque lectori apud Eusebium loco proxime citato*

AUCTORE C. B. *graphice depicto, per decem circiter menses Alexandriam retinuit,*

tato facile obvia, brevitatis causa prætermitto. De præfata seditione seu de misero statu, in quem hæc civitatem Alexandrinam conjecit, tantummodo adhuc noto, brevem illam admodum non exstitisse; sed anno circiter integro tenuisse. Etenim ante Pascha anni 262, *ut jam docui, initium accepit; verba autem proxime huc ex Paschali* Dionysii *ad Hieracem epistola transcripta apertissime produnt, seditionem illam adhuc durasse, cum dictam ad Hieracem epistolam* Dionysius *conscriberet, ut adeo Alexandrina seditio per annum fere integrum tenuerit, si epistola ad Hieracem non diu ante Pascha anni* 263 *fuerit conscripta : hanc autem non diu admodum ante Pascha anni* 263 *scriptam esse, sic ostendo : scripta est omni dubio procul, uti unusquisque ex disputatis facile colliget, post Pascha anni* 262; *quapropter, cum inter Paschales* Dionysii *epistolas numeretur, Paschalis haud dubie fuit pro anno* 263, *ac proin (vide hujus Commentarii num.* 140) Dionysius *per illam, quo die Quadragesima anno illo esset inchoanda, uti et quo die Pascha esset celebrandum, certissime indicavit. Jam vero, cum hujusmodi epistola, utpote Quadragesimæ et Paschatis prænuncia, aliquamdiu ante Pascha debuerit conscribi, consequens est, ut præfata Paschalis ad Hieracem epistola aliquamdiu ante anni* 263 *Pascha, id est, duobus circiter ante hoc*
B *tempus mensibus fuerit exarata, ac proin ut Alexandrina seditio, cujus in illa, veluti adhuc durantis, fit mentio, anno propemodum integro, id est, decem circiter mensibus tenuerit.*

ortaque ibi deinde peste,

284 *Verum, inquies, an non etiam multo diutius tenuit? Respondeo, illam equidem ad annum usque* 264 *tenuisse, non videri. Etenim Eusebius, postquam capite proxime citato Paschalem* Dionysii *ad Hieracem epistolam recitavit, capite sequenti alteram mox subjungit Paschalem Sancti epistolam, ad Christianos, exorta Alexandriæ post bellum peste, conscriptam. Quapropter, cum ex Valesii, Tillemontii aliorumque eruditorum judicio nova quælibet* Dionysii *Paschalis epistola novi anni sit indicium, videtur illa, quæ post bellum scripta est, epistola exstitisse Paschalis pro anno* 264, *ac proin hujus anni initio conscripta, ut adeo cum in ea seditio Alexandrina tunc, cum scripta est, sopita fuisse indicetur, certum videatur, hanc ad annum usque* 264 *non tenuisse. Porro Eusebius dictæ Paschalis epistolæ, quam post epistolam ad Hieracem recitatam transcribit, hæc verba præmittit :* Secuta dehinc post bellum peste, cum Paschalis solemnitas imminet, iterum Dionysius fratres per litteras allocutus est, in quibus calamitatis illius magnitudinem describit. *Subdit deinde præmemoratam, quæ*
C *post pestem Alexandriæ exortam scripta est, Paschalem epistolam, aut potius ejus Fragmentum. Epistolæ initium, perquam sane elegans, hisce verbis concipitur :* Aliis quidem hominibus præsens hoc tempus non videatur esse tempus festivitatis. Neque vero illis tempus est, nec hoc, quod a nobis celebratur, nec ullum aliud, non dicam eorum, quæ luctuosa sunt, sed etiam eorum, quæ vel maxime læta et hilaria existimantur. Nunc quidem certe plena sunt omnia lamentationum, lugent cuncti et ob mortuorum hominum ac quotidie morientium multitudinem tota urbs gemitibus circumsonat. Prorsus enim ut de primogenitis Ægyptiorum in sacris Litteris scriptum habetur, ita nunc quoque clamor ingens excitatus est. Nulla quippe domus est, in qua non sit aliquod funus; atque utinam unum dumtaxat in unaquaque domo esset.

de cujus duratione nonnulla

285 *Hactenus* Dionysius, *cujus cetera in dicta epistola verba apud Eusebium loco citato brevitatis ergo prætermitto. Compendio complecti sufficiat, quid iisdem Sanctus pertractet. Ante tamen quam id faciam, pauca observasse lubet tum de ipsamet Paschali epistola, proxime memorata, tum de peste, cujus occasione hæc scripta est. Sanctus Hieronymus de illustribus Ecclesiæ Scriptoribus cap.* 69 *inter epistolas a* Dionysio *conscriptas recenset unam, quam* de Mortalitate *inscribit, sicque de mortalitate scriptam fuisse, aperte prodit. Verosimile mihi ap-* D
paret, hanc ab Hieronymo memoratam epistolam distinctam non esse ab epistola Paschali, mox hic memorata, utpote quæ et post pestem seu mortalitatem Alexandriæ ortam scripta sit, et de peste seu mortalitate plura commemoret. Porro pestis, de qua in hac epistola agitur, distinguenda quadam ratione est a peste, quam sub Decio, ab Alexandrina urbe facto fere initio, grassari cœpisse, supra docuimus. Quamvis enim pestis, quæ sub Decio Alexandriæ grassari cœpit, per annos quindecim continuos, ut docuimus, Romanum afflixerit imperium, id tamen ita accipiendum non est, quasi per totidem annos continuos, nulla prorsus intermissione facta, in singulis imperii urbibus pestis sævierit. Fuerunt urbes, quæ illo quindecim annorum spatio vel bis vel ter vel etiam quater, interruptis vicibus, peste fuerunt afflictæ; nullam tamen urbem invenio, in quam sævissimum hoc malum sine ulla intermissione per annos quindecim continuos sævierit. Itaque pestis, quæ sub Decio Alexandriæ orta est, aliquamdiu ibidem et quidem diutius quam in aliis urbibus sævierit, ac post nonnihil de sævitia sua tantisper remiserit, iterumque deinde anno 264 *non minori sævitie, quam sub Decio, fuerit grassata, ut adeo, solius Alexandriæ ratione habita, dubio procul pestis, quæ sub Decio grassari Alexandriæ cœpit, certo* E
sensu distinguenda sit a peste, quæ in eam urbem anno 264 *sæviit.*

hic observantur,

286 *Nec quis ex jam dictis existimet, pestem hanc sævissimam, quæ per annos quindecim continuos Romanum imperium miserrime afflixit, et infinita propemodum hominum multitudine orbavit, bis tantum in urbem Alexandrinam, semel nempe sub Decio et semel sub Gallieno esse grassatam. Apparet enim, inter pestem, num.* 59 *et seqq. hujus Commentarii a nobis fuse memoratam, quæ sub Decio Alexandriæ inchoata ac deinde sub Gallo aliquamdiu continuata est, et inter pestem, sub Gallieno Alexandriæ ortam, cujus occasione* Dionysius *Paschalem posteriori hic loco memoratam scripsit epistolam, ingentem mortalium numerum interruptis vicibus, tum peste, quæ Alexandriæ magis diutiusque quam alibi sæviit, tum aliis morborum generibus Alexandriæ periisse, ut adeo sævissimum illud malum in hanc civitatem plus semel aut bis intra quindecim annorum spatium, quo Romanum imperium afflixit, grassatum fuisse videatur. Fas est id colligere ex Paschali* Dionysii *ad Hieracem epistola, supra laudata. In hac enim Sanctus post narratas belli calamitates ex seditione, cujus occasione Æmilianus, ut docuimus, assumpsit imperium, Alexandriæ ortas hunc in modum prosequitur :* Et post hæc mirantur et ambi- F
gunt homines, undenam continuæ pestes; undenam graves morbi; omnisque generis labes, et multiplices variique hominum interitus : quid causæ sit, cur urbs maxima (*Alexandria*) tantum civium numerum amplius non ferat, etiamsi ab ipsis infantibus ad decrepitos usque senes numerentur, quod antea crudos senes sic vocatos aluit. Verum tunc temporis adeo plures erant quadragenarii, et supra hos usque ad septuagesimum ætatis annum progressi, ut numerus eorum nunc expleri non possit, adscriptis licet et in album relatis ad annonam ex publico accipiendam his, qui quatuordecim annos nati sunt, usque ad octogenarios. Et qui specie ipsa adolescentuli sunt, æquales quodammodo nunc facti sunt eorum, qui olim senes erant, cumque in terris humanum genus tantopere imminutum et consumptum videant, augescente indies et crescente ipsorum exscidio, non intremiscunt.

Paschalem Dionysius epistolam ad charitatem hortatoriam, suosque etiam

287 *Quibus ex verbis, quantum opinor, nemo non eruat, quæ de peste quindecennali Alexandriæ pluries quam bis grassata mox asserui. Hisce prænotatis, venio nunc ad ea, quæ* Dionysius *in epistola Paschali, post seditionem ortam scripta, verbis supra huc non transcriptis pertractet. Compendium quoddam his Sanctus exhibet eorum omnium, quæ tum ipsemet, tum Christiani cum eo in variis Ecclesiæ*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *siæ procellis pertulere, præcipuamque operam collocat in exponendis iis, quæ Christianorum, quorum merita ipsorum martyrum dignitati æquiparare non veretur, exhibitam in fratres suos sodalesve peste correptos charitatem maxime commendent. Id autem verisimillime eo consilio facit, ut, cum eo tempore, quo hanc scribebat epistolam, pestis Alexandriæ alibique in Ægypto vehementissime grassaretur, ad paria charitatis officia Christianos, ad quos scribebat, animaret. Ita Sanctus, gravissimis licet malis undique velut obsitus, gregis sui curam gerebat, nullaque in re pastoris gnavi ac seduli officio deerat. Nec tantum forte* Dionysius, *cum sic omnes vigilantissimi pastoris partes expleret, gravissimæ luis in gregem suum sævientis calamitate fuit afflictus, verum etiam, veluti violatæ fidei reus, quod summum ei mœrorem peperit, ad Romani Pontificis tribunal delatus, famam suam adversus accusatores tueri fuit compulsus. Tunc enim forte suos, uti jam antea innuimus, de Elencho et Apologia libros, utpote in turbato aliquo vel bello vel peste rerum statu conscriptos, Sanctus exaravit, quamvis id eum, arrepta post Valeriani captivitatem a Macriano in Ægypto tyrannide, fecisse, longe verosimilius appareat, uti ex iis, quæ jam supra disputavimus, unicuique debet esse perspicuum. Utut sit, quod si forte* Dionysii *de Elencho*

B *et Apologia librorum scriptio ad illud usque tempus, quo pestis Alexandriæ sub Gallieno denuo grassata est, quoque* Dionysius, *post illam ibi exortam, Paschalem, qua de jam egimus, scripsit epistolam, possit differri, certum tamen est, dictam scriptionem ad annum usque* 265 *removeri non posse.*

post annum 264

288 *Etenim Paschalis Sancti epistola, proxime memorata, pro Paschale anni* 264, *uti docui, ad Christianos per Ægyptum constitutos fuit conscripta; quando autem Sanctus alteram, quæ ab hac proxima fuit, Paschalem scripsit epistolam, res Alexandriæ et in Ægypto pacatæ, ac proin nec bello nec peste turbatæ fuisse, videntur. Res Alexandriæ tunc peste turbatas non fuisse, colligendum videtur ex lib.* VII, *cap.* 22 *Eusebii. Etenim hic scriptor, postquam Paschalem* Dionysii *epistolam, proxime memoratam, in qua utique Sanctus non de bello, utpote tunc, cum illam scriberet, finito, sed de peste Alexandriæ grassante tractat, loco citato in Historiam suam saltem ex parte intulit, mox subjungit :* Post hanc epistolam, cum res in urbe Alexandria pacatæ essent, ad fratres per Ægyptum constitutos Paschalem rursus epistolam Dionysius scripsit. *Quibus verbis Eusebius, cum bellum Alexandriæ finitum, jam antea narrarit, epistolamque* Dionysii *non de bello, sed de peste tractantem proxime recitarit, res Alexandrinas vocare videtur pacatas non*

C *ratione belli tunc primum finiti, sed ratione diuturnæ pestis, quæ tandem sævire desiisset, ut adeo tunc, cum* Dionysius *Paschalem epistolam, verbis ex Eusebio proxime recitatis memoratam, scriberet, res Alexandriæ peste turbatæ fuisse non videantur.*

certe non scriptos, de Elencho et Apologia libros forte exaravit.

289 *Quapropter cum nec bello, nec aliter, turbatæ tunc fuisse videantur, nequit* Dionysii *de Elencho et Apologia librorum, utpote qui in turbato rerum statu exarati fuerint, scriptio differri in illud tempus, quo Paschalis* Dionysii *epistola, loco ultimo hic memorata, fuit conscripta. Jam vero hæc epistola, cum post epistolam pro anno* 264 *Paschalem exarata fuerit, novaque Paschalis epistola novi, ut jam diximus, anni sit indicium, Paschalis haud dubie exstitit pro anno* 265, *hujusque anni initio, uti ex supra dictis facile colliges, fuit conscripta, ut adeo in hunc annum prædictorum* Dionysii *de Elencho et Apologia librorum scriptio nequeat differri. Porro, dum Eusebius post verba, proxime ex illo recitata de* Dionysio *ait,* aliasque post hanc deinceps, *seu potius, at Græce est,* aliasque post hanc diversas iterum exaravit, *ita debet intelligi, ut velit,* Dionysium *post epistolam Paschalem, proxime memoratam, alias adhuc diversi argumenti epistolas, non vero epistolas Paschales scripsisse. Sanctus enim, uti infra ostensuri sumus, non diu post initium anni* 265 *in vivis mansit superstes, ut adeo post epistolam Paschalem, proxime memoratam, cum hæc, ut dictum est, initio anni* 265 *scripta sit, plures adhuc alias Paschales epistolas scribere nequiverit.*

AUCTORE C. B.

§XXV. Dionysius ad concilium Antiochiæ contra Paulum Samosatenum celebrandum invitatur, dumque hoc celebratur, extremum diem obit.

Pauli Samosateni, patriarchæ Antiocheni, mores pessimi,

Paulus, *a Samosatis, urbe Syriæ Euphratesiæ natali sua,* Samosatenus *vulgo nuncupatus, anno Christi* 260, *non ultra mensem Majum adulto, ad cathedram Antiochenam evectus, episcopali potestate non ad ædificandum, sed ad destruendum, uti impudentissime mox cœpit. Patres concilii Antiocheni, anno* 270 *celebrati, in quo Paulus non potuit, ut in altero priori, mox hic memorando, damnationem suam fraudibus evadere, in epistola synodica, qua post præfatum anni* 270 *concilium Dionysio, Pontifici Romano, Maximo, patriarchæ Alexandrino, aliisque episcopis Pauli proscriptionem significant, pravos hujus hæresiarchæ mores prolixa oratione exponunt. Ex hac autem liquet, quam scelestus, quam vafer, quam gregi suo perniciosus Paulus exstiterit,* E *quamque insolenter dignitate sua fuerit abusus.* A fidei regula, *inquiunt de illo Patres,* recedens, ad spuriam et adulterinam doctrinam se transtulit... Et cum antea (*nondum scilicet patriarcha factus*) pauper ac mendicus esset, nec ullas omnino facultates aut a parentibus relictas accepisset, aut artis ullius exercitio sibi comparasset, nunc (*patriarcha creatus*) ad incredibilem opulentiam pervenit, per scelera ac sacrilegia fratrumque concussiones; dum injuria affectos decipit, promittens quidem, sese illis, accepta mercede, opem laturum; fallens autem ipsos, et ex facilitate litigantium, qui ut negotio liberentur, quidvis dare parati sunt, lucrum inaniter captans, et pietatem quæstum esse existimans. *Ita hactenus laudati synodi Antiochenæ Patres, quorum verba reliqua, quibus in dicta epistola Pauli arrogantiam, fastum, aliosque corruptissimos et episcopo plane indignos mores graphice adumbrant, suisque coloribus depingunt, brevitatis studio omitto, proque iis curiosum lectorem ad Eusebii locum proxime laudatum remitto.*

palmarisque circa Christum error.

291 *Spuria et adulterina doctrina, ad quam Paulus, jam patriarcha factus, sese secundum laudatam synodicam epistolam transtulit, ad institutum nostrum præcipue pertinet, utpote contra quam* S. Dionysius *Christi divinitatem, quam sanguinis effusione sanus adhuc ac vegetus profiteri sæpius voluerat,* F *tutari scriptis litteris, morti jam proximus laborarit. Itaque, quamquam reliqua Pauli crimina silentio lubeat involvere, tacitus tamen præterire nequeo summam ejus in Christum, generis humani Redemptorem, impietatem, ac ne omnibus eo facientibus impiissimi hæresiarchæ blasphemiis recensendis chartam inutiliter commaculem, palmarem ejus errorem unice commemoro. Docuit itaque Paulus Samosatenus, Christum esse creaturam, Verbo divino hypostatice non unitam, hocque impium dogma pertinacissime fuit tutatus, ut hic de illo, quæ postea de Ario ejusque hæresi scribens Theodoritus, seu, ut alii efferunt, Theodoretus, Cyri episcopus, Historiæ suæ Ecclesiasticæ lib.* I, *cap.* 2 *in litteras misit, non immerito sano sensu liceat effari :* Invidus ac pessimus dæmon, pernicies generis humani, cum Ecclesiam tam felici cursu (*plurimis scilicet verum Deum jam adorantibus*) ferri cerneret, pati id non potuit; sed fraudulenta consilia excogitavit, Ecclesiam, quæ ab omnium Conditore ac Dominatore regitur, submergere omni studio connisus. Videbat enim patefactum jam esse (*apud ingentem nempe populi multitudinem*) gentilium errorem, et varias dæmonum fraudes deprehensas, et res quidem creatas a plerisque (*aut certe multis*) jam non amplius adorari; earum autem loco Conditorem ipsum hymnis celebrari.

AUCTORE C. B.

brari. Quocirca jam non aperte adversus Deum Servatoremque nostrum bellum excitavit; sed homines nactus Christianorum quidem vocabulo exornatos, verum ambitioni et inani gloriæ mancipatos, eos malitiæ suæ ministros designavit, eorumque opera multos ad priorem superstitionis errorem revocavit. Non id quidem molitus, ut creaturam denuo colerent; sed efficiens, ut Opifex et Conditor universi in eodem cum creaturis ordine censeretur.

Synodus contra illum indicta. Adhanc Dionysius

292 *Hæc hactenus de Ario laudatus Theodoritus, quæ de Paulo Samosateno pariter, cum hic Christum, rerum omnium secundum divinam naturam conditorem ac opificem, in eodem cum creaturis ordine voluerit censeri, non immerito, ut dixi, sano sensu fas est effari. Porro impius hæresiarcha suum hoc dogma, Christo maxime injurium, quaquaversum disseminare, atque in impietatis suæ societatem, quotquot potuit, Christianos pertrahere, summis viribus, quamvis clanculum, est annisus. Et vero id eo successu præstitisse videtur, ut jam non paucos doctrinæ suæ sectatores sibi adjunxisset, pluresque quotidie adjungeret. Hinc de ecclesiæ Antiochenæ incolumitate actum videbatur, nisi serpenti malo medela opportuna adhiberetur. Verum erant ea tempestate non pauci in Oriente episcopi, qui non minori*
B *veritatis tutandæ studio flagrarent, quam Paulus propagandæ impietatis furore esset incensus. Hi itaque, audito ecclesiæ Antiochenæ periculo, ultro citroque quaquaversum litteras scripsere, earumque ope consilia contulere, quibus demum id effectum est, ut concilium intra ipsam Antiochenam urbem contra Paulum Samosatenum celebrandum fuerit indictum. Ad hoc omnes episcopi, atque in primis quidem, qui vitæ sanctimonia simul et doctrina erant spectabiles, fuere invitati, hosque inter Sanctus noster, ecclesiæ Alexandrinæ episcopus.* Defuncto, *inquit lib.* VII, *cap.* 27 *Eusebius,* Antiochiæ Demetriano, Paulus Samosatensis episcopatum suscepit. Hic cum adversus Ecclesiæ doctrinam nimis abjecte et humiliter de Christo sentire cœpisset, quasi is nihil supra communem hominum naturam habuisset; Dionysius Alexandrinæ ecclesiæ episcopus rogatus, ut ad concilium (*Anthiochiæ contra Paulum Samosatenum celebrandum*) veniret, adventum quidem suum distulit, senectutem et infirmitatem corporis causatus. Ceterum quid ipse de hac quæstione sentiret, per litteras indicavit. At reliqui ecclesiarum pastores undique exciti, tamquam adversus gregis Dominici vastatorem,
C simul omnes Antiochiam convenerunt.

præ infirmitate non veniens, quid sentiret, litteris exposuit.

293 *Hunc in modum Eusebius, quæcumque de concilio Antiochiam contra Paulum Samosatenum convocato, atque ad illud invitato* Dionysio *asserui, luculentissime testatur. Nec hoc tantum hic scriptor, verum etiam duo alia recitatis verbis nos docet. Ac primum quidem est,* Dionysium, *quamquam præ senectute corporisque infirmitate ad concilium ipsemet nequiret accedere, epistolam tamen Antiochiam misisse, in eaque quid ipse de re in concilio tractanda sentiret, exposuisse; alterum vero, ad indictum concilium episcopos, summo fidei adversus impiam novitatem tutandæ ardore impulsos, undecumque magno numero convolasse. De dicta* Dionysii *epistola, quæ ad institutum nostrum propius spectat, paulo plura mihi dicenda hic occurrunt; ut autem hæc dilucidius intelligantur, non prius id faciam, quam de concilio, ad quod* Dionysius *invitatus fuit, de unico alio concilio, quod secundum dicenda post illud contra Paulum Samosatenum Antiochiæ pariter celebratum fuit, deque iis, quæ in binis illis conciliis gesta sunt, nonnulla præmisero. Eusebius lib.* VII, *cap.* 28 *his verbis, quæ cum proxime ex ejusdem scriptoris capite præcedenti recitatis unam eamdemque orationis seriem constituunt, episcopos præcipuos, qui priori adversus Paulum concilio interfuerunt, nominetenus recenset.* Inter quos (*episcopos, qui ad primum Antiochenum concilium convenerunt*) maxime eminebant, *inquit,* Firmilianus Cæsareæ Cappadocum episcopus; Gregorius et Athenodorus fratres, ecclesiarum apud Pontum episcopi, Helenus quoque D
Tarsi et Nicomas Iconii antistites. Sed et Hymenæus, qui ecclesiam Hierosolymitanam regebat, et Theotecnus, qui Cæsariensem illi finitimam administrabat. Maximus præterea, qui Bostrensem ecclesiam summa cum laude gubernavit. Sexcentos quoque alios, qui una cum presbyteris et diaconis eo confluxerunt, nequaquam difficile fuerit recensere. Verum hi, quos dixi, illustres præ ceteris habebantur.

Exitus, quem illa sortita est.

294 *Episcopis præcipuis, qui priori isti Antiocheno concilio interfuerunt, ita nominetenus recensitis, mox ita pergit laudatus Eusebius :* Omnibus igitur (*episcopis, qui, contra Paulum consilia collaturi, Antiochiam confluxerant*) vario tempore diversimode ac sæpenumero in unum coeuntibus, multæ disputationes et quæstiones in unoquoque consessu agitatæ sunt; cum hinc Samosatensis Paulus dogmatis sui novitatem occultare niteretur, illinc sacerdotes hæresim illius et adversus Christum blasphemiam denudare atque in medium producere laborarent. *Ita Eusebius declarans, quid in concilio Patres gesserint; quem vero id exitum habuerit, fas est colligere ex hisce epistolæ synodicæ, supra adhuc laudatæ, verbis :* Firmilianus vero (*Cæsareæ in Cappadocia episcopus*) cum bis Antiochiam venisset, damnavit quidem dogmatis ab illo (*Paulo Samo-* E
sateno) invecti novitatem, ut testamur nos, qui adfuimus, et alii plures perinde ac nos optime norunt : sed cum ille, mutaturum se sententiam, promisisset, credens ei Firmilianus, speransque, sine ullo religionis nostræ probro atque dispendio rem optime posse constitui, distulit sententiam suam, deceptus scilicet ab homine, qui Deum ac Dominum suum negabat, et qui fidem, quam antea profitebatur, violaverat. *Hæc Patres in laudata epistola synodica; ex quibus pronum est colligere, promissa a Paulo opinionis mutatione, finem synodo, nulla hæresiarchæ inflicta pœna, fuisse impositum. Verum, teste Theodoreto lib.* II *Hæreticarum Fabularum cap.* 8, *Paulus in synodo palam contestatus est, sese doctrinæ Apostolorum adhærere, numquamque eos, quorum insimularetur, errores sustinuisse. Et vero quin Paulus hæc contestatus fuerit, dubitare non sinunt verba ex Eusebio numeri hujus initio transcripta. Ast, si Theodoreto fides sit, accidit, ut, Paulo hæc contestante, concilii Patres de hoc Pauli cum reliquis in doctrina consensu gratias Deo egerint, suasque singulis ad ecclesias redeuntibus, synodus finem acceperit.*

Tillemontius nec ex Theodorito,

295 *Hinc præcipue, quantum opinor, factum est, ut Tillemontius non duo tantum, sed tria ut minimum contra Paulum Samosatenum concilia Antiochiæ fuisse celebrata, statuat, quorum quidem* F
primum fuerit, in quo Paulus, contestatus, sese Apostolorum doctrinæ adhærere, ab omni ecclesiastica pœna evasit immunis; alterum, in quo Paulus Firmilianum, sententiæ mutatione ficte promissa deceptum, a ferenda sententia avertit; ac tertium denique, in quo tandem hæresiarcha, perversi dogmatis convictus, pœna jam dudum promerita fuit affectus. Verum ego multum dubito, an plura, quam duo concilia contra Paulum Samosatenum Antiochiæ celebrata fuerint. Etenim a vero forsan aberravit laudatus Theodoritus, dum litteris mandavit, episcopos singulos Antiochiæ congregatos post præmemoratam Pauli contestationem, actis Deo gratiis, ad ecclesias suas rediisse, itaque synodum fuisse absolutam. Idcirco autem mihi forsan hallucinatus Theodoritus videtur, quod postremi concilii Antiocheni Patres in epistola synodica, plus semel jam laudata, nullam omnino concilii anterioris eo modo, quo narratur a Theodorito, terminati mentionem faciant, ubi tamen, ut Pauli vafritiem mundo palam faciant, memorant modum, quo Paulus Firmilianum, ut hic suam contra illum sententiam differret, fraudulenter induxerit. Vide etiam, quæ num. 308 *observaturi sumus. Adhæc ita potest exponi Theodoritus, ut quidem non certo errarit, sed quædam dumtaxat, quæ inter Pauli contestationem, quam memorat, et concilii*

A *concilii dissolutionem intercesserunt media, narrare omiserit. Paulus, ut verbis num. præcedenti recitatis testatur Eusebius, prioris synodi initio* dogmatis sui novitatem occultare adhuc *nisus est, ut tunc contestationem, quam memorat Theodoritus, etiam ex Eusebii testimonio verosimillime Paulus ediderit. Nihil autem obstat, quo minus, durante eadem synodo, Paulus credatur erroris fuisse convictus, tunc-que, ut sententiam contra se ferendam evaderet, opinionis mutationem spopondisse. Jam vero si hæc ita, ut vero absimile non est, in priori synodo gesta sint, hæcque tunc primum finem acceperit, dici potest Theodoritus non errasse, sed quædam tantum omisisse, dum Pauli contestationi, quam memorat, concilii dissolutionem proxime subjunxit.*

qui duorum tantum conciliorum meminit,

296 *Et vero hic aliquid a Theodorito omissum esse, ex ipso Theodorito colligendum videtur. Etenim ubi primum Antiochenum concilium eo, quo jam diximus, modo terminatum narravit, mox, nullius alterius concilii mentione præmissa, loco supra citato subjungit :* Procedente autem tempore, fama iterum oras omnes pervadens, Pauli depravationem omnibus nuntiavit. Sed ne sic quidem laudatissimi Patres facile ad virum abscindendum processerunt; sed primo quidem morbo mederi per litteras conati sunt; ubi vero immedicabile malum
B esse perspexerunt, Antiochiam iterum alacri animo contenderunt, et lenia medicamenta adhibuerunt, admonentes et exhortantes, et pacta conventa in memoriam revocantes. *Cum ergo secundum Theoditum, uti ex his verbis liquet, Paulo post primum concilium relapso pacta conventa Patres in memoriam revocarint, consequi videtur, ut inter memoratam Pauli contestationem et dicti concilii finem aliquid intercesserit, quod a Theodorito sit omissum. Puto autem, illud esse promissam a Paulo erroris convicto opinionis mutationem, factamque ea lege a Patribus sententiæ contra illum pronuntiandæ suspensionem. Utut sit, Theodoritus, qui tamen totam rerum in causa Pauli Samosateni gestarum seriem compendio satis accurate loco supra citato recenset, duo tantum contra illum concilia, in quorum altero a pœna evaserit immunis, in altero fuerit exauctoratus, celebrata commemorat, ut adeo plura reipsa celebrata fuisse, non videantur.*

nec ex duplici Firmiliani Antiochiam adventu, nec ex Rufino

297 *Ast, inquies, Firmilianus secundum epistolam synodicam, jam sæpius memoratam, occasione doctrinæ a Paulo Samosateno traditæ his venit Antiochiam, ac proin, cum teste eadem epistola synodica, in postremo Antiocheno concilio, in quo Paulus exauctoratus fuit, Firmilianus non adfuerit, necesse est, ut ante hoc postremum concilium duo adhuc alia*
C *contra Paulum celebrata fuerint, quorum occasione Firmilianus Antiochiam bis venerit. Respondeo : potest Firmilianus, durante primo Antiocheno concilio, utpote diuturniori, Antiochiam bis venisse, semel quidem concilii initio, pauloque post justa de causa hinc profectus alio, iterum deinde redire. Quod si hoc displiceat, dico cum Bollando nostro ad 9 Februarii in Commentario historico S. Athenodori episcopi num. 16, factum esse, ut Firmilianus Pauli Samosateni causa etiam semel Antiochiam venerit, vel antequam eo ad priorem synodum veniret, vel post hanc, cum jam ad vomitum Paulus nuntiaretur reversus, nondumque contra illum secunda synodus celebraretur. Verum, inquit Tillemontius supra laudatus, episcopi, teste Rufino lib.* VII, *cap.* 26, *Antiochiæ congregati causam Pauli Samosateni absolvere nec uno nec duobus conciliis potuerunt. Fateor, hoc scribit loco citato Rufinus; verba, quibus id facit, hæc sunt :* Hi ergo (*episcopi contra Paulum Samosatenum Antiochiæ congregati*) omnes sæpius in unum coeuntes, Paulumque Samosatenum statuentes in medio, atque ejus hæresim, quam ille nunc occultare, nunc etiam dissimulare conabatur, frequenti tractatu et assiduis disputationibus denuntiantes, arguere blasphemiæ et publicare nitebantur. Nec tamen uno id aut secundo tantum concilio ad finem perducere potuerunt. Sed et conventum sæpe est, atque absque operæ pretio discessum.

AUCTORE C. B.

plura quam duo contra Paulum celebrata fuisse concilia, evincit.

298 *Verum ex his verbis nihil omnino pro opinione sua habet Tillemontius : etenim per vocem* concilium, *quam Rufinus hic adhibet, intelligi non debet synodus, sed consessus. Liquet id ex ipso verborum contextu, et ex cap.* 28, *lib.* VII *Eusebii, quod Rufini capiti proxime laudato respondet. In hoc enim Eusebii capite plures dicuntur in eodem concilio celebrati fuisse consessus; Græce autem pro consessu significando adhibetur* Συνόδος, *quæ vox, cum etiam significet concilium, minus recte a Rufino in hac significatione accepta fuerit, sicque in causa verosimiliter fuerit, cur Pauli Samosateni causam nec uno nec duobus conciliis terminari potuisse, scripserit, ubi scribere debuisset, eam nec uno nec duobus consessibus potuisse absolvi. Non video etiam, qui conciliorum diversitatem elicere possit Tillemontius ex hisce Eusebii verbis :* Omnibus igitur (*episcopis Antiochiæ congregatis*) vario tempore diversimode ac sæpenumero in unum coeuntibus, multæ disputationes et quæstiones in unoquoque consessu agitatæ sunt; cum hinc Samosatensis Paulus dogmatis sui novitatem occultare adhuc niteretur, illinc sacerdotes hæresim illius et adversus Christum blasphemiam denudare atque in medium producere niterentur. *His enim verbis Eusebius tantum indicat, unius ejusdemque concilii tempore sæpius convenisse Patres, seu plures, ut in conciliis omnibus, nullo forte* E
excepto, semper accidit, consessus habitos fuisse, in quibus de Pauli fuerit doctrina sedulo tractatum ac disputatum. Itaque, omnibus Tillemontii pro triplici distinguendo Antiocheno concilio rationibus expensis, minime commoveor, ut a communiori eruditorum opinione, quæ duo tantum concilia, alterum nempe anno 265, alterum anno 270, contra Paulum Samosatenum celebrata statuit, recedendum existimem.

Ad horum primum Sanctus, non a solis Antiochenis presbyteris.

299 *Porro ad primum duorum illorum conciliorum non a solis Antiochenis presbyteris, ut nonnullis perperam visum fuit, sed simul forte ab his, et certo a vicinarum urbium episcopis et presbyteris* Dionysius *fuit invitatus. Liquet id ex epistola synodica, jam sæpissime memorata, atque a secundi Antiocheni concilii, adversus Paulum celebrati, Patribus conscripta. Hæc enim apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 30 *sic inchoatur :* Dionysio et Maximo et omnibus per universum orbem comministris nostris, episcopis, presbyteris et diaconis, et universæ Ecclesiæ Catholicæ, quæ sub cælo est, Helenus et Hymenæus, Theophilus, Theotecnus, Maximus, Proculus, Nicomas, Ælianus, Paulus, Bolanus, Protogenes, Hierax, Eutychius, Theodorus et Malchion et Lucius, et reliqui omnes, qui nobiscum sunt, vicinarum urbium et provinciarum (*seu potius, ut Græce est,* gentium) episcopi, presbyteri F
ac diaconi, et Ecclesiæ Dei carissimis fratribus in Domino salutem. *Ac deinde, paucis, ut ait loco proximé citato Eusebius, interpositis, Patres in epistolæ exordio, huc jam transcripto, nominati sic prosequuntur :* Scripsimus etiam ad complures episcopos longius dissitos, eosque hortati sumus, ut ad exitialis doctrinæ (*a Paulo Samosateno traditæ*) morbum curandum accederent. Nam et ad Dionysium Alexandrinum et ad Firmilianum Cappadociæ antistitem, beatæ recordationis viros, litteras dedimus. *Dederunt ergo, uti ex binis hisce textibus jam transcriptis patet, concilii Antiocheni secundi Patres, in laudatæ epistolæ exordio nominati, ad* Dionysium *et ad alios episcopos longius dissitos litteras, quibus hos, ut ad exitialem impiæ Pauli doctrinæ morbum curandum accederent, Antiochiam invitarunt. Quapropter, cum ex verbis priori loco hic recitatis manifestum sit, Patres, qui dictæ epistolæ initio nominantur, fuisse episcopos et presbyteros urbium et gentium Antiochiæ vicinarum, indubitatum fit, Sanctum non a solis Antiochenæ ecclesiæ presbyteris, sed forte ab his, et certo ab episcopis et presbyteris urbium et gentium Antiochiæ vicinarum, fuisse ad concilium Antiochenum invitatum, atque id quidem ad primum, non autem ad secundum, cum hujus tempore, utpote non citius quam anno circiter* 270 *celebrati,* Dionysius *e vivis jam dudum esset sublatus.*

300 *Quod*

AUCTORE C. B. *sed forte ab his et certo a vicinis episcopis fuit invitatus.*

300 *Quod si dicas,* Dionysium *epistolam, quam ad epistolam, qua ad synodum Antiochiæ celebrandam (vide verba num. seq. recitanda) invitatus fuerat, misit responsoriam, soli Antiochenæ ecclesiæ inscripsisse ac proin a solis hujus fidelibus et presbyteris ad synodum invitatum fuisse; respondeo : Græce ponitur* γράψας... τῇ παροικίᾳ πάσῃ; *Græce autem hujus vocabuli* παροικίᾳ *significatio sese extendit ad significandam totam ecclesiasticam provinciam seu patriarchatum, ut adeo, dum* Dionysius *dicitur responsoriam misisse epistolam Antiochensium* τῇ παροικίᾳ πάσῃ, *minime hinc concludi queat, scripsisse eum ad solos Antiochenæ ecclesiæ fideles et presbyteros. Imo, cum dictum vocabulum* παροικία *ad integram ecclesiasticam provinciam seu patriarchatum significandum sese extendat, dubitandum non apparet, quin Sanctus, scribens Antiochensium* τῇ παροικίᾳ πάσῃ, *ad universos patriarchatus Antiocheni episcopos scripserit, ac proin, cum Sanctus indubie ad eos, a quibus ad concilium invitatus fuerat, præmemoratam responsoriam scripserit epistolam, necesse est, ut a patriarchatus Antiocheni episcopis eo invitatus fuerit. Quamvis autem nonnulli ex episcopis supra nominatis, qui secundo contra Paulum Antiocheno concilio interfuerunt,* Dionysiumque *ad primum invitarunt, ad patriarchatum Antiochenum non spectarint, soli tamen Sanctus* τῇ
B παροικίᾳ πάσῃ, *seu solis patriarchatus Antiocheni episcopis et presbyteris memoratam responsoriam epistolam inscripsit, quod hi potiorem majoremque concilii partem constituerent resque ad eos præcipue spectaret.*

De Dionysii epistola Antiochiam scripta quatuor docemur.

301 *Sed hæc de conciliis Antiochenis contra Paulum Samosatenum celebratis, dicta sufficiant. Ad* Dionysium *et res ab eo occasione hæresis, a Paulo propagatæ, gestas regredior. Sanctus, uti ex verbis Eusebii num.* 292 *jam recitatis liquet, ætate admodum provecta, corporisque infirmitate præpeditus ad priorem Antiochenam synodum, ad quam invitatus fuerat, non accessit; sese tamen eidem præsentem stitit per litteras, quibus, quid ipse de quæstione seu materia inter Patres contra Paulum tractanda sentiret, dilucide exposuit. Epistolæ a* Dionysio *tunc scriptæ bis apud Eusebium mentio occurrit; primo quidem lib.* VII, *cap.* 27, *ubi verbis num.* 292 *huc jam transcriptis de* Dionysio *ad concilium Antiochenum invitato, corporisque infirmitatem et senectutem, ne eo iret, causato loquitur Eusebius; deinde vero lib.* VII, *cap.* 30 *in epistola synodica, quam ad Dionysium, Romanum Pontificem, ad Maximum, patriarcham Alexandrinum, aliosque per universum orbem dispersos episcopos scripsere posterioris seu secundi Antiocheni adversus Paulum concilii Patres,*
C *quamque loco proxime citato pro magna saltem parte exhibet laudatus Eusebius. In hac Patres præfatæ* Dionysii *epistolæ mentionem hunc in modum faciunt :* Nam et ad Dionysium Alexandrinum, et ad Firmilianum, Cappadociæ antistitem, beatæ recordationis viros, litteras dedimus. Quorum ille (Dionysius *nempe Alexandrinus*) scripsit quidem Antiochiam; sed erroris ducem (*Paulum Samosatenum*) ne salutatione quidem dignatus est; neque ad eum nominatim, verum ad universam Antiochensium ecclesiam litteras suas direxit, quarum etiam exemplum hic subjecimus. *Hæc posterioris concilii Antiocheni Patres, ex quorum verbis, simulque ex verbis Eusebii supra recitatis quatuor de dicta* Dionysii *epistola habemus comperta, ea scilicet Sanctum, ne Antiochiam veniret, senectutem corporisque infirmitatem esse causatum; quid de quæstione controversa sentiret, interim exposuisse; solosque Antiochenæ ecclesiæ seu potius provinciæ episcopos presbyterosque, et nequaquam Paulum Samosatenum, erroris ducem, utpote quem ne salutatione quidem dignatus sit, convenisse.*

Hanc ait Baronius eamdem esse cum hic memorata

302 *Porro oportet, ut hæc* Dionysii *epistola, sive sui-ipsius, sive sui auctoris causa, notatu admodum digna exstiterit, siquidem posterioris concilii Antiocheni Patres, qui Paulum Samosatenum exauctoraverunt, publicandam eam censuerint, huncque in finem epistolæ suæ synodicæ jam sæpius memoratæ adjectam ad omnes quaquaversum per orbem dispersas* D *ecclesias, uti ex verbis epistolæ synodicæ proxime recitatis patet, transmiserint. Verisimile apparet, hanc* Dionysii *epistolam, locis supra dictis apud Eusebium memoratam, diversam non esse ab epistola, quam* Dionysium *paucis ante obitum suum diebus contra Paulum Samosatenum scripsisse, sanctus Hieronymus de Illustribus Ecclesiæ scriptoribus cap.* 69 *his verbis commemorat :* Sed et adversus Paulum Samosatenum ante paucos dies, quam moreretur, insignis ejus (*sancti* Dionysii, *Alexandrini episcopi*) fertur epistola. *Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum* 266 *num.* 2 *sic scribit :* Quoniam Paulus iste (*Samosatenus*) abjectam et humilem nimis de Christo contra doctrinam Ecclesiæ habebat opinionem, nempe quod solum communi natura erat cum homine præditus, Dionysius Alexandrinus rogatus est, ut veniret ad synodum, *quæ nimirum erat adversus Paulum Antiochiæ celebranda.* Qui (Dionysius *nempe*) quamquam senectutem simul et imbecillitatem corporis causando, præsto esse renuit; per epistolam tamen illos, quam habebat de controversia sententiam, fecit certiores. Exstat eadem illa epistola ab insignis eruditionis Viro, Francisco Turriano in Latinum translata, sed nondum ab eo morte prævento, typis excusa; ex E qua nonnulla de veritate et mysterio sacratissimæ sunt paulo superius recitata. *Ita Baronius tum, cum nondum, quam memorat, epistola typis esset vulgata. Responsoria hæc est ad decem quæstiones per Paulum Samosatenum* Dionysio *propositas, prodiitque deinde Romæ una cum altera* Dionysii *ad Paulum Samosatenum epistola, adjectis Turriani Notis præmissoque deperditorum* Dionysii *Operum Catalogo. Ac prima hæc fuit dictarum epistolarum Latine facta editio, ex qua ambæ postmodum eodem idiomate in Bibliothecam Patrum sæpius recusam transierunt. Dignas etiam censuit Labbeus, quas, veluti genuina* Dionysii *Opera, in tomum primum Conciliorum Græce simul et Latine inferret.*

ad decem Pauli quæstiones responsione, quam alii adjudicant;

303 *Verum non idem omnes, visis istis epistolis, eruditi tulerunt judicium. Alii enim eas pro suppositiis Opusculis,* Dionysio *falso affictis, censuerunt esse habendas, ut adeo, si hæc opinio veritati congruat, mox memorata, quæ sub* Dionysii *nomine circumfertur, responsoria ad decem Pauli Samosateni quæstiones epistola omni dubio procul, contra ac verbis proxime recitatis vult Baronius, eadem non sit cum epistola, quam* Dionysius, *cum ad synodum contra Paulum celebrandam invitatus fuisset, ad ecclesiam Antiochenam seu potius ad omnes patriarchatus Antiocheni episcopos misit, quamque deinde secundi Antiocheni concilii Patres epistolæ suæ synodicæ insertam quaquaversum, ut jam diximus, ad* F *omnes per orbem universum dispersas ecclesias miserunt. Inter eos, qui responsoriam ad decem Pauli Samosateni quæstiones epistolam, aliamque jam etiam memoratam,* Dionysio *abjudicandam arbitrati sunt, primus videtur fuisse Valesius, dum in Annotationibus ad c.* 30 *libri septimi Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii sic scripsit :* Falsa est igitur ac supposititia epistola Dionysii Alexandrini ad Paulum Samosatensem, quæ edita est in tomo undecimo (*editionis nempe Parisiensis*) Bibliothecæ sanctorum Patrum una cum decem propositionibus Pauli Samosatensis, et Dionysii ad eas responsionibus. Nam Patres quidem Antiocheni concilii (*secundi scilicet in epistola synodica jam supra sæpissime hic laudata*) affirmant, Dionysium non dedisse litteras ad Paulum, sed tantum ad ecclesiam Antiochensem. In illa autem epistola, quæ ionysii Dnomine publicata est, Dionysius bis Paulo scripsisse dicitur. Sed nec stylus illius epistolæ ac responsionis reliquis Dionysii scriptis respondet. Itaque Opus illud adulterium esse, ob eas, quas dixi, rationes mihi persuadeo, licet Baronius eam epistolam pro vera ac germana habuerit.

alii vero adscribunt Dionysio.

304 *Ita laudatus Valesius, contendens, quidquid sub nomine* Dionysii *Bibliothecæ Patrum contra Paulum*

A *Paulum Samosatenum habetur insertum, falsum omnino esse atque supposititium. Valesio deinde assensi sunt Ælias Dupin in Nova sua scriptorum ecclesiasticorum Bibliotheca, Theodericus Ruinartius in Actis sinceris et selectis Martyrum, aliique viri eruditi non pauci. Verum non pauci contra, hosque inter Tillemontius, in eam opinionem abierunt, quæ præfatam epistolam una cum responsione ad decem Pauli Samosateni quæstiones* Dionysio *Alexandrino adscribit. Quod ad me pertinet, pro verosimili habeo, binas illas epistolas* Dionysii *nomine, utpote qui, ut mihi probabilius apparet, germanus earum auctor sit, merito notari. Cum nihilominus id omnino certum atque exploratum non putem, statuerinque de iis Operibus ac epistolis, de quibus an* Dionysii *certo sint, dubitari potest, in Appendice huic Commentario subnectenda tractare, in hanc, ne ab instituto discedam, ulteriorem de duabus dictis epistolis, quo dissentientes circa has opiniones discutiam, tractatum conjicio. Illud interim, erudite lector, confusionis vitandæ causa te velim præmonitum, duo scilicet circa dictas binas epistolas ibidem esse indaganda; quorum quidem primum sit, an dictæ epistolæ* Dionysium *vere habeant auctorem; alterum autem, an, ex hypothesi, quod a Sancto contra Paulum Samosatenum vere scriptæ fuerint, posterior earumdem seu responsio ad decem quæstiones a*
B *Paulo propositas diversa non sit ab epistola, quam* Dionysius *ad ecclesiam Antiochenam scripsit, quamque deinde posterioris concilii Antiocheni Patres ad universas orbis ecclesias destinarunt. Expedio nunc reliqua, quæ de* Dionysio *occasione hæreseos, a Paulo Samosateno suscitatæ, litteris mandata invenio.*

Duæ Dionysii epistolæ a Theodorito memoratæ;

305 *Theodoritus, jam supra sæpe laudatus, Cyri, provinciæ Euphratesiæ urbis in Syria non incelebris, episcopus, qui, sæculo quarto senescente natus, multis scriptis Operibus, rebusque gestis sæculo sequenti inclaruit, libro secundo Hæreticarum Fabularum cap.* 8, *quod* de Paulo *inscribitur, hæc memorat:* Paulus vero Samosatenus, Antiochensium quidem episcopus fuit. Zenobia autem tunc temporis toparchiam obtinente, (Persæ siquidem, Romanis devictis, Syriam illi et Phœnicem regendas dederant) in Artemonis hæresim lapsus est, hac ratione demereri illam ratus, quæ eadem cum Judæis sentiebat. Quod cum didicissent ecclesiarum rectores, non vacare periculo censuerunt, tantum morbum negligere, qui serpere festinabat, et adjutricem habebat maximæ civitatis amplitudinem. Et Dionysius quidem, Alexandrinus episcopus, vir doctrina insignis, profectionem distulit propter senectutis imbecillitatem, per litteras autem suasit illi, quæ conveniebat, et episcopos, qui con-
C venerant, ad zelum pro veritate suscipiendum excitavit. *Quibus verbis duo potissimum hue facientia laudatus Theodoritus declarat,* Dionysium *scilicet* per litteras *suasisse* illi, *id est, uti apparet, Paulo Samosateno,* quæ conveniebat, *simulque* episcopus, qui *concilium adversus Paulum celebraturi* convenerant, ad zelum pro veritate suscipiendum *excitasse. Quod ad primum, seu ad litteras suasorias a* Dionysio *ad Paulum datas pertinet, si Theodoritus, ut verba ex eo recitata innuere videntur, forsan velit, has a* Dionysio *tunc, cum supra memoratam ad Antiochensem ecclesiam seu potius ad Antiocheni patriarchatus episcopos scripsit epistolam, esse conscriptas, nequit hoc Theodoriti placitum pro vero admitti. Pugnat enim apertissime cum synodica posterioris Antiocheni concilii epistola, sæpissime jam supra laudata, in qua diserte asseritur,* Dionysium *tunc, cum dictam epistolam ad Antiochenos scriberet, ad Paulum Samosatenum nominatim non scripsisse; imo ne hunc quidem salutatione esse dignatum.*

harum altera a Sancto verosimillime scripta est;

306 *Quod si autem recitata Theodoriti verba, ut fieri forsan potest, ita accipiantur, ut his quidem ille scriptor præfatas suasorias a* Dionysio *ad Paulum datas epistolas significet, has tamen ad tempus, quo Sanctus ad Antiochenos scripsit, non referat, nihil omnino docent, quod a vero prorsus abhorreat. Quamvis enim* Dionysius *concilii Antiocheni prioris tempore seu tunc, cum ad Antiochenos scripsit, ad Paulum Samosatenum, utpote quem tunc in hæresi sua nimis obduratum experiretur, non scripserit, nihil tamen obstat, quo minus ad hæresiarcham illum ante dictum tempus, cum scilicet ab hæresi eum abducendi spes adhuc affulgeret, scripsisse credatur. Sane incensa charitas, qua Sanctus in Christianos quoscumque atque vel idcirco præcipue in episcopos, suos in propaganda tutandaque Evangelica veritate comministros, eluxit, vehementissime me impellit, ut credam,* Dionysium *ad Paulum Samosatenum, ut primum miserandum hujus lapsum ex certis auctoribus didicit, suasorias litteras dedisse, quibus illum ab errore avocare, atque in rectum tramitem reducere, studiosissime fuerit conatus. Ut ita existimem, confert etiam aliquantulum Nicephorus Callistus, qui libro* VI *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 27 *de* Dionysio *Alexandrino sic scribit:* Dionysius Paulum (*Samosatenum nempe*) litteris est cohortatus, et ad eos, qui illi adhærebant, sententiam suam de proposita quæstione misit. *Ita Nicephorus, cui, quantum ad litteras hortatorias a* Dionysio *ad Paulum Samosatenum datas, non illubenter, ut jam innui, assentior; cum præsertim id ille scriptor Theodoriti fide, ut mihi equidem apparet, litteris mandarit, ac proin hunc scriptorem eo, quo proxime dixi,* E *modo intelligendum duxerit. Itaque verosimillimum sane apparet,* Dionysium *suasoriam seu hortatoriam ad Paulum Samosatenum misisse epistolam, qua hunc ab errore, in quem lapsus erat, conatus fuerit avertere. Quod dum dico, ne ita, quæso, accipias, acsi simul velim, binas supra memoratas, quam Turrianus primum sub* Dionysii *nomine vulgavit, epistolas a Sancto vere esse conscriptas. Possunt enim esse, suntque reipsa hæ ambæ, uti infra dicemus, forsitan distinctæ ab epistola, quam Theodoritus, ut jam vidimus, a* Dionysio *ad Paulum Samosatenum datam commemorat.*

altera autem ut verosimilius apparet, diversa non est

307 *Venio nunc ad alterum assertum, quod sub verbis ex Theodorito supra recitatis comprehenditur, quodque a* Dionysio *epistolam, qua hic episcopos, Antiochiæ contra Paulum congregatos, ad veritatis propugnationem exstimularit, scriptam prodit. Viæ dubitem, quin* Dionysius *episcopos ad officium strenue obeundum fuerit hortatus, hincque, quod Theodoritus de episcopis a* Dionysio *ad veritatis propugnationem exstimulatis asserit, verosimillimum equidem mihi apparet, confirmaturque etiam utcumque ex Niceta Choniate, dum lib.* IV *Thesauri de hæresi Pauli Samosateni scribens, sic habet:* Magnus autem ille Dionysius Alexandrinus præ senio interesse non potuit concilio, *quod scilicet contra Paulum Antiochiæ celebratum fuit,* litteris tamen eos, qui F convenerant, ad veritatis propugnationem exacuit. *Verum, quamvis verosimillimum existimem, a* Dionysio *episcopos, Antiochiæ contra Paulum congregatos, ad veritatis propugnationem missa epistola fuisse exstimulatos, dubium tamen admodum mihi apparet, an hæc ab epistola, quam* Dionysius *secundum ea, quæ supra docuimus, ad patriarchatus Antiocheni episcopos misit, quamque deinde posterioris concilii Antiocheni Patres epistolæ suæ synodicæ inseruere, sine ulla prorsus hæsitatione, ut nonnullis visum est, debeat distingui. Imo vero duas hic epistolas diversas distinguendas non esse, mihi apparet verosimilius.*

ab epistola, quam ad ecclesiam Antiochenam Dionysius dedit, qui

308 *Etenim Sanctus epistola, quam ad Antiocheni patriarchatus episcopos misit, senectutem et corporis infirmitatem in causam, ob quam ad concilium non accederet, adduxit, simulque, quid ipsemet de controversia a Paulo suscitata sentiret, exposuit: cum autem hoc postremum dicta epistola Sanctus fecerit, verosimillimum sane est, hac eadem ipsum una usum esse exhortatione, qua episcopos ad veritatem, quam eis proponebat, propugnandam existimularit, ut adeo necesse non sit, epistolam hortatoriam, quam a* Dionysio *ad prioris Antiocheni concilii episcopos scriptam memorat Theodoritus, distinguere ab epistola, quam a Sancto ad Antiochenam*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

nam ecclesiam, seu potius ad patriarchatus Antiocheni episcopos scriptam, supra docuimus. Adhæc concilii secundi Antiocheni Patres, qui in epistolam synodicam (vide hujus verba num. 301 *recitata) intulerunt epistolam, a* Dionysio *ad ecclesiam Antiochenam seu ad patriarchatus Antiocheni episcopos datam, alterius præter hanc a Sancto ad synodum datæ non meminerunt, qui tamen, si modo quam* Dionysius *scripsisset, commemoraturi illam, ac præ altera, ad ecclesiam Antiochenam data, in epistolam suam synodicam illaturi fuisse videntur. Vides jam, credo, erudite lector, definiri facile non posse, quot quasve epistolas occasione hæreseos, a Paulo Samosateno inductæ,* Dionysius *exararit. Eusebius unius dumtaxat epistolæ, ea occasione a* Dionysio *scriptæ, mentionem facit; at si Theodorito sat tuto fidi queat, binas ut minimum epistolas dicta occasione Sanctus scripsit, alteram nempe ad Paulum Samosatenum, alteram ad concilii contra Paulum congregati episcopos. Res manifesta est ex Theodoriti verbis proxime recitatis. Verum his laudatus Theodoritus etiam scribit, Persas, devictis Romanis, Syriam et Phœnicem Zenobiæ dedisse regendas; hoc autem, cum Odenatus, Zenobiæ maritus, Valeriano capto victisque Romanis, ex Syria et Phœnicia, uti ex Historia Augusta quivis facile intelliget, armorum vi*
B *Persas expulerit, a vero prorsus videtur alienum.*

non diu post, durante primo Antiocheno concilio, vita functus est.

309 *Unde non immerito dubitari posse videtur, an a vero pariter non devient, quæ de epistolis a* Dionysio *occasione hæreseos a Paulo inductæ Theodoritus memoriæ prodit. Cum ergo adeo incerta sint fere omnia, quæ de epistolis in causa Pauli a* Dionysio *scriptis memorantur, ulteriorem de his tractatum hic omitto, et tandem de felici beatoque fine, quo Sanctus ex hac vita ad Dominum migrarit, sermonem instituo. Oportet sane, ut corporis infirmitas, quam* Dionysius *in causam, ob quam ad synodum Antiochenam non accederet, data Antiochiam epistola supra sæpissime laudata adduxit, legitimæ excusationis locum habuerit. Etenim Sanctus, durante adhuc synodo, non minus meritis, quam diebus plenus e vivis excessit. Docet id nos Eusebius lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 28, *narratis iis, quæ in concilio Antiocheno gesta sunt, mox subdens :* Dum hæc aguntur, Dionysius (*Alexandrinus episcopus*) extremum diem obiit, anno principatus Gallieni duodecimo, cum Alexandrinæ episcopatum septemdecim annis obtinuisset. *Ita Eusebius* Dionysii *narrans obitum, simulque notas chronicas adjungens, ex quibus, quo hic anno acciderit, eruditi omnes definiunt. Verum cum non omnes ab uno eodemque anno* Dionysii *episcopatum inchoent, annusque Gallieni duodecimus partim cum anno Christi* 264, *par-*
C *tim cum anno* 263 *concurrat, hinc fit, ut alii anno* 264, *alii anno* 263 *Sancti obitum innectant. Utrum autem anno præeligendum nos putemus,* § *sequens aperiet.*

§ XXVI. In annum et diem, quo Dionysius e vivis excesserit, inquiritur.

Dionysius patriarchatum Alexandrinum

Sancti Dionysii *ad episcopatum Alexandrinum promotionem initio anni* 247 *factam, Commentarii hujus num.* 36 *et duobus seqq. statuimus : hinc autem, cum* Dionysius, *teste Eusebio num. præcedenti laudato, septemdecim annis episcopatum Alexandrinum tenuerit, consequi videtur, ut Sanctus anno* 264 *e vivis excesserit. Etenim ab initio anni* 247 *ad initium anni* 264 *anni excurrunt nec plures nec pauciores, quam septemdecim, ac proin dubitandum non videtur, quin cum dicto anno* 264 Dionysii *obitus debeat componi. Ita fere ratiocinantur, qui* Dionysium *anno* 247 *ad episcopatum Alexandrinum statuunt evectum. Verum hoc eorum ratiocinium non obtinet, si* Dionysius *diutius, quam septemdecim annorum spatio ecclesiam Alexandrinam episcopus gubernavit; id autem diutius quam septemdecim annis Sanctus fecit : quod ne quis a me gratis dictum putet, rem sic ostendo : Eusebius Historiæ Ecclesiasticæ lib.* VI, *cap.* 35, (*vide verba num.* 35 *Commentarii hujus recitata*) *diserte docet,* Dionysium D
anno Philippi imperatoris tertio Pontificatum Alexandrinæ ecclesiæ suscepisse.

annis amplius septemdecim tenuit,

311 *Quapropter cum Philippus, uti communiter statuitur ab omnibus, initio Martii anni* 244 *imperare inceperit, ac proin annus ejus imperii tertius initio Martii anni* 247 *finem acceperit, necesse est secundum Eusebium, ut* Dionysius *Heraclæ, decessori suo, quarta Decembris anni* 246, *ut in Patriarchis Alexandrinis apud nos probatum invenies, e vivis sublato, in patriarchatum Alexandrinum inter quartam Decembris anni* 246 *et Martium anni* 247 *fuerit suffectus, idque non serius quam sub finem Februarii dicti anni* 247, *ne alioquin* Dionysius *non tertio, sed alio subsequenti Philippi anno ad patriarchatum Alexandrinum dici debeat promotus. Porro cum secundum Eusebium* Dionysius (*vide verba num.* 309 *recitata*) *vitam cum morte commutarit anno Gallieni duodecimo, hicque Gallieni, utpote ante Majum anni* 253 *imperare non exorsi, annus currere non incipiat ante Majum anni* 264, *necesse est, ut Sanctus ad hunc usque anni* 264 *mensem vitam protraxerit. Quapropter cum ab anni* 247 *Februario, quo mense* Dionysius *aut certe non serius ad patriarchatum Alexandrinum fuit promotus, ad Majum usque anni* 264, *ante quem mensem* Dionysius *non obiit, anni excurrant amplius septemdecim, con-* E
sequens est, ut Sanctus secundum calculos, quos Eusebius in Historia sua Ecclesiastica sequitur, annis amplius septemdecim Alexandrinam ecclesiam episcopus gubernarit. Collige hinc jam Eusebium, dum Dionysium *patriarchatui Alexandrino per annos septemdecim præfuisse scribit, de annis integris seu completis, quod etiam ejus loquendi formula, verbis num.* 309 *recitatis expressa, satis indicat, esse intelligendum, mensiumque ab eo ac dierum supra annos integros excessum computandi modo aliis etiam scriptoribus perquam usitato esse neglectum.*

initioque anni 265 e vivis excessit;

312 *Puto autem ego, excessum illum nec ad plures, nec ad pauciores, quam ad decem circiter menses ascendere, atque adeo* Dionysium *nec serius nec citius, quam initio anni* 265 *e vivis excessisse. Non serius, quia si Sanctus dicto anno* 265, *vel ad mensem usque Aprilem tantum provecto, vita functus statuatur, jam hic non modo septemdecim, sed octodecim annis integris seu completis, quod cum Eusebii calculis non congruit, Alexandrinam ecclesiam episcopus gubernarit. Non citius, quod* Dionysius *pro anno* 265 *Paschalem adhuc scripserit epistolam, talesque epistolæ binis dumtaxat mensibus ante Pascha anni, pro quo dabantur, solerent conscribi.* Dionysium *pro anno* 265 *Paschalem adhuc scripsisse epistolam, unicuique satis ex iis, quæ supra* F
huc facientia disserui, fiet perspicuum; rei tamen magis dilucidandæ causa pauca adhuc hic adjungo. Dionysius, *cum post seditionem, cujus occasione secundum ante dicta Æmilianus in Ægypto arripuit imperium, pestis Alexandriæ esset exorta, Paschalem ad Christianos per Ægyptum dispersos dedit epistolam; hæc autem epistola, ut num.* 284 *hujus Commentarii docuimus, Paschalis fuit pro anno* 264. *Porro Eusebius hanc Paschalem* Dionysii *epistolam pro majori saltem parte in Historiam suam Ecclesiasticam lib.* VII, *cap.* 22 *transcribit, moxque subjungit :* Post hanc epistolam, cum res in urbe Alexandria pacatæ essent, ad fratres per Ægyptum constitutos Paschalem rursus epistolam Dionysius scripsit. *Cum ergo* Dionysius, *uti his verbis docet Eusebius, post epistolam Paschalem, quæ ex supra disputatis pro anno* 264 *scripta fuit, iterum ad fratres per Ægyptum dispersos, cum jam res Alexandriæ pacatæ essent, Paschalem scripserit epistolam, consequens est, ut hæc, etiam non attento illo eruditorum principio, quo quælibet nova* Dionysii *Paschalis epistola pro novi anni accipitur indicio, pro anno* 265, *seu pro anno, qui epistolam Sancti Paschalem de peste scriptam proxime sit secutus, Paschalis extiterit. Quapropter, cum hæc epistola, uti ex jam dictis colliges, binis dumtaxat mensibus ante Pascha anni* 265 *indubie scripta fuerit, dubium*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *bium non apparet, quin* Dionysius *inhærendo iis, quæ in Historia sua Ecclesiastica scribit Eusebius, ad anni usque* 265 *initium in vivis fuerit superstes.*

nec contrarium evinci potest ex Eusebii Chronico,

313 *Verum, inquies, Eusebius in Chronico diserte affirmat,* Dionysium *anno* 264 *e vivis excessisse. Respondeo : Eusebii Chronicon (vide hujus Commentarii num.* 36 *et seq.) patriarchatus Alexandrini a* Dionysio *initi initium ab anno Philippi quinto, Christi* 248; *Historia vero ab anno Philippi tertio, Christi* 247 *repetit. Quapropter, cum sic hujus scriptoris Chronicon cum Historia manifestissime pugnet, atque ita quidem, ut hæc cum illo in concordiam nequeat adduci, Historia potius quam Chronico standum est, idque ex eruditorum omnium judicio, qui idem faciendum existimant, quotiescumque inter bina illa relicta ab Eusebio monumenta similis dissonantia occurrit. Jam vero, cum inhærendo Eusebii Historiæ, epistolæ* Dionysii *Paschales, quas hæc subministrat, ad annum usque* 265, *quo Sanctus in vivis debuerit adhuc esse superstes, certissime uti jam docui, nos deducant, Eusebiani Chronici auctoritate moveri non debemus, ut* Dionysii *obitum anno* 264 *affigamus. Adhæc prædictum Chronicon* Dionysii *ad patriarchatum Alexandrinum promotionem anno Philippi quinto, Christi* 248 *vel* 249, *Maximi vero, qui* Dionysio *proxime successit,*

B *anno Gallieni undecimo, Christi* 265 *vel* 264 *factam statuit : dum autem hoc facit, annos nihilominus septemdecim* Dionysio *rotunde adscribit. Quapropter cum a Martio anni* 248, *quo mense inchoatur quintus Philippi annus, ad Majum anni* 264, *quo mense undecimus terminatur Gallieni annus, anni rotunde septemdecim non excurrant, parum hic accuratum videtur laudatum Chronicon ac proin ex Historia emendandum.*

nec ex incommodo, quod ex annis, Dionysii successori attributis,

314 *Quod si porro reponas, Chronico hic potius, quam Historia standum, ac proin* Dionysii *obitum non anno* 265, *sed* 264 *idcirco innectendum, quod alioquin anni octodecim, quibus Maximum, proximum* Dionysii *successorem, patriarchatui Alexandrino præfuisse, in Historia scribit Eusebius, inveniri nequeant : respondeo, protracto etiam ad initium anni* 265 Dionysii *patriarchatu, annos illos octodecim, si non plenos, quos plerumque adhibet Eusebius, saltem inchoatos, quibus subinde idem scriptor etiam utitur, inveniri posse. Etenim Maximus, uti nunc inter eruditos convenit, anno imperatoris Probi ultimo, Christi* 282, *nona Aprilis e vita excessit; ab anno autem* 265, *cujus initio* Dionysium *vita functum statuimus, ad anni* 282 *Aprilem anni omnino septemdecim pleni cum aliquot mensium excessu excurrunt, ut adeo, dilato etiam usque*

C *ad anni* 265 *initium* Dionysii *obitu, inveniri queant anni octodecim, quibus Maximum, qui* Donysio *proxime successit, patriarchatui Alexandrino præfuisse, in Historia sua Ecclesiastica, libro nempe septimo, cap.* 32 *scribit Eusebius. Reponi quidem hic potest ulterius, secundum hanc nostram computandi rationem annos septemdecim, quos Eusebius in Historia patriarchatui* Dionysii *attribuit, ad annos fere octodecim extendi; annos vero octodecim, quos idem scriptor itidem in Historia Maximo adscribit, ad annos fere contrahi septemdecim : id autem maxime inconcinnum et ab Eusebii computandi annos ratione videri alienum.*

oritur : gravi enim incommodo etiam laborant

315 *Verum respondeo, non propterea esse, cur ab opinione nostra, qua patriarchatus* Dionysii *initium cum anno* 247, *finem vero cum anno* 265 *conjungimus, recedendum esse, arbitremur. Quamvis enim in opinione nostra objectum occurrat incommodum, oritur hoc ex ipsis Eusebii assertis, a quibus non magis fas est recedere quam ab ea, quam hic scriptor passim sequitur, computandi annos ratione. Adhæc nulla omnino est de patriarchatus* Dionysii *annis, eorumque initio et fine opinio, quæ non ingenti aliquo laboret incommodo, ac proin non est, cur nostram de annis, quibus* Dionysius *patriarchatum Alexandrinum incepit ac tenuit, opinionem ob incommodum proxime propositum deseramus, cum ne sic quidem planiorem habituri simus viam, qua patriarchatus Sancti nostri annos ordinemus, uti nunc ostendere aggredior. Tres præcipue de annis, quibus* Dionysius *Patriarchatum Alexandrinum tenuit, circumferuntur sententiæ, quæ ab opinione nostra jam explanata sint diversæ. Prima quidem ab anno Philippi tertio, Christi* 247, *aditi a* Dionysio *patriarchatus initium nobiscum repetit; verum ejus finem, ut anni octodecim, quos Maximo,* Dionysii *successori Eusebius adscribit, commodius inveniantur, cum anno Christi* 264 *ultra mensem Majum provecto conjungit.*

AUCTORE C. B.

duæ aliæ de Dionysii patriarchatus annis opiniones,

316 *Altera* Dionysii *patriarchatum anno Philippi quinto, Christi* 248 *aliquantum provecto, inchoatum statuit; anno vero* 264 *magna sui parte jam præterlapso finitum. Tertia denique Sanctum sub finem anni* 248 *patriarcham creatum; initio vero anni* 265 *e vivis sublatum affirmat. Nulla autem est e tribus hisce sententiis, quæ non gravi aliquo, ut jam dixi, laboret incommodo. Ac prima quidem, quæ* Dionysii *patriarchatum anno* 264 *ultra mensem Majum provecto terminat, nec ad initium anni* 265 *producit, componi non potest cum iis, quæ Eusebius de epistolis Paschalibus a* Dionysio *scriptis asseverat. Etenim ex hujus scriptoris assertis (vide num.* 288 *et seq.) certissime colligitur,* Dionysium *ad Christianos, per Ægyptum dispersos, dedisse epistolam, quæ pro anno* 265 *Paschalis exstiterit, quæque proinde*

E *hujus anni initio a Sancto fuerit conscripta, ut adeo ex hac parte sententia, quæ* Dionysii *patriarchatum anno* 264 *finitum statuit, gravi laboret incommodo. Hinc jam consequitur, ut eodem etiam incommodo laboret secunda opinio, cum hæc quoque* Dionysii *patriarchatus finem cum anno* 264 *conjungat. Neque hoc tantum incommodum secunda opinio cum prima, verum etiam aliud cum tertia habet commune. Etenim tam hæc, quam secunda* Dionysii *patriarchatus initium repetit ab anno Philippi quinto, ac proin ab anno Christi* 248 *ultra mensem Majum jam provecto.*

uti etiam tertia, cui Chronicon Orientale

317 *Hinc autem consequitur, ut vel patriarchatum Heraclæ, qui* Dionysium *in cathedra Alexandrina proxime præcessit, ad annum usque* 248 *protrahant, vel inter Heraclæ obitum et* Dionysii *ad patriarchatum promotionem anni unius et aliquot mensium spatio sedem Alexandrinam vacasse, adstruant. Verum, cum Heraclas, uti scribit Eusebius admittiturque ab omnibus, annis dumtaxat sedecim patriarchatui Alexandrino præfuerit, huncque non serius quam anno* 250 *administrare sit exorsus, nequit sane tempus, quo Heraclas e vivis excessit, seu quo patriarchatum Alexandrinum gubernare desiit, ad annum usque* 248 *magna sui parte jam præterlapsum produci. Restat ergo, ut posterioris*

F *seu tertiæ sententiæ patroni inter Heraclæ obitum et* Dionysii *promotionem anni unius integri et aliquot mensium spatio sedem Alexandrinam vacasse, affirment. Verum diuturna hæc sedis Alexandrinæ vacatio ob ea, quæ num.* 38 *hujus Commentarii in medium adduxi, parum admodum verosimilis apparet. Notatur quidem in Chronico Orientali, sedem Alexandrinam post Heraclæ obitum anno uno vacasse,* Hieraclas *(verba sunt dicti Chronici)* defunctus est... die Lunæ, octava chiac, *seu* 4 *Decembris,* et vacavit sedes anno uno. *Verum Chronicon Orientale, uti eruditis omnibus est notissimum, tam crassis ubique fœdisque scatet erroribus, ut, dum sedem Alexandrinam post Heraclæ obitum vacasse, affirmat, fidem certam atque indubitatam facere, non valeat.*

suffragari non posse ostenditur,

318 *Adhæc laudatum Chronicon eo ipso loco, quo memoratam sedis Alexandrinæ vacationem statuit, patriarchatum Heraclæ, quem ad annos sedecim diesque quinquaginta sex extendit, cum imperio Valeriani et anno Christi* 240 *componit, moxque, ubi de* Dionysio *agit, patriarchatui ejus annos novemdecim et dies* 281, *etiam non annumerato vacationis post mortem Heraclæ anno, adscribit, quæ omnia ab omni prorsus sana chronologia maxime abhorrent. Non est itaque, cur quis Chronici Orientalis auctoritate magnopere moveatur, ut inter Heraclæ obitum*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

obitum et Dionysii *promotionem anni unius integri vacationem intercessisse existimet. Et vero vacationem illam, uti et opinionem secundam et tertiam, supra memoratam, quæ* Dionysii *ad patriarchatum Alexandrinum promotionem cum anno Philippi quinto, Christi* 248, *componit, admittere nulla ratione sinit, uti ex jam dictis constat, Ecclesiastica Eusebii Historia, quæ omni dubio procul potiorem fidem meretur, quam Chronicon Orientale. Quamvis autem Eusebii Chronicon* Dionysii *ad sedem Alexandrinam promotionem anno Philippi quinto, Christi* 248, *innectat, nihil hinc certi pro* Dionysii *promotione anno* 248 *illiganda potest concludi, cum Eusebii potius Historia, quam Chronico, ubi hoc cum illa nequit componi, standum esse, unanimus eruditorum consensus clamet. Par quoque de Hieronymiano Eusebii Chronico habenda est ratio.*

simulque concluditur, Sanctum initio anni 265 *obiisse.*

319 *Itaque Eusebii Historiæ, iisque, quæ cum hujus scriptoris in ea assertis indubie ac necessario connexa comperio, firmiter inhærens,* Dionysii *ad patriarchatum Alexandrinum promotionem, quidquid contra rationibus jam adductis atque a me infirmatis possit argui, cum anno Christi* 247; *mortem vero cum initio anni* 265 *conjungo. Calculo huic nostro, uti num.* 38 *hujus Commentarii jam docui, favet Kircheri patriarcharum Alexandrinorum Catalogus, in quo tempus, quo* Dionysius *patriarchatum Alexandrinum tenuit, annis definitur octodecim. Totidem enim anni, ut computandi patebit, a fine Februarii anni* 247, *quo mense* Dionysium *patriarcham creatum arbitramur, ad initium anni* 265, *quo Sanctum vita functum credimus, propemodum effluxerunt. Atque hæc sunt, quæ pro anno* Dionysii *emortuali, annisque, quibus cathedram Alexandrinam occupavit, in medium duxi adducenda. Inquiramus modo in diem, quo Sanctus mortalem hanc vitam cum immortali commutarit, seu, ut melius dicam, dispiciamus, an ullus queat assignari dies, quo* Dionysium *e vivis excessisse, non immerito sit credendum.*

Dies tamen, quo id accidit, nec ex Fastis Græcis aut Latinis,

320 *Latini die* 17 *Novembris, ut num.* 21 *hujus Commentarii jam docuimus,* Dionysium *in Martyrologiis suis celebrant; Græci vero in Menologio Sirletiano aliisque Fastis sacris ad tertiam Octobris, unde eum, quamquam ad diem* 17 *Novembris Martyrologio Romano antiquiori jam insertum, Baronius aliique eruditissimi Romani Martyrologii reformatores (vide dicta num.* 1 *et sequentibus hujus Commentarii) ad diem tertiam Octobris in Martyrologium a se reformatum intulerunt. Coptorum Kalendarium apud Jobum Ludolfum et Hagiologium Habessinum die* 14 *Septembris celebrem habet* Dionysii *memoriam. Verum ego existimo,* Dionysium *nullo prorsus ex hisce diebus, quibus a Latinis, Græcis, Coptis Habessinisque in Fastis sacris celebratur, e vivis excessisse. Nec est, cur id mirum cuipiam videatur. Etenim invenire est Sanctos quamplurimos, qui non iis diebus, quibus vita functi sunt, sed aliis, pro arbitrio per hagiologos assumptis, in Fastos sacros sint illati. Et vero id ratione Sancti locum hic obtinere, dubitandum non apparet. Etenim laudati Fasti Græci et Latini eum non uno eodemque die, sed diebus longe diversis annuntiant, ut certe vel in his vel illis verus dies, quo* Dionysius *obiit, non signetur; unde fit, ut, cum non potior stet ratio pro die a Græcis assignato, quam pro die a Latinis electo, tam ab his, quam ab illis diem pro arbitrio putem assumptum.*

nec ex Calendario Coptico nec ex Hagiologio Habessino

321 *Quod vero pertinet ad diem decimum quartum Septembris, quo* Dionysius *in laudato Kalendario Coptico, et Hagiologio Habessino pariter laudato celebratur, dies ille non pro die, quo Sanctus e vivis excessit, sed pro die ejus memoriæ a Coptis Habessinisque consecrato debet haberi. Etenim ipsemet Habessinus Hagiologus ad diem nonam Martii sic canit :* Salutem Dionysio, doctori omnium sapientissimo, quem ab errore convertit Pauli epistolæ lectio. Postquam afflictionem et exsilium in diebus suis sustinuisset, emigravit hodie in cælestem regionem, archiepiscoporum cœtui conjungendus. *Quibus verbis, utpote ad diem* 9 *Martii signatis, præfatus hagiologus apertissime indicat, die illo* Dionysium *e vivis excessisse, ut adeo, quando Sanctum ad diem* 14 *Septembris etiam consignat, non de die, quo obierit, sed de die pro arbitrio aut certe alia quam mortis causa assumpto, qui cultui ejus apud Habessinos consecratus sit, debeant intelligi. Ast, inquies, an ergo* Dionysius *die nona Martii, uti in Hagiologio Habessino notatur, vere obiit? Respondeo : Hagiologium Habessinum tanti ab eruditis non fit, ut id sola ejus auctoritate pro certo asseverari queat.*

certo nobis est exploratus ac definitus.

322 *Quapropter, cum in nullis prorsus aliis Monumentis sive sacris sive profanis dies* 9 *Martii pro Martii pro die, qui* Dionysio *emortualis fuerit, assignetur, dubium adhuc manet, an Sanctus vere die illo mortalem hanc vitam cum immortali commutarit. Quod si tamen quis præfracte velit, Hagiologio Habessino, quantum ad diem, quo* Dionysii *obitum collocat, fidem esse adhibendum, non equidem vehementer refragabor; verum tunc dico, initium imperii Philippi non cum initio Martii anni* 244, *ut communiter fit, sed cum fine ejusdem mensis, quod etiam cum veritate historica non pugnat, esse connectendum;* Dionysii *vero ad patriarchatum Alexandrinum promotionem non sub finem Februarii anni* 247, *cui fini eam num.* 37 *nos innectimus, sed circa vigesimam Martii esse collocandam; ne scilicet alioquin sit consequens, vel* Dionysii *promotionem serius quam anno Philippi tertio factam esse, vel Sanctum diutius quam annis septemdecim et decem circiter aut undecim mensibus Alexandrinam ecclesiam gubernasse, quod utrumque æque, uti ex iis, quæ jam disputavimus, pronum est colligere, Ecclesiasticæ Eusebii Historiæ, cujus tamen calculis standum putamus, certissime repugnat.*

§ XXVII. Brevis rerum ad Dionysium spectantium anacephalæosis chronologice ordinata.

Scholæ catecheticæ Dionysius Alexandriæ primum præfuit,

Quamquam jam res omnes, quæ ad certam queunt referri epocham, a Dionysio *vel præclare gestas, vel fortiter toleratas, tempore etiam, ad quod spectant singulæ, quam proxime, ut fieri potuit, definito, in hujus Commentarii decursu diffuse explanarim, quo tamen totam* Dionysii *vitæ seriem veluti sub unum aspectum proponam, lectorique illam noscendi avido faciliorem ad id, brevioremque viam sternam, brevem hic earumdem rerum anacephalæosim seu recapitulationem chronologice ordinatam subjungere, operæ pretium futurum, existimavi. Itaque rem ipsam aggredior. Anno* 231 *Heracla, proximo* Dionysii *in cathedra Alexandrina decessore, ad hanc primum evecto,* Dionysius *celeberrimæ Alexandrinæ, de qua Michael Lequien tom. II Orientis Christiani col.* 382 *et seq. plura commemorat, Catecheseωn scholæ præfecturam, quam Heraclas ante episcopatum obierat, virtutum et doctrinæ merito obtinuit. Prima hæc palæstra est, in qua* Dionysius, *quantum doctrina simul et virtute præstaret, egregie probavit.*

creatusque deinde episcopus, duas haud diu post persecutiones passus est.

324 *Porro Heracla quarta Decembris anno* 246 *e vivis sublato, binis circiter aut tribus post hunc eventum mensibus* Dionysius, *cum præfatam præfecturam annis prope sedecim strenue administrasset, a presbyteris Alexandrinis, e gremio suo unum solitis eligere, in patriarcham Alexandrinum, antea utique jam presbyter, fuit electus. Vix biennio Sanctus ad summam illam dignitatem fuerat evectus, cum sævissima Alexandriæ, a populo idololatrico suscitata, exarsit persecutio, futurisque calamitatibus, quas deinde Sanctus sub Decio et Valeriano pertulit, visa est præludere. Hæc non diu admodum post festum Paschale anni* 249, *seditione cum civili bello Alexandriæ insperato exorta, finem accepit, ac tum quidem* Dionysius *Christianique ejus curæ commissi paululum respiraruut. Verum hæc eorum respiratio brevissimo dumtaxat temporis spatio tenuit. Etenim, duobus Philippis eodem anno violenta nece sublatis*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *sublatis, imperium Romanum adeptus est Decius, moxque sævissimam in Christianos, qua illud late patebat, persecutionem est exorsus. Plurimi in hac Christiani gloriosam martyrii coronam Alexandriæ sunt adepti; plurimi contra, quod* Dionysio *summum dolorem peperit, tormentorum vi superati, a fide turpiter defecerunt.*

Duæ epistolæ, quas, durante illarum posteriori, scripsit, recensentur;

325 *Sanctus, cum quatriduo satellitem, a quo comprehenderetur, a Sabino præfecto submissum domi suæ quiete exspectasset, Dei nutu fugam cogitur arripere, deindeque a militibus captus, Taposirimque Sabini jussu perductus a supervenientibus Mareotis rusticis e satellitum manibus mirabili prorsus Dei dispositione eripitur.* Dionysius *e militum manibus ita liberatus in desertum quemdam et squalidum Libyæ locum cum* Caio *et* Petro *concedit, ibique ad annum usque* 251, *quo Deciana persecutio finem accepit, continuo permansit, scripsitque interim, ut verosimillimum est, varias epistolas, certeque duas eum scripsisse, habemus compertum. Altera harum est, quam ad Domitium et Didymum dedit, quamque supra fuse memoravimus; altera, quam ad Origenem, in tormentis existentem, quo animum ejus dolore ac miseria tabescentem relevaret, conscripsit. Hanc jam supra pariter memoravimus, infraque iterum pluribus, cum de Sancti erga Origenem voluntate agemus, memoraturi sumus. Porro* B *cum jam Deciana persecutio nonnihil remitteret, nova Ecclesiam tempestas excepit. Novatianus, electo in Pontificem Cornelio, schisma Romæ suscitavit.*

uti etiam quæcumque deinde, primo quidem Novatiani schismatis,

326 *Ut hoc in ipso exordio Sanctus exstinguat, ipso anno* 251 *duas scribit epistolas, alteram ad fratres Romanos seu Christianos Romæ existentes, alteram ad confessores, qui Decianæ persecutionis tempore carcerem et vincula pro fidei confessione Romæ fuerant perpessi. Post duas has epistolas ad ipsum Novatianum, cum hic Romæ S. Petri Cathedram invasisset, dicto anno* 251, *mense Augusto verosimiliter, insignem plane, qua illum egregie urget, scribit epistolam, duasque deinde alias ad memoratos confessores, quarum altera eis de felici in Ecclesiam regressu gratulatur, conscribit epistolas. Novatiani schisma aut potius ingens erga eos, qui in persecutione Decii lapsi fuerant, commiserationis affectus quatuor adhuc præter jam memoratas* Dionysium *scribere compulit epistolas. Harum prima ad fratres per Ægyptum constitutos, secunda ad Cononem Hermopolitanæ ecclesiæ episcopum, tertia ad Laodicensis ecclesiæ fratres, ac quarta denique ad Armenios est conscripta. Omnes quatuor, finita jam Decii persecutione seu anno* 251 *jam elapso, nec serius quam anno* 256 *aut etiam* 255 *fuerunt exaratæ. Ante* C *utrumque hunc annum, anno scilicet* 251 *aut certe* 252 *alteram adhuc Novatiani schismatis occasione* Dionysius *scripsit epistolam, qua Fabium, Antiochenum episcopum, a Novatiani schismate, cui nonnihil erat additus, et immiti in lapsos opinione conatus est abducere.*

secundo controversiæ, inter Stephanum Papam et Cyprianum exortæ,

327 *Celeberrima S. Stephanum inter et S. Cyprianum anno* 255 *orta de baptismo controversia Sancto nostro non minus, quam Novatiani schisma, obtulit uberrimam epistolis scribendis materiem. Hæ omnes* de baptismo *inscribuntur, sexque tantum, quamvis octo ut minimum Sanctus scripserit, hoc nomine enumerat Eusebius. Harum octo epistolarum tres, quarum una ad Stephanum, Romanum Pontificem, altera ad Dionysium, Romanæ Ecclesiæ presbyterum, tertia ad Philemonem, Romanæ itidem Ecclesiæ presbyterum data est, anno* 256 *fuere conscriptæ; cum scilicet Valeriani persecutio nondum esset exorta. Hac autem anno* 257 *exorta,* Dionysius *ab Æmiliano, augustali præfecto, pulsus est in exsilium, quo durante, quinque reliquas ex memoratis octo, quarum tres ad S. Sixtum, Romanum Pontificem, duæ aliæ ad Dionysium et Philemonem, Romanæ Ecclesiæ presbyteros, datæ sunt, inter anni* 257 *vigesimam quartam circiter Augusti diem, et Augustum anni* 258 *scripsit epistolas.*

328 *Nec has tantum Sanctus, in exsilio adhuc existens, epistolas exaravit, ut paci in Ecclesia servandæ consuleret, verum etiam adhuc alteram, argumenti longe diversi, ut scilicet propriæ famæ consuleret, scribere fuit compulsus adversus Germanum, episcopum quemdam Ægyptium, qui Sanctum, veluti gregis sui desertorem, pastoremque prorsus ignavum traducebat. Fuit hæc epistola non citius quam anno* 258, *nec serius quam anno* 259 *exarata. Eodem quoque tempore tres adhuc alias epistolas, quarum Eusebius lib.* VII, *cap.* 20 *meminit,* Dionysius *scripsit. Harum una ad ecclesiæ Alexandrinæ compresbyteros fuit conscripta; duæ reliquæ exstiterunt Paschales atque una quidem Flavio; altera vero Domitio ac Didymo fuit nuncupata. Porro, durante adhuc Valeriani persecutione, aut forte etiam paulo antequam hæc esset excitata, nova exorta est hæresis, quæ* Dionysio *novam iterum dedit scribendi materiem. Sabellianorum hæresis in Pentapoli, quæ regio ad patriarchatum Alexandrinum, ac proin ad Sancti nostri curam spectabat, Ecclesiæ pacem non minus, quam Valeriani persecutio, anno circiter* 257 *cæperat turbare.*

AUCTORE C. B.

tertio Paschatis et famæ suæ a Germano proscissæ,

329 Dionysius *serpenti malo mox sese opposuit, opportunamque afferre medelam sedulo fuit conatus. Hunc in finem non uno usus est consilio, nec paucas ab anno circiter* 258 *ad annum circiter* 261 *scripsit epistolas. Has inter computatur epistola ad Ammonium, Berenicensem episcopum, alia ad Telesphorum et alia ad Euphranorem data. Omnium est celeberrima, quæ ad Ammonium et Euphranorem, teste Athanasio, a Sancto fuit conscripta, quæque eadem verosimiliter est cum epistola, quam Eusebius lib.* VII, *cap.* 26 *ad Ammonem et Euporum scriptam commemorat. Epistola ad Ammonium et Euphranorem anno circiter* 259 *fuit conscripta, estque, ut dixi, omnium, quas* Dionysius *contra Sabellianam hæresim scripsit, longe celeberrima, quia nempe Sanctus crudius in ea de secunda sanctissimæ Trinitatis Persona Pentapolitanis nonnullis loqui visus, ad Sedem Apostolicam, seu Dionysium Romanum Pontificem, veluti violatæ fide reus fuit delatus, sicque ab impacta hac sinistræ suspicionis nota fidem suam vindicare non unis scriptis litteris compulsus.*

quarto Sabellianæ E

330 *Porro memorata Pentapolitanorum adversus* Dionysium *accusatio vel anno* 259, *vel, ut verosimilius est, anno* 260 *accidit; cum autem hanc Dionysius, Romanus Pontifex, intellexisset, ad* Dionysium *Alexandrinum et suo et synodi, quam anno* 260 *Romæ celebravit, nomine dedit epistolam, qua illum, cujus rei a Pentapolitanis accusaretur, reddidit certiorem. Sanctus, re intellecta, mox ad Dionysium, Romanum Pontificem, sui purgandi causa scripsit epistolam, quæ omni dubio procul distincta est a singulis quatuor* Dionysii *de Elencho et Apologia* F *libris, quorum quilibet epistolæ nomine, quam* Dionysius *Alexandrinus sui purgandi causa ad Dionysium Pontificem Romanum dederit, pariter reperitur inscriptus. Epistola illa, quæ a quartuor* Dionysii *de Elencho et Apologia libris distincta est, ante hos exarata etiam fuit, estque referenda vel ad annum* 259 *vel certe ad anni* 261 *initium, quo etiam anno aut certe anno* 262 Dionysius, *ut verosimilius apparet, præmemoratos quatuor de Elencho et Apologia libros exaravit. Hoc ipso etiam anno* 261 *non parum jam provecto Macrianus, qui, Valeriano a Persis capto, tyrannidem in Oriente arripuerat, Christianosque fuerat persecutus, una cum filiis suis interiit, tuneque* Dionysius, *sopita tandem etiam in Ægypto Gallieni edicto persecutione, Alexandriam est reversus, ibidemque contra Sabellium ejusque asseclas concilium, si modo id umquam locum habuit, nec conciliis fictitiis, quod tamen non reor, debeat accenseri, anno* 262 *celebravit.*

hæreseos,

331 *Eodem etiam anno* 262, *binis circiter ante Pascha mensibus, epistolam, quæ verosimiliter Paschalis exstitit, ad Hermammonem Ægypti episcopum conscripsit, cumque paulo post nova esset Alexandriæ exorta seditio, Sanctus ad Christianos ibidem existentes per litteras, cum id viva voce ob turbas facere non posset, ipso Paschæ die fecit sermonem. Anno* 265 *duobus circiter ante Pascha mensibus*

ac quinto denique aliorum eventuum occasione gessit.

AUCTORE C. B.

sibus ad Hieracem, Ægypti episcopum, Paschalem epistolam dedit, in eaque statum miserrimum, in quem ex seditione conjecta esset Alexandrina civitas, graphice depinxit. Anno 264, *cum post bellum immanissima esset Alexandriæ lues secuta, Paschalem ad Christianos, per Ægyptum dispersos, dedit epistolam, in qua de gravissimo illo offensi Numinis flagello fuse disserit. Anno* 265, *pacatis Alexandriæ rebus, ac proin civitate illa nec bello, nec peste amplius afflicta, Paschalem rursus ad Christianos per Ægyptum constitutos scripsit epistolam. Eodem etiam anno ad concilium, Antiochiæ contra Paulum Samosatenum celebrandum, invitatus senectutem et corporis infirmitatem in causam, ob quam eo sese conferre non posset, missa Antiochiam epistola, adduxit, simulque quid ipse de quæstione in concilio contra Paulum tractanda sentiret, exposuit. Nec diu postea in vivis fuit superstes. Etenim durante adhuc concilio, provecta admodum ætate, diuturnisque laboribus fractus, nec minus meritis, quam diebus plenus mortalem hanc vitam cum immortali initio anni* 265 *commutavit.*

Quibus omnibus ordine, ut fieri potuit, chronico recensitis,

532 *Utinam per egregia omnia, quæ dirissimas inter persecutiones contra Christianos suscitatas, non sine magna eruditorum omnium admiratione, magno numero elaboravit, ingenii et doctrinæ monumenta ad nostram usque ætatem viveret superstes.*

B *Verum, quod dici dolor est, quod in magnum Ecclesiæ detrimentum cedit, pauca dumtaxat ex his, et fere non nisi mutila, Majorum nostrorum cura ab interitu servata, ad nos usque pervenerunt. Hæc jam, uti et alia nonnulla, a scriptoribus memorata, quæ a Sancto nostro indubie scripta, ad certam queunt revocari epocham, ordine chronologico, quantum quidem per notarum chronicarum, quibus res ad* Dionysium *spectantes a scriptoribus antiquis signantur, paucitatem facere id licuit, hic recensui. Ingenii autem et doctrinæ monumenta reliqua, quæ vel* Dionysii *forte non sunt, vel, quamvis Sancto indubie debeant attribui, ad certam tamen nequeunt reduci epocham, in Appendice mox subjungenda eo, quo magis congruum visum fuerit, ordine recensebo.*

quædam de Sancto elogia subduntur.

533 *De* Dionysio *interim ratione Operum, quæ concinnavit, dicere adhuc lubet, sublimi eum fuisse ingenio, eruditione profunda, fidei dogmatum, ecclesiasticæque disciplinæ cognitione numeris omnibus absoluta, judicio maturo et sano, modestia et docilitate, quæ cum humilitate vere Christiana esset conjuncta, in homine litteris undequaque exulto prorsus admiranda. Sanctus Hieronymus epistola* 83 *ad Magnum, editionis Basileensis, de* Dionysii *Operibus, generatim spectatis, scribens, ita memorat :* Exstant et Julii Africani libri... et Dionysii Alexandrini

C episcopi..., qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque sententiis suos resarciunt libros, ut nescias, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem sæculi, an scientiam Scripturarum. *Prologo in lib.* XVIII *in Isaiam eloquentissimum illum appellat.* Vir eloquentissimus, *inquit,* Dionysius Alexandrinæ ecclesiæ pontifex elegantem scribit librum, irridens mille annorum fabulam. *Theodoritus, Cyri episcopus, lib.* II *Hæreticarum Fabularum cap.* 8 *supra jam pluries laudatus, Viri doctrina insignis titulo* Dionysium *exornat, eruditissimumque ecclesiasticæ fidei assertorem tomo quinto Operum Hieronymi vocat Rufinus. Plurimos sanctos ecclesiæ Græcæ Patres, qui* Dionysium, *uti num.* 26 *hujus Commentarii jam docui,* Magni *titulo per excellentiam condecorant, silentio prætereo, atque ad* Dionysii *Opera, de quibus in Appendice agere proposui, tandem progredior.*

D

APPENDIX.

De Sancti Operibus, quorum ignoratur epocha, simulque de iis, quæ an Dionysii certo sint, non constat.

CAPUT I.

Duo de Promissionibus libri, resque in his a Sancto tractatæ.

Duo Dionysii de Promissionibus libri. Causa, ob quam

Duplex Operum genus, uti jam supra monui, hac in Appendice tractaturus sum; aliud nempe, quod spectat ad Dionysii *Opera, quorum ignoratur epocha; aliud vero, quod nonnulla respicit Opera, quæ an* Dionysii *certo sint, non habetur compertum. A præcipuis Sancti Operibus, quorum ignoratur epocha, duco initium, atque id quidem a binis de promissionibus libris.* Adhæc, *inquit de* Dionysio *lib.* VII *Historiæ, cap.* 24 *Eusebius,* duos libros de promissionibus composuit. Duo libri, *inquit,* Dionysii *Opera in Catalogo Virorum Illustrium cap.* 69 *recensens Hieronymus,* adversum Nepotem episcopum, qui mille annorum corporale regnum suis scriptis asseverat; in quibus et de Joannis Apocalypsi dili- E gentissime disputat. *Causa hosce scribendi libros* Dionysio *hæc fuit : Nepos, episcopus quidam Ægyptius, regnum Christi, corporalibus refertum deliciis, post generalem corporum resurrectionem mille annorum spatio, unde etiam hujus opinionis sectatores* Millenarii *seu* Chiliastæ *dicti fuerunt, in terris duraturum, docuerat, hocque dogma suum, quod jam ab ipso fere Ecclesiæ initio Cerinthus et Papias aliique ante illum sustinuerant, argumentis ut plurimum ex Apocalypsi præcipueque ex hujus cap.* 20 *ductis stabilire nisus fuerat.*

hos Sanctus scripserit, hanc docet Eusebius;

2 *Cum vero Apocalypseos oracula spirituali et allegorico sensu accipienda esse, continuo reposuissent contendissentque orthodoxi, Nepos librum de ista quæstione composuit, quem* ἔλεγχον ἀλληγοριῶν, *id est, Confutationem allegoristarum inscripsit, tanto passim favore in Arsenoïtico Ægypti tractu acceptum, ut, schismate facto, integræ ecclesiæ a recta fide deficerent. Itaque Nepos, hic memoratus, qui jam aliquamdiu vita functus erat, seu potius ejus de confutatione allegoristarum liber* Dionysium *impulit, ut præfatos binos de Promissionibus libros, priori quidem suam ipsius sententiam proponens, posteriori vero de Apocalypsi disputans, Nepotis refutandi ergo conscriberet.* Causam scribendi, *inquit loco proxime citato Eusebius,* præbuit Nepos qui- F dam, episcopus Ægypti, qui promissiones sanctis hominibus factas in divinis Voluminibus, Judaico sensu exhibendas docebat, et nescio quod mille annorum spatium corporalibus refertum deliciis in hac terra fore, affirmabat; cumque ex Joannis Revelatione (*Apocalypsi scilicet*) opinionem suam stabilire se posse existimaret, librum, quem de hac quæstione composuerat, Confutationem allegoristarum inscripsit. Hunc ergo Dionysius in libris de Promissionibus acriter impugnat.

at illam ipsemet Sanctus

3 *Hunc in modum Eusebius causam exponit, quæ* Dionysium *ad memoratos de Promissionibus libros scribendos impulerit. Verum ipsemet Sanctus, qua ratione potissimum ad Opus illud elucubrandum fuerit inductus, distinctius nos docet. Etenim Eusebius loco supra citato insigne exhibet secundi de Promissionibus libri Fragmentum. In hoc autem Sanctus sic scribit :* Quoniam (*Nepotis sectatores*) librum quemdam (Confutationem Allegoristarum *dictum*) proferunt Nepotis, quo quidem magnopere nituntur, quasi in eo certissimis argumentis demonstratum sit, regnum Christi in terris futurum; in plurimis quidem aliis rebus laudo Nepotem ac diligo, cum propter fidem, tum ob diligentiam et studium Scripturarum; postremo ob psalmorum cantus multiplices, quibus plerique ex fratribus etiamnum magnopere delectantur, magnoque honore

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A nore ac reverentia hominem prosequor, vel ob id maxime, quod ex hac vita migravit : sed veritatem magis diligo, cunctisque præferendam censeo. Etenim ea quidem, quæ recte dicta sunt, absque invidia laudare ac probare debemus : si quid vero secus scriptum est, id examinari a nobis et corrigi decet. Quod si ipse (*Nepos nempe*) præsens adesset, et opinionem suam viva voce promulgaret, sufficeret fortasse simplex absque scripto colloquium, quo per interrogationes ac responsiones convincerentur adversarii et in pristinam concorcordiam revocarentur.

in secundo de Promissionibus libro distinctius exponit,

4 Verum cum in publicum editus sit liber, isque, ut nonnullis videtur, ad persuadendum aptissimus; et cum quidam doctores Legem quidem ac Prophetas nihili faciant; Evangelia sequi negligant; Apostolorum Epistolas contemnant : hujus vero libri (*Confutationis Allegoristarum*) doctrinam quasi magnum aliquod et arcanum sacramentum venditent, et simpliciores quosdam ex fratribus nostris nihil sublime atque magnificum nec de glorioso prorsusque divino adventu Domini nostri, nec de resurrectione nostra, nostrique ad Christum aggregatione et adsimulatione sentire patiantur; sed levia quædam ac mortalia, et qualia nunc homines sperare solent, in regno Dei cogitare jubeant, necesse B est, ut adversus fratrem meum Nepotem, quasi præsentem, disputationem instituam. *Ita ipsemet* S. Dionysius, *causas, ob quas contra Nepotem calamum stringat, distincte exponens, simulque, quo animo adversus errores scribendum sit, exemplo suo docens. Porro modus, quo* Dionysius *de Nepote per verba num. præcedenti recitata loquitur, dubitare etiam me facit, an veritati congruat, quod apud Labbeum tom. I Conciliorum col.* 832 *de Nepote, qui ibidem* Nepotianus *vocatur, a* Dionysio *in synodo, quam hic Alexandriæ celebrarit, post mortem damnato atque abdicato his verbis asseritur :* Synodus divina et sancta provincialis, collecta Alexandriæ ab eodem Dionysio, quæ damnavit et post mortem abdicavit Nepotianum, episcopum Ægypti et Cerinthum, tamquam asseverantes, eoque errori * plurimos alios involventes, in terrena Hierusalem Christi esse regnum, et millenarium annorum docentes, et præterea boum sacrificia et ovium mactationes tamquam legitimas exigentes. *Confer hæc, studiose lector, cum* Dionysii *de Nepotes verbis, num. præcedenti huc transcriptis, tuumque de re forma judicium. Pergo ego ad alia, quæ* Dionysius *in secundo de Promissionibus libro, jam laudato, pertractat.*

* errore

in quo etiam, qui a Nepotis errore

5 *Nepotis error in Arsinoitico præcipue Ægypti tractu, cujus forte episcopus Nepos fuerat, plurimos infecerat, erantque ibidem integræ ecclesiæ, quæ ab* C *aliis, idem secum de terreno Christi regno, mille annis duraturo, non sentientibus, sese, facto schismate, sejunxerant. Malum hoc jam diu tenuerat. Verum, ne longius serperet, viresque majores acquireret,* Dionysius, *utpote ad cujus patriarchatum præfatus tractus spectaret, eo se confert, ut inveteratum morbum, qui contagione sua plures semper ac plures inficiebat, opportuna tandem atque efficaci medela penitus sustollat. Quid autem ibi Sanctus egerit, qui cum iis, qui Nepotis errores sectarentur, in colloquium venerit, eosdemque ad veritatis cognitionem adduxerit, ipsemet in prælaudato suo secundo de Promissionibus libro exponit, ardens Arsinoitarum cognoscendæ veritatis studium summopere extollens, iisque, quod cum illis habuit, colloquium coloribus adumbrans, ex quibus nihil eo prudentius, nihil suavius, nihil ad Christianam charitatem simulque in indaganda veritate sinceritatem magis compositum excogitari posse, facile appareat. Verba Sancti, quæ apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 24 *verbis num.* 3 *et* 4 *hic jam recitatis proxime fere subduntur, quæque jam dicta confirmabunt, huc transcribo.* Cum essem, *inquit,* in Arsinoitica præfectura, in qua jam pridem, ut nosti, increbuit hæc (*Nepotis*) opinio, adeo ut schismata et integrarum ecclesiarum defectiones fierent, convocatis presbyteris ac doctoribus, qui per singulos vicos fratribus prædicabant, præsentibus item fratribus, qui adesse voluerant, hortatus sum illos, ut ea doctrina (*quam Nepos tradiderat*) palam in concione examinaretur, cumque hunc librum (*Nepotis nempe, de Confutatione Allegoristarum*) tamquam scutum quoddam murumque inexpugnabilem mihi opposuissent, tres continuos dies a prima luce usque ad vesperam cum ipsis sedens, quæcumque in eo libro scripta erant, discutere aggressus sum.

AUCTORE C. B.

ad veritatis agnitionem Arsinoitas adduxerit, enarrat,

6 Tum vero fratrum constantiam et ardentissimum cognoscendæ veritatis studium et docilitatem atque intelligentiam magnopere sum admiratus. Adeo moderate et ordine interrogationes rationesque dubitandi, et assensiones a nobis fiebant. Ac studiose quidem cavebamus, ne ea, quæ semel nobis placuissent, tametsi, *seu potius, ut sensus exigit,* si falsa esse deprehenderentur, pertinaciter defenderemus, nec aliorum objectiones subterfugiebamus; sed quoad fieri poterat, ad ea, de quibus instituta erat disputatio, eniti, eaque stabilire conabamur; sin autem rationibus convicti essemus, non pudebat nos mutare sententiam et aliis assentiri. Quin potius cum bona animi conscientia absque ulla simulatione, expansis ad Deum cordibus, quæcumque certissimis argumentis et auctoritate sacræ Scripturæ confirmata essent, suscipiebamus. Tandem denique Coracio, qui hujus doctrinæ auctor et signifer, *seu potius, ut Græcus textus patitur, princeps et suasor,* fuerat, audientibus cunctis, qui aderant, fratribus, pollicitus nobis et contestatus est, se imposterum hanc (*quam Nepos docuerat*) opinionem amplexurum non esse, nec de ea disputaturum, nec locuturum, nec populo prædicaturum; quippe qui argumentis oppositis satis superque convictus fuisset. Fratribus autem, qui aderant, hæc disputatio et omnium inter se reconciliatio atque consensio non mediocrem attulit voluptatem. E

neque quidquam tamen, undehos fuisse anachoretas

7 *Hunc in modum* Dionysius, *uti ipsemet hisce jam recitatis verbis docet, ad veritatis agnitionem Arsinoitas, seu, ut alii scribunt, Arsenoitas adduxit; qua in re Sancti dexteritas atque industria mirifice eluxit, nec minus rara Arsinoitarum docilitas, animique sincera ad veritatem agnoscendam promptitudo enituit. Quotusquisque enim est, qui in concertatione publica erroris se convictum fateatur, veritatisque, quam antea rejecit impugnavitque, strenuum deinceps vindicem futurum, numeroso coram consessu facile promittat? Ad hoc sane summum, cum pari animi demissione conjunctum, veritatis studium requiritur. Bollandus noster tom. II Januarii in Commentario ad Vitam S. Antonii num.* 12, *aliique* F *nonnulli existimant, Arsinoitas, jam laudatos, anachoretas exstitisse ex eorum genere, qui, S. Athanasio in Vita S. Antonii testante, eo ipso tempore, id est, sæculo æræ Christianæ tertio, quo jam senescente Antonius monachus factus est, saluti suæ unice ac serio vacaturi, in loca solitaria, vicis proxima, solerent secedere : laudatus autem Bollandus, aliique arbitrati id videntur tum ex eo, quod ea prudentia ac sinceritate, ea ad errorem deponendum promptitudine, ea animi demissione ac modestia, quam jam docuimus, cum* Dionysio *fuerint congressi; tum ex eo, quod eos, quibuscum in Arsinoitico tractu colloquium habuit* Dionysius, Fratres *appellet, hosque fratres apud Arsinoitas potissimum (vide verba num.* 5 *recitata) in singulis pagis tradat consedisse variisque psalmis et hymnis (vide verba num.* 3 *huc transcripta) Deum laudasse, a* Dionysio *innuantur. Verum hæ rationes neutiquam sufficere mihi videntur, ut ob eas Arsinoitas, quos* Dionysius *erroris convicit, atque ad veritatis agnitionem perduxit, anachoretas fuisse, indubie pronuntiem. Utquid enim prælaræ illæ virtutes, quas in Arsinoitis suspexit* Dionysius, *in Christianis, etiamsi non anachoretis, elucere non potuerint? Nec video, quid ex eo, quod* Dionysius *eos, quibuscum in Arsinoitico tractu colloquium habuit,* fratres *appellet, pro opinione sua Bollandus, aliique possint concludere.* Dionysius

enim

AUCTORE C. B.

enim per fratres, ut Operum ejus Fragmenta apud Eusebium lib. VI *et* VII *consideranti patebit, Christianos intelligit, nec fratres, de quibus loquitur, apud Arsinoitas in vicis seu pagis consedisse, sed presbyteros et doctores, qui in his Christianos moderabantur, sese convocasse seu ad colloquium invitasse, infirmat.*

monachosve, certo concludas, suppeditat.

8 *Quod vero pertinet ad psalmos et hymnos, quibus* Dionysius *ab his, quibuscum in colloquium venit, Deum fuisse laudatum, indicat, nihil quoque hinc pro Arsinoitis inter anachoretas referendis puto haberi. Ea enim apud veteres Christianos quoscumque, ac proin etiam non monachos nec anachoretas consuetudo obtinebat, ut psalmos et hymnos, qui in ecclesiis, ut verosimillimum est, recitarentur, in honorem Christi componerent.* Psalmi quoque et cantica fratrum, *inquit apud Eusebium lib.* V, *cap.* 28 *auctor antiquus,* jam pridem a fidelibus conscripta, Christum Verbum Dei concelebrant, Divinitatem ei tribuendo. *Valesius in Annotatis suis ad laudatum Eusebii vigesimum quartum lib.* VII *caput opportune ad propositum nostrum sic observat:* De his psalmis (*a Christianis seu fidelibus in honorem Christi compositis*) mentio fit in epistola concilii Antiocheni (*vide Eusebium Historiæ Ecclesiasticæ lib.* VII, *cap.* 30, *pag.* 281) adversus Paulum Samosatenum; et
B in canone penultimo concilii Laodiceni, ubi diserte prohibetur, ne psalmi ἰδιωτικοὶ, id est, a privatis hominibus compositii in Ecclesia recitentur. Invaluerat enim hæc consuetudo, ut multi psalmos in honorem Christi componerent, eosque in ecclesia cantari facerent ut ex locis supra notatis apparet. *Cum ergo, uti ex hac Valesii Annotatione, iisque, quæ ante hanc diximus, manifestum fit, ea apud veteres Christianos consuetudo obtinuerit, ut hymnos et psalmos in honorem Christi componerent, eosque in Ecclesia recitari curarent, ex hymnis et psalmis, quibus* Dionysius *eos, quibuscum in Arsinoitico tractu in colloquium venit, decurrisse in Dei laudes affirmat, concludi utique etiam non posse videtur, anachoretas illos vel monachos fuisse. Sed de Arsinoitis, quos* Dionysius *ab errore ad veritatis cognitionem adduxit, disseruisse jam sufficiat.*

Ita porro de Apocalypsi disputat, ut hanc quidem non repudiet;

9 *Venio ad illa, quæ* Dionysius *in laudato suo secundo de Promissionibus libro circa Joannis Apocalypsim potissimum effatur, quæque, cum Sancti non minus doctrinam, quam summam cum hac modestiam et humilitatem conjunctam probent, silentio utique præterire non velim. Millenarii, seu potius Nepotis sectatores sua de terreno Christi mille annorum regno asserta B. Joannis Apocalypseos libro, ut jam supra docui, potissimum superstruebant.* Dio-
C nysius *itaque, præcipue hoc eorum fundamentum subversurus, mox observat, librum illum a plerisque, qui eum præcesserant, fuisse rejectum; id tamen se facere non audere subjungit, ne librum, quem non intelligebat, quemque alii approbabant, temere repudiaret.* Ego vero, *inquit apud Eusebium lib.* VII, *cap.* 25, librum illum (*Joannis Apocalypsim*) rejicere omnino non ausim, præsertim cum multi ex fratribus magni eum faciant. Sed hujusmodi de illo opinionem concipiens, quasi sensus mei modum excedat, arcanam quamdam planeque admirabilem singularum rerum intelligentiam latere existimo. Nam etsi ipse non intelligo, suspicor tamen altiorem quemdam sensum verbis subesse, eaque non mei ipsius judicio metior, atque æstimo, sed plus fidei tribuens, sublimiora esse censeo, quam ut a me percipiantur. Nec ea condemno, quæ intelligere non potui; verum inde admiror magis, quod capere non possum. *Ea modestia simulque veneratione de Apocalypseos libro, cum hic ab Ecclesia libris canonicis nondum esse adscriptus,* Dionysius *loquebatur, ut pudore suffundi debeant hæretici, qui illum, ab Ecclesia pro libro divina inspiratione conscripto jam agnitum, impudentissime, veluti inane commentum, rejiciunt.*

10 *Porro cum Sanctus mox Apocalypseos librum, ut jam vidimus, non repudiaret, sicque fundamentum, cui Nepos, ejusque sequaces opinionem suam superstruebant, integrum hactenus relinqueret, sedulo deinde, quo illud funditus subverteret, totum præfatum Apocalypsis seu Revelationis librum examinabat, eumque secundum litteralem seu obvium verborum sensum, uti a Nepote ejusque sectatoribus fiebat, accipi non posse, apertissime ostendebat, sicque quod hinc illi sententiæ suæ quærebant præsidium, penitus infirmabat. Rationes, quibus id Sanctus effectum dederit, in Historia sua Ecclesiastica non recenset Eusebius, sed tantum, quod jam dixi, a* Dionysio *factum esse, generatim affirmat, moxque subjungit, quæ deinde in eodem secundo de Promissionibus libro Sanctus præstet. Sunt autem hæc: fatetur quidem, Apocalypseos librum sancti cujusdam et divino spiritu afflati viri, cui Joanni nomen fuerit, Opus esse; attamen virum illum esse ipsum Joannem Apostolum, pro certo non admittit.* Librum, *inquit apud Eusebium loco proxime citato,* a Joanne scriptum esse, non inficior. Fateor enim, sancti cujusdam et divino spiritu afflati viri id Opus esse; sed hunc ipsum esse Apostolum, Zebedæi filium, Jacobi fratrem, cujus est Evangelium illud, quod secundum Joannem inscribitur, et Epistola Catholica, haud facile concesserim. *Subdit deinde rationes, ob quas Opus illud Joanni Apostolo certo non adjudicet, hasque inter una est, quod in adscribendum forte sit viro cuidam, qui certis de causis* E
Joannis nomen assumpserit. Ac plurimos quidem, *inquit iterum loco proxime citato apud Eusebium,* fuisse opinor Joanni Apostolo cognomines, qui propter singularem erga illum benevolentiam, et quod hominem mirarentur ac suspicerent, et perinde ac ille a Domino diligi ambirent, hoc cognomentum adamaverint, quemadmodum ex fidelium liberis multos Pauli Petrique nominibus appellatos, videmus. *Ita* Dionysius, *satis iis, quæ mox adjungit, innuens, sese dubitare, Joannisne Apostoli Opus sit Apocalypsis, an alterius sancti viri, qui Joannis nomen ob causam, quam verba proxime recitata indicant, assumpserit.*

Hieronymus, dum contra Irenæum ait scripsisse Dionysium,

11 *Rationes reliquas, ob quas insuper Apocalypsim Joanni Apostolo attribuendam non crediderit, huc non transcribo. Videri hæ possunt apud Eusebium lib. et cap. jam sæpius laudato. Dixisse sufficiat, illis rem, quam* Dionysius *contendit, minime evinci, utpote quæ et confutari facile queant, sintque reipsa ab eruditis jam sæpius confutatæ. Nec est, cur hic propterea quisquam* Dionysii *doctrinam minoris faciendam, existimet; pronum enim ætate* Dionysii *fuit, etiam sapientissimum quemque hallucinari hac in re, quæ tunc nondum ea, qua postea fuit, luce erat donata. Nec Viri doctrina simul et sanctitate conspicui ab errore semper fuerunt immunes. Quam* F
verum id sit, exemplo suo, quod etiam ad institutum nostrum pertinet, hicque propterea pluribus memorandum est, dilucide nos docet S. Irenæus, secundo æræ Christianæ sæculo Lugdunensis episcopus, scriptis clarissimus. Hic enim, quod certe admodum mirum est, erroneam illam jam memoratam de terreno Christi mille annorum regno opinionem fuit amplexus. Docet id nos S. Hieronymus, Prologo in lib. XVIII *in Isaiam sic scribens:* Ut cæteros prætermittam, Irenæi tantum, Lugdunensis episcopi, faciam mentionem, adversus quem vir eloquentissimus Dionysius, Alexandrinæ ecclesiæ Pontifex, elegantem scribit librum, irridens mille annorum fabulam. *Ita Hieronymus, verbis hisce, ut certum apparet, etiam designans Opus, a* Dionysio *contra Nepotem, illosque, qui eamdem, quam ipse de terreno Christi mille annorum regno opinionem sectarentur, conscriptum. Cum enim Opus a* Dionysio *adversus Nepotem conscriptum contra omnes Millenarios æque militarit, unusque ex his, ut Hieronymi verba proxime recitata indicant, Irenæus exstiterit, consequens est, ut illud contra hunc pariter militarit. Hinc nihil obstat, quo minus de illo Opere locutus credatur Hieronymus, dum verbis proxime recitatis ait, a* Dionysio *elegantem scriptum esse librum, in quo hic mille annorum fabulam seu Millenariorum fabulas irridet.*

D *pro indubitato tamen Joannis Apostoli Opere non habeat.*

12 *Imo*

A *designare videtur hujus de promissionibus libros,*

12 *Imo vero de illo ipso Opere Hieronymum ibidem esse locutum, concludendum videtur ex eo, quod nec Eusebius, nec ipse Hieronymus in suo de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus Tractatu mentionem uspiam faciat ullius Operis, a jam memorato contra Nepotem Opere distincti, in quo* Dionysium *mille annorum fabulam, seu Millenariorum fabulas irrisisse, utcumque verosimile appareat. Valesius in Notis ad caput* 24 *libri* VII *Eusebii ad capitis hujus initium, quo* Dionysius *duos de Promissionibus libros contra Nepotem scripsisse, docemur, sic observat :* Cum constet ex hoc loco, librum Dionysii Alexandrini de Promissionibus scriptum fuisse adversus Nepotem, episcopum Ægypti, miror Hieronymum in Præfatione lib. XVIII Commentariorum in Esaiam affirmare, eum librum adversus Irenæum, Lugdunensem episcopum, a Dionysio fuisse conscriptum. Fuit quidem Irenæus ex numero eorum, qui regnum Christi mille annorum spatio in terris futurum crediderunt, quod id Papias persuaserat, ut scribit idem Hieronymus in Catalogo et Eusebius noster in fine lib. III. Verum Dionysii liber non adversus Irenæum scriptus erat, sed adversus Nepotem, ut patet tum ex hoc Eusebii loco, tum ex ipso Hieronymo in libro de scriptoribus ecclesiasticis, ubi de Dionysio loqui-
B tur. *Quibus verbis hic scriptor opinioni, qua ab Hieronymo ipsum Opus, a* Dionysio *contra Nepotem exaratum, per verba num. præcedenti recitata designari, arbitramur, apertissime assentitur, quamvis interim simul se mirari asserat, quod Hieronymus dictum Opus non contra Nepotem, sed contra Irenæum scriptum affirmet : ad quam objectam a Valesio difficultatem facile respondetur dicendo, idcirco dictum Opus (vide, quæ num. præcedenti disserui) contra Irenæum scriptum ab Hieronymo asseri, quod contra omnes millenarios, ac proin etiam contra Irenæum, qui ex horum numero exstitit, scriptum fuerit.*

uti etiam Theodoritus, dum Sanctum contra Cerinthum scripsisse, affirmat.

13 *Forte etiam dici potest, Irenæum in Opere illo speciatim fuisse confutatum, aut etiam veluti e Millenariis unum, nominetenus citatum, ut adeo, si id reipsa in dicto Opere factum fuerit, minus mirum debeat accidere, quod, illud esse contra Irenæum scriptum, Hieronymus affirmet. Theodoritus lib.* II *Hæreticarum Fabularum cap.* 3 *de Cerintho, qui insulsæ Millenariorum opinionis, ut nonnulli contendunt, primus auctor exstitit, sic scribit :* Contra hunc Cerinthum scripserunt non ii modo, quos ante diximus, sed cum illis etiam Caius et Dionysius Alexandrinus episcopus. *Quibus verbis a Theodorito Opus* Dionysii *contra Nepotem scriptum pariter designari, existimo, idque tum ob jam dicta de*
C *eodem Opere per Hieronymum designato, tum etiam ex eo, quod* Dionysius *reipsa in suis de Promissionibus libris Cerinthi faciat mentionem; dum scilicet lib.* II *loquens de iis, qui ante se librum Apocalypseos, veluti fœtum Joanni Apostolo falso suppositum, repudiarant, ita scribit,* Adhæc inscriptionem libri (*Apocalypseos seu Revelationis*) falsam esse dicunt; neque enim auctorem ejus esse Joannem; sed neque eam revelationem esse; quippe quæ tam crasso tamque opaco ignorantiæ obducta sit velo. Et non modo Apostolorum neminem, sed ne ullum quidem e sanctis et ecclesiasticis viris hujus libelli conditorem fuisse affirmant; Cerinthum enim, qui nominis sui sectam conflavit, cum magnæ auctoritatis nomen ad faciendam fidem commentis suis vellet præfigere, Joannis titulum Operi suo indidisse; quippe hanc Cerinthi opinionem fuisse, regnum Christi terrenum futurum, et in iis maxime rebus, quas ipse, utpote carnalis et voluptatibus corporis deditus, præcipue concupiscebat, hæsurum : in ventris scilicet, et eorum, quæ sub ventre sunt, satietate, id est, in cibis ac poculis, in nuptiis et in iis, quibus ista honestius parari posse, existimabat; festis nimirum et sacrificiis, et hostiarum mactationibus. *Ita* Dionysius *de Cerintho occasione sermonis, quem de iis instituit, qui librum Apocalypsis rejiciebant, nec vero apparet absimile,* Dionysium *iis locis, quibus potissimum in laudato Opere Nepotem refutat, Cerinthi etiam nominatim fecisse mentionem, ut vel hinc sat probabile evadat, Theodoretum verbis supra recitatis de Opere a* Dionysio *contra Nepotem scripto esse locutum.*

AUCTORE C. B.

CAPUT II.

De Dionysii ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, epistolis, ac præcipue de illius ad hunc epistola, in quatuor capita divisa, quæ in sacros canones a Græcis sunt relata.

Dionysii ad Basilidem epistola, in quatuor capita seu canones divisa:

Varias Dionysius *ad Basilidem, Pentapolitanum in Ægypto episcopum, scripsit epistolas.* Ipse præterea, *inquit. lib.* VII *cap.* 26 *de* Dionysio *Eusebius,* in epistola, quam ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, scripsit, Commentarium se composuisse testatur in principiuum libri, qui Ecclesiastes dicitur. Porro ad hunc Basilidem varias etiam epistolas scriptas nobis reliquit. *Verum hæ omnes, quemadmodum etiam alia pleraque ingenii monumenta, a Sancto nostro elaborata, temporum injuria penitus interiere, sola dumtaxat, quæ* canonica *communiter nuncupatur, epistola excepta. Nequit hæc, uti nec aliæ ad Basilidem datæ epistolæ,* E *ad certam revocari epocham, debuitque proinde habendus de ea tractatus huc remitti. Tomo I Conciliorum apud Labbe, tomo III Bibliothecæ SS. Patrum editionis Lugdunensis, aliisque nonnullis excusis Operibus integra, seu, quod de nullo fere alio* Dionysii *Opere fas est dicere, nulla prorsus sui parte mutila exstat inserta. Quatuor constat responsionibus ad totidem quæstiones, a Basilide circa ecclesiasticam disciplinam* Dionysio *propositas. Fuerunt hæ quatuor Sancti responsiones postmodum, quas tamen* Dionysius *eo animo non dedit, ab ecclesia Græca in canones seu regulas a fidelibus servandas relatæ. Cum nullum fere aliud, ut jam dixi, doctrinæ monumentum, a* Dionysio *elaboratum, integrum supersit, lubet huc dictam epistolam canonicam, ut vel sic specimen quoddam ingenii, quo* Dionysius *excelluit, exhibeam, integram huc, prout tom. I Conciliorum Labbei exstat inserta, transcribere, in quatuor dictos canones, ad quos quædam observanda sunt, pariter diremptam.*

horum primo jejunium Paschale ante horam, qua Dominus resurrexit, non solvendum, F

15 *Epistolæ hæc præfigitur inscriptio :* Dionysius Basilidæ dilecto mihi filio, et fratri in sacris comministro, Deoque fideli et morigero in Domino salutem; *ubi notandum est, Basilidem, licet episcopum, a* Dionysio *filium vocari, quod etiam deinde in epistolæ contextu repetitur. Hac verosimiliter appellatione* Dionysius *utitur, quod Ipse, utpote patriarcha Alexandrinus, Basilidæ, Pentapolitani in Ægypto tractus episcopi, spiritualis pater seu metropolita existeret. Hoc prænotato, venio nunc ad primum epistolæ caput seu canonem. Petierat a* Dionysio *Basilides, qua hora die Paschæ solvendum foret jejunium. Alii enim id ipso Paschæ die ad matutinum Galli cantum; alii contra vespera præcedenti faciendum contendebant. Ad hanc autem primam quæstionem Sanctus sic respondet:* Misisti ad me, fidelissime et sapientissime fili mi, interrogans, qua hora die Paschæ sit solvendum jejunium. Ais enim, aliquos fratres dicere, quod oportet hoc in galli cantu facere; alios vero, quod id sit faciendum vespere. Qui enim Romæ sunt fratres, ut aiunt, Gallum expectant. De iis autem, qui hic sunt, dixisti, quod citius. Horam autem exactam et valde demensam quæris imponere, quod primum est difficile et lubricum. Quod enim post Resurrectionis Domini tempus oportet festum lætitiamque inchoare, ad illud usque animis jejunio humilitatis, erit apud omnes similiter in confesso.

Sanctus statuit. Cum autem hæc certa non sit ex Evangelistis,

16 Per ea autem, quæ scripsisti, probasti, (sane admodum divinorum Evangeliorum sensu percepto) quod nihil ab ipsis certo definitum de hora, qua ressurrexit, apparet. Diverse enim Evangelistæ ad monumentum venisse, scripserunt mutatis temporibus,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

temporibus, et omnes, surrexisse jam Dominum, dixerunt invenisse. « Et vespere Sabbathorum, » ut dixit Matthæus, et, « cum mane adhuc esset ob- » scurum » ut scribit Joannes : « Et summo dilu- » culo » ut Lucas : « Et valde mane, orto jam sole » ut Marcus, et quando surrexit quidem, neque aperte respondit. Quod autem vespere Sabbati lucente una Sabbatorum usque ad ortum solis unius Sabbatorum (sive diei post Sabbatum) qui ad monumentum venerunt, eum non amplius jacentem invenerunt, hoc in confesso est. Ac neque dissentire, nec adversari inter se Evangelistas, existimemus : sed quamquam parva quædam circa id, quod quæritur, controversia esse videatur, si omnes in una nocte mundi lucem Dominum nostrum exortum esse, consentientes, in hora dissentiunt; nos tamen, quæ ab eis dicta sunt, pie et fideliter conciliare studeamus.

hos omnes Domini resurrectionem die Dominica

17 Quod a Matthæo quidem dictum est, sic habet : « Vespere autem Sabbatorum lucescente una » Sabbatorum, venit Maria Magdalene, et alia Ma- » ria ad spectandum sepulcrum, et ecce, magnus » terræmotus. Angelus enim Domini cum de cælo » descendisset, accedens devolvit lapidem, et sedit » super ipsum : erat autem species ejus ut fulgur, » et indumentum ejus album ut nix. A timore au-
B » tem ejus concussi sunt, qui servabant, et facti » sunt ut mortui. Respondens autem angelus dixit » mulieribus : Ne timete vos; scio enim, quod Je- » sum crucifixum quæritis : non est hic. Resur- » rexit enim, sicut dixit. » Id autem, quod dictum est, VESPERE; alii quidem existimabunt secundum verbi communitatem significare vesperam sabbati : sapientiores autem id exaudientes, non hoc, sed profundam noctem esse dicent, tarditatem et longum tempus vespere significante. Et quod noctem dicit et non vesperam, subjungit : Illucescente in unam Sabbatorum, et venerunt, nondum, ut reliqui dicunt, aromata ferentes, sed ad spectandum sepulcrum. Invenerunt autem factum esse terræmotum, et angelum super lapidem sedentem, et audierunt ab ipso, non est hic, surrexit.

ante solis ortum ponere, ostendit;

18 Similiter Joannes : « In una Sabbatorum, » inquit, « Maria Magdalene venit mane, cum essent » adhuc tenebræ, ad monumentum, et videt lapi- » dem sublatum a monumento. » Sed juxta eum « cum adhuc essent tenebræ » præcesserat. Lucas autem dicit : « Sabbato quidem quieverunt secun- » dum præceptum. Una autem Sabbatorum summo » mane ad monumentum venerunt, ferentes, quæ » paraverant, aromata : invenerunt autem lapidem » a monumento revolutum. » Summum mane fortasse matutinum splendorem, qui prius subap-
C paret, significat unius Sabbatorum. Et ideo jam perfecte præterito cum tota consequente nocte Sabbato, et alio die incipiente, venerunt, aromata et unguenta ferentes. Unde perspicuum est, quod multo ante resurrexerat. Hoc Marcus quoque sequitur, dicens : « Emerunt aromata, ut venientes » Jesum ungerent, et valde mane unius Sabbato- » rum veniunt ad monumentum, orto jam sole. » Valde enim mane hic quoque dixit, quod idem est ac summo diluculo, et subjunxit, Orto jam sole. Profectio quidem, et iter earum summo diluculo et valde mane incepit; in itinere autem et circa monumentum moram traxerunt usque ad ortum solis; et eis quidem tunc dicit adolescens candidatus : « Resurrexit, non est hic. »

hincque jejunium Paschale ante noctem mediam,

19 Hæc autem cum ita se habeant, illis, qui hoc accuratius subtiliusque considerant, enuntiamus, quota hora, vel etiam semihorula, vel quarta horæ, oportet incipere lætitiam ob Domini a mortuis resurrectionem, et eos quidem, qui nimium festinant, et ante mediam noctem jejunium solvunt, ut negligentes et intemperantes reprehendimus, ut qui propemodum, antequam par sit, cursum abruperint, dicente Viro sapiente, « Non parum est in » vita, quod parum abest. » Eos autem, qui differunt et plurimum perferunt, et ad quartam usque vigiliam fortiter abstinent, in qua etiam Servator in mari ambulans apparuit, ut generosos et labo- D
rum tolerantes suscipimus : iis autem, qui interea ut moti sunt, vel, ut potuerunt, quiescunt, non valde molesti sumus, quandoquidem nec sex jejuniorum dies æquali aut simili tolerantia omnes perferunt : sed alii quidem vel omnes transmittunt, jejuni permanentes, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem, qui in illis transmittendis valde laboraverunt, deinde defessi sunt et propemodum deficiunt, ignoscendum est, quod celerius gustent.

Paschati præviam, non solvendum pronuntiat.

20 Si qui autem non modo non transmissis, sed ne jejunatis quidem, vel etiam in delicatis opiparisque conviviis, consumptis præcedentibus quatuor diebus, ad duos eosque solos extremos dies cum venerint, illis a se cibo non gustato, transmissis Parasceve et Sabbato, magnum quid et egregium se facere existimant, si ad auroram usque permanserint; non existimo, eos ex æquo certamen subiisse cum iis, qui se pluribus diebus prius exercuerunt. Hæc quidem, ut sentio, consulens de hoc scripsi. *Hisce verbis, ac præcipue quidem iis, quæ hoc et præcedenti numero recitata sunt, primus canonicæ* Dionysii *ad Basilidem epistolæ canon concipitur, quo Sanctus, ut apparet, Basilidæ ad quæstionem, quam hic illi proposuerat, unice respondet, jejunium Paschale seu potius ante-Paschale ante* E
noctem mediam, quæ Pascha proxime præcedit, solvendum non esse, nec eos tamen, qui id citius fecerint, violati jejunii reos pronuntiat. Imo eos, qui diuturno jejunio valde attenuati, tantumque non deficientes ante dictum tempus aliquid cibi sumunt, omni prorsus culpa eximit, ignoscendum illis, affirmans. Hinc porro intelligitur, quam severo rigidoque jejunio sese tertio æræ Christianæ sæculo, quo Dionysius *floruit, ad festivitatem Paschalem digne celebrandam Christiani præpararent. Nec hoc tantum ex laudati canonis verbis discimus; verum etiam non unum eumdemque in jejunando modum ab omnibus fuisse servatum, siquidem alii sex dies integros, Paschati proxime prævios, alii quatuor, alii tres, alii duos, alii nullum ab omni prorsus cibo abstinerent; qua ex inæqualitate, ac præcipue ex eo, quod ne quidem illos, qui nullum omnino diem absque omni cibo jejuni transigerent,* Dionysius *peccati gravis insimulet, concludendum est, rigidum illud plurium dierum jejunium, quo nonnulli tunc sese, ab omni prorsus cibo plurium dierum spatio abstinentes, macerare solerent Christiani, ab his non ex præcepto, sed ex pio erga Dominicam passionem ac resurrectionem devotionis affectu fuisse susceptum. Porro licet* Dionysius, *uti ex jam dictis facile colliges, hic tantum de jejunio arctiori, sex diebus Paschati proxime præ-* F
viis servari sua ætate solito, faciat sermonem, consequens non est, ut tunc, quod nonnulli hæretici contendunt, jejunium quadragesimale non æque ac sex istorum dierum observatum fuerit.

Secundo canone mulieres, sexui suo consueta patientes, a sacra communione arcendas docet,

21 *Atque hæc sunt, quæ præcipue circa dictum primum canonem annotanda occurrunt. Ad secundum progredior. Hic doctrinam, ut videbimus, minime probandam complectitur. Petierat a* Dionysio *Basilides, an mulieribus, quæ in abscessu sunt, permittendum foret ecclesias ingredi et ad sacram Communionem accedere. Antequam Sancti responsum tradam, quæ illi sint mulieres, in abscessu existentes, significo.* Hebraicæ mulieres, *inquit in Notis ad hanc* Dionysii *epistolam Balsamon,* quando fuerit eis profluvium menstruum, in loco solitario sedentes quiescunt, donec septem dies præterierint, et menstruorum fluxus expurgatus steterit. Unde acceptum est illud; IN ABSCESSU pro eo, quod est, separatas esse ipsas a reliquorum sede, ut immundas. *Interrogatus ergo Sanctus, an mulieribus in abscessu existentibus seu sexui suo consueta patientibus licitum foret ingredi ecclesias, vel ad sacram Communionem accedere, ita respondet :* De Mulieribus autem, quæ sunt in abscessu, an eas sic affectas oporteat, domum Dei ingredi, supervacaneum vel interrogare existimo. Neque enim ipsas, arbitror, si sint piæ et fideles, sic affectas ausuras vel ad

A ad sanctam Mensam accedere, vel Corpus et Sanguinem Domini attingere. Neque enim, quæ duodecim annorum fluxum patiebatur, ipsum Dominum, festinans ad medecinam, tetigit, sed solam ejus fimbriam. Orare enim quomodocumque se habeat aliquis, et utcumque sit affectus, Domini meminisse, et auxilium implorare, non est reprehendendum. Ad Sancta autem Sanctorum, qui non anima et corpore purus est, accedere prohibebitur. *In Sanctus noster, volens, ne mulier sanguinis menstrui tempore ad sacram Eucharistiam percipiendam accedat; quod etiam deinde Græcorum plurimi, veluti Apostolico sancitum canone, mordicus retinuerunt. Verum hæc doctrina, quamquam a summa erga Eucharistiam resque sacras veneratione dictata, nullatenus tamen, quod sine ullo Sancti nostri dedecore dictum sit, potest admitti, eamque, uti mox docebimus, non eo animo, ut admitteretur ab omnibus,* Dionysius *tradidit.*

cui doctrinæ Gregorius Magnus Papa doctrinam

22 *Longe aliter, ac certo consultius ad similem seu potius eamdem quæstionem respondit Gregorius I Papa, cognomento* Magnus. *Petierat ab eo Augustinus, Anglorum episcopus, an mulieri, si menstrua consuetudine teneretur, ecclesiam introire liceret, aut sacræ Communionis Sacramentum percipere. Ad hanc autem quæstionem, seu potius ad*
B *priorem ejus de mulieris, quæ menstruis laborat, in ecclesiam ingressu partem Gregorius quidem (vide Operum ejus, anno* 1705 *Parisiis recusorum, tom. II, col.* 1158 *et seq.) hunc in modum respondet :* Mulier dum ex consuetudine menstrua patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet : quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet imputari; et per hoc, quod invita patitur, justum non est, ut ingressu ecclesiæ privetur. Novimus namque, quod mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, post tergum Domini humiliter veniens, vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque statim ab ea sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur, quæ menstruum sanguinis patitur, ei non liceat Domini ecclesiam intrare? Sed dices, illam infirmitas compulit; has vero, de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende autem, frater carissime, quia omne, quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ, est digno Dei judicio post culpam ordinatum. Esurire namque et sitire, æstuare, algere, lassescere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud contra famem alimenta, contra sitim potum, contra æstum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem quærere, nisi medicamenta quædam contra ægritudines explorare?
C Feminis namque et menstruus sui sanguinis fluxus ægritudo est. Si igitur bene præsumpsit, quæ vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personæ infirmanti (*infirmæ seu ægrotanti*) conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quæ naturæ suæ vitio infirmantur? *Ita quidem Gregorius ad priorem propositæ quæstionis partem.*

plane oppositam tradit.

23 *Ad secundam autem, qua, an mulieri, quæ sexui suo consueta patitur, ad sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum liceret accedere, fuerat quæsitum, loco proxime citato sic respondet :* Sanctæ autem Communionis mysterium (*mulier*) in eisdem diebus, *quibus consuetudine menstrua laborat,* percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est; sed si perceperit, non judicanda. Bonarum quippe mentium est, etiam ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est, quia sæpe sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est, ut esuriremus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet, quia naturaliter accidit; sed tamen quod natura ipsa vitiata est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium, in quo seipsam, qualis per judicem facta sit, humana natura cognoscat, ut homo, qui sponte culpam perpetravit, reatum culpæ portet invitus. Atque adeo feminæ cum seipsas considerant in menstrua consuetudine, si ad Sacramentum Dominici Corporis et Sanguinis accedere non præsumunt, de sua recta consideratione laudandæ sunt. Dum vero percipiendi ex religiosæ vitæ consuetudine ejusdem Mysterii amore rapiuntur, reprimendæ, sicut diximus, non sunt. Sicut enim in veteri Testamento exteriora opera servabantur, ita in Testamento novo non tam quod exterius agitur, quam id, quod interius cogitatur, sollicita intentione attenditur, ut subtili sententia puniatur. *Hactenus Gregorius, nonnulla deinde adhuc alia, huc etiam facientia, subjungens, quæ ego, cum res ex jam adductis Gregorii rationibus sat manifesta sit, brevitatis studio omitto.*

AUCTORE C. B.

Tertio canone de continentia nuptis, jam senibus, ut orationi vacent, servanda,

23 *Nunc, studiose lector, rationes, quibus Sancti nostri et Gregorii Papæ ad propositam quæstionem responsio fulcitur, æqua lance expende, nec dubito, quin futurum sit, ut Gregorio assentiendum pronunties. Ego interim ad tertium epistolæ ad Basilidem caput, sue canonem procedo. Hoc eadem fere nuptis, jam senibus, quæ generatim Paulus Apostolus epistola* 1 *ad Corinth. cap.* 7 *nuptis omnibus, circa continentiam, ut orationi vacent, servandam proponit. His verbis concipitur :* Porro et qui consenuerunt, debent esse sui idonei judices. Quod enim a se invicem ex consensu ad tempus abstinere con- E
veniat, ut vacent orationi, et rursus conveniant, Paulum (*loco proxime citato*) dicentem audiverunt. *Balsamon ad hunc canonem sic observat :* Ut est verisimile, fuerat Sanctus interrogatus, an admittat, conjuges, qui consenuerunt, quo tempore debent orare, a conjunctione abstinere, et dicit, quod, qui tales sunt, debent esse sui judices, et aliquando a se invicem, ex consensu, seu ex communi voluntate abstinere; quo scilicet tempore orare statuerunt, cum omni continentia versentur, et rursus simul conveniant. Nam et magnus Paulus hoc statuit. Et canon quidem dicit de iis, qui consenuerunt; est autem etiam intelligendus de omnibus conjugibus. Recte autem dixit : EX CONSENSU : neque enim vir habet sui corporis potestatem, nec mulier, secundum magnum Apostolum. *Ac post pauca :* Dicet autem quispiam, cum canon dicat, separandos esse conjuges, ut orationi vacent; definiat autem Apostolus, non debere sine intermissione orare, semperne oportet, eos, qui cohabitant, abstinere? Sed non de quavis oratione agitur; sed de meliore ac præstantiore, sanctorum scilicet jejuniorum. Nam per Mosem Deus Judæis Divinas voces in monte audituris præcepit, ut propriis uxoribus abstinerent. Et propheta Joel : « Sanctificate, » inquit, jejunium, et exeat sponsus ex cubili suo, F
» et sponsa ex suo thalamo. » Cum hæc autem ita se habeant, non video, quibusnam pœnis subjiciantur, qui hæc non servant. *Hactenus laudatus Balsamon; quamvis autem non undequaque recte; recte tamen tandem innuit, pœnis conjugatos non subjici, qui, quæ tertio Sancti nostri canone supra huc transcripto continentur, non servant. Ea enim non præcepti, sed consilii dumtaxat sunt, relinquunturque eorum, quibus proponuntur, arbitrio.*

quarto de eorum, qui noctu pollutionem passi sunt, ad S. Communionem accessu tractat,

23 *Restat, ut de quarto epistolæ ad Basilidem canone nunc agam. Respicit hic eos, qui pollutionem in somno passi sunt. Petierat scilicet a* Dionysio *Basilides, an licitum esset hujusmodi, ad sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum accedere. Sanctus autem id proprio conscientiæ eorum dictamini relinquit. En verba :* Qui autem in non voluntario nocturno fluxu fuerint, ii quoque propriam conscientiam sequantur, et seipsos, an de eo discernant, an non, considerent. Quemadmodum in cibis, qui discernit, inquit, *S. Apostolus Paulus scilicet ad Rom.* 14, ℣ 23, si comederit, condemnatus est : in his quoque bonæ sit conscientiæ, et libere loquatur secundum propriam cogitationem, qui ad Deum accedit. *S. Gregorius Papa, supra laudatus, ad eamdem quæstionem, quam ei Augustinus, Anglorum episcopus, proposuerat, tomo secundo Operum, loco supra citato, utitur quidem*

responso

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

responso longe fusiori, eoque exponit, quo in casu habeat, et quo in casu non habeat conscientiam pollutam, qui pollutionem nocturnam passus fuerit; nihil tamen docet, quod cum Sancti nostri canone proxime recitato pugnet. Interrogatus pater, *inquit de* Dionysio *in Notis ad hunc canonem Balsamon laudatus*, an Sacramentorum debent esse participes, qui involuntarium seminis fluxum passi sunt, dixit, quod, qui hoc passi sunt, judicem habeant propriam conscientiam, ut, si, nulla præcedente animi perturbatione, hoc eis acciderit, natura sua sponte hanc fluxionem tamquam excrementum excernente, non impediantur esse Sacramentorum participes. Si quibus autem ex rationis perturbatione præextitit cupiditas, eamque effluxio consecuta sit, vel cibi potusque intemperantia hoc evenerit, ii puri non sunt, non propter fluxum seminis, (non est enim hoc immundum, sicut nec caro, cujus est excrementum) sed propter malam cogitationem, quæ mentem polluit. Qui est ejusmodi, non habet bonam conscientiam, et non habet ideo potestatem ad Deum, *id est, ad sacram Communionem*, accedendi. *Ita hactenus Balsamon, cujus etiam verba sano sensu accipienda hic esse,*
B *facile ea attentius consideranti patescet.*

tandemque insigni clausula, quæ hic recitatur, finit epistolam,

26 *Ego interim, ut secundum propositum epistolam ad Basilidem integram huc transcribam, quatuor ejus capitibus seu canonibus jam recitatis insignem etiam, qua terminatur, clausulam subjungo. Sic habet* : Has tu quidem nos honorans (non enim ignoras, o dilecte) nobis quæstiones proposuisti, nos ejusdem sententiæ, sicut et sumus, ejusdemque animi simul præparans, *id est, ut opinionum, quæ inter nos etiam est, animorumque concordiam conserves.* Ego autem, non ut doctor, sed ut cum omni simplicitate convenit nos invicem disserere, meam sententiam in commune edidi : quam cum tu examinaveris, fili mi sapientissime, quod tibi justum meliusque apparuerit, vel an sic etiam de his habere existimes, rescribes. Valere te, dilecte fili mi, in pace Domino ministrantem opto. *Ita in epistolæ clausula* Dionysius; *ex qua utique, prout antea fore præmonui, manifestum fit, Sanctum ad propositas a Basilide quæstiones non eo consilio respondisse, ut canones legesve toti Ecclesiæ servandas præscriberet. Cum enim responsa sua alieno arbitrio (vide verba proxime recitata) examinanda atque judicanda reliquerit, apertissime innuit, a se minime damnandos, qui quid illis contrarium definiendum observandumve duxerint. Adhæc in laudata clausula mirifice iterum elucet rara Sancti modestia, cum humilitate conjuncta. In illa enim, magistri auctoritate*
C *sibi minime arrogata, ea animi demissione loquitur, acsi nulla prorsus ex causa responsis suis quidquam deferri, mereretur. Raro interim virtutum merito, cathedræ, quam occupabat, dignitate, doctrina plane insigni, ætate admodum provecta, gloriosa fidei confessione, qua sub Decio et Valeriano inclaruerat, magnum sibi apud omnes nomen, nec parvam auctoritatem compararat.*

cujus quatuor capita in sacros canones a Græcis sunt relata.

27 *Atque hinc verosimillime factum est, ut quatuor* Dionysii *ad Basilidem epistolæ capita supra huc transcripta ab Orientali ecclesia inter sacros disciplinæ ecclesiasticæ canones seu regulas, ut jam ante monui, constanter fuerint relata. De his omni dubio procul Orientales episcopi, qui concilio quinisexto seu Trullano subscripserunt, sermonem faciunt, dum apud Labbeum tom. VI Conciliorum col.* 1141 *ita memorant :* Quin etiam (*suscipimus*) canones Dionysii, qui fuit archiepiscopus magnæ Alexandrinorum civitatis. *Quamvis autem concilium quinisextum seu Trullanum, utpote cui, auctoritate Romani Pontificis non convocato, hujus etiam nomine legatus non præsedit, minime extiterit legitimum, ex hoc saltem innotescit,* Dionysii *auctoritatem magni ponderis fuisse apud ingentem Orientalium episcoporum numerum, qui dicto conciliabulo reperiuntur subscripti, ut vel hinc pateat, præmemorata quatuor epistolæ* Dionysii *capita sacris disciplinæ ecclesiasticæ canonibus ab ecclesia Græca seu Orientali fuisse accensita, licet interim doctrina, quæ secundo canone continetur, approbanda non sit, ut jam supra fuse docuimus. Ceterum Theodorus Peltanus, Societatis Jesu sacerdos, anno* 1580 *Ingolstadii, sub hoc titulo,* Epistola de Resurrectione Dominica et Paschalis jejunii termino, *edidit epistolam,* Dionysii *Alexandrini nomine signatam, hancque deinde Franciscus Combefisius sub eodem titulo in Bibliothecam concionatoriam intulit; notandum autem est, illam ab epistola Sancti canonica, ad Basilidem data, integra huc jam transcripta, distinguendam non esse, quod, cum nonnullis tituli diversitas fucum fecerit, annotare adhuc hic libuit, antequam ad sequens hujus Appendicis caput progrediar.* D

CAPUT III.

De duabus Dionysii epistolis, altera ad Theotecnum, altera ad Origenem data, et an hunc Sanctus calamo umquam impugnarit.

Dionysii ad Origenem de martyrio epistola,

Inter epistolas seu libros libellosve epistolari forma a Dionysio *conscriptos recensendus certe est libellus, quem ille ad Origenem de martyrio dedit. Eusebius lib.* VI, *cap.* 46 *varias enumerans epistolas ac libros, a* Dionysio *scriptos, ita memorat :* Est et libellus E (Dionysii *scilicet*) de martyrio ad Origenem scriptus. *Eusebio consonat Hieronymus libro de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus, Operibus a* Dionysio *elucubratis librum de martyrio ad Origenem scriptum pariter annumerans, ut dubitandum non sit, quin Sanctus ad Origenem epistolam, quæ de martyrio tractaret, reipsa conscripserit. Causam autem seu occasionem, qua Sanctus dictam epistolam scripserit, ex ipso, quo de hæc scripta fuit, argumento fas est colligere; de martyrio scilicet scripta, tam ab Hieronymo quam ab Eusebio mox laudatis asseritur, ut adeo, quemadmodum unanimi consensu eruditi omnes fatentur, a* Dionysio, *qui Origenis discipulus fuerat, huic in tormentis seu in carcere fidei causa exsistenti scripta fuerit, quo animum magistro suo dolore ac miseria tabescentem relevaret, eique solatii præberet vicem, a quo non semel in obscuris absconditisque rebus optatam lucem acceperat. Verum, quamvis dubium non sit, quin memorata epistola ad Origenem scripta fuerit occasione carceris vinculorumque, quæ is fidei causa passus est, dubitari tamen potest, quo circiter tempore quave in persecutione vincula et tormenta, quorum occasione a* Dionysio *præfatam epistolam acceperit, vir celeberrimus passus sit. Quidquid nonnullis visum fuerit, puto hæc ego, Deciana persecutione sæviente, Origenem passum esse.* F

anno 249 aut altero ex binis sequentibus scripta est;

29 *Etenim Eusebius lib.* VI *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 39 *refert, quid varii Decianæ persecutionis furore passi fuerint; de Origene autem ibidem sic scribit :* Porro quæ et quanta Origeni in ea persecutione (*Decii*) acciderint, et quis horum omnium exitus fuerit, dum pessimus dæmon omnes adversus illum (*Origenem*) copias instantius movet, cunctisque machinis ac viribus eum impugnat, et in hunc præ reliquis omnibus, qui tunc temporis appetiti sunt, præcipue irruit : quæ item et quanta propter doctrinam Christi vir ille pertulerit, vincula scilicet et corporis cruciatus, et in intimo carceris recessu ferrei torquis ærumnas, utque multorum dierum spatio pedes in nervo ad quatuor usque foraminum interstitia distenti fuerint; adhæc ignium minas, et quæcumque alia ab inimicis illita fortiter sustinuit, et cujusmodi tandem harum rerum exitus fuerit, judice omnium virium nisu ambitiose contendente, ne illum interficeret : denique quos sermones posthæc quamque utiles iis, qui consolatione indigent, reliquerit, plurimæ ejus epistolæ non minus vere quam accurate commemorant. *Ita hactenus Eusebius, qui Origeni plus æquo hic favere, nonnullis eruditis, nec immerito videtur; Origenes enim non ea animi fortitudine, qua hic scriptor refert, tormenta omnia, quibus sub Decio*

A *Decio tortus est, sustinuit; verum iis superatus, teste Epiphanio, succubuit, lapsusque a martyrii palma descivit. Utut sit, instituti mei non est, rem hanc pluribus discutere. Mihi sufficit, ex allatis Eusebii verbis manifestum esse, Origenem sub Decio gravissime passum esse, diuque in carcere fuisse detentum. Hinc porro, cum Origenes tantum semel tormenta et vincula fidei causa passus fuisse legatur, absque ulla hæsitatione, quod huc potissimum spectat, concludendum arbitror, præmemoratam* Dionysii *ad Origenem epistolam, Deciana persecutione sæviente, scriptam esse, ut adeo, cum hæc sub finem anni* 249 *aut initio sequentis moveri cœperit, annoque* 251 *finem acceperit, epistola illa vel anno* 249 *vel altero ex binis sequentibus exarata fuerit.*

alterius autem, cujus occasione de illa hic tractatur,

30 *Habeo itaque jam tempus, quo illa scripta sit, quam proxime determinatum. Verum, inquies, fuit ergo hæc epistola eo ipso tempore conscripta, quo epistola ad Domitium et Didymum in Commentario memorata, ac proin eo ipso loco, quo ibidem de hac actum fuit, etiam de illa fuisset agendum. Respondeo, idcirco ibidem a me de* Dionysii *ad Origenem epistola actum non esse, quod, quemadmodum in Commentario num.* 98 *jam monui, alia insuper de Origene a* Dionysio *scripta epistola, utpote cujus ignoretur epocha, in hanc Appendicem esset rejicienda, vellemque ea, quæ ad Origenem, veluti a* B Dionysio *Alexandrino scripta, pertinent, sub unum quodammodo aspectum proponere. Itaque, hoc prænotato, de posteriori hac epistola nunc etiam agere aggredior. Cum enim duobus præcedentibus hujus capitis numeris de epocha deque argumento epistolæ, a* Dionysio *ad Origenem in tormentis exsistentem de martyrio datæ, sufficienter actum sit, proximum est, ut et de altera epistola, cujus ea occasione in hanc Appendicem fuit rejecta, nunc agam. Gobarus apud Photium in Bibliotheca codice* 252 *num.* 11 *sic scribit :* Origenem et Theognostum magnus ille Athanasius Alexandrinus in multis libris admittit. Et Titus Bostrorum et Gregorius Theologus in epistolis eumdem Philocalum nominant. Et Nyssenus laudabiliter ejus mentionem facit, et Dionysius Alexandrinus ad hunc eundem scribit, et post mortem illius scribens ad Theotecnum, Cæsariensem episcopum, laudat Origenem, atque Alexander Hierapolitanus, ad Origenem scribens, verbis eum plurimum delinit.

epocha non habetur

31 *Hæc apud Photium Gobarus, luculenter docens, non tantum a* Dionysio *ad Origenem, adhuc in vivis superstitem, datam esse epistolam; verum etiam hunc, jam vita functum, fuisse ab illo, data ad Theotecnum, Cæsariensem antistitem, epistola laudatum. Hinc nonnulli eruditi inferunt, a vero prorsus* C *abhorrere, quod a quibusdam de Tractatu a* Dionysio *adversus Origenem scripto asseritur. Quid de re hac statuendum sit, hoc præsenti capite indagare proposui. Ante tamen quam id faciam, nulli definito anno aut epochæ eam, quam a* Dionysio *ad Theotecnum datam, verbis proxime recitatis testatur Gobarus, epistolam posse innecti, ostendo, ut sic, cur hæc in hanc Appendicem rejicienda fuerit, studiosus lector perspiciat. Dicta epistola a* Dionysio *ad Theotecnum scripta est vel ante, vel postquam hic jam esset ad Cæsariensem in Palæstina cathedram evectus. Si primum, cum Theotecnus* Dionysio *prope fuerit æqualis et certe ante annum* 250 *floruerit, nulla sane ratione determinari potest, quo circiter anno prælaudata epistola scripta fuerit : quod si autem hanc, ut verosimilius apparet, ad Theotecnum, cum jam Cæsariensis esset creatus episcopus, scriptam velis, nequit etiam, hoc dato, sat certo atque accurate definiri, quo circiter anno fuerit exarata. Primo enim dubium est, quo definito anno Theotecnus ad Cæsariensem cathedram fuerit evectus; secundo inter annum, quo Theotecni ad eam cathedram promotio accidit, et annum* 263, *quo* Dionysius *e vivis excessit, anni aliquot intercesserunt medii, ut etiam in hypothesi, quod Theotecnus, ut nonnulli contendunt, anno circiter* 260 *ad Cæsariensem cathedram fuerit promotus, dubium adhuc futurum sit, quonam determinato anno ex sex annis, qui ab anno* 260 *usque ad annum* 265, *computato utroque extremo, excurrunt, præmemorata epistola scripta sit.*

AUCTORE C. B.

sufficienter comperta;

32 *Porro, unde adhuc evidentius patescit, quam dubia sit epocha, ad quam epistola, qua de hic agimus, referenda sit, dubium est, an Theotecnus non citius quam anno* 260 *ad episcopalem dignitatem fuerit evectus. Id hunc in modum ostendo : Eusebius, ubi Historiæ Ecclesiasticæ lib.* VII, *cap.* 15 *de pace, quam Gallienus, misso ad* Dionysium, *Pinnam aliosque rescripto, supra in Commentario recitato, Ægypti ecclesiis reddidit, sermonem instituit, capite sequenti mox subjungit :* Eadem tempestate Romanæ quidem Ecclesiæ adhuc præerat Xystus; Antiochenam vero post mortem Fabii Demetrianus regebat; apud Cæsaream Cappadociæ Firmilianus; in Ponto Gregorius, fraterque ejus Athenodorus, ambo Origenis discipuli, ecclesias gubernabant. Apud Cæsaream autem Palæstinæ, mortuo Theoctisto, sacerdotium suscepit Domnus. Quo non multo post ex hac vita sublato, Theotecnus, qui ad nostram usque ætatem superfuit, in ejus locum subrogatus est. *Ita Eusebius; quibus verbis, cum ea instituto de pace Ecclesiæ reddita sermoni proxime subjungat, satis aperte indicat, eo ipso tempore circiter, quo ea Ecclesiæ reddita fuit, Theotecnum ad Cæsariensem in Palæstina cathedram fuisse evectum. Quapropter cum a Gallieno pax Ecclesiæ ante* E *annum* 260, *Ægypti vero ecclesiis ante annum* 261 *reddita non fuerit, necesse est, ut ex Eusebii testimonio Theotecnus vel anno* 260 *vel* 261 *circiter Cæsariensis episcopus sit creatus. Verum Eusebius verbis proxime recitatis etiam innuit, Xystum eadem tempestate seu eodem tempore, quo a Gallieno tum in Ægypto, tum alibi ecclesiis pax restituta fuit, Romanæ adhuc Ecclesiæ præfuisse; Xystus tamen quemadmodum in Commentario ad hujus Vitam prævio apud nos tomo II Augusti dilucide probatum invenies, anno* 258, *mense Augusto circiter martyrii palma coronatus, e vita migravit, ut adeo, dum Eusebius verbis supra recitatis indicat, eadem, tempestate, qua a Gallieno pax Ecclesiæ restituta fuit, Xystum Romanæ Ecclesiæ adhuc præfuisse, Theotecnumque ad Cæsariensem cathedram fuisse promotum, vocibus* eadem tempestate *duorum ut minimum vel trium annorum latitudo includatur; unde consequitur, ut ex Eusebii verbis proxime recitatis certum non sit, Theotecnum non prius quam anno circiter* 260 *aut* 261 *episcopum fuisse creatum.*

fuissetque, etiam hoc non posito, de binis istis epistolis hic agendum ratione Operis, F

33 *Jam vero si id certum non sit, nihil obstat, quo minus Theotecnus anno circiter* 258 *aut etiam paulo citius ad Cæsariensem cathedram credatur fuisse promotus, ut proinde incertum plane sit, quo anno circiter præmemoratam ad Theotecnum epistolam, etiam dato, quod hæc ad illum jam episcopum data fuerit,* Dionysius *scripserit. Atque ita quidem jam vides, quantum opinor, erudite lector,* Dionysii *ad Theotecnum epistolam, hujusque occasione etiam alteram, supra plus semel memoratam, quam Sanctus ad Origenem scripsit, in hanc a me fuisse Appendicem non immerito rejectam. At vero, quamvis etiam annus, quo tam epistola ad Theotecnum, quam epistola ad Origenem a* Dionysio *scripta est, definiri accurate posset, non propterea tamen mihi, qui res omnes, quocumque modo ad Origenem* Dionysii *occasione spectantes, sub unum veluti aspectum statui proponere, ratio legitima defuisset, ob quam de dictis binis epistolis in hac Appendice tractassem. Memorandum enim hic etiam est aliquod Opus, quod, veluti a* Dionysio *contra Origenem scriptum, laudari invenio, quodque an* Dionysium *vere habeat auctorem, disceptandi præbet materiem. Quapropter cum de hoc Opere, secundum ea, quæ me facturum, supra spopondi, hic in Appendice sit agendum, fuisset sane, cur et in hac, spectato instituto meo, de binis dictis epistolis a me ageretur, etiamsi harum epocham apprime habuissem compertam. Hisce jam præmissis, ad Opus, quod veluti a* Dionysio *contra Origenem scriptum laudari invenio, sermonem converto.*

AUCTORE C. B. *ex quo locus Dionysii contra Origenem citatus invenitur.*

34 *Gretserus, Societatis nostræ sacerdos, centum et quinquaginta quatuor de variis argumentis Quæstiones, totidemque ad has Responsiones sub nomine Anastasii Sinaitæ, patriarchæ Antiocheni, publicam in lucem typorum beneficio emisit, hæque deinde cum Annotationibus, a Gretsero subinde adjectis, in tomum nonum Bibliothecæ Patrum fuerunt illatæ. In responsione autem ad harum quæstionum vigesimam tertiam, in qua de paradiso terrestri disseritur, citatur locus* ex Dionysii Alexandrini Scriptis contra Originem, *Græce* ἐκ τῶν κατ' Ὠριγένους, *adeo ut, si recte ibidem, et quidem ab Anastasio Sinaita, citetur* Dionysius, *necesse sit, eum Opus aliquod contra Origenem ejusve errores elucubrasse. Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum* 248 *num.* 1 *sic scribit :* Eo (*Heracla patriarcha Alexandrino*) extincto, cum in locum ejus suffectus Dionysius esset; licet ejusdem Origenis olim fuisset discipulus, attamen veritatis ardore æstuans, nullam ejus rei ducens rationem, et Deo cuncta posthabens, ipsum Origenem, qui jam scripta sua multis erroribus aspersa evulgarat, cœpit acriter impugnare, et in multis hæreseos accusare. *Hæc laudatus eruditissimus Annalium Ecclesiasticorum parens, qui proinde præmemoratas quæstiones, Anastasio Sinaitæ a non paucis adscriptas, verosimillime viderit, atque una in harum vigesima tertia locum*
B *ex Opere a* Dionysio *Alexandrino adversus Origenem scripto citari ac transcribi observarit. Etenim, cum ipsemet nullam prorsus rationem afferat, ob quam Origenem a* Dionysio *oppugnatum, verbis proxime recitatis affirmet, non video, qua alias ratione nixus hoc vir eruditissimus asseverare, potuerit.*

Etenim, quamvis quidem ex veneratione, quæ Dionysius observavit Origenem,

35 *Utut sit, plures interim sunt, qui nec Baronii auctoritate, nec* Dionysii *loco, in memorata quæstione* 23 *citato, moventur, ut* Dionysium *adversus Origenem Opus aliquod exarasse, in animum inducant. Etenim, ut aiunt, Origenes, quoad vixit, summopere fuit a* Dionysio *observatus, jamque vita functus etiam laudatus. Hoc autem probant, partim ex Sancti ad Origenem de martyrio epistola, partim ex altera ejusdem ad Theotecnum, Cæsariensem episcopum, epistola supra hic pariter memorata, in qua Origenem post mortem a* Dionysio *fuisse laudatum, a Gobaro diserte asseritur. Quod ad me pertinet, verosimilius sane existimo, numquam Opus aliquod a Sancto adversus Origenem fuisse conscriptum. Verum id ego nec ex veneratione, qua hunc in vivis superstitem coluit, nec ex laudibus, quibus vita functum prosecutus est, satis probatum puto. Etenim duo hic potissimum distinguenda sunt, persona scilicet Origenis, admissique ab eo in scriptis errores. Personam autem viri, utpote quem olim habuisset*
C *magistrum, impense, quoad hic vixit, venerari atque observare Sanctus potuit, illiusque nihilominus errores rejicere, atque etiam scriptis impugnare, ut adeo ex observantia, qua erga Origenem viventem* Dionysius *fuit, concludi non posse videatur, eum adversus ejus, etiam adhuc viventis, errores scriptis editis non certasse. Sed fac tamen, inde sequi,* Dionysium *contra errores Origenis, cum hic etiamnum in vivis esset, nihil omnino movisse, id tamen ab eo post Origenis obitum factum non esse, utique ex laudibus, quibus Origenem in epistola ad Theotecnum scripta prosecutus a Gobaro asseritur, neutiquam evinces.*

nullum contra hunc Opus ab illo esse scriptum, certum non sit,

36 *Etenim nihil omnino obstat, quo minus Sanctus errores Origenis scripto edito confutasse, hunc-que simul ob rarum ingenii acumen, eximias animi dotes, aliasque ob causas laudasse, credatur. Sic S. Hieronymus in suis Operibus (vide de eo apud nos tom. VIII Septembris Commentarium historicum) Origenem tum ob ingenii præstantiam, tum ob indefessam in sacrarum Litterarum studio diligentiam laudibus sæpissime effert, nec propterea tamen ejus errores, siquando id argumenti, quod tractat, ratio requirit, confutare omittit. Sic ipsemet* S. Dionysius *in suis de Promissionibus libris Nepotem, qui Arsinoitas in erroneam de terreno Christi regno, mille annis post resurrectionem duraturo, opinionem pertraxerat, impense laudat, ejusque nihilominus errores in illis ipsis libris confutat.* Laudo, *inquit* D
in secundo e dictis de Promissionibus libris apud Eusebium Historiæ Ecclesiasticæ lib. VII, *cap.* 24. Nepotem ac diligo, cum propter fidem, tum ob diligentiam et studium Scripturarum; postremo ob psalmorum cantus multiplices, quibus plerique ex fratribus etiamnum magnopere delectantur, magnoque honore ac reverentia hominem prosequor, vel ob id maxime quod ex hac vita migravit. *Ea veneratione, ea laudum, ut ita dicam, profusione* Dionysius *de Nepote, jam vita functo, loquitur eo ipso loco, quo ejus errores, Opere hunc unice in finem elucubrato, confutat, ut adeo ex laudibus, quibus Sanctus, teste apud Photium Gobaro, Origenem, jam vita functum, prosecutus est, certo concludi non valeat, nullum a* Dionysio *Opus adversus Origenis errores, cum hic jam e vivis excessisset, fuisse exaratum.*

an tamen Sanctus contra Origenem scripserit, ob Operis, in quo solo id fecisse innuitur,

37 *Verum, inquies, si neque ex veneratione, qua Originem adhuc vivum observavit* Dionysius, *neque ex laudibus, quibus eum jam mortuum prosecutus est, concludi queat, nullum ab illo adversus hunc, etiam vita functum, Opus fuisse conscriptum, qua tandem ratione id a Sancto etiam tum factum non esse, verosimilius evadet? Respondeo :* Dionysium *adversus Origenem sive adhuc vivum sive jam mortuum, non scripsisse, verosimilius autumo tum ex* E
eo, quod quæstiones supra laudatæ, ex quarum una ratione loci ex Dionysio *adversus Origenem in ea citati, solummodo eruitur oppositum, fidem integram non mereantur; tum ex eo, quod Socrates in Historia sua Ecclesiastica ea tradat, ex quibus, si modo veritati certo congruant, necessario est consequens, ut* Dionysius *Origenem ejusve errores nullo umquam Opere impugnarit. Duo itaque hic, quæ ad opinionem nostram, qua* Dionysium *adversus Origenem non scripsisse, verosimilius arbitramur, stabiliendam conducunt, paulo accuratius discutienda sunt. Ab infirma Quæstionum memoratarum fide demonstranda incipio. Titulum hunc apud Gretzerum, primum earum ex Bibliotheca Augustana editorem, sibi habent præfixum :* Liber, qui vocatur Ὁδηγός, hoc est, dux viæ. Sancti patris nostri Anastasii Sinaitæ, episcopi Antiocheni, interrogationes et responsiones de diversis capitibus a diversis propositæ. Solutiones non ex seipso, sed ab experientia et ex sacris Litteris desumpsit. *Itaque secundum hunc titulum Anastasius Sinaita simul et Quæstionum, de quibus hic disserimus, et libri, qui vocatur* Ὁδηγός *seu* Dux viæ, *est auctor, fuitque Antiochenus episcopus. Verum Henschenius noster ad vigesimam primam Aprilis in duobus Anastasiis, altero presbytero, altero patriarcha Antiocheno, dilucide* F
probat, Anastasium Sinaitam, qui libri, Ὁδηγός *inscripti, auctor est, quique sæculo sexto senescente floruit, ab Anastasio, patriarcha Antiocheno, qui eodem circiter tempore Antiochenæ ecclesiæ præfuit, esse distinctum, ut adeo vel ex ipso titulo, quem Quæstiones præferunt, fides earum non parum infirmetur.*

fidem semper admodum, quomodocumque

38 *Verum hæc multo magis infirmatur ex iis, quæ de illis Quæstionibus laudatus Henschenius in duobus Anastasiis num.* 17 *observat.* In illis etiam quæstionibus, *inquit,* citantur canones synodi quinisextæ sive Trullanæ, Constantinopoli anno DCCVII conditi, integro scilicet seculo post utriusque Anastasii (*Sinaitæ scilicet et patriarchæ Antiocheni*) mortem : citatur etiam S. Nicephorus, patriarcha Constantinopolitanus, quem mortuum esse DCCCXXVIII, ostendimus ad ejus Vitam XIII Martii : citantur denique Olympiodorus, qui ad decimum seculum spectat, S. Maximus, monachus et martyr, Moschus et alii, (*utroque Anastasio*) juniores omnes. Demum ad quæstionem 117 respondetur sub finem, tunc septingentesimum annum agi, quod Ariani sint expulsi ex Locis sanctis, eaque a Barbaris esse occupata, ut mirum non sit, si tot errores posterorum Græcorum sint infarti his quæstionibus et responsionibus, quas eliminandas omnino judicamus e Catalogo tractatuum, tam eorum, quos S. Anastasius Sinaita, quam quos

Anastasius

A Anastasius Antiochenus composuit. *Hactenus Henschenius, ex personis potissimum, utrique Anastasio, Sinaitæ scilicet et Antiocheno ætate posterioribus, quæ in Quæstionibus præfatis memorantur, non immerito concludens, Opus illud nec Anastasium Sinaitam, qui sæculo septimo, nec Antiochenum, qui præcedenti obiit, habere auctorem, ut adeo, cum auctoris non parum junioris fœtus esse debeat, fides illius in narratione eorum, quæ ante utriusque laudati Anastasii ætatem facta sunt, plurimum infirmetur.*

Illud consideretur, sublestam dubium adhuc manet;

39 *Quod si reponas, Opus illud, licet ab Anastasiis, vel Antiocheno, vel Sinaita primo concinnatum, a posterioris ævi scriptoribus fuisse deinde interpolatum, hincque esse, cur in eo personæ, quæ utrique laudato Anastasio ætate posteriores sunt, subinde laudentur; respondeo : sit ita; nec sic tamen pro fide integra dicto Operi vindicanda quidquam habebis. Cum enim præter ea, quæ verbis proxime recitatis recenset Henschenius, plura adhuc alia, quæ auctorem utroque laudato Anastasio juniorem requirunt, ex eruditorum judicio contineat, oportet sane, ut plane insigniter sit interpolatum, saltem quantum ad ea, quæ utriusque Anastasii ætate sunt posteriora. Hinc porro dubium fit, an pariter interpolatum non sit quantum ad ea, quæ utroque Anastasio anteriora sunt habenda. Jam vero, cum id ita*
B *sit, dato etiam, illius Operis seu laudatarum* 154 *quæstionum totidemque ad has responsionum auctorem vere esse Anastasium sive Sinaitam sive Antiochenum, sciri tamen necdum potest, quid in illis, sive de re Anastasiis anteriori, sive de re his posteriori sermo sit, ad alterutrum Anastasium, veluti primævum auctorem; quid contra ad ævi posterioris scriptorem seu potius interpolatorem pertineat, ut adeo, quocumque demum modo quæstiones illæ considerentur, fidem integram atque indubitatam non mereantur, ac proin ut nominatim, cum dictus locus in harum vigesima tertia, ex Opere a* Dionysio *adversus Origenem scripto citatus, a posterioris ævi scriptore, rei non satis gnaro, forsan sit infartus, dubium adhuc maneat, an* Dionysius *umquam adversus Origenem calamum vere strinxerit.*

quod dubium etiam ex iis, quæ scribit Socrates, augetur;

40 *Porro hoc dubium non parum augetur ex iis, quæ Socrates de auctoribus, qui contra Origenem primi scripserunt, memoriæ prodit. Hæc, cum de infirma Quæstionum præfatarum fide jam satis actum sit, discutienda nunc sunt. Socrates, qui sæculo quinto provecto floruit, atque a judicio et accuratione per nonnullos laudatur, Historiam Ecclesiasticam contexuit, resque in ea a Constantini Magni imperii primordiis usque ad annum* 439 *gestas, nonnullas subinde observationes his immiscens,*
C *septem libris est complexus. Horum autem sexto, cap. decimo tertio sic scribit :* Sed quoniam qui obtrectandi studio ducuntur, plurimos seduxerunt, ab Origenis lectione velut impii eos avertentes; non incommodum fore arbitror, pauca de illis disserere. Viles homines et obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur. Laboravit hoc modo primum Methodius, Olympi Lyciæ civitatis episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo Antiochensem ecclesiam rexit tempore. Post hunc Apollinaris, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga maledicorum, qui non eadem incedentes via, Origenem calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusationem ejus prorupit; quo facto singuli satis declararunt, se omnino probasse ea, quæ minime reprehendissent. Nam quoniam alius aliud dogma singillatim refutare aggressus est, perspicuum est, singulos pro vero admisisse id, quod minime insectati sunt, tacite scilicet comprobantes ea, quæ non exagitabant. Methodius quidem cum in libris suis Origenem diu multumque insectatus fuisset, postea tamen quasi palinodiam canens, in dialogo, quem Xenonem inscripsit, summa eum admiratione prosequitur. *Ita Socrates, multa quidem, quæ hujus loci non est discutere, affirmans; verum simul, quod huc spectat, apertissime docens, Methodium, Olympi in Lycia episcopum, primum fuisse, qui adversus Origenem calamum strinxerit. Quapropter, cum Methodius, qui circa annum* 303, *Diocletiano Ecclesiam persequente, martyrio coronatus est, sæculo tertio ad finem jam fere provecto præcipue floruerit, nec ante annum* 280 *scriptis inclaruisse videatur, consequens est, ut ex Socratis testimonio nemo ante hoc tempus scripto adversus Origenem decertarit, ac proin ut* Dionysius, *utpote anno* 263 *vita functus, nullum adversus illum Opus elucubrarit.*

AUCTORE C. B.

41 *Verum, inquies, Socrates erga Origenem exstitit justo propensior, ut non immerito quis suspicetur unum forte aut alterum, etiam Methodio antiquiorem, scriptorem, qui adversus Origenem scripserit, silentio ab illo esse suppressum. Fateor : Socrates, uti ex ejus verbis proxime huc transcriptis, præcipueque ex modo, his expresso, quo de Methodio, sancto Martyre, in Origenis favorem loquitur, manifestum est, in Origenem, ne amplius aliquid de homine hæreseos nonnullis etiam suspecto dicam, extra omne dubium fuit æquo propensior, hincque etiam partim est, cur, spectato etiam Socratis testimonio, pro prorsus indubitato non habeam,* Dionysium *adversus Origenem non scripsisse. Accedit, forte Socratem, quod alterum est, ob quod istud pro indubitato non habeam, omnes libros, a* Dionysio *conscriptos, qui magno numero fuerunt, non habuisse perspectos,* D *ut adeo, etiamsi Socrates primos auctores, qui contra Origenem scripsere, bona fide recensere voluisse credatur, ex ejus testimonio, supra transcripto, certum omnino non sit, a* Dionysio *contra Origenem nullum Opus fuisse exaratum. Itaque, cum ex Quæstionibus supra laudatis,* Dionysium *contra Origenem scripsisse, certum atque indubitatum, ut probavimus, esse non possit; ex Socrate autem certum omnino atque indubitatum etiam non evadat oppositum, rem ego totam studiosi lectoris judicio permitto, dixisse contentus, postremum hoc, quod ex Socrate eruitur, idque ob hujus auctoritatem, aliaque num.* 38 *et seqq. disputata mihi longe apparere verosimilius.*

imo, omnibus perpensis, Dionysium contra Origenem non scripsisse, verosimilius apparet.

CAPUT IV.

An Sanctus concinnarit Scholia in Opera, quæ sub Dionysii Areopagitæ nomine circumferuntur.

Verba, quibus a nonnullis S. Anastasius Sinaita,

E

P*lures esse antiquos auctores, qui* Dionysium *Alexandrinum episcopum, in libros, Dionysii Areopagitæ nomine circumferri solitos, composuisse scholia affirmant, plerique ex iis, qui dictos libros Areopagitæ attribuendos censent, pro uno e præcipuis opinionis suæ fundamentis habent. Inter auctores autem, quos id affirmare contendunt, præcipui sunt S. Anastasius, cognomento* Sinaita, *et S. Maximus martyr. His addi queunt Nicetas Choniates et Joannes Cyparissiota, qui cognominatus fuit* Sapiens. *Horum quatuor, omniumque aliorum, qui* Dionysium *in Areopagitæ Opera scripsisse scholia affirmare dicuntur, antiquior est S. Anastasius Sinaita. Floruit hic sæculo sexto senescente, sæculoque insequenti e vivis excessit. Inter varia, quæ elucubravit Opera, librum concinnavit, quem* Ὁδηγόν, *id est,* Ducem viæ *inscripsit. Exstat hic in tomum nonum Bibliothecæ Patrum editionis Lugdunensis illatus. Illius autem cap.* 22 *Anastasius hæc memorat :* Idem divinus et apostolicus Dionysius (*Areopagita scilicet*) nominat supernas Virtutes multas substantias. At Magnus Dionysius Alexandrinus ex rhetorum numero episcopus factus, in Scholiis, quæ scripsit in sibi cognominem Dionysium, hæc habet : Externa philosophia ingenitam appellare solet omnem inaspectabilem, similiter et hypostases substantias. Ex cujus more S. Dionysius his locis est locutus. Improprie nimirum has voces usurpans,

S. Maximus martyr, Nicetas Choniates

43 *S. Maximus, qui sæculo septimo floruit, Scholia in Cælestis Hierarchiæ libros sub Dionysii Areopagitæ nomine circumferri solitos composuit; in Scholiis*

AUCTORE C. B.

Scholiis autem ad caput 3 *Cælestis Hierarchiæ sic habet :* Cur porro cum Ecclesia doceat, omnes sanctos angelos unius esse substantiæ, D. Dionysius (*Areopagita nimirum*) multas virtutes nominat? Magnus ille Dionysius Alexandriæ episcopus et orator in Scholiis, a se in beatum Dionysium sibi cognominem concinnatis, notat, externam philosophiam solere naturam omnem invisibilem ingenitam vocare, uti et essentias supposita; atque hinc ait, abusive voces istiusmodi a sancto Dionysio fuisse usurpatas. *Nicetas Choniates versus annum* 1200, *Joannes Cyparissiota, cognomento* Sapiens, *sæculo duodecimo aut decimo tertio floruit, ut adeo ambo a* S. Dionysii, *Alexandrini episcopi, ætate remotiores sint, quam ut rebus, quas de illo narrare videntur, fidem certam facere queant. Cum nihilominus eorum testimonium etiam hic usui sit futurum, verba, quibus utrumque concipitur, pariter huc transcribo. Apud Nicetam Choniaten lib.* II *Thesauri cap.* 13 *hæc sunt :* Dionysius quoque Alexandrinus, ille rhetor, in Scholiis, quæ in sibi cognominem Areopagiten edidit, ait : Ingenitum apud externos seu profanos philosophos omnem naturam significare, quæ sub aspectum non cadit. Adhæc essentias quoque pro hypostasibus apud eosdem usurpari.

et Joannes Cyparissiota Scholia, a Dionysio in Areopagitam scripta, laudare putantur.

44 *Apud Joannem Cyparissiotam vero decade* 1, *cap.* 1 *ista leguntur :* Dionysius (*Areopagita scilicet*) in epistola ad Titum episcopum sic ait : Ceterum hoc advertendum est, duplicem esse traditionem theologorum, unam arcanam et mysticam; alteram vero philosophicam et demonstrantem : illam quidem symbolicam et ad mysteria pertinentem; hanc vero apertam et manifestiorem. Estque arcanum sive mysticum cum symbolo implicatum et connexum; illud quidem philosophicum et demonstrans fidem facit, et astringit veritatem eorum, quæ dicuntur : illud vero arcanum et mysticum afficit, et in Deo ταῖς ἀδιδάκτοις μυταγωγίαις firmat. Hoc dictum S. Maximus, et Dionysius Alexandrinus annotarunt. Maximus etc. Dionysius vero Alexandrinus, Theologia, inquit, philosophica et demonstrans fidem facit, et astringit veritatem, id est, eorum, quæ dicuntur, veritatem tamquam sigillo quodam obsignat, et tamquam vinculo colligat et efficit, ut, qui audiunt, credant. Altera vero pars theologiæ, quæ symbolica est, per ea, quæ fiunt, adjungit ad Deum quodam ipsius rei habitu et informatione, quod quidem vocavit ἀδιδάκτους μυταγωγίας. *Hactenus Joannes Cyparissiota, qui, quamquam Scholia a* Dionysio *scripta aperte non nominet, ea tamen designare videtur, cum a nemine ullum aliud Opus a* Dionysio *in Areopagitam scriptum memoretur.*

Hæc tamen Sancto abjudicant multi; at non omnes eadem via.

45 *Atque ita jam habes, erudite lector, quatuor antiquorum scriptorum testimonia, ex quibus plerique, qui libros, sub Dionysii Areopagitæ nomine circumferri solitos, pro genuinis habent hujus Operibus, certissime confici putant,* Dionysium *Alexandrinum in illos Areopagitæ libros scholia scripsisse. Discutiamus modo, an hæc illorum opinio pro certa atque indubitata debeat haberi. Omnes omnino, qui præmemoratos libros Dionysio Areopagitæ abjudicant, scholia in hos a* Dionysio *Alexandrino esse scripta, inficiantur. Imo sunt etiam, qui hæc, veluti* Dionysio *Alexandrino falso supposita, rejiciunt, quamvis interim Opera, quæ Dionysii Areopagitæ nomine notantur, huic, veluti germano eorumdem auctori, adscribenda, præfracte contendant. Hos inter unus est Halloixius, Societatis Jesu sacerdos, in suis de vita et Operibus S. Dionysii Areopagitæ Quæstionibus. Verum hi non unam eamdemque omnes, qua hujusmodi scholia* Dionysio *Alexandrino abjudicent, viam ineunt. Alii enim affirmant, Dionysium, qui ab Anastasio Sinaita, aliisque jam memoratis, scholia in Dionysium, sibi cognominem composuisse asseritur, non pro* S. Dionysio, *Alexandrino episcopo, sed pro antiquo quodam rhetore seu oratore, qui a Sancto nostro sit diversus, esse accipiendum, sicque Anastasium Sinaitam, qui et aberrare fecerit Maximum, a vero deflectere, dum prælaudata scholia* S. Dionysio *Alexandrino adscribit, aut certe Opus, quod* Dux viæ *inscribitur, falso Anastasio esse suppositum.*

Alii enim admittunt Scholia a Dionysio in sibi cognominem scripta;

46 *Alii contra a* Dionysio *Alexandrino scholia in Dionysium sibi cognominem scripta contendunt, verum per hunc non Dionysium Areopagitam, sed alterum quemdam cognominem, Dionysium forte Corinthiorum episcopum, sæculo æræ Christianæ secundo scriptis etiam clarissimum, intelligunt. Omnium, qui hoc postremum contendunt, antesignanus videtur laudatus Halloixius. Hic Opera, quæ Dionysii Areopagitæ nomen præferunt, a nullo sancto Patre ante congressum, anno* 553 *Orthodoxos inter et Severianos Constantinopoli habitum, fuisse umquam citata, nedum scholiis Commentariisve illustrata contendit; hincque est, cur præmemorata Scholia* Dionysio *Alexandrino abjudicet; Quæstionum autem supra memoratarum secunda in argumentis adversæ partis ad S. Maximi testimonium (quod enim ex S. Anastasio Sinaita pariter huc transscripsimus, non attingit) ita respondet :* Quod vero etiam dicitur S. Dionysius Alexandrinus, Origenis discipulus, Scholia in Dionysium Areopagitam scripsisse, et auctoritate probatur S. Maximi, vana est probatio. Nec enim dicit sanctus Maximus, eum scripsisse Scholia in Dionysium Areopagitam, sed in Dionysium sibi cognominem. Tales autem fuerunt multi. Nam et fuit Dionysius, Corinthiorum episcopus, et Dionysius, Papa Romanus, ambo insignes scriptores, et quidam fortasse alii, ita ut non possit certo dici sanctus Maximus de Areopagita loqui, et ego contra possim ex eodem S. Maximo probare planissime, ipsum de alio, quam de Areopagita ibi scribere.

ast per hunc non Dionysium Areopagitam,

47 *Ita præfatur Halloixius; ut autem, quod se planissime probare posse asserit, reipsa etiam probet, verbis S. Maximi, quæ num.* 43 *recitavimus, Græce et Latine transcriptis mox subdit :* Cur autem S. Maximus in his verbis per B. Dionysium sibi cognominem non videatur intelligere S. Dionysium Areopagitam, hæ sunt præcipuæ rationes : prima : Si Areopagitam intellexisset, potius, ut fert scriptorum consuetudo, sic (*vide verba S. Maximi num.* 43 *huc transcripta*) locutus fuisset : IN NOTIS, QUAS SCRIPSIT IN HUNC IPSUM DIONYSIUM. Agebat enim tum de Dionysio Areopagita. Secunda : Quia sanctus Maximus in sua Apologia pro scriptis Areopagitæ, sive in Præfatione ad sua in Dionysium Scholia, cum respondet ad illam adversariorum objectionem, quod nec Eusebius Pamphili, nec Origenes scriptorum Dionysii meminerint, sine dubio, si scivisset, Dionysium Alexandrinum Origeni æqualem et Eusebio superiorem, conscripsisse Scholia in Areopagitam, nullo modo reticuisset, sed dixisset : Quamvis Origenes et Eusebius non meminerint Areopagitæ, tamen sanctus Dionysius Alexandrinus, qui uno prope seculo vincit Eusebium et ætate vixit Origenis, non tantum ejus meminit, sed etiam in eum Scholia conscripsit. Qua responsione procul dubio cunctis adversantibus ora conclusisset. Atqui nihil tale dixit, sed fassus est, neque Origenem, neque Eusebium, neque ullum antiquorum Patrum fecisse librorum Areopagitæ mentionem; tantumque pro excusatione attulit, Origenem vix auctorum quatuor meminisse; Eusebium autem non tantum præteriisse Areopagitam, qui Athenarum episcopus fuit, sed etiam Hymenæum et Narcissum suæ regionis scriptores, qui Hierosolymis sacerdotes fuerunt.

sed alium quemdam Dionysium designari contendunt.

48 *Hactenus laudatus Halloixius, duas has diversas, ut ex Maximi verbis supra recitatis pro Scholiis jam sæpius laudatis* Dionysio *Alexandrino vindicandis nihil omnino haberi, ostendat, responsiones in medium adducens. Ultima ex his, ut mihi equidem apparet, invicte probat, S. Maximum pro indubitato non habuisse, a* Dionysio *Alexandrino in Dionysium Areopagitam Scholia fuisse conscripta ac proin etiam Areopagitam, veluti in quem hæc a Sancto nostro scripta sint, a Maximo non designari. Quod vero pertinet*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *pertinet ad primam, ea id, quod vult Halloixius, non æque indubie evincit. Etenim quamvis Maximus, seu potius Anastasius Sinaita, ex quo Maximus verba sua supra recitata transcripsisse videtur, eo modo, quo num. præcedenti ait Halloixius, distinctius accuratiusque, ut Dionysium Areopagitam indicaret, locuturus fuisse videatur, fieri nihilominus potest, ut summam illam in loquendo accurationem Anastasius non sectatus, eo nihilominus, quo locutus est, modo Dionysium Areopagitam designare voluerit; quamvis interim per* Dionysium, *in cujus libros* Dionysium *Alexandrinum Scholia scripsisse, affirmat, non Areopagitam, sed alium forte intelligat, ut vero non esse absimile, præsenti capite ostendam. Ante tamen, quam id faciam, lubet discutere, qua ratione alii, qui ab Anastasio Sinaita, hunceque secuto Maximo per verba supra recitata certissime non alium Dionysium, quam Areopagitam designari contendunt, Anastasii et Maximi auctoritate non moveantur, ut Scholia a* Dionysio *Alexandrino in Areopagitam composita, affirment.*

Alii contra Scholia in Areopagitam, non a Sancto, sed a rhetore illi cognomini scripta esse, statuunt;

49 *Nicolaus le Nourry Ordinis S. Benedicti presbyter et monachus in Apparatu ad Bibliothecam maximam veterum Patrum col.* 174, *Dissertatione decima de S. Dionysii Areopagitæ Operibus, certum videri affirmat, Scholia, quæ verbis supra recitatis Anastasius Sinaita et Maximus memorant,* Dionysii *Alexandrini fœtum non esse; hoc autem sic probat :* Eusebius etenim, *inquit,* atque Hieronymus, qui B Alexandrini hujus patriarchæ (*sancti* Dionysii) Opera diligentissime recensuerunt, nullam omnino horum Scholiorum fecerunt mentionem. Quid quod Anastasius (*Sinaita nempe*) ac post eum Maximus hunc Dionysium (*qui memorata Scholia concinnavit*) ex rhetorum numero episcopum fuisse aiunt : At Magnus Dionysius, verba sunt Anastasii, ex rhetorum numero episcopus factus, in Scholiis etc. Maximus vero ἀπὸ ῥητόρων etc. Atqui Dionysius antequam in episcopum Alexandrinum esset adsumptus, non Rhetoricam profitebatur, sed catecheses apud populum Christianum habebat. Quid ergo inde aliud colligas, quam hæc Scholia conscripta fuisse a quodam rhetore, nomine Dionysio, quem Anastasius et Maximus Patriarcham Alexandrinum esse, falso arbitrati sunt. Neque vero in hoc tantum erravit Anastasius; nam ut cætera taceamus, in eodem Opere, *quod* Dux viæ *inscribitur, cap.* 7, Augustinum pro Christo sanguinem suum fudisse, adfirmat : « Facessat, » inquit, « Augustinus, qui suo sanguine in scriptis duas in » Christo naturas consignavit. » *Ita laudatus le Nourry præcipue ex titulo* Rhetoris *seu* Oratoris, C *quo ab Anastasio Sinaita et Maximo Dionysius, Scholiorum in Dionysium Areopagitam concinnator insignitur, concludendum indicans, Scholiasten illum, seu eum, qui Scholia in Dionysium Areopagitam composuit, non fuisse* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, sed artis Oratoriæ professorem, Dionysii nomine vocatum, errasseque Anastasium et Maximum, dum hunc* Alexandrini episcopi *titulo ornarunt.*

verum hoc ex rhetoris titulo, qui Dionysio Scholiorum auctori adjungitur,

50 *Verum non video, qui id ex titulo* Rhetoris, *qui* Dionysio *Scholiorum concinnatori tribuitur, possit concludi. Etenim* Rhetor *est vocabulum Græcum, quod inter alia a Græcis ad significandum vel sacræ Scripturæ interpretem vel præconem sacrum etiam subinde acceptum invenitur.* Rhetoris, *inquit de officialibus palatii Constantinopolitani et de officiis magnæ ecclesiæ cap.* 1, *Pentade quarta num.* 22 *Codinus,* munus est Scripturas interpretari. *Apud Stephanum Gerlachium in epistola ad Crusium, edita a Davide Chytræo in lib. de Statu Eccles. Orient., Joannes Zygomalas inscribitur magnæ Constantinopolitanæ ecclesiæ* Rhetor, *id est verosimillime, vel præco sacer, vel sacrarum Litterarum interpres. Theodorus Balsamon in prima ad propositas sibi quæstiones responsione seu meditatione S. Paulum Apostolum eodem sensu sacrarum Dei Ecclesiarum* Rhetorem *appellat, ut eodem etiam sensu Anastasius et Maximus Dionysium, Alexandrinum episcopum,* Rhetorem *appellare potuerint; quod scilicet, cum nondum creatus episcopus celebri Alexandrinæ catechesεων scholæ fuerit præfectus, divini verbi præconem, sacrarumque Litterarum interpretem, quo munus sibi injunctum sedulo expleret, Alexandriæ etiam egerit. Non est ergo, cur ex eo, quod* Dionysius *Scholiorum in Areopagitam concinnator, ab Anastasio et Maximo* Rhetor *seu* Orator *vocetur, quispiam existimet, Scholiasten illum a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, esse distinguendum, perperamque illum ab Anastasio et Maximo hocce dignitatis titulo ornari. Adhæc* Dionysius, *antequam celebri cathechesεων scholæ Alexandriæ præficeretur, rhetorices artem, ut in Commentario docui, fuerat professus, hincque ab Anastasio et Maximo e rhetore, non quidem proxime, sed media catecheticæ scholæ præfectura, Alexandrinus dici potuit factus episcopus.*

AUCTORE C. B.

minime evincitur.

51 *Verum, inquies, Nicetas Choniates et Joannes Cyparissiota (vide utriusque hujus scriptoris verba supra huc transcripta) nuspiam Dionysium, quem in Dionysium sibi cognominem scripsisse Scholia seu Annotationes, innuunt. Alexandrinum episcopum vel patriarcham appellant, ut adeo Dionysium, Dionysii Areopagitæ scholiasten, a Sancto nostro, Alexandrino episcopo, distinguant.* Joannes Cyparissiota decade 1, cap. 1 (*inquit tom. III Bibliothecæ* E *Patrum editionis Lugdunensis, in Notis ad* S. Dionysium *Alexandrinum Turrianus*) adducit verba (*vide hæc num.* 44 *huc transcripta*) Dionysii Alexandrini ex Annotationibus in Dionysium Areopagitam; sed hic Dionysius, qui scripsit Scholia in Dionysium Areopagitam, a Niceta Choniate (*vide hujus verba num.* 43 *pariter huc jam transcripta*) lib. II Thesauri cap. 15 appellatur rhetor et idem fortasse erit apud utrumque (*Nicetam Choniaten et Joannem Cyparissiotam*) authorem, et hoc nostro (Dionysio Alexandrino) posteriorem. *Verum respondeo : sufficit, a duobus his scriptoribus Dionysii Areopagitæ scholiastem* Dionysium *Alexandrinum nuncupari. Etenim ob nominis Sancti nostri celebritatem non alius Dionysius, quam hic ipse per* Dionysium Alexandrinum, *etiam absque adjuncto episcopi aut patriarchæ titulo, solet intelligi, ut* Dionysius Alexandrinus *etiam sine ullo addito antonomastice quodammodo Sanctum nostrum significet, ac proin ut laudati bini auctores per Dionysium, quem Dionysii Areopagitæ scholiasten faciunt, non alium Dionysium, quam nostrum intelligant. Neque obstat, quod Dionysium, Areopagitæ scholiasten,* rhetorem *nuncupet Nicetas. Id enim ideirco verosimiliter facit, quod eum hoc titulo ab Anastasio Sinaita et Maximo insigniri observarit. Adhæc Choniates, quæ de Dionysio Areopagitæ scholiaste memorat, ex Anastasio Sinaita et Maximo fere descripsit, ut adeo per Dionysium scholiastem non alium, quam, quem ipsi intellexere,* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, intelligat.* F

Nec id magis probatur ex erroribus, quorum Anastasius insimulatur.

52 *Nequit itaque ex* rhetoris *vel* oratoris *titulo, qui Dionysio, Scholiorum in sibi cognominem concinnatori, a S. Anastasio Sinaita, S. Maximo et Niceta adjungitur, certo concludi, scholiasten illum,* Dionysium *vocatum, a sancto nostro* Dionysio, *Alexandrino episcopo, esse distinctum. Nec quidquam etiam, ut id probetur, haberi potest ex erroribus, quorum Anastasius a Nicolao le Nourry supra laudato insimulatur. Quamvis enim Anastasius, dum Dionysio Alexandrino, qui in sibi cognominem Scholia scripsit,* episcopi *titulum attribuit, a vero forte aberrarit, id tamen de viro sancto solida absque ratione asseverandum non est; ratio autem hujusmodi, ob quam hic erroris Anastasium certo insimulem; nulla affertur. Licet enim Anastasius, ut laudatus le Nourry verbis num.* 49 *recitatis docet, in libro suo, qui* Dux viæ *inscribitur, S. Augustinum pro Christo sanguinem suum fudisse, affirmare videatur, sicque manifestum, ut apparet, errorem admittat, hinc tamen non consequitur, ut pariter erret, dum Dionysium Alexandrinum, quem sibi cognominis scholiasten facit,* episcopum *appellat.*

Præterea

AUCTORE C. B.

Præterea hæc Anastasii verba, Augustinus, qui suo sanguine in scriptis duas in Christo naturas consignavit, *quibus Augustinum pro Christo sanguinem suum fudisse, laudato le Nourry affirmare visus est Anastasius, ita forte queunt exponi, ut sensum habeant a veritate non prorsus alienum. Quod vero pertinet ad cetera, in quibus le Nourry plus semel jam laudatus a vero aberrare Anastasium, verbis supra recitatis indicat, generatim id dumtaxat asseritur, nec an exactæ veritati congruat, operosius indagare est animus. Fac tamen, Anastasium pluries etiam a vero aberrare, nec sic quidquam evinces. Cum enim dubium non sit, quin simul longe pluries a vero non aberret, putandum potius est, eum non aberrare, quam aberrare a vero, dum Dionysium, sibi cognominis scholiasten,* episcopi Alexandrini *titulo in Opere, quod inscribitur* Ὁδηγός, *exornat.*

nec ex narratis in Opere, Dux viæ inscripto, quod Anastasii certo est,

53 *Ut nihilominus Dionysium, sibi cognominis scholiasten, in Opere, cui* Ὁδηγὸς *titulus,* episcopum Alexandrinum *perperam appellari, vero reddant similius, sunt etiam, qui Opus illud Anastasio falso suppositum aut certe insigniter esse interpolatum contendant. Ut autem id probent, aiunt in eo non paucos eventus, qui Anastasii ætate posteriores sint, narrari. Verum ego ob eventus Anastasii ætate, ut autumant, posteriores, qui in Opere illo narrantur,*
B *minime moveor, ut id vel falso Anastasio suppositum, vel insigniter esse interpolatum existimem. Etenim Opus illud genuinum esse Anastasii fœtum, fit ex variis ejusdem locis perspicuum; eventus vero Anastasii ætate posteriores, qui a nonnullis in eodem fuere observati, ex distinctione, quæ inter Anastasium, patriarcham Antiochenum, et Anastasium presbyterum monachum, facienda est, temporeque, quo hic e vivis excessit, omnino evanescunt. Utrumque hoc assertum probare aggredior. A primo incipio. Libri seu Operis, quo de hic agimus, in codice Ms., ut Gretserus, qui ex hoc illud primus edidit, testatur, hujusmodi est titulus :* Ἀρχὴ Βιβλίου τοῦ ὁσίου Ἀναστασίου μοναχοῦ τοῦ Σινὰ ὄρους. Exordium libri S. Anastasii monachi Sinaitæ *seu* montis Sina. *Capite autem quarto hic titulus legitur :* Anastasii minimi presbyteri sancti montis Sina, Opus de fide, œconomia Christi Dei Filii, ad sanctam Catholicam Ecclesiam Babylone scriptum, Fatribus nostris in ea Christi studiosis et orthodoxis petentibus. *Et cap.* 10 *profert suam disputationem cum hæreticis Alexandriæ habitam, ubi etiam, se* Anastasium monachum sancti montis Sina *professionem fidei scripsisse, affirmat, et ita se alibi* minimum monachum *nominat. Cum ergo, uti ex jam dictis liquet, libri, qui* Ὁδηγὸς *seu* Dux viæ *inscribitur, auctor*
C *sese etiam in Operis decursu vel* Anastasium minimum presbyterum sancti montis Sina *vel* Anastasium monachum sancti montis Sina *vel* minimum monachum *appellet, hæque omnes appellationes Anastasio, eique Sinaitæ, qui ponitur in Operis titulo, optime quadrent, dubium non videtur, quin dictum Opus Anastasium Sinaitam vere habeat auctorem, ut adeo huic falso suppositum perperam dicatur.*

eventibus, utpote qui ætate, ut contendunt,

54 *Examinemus modo eventus mox memoratos, quorum causa librum, qui* Ὁδηγὸς *seu* Dux viæ *inscribitur, Anastasio nonnulli abjudicant. Multa, ut jam dixi, aiunt in eo, quæ Anastasii ætate posteriora sunt, memorari, atque in primis quidem S. Eulogii, patriarchæ Alexandrini, veluti jam mortui, qui tamen non prius, quam Anastasio jam vita functo, e vivis excessit, fieri mentionem. Fateor, in dicto libro S. Eulogii, patriarchæ Alexandrini, veluti jam vita functi, mentia occurrit. Etenim illius auctor cap.* 10 *sic scribit :* Non abs re fuerit, studiosos istud itidem observare hoc loco. Narrabant nobis Catholici, qui Alexandriæ degunt, post tempora beati Eulogii Papæ Alexandrini hic fuisse præfectum augustalem Severianum, *id est, Severianorum sectæ asseclam,* qui satis diu quatuordecim calligraphos seu librarios ejusdem secum sententiæ habuerit ac aluerit, quibus id negotii dabat, ut Patrum libros falsarent, ac depravarent, maxime S. Cyrilli. *Ad quorum sane verborum veritatem, ut consideranti patebit, requiritur, ut tunc, cum* D *scriberentur, S. Eulogius, patriarcha Alexandrinus, e vivis, atque id quidem jam dudum, esset sublatus. Verum respondeo, S. Eulogium patriarcham Alexandrinum reipsa etiam diu ante Anastasium, qui libri, quo de hic disserimus, auctor est, e vivis esse sublatum, tantumque sustineri contrarium ab iis, qui Anastasium Sinaitam ab Anastasio patriarcha Antiocheno, qui anno* 599 *obiit, distinguendum non putant.*

Anastasii posteriores non sint;

55 *Verum hi, uti etiam illi, qui Anastasium Sinaitam cum altero Anastasio, qui Anastasio Antiocheno proxime memorato in patriarchatum Antiochenum, nullo alio medio, successit, quique anno* 610 *obiit, eumdem faciunt, vehementer hallucinantur. Etenim Anastasius, qui* Sinaita *appellatur, quique libri, qui* Ὁδηγὸς *seu* Dux viæ *inscribitur, auctor est, nec episcopus, nec patriarcha, sed presbyter tantum fuit, ac proin ab utroque Anastasio Antiocheno hic memorato, tam seniori quam juniori, est distinctus. Quapropter cum Anastasius Sinaita ab utroque hoc Anastasio Antiocheno diversus sit, nihil sane impedit, quo minus diu ante eum S. Eulogius patriarcha Alexandrinus, qui, ut Sollerius noster in Patriarchis Alexandrinis num.* 539 *docet, anno* 604 *diem supremum obiit, e vivis credatur sublatus. Jam* E *vero cum hoc ita sit, nequit ex eo, quod in Opere, cui* Ὁδηγὸς *seu* Dux viæ *est titulus, S. Eulogii, patriarchæ Alexandrini, veluti jam dudum vita functi, mentio occurrat, legitime inferri, Opus illud Anastasio Sinaitæ falso esse suppositum; verum contra inde potius inferendum est, vitam hunc tamdiu protraxisse, ut de Eulogio, veluti jam dudum e vivis erepto, loqui potuerit. Hinc porro, cum Eulogius anno* 604 *obierit, longumque tempus, quo ei ex dictis Anastasius debuit fuisse superstes, annos non pauciores, quam viginti circiter possit complecti, recte concludes, Anastasium Sinaitam, si non diutius, certe ad annum usque* 625 *circiter in vivis fuisse superstitem, ut adeo, quando de Eulogio, veluti jam dudum vita functo loquitur, neutiquam faciat de re, quæ ætate sua sit posterior, sermonem. Idem brevitatis ergo, quod tamen difficile non foret, non demonstro de nonnullis aliis, ab Anastasio memoratis, ob quæ, utpote Anastasio, ut putant, posteriora et ab eo tamen in libro, cui titulus* Ὁδηγὸς, *narrata, Opus hoc illi falso esse suppositum, nonnulli crediderunt. Atque ita quidem jam sublatæ sunt difficultates, ob quas liber, cui titulus* Ὁδηγὸς, *Anastasio abjudicaretur.*

F

quamvis autem Opus, cui titulus Dux viæ, varie, teste Allatio, interpolatum sit;

56 *Ast, inquies, liber ille, cui titulus* Ὁδηγὸς, *pro genuino Anastasii Sinaitæ fœtu tantisper habeatur, nondum tamen hinc evinces, Dionysium, sibi cognominis scholiasten, recte in eo* Alexandrinum episcopum *vocari seu a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, Scholia in sibi cognominem fuisse conscripta. Etenim Leo Allatius in Syntagmate de Eugastrimutho pag.* 528 *ostendit, librum illum, qui* Ὁδηγὸς *seu* Dux viæ *inscribitur, varie esse interpolatum, adeo ut quis suspicari queat, præmemoratum de Scholiis a* Dionysio *in sibi cognominem scriptis testimonium seu assertum ab Anastasio Sinaita non esse profectum, sed a recentiori interpolatoris manu in illius textum fuisse intrusum. Verum, respondeo, librum, cui titulus* Ὁδηγὸς, *vel eo loco, quo præfatum de Scholiis a* Dionysio *scriptis testimonium exhibet, interpolatum non esse, vel, si ibi interpolatus sit, necesse videri, ut factum id sit, illato in prædictum Anastasii librum ab interpolatore eo ipso textu, quem supra ex S. Maximi in Dionysium Areopagitam Scholiis huc transcripsimus. Rem sic ostendo : S. Anastasius Sinaita inter annum circiter* 630 *et* 640, *uti eruditis non paucis nunc videtur, e vivis excessit; eique annis dumtaxat viginti quinque circiter S. Maximus supervixit. Jam vero cum verba num.* 45 *recitata, quibus a* Dionysio *in sibi cognominem Scholia esse adornata, testatur S. Maximus, apprime congruant cum verbis, num.* 42 *huc transcriptis, quibus id ipsum testatur S. Anastasius Sinaita, videtur*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *detur S. Maximus ex S. Anastasio, junior nempe ex seniore, sua descripsisse.*

nihil tamen hinc

57 *Hoc autem si ita sit, cum breve dumtaxat inter S. Maximum et S. Anastasium Sinaitam intercessit temporis spatium, hujusque Opus, quod* Dux viæ *inscribitur, statim atque in lucem erat editum, interpolatum verosimiliter non fuerit, hoc utique eo saltem loco, quo Scholia a* Dionysio *Alexandrino in sibi cognominem scripta commemorat, etiam nunc interpolatum dici non potest. Quod si vero S. Maximum, utpote qui S. Anastasium Sinaitam non nominet, sua ex hoc verba, quibus Scholia a* Dionysio *Alexandrino in sibi cognominem scripta testatur, non deprompsisse, sed propria ex animi sententia, ut Dionysii Areopagitæ dicta illustraret, protulisse velis, non poterit quidem, hoc posito, pro certo haberi, verba supra recitata, quibus in libro, cui titulus* Ὁδηγός, Dionysius *in sibi cognominem Scholia scripsisse indicatur, ex S. Maximi in Areopagitam Scholiis in dictum Anastasii Opus, quod* Ὁδηγὸς *inscribitur, a recentiori interpolatoris manu post S. Maximi ætatem non esse illata. Verum nec sic probari poterit, a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, in sibi cognominem Scholia non fuisse concinnata. Fac enim, Anastasium Sinaitam, quod tamen numquam facile probaveris, Scholiorum, quæ a* Dionysio

B *in sibi cognominem scripta sint, ne verbo quidem uspiam mentionem fecisse, certum nihilominus S. Maximi testimonio adhuc manebit, Scholia a Sancto in Dionysium sibi cognominem fuisse conscripta.*

uti nec ex Eusebii et Hieronymi silentio habetur

58 *Nec est, cur hic, ut laudatus le Nourry verbis num.* 49 *recitatis facit, Eusebii et Hieronymi de Scholiis a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, in sibi cognominem scriptis silentium opponas. Etenim tam Eusebius quam Hieronymus plura etiam alia* Dionysii *Opera silentio præteriit; quod ne a me gratis dictum putes, rem exemplis demonstro.* S. Dionysius, *audita Pentapolitanorum adversus se apud Dionysium, Pontificem Romanum, accusatione, illico ad hunc sui purgandi causa dedit epistolam, certissime, ut in Commentario probavi, a quatuor ejus de Elencho et Apologia libris distinguendam; nuspiam autem Eusebius hujus epistolæ meminit, quod etiam tam de Hieronymo quam Eusebio dicendum ratione epistolæ, quam* Dionysium *ad Theotecnum, Cæsariensem episcopum, dedisse, Appendicis hujus capite proxime prægresso docuimus. Ad Stephanum, Romanum Pontificem,* S. Dionysius, *teste Eusebio lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 2, *primam earum, quas de baptismo exaravit, scripsit epistolam, alteraque epistola plane insigni, cujus varia Fragmenta exhibet*

C *Eusebius, famam suam a Germano, episcopo quodam Ægyptio proscissam, egregie est tutatus; neutra autem ab Hieronymo in* Dionysii *Operum Catalogo memorata invenitur. Adhæc ipsemet Eusebius, a se non omnia recensita esse* Dionysii *Opera, satis aperte indicat, lib.* VII, *cap.* 26 *sic scribens :* Sed et aliæ plures sunt apud nos illius (*sancti* Dionysii *Alexandrini episcopi*) epistolæ, et prolixiores libri epistolari forma ac stilo conscripti; cujusmodi sunt illi de natura libri Timotheo puero dedicati. Item liber de tentationibus, quem etiam Euphranori nuncupavit.

pro Scholiis Dionysio, Alexandrino episcopo, abjudicandis.

59 *Cum ergo, uti ex jam dictis liquet, Eusebius et Hieronymus non omnia recenseant* Dionysii *Opera, nequit ex eorum de Scholiis, quæ* Dionysius *Alexandrinus in sibi cognominem scripserit, silentio inferri, vere a* Dionysio *Alexandrino Scholia in sibi cognominem non fuisse conscripta. Itaque, uti ex iis omnibus, quæ hactenus disseruimus, palam est, Anastasius Sinaita, dum Scholia a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, in sibi cognominem scripta affirmat, a vero aberrare, probari non potest, hincque est potissimum, cur ego, ne eum erroris temere insimulem, assentiri non facile ausim iis, qui, ne a* Dionysio *Alexandrino in Areopagitam Scholia scripta esse, admittant, horum scriptionem, non* Dionysio, *Alexandrino episcopo, sed rhetori cuidam, Alexandrino cognomini attribuunt, huncque ab Anastasio Sinaita et Maximo* episcopi Alexandrini *titulo perperam distingui, contendunt. Fabritius quidem Bibliothecæ Græcæ lib.* V, *cap.* 1 *num.* 6 *in Pseudareopagita ea adducit in medium, quæ si veritati certo congruerent, consequens foret, a* Dionysio *nulla in sibi cognominem Scholia verosimillime fuisse conscripta. Verum cum ea veritati certo congruere hactenus non compererim, rem hanc ad* 9 *hujus mensis diem in Dionysio Areopagita discutiendam relinquo, putoque interim ut verosimilius habendum, Scholia Sanctum in sibi cognominem scripsisse.*

AUCTORE C. B.

Non propterea tamen hæc in Areopagitam,

60 *Nec propterea tamen est consequens, ut hunc in libros, sub Dionysii Areopagitæ nomine circumferri solitos, Annotationes Scholiave concinnasse velim. Quo minus enim id ex eo sit consequens, obstat aliorum opinio, qui, quamquam* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, in Dionysium aliquem sibi cognominem scripsisse Scholia Annotationesve admittant, id tamen ab eo Dionysium Areopagitam factum, constanter negant. Et vero, quo id faciant, fundamento non carent. Etenim nec Anastasius Sinaita, nec Maximus Dionysium Areopagitam nomine tenus exprimit; verba vero, quibus* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, in sibi cognominem scripsisse Scholia, affirmant, ita necessario (vide, quæ supra disseruimus) accipienda non sunt, ut Scholia illa in Dionysium Areopagitam scripta designent. Certe* E *S. Maximus, qui S. Anastasii Sinaitæ verba, num.* 42 *recitata, tantum descripsisse videtur, per Dionysium Alexandrino cognominem, in quem ab hoc Scholia scripta indicat, Dionysium Areopagitam non intellexit. Enim Maximus, uti ex iis, quæ supra docuimus, manifestum apparet,* Dionysium, *quem tamen verbis supra recitatis Alexandrinum episcopum diserte nominat, in Dionysium Areopagitam Scholia Annotationesve scripsisse non putavit; qui utique aliud opinaturus fuisse videtur, si per Dionysium, in quem a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, Scholia scripta esse, Anastasius, prodit, Dionysium Areopagitam intellexisset.*

sed alium cognominem,

61 *Hinc ego, huic S. Maximi opinioni adhærens, per Dionysium, Alexandrino cognominem, in quem hic Scholia scripserit, Dionysium ab Areopagita distinctum intelligo. Ast, inquies, Nicetas Choniates et Joannes Cyparissiota supra plus semel laudati* Dionysium, *in quem a* Dionysio *Alexandrino verbis num.* 43 *et* 44 *Scholia scripta indicant,* Areopagitam *aperte nominant. Adhæc si per cognominem, in quem* Dionysius *composuerit Scholia, intelligi nequeat Areopagita, Dionysius alius, in quem hæc sint composita, debet assignari, ac proin, cum id fieri non posse videatur, tum hinc, tum ex eo, quod Nicetas et Cyparissiota Dionysium, in quem Alexandrinus* F *Sholia scripserit, Areopagitam appellet, concludendum apparet, non in alium, quam in Areopagitam Scholia a* Dionysio *esse conscripta. Respondeo, utramque hanc difficultatem facili posse dissolvi negotio. Et posteriorem quidem Halloixius jam ante laudatus hunc in modum loco supra citato dissolvit.* Respondeo, *inquit,* videri *illum, qui a S. Maximo beatus et sanctus Dionysius vocatur, quique Scholiis a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, illustratus est,* esse S. Dionysium, Corinthiorum episcopum, illustrem secundi seculi scriptorem, qui, ut Eusebius et Hieronymus testantur, « tantæ eloquentiæ et » industriæ fuit, ut non solum suæ civitatis et » provinciæ populos, sed et aliarum urbium et » provinciarum epistolis erudiret. » Hæc enim sunt ipsissima verba S. Hieronymi in Catalogo Scriptorum cap. 20, ubi et ejus scripta recenset.

forte Dionysium Corinthiorum episcopum, scripta sunt.

62 *Ita Halloixius, nonnullis deinde interpositis, hæc subdens :* Cur autem Dionysius Alexandrinus Scholia scriberet in S. Dionysium, Corinthiorum episcopum, sibi cognominem, permagna causa fuit. Nam hæretici illius Scripta corruperant, iisque ad suos errores abutebantur. Quod ne dicere gratis videar, vide ipsa ejusdem Dionysii Corinthii verba id conquerentis apud Eusebium lib. IV Historiæ Ecclesiasticæ cap. 22. Quare Alexandrinus, ut eum partim explicaret, partim defenderet (plurimi

AUCTORE C. B.

(plurimi enim fiebat ejus auctoritas) necesse habuit in eum Scholia conscribere. *Cum ergo, uti ex his Halloixii verbis intelligitur, vero prorsus absimile non sit,* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, in Dionysium, Corinthiorum episcopum, Scholia adornasse, assignari utique potest Dionysius, Alexandrino cognominis atque ab Areopagita distinctus, cujus fuerint Opera a* S. Dionysio, *Alexandrino episcopo, Annotationibus Scholiisve illustrata. Atque ita quidem evanescit difficultas posterior, ob quam contendi posset, Scholia, si quæ a Sancto nostro in sibi cognominem scripta sint, in Areopagitam esse conscripta. Quod vero pertinet ad primam, ex Choniate et Joanne Cyparissiota petitam, respondeo, hos Dionysium, in quem a* Dionysio *Alexandrino scholia scripta innuunt,* Areopagitam *idcirco aperte facere, quod Anastasium Sinaitam et Maximum, qui a* Dionysio, *Alexandrino episcopo, Scholia non in Areopagitam, sed in sibi cognominem tantum scripta docent, de Areopagita perperam interpretati sint. Itaque si quæ Scholia* Dionysius, *ut verosimilius apparet, in sibi cognominem scripsit, per hunc non Areopagita, sed alius Dionysius, forte Corinthiorum episcopus debet intelligi.*

CAPUT V.

B De duabus ad Paulum Samosatenum epistolis, Dionysii nomine vulgatis, deque binis argumentis, quibus has Dionysii non esse, quidam contendunt.

Duæ ad Paulum Samosatenum epistolæ, Dionysii nomine vulgatæ.

Sanctus Dionysius, *Alexandrinus episcopus, ut nonnulli contendunt, tres ut minimum ad Paulum Samosatenum scripsit epistolas; quarum quidem prima a Paulo, quæ ejus esset doctrina, sibi aperte exponi petierit, secunda hanc sibi a Paulo epistola expositam confutarit; ac tertia denique ad decem Pauli contra doctrinam orthodoxam objectiones seu quæstiones responderit. Duæ harum posteriores, quæ Sancto, ut contendunt, adscribendæ sunt, epistolæ una cum decem Pauli Samosateni objectionibus seu quæstionibus* Dionysio *propositis, sæculi proxime elapsi initio inventæ, annoque* 1608 *typis Romæ primum excusæ, in tomum primum deinde Conciliorum Labbei et in Bibliothecam Patrum, tam eam, quæ Parisiis ac post Coloniæ, quam eam, que Lugduni impressa est, et in hujus quidem tomum tertium, fuerunt illatæ. Quod autem ad primam e tribus dictis epistolis, qua Sanctus a Paulo, quæ ejus esset doctrina, sibi exponi petierit, pertinet, ea nuspiam exstare, cognoscitur. Cum tamen secunda e tribus præfatis epistolis initio* C *habeat,* Rescripsimus ad ea, quæ prius scripsisti, ut eliceremus te ad dicendum aperte, quod vis dicere, *dubium non apparet, quin primam etiam e tribus memoratis epistolis ad Paulum Samosatenum, qui impiam doctrinam suam occultare nisus fuerat, aut certe non sat dilucide exposuerat, Sanctus scripserit; dubium, inquam, hoc non apparet, si modo duæ e tribus præfatis epistolis posteriores, tom. I Conciliorum Labbei et Bibliothecæ Patrum sub* Dionysii *nomine insertæ,* Dionysium *vere habeant auctorem.*

Has ob doctrinam, quam Samosateno affingunt, quamque cum veterum

64 *Verum, quamquam duæ hæ epistolæ Sancto verosimilius debeant attribui, sunt tamen eruditi non pauci, qui easdem illi abjudicant. Horum omnium antesignanus est in suis ad* 27 *libri septimi Historiæ Ecclesiasticæ caput Annotationibus Valesius, quem deinde Elias du Pin in nova sua Scriptorum Bibliotheca, aliique insuper plures sunt secuti. Hisne, an Tillemontio, aliisque multis, qui sustinent contrarium, assentiendum sit, præsenti capite disquiro, seu potius, ut, quod meditor, apertius eloquar, rem illam, utpote non sat undequaque certam, in medio relinquendam ostendo. Ab argumentis, quæ pro dictis epistolis* Dionysio *abjudicandis faciunt, initium duco. Remigius Ceillierus Benedictinus, qui circa dictas duas epistolas Valesii opinionem amplexus est, tomo tertio generalis Scriptorum Ecclesiasticorum Historiæ pag.* 277 *hunc in modum verbis Gallicis Latine a me redditis ratiocinatur.* Imo auctore D (*duarum nempe, de quibus agimus, epistolarum*) ne quidem videtur argumentum, quod tractat, sat habuisse compertum. Exprobrat enim Paulo Samosateno, quod in Jesu Christo duas admittat hypostases, duas personas, duos Christos et duos filios, quorum unus esset Dei filius ex natura et æternus, alter filius David natus in tempore. Nuspiam autem invenitur Paulus errores hos docuisse. Concilium Antiochenum contra eum congregatum, sanctus Epiphanius, sanctus Hilarius, Theodoretus et Philastrius nihil simile contra illum in accusationem adducunt. Econtra, *ut scilicet antiqui scriptores testantur,* docebat, Patrem, Filium et Spiritum sanctum non esse nisi unicam Personam; Verbum et Spiritum sanctum esse in Patre; sed eo modo, quo ratio est in homine sine ulla reali et personali existentia; ita ut secundum illum vere nec sit Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus, sed dumtaxat Deus.

de illa assertis componi non posse putat, Ceillierus Sancto abjudicat:

65 Hinc dicebat, Filium Patri esse consubstantialem, tollens hoc vocabulo personarum proprietatem et distinctionem. Vero igitur apparet similius, auctorem illius epistolæ (*priorem e duabus ad Samosatenum epistolis,* Dionysii *nomine vulgatis, intelligit*) hæresim Nestorii, qui duas in Jesu Christo admittebat personas, confudisse cum hæresi E Pauli Samosateni, qui ne quidem Verbo realem et personalem existentiam concedebat. *Hactenus laudatus Ceillierus, volens scilicet, cum Paulus Samosatenus secundum veterum scriptorum testimonia Dei Filium seu Verbum sine subsistentia propria seu ἀνύπόστατον esse docuerit, duas in Christo hypostases, quarum altera sit Verbi, altera naturæ-humanæ, a Paulo Samosateno fuisse admissas, in præmemorata epistola perperam indicari, ac proin hanc a* Dionysio, *utpote qui Pauli errores melius habuerit perspectos, non fuisse conscriptam. Et vero si Paulus Samosatenus Dei Verbum sine subsistentia seu ἀνυπόστατον esse, reipsa docuit, nullaque ratio, qua ab illo, stante hoc dogmate, duæ in Christo hypostases fuerint admissæ, assignari queat, argumento sane, ut non nulli putant, haud levi id erit, præfatam epistolam, in qua duæ in Christo hypostases a Paulo admissæ indicantur,* Dionysium *non habere auctorem. Hoc ergo paulo accuratius discutere, operæ pretium existimo. Joannes Garnerius, Societatis Jesu sacerdos, in Mario Mercatore, quem Notis Dissertationibusque illustratum edidit, Dissertatione prima de hæresi et libris Nestorii pag.* 308 *sic scribit:* Vetus opinio est jam inde a longinquis ducta temporibus ad nostram usque ætatem, Samosatenum Trinitatem Personarum divinarum sustulisse, unumque Patrem Dei nomine vocasse, cui tamen F tribueret Verbum coæternum, sed prolatitium dumtaxat, et ἀνυπόστατον nostroque simile.

verum recitatis antiquiorum scriptorum

66 *Ita laudatus Garnerius, qui mox veterem, quam his verbis memorat, opinionem probaturus, hæc præfatur:* Tam pervulgatæ opinionis neque origo, neque veritas apertissima est. Investiganti mihi, quis omnium primus id Paulo attribuerit, nemo Latinorum Philastrio, nemo Græcorum Epiphanio antiquior occurrit, saltem qui expressis verbis mentem aperuerit, quanquam ne ipsi quidem ambo clarissime loquantur, *ac tum Philastrii et Epiphanii, qui ambo sæculo quarto floruerunt, verba ad institutum suum facientia describit. Philastrii hæc sunt:* Paulus quidam fuit Samosatenus post hos in Syria, qui Verbum Dei, id est, Christum Deum Dei Filium substantivum, ac personalem et sempiternum esse cum Patre denegabat: prolativum autem, id est, quasi aera quemdam dicebat; non tamen personam vivam Filii sempiternam cum sempiterno Patre credendum docebat. *Epiphanii vero ista:* Est autem Pauli (*Samosateni scilicet*) hæc opinio, Deum Patrem et Filium ac Spiritum sanctum unum esse Deum. Verbum Dei ejusque Spiritum inesse Deo perpetuo, sicut hominis in corde proprium verbum inesse cernimus. Filium Dei subsistentiam habere per sese nullam, sed in Deo subsistere.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

A subsistere. Adhæc Dei Verbum, in terras delapsum, in Jesu, qui homo merus esset, habitasse. Ita unus, inquit ille, Deus est; neque aut pater est Pater, aut filius Filius, aut spiritus sanctus Spiritus est sanctus. Imo vero Deus unus est Pater, et hujus in ipso Filius, ut est in homine sermo. *Sic Philastrius, cujus Opera tomo quarto Bibliothecæ Patrum editionis Lugdunensis exstant inserta, et Epiphanius hæresi sexagesima quinta sermocinantur, qui, quamquam, ut ait Garnerius, clarissime non loquantur, satis tamen aperte indicant, ex Pauli Samosateni sententia Dei Verbum prolatitium dumtaxat, et sine substantia seu ἀνυπόστατον esse.*

de Pauli Samosateni doctrina testimoniis;

67 *Porro recitatis binis, quæ huc jam transcripsimus, Philastrii et Epiphanii de Pauli Samosateni circa secundam SS. Trinitatis Personam doctrina testimoniis, laudatus Garnerius mox subjungit :* Utrumque (*Philastrium nempe et Epiphanium*) secutus Mercator, Nestorius, inquit *epistola de discrimine etc. n.* 1, circa Verbum Dei non quidem ut Paulus sentit, qui non substantivum, sed prolatitium potentiæ Dei efficax Verbum esse definit. Et alio in loco, *in Dissertatione nempe ad* 11 *anathemat. Nestorii*, Paulus Verbum Dei προφορικὸν καὶ πρακτικὸν λόγον καὶ ενεργετικὸν, id est, prolativum et potestatis effectivum Verbum sensit, non substan-
B tivum, quod Græci οὐσιῶδες dicunt. *Itaque, uti ex his trium antiquiorum scriptorum testimoniis jam transcriptis eruitur, Paulus Samosatenus docuit, Dei Verbum, quod in Jesum descendit, esse prolatitium quiddam et sine hypostasi seu ἀνυπόστατον. Verum, jam inquies, cum id ita sit, necesse est, ut Paulus duas in Christo admisisse hypostases, in præmemorata* Dionysii *ad eum epistola perperam indicetur. Si enim Dei Verbum sit ἀνυπόστατον seu hypostasi destitutum, qui fieri potest, ut Dei Verbum et homo duæ sint in Christo hypostases? Potestne Dei Verbum simul esse et ἀνυπόστατον et ἐνυπόστατον, id est, destitutum et non destitutum hypostasi? Fuitne forsan in Christo Patris hypostasis, quod tamen docuisse Paulum, vero prorsus apparet absimile? Respondeo : nodus quidem hic est admodum sane solutu difficilis; methodum tamen, qua solvatur, Garnerius, postquam eum sibimet ipsi objecit, Dissertatione supra citata assignat. Lubet adeo verba, quibus id facit, huc transscribere.*

quædam ex Garnerio, qua cum his illa

68 Eruenda, *inquit*, quæstionis tam impeditæ solutio ex ipsis Pauliniani delirii mysteriis. Fingebat ille Deum instar solis, cujus tria considerari debeant, figura seu discus ipse, qui dicitur, et energiæ duæ illuminandi ac calefaciendi. Figuræ et substantiæ similem dicebat Patrem, vi illumi-
C nandi Verbum, vi calefaciendi Spiritum sanctum; sed Verbum aiebat (idem sentiendum de Spiritu sancto) gemino, perinde ac nostrum, spectari posse in statu, prout nempe vel ἐνδιάθετον esset, vel προφορικὸν. (In scholis dicunt immanens et transiens.) Quamdiu in Deo est, non aliam habet, si Paulo credimus, hypostasim, quam ipsiusmet intelligentis, ut neque nostrum, cum insitum cogitatur : cum autem profertur exterius, forasque mittitur, suam incipit habere distinctam a proferente hypostasim, quam tamen amittit, ubi primum redierit ad Deum, a quo processerat, ad opus implendum. Verbum ergo divinum Paulus faciebat et ἐνυπόστατον, cum a Deo discessisset; et ἀνυπόστατον, cum in Deo resideret; atque ita ἀνυπόστατον ante sæcula, ἐνυπόστατον in tempore. Addebat, Verbum tunc fieri Filium, cum profertur, incipitque propriam habere hypostasim, prolatio enim ipsamet est Filii editio in lucem. Addebat etiam, tunc temporis Deum aliquem fieri, non ἄϊδιον, et qui ab æternitate per se subsistat : qui enim fieret, quod erat? Sed recentem et novellum, ut qui Nazarethi incepit.

possit componi, methodus proponitur;

69 Quin etiam volebat, Verbum factum Filium, et per se jam Deum existentem, descendisse in Jesum, in eoque patrasse opera, quæ admirationem pepererint; quo tamen relicto, cum passio aut certa mors impenderet, revolasse ad Patrem, ideoque nec Verbum dici posse passum, nec Deum mortuum. Desertionis argumentum putabat certissimum, quod Jesus inter expirandum clamasset : Deus, Deus meus, quare me dereliquisti? *Hunc in modum Garnerius Pauli Samosateni de SS. Trinitate, non dicam, opinionem, sed figmentum exponit; quod quamquam prorsus insanum ac insulsum sit, inde tamen potest colligi, qui Paulus Dei Verbum ἀνυπόστατον asserere, simulque tamen duas in Christo hypostases, alteram divinam, humanam alteram, admittere potuerit; imo etiam qui reliqua omnia, quæ de Samosateno a veteribus dicuntur, cum reliquis Pauli de Trinitate, somniisne dicam, an deliriis, queant componi; si præcipue, ut in laudata Dissertatione Garnerius facit, etiam addideris, Dei Verbum, in Christum delapsum, jamque Deum novellum factum, fuisse secundum Paulum, quamvis reipsa is esset temporarius, prædestinatione tamen æternum; adhæc duos distingui posse modos unionis seu habitationis Verbi cum Jesu, Filii Dei cum filio Virginis; quorum quidem unus a formatione ad absolutam virtutis usque perfectionem exstiterit, alter manserit postea, saltem usque ad passionem : prior fuerit, velut hospitantis in Jesu Verbi; posterior proprie inhabitantis : ille meri beneficii rationem habuerit; iste mercedis. Ne vero hæc, aliaque fere omnia, Garnerii verbis mox transcriptis comprehensa, gratis omnino Paulo credantur afficta, S. Athanasii de Pauli erroribus testimonium, quod ad illa Paulo affingenda Garnerium præcipue impulisse videtur, quodque, nisi pleraque eadem reipsa Paulo attribuas, haud facile forte intelliges, huc transcribo.*

AUCTORE C. B.

E

hæc gratis conficta non videtur; utpote, qua non admissa, pleraque Athanasii

70 *His verbis apud laudatum Athanasium lib. de Salut. Adventu concipitur :* Paulus Samosatensis Deum ex Virgine confitetur, Deum Nazarethi in lucem editum, et inde existendi primordium, regnique consecutum. Verbum tamen efficax e cælo et Sapientiam in eodem agnoscit, ac prædestinatione quidem ante secula fuisse putat, sed Nazarethi primum exstare cœpisse; ut unus, inquit, supremus sit Deus Pater. *Quæ verba hæresis Samosatenæ mysterium, quo nihil fere ignotius, continentia loco supra citato ut exponat Garnerius, hæc adducit in medium :* Ille igitur (*Paulus Samosatenus*) sentiebat hunc, quem (*vide verba num.* 68 *huc transcripta*) diximus, in modum, si tamen hoc sentire est, et non magis delirare, Deum, qui simpliciter Deus sit ac æternus, esse unicum, habere tamen suum λόγον, *id est, Verbum*, suamque σοφίαν ἐνδιάθετον, *id est, sapientiam immanentem*, quem utrumque aliquando emitteret e sinu suo ad implendum mandatum, expletoque, ad se revocaret. Illi vero missi, hoc est, prolatus λόγος, extenta σοφία, prout discedebant a mittente, atque ita per
F se, et χώρις, *id est, extra* jam existebant, ita incipiebant esse hypostases quædam, atque etiam per se dii, sed πρόσκαιροι seu temporarii. Venit itaque, si Samosateno credimus, uterque ad Virginem, sed Sapientia velut formatrix templi, *seu hominis, in quo scilicet Verbum habitaret;* Verbum tamquam habitator; atque ita contigit, ut Deus (*vide verba Athanasii proxime recitata*) ex Maria existeret, Deusque Nazarethi in lucem ederetur, atque inde existendi primordium regnique consequeretur. Dicebat tamen, Deum ejusmodi, quamvis temporarius reipsa foret, esse prædestinatione æternum, eaque distinctione declinabat Scripturæ locos, ubi æternitas personæ Verbi tribuitur.

de Pauli Samosateni dogmatibus asserta non facile forte intelligas;

71 *Hæc est interpretatio, a Garnerio Athanasii verbis proxime recitatis applicata, quæ cum aliter apte, ut ei visum est, attentis Epiphanii aliorumque veterum* (*vide num.* 66 *et seq.*) *de Samosateno assertis, nequeant exponi, pleraque insulsa circa SS. Trinitatem figmenta supra memorata Paulo attribuenda existimavit. Hinc porro, si modo ita recte, ut vero prorsus absimile non est, sensit Garnerius, consequens est, non tantum ut Paulus, dictis figmentis inhærens, dicere simul Dei Verbum ἀνυπόστατον seu hypostasi destitutum et duas in Christo hypostases admittere potuerit, verum etiam ut tam unum quam alterum*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

reipsa forte adstruxerit. Non est ergo, cur ex eo, quod Paulus, teste Epiphanio, Dei Verbum dixerit ἀνυπόςατον, *erroneam quis putet eam, in qua Paulus duas in Christo hypostases admittere innuitur,* Dionysii *ad Paulum epistolam, ac proin hanc Sancto falso esse suppositam. Nec hoc tantum dico, verum etiam dictam epistolam Sanctique ad decem Pauli quæstiones responsionem, si modo ea, quæ verbis supra recitatis ait Garnerius, Samosatenus vere fuerit commentus, nullum omnino aliud complecti doctrinæ caput, veluti a Paulo traditum, quod cum iis omnibus, quæ de Pauli doctrina tradunt scriptores antiqui, non possit utcumque componi.*

admissa vero, etiam cum omnium veterum de Pauli doctrina assertis singula,

72 *Ut res fiat clarior, Pauli doctrinam in* Dionysii *ad hunc epistolis indicatam aperio. Ex his itaque Samosatenus existimasse videtur, Spiritum sanctum in utero Mariæ formasse hominem, quem destinaret in templum, suo tempore a Verbo incolendum; profecisse hominem illum, vitam studiosam degendo, eaque ratione magis, quam alii homines placuisse Verbo, ipsumque ad sui inhabitationem allexisse. Dei igitur Verbum, eo scilicet, quo supra expositum est, modo e cælo delapsum, in eo habitasse, sed ita, ut unius soliusque Christi duæ forent hypostases, duæque personæ et duo filii Dei, unus natura, qui fuit (secundum prædestinationem nempe) ante sæcula, et unus*

B *κατ' ὁμωνυμίαν seu secundum appellationis societatem Christus et Filius David, qui non fuit ante sæcula, sed fuit in tempore, et secundum beneplacitum Dei accepit nomen Filii; sicut civitas accipit nomen domini, et domus nomen ejus, qui eam ædificavit. Sic alium virum esse Christum præter Deum Verbum, ab alterius Christi substantia et dignitate differentem, et unum Christum inhabitantem ac opera divinæ justitiæ operantem. Hæc sunt præcipua doctrinæ seu potius delirii capita, quæ Paulum Samosatenum docuisse, binæ ad hunc epistolæ, sub* Dionysii *nomine vulgatæ totidem fere atque iisdem verbis insinuant. Confer nunc hæc cum doctrinæ capitibus, quæ Paulum sustinuisse, Epiphanius, Athanasius aliique veteres scriptores indicant, videbisque, quantum opinor, in præfatis binis epistolis de Pauli doctrina nihil tradi, quod, spectata, quam jam exposui, Garneriana methodo, cum Athanasii aliorumque veterum scriptorum de illa assertis aperte pugnet.*

quæ de hac in binis dictis epistolis indicantur, possint componi;

73 *Videtur quidem Athanasius verbis num.* 70 *huc transcriptis innuere, Dei Verbum secundum Pauli figmenta statim in Christo ab ipso, quo hic in Virginis utero formatus esset, initio habitasse; id autem secundum binas præmemoratas epistolas lapsu tantum temporis, cum jam Christus factus esset grandior, virtutumque merito profecisset, ex Samosateni*

C *figmentis factum fuerit, ut adeo hic, quæ de Pauli doctrina in dictis epistolis indicantur, pugnare videantur cum iis, quæ de illa, ut apparet, Athanasius insinuat. Verum responderi potest, Samosatenum (vide quæ num.* 69 *dicta sunt) duos adstruxisse unionis Verbi cum Jesu modos, alterum ab ipso Christi formationis initio, alterum lapsu temporis factum; de priori autem loqui Athanasium; de posteriori vero in præmemoratis epistolis esse sermonem, ac proin has cum illo non pugnare. Nunc, erudite lector, ex iis omnibus, quæ de Pauli doctrina disseruimus, haud difficulter, quantum opinor, colliges, ea omnia, quæ de Samosateni circa SS. Trinitatem et Verbi incarnationem commentis memoriæ prodidere scriptores antiqui, componi, ut apparet, ex Garneriana methodo satis posse cum iis, quæ de iisdem commentis in duabus præmemoratis epistolis insinuantur, ac proin ex doctrina, quam hæ Samosateno attribuunt, consequens non esse, ut* Dionysio *Alexandrino falso sint suppositæ seu hunc non habeant auctorem.*

nec si componi nequeant, consequens est, ut hæ Dionysii non sint,

74 *Quod si tamen modus, quo ea, quæ de Pauli Samosateni doctrina tum Athanasius aliique scriptores antiqui, tum binæ prælaudatæ epistolæ commemorant, hic in concordiam, Garnerii fere inhærentes vestigiis, adduximus, idcirco forsan displiceat, quod certum non sit, quæcumque Garnerius, modum illum adstruens, Paulo affingit, vere ab hoc fuisse asserta, atque inprimis quidem quod Dei Sapien-* D *tiam (vide num.* 70) *pro Spiritu sancto a Paulo fuisse acceptam insinuet, contra ac Athanasius (vide iterum num.* 70) *videtur adstruere; quod si, inquam, præfatus modus idcirco displiceat, sicque adhuc, an scriptores illi antiqui cum prædictis epistolis reipsa non pugnent, dubitandum appareat, nihil equidem amplius afferam, quo dubium illud ex animo evellam; verum tunc contendo, dato etiam, antiquorum scriptorum de Pauliniano delirio asserta cum præfatis epistolis aperte pugnare, necesse forsan propterea non esse, ut hæ alium, quam* Dionysium, *habeant auctorem. Etenim cum Paulus Samosatenus impiam suam de Christo et SS. Trinitate doctrinam, quamdiu vixit* Dionysius, *occultare, ut apparet, fuerit conatus, Sanctusque illam eo modo, quo ipsemet Paulus, data ad eum epistola, explanarat, in præfatis binis epistolis spectarit, fieri potest, ut Paulus, ne impietatem suam palam faceret, non sat clare eam, quam de SS. Trinitate et Christo sequebatur, doctrinam explanarit; unde factum esse potest, ut* Dionysius, *cum præfatas binas scripsit epistolas, Paulinianæ doctrinæ capita nonnihil fecerit diversa ab iis, quæ Paulus reipsa docuit, quæque eum docuisse, antiquiores scriptores affirmant. Jam vero, si ita res habeat, dato etiam, quod quædam antiquorum de Pauli doctrina asserta a binis dictis epistolis aperte* E *dissonent, concludi sane hinc neutiquam potest, duas illas epistolas, jam sæpius hic memoratas, sæpiusque etiam sub* Dionysii *Alexandrini nomine a variis editas, a* Dionysio *vere non esse conscriptas. Dispiciamus modo, an has a Sancto indubie scriptas non esse, aliis nequeat argumentis evinci.*

uti nec ex eo, quod in iisdem approbetur consubstantialis vocabulum.

75 *Auctor epistolarum, aiunt nonnulli, approbat vocabulum* consubstantiale *seu* homoousion, *dicitque, eo modo Patres appellasse Filium Dei. Certum autem est,* Dionysium *Alexandrinum, et synodum Antiochenam, in qua Samosatenus anno* 270 *exauctoratus fuit, vocabulum illud rejecisse,* Dionysiique *tempore dici non potuisse, communiter ea usos Patres fuisse. Ita, ut dixi, nonnulli. Verba, quibus, ut aiunt, vocabulum* consubstantiale *approbat, eoque Patres appellasse Dei Filium, asserit auctor epistolarum, apud Labbeum tom. I Conciliorum col.* 855 *hæc sunt :* Salvatorem autem Christum dicis fuisse desertum; non illi parcens, quod in cruce dixerit : Deus, Deus meus, utquid me dereliquisti? Desertum dicis eum, qui erat natura Dominus, et Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, et quem sancti Patres Homoousion, *id est, consubstantialem* Patri vocaverunt. *Verum hisce verbis, ut consideranti patebit, ab auctore epistolarum SS. Patres non communiter, sed, nullo addito adverbio, quod frequentiorem* F *actum indicet,* consubstantialis *vocabulo usi, dumtaxat dicuntur. Fuisse autem Patres aliquot, qui etiam ante* Dionysii *Alexandrini ætatem Dei Filium Patri consubstantialem vocarint, verosimillimum apparet. Etenim cum* Dionysius, *quasi Dei Filium rem factam et Patri non consubstantialem asseruisset, a Pentapolitanis ad Dionysium, Romanum Pontificem, fuisset delatus, synodus a Pontifice tunc convocata, Dei Filium rem factam et Patri non consubstantialem asseri, indigne tulit. Testatur id S. Athanasius Tract. de Synodis, num.* 45 *sic scribens :* Cum... quidam ad (*Dionysium*) Romanum Pontificem, Alexandrinum (*Sanctum nostrum*) detulissent, quod Filium rem factam et Patri non consubstantialem affirmaret, synodus Romæ coacta rem indigne tulit : Romanus autem episcopus (*Dionysius*) omnium sententiam rescripsit ad gentilem suum, *seu potius, ut Græce est,* ad cognominem suum, *id est,* Dionysium, *Alexandrinum episcopum.*

hoc enim ab antiquioribus usurpatum,

76 *Cum ergo, uti ex his Athanasii verbis consequi videtur, a Dionysio Pontifice Romano, synodoque ab eo coacta* consubstantialis *vocabulum fuerit approbatum, verosimillimum sane apparet, id etiam non tantum a Dionysio, synodique ab eo convocatæ Patribus, verum etiam ab aliis antiquioribus fuisse adhibitum; hoc autem etiam confirmatur ex eo, quod*

Dionysius,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A Dionysius, *veluti violatæ fidei reus, ad Pontificem Romanum idcirco fuerit delatus, quod Dei Filium Patri non consubstantialem asserere, ab illis putaretur. Nisi enim* consubstantialis *vocabulum jam tum, cum* Dionysius *a Pentapolitanis accusatus est, notum admodum atque usitatum, imo in Ecclesia receptum fuisset, non videtur ab his Sanctus ob Dei Filium, Patri non consubstantialem assertum, ad Dionysium Romanum Pontificem, veluti violatæ fidei reus, fuisse deferendus. Hinc porro consequitur, ut etiam ante* Dionysii *ætatem illud ipsum vocabulum a nonnullis Patribus verosimillime fuerit usurpatum, atque ab Ecclesia receptum. Quod si dicas, synodum Antiochenam, in qua quinque circiter a* Dionysii *obitu annis Paulus Samosatenus exauctoratus fuit, vocabulum illud, veluti impugnandis Pauli erroribus minus aptum, rejecisse, idque ab ea, si idem vocabulum jam dudum in Ecclesia usitatum fuisset ac receptum, faciendum verosimillime non fuisse. Respondeo, a Dionysio equidem, Romano Pontifice,* consubstantialis *vocabulum fuisse receptum, hocque nihilominus rejectum fuisse a dicta Antiochena synodo, quæ tamen Dionysium Romanum Pontificem, cui etiam suam de Pauli Samosateni damnatione epistolam synodicam inscripsit,* B *summopere reverebatur.*

nec a Dionysio fuit improbatum.

77 *Adhæc Antiochena synodus* consubstantialis *vocabulum non eo sensu, quo id antea in Ecclesia usitatum fuerat, sed sensu longe diverso* (*vide Commentarium num.* 228) *acceptum rejecit, ut adeo ex eo, quod* consubstantialis *vocabulum rejecerit Antiochena synodus, consequens non sit, ut id antea in Ecclesia a Patribus adhibitum non fuerit. Quod autem aiunt,* Dionysium *improbasse* consubstantialis *vocabulum, id utique a vero longissime est alienum. Quamquam enim Sanctus, sese hoc vocabulum in Scriptura sacra non invenisse expressum, affirmarit, rem tamen voce illa significatam admisit. Liquet id ex libris de Elencho et Apologia, supra sæpissime laudatis, ad Dionysium, Romanum Pontificem, sui purgandi ergo a* Dionysio *scriptis. In his enim, quos post epistolam de Pentapolitanorum contra se accusatione a Dionysio Romano acceptam scripsit, ista supra adhuc recitata verba profert :* In alia item epistola ea scripsi, quibus criminationem adversariorum repuli, mendacemque ostendi, qua aiebant, me Christum negare esse Deo consubstantialem. Tametsi enim fateor, me hoc vocabulum nuspiam Scripturarum sacrarum vel invenisse vel legisse; attamen argumenta mea, quæ subsequuntur, quæ- C que isti tacuerunt, ab hac sententia non discrepant. *Unde sane recte colligitur,* consubstantialis *vocabulum a Sancto non fuisse improbatum, saltem post acceptam a Dionysio Romano de Pentapolitanorum accusatione epistolam, ac proin, cum hac verosimillime posteriores exstiterint epistolæ ad Samosatenum,* Dionysio *hæ abjudicari nequeunt, quod in altera* consubstantialis *approbetur vocabulum.*

CAPUT VI.

De reliquis argumentis, quæ pro duabus ad Samosatenum epistolis Dionysio abjudicandis faciunt; et an ex hypothesi, quod hæ nihilominus Sanctum habeant auctorem, altera non distinguatur ab epistola ad ecclesiam Antiochenam ab eo scripta.

Plures de Verbi Divinitate loci,

Duo argumenta, quæ pro duabus ad Samosatenum epistolis Dionysio *abjudicandis faciunt, cap. præced. discussi. Restat, ut reliqua, quæ eo etiam conducunt, nunc examinem. A præcipuo, ut nonnulli putant, exordior. S. Athanasius, cum* Dionysii *fidem contra eos, qui sanctum Virum eadem cum Arianis, Jesu Christi Divinitatem negantibus, sensisse contendebant, tutandam haberet, in sua tamen Apologia hunc unice in finem scripta nec locum epistolæ, num.* 75 *huc transcriptum, ubi* Dionysius *Dei Filium Patri dici consubstantialem approbarit, nec alium quempiam, quo Sanctus in dicta epistola Filii Dei seu Verbi Divinitatem docet, in medium adducit; ubi tamen loci plures in ea occurrunt, ex quibus a* Dionysio *Jesu Christi Divinitatem agnosci, luce meridiana clarius demonstrare Athanasius potuisset. Ut reliquos omittam, duos plane insignes, quos apud Labbeum tom. I Conciliorum col.* 854 *et seq. invenies, huc transcribo. Prior sic habet :* Demonstratum itaque est, manifestum esse sophisma, quod formam hominis hominem appellas, et formam ac habitum servi servum, quia forma Dei est Deus. Christus autem, qui a mortuis surrexit, mortuus est et vixit, ut in mortuis et vivis dominetur. Deus enim est natura, qui in omnibus dominatur; et excitatus a mortuis, atque agnitus ex vulneribus verus Deus esse, qui fuerat crucifixus, et surrexerat, et æquali honore Deus Dominus a Thoma prædicatur.

AUCTORE C. B.

quorum duo huc transcribuntur, in dictis ad Samosatenum epistolis occurrunt;

79 Dominus enim et Deus habens in manibus cicatrices surrexit, qui fuerat propter nos vulneratus. Deus enim Apostolorum erat, qui attrectatus est, non natura homo, (*vide de hac locutione in Bibliotheca Patrum Lugduni recusa Turrianum*) sed natura Deus, qui hæres gentium est, et omnem judicat terram, sicut scriptum est : Surge... Deus, qui judicas terram, quoniam tu eris hæres in cunctis gentibus. Filius Dei, qui est Verbum, Christus hæres, mortuus est postea post servos suos prophetas, sicut ipse in Evangeliis dixit ad eos, qui occiderunt prophetas. Quomodo ais tu, hominem esse eximium Christum et non revera Deum, et ab omni creatura cum Patre et Spiritu sancto adoratum, incarnatum ex sancta Virgine et Deipara Maria? Propter nos enim voluit nasci ex muliere; unde et passionem pro nobis suscepit, qui se exinanivit, et humiliavit usque ad mortem, mortem autem Crucis, cum esset alioqui æqualis Deo, sicut scriptum est : Factus est sub lege, qui secundum Divinitatem legislator est, ut eos, qui sub lege erant, redimeret; et adoptionem filiorum reciperemus, sicut ait Scriptura. *Posterior hic est :* Qui... ex Deo est ante secula genitus, ipse in extremis temporibus ex matre natus est. Idcirco Deicidæ sunt Judæi, quia Dominum gloriæ crucifixerunt. Nisi enim fuisset Christus idem, qui erat Deus Verbum, non poterat esse alienus a potestate peccandi. *Ita* Dionysius *in præfata epistola, apertissime sane duobus huc jam transcriptis locis Divini Verbi seu Jesu Christi Divinitatem confitens, ut hos utique S. Athanasius, si epistolam illam pro genuino* Dionysii *fœtu habuisset, pro tutanda Sancti circa Verbi Divinitatem contra Arianos fide in medium* F *adducturus fuisse videatur, ac proin ut illam, cum id non fecerit, pro* Dionysii *epistola non habuerit.*

has tamen Dionysii non esse, quod nec ab Athanasio,

80 *Verum, quamquam hoc argumentum contra opinionem, quæ* Dionysii *ad Paulum epistolam, responsionemque ad decem Pauli objectiones Sancto attribuit, nonnihil validius quam præcedens militet, rem tamen minime evincit. Etenim responderi potest, Athanasium forte omnes* Dionysii *lucubrationes, quæ magno numero fuerunt, non habuisse perspectas, ut adeo, cum inter* Dionysii *lucubrationes, Athanasio non cognitas, esse potuerit epistola a Sancto ad Samosatenum scripta, mirum non sit, quod hæc, quamvis a* Dionysio *reipsa scripta atque ad Athanasii institutum non parum conducens, ab eo tamen contra Arianos citata non fuerit. Adhæc fieri potest, ut Athanasius, cum laudatum pro* Dionysii *doctrina ab Arianorum erroribus vindicanda Tractatum seu Apologiam scripsit, inimicorum suorum, qui eum sævissime prosequebantur, insidias fugiens, in quodam delituerit loco, in quo non nisi paucissimos libros haberet ad manum : unde factum esse potest, ut, cum duarum* Dionysii *ad Paulum epistolarum non haberet copiam, nullum ex his, utut a* Dionysio *vere scriptis, locum ad Arianos confutandos in medium adduxerit. Adde, homines non semper meminisse eorum omnium, quæ vel viderint,*

vel

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

vel legerint, ut adeo Athanasius præmemoratas epistolas, quamvis etiam antea a se lectas et pro genuinis Dionysii *lucubrationibus habitas, idcirco non citarit, quod, quæ in iis ad institutum suum facientia occurrerent, non recordaretur. Nequit itaque etiam ex Athanasii de duabus* Dionysii *ad Paulum Samosatenum epistolis silentio certo concludi, has a* Dionysio *vere non fuisse conscriptas.*

nec a Basilio memorentur, certo nequit concludi:

81 *Pergo nunc ad aliud argumentum, quod, qui duas dictas epistolas* Dionysio *abjudicant, etiam adducunt. Sanctus Basilius, aiunt, epistola nona, alias quadragesima prima, ad Maximum de* Dionysio *Alexandrino sic scribit :* De Spiritu voces emisit minime dignas Spiritu, ab adorata illum Deitate sejungens, atque in inferioribus una cum creata ac ministra natura numerans. *Quibus ex verbis certissime consequitur, ut* Dionysius, *teste Basilio, Spiritui sancto Deitatem denegarit; quapropter cum ejusdem Spiritus sancti Deitatem binæ ad Paulum Samosatenum epistolæ, uti has, etiam perfunctorie tantum, legenti patescet, sæpissime testentur, nequeunt illæ a* S. Dionysio *esse conscriptæ. Verum respondeo,* Dionysium *orthodoxe admodum de Spiritu sancto sensisse, tantumque, in sua verosimiliter ad Ammonium et Euphranorem epistola, nonnihil esse crudius (vide, quæ de hoc argumento*
B *in Commentario disserui) non ex opinionis pravitate, sed ex vehementiori Sabellio obluctandi studio de illo locutum. Et vero* Dionysium *de Spiritu sancto orthodoxe sensisse, perspicuum fit vel ex ipsomet Basilio, dum lib. de Spiritu sancto docens, quæ de Spiritu sancto credenda sunt, nonnullos textus e* Dionysii *Operibus depromptos in dictorum suorum confirmationem adducit. Neque est, quod dicas, nullum ibidem textum ex binis prædictis epistolis, quæ tamen de Spiritu sancto præclarissime loquuntur, a Basilio proferri. Facile enim fieri potest, ut ad Basilii cognitionem epistolæ illæ non venerint. Adhæc Basilio animus non fuit, omnes omnino textus, undecumque ex omnibus* Dionysii *Operibus conquisitos, qui ad institutum suum conducerent, loco proxime citato afferre, ut adeo pro dictis epistolis* Dionysio *abjucandis nihil amplius ex Basilii, quam ex Athanasii silentio supra memorato possit haberi.*

quamvis autem argumentum aliud,

82 *Verum, qui prædictas epistolas pro genuinis non habent* Dionysii *Operibus, binis hisce argumentis, ab Athanasii et Basilii silentio petitis, addere queunt et tertium, a silentio, quod in concilio œcumenico Ephesino, anno 431 contra Nestorium celebrato, circa binas,* Dionysio *Alexandrino attributas, ad Paulum Samosatenum epistolas servatum fuit, pariter repetitum. Lubet hoc, ut quam sit validum,*
C *appareat, paulo distinctius proponere. Nestorius, anno 428 in sedem Constantinopolitanam Sisinnio vita functo suffectus, non diu ab impia, qua infectus erat, hæresi disseminanda abstinuit. Etenim eo ipso anno sermonem, hæreticæ pravitatis plenum, qui apud Garnerium tom. II Operum Marii Mercatoris pag. 5 exstat insertus, numerosa coram populi multitudine de Incarnatione Dominica habuit. Secundum hunc sermonem, aliaque plurima veterum scriptorum monumenta impius ille hæresiarcha, sublato Deiparæ nomine, Christum Dominum in duas distraxit hypostases ac personas; in eoque asseruit, sicut naturas duas, ita et filios duos, et Christos duos; unum quidem, quem incarnatum esse, non volebat, Deum ex Patre Deo, hominem alterum ex Matre, quam idcirco non* Θεοτόκον, *id est,* Deiparam, *sed* Χριςοτόκον, *id est,* Christiparam *appellabat. Porro contra impiam hanc hæresim, quæ jam antea a Cælestino Papa, synodoque ab eo convocata, Romæ fuerat proscripta, œcumenicum Ephesi, in quo Nestorius damnatus est atque exauctoratus, celebratum fuit concilium. In hoc S. Cyrillus, patriarcha Alexandrinus, cum vicarium suum eum creasset Cælestinus Papa, præcipuas partes indubie egit.*

quod a concilii Ephesini

83 *Secum habebat Petrum, ecclesiæ Alexandrinæ presbyterum, conciliique notariorum primicerium. Hic Patrum jussu varia, quibus Dei Verbum seu Filium incarnatum hominemque factum esse, aper-* D
tius asseritur, præcedentium episcoporum Patrumque testimonia, in Concilii Acta referenda, in medium adduxit. Quamvis autem id sedulo (tres enim patriarchas Alexandrinos, Petrum scilicet, Athanasium et Theophilum citat) curasse videatur, ut ne quem patriarcham Alexandrinum, qui de argumento tractando opportune ad concilii institutum scripsisset, silentio præteriret, Dionysii *tamen non meminit; ubi interim Sanctus, si duas memoratas, in quibus divini Verbi Incarnatio (vide verba num. 78 et seq. huc transcripta) manifestissime traditur, ad Paulum scripsisset epistolas, ante reliquos omnes Patres, a Petro citatos, utpote his antiquior, memorandus utique fuisset. Adhæc in duabus,* Dionysio *adscriptis, ad Samosatenum epistolis sanctissima Virgo Maria sexies ut minimum* Θεοτόκος, *id est,* Deipara *vocatur; quapropter cum sic hæ contra Nestorium, qui sanctissimam Virginem non* Θεοτόκον *seu* Deiparam, *sed tantum* Χριςοτόκον *seu* Christiparam, *et esse et appellari volebat, maxime militarent, dubitandum non videtur, quin easdem Petrus citaturus fuisset, si a* Dionysio *scriptas esse, admisisset. Accedit, quod, duas Christi Domini asseri hypostases et personas, duos Christos ac duos Filios, quod Nestorius dicebat, in præmemoratis ad Paulum epistolis luculentissime improbetur, ut adeo, si hæ* Dionysium E
vere habeant auctorem, a Petro notariorum primicerio non unam ob causam fuissent citandæ.

silentio petitur, aliquanto validius pro illis epistolis Dionysio

84 *Hunc in modum, qui duas memoratas ad Paulum Samosatenum epistolas* Dionysio *abjudicandas putant, a servato de his in concilio Ephesino silentio, ut opinionem suam probent, argumentari queunt, easdemque epistolas ante Nestorii tempora scriptas non esse, insuper contendere tum ex eo, quod duas a Paulo in Jesu Christo hypostases, quod palmare Nestorii dogma fuit, constitui indicent; tum ex eo, quod sanctissimam Virginem sæpissime* Θεοτόκον, *id est,* Deiparam *appellent; quod vocabulum quamvis etiam ante Nestorii tempora a S. Athanasio fuerit adhibitum, Athanasio tamen antiquior, qui vocabulo isto usus sit, in concilio Ephesino contra Nestorium citatus non fuit, nec illud ante exortam hæresim, qua hic sanctissimam Virginem non* Θεοτόκον *seu* Deiparam, *sed tantum* Χριςοτόκον *seu* Christiparam *appellandam statuit, communiter in Ecclesia usurpatum fuisse videtur. Verum sive ante sive post Nestorii tempora dictæ epistolæ scriptæ sint, argumentum equidem, ut hæ* Dionysio *abjudicentur, a concilii Ephesini silentio petitum, nonnihil validius, quam præcedentia, apparet. Patrum quidem testimoniis, in concilio Ephesino citatis, apud Labbeum tom. III Conciliorum col. 505 et 508* F
proxime præmittitur : Petrus presbyter Alexandriæ et notariorum primicerius dixit : Quandoquidem sanctissimorum sacratissimorumque Patrum ac episcoporum, et diversorum præterea martyrum codices in promptu habemus, nonnullaque capita ex illis selegimus, ea, si vobis ita visum fuerit, prælegemus. Flavianus episcopus Philippensium dixit : Legantur, et in Actorum monumenta referantur.

abjudicandis, quidquid contra opponi queat,

85 *Quibus ex verbis ita forte nonnemo ratiocinetur. In concilio Ephesino Petrus, notariorum primicerius, testimonia dumtaxat, uti ex verbis proxime recitatis liquet, in medium adduxit eorum antiquiorum episcoporum ac Patrum, quorum codices habebat ad manum, ac proin, cum fieri possit, ut codicem, qui* S. Dionysii, *Alexandrini episcopi, Opera complecteretur, non habuerit ad manum, mirum nemini debet accidere, nullum omnino textum ex memoratis ad Paulum Samosatenum epistolis, utut a* Dionysio *vere scriptis et ad impugnandos Nestorii errores aptissimis, a Petro fuisse in medium prolatum. Adhæc quispiam etiam forte dicet, facile fieri posse, ut Petrus, notariorum primicerius,* Dionysii *ad Samosatenum epistolas non habuerit perspectas, hincque factum esse, ut nullum ex his textum produxerit. Verum tam ad secundum hoc quam ad primum responsum, quo argumentum, a concilii Ephesini*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *sini silentio, pro dictis ad Samosatenum epistolis* Dionysio *abjudicandis petitum, nihilo plus valere quam præcedentia, quis forte existimet, responderi posse videtur, verosimile non apparere vel* Dionysii *Opera Petro, notariorum primicerio, ad manum non fuisse, vel hunc illa non habuisse perspecta. Etenim vix dubitandum est, quin omnia* Dionysii *Opera concilii Ephesini tempore, si non in aliis plerisque civitatibus, saltem in civitate Alexandrina, utpote cujus episcopus* Dionysius *fuisset, integra adhuc exstiterint. Quapropter, cum dubitandum pariter non appareat, quin S. Cyrillus, patriarcha Alexandrinus, hujusque ecclesiæ presbyter Petrus, qui eum ad concilium Ephesinum comitatus est, omnes antiquorum Patrum præcipueque Patriarcharum Alexandrinorum codices, Alexandriæ exsistentes, antequam ad concilium proficiscerentur, sedulo excusserint, textusque et locos in iis ad confutandum Nestorium idoneos annotarint, verosimile non videtur, Petrum non fuisse datas ad Samosatenum epistolas cogniturum, si hæ umquam a* Dionysio *scriptæ fuissent. Quod si autem velis, dictas epistolas, utut apprime cognitas, nec a Cyrillo, nec a Petro Ephesum, ubi etiam non exsistebant, fuisse allatas; respondeo, id verosimile non videri; adhæc illas saltem, utpote impiam Nestorii doctrinam apertis-*

B *sime damnantes, a Petro verosimiliter fuisse citandas, si* Dionysium, *Alexandrinum episcopum, summæ, apud Orientales præcipue, auctoritatis Patrem, vere habuissent auctorem seu potius, si tunc vere exstitissent, nec tantum postea* Dionysio *essent affictæ.*

militare videatur; non hinc tamen dictas epistolas Dionysii non esse,

86 *Itaque, re mature perpensa, argumentum, a concilii Ephesini silentio petitum, aliquanto validius, quam duo alia ab Athanasii et Basilii silentio petita argumenta, militare videtur contra opinionem eorum, qui duas ad Samosatenum epistolas* Dionysio *adscribunt. Verum adhuc multo contra illam validius militat illud ipsum concilii Ephesini silentium, si conjunctim non tantum cum Athanasii et Basilii, verum etiam omnium omnino antiquorum scriptorum silentio consideretur. Etenim duæ memoratæ ad Samosatenum epistolæ a nullo prorsus scriptore antiquo citatæ inveniuntur, videntur que ante sæculi proxime elapsi initium, quo in lucem fuerunt prolatæ, omnino fuisse incognitæ. Verum reponunt, qui dictas epistolas* Dionysio *attribuunt, sanctus* Dionysius, *ut in Commentario dictum est, ad Paulum Samosatenum, ut hunc ab errore revocaret, verosimillime scripsit, idque reipsa Sanctum fecisse, Theodoritus, Cyri episcopus, scriptor antiquus lib.* II *Hæreticarum Fabularum cap.* 8 *verbis, num.* 303 *in Commentarium transcriptis, etiam testatur :*

C *quamvis autem quot aut quas ad Samosatenum Sanctus dederit epistolas, nuspiam indicet laudatus Theodoritus, fierique possit, ut ex vago seu generali hujus scriptoris de datis a* Dionysio *ad Samosatenum epistolis testimonio scriptor aliquis posterior ansam arripuerit, vel duas præmemoratas ad Samosatenum pro arbitrio fingendi epistolas, vel, cum eas jam scriptas quidem, nullius tamen auctoris nomine notatas invenisset,* Dionysio, *Alexandrino episcopo, supponendi, nulla tamen potest positiva afferri ratio, qua id reipsa, circa duas dictas epistolas factum esse, solide probetur.*

uti nec ex stylo, quo scriptæ sunt, certum efficitur;

87 *Argumenta enim, a concilii Ephesini, Athanasii, Basilii aliorumque scriptorum antiquorum silentio petita, rem certam atque indubitatam, uti eruditi omnes facile admittent, nequeunt efficere. Idem dicendum est de argumentis petitis tum a doctrina in duabus dictis epistolis Paulo afficta, tum a styli diversitate, qua has, et* Dionysii *apud Eusebium lib.* VI *et* VII *Historiæ Ecclesiasticæ lucubrationum Fragmenta esse conscripta, nonnulli contendunt. Ita illi, qui dictas epistolas* Dionysio, *veluti germano earumdem auctori, attribuunt. Et vero non immerito, nec sine fundamento ita loquuntur. Si enim res omnes a mille et pluribus annis gestæ pro meris figmentis et fabulis, quod a scriptoribus antiquis non memorentur, sint habendæ, res prope innumeræ, quæ tamen certissime evenisse putantur, ad aniles fabulas relegandæ fuerint. Nequit itaque ob solum concilii Ephesini, scriptorumque antiquorum de* Dionysii *ad Paulum Samosatenum epistolis silentium certo concludi, has* Dionysium *germanum non habere auctorem, quamvis interim propterea ea de re non immerito possit dubitari. Porro a doctrina in duabus dictis epistolis Paulo attributa nihil quoque pro his* Dionysio *indubie abjudicandis haberi, perspicuum est ex iis, quæ cap.* 5 *disserui. Quod autem pertinet ad styli diversitatem, quam nonnulli in dictis epistolis et in aliis* Dionysii *Operibus inveniri putant, nequit etiam ex hac sat certo confici, dictas epistolas a* Dionysio *non esse conscriptas. Quod enim aiunt, stylum, quo hæ scriptæ sunt, esse humilem, diffusum, implexum, styloque, quo aliæ Sancti lucubrationes exaratæ fuerunt, prorsus dissimilem, id equidem, quantum opinor, non omnes, qui epistolas illas cum aliorum* Dionysii *Operum Fragmentis, quæ apud Eusebium supersunt, cumque epistola ad Basilidem supra memorata attente contulerint, existimaturi sunt.*

AUCTORE C. B.

imo oppositum apparet verosimilius : si autem dictæ epistolæ Dionysii vere sint, opinio, E

88 *Adhæc fac, stylum, quo dictæ epistolæ scriptæ sunt, ab aliarum Sancti lucubrationum stylo nonnihil differre, oriri id potest ex crebris Scripturæ sacræ textibus, qui epistolis, uti argumenti exigebat ratio, fuerunt immiscendi, ut adeo ex stylo, quo epistolæ illæ scriptæ sunt, utut forte nonnihil diverso a reliquarum* Dionysii *lucubrationum stylo, certum esse non possit, eas epistolas Sancto esse abjudicandas. Quapropter cum id quoque nec ex concilii Ephesini scriptorumque antiquorum silentio, nec aliunde, ut jam dictum est, certum esse possit; indubiam autem suppositionis notam dictæ epistolæ non præferant, easque in antiquo probæ notæ codice Ms.* Dionysii *nomine signatas Turrianus invenerit, verosimilius utique, quemadmodum jam in Commentario monui, mihi apparet, easdem* Dionysium *vere habere auctorem, quamvis interim id (quam ob causam etiam de his in Appendice hic agendum fuit) pro indubitato ideirco potissimum non habeam, quod ex jam disputatis epistolas illas nec concilium Ephesinum, nec Athanasius, nec ullus alius ante sæculum proxime elapsum scriptor novisse videatur. Atque ita jam quid de duabus, de quibus hic agendum erat, epistolis sentiam, exposui; restat, ut nunc discutiam, an, ex hypothesi, quod* Dionysium *indubie habeant auctorem, harum altera, Sancti scilicet ad decem Pauli Samosateni quæstiones responsio, eadem sit cum epistola, a* Dionysio *ad ecclesiam Antiochenam missa; qua hic præ corporis infirmitate provectaque senecta ad concilium, contra Samosatenum Antiochiæ celebrandum, ad quod invitatus fuerat, venire non valens, concilii Patribus, quid ipsemet de quæstione seu materia contra hæresiarcham illum in* F *concilio tractandam sentiret, exposuit. Baronius, ut jam num.* 302 *in Commentario docui, utramque hanc hic proxime memoratam epistolam eamdem esse existimavit.*

quæ responsionem ad decem Pauli quæstiones pro epistolæ ad Antiochenos parte accipit;

89 *Tillemontius tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum in Notis ad* Dionysium *Alexandrinum pag.* 661 *ab hac Baronii opinione omnino alienus non videtur. Ait enim ibidem, fieri posse, ut ea lucubratio, id est,* Dionysii *ad decem Pauli Samosateni quæstiones responsio, pars exstiterit epistolæ, a synodo Antiochena memoratæ, ut adeo, cum* Dionysii *epistola, quam memoravit Antiochena synodus, quamque postea secundum Antiochenum concilium ad omnes quaquaversum ecclesias cum epistola sua canonica transmisit, eadem sit cum epistola mox memorata, a* Dionysio *ad ecclesiam Antiochenam scripta, dubitari non debeat, quin Tillemontius a Baronii opinione omnino alienus non fuerit. Ratio autem, ob quam ita in illam fuerit affectus, hæc est : Epistola illa, ait, seu* Dionysii *ad decem Pauli Samosateni quæstiones responsio, ita communiter de Paulo loquitur, acsi ad hunc orationem non dirigat, illumque solo* Samosatensis *titulo designat; ita ut, si quando eum alloquatur, satis appareat, id non honoris causa fieri; sed eo modo, quo alloqui solemus, quos impugnamus. Ita ad verbum fere Tillemontius,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

montius, mox etiam inferens, fieri posse, ut Opusculum illud seu responsum ad decem Pauli Samosateni quæstiones partem constituerit epistolæ, a concilio Antiocheno, secundo scilicet, designatæ, cive fuerit adjectum. Non omnino improbabilis apparet hæc Tillemontii opinio, cum confirmandæ addi etiam potest, Dionysium *in suo ad decimam Pauli Samosateni quæstionem responso, pluribus jam ad decimam illam Pauli objectionem confutandam in medium adductis, ita de Samosateno loqui :* Videte, fratres, quanta sit cæcitas. Tota die et nocte acuit tela contra Dominum et aggreditur bellare homo neque bellare sciens, neque in arte bellandi institutus. *Quibus ex verbis, utpote ad plures directis, consequi videtur, ut epistola illa, seu responsio ad decem Pauli quæstiones, non ad hunc, sed ad fratres, quos verbis recitatis Sanctus alloquitur, destinata fuerit. Unde non improbabile fit, hanc partem constituere epistolæ, a Sancto ad ecclesiam Antiochenam seu potius ad patriarchatus Antiocheni episcopos scriptæ, posteaque a secundi Antiocheni concilii Patribus ad epistolam suam synodicam adjectæ.*

at non item opinio, quæ hanc epistolam cum responsione prorsus eamdem facit,

90 *Tillemontio itaque, qui ad hoc credendum propendet, non illubenter assentior; at non item assentiri queo Baronio. Quamvis enim ab eo non multum dissonet Tillemontius; Baronius tamen prædictam* Dionysii *ad Pauli quæstiones responsionem haberi a se pro integra Sancti ad ecclesiam Antiochenam seu ad patriarchatus Antiocheni episcopos* B *epistola, verbis num.* 302 *in Commentario recitatis non obscure indicat. Verum in tota illa Responsione, quam longa est, nulla uspiam verba (si proxime recitata excipias) Sanctus exhibet, ex quibus eum ad ecclesiam Antiochenam, seu patriarchatus Alexandrini episcopos scribere, utcumque colligas. Hinc autem mihi verosimile apparet, responsionem illam, si vere ad ecclesiam Antiochenam seu patriarchatus Antiocheni episcopos destinata fuit, non integram utique epistolam, quam ad hos Sanctus scripsit, sed illius dumtaxat partem constituisse. Quis enim credat,* Dionysium *in tota epistola, quam ad patriarchatus Antiocheni episcopos scripsit, hos nec in ipsomet illius initio, nec pluries in contextu honoris causa compellasse? Certe* Dionysius *in epistola, quam ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, scripsit, quamque supra integram huc transcripsimus, Basilidem et initio epistolæ et in ejusdem contextu plus semel alloquitur, honorificeque simul et peramanter compellat, ut adeo, cum Sanctus ad unicum scribens episcopum, urbana hac scribendi ratione usus sit, eadem indubie etiam ad plures seu potius ad omnes patriarchatus Antiocheni scribens episcopos usus fuerit. Accedit, quod Sanctus in sua ad decem Pauli* C *quæstiones responsione præmemoratos patriarchatus Antiocheni episcopos ad strenuam veritatis orthodoxæ propugnationem non adhortetur, quod tamen Sanctum sua ad ecclesiam Antiochenam epistola verosimillime fecisse, in Commentario docuimus. Itaque ob omnia, quæ hic jam disserui,* Dionysii *ad Samosateni quæstiones responsio pro integra Sancti ad patriarchatus Antiocheni episcopos epistola nequit haberi.*

pro non improbabili,

91 *Porro, quod etiam ad opinionem, quæ dictam responsionem saltem pro parte epistolæ a Sancto ad ecclesiam Antiochenam scriptæ accipit, pro non improbabili habendam facit,* Dionysius *in sua ad decimam Pauli objectionem etiam Paulo sic loquitur :* Ecce in te impletur, et in iis, qui te sequuntur : « Contra me (*verba sunt psalmi* 68) loquebantur, » qui sedebant in porta, et in me psallebant, qui » bibebant vinum » non in me dico, sed in Deum. Nescio, quis tibi hunc actum turbatum impietatis tamquam poculum porrexit, et tenebras offudit, ut non intelligeres, quæ dicis. Scripsi enim tibi in epistola, ad quam hæc rescripsisti, quod volens te ipsum decipis, o amice. Non dixi amicum, tamquam compresbyterum; sed tamquam alterum amicum, cui dictum est a Domino : « Amice, ad » quid venisti. » *Quibus ex verbis, cum Sanctus potissimum iis indicet, sese in epistola responsionem, quam ad Pauli quæstiones dat, proxime prægressa* D *non alio modo, quam quo Christus Judam, Paulum Samosatenum appellasse* amicum, *consequi videtur, ut Sanctus in ipsa responsione, quam ad Pauli quæstiones dedit, ne salute quidem, quam amici amicis impertiri solent, Paulum Samosatenum, utpote tunc deteriorem adhuc factum, fuerit dignatus. Quapropter cum* Dionysius, *ut in synodica secundi Antiocheni concilii epistola, supra sæpissime laudata, dicitur,* ne salutatione quidem *Samosatenum in epistola, quam ad ecclesiam Antiochenam scripsit, fuerit* dignatus, *confirmatur sane ex recitatis Sancti verbis opinio, quæ saltem pro epistolæ ad ecclesiam Antiochenam scriptæ parte habendam putat* Dionysii *ad decem Pauli Samosateni quæstiones responsionem.*

quamvis non pro certa,

92 *Quamvis autem id inde, ut jam dixi, utcumque confirmetur, pro certo tamen atque indubitato, etiam ex dictis verbis haberi non potest. Etenim cum his ipsis* Dionysius *orationem ad Paulum dirigat, non immerito forte quisquam contendet, prædictam responsionem ad ipsummet Paulum a* Dionysio *esse conscriptam, ac proin hanc ab epistola, a* Dionysio *ad ecclesiam Antiochenam scripta, cum hæc, teste epistola synodica mox iterum laudata, ad Paulum Samosatenum scripta non fuerit, omnino esse distinctam. Quod si reponas, Sanctum (vide, quæ num.* 89 *dicta sunt) eo tantum modo, quo solemus, ad eos quos* E *impugnamus, ad Samosatenum per præmemorata verba dirigere orationem, responderi potest, id minus verosimile idcirco videri, quod nimis frequenter Sanctus in responsione illa Paulum alloquatur, idque nullo prorsus adjecto indicio, ex quo, quod Paulum dumtaxat impugnet; ad alium vero vel alios orationem dirigat, utcumque innotescat. Adhæc pro omnimoda inter responsionem ad Samosateni quæstiones, et Sancti ad patriarchatus Antiocheni episcopos epistolam distinctione statuenda etiam facit, quod hæc a secundi concilii Antiocheni Patribus, uti ex horum laudata epistola synodica intelligitur, ad omnes per universum orbem dispersas ecclesias quaquaversum missa fuerit; unde consequi videtur, ut etiam Nestorii tempore notissima adhuc verosimillime fuerit, multisque codicibus inserta.*

potest haberi.

93 *Quapropter, si a* Dionysii *ad decem Pauli quæstiones responsione omnino diversa non esset, fuisset et hæc Nestorii tempore pariter adhuc notissima. Verum hanc Nestorii tempore notissimam fuisse, non apparet. Quamvis enim in ea sanctissima Virgo Maria quinies ut minimum appelletur* Θεοτόκος *seu* Deipara, *quæ appellatio doctrinæ Nestorii, SS. Virginem non* Θεοτόκον *seu* Deiparam, *sed* Χριστοτόκον *seu* Christiparam *appellandam contendentis, e diametro opponitur, nullus tamen ex ista epistola* F *seu responsione contra Nestorium textus in concilio Ephesino, in quo tamen plures aliorum SS. Patrum sententiæ multo minus eo facientes prolatæ fuerunt, in medium fuit adductus, ut adeo ista epistola seu responsio cognita non fuisse videatur, ac proin ut omnino distincta sit ab epistola, a* Dionysio *ad ecclesiam Antiochenam, seu ad patriarchatus Antiocheni episcopos scripta. Itaque ex hypothesi, quod duæ epistolæ, veluti ad Samosatenum a* Dionysio *scriptæ, sæculo proxime elapso vulgatæ* Dionysium *vere habeant auctorem, nondum tamen, uti ex jam disputatis liquet, certum est, alteram e duabus hisce epistolis, seu Sancti ad decem Pauli quæstiones responsionem etiam vel pro parte tantum epistolæ, quam is ad ecclesiam Antiochenam seu patriarchatus Antiocheni episcopos dedit, esse habendam, quamvis id interim, ut jam ante docui, pro non improbabili queat haberi.*

CAPUT VII.

De nonnullis Opusculis, Dionysio vel vere vel falso adscriptis.

Alii libri seu Tractatus, quos Dionysius

Præter *Opera* Dionysio *vel certo vel dubie adscribenda, quæ, veluti a scriptoribus sub* Dionysii *nomine memorata, et in Commentario, et in hac Appendice jam*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *jam recensui, nonnulla adhuc supersunt, quorum pariter apud scriptores mentio occurrit, nec tamen scriptionis epocha habetur comperta. Hæc inter computandi sunt quatuor tractatus seu libri epistolari forma (hac enim in omnibus fere suis Operibus* Dionysius *usus videtur) magna ex parte verosimiliter conscripti, hisque deinde etiam addi debent nonnullæ epistolæ. Trium e quatuor dictis Tractatibus seu libris Eusebius æque ac Hieronymus mentionem faciunt. Posterior quidem lib. de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus his verbis :* De natura ad Timotheum, de tentationibus ad Euphranorem; ad Basilidem quoque multæ epistolæ, in quarum una se (Dionysius *nempe Alexandrinus*) asserit, etiam in Ecclesiasten cœpisse scribere Commentarios. *Eusebius vero lib.* VII, *cap.* 26 *Historiæ istis :* Aliæ plures sunt apud nos illius (Dionysii *Alexandrini*) epistolæ, et prolixiores libri epistolari forma ac stilo conscripti; cujusmodi sunt illi de natura libri, Timotheo puero dedicati. Item liber de tentationibus, quem etiam Euphranori nuncupavit. Ipse præterea in epistola, quam ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum scripsit, Commentarium se composuisse testatur in principium libri, qui Ecclesiastes dicitur.

elucubravit : epistolæ, quas scripsit,

95 *Tres itaque ex hisce Hieronymi et Eusebii verbis tractatus, quorum alter de natura, alter de tentationibus, ac tertius ad Ecclesiasten interpretandum scriptus sit, habemus compertos. Quarti, quo primam ad Corinthios epistolam Sanctus interpretatus est, apud solum Hieronymum epistola, alias quinquagesima secunda, nunc, in recentiori scilicet Operum Hieronymi per Benedictinos editione, trigesima prima, ad Pammachium scripta, mentio invenitur. Atque hi quidem sunt* Dionysii *tractatus seu libri, de quibus hoc præsenti capite disserere proposui : epistolæ vero fere hæ sunt. Prima est objurgatoria ad Sancti gregem Alexandriæ constitutum, altera ad Romanos de officio diaconi per Hippolytum missa. Utriusque hujus epistolæ lib.* VI *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 46 *meminit Eusebius, qui etiam ejusdem quidem Historiæ libri septimi capite nono epistolæ de Luciano ad Dionysium Romanum scriptæ; capite vero vigesimo secundo duarum aliarum epistolarum, quarum altera de Sabbatho, altera* περὶ γυμνασίου, *id est, de exercitatione scripta est, mentionem facit. Ambæ hæ posteriores etiam Tractatu de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus memorantur ab Hieronymo, qui etiam ibidem et epistolam* ad Heraclam, in Ægypto episcopum, *et alteram item epistolam* ad Alexandrinam ecclesiam de exsilio *scriptam Operibus a* Dionysio *elucubratis accenset. Verum hæc (uti ex iis, quæ in Commentario num.* 158 *disserui,*

C *facile colliges) forte ab epistola, a* Dionysio *ad ecclesiæ Alexandrinæ compresbyteros scripta, illa vero omni dubio procul ab epistola, a Sancto ad Hieracem scripta, atque in Commentario n.* 283 *et alibi memorata, diversa non est, ut necesse non sit, de duabus hisce epistolis plura hic dicere, sufficiatque pro ampliori earumdem notitia curiosum lectorem ad eumdem Commentarium locis proxime citatis remittere.*

binæque, quas non scripsit, recensentur.

96 *Lambecius lib.* III *Commentariorum de Bibliotheca Cæsarea pag.* 18 *duas adhuc in hac alias epistolas Mss. hactenus ineditas, sub* Dionysii *archiepiscopi Alexandrini nomine ad calcem vetustæ in libros Regum expositionis anonymæ exstare affirmat.* In fine, *inquit,* expositionis secundi Libri Regum, et quidem folio 125 exstant epistolæ duæ S. Dionysii, archiepiscopi Alexandrini, hactenus, quod sciam, ineditæ, quarum prior inscribitur et incipit his verbis : Διονυσίου ἐπιςολὴ Θεοδοσίῳ μονάζοντι. Τί θαυμάζεις ὅτι οὐδενὸς ἁμαρτήματος ὅλη τραυματίζεται πόλις, ὅπερ καὶ Δαυὶδ γενόμενον ἔγνως· Altera autem hoc modo : Τοῦ αὐτοῦ ἐπιςολὴ Ὀυρσενουφίῳ ἀναγνώςῃ. Ὁ μὲν οὖν Αβεσσαλὼμ δίκην παρὰ τῆς θείας ἀπητήθη δίκης ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ οἰκίου πατρὸς etc. Causa vero, cur epistolæ illæ ibi sint insertæ, hæc est, quod Historia regni Davidis, quæ secundo libro Regum continetur, per eas potest illustrari. *Ita laudatus Lambecius, duas, quas memorat, epistolas* Dionysio *Alexandrino episcopo sine ulla hæsitatione adscribens. Verum has nec* Dionysii *Alexandrini, nec alterius cujuspiam Dionysii esse, recte in suis Scriptorum Bibliothecis Guilielmus Caveus, Fabricius, aliique nonnulli eruditi contendunt. Ambæ enim Isidorum Pelusiotam habent auctorem, inter cujus epistolas reperiuntur. Prior quidem ad Theodosium libro* I *epistola trigesima nona pag.* 10. *Posterior vero ad Ursinuphium libro tertio epistola ducentesima decima nona, pag. trecentesima;* ad quem etiam, *ut recte observat laudatus Caveus,* habentur et aliæ, nempe libro secundo, epistola 240, libro quarto, epistola 78 et 80.

AUCTORE C. B.

Sanctus contra Democritum et Epicurum non ex fortuito

97 *De illis itaque duabus epistolis, utpote quæ* Dionysii *non sint, nec plura hic oportet disserere. Quapropter, cum alia Opera, quæ apud scriptores sub* Dionysii *nomine memorata inveniam, præter jam recensita non supersint, proximum est, ut de his, quæ num.* 94 *et* 95 *recensui, quæque* Dionysii *certo sunt, unice agam. Id adeo, sola in sequens caput, quæ de Luciano ad Dionysium Romanum data est, dilata epistola, præsenti hoc capite jam præsto. A Sancti libris, Timotheo* de Natura *inscriptis, duco initium. Inutile fuerit, in tempus, quo libri illi scripti sint, utcumque inquirere. Etenim nulla prorsus nota chronica, ex qua id colligas, nec in eorumdem Fragmentis, ab Eusebio in decimum quartum Præparationis Evangelicæ librum illatis, nec alibi* E *uspiam occurrit. Quod vero pertinet ad argumentum, quod tractant, potest de eo amplior certiorque sermo institui. In libris illis nempe Sanctus Democritum et Epicurum, qui ex fortuito atomorum concursu universum hoc emersisse docuerunt, egregie confutat, omnesque similiter falsas philosophorum de natura opiniones refellere, ut solum deinde hujus auctorem Deum esse demonstraret, sese habuisse in animo, non obscure indicat.* Nunc enim, *inquit ipsemet Sanctus apud Eusebium libro de Præparatione Evangelica proxime citato, cap.* 26, *pagina* 779, ex sapientissimæ providentiæ operibus summatim pauca tantum aliqua percurrimus, iidem paulo post, cum adversus illum, cujus major est eruditionis opinio, disputabimus, uberius, Deo duce, ac plenius omnia persequemur.

atomorum concursu, sed a Deo mundum esse conditum,

98 *Ratiocinia, quibus* Dionysius *Democritum et Epicurum confutare studuit, integra amplius non exstant; verum horum, ut jam innui, Fragmenta plane insignia, ne Opus plane eximium penitus interiret, in suo decimo quarto de Præparatione Evangelica libro nobis servavit Eusebius. In hisce autem Fragmentis, ex quibus quinque ultima prædicti decimi quarti de Præparatione Evangelica libri capita fere constant,* S. Dionysius, *ut nihil in hoc mundo fortuito atomorum cursu, sed solo Dei nutu omnia facta* F *ostendat, res varias in quotidianum vitæ humanæ usum et commodum construi solitas, vestem nempe, domum, navigium in exemplum adducit, petitque, an fieri queat, ut opera tam artificiosa, tot e partibus apte ordinateque inter se unitis composita, absque artificis manu sint confecta. Hinc porro pro admirabili universi terrarum orbis constructione Deo attribuenda interrogando sic concludit :* Quis æquis porro auribus audiat, ingentem hanc domum, ex cælo terraque constantem, qui propter maximam illam et multiplicem, quæ huic insidet, sapientiæ vim, mundus vocatur, ab atomis, quæ nullo ferantur ordine, ordinem atque ornatum omnem accepisse, ac pertubationem ipsam in mundum esse mutatam? Quis statos illos motus atque conversiones ex inconstanti quodam impetu proficisci? Quis absolutam rerum cælestium harmoniam et inconditis et inconcinnis instrumentis temperari? Quomodo autem, una cum omnium essentia sit incorruptibilisque natura, solo, ut aiunt, magnitudinum figurarumque discrimine, corporum tamen alia quædam, ut ipsi vocant, divina sunt, fatis superiora, et sempiterna, vel ævi saltem, ut nonnemo loqui maluit, longioris : eaque partim visu percipiuntur, ut sol, luna, stellæ, terra et aqua; partim sensum fugiunt, ut dii, dæmones et animi?

99 *Hæc*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

libris de Natura Timotheo inscriptis ostendit,

99 *Hæc* Dionysius, *plura deinde, ut mundum, astra, animantia, planetas ceteraque omnia, quæ mundi ambitu continentur, a solo Deo creata esse ostendat, industrie simul et apposite adjungens. Atque id quidem Sanctus vigesimo quinto præfati decimi quarti de Præparatione Evangelica capite apud Eusebium præstat; sequenti autem capite non minus diligentem, ut id ipsum speciatim ex mira hominis structura probet, operam navat. Verba, quibus id facit, apud Eusebium loco proxime citato curiosus lector inveniet, eaque proinde huc non transcribo, illa dumtaxat, quæ jam proxime recitavi, in argumenti, quod in memoratis Sancti de Natura libris tractatur, specimen transcripsisse contentus. Porro hi libri, ut jam supra satis innui, Timotheo τῷ παιδὶ sunt inscripti, hincque nonnulli libros illos filio suo a* Dionysio, *quem propterea maritatum faciunt, nuncupatos fuisse contenderunt. Verum quid de re hac statuendum existimem, in Commentario num.* 55 *et seq. exposui; ad quem propterea, studiose lector, te remitto, atque de Tractatu, quem* Dionysius *Euphranori de Tentationibus inscripsit, nunc ago.*

Tractatu, Euphranori nuncupato, qui cum carne et dæmone hic certandum sit, forte docuit,

100 *Quod pertinet ad tempus, quo is concinnatus est, illud non magis, quam tempus, quo præmemoratus de Natura Tractatus scriptus est, habetur compertum, nec quidquam etiam, quo utcumque vel cum aliqua latitudine innotescat, uspiam aut in illo ipso de tentationibus Tractatu aut in aliis Sancti Scriptis occurrit. Nec hoc tantum circa hunc* Dionysii *Tractatum accidit incommodum, verum etiam quod nec argumentum, quod pertractat, sat accurate definiri queat. Fuerit forte de variis modis, quibus homo a dæmone et carne circumveniri atque ad peccandum allici solet, conscriptus. Docuerit forte etiam, qui illæ dæmonis carnisque insidiæ superari, quique cum illis, ut certa sit victoria, dimicari hic ab homine debeat. Utut sit, cum equidem Tractatus ille, quemadmodum et plerique alii a Sancto nostro concinnati, interierit, parum refert, non posse argumentum, quo de libri, dictum tractatum constituentes, tractarint, exactius determinari. Itaque ulteriori missa indagine, ad duos alios a* Dionysio *exaratos tractatus progredior.*

B

binisque e Commentariis, quos scripsit, altero primam Ecclesiastæ partem,

101 *Alter primæ partis Ecclesiastæ, alter vero Epistolæ primæ ad Corinthios Commentationem seu interpretationem fuit complexus. Ex neutro quidquam uspiam noscitur superstes. Argumentum, quo de scripti fuerunt, ex ipso, quem præferunt, titulo sufficienter innotescit. Quod vero ad scriptionis tempus pertinet, id nulla prorsus ratione, quantum equidem puto, quisquam definiat. Sanctus* Dionysius, *teste Eusebio, lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 26 *supra adhuc citato, in una ex epistolis, quas ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, scripsit, sese in principium libri, qui* Ecclesiastes *dicitur, Commentarios composuisse asseruit; horum autem etiam de Illustribus (vide verba num.* 94 *recitata) Ecclesiæ scriptoribus S. Hieronymus, postque eum, uti in Bibliotheca sancta Sixtus Senensis testatur, Procopius Gazæus in explanatione tertii capitis Geneseos meminit, nihilque de iisdem innotescit præterea.*

C

altero primam ad Corinthios Epistolam exposuit;

102 *Atque hæc sunt, quæ de Commentariis a Sancto in Ecclesiasten scriptis possum asserere. Quod vero ad Commentarios in priorem ad Corinthios Epistolam a Sancto pariter concinnatos pertinet, præter ea, quæ jam de his dicta sunt, adductumque S. Hieronymi epistola ad Pammachium trigesima prima, alias quinquagesima secunda testimonium, nihil prorsus de iisdem commemorandum occurrit. Cum nihilominus non parvi momenti Commentarios illos fuisse, pateat ex verbis, quibus hos a* Dionysio *scriptos in præfata epistola testatur Hieronymus, istæc huc transcribo.* Origenes, *inquit dictæ Epistolæ interpretes enumerans,* Dionysius, *Alexandrinus scilicet episcopus,* Pierius, Eusebius Cæsariensis, Didymus, Apollinaris latissime hanc Epistolam, *primam scilicet ad Corinthios,* interpretati sunt. *Latissime ergo, uti ex his Hieronymi verbis intelligitur, priorem ad Corinthios Epistolam interpretatus est* S. Dionysius, *ac proin in hanc non parvi momenti Commentarium verosimiliter conscripsit; de qua cum plura addenda non habeam, jamque, quæ de quatuor* Dionysii *Tractatibus supra memoratis litteris consignata reperi, in medium adduxerim, restat, ut de Sancti epistolis, de quibus etiam præsenti capite tractare proposui, nunc agam.*

D

quid vero binis epistolis, quarum alteram ad Romanos

103 *Epistola, a Sancto ad gregem suum Alexandrinum objurgatoria conscripta, uti etiam epistola, ab eodem ad fratres Romæ constitutos de officio diaconi missa, apud Eusebium, Historiæ scilicet Ecclesiasticæ, ut jam docui, lib.* VI, *cap.* 46, *recensetur una cum epistolis, quæ a* Dionysio *Novatiani schismatis occasione ac proin anno circiter* 250 *aut* 251 *fuerunt conscriptæ. Hinc porro non nemo forte concludat, duas illas epistolas, alteram de officio diaconi, alteram ad gregem suum Alexandrinum objurgatoriam, eodem circiter tempore exaratas pariter fuisse, ac proin eas non in hac Appendice, sed in Commentario fuisse tractandas. Verum respondeo, ne ullas quidem epistolas, quas Eusebius una cum Sancti epistola ad gregem suum objurgatoria, et epistola de officio diaconi Romam missa, loco proxime citato commemorat, in Commentario a me, nisi earum epocha ex argumento, de quo scriptæ sunt, propius haberetur perspecta, fuisse tractatas, hincque esse, cur ibidem de dictis epistolis, quarum altera ad gregem Alexandrinum, altera de officio diaconi Romam scripta est, agendum non duxerim. Et vero id merito factum esse, nemo, quantum opinor, ibit inficias, qui, quæ ab Eusebio uno eodemque capite recensentur scripta, non uno eodemque tempore semper esse elucubrata, compertum exploratumque habuerit.*

E

de officio diaconi, alteram ad gregem suum objurgatoriam

104 *Cum enim revera Eusebius, ut difficile non esset ostendere, diversa auctorum scripta, quæ diverso tempore elaborata sunt, uno eodemque capite subinde recenseat, utique ex epistolis, quibuscum dictæ binæ epistolæ ab Eusebio lib.* VII *Historiæ, cap.* 46 *memorantur, sciri non potest, fuerintne hæ eodem tempore, quo illæ, an alio conscriptæ, ac proin ad hanc Appendicem ex instituto meo pertinent; cum scilicet ad earum epocham definiendam nec aliud occurrat, nec ipsa, de quibus scriptæ sunt, argumenta eo conducant. Hæc quippe ex titulis, quibus epistolæ ab Eusebio et Hieronymo insigniuntur, utcumque tantum innotescunt; et hinc quidem epistola, ad Romanos de officio diaconi scripta, a* Dionysio *hos, quæ sit diaconi dignitas, quis ordo, quæ partes, fuisse edoctos, verosimillimum fit; verum nihil omnino inde habetur, ut quo circiter tempore epistola illa scripta sit, definiri utcumque queat. Quod vero ad alteram, quam* Dionysius *ad gregem suum Alexandrinum objurgatoriam scripsit, spectat epistolam hanc quidem Sanctus, cum in exsilium pulsus Alexandria abesset, scripsisse videtur.*

F

dedit, binisque aliis de exercitatione et Sabbato scriptis egerit, non sat distincte noscitur.

105 *Verum cum* Dionysius *bis, semel nempe sub Decio et semel sub Valeriano, Alexandria exsulare fuerit compulsus, dictamne epistolam sub Decio, an sub Valeriano scripserit, nequit edici, ac proin tempus, quo id fecerit, manet incertum, spectato etiam ejusdem epistolæ argumento, ex quo porro nihil aliud discimus, quam illa, utpote objurgatoria, a Sancto Christianos, Alexandriæ exsistentes, fuisse reprehensos; causa interim seu delicto, ob quod nominatim id a* Dionysio *factum fuerit, penitus manente obscuro, ut nec de dicta epistola, pro qua etiam studiosus lector num.* 98 *et* 138 *Commentarii potest consulere, quidquam amplius dicendum supersit, pergamque propterea ad duas reliquas Sancti epistolas, de quibus hic acturum me, supra spopondi. Altera de Sabbato, altera* περὶ γυμνασίου *seu de exercitatione scripta est. Ambæ nihil iterum offerunt, unde quo circiter tempore scriptæ sint, utcumque colligas. Argumentum etiam, quo de scriptæ sunt, ex titulis, quibus ab Eusebio et Hieronymo ornantur, non satis distincte innotescit, nec, ut id divinando forte assequar, conjecturis agere est animus, ut de duabus istis, utpote quæ penitus cum plerisque aliis* Dionysii *lucubrationibus interiere, nec ulteriorem aliquo ex capite de se disserendi præbent materiem, plura dicenda non habeam.*

CAPUT

A

CAPUT VIII.

De Sancti ad Dionysium Romanum de Luciano epistola, hujusque occasione nonnulla adhuc de quibusdam Dionysii opinionibus seu dogmatibus observantur.

Sancti epistola de Luciano scripta:

Ex omnibus Dionysii *epistolis, num. hujus Appendicis* 95 *recensitis, de quibus hic restabat tractandum, unicam huc de Luciano scriptam remisi. Hæc quidem et ad Dionysium Romanum, teste Eusebio, data est, et eodem libri septimi Historiæ Ecclesiasticæ capite nono, quo duæ de baptismo a* Dionysio *scriptæ memorantur epistolæ, a laudato Eusebio memoratur. Verum epocha, qua scripta sit, nec ex eo, quod ad Dionysium Romanum scripta sit, nec ex eo, quod eodem capite, quo duæ aliæ de baptismo epistolæ, memoretur ab Eusebio, definiri potest. Primum sic probo : Dionysius Romanus, ad quem epistola illa scripta asseritur ab Eusebio, dubio procul, alius non est, quam Dionysius, de quo idem Eusebius, quartam Sancti de baptismo epistolam ab epistola de Luciano scripta hicque tractanda distinctam commemorans, paulo ante, capite nempe ejusdem*

B *libri septimo, ita scripserat :* Quarta ejus (Dionysii *Alexandrini*) de baptismo epistola ad Dionysium scripta est, tunc quidem Romanæ urbis presbyterum, sed qui aliquanto post tempore ejusdem urbis episcopus est constitutus. *Fuerit ergo, uti ex his Eusebii verbis facile colliges,* Dionysii *de Luciano, qua de hic agimus, epistola vel ante vel postquam Dionysius Romanus ad supremam Ecclesiæ cathedram esset evectus, conscripta.*

hujusque epocha neque ex Dionysio Romano, cui scripta est,

107 *Verum sive ante sive post illam Dionysii Romani promotionem scripta statuatur, nihil equidem ex eo, quod ad hunc scripta sit, pro determinanda ejus epocha sat certi ac definiti potest haberi. Fac enim eam, antequam Dionysius Romanus in Pontificem esset electus, esse scriptam : cum hic Sancti nostri fuerit æqualis, indubieque ante annum* 247, *quo* Dionysius *Alexandrinus ad patriarchalem Ægypti cathedram fuit evectus, floruerit; ab anno autem* 247 *ad annum usque* 259, *quo Dionysius Romanus in Pontificem fuit assumptus, anni excurrant duodecim, sciri nequit, quo ex hisce annis dictam epistolam, si modo etiam citius scripta non fuerit,* Dionysius *exararit. Quod si vero illam, cum Dionysius Romanus jam esset Pontifex, scriptam lubeat statuere, nec sic quidquam habebis, ut, quo determinato anno scripta sit, certo definias. Cum enim Dio-*

C *nysius Romanus anno* 259 *ad S. Petri cathedram fuerit promotus; ab hoc autem anno ad annum usque* 265, *quo* Dionysius *Alexandrinus, ut docuimus, e vivis excessit, anni excurrant, computato utroque extremo, nec plures nec pauciores quam septem, sciri iterum non potest, quo ex hisce annis de Luciano eam, qua de hic agimus, epistolam Sanctus scripserit.*

nec aliunde comperta haberi potest.

108 *Itaque quocumque modo res spectetur, nequit sane annus, quo ejusdem epistolæ debeat locari scriptio, definiri ex eo, quod ad Dionysium Romanum data sit. Dispiciamus modo, an hic definiri etiam nequeat ex eo, quod illa eodem libri septimi nono capite, quo duæ de baptismo a* Dionysio *scriptæ epistolæ, memoretur ab Eusebio. Eusebius, ut jam supra monui, uno eodemque capite plures subinde epistolas, utut non uno eodemque tempore scriptas, commemorat, ut adeo ex eo, quod ea, qua de hic sermocinamur, epistola capite eodem, quo duæ aliæ, memoretur ab Eusebio, determinari annus, quo illa scripta sit, etiam non queat. Quod si porro de eodem argumento, seu de baptismo, de quo duæ aliæ epistolæ, quibuscum dicto capite memoratur ab Eusebio, exaratæ sunt, foret conscripta, illius sane epocha, cum omnes omnino epistolæ, quas* Dionysius *vel de baptismo vel controversiæ de hoc exortæ occasione scripsit, ad annum* 256 *vel alterum e binis sequentibus spectent, jam prope haberetur comperta. Verum epistolam illam de Luciano scriptam, dumtaxat asserit Eusebius, nec quidquam suppeditat, unde, an in illa baptismus, an res alia de Luciano scribendi materiem Sancto præbuerit, possis colligere, ut adeo ne quidem, an controversiæ, Stephanum inter et Cyprianum de baptismo exortæ, occasione scripta sit, habeatur compertum, ac proin, ut nihil inde quoque pro definienda præmemoratæ epistolæ epocha possit haberi.*

AUCTORE C. B.

Forte in dicta epistola de baptismo fuit tractatum. Dionysii de hoc Sacramento,

109 *Utinam interim luculenter constaret, non tantum quibus de rebus potissimum in præmemorata ad Dionysium Romanum epistola, in qua forte etiam de baptismo nonnulla fuerint disputata, a* Dionysio *nostro, Alexandrino episcopo, actum fuerit; verum etiam, quid hic in singulis, quas de baptismo scripsit, epistolis docuerit! Ita sane, quod scitu foret non injucundum, certum exploratumque haberetur, quæ Sancto nostro de baptismi ab hæreticis collati valore sederit opinio; de qua quamvis in Commentario jam discussa, hic tamen occasione epistolæ ad Dionysium Romanum de Luciano scriptæ, in qua etiam a Sancto de baptismo forte fuerit tractatum, nonnulla adhuc, ut de ea quid queat statui certius, juverit disserere. Paragrapho Commentarii undecimo baptismum, ab hæreticis collatum, pro valido a* Dionysio *habitum fuisse, verosimillimum esse ostendi, viamque Hieronymum, qui* Dionysium *in Cypriani de rebaptizandis hæreticis dogma consensisse affirmat, cum doctrina illa conciliandi aperui, vel hac potissimum ratione ductus, quod ipsum Pepuzenorum seu Montanistarum baptismum, qui tamen indubie erat invalidus, a* Dionysio *pro valido habitum fuisse, Basilius epistola prima ad Amphilochium can.* 1 *doceat. Mirum forte accidet nonnemini parumque credibile id, quod de Montanistarum baptismo, indubie licet invalido, per* Dionysium *tamen approbato, a Basilio asseritur. Ut adeo quo loco habendum sit hoc Basilii assertum, utque Hieronymum, ne a vero aberrare dicendus sit, ea via, quam paragrapho Commentarii proxime laudato inivi, necessario esse exponendum, appareat, Sancti nostri de hæreticorum baptismo doctrinam, simulque Basilii de hac asserta, nondum satis ibidem discussa, paulo accuratius hic expendo.*

E

a Pepuzenis collato, opinio proponitur ex Basilio.

110 *Itaque Basilius epistola ad Amphilochium proxime laudata can. primo sic scribit :* Quod igitur ad Catharos pertinet, et prius dictum est, et recte admonuisti, uniuscujusque regionis morem sequi oportere : Quod ii, qui tunc de illis statuerunt, in varias de ipsorum baptismate sententias abierint. Pepuzenorum autem baptisma nullam mihi habere rationem videtur, et miratus sum, quomodo hoc Dionysium, hominem canonum peritum, fugerit. *Hæc Basilius, nonnullis interpositis, in eamdem sententiam etiam sic scribens :* Pepuzeni ergo sunt aperte hæretici; nam in Spiritum sanctum blasphemaverunt, Montano et Priscillæ Paracleti appellationem nefarie impudenterque attribuentes. Igitur sive quia hominibus Divinitatem attribuunt, condemnandi sunt, sive quia Spiritum sanctum afficiunt injuria, dum eum comparant cum hominibus; sic etiam sunt æternæ condemnationi obnoxii, quod condonari non possit blasphemia in Spiritum sanctum. Qua igitur ratione eorum baptisma admittatur; cum in Patrem et Filium et Montanum aut Priscillam baptizent? Non enim baptizati sunt, qui in ea, quæ nobis tradita non sunt, baptizati fuere. Quare etsi hoc Dionysium Magnum latuit, servanda nobis non est imitatio erroris. *Hactenus Basilius, a* Dionysio, *quamquam per errorem, Pepuzenorum seu Montanistarum baptismum pro valido habitum fuisse, non obscure indicans, simulque, ut quam immerito ita* Dionysius *senserit ostendat, causam adjungens, ob quam validus esse nequeat baptismus, a Montanistis seu Pepuzenis collatus.*

F

Hic et Hieronymus pugnare inter se, videri queunt;

111 *Benedictini in recentiori sua anni* 1730 *Basilianorum Operum editione ad priorum textum huc jam transcriptum sic observant :* Pugnat aperte Basilius cum Hieronymo, qui in libro de Scriptoribus ecclesiasticis testatur, Dionysium idem ac

AUCTORE C. B.

Cyprianum de baptismo sensisse. Videtur hac in re major auctoritas Basilio attribuenda, quam Hieronymo. Plus operæ insumserat Basilius in ea re examinanda. Præterea cum illius testimonio congruit tota Dionysii agendi ratio, qui deprecatorem se pro Asiaticis et Afris (*apud Stephanum nempe, Romanum Pontificem*) interposuit; nedum in eadem ac illi causa versaretur. Quin etiam suam ac decessorum suorum sententiam satis declaravit, cum hominem impio et blasphemiæ pleno baptismo apud hæreticos initiatum, sed jam dudum sine baptismo ab antecessoribus suis receptum, ante non ausus est baptizare, quam Xystum (*vide, quæ in Commentario § proxime memorato dicta sunt*) episcopum Romanum consuluisset. *Hæc laudati Benedictini, contendentes, Basilium hic cum Hieronymo pugnare. Et vero id non omnino immerito contendunt. Cum enim a* Dionysio *Pepuzenorum, qui erant hæretici, baptismum, utut certo* (*vide supra Basilii verba*) *invalidum, pro valido habitum fuisse, Basilius verbis mox recitatis testetur, ex hoc Sancti hujus testimonio recte colligitur, quodlibet sane baptisma, a quocumque sive hæretico sive orthodoxo collatum, cui ritus legitimus non deesset, ratum a* Donysio *habitum fuisse. Jam vero cum in dogma, quo Cyprianus aliique plurimi Africani*
B *episcopi baptismum ab hæreticis collatum esse invalidum, ac proin, qui, a solis hæreticis baptizati, ad Ecclesiam accederent, rebaptizari debere contendebant,* Dionysium *consensisse, S. Hieronymus* (*vide Commentarium num.* 110) *aperte doceat, non omnino sane immerito cum hoc pugnare S. Basilius a laudatis Benedictinis asseritur.*

non ita tamen pugnant, quin aliqua ratione in concordiam queant adduci.

112 *Attamen duo hi SS. Patres non ita inter se pugnant, seu invicem dissident, ut nulla ratione queant in concordiam adduci. Viam, qua id non incongrue fiat, quivis facile discet ex iis, quæ* § 11 *Commentarii protuli. Arbitratus est scilicet* (*vide dictum* §) S. Dionysius, *baptismum, quamvis a solis hæreticis collatum, pro valido esse habendum; cum vero Sanctus simul* (*adi iterum dictum* §) *rebaptizari posse a solis hæreticis baptizatos, hacque in re quamlibet ecclesiam usui suo seu consuetudini esse relinquendam existimaret, cum in Cypriani, utpote hæreticos rebaptizari debere ac proin posse contendentis, dogma consensisse, asserere potuit Hieronymus, nec tamen aperte pugnare cum Basilio verbis supra recitatis prodente ea, ex quibus consequens est, a* Dionysio *baptismum, ad hæreticis ritu debito collatum, pro valido habitum fuisse. Itaque S. Basilius hic non ita indubie, ut contendunt laudati Benedictini, cum Hieronymo pugnat. Quod autem aiunt,*
C Dionysium *tunc, cum hominem, impio et blasphemiæ pleno baptismo apud solos hæreticos initiatum, non ante novo baptismate, quam Xystum, Romanum Pontificem, consuluisset, abluere est ausus, sententiam suam, qua baptismum, a solis hæreticis collatum, pro valido habuerit, sufficienter declarasse; nec id undequaque certum, uti ex iis, quæ eodem iterum* 11 *Commentarii* § *dicta sunt, facile intelliges, nonnemini forte apparebit.*

Dionysius in errore, quem circa baptismi reiterationem admisit, excusandus est,

115 *Verum* Dionysius *declararit ibi sufficienter, non declararit suam de baptismo ab hæreticis collato sententiam, hunc equidem ab illo, quotiescumque ritu debito esset collatus, pro valido habitum fuisse, fit ex eo, quod pro valido Pepuzenorum, teste Basilio, habuerit baptismum, indubitatum atque perspicuum; quamvis interim, uti in Commentario* § *jam sæpius nominato docui, cuilibet episcopo permittendum esse voluerit, ut libere pro ecclesiæ, cui præerat, consuetudine rebaptizaret vel non rebaptizaret, qui, a solis hæreticis baptizati, ad Ecclesiam accederent. Verum, inquies, si talis fuerit* Dionysii *doctrina, consequens est, ut insigniter circa primum maximeque ad salutem necessarium Sacramentum errarit. Fateor : Sanctus hic a vero certissime aberravit. Verum quid tum? Aberravit etiam S. Cyprianus, totaque fere cum eo Africana ecclesia, ut mirum nemini videri debeat,* Dionysium *in re, quæ nondum sua ætate tam clare, ut postea fuit, esset definita, opinionem erroneam esse amplexum.* D *Episcoporum torrente, idem cum Cypriano sentientium, fuit abreptus, non quidem, ut omnem baptismum, ab hæreticis collatum, esse invalidum pronuntiaret, sed ut saltem eos, qui valide ab hæreticis baptizati essent, pro cujuslibet ecclesiæ consuetudine rebaptizari posse vel non posse assereret. Hinc is Sancti error, utpote sine gravi ratione non admissus, facile apud quemvis æquum rerum æstimatorem excusationem inveniet.*

omnique etiam, dubio insuper existente, an baptismi defectum

114 *Ast, inquiet non nemo ulterius,* Dionysius *non tantum eorum, qui ab hæreticis valide baptizati essent, rebaptizationem licitam asseruit; verum etiam, quem sane errorem nemo excuset, Pepuzenorum seu Montanistarum baptismum, quamquam sine forma debita collatum, pro valido, teste S. Basilio, voluit haberi; unde consequi videtur, ut etiam baptismum, a quibuscumque hæreticis et quocumque modo collatum, validum esse existimarit. Adhæc* (*vide iterum Commentarii* § 11) *baptismi defectum, ut apparet, per sacram Communionem suppleri posse putavit, quod sane etiam omni dubio procul est erroneum, ut adeo* Dionysius *non leve tantum erratum, quod facile excusationem inveniat, circa baptismum admiserit. Ita, ut jam innui, contra* Dionysium *argui potest ulterius. Verum respondeo, posse non immerito, uti ex laudato Commentarii* § 11 *facile intelliges,* E *vocari in dubium, an* Dionysius *revera baptismi defectum per sacram Communionem suppleri posse existimarit. Quamvis enim* (*vide Sancti verba in Commentario num.* 114 *recitata*) *hominem illum jam dudum in Ecclesiam atque ad Sacramentorum participationem admissum, qui, cum se invalide impioque tantum et blasphemiæ pleno baptismo baptizatum putaret, vero puroque baptismate donari petierat, rebaptizare non ausus,* diuturnam illi communionem ad id sufficere *responderit, ita forte Sanctus potest intelligi, ut non quidem diuturnam communionem, veluti ad causam, qua homo ille a peccato originali expurgatus esset, sed tantum ad certum indicium, quod baptismo valide collato, a peccato originali expurgatus esset, satis esse voluerit.*

per sacram communionem suppleri posse exsistimarit,

115 *Etenim Sanctus, ut apparet, pro parum credibili habuit, hominem, qui jam a longissimo tempore, ejurata hæresi, in Ecclesiam atque ad sacram communionem frequenter fuisset admissus, valido numquam antea baptismate fuisse initiatum. Colligendum id videtur ex eo, quod Sanctus loco supra citato apud Eusebium, ubi homini, qui rebaptizari petierat, diuturnam communionem ad id sufficere respondit, mox subjungat :* Nam qui gratiarum actionem frequenter audierit, et cum ceteris responderit Amen; qui ad sacram Mensam astiterit, F et manus ad suscipiendum sacrum cibum porrexerit; qui illum exceperit; et Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fuerit diutissime, eum ego de integro renovare non ausim. *Quæ verba si, ut non nemini forte videbitur, expositionem* Dionysii *proxime applicatam non firment, hæcque scholis potius, quam historicæ veritati videatur accommodata, nihil quidem, quo eamdem expositionem probem, in medium amplius adducam; verum tunc equidem pro certo atque indubitato haberi non posse contendo, a* Dionysio *baptismi defectum per diuturnam communionem suppleri, fuisse existimatum. Atque ita quidem quid de altero, cujus* Dionysius *circa baptismum insimulatur, errore statuendum putem, edocui. Quod vero jam pertinet ad illum, qui in Pepuzenorum seu Montanistarum baptismatis approbatione versatur, quique a* Dionysio *quodlibet baptisma, a quocumque, et quocumque modo collatum, pro valido habitum fuisse, suspicandi ansam præbet, respondeo, hanc postremam saltem erroris* Dionysio *objecti partem certam omnino non esse atque indubitatam, seu, quod idem est, compertum prorsus atque exploratum non haberi, a* Dionysio *quodlibet baptisma, a quibuscumque hæreticis et quocumque modo collatum, pro valido habitum fuisse.*

116 *Sane Benedictinis, qui recentiorem Basilianorum Operum anni* 1730 *editionem adornarunt, certum*

omnemque baptismum quocumque modo collatum pro valido

A *tum id atque indubitatum minime apparuit. Etenim ad priorem Basilii locum num.* 110 *huc transcriptum sic observant :* Etsi testatur Basilius, non rejectum a Dionysio fuisse baptisma Pepuzenorum, non tamen videtur existimasse, magnum illum Virum eadem indulgentia in alios hæreticos usum fuisse. Miratur enim, cur tam liberaliter egerit cum Pepuzenis, utpote hæreticis; quod profecto mirum ei visum non fuisset, si ipsos etiam Marcionitas et Valentinianos ab eo sine baptismo receptos credidisset. Quam ob rem Basilii sententia, *de hæreticorum scilicet baptismate a* Dionysio *approbato,* paulo restrictius accipienda, quam vulgo accipitur. Constat illius de Pepuzenis sine baptismo receptis testimonium, atque ex hoc testimonio illud etiam colligi potest, quodlibet baptisma, modo ritus legitimus non deesset, ratum a Dionysio habitum fuisse. Sed Basilius ipse de solis Pepuzenis loquitur, et in hoc ipso canone Magni Dionysii erratum (sic enim appellat) in eo manifestum et ante oculos positum esse declarat, quod discesserit a sancita priscis canonibus regula, ut aliter hæretici, aliter schismatici recipiantur. Credebat ergo opinatam illam regulam in aliis hæresibus a Dionysio observatam fuisse. *Ita laudati Benedictini, apertissime sane indicantes, in ea sese opinione versari, ut existiment, a* Dionysio *non quodlibet baptisma, a qui-*
B *buscumque hæreticis et quocumque modo collatum pro valido habitum fuisse.*

habuerit, excusatione in altero graviori errore, circa Pepuzenorum baptismum admisso, non caret,

117 *Quod hic sese opinari significant Benedictini, id ipsum ego, quamvis rationes, quas afferunt, rem non evincant, pro verosimillimo habeo. Quis enim in animum inducat, ut* Dionysium, *virum eruditorum fere omnium calculis doctrina non minus quam pietate præstantem, eximiumque ævi sui decus et ornamentum, ridicule adeo de primo maximeque necessario Sacramento sensisse existimet? Habuit quidem* Dionysius *pro valido Pepuzenorum baptismum, qui tamen, ut Basilius verbis supra recitatis testatur, nullam omnino baptismi, utpote, ut ait, in nomine Patris et Filii et Montani aut Priscillæ collati, rationem haberet. Verum, si Benedictini in posteriorem Basilii locum supra huc transcriptum recte annotent, Pepuzeni in baptizando Montanum aut Priscillam nominatim non appellarunt, sed tantum per Spiritum sanctum, in cujus simul, uti et in Patris et Filii nomine baptizabant, Montanum aut Priscillam intellexerunt, ut* Dionysius *omni prorsus ratione, ob quam Pepuzenorum baptismum, utpote forma saltem exterius debita collatum, pro valido haberet, non caruerit, ac proin ut et error, in quem baptisma illud appro-*
C *bando lapsus est, excusari pariter mereatur. Utut sit, fatemur equidem,* Dionysium, *utut excusatione dignum, tum in approbando Pepuzenorum baptismo, tum in eorum, qui ab hæreticis valide baptizati ad Ecclesiam accedunt, rebaptizatione admittenda ut licita vehementer errasse.*

idque ipsum in crudioribus nonnullis Sancti de SS. Trinitate loquendi formulis,

118 *Neque enim hic lubet subtilius philosophando seu potius, ut dicam, quod res est, inepte argutando, sanctum Virum a manifestis, in quos prolapsus est, erroribus præstare immunem. Sic quippe non veritati historicæ studuisse, sed affectui potius videar indulsisse. Hæc ratione ductus jam antea etiam* Dionysium *et in mulieribus, sexui suo consueta patientibus, a sacra Communione arcendis, et in Apocalypsi Joanni Apostolo abjudicanda certissime errasse, ingenue sum confessus : quamvis interim sanctum Virum, uti etiam hic feci, absque ratione, ob quam excusandus sit, non errasse, una ostenderim. Imo veritatis studio malui cum Athanasio, quæ* Dionysius *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola in speciem scripsit erronea, ipsimet Sancto, quam cum Rufino Arianis, qui epistolam illam corruperint, adscribere. Cum* Dionysius, *inquit in trium concilii Chalcedonensis capitulorum defensione pag.* 442 *Facundus Hermianensis episcopus,* olim docuisset, facturam esse Filium Dei, neque natura proprium, sed extraneum ab essentia Patris, et quia idem Filius non erat, antequam fieret, aliaque similia, quæ in eodem Opere continentur, Athanasius, germanum specimen, et Catholicæ doctrinæ atque virtutis exemplum, ea constanter excepit, et quamvis nostris auribus dura et ad excusandum difficilia, defendere non refugit. *Athanasius, uti in Commentario docuimus, admisit quidem,* Dionysium *in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola asseruisse, Dei Filium, quod sensu magis obvio videri poterat et reipsa erat erroneum, rem factam esse et a Patre secundum substantiam alienum; verum hæc Sanctum non eo animo, quo volebant Ariani, protulisse, rationeque non una cum orthodoxe admodum sensisse, ostendit. Huic ergo Athanasii agendi rationi inhærens,* Dionysium *quidem in Commentario admisi non nihil esse crudius in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola de Dei Filio locutum; verum eum simul orthodoxe admodum sensisse, ex posterioribus, quæ sui purgandi ergo edidit, scriptis invicte, quantum opinor, probavi.*

AUCTORE C. B.

uti Baronius Athanasii exemplo in suis ad Martyrologium

119 *Hanc pariter viam inierunt eruditi post Athanasium non pauci. Hos inter etiam computandus venit eruditissimus Cardinalis Baronius, cujus proinde verba, cum ad excusandum* Dionysii *de secunda SS. Trinitatis Persona scribendi modum non parum etiam conducant, eorum quodammodo, quæ eodem fine in Commentario disserui, complementi loco huc transcribo. Itaque die* 17 *Novembris in suis ad Martyrologium Romanum Notis de Sancto nostro sic scribit :* De eodem Dionysio dubitatio alicui posset oriri, dum S. Augustinus *(imo Gennadius, Massiliensis presbyter, uti nunc eruditis videtur)* libro de Catholico dogmate cap. 3 eum appellat Fontem Arianorum et S. Basilius ad Maximum philosophum epist. 41 in eamdem sententiam hæc de eo : Est autem hæc nostra de illo sententia : non omnia Viri hujus laudamus; sunt, quæ prorsus etiam damnamus. Ipse propemodum (quantum nobis liquet) primus hominibus impietatis istius Ariomaniæ, quæ jam passim obstrepit, seminaria præbuit. Hæc Basilius; qui tandem eumdem excusans, hæc subdit : Causam vero hujus non puto animi malitiam esse, sed quod vehementer cupit obluctari Sabellio. Soleo itaque illum similem æstimare plantatori cuipiam, qui recentis plantæ correcturus aversionem, ita immoderate illam retorquet, ut a medio aberret, et in contrarium latus ramum abducat. Hæc ille. E

Romanum Annotationibus merito etiam contendit,

120 In eamdem sententiam S. Athanasius adversus Arianos agens, pro Dionysio scripsit epistolam apologeticam; idemque in epistola de synodo Nicæna contra decreta Arianorum etiam addit, eumdem Dionysium ea de re judicio postulatum apud Dionysium, tunc Romanum Pontificem, scripsisse ad eumdem egregiam apologiam, quo se immunem liberumque a quavis hæresi demonstraret. Id et Basilius ad Amphilochium de Spiritu sancto cap. 29. Hieronymus etiam de Scriptoribus Ecclesiasticis in Dionysio testatur, ipsum ad prædictum Romanum Pontificem scripsisse epistolam unam et libros quatuor. Nisi vererer scholii mensuram excedere, plurimorum nobilium veterumque theologorum ejusdem generis exempla subnecterem, qui dum aliquam hæresim refellere conati sunt, in contrariam partem nimis valide rationes inflectentes, a rectitudine sinceræ fidei declinare visi sunt, licet iidem Catholicæ fidei fuerint semper propugnatores acerrimi. Unum tantum non longe petitum, simileque huic, de Magno illo Gregorio Thaumaturgo, de quo hac agitur die, adducam exemplum. Sicut enim Dionysius laborans contra Sabellium visus est Arianis arma subministrasse; ita et ipse agens contra gentiles, conatus illis demonstrare, non esse plures Deos, et Christianos omnes nequaquam tres Deos colere, sed unum tantum; visus est aliquibus unam tantum constituisse in Divinitate Personam; sicque Sabellio parasse venenum : quod S. Basilius accurate notat et excusat scribens ad Neocæsarienses epist. 64, *ut mirum sit profecto, eum non* F

eadem

AUCTORE C. B.

omnibusque generatim erroribus pariter obtinere locum, ex disputatis satis liquet,

eadem erga Dionysium *Alexandrinum benignitate usum fuisse.*

121 *Utut sit, tum quæ verbis jam transcriptis proferuntur a Baronio, tum ea, quæ nos in Commentario protulimus, sufficere debent, ut* Dionysius *in iis omnibus, quæ circa SS. Trinitatem erronea in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola docuisse visus est, facilem apud omnes æquos rerum æstimatores excusationem inveniat. Quod vero generatim pertinet ad errores, quos Sanctus non tantum admisisse visus est; verum etiam reipsa admisit, excusari eum in his omnibus pariter mereri, ea, quæ hoc præsenti capite et alibi in Commentario et in hac Appendice disserui, satis superque ostendunt. Ceterum præter Opera, quæ jam, veluti a* Dionysio *adornata, tum in Commentario, tum in hac Appendice recensui, nulla amplius nominatim seu in specie enumeranda supersunt; nec propterea tamen quisquam existimet, nulla præter ea, quæ in hujus de* Dionysio *Tractatus decursu memoravi, fuisse a* Dionysio *Opera elucubrata. Etenim Eusebius singulis fere locis, quibus aliquot vel epistolas vel Opuscula, a* Dionysio *elaborata, recenset, plura adhuc alia a Sancto elucubrata fuisse, adjungit. Sic, ut ceteros locos, quibus id facit, omittam, lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 46, *recensitis plurimis, quas Sanctus scripsit, epistolis, mox addit :* Alias quoque complures ad diversos scripsit epistolas, ex quibus quicumque illius Operum studiosi sunt amatores (*sunt autem etiamnum plurimi*) multiplicent percipere possunt utilitatem. *Scripsit ergo* Dionysius *præter eas, quas recensui, adhuc plurimas alias epistolas, ex quibus, cum, ut ait Eusebius, multiplex posset percipi utilitas, deplorandum sane est, eas interiisse.* D

DE S. ROMANA VIRGINE MARTYRE

BELLOVACI IN GALLIA.

J. B.

B

COMMENTARIUS PRÆVIUS. E

§ I. Vitæ ejus scriptor, memoria sacra, in Galliam adventus.

UB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO.

S. Romanam Bellovaci passam

Res Bellovacenses sub initium sæculi decimi septimi Petrus Louvetus et Antonius Loisellus ex instituto scriptis persecuti sunt. Multa illi de Bellovacensium antiquitate, potentia, rebus bellicis. Gentis caput Cæsaromagum fuit, quod modo a gentis nomine Bellovacum audit. Episcopatum habet antiquum Remensi metropoli suffraganeum, cujus antistes comitis et Franciæ Paris (ut vocant) titulo gaudet. Diœcesim autem Bellovacensem ita describunt Novæ Galliæ Christianæ editores : Circumscribitur illa ad Septentrionem diœcesibus Ambianensi ac Noviomensi; ad Orientem Suessionensi et Silvanectensi, ad Meridiem Silvanectensi, Parisiensi et Rotomagensi; ad Occidentem Rotomagensi. *Christi fidem S. Lucianus martyr (data sunt ejus Acta ad diem* 8 *Januarii) eo primus invexit, idemque primus Bellovacensium præsul fuisse a multis creditur, dissentientibus aliis. Hunc imitata* S. Romana, *relicta Urbe, sociabus aliquot comitata in Gallias venit, parique martyrii desiderio accensa apud Bellovacenses voti sui compos effecta est. Vitam* C *ejus, seu potius reliquiarum, præmisso martyrii compendio, translationis historiam tom. II Spicilegii editionis primæ pag.* 677 *prelo dedit Acherius, quam a Nicolao de Boissy Congregationis Gallicanæ Canonicorum Regularium in abbatia S. Quintini Bellovacensis Priore accepit : unde et Louvetus multa deprompsit eorum, quæ de* S. Romana *in Antiquitatibus Bellovacensibus retulit.*

scriptor anonymus

2 *Vitæ hujus auctori, quisquis fuerit, non omnia, imo pauca sive in ipso martyrio, sive ante illud gesta innotuerunt : neque id mirum : qui enim Sanctæ vixere temporibus, gestorumque ejus spectatores, testesque esse potuerunt,* artati persecutionis instantia, *inquit num.* 3, ordinem passionis ejus non scripserunt, et posteri de ea, quæ non perspexerunt, scribere noluerunt, ne adinventores innotarum rerum æstimarentur, asserere dubitaverunt. *Quo illud factum est, ut antiquioribus æræ Christianæ sæculis nulla fuerit ejus martyrio constituta solemnis dies, quamquam illud Bellovacensibus abunde foret exploratum. Quo autem tempore* S. Romanæ *Vitam litteris consignarit, ipsemet auctor loco non uno prodit. Capitis* 2 (*secundum partitionem nostram initio sic loquitur :* Nostris vero temporibus cum comes Flandriensis Balduinus puerum Philippum, Henrici regis filium, ad regni proveheret solium, ipsumque pro eo disponeret regnum, civitas Beluacensis suo destituta est antistite. Annuente igitur supernæ pietatis æquitate, Guido decanus, custosque ecclesiæ S. Quintini Vermandensis, et archidiaconus Laudunensis, constitutus est a præfato principe Belluacensium episcopus. *Num. vero* 7 *Guidonem hunc scribit annum integrum exsulasse jussu Philippi regis, cum is per seipsum moderandas regni Gallici habenas suscepisset. Rursum num.* 12 *editum a* S. Romana *prope Argentolium prodigium recensens, id sibi* eorum, qui videre et affuere, *assertione compertum esse, testatur. Denique et in Vitæ epilogo iis verbis utitur, ut Bellovaci scriptionem suam, superstite etiamnum Guidone episcopo, absolvisse videatur.*

sæculi XI,

3 *Aimoinus lib.* V, *cap.* 48 *scribit, Philippum Henrici regis hujus nominis I majorem natu filium, vivente et jubente patre, anno* 1059 *unctum esse in regem; Henricum autem anno sequenti obiisse. Regni autem administratio penes Balduinum sexennio fuit, sub eoque Bellovacensem cathedram Guido adiit anno* 1065 *vel sequenti : annus enim* 1072 *episcopatus ejus nonus fuit, ut habet ejus charta apud Loisellum pag.* 254 *eodem anno data* 15 *Kalend. Jul. Unde Novæ Galliæ Christianæ editores Albericum et Sigebertum corrigendos monent, quorum alter Guidonem anno* 1066, *alter proxime* F *sequenti benedictionis munus accepisse, asseruit. Annos jam aliquot in episcopatu Guido exegerat, cum post conditam exornatamque S. Quintini haud procul a Bellovacensibus mœnibus ecclesiam anno* 1075 *sedem suam deserere coactus est : ad quam non rediit nisi anno* 1074 *vel sequenti, ut infra num.* 27 *dicetur. Horum itaque omnium cum anonymus Vitæ* S. Romanæ *auctor meminerit, non ante id temporis scripsisse, necesse est : nec tamen (etsi id minus certum sit) post annum* 1085 (*vide finem num.* 2) *si verum est, Guidonem hoc anno episcopatu cessisse, et Cluniaci vitam monasticam amplexum biennio fere post pie obiisse; ut ex Guiberto abbate B. Mariæ citati Galliæ Christianæ editores scribunt, a quibus Louvetus aliquantulum discrepat. Quid vero de anonymi fide censendum sit, ex dicendis num.* 6 *statui poterit.*

et Martyrologia quædam recentiora celebrant;

4 *Minus celebrem fuisse ante Guidonis ætatem* S. Romanæ *memoriam num.* 3 *his verbis anonymus aperit :* Decreverunt majores nostri diem martyrii ejus se non solemniter celebrare, nec tamen passi sunt omnino insolescere, scientes, quod martyrio coronata Christi cohæres regnat in gloria. *Unde Guidonem episcopum in epilogo solemnitatis* S. Romanæ *institutorem amplificatoremque haud injuria nuncupat. Indeque, opinor, antiquiorum martyrologorum*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *gorum profluxit de* S. Romana *silentium. E recentioribus illius meminerunt Saussayus in Appendice ad Martyrologium Gallicanum :* S. Romana virgo, cujus corpus Bellovaci servatur in monasterio S. Quintini, jam pridem miraculis a Deo clarificatum et a fideli populo devote honoratum. *Castellanus in Martyrologio Universali ad hunc diem :* In pago Bellovacensi, S. Romana, culta ut Virgo et Martyr Bellovaci, ubi est ejus corpus in ecclesia S. Quintini. *Die etiam* 3 *Octobris signatur ejus festum in Breviario Bellovacensi, quod habemus manuscriptum, edito sub Odone Bellovacensi episcopo anno* 1554. *Dies porro hic non martyrii, sed translationis reliquiarum* S. Romanæ *est, ut lib.* II *cap.* 9 *Louvetus observat : cum, qui Diocletiani temporibus vixere, Christiani neque ordinem, neque tempus, neque diem denique, quo* S. Romana *passa est, litteris consignarint.*

ut ille Sanctæ in Gallias adventum

3 S. Romanæ *in Gallias adventum explicare exorsus anonymus, initium ducit a duodecim fidei Christianæ præconibus, qui post plantatam a SS. Petro et Paulo, et a successoribus eorum irrigatam Romanam Ecclesiam in Gallias Roma missi sunt, sancti Evangelii lucem Galliæ populis illaturi.* Hujus, *inquit num.* 2, intentionis devotione egressi sunt ex eadem Urbe duodecim Christi milites nobilis-
B simi et egregii prædicatores, qui Galliarum se ingerere non dubitarent atrocitati, idololatriæ eradicaturi falsitatem, et fidei seminaturi veritatem; *et mox ad propositum propius accedens addit :* Inter quos velut lucernæ super candelabra positæ effulserunt Christi martyres Quintinus atque Lucianus. *Duodecim horum Galliæ Apostolorum, quos hic indicare verisimiliter anonymus voluit, nomina in Commentario prævio ad Acta S. Luciani data ad diem* 8 *Januarii hoc modo exprimuntur :* Hac itaque tempestate beatissimus Quintinus et sanctissimus Lucianus Roma egressi, Domino ducente, Gallias venerunt. Fertur etiam, sed et libelli de eorum certaminibus testantur, cum eis sanctos Crispinum et Crispinianum, Ruffinum, Valerium, Marcellum, Eugenium, Victorianum, Fuscianum, Piatonem atque Regulum pariter advenisse. *Eosdem quoque habent Acta S. Fusciani parte* II *Historiarum ecclesiæ Gallicanæ Bosqueti pag.* 156, *etsi cum aliquo discrimine.* Sancti ergo Viri, *inquiunt,* Fuscianus et Victoricus cum duodenario numero sociorum, per ordinem glomerati, una cum venerabili Dionysio præsule, comitibus ceteris Piatone, Ruffino, Crispino, Crispiniano, Valerio, Luciano, Marcello, Quintino et Regulo ab urbe Roma progredientes, cursu intrepido, pro Christi dimicantes victoria,
C bellatores Dei egregii intra fines Galliæ urbe Parisiis, duce Christo itineris, pervenerunt.

idoneis testimoniis destitutus,

6 *Si vera anonymus narrat, duodecim hosce Apostolos æmulatæ duodecim virgines, sancta inter se societate conjunctæ, parique martyrii cupiditate inflammatæ, deserta Urbe et parentibus, ad barbaras ferocesque ea tempestate Galliarum gentes sese conferre, non dubitarunt. De* S. Romana *quidem, binisque aut tribus sociabus ejus aliunde notis id inficiari nolim : at de duodenario virginum numero haud ita facile inducar, ut credam. Certe, si sub Diocletiano passæ sint, non deerat illis Romæ martyrii occasio, ut ejus causa Gallias adire debuerint.* S. Romanam, *Benedictam et Leoberiam nominatim anonymus exprimit (Jolaniam et Camioniam Saussayus adjicit) cur non etiam reliquias? Sed esto, antiquioribus Gallicanæ ecclesiæ fidelibus, grassantibus persecutionum procellis, earum res gestas memoriamque posteris transmittendi otium defuerit; temporumve injuria monumenta antiqua, si quæ de illis exstiterunt, interierint; anonymus saltem iis se fuisse destitutum, ultro confitetur. Necesse igitur est, ut ea tantum collegerit, litterisque mandarit, quæ sæculo* XI *de duodenaria virginum illarum turba popularis traditio circumferebat; quæ quam exigui momenti sit, cum tot sæculorum spatio a rerum gestarum epocha disjungitur, deficiente præsertim omni antiquitatis suffragio, nemo non videt. Idem quoque de Breviario Bellovacensi censemus, cui* S. Romanæ *historiam insertam esse, tomo IV de S. Luciano agens Tillemontius asserit, si eadem referat : nobis enim illud in promptu non est.*

AUCTORE J. B.

adjunctis verosimiliter

7 *Sed ut concedamus, duodecim virginum classem post sublatos martyrio SS. Lucianum et Quintinum Gallias accessisse, nondum omnino certum fiet, ex harum numero sanctam fuisse* Romanam : *anonymus enim Vitæ ejus auctor, antiquorum auctoritate destitutus, ad Acta S. Benedictæ, quæ harum virginum dux et magistra fuisse perhibetur, recurrere compulsus est, et ad instar illius (quantum quidem apparet) qui S. Saturninæ (de qua* 20 *Maji) Acta dedit,* S. Romanæ *subinde adscribere, quæ in illis de S. Benedicta leguntur. Quod dixi, specimina e pluribus pauca probabunt. Numero* 3 *apud anonymum hoc initium est :* Erant eodem tempore Romæ in sanctæ conversationis habitu duodecim virgines generosæ, invicem sibi una religiosæ fidei familiaritate conjunctæ : in quarum mentibus virtus sacræ opinionis procreaverat honorabile culmen gratissimæ honestatis. Eruditæ enim erant multimodis virtutum generibus, et sanctarum documentis Scripturarum formabantur omni opere pietatis, proficientes sanctæ devotionis gratia, divina eis propitiante clementia. *Quid Acta S. Benedictæ?* Habebat ergo, *inquiunt,* secum in suæ sanctæ E
conversationis habitu (*Benedicta*) generosas duodecim virgines procreatas unius germine seminis et decoras opinione præfulgidæ indolis : in quarum mentibus virtus sacræ operationis generaverat honorabile culmen gratissimæ honestatis. *Neque minor utrobique est quoad reliqua verborum sententiarumque similitudo et consonantia.*

aliunde petitis

8 *Rursum sub finem ejusdem numeri de* S. Romana *jam Bellovaci commorante ita anonymus loquitur :* Instabat jejuniis et orationibus crebris et despiciebat omnia pro amore patriæ cælestis. Erat enim miræ patientiæ, sanctæ humilitatis, et cælestium gratiarum exornata donis, mente tranquilla, sermone nitida et opere sancta. *Totidem pene verbis eadem de S. Benedicta Lauduni commorante in ejus Actis leguntur.* Instabat quippe jejuniis et orationibus crebris : ac despiciebat cunctarum blandimenta opum pro amore regni cælestis. *Et paulo infra :* Erat miræ patientiæ, sanctæ humilitatis, et cælestium gratiarum exornata donis, mente tranquilla, sermones nitida, et opere sancta. *E quibus intelligi videtur, non aliunde, quam ex Actis S. Benedictæ sua deprompsisse anonymum; quamquam nec inde duodecim virginum in Gallias peregrinationi multum probabilitatis accedat : præsertim cum S. Benedicta, quæ velut ceterarum dux et antesignana describitur, ætatis, dum martyrio coronata* F
est, parum provectæ fuisse videatur e verbis, quibus eam judex alloquitur : Benedicta, *inquit,* adhuc miserabilis puella : ætatulæ tuæ in infantia positæ jam nunc miserere. *Unde de ceterarum quoque juvenili ætate prudens suspicio nascitur, et proinde tanto minus probabilitatis præ se fert ea virginum in Gallias expeditio, quanto plus habet admirationis. Quod numeri proximi initio dicebam, concesso etiam prædictarum virginum Roma in Gallias itinere, minime certum fieri, de earum numero fuisse* S. Romanam, *ideo dixi, quod hujus in Actis S. Benedictæ, unde sua anonymum nostrum hausisse, apparet, nulla mentio fiat.*

et parum certis

9 *Popularis ergo traditio, eaque nullis antiquitatis suffulta testimoniis movisse videtur anonymum, ut* S. Romanam *e sociabus S. Benedictæ unam fuisse, assereret, et sibi fas esse existimaret, ut nonnulla, quæ de illa dicuntur, huic nostræ Sanctæ applicaret; cui forte accessit qualiscumque temporum, locorumque propinquitas. Quanti vero S. Benedictæ Acta fieri debeant ad diem* 8 *Octobris, quo signatur in Martyrologio Romano, discuti uberius poterit : interim nonnulla animadverto, quæ Actorum fidem, si non omnino tollere, minuere tamen possint. Primum est duodecim virgunculorum in Gallias iter, de quo jam actum est. Alterum est judicis tum conditio,*

tum

AUCTORE J. B.

tum agendi modus. Judæus enim fuisse dicitur, nescio, an usitato in judicibus Romanis Diocletiani tempore exemplo : quod si Judæum quidem, sed occultum fuisse, et propterea id secreto virgini insinuasse dixeris, ut ex his ejus verbis videtur posse deduci : Nam et ego te alloquar secretius, quod sum genere Judæus; *cur coram aliis S. Benedicta a Judaismo ad Christiana sacra multo sermone convertere studet, eademque opera judicem prodit? Deinde ut Virginis animum expugnet, sibique amicum et obtemperantem reddat, Ego, inquit, Judæus sum, Jesu Christi nomen odi, doctrinæ ejus numquam aures præbui, Ecclesiam semper destruxi, quantum potui. Apposite quidem, si hujusmodi blanditiis id egisset, non ut Virginis animum emolliret, sed ad certamen acrius incitaret. Denique idem judex, etsi suæ impietatis administris non careret,* martyris cæsariem accepit manu læva, et securim intorsit dextera in sacratissimæ virginis tempora, *judex nempe simul et carnifex. Tertium est nimia prodigiorum multiplicatio : bis enim immanissime cæditur, bis ope curatur angelica. Postremum est, ut sileam duriora virginis* miræ patientiæ et sanctæ humilitatis dono exornatæ *in judicem verba, non alium fontem innuere ista :* Sic denique S. Benedicta cum supradictis virginibus... fines Gallorum... FERUNTUR advenisse; *et*

B *iterum :* Tunc Matroclus judex scelestissimus ad hæc hoc dixisse FERTUR : expedit tibi *etc., quam incertos vulgi rumores.*

exornat. 10 *Cum itaque duodecim hæ Romanæ virgines (ut quidem Actorum scriptori placet) emenso longo itinere in Gallias advenere, aliæ alio, quo pluribus prodessent, divino nutu concessere. S. Benedicta cum quadam collactanea sua Lauduni substitit, sancta vero* Romana *Bellovacum usque progressa est, ubi cum fidelibus quibusdam, quos S. Luciani prædicatio Christo pepererat, societate contracta, totam se dedit jejuniis, orationibus, exercitationibusque virtutum. S. Benedictam Laudunensibus,* S. Romanam *Bellovacensibus morum operumque sanctitate præfulsisse, vocare in dubium nolim : at singulis fere duodecim virginibus singulas pariter divinitus sedes fuisse constitutas, metuo, ne fuerit studiose confictum, ne scilicet, quæ Gallicanis Apostolis, quos æmulabantur, dicuntur fuisse numero et martyrii cupiditate pares, iisdem unius habitationis societate dissimiles haberentur,* S. Romanæ *Leoberiam sociam adhæsisse, Louvetus Historiæ Bellovacensis lib.* II *cap.* 9 *scriptum reliquit : at Acta* S. Romanæ, *quæ tamen præ manibus habuit, uti et S. Benedictæ, Leoberiam huic, non illi; non Bellovaci, sed Lauduni comitem sociamque fuisse, aperte testantur.*

C

§ II. Tempus martyrii, reliquiarum prima translatio.

Probabilius apparet, *Jam SS. Luciani et Quintini martyrum pro fide certamina, ut Acta referunt, quorumdam sermonibus Romæ renuntiata fuerant, cum in Gallias* Romana *perrexit. De S. Quintino ad diem* 31 *hujus mensis agendum est : annum autem, quo martyrium S. Lucianus subiit, Majores nostri non definiverunt : eo quod suum de S. Dionysii, cui socius fuisse S. Lucianus creditur, in Gallias adventu judicium pronuntiare necdum tempestivum videbatur; qua de re ad diem* 9 *hujus mensis suus erit agendi locus. Interim vero ex Actis S. Luciani ad diem* 8 *Januarii, et S. Piatonis ad diem* 1 *Octobris datis nonnulla observo : ex illis quidem S. Lucianum post S. Quintinum martyrii palmam retulisse : sic enim cap.* 2 *num.* 8 *pag.* 467 *loquentem inducunt S. Lucianum :* Gratias ago tibi, Domine Jesu Christe Redemptor mundi, qui me ad titulum dignitatis tuæ vocare dignatus es, et beatissimorum martyrum tuorum Dionysii et Quintini consortem efficere. *Ex his autem, S. Piatonis necem post sublatum martyrio S. Lucianum contigisse : nam et ille num.* 6 *Domino gratias agit, quod S. Luciani aliorumque martyrum sit consors effectus. Recens porro tum fuisse S. Luciani martyrium, vel saltem non diu ante contigisse,* D *suadet idem prædicatæ ab utroque fidei tempus, et eadem sub Maximiano persecutio. Cum igitur circa annum* 287 *S. Piatonis obitus in Commentario illius Actis prævio consignetur, consequens est, ut nec S. Luciani obitum, nec* S. Romanæ *in Gallias adventum procul ab eo remotum esse, dicamus.*

12 *Credibile autem admodum est,* S. Romanam *S. Romanam gentilibus suis Bellovaci, quorum magnus erat tum temporis in ea civitate numerus, quique, ut perquirerent* Christi milites, maxime eos, qui Roma dudum exierant, *in mandatis habebant, haud diu fuisse ignotam, præsertim si vera sit illa duodecim virginum senatorio genere prognatarum simultanea in Gallias fuga, ac proinde brevi post martyrii corona insignitam. Imperatoris quidem nomen, sub quo passa est, Acta non exprimunt; cum tamen eum* Principis terreni imperii *titulo indigitent, non alius eo nomine venire videtur quam Diocletianus, penes quem imperii summa ab abdicationem usque remansit; quique non absimili loquendi modo in Actis S. Piatonis num.* 3 ad imperium totius orbis *electus dicitur. Cum hic Maximianum Herculium circa annum* 286 *Cæsarem renuntiasset, sævissima in Galliis adversus Christianos tempestas, Herculio auctore, excitata est, sæviitque usque ad annum* 292 *in Galliis, quo Constantio Chloro, Constantini Magni* E *patri, homini Christiano nomini non adeo infenso, Galliarum obtigit administratio. Et his quidem limitibus, ut mihi videtur,* S. Romanæ *passio probabiliter circumscribi potest : neque enim est, cur ad alteram illam Christianorum persecutionem, cui sub iisdem Diocletiano et Maximiano annus* 305 *initium dedit, differri debeat, a qua si non omnino Gallia immunis fuit, minus certe detrimenti est passa, teste Lactantio cap.* 16. Vexabatur, *inquit,* universa terra et præter Gallias ab Oriente usque ad Occasum tres acerbissimæ bestiæ sæviebant. *Imo, dicente Ruinartio in Præfatione generali ad Acta Martyrum pag.* 67, *Gallicanæ ecclesiæ,* forte ne unum quidem martyrem sub Chloro Constantio passum celebrant.

15 *Propterea tamen non inficior id, quod eruditis quibusdam placet, non paucos Christianorum, sub Diocletiano, etiam post susceptum a Constantio Galliarum moderamen, sive privatæ præfectorum sævitiæ, sive reliquorum imperatorum jussionibus, sive gentilis vulgi furori fuisse litatos, distracto præsertim exteris bellis Constantio : verum id unice contendo, nihil peculiare occurrere, quo id de* S. Romana *cogamur asserere, nec a verisimilitudine abhorrere, si potius passam eam esse dicamus, cum maxime persecutio in Galliis sævit, plurimique morte mulctati fuisse noscuntur, quam cum fuit illa remissior; eaque de causa* S. Ro- F *manæ martyrium late sub Diocletiano et Maximiano signavi. Sed nec dissimulare velim, esse in illius Actis, quod huic assertioni meæ refragari videatur. Ita enim habent num.* 4. Cum autem princeps terreni imperii a principe suo diabolo instigatus ad delendam Christianæ fidei religionem et exaltandam idololatriæ superstitionem, per lata terrarum spatia iniquitatis decreta divulgasset, servos Dei et ancillas, ubicunque inventi fuissent, aut idolis immolare, aut per diversa tormentorum genera mortis periculo subjacere adigebat. *Jam vero quæ tandem illa est, inquies, præter universalem Diocletianæam, persecutio, cui allata verba Actorum applicari aptius et congruentius possint? Verum his haud magnopere movebitur, quisquis animum attenderit, non inusitatum id esse, iis potissimum scriptoribus, qui a rerum gestarum temporibus nimio intervallo remoti fuerunt, ut Diocletianæ persecutioni omnium celeberrimæ adscribant, quæ tamen aliquanto prius acciderunt. Testimonio sunt S. Quintini Acta :* Factum est autem, *inquiunt,* in illis diebus, ut persecutio insurgeret Christianorum per universum orbem terrarum : *nec tamen sæculo* IV, *sed* III, *nondum e vivis sublato S. Piatone, martyr occubuit.*

14 *Assentiri iis minime possum, qui S. Benedictam sub Juliano apostata passam volunt; de qua in* *quam sub Juliano apostata,* *Augusta*

A *Augusta Viromanduorum illustrata ad annum Christi* 365 *ita Hemeræus a Passionariis ecclesiæ S. Quintini scribit :* Imitata Quintinum contribulem, eumdemque, ut alii volunt, cognatum Benedicta Romana virgo, peregrinationem etiam, cum aliquot sociabus, ad eosdem Viromanduos instituit, Christianam fidem et ipsa ampliatura. Ministerione publicæ prædicationis? Exempla certe tulit illa ætas, sexus imbecillis Euangelicam prædicationem obeuntis : quæ leges apud Socratem et Sozomenum. Benedictæ sodales Leoberia, collactanea ejus, Jolana, cujus numen infantulis exsuccis, macieque contabescentibus, apud nos propitium esse solet : etc. Passa Benedicta est in Originaco ad Isaræ fluenta : qui locus recessit ab Augusta Verom. Laudunum Clavatum versus, duabus leugis Gallicanis. Ibidemque requiescit corpus ejus. Et ad sacri pignoris tutelam positum monasterium est sanctimonialium Ordinis Benedictini, miraculorum frequentia nobile. In quo adhuc securicula ostenditur, quam Matroculus loci vel dynasta, vel præfectus, Judæus, ut quidam volunt, animo immanius exæstuante, in caput Benedictæ virginis impegit, imperante Juliano desertore. *Ex quo consequens fieret, non modo S. Benedictam, sed etiam* S. Romanam *multo serius, ac dictum est, in Gallias appulisse aut certe passas esse. Verum id cum Actis utriusque* B *Sanctæ haud satis convenit. Obitus enim S. Quintini sub finem sæculi* III *contigit, ut ex num.* 11 *colliges. S. Benedicta autem et* S. Romana *Roma egressæ sunt, cum S. Quintini certamina quorumdam relatione audiri Romæ cœperunt, quod certe ad annum* 361, *quo imperare Julianus cœpit, differri non potest, nedum ad annum* 365, *cum anno* 363 *Julianus occisus sit. Neque admodum verisimile est, Juliano imperante, superfuisse, quos præcedenti sæculo S. Luciani prædicatio Christo lucrifecerat, quibuscum tamen necessitudine fuisse conjunctam* S. Romanam, *ipsius Acta commemorant.*

martyrium obiisse. 15 *Contendet fortasse quispiam, S. Benedictam, sociasque virgines Roma in Gallias fuisse excitas non modo SS. Luciani et Quintini certaminum fama, sed maxime prodigiorum, quæ S. Quintinus operatus est plurima, posteaquam ab Eusebia corpus ejus, quod hactenus aquis obrutum latuerat, repertum fuit : id porro annis circiter* 35 *ab ejus obitu contigisse : fieri proin facile potuisse, ut tum demum Roma egressæ in Gallias venerint; ac dein sub Juliano apostata fidem suo sanguine obsignarint : idque ipsum non modo Hemeræum ex Passionariis S. Quintini tradere, sed Saussayum etiam, et Franciscum Giry ex Auriniacensibus Mss. At certum mihi imprimis non est,* S. Romanam *Benedictæ comitem fuisse : licet* C *enim in Actis* S. Romanæ *fiat mentio Benedictæ; in Actis S. Benedictæ nulla fit* Romanæ. *In utrisque nulla seu Juliani, seu miraculorum S. Quintini, sed tantum SS. Luciani et Quintini certaminum. Præterea Lahierius in Menologio Virginum Acta S. Benedictæ satis prolixa ex Atrebatensi S. Vedasti abbatia accepta sibi præ manibus fuisse, ait, simulque fatetur, haud illis exprimi, quo imperante, fuerit martyrium passa. Cujus autem ætatis et ponderis sint monumenta illa S. Quintini et Auriniacensia, neque auctores illi exponunt, neque ego compertum habeo; quibus non obstantibus, Castellanus ad annum* 286 *S. Benedictam, auctores vero Martyrologii Parisiensis anno* 1728 *editi* S. Romanam *post annum* 290, *S. Benedictam vero post annum* 289 *obiisse signarunt.*

Corpus ejus Bellovacensi 16 *De* S. Romanæ *gestis disseruimus, in quibus, ut diximus, anonymi haud magni momenti auctoritas est : nunc cetera ad illam spectantia, quibus ipsemet forte interfuit, ac propterea majoris in his fidei, persequemur; si tamen prius de prima Sanctæ reliquiarum in S. Petri templum translatione pauca dixerimus. Dum sub ethnicis imperatoribus Christianorum in Galliis persecutio viguit, nulla iis erant publica templa, nulla religionis exercendæ libertas. Hinc fideles, si quæ nacti erant sanctorum Martyrum corpora, clam ea et secretis quibusdam locis sepeliebant, quod et de* S. Romanæ *exuviis factum esse, anonymus scribit : at invalescente paulatim sub Christianis imperatoribus fidelium numero, paulatim quoque Crucis trophæa erigi, templaque vel condi nova, vel antiqua in Christianorum usum ritumque cœpere converti. Sic Lidorius Turonensium anno* 1 *Constantii factus antistes, teste Gregorio Turonensi lib.* x, *c.* 31, *intra ipsum urbis sinum primam postmodum ædificavit ecclesiam, in eamque S. Martinus, tertius illius urbis episcopus, S. Gatiani exuvias intulit. Pari modo* S. Romanæ *corpus ex eo, quo primum humi conditum est, loco in ecclesiam S. Petri civitatis Bellovacensis cathedralem translatum est, sic num.* 5 *scribente anonymo.* Corpus autem ejus a viris Christianis interim sepelitur : quod tamen exarescente idololatriæ insania, et florescente Christianæ religionis doctrina, translatum est in S. Petri sacrario, et honorifice vallatum sepultura. *Rei autem gestæ adjuncta peculiaria vel nulla sunt, vel incomperta.*

17 *Ceterum S. Petri templum, in quo olim* S. Romanæ *corpus depositum, diuque servatum fuit, universæ civitatis antiquissimum est, de quo multa Louvetus toto cap.* 1 *lib.* IV; *e quibus pauca Latine reddo.* Certum est, *inquit,* id temporis, quo civitatis seu castri Bellovacensis muri conditi sunt, templum (quod, exstincta superstitione ethnica, Virgini Mariæ et S. Petro dedicatum est) conditum fuisse atque E exstructum. Tum quod murorum (*et templi*) symmetria sit plane similis, tum quod idola quædam, quæ ethnici adorabant, Occidentali vestibulo etiamnum superstiti spectentur imposita. Porro in hoc templo sedem constituerunt, rebusque divinis usque ad annum MCCLXXII operati sunt Bellovacenses episcopi. At quia anno CMXCVII vel ad æmulationem usque cathedrales ecclesiæ passim innovari cœperunt, ceteris ea re cedere Bellovacenses noluerunt. Verum non modo ecclesias S. Stephani, S. Ægidii, S. Laurentii, et S. Nicolai instaurare, sed et chorum ecclesiæ cathedralis Bellovacensis moliri cœperunt, cujus fundamenta jecit Hervæus episcopus. Qua de causa vetus cathedralis ecclesia opus inferius (le bas œuvre) dici cœpit, quo distingueretur a choro, quem opus superius (le haut œuvre) nuncuparunt. *Varias deinde illius ecclesiæ vicissitudines refert, quas loco citato lector curiosus inveniet. Anno* 991 *conditam seu potius choro auctam pag.* 58 *Loisellus scribit.*

S. Petri templo illatum.

§ III. Templi S. Quintini exstructio et dedicatio, altera reliquiarum Sanctæ translatio et miracula.

F

Guido Bellovacensis episcopus S. Quintino ecclesiam

Sanctæ Romanæ *exuviis potita est S. Petri ecclesia usque ad Guidonis Bellovacensis episcopi tempora, quem circa annum* 1063 *Bellovacensem cathedram adiisse, dixi num.* 3. *Is, cum e decano et custode ecclesiæ S. Quintini et archidiacono Laudunensi factus esset Bellovacensium præsul, suum erga illum amorem et venerationem testatum esse voluit, condita in ejus honorem haud procul a Bellovacensibus mœnibus loco fertili et amœno ecclesia, cui ædificandæ manus admovit anno* 1067, *perfecitque biennio post; qua de re apud Novæ Galliæ Christianæ editores leguntur hi versus :*

Anno millesimo sexagenoque noveno
Est incarnati Verbi sub honore beati
Quintini factus locus iste, Deoque Dicatus.

Eadem Sigebertus Gemblacensis refert in Chronographia partim ad annum 1067, *partim ad* 1069. *Ad illum quidem ita loquitur :* His temporibus Beluacensi civitate suo destituta antistite, Guido decanus custosque ecclesiæ S. Quintini Virdunensis (*imo Viromanduensis*) et archidiaconus Laudunensis constituitur Beluacensis episcopus et a Gervasio Remensi metropolitano consecratur. Qui graviter ferens, carere se præsentia Quintini martyris, in ejus honore et memoria ædificavit ecclesiam, haud longe a mœnibus Belloacæ urbis. *Ad annum vero* 1069

AUCTORE J. B.

AUCTORE J. B.

1069 *hæc habet:* Guido episcopus Beluacensis duobus annis perfectam dedicavit ecclesiam in honore advocati sui Quintini martyris, quarto Nonas Octobris. *Sigebertum secutus Nicolaus de Nos lib.* III *de Canonicis Regularibus. Guidonem ait* statim *ab inauguratione sua ecclesiam S. Quintini ædificari curasse, non animadvertens Sigebertum (si presse accipienda sunt ejus verba) in anno suscepti a Guidone episcopatus falsum esse, ut num.* 3 *ostensum est. Dixi,* Si presse accipienda sunt ejus verba : *non enim hæc omnia eodem anno* (1067) *sed* his temporibis *contigisse, citatus priore loco Sigebertus scribit.*

condit, adjecto Canonicorum Regularium cœnobio,

19 *S. Quintini ecclesiæ Canonicorum Regularium S. Augustini cœnobium idem Guido adjecit, quod circa annum* 1078 *sub S. Ivone, Carnotensi deinde episcopo, florere cœpisse his verbis Sigebertus refert:* Ab hoc tempore cœpit reflorere in ecclesia beati Quintini Beluacensis canonicus Ordo, primum ab Apostolis, postea a beato Augustino episcopo regulariter institutus, sub magistro Ivone, venerabili ejusdem ecclesiæ præposito, postea Carnotensium episcopo. *Auctor Disquisitionum de Canonicorum Ordine anno* 1697 *Parisiis in lucem editarum pag.* 549 *cœnobii illius fundationem refert ad annum circiter* 1070. *De S. Ivone vero ad diem* 20 *Maji in Opere nostro hæc leguntur :* In Kalendario S. Quin-
B tini Bellovacensis, ista in particulari referuntur : Primus abbas hujus ecclesiæ, postea Carnotensis episcopus, dedit nobis triginta volumina, calices quatuor, textum aureum, crucem auream, phylacteria quatuor, cruces argenteas et auratas quatuor, dexteram B. Callisti Papæ, thuribula duo argentea. *Litteræ, quibus hujus cœnobii fundationem confirmat Philippus Galliæ rex, apud Galliæ Christianæ auctæ auctores tom. X ecclesiæ Bellovacensis instrumentis pag.* 246 *insertæ leguntur. Datæ sunt anno Incarnationis* 1079; *in iisque de S. Ivone hujusmodi mentio fit :* Interfuerunt autem et alii, quorum nomina subscripta sunt : Ivo ejusdem ecclesiæ prælatus. *Idem Ivo in Charta Philippi regis, anno* 1080 *ad canonicos Bellovacenses data,* abbas Bellovacensis ecclesiæ beati Quintini *nominatur. Gregorius VII præpositum S. Quintini Ivonem nominat in litteris datis anno* 1083 *ad illum, ejusque successores regulariter promovendos; quas edidit Acherius in Notis et Observationibus ad Guiberti abbatis Opera pag.* 600; *ubi et auctorem Vitæ S. Ivonis lapsus arguendum, ait, quod ad ann.* 1078 *S. Quintini Bellovacensis fundationem rejiciat, tum ob versus a nobis laudatos, tum ob Roberti, Sigeberti continuatoris, verba ad annum* 1066 *et* 1069 *ita loquentis :* Guido Belluac. episcopus duobus annis
C perfectam dedicavit ecclesiam in honore advocati sui Quintini Mart. 4 Nonas Octobris.

eamque, S. Romanæ reliquiis ditatam

20 *Absolutam suis numeris S. Quintini Bellovacensis ecclesiam et sacra supellectile abunde instructam Guido solemni ritu dedicare et* S. Romanæ *exuviis ditare decrevit. Sigebertus, versus* § *hujus principio, Galliæ Christianæ auctæ auctores, aliique passim Guidonem id reipsa præstitisse, aiunt anno* 1069; *Louvetus lib.* IV *cap.* 13 *anno* 1074. *Mendum typographicum crederem, nisi posteriorem annum disertis verbis a Louveto expressum legerem. Annum, uti et diem, qua dedicatio illa contigit, aperte quidem non exprimit anonymus noster, eos tamen characteres chronologicos suggerit, eaque dedicationis adjuncta, e quibus Louvetus refelli facile queat : etenim dies translationis, teste anonymo, is fuit, quo ejus recolebatur memoria, seu* 3 *Octobris.* Transtulit (*Guido*) corpus præfatæ virginis et martyris Romanæ de sacrario S. Petri ad eam, quam construxerat, ecclesiam, uno antequam dedicaretur die, eo videlicet, quo ipsius recolebatur memoria, *inquit anonymus num.* 7. *Dies autem dedicationis, ut num.* 9 *habet, Dominica fuit : consequens itaque est, ut dedicatio ecclesiæ in* 4 *Octobris, translatio vero reliquiarum in diem Sabbathi inciderit, cum pridie dedicationis fuerit habita. Jam vero hæc anno* 1074 *minime congruunt: siquidem hic annus cyclum solis habuerit* 19, *litteram Dominicalem* E; *ac proinde Kalendæ Octobris feriam* 4 *seu diem Mercurii occu-* D
parint; dies vero 3 *Octobris, seu dies translationis diem Veneris, dies denique* 4 *Octobris seu dies dedicationis diem Sabbathi, non Dominicam, cui tamen dedicationem diserte anonymus alligat.*

anno 1069

21 *Nec minus dedicationis adjuncta Louveto repugnant : nam primo, templi S. Quintini dedicationi Odonem Silvanectensem interfuisse, rursum num.* 8 *testatur anonymus : Odoni vero Rollandus jam inde ab anno* 1072 *successerat; in Charta enim, cui titulus :* De dono terræ apud Rubrium facto ecclesiæ Silvanectensi, *quæ apud Novæ Galliæ Christianæ editores exstat tom. X pag.* 206 *instrumentorum, annus Frollandi seu Rollandi tertius anno* 1075 *innectitur, ita ut Odonis episcopatus ad annum* 1074 *extendi nequaquam possit. Deinde quemadmodum anno* 1074 *jam e vivis Odo Silvanectensis excesserat, ita Manasses eodem anno Remensem ecclesiam jam aliquamdiu episcopus rexerat, qui tamen, cum templi S. Quintini dedicationi interfuit, nondum episcopali muneri admotus erat.* Manasses, *inquit anonymus mox laudatus,* tunc nobilis clericus, mox futurus Remensis archiepiscopus. *Anno autem* 1074 *jam annis aliquot Manassem Remensi ecclesiæ præfuisse, ex eo patet, quod anno* 1071 *privilegio ecclesiæ Corbeliensis a Philippo rege concesso rogatu comitis Burchardi subscripserit, ut apud Marlotum* E
tom. II Hist. Remensis pag. 167 *videre est. Plura in hanc rem ex Nova Gallia Christiana in serie archiepiscoporum Remensium congeri possent, sed hæc sufficere arbitror, ut Louveti refutetur opinio.*

dedicat,

22 *At, inquies, Louvetum, dedicationem illam anno* 1074 *contigisse, docuit antiquus cœnobii S. Quintini Bellovacensis codex, in quo et Vita* S. Romanæ *continetur, et hic dedicationis annus diserte expressus invenitur; quemque Louvetus in margine laudavit lib.* IV *cap.* 13, *uti et Hemeræus in Augusta Viromanduorum illustrata ad ann.* 1074, *apud quem ista leguntur :* Pater Guido, ceterique Pontifices, antecedentibus sanctis corporibus, circuitione debita exteriora ecclesiæ purificant, quam ingressi in dedicatione ejus anno Dom. 1074 et in divinæ laudis sacrificio, diem produxerunt in vesperam. *Verum necesse est, ut citatus ab Hemeræo et Louveto codex aut primigeniam* S. Romanæ *Vitam non contineat, aut ea adjectis a rerum minus perito annis, interpolata sit : ratio petitur ex collato utriusque textu, ubi de perfecta S. Quintini ecclesia sermo est; qua de re hoc modo Louvetus legit :* Duobus quippe annis incepit et perfecit eam in decore suo venerandus Guido. *Hemeræus autem isto :* Duobus enim annis incœpit et perfecit eam anno Dom. 1067 in decore suo. *Annum quidem eumdem* F
perfectæ ecclesiæ Louvetus assignat, sed ipso textu expressum non invenit : unde verisimillimum est, Hemeræum textui immiscuisse, quod altera manu (ne id ipsemet fecisse, dicatur) sive in margine sive alibi adjectum erat, idem vero omisisse Louvetum. Subscribendum itaque iis est, qui anno 1069 *dedicationem ecclesiæ S. Quintini habitam volunt, quo cyclus solis fuit* 14, *littera Dominicalis* D. *Kalendæ Octobris feria* 3 *seu dies Jovis, tertia Octobris* S. Romanæ *sacra dies Sabbathi, quarta vero, qua dedicatio celebrata est, dies Dominica, prout exigunt characteres chronologici ab anonymo expressi.*

convocato magno præsulum numero,

23 *Ceterum hanc ecclesiæ S. Quintini dedicationem multum anonymus celebrat, et cum dedicatione ecclesiæ S. Remigii a S. Leone peracta, de qua ad diem* 1 *Octobris pag.* 117 *et seqq. actum est, comparat, tum ob ingentem ad eam undequaque concurrentium multitudinem, tum ob præstantissimorum virorum præsentiam, tum denique ob sacrarum exuviarum copiam, quæ ea occasione, ut antiquus dedicandarum ecclesiarum ritus ferebat, in S. Quintini ædem illatæ fuerunt. Interfuerunt autem solemnitati hi fere præcipui : Guido Ambianensis, Ratholdus Noviomensis, Gualterus Meldensis, Hugo Trecassinus, Odo Silvanectensis, omnes episcopali dignitate conspicui; et Manasses jam tum forte electus Remensis sedis archiepiscopus; hos vero omnes (Manassem*

si

A *si demas*) *anno* 1069 *munus episcopale gessisse, varia monumenta ostendunt, quibus subscripserunt, quæque suis locis referunt Novæ Galliæ Christianæ editores. Adfuit quoque, teste Roberto, Offredus sive Effredus S. Quintini Viromandensis decanus; quem ex oscitantia scriptoris prætermissum esse, Claudius Hemeræus asserit. At illum generali nomine complecti anonymus potuit, cum ecclesiæ S. Quintini venerabiles personas S. Quintini martyris corpus secum advexisse notavit; quibus et Heribertum Viromanduorum ea tempestate comitem addendum esse, contendit his verbis :* Et quamquam liber ille cœnobii Bellovacensis non meminerit Heriberti præsentis festo, non defuisse tamen eum illi solemnitati, illique in Patronum officio Christianæ devotionis, cum Augusta sacrum ejus carpentum Bellouacos veheretur, frequentissimo præsertim cœtu cleri subsequente, Viromanduæque nobilitatis et plebis, Heriberti pietas in Superos, religiosus timor ejus, ne qua fraude furtove sacra pignora, vel aliqua portio custodis Divi sibi Veromanduisque deperiret; partem Bellovacensis agri complexus Heriberti principatus, et quæ verba infra sequuntur, CONVENIT UNIVERSUS VICINÆ LONGINQUÆQUE PROVINCIÆ PRINCIPATUS, certa ratione persuadent. *Sed verba illa in* S. Romanæ *Vita, prout apud Acherium exstat, non le-*
B *guntur : sola vero Heriberti pietas rem certam non facit.*

circumlatisque variis Sanctorum reliquiis.

24 *Dedicationis illius celebritatem non parum auxere tum* S. Romanæ, *tum aliorum Sanctorum reliquiæ, quæ eo die fidelium venerationi expositæ in eadem ecclesia fuerunt, rituque solemni circumlatæ, nimirum SS. Quintini et Luciani martyrum, quorum ille Veromanduis, hic Bellovacensibus patronus est; S. Justi, cujus Martyrologium Romanum ad diem* 18 *Octobris his verbis meminit :* In territorio Beluacensi sancti Justi martyris, qui adhuc puer in persecutione Diocletiani sub Rictiovaro præside cæsus est. *Hujus reliquias circa ann.* 850 *e vico cognomine, Normannorum metu, Bellovacum translatas esse, ibique ad suam usque ætatem quievisse, lib.* III *cap.* 11 *Louvetus scribit, aliumque facit ab eo, qui in ecclesia B. Virginis Lutetiæ Parisiorum colitur. Eodem quoque tempore Bellovacum translatæ sunt reliquiæ SS. Geremari et Ebrulfi, uti et SS. Angadrismæ et Constantiani, quorum omnium hic mentionem anonymus facit. Videri potest tom. VI Septembris pag.* 695 *et seq. : ubi de S. Geremaro, ejusque reliquiis Bellovacum translatis non pauca disputantur. S. Ebrulfi Acta ad diem* 25 *Julii illustrata sunt : de S. Angadrisma ad diem* 14 *Octobris, quo colitur, suus erit dicendi locus. S. Constantianus colitur die*
C 1 *Decembris. Prolixo eum elogio Saussayus celebrat, quod ita concludit :* Hujus tamen corpus tot radiis coruscum postea ad agrum Bellovacensem translatum fuit, ad Bretolium monasterium, pia cura Goduini fundatoris, Bretolii comitis et Carnutensis vicedomini, qui ibidem quiescit. *Ceterum egregia in hospites suos liberalitate usus Guido episcopus, S. Quintini digitum dono accepisse, et in novo cœnobio deposuisse, ubi multo honore cultus est, ad annum* 1074 *Hemeræus est auctor.*

Cœnobium canonicorum Regularium,

25 *Fluxerat hactenus cura et largitate Guidonis episcopi cœnobitis S. Quintini e voto res : at non ita multo post sortis vicissitudinem experiri coacti sunt non levem : pulso enim a Philippo rege in exsilium Guidone, ad nihilum prope redacta est ejus sedes, rebus suis spoliati canonici, erepta in primis S. Quintini ecclesiæ ornamenta. Exsilii Guidonis causam, quam anonymus tacet, novæ Galliæ Christianæ editores hanc adducunt :* Huic porro monasterio (*S. Quintini*) a se condito plura dominia ac parochias contulit (*Guido*) interim expostulantibus populo et clero, quod, ut illud cœnobium conderet, ditaret, ornaretque, subditos suos oppressisset, nec pepercisset ecclesiis, querelæ ad regem et optimates in præsulem delatæ, quæ etiam pervenere usque ad Alexandrum II Papam, qui Gervasio archiepiscopo scripsit anno circiter 1064 epistolam 18, ut de his rebus inquireret. *Atque hæc quidem citatis Alexandri litteris satis conformia sunt, in quibus de Guidone ita loquitur Pontifex :* Beluacensem autem episcopum, quem res ecclesiasticas et populum Dei atrociter disperdentem audivimus, si verum est, jubemus ita virga sanctæ auctoritatis ferias, ut ceteri, si qui sunt similes ejus, exemplo corrigantur.

AUCTORE J. B.

absente Guidone,

26 *Verum ea, quæ de cleri populique expostulatione, de querelis ad regem, optimates, et Alexandrum Pontificem delatis, hujusque ad Gervasium Remensem archiepiscopum litteris narrantur, non de tempore, quo jam S. Quintini cœnobium perfectum absolutumque erat, at de prioribus Guidonis in episcopatu annis, quibus ædificium illud meditari cœpit, et ad id necessaria comparare, intelligenda sunt, quamquam illud alterum prædictorum auctorum verba insinuare videantur. Etenim non nisi anno* 1069 *perfectam fuisse S. Quintini ecclesiam, vel ii ipsi, de quibus agimus, auctores scribunt, cui biennio tantum ante manus primum admotas fuisse, ex anonymo liquet; atque adeo fieri minime potuit, ut jam inde ab anno* 1064 *vel circiter de Guidone, quasi in Operis illius exstructionem nimios jam sumptus contulisset, apud Pontificem depositæ fuerint querelæ, isque jam tum Gervasio rescripserit, ut de his rebus inquireret. Adde, Gervasium in vivis esse desiisse anno* 1067
vel 4 Non. Jul., quod iidem auctores tradunt; vel E
4 Aprilis, quod Marlotus asseruit : sancti vero Quintini ecclesiam non ante hunc annum condi cœpisse, jam dictum est in superioribus sæpe. Jam vero, quæ porro secuta sunt, audiamus.

gravia patitur:

27 Guido vero, *inquiunt, quos dixi, auctores,* Romam confugit ad Alexandrum, a quo postquam benigne susceptus esset, in Franciam eodem anno (1064 *vel circiter*) reversus est, probavitque anno 1072 fundationem canonicorum in ecclesia S. Vedasti, ex Loisello pag. 254, ac Louveto tom. I pag. 695; et eodem circiter anno institutionem decani in ecclesia collegiata Gerboredi, quæ ex Pilletio fundata fuerat sub Hugone Capeto rege, ut videre est apud eumdem Pilletium, pag. 24 et 44. Sed paulo post concitata rursus procella, ejectus est ex urbe sua anno MLXXIII tam a plebe sua, quam ab ipso rege. Unde profectus iterum Romam recepit se ad Gregorium VII Papam, cujus patrocinio controversia omni cum rege, cum Castellano urbis, et plebe aliisque composita, obtinuit absolutionem ab eodem summo Pontifice in synodo (*Romana anni* 1074) pro clericis et civibus, qui ob injurias illatas excommunicati fuerant. Id nos docent præcipue Gregorii epistolæ 74 et 75 lib. I scriptæ Idib. April. an. MLXXIV clero et populo Bellovacensi, et ipsi regi; *quibus nimirum utrosque serio admonet*
Pontifex, regem, ut illata Bellovacensi Ecclesiæ F
damna resarciat; clerum vero et populum, ut debitam præsuli suo obedientiam præstent. Exstant illæ apud Loisellum pag. 255 *et* 256, *sed male ad annum* 1073 *referuntur : cum quod Bellovacensium absolutionem in concilio Romano anno* 1074 *celebrato Guido, memorabili sane exemplo, impetraverit, tum quod hæ litteræ datæ sint Indictione* 12, *Idibus Aprilis, ac proin anno* 1074.

sed eo reduce, damna resarcit, circumductis Sanctæ reliquiis.

28 *Pulso in exsilium Guidone, in canonicos Regulares S. Quintini, quos ille et instituerat et bonis prædiisque ditarat, præcipue sævitum est, adeo ut præ inopia, teste Louveto, vel ipsam sacram supellectilem oppignerare compulsi fuerint : verum reduce ad sedem Guidone anno* 1075 (*quod ex charta, cui eo anno subscripsit, apud Loisellum pag.* 260, *patet*) *sub idem fere tempus* circumtulerunt egregiam virginem ROMANAM, *inquit anonymus num.* 10, per vicinas regiones, in redimendis ecclesiæ ornamentis expensuri, quidquid eis a fidelibus offerretur; *et eo quidem fructu, ut ad monasterium reduces ornamentorum maximam partem piorum hominum largitione redemerint. Simile quid etiam de S. Ebrulfi reliquiis anno* 1457 *Bellovaci factum fuisse, accepimus. Ceterum propitiam sibi* S. Romanam *ea occasione fidelium pietas habuit, ut gemina miracula produnt, quæ recenset anonymus. Quamquam autem*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

non nisi duo explicarit, his tamen plura sanctam Virginem effudisse in homines beneficia, ac effundere porro perrexisse, satis hæc verba declarant, quibus narrationi suæ finem imponit : His atque aliis virtutibus insignis, gloriosa Virgo cum apud Beluacum referretur, communi exultatione ab omni populo recipitur, et ad ecclesiam S. Quintini, unde asportata fuerat, lætis psallentium, veniamque postulantium vocibus deducitur, et inter Sanctorum Sancta reponitur. Ubi si quis fide certa Dominum deprecaturus advenerit, sine dubio postulata amborum intercessionibus obtinebit : quod multarum infirmitatum curationes et crebræ laborantium nobis insinuant consolationes. *De quibus sane doleo, nihil a me usquam esse repertum. Addit Arturus in Gynæceo sacro ad diem 4 Februarii,* S. Romanæ *corpus, liberalitate domini Michaelis Prioris de Poix, thecæ locupletiori, mireque ornatæ anno* 1520 *fuisse inclusum.*

VITA

Auctore anonymo.

Ex Ms. abbatiæ S. Quintini Bellovacensis.

B

CAPUT I.

S. Romanæ martyrium.

Missos a S. Romana Ecclesia

Deus bonus, justus, omnipotens, qui misericordiam suam humano generi numquam negavit, omnesque in commune mortales ad cognitionem sui abundantissimis semper beneficiis erudivit, voluntariam errantium cæcitatem, et proclivem in deteriora nequitiam secretiore consilio, et altiore pietate misertus est, mittendo Verbum suum, coæquale sibi atque coæternum : quod caro factum divinam naturam naturæ contemperavit humanæ, ut illius ad infima inclinatio, nostra fieret ad summa provectio. Ut hujus inenarrabilis gratiæ per totum mundum diffunderetur effectus, cum duodecim Apostoli per Spiritum sanctum omnium edocti sermocinatione linguarum imbuendum Euangelio mundum, distributis sibi terrarum partibus, suscepissent, beatissimus Petrus Apostolici ordinis princeps, et Coapostolus ejus Paulus, vas electionis ad arcem Romani destinantur imperii, ut lux veritatis, quæ in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus diffunderet. Hæc autem duo præclara divini seminis germina in quantas segetes populorum pullulaverint, attestatur ad passionis tolerantiam eorum C exemplo roborata ibidem occisorum innumerabilium copia martyrum.

in Galliis fidei Christianæ præcones

2 Romana igitur ab eis plantata Ecclesia et a successoribus eorum irrigata, Domino præstante incrementa, ad exstirpandas antiqui hostis versutias, per diversas mundi partes direxit de fidei suæ fonte potatos divini prælii bellatores. Hujus intentionis devotione egressi sunt ex eadem urbe duodecim Christi milites nobilissimi et egregii
a prædicatores *a*, qui Galliarum se ingerere non dubitarent atrocitati, idololatriæ eradicaturi falsitatem et fidei seminaturi veritatem. Inter quos velut lucernæ super candelabra positæ, effulserunt
b Christi martyres Quintinus atque Lucianus *b*, quorum alter Ambianensem, alter vero Beluacensem, quoadusque insigni martyrio coronarentur, adorsi sunt expugnare incredulitatem.

imitata S. Romana, Bellovaci

3 Erant eodem tempore Romæ in sanctæ conversationis habitu duodecim virgines generosæ, invicem sibi una religiosæ fidei familiaritate conjunctæ : in quarum mentibus virtus sacræ opinionis procreaverat honorabile culmen gratissimæ honestatis. Eruditæ enim erant multimodis virtutum generibus, et sanctarum documentis Scripturarum formabantur omni opere pietatis, proficientes sanctæ devotionis gratia, divina eis propitiante clementia. Audientes itaque quorumdam relatione multimoda supradictorum martyrum certamina, D simili desiderio accensæ, concordante voto, neglectaque patriæ et parentum dulcedine, fines Gallorum, Domino ducente, feruntur advenisse *c*. c
Præcordialiter enim scientes, quoniam quicumque plus laborat in Dei servitio, majoris præmii remuneratione condignus habebitur in futuro, elegerunt temporales sustinere angustias, quibus retributiones nanciscerentur æternas. Nulla dolositas, nullus rancor invidiosæ fraudis obviaverat in itinere Sanctis, quoniam unitæ erant auxilio dexteræ cælestis. Gratia autem divini Spiritus admonente, ab invicem separari jussæ sunt; quo unaquæque earum suo ingenio fructum multipliciter acquireret Deo. Beata igitur nomine et merito Benedicta *d* cum d
quadam collactanea sua Leoberia *e* Laudunum *f* e f
venit. Et Romana Beluacum *g* adiens, cœpit toto g
cordis affectu Domino famulari. Sociata enim quibusdam Christianis, quos Dominico ovili adjecerat prædicatio S. Luciani, instabat jejuniis, et orationibus crebris, et despiciebat omnia pro amore patriæ cælestis. Erat enim miræ patientiæ, sanctæ humilitatis et cælestium gratiarum exornata donis; mente tranquilla, sermone nitida et opere sancta. Sic antecedebat nobilitatem corporis nobilitas mentis. E

martyrii lauream

4 Cum autem princeps terreni imperii *h* a principe suo diabolo instigatus ad delendam Christianæ h
fidei religionem, et exaltandam idololatriæ superstitionem, per lata terrarum spatia iniquitatis decreta divulgasset, servos Dei et ancillas, ubicumque inventi essent, aut idolis immolare, aut per diversa tormentorum genera mortis periculo subjacere adigebat *i*. Urbs in monte constituta, beata videlicet i
Romana, supra fundamentum, quod est Christus, posita, occultari non potuit. Accepto enim in vase oleo, accensam vigilans lampadem, quæ minime extingui posset, habuit, quæ ab amoris Christi flagrantia neque minis suppliciorum, neque deceptionibus blandimentorum aliquatenus tepefieri potuit. Resistens igitur fortiter persecutoribus, accepta capitali sententia, maluit pro Christo mori, quam diabolicæ servitutis spurcitia inquinari. Transverberata est itaque gladio piissima Virgo *k*. k
Cujus anima stola innocentiæ et virginitatis ornata, summi Regis conspectibus est præsentata, Agnum, quocumque ierit, cum his, qui sine macula sunt, ante thronum Dei secutura.

tumulumque nanciscitur; at dein honoratiore reconditur.

5 Corpus autem ejus a viris Christianis interim sepelitur : quod tamen, exarescente idololatriæ insania, et florescente Christianæ religionis doctrina, translatum est in S. Petri sacrario, et honorifice vallatum sepultura. Sed quoniam * priscis affuere temporibus, artati persecutionis instantia, ordinem passionis ejus non scripserunt; et posteri de ea, quæ non perspexerunt, ne adinventores innotarum rerum æstimarentur, asserere dubitaverunt; decreverunt majores nostri diem martyrii ejus se non solemniter celebrare, nec tamen memoriam ejus passi sunt omnino insolescere, scientes, quod martyrio coronata, Christi cohæres regnat in gloria. F

* adde qui

ANNOTATA.

a *S. Dionysium intelligit ejusque socios, qui variis Galliæ locis fidei lucem suis prædicationibus intulerunt : S. Dionysii socii secundum Acta S. Fusciani hi fuere : SS. Fuscianus, Victoricus, Piato, Ruffinus, Crispinus, Crispinianus, Valerius, Lucianus, Marcellus, Quintinus et Regulus. Alibi paulo aliter recensentur.*

b *Uterque S. Piatone prior occubuit. Vide Comm. præv. num.* 11.

c *Quod de duodenario isto Virginum numero anonymus narrat, parum certum est. Reliqua vero, quæ hic ponuntur, ex Actis S. Benedictæ virginis martyris fere descripta videntur.*

d *Agetur de ea ad diem* 8 *Octobris.*

e *De illa nihil compertum mihi est, præter id, quod tum hic, tum in Actis S. Benedictæ narratur.*

f *Suessionum urbs est in Gallia Belgica ampla et*

A *et munita* 30 *leucis Lutetia Parisiorum in ortum æstivum distans, Suessione* 9, *Guisia* 7, *Remis* 10. *Ex Baudrando.*

g *De* Bellovaco *vide num.* 1 *Comm. præv.*

h *Verisimiliter Diocletianus. Vide num.* 12.

i *Hinc haud consequens fit,* S. Romanam *passam fuisse sæculo* IV, *quamvis verba illa Diocletiani persecutionem sub initium sæculi* IV *cœptam denotare videantur. Vide num.* 13 *Comm. præv.*

k *Verisimiliter inter annum* 287 *et* 292. *Post annum* 290, *inquit Martyrologium Parisiense novum.*

CAPUT II.

S. Romanæ reliquiarum translatio.

Regnante Galliæ rege Philippo,

Nostris vero temporibus *a* cum comes Flandriensis Balduinus *b* puerum Philippum, Henrici regis filium, ad regni proveheret solium *c*, ipsumque pro eo disponeret regnum, civitas Beluacensis suo destituta est antistite *d*. Annuente igitur supernæ pietatis æquitate, Guido decanus, custosque ecclesiæ S. Quintini Vermandensis *e*, et archidiaconus Laudunensis *f*, constitutus est a præfato principe Beluacensium episcopus, ordinante eum B cum ceteris ejusdem provinciæ episcopis viro illustri Gervasio Remensi metropolitano *g*. Vir quippe nobilis prudenter ascendens altiores gradus Ecclesiæ, adeptus est culmen episcopale. Qui facile non carere se ferens præsentia martyris, de cujus uberibus ecclesiæ suxerat lac doctrinæ spiritualis, in honore et memoria ejus ædificavit ecclesiam haud longe a mœnibus Beluacæ civitatis in amœnissimis locis. Circumdata enim pratorum, fluminisque jucunditate, et vinearum ubertate, alacriores efficit ibi conversantes, vernæ viriditatis continua recreatione, et purissimi aeris delectatione. Quæ cum sit admirabilis specie suæ compositionis, admirabilior haberi potest ipsa facilitate celeberrimæ constructionis. Nulla enim tam brevi spatio tantum opus efficeret vis humana, nisi intercedente martyre, virtus auxiliaretur divina. Duobus quippe annis incepit, et perfecit eam in decore suo *h*.

Guido Bellovacensis episcopus

7 Idem reverendus Guido episcopus dealbatam undique et depictis insignitam laquearibus, honoratam pretiosis ad cooperienda altaria, sive parietes in gyrum ornamentis, cum sacerdotalibus reliquorumve ministrorum indumentis, ornatam auri et argenti copia, unde honorabiliter deforis decorata sunt multa sancti Euangelii volumina, perfecta sunt vasa ad conficiendi * Dominici Corporis et C Sanguinis Sacramenta, et ad reliqua ecclesiasticis utilitatibus congrua mysteria, additis redditibus, quæ sufficere possint quam plurium canonicorum necessitatibus, patratis circum multis ædificiis vitæ eorum maxime opportunis. Qui inspiratione divina, sapienti usus consilio, cum grandi honore, comitantibus turbis psallentium clericorum atque laicorum, transtulit corpus præfatæ virginis et martyris Romanæ de sacrario sancti Petri *i*, ad eam, quam construxerat ecclesiam, uno antequam dedicaretur die, eo videlicet, quo ipsius recolebatur memoria *k*, nulla hominum providentia observante, sed solius Dei gratia ad exaltandam suæ Martyris gloriam disponente. Constitutum est, namque ut ab eodem tempore annis omnibus ejus festivitas honore illic congruo celebraretur. Aggregavit idem episcopus undique collectas multorum Sanctorum reliquias, quarum partem in altaribus et in Sanctis Sanctorum *l* collocaret, partem auro et lapidibus includens, sancto altari ad adornandum templum anteponeret.

h *i* *k* *l*

* conficienda

in conditam a se S. Quintini ecclesiam,

8 Sed quoniam de ejus dedicatione ecclesiæ fecimus mentionem, non inconvenienter videtur aliqua de ipsa disserere. Quoniam nec multo ante tempore, nec post dedicatam sancti Remigii ecclesiam a domno Leone Papa viro sanctissimo *m* audita est in aliqua mundi parte tam gloriosa dedicatio. Ad hanc advenientes ecclesiæ sancti Quintini venerabiles personæ, triumphali honore advexerunt secum ipsum corpus egregii martyris. Convenerunt etiam cum copioso cleri militiæque comitatu multi episcopi, Guido Ambianensis, Ratholdus Noviomensis, Gualterus Meldensis, Hugo Trecassinus, Odo Silvanectensis, Manasses tunc nobilis clericus, mox futurus Remensis archiepiscopus *n*. Convenit utriusque sexus, diversarumque ætatum innumerabilis populus. Qua alacritate, quo triumpho occurrit episcopus Beluacensis advocato suo martyri Quintino et coepiscopis suis? quotiens et quanta obedientia obtemperantes ei in ipsa die solemniter secum processerunt Beluacenses canonici? Quæ lætitia, quod gaudium per vicos et plateas agebatur? Non enim indigena erat, qui non amicum, propinquum, socium, hospitem advenisse cognosceret, lætusque amplexaretur, cum in eorum susceptione nemo gravaretur. Curia enim episcopalis sufficienter omnibus omnia distribuebat necessaria.

m *n*

AUCTORE ANONYMO.

et insigni pompa dedicatam infert Sanctæ reliquias

9 Orta est interim Dominica dies *o* : et ex præcepto antistitis processit ad dedicandam ecclesiam congregatio omnis clericorum atque monachorum cum sanctorum corporum pignoribus et reliquis sacræ militiæ insignibus. Hic ergo sanctorum sociorum Quintini et Luciani corpora sibi obviam facta sunt. Hic sancti pueri et martyris Justi, sanctorumque Geremari et Ebrulfi, atque Constantiani confessorum, hic sanctarum Romanæ, atque Angadrismæ virginum corpora collecta sunt. Congregata multitudine infinita, pater Guido ceterique Pontifices sacris accinguntur indumentis : qui, antecedentibus se sanctis corporibus, circuitione debita exteriora ecclesiæ purificant; ut, quod illi agebant visibili mysterio, invisibili * sanctificaret effectu. Quam deinde ingressi in dedicatione ejus *p* et in divinæ laudis sacrificio diem perduxerunt in vesperam. Quibus peractis, omnes qui advenerant, sine alicujus exceptione personæ, non solum illo, sed et subsequenti die suprascripti patris solemne recepit convivium. Completa itaque tantæ dedicationis exultatione, idem coepiscopos suos recedentes amplissimis lætificavit muneribus. Competenti autem Virgini et Martyri veneratione sanctam Romanam, in præfata ecclesia quiescentem, annis pluribus honoravit.

o E

* subaudi Deus

p

quæ, dum per varia loca

10 Illa vero, quæ dubitantibus, et se non digne venerantibus noluit aperire, credentibus et honorantibus eam, quod ab omnipotenti pietate, quæ vellet, obtineret, evidentibus documentis asseruit. Nam cum rex Philippus adolescens, de procuratoris potestate egressus, regni sui gubernacula suscepisset *q* et juveniliter ejus iracundia exardescens in sæpe dictum venerabilem virum Beluacensem F episcopum non recte, non jure expulsum ab episcopatu suo, ablatis omnibus, anno integro exilii pœna fatigasset *r*, tandem recuperata regis benevolentia, desolatæ et pene ad nihilum redactæ sedi suæ restituitur episcopus *s*. Cum vero major vastitas, vehementiorque desolatio et ornamentorum alienatio ecclesiæ, quam construxerat, incubuisset, clerici condolentes, eam, cui serviebant, diutius esse inornatam, simulque auctorem ipsius a redemptione eorum, quæ ablata fuerant, allevare cupientes, circumtulerunt egregiam virginem Romanam per vicinas regiones, in redimendis ecclesiæ ornamentis expensuri quidquid eis a fidelibus offerretur. Qui cum pago Vilcasino gradientes, apud Medantum *t* pervenissent, extra oppidum in quadam parochia hospitium habere decreverunt.

q *r* *s* *t*

circumferuntur,

11 Erat in eodem oppido quidam languens Berengarius, qui per triennium infirmitate detentus a lecto non surrexit. Hic audiens clericos cum sancto corpore advenisse, mandat eis suppliciter per affines suos, ut sibi una nocte ante sanctam Virginem permittant excubare. At sacri thesauri custodes primo cautæ observationis gratia omnem a se segregandum extraneum, nec hunc accipiendum dictitantes, mox presbyterorum et reliquorum non spernendi testimonii virorum, bonum

AUCTORE ANONYMO.

bonum esse illum hominem, sed languere, referentium, precibus inflexi, petitioni ipsius acquiescunt. Allatus est itaque in lecto, qui se movere non poterat. Qui quantam fidem habuerit, quantaque devotione supplices Deo preces sanctæque Virgini obtulerit, sanitas reddita declaravit. Collocutus namque post noctem mediam cum sacri corporis ministris, testatus est, se sanctam virginem Romanam visitasse, et omnem infirmitatem ab eo abstulisse. Quo audito, læti usque dum lucesceret in divinis laudibus permansere. Venientibus autem mane ad ecclesiam presbyteris cum populo, gaudens referebat in publicum sanus factus, quanta liberationis gratia, interveniente sancta Virgine, resperserit eum Dominus. Divulgata illico res per oppidum ad venerationem Virginis excitat universos. Quam cum hymnis et canticis suo oppido inferentes, in ecclesia sanctæ Mariæ semper Virginis hospitalitate honorifica receperunt. Cumque die altero ministri sancti corporis cum eodem recederent, sanitati redditus pariter profectus est. Cumque admoneretur, ut rediret, respondit, se nullatenus domum suam ingressurum, neque a sancta Virgine recessurum, donec, unde egressa fuerat, ad sancti martyris Quintini reportaretur ecclesiam. Quod et fecit, et se sancto
B Quintino, et sanctæ Romanæ liberatrici suæ in servum perpetuum dedit.

miraculis illustrantur.

12 Itinere vero, quod cœperant, pergentes, cum longitudine viæ fatigati Argentolio *u* requiescerent, quanta benedictionis suæ largitate famulos suos beatissima Virgo paverit, referamus. Erat enim tempus Quadragesimale, in quo inundatio pluviarum exuberantiam fluviorum auxerat : ipsaque exuberantia capiendorum facultatem piscium excluserat. Cum autem alumnos sanctæ Virginis et extensum iter, et prolixius jejunium indulgere sibi largiore refectione admonerent, egressi ad vicini fluminis ripam piscatores, quos de navicula egredientes conspiciunt, ut sibi pisces pro amore sancti Corporis, quod secum deferebant, tribuerent aut venderent, postulabant. Qui prius sciscitantes unde, et cujus meriti esset sanctum illud Corpus, et quo nomine diceretur; tandem responderunt, se neque pisces habere, neque aliquos in transactis quindecim diebus proximis accipere potuisse, totumque diem illum in opere tali frustra consumpsisse, et tamen in nomine Domini, et honore sanctæ Virginis iterum in aquam ingressuros, et si quid acciperent, ei alacriter oblaturos. Res mira, credibilis eorum, qui videre et affuere, assertionibus comprobatur. Mox enim ut ingressi
C flumen dimiserunt in eo rete, conclusa est piscium copiosa multitudo : de quibus, plurimis sibi retentis, obtulerunt sancto Corpori nonaginta quinque. His atque aliis virtutibus insignis gloriosa Virgo, cum apud Beluacum referretur, communi exultatione ab omni populo recipitur, et ad ecclesiam sancti Quintini, unde asportata fuerat, lætis psallentium, veniamque postulantium vocibus deducitur, et inter Sanctorum Sancta reponitur. Ubi si quis fide certa Dominum deprecaturus advenerit, sine dubio postulata amborum intercessionibus obtinebit : quod multarum infirmitatum curationes et crebræ laborantium nobis insinuant consolationes.

SS. Romanæ et Quintini cultum auctor commendat.

13 Nos ergo festivitatem sanctæ Romanæ unanimiter et cum gaudio celebremus, pretiosumque supradictum martyrem cum ea imploremus, ut ipse pro fundatore et glorificatore ecclesiæ suæ; et ipsa pro institutore et amplificatore solemnitatis suæ domno Guidone episcopo, et devoto clero, omnique populo intercedere dignentur *x* apud D
eum, cui servierunt, cui placuerunt, in quem vivunt, per quem possunt, quod possunt, qui est benedictus, et laudabilis et gloriosus, superexaltatus in sæcula, amen. *x*

ANNOTATA.

a *Hinc collige, quæ sequuntur, scripta fuisse ab aliquo, qui tum temporis vivebat.*

b *Hujus nominis V, cognomento* Insulensis.

c *Successit Henrico I Galliæ regi* Philippus *pariter I anno* 1060, *natus anno* 1053.

d *Guilberto seu Goisberto, cujus obitum anno* 1063 *Louvetus consignat.*

e Fanum S. Quintini *munita Picardiæ civitas ad Somonam fluvium in diœcesi Noviomensi.*

f *Vide litteram* f *in Annotatis ad caput* 1.

g *Rexit ecclesiam Remensem ab anno* 1055 *usque ad annum* 1067 *secundum Galliæ Christianæ auctæ scriptores : Guidonem autem ordinavit anno* 1063 *aut* 1064.

h *Hemeræus ad annum* 1074 *legit :* Duobus enim annis incœpit et perfecit eam anno MLXVII in decore suo: *quod non de completa, sed cœpta S. Quintini ecclesia intellige. Vide num.* 19.

i *Vide, quæ de ecclesia S. Petri dicta sunt num.* 18. E

k *Nempe* 3 *Octobris : nescio, qua de causa Arturus ad diem* 4 *Februarii, Lahierius vero ad diem* 2 *de* S. Romana *agant.*

l *Id est, in Sanctuario, seu majoris altaris loco, servandis Sanctorum reliquiis destinato.*

m *De ea fuse actum est tom. I Octobris pag.* 117 *et seqq.*

n Guido *Ambianensi ecclesiæ præfuit ab anno* 1058 *usque ad* 1075. Ratholdus, *seu* Ratbodus *Noviomensi ab* 1068 *usque ad* 1098. Gualterus *Meldensi saltem ab anno* 1045 *usque ad* 1082. *De* Odone *Sylvanectensi, et* Manasse *Remensi vide dicta num.* 22. *De* Hugone *autem Trecassino Sammarthani fratres ita scribunt :* Isque (*Hugo II*) aut superior (*Hugo I*) affuit sacro Philippi I regis anno 1059, cujus etiam diplomati subscripsit 1067 pro confirmatione prioratus S. Martini Parisiensis : *anno* 1071 *et* 1075 *cartæ Floriacensi subscriptus reperitur.*

o *Die* 4 *Octobris anni* 1069, *ut num.* 21 *et seqq. ostensum est.*

p *Apud Hemeræum male insertum legitur :* anno 1074.

q Philippus *Galliæ rex a morte Balduini anno* 1067 *per se regnum administrare cœpit, licet pauciores, quam tum temporis requirebantur, nempe* 15 *tantum annos numeraret, inquit Daniel in Historia Franciæ; cum Balduino nemo substitutus sciatur.* F

r *In exsilium pulsus est Guido* 1073.

s *Anno* 1074.

t *Pagus* Vulcassinus (le Vexin) *a Gisortio ad Pontesiam protenditur Ittam inter et Isaram seu Esiam et Bellovacensi territorio contiguus est : duplex distinguitur Franciscus et Normannicus : in illo ad Sequanam oppidum situm* Meulan *Gallice dictum,* Mellentum *vocat Castellanus. Haud procul hinc aliud quoque oppidum in eodem Vexino Francico ad Sequanam situm, cui nomen Gallicum* Mante, *quod Castellanus* Meduntam *nominat : vocum* Medantum *et* Medunta *affinitas, de posteriori hic sermonem esse, utcumque innuit : at Louvetus diserte habet* Meulanc.

u *Vicus elegans prope Parisios Gallice* Argenteuil, *qui tunica Domini inconsutili gloriatur.*

x *Altera nota temporis, quo hæc ab anonymo exarata sunt.*

DE

A D

DE S. HESYCHIO CONF. S. HILARIONIS DISCIPULO.

MAJUMÆ IN PALÆSTINA.

SYLLOGE.

J. B.

§ I. S. Hesychii memoria sacra, laus apud Græcos, a synonymis distinctio, aliaque nonnulla.

POST ANNUM CCCLXXIII. *S. Hesychius Sozomeno*

Sanctum Hesychium *Sanctorum Fastis antiquorum martyrologorum nemo inscripsit : Baronius vero, quemadmodum S. Maximianum Bagaiensem episcopum hoc pariter die cultum ob celebratas potissimum illius a S. Augustino laudes Martyrologio Romano inseruit, ita et* S. Hesychium, *quem S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis abbatis non semel laudavit, eidem pari de causa intexuit, ejusque præconium expressit hoc modo :* Quinto Nonas Octob. in Palæstina S. Hesychii confessoris, discipuli sancti Hilarionis et in peregrinatione socii. *Celebre inprimis* Hesychii *nomen apud* B *Græcos fuit : eum Nicephorus Callistus Historiæ Ecclesiasticæ lib.* IX, *cap.* 15, *et Sozomenus lib.* III, *cap.* 14 *inter S. Hilarionis discipulos celeberrimum appellant. Et rursus lib.* VI *cap.* 32 *hæc de* S. Hesychio, *aliisque Palæstinæ monachis Sozomenus narrat :* Sed et Palæstina monachorum domiciliis florebat. Nam et plerique eorum, quos supra in rebus gestis Constantii enumeravi, adhuc superstites, hanc disciplinam summa cum laude excolebant. Et horum consuetudine ac sermonibus alii instituti, ad summum virtutis apicem pervenerunt, et ad majoris gloriæ cumulum monasteriis illic positis adjuncti sunt. Ex quorum numero fuit Hesychas (*sic* Hesychium *nominat*) Hilarionis sodalis; et Epiphanius, qui postea Salaminis in Cypro episcopus fuit. Et Hesychas quidem in eodem, quo magister, loco philosophatus est, *seu vitam duxit monasticam.*

et Nicephoro laudatus, 2 *Nicephorus quoque lib.* XI, *cap.* 39 *sic habet :* In Palæstina quoque eo tempore plurimi floruere solitarii philosophi. Adhuc enim superstites erant, quos, cum de Constantini (*lege* Constantii, *ut Græce habetur*) imperio ageremus, diximus scientia et vita monastica effulgentes. Sed et alii cum illis institutis illorum enituere, qui virtutis profectu, non pœnitenda laude et gloria monasteria auxerunt. C Horum præcipuus fuit Hesychas, Hilarioni illi, vita ea, quæ secundum Deum est, longe præstantissimo, sodalis carissimus. Item virtute præclarus Epiphanius, qui longo post tempore ecclesiæ Salaminiæ episcopus præfuit. Et Hesychas quidem quietis officinam apud Gazam instituit, eodem, quo sodalis seu magister, in rebus omnibus secum consentiens Hilarion, loco. *Tanti autem discipulum* Hesychium *Hilarion Magnus fecit, ut et illo delectaretur vehementissime, rerumque suarum moriens, etsi absentem, hæredem scripserit, teste S. Hieronymo in Hilarionis Vita cap.* 22 *et* 38 *ante annum* 392 *exarata, seu cum nondum ab obitu Hilarionis effluxerant anni plures, quam* 20, *aut* 21. *Vide infra num.* 28 *et tom. VIII Septembris pag.* 505. *Et hæc quidem Græcorum sunt* de S. Hesychio *testimonia : cultum fortasse etiam aliquando habuit in Palæstina; scribit enim Sozomenus lib.* III *cap* 14, *Palæstinæ incolas, post deportatas ab* Hesychio *e Cypro in monasterium suum Hilarionis reliquias, diem festum quotannis admodum celebrem ac splendidum publice egisse, itaque honorare solitos* viros sanctos, qui apud ipsos vixere : *et id quidem honoris exhibuisse Aurelio Anthedonio, Alexioni et Alaphioni diserte affirmat,* qui cum eodem tempore sub Constantii viverent principatu, monasticam philosophiam pie ac viriliter excoluerunt, et virtutum suarum exemplo, in urbibus ac vicis superstitioni gentilium admodum deditis Christianam religionem magnopere provexerunt. *Id quod certe etiam* Hesychius, *si quis alius, egregie præstitit : quia tamen a vagis hujuscemodi dictis ad singula quæque descendere non licet, id de* Hesychio *sic accipi velim, ut res ipsa in dubio maneat.*

quo anno ad S. Hilarionem accesserit, 3 *Accesseritne* Hesychius *ad S. Hilarionem sub Constantii imperio, incertum est : sumpsit hic imperii habenas anno* 337, *posuit* 361. *Sanctus vero Hilarion* 63 *ætatis annum numerabat, cum e vivis excessit Antonius anno* 356. *Itaque annus Hilarionis* 63 *in annum* 354 *incidebat. Ex Hieronymo quidem cap.* 22 *et* 23 *colligi potest,* Hesychium *jam tum cum Hilarione versatum aliquamdiu, eique carissimum fuisse, at quo definite tempore S. Hilarioni monasticæ vitæ* E *præceptis sese dediderit imbuendum, nusquam exprimitur. Id solum ex Hieronymo cap.* 2, 8 *et* 9 *conficitur, annorum fuisse circiter* 37 *S. Hilarionem, cum sub ejus auspiciis monasticæ vitæ institutum multi profiteri cœperunt. Porro sicut Hesychiani monachatus initium exacte describi nequit, ita nec terminum ejus definire in promptu est. Scitur quidem, defuncto circa annum* 372 *magistro, egisse in Cypro decem fere menses, indeque ejus exuvias, clusa custodum vigilantia, in Palæstinam retulisse, vitæque monasticæ in antiquo S. Hilarionis asceterio institutum pro viribus promovisse, at multorum, paucorumne annorum curriculo, in occulto est. Novi quidem auctorum aliquot Hispanorum assertionem, secundum quam, aliquot, post relatas e Cypro in Palæstinam S. Hilarionis reliquias, annis, mari trajecto, sive vitandæ gloriæ, sive monastici instituti propagandi desiderio, sive alia quacumque de causa, sic disponentibus Superis, dicitur* Hesychius *in Hispaniam appulsus esse, iisque apud Hispanos floruisse virtutibus, ut primum quidem a S. Asturio Toletano episcopo ejusdem ecclesiæ archidiaconatu auctus fuerit, et deinde, sublato e vivis Fætadio, ejusdem sedis infulas mirabili acclamatione fidelium induerit : verum ea de re suus erit infra dicendi locus.* F

quo obierit, 4 *Obiisse* S. Hesychium *die* 3 *Octobris ad finem vergente sæculo* IV, *P. Simon Martin in sacris deserti Reliquiis Gallico idiomate scriptis affirmat. Quid ita? Illo nempe die in Martyrologio Romano signatur* Hesychius : *neque enim aliam video dari posse hujus assertionis rationem. Sed esto, hoc die illic signetur* Hesychius : *consequens inde non fit, illo die vere obiisse* Hesychium; *notum quippe est, Baronium aliosque, qui Romanum Martyrologium auxerunt, non paucorum Sanctorum memoriam pro arbitrio certis affixisse diebus, quorum verum emortualem diem ignorabnt. Atque hos inter* S. Hesychius *fuisse videtur : nihil enim in Hieronymo, nihil in Sozomeno et Nicephoro, nihil in ipsis Baronii Annalibus occurrit, unde illius obitus dies determinari certo possit. Hinc Castellanus in Martyrologio Universali hanc* S. Hesychio *notam apposuit :* Absque cultu et die : *contra Tamayus fidenter nimis* S. Hesychii *Acta conclusit his verbis :* Tandem annorum plenus, et bonorum operum abundans, hanc ærumnosam vitæ periodum cum æterna indeficientium dierum clausula commutavit v Nonas Octobris anno Domini ccccxxx vel circiter. Cujus sacrum corpus in patriarchali basilica (*Toletana scilicet, ut credit*) conditum requiescit. *Imo ad annum* 435 S. Hesychium *vitam protraxisse, Bivarius aliique Hispani auctores tradunt, sed nihilo solidiore fundamento.*

5 *Ubi*

AUCTORE J. B.

et ubi natus sit, incertum :

5 *Ubi gentium natus sit* Hesychius, *pariter ignoratur : sparsa quaquaversum S. Hilarionis fama multos ad illum e Syria, ex Ægypto et procul dubio e Palæstina etiam, ubi degebat, discipulos evocavit : unde vero ad Hilarionem accesserit* S. Hesychius, *Hieronymus silet, nec alibi litteris proditum accepi. Notior solitudo est, in qua, Hilarione duce, militare Deo primum cœpit, quamque, sublato e vivis magistro, præclaris asceticæ vitæ præceptis instituit et perenni illustravit exercitatione virtutis. Describit illam Hieronymus cap.* 2 *his verbis :* Sic nudus et armatus in Christo (*Hilarion*) solitudinem, quæ in septimo miliario a Majuma Gazæ emporio per litus euntibus Ægyptum ad lævam flectitur, ingressus est. *Notissima porro est Gaza Palæstinæ civitas, inter torrentem Sorec et Besor in tribu Simeon haud procul a Mediterranei maris littoribus sita. Huic olim Majuma, seu portus Gazæ subjecta fuit,* 20 *ab ea stadiis dissita; sui juris a Constantino factam, et de filii sui nomine Constantiam appellatam, rursum Gazensibus subjecit Julianus apostata, et Gazæ portum nuncupari jussit. Hinc vero milliari septimo ad lævam solitudo occurrit Ægypto contermina, in qua cellulam primo, deinde vero monasterium condidit S. Hilarion, haud procul a via, qua Gaza in Ægyptum tenditur. Vide Adrichomium in Theatro Terræ*
B *sanctæ. Huc autem, defuncto Hilarione, rediisse* S. Hesychium, *cum ex Hieronymo, tum e Sozomeno atque Nicephoro supra citatis perspicuum est.*

idem non est ac Hesychius confessor in Menæis memoratus,

6 *Plures Sancto nostro cognomines sacris Fastis inscripti leguntur, quorum plerique martyrio fuere sublati; atque adeo vel unico hoc charactere ab* Hesychio *nostro satis hi quidem distinguuntur : sed Menæa Hesychii confessoris tum ad diem* 6 *Martii, tum ad diem* 10 *Maji meminerunt : ad diem quidem* 6 *Martii breviter hoc modo :* Eodem die S. HESYCHII Thaumaturgi. *Ad diem vero* 10 *Maji :* Eodem die S. patris nostri HESYCHII Confessoris. *Subjectum posteriori annuntiationi elogium indicat, hunc patria fuisse Andrapena (Ponti Galatici regiuncula) et montem Majonem (Adrania Bithyniæ civitate haud procul dissitum) inhabitasse, multisque prodigiis claruisse. Utrumque eumdem censuit Papebrochius tom. I Martii ad diem* 6 *ejusdem mensis pag.* 456, *ubi certe posterioris Vitam edidit ex Ms. Synaxario Græco P. Petri Francisci Chifletii. Sive autem iidem sint, sive diversi, parum hic nostra interest : nam cum uterque multa prodigia operatus feratur,* Hesychius *autem noster ne ulla quidem, nedum tot ac talia, unde* Thaumaturgi *nomen acceperit; uterque alius a nostro fuisse videtur; quod quidem de illo, cujus Vitam laudatus proxime Papebrochius exhibet, apertius liquet : is quippe Galatiam vel Bithyniam virtu-*
C *tibus suis ac commoratione illustravit; et Constantino una cum matre Irene imperium administrante, vita excessit;* adeoque intra DCCLXXX et DCCXCVII, *inquit Papebrochius in Notis ad illius Vitam,* quando redacto in ordinem filio, sola absolute regnare cœpit Irene; *quorum neutrum nostro* Hesychio *congruit.*

aut Isicius Toletanus;

7 *Est et Isicius quidam Toletanorum Præsulum catalogis insertus, et is quidem ipsissimus* Hesychius *noster, si Bivario et Tamayo credendum est. Audi Tamayum in Actis* S. Hesychii : Post aliquot annos (*a relato in Palæstinam, Majumæque in antiquo monasterio recondito ab* Hesychio *magistri corpore*) ex Palæstina in Hispanias spiritum nactus duplicem, latibulum in orbis extremo angustum quærens; sive monasticum institutum propagare festinans; sive aliud quodvis agens, tamen a Spiritu sancto actus, qui Toletanam ei sedem præparabat. Ibi a S. Asturio ecclesiæ ejusdem episcopo cognitus, ejusque sanctitatem expertus, archidiaconus creatus est. Tandem, Fætadio pontifice ejusdem sedis e vivis sublato, HESICHIUS infulam illius mirabili acclamatione fidelium induit. Ad tantum sublimatus fastigium protinus Sedulium Oretanum pontificem, amicum suum, prædicationis gratia Toletum detinet. Deinde B. Augustinum Hypponensem antistitem per epistolas super quæstione : An supremus inquirendus sit dies : scripsit. Tandem annorum plenus et bonorum operum abundans, hanc æru- D
mnosam vitæ periodum, cum æterna indeficientium dierum clausula commutavit v Nonas Octobris anno Domini CCCCXXX vel circiter. Cujus sacrum corpus in patriarchali basilica conditum requiescit. *Enimvero satis multa in unum congesta hic video, at fortasse non tam vere, quam fidenter asserta. Interim tamen, quos ille dictorum testes adhibeat, audiamus.*

quod e Juliano et Dextro

8 *Agmen ducunt Julianus et Flavius Dexter, quos densus sequitur recentiorum globus. Et Julianus quidem in Chronico ad annum* 414 *sic habet :* Isichius (*sic Hispani scribunt pro* Hesychius) archidiaconus Toletanus regit ecclesiam Toletanam, inventis corporibus sanctorum martyrum Justi et Pastoris. Nam Asturius post reintegrationem episcopi jam intermissi, Complutensis 1, numquam deseruit corpora a se divinitus inventa. *Patet itaque, inquit Tamayus,* S. Hesychii *in urbe Toletana archidiaconatus. Neque major est de episcopali ejus munere dubitandi ratio : sic enim Julianus prosequitur paulo inferius :* Asturio Serrano defuncto, in sede Toletana Isichius succedit, qui prius fuerat archidiaconus ejusdem ecclesiæ. *Dubitasne, num hic fuerit monachus Palæstinus? Scrupulum tollet Flavius Dexter : sic enim scribit in Chronico ad annum* 428 : Fætadio pontifici Toletano succedit Isichius mona- E
chus Palæstinus. *Quod si e Tamayo quæsieris, qua de causa nulla sit episcopatus apud Hieronymum mentio, hoc tibi responsum auferes :* Quia vivere desiit ante adventum Hesychii in Hispaniam, vel certius ante ejus electionem, ideo futura Acta non novit. *Obiit enim S. Hieronymus probabilius anno* 419, Hesychius *autem anno dumtaxat* 428 *ad Toletanas infulas evectus est. Æque altum de* S. Hesychii *episcopatu Baronius silet; sed nemini mirum videri id debet,* cum Baronius, *inquit Tamayus,* ex scriptis Hieronymi nomen S. HESYCHII desumpserit, illudque in albo Sanctorum reponat. *Quasi vero propterea, quod Hieronymus nosse non potuit, Baronius reticere debuerit.*

Tamayus

9 *Objicere sibi Tamayus etiam Sozomenum poterat, cujus verba dedimus num.* 1. *Certe silentium ejus plus habet admirationis, quam Hieronymi aut Baronii, si vera sunt, quæ de* Hesychii *in Hispaniam adventu, ejusque ad Toletanam cathedram erectione Tamayus scribit. Sozomenus enim S. Epiphanium, alterum S. Hilarionis alumnum e Palæstina in Cyprum abiisse, ibique Salaminensium factum esse antistitem, non silet; simile autem quid de* S. Hesychio *ne verbo quidem prodit, quod tamen scire potuit optime; quippe qui haud procul a Gaza Palæstinæ non tantum se natum, verum etiam cum quibusdam S. Hilarionis discipulis jam ætate provectis adole-* F
scentem esse versatum, lib. v *cap.* 15 *haud obscure significat, e quibus discere facile potuit, quid de* S. Hesychio *factum esset; nisi forte quis dixerit, eum ita clanculum a suis aufugisse, ut nihil de illo Palæstinæ monachis innotuerit, quod ut asseri, sed absque idoneo teste, potest, ita et facile rejici. Accedit et tempus, quo Historiam suam Sozomenus scripsit, quamque Theodosio Juniori dedicavit circa annum* 435 *secundum Papebrochium de S. Epiphanio ad diem* 12 *Maji, vel certe haud serius, quam circa medium sæculum* v; *qua de re Tillemontius tom. VI de Vitis Imperatorum pag.* 125 *etiam consuli potest. Potuit vero id temporis* Hesychius *Sozomeno facile innotuisse Constantinopoli, ubi is degebat, cujus famam a multis jam retro annis, scriptis ad Augustinum litteris, in Africam penetrasse volunt.*

et Bivarius

10 *Bivarius in Commentario in Marci Maximi Chronicon pag.* 127 *aliud sibi objicit argumentum ab ætate* S. Hesychii *petitum, quod ejus verbis refero :* Unum est, quod obesse videbitur forsan alicui : nimirum si sic res haberet, ut dicimus, oportet HISYCHIUM ad c ætatis annum ascendisse; quandoquidem S. Hilarion obiit octogenarius anno C. CCCLXXII, ut probat erudite Baronius in Notis ad diem XXI Octobris : exegisse vero HESYCHIUM cum eo viginti plus, minusve annos, ex Hieronymo certum

A certum est : ab anno autem Christi CCCLXXII, quo Hilarion obiit, ad A. C. CCCCXXVIII, quo in episcopum Toletanum electus fuit, LVI elapsi sunt, quibus si XL superaddas, quos in obitu magistri sui habebat (*ætatis id unde acceperit, nescio*) fit, ut electus sit Toleti annorum XCVI, aliosque octo in episcopatu exegisse, auctores sunt Maximus et Julianus, qui eum pontificem agnoscunt ab A. C. CCCCXXVIII ad A. C. CCCCXXXVI. *Habes argumentum; en solutionem :* Sed centenaria senis grandævi ætas miraculo esse non debet; in eo præsertim ævo, quo multos scimus ad eam ascendisse, imo et superasse, uti Arsenius ille Magnus comprobat, ad cujus sacratissimas exuvias quotidie fere excubantes hæc scribimus : nam bona pars sanctissimi corporis, Dei benignitate, in nostro cœnobio Cisterciensi S. Annæ Vallisoletano quiescit. *Centenaria* S. Hesychii *ætas, fateor, esse miraculo nemini debet, sed vellem solida utcumque ratione probaretur. At mirum magis, nec immerito cuiquam fortasse videbitur,* S. Hesychium, *jam prope centenarium, ad id muneris fuisse electum, eumque ad magistri sui Hilarionis instar honoris fugientissimum tantum honoris et oneris tantæ ætatis pondere gravatum suscipere voluisse.*

probare 11 *Quibus quidem haud tantopere moverer, si Hesychianus e Palæstina in Hispaniam transitus*
B *aliunde irrefragabili vel saltem probabili auctoritate niteretur. Illum Maximus et Julianus primi asseruere, quorum (quales modo circumferuntur) quam exigua hodiedum apud eruditos fides sit atque auctoritas, nihil attinet dicere. Unde fateri cogor, totum hoc mihi negotium de falsitate vehementer esse suspectum. Suspicionem vero meam non mediocriter augent adjuncta ad fidem comparandam nimis studiose conquisita, imo partim perspicue falsa. Tale est, quod ad annum* 428 *Julianus scribit :* S. Augustinus ad episcopum Toletanum ISICHIUM scribit; ille respondet. *Viderat hujus Juliani fabricator Hesychii cujusdam ad S. Augustinum et hujus ad illum litteras* 198 *et* 199 *: Toletanum fecit, repugnante temporis ordine, atque ipso etiam Augustino. Nam primo epistola* 199 *S. Augustini ad Hesychium coepiscopum suum circa annum* 419 *exarata fuit, atque adeo septennio circiter ante susceptum ab* Hesychio *episcopatum. Colligitur id ex ejusdem epistolæ n.* 20, *ubi hæc leguntur :* A nativitate autem Domini hodie computantur anni ferme quadringenti viginti. *Alterum hujusce rei indicium habes epist.* 198, *ubi Hesychius ait :* Nam in uno tempore et signa in cælo et pressuram gentium in terris ab hominibus videri et sustineri, manifestum est. *Quibus verbis :* Respicit fortassis (*inquiunt Benedictini editores*) ad insi-
C gnem illum solis defectum, quem anno CCCCXVIII die IX Julii contigisse, produnt historici, quemque tanta siccitas secuta est, uti scribit Philostorgius, ut multorum hominum aliorumque animalium insuetam ubique mortem inferret.

frustra contendunt. 12 *Secundo S. Augustinus de Civitate Dei lib.* II *cap.* 3 : Quibus sententiis Domini Salvatoris divinum judicium futurum in fine sæculi declaretur, *posteaquam dixerat, multa præterire se, ad adventum Domini pertinentia, sed quæ, dictane sint de adventu Domini jam præterito, an de futuro in fine sæculi, dignosci haud facile queunt, nisi, quæ apud Evangelistas Matthæum, Marcum et Lucam ea de re dicta sunt, inter se omnia conferantur, subdit in fine num.* 4 : Quod facere utcumque curavi in quadam epistola, quam rescripsi ad beatæ memoriæ virum Hesychium, urbis Salonitanæ episcopum, cujus epistolæ titulus, De fine sæculi, *quæ omnia et singula epistolæ* 199 *ad amussim congruunt : atqui Hesychium non Toletanæ, sed Salonitanæ ecclesiæ episcopum vocat : fabulam igitur de mutuo Augustinum inter et* S. Hesychium *nostrum litterarum commercio vel ipse Augustinus evertit. Est autem Salona, teste Carolo a S. Paulo, Dalmatiæ metropolis, ejusque episcopus fuit Hesychius, ad quem Zosimus Pontifex Maximus de non promovendis ad sacerdotium monachis vel laicis, nisi ecclesiasticis disciplinis per ordinem imbutis, anno Christi* 418 *scripsit, quique idem ipse creditur, ad quem S. Augustinus locis citatis litteras dedit. Amplam olim et probe cultam, sed a Slavis deinde excisam fuisse, Baudrandus scribit. Ceterum Isicius quidem aliquis Toletanorum præsulum catalogis insertus est : verum cum neque de eo, neque de* 7 *successoribus ejus ad Montanum usque quidquam sciatur, teste Florez Hispaniæ sacræ tom. V tract.* 3 *cap.* 3 *num.* 36, *præter numerum, ordinem successionis et sæculum, quo floruerunt; opportunam hanc fingendi, quod liberet, occasionem pseudo-Chronicorum auctores sibi minime negligendam esse, putarunt.*

AUCTORE J. B.

§ II. S. Hesychii gesta ex S. Hieronymo proponuntur.

S. Hilarioni Quam parum probabilia sint, *quæ de* S. Hesychii *in Hispaniam transitu recentiores nonnulli finxerunt, satis, opinor, superiora ostendunt : reliquum est, ut illius gesta puriori fonte derivata proponam, et suis, quoad fieri poterit, temporibus distribuam. Quoniam autem ea, quam S. Hieronymus scripsit, S. Hilarionis Vita ad diem* 21 *Octobris edenda est, ea tantum inde decerpam, quæ ad* Hesychium *nostrum pertinebunt. Atque illud in primis* Hesychium *magnopere commendat, quod, quamquam nec paucos, nec segnes morum suorum imitatores haberet* E *Hilarion, quos et paterne diligeret, magnique pro meritis faceret, cariorem tamen* Hesychio *habuerit neminem, isque apud illum præcipua valuerit auctoritate et gratia. Fidem facit, quod cap.* 22 *refert Hieronymus.* Detestabatur autem præcipue (*S. Hilarion*) monachos, qui infidelitate quadam in futurum reservarent sua, et diligentiam haberent vel sumptuum, vel vestitus, vel alicujus rei cum sæculo transeuntis. Denique unum de fratribus in quinto fere a se milliario manentem, quia compererat hortuli sui nimis cautum timidumque custodem et pauxillum habere nummorum, ab oculis abegerat. Qui volens, sibi reconciliari senem, frequenter veniebat ad fratres, et maxime ad HESYCHIUM, quo ille vehementissime delectabatur. Quadam igitur die ciceris fascem virentis, sicut in herbis erat, detulit. Quem cum HESYCHIUS posuisset in mensa ad vesperum, exclamavit senex; se putorem ejus ferre non posse, simulque, unde esset, rogavit. Respondente autem HESYCHIO, quod frater quidam primitias agelli sui fratribus detulisset : Non sentis, inquit, putorem teterrimum, et in cicere fœtere avaritiam? Mitte bubus, mitte brutis animalibus, et vide si comedant. Quod cum ille juxta præceptum in præsepe posuisset, exterriti F boves et plus solito mugientes, ruptis vinculis in diversa fugerunt.

Hesychius gratissimus; 14 *Vices sancto seni non ingratus Discipulus reddidit : Hilarionem* Hesychius *venerabatur ut magistrum, diligebat ut patrem et quibuscumque poterat, colebat obsequiis : mutuam animorum conjunctionem fovit auxitque diuturnitas temporis. Etenim S. Hilarion jam sexagenario major, cum et monasterium suum insigniter auctum, et frequenti se alumnorum multitudine circumseptum videret, atque cujuslibet hominum generis concursum ferre non posset,* Flebat quotidie, *inquit Hieronymus,* et incredibili desiderio conversationis antiquæ recordabatur. *Hæ autem quotidianæ magistri lacrymæ piam discipulorum sollicitudinem excitarunt : itaque* interrogatus a fratribus, quid haberet, cur se conficeret, ait : Rursum ad seculum redii, et recipi mercedem meam in vita mea. En omnis Palæstina et vicinæ provinciæ æstimant me alicujus esse momenti, et ego sub prætextu monasterii ad dispensationem fratrum, villæ possessiones, et supellectilem habeo. *Fugam itaque meditari senem, haud erat obscurum : at tam carum sibi pignus eripi nolebant discipuli, nolebat vero* Hesychius *maxime.* Servabatur ergo intente a fratribus, maximeque ab HESYCHIO, qui miro amore venerationi senis deditus erat. Hesychium *autem ea cura biennio tenuit,*

cum

AUCTORE J. B.

cum tandem, remotis quibuscumque repagulis, Hilarion, comite Hesychio *Achate suo, peregrinationes suas exorsus est, ut cap.* 24 *legitur.*

quem e Palæstina

15 *Primum utriusque iter cap.* 24 *his verbis describit Hieronymus :* At ille nihil aliud nisi solitudinem meditabatur, in tantum, ut quadam die proficisci statuerit : et adducto asello (nimis quippe exesus jejuniis vix ingredi poterat) iter arripere conaretur. Quod cum percrebuisset, et quasi vastitas et exitium Palæstinæ indiceretur, plus quam decem millia hominum diversæ ætatis et sexus ad retinendum eum congregata sunt. Immobilis ille (*S. Hilarion*) ad preces, et bacillo arenas discutiens, loquebatur : Fallacem Deum meum non facio : nec possum videre subversas ecclesias, calcata Christi altaria, filiorum meorum sanguinem. Universi autem, qui aderant, intelligebant, revelatum ei quiddam esse secreti, quod nollet confiteri : et nihilominus custodiebant eum, ne proficisceretur. Decrevit ergo, publica omnes voce contestans, non cibi se, non potus quidquam sumere, nisi dimitteretur. Et post septem dies, inediæ tandem causa relaxatus, ac valedicens plurimis, cum infinito agmine prosequentium venit Betheliam : ubi persuasis turbis, ut reverterentur, elegit quadraginta monachos, qui haberent viaticum, et possent jejunantes ingredi, id est, post solis occasum cibum
B sumere. Quinto igitur die venit Pelusium, visitatisque fratribus, qui in vicina eremo erant, et in loco, qui dicitur Lychnos, morabantur, perrexit triduo ad castrum Thebatum, ut videret Dracontium episcopum et confessorem, qui ibi exulabat. Quo incredibiliter consolato tanti viri præsentia, post aliud triduum multo labore Babylonem pervenit, ut inviseret Philonem episcopum et ipsum confessorem. Constantius enim rex, Arianorum favens hæresi, utrumque in ea loca deportaverat.

abeuntem

16 Inde egrediens post biduum venit ad oppidum Aphroditon : ubi convento diacono Baisane, qui locatis dromadibus camelis, ob aquæ in eremo penuriam consueverat euntes ad Antonium ducere, confessus est fratribus, instare diem dormitionis beati Antonii; et pervigilem noctem in ipso, quo defunctus fuerat, loco, a se illi debere celebrari. Tribus igitur diebus per vastam et horribilem solitudinem tandem ad montem altissimum pervenerunt, repertis ibi duobus monachis, Isaac et Pelusiano, quorum Isaac interpres Antonii fuerat. *Post hæc Hieronymus S. Antonii habitaculum brevi sermone describit : interim et ego hic tantisper subsisto, et oculos in ea, quæ sunt superius recitata, reflecto. Betheliam primo magno hominum numero comitatus*
C *advenit : Betheliam vero, agens de majoribus suis, Sozomenus lib.* v *cap.* 15 *ita delineat.* Nam cum patre gentili natus esset (*Sozomeni avus*) ipse tamen cum universa domo, omnesque simul, qui ex gente erant Alaphionis, primi fidem Christi susceperunt Betheliæ : qui vicus est Gazæorum, abundans incolarum multitudine; templaque habet tum ob vetustatem, tum ob structuram, indigenis veneranda : præcipue vero Pantheon, colli cuidam manufacto, velut arci impositum, et supra universum pagum undequaque eminens. *Apud Sozomenum Græce* ἐν βηθελίᾳ *legitur : antiqua autem S. Hilarionis per S. Hieronymum Vitæ editio habet* Bethirium, *teste Rosweydo.*

et Ægyptum peragrantem

17 *Inde Hilarion sese cum* 40 *monachis, inter quos probabilius etiam* S. Hesychius *fuit, Pelusium contulit : urbs Ægypti est ad Nili ostium sita, e cujus ruinis, teste Baudrando, in adversa Nili Pelusiaci ripa Damiata crevit, quamque proinde cum Pelusio a recentioribus ait non raro male confundi. Locum vero, qui* Lychnos *dicitur, haud procul Pelusio dissitum fuisse, me tacente, contextus ipse declarat. Inde Dracontium episcopum et confessorem adiit in castro Thebato exsulantem.* Thaubasium *Ortelius Tab.* 37 *vocat, et medio ferme itinere collocat Pelusium inter et Babylonem, Ægypti urbem olim primariam, a cujus ruderibus hodierna Cairus haud procul abest. Dracontius vero minoris Hermopoleos in prima Ægypto e monacho episcopus fuisse creditur, nec ab* D *illo alius, quem S. Athanasius ab Arianorum fautore Constantio una cum pluribus aliis Ægypti Libyæque antistitibus in exsilium pulsum esse, scribit num.* 7 *Apologiæ de fuga sua. Sed et Philonis aliorumque multorum, quos Ariana impietas extorres fecit, ibidem Athanasius meminit. Babylone egressus cum Sociis Hilarion biduo post Aphroditon venit. Quatuor hujus nominis Ægypti urbes apud Ortelium tabula exhibet : prima est, quæ Babylone Meridiem versus progredienti ad Nili ripam occurrit : altera ultra oppositam Babyloni Nili ripam ad fluvium Athribiticum sita est : tertia haud longe a Ptolemaide, Thebaidis urbe maxima : quarta denique haud longe a Latopoli in eadem Thebaide dissita est. De harum prima Hieronymus hic intelligendus videtur. Hinc enim per Nomum seu præfecturam Aphroditopoliten Orientem versus declinando ad montem Troicum seu S. Antonii pervenitur, terminum nempe S. Hilarionis itineris : iter vero Babylone Aphroditon, quod juxta Athribin est, Septentrionem versus fere porrigitur : reliquarum autem nimia est a Babylone distantia, ut peragrari biduo possit. Videsis plura de situ montis S. Antonii tom. II Februarii pag.* 108 *et seq.*

usque in Oasim

18 Igitur reversus Aphroditon (*sic pergit Hieronymus S. Hilarionis peregrinationes describere*) duobus secum tantum retentis fratribus, in vicina E eremo moratus est : tanta abstinentia et silentio, ut tunc primum se cœpisse Christo servire diceret. *Editis aliquot ibidem prodigiis, Hilarion honoris vitandi causa* perrexit Alexandriam, inde ad ulteriorem Oasim eremum transiturus. Et quia numquam, ex quo cœperat esse monachus, in urbibus manserat, divertit ad quosdam fratres sibi notos in Bruchio, haud procul ab Alexandria : qui cum miro gaudio suscepissent senem, et jam vicina nox esset, repente audiunt discipulos ejus asinum sternere, illumque parare proficisci. Itaque advoluti pedibus ejus, rogabant, ne hoc faceret : et ante limen prostrati, citius se mori, quam tanto carere hospite, testabantur. Quibus ille respondit : Idcirco abire festino, ne vobis molestiam generem. Certe ex posterioribus cognoscetis, non frustra me subito recessisse. Igitur altera die Gazenses cum lictoribus præfecti (nam pridie eum venisse, cognoverant) intrantes monasterium, cum illum minime invenissent, invicem loquebantur : Nonne vera sunt, quæ audivimus? Magus est, et futura cognoscit. Urbs enim Gaza, postquam, profecto de Palæstina Hilarione, Julianus in imperium successerat, destructo monasterio ejus, precibus ad imperatorem datis, et Hilarionis et Hesychii mortem impetraverat : amboque ut quærerentur, toto orbe scriptum erat. F Egressus ergo de Bruchio, per inviam solitudinem intravit Oasim, ibique anno plus minus exacto, quia illuc quoque sui fama prævenerat, quasi jam in Oriente latere non posset, ubi multi illum et opinione et vultu noverant, ad solas navigare insulas cogitabat : ut quem terra vulgaverat, saltem maria celarent.

comitatur; et inde Majumam redit.

19 *Binos illos fratres, quos in vicina Aphroditopoli eremo secum esse voluit Hilarion, arbitror fuisse* S. Hesychium *et Zananum :* S. Hesychium *quidem, quia is, quantum ex posterioribus apparet, S. Hilarioni in Bruchio comes fuit, cum ad necem uterque a Gazensibus quærebatur. Zananum vero, quia hic et quidem, quantum apparet, solus una cum Hilarione ex Oasi in Siciliam aliquanto post navigasse dicitur cap.* 30 : Habens igitur senex Zananum secum, ascendit classem, quæ Siciliam navigabat. *Sub idem verisimiliter tempus, cum jam Juliano Jovianus melior princeps successisset in imperio,* S. Hesychius *ad visitandas colligendasque veteris prope Majumam monasterii reliquias in Palæstinam remeavit, ad magistrum, ubicumque terrarum futurus esset, postliminio rediturus. Alexandriam celebre Ægypti emporium lib.* XVII *Geographiæ late describit Strabo : de Bruchio apud Rosweydum in Onomastico in Vitas Patrum sic scribit Eusebius in Chronico anno* 1 *Claudii ante Aurelianum :* Alexandriæ Bruchium,

A chium, quod per multos annos fuerat obsessum, tandem destruitur. *Ammianus lib.* XX : Alexandria.... amisit regionum maximam partem, quæ Bruchion appellatur, diuturnum præstantium hominum domicilium. *Addit ex Epiphanio lib. de Ponderibus et Mensuris, locum hunc Bibliotheca a Philadelpho structa fuisse insignem. Oasis autem, in qua cum* S. Hesychio *aliquamdiu commoratus est, inter Ægypti solitudines, Baronio teste in Notis in Martyrologium Romanum ad diem* 12 *Junii, non postrema est, sanctorum juxta ac facinorosorum hominum exsilio celebris. Duplex est Major et Minor; quibus et tertiam, sed a prioribus sejunctam, superaddunt aliqui. Hanc Majoris descriptionem ex Zosimo lib.* V *Baronius affert :* Is erat locus insiniter sterilis, a quo nemo posset evadere, qui deportaretur : nam terra in medio arenosa, et vasta prorsus et inhabitata notitiam tendentibus huc omnem adimit : partim quod venti arena vestigia compleant et aboleant : partim quod nec arbor ulla, nec domicilium sit, quæ indicium aliquod inter facientibus ad conjecturam relinquere possint. Eadem, *inquit Baronius*, solitudo S. Hilarionis præsentia, qui tempore Juliani apostatæ illic annum egit, est clarior reddita : sed postea exilio impii Nestorii, qui illuc est relegatus, est infamis

B effecta.

deinde ad magistrum in Sicilia jam commorantem reversus,

20 *Dixi, S. Hilarionem cum* S. Hesychio *in Oasi commoratum esse aliquamdiu, id est, anno minus. Hunc enim in Palæstinam regressum Hilarionis in Siciliam discessus latuisse videtur : uti colligitur ex cap.* 32. Dum hæc geruntur in Sicilia, Hesychius discipulus ejus toto senem orbe quærebat, lustrans littora, deserta penetrans : et hanc tantum habens fiduciam, quia, ubicumque esset, diu latere non posset. Transacto igitur jam triennio, audivit Methonæ a quodam Judæo, vilia populis scruta vendente, prophetam Christianorum apparuisse in Sicilia, tanta miracula et signa facientem, ut de veteribus Sanctis putaretur. Interrogans itaque habitum ejus, incessum et linguam, maximeque ætatem, nihil discere potuit. Ille enim, qui referebat, famam ad se venisse tantum hominis, testabatur. Ingressus igitur Adriam, prospero cursu venit Pachynum, et in quadam curvi littoris villula famam senis sciscitatus, consona voce omnium cognovit, ubi esset, quid ageret : nihil in eo ita cunctis admirantibus, quam quod post tanta signa, ne fragmen quidem panis a quoquam in illis locis accepisset. *Vide, quo magistrum amore prosequeretur* Hesychius, *cujus revisendi gratia tanta terrarum spatia emensus est. Post lustrata Mediterranei maris littora bene multa, tandem Methonem attigit, mari-*

C *timam Peloponesi urbem, qua adversam sibi Siciliam respicit. Hinc, trajecto Adriatico mari, amplissimo maris Meditterranei sinu inter Græciam, Illyricum, Italiamque extenso, qui hodie sinus Venetus audit, Pachynum in extrema Sicilia, qua in Græciam vergit, promontorium petiit; unde rursum profectus, vigesimo tandem a mari milliari optatissimi senis aspectu recreatus est.*

una cum illo Cyprum petit.

21 *At dudum quieto esse non licuit; mox enim alio migrandum fuit.* Et ne longum faciam, *inquit Hieronymus cap.* 33, sanctus vir Hesychius ad magistri genua provolutus, plantasque ejus lacrymis rigans, tandem ab eo sublevatus, post biduí triduique sermonem audit a Zanano, non posse senem jam in illis habitare regionibus, sed velle ad barbaras quasdam pergere nationes, ubi et nomen et sermo ejus ignotus foret. Duxit itaque illum ad Epidaurum Dalmatiæ oppidum, *emenso alteris vicibus Adriatico mari. Aerem mutare S. Hilarion potuit, at non beneficum mortalibus animum : Dalmatiam prodigiorum ejus fama brevi replevit.* Quod intelligens senex, *inquit Hieronymus cap.* 34, in brevi lembo clam nocte fugit, et inventa post biduum oneraria navi, perrexit Cyprum, *Asiæ in mari Mediterraneo notissimam insulam. Narrat Sozomenus lib.* V *cap.* 10, *S. Hilarionem, a Cypri episcopo invitatum, domicilium fixisse in loco, qui Χαρβουρις dicitur, secundo, auctore Hieronymo cap.* 33, *lapide ab urbe Papho : veterine, an nova? Veterem innuunt hæc S. Hieronymi verba :* Ingressus ergo Paphum urbem Cypri, nobilem carminibus Poetarum, quæ frequenti terræ motu lapsa, nunc ruinarum tantum vestigiis, quid olim fuerit, ostendit. *De hac Seneca Epist.* 91 : Cyprum quoties vastavit hæc clades? quoties in se Paphus corruit? *Item Dion Cassius ad annum U. C.* DCCXXXIX : Paphiis, terræ motu afflictis, pecunias largitus est (*Augustus*) urbemque edicto appellari Augustam jussit. *Hujus urbis episcopus Cyrillus anno* 325 *concilio Nicæno, et Julius anno* 381 *Constantinopolitano subscripsere. Hujus etiam episcopus fuisse videtur, qui S. Hilarionem invitavit. Sic enim scribit Isidorus, Orig. lib.* XIV *cap.* 6 : Cyprus insula a civitate Cypro, quæ in ea est, nomen accepit. Ipsa est et Paphos, Veneri consecrata.

AUCTORE J. B.

Ab Hilarione Majumam, Majuma ad Hilarionem

22 *Reliqua* S. Hesychii *gesta usque ad S. Hilarionis obitum, ejusque in Palæstinam reportatas ab* Hesychio *exuvias S. Hieronymus absolvit his verbis :* Manens itaque (*in Cypro Hilarion*) biennio et semper de fuga cogitans, Hesychium ad se veris tempore reversurum, Palæstinam ad salutationem fratrum, et monasterii sui cineres visendos misit. Qui cum revertisset, cupienti rursum ad Ægyptum navigare, hoc est, ad ea loca, quæ vocantur Bucolia D (locus hic erat apud Alexandriam juxta mare sub rupibus, *inquit Rosweydus in Onomastico, dictus Latine* Pastoralia, *in Vita S. Antonii*) eo quod nullus ibi Christianorum esset, sed barbara tantum et ferox natio, suasit, ut in ipsa magis insula ad secretiorem locum secederet. Quem cum diu lustrans omnia reperisset, perduxit eum duodecim millibus a mari procul inter secretos asperosque montes, et quo vix reptando manibus genubusque posset ascendi. Qui introgressus, contemplatus quidem est terribilem valde et remotum locum, arboribus hinc inde circumdatum, habentem etiam aquas de supercilio collis irriguas, et hortulum peramœnum, et pomaria plurima, quorum tamen fructum numquam in cibum sumpsit : juxta quem erat antiquissimi templi ruina, ex quo (ut ipse referebat, et ejus discipuli testantur) tam innumerabilium per noctes et dies dæmonum voces resonabant, ut exercitum crederes. Quo ille valde delectatus, quod scilicet antagonistas haberet in proximo, habitavit ibi per annos quinque : et sæpe invisente se Hesychio, in hoc extremo jam vitæ suæ tempore refocillatus est, quod propter asperitatem difficultatemque loci, et umbrarum (ut ferebatur vulgo) multitudinem, aut nullus aut rarus ad se vel posset vel auderet ascendere.

E

ultro citroque commeat, defunctique exuvias in Palæstinam defert;

23 Quodam autem die egressus hortulum, vidit hominem toto corpore paralyticum, jacentem ante fores. Interrogavitque Hesychium, quisnam esset, et quomodo fuisset adductus. Qui respondens, ait : procuratorem eum fuisse villulæ, ad quem hortulus quoque, in quo ipsi erant, pertineret. Et ille collachrymans, tendensque ad jacentem manum : Tibi, inquit, dico, In nomine Domini nostri Jesu Christi surge et ambula. Mira velocitas! Adhuc verba in ore loquentis volvebantur, et jam membra solidata ad standum hominem surrigebant..... Igitur octogesimo ætatis suæ anno, cum absens esset Hesychius, quasi testamenti vice brevem manu propria scripsit epistolam, omnes divitias suas ei derelinquens. Euangelium scilicet, et tunicam saccineam, cucullam et palliolum. Nam minister ejus ante paucos dies obierat... Jamque modicus calor tepebat in corpore, nec præter sensum quidquam vivi hominis supererat, et tamen apertis oculis loquebatur : Egredere, quid times? Egredere, anima mea, quid dubitas? Septuaginta prope annis servisti Christo, et mortem times? In hæc verba exhalavit spiritum. Statimque humo obrutum, ante urbi sepultum, quam mortuum nuntiaverunt. Quod postquam Palæstinæ sanctus vir audivit Hesychius, perrexit ad Cyprum, et simulans, se velle habitare in eodem hortulo, ut dili-

AUCTORE J. B.

gentis custodiæ suspicionem accolis tolleret, cum ingenti vitæ suæ periculo post decem ferme menses corpus ejus furatus est. Quod Majumam deferens, totis monachorum et oppidorum turbis prosequentibus, in antiquo monasterio condidit, illæsa tunica, cucullo et pallio : et toto corpore, quasi adhuc viveret, integro : tantisque fragrante odoribus, ut delibutum unguentis putaretur.

a quo tunica testamenti loco donatus fuerat.

24 *Duobus posterioribus numeris vix aliquid occurrit, quod explicatione indigeat : quærere tamen quis posset, qui S. Hilarion tunicam saccineam et cucullam* S. Hesychio *legarit, jusseritque nihilominus, ut se, sicut erat, vestitum discipuli traderent sepulturæ? Sed res in aperto est : non enim, ut propriæ* S. Hesychio *vestes, sed Zanani ministri sui paulo ante defuncti traderentur, scripto cavit; ut, quæ sequuntur, verba satis aperte innuunt.* Nam minister ejus ante paucos dies obierat. *Tunicam cucullam, ceteraque monachorum Orientalium indumenta luculente descripta habes tom. II Januarii ad diem* 17 *ejusdem mensis in Commentario prævio ad Vitam S. Antonii num.* 66 *et sequentibus. Qua victus ratione modoque usus sit* S. Hesychius, *quibus, cum mentis, tum corporis exercitationibus, e Vita S. Antonii, aliorumque id temporis monachorum sanctitate florentium, maxime e S. Hilarionis magistri sui, cui* S. Hesychium *in omnibus consensisse, Sozomenus scribit, colligi debet. Aut, si lubet, consule Acta nostra eo, quem proxime citavi, loco, ubi hæc universim descripta invenies. Legi etiam potest Bivarius de Veteri Monachatu et regulis monasticis lib.* IV *cap.* 1. De monachatus S. Hilarionis in Palæstinam inducti institutis, regimine et progressu. *Præfueritne a morte S. Hilarionis Majumensi monasterio* S. Hesychius, *nullibi litteris proditum novi. Negat Bivarius num.* 14, *quod is, translato Majumam magistri corpore, in Hispaniam secessit, sedemque Toletanam administravit : sed hæc aliaque non moror, quia vel falsa vel certe prorsus incerta.*

B

Fertur etiam 70 interpretum

25 *Omittenda tamen non autumo, quæ de* S. Hesychio *Marcus Antonius Alegre de Casanate ad annum Christi* 360 *tradit. Ita habet :* Vir fuit Græco elegantissimus axiomate, divinæque paginæ indagator indefessus : novam Græcam translationem utriusque Testamenti publicavit, partim a se, de septuaginta interpretibus in Veteri Testamento correctam : partim vero proprio marte in novo, ad vetustam fidem reductam. *Hesychium quemdam depravatam jam* 70 *interpretum editionem in integrum restituere conatum esse, S. Hieronymus lib.* II *Apologiæ adversus Rufinum palam facit his verbis :* Alexandria et Ægyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. *Subdit et alterum, qui eodem operam contulit :* Constantinopolis usque ad Antiochiam, Luciani martyris exemplaria probat. *Nec his antiquiorem Origenem siluit :* Mediæ inter has provinciæ Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius et Pamphilus vulgaverunt. *Hesychium ab Hieronymo laudatum, Hilarionis esse discipulum, nescio, unde concludat laudatus Alegre.* Scimus, *inquit,* esse quosdam, qui translationem istam Hesychio, Hierosolymitano presbytero, tribuunt, quem Nicephorus sub Juniore Theodosio floruisse, testatur; sed nobis non arridet sententia : cum S. Hieronymus Hesychianam editionem istam, omnibus per Alexandriam et Ægyptum ecclesiis, suo tempore, scilicet sub Seniore imperante Theodosio, fuisse scribat usitatam. *Sed esto; fuerit jam inde a Theodosii Senioris ætate, nondum scilicet florente Hesychio, Hierosolymitano presbytero, trita Alexandrinorum Ægyptiorumque manibus Hesychii* 70 *interpretum editio : quo pacto inde efficitur, Hesychium hunc S. Hilarionis fuisse discipulum?*

C

editionem adornasse;

26 *Nonne enim Eusebius lib.* VIII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 13, *et vel ipse, quem citat, Nicephorus lib.* VII *cap.* 16 *alterius Hesychii Ægyptii antistitis, cujus sub Galerio Maximiano martyrium contigit, ut ad diem* 26 *Novembris notat Martyrologium Romanum, meminerunt? Quid autem obest, quo minus illi usitata apud Alexandrinos et Ægyptios* 70 *interpretum versio tribuatur? Certe in ea opinione Baronius est ad annum Christi* 306, *eaque non improbabili. Nam* præter hunc nemo, *inquit Baronius,* ejus nominis in Ægypto celebris reperitur, *puta Hieronymo antiquior. Deinde Lucianus martyr, alter* 70 *interpretum editor, sub initium sæculi* IV *sublatus e vivis est : credibile autem est, circa idem tempus, quo hic pro Constantinopolitanis novam* 70 *editionem elaboravit, suam quoque pro Alexandrinis elaborasse Hesychium. Tertio cum Hesychianam editionem in usu fuisse, scribit Hieronymus, de usu jam antiquitatis aliquid saltem adepto, non de recens inchoato intelligendus videtur. Jam vero* S. Hesychius *noster, quantum quidem ex Hieronymo colligere licet, Hilarioni aut monasteria visitanti, aut alio atque alio identidem peregrinanti comes fuit pene individuus; atque adeo non ante obitum S. Hilarionis, id est, non ante annum* 371 *lucubrationem suam videtur aggressus; si tamen re ipsa id præstitit. Adde, editionem ejus, si quæ exstiterit, verisimiliter non statim, ut lucem vidit, sed paulatim ab Ægyptiis fuisse receptam. E quibus fit, ut in hac hypothesi non nisi senescente sæculo* IV *Hesychianæ editionis usus passim invaluisse videatur. Hesychii autem S. Hieronymus meminit in Præfatione in libros Paralipomenωn, quos anno* 396 *exaravit.*

D

E

verum id minime certum.

27 *Memoratus supra Paradisi Carmelitici decoris auctor neminem quidem dictorum suorum testem adducit, præter antiquum sui Ordinis Chronicon : quod ad Sanctæ Scripturæ editionem ab* Hesychio, *S. Hilarionis discipulo, elaboratam attinet, id totum ex Sixti Senensis Bibliotheca sancta ad verbum pene descripsit : ita enim ille :* Vir Græcæ linguæ peritissimus et divinarum Scripturarum lector assiduus, novam Græcam translationem totius Scripturæ publicavit, partim a se de LXX interpretibus in Veteri Testamento emendatam, partim vero propria industria in Novo Testamento ad antiquam fidem restitutam. Sunt, qui eamdem hanc translationem tribuant Hesychio Hierosolymitano presbytero, viro doctissimo, quem Nicephorus temporibus Theodosii Junioris floruisse, scribit. Quod mihi non videtur verisimile, cum Hieronymus scribat, hanc Hesychianam editionem omnibus per Alexandriam et Ægyptum ecclesiis tempore suo, hoc est, Theodosio Seniore imperante, fuisse usitatam. *Idem quoque de* S. Hesychio *nostro, teste Lezana in Annalibus Carmelitarum ab anno Christi* 319 *usque ad* 325, *scripsit Emmanuel Romanus. Suum ea de re judicium Lezana ibi non exprimit, nec scio, an alibi. Ceterum et Baronius suos habet sequaces; quorum, quamquam certam non rear esse sententiam, facit tamen illa, ut editionem, de qua S. Hieronymus,* Hesychii *nostri esse, non audeam asserere.*

F

§ III. S. Hesychii gesta suis annis innectuntur.

S. Hesychii

Cum annus lateat nati defunctique S. Hesychii, *solumque ex Hieronymo atque Sozomeno compertum habeatur, rediisse eum ab obitu S. Hilarionis in Palæstinam, Majumæque vitam duxisse monasticam, rerum ab illo gestarum ordo, e S. Hilarionis Vita petenda est. Hujus autem chronotaxis ex eo potissimum capite colligi debet, quod sexagesimum quintum numeraverit ætatis suæ annum, ut ex Hieronymo in Hilarionis Vita cap.* 23 *et* 24 *apud Rosweydum colligere licet, cum e vivis excessit S. Antonius, quod anno Domini* 356 *contigisse ostenditur apud nos tom. II Januarii pag.* 110. *Hinc S. Hilarionem, qui non annum* 90, *ut Menologium Basilianum apud Ughellum perperam habet, sed annum dumtaxat* 80 *ætatis attigit, obiisse deducunt alii anno* 372, *alii* 371; *atque adeo natalem ejus illigant hi quidem anno Domini* 291, *illi vero* 292, *quod ad diem* 21 *Octobris, cum de S. Hilarione agetur, discuti poterit. Ad annum Domini* 372 *vitam produxisse, ad* 12 *Maji*

pag.

A *pag.* 38, *Papebrochius scripsit. Baronium tomo II Annalium Carmelitarum ad annum Christi* 336 *Lezana carpit, quod ad hunc annum in Annalibus suis scripserit, annorum sexaginta trium fuisse Hilarionem, moriente S. Antonio, doletque,* quod tam egregius auctor in re manifesta defecerit : *at Baronium correxisse hunc suum errorem; Lezanæ diligentiam latuit. Tomo IV Annalium ad annum Christi* 372 *num.* 107 *sic habet :* Ex cujus (*Hieronymi*) etiam testificatione colligitur, eumdem (*Hilarionem*) hoc ipso anno ex hac vita discessisse, si quidem ipsum tempore obitus Antonii Magni, qui contigit anno vigesimo primo (*imo decimo nono secundum Rosweydum in Præludiis ad Vitam S. Antonii*) Constantii imperatoris (hic est annus Domini trecentesimus quinquagesimus octavus, *vel potius sextus*) egisse annum ætatis sexagesimum quintum tradit. *His igitur ita constitutis, Hesychianam chronotaxim ordiamur.*

gesta, 29 Necdum, *inquit S. Hieronymus,* tunc monasteria erant in Palæstina, nec quisquam monachum ante sanctum Hilarionem in Syria noverat. Ille fundator et eruditor hujus conversationis et studii in hac provincia primum fuit. *Hunc forte e primis* S. Hesychius *secutus est. Nequit quidem hujus ad illum accessus epocha accurate definiri; inter annum*
B *tamen* 328 *et* 334 *figenda videtur. Etenim ex cap.* 22 *et sequentis initio liquet,* S. Hesychium *magistro suo in amoribus fuisse, priusquam hic annum sexagesimum tertium ætatis impleverat, hic autem annus cum anno Domini* 334 *concurrebat. Porro Hilarion* 15 *erat annorum, cum solitudinem ingressus est, in eaque* 22 *habebat annos, id est, universim* 37, *cum prodigiis clarere cœpit, discipulisque augeri; qui additi natali ejus* 291 *vel* 292 *annos efficient saltem* 328. *Exinde* S. Hesychius, *nimirum ab anno* 334, *sedulo cavit, ut ne multitudinis honorisque pertæsus Hilarion, clam aufugeret alio, quod senem meditari probe perspexerat, donec abeuntem in Ægyptum comitatus est. Annum, quo id contigit, non eodem modo auctores supputant. Baronius quidem ad annum* 336 *num.* 48 *Hilarionis in Ægyptum fugam anno,* qui sequitur Antonii obitum, *innectit.*

ex Hieronymo in vita S. Hilarionis 30 *Obiit autem secundum Baronium S. Antonius anno* 358 : *quare ex illius mente Hilarion in Ægyptum abiit anno* 339. *Rosweydus in Notis ad Hilarionis Vitam, anno* 358 *id contigisse, contendit; triennio scilicet a morte S. Antonii, quam anno* 355 *adscribit. Henschenius tom. II Januarii in Commentario ad Vitam S. Antonii prævio num.* 37, *uti et Papebrochius tom. III Maji de S. Epiphanio num.* 11
C *Commentarii prævii Rosweydo adstipulantur quantum ad triennium, quod inter Antonii obitum et Hilarionis e Palæstina discessum intercessit: at cum uterque S. Antonii obitum ad annum* 356 *referat, Hilarionis in Ægyptum peregrinationi annum Christi* 339 *assignat; quibus equidem præ Baronio favet Hieronymiana narratio : nam, descripto cap.* 25 *et* 26 *Hilarionis ad montem S. Antonii accessu, ipsiusque montis situ, mox capite* 27 *ita prosequitur Hieronymus :* Igitur reversus Aphroditon, duobus secum tantum retentis fratribus, in vicina eremo moratus est : tanta abstinentia et silentio, ut tunc primum se cœpisse Christo servire diceret. Porro jam triennium erat, quo clausum cælum terras illas arefecerat; ut vulgo dicerent, Antonii mortem etiam elementa lugere. *Subdit dein, Hilarionem, Aphroditanorum accolarum calamitate motum, cœlum suis precibus reserasse, pluviamque arentibus terris impetrasse. Ad montem S. Antonii, teste Hieronymo, Hilarion perrexerat diem ejus natalem illic celebraturus; qui cum incidat in diem* 17 *Januarii, principio anni* 339, *in monte S. Antonii cum* Hesychio *Hilarion versatus est, deductisque diebus circiter* 17, *quos itineri, priusquam illuc adventaret, impendit, sub finem anni* 358 *vel sequentis initium in viam sese dedisse, dicendus est. Sed alio pergentem cum S. Hilarione* Hesychium *prosequamur.*

31 *S. Hilarionem Aphrodito in Bruchium haud procul ab Alexandria abiisse, inde in Oasim mox migraturum, ibique summum vitæ evasisse discrimen, atque postridie discessus sui una cum* Hesychio *morte plectendum a Gazensibus fuisse quæsitum, ex Hieronymo num.* 18 *retuli. Contigit id vel circa finem anni* 361 *vel certe anno proxime sequenti. Anno enim* 361 *ad finem vergente, vivere Constantius imperator desiit, eique eodem anno Julianus apostata successit, a quo Gazenses Hilarionis et* Hesychii *mortem, si forte alicubi deprehenderentur, impetraverant. Defunctus isto periculo* Hesychius *in Palæstinam abiit. Cum enim in Siciliam navigavit Hilarion, occiso jam anno* 363 *die* 26 *Julii Juliano, socium itineris, præter Zananum, habuit neminem :* Hesychius *vero cum triennio circiter post ad Hilarionem reverti volebat, ubi terrarum esset, ignorabat. Triennio post, seu anno* 365, *diu multumque quæsitum Hilarionem* Hesychius *in Sicilia non sine gaudio reperit, brevique in ea insula exacto temporis spatio, ad Epidaurum duxit Dalmatiæ oppidum. Jam enim in Dalmatiam pervenerant, cum ingens ille terræmotus exortus est, quem paucis ita descripsit Hieronymus cap.* 33 : Ea tempestate terræ motu totius orbis, qui post Juliani mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos: et quasi rursum Deus diluvium minaretur, vel in antiquum chaos redirent omnia, naves ad prærupta
E delatæ montium pependerunt.

quibus annis 32 *Eumdem terræ motum Sozomenus lib.* VI *cap.* 2 *ita refert :* Atque ut ex iis, quæ auditione accepi, conjecturam facio, vel eo imperante, vel certe cæsaris dignitatem adhuc obtinente, clades illa Alexandrinis in Ægypto contigit : tunc cum mare, quod recesserat, iterum subito impetu revertens, extra proprios terminos excessit, et continentem longe lateque inundavit : adeo ut post recessum maris super tectis domorum reperta sint navigia. Alexandrini certe eum diem, quo hæc contigerunt, quem etiam natalem terræmotus appellant, ad nostram usque memoriam quotannis festum agunt. *Sed male adjunxit :* Et hæc quidem Juliani temporibus evenerunt. *Annum illius lib.* 26 *cap.* 10 *Ammianus verius definit.* Hoc, *inquit,* novatore (*Procopio*) adhuc superstite, cujus actus multiplices docuimus et interitum, diem duodecimum Kal. Augustas, consule Valentiniano primum cum fratre, horrendi terrores per omnem orbis ambitum grassati sunt subito, quales nec fabulæ, nec veridicæ nobis antiquitates exponunt, *ejusque deinde calamitates graphice depingit. Annus autem, quo primum consules fuere Valentinianus et Valens, fuit Christi* 365. *Valentiniani vero secundus, qui anno* 364 *sub finem Februarii, teste eodem Ammiano, ab*
F *exercitu salutatus est imperator. Eumdem quoque annum Hieronymus assignavit in Chronico : discrepat quidem in anno Christi Eusebius, sed fatalem Joviano annum totum illi adscripsit, sequentem vero tamquam Valentiniani primum numeravit. Ammiano Idatius Marcellinusque consentiunt.*

probabiliter contigerint, 33 *Utilis admodum Epidauritanis S. Hilarionis præsentia fuit : ne enim eorum oppidum frementibus maris fluctibus subverteretur funditus, triplici, quod sabulo inscripsit, crucis signo effecit. Jamque hujus prodigii fama per Dalmatiam longe lateque dispersa erat, cum inde rursus clam noctu aufugiens in Cyprum abiit, et apud Paphum domicilium fixit. Substitit eo loco biennium, et* Hesychium *interea anno* 366, *tempore veris anni proxime sequentis ad se reversurum, in* Palæstinam ad salutationem fratrum et monasterii sui cineres visendos misit : *reducis anno* 367 Hesychii *suasu in secretiorem insulæ locum secessit, ibique quinto post anno, Christi* 371 *vel* 372, *probabiliter* 21 *Octobris (hic enim dies jam inde a sæculo* VIII, *ut ex Beda patet, ejus memoriæ consecratus est) mortalem vitam cum immortali commutavit. Frequens illi extremo hoc vitæ ejus tempore* Hesychius *aderat; cum tamen e vita discessit, denuo in Palæstinam* Hesychius *arripuerat iter : huic ergo Hilarion tunicam, cucullam et palliolum defuncti paulo ante Zanani quasi testamento reliquit. Ut vero Hilarionis*

AUCTORE J. B. *hactenus descripta,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE J. B.

Hilarionis obitum audivit Hesychius, *in Cyprum rediit, atque post menses fere decem ablatum clam Hilarionis corpus in Palæstinam detulit, Majumæque condidit anno* 372 *vel* 373. *Quæ hoc postremo* § *dicta sunt, in unum collecta, quam subjicio, synopsis exhibet.*

explicatur. 34 S. Hesychius *nascitur anno incerto sub initium sæculi* IV *vel finem* III.

Amplectitur vitam monasticam sub S. Hilarione probabiliter nec citius anno 328, *nec serius* 334 *Majumæ in Palæstina.*

Adhibet omnem curam ab anno 334, *saltem usque ad annum* 336, *ne clam aufugiat Hilarion.*

Comitatur Hilarionem in Ægyptum anno 339 *aut certe circiter.*

Migrat in Oasin et cum Hilarione capitis periculum subit anno 361 *vel* 362 : *indeque in Palæstinam abit, degentes Majumæ fratres invisurus.* D

Invenit post multum, cum viæ, tum laboris S. Hilarionem in Sicilia, ducitque in Dalmatiam primo, deinde in Cyprum anno 365.

Missus hinc alteris vicibus ab Hilarione in Palæstinam ad visitandas antiqui monasterii reliquias, ad Hilarionem apud Paphum morantem redit anno 367, *suadetque magistro, ne Cyprum deserat, sed secretiorem potius in eadem insula locum deligat.*

Hæres scribitur ab Hilarione anno 371 *vel* 372, *ejusque demortui exuvias e Cypro in Palæstinam defert anno* 372 *vel* 373, *et terræ honorifice mandat Majumæ, vitamque monasticam profiteri pergit. Cum porro lateat, quamdiu deinceps in vivis* Hesychius *fuerit, annum* 373 *initio Commentarii adscripsi, veluti illum, quo postremum floruisse, certius scitur.*

DE S. MENNA SEU MANNA V.

FONTANETI IN LOTHARINGIA.

J. B

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B

§ 1. S. Mennæ Acta et natales. E

SUB FINEM SÆCULI IV. *S. Menna, cujus Acta aliaque monumenta,*

uod usu venire solet Sanctorum Actis, quorum res gestæ longo ab eorum obitu intervallo, et pene deleta temporis diuturnitate earum memoria, posteritati transmittuntur, nimirum ut Actorum illorum sin minus præcipua capita, varia certe adjuncta in dubio plerumque versentur, et fidem integram certamque apud eruditos non inveniant, id æque S. Mannæ *seu* Mennæ *Actis accidisse, videmus.* S. Mennæ *Vitam, cui initium :* Clemens mundi Reparator, *ad nos olim a P. Chiffletio missam fuisse, in Catalogis nostris reperi, Vitam vero ipsam invenire nusquam potui : incidi tamen in illius, quantum quidem apparet, Fragmentum aliquod, cui hæc subscripta leguntur :* Presbyter de Pusieux Joannes Reginaldus le Petit testatur, hæc descripta esse ex codice vetustissimo manu picto, in multis lacerato, antiquitate sua, usu temporum, hominumque injuria ut plurimum obscuro. *Descripsit illud P. Papebrochius ex apographo, quod ad P. Sirmondum miserat subscriptus Fragmento presbyter. At quantæcumque codex ille præ se ferat antiquitatis indicia, is tamen est, qui* S. Mennæ *ætate sit longe posterior.* C *Superiore vero sæculo* S. Mennæ *historiam Gallice typis edidit Joannes Ruyr, San-Deodatensis ecclesiæ cantor atque canonicus, part.* III *lib.* I. *Antiquitatum Vosagi cap.* 21 *partim ex antiqua (idem enim, quod moæ memoratæ* S. Mennæ *Vitæ, Ruyrianæ narrationi exordium est)* S. Mennæ *Vita Ms. e Portu suavi accepta, partim ex Ruperto abbate Tuitiensi, quibus ecclesiæ Liberdunensis manuscripta accesserunt; adeo ut amissæ apud nos* S. Mennæ *Vitæ jacturam Ruyrius, laudatumque Fragmentum utcumque resarciant.*

quæ de illa meminerunt, 2 *Rupertus* S. Mennam *ejusque germanos fratres et sorores obiter attigit in Vita S. Eliphii martyris, quæ apud Surium est ad diem* 16 *Octobris, sæculo duodecimo, Albani S. Martini Coloniæ Agrippinensis abbatis rogatu conscripta. Facem Ruperto prætulit auctor quidam anonymus, qui* primus, *Rupertique temporibus* longe anterior, *S. Eliphii res gestas persecutus est : præter hunc, quem consuleret, Rupertus non habuit. Simplex nimis et subobscura Benedictinis Patribus anonymi videbatur oratio; eaque de causa Rupertum impulerunt, ut sancti martyris, cujus reliquias possidebant, res gestas comptiore et clariore stylo recuderet. Periisse anonymi lucubrationem, Tillemontius Nota* 12 *in persecutionem Juliani et Bailletus in Tabula critica Auctorum et Actorum mensi Octobri præfixa videntur innuere : sed, mea quidem sententia, perperam : quamquam enim Rupertus antiquiora S. Eliphii Acta non parum immutarit, sunt tamen nonnulla, quæ ipsissimis anonymi verbis expressit : nimirum hæc, quæ tamquam anonymi citat :* Considera, cæsar, quia tibi et nomini tuo non prospera, sed adversa prophetat, et sine ullo tui timore contra tuam potentiam audacter rebellat : *item hæc :* Eliphi (*sic Julianum sancto Martyri extrema minitantem inducit anonymus*) quare deos dissipasti et incantationibus nefariis ad nihilum deduxisti? Nisi meo obtemperes præcepto et renoves deos atque colas, quos minutatim confregisti, gladius meus caput tuum dividet particulatim. *Jam vero geminum habemus S. Eliphii Passionis exemplar, alterum e Ms. vetusto S. Viti in Gladbach descriptum et cum Ms. S. Maximini Treviris collatum, alterum e Ms. codice cœnobii S. Magni Ordinis Canonicorum Regularium S. Augustini ad pedem Pontis Ratisbonæ in Bavaria desumptum, quod utrumque eadem phrasi, verbisque, uno alterove demptis, iisdem refert tum delatoris calumnias, tum Juliani minas : quod sane argumento est, ipsam anonymi lucubrationem Ms. utroque contineri.*

3 *Admodum recens est, teste Tillemontio, S. Eliphii Vita, quod de ea, quam Rupertus scripsit, verissimum est : sed nec multum antiquitatis habet ea, cujus auctor* F *anonymus est, comparate ad* S. Mennæ *ætatem. Ea enim secundum anonymum Juliani apostatæ temporibus floruit : ille autem* S. Mennam *in loco, qui Porses dicitur, seu in Portu suavi conditam scribit. Cum itaque* S. Mennæ *corpus ad Portum suavem sub Brunone Tullensi episcopo ac summo deinde Pontifice, anno supra millesimum trigesimo sexto, ut in decursu videbitur, primum translatum sit, consequens est, ut ante hunc annum scriptum suum non elucubrarit anonymus, atque adeo sæculo tantum Rupertum ætate superarit, licet hic illum se longe antiquiorem nominarit. Neque tamen multo post scripsisse dicendus est, tum quod Rupertus, qui anno* 1137, *auctore Miræo, e vivis abiit, eum se longe antiquiorem nulla veri specie dicere alias potuisset, tum quod id suadeat codicis Ratisbonensis, cui S. Eliphii Vita inserta est, vetustas, quam* 700 *facile annorum esse, conjecit, quisquis tandem in Ratisbonensi apographo nostro locum, unde S. Eliphii Vitam accepimus, annotavit. Porro cum idem quoque de* S. Menna *in Portu suavi condita etiam Acta S. Libariæ memorent, nec illa ante annum* 1036 *in lucem prodiere. Ex his quidem colligere pronum est, nulla esse ex Actis laudatis, quæ eorum omnium, quæ continent, fidem faciant certam; scateatne autem tot erroribus anonymi S. Eliphii Vita, quot illam, quam tamen non vidit, Bailletus in Tabula*

haud valde antiqua sunt,

A *Tabula critica Auctorum et Actorum laborasse non dubitat, ad diem* 16 *Octobris S. Eliphio sacrum examinari poterit. Ad* S. Mennæ *natales me converto.*

Bactii et Lientrudis filia, 4 *Solimariacæ, cujus itinerarium Antonini meminit, Leucorum olim oppido, nunc vico* Soulosse *vernacule dicto, et Novo castro Campaniæ Gallicæ Tullum euntibus versus Veram fluvium obvio* S. Mennæ *natales Ruyrius aliique, nonnulli vero Tullo adscribunt. Haud procul Solimariaca sedem præcipuam fixisse, illi aiunt,* S. Mennæ *parentes Bactium et Lientrudem, olim quidem insignem atque spectabilem, at modo temporum vetustate omnino collapsam. Patrem in loco, cui propterea* Bactimani *nomen sit inditum, at hodie ignoto sepultum; matris vero corpus in ecclesiam S. Petri Romarici aliquando translatum volunt, nimirum Tullo, ubi et mortuam et a S. Eliphio sepultam fuisse, hujus Acta commemorant. Nanceium inter et Pontem Motionis juxta vicum Mosellæ adjacentem* (Pompey *Galli vocant*) *vetus inscriptio legitur Gothicis characteribus exarata, qua teste, e Catalauniæ regulis Bactius originem duxit. Riguetius in Systemate chronologico episcoporum Tullensium, licet legere mallet* ex Catholica regis prosapia, *fieri tamen potuisse credit, ut Catalaunia Hispaniæ regione Bactii progenitores oriundi fuerint : at Calmetus lib.* V *Historiæ Lotha-*

B *ringicæ id de Catalauno ad Matronam Campaniæ Gallicæ civitate potiori jure interpretandum, existimat; cui equidem favet Campaniæ Lotharingiæque vicinia, et Bactii in utriusque confiniis commoratio; multos autem, senescente sæculo quarto, in hisce Franciæ Alemanniæque tractibus regulos exstitisse, testis frequens Ammianus est.*

quorum variam 5 *Multam porro prolem Bactius e Lientrude suscepit; cujus si numerus quæritur, Acta Actis, auctores auctoribus adversantur. E sexu virili duos, SS. Eliphium et Eucharium sub Juliano martyrium passos; tres vero e sexu femineo,* S. Mennam, *quæ utrum martyrii palmam adepta sit, nec ne, antiquitas tacuit; SS. Libariam et Susannam, quæ illibatæ virginitatis lilio martyrii lauream adjecerunt, S. Eliphii Acta recensent. His consonant Acta S. Libariæ et Breviarium Tullense anni* 1555, *quod Lectione* 7 *de S. Euchario ad diem* 27 *Octobris ita habet :* Genuerunt (*Bactius et Lientrudis*) tres sorores sanctissimas, virgines in sanctimoniali habitu et voto cum perseverantia Domino famulantes : Mennam videlicet in Portu suavi sepultam, Susannam in Campania tumulatam, et Libariam pro confessione fidei decollatam. *Verum tribus SS. Eliphii et Eucharii sororibus S. Gontrudem seu Gertrudem et S. Odam* S. Mennæ *Acta adjiciunt, uti et Pompeyana, de qua num. præcedenti sermo fuit, inscri-*

C *ptio his verbis apud Calmetum expressa :* Ex Catalauniæ regis prosapia Baccii et Lientrudis editi sunt nobilissimi sanctique subscripti; videlicet S. Eucharius, S. Eliphius, S. Libaria, S. Susanna, S. Oda et S. Gertrudis, quorum dignis suffragiis et gloriosis meritis cum ipsis associemur in cælis. Hi fælices prælibati Juliani gladio truncati sunt. *De S. Gontrude nihil peculiare scriptum inveni. Sancta quædam Odda virgo ad diem* 16 *Februarii in Breviario Tullensi anni* 1555 *annuntiatur : eademne sit, an alia, in Supplemento Februariii discuti poterit.*

femineam prolem, 6 *Neque anonymus S. Eliphii Actorum scriptor, neque Rupertus abbas, neque citatum Tullense Breviarium S. Gontrudis et S. Odæ meminerunt, quamquam reliquam Bactii progeniem accurate enumerent; ex quo fit, ut dubium merito videri possit, num hæ* S. Mennæ *sororibus adjiciendæ sint : maxime si, quod Calmeto visum est, Pompeyana inscriptio sæculum* XIII *aut* XIV *non præcesserit. Hanc vetustatem non admodum magnam sapere, laudatus num.* 4 *Riguetius non diffitetur; si temporis, quo prædicti Sancti floruisse creduntur, ratio habeatur : contendit tamen, illius auctores traditione antiqua eo permotos, monumentisque usos fuisse longe superioris ætatis; quamquam de suo certis incerta, aut veris falsa nonnulla fortasse adjecerint. Verum, ne gratis ista excogitata dicamus, quid causæ est, cur Rupertus sæculo* XII, *cur anonymus sæculo proxime superiore S. Gontrudis et S. Odæ ne verbo quidem meminerint? Justam igitur suspicandi causam præbent, aut antiquam illam traditionem (quantum ad illas pertinet) monumentaque, cum scripserunt, non exstitisse, aut certe non ea illis visa esse, quibus fides esset adhibenda. Cur denique sæculo* XVI *Tullensis Breviarii editores S. Gontrudem et S. Odam pari silentio involvunt, quos utique traditio, monumenta prætensa, memorataque inscriptio non latuere?*

AUCTORE J. B.

Calmetus 7 *Liberiore hic crisi Calmetus utitur, quem suis verbis Latine redditis disserentem audiamus.* Non est, *inquit,* unde rectius librum hunc quintum ordiamur, quam a primorum diœcesis Tullensis martyrum historia, qui anno CCCLXII sub imperatore Juliano Jesu Christi fidem professi sunt. Utinam eorum Acta illius ætatis Christiani mandassent litteris! negotium nobis modo non facesseret veri incertique, quod illi traditio vulgaris adjecit, discretio. Contendere nonnulli, S. Eucharium, S. Elophium, S. Libariam, S. Mannam, S. Gontrudem, S. Susannam (*ecquis scriptorum hos Sigmaro adscripsit, aut Bactio, quæ sequuntur?*) S. Hoildem, S. Menehoildem et S. Amam vel e Lintrude Bactium, vel e Liutrude suscepisse Sigmarum. At cum rem perscrutamur, eorumque historiæ epochas atque E adjuncta componere volumus, ab hac cogimur opinione discedere, et asseverare, S. Elophium, S. Eucharium et S. Libariam, quorum (ut constans regionis traditio fert) martyrium sub Juliano anno CCCLXII contigit, seculo fere superasse Virgines ceteras, de quibus modo dicebamus, quæ sub Alpino Catalaunensi ad Matronam episcopo circa annum CCCCLXI floruerunt. *Subdit post pauca :* Neque negare, neque prorsus affirmare audentibus, tres hosce Sanctos (*Eucharium, Eliphium et Libariam*) fuisse carnis cognatione germanos, dicere nobis sufficit, ejusdem fidei, perfectæque caritatis nexibus, et unius pro fide Christiana passionis societate vere fuisse conjunctos.

cum Sigmari filiabus, 8 *Lib.* VI *ejusdem Historiæ ita prosequitur :* Quo minus de SS. Menna, Lutrude, Pusinna, Francula, Hoilde, Menehoilde, Ama et Liberata, de quibus ad annum CCCLXII jam dictum est aliquid *de S. Gontrude et S. Susanna nihil expresse statuit*) loquamur, longius differre non possumus. Erant hæ Sigmari comitis Penthensis et conjugis ejus Liutrudis filiæ, easque sanctorum martyrum Elophii et Eucharii sorores fuisse, historici multi affirmant. Ne ab hac opinione prorsus recederemus, S. Libariæ, præfatorumque martyrum martyrium eidem tempori illigavimus. Credibile tamen est admodum, ob diœcesium Catalaunensis et Tullensis confinia, F aliarumque in hac, aliarum vero in illa cultum, pie creditum fuisse, nefas haud esse, eas invicem præripere, assertumque, primorum Tullensium martyrum sorores fuisse, ut Tullensis diœcesis splendori cederet, quod ad Catalaunensem jure spectabat. Verum cum rem citra præoccupatæ mentis affectum perpendimus, adjunctaque incerta secernimus, ut certis solum inhæreamus, mox liquido sequitur, Sigmarum et Liutrudem nobili apud Perthenses loco fuisse, quos multa prole Deus impertiit, quæ variis dispersa locis, inclinante seculo V et S. Alpini tempore, circa annum CCCCLXI sese totam divino obsequio consecravit. *De* S. Menna *speciatim hæc habet art.* 59 : S. Menna sive Manna eadem forte est, quæ S. Ama, Amea vel Imma, *ob nominum, ut reor, qualemcumque affinitatem parumque idoneam, ut rem per se verisimilem reddat.*

uti et S. Ymam cum S. Menna, 9 *Duo sunt in hoc Calmeti discursu, quorum alterum non omnino mihi displicet, alterum vero probare minime possum. Neque enim ego in primis fraternæ cognationis illud vinculum, quod inter SS. Eliphium, Eucharium, Libariam, Susannam et* Mennam *intercessisse dicitur, ausim pro certo habere; sane admodum mihi apparet verisimile, post exactas tot annorum, imo sæculorum periodos, jactatasque olim tot rerum vicissitudinibus Gallias,*

genuinam

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE J. B.

genuinam sinceramque horum martyrum notitiam, ut fit, sensim ex hominum evanuisse memoria. Neque præluxisse recentiorum temporum scriptoribus quidquam reor, præter incertos vagosque vulgi rumores : unde acciderit, ut hi Sancti, etsi nulla forte fuerint inter sese sanguinis cognatione conjuncti, diversisque temporibus vixerint, in unam fuerint conflati familiam, forte ne vicinæ Campaniæ, quam septem Sigmari filiæ exornarunt, hac ex parte Lotharingia videretur inferior : sic S. Gontrudem, sic S. Odam iis quoque postmodum fuisse adjectam, ex dictis num. 6 *verosimillimum fit. Quod autem* S. Mennam *eamdem ac Amam vel Ymmam (nam et hoc modo S. Ama Sigmari filia invenitur appellata) esse conjicit, id plane perperam facit. Septem enim Sigmaro filiæ (neque enim usquam his plures inveni) fuisse traduntur.* Harum Ymma, *inquiunt Acta S. Pusinnæ ad diem* 25 *Aprilis a Papebrochio illustrata,* prima fuit : hic * Othildis (*alias Hoildis*) successit : hanc subsecuta est Luttrudis : post quam Pusinna est nata, cujus memoriam recensemus : huic [proxima] Francula in hujus luminis auras processit : inde Libera edicta * est : Magenhildis novissime genita chorum sanctæ virginitatis complevit, Spiritus sancti gratia septiformi rutilantem. *Jam vero inter has ne una quidem est, quacum possit* S. Menna *confundi, ut ostendo.*

* huic

* edita

B

parum consequenter

10 *In primis autem de S. Francula et S. Libera seu Liberata (suspecta sunt hæc Papebrochio nomina, eo quod idem diversis linguis significant) illud observo, eas superiore sæculo, cum librum suum Gallicum, qui de Sanctitate Christiana Trecensium est, Des-guerroisius (quem consule ad annum* 470) *publici juris fecit, non modo cultu sacro caruisse, sed ne nomine quidem tenus innotuisse in Galliis, donec earum seu vera seu ficta nomina Mss. Germanica in reliquarum Sigmari filiarum Actis protulerunt in lucem. Contra non sæculo superiore dumtaxat* S. Mennæ *memoria, cultusque, sed pluribus etiam abhinc sæculis in Lotharingia viguit, quemadmodum de ejus cultu dicenda declarabunt; nec aliunde solidi quidpiam Calmeto suppetere reor, propter quod debeat cum harum alterutra* S. Menna *confundi. Quod ut de ceteris quoque evictum dem, præter Calmetum, auctorem alium non adhibebo : hunc enim si percunctet, ubi locorum ceterarum corpora primum sepulta, quove deinde translata fuerint? S. Luttrudis corpus, inquit lib.* VI *Historiæ Lotharingicæ art.* 54 *et seqq., primum sepultum est in sacello, quod S. Mauritio erexerat, ac Corbeiam Picardiæ (verius forte Saxoniæ; videsis tom. VI Septembris pag.* 449) *delatum est postmodum. S. Hoildis exuviæ variis*

C

modo dispersæ sunt locis : iis pagus Perthensis primum potitus est : postea vero sub Henrico Campaniæ comite Trecense S. Stephani templum, quod ille nuper erexerat. Hinc denique alterum S. Hoildis brachium abbatia Sanctæ cognominis, tertio fere lapide a Baroduco inter Occidentem et Septentrionem sita, alterum vero Parisiense S. Germani suburbium acceperunt. Prodigiorum, quæ sublata e vivis S. Pusinna patravit, Bansionensis vicus spectator fuit, unde anno 860 *Corbeiam Saxoniæ ejus ossa transvecta fuerunt. S. Menehoildis corpus dudum in abbatia S. Urbani diœcesis Catalaunensis asservatum fuit; cujus deinde translata est pars aliqua ad oppidum Campaniæ, quod ab illa Fani S. Menehildis appellationem invenit. Perthi denique in odore sanctitatis S. Ama sive Ymma obiit, cujus reliquiæ in prioratu ipsi cognomini haud procul Jovis villa, anno* 1567 *a PP. Benedictinis ad Franciscanos devoluto quieverunt.*

confundit,

11 *Quibus positis, manifesto consequitur, si ex illarum numero* S. Menna *fuit, iisdem quoque locis sacrum ejus corpus debuisse terræ reddi et asservari exuvias. Atqui Calmetus prorsus oppositum scribit.* Fontanetum, *inquit,* inde (*S. Menna*) discessit, locum oppido fertilem et cultoribus frequentem, in eoque ad obitum usque versata est. Sepulturam nacta est in ecclesia illius loci, cujus hodieque patrona est. Nec annus, nec dies obitus scitur : attamen ejus festum in Portu suavi III Octobris colitur cum Octava. Bruno episcopus Tullensis, dictus postea Leo Pontifex hujus nominis nonus, cum abbatiæ Portus suavis manum ultimam adjecisset, S. Mennæ reliquias eo transtulit anno MXXXVI. *Neque id unus Calmetus asseruit, sed vel ex ipsa Pontificis Bulla data Calendis Octobris anno Pontificiæ suæ dignitatis* 2, *Indictione* 3 *manifestum fit : ita habet :* Hæc ergo me considerante, dum in initio nostræ ordinationis sui Dei dono Leuchorum præsul electus; interea sollicitudinis meæ studio mihi innotesci contigit, quod prædecessor meus venerabilis Bertholdus quoddam cœnobium ex pontificalis præbendæ sumptibus, in villa, quæ Portus suavis dicitur, construere cœperit, sed fine præreptus, bonum opus ad finem usque minime provexerit : cujus sanctam intentionem conspiciens, et aliquantulam portionem in ejus mercede devotionnis adipisci cupiens, cœptum laborem, Christo favente, perexplere studui, cœtumque sanctimonialium Deo ibidem serviturarum congregavi, et locum in veneratione gloriosæ Virginis Genetricis Mariæ et sanctæ virginis MENNÆ IBIDEM CORPORE QUIESCENTIS consecravi. *Fateor, Calmetum memoratas Virginum historias fide aliena, non ex sua recitasse sententia : verum quæ de earum reliquiis modo dicta sunt, ut sunt recentiora, ita et firmiora credimus, quam ut refelli facile possint : neque his quidquam Calmetus opposuit.*

D

E

12 *Restat, ut de loco* S. Mennæ *natali dicamus : sunt, qui eam vel certe Eliphium Tullo adscribant; ut Baronius ad annum* 562 *et Lahierius in Menologio Virginum; sunt, qui Solimariacæ, ut Acta* S. Mennæ, *ut Ruyrius, Arturus, aliique. Sollerius tom. II Augusti, pag.* 10, *dum Rapinium carpit, quod cum S. Memmio Catalaunensi episcopo S. Leodegarium apud Perthenses in Campania cultum et* S. Mennam *conjungat, hanc quoque Campaniæ Sanctis annumerare videtur, cum ait :* Id miramur, de conciliandis temporibus tam parum sollicitum fuisse Rapinium ut Sanctos multis seculis a S. Memmio remotos, ipsi conjungendos censuerit, ac si gloriæ ejus non satis se consuluisse existimaret, nisi præcipuorum Campaniæ Sanctorum institutionem eidem adscriberet. *Sed vel Leodegarium præcipue respexit, vel* S. Mennam *ea de causa adjecit, quod in Campania sacro fonte lustrata fuerit, annosque juveniles magnam partem exegerit, ut quidem ejus Acta testantur. Denique Scoti etiam* S. Mennæ *natales sibi vindicare nituntur. Usserius lib. de Britannicarum ecclesiarum primordiis in Addendis et Emendandis pag.* 1069 *Baronium et Saussayum arguit, quod SS. Eliphium, Eucharium, Libariam et Susannam Tullenses fuisse, affirment; quippe, qui, Usserio judice, habitatione quidem Tullenses fuere, patria vero Scoti, et regio quidem genere. Quid ita?* Ex transmarinis Scotorum finibus has partes (*Tullensium scilicet*) moris erat expetisse multos, *ut ex Actis S. Mansueti ab Adsone monacho conscriptis Usserius declaravit. Si nos pariter docuisset Usserius, qui e testimonio tam vago consequens fiat, hos quoque singulares Sanctos in Gallias appulsos esse e Scotia, aliquod profecto operæ pretium retulisset.*

apud Leucos, non in Scotia,

F

13 *Dicet fortasse quispiam, SS. Valerium, Maternum, Eucharium aliosque S. Mansueto, primo Tullensium episcopo, natione Scoto, fuisse peregrinationis comites, ac proin in eorum numerum referendos esse ceteros S. Eucharii germanos : verum is Eucharium Tullensem cum Trevirensi inepte confundet. Sed quid de regio Sanctorum stemmate? Audi Dempsterum lib.* V *Historiæ Ecclesiasticæ gentis Scotorum. Num.* 455 *ita loquitur :* S. Elifius, filius regis Scotiæ Fincormaci, ut existimo, aut sane Crathlinthi, ut aliis visum. *Et num.* 892 : S. Menna virgo regia, soror SS. Eliphii et Eucharii, nec non Libariæ et Susannæ. *Hæc ille : at, qui de rebus Scoticis agunt Buchananus, Boethius, Leslæus seu Turnerus nullam Crathlintho prolem attribuunt; Fincormaco vero solos Eugenium atque Euthodium, quos regno nondum maturos moriens pater reliquit.*

aut regio Scotorum genere nata,

Regium

A *Regium itaque* S. Mennæ *genus commenti loco habemus : nec alia de causa, ut putamus, Crathlintho aut Fincormaco patre* S. Mennam *natam, Dempsterus scripsit, quam quod id exigeret ratio temporis, quo* S. Mennam, *nimirum, vergente ad finem sæculo* IV, *floruisse, opinatus est. Quod autem ad patriam ejus transmarinam, seu Scotiam, seu Hiberniam, seu denique Britanniam attinet, fateor, esse, quod scrupulum movere cuipiam possit. Est autem hoc : sancta quædam Menna invocatur in Litaniis vetustissimis Anglicanis, quæ et Sanctos plerosque ignotos, publico olim apud Anglos in honore habitos, complectuntur, et a Mabillonio tom. II Analectorum pag.* 678, *labente sæculo* VII, *Anglicanæ ecclesiæ in usu fuisse, ostenduntur. Quod si hæc eadem sit, ac illa, de qua nobis est sermo, non absurde quis suspicetur fortasse, eam idcirco illis insertam legi, et in Britannia cultam fuisse, quod vel in Britannia, vel in circumjacentium insularum aliqua hauserit vitam, e qua discessit in Galliis. Conjectura est, quam tanti facies, quanti voles. Ego, etsi, quod secure sequar, nihil inveniam, malim tamen Actorum qualicumque auctoritati cedere, Gallorumque traditioni, quam transmarinæ adhærere ; maxime cum num.* 25 *S. Mennam assignaturi simus, quæ verosimiliter a* S. Menna *Lotharingica diversa sit, et forte eadem ac*
B *illa, quæ in supradictis Litaniis memoratur.*

floruit forte sæculo IV. 14 *Quæ de incertis* S. Mennæ *natalibus modo dicta sunt, incertam pariter reddunt illius ætatem : vixisse tamen sub finem sæculi* IV, *concors est et constantior plerorumque assertio. Calmetum enim nihil moror, qui eam ad finem sæculi* V *distulit; etenim ea solum de causa id fecit, quod* S. Mennam *Sigmaro satam esse, suspicatus fuerit. Ceterorum vero plerique, ut eam SS. Eliphii et Eucharii, quos circa Juliani apostatæ tempora passos credunt, sororem rati sunt, ita et illam eadem fere ætate floruisse, tradiderunt. Dempsterus anno* 561, *circa annum* 580 *Arturus et Lahierius obiisse, scribunt; sed vacillat eorum fides; unde enim exploratum perspectumque habere potuerunt, quod monumenta antiqua tacuisse, in superioribus vidimus ? Rapinius in Annalibus Catalaunensibus S. Memmio, quem a S. Petro in Gallias missum putat,* S. Mennam *facit æqualem; quapropter a Sollerio in Commentario ad Vitam S. Memmii tom. II Augusti merito vapulat. In eadem, qua Rapinius, de misso sæculo* I *in Gallias S. Memmio, opinione Ruyrius fuit; cumque* S. Mennam *Juliani ætate floruisse, existimaret, manuscripta Portus suavis, in quibus illa a S. Memmio ad virtutem pietatemque Christianam instituta dicebatur, hac ex parte corrigenda monuit, et episcopi nomen, cujus magisterio usa*
C *fuisse fertur, caute suppressit. At quoniam ad* S. Mennæ *institutionem delapsus noster est sermo, ut tum de hac, tum de reliquis, quæ ad* S. Mennam *pertinent, deinceps agamus, rerum serie admonemur.*

§ II. S. Mennæ gesta et cultus.

Ab ineunte ætate pietati innutrita, *Quandoquidem de* S. Mennæ *natalibus jam actum, reliquum Actorum ejus, seu potius Fragmenti nostri textum seriemque brevi sermone percurram, vel ob id maxime, quod pauca deinceps occurrent, quæ commentatione indigeant. Primum itaque, si fidem Actorum auctoritatemque sequimur, futuram Puellæ sanctitatem, animique pulchritudinem cum præstans corporis forma, tum indolis præclaræ igniculi jam prænuntiabant, cum ad Catalaunensem episcopum a parentibus missa est, Christianæ fidei rudimentis imbuenda et communis noxæ piaculari fonte expianda : verum ad quem? Ad S. Alpinum (vixit ille circa annum* 461, *probante Stiltingo in Commentario ad ejus Acta ad diem* 7 *Septembris) ut quidem Calmetus credidit, sed falsa, ut dixi non semel, opinione deceptus. Displicuit Ruyrio S. Memmius, quem tamen Fragmentum nostrum, uti et Portus suavis manuscripta, ipsomet Ruyrio teste, signarunt : nec mirum : sanctum enim Memmium sæculo* I, *sanctam vero* Mennam IV *vixisse, putabat; atque ita non cohærebant temporum notæ. Verum si Catalaunensis episcopatus exordium ad finem sæculi* III *cum Galliæ Christianæ auctæ editoribus et Stiltingo proxime citato referas, ac S. Memmio seu Mangio annos* 80 *episcopatus Actorum ejus auctorem, aliosque secutus, tribuas, Juliani persecutionem vidisse is potuit, qua debacchante in Galliis,* S. Menna *seu* Manna *domo paterna, fratrum, sororumque suarum exemplo, egressa, solitudinem petiisse dicitur; potuitque similiter illa sancti præsulis curæ industriæque committi, imo et ab illo nomen suum invenire, a quo non solum sacris undis lustratam, sed etiam e sacro fonte susceptam fuisse, Fragmentum nostrum et Ruyrius refert; cujus rei exempla nonnulla tomo I Octobris in Commentario prævio ad Acta S. Remigii num.* 124 *et* 125 *proferuntur. Quod si diuturnum adeo ecclesiæ Catalaunensis regimen, putes, S. Memmio non posse concedi, haud magnopere quidem repugnabo; at ea ratione nihil solidi reliquum fiet, unde definias, quis e S. Memmii successoribus* S. Mennæ *curam institutionemque susceperit.*

AUCTORE J. B.

et adultior facta, 16 *Quid porro Acta memorent, videamus. Fidei Christianæ elementis imbutam* S. Mennam, *et sacris undis purgatam Catalaunensium præsul (quisquis ille fuerit) parentibus remisit; at ea lege, ut, evoluto quinquennio, reverteretur. Bona igitur parentum venia dicto tempore ad magistrum illa rediit, ut jam*
E *ætate maturior, ita et uberioribus cælestis doctrinæ rivulis irriganda : ne autem sanctioris vitæ præceptis quotidianæ pietatis exempla deessent, puellarum diu noctuque Christo famulantium monasterio Filiolam providus præsul consignavit, ut quidem ait anonymus : qua in re, vereor, ne a vero forte discesserit : dum enim* S. Mennam, *sublatis e vivis circa Juliani tempora ejus parentibus, jam nubilem facit, haud multo serius, quam circa medium sæculum* IV *natam esse, oportet. Quod si tum temporis virginum monasterium Catalauni exstiterit, potuit id cum antiquioribus Galliæ monasteriis, quæ illic sæculo* IV *primum exorta sunt, de vetustate contendere : nec tamen illius meminit Thomassinus de vetere et nova Ecclesiæ Disciplina part.* I *lib.* III *cap.* 12; *non Antonius Dadinus Alteserra lib.* I *cap.* 4; *non Hippolytus Helyot in Dissertatiane prævia de Origine et Antiquitate vitæ monasticæ* § 9; *non Mabillonius tom. I Annalium Benedictinorum pag.* 6 *et* 10; *quibus locis de prima monasteriorum in Galliis origine et propagatione singuli disserunt. Utut sit, potuit virginibus aliquot, quarum virtutem Catalaunensis episcopus perspectam habebat,* S. Mennæ *institutio curaque committi, earumque domicilium, licet forte privatum, ab anonymo nostro monasterium, etsi minus apte,*
F *nuncupari.*

suscepto velo sacro, 17 *Altera hæc apud Catalaunenses* S. Mennæ *commoratio per alterum quoque quinquennium tenuit; quo exacto, ad paternos lares regressa est : ubi haud multo post, quam altas interim egisset in virtute radices, declaravit. Nuptias enim, quas illi pater injunxerat, animo constanti rejecit, non voluntatis contumacia, sed castimoniæ et cælestis Sponsi amore. Cumque perficiendis præstituto die nuptiis non exoratus pater instaret, fuga sibi consulere Filiam compulit : paucis itaque comitata Catalaunensem episcopum clam patre adiit, ut pudorem virgineum, quo doctore didicerat, eodem defensore integrum intaminatumque serraret. Ut in conspectum episcopi adnissa est, tacuit illa primum, quod conceperat animo, propositum : at postridie coram consessu publico sacrum velum, quod secum tulerat, obtulit, et ut illo tegeretur, vehementer expetiit; facileque voti compos effecta fuisset, nisi promptum præsulis animum patris et sponsi metus retardasset : sed quod facere verebatur episcopus, manus perfecit angelica. Hinc, opinor, Arturus et Gononus* S. Mennæ *monachæ nomen adjiciunt : at nomen monachi vel monachæ dupliciter accipi potest :* Primo, *ut significet,* id, quod ipsum nomen importat, *inquit Papebrochius tom. III Maji pag.* 295, ut intelligatur MONACHUS esse, vitæ a mundano strepitu rerumque temporalium cura reductæ sectator, hujusmodi vitæ propositum

AUCTORE J. B.

positum seu votum externa aliqua habitationis, victus, vestitusque a vulgari mundanoque discrepantis, singularitate professus. Secundo MONACHUS dicitur, et nunc fere solum intelligitur is, qui cum externarum abdicatione rerum propriæ etiam voluntatis arbitrium abdicavit, ut fiat membrum alicujus religiosi cœtus, sub obedientia viventis, cum obligationis perpetuæ vinculo, quantum ex sua quidem est parte, insolubili. *Priori quidem modo* S. Mennam *monacham fuisse, facile dedero, posteriori non item.*

solitariam vitam auspicatur,

18 *Ceterum tanti prodigii ea vis fructusque fuit, ut non modo paterni duritiem animi flexerit, sed lubens etiam concesserit pater Filiæ locum, in quo arbitratu suo sibi Sponsoque cælesti vacaret : neque enim audiendi videntur ii, qui ab irato patre ob invictum castitatis propositum interemptam volunt, quos inter, gladio percussam, Dempsterus scribit; quæ eorum assertio neque Bactii, hominis Christiani, pietati congruit, neque ullo, ut in Actis S. Eliphii videre est, antiquitatis testimonio confirmatur, nec denique apud auctores numero auctoritateque potiores invenitur. Difficultatem patitur, quod sequitur :* Ea tempestate, *inquit Fragmentum nostrum, idemque apud Ruyrium legitur,* patre in bona senectute defuncto, matre quoque, ut superius dictum est, debacchante persecutionis tempestate, ceteris discedentibus germanis, ipsa quoque a domo paterna exivit. *Quo enim tempore, quove auctore persecutionem illam exortam esse, dicemus? Num agente in Galliis Juliano? Id quidem S. Eliphii Acta testantur; sed minus credibile nonnullis apparet : quippe Julianum quidem anno* 360 *et initio sequentis in hisce Occidentis partibus versatum esse, concedunt, sed nullam volunt Christianis exhibuisse molestiam, qui Christianæ fidei cultor etiam tum callida simulatione videri volebat, ut lib.* XXI *Historiarum suarum his verbis Ammianus refert :* Utque omnes, nullo impediente, ad sui favorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, a quo jam pridem occulte desciverat, arcanorum participibus paucis, haruspicinæ auguriisque intentus, et ceteris, quæ deorum semper fecere cultores. Et ut hac interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Januario Christiani EPIPHANIA dictitant, progressus in eorum ecclesiam solemniter Numine orato, discessit. *Moverunt ista Baronium ad annum* 362, *ut sub Salustio Galliarum præfecto, Juliano carissimo, nominique ob id Christiano infensissimo S. Eliphii martyrium contigisse, diceret.*

B

eo verisimiliter tempore,

19 *Accedit, Juliani exercitum, quem sibi devincire, quoquo modo posset, satagebat, e Christianis militibus, teste Zonara, maximam partem coaluisse, atque adeo e re ejus fuisse, ut Christianorum sanguini vel invitus parceret. Juliani in Galliis persecutionem non adeo quidem violentam atque apertam fuisse, ac S. Eliphii Acta insinuant (neque enim ea quantum ad singula probo) facile credo : at nullam omnino fuisse, non item. Adeone constanter animi moderationem æquitatemque, cujus laudem affectabat, Julianus coluit, ut nullum toto eo tempore, quo in Galliis egit, latentis odii indicium prodiderit, homo inconstantiæ levitatisque perpetuæ? Aut adeone hebeti fuit ingenio, simplicique, ut, præter fidem, quod causaretur, si quando Catholicum persequi vellet, inveniendo non esset? Quid? quod illi, ut Eliphio violentas manus injiceret, peculiaris titulus non defuerit? Eodem enim Zonara teste,* Malitiam suam occultans, unumquemque pro arbitrio suo cultum sequi, quem vellet, præcepit. *Eliphium autem traductorum ad fidem Catholicam gentilium, confractorumque idolorum pagani non solum milites, sed et duces, ut Acta referunt, accusarunt, quorum æque ac Christianorum opera, auxilioque indigebat : capitis igitur Eliphium damnare Julianus potuit, non quidem quasi fidei causa, sed veluti violati præcepti reum, vitandæque seditionis specie. Quid? quod non desint, qui in ipsis Galliis Julianum palam Christianis ritibus valedixisse, velint? Equidem S. Hieronymus sui temporis regum calamitates describens in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum de Juliano hæc habet :* Julianus proditor animæ suæ et Christiani jugulator exercitus Christum sensit in Media, quem primum in Gallia denegarat; *nimirum palam et publice, non clanculum et privatim : hoc enim jam ab annis duodecim fecerat, ut ipsemet scripsit ad Alexandrinos, cum nuper ad occupandum imperium e Galliis excessisset, cujus in Galliis commoratio sexennium non excessit.*

C

D

quo Julianus apostata

20 *Zosimus quoque refert, Julianum, cum (anno* 360) *Parisiis ab exercitu Augustus salutatus esset, rem ad Constantium perscripsisse; Constantium autem, datis ad Julianum litteris, non modo irrita habuisse, quæ facta essent, sed et illum ad se evocasse; iisque acceptis, palam animi sui de Numine sententiam ostendisse Julianum et coram omnibus dixisse,* potius se diis, quam Constantii verbis, seque vitamque suam permissurum. *Denique Julianus ipse in epistola ad S. P. Q. Atheniensem, in vivis adhuc agente Constantio, scripta, suam a fide Catholica defectionem aperte profitetur, ut hac in re minime audiendus videatur Ammianus, dum lib.* XXII *cap.* 5 *ait, Julianum tum primum pectoris sui arcana patefecisse, cum, mortuo Constantio, solus universo potiretur imperio. Utut sit, Julianus Viennæ agens, ineunte anno* 361, *teste Ammiano lib.* XXI *cap.* 1, *dubius hærebat etiamnum, alliceretne ad concordiam Constantium, an aperto marte aggrederetur : esto igitur, etiam tum Christianum sese finxisse Julianum, nec Christianos hactenus persecutum : quid vetat asserere, eum aliquanto post et descivisse palam a fide, et Christianos persequendi initium fecisse, eumque inter ceteros infensum sibi expertum esse S. Eliphium, cum ille anno* 361 *postremam in barbaros expeditionem movit, Viennaque profectus, ac forte Solimariaca (erat enim e militaribus stationibus una) Grandensi oppido vicina, transiens Rhenum cum exercitu adiit Alamannorum confines Rætiis tractus, populantium excursiones repressurus?*

E

versabatur in Galliis :

21 *Sane Julianus, ut Ammianus refert lib.* XVI *cap.* 2, *anno* 356 *Vienna digressus per Decem Pagos (alterum Lotharingiæ oppidum vulgo* Dieuze *dictum) transiens Alamannos ad citeriores Rheni ripas adortus dissipavit : adeo ut et anno* 361 *Rauracos, versus territorium Basileense ad Rheni ripam sitos, Vienna adiens Leucorum fines facile peragrare potuerit. At, inquies, Julianus postrema in Alamannos jam erat expeditione perfunctus, atque in procinctu, ut Illyricum peteret, cum Christianorum militum metu Bellonam non publico, sed* ritu secretiore *placavit, ut lib.* XXI *cap.* 3 *idem habet Ammianus : illius igitur a fide defectio etiam tum plerosque latebat. Fateor, hæc iis, quæ in superioribus dixi-mus, adversari : verum Ammiani ea in re auctoritatem mihi dubiam reddit causa non una : primum quidem, quod Ammianus hisce rebus non interfuerit : jam enim ante una cum Ursicino magistro equitum e Galliis in Orientem evocatus fuerat, ut lib.* XVI *cap.* 10 *videre est. Deinde, quod citius Juliani defectio palam innotuerit, ac Ammianus scribit, quod numero superiore ostensum est. Denique, quod eo ipso die, quo in Illyricum cum exercitu, quem multa arte jam pridem circumvenerat, iter arripuit, publice diis litasse videatur. Audi ipsummet Julianum ad S. P. Q. Atheniensem ita scribentem :* Tum quoniam sacris pro exitu celebratis eo die perlitavi, quo de nostra huc profectione eram allocuturus; non solum pro mea salute; verum etiam pro utilitate reipublicæ, et communi omnium libertate, ac præsertim Gallicanæ gentis etc. *Sub initium autem epistolæ ista præmiserat :* Quapropter nemo me nugari, et inepte loquacem esse judicet; quod ea, quæ non olim dumtaxat, sed et nuperrime in omnium oculis gesta sunt, oratione complectar. *Sed ad* S. Mennam, *unde digressi sumus, revertamur.*

F

miraculis claret,

22 *Itaque, ut e dubiis atque perplexis aliquid, quod saltem probabile videatur, dicamus, sub Juliano cæsare, vel potius augusto* S. Menna, *relictis paternis ædibus, unica comitante ancilla, sese commisit*

A *misit itineri, itura, quo se cumque Dei spiritus duceret : nec vero prodigiis id itineris caruit : properanti enim flumen quoddam immani lutosoque gurgite moram objecit. Hæsit Virgo : non nauta, non navigium aderat transituræ : at illa præsens sibi fore cæleste auxilium, rata, flumen ingreditur ; dum pedem promovet, cedit lutum, prodit arena; evanescit gurges, vadumque sicco pede transgreditur. Ut vero alteram fluminis ripam attigit, infixo terræ baculo, fontem elicuit, perpetuum non itinerantibus modo, sed febricitantibus etiam refrigerium. Ita quidem hunc fontem Fragmenti auctor describit, ut illum probe novisse videatur; at sane dolendum est nihil ipsum dixisse eorum, unde fontis situs eruatur. Ut vero dictis suis fidem faciat, vadum illud, etiam sua memoria,* S. Mennæ vadum *appellatum, scribit; in quo quidem fidem meretur, nisi fuerit insigniter mendax, vel recentiorum temporum fabulator aliquis ista confinxerit. Calmetus* S. Mennæ *vadum et fontem ait, frustra a se esse quæsita tum Solimariacæ, tum vicinis in locis : sed alibi forte isthæc erant investiganda; nusquam enim fluminis nomen, apud quod ista contigisse dicuntur, expressum legi. Ceterum* S. Manna *ad radices montis Vosagi seu Vogesi inde progressa substitit in loco, cui Fontaneto nomen est; ibique reliquum vitæ cursum (incertum, qua morte) confe-*
B *cit.* Fontenoy-le-châtel, *ut a variis hujus nominis locis, vel ad illud sono significationeque proxime accedentibus et passim tum in Lotharingia, tum alibi non raro occurrentibus secerneretur, Castellanus sermone vernaculo nuncupavit. Unus a ceteris discrepat Fragmenti auctor, qui,* S. Mennam Pusinnellis *consedisse, ait; qui locus idem est (si recte conjicio) qui pagus Gallice dictus* Pusieux, *haud procul Portu suavi dissitus; unde Fragmentum Vitæ* S. Mennæ *ad nos transmissum est. Ruyrius vero, qui Mss. Portus suavis est usus, Fontaneto* S. Mennæ *sedem affixit. Nihil dico de miraculis, quæ, cum adhuc in vivis esset, ut par est credere, inquit Fragmenti auctor, edidit; quorum posteritati memoriam evoluta interim temporum series et scriptorum subtraxit inopia.*

Fontaneti in Lotharingia, ubi, uti et in Portu suavi, quo

23 *Contra virtutum ejus sanctitatisque famam altius hominum animis insedisse, testis locuples est cultus sacer, quem per Lotharingiam jam olim habuit, habetque etiamnum. Festum ejus antiquum Tullensis ecclesiæ Breviarium, uti et aliud anni* 1555 *die* 3 *Octobris collocat. Ecclesia vero Fontanetana, in qua defunctæ corpus primum fuit humatum,* S. Mennæ *tutelæ patrocinioque commissa fuit, eamque ut patronam veneratur etiamnunc, teste Calmeto. Cum vero* S. Mennæ *exuvias Fontaneto ad Portum*
C *suavem Bruno Tullensis episcopus, qui ad summum Pontificatum evectus, Leonis IX nomen assumpsit, transtulit, ejusque nomini, ut num.* 11 *ostensum est, ecclesiam erexit, dicavitque, ingens cultui ejus accessio facta est. Contigit ea translatio die* 13 *Maji anno* 1016 *secundum Lahierium in Menologio SS. Virginum et Arturum in Gynæceo sacro, ut apud nos ad diem* 13 *Maji legitur; uti et secundum Rapinium et Rinaldum; citantque hi omnes Ruyrium : verum in altera Ruyriani Operis editione, quæ anno* 1654 *Spinalii in Lotharingia prodiit, non annum* 1016, *sed annum* 1036 *lego. Usi fuerunt verisimiliter illius editione prima anni* 1625 *: sed illam propter multiplices errores typographicos auctor ipse suppressit, ut in Catalogo Scriptorum Lotharingicorum Calmetus scribit. Neque immerito in posteriori editione anno* 1016 *annus* 1036 *substitutus est : etenim Hermannus Tullensis episcopus, qui Brunonem proxime præcessit, anno* 1026 *in vivis numerari desiit, eodemque Bruno electus est, ut in Historia episcoporum Tullensium Adsonis continuator Brunoni æqualis vel suppar habet in ejusdem Brunonis seu S. Leonis IX Vita. En verba :* Anno igitur vigesimo sexto ætatis suæ (*Bruno*) et ab Incarnato Dei Verbo millesimo vigesimo sexto occurrente anno, sede vacante per mortem Hermanni bonæ memoriæ, communi voluntate, parique cleri ac plebis consensu in hac sede præfectus est episcopus.

Octobris Tomus II.

24 *Sita est ea ecclesia haud procul Mirecurtio, adjunctumque sibi primum habuit sacrarum virginum cœnobium; cujus primum lapidem Hermannum jecisse, Ruyrius ait : legerat is S. Leonis Vitam (illam habes apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini tom. VI part.* 2) *a Wiberto æquali conscriptam, cujus lib.* 1 *cap.* 13 *ista leguntur :* Quin et in Portus suavis cœnobio a SUO PRÆDECESSORE, ex pontificalibus stipendiis inchoato, sed a se studioso labore ædificiis et sumptibus ad unguem adornato, devotam sanctimonialium constituit congregationem, atque nobilis generis vitæque laudabilis quamdam, nomine Berrennam, ipsi cœtui matrem ordinavit : *legerat hæc, inquam, Ruyrius, indeque, ni fallor, effici credidit, id operæ præstitisse Hermannum; quod tamen Bertholdo, quem proxime excepit Hermannus, Pontifex ipse num.* 11 *citatus diserte adscribit. Porro sacras hic virgines anno* 1043 *a Leone institutas fuisse, in Historia Mediani-monasterii scribit Joannes de Bayon, notante Mabillonio citato jam proxime. Consonat Joannes Herculanus cap.* 19; *sic scribit :* Bruno vocabatur ante Pontificatum (*S. Leo*) et cum esset Tullensium episcopus, circa annum ab orbe redempto millesimum quadragesimum tertium cœnobium Portus suavis a suo prædecessore Hermanno inchoatum absolvit et vestalibus inhabitandum concessit. *Cœnobium id Ordinis Benedictini principio fuit, at a tribus circiter sæculis conversum est in collegium seu abbatiam* E *nobilium canonicarum sæcularium, quæ* S. Mennam *patronam habent, ejusque festum celebrant cum Octava. Patet igitur* S. Mennæ *cultus, sed et Lahierii lapsus, cum id canonicarum collegium fuisse ab ipsa* S. Menna *conditum scribit, et totius forte Galliæ vetustissimum.*

AUCTORE J. B.

ejus reliquiæ translatæ sunt,

colitur ut Patrona.

25 *Alterum* S. Mennæ *nostræ cultus, et quidem perantiqui argumentum Litaniæ Anglicanæ, de quibus num.* 13 *actum est, suggererent, modo memoratam ibi S. Mennam eamdem ac nostram esse, constaret : verum id ratio nulla evincit; imo oppositum potius suadet, quod nulla in iis S. Eliphii mentio fiat, nulla S. Eucharii, nulla denique ceterarum virginum, quæ passim* S. Mennæ *sorores habentur. Præterea* S. Mennæ *cujusdam reliquias in basilica abbatiæ S. Vincentii supra altare majus in urbe Metensi asservari, ex Ruinartii litterario in Alsatiam Lotharingiamque itinere intelligo : ast alia rursum videtur a Nostra, et e S. Ursulæ sociabus una : sic enim habet thecæ inscriptio :* Anno Domini MCLX positæ sunt in hoc scrinio hæ reliquiæ pars capitis et capill... S. Ursulæ maxilla cum dentibus, S. Pantulæ reliquiæ S. Virgine et aliarum Coloniensium, Luciæ, Waldradæ, Mennæ, Felicitatis. *Hisce, quæ de* S. Mennæ *cultu ecclesiastico adjiciam, non habeo, nisi* F *Officium, quo per Octavam in Portu suavi ejus festum colitur, proprium esse, secundum Ruyrium. Non possum tamen non mirari Tillemontium, dum de Juliani persecutione agens ait, S. Libariæ et* S. Mennæ *loca sepulturæ ab Actorum S. Eliphii auctore assignari* æque parum cognita, ac sint ipsæ Martyres. *Ubi igitur eas tumulum nactas scribit? illam apud civitatem nomine Grandem, hanc in Porces seu Portu suavi. Certe Grandensis oppidi, ubi dicatum sibi habet S. Libaria templum (Calmetum consule tom. I Historiæ Lotharingicæ pag.* 202) *in Odornensi pago insignia rudera hodieque conspicua sunt : de Portu autem suavi nihil opus est loqui.*

Recentiorum aliquot

26 *Quamquam autem vetustioribus martyrologis* S. Manna *incognita fuerit, non fuit tamen adeo obscuri nominis, ut latuerit Grevenum, ut Ferrarium, Saussayum, Arturum, Castellanum, aliosque recentiores non paucos. Grevenus ad diem* 27 *Novembris sic scribit :* In Francia, Mennæ virginis. *Ad diem* 3 *Octobris in Catalogo Sanctorum Generali Ferrarius :* In territorio Tullensi, S. Mennæ virginis. *In Supplemento Saussayus :* In Tullensi territorio ecclesia de Portu suavi (quæ titulo et tutela sancti Nicolai est tota Gallia et Germania celebris) natalis S. Mennæ virginis gloriosæ. *Arturus in Gynæceo sacro :* Apud oppidum S. Nicolai de Portu, in Lotharingia,

AUCTORE J. B.

tharingia, diœcesis Tullensis, veneratio S. Mennæ, virginis eximiæ fidei, ac religionis; quæ, excusa mortis sarcina, evolavit ad gloriam. *Idem ad diem* 15 *Maji:* Apud Portum suavem, Tullensis diœcesis, translatio S. Mennæ virginis et martyris. *Portum suavem, cujus ecclesia Virgini Matri et* S. Mennæ *dicata est, cum oppido S. Nicolai ad Murtam fluvium altero circiter a Nanceio milliari sito, et* Portus *olim appellato, eoque devotionis ergo peregrinantium frequentia nobili, nominum similitudine falsi Saussayus Arturusque confudisse videntur. Castellanus in Martyrologio Universali:* Fontaneti (*Fontenoy-le-Châtel*) ad radicem montium Vosagi in Lotharingia, sancta Manna virgo; cujus corpus in ecclesia canonicarum Portus suavis (*Poussay*) prope Mirecurtium honoratur.

de S. Menna elogia.

27 *Hisce denique adjicio, quod parte altera Lilii Galliæ sanctæ cap.* 5 *Virgini nostræ texuit Rinaldus elogium:* In Campaniam etiam nostram e cælo cecidit Manna, a Judaico discrepans epulo, quod illud ros præcessit, illam est secutus, quo ab episcopo Catalaunensi aspersa, omni caruit macula. Sed in eo conveniens, quod suavis et mira fuit, et Manhu de illa dici debuit. Primo enim genere mira fuit, quæ fratres duos Elophium et Eucharium martyres, et sorores quatuor sanctitate illustres habuit,
B quibus septima non decessit, germanior animo, quam sanguine. Nam spretis, quibus parabatur, nuptiis, præstanti forma puella, ad Catalaunensem accessit episcopum, sacris tum operantem, ut, quam deperibant proci formam, eo absconderet, quod offerebat, velo. Sed abnuente antistite, ne Dactium ejus læderet parentem, tanto audentior, quanto mortali superior, angelus fecit, qui sublatum in auras velum, summo et æterno Pontifici benedicendum obtulit, et Mannæ capiti, spectantibus omnibus, sensim delapsum imposuit. Paucis post hæc diebus, prædives et nobilis adfuit procus, cui ad matrimonium ineundum a Mannæ parentibus dictus fuerat dies, sed Sabbathum, fuit, Manna legi non potuit. Ex eo enim tempore Mannæ perpetuum fuit Sabbathum, quo divinum coluit Numen, et a nemine legi potuit, una excepta morte; a qua in urna (quam Gomor potuit dicere) fuit recondita, anno circiter CCCLXXX. Si jam dudum ad Portum suavem, cælestem et terrestrem, navem suam appulit, et in utroque, hinc animo, hinc corpore quiescit, bene usa est velo, et Mannæ congruum adepta est locum, cum Portum tenuit suavem.

VITA ACEPHALA

C

Auctore anonymo.

Ex Ms. Puteolensi.

S. Menna ex septem

Inter quas effulsit beata virgo Menna *a*, quæ omnium bonorum digna præconio, velut lucerna in obscuro loco, sic Sanctensi resplenduit pago *b:* cujus quia describere miranda Acta pro posse, propitiante Deo, disponimus, locum nativitatis ipsius necesse est, ut non segniter prætereamus. Pagus igitur Solecisius *c* locus exstitit felicis ejus natalis, adjacens confinio territorii Sanctensis provinciæ, Mosam fluvium habens pro limite. Mater vero tam præclari germinis vocata est Lieutaudis: quorum alter genitor, in loco nominis ipsius, videlicet Bactii, * dicitur MANSUS. Genitrix denique mausoleum habet in oratorio S. Petri Apostolorum principis, in villa inclita, cui nomen Mons-Romarici *d*. Hi itaque in confinio Solecisi territorii vico, qui prius appellatus MANSIONIS, inclytum tunc temporis habuere fundum et satis egregiæ habitationis domicilium. Sed quia, ut scriptum est, omnia opera occidunt et aucta senescunt, qui tunc erat opulentus et insignis, nunc factus est locus quasi ad nihilum. Horum itaque specialium parentum * non parum operæ pretium habetur, si non ad anteriora sanctæ Prolis gesta festinarem. Num quidnam maxima laude non sunt digni, quibus dispositio divinæ D clementiæ talem concedere dignata est gratiam parturiendi? Profecto gratia Spiritus septiformis diffusa est in eis, dum idem specialis numerus in eorum partu est sanctificatus.

a
b
c
** supple* qui
d
** supple* mentionem facere, *aut quid simile*

sanctis Bactii et Lientrudis prolibus una.

2 Septem enimvero proles sexus utriusque genuerunt, quæ, superna operante clementia, de virtute in virtutem per bona opera insignia scandentes, ad clara cæli palatia conscenderunt. Si quis autem scrupulosus eorum nomina nosse desiderat, ita absque ambiguitate teneat. Fuerunt ex ipsis sexus masculini S. Eliphius, S. Eucharius; sexus vero fæminini S. Gunttrudis, S. Susanna, S. Libaria, S. Oda, et ipsa, de qua loquimur, sancta virgo Menna *e*. Horum primus (ut aiunt) B. Eucharius *e*
igne tribulationis examinatus, sicque perbeatus per martyrii palmam roseam adipisci meruit coronam. Cujus germanus frater, agonis suppar effectus, martyrum supernum se adeptum gaudet conventum: uterque autem in episcopio Tullensi propriis templis et titulis insignitus, liquido patet quærentibus *f*. *f*
Dei autem famulæ sorores eorum uno ardore atque eodem supernæ patriæ desiderio succensæ, post hujus calamitosæ vitæ tribulationes et ærumnas, quas pro Christo pertulerunt, cum multiplici bonorum actuum fructu, consummato fructu * certa- ** forte* cursu
minis, ad bravium pervenerunt, atque supradicto E
episcopio tres earum in Campania, Franciæ regione, beato fine quieverunt *g*. O vere beati parentes, qui *g*
educaverunt tales! et vere felix regio, cui a talibus patrocinia conferuntur. Et profecto quorum cur ab invicem talis dissidii disparatio contigerit, sequens narratio manifestabit. Verum quia a tramite arreptæ expositionis in laudem tamen ipsius gloriosæ nativitatis aliquantum digressi sumus, restat, ut jam nunc a diverticulo compendium repetamus: tamen parum quiddam est retrogradandum, ut, quemadmodum a cunis educata sit, notitiæ intimetur fidelium.

ab episcopo Catalaunensi

3 Felix igitur Menna maternis visceribus, naturæ Auctore opificante, profusa jam ipsa corporalis speciei gratia ostendebat, qualis postmodum formositas ipsius animæ futura erat. Quam laudabilis pater, ut erat prosapiæ et ditionis regiæ, Calatauniæ civitatis episcopo sanctissimo Memmio direxit, quatenus eam ipse mystico regenerationis fonte abluere atque ex eodem lavacro almifluis manibus ipse vel- *h*
let suscipere *h*. Quod sanctus pontifex concite executus est, et valde gavisus regii sanguinis Pusiolam creare sibi satagit filiolam. Intuitus vero in eam, divino Spiritu, ut erat miræ contemplationis, præsagam futuræ sanctitatis indolem diligenter adultam imperat sibi referri post quinque anno- F
rum revolutionem. Parentes igitur non secus, ac jussi sunt, faciunt, et sanctissimo patrono dilectum pignus retransmittunt, obsecrantes amicabiliter, ut prona Puellulæ industria bonarum artium imbuatur affluentia. Qui oppido gaudens, in monasterio puellarum Christo diu noctuque famulantium *i* *i*
Filiolam tradidit, ut per aliud lustrum sub ferulis litterariæ disciplinæ et castimoniæ puritate nutriretur. Susceptam Dei famulæ dilexerunt unice, et prout talis patiebatur ætas, aluerunt sincere, imbuentes eam sacris litterarum studiis et divina lege, non mediocriter, sed perfecte: quæ in brevi temporis spatio ad tantam scientiæ et sanctitatis evecta est perfectionem, ut ceteræ eam pro insita dulcedine, charitatis affectu sincere sicut germanam diligerent sororem. Nulla namque discendi mora est, ubi Spiritus doctor adest: cor enim, quod resplenduerit, inflammat.

ad virtutem erudita

4 Transacto denique lustri curriculo in tali sanctorum studiorum luctamine et palestra, cœperunt parentes, ut natura fert, tenere eam diligentes, de Filia suspirare, propriamque repetere, nec * pontifex aliquam potuit obtendere piam super Filiolæ retentione stropham aut cavillationem: quia nimirum hoc prohibebat ingenuæ parentelæ sublimitas, paternique fastus imperiosa nocendi facultas. Nullo annisu, nulloque conamine valens eam retinere, tandem

** deest vox, quæ vix legi potuit; forte* Agius, *id est, sanctus.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A tandem commissam remisit honorifice, adultam singulariter in sacris Litteris et animæ puritate : multisque deprecans obtestatus est, quatenus in bonis, quæ didicerat, si copia peragendi suppeteret, permanere vellet. Hujusmodi informata monitis, maternis reddita est cubilibus atque tricliniis. Quod autem intra monasterii didicerat claustra, in paterna, prout valebat, exercebat aula. Omnes denique, qui ejus cernebant incessum et actum, ad venerationem ipsius excitabantur et affectum. Forma erat valde speciosa, sed speciosior fidei devotione, bonorumque actuum incessabili jugitate : et æquum erat diligi a cunctis, quam compserant ornamenta justitiæ insignis. Menna a multis nobilium circumquaque expetitur, ut ipsius, ad suscipiendam charæ posteritatis sobolem, in matrimonio copulentur. Præbent assensum propere parentes, sponso Filiam jungere cupientes : denique hoc tale pactum firmare plane deliberaverunt, animum Virginis sub tali negotio pertentare voluerunt.

terrenas nuptias spernit,

5 Itaque ad notitiam Virginis pervenitur, quæ continuo tale conventum recusat, seque nullum suæ castitatis violatorem omnino suscipere posse, affirmat : Solum, inquit, Agnum desidero sponsum, cujus solummodo vox virginitatis resonat hymnum :

B cujus lenis et suavis modulatio mortuorum est vivificatio, paradisicolarum dulcis jubilatio : quem nulla personare prævalet corruptio, hunc talem toto cordis affectu concupisco : mortalem autem nullum requiro, terrena ornamenta sperno, ut quisquilias; facultates, ut immunditias; prædia, ut sterquilinia; quia pretiosæ margaritæ speciositas viget in mente mea. Fæmineum pater consilium despicit, quod sibi in animo fixum est, implere contendit, nuptiarum dies statuitur, copula nobilium affluenter ornatusque et copia præparantur. Interim sacra Virgo intra cordis arcana Christum suppliciter orans invocat, ipsique figillum suæ virginitatis commendans, profusis uberrime lacrymis, qualiter evadere corruptionis hoc inevitabile vinculum queat, obsecrare non cessat. Christus interea dilectæ Famulæ suæ pium spectans agonem solitam procurat consolationem, et quia sibi delegerat sponsum suum, cujus præstolabatur adjutorium, benignum sibi infudit consilium. Obstinata itaque animi piæ fugæ furtum arripuit, atque ad S. Memmium suorum morum informatorem, paucis comitata consecretalibus famulis, ire contendit : perveniensque ad sanctum patronum, qui tum forte publicum conciverat concilium, excepta est ab eo sublimiter, tractata decenter : allocuta dissimulat negotium, et cujus rei gratia venerat, in præ-

C senti edicere non audet, sed in crastinum differre cogitat.

et sacro velo innuitur.
**supplendum forte* ferens

6 Sequenti die sacrandum velamen *, quod ipsa sibi præparaverat in manica, sedenti episcopo in pontificali throno coram omni consessu accessit, suggerente sancto Spiritu (ut Salvator ait, Dum steteritis ante potestatem, nolite cogitare etc. *k*) coram omnibus ab ipso summo sacerdote, quia se fonte sacri baptismatis abluit, sanctisque manibus idem ipse ex ipso suscepit, dotarium filiationis pignus instanter poscere cœpit. Mox admiratur omnis conventus, ipseque episcopus : quid sibi ejusmodi oratio velit, explorant. At illa, Nosti, inquit, domine mi, quod per tuam dignationem ad notitiam perveni æternæ vitæ : cordis autem mei intentionem genitor meus festinat commutare, terrenis me negotiis cupiens implicare et coniugalibus vinculis irretire. Hujusmodi vero affectibus animus meus omnino est aversus. Hujusmodi rei gratia taliter veni reclamatura, pro certo habens, quia, si specialis tua industria velit, his calamitatibus eripere me possit. Quapropter obnixe deprecor tuam benignitatem, ut, quia jam in me boni operis fundamenta jecisti, ad finem usque perducas, et tegendo caput meum Agni Jesu Christi velamine, perpetuæ desponsionis irrevocabiliter in sanctæ conversationis iter dirigas. Hæc effata, velum de manica extraxit *l*, genibusque provoluta uberrime lacrymas profundens, ut se quantocyus consecraret, flebili supplicatione sedulo orare cœpit. Dum e contra beatus præsul, licet invitus, utpote hujusmodi animarum salvandarum semper cupidus, valde recusare niteretur, dicens, se timere paterni fastus ferocitatem et parentelæ generositatem, et, cui desponsata erat, sponsi ferocitatem, atque ob id hoc peragendi nullam invenire rationem. (Mira dicturus sum) velum, quod expansis manibus tenebat, angelico ministerio coram omnibus sublatum vertici ejus comiter est aptatum. Præsentes, qui adfuere, talia cernentes, immensas omnipotenti Deo gratias retulerunt, qui in rudimentis Famulæ tantam perfectionem dignatus est ostendere. Non est igitur mirum, si ordinata est a supernis ordinibus, quæ tantis in mundo debebat coruscare virtutibus. Fama continuo virtutum pennis elata ad paternas aures pervolat, quid prodigii circa Filiam actum sit, denuntiat : qui post aliquantum temporis, quo apud Sanctum morata est doctrinæ causa, competenti cum honore remissam gratiosa paternæ pietatis affectione suscepit, atque deinceps in magna veneratione habens, quem antea invitus locum et E facultatem Domino serviendi libere * nunc jam spontanee gratanterque attribuit *m*.

AUCTORE ANONYMO.
l

* *supple* negaverat
m

7 Ea tempestate, patre in bona senectute defuncto, matre quoque, ut superius dictum est, debacchante persecutionis tempestate *n*, ceteris discedentibus germanis, ipsa quoque a domo paterna, una tantum contenta famula, exivit, seque, quo Dei providentia duceret, ituram fore deliberavit. Dum vero iter faciens ad quemdam fluvium venisset et per eum transire vellet, navem, qua transfretare posset, non offendit, quidque inde agere vellet, omnino ignorans, in dubio hæsit. Gurges autem ipse horrebat, omnemque transeundi spem et copiam prohibebat : nec, qui ibi transitum speraret, aliquis erat. Mox itaque, affluente Dei bonitate et adjutorio, qui de se præsumentes numquam destituit solatio, pendulo gressu gurgitis profunda cœpit penetrare cum Crucis signo. O inusitatum miraculum et valde paucis concessum! protinus namque velut per arentem transivit alveum, assimilata beatæ illi cytharistriæ, Mariæ videlicet sorori Aaron, quæ Israeliticum præcedebat cuneum, dum per mare Rubrum transiret, manibus gestans cytharam et tympanum *o*. Pertransiens autem velut siccis pedibus vadum planum reddidit et scrupeum : et qui antea præ nimio luto et aquæ altitudine vorago erat inextricabilis, post ipsius vestigia factus est arenosus et permeabilis. Ex hoc vero permaxime ratio nobis fidem F facit, quod idem transitus ex tunc usque hodie MENNÆ VADUM *p* nomen accepit, quod ipsa nomen ob memoriam concessæ gratiæ fama indidit, atque ut * ad laudem Dei tali vocabulo per generationes futuras nuncupari instituit. Ad cujus etiam vadi egressionem perpetui refrigerii monumentum fecit. Nam protinus egressa, quem sacris manibus gestabat, baculum solo infixit, statimque exinde fontem pellucidum ebullire dedit : quippe perpetuo manans itinerantibus satis refrigerii et commodæ salubritatis confert, quia dulcis est gustu, et ad potandum suavis, et miseris debilibus et febre laborantibus sæpe perhibetur perutilis.

n
o
p
* redundat

indeque ad cælestem Sponsum properat,
q

8 Deinde inde progressa ipsa cum una tantum sua famula contendit ad locum (Domino, ut vere credimus, iter dirigente) qui dicitur Pusinnellas *q*, ubi, cuncta disponente Dei clementia, ipsa destinavit, fore permansuram per secularia tempora. Ubi aliquem fidelem nullo modo dubitare fas est, quin perfideli suæ Cultrici Divinitatis potentia magna prodigiorum beneficia dignata sit præstare. Sed nimirum virtutum copias, quas adhuc vivens in corpore gessit aliquando, patet * in quantum valuit, occulere studuit. Volens eas cunctos latere, ne lucidem puræ conscientiæ oleum adulantibus crederet, et ad adventum Sponsi illustratæ lampadis lumine careret. Enimvero vivens magnis virtutum

* *videtur abundare* patet

AUCTORE ANONYMO.

virtutum signis enituit, quæ jam defuncta assidue gloriosa in miserorum calamitatibus elucescit : ut spero autem, sicut nunc ita assiduitate sua viluerunt, et quia tunc defuerunt scriptorum magna ingenia, ideo gestorum ejus habetur penuria. Exactis itaque in bonis operibus et sacris studiis pluribus annorum curriculis, moribus et annis matura cælestia invitatur ad regna. Corporali igitur superveniente molestia, carneo solvitur loro Abrahæ confovenda sinu placidissimo, cujus felix anima Dominum sitiens, supernis comitata cœtibus,
r virtutum pennis ætherea petiit regna *r*, in quibus regnat Christus perennis virginum sponsus et corona.

ANNOTATA.

a *Quod hic desideratur Vitæ exordium, tantummodo continere, promissam Christi gratiam opemque fidelium nemini umquam defuisse, ex Ruyrio intelligitur.*

b *Leucorum is pagus est, Segintensis vel Segontensis alias dictus :* le Saintois *Galli vocant. Situs est inter Calvomontensem et Tullensem pagos, ubi modo Vadanis-mons* (Vaudemont) *visitur.*

c *Idem locus est, qui Solimariaca : situm illius habes num. 4 Commentarii prævii.*

B d *Lotharingiæ oppidum diœcesis Tullensis nobili canonicarum secularium collegio inclytum, quod a S. Romarico nomen obtinuit.*

e *Colitur* S. Eliphius 16, S. Eucharius 27, S. Libaria 8 *Octobris. Omnium, si* Odam *excipias, ad diem* 11 *Octobris Saussayus meminit.*

f *Haud procul Solimariaca mons est* S. Eliphio *cognominis : illic templum suo nomini dicatum habet.* S. Euchario *templum insigne Liberduni condidit anno* 1148 *Petrus de Brixey, Tullensis episcopus, teste Calmeto lib.* v *Historiæ Lotharingicæ cap.* 7. *Id si primum fuit, liquet, Fragmenti auctorem a* S. Mennæ *temporibus intervallo satis longo fuisse remotum.*

g *Locum mutilum ita ex Ruyrio supple :* Atque supradicto episcopio (*Tullensi*) tres earum, reliquæ duæ in Campania tumulatæ sunt. *S. Libaria in* Gran *olim oppido, nunc Odornensis pagi vico, sepulta est;* S. Menna *Fontaneti. Itaque hæ ad diœcesim Tullensem spectant; uti forte et S. Oda, si hæc eadem sit atque illa, quam ad diem* 16 *Februarii signat Breviarium Tullense anni* 1555. *Quo loco sepultæ sint ceteræ, distinctius explicatum non* D *inveni. Ceterum de horum Sanctorum cognatione numeroque consule Commentarium prævium a num.* 5.

h *Incertum tamen, num. S. Memmius* Mennam *sacro fonte lustrarit, indeque susceperit, an alius Catalaunensis episcopus. Porro baptizantis et suscipientis operam unius ejusdemque hominis subinde fuisse, inauditum non est. Adi Commentarium nostrum num.* 15 *et Commentarium prævium ad Acta S. Remigii num.* 124 *et seq.*

i *Verisimiliter privata aliquot virginum Deo devotarum domus fuit, non religiosa societas. Vide num.* 16 *Commentarii prævii.*

k *Respicit auctor verba Domini Matt.* 10 ℣. 18 *et* 19. Et ad præsides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. Dum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.

l *De virginum consecratione priorum quinque sæculorum part.* I *lib.* III *cap.* 42 *num.* 11 *ita Thomassinus de veteri et nova Ecclesiæ Disciplina :* Et hæ quidem (*virgines sacræ*) vel suis ipsæ vel parentum manibus induebantur vili hac et fusca religionis veste, at alias solemni consecratione velabat episcopus ipse. *Et paulo infra :* Sed longe tamen sanctius, longe augustius erat hoc consecrationis E velum, quod cum sacra pompa solus episcopus imponebat. *Illa vero velamina, eodem teste, solebant esse colore purpureo.*

m *Non itaque a patre martyrium subiit, ut quibusdam placet. Vide Commentarium prævium num.* 18.

n *Probabiliter Julianæa sub annum* 361. *Vide eumdem num. et seqq.*

o Sumpsit ergo Maria prophetissa, soror Aaron, tympanum in manu sua : egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis et choris. *Exodi* 15 ℣. 20. *Verum hæc post transitum maris Rubri contigerunt.*

p *Nescitur modo* Vadi *illius locus.*

q *Illius habitationem ceteri, quos vidi, Fontaneti figunt.*

r *Nimirum circa annum* 580 : *ita nonnullis visum est; sed mera conjectura utuntur : idcirco* S. Mennæ *obitum sub finem sæculi quarti late fixi. Manuscriptum hoc de Sanctæ nostræ exuviis ad Portum suavem translatis non meminit; sed, ut, initio, ita et sine fortassis mutilum est.*

DE S. MAXIMIANO EP. CONF.

C

BAGAIÆ IN AFRICA. F

J. B.

SYLLOGE.

S. Maximiani memoria sacra, sedes episcopalis, a synonymis diversitas, a Donatistis persecutio.

SÆCULO V. *S Maximianus, cujus Martyrologia*

Sanctum Maximianum *ad diem* 5 *Octobris Martyrologium Romanum his verbis annuntiat :* In Africa S. Maximiani episcopi Bagaiensis, qui a Donatistis iterum atque iterum sævissima passus, ex alta denique turri præcipitatus, et pro mortuo derelictus, gloria confessionis illustris quievit in Domino. *Celebre quidem est in Donatistarum Historia* S. Maximiani *nomen, at in antiquioribus Martyrologiis non invenitur. Primus, ni fallor, eum Sanctorum Albo inseruit Baronius, quem deinceps recentiorum nonnulli secuti sunt. Qua autem de causa hoc præ alio quovis die annuntietur, præter merum fortasse Baronii arbitrium, assignando non sum : etenim quidquid de illo innotuit, vix non soli Augustino id omne acceptum referri debet; in quo tamen nullum diei, quo rebus humanis exemptus est, nullum festivitatis alicujus vestigium extat; neque mihi conscius sum, an aliquod alibi reperiatur. Ceterum* Maximianus, *qui modo Bagaiensis episcopus fuisse in Martyrologio Romano legitur, in editione illius Plantiniana anni* 1586 *Sagiensis nuncupatur : verum ea lectio passim minus probatur eruditis. Vagitanus quoque, Vagiensis, et Vaginensis in variis S. Augustini Operibus cum excusis, tum Mss. dictus reperitur : sed Bagaiensem potius monachi Benedictini S. Mauri dicendum censent, tum quod ita eum constanter nominet S. Augustinus lib.* III *contra Cresconium Donatistam, tum quod ita etiam habeant probæ notæ Mss. septem, a quibus et alia quædam haud magnopere discrepant monumenta. Vide eorum Notas ad num.* 7 *Epistolæ* 88, *et ad num.* 26 *Epistolæ* 185 *S. Augustini.*

2 *Eadem de* S. Maximiano, *quæ Martyrologium Romanum, Castellanus refert, in suo Martyrologio Universali ad diem* 5 *Octobris, aliique recentiores. Addit ille in margine,* nullam cultus, nullam diei quoque traditionem haberi, nisi in eorum sit Martyrum numero, qui Vagenses in Calendario Carthaginensi

recentiora tantum meminere,

A thaginensi die 2 Novembris (*imo* 29 *Octobris*) appellantur. *Vetustissimum Calendarium illud Mabillonius edidit tom. IV Analectorum, eorumque Sanctorum complectitur seriem, quorum annuus olim erat in Africa cultus. Constitutus itaque esset antiquus* S. Maximiani *in Africa cultus, si ex illorum Martyrum numero eum fuisse, constaret. Verum quibus id confirmabitur antiquitatis testimoniis? Quid si Vaga et Bagaia distinctæ fuerint in Numidia civitates, et in hac, non in illa episcopale munus obierit? Quid si Martyrum Vagensium nomine Mammarius ejusque socii (de quibus actum est* 10 *Junii) intelligendi sint? hanc enim de illis suspicionem ingerit Ruinartius in Notis ad Historiam persecutionis Vandalicæ Victoris Vitensis pag.* 257. Licet enim, *inquit*, in civitate Boseth fuerint consummati, Mammarius tamen, qui omnium erat veluti pater et præcipuus, apud Vagam primus omnium comprehensus fuit, indeque per varias urbes circumductus, omnes apud Vagam interrogati sunt et in carcerem reclusi a comite; unde tandem ad Anulinum missi, qui erat in civitate Boseth, Vagenses dici ex tunc potuerunt, quod nomen etiam ad posteros transmissum est. *Ita ille ex Actis S. Mam-*
B *marii : verum hæc discutere, non est hujus loci.*

cultusque incertus, episcopus

3 Confessoris *titulo insignivi* S. Maximianum, *more scilicet loquendi hodierno, quo omnes, qui post vitam sancte exactam in pace quieverunt*, Confessores *appellantur. Olim enim* Martyres *etiam vocabantur ii*, qui atrocissima tulerant pro fide tormenta, licet fuerint superstites et in pace quieverint, *ut docet Benedictus XIV in suo Opere de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione lib.* I *cap.* 11 *num.* 7, *atque adeo, cum gravissima pro defensis ecclesiæ suæ juribus ab hæreticis Donatistis fuerit tormenta perpessus, pari sensu* Martyr *appellari posset, licet in pace quieverit. Fulsisse eum episcopali dignitate, ex Augustino liquet. At de sede ejus episcopali non una omnium opinio est. Sunt enim, qui Bagaiam seu Vagaiam (B enim in V Afri sæpe commutant) eamdem, ac Vagam esse, opinentur. Simlerus apud Ortelium in Thesauro Geographico ad vocem* Vagal *eamdem credidit, ac Bagai seu Bagaiam a S. Augustino memoratam : urbem vero Vagalitanam in Mauritania Cæsariensi sitam, notat Ortelius. Lucas Holstenius in Notis ad Geographiam sacram Caroli a S. Paulo Vagam* Maximiani *nostri sedem facit, Numidiæque adscribit : Cellarius quoque, lib.* IV *cap.* 3 *Vagam in Numidia collocat, et Plutarcho* Βάγαν *dictam scribit; cap. vero* 6 *alteras Vagas Mauritaniæ Cæsariensi attribuit. Garnerius Dissertatione* 2 *de Synodis in causa Pelagiana, vivente S. Augustino, habitis, Vagam agnoscit dum-*
C *taxat unicam. Quod si duos Vagenses episcopos Catholicos Ampelium et Primulum cap.* 213 *collationis Carthaginensis memorari objicias, textum eo loco corrigendum ait, legendumque* Vadensis.

non Vagensis,

4 *Non placet Norisio Garneriana opinio, unde Operum suorum tomo III in Censura Garnerii col.* 1122 *his verbis in illum insurgit :* Ignoravit, duas fuisse in Africa Vagas, unde alteram urbem Vadam dicendam esse, contendit. At Plinius, cui melius Africanæ urbes cognitæ fuerunt, lib. V cap. (4) inter XV oppida civium Romanorum nominat Vagense, et inter XXX libera oppida, Vagense aliud. Consulto addidit ALIUD, ut Vagam utramque distingueret. *At vetus editio Plinii anno* 1469 *Venetiis facta habet non* Vagense aliud, *sed* Sigense aliud : *unde ex hac quidem parte Garnerius haud satis certo refellitur : deserendus tamen hic Garnerius : duplicem enim in Africa Vagam Ptolemæus recenset, alteram lib.* IV *cap.* 2 *in Mauritania Cæsariensi sitam, alteram cap.* 3 *in Numidia. Ceterum Bagaia cum harum neutra videtur posse confundi : non cum Vaga Mauritaniæ Cæsariensi adscripta; Bagaia enim, de qua Augustinus, Numidiæ oppidum fuisse videtur : sic enim apud Norisium Historiæ Pelagianæ lib.* II *cap.* 8 *loquitur Augustinus Conc.* 2 *in Psalmum* 36. Tu purgasti te apud Bagai; *et antea :* Quomodo tu servasti concilio Numidarum? *Item lib. de Unitate Ecclesiæ, Donatistis objiciens, quod iis communicarent, quos ipsi in concilio Bagaiensi damnarant, exclamat :* O regula juris Numidici! o privilegia Vagaitana! *Ex quibus colligitur, Bagaiam seu Vagaiam a S. Augustino memoratam Numidiæ, non Mauritaniæ Cæsariensi, annumerandam esse, et proinde a Vaga Mauritaniæ diversam.*

AUCTORE J. B.

sed Bagaiensis,

5 *Neque cum Vaga Numidiæ Bagaitana civitas videtur confundi posse :* Nam, *inquit Norisius loco supra citato col.* 346, S. Augustinus lib. VI de Baptismo recitat singulas sententias, quas Africani in synodo S. Cypriani pronunciarunt, et quidem ad verbum ex Actis synodalibus. Ibi vero inter alios nominantur Felix a Bagai cap. XIX, et Libosus a Vaga cap. XXXVII. *Hæc Norisius adversus Holstenium, qui Vagam Numidiæ cum Bagaia confudit. Præterea interfuit collationi Carthaginensi habitæ anno* 411, *ut ex illius capite* 176 *liquet, Donatianus Bagaiensis episcopus, qui a Donatistis stabat; mentio autem ibidem fit etiam duorum Vagensium episcoporum Catholicorum, Ampelii scilicet, qui Garnerio e Numidarum numero visus est fuisse, et Primuli, qui, Donatistarum deserto schismate, Catholicis se adjunxerat, eamque ob causam, ut per ea tempora subinde contigit, episcopalem dignitatem retinuerat. Porro Ampelius loco citato dixit :* Unitas illic perfecta est, non solum in ipsa civitate, verum in
E omnibus diœcesibus, *id est, vicis, locisque minoribus. Si unitas illic perfecta erat, sedem illam Donatianus episcopus catholicus occupare non potuit. Denique ex cap.* 177 *ejusdem collationis et* 179 *contendere quispiam posset, Januarianum et Privatum Vagenses pariter fuisse episcopos; verum rectene, an secus, non inquiro : satis mihi fuerit dixisse, ab his quoque Vagis Bagaiam diversam videri : Donatianus enim, Privatus et Januarianus omnes Donatistæ fuerunt; minus autem credibile est, duos ejusdem schismatis episcopos, eidem sedi, eodemque tempore præfuisse. Ceterum Bagaiam, inquit Ruinartius,* celebrem... reddiderunt tum Bagaiensis Donatistarum famosa pseudo-synodus, tum Donatus Bagaiensis, quem uti martyrem iidem Donatistæ adeo impense colebant.... Sed hæc urbs illustrior evasit ob immania supplicia, quibus in Maximianum, ejusdem loci Catholicum antistitem, Donatistæ sævierunt.

et a Maximiano Castorii fratre,

6 *At priusquam ad ea, quæ a Donatistis passus est* Maximianus, *sermonem convertamus, altera sese offert discutienda quæstio. Anno Domini* 402 *S. Augustinus tum suo, tum Alypii, Tagastensis olim episcopi, nomine dedit ad Castorium litteras, quibus præclaris laudibus effert Maximianum Vaginensem in Africa episcopum et Castorii fratrem : fuerat is,*
F *ut ex ea epistola colligitur, Donatistarum schismatis particeps; sed ad fidem conversus Catholicam, haud ita pridem, quantum quidem apparet, episcopali dignitate apud Catholicos auctus. Eodemne prius apud Donatistas gradu fuerit, incertum est. Conceptum de illius conversione gaudium motæ in illum turbæ mox dissiparunt. Maximianus vero cedere episcopatu maluit, quam* pacem Catholicam, *inquit Augustinus,* honoris sui quæstione turbare; ne, *scilicet*, propter ejus honorem fœda et periculosa, aut fortasse etiam perniciosa in membris Christi dissensio nasceretur. *Causam autem, cur a populo non fuerit pacifice receptus, eam fuisse, tradit Rivius in Vita S. Augustini lib.* III *cap.* 2 § 7, *quod Donatistarum schismati aliquando adhæsisset. Vereor, ut res ita se habeat : etenim Castorius designatus Maximiani successor, teste Augustino,* nulla tali, *quali Maximianus,* necessitate a suscipiendo episcopatu *impediebatur, et eadem tamen, qua frater, hæreseos tabe laborarat. Perlatæ sunt eodem anno ad concilium Milevitanum* Maximiani *Bagaiensis episcopi,* (*Græce habetur* Βαγενσίου) *litteræ, quibus dimittendi episcopatus facultatem postulabat; vel certe id se facturum, vel jam fecisse, significavit. Hunc porro eumdem esse cum illo, de quo Augustinus supra, dubium vix esse potest.*

ut, mutata sententia,

7 *Quæritur itaque, num Maximianus Castorii frater, idem sit, qui* Maximianus *noster confessor, in quem*

paucis

AUCTORE J. B.

paucis post annis tam inhumane desæviit Donatistarum atrocitas? Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum utrumque confudit nominum similitudine deceptus : at in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi 402, *revocata priori sententia, alterum ab altero discernere maluit : hac autem affert opinionis mutatæ rationes : prima quidem in eo sita est, quod Maximianus Castorii frater, Vagiensis potius, quam Bagaiensis dicendus sit ex Augustini Epistola ad Castorium, quo posteriori nomine* Maximianum *confessorem S. Augustinus constanter appellat lib.* III *contra Cresconium; licet hunc etiam Vagiensis ecclesiæ episcopum in Epistola ad Bonifacium ab Augustino dictum esse, agnoscat : sed et eo loco* Bagaiensis *monachi Benedictini legunt. Quod si illi objicias cap.* 55 *concilii Africani, in quo Maximianus, Castorii frater*, Bagaiensis *nominatur, nihilominus Augustinianæ lectioni adhæret. Et sane illius concilii lectio suspecta est : cum Græcus textus habeat* Βαγενσίου, *ut diximus supra. Altera Baronii ratio est,* Quod ille (Maximianus *confessor*) diu ecclesiæ illi (*Bagaiensi*) præfuit, nec se abdicasse dicitur ab Augustino, qui de eodem sæpe agit : hic autem (*Maximianus, Castorii frater*) post electionem sedi nuncium remisisse, ex ejusdem litteris Augustini
B probe intelligi potest.

Baronius docet,

8 *Maximianum, Castorii fratrem, nuntium sedi remisisse, ex Augustino certum est; at fortasse Castorius oblatum sibi episcopale munus suscipere noluit, idemque, pacatis turbis, vel defuncto jam forte fratre, Maximianus resumpsit : de quo nihil certi statui potest. S. Augustinum sæpe egisse de* Maximiano *confessore, nec tamen dixisse, hunc episcopatu se abdicasse, pariter verum est : sed tacere potuit, quod forsan vere contigisse sciebat. Quid enim Augustino opus erat Donatistarum* (*quos impugnandos susceperat*) *crudelitati conjungere motas a Catholicis in præsulem suum turbas? Horum enim, non Donatistarum, gratia Maximianus vale dignitati dixit, qui noluit* pacem CATHOLICAM honoris sui quæstione turbari, *quique, ut Augustinus fere loquitur,* derelicta Donatistarum vesana superbia, ita hæreditati Christi *cohæsit, ut* testimonium humilitatis amore probaretur unitatis. *Neque nasci amplius debebat adulta jam pridem Donatistas inter Catholicosque dissensio.* Maximianum *vero confessorem diu ecclesiæ Bagaiensi præfuisse, nescio, unde certo erui possit. Multa illum et sævissima a Donatistis passum esse anno* 404, *ex infra dicendis compertum est. Satis etiam constat, deinde Italiam adiisse justas de Donatistarum sævitia coram imperatore Honorio querelas depositurum : at ibine extremum diem clauserit, an in itinere, an ad sedem suam redierit, quamdiuque*
C *illam deinceps vel ante moderatus fuerit, nusquam, quod sciam, expressum legitur. Haud equidem collationi Carthaginensi anni* 411 *subscriptum est ejus nomen : quamquam fieri possit, ut ex eorum fuerit episcoporum Catholicorum numero, quorum e collationis illius Actis exciderunt nomina, quod Baluzius suspicatur.*

alius fuit,

9 *Aliam Tillemontius, eamque non improbabilem utrumque Maximianum distinguendi Nota* 38 *in S. Augustinum rationem assignat. Nusquam scilicet Augustinus meminit,* Maximianum *Bagaiensem Donatistarum hæresi fuisse aliquando infectum, quamquam de illo apud sanctum doctorem non rarus sermo recurrat. Imo vero S. Augustinus concitati in* Maximianum *Donatistarum odii et furoris causam exponens, eam conjicit, non in desertos ab illo Donatistarum errores, quæ quidem res per se satis ad persequendum* Maximianum *incitasset atroces Donatistarum animos, in ea præsertim urbe, in qua Catholicos, teste Augustino lib. ad Bonifacium*, ingenti multitudine superabant; *sed in evictam ab illo judiciaria sententia fundi Calvianensis basilicam a Donatistis contra jus fasque occupatam. Quid de re controversa mea ferat opinio, paucis exponam. Ac primo quidem Maximianus, Castorii frater, Vaginensis seu Vagensis potius, quam Bagaiensis appellandus videtur : tum quod ita dictus reperiatur apud Augustinum in Epistola ad Castorium, tum quod* D *huic lectioni faveat concilii Milevitani textus Græcus apud Justellum, Labbeum et Harduinum, quem Latino ejusdem concilii textui oppono. Contra* Maximianus *confessor Bagaiensis dicendus potius, quam Vagensis : sic enim nominatur Epist.* 88 *secundum Mss. septem probæ notæ, nec multum aliter in multis aliis; sic lib.* III *contra Cresconium. Vagiensis quidem dicitur Epist.* 185 *in excusis, et in Mss. aliquot Vaginensis; sed in aliis plerisque Vagaiensis pro Bagaiensis. Vide hic eruditorum S. Mauri in Augustinum Notas, e quibus hausta hæc sunt. Deinde sicut Bagaia non eadem videtur, quæ Vaga, ita mihi probatur magis* Maximiani *Bagaiensis, de quo modo agimus, a Maximiano Vagensi seu Vaginensi, de quo Augustinus ad Castorium, diversitas.*

sævissimeque

10 *Jam quanta fuerit in* S. Maximianum *Donatistarum immanitas, ex Augustino audiamus. Lib.* III *contra Cresconium Donatistam cap.* 43 *sic habet :* Maximianus episcopus Catholicus Bagaiensis, dicta inter partes judiciaria sententia, basilicam fundi Calvianensis evicerat, quam vestri illicite aliquando usurpaverant : hanc cum jure perspicuo retineret, in ea ipsa sub altari, quo fugerat, eodem supra se fracto, ejusque lignis, aliisque fustibus, ferro etiam crudeliter cæsus, totum illum locum sanguine opplevit. Acceperat autem et grande vulnus in inguine, E unde cruore largius effluente, continuo moreretur, nisi major eorum crudelitas per occultam Dei misericordiam profuisset. Nam cum membris ex ea parte nudatis, semivivus insuper pronusque traheretur, exundantes venas latenter pulvis obstrusit. Inde nostrorum manibus cum ferretur, rursus illis irruentibus violenter extortus est, graviusque multatus, et de excelsa turri noctu præcipitatus subter cinere stercoris molliter jacebat exceptus, sensu amisso, vix extremum spiritum trahens. Ibi eum transiens quidam pauper invenit, cum ventris exonerandi causa ad eum divertisset locum. Agnovit autem, cum pavidus suam conjugem accersiit, quam procul verecundia dimoverat lucernam ferentem. Tunc eum ambo pervexerunt domum, vel miserando, vel aliquid etiam lucelli sperando, cum sive vivus, sive mortuus, collectus tamen, nostris ostenderetur.

a Donastistis habitus anno 404

11 Quid plura? Mirabili curatione sanatus est, vivit, plures in ejus corpore cicatrices, quam membra numerantur. Hunc ad transmarinas terras occisum a vestris, fama nuntiaverat, et ejus facinoris immanitas, gravisque indignitas, quaqua versum audiri potuit, dolore horrendo cuncta commoverat. Quo posteaquam ipse secutus est, recentissimæ cicatrices ejus famæ illud mendacium defenderunt : F nam quem tunc inspicientes vix crederent vivum, non temere illa jactasse videbatur occisum. Hic cum illic invenisset collegam Thubursicensem, quem paulo ante commemoravi, et alios nonnullos, similia vel non multo inferiora perpessos, nec eis ad propria revertendi ulla facultas patere videretur; et quia circumcellionum vestrorum nobilis furor, horrendum præbens vestris clericis satellitium, usquequaque odiosissime innotuit; ingens in vos conflagravit invidia, atque inde factum est, ut et præteritæ omnes contra vos leges excitarentur, et istæ conderentur novæ. Quarum tamen universarum severitas, si vestrorum inordinatæ ac sine ulla lege grassanti sævitiæ comparetur, mira lenitas appellanda est. His enim magis, tanta potestate accepta, mansuetudo Catholica commendatur, quam hæretica immanitas plectitur : imo vero in nos, cædes, rapinas, incendia, cæcitates excogitando, minando, exercendo, audacius et insanius debacchatur.

Honorium adiit, legumque severissimarum

12 *Consonat sibi S. Augustinus lib. ad Bonifacium de Correctione Donatistarum, ubi eadem narrat de exercita in* S. Maximianum *illorum immanitate; est tamen hic, quod priore loco suppressit, quale est illud,* S. Maximianum *a domo pauperculi, qui illum primo detexerat, ad piorum quorumdam hominum ædes fuisse translatum, in iisque studiose curatum, tandem*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *tandem convaluisse præter exspectationem omnium.* Sed quodam molli aggere exceptus (*verba sunt Augustini*) et a quibusdam nocte transeuntibus (*pauperculo nimirum, ejusque conjuge*) per lucernam conspectus, agnitus atque collectus, et ad religiosam domum apportatus, adhibita magna cura, post multos dies ab illa desperatione recreatus est. Post multos, *inquit*, dies, *quos tamen vere dixeris paucos, spectata inflictorum vulnerum cum multitudine, tum gravitate: unde non injuria dixit loco supra descripto*, Maximianum, mirabili curatione *fuisse sanatum. Posteaquam sanitati redditus est, Italiam adiit, imperatoris adversus Donatistas opem auxiliumque imploraturus*, non tam sui ulciscendi causa, *teste Augustino*, quam tuendæ ecclesiæ sibi creditæ, *quod Pauli exemplo probat, illum recte justeque fecisse: imperatoris autem animum usque adeo commovit* Maximiani *præcipue horrenda et incredibilis cædes, eodem teste lib. ad Bonifacium cap.* 26, *ut promulgata lex fuerit, qua immanis Donatistarum hæresis*, non tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune.

in Donatistas occasio fuit, 13 *Lata lex ea fuit ab Honorio imperatore anno Domini* 404 *aut* 405 : *nam quod anno Domini* 404 *die* 26 *Junii celebratum est Carthaginense concilium, Romam ad imperatorem legatos misit Theasium et*
B *Evodium*, qui impetrarent, *inquit Augustinus Epistola* 88 *ad Januarium num.* 7, ut non omnes Episcopi et clerici partis vestræ (*Donatistarum*) ad eamdem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est, tenerentur; sed hi soli, in quorum locis aliquas a vestris violentias Ecclesia Catholica pateretur. *Verum id impetrare non potuerunt: sic enim pergit Augustinus :* Sed cum legati Romam venerunt, jam cicatrices Episcopi Catholici Bagaitani horrendæ ac recentissimæ imperatorem commoverant, ut leges tales mitterentur, quales et missæ sunt. *Varias habet Honorii adversus Donatistas constitutiones anno* 405 *inscriptas codex Theodosianus, puta L.* 38 *et* 39 *tit.* de Hereticis, *L.* 3, 4 *et* 5 *tit.* Ne sanctum baptisma iteretur, *L.* 2 de Relig. *At quænam ea sit Honoriana constitutio, quæ in legatorum Carthaginensium Romam adventu promulgata jam erat, haud satis compertum habetur. Quæ mox citatæ sunt, non Romæ, sed Ravennæ sunt datæ anno* 405. *Quapropter Tillemontius Nota* 39 *in S. Augustinum, et Cardinalis Norisius Historiæ Donatistarum part.* II *cap.* 12 *eam diversam esse censent ab his, quas codici Theodosiano insertas habemus; idque innui volunt Lege* 38 *de Hæreticis, cum dicitur :* Quod si quis audeat interdictis sese, inlicitisque miscere et præteritarum innumerabilium constitutionem et LEGIS NUPER A MANSUETUDINE NOSTRA PROLATÆ, laqueos non evadat.

AUCTORE J. B.

14 *Utut sit, haud equidem exiguam habuit* S. Maximianus *partem in iis legibus, quas anno* 405 *adversus Donatistas Honorius tulit, fructuque inde profecto. Qui qualis quantusque fuerit, juverit ex Augustino audire. Epist.* 93 *ad Vincentium sic habet :* Nam de multorum (*Donatistarum*) jam correctione gaudemus, qui tam veraciter unitatem Catholicam tenent atque defendunt, et a pristino errore se liberatos esse lætantur, ut eos cum magna gratulatione miremur. *Et infra num.* 2 : O si possem, *inquit*, tibi ostendere, ex ipsis circumcellionibus (*fuerunt hi Donatistarum sævitiæ præcipua instrumenta*) quam multos jam Catholicos manifestos habeamus, damnantes suam pristinam vitam et miserabilem errorem *etc. Scripta est ea epistola anno* 408. *Non* E *privatorum tantum, sed populorum etiam secula conversio est : sed nec populorum tantum, verum et* magna agmina populorum *vera Mater gaudens recepit in sinum, teste eodem Augustino Epist.* 185 *num.* 30, *ut non immerito Stilichone* 2 *et Anthemio Coss., id est, anno* 405, *inter Catholicos et Donatistas factam esse unitatem, Idacius scripserit, iisdemque Coss. Carthaginense concilium imperatori gratias publica legatione agendas esse decreverit : quamquam non ita exstincta tum fuerit Donatistarum secta, ut nulla deinceps fuerint Catholicis cum pervicacioribus ejus reliquiis ineunda certamina. Plura de* S. Maximiani *gestis non reperi; id unum ex Augustini verbis initio num.* 11 *relatis adjicio, eum in vivis etiamnum fuisse circa annum* 406, *circa quem suos in Cresconium libros S. Augustinus exaravit.*

maximo fidei Catholicæ emolumento.

DE S. CYPRIANO EPISC. CONF.

TELONE IN PROVINCIA GALLIÆ.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

J. G.

§ I. Loci notitia, Sancti in Martyrologiis memoria, cultus et Officium ecclesiasticum.

C

ANNO CIRCITER DLXV. *Telone, cujus notitia datur,*

Telo *seu* Telo-Martius nomen est urbis maritimæ provinciæ Arelatensis, *inquit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum. Urbem hanc nonnulli* Tolonem *vel* Tolonum *corrupte dixerunt; unde, littera* o *in diphtongum* ou *mutata, emersit hodiernum nomen Gallicum* Toulon. *Telonis-Martii portus mentio fit in Itinerario maritimo Antonini Augusti, ubi a Citharista portu, contra quod nonnemo contendit, distinguitur. Ei nomen inditum, vel a constituto ibidem* telonio, *ubi publicani* Τελῶναι *a mercatoribus portoria et tributa nomine reipublicæ Massiliensis exigebant; vel, ut aliis placet, a* Telone *aliquo, Massiliensi optimate, coloniæ conditore aut deductore, nomen suum* Telo-Martius *accepit. Urbs est episcopali sede eaque perantiqua nobilis. Cathedralem ejus ecclesiam, quæ et parochialis est, sub patrocinio S. Stephani olim constructam et consecratam fuisse, tradit Honoratus Bouche tom. I Chorographiæ et Historiæ chronologicæ Provinciæ, pag.* 337. *Quidquid sit de assertionis hujus veritate, in comperto est, his nostris temporibus memoratæ ecclesiæ patronum ac titularem, post Deiparam Virginem, esse* S. Cyprianum *episcopum, cujus hic Vitam, quantum per instrumentorum penuriam licet, illustrare aggredior.*

2 S. Cyprianus, *Telonensis episcopus, prout recte observat Bailletus, ex ea Sanctorum classe est, quorum notitiam obscuravit cæcus immoderatusque hominum zelus, qui, cum parum aut nihil de Sanctis suis certum exploratumve invenirent, pro veritate historica figmenta sua divulgarunt, ut vel sic eorum memoriam posteris commendarent. Multa itaque jam pridem tradita de eo sunt, quæ non refellere, veritatis amans scriptor religioni duceret; hinc inde tamen sparsa quædam invenire est, quæ Sanctum illum salva veritate non mediocriter commendent. Et quidem de publico ejus cultu etsi nihil ex antiquis Martyrologiis, quæ quidem consului, discere potuerim; imo, licet recentiora multa de eo sileant, non est tamen, cur de legitima Sancti veneratione dubitemus. Sic* Cyprianum *nostrum, quem ex vitiosis tabulis* Abbatem *vocavit, annuntiat Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt :* v Nonas Octobris... Telone in Gallia S. Cypriani abbatis. *Ferrario accuratior Castellanus episcopalem ejus dignitatem diserte exprimit ad diem* 3 *Octobris.* Telone, *inquit*, S. Cypriani episcopi, discipuli S. Cæsarii ejusque Vitæ scriptoris. *Et quamquam in Supplemento totam hanc annuntiationem deletam voluerit; id non alia de causa fecisse videtur, quam quod de ecclesiastico Episcopi cultu, qui nobis aliunde certus est, non satis*

F

S. Cyprianum memorant quædam Martyrologia recentiora.

AUCTORE J. G.

satis illi constaret. Unde et inter Aemeros de eo agens ad diem 3 Octobris, Venerabilis *titulo eum dumtaxat appellat, de cetero episcopalem dignitatem hic rursum ei attribuit. Priori ejus annuntiationi suffragatur Martyrologium Parisiense anno* 1727 *editum, quod ita ad eumdem diem refert :* Telone, festum sancti Cypriani episcopi, qui Arelatensi quarto, Arausicano secundo et aliis conciliis interfuit.

et varii auctores,

3 *His consona tradunt J. B. Guesnayus in Massiliensis provinciæ Annalibus pag.* 601, *Honoratus Bouche Chorographiæ et historiæ chronologicæ Provinciæ tom. I, pag.* 643 *et tom. II, pag.* 991, *Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana aucta tom. I, col.* 741, *scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. III, pag.* 257, *Bailletus tom. III, pag.* 39, *aliique fide digni hagiophili, qui Sancti nostri memoriam cultumque celebrarunt. Prætermittere tamen hic non licet Bailleti et Castellani errorem, dum* S. Cypriani *corpus anno* 1301 *inventum fuisse, asserunt. Constat enim ex publico instrumento Pontii Ransini, vel, ut legit Dionysius Sammarthanus, Pontii* Rausini, *Telonensis episcopi, anno* 1205 *edito, quod exstat apud laudatum Guesnayum in Massil. Annal. pag.* 341, S. Cypriani corpus inventum fuisse in domo episcopali, anno Domini MCCI (*atque adeo toto sæculo prius, quam vult Bailletus*) et die III Octobris, ut amplius (*verba sunt præfati instrumenti*) testatur in processu translationis facto. *Publicum illud instrumentum, unde hæc desumpta sunt, integrum, si lubet, vide apud memoratum Guesnayum cit. pag.* 341. *Atque hinc alter refellitur Bailleti error negantis, ineunte sæculo* XIII, *Telonensem episcopum fuisse Pontium Rausinum, eumque integro tantum post sæculo in illa cathedra sedisse, contendentis. In hoc certe lapsus est Bailletus, quod Pontium, episcopum Telonensem hujus nominis I, tacitus prætergressus sit, et quæ hujus tempore contigerunt, in alterum Pontium, hujus nominis II, transtulerit; at rursus non sine errore : cum enim Pontii II proximus decessor non ante annum* 1311 *e vivis excesserit, ut ex Telonensi Necrologio tradit Gallia Christiana aucta, non potest huic Pontio, anno* 1311 *vel subsequenti episcopo creato, instrumentum adscribi, anno* 1205, *vel, ut vult Bailletus, anno* 1303 *editum. His obiter dictis, ad Sancti cultum revertamur.*

B

inter quos Saussayus duos alios homonymos infundate adstruit.

4 *Saussayus in Supplemento Martyrologii sui Gallicani pag.* 1176 *non solum* Cypriani, *Telonensis episcopi, meminit, sed et præter eum duos alios homonymos Telone annuntiat.* Telone Martio, *inquit,* in ora Provinciæ, sancti Cypriani abbatis : qui patria Massiliensis, religiosæ vitæ magisterium apud Telonenses exhibuit; omnis Euangelicæ perfectionis factus tam verbo, quam opere didascalus : quo munere ad cumulum adimpleto, multorum pater ascetarum religiosissimorum, hac palæstra excessit, et ad præmium perrexit sibi a Domino in cælis repositum, relinquens memoriam in Telonensi matrice ecclesia, abhinc sacris Fastis celebratam, in qua viget etiam perenni cultu percolenda recordatio beati Cypriani martyris, a Saracenis, Gallias invadentibus, illic ad altare perempti. Nec non et sancti CYPRIANI ecclesiæ ipsius Telonensis episcopi, qui Vitam sancti Cæsarii Arelatensis conscripsit : inque conciliis aliquot, magnus et clarus, doctrina et moribus sanctis emicuit. *Hæc ille : sed, ut Castellani verbis utar,* more suo; sine ullo annuntiationis suæ testimonio : *adeo ut nulla ex parte ejus verbis standum hic esset, nisi aliunde haberemus, quid de* S. Cypriano, *Telonensi episcopo, ejusque cultu sentiendum sit.*

C

Cultus 3 Octobris affixus,

5 *Porro Sanctum coli die 3 Octobris, ostendunt Directoria diœcesium Massiliensis et Telonensis. Ordo divini Officii recitandi, in quo festa propria, de quibus fit Officium Massiliæ... et Telone, sua quæque die disponuntur, Massiliæ anno* 1676 *impressus,* 3 *Octobris ritu semiduplici Massiliæ, duplici autem et primæ classis cum Octava Telone* S. Cyprianum *episcopum colendum præscribit. Ordo festorum propriorum, de quibus fit Officium in præcipuis cujusque diœcesis Provinciæ civitatibus assignata die sic præfert :* Toloni Cypriani Ep. et C. et Patroni. Dup. I cl. cum Oct. *Sancti nostri festum Telone de præcepto esse, etiam, ut aiunt, in populo, ac sacra ejus luce hujus sui Patroni reliquias, argentea theca inclusas, solenni supplicantium agmine circumferri, ex Telonensium civium vel incolarum testimonio ad Stiltingum nostrum perscripsit amplissimus ac de Museo nostro optime meritus vir, dominus Josephus Antonius de Brantes, ecclesiæ Avenionensis thesaurarius ac pœnitentiarius, Datis Avenione litteris die 4 mensis Martii anno Domini* 1762 : *ut vel ex his, si aliunde testimonia deessent, de* S. Cypriani *cultu dubitandi locus non supersit.*

D

Massiliæ aliquando intermissus, tum restauratus;

6 *Verum non sic liquet, quo tempore Sancti festivitas Massiliæ et Telone celebrari cœpta sit. Laudatus Boucheus non habens, unde annum aut sæculum certum assignaret, illam* antiquitus *die* 3 *Octobris apud Massilienses viguisse, tradit tom. II Chorographiæ et Historiæ chronologicæ Provinciæ, pag.* 991, *quod constare asserit ex Missali Massiliensi, impresso Lugduni anno* 1630, *et ex veteri Breviario Massiliensis ecclesiæ itidem Lugduni edito anno* 1526. *Cum autem, iniquitate temporum Sancti festivitas Massiliæ intercidisset, illustrissimus Massiliensis episcopus, Stephanus Puget die* 9 *Augusti anno* 1655, *edito hac super re decreto, eam ritu duplici in sua ecclesia rursus coli præcepit, ac* S. Cypriani *nomen in Sanctorum Massiliensium album retulit, uti apud laudatum Bouche citata pagina* 911 *memoratur. Atque hic successus fuit piorum conatuum domini Antonii de Felix, ut Sancto, quem sibi consanguineum esse contendebat, debita veneratio instauraretur. Qua de re consule, si lubet, jam mox laudatum scriptorem.*

E

Telone vero ab aliquot retro sæculis viguisse,

7 S. Cypriani *cultum Telone celebrem fuisse, ineunte sæculo* XIII, *patet ex Pontii Rausini num.* 3 *laudati verbis : imo vel a sæculo* XI *non mediocri veneratione suum prosecutos fuisse Telonenses Patronum, eruitur ex instrumento fundationis ecclesiæ B. Mariæ de Sedis a Gilberto, seu Guiberto, Provinciæ comite, anno* 1096 *obsignato;* quod, *ut Guesnayus Massil. Annal. pag.* 311 *refert,* in armario deinceps in tenebris, nescio qua causa, seposito et intra murum recondito, inventum anno 1374, Joanne Sylvestro, Tolonensi episcopo, ut infra suo loco meminimus (*nempe citato Opere pagg.* 428 *et* 429) habetur nunc sub signo in ecclesiæ Tolonensis archivio, servaturque diligentissime. *Ex hoc fundationis instrumento, si qua Guesnayo et adducto pagg.* 428 *et* 429 *testimonio fides est, utique plane diverso ab illo, quod sæculo proxime elapso ab impostore confictum fuisse, narrat Boucheus tom. II, pag.* 86, *recte confici arbitror, jam tum anno* 1096 *in ejus honorem jussu episcopi celebratum fuisse divinum Officium; quem Sancti cultum Telone interruptum umquam fuisse, non legimus. Ceterum, ne quid dissimulem, quamquam Acta illa, quæ Gilbertus, Provinciæ comes, antiqua credidisse et eodem anno* 1096 *in lucem protulisse dicitur, aut suppositicia aut certe turpiter adulterata fuerint; imo licet a chronologicis historicisque nævis immune non sit ipsum illud fundationis memoratæ instrumentum, anno* 1374, *ut Guesnayus pagg.* 428 *et* 429 *ostendit, repertum; attamen ea omnia, quæ de* S. Cypriani *culti illic referuntur, pro commentis habere non ausim. Tametsi enim illud ab impostore sæculi* XIV *confictum, et veteri muro, qui tum reficiendus erat, subdole insertum fuisse, mihi quis probaverit; non ideo tamen antiquitatem cultus subverterit. Nam si sæculo* XIV *non admodum antiquus* S. Cypriano *cultus deferebatur, qua veri specie instrumenti illius artifex de illo cultu tam diserte meminisset, quove pacto, ne dicam, fascino, in re, quæ omnibus aprime nota esse debebat, fucum facere canonicis urbisque optimatibus potuisset? Non est quidem novum aut insolitum, veris falsa intermiscere impostores ejusmodi. At quando a publica auctoritate tuti non sunt, ita eos astutos et cautos novimus, ut ea non adstruant,*

F

A *adstruant, quibus se illico de turpi fraude convictum iri noscunt. Itaque instrumenti istius verba huc spectantia, ex Guesnayo pagg.* 312 *et* 313 *hic subjicio; de cetero liberum de ejus quantum ad alia suppositione aut interpolatione judicium lectori relinquo.*

ex instrumento fundationis, quod partim exhibetur;

8 *Cum Gilbertus, Provinciæ comes, multa de construenda nova ecclesia, et transferendis in eam quorumdam Sanctorum reliquiis præmisisset, ac subjunxisset, velle se, ut eorum capita argenteis thecis includerentur, ceteræ vero eorum exuviæ sepulcro conderentur marmareo, sic demum pergit :* Quod quidem etiam volumus, sit factum de corpore B. Gratiani, episcopi dictæ urbis (*Telonensis*) cujus quidem corpus sepultum est in capella B. Cypriani cum aliis : et cujus etiam caput volumus esse constructum ex argento et auro, et reliquiæ corporis, sicut et aliorum, in monumento marmoreo clausæ sint. Item ordinamus et decrevimus, quod in dicta capella S. Cypriani ad honorem Dei et Virginis Mariæ atque B. Cypriani et aliorum Sanctorum, ad æternam rei memoriam, secundum requisitionem dicti reverendissimi domini episcopi sit celebratum divinum Officium unoquoque die propter honorem illorum Sanctorum *etc. Cultum Sancti ut prosequar, non inquiro, an memoratus in hoc instrumento Jacobus de Palma, qui inter Telo-*
B *nenses præsules non comparet in Gallia Christiana, re ipsa illam cathedram tenuerit, atque an ad ejus requisitionem hæc a Gilberto ordinata fuerint; nec, quæ sit antiqui illius Ms. a Gilberto, ut in instrumento fundationis dicitur,* lecti et manibus tacti *auctoritas, hic examinare aggrediar, cum de hac num.* 21 *et* 22 *sigillatim agendum sit.*

ostenditur, confirmaturque ex Bailleto et Dionysio Sammarthano.

9 *Reliquos igitur scriptores, qui nonnulla ad Sancti cultum spectantia referunt, loquentes audiamus. Bailletus in Vita* S. Cypriani *num.* 4 *hæc habet :* Sancti Episcopi corpus in ecclesia sua (*cathedrali*) sepultum fuit, in qua postmodum magnificum ejus honori positum est sacellum, quod exstitisse dicitur, donec tempore Henrici IV (*Galliarum regis*) Ægidius de Septres, Telonensium episcopus, illud in sanctuarium seu reliquiarum thesaurum commutarit. *Dionysius Sammarthanus supra laudatus tom. I Galliæ Christianæ auctæ col.* 734 *ait, eumdem episcopum* altare S. Cypriani ad sacellum sanctarum reliquiarum transferri jussisse. *Qualiscumque ea fuerit mutatio,* nihil, *inquit Bailletus,* de cultu, quem Sancto suo civitas reddebat, hac occasione detractum fuit. Hunc semper ut Patronum suum ac Titularem alterum post beatissimam Virginem veneratur, et Sancti reliquiæ summo ibi in honore habentur. Caput ejus a reliquo corpore se-
C *paratum fuerat anno* MCCV, *aut potius anno* MCCCV (*imo ipso anno* 1203 *prius assignato*) ut duorum nobilium Massiliensium, nomine de Montolieu, qui ex genere S. Cypriani se ortos dicebant, devotioni fieret satis, qui et caput argenteum auro illitum seu vermiculatum, quo S. Cypriani sacræ exuviæ includerentur, suis sumptibus fabricari curarunt, *nempe, vel quia lipsanotheca illa ex argento inaurato, quam construi jussisse dicitur Gilbertus Provinciæ comes, tam sancti Antistitis reliquiis non satis digna his viris nobilibus visa est; vel forte, quia id, quod Gilbertus præcepisse fertur, non omni ex parte fuerat exsecutioni mandatum. Ceterum translationis reliquiarum* S. Cypriani *sub Pontio I, Telonensi episcopo, factæ festivam commemorationem quotannis in urbe et in tota diœcesi faciendam decrevit idem Pontius episcopus, ut traditur in Gallia Christ. aucta tom. I col.* 746.

Telonense Officium ecclesiasticum, prout fuit

10 *Porro quod olim in Telonensi ecclesia recitari consueverat ecclesiasticum de* S. Cypriano *Officium, illud anno* 1618, *jubente Ægidio de Septres, Telonensi episcopo, suis expurgare mendis et ad præscriptam a concilio Tridentino normam redigere non sine labore conatus est amplissimus dominus Antonius du Blanc, ejusdem ecclesiæ præpositus, ut ipse testatur in Epistola nuncupatoria ad laudatum episcopum data anno* 1618. *Quinam autem ex eo Officio errores sublati tum fuerint, edicere nequeo, cum illud mihi ad manum non sit atque iterum iterumque conquirere, operæ pretium non videatur. Id unum asseverare possum, non esse illud Officium tam feliciter a laudato domino Antonio du Blanc emendatum, ut hinc inde aut animadversione aut spongia non indigeant compositæ ab eo Lectiones, prout in hujus Commentarii decursu suo loco ostendetur : quamquam tamen sua carere laude non debeat viri de Sancto bene meriti conatus, qui, cum post adhibitam in genuinis Sancti Actis investigandis diligentiam, aut parum aut nihil, ut ipse fatetur, apud scriptores chronicos de illo invenisset, ea dumtaxat edidit, quæ vel certa vel veritati conformia ex probatis auctoribus hausisse sibi visus est. Atque eccum Officium illud hodiernum, quod laudatissimus dominus de Brantes propria manu exaratum nobis humanissime submisit.*

AUCTORE J. G.

OFFICIUM S. CYPRIANI EPISCOPI TOLONENSIS ET CONFESSORIS.

ANTIPHONÆ AD UTRASQUE VESPERAS ET LAUDES.

anno 1618 *mendis pluribus expurgatum, exhibetur.*

11 Adest dies lætitiæ, patent cæli palatia,
Doctori novæ gratiæ nova confertur gloria.
Carnis liber ergastulo, jam cum pastoris mercede
Cæli potitur pabulo, clarusque doctoris sede.
Vivens refulget gratia, bina post finem laboris,
Congaudet Sanctus gloria, vitæ simul et honoris. E
O Pater sancte, filiis confer benedictionem,
Salutem nobis impetra, gratiæ plenitudinem.
Consors cæli spirituum, pie Pater miserorum,
Te nunc vota precantium justa suscipe tuorum.

CAPITUL. DE COMMUNI CONFES. PONTIF. HYMNUS.

Hymnus et Oratio de Sancto.

12 Numen supremi Numinis,
Æterni lumen luminis,
Jesu fides credentium,
Et spes in te sperantium.
Te cæli lucem poscimus,
Qua luce lucem colimus,
Qua tua quondam gratia
Nostra fulsit ecclesia.
O quanta lux ab æthere
Micat, tam sancto sydere,
Quo, te, lustratur, auspice,
Cypriano pontifice!
Hic sacro functus apice,
Nunc radiato vertice,
Postquam conscendit æthera,
Coruscat inter sydera.
Da, cujus fulsit radiis,
Sit fulta nunc præsidiis,
Et quam protexit infulis,
Preces commendent Præsulis. F
Parenti sit ingenito,
Nato sit unigenito
Sit procedenti Flamini
Laus, tribus; uni Numini.
Amen.
℣. Ora pro nobis B. Cypriane etc.

AD MAGNIFICAT ANTIPHONA.

O Pastor egregie, doctor veritatis,
Tu norma justitiæ, judex æquitatis,
Speculum munditiæ, custos sanctitatis,
Nos ad regnum gloriæ deduc cum Beatis.

ORATIO.

Propitius esto, quæsumus, Domine Deus omnipotens, orationibus nostris per S. Cypriani confessoris tui atque Tolonensium pontificis merita gloriosa, ut pia ejus intercessione ab omnibus hic et ubique semper protegamur adversis. Per Dominum.

13 AD MATUTINUM

Antiphonæ Sancti gesta aliqua perstringentes.

INVITATORIUM DE COMMUNI ET HYMNUS ET IN PRIMIS VESP.

ANTIPH. Cyprianus vir optimus, in Christo fidelissimus,
Cæsarii discipulus, fit comes individuus
Ejusque servat monita.
Plebs Tolonensis humilis, nunc puro corde et supplici,

AUCTORE J. G.

Te precatur et obsecrat, ut te patronum habeat
Et vim precantis sentiat.
Clemens Pater filiis, da salutem miseris,
Et obtine virtutem resistentem vitiis.

Responsoriæ et Versiculi ejusdem generis.

14 LECTIONES I NOCTURNI FIDELIS SERMO DE COMM. PONTIF.

℟. 1. Sub magno patre militat, Cæsario, Vir optimus
Et animo sanctissimus, ejus sequendo semitas.
℣. Tanti Patris doctus colloquio, sacri verbi fulget eloquio,
Tamquam lumen non tectum modio. Ejus sequendo semitas
℟. 2. Semen verbi, quod messuit, post sparsit abundantius,
Et mercede, quam meruit, jam fruitur fælicius.
℣. Post labores requiem possidet in cælis, Dei cernens faciem
Servus tam fidelis. Jam fruitur fælicius.
℟. 3. Dum cælorum scandisti culmina; post devicta mundi certamina,
Læta currunt Sanctorum agmina, modulantur dulcia carmina.
℣. O Senator cælestis curiæ, memor esto tuæ familiæ.
Læta currunt Sanctorum agmina, modulantur dulcia carmina.

B

IN CÆTERIS NOCTURNIS OMNIA DE COMMUNI.

LECTIO IV

Ex lib. I *Vitæ B. Cæsarii Arelatensis, apud Surium.*

Ex Lectionibus propriis Sancti refertur educatio, diaconatus;

15 Cyprianus, episcopus Tolonensis, humanis et divinis litteris apprime doctus, floruit temporibus Anastasii, Justini et Justiniani imperatorum, et Clodovei Francorum regis, ac Childeberti ejus filii. Ab ineunte ætate adhæsit beato Cæsario, Arelatensi episcopo, cujus Vitæ librum primum simplici stylo, ornato tamen, descripsit, ubi post narrationem belli, quod gestum est inter Alaricum, Gottorum regem, et præfatum Clodoveum, qui ipsum Alaricum in bello occidit anno quingentesimo nono : Hodie, ait, civitas Arelatensis paret Childeberto, Francorum regi, filio Clodovei. Et de beato Cæsario, ac de se ipso loquens : Væ, inquit, mihi misero Cypriano, qui ad discendum tam tepidus fui, ut modo et agnoscam, et doleam, me de tanti fontis ubertate non tantum hausisse, quantum mea postulabat ariditas. Cum vero provincia Narbonensis hæretica Arianorum peste laboraret, a beato Cæsario diaconus factus, ipsum secutus est in synodo Agatensi, quæ celebrata fuit tempore Alarici, Gottorum regis.

C

LECTIO V.

ejus ad episcopatum promotio,

16 Cum vero Mendrianus et Flavianus, nobiles milites ex partibus Saxoniæ, adhuc deos falsos colentes, in castris Alarici regis venissent contra Clodoveum, Francorum regem, pugnaturi; et quadam die beatum Cyprianum de vera religione coram præfato Alarico publice disputantem audivissent, compuncti corde conversi et pœnitentes, ab ipso in fide instructi, baptizati et a peccatis absoluti, illum Tolonum usque sequuntur, ibique secus mare vitam eremiticam, anachoretarum more duxerunt. Cyprianus igitur beati Cæsarii, præceptoris sui, monita servans, ad episcopale munus assumptus, et illius comes factus, cum eo multis conciliis interfuit, maxime concilio Arausicano secundo, quod celebratum fuit quinto Nonas Julii, Decio Juniore viro clarissimo consule, anno Domini quingentesimo vigesimo nono.

LECTIO VI.

Ex Libro II *Vitæ S. Cæsarii Arelat. apud Vincentium Salernum in Chronico Abb. Lirinensium.*

et sancta mors post multa præclare gesta.

17 Cum autem antistites Christi prope Isaram consistentes, charitatis amore collecti, in Valentinam civitatem convenissent, quo beatus Cæsarius infirmitatis causa, sicut disposuerat, properare non potuit : misit tamen præstantissimos viros, de episcopis, cum presbyteris et diaconis, inter quos etiam Cyprianus, Tolonensis antistes, magnus et clarus enituit, omnia, quæ dicebat, divinis Scripturis firmans, et antiquissimis Patrum institutionibus probans : cui beatus Cæsarius mantum et cinctorium meliorem testamento legavit. Interfuit etiam ipse Cyprianus cum Atilio, Vasionensi episcopo, concilio Aurelianensi quarto, tempore Pelagii primi, summi Pontificis, et ejusdem Childeberti, Francorum regis, anno Domini quingentesimo quinquagesimo, et ipsius Childeberti trigesimo sexto. Post hæc Cyprianus vita celebris, doctrina peritus et religionis sanctitate probatus, super gregem, sibi a Domino commissum vigilans, illum verbo et exemplo pascebat, ac post multos pro ovibus suos * exantlatos labores, obdormivit in Domino quinto Nonas Octobris. D

* *an* suis?

IN III NOCTURNO HOMILIA DE COMMUNI DOCTORUM.

HYMNUS AD LAUDES.

Alter de Sancto Hymnus et Antiphonæ.

18 O nostri Vindex criminis,
Mercede pacta sanguinis,
Exaudi, Christe, cælitus
Nostri lamenta gemitus.
Hostis premunt insidiæ,
Pestes grassantur noxiæ,
Sed inter hæc discrimina E
Nostra prægravant crimina.
Durum per hoc exilium,
Quod petimus auxilium,
Da nobis supplicantibus,
Da Cypriani precibus.
Pastor hic bonus populi,
Cleri decus, lux sæculi,
Sanctis instruxit moribus,
Juvit, ornavit dotibus.
Disjecit falsi tenebras,
Sprevit carnis illecebras
Vanamque mundi gloriam,
Hostis vicit superbiam.
Illo pro nobis supplice,
Ad nostra mala respice,
Eripe nos periculis,
Solve peccati vinculis
Parenti sit ingenito etc.

ANTIPH. AD BENEDICT. Mentis fulgor, carnis nobilitas, decus morum et ingenuitas; lux doctrinæ, pastoris æquitas, ornant justum et mira charitas.

ANTIPH. AD MAGNIFICAM IN 2 VESP. Ortum solem divinæ gratiæ, munus datum urbi Tolonicæ, Cyprianum laudat plebs humilis et Deum orat mente supplici.

F

§ II. Inquiritur de Sancta patria et nobili stemmate.

S. Cyprianum non Arelate, ut volunt aliqui,

Facit plerumque insignis Viri claritas, ut, cum de patria ejus indubitata documenta non proferuntur, certatim eum variæ urbes sibi vendicent, suumque civem faciant. Ut de Homero sileam, quod in SS. Laurentio, Helena imperatrice, Hieronymo, Ambrosio aliisque sanctitate illustribus viris contigisse legimus, haud ita absimili modo de Cypriani *patria geminæ urbes contendunt; hunc siquidem Arelatenses civem esse dicunt suum, Massilienses vero suum esse prædicant.* S. Cypriani *patriam familiamque inexploratam esse, tradunt auctores Historiæ Litterariæ Franciæ tom. III, pag.* 257; *eo tamen propendere videntur, ut eum Arelatensem faciant.* Præsumptio, *inquiunt citato loco,* Arelatensibus favet : *quam quidem ipsis ex hoc capite placere arbitror sententiam, quod Sanctus noster in clerum Arelatensem adscitus fuerit, antequam ad Telonensem cathedram eveheretur. Sed inde res non evincitur, cum laicos, in aliena diœcesi, et præsertim in suffraganea natos, ecclesiæ suæ per sacram ordinationem adstringere nusquam hoc tempore vetitum episcopis, nedum metropolitis fuerit, ut pluribus ostendit Ludovicus Thomassinus de Veteri et Nova Ecclesiæ disciplina parte*

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

A *parte* II, *lib.* I, *cap.* 3. *Ut adeo facile potuerit* Cyprianus *a S. Cæsario Arelatensi clero adscribi, etiamsi origine vel domicilio Arelatensis non fuisset.*

sed Massiliæ ortum esse ex nobili gente,

20 *Arelatensibus* Cyprianum *eripere pugnant Massilienses, et antiquis, ut ipsis quidem videtur, monumentis nixi, Sanctum hunc popularem faciunt suum, patrem ejus, gentis nomen aliaque adjuncta pro certis et exploratis adstruentes. Horum agmen ducit laudatus Guesnayus Massil. Annal. pag.* 198, *et pag.* 601, *ubi Sanctum nostrum ex illustri familia* Monteolini, *vulgo* Montolici *vel* de Montolion, *nunc Gallice* de Montolieu, *Massiliæ a Julio patre prognatum esse intrepide propugnat. Nullus, fateor, de stemmatis ejus nomine ambigendi locus esset, si revera Gennadius ac Messianus ea de* S. Cypriano *edidissent testimonia, quæ Guesnayus Massil. Annal. pag.* 609 *apud eos extare asserit, quæque sic exhibet :* Cyprianus, Tolonensis episcopus, vir sanctitate et virtute splendidus, scripsit cum magna doctrina et gratia valde de statu monachorum libros duos. De laudibus Ecclesiæ libros tres, quædam etiam Opera de creatione mundi, quæ duo audivi ex ipso et vidi in Massilia... Legimus libros, quos ad nos misisti... sine nomine auctoris, sed puto, hæc Opera facta a CYPRIANO DE MONTOLIO, qui de doctrina splendidus est. *Hæc Gennadius, si*
B *Guesnayo credimus, cap.* 86 *vel* 88, *et cap.* 95. *Messianus vero, eodem teste, hæc de* Cypriano *scripsit lib.* II *de Viris Illustribus Ecclesiæ cap.* 10 : Multo magis vero et nobiles scriptores Ecclesiastici, nempe Venantius Fortunatus... Cyprianus de Montolino, Massiliensis illustris. *Potuit hæc optima fide retulisse Annalium Massiliensium conditor, vir certe non malus; at non potuit hæc de* Cypriano *episcopo scripsisse Gennadius, qui secundum receptam hodiedum ab eruditis chronologiam sub finem* V *sæculi, seu annis facile* 15 *prius desiit vivere, quam* Cyprianus *episcopus fieret. Ad Messianum quod attinet, vel hic librum de Scriptoribus Ecclesiasticis nunquam edidit, vel saltem Opus hoc Messiani, si quando exstiterit, a multis retro sæculis eruditorum oculos fugit. Fefellit procul dubio Guesnayum supposititius aliquis Gennadii et Messiani fœtus, cujus vitium ei obtexerit vel nimius ornandæ Massiliæ amor vel artis criticæ non satis frequens usus.*

præter anonymum quemdam, de cujus

21 *De ceteris assertionis suæ vadem Guesnayus facit anonymum quemdam, cujus scriptum, tum a Desiderio episcopo et clero Telonensi universo anno* 570 *comprobatum et obsignatum, tum anno* 1096 *a Guiberto, Provinciæ comite, propter suam antiquitatem et veritatem maximo in pretio habitum fuisse, refert pagg.* 198, 211, 212 *et* 315, *ubi etiam ea*
C *instrumenta exhibet, quibus maximam huic anonymo fidem habendam esse, contendit. At quominus Guesnayo adstipuler, non levia rationum momenta me deterrent. Ac primo quidem non nego, anno* 570 *Desiderium fuisse Telonensem episcopum; admitto quoque, sæculo* XI *ad finem vergente, exstitisse Gilbertum seu Guibertum Provinciæ comitem, ac potuisse ei vetus aliquod volumen Ms. exhiberi; at genuinum, ipsumque illud fuisse, quod pag.* 198 *et* 212 *Guesnayus retulit, non possum non inficiari, cum sæculo* VI *in publicis instrumentis computati non sint anni a Nativitate Domini, nec sæculum* VI *sapiat hæc phrasis :* Anno Domini nostri Jesu Christi Nativitatis ejusdem 570, *ac demum cum eo tempore certo certius adhibitæ non sint, quas* Arabicas zyfras *vocamus, quæ multis tantum post sæculis a notariis aut scriptoribus publicis assumptæ fuerunt, ut ostendit Papebrochius tom. III Maji in Tractatu præliminari de Episcopis et Patriarchis Hierosolymitanis pagg.* 55, 56 *et* 57. *Et quamquam ad perpetuam rei memoriam etiam olim scripta fuerint publica instrumenta, tamen sæculo* VI *has phrases :* Ad perpetuam rei memoriam, in præsenti publico instrumento *aliasque ejusmodi minime in usu fuisse, nemo non videt, qui vel leviter artis diplomaticæ elementa norit. Mitto ridiculam illam* Telonensis episcopi Peire Vasqui et Joan. Belline collectoris harum summarum Vitæ *subscriptionem; varios quoque hic prætereo anachronismos historicosque errores, suis locis infra redarguendos.*

AUCTORE J. G.

fide disseritur,

22 *Sufficere hæc mihi videntur, ut cum Cointio et Bailleto pronuntiem, codices illos, quos Guesnayus perantiquos et authenticos putavit, longe esse recentiores, imo, Cointio judice,* nullius fidei, *nimirum, ut ego censeo, cum ea referunt, quæ aliunde vel ex probatis historicis, vel antiqua traditione aut solidis rationibus erui non possint. His de anonymi auctoritate præmissis, eum Sancti nostri natales describentem audiamus.* Cyprianus, *inquit Annal. Massil. pag.* 198, virtute plenus atque splendidus claruit ex tempore Anastasii, Justini et Justiniani, ac Clodovei, Francorum regis primi nomine, hic ex illustri familia Monteolini vulgo Montolici Massiliæ prognatus est a Julio patre suo. *Belle sane? Quasivero eo tempore, quo similia familiarum cognomina in Galliis plane inusitata erant,* Monteolini *aut* Montolici *cognomentum* Cypriani *patri aut genti ex speciali prærogativa inditum fuisset! Demonstrarunt Papebrochius noster tom. IV Maji pag.* 12, *Mabillonius, Cangius ac Ludovicus Muratorius Antiquitatum Italicarum tom. III, Dissert.* 41 *pag.* 721, *non solum tempore primæ et secundæ stirpis Francorum, sed etiam in principiis tertiæ ignota fuisse ejusmodi nomina; et, Muratorio teste loco citato,* prope pro argumento falsitatis statim habendum est, si qua E
charta ante millesimum exarata eruitur, quam ornent aut onerent ævi nostri cognomina. *Nullam itaque fidem anonymus meretur, cum gentem illam, ex qua prodiisse* Cyprianum *narrat, sæculo* VI Monteolinam *aut vulgo* Montolicam *dictam fuisse, adstruit.*

asserunt Officia propria

23 *Non tamen ideo ut falsum negaverim,* S. Cyprianum *ex eadem gente, quæ dudum post, puta sæculo* XI *aut subsequentibus* Montholicæ *nomen gessit, suam traxisse originem. Hoc si anonymus et Guesnayus dumtaxat contenderent, ex eruditis neminem sibi contradicentem haberent, imo non contemnendis testimoniis, licet tamen minime coævis, opinionem suam tueri possent. Ex nobili stirpe Sanctum nostrum ortum esse, innuit Officium de* S. Cypriano, *anno* 1618 *jussu Telonensis episcopi emendatum, in quo Antiphona ad* Benedictus, mentis fulgore et carnis nobilitate *præclarus fuisse dicitur. Adstipulantur Officia propria sanctæ Massiliensis ecclesiæ anno* 1662 *Massiliæ opera et studio venerabilis Capituli ecclesiæ cathedralis edita et illustrissimi ac reverendissimi domini Stephani de Puget, episcopi Massiliensis, approbatione et auctoritate munita, ubi pag.* 194 *in titulo Officii proprii Sanctus noster, non quidem ex anonymi et Guesnayi opinione, quam falsam esse, jam mox ostendimus, sed sensu proxime a nobis exposito,* Cyprianus de Monte Olivo *cognominatus reperitur.* F

et varii auctores recentiores,

24 *Inter alios recentiores, quibus tamen, dum veterum auctoritate non subnituntur, parum in subjecta materia deferri debet, huic opinioni patrocinatur Claudius Robertus in sua Gallia Christiana, ubi in Catalogo episcoporum Telonensium hæc habet :* Cyprianus... is est, ut puto, qui Sanctus dicitur... ex gente, postea Montholia (Montholieu) nuncupata. *Honoratus Bouche Chorographiæ et Historiæ chronol. Provinciæ tom. I pag.* 645, S. Cypriano *ex familia Monteolini, seu Montolieu prognatum fuisse, disertis verbis asserit : neque ei præfatum illustre genus abnuit Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ auctæ. Ejus verba habes col.* 745 : Pontius Rausinus anno MCCV transtulit solemni ritu in ecclesiam cathedralem reliquias sancti Cypriani, episcopi Telonensis, quæ in veteri sacello ædium episcopalium inventæ fuerant nuper, et inclusæ intra thecam argenteam sumptibus tum episcopi et capituli, tum dominorum de Montolieu Massiliensium, qui ex genere S. Cypriani se dicunt. Hæc refert Honoratus Bouche lib. VII Histor. *Ita laudatus Sammarthanus; additque præfatus Boucheus tom. II Hist. chron. lib.* IX *pag.* 195, dominos de Montolieu ex traditione habere, Sanctum hunc de sua esse familia : *hæc autem quam antiqua sit traditio, expendamus.*

25 *Incompertum*

AUCTORE J. G. *quorum opinioni favet instrumentum sæculi* XIII;

25 *Incompertum hactenus mihi est, quo demum sæculo ea invalescere cœperit traditio; sed eam vel ab ineunte sæculo* XIII *firmatam fuisse, evincitur ex publico instrumento, quo supra laudatus Pontius Rausinus, Telonensis episcopus, nobilium Monteolinorum erga sanctum Consanguineum suum liberalitatem testatam et compensatam esse voluit. Integrum illud hic referre necesse non arbitror; ne longior sim, quæ huc pertinent, verba transcribo ex Guesnayi Annal. Massil. ad annum* 1205, *pag.* 541 : Notum fiat... quod... concedimus... privilegium perpetuum dictis de Monteolivo (*Joanni et Vincentio fratribus*) pro remuneratione trecentorum nummorum, qui ab his dati fuerunt ad constructionem capitis S. Cypriani de Monteolivo parentum suorum (*id est, sui consanguinei, seu, ut Gallice loquuntur*, qui est de leurs parents)... Quos trecentos nummos aureos dicti de Monteolivo dederunt propter constructionem dicti capitis S. Cypriani in aurum et argentum... propter quod per eorum vitam et suorum cum eis debeat satisfieri, in festum proximum S. Cypriani, dictis nobilibus de Monteolivo et aliis, qui sequentur eos, ex dispositione vitæ, concedimus gradum perpetuum honoris propter nobilitatem eorum, quod dicti Joannes et Vincentius de Monteolivo et sui in processione seu B festo S. Cypriani per nos instituenda et fienda * circa urbem cum lampade de cirico albo * ipsi et omnes, qui ex parte eorum venient, debent ambulare * post idem corpus S. Cypriani, incipiendo festo sequente ejusdem et aliis. Idem facere debent * celebrando magnam Missam, propter et in memoriam S. Cypriani, quod quidem privilegium tam ex parte nostra, quam ex parte dictorum canonicorum communicatur.

* facienda
* cum cereo albo
* possint procedere
* facere ipsis licet

hæc tamen historice certa non est.

26 *Concessis hoc instrumento prærogativis, teste Honorato Bouche tom. II pag.* 991 *anno* 1655 *fruebatur, et haud dubie etiam nunc eodem consanguinitatis et piæ liberalitatis titulo fruitur illustris illa Monteolivorum familia,* S. Cypriano *ex avita pietate plurimum addicta, cujus rei specimen dedit laudatus num.* 6 *Antonius de Felix, qui se ex parte matris Margaretæ de Montolieu Sancto nostro consanguineum esse perhibebat, ejusque cultum Massiliæ instaurari curavit. Cum igitur adductis hactenus pro nobili Sancti genere testimoniis, nullum, quod sciam, seu vetus, seu recens opponi possit documentum, quo traditio illa aut falsitatis arguatur, aut diuturnæ possessionis suæ dimoveatur sede, haud æquum foret, præclaræ Monteolivorum genti Consanguineum suum et Massiliensibus Popularem eripere. Fatendum tamen, non id roboris habere, quæ pro his militant testimonia, ut* S. Cypriani *natale* C *solum ac stemma historice certum reddant. Honorificum proinde Massiliensibus fuisset, si data de eo scribendi occasione usi, ea edidissent fide et antiquitate veneranda instrumenta, quibus prudens quisque scriptor suffultus, illustrem Sancti gentem et patriam sine erroris metu asserere potuisset. Ut enim, quod jam pridem dictum fuit, lividi hominis est, veram Sanctis nobilitatem abrogare; otiosi autem et vani falsam affingere; ita moderati et æqui critici est, sine antiquis integræque fidei documentis nobiles Sanctorum natales certamque patriam non asseveranter adstruere.*

§ III. Series chronologico-historica rerum a Sancto gestarum usque ad episcopatum.

S. Cyprianus humanas litteras a patre suo, ut fertur, edoctus,

De S. Cypriani *natali in terris anno, institutione ac rebus ante episcopatum gestis summum est auctorum coævorum ac subæqualium silentium. Præfatus anonymus et hujus fidem secutus J. B. Guesnayus illum litteris Latinis, Græcis et Hebraicis a patre suo instructum fuisse, perhibent, additque Guesnayus, pag.* 601, brevi tantam omnium magnarum rerum atque artium scientiam consecutum illum fuisse, ut studio atque opera S. Cæsarii, Arelatensis archiepiscopi, in Gratiani, Tolonensis antistitis, D demortui locum celsissimamque sedem honoris ac dignitatis promotus fuerit. *Facile cum emendatore Telonensis Officii credidero,* Cyprianum humanis et divinis litteris apprime doctum fuisse; *quin et præter Latinam, etiam Græcam linguam callluisse, non ausim inficiari; quandoquidem Massilienses trilingues olim fuisse, ac Græce, Latine Galliceque locutos, ex Varrone referat S. Hieronymus in Proæmio libri* II *in Epistolam ad Galatas : harum autem linguarum usum ad sextum usque sæculum apud Arelatenses (quidni et apud vicinos Massilienses?) etiam penes laicos et plebeios remansisse, patet ex Vitæ S. Cæsarii, quæ apud nos exstat tom. VI Augusti pag.* 64 *et seqq., num.* 15, *ubi hæc de Cæsario leguntur :* Adjecit etiam atque compulit, ut laicorum popularitas psalmos et hymnos pararet, altaque et modulata voce instar clericorum alii Græce, alii Latine prosas antiphonasque cantarent, ut non haberent spatium in ecclesia fabulis occupari. *Neque etiam ita vero absimile est, idioma Hebraicum illum didicisse; nam licet exeunte sæculo* V *non mediocriter in Galliis collapsum esset litterarum studium, tamen, cum his temporibus multi Massiliæ degisse videantur Hebræi, potuit specialis aliqua aut necessitatis aut utilitatis ratio* Cypriani *patrem movisse, ut hanc ipse linguam addisceret, eamque vel* E *ipse Filium edoceret, vel ab aliis edocendum curaret.*

didicit divinas sub S. Cæsario;

28 *Utut sit de illa variorum idiomatum notitia, quam a suo parente* S. Cyprianus *accepisse fertur, plurimum certe ad ipsius in divinis litteris et præceptis institutionem contulit S. Cæsarius, quod planum fit ex memoratæ Vitæ libro* I, *apud nos num.* 40, *et apud Mabillonium num.* 30, *ubi* Cyprianus *pro sua modestia conqueritur, non eum sub S. Cæsario se fecisse progressum, qualem se sub tam illustri præceptore facere debuisse, credebat.* Væ mihi misero Cypriano, *exclamat,* qui tam tepidus in discendo exstiti, ut modo cognoscam et pœniteam ! Quare de tanti fontis fluvio non tantum hausi, quantum mea indigebat ariditas ? *S. Cæsarii supra laudati discipulum fuisse Sanctum nostrum, jure merito pariter affirmant Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana aucta tom. I, col.* 741, *scriptores Historiæ litterariæ Galliæ tom. III, p.* 237, *aliique non pauci, quibus omnino consonat Officium proprium Telonense, ubi in Antiphona* 1 *ad Matutinum dicitur* in Christo fidelissimus, Cæsarii Discipulus et Comes individuus, cui, *ut refertur Lectione* IV, ab ineunte ætate adhæsit.

sed de tempore

29 *Difficultatem tamen pariunt adducta ultimo loco verba. Si enim* S. Cyprianus *non cœperit adhærere S. Cæsario, nisi jam episcopo creato, sane non, nisi satis improprie,* ab ineunte ætate ei adhæsisse, E *dicendus erit. Nam, ut apud nos die* 27 *Augusti pag.* 52 *ostensum est, S. Cæsarius ordinatus est episcopus anno Christi* 502; *cum autem Sanctus noster anno Christi* 505 *aut* 506 *a S. Cæsario diaconus consecratus sit, ut num.* 55 *ostendemus, consequens est, illum anno primo episcopatus S. Cæsarii, seu anno Christi* 502 *annos numerasse circiter viginti septem. Etenim, licet Arelatensis præsul, quam sibi condiderat legem, aliis episcopis non præscripserit, statuerat tamen ipse, ut* numquam in ecclesia sua diaconem ordinaret ante tricesimum ætatis ejus annum, *prout in citata S. Cæsarii Vita, lib.* I, *num. apud nos* 43 *asseritur. Quis autem, servata vocum proprietate, dicat,* ab ineunte ætate *magistro* discipulum adhæsisse, *qui annos natus circiter viginti septem, ejus se disciplinæ committere inceperit?*

et loco,

30 *Neque etiam tum temporis, cum S. Cæsarius in Lerinensi monasterio degeret, ei* Cyprianum *discipulum exstitisse putem. Præterquam enim quod ex præfata ejus Vita manifestum sit, S. Cæsarium, dum in Lerinensi cœnobio agebat, satis juvenem fuisse, utpote qui* adolescens *tantum ibidem vocitetur; memorata jam sæpius Vita indubitatum facit, non aliud ei munus ab abbate suo Porcario commissum fuisse, quam ut cellæ curam gereret, seu cellarium ageret, eumque ab hoc officio postea remotum,* desiderata

A derata legendi, psallendi orandique et vigilandi assiduitate *ita se macerasse, ut morbo correptus, ac tandem valetudinis recuperandæ causa Arelatem fuerit remittendus. Non fit igitur verisimile, S. Cæsarium eodem illo tempore, quo ipse adhuc juvenis sub Porcario abbate religiosæ perfectioni incumbebat,* Cyprianum *nostrum aliosve sub se discipulos habuisse, quos disciplinæ regularis institutis imbueret. Quid? quod ne conjectando quidem erui alicunde possit, Sanctum nostrum Lerinense cœnobium umquam vidisse, nedum illic sub alicujus disciplina fuisse commoratum.*

ubi has didicerit, non ita constat;

51 *Itaque, si re ipsa* S. Cyprianus ab ineunte ætate *S. Cæsario adhæserit discipulus, suspicari licet, illum sub finem sæculi* V, *cum S. Cæsarius monachis in insula Rhodani præesse inciperet, perfectionis Evangelicæ studiosum, auditis præclari viri virtutibus, ejus se disciplinæ tum temporis subjecisse, annis natum viginti circiter et duobus, ab eoque tempore illi comitem individuum et fidum adhæsisse discipulum, donec ab ipso Cæsario anno* 502 *ad Arelatensem cathedram evecto ipse postmodum in Telonensi sede constitutus sit, in qua præceptoris sui vestigiis insistens, eamdem religiosæ vitæ normam, quam didicerat, retinuerit : atque, ut se moribus antistitis sui sæpe inferior clerus conformare studet,*
B *in tam sancto vitæ genere varios habuerit suæ diœcesis clericos virtutum suarum et vitæ generis sedulos imitatores; unde et fortasse subsequentibus temporibus* S. Cyprianus *abbas fuisse creditus sit. Hæc, ut a vero aliena non sunt, si re ipsa subsistant, (nam quis sine vade aut antiquo teste asseverare similia audeat?) facile erit intelligere,* Cyprianum *illum* abbatem, patria Massiliensem, *quem Saussayus a nostro sine ullo testimonio diversum facit, eumdem omnino cum Telonensi Episcopo esse, qui* religiosæ *et vero præsule dignæ* vitæ magisterium apud Telonenses exhibuerit, omnis Euangelicæ perfectionis factus tam verbo, quam opere didascalus. *Quæ tanto probabiliora sunt, atque eo fortius contra Saussayum faciunt, quod de diverso illo Cypriano Telonensi abbate, nusquam, quod quidem noverim, meminerit antiquitas; nec in ea urbe cœnobium ullum, quod regere potuisset, tum exstitisse legatur.*

videtur tamen id contigisse Arelate.

52 *Verumtamen cum nihil nos cogat allegatis Officii Telonensis verbis tam presse insistere, quid si statuamus,* Cyprianum *nostrum, non tam* ineunte, *quam* progrediente ætate, *seu anno ætatis suæ vigesimo circiter et septimo se disciplinæ S. Cæsarii commisisse, nimirum cum hic Arelatensibus præsul datus,* totum se (*ut habet ejus Vita num.* 13) verbo Dei et lectioni, inquietis etiam prædicationibus
C mancipavit, *atque, ut ibidem num.* 40 *dicitur, cum* in disserendis Scripturis et in elucidandis obscuritatibus emicuit; *adeo ut* Cyprianus *una cum Firmino et Viventio, postea episcopis, Messiano presbytero, Stephano diacono, aliisque viris, qua pietate, qua eruditione claris, pars alumnorum longe illustrior fuerit, quos Arelatensis antistes ad virtutum cultum et ad sacras Litteras, erecta in episcopali domo schola, sedulo erudiebat. Qua de re plura videsis tom. III Hist. litterariæ Franciæ pag.* 23 *et apud Thomassinum de veteri et nova Ecclesiæ Disciplina parte* II, *lib.* I, *cap.* 93. *Certe huic opinioni apprime congruunt ipsa* S. Cypriani *verba citato num.* 40, *ubi, postquam S. Cæsarii episcopales dotes, ejus in docendo et disserendo zelum modumque suos interrogandi auditores exposuisset, subjungit :* Væ mihi misero Cypriano, qui tam tepidus in discendo exstiti, ut modo cognoscam et pœniteam!

Diaconus a S. Cæsario consecratus anno ætatis suæ 30,

53 *Atque hæc quidem pro sua humilitate* Cyprianus, *qui tamen adeo insignem in virtute et sacra eruditione progressum sub tanto magistro fecerat, ut hic, cum nemini, nisi triginta annos nato et magna sacrarum Litterarum peritia ornato, manus imponeret, eumdem creaverit diaconum, et synodo Agathensi, cui auctoritate metropolitæ præfuturus erat, secum voluerit interesse. Audi hac de re Breviarium Telonense Lect.* 4; A beato Cæsario diaconus factus, ipsum secutus est in synodo Agatensi (*Gallice* d'Agde) quæ celebrata fuit tempore Alarici Gotorum regis. *Cum igitur concilium hoc, ut apud Labbeum tom. IV, col.* 1381 *ejus titulus præfert, celebratum sit* sub die III Idus Septembres, Messala V. C. consule, id est, anno Christi DVI, Alarici, Gothorum in Gallia regis, XXII, Symmachi Papæ VIII, *hæc nobis epocha, modo vera referat Telonensis Lectio* 4, *inservire potest, ut* S. Cypriani *annum in terris natalem, quem nulla, quæ quidem nancisci licuerit, authentica documenta expresse signant, utcumque eruamus. Etenim, si cum Arelatensi præsule ac magistro suo* Cyprianus *præfatæ synodo interfuerit, eodem aut præcedenti forte anno diaconus consecratus, revoluta retro triginta annorum subductione, efficitur, hunc anno circiter* 475 *aut* 476 *primam lucem hausisse, quandoquidem S. Cæsarius, ut supra dictum est, triginta annis juniores diaconos non ordinaverit.*

AUCTORE J. G.

postmodum ab eo episcopus Telonensis statuitur;

54 *Non pari modo annum, quo consecratus est episcopus, conjectando assequi alicunde possumus. Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ col.* 741, *de illius ad episcopatum assumptione agens, nullam anni, quo hæc contigerit, mentionem facit. Scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. III pag.* 257 *ipsum ante mensem Junium anni* 524 *episcopum creatum fuisse, asserunt. Et certe ultra hoc tempus initium ejus episcopatus differri non potest, cum anno* E
illo concilium Arelatense 4 *subsignasse illum, extra controversiam sit. Bailletus tom. III ad diem* 3 *Octobris, anno circiter* 516; *Guesnayus vero Annal. Massil. pag.* 198 *anno circiter* 511 *episcopalem ejus ordinationem innectit. Quando itaque tam varia varii hac de re sentiunt, aut potius conjiciendo adstruunt, et nos symbolam conferre, et quod in re incerta probabilius nobis videtur, hic edicere non prohibemur. Si re ipsa post Gratianum, Telonensem episcopum, quem Gallia Christiana citato loco refert, circa annum* 472, *ut martyrem occubuisse, nullus in eam sedem fuerit evectus, prout saltem in nullis Telonensium episcoporum Catalogis medius aliquis inter Gratianum et* S. Cyprianum *reperitur; quid vetat credere, S. Cæsarium, Provinciæ metropolitam, etiam ante annum* 516, *puta anno* 510, *quo Arelate obsidionis periculo exempta erat, pro suo pascendarum ovium zelo Telonensibus proprium dedisse pastorem, ac* S. Cyprianum *regimen animarum in sua schola edoctum, quam primum juxta Ecclesiæ præscriptum potuit atque opportunum judicavit, ad Telonensem cathedram evexisse?*

non ante bellum Clodoveum inter et Alaricum, ut vult anonymus,

55 *Conveniendus hic mihi videtur jam sæpe citatus anonymus, dum Sanctum nostrum in Telonensi sede ante illud tempus collocatum fuisse asserit, quo bellum inter Clodoveum Francorum, et Alaricum Gothorum regem exortum esset. Loquentem audiamus :* Cum reversus fuit Arelatas, episcopatum F
Toloni Cæsarius ei (*S. Cypriano*) dimittit... sed paulo post pugnando Clodoveo rege Francorum cum Alarico Gothorum reges *etc. Quibus verbis dissensiones et decretoriam inter hos reges pugnam initio episcopatus* S. Cypriani *postponit; at certe minus recte. Nam cum Alaricum, non anno Christi* 509, *ut refert Telonensis Officii Lectio, sed anno* 507, *in campis Vogladensibus acie fusum et occisum fuisse, ex optimæ notæ auctoribus jam passim tradant chronologi et historici Galli, consequens foret,* S. Cyprianum, *dum vix diaconatu insignitus erat, fuisse a S. Cæsario constitutum episcopum : quod non tantum non verisimile, sed et omnino falsum esse, ex eo liquet, quod Sanctus noster, testante ipso anonymo, Agathensi synodo,* 3 *Idus Septembris anni* 506 *celebratæ interfuerit, diaconus solummodo consecratus. Accedit, quod memoratæ synodo non subscripserit, ut patet apud Labbeum tom. IV Conciliorum col.* 1394 *et* 1395; *cum tamen episcopi omnes, ipsique ab absentibus episcopis delegati sacerdotes et diaconi hanc synodum sua subscriptione firmarint. Hæc sine dubio advertit Guesnayus in Annal. Massil. pag.* 198; *atque hinc, licet anonymum ut fidem ducem passim sequatur, ipsius hic vestigiis inhærere ausus non est, et* Cypriani *episcopalem ordinationem*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE J. G.

tionem anno circiter 511 *innectendam judic avit.*

36 *Nec magis anonymo nostro adstipulor, cum ea de causa* Cyprianum *innuit a S. Cæsario constitutum episcopum, quod ille metropolitanæ sui de hæresi apud Alaricum insimulati causam strenue gessisset.* Qui quidem, *inquit,* Cyprianus causam Cæsarii erga Alaricum regem defendit, qui de hæresi eum criminabatur. Sed cum reversus fuit Arelatas, episcopatum Toloni ei dimittit. *Triplici diversis temporibus calumnia de gravi crimine accusatum fuisse Arelatensem præsulem, extra dubium versatur; ac primo quidem anno* 505, *vel, ut alii volunt, anno* 506, *dein circa annum* 509; *ac tertio circa annum* 512 *aut* 513 : *quæ calumniæ ut a Cæsarii inimicis structæ et ab ipso depulsæ fuerint, expositum est in Opere nostro ad diem* 27 *Augusti. De prima illa insimulatione agit præfatus anonymus; sed labitur, dum crimen illi falso impactum, hæresim fuisse, de eaque* S. Cypriani *opera purgatum fuisse indicat. Quis credat, Arelatensem antistitem de hæresi, non alia certe quam Ariana, quæ tunc vigebat, apud regem Arianum fuisse insimulatum, atque propterea Burdegalam exsilio relegatum? Quis sibi in animum inducat,* Cyprianum, *accusati episcopi discipulum, apud regem, cui ipse non minus, quam præceptor, suspectus esse debuisset, tam feliciter ac strenue S. Cæsarii causam egisse, ut illius rationibus permotus rex Arianus liberum ad suos multo cum honore remiserit S. Cæsarium?*

nec etiam, quia S. Cæsarium, falio accusatum, feliciter defendit,

B

quod ex Vita S. Cæsarii

37 *Accusationis ac defensionis seriem ex ipso potius* Cypriano, *S. Cæsarii biographo, audiamus. Lib.* I, *num.* 16 *et* 17 *hæc legimus :* Tranquillitatem hujus sancti viri (*Cæsarii*) post paucos dies æmula diaboli perturbavit adversitas : et cui non habebat, quæ opponeret, vitia corporis, crimen objecit traditoris. Etenim post aliquod tempus perditus quidam de notariis beati viri, Licinianus nomine (*quem Sigonius de Occidentali imperio lib.* XVI, *num.* 504 Licumannum *vocat*) assumpsit gerere in virum apostolicum, quod discipulus Judas non timuit adversus Salvatorem nostrum, Dei Filium, perpetrare. Veneno enim sævæ accusationis armatus suggessit per auricularios Alarico regi, quod beatissimus Cæsarius, qui de Galliis habebat originem, totis viribus affectaret territorium et civitatem Arelatensem Burgundionum ditionibus subjugare : cum utique præstantissimus ille pastor flexis genibus pacem gentium, quietem urbium, diebus ac noctibus a Domino generaliter postularet. Qua magis causa credendum est, instinctu diaboli ad exsilium sancti viri ferocitatem fuisse barbaram concitatam... Falsis et illicitis accusationibus condemnatus, cum ab Arelato fuisset abstractus, in Burdegalensem civitatem est quasi in exsilio relegatus. Sed ut in eo Dei gratia non lateret, casu accidit, ut nocte quadam civitas sævo flagraret incendio, populique velociter concurrentes ad Dei hominem proclamarunt : Sancte Cæsari orationibus tuis exstingue ignem sævientem. Quod cum vir Dei audisset, dolore ac pietate commotus, venienti flammæ obvius in oratione prosternitur, et statim flammarum globos fixit et repulit. Quo viso, omnium concurrentium vocibus divinæ per eum laus est celebrata potentiæ. Post hanc virtutem tanta admiratione ab omnibus habitus est, ut in eadem urbe non solum ut sacerdos, sed ut apostolus haberetur, et auctor persecutionis, id est, diabolus, confunderetur, qui eum, quem nisus fuerat reum asserere, videbat divini operis miraculis eminere. Quod ita factum fideli ratione comperimus. *Ita ipse* Cyprianus.

C

probatur;

38 *Tum eodem loco pergit probare, quam falso, non hæreseos, ut vult anonymus, sed proditionis scelus in S. Cæsarium conjectum fuerit; ac demum subjungit :* Post hæc comperta innocentia beati viri, *quam scilicet non* Cypriani *patrocinium, sed S. Cæsarii morum integritas, vitæ sanctitas et tam conspicuum miraculum non poterant non Alarico regi testatam facere,* poscit (*Alaricus*) quatenus sanctus antistes (*Cæsarius*) ad pristinam revertere-

D

tur ecclesiam, seque civitati pariter præsentaret et clero; accusatorem vero ejus rex præcepit lapidari; *sed indignum hunc notarium suum meritæ morti optimus præsul subtraxit. Hæc lib.* I *Vitæ S. Cæsarii num.* 17 *et* 18 Cyprianus *enarrat. Ex quibus ad oculum patet, quantum hallucinatus sit anonymus noster, cum de hæresi per calumniam insimulatum fuisse Cæsarium refert, atque* Cyprianum *ob defensam strenue hanc sui magistri causam ab eo ad Telonensem cathedram evectum, comminiscitur. Bailleto quoque, licet in assignando crimine, per calumniam illi impacto, cum Cæsarii Biographo consentiat, tamen non inducar, ut credam, sine teste ac vade asserenti, effectum fuisse* Cypriani *eloquentia atque opera, ut innocentem antistitem Arelatensem ad proprias sedes Alaricus ab exsilio revocarit. Certe tam feliciter a* S. Cypriano *suscepti patrocinii nec vestigium nec umbra in Vita S. Cæsarii aut in ullo fide digno instrumento reperitur; sed nec a Firmino aut a Viventio, qui alias magnificum Sancto nostro elogium texuerunt, simile quid litteris proditum est. Silet pariter de hujuscemodi defensione Carolus Sigonius de Occidentali imperio tum. lib.* XVI, *num.* 504, *tum alibi; imo ne verbum quidem unum ea de re habet Telonensis Officii emendator, alias in referendis rebus a* S. Cypriano *gestis minime parcus.*

E

nec videtur de religione coram Alarico rege disputasse.

39 *Nec minus altum est veterum scriptorum de publica disputatione silentium, quam coram eodem Alarico rege de vera Religione* S. Cyprianus *habuisse dicitur Lectione* 3 *Officii Telonensis his verbis concepta :* Cum vero Mendrianus et Flavianus, nobiles milites ex partibus Saxoniæ, adhuc falsos deos colentes, in castris Alarici regis venissent, contra Clodoveum, Francorum regem, pugnaturi; et quadam die beatum Cyprianum de vera religione coram præfato Alarico publice disputantem audivissent, compuncti corde conversi et pœnitentes... illum Tolonum usque sequuntur, ibique secus mare vitam eremiticam anachoretarum more duxerunt. *Alaricum hunc subditis suis Catholicis, modo hi nihil contra Arianos molirentur, non fuisse admodum infestum, sat notum est; at sine gravi ratione vel auctoritate mihi nemo persuaserit, ipsum adeo frigidum Ariani dogmatis defensorem fuisse, ut vel advenam diaconum, imo sacerdotem, si velis, Tolosæ, quod regni sui caput erat, publice et coram se de religione Catholica permiserit disputare; vel, quod minus etiam credibile est, ut Arelatem, ubi* Cyprianus *degebat, rex ipsemet profectus, disputantem non modo sua præsentia animarit, sed et suos milites, ab eo ad fidem Catholicam conversos, abduci in eremum siverit, eo maxime tempore, quo non exiguus sibi a Clodoveo Francorum rege metus erat. Atque hæc in causa sunt, cur ante numerum* 34 *in hac chronologica rerum serie, assertæ in Telonensi Officio publicæ illi disputationi locum nullum concesserim.*

F

§ IV. Prosecutio ejusdem seriei chronologico-historicæ, in qua præsertim concilia, quibus Sanctus interfuit et subscripsit, recensentur.

Variis conciliis interfuit, Arelatensi 4,

Non dubitandum videtur, quin sanctus Antistes noster, de cujus rebus in episcopatu præclare gestis pauca dumtaxat nobis antiqui reliquere, se ipsum ecclesiæ præbuerit exemplum bonorum operum, factus forma gregis, amplexusque eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens esset exhortari in doctrina sana, et eos, qui tum temporis maxime contradicebant, Arianos et Pelagii sequaces, non sine fructu redarguere. Catholicæ illum fidei et disciplinæ ecclesiasticæ strenuum acerrimumque fuisse defensorem, probant sat multa, quibus interfuit subscripsitque, concilia. In rem nostram sic de eo loquitur Breviarium Telonense emendatum, Lect. 3 : Cum eo (*S. Cæsario*) multis conciliis interfuit, maxime Arausicano secundo. *Martyrologium item Parisiense*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *siense ad diem 3 Octobris cum* Arelatensi quarto, Arausicano secundo et aliis interfuisse, *testatur. De his speciatim hic agemus. Ac primum quidem concilium, cui* S. Cyprianus, *jam episcopus factus, interfuit, subscripsitque, fuit Arelatense quartum* (*Gallice* d'Arles) *quod a Baronio* tertium; *a Labbeo autem, Sirmondo, Pagio, Harduino aliisque ex collatione vetustissimorum Mss.* quartum *potiore jure et merito dictum est.*

anno 524 celebrato;

41 *Neque ex Baronio ad annum Christi 455 objici hic potest,* S. Cyprianum, *qui supra num. 33 circa annum 475 natus esse statuitur, non potuisse huic concilio, anno, ut vult hic scriptor, 455 celebrato, interfuisse. Id enim, si recte in hac re Baronius scripsisset, luce clarius esset. Sed erravit hic eruditissimus Annalium Ecclesiasticorum conditor, dum concilium hoc, quod Opilione consule celebratum legerat, retulit ad annum Christi 455, quo anno Opilio quidam cum Vincomalo consulatum gessit. Verum a Sirmondo nostro de anachronismo admonitus, Arelatensem hanc synodum Justino Aug. iterum et Opilione consulibus, hoc est, anno Christi 524 fuisse habitam, agnovit veritatis amantissimus Cardinalis, et* concilium hoc Arelatense et cetera, quibus... Cæsarius præfuit... ab iis sedibus, in quibus male constituta fuerant, ad suas deinceps revocanda do-
B cuit, *ut refert Sirmondus tom. IV Concil. col.* 1625 *et* 1626. *Falluntur quoque Honoratus Bouche et Benedictini, qui Historiam litterariam Franciæ ediderunt : ille quidem, dum in sua Chorographia et Historia chronol. Provinciæ tom. I, pag.* 634 Cyprianum *concilio Arelatensi* quinto; *hi vero, dum tom. III pag.* 257 *Arelatensi* sexto *interfuisse, asserunt. Memorati concilii titulus apud Labbeum tom. IV Concil., col.* 1622 *his refertur verbis :* Concilium Arelatense IV. Constitutio sanctorum episcoporum, qui in civitate Arelatensi ad dedicationem basilicæ S. Mariæ convenerunt VIII Idus Junias, Opilione V. C. consule, id est, anno Christi DXXIV, Joannis Papæ secundo, Theodorici Italiæ regis XXXII. *Canones quatuor ad disciplinam ecclesiasticam spectantes in eo conditi sunt, quos, si lubet, vide apud laudatum Labbeum tom. IV col.* 1622 *et* 1623. *His Sanctus noster octavo post Metropolitam suum loco subscripsit in hæc verba :* Cyprianus episcopus consensi et subscripsi.

Carpentoractensi anno 527;

42 *Triennio post Arelatense 4, hoc est, anno Christi 527 interfuit* Cyprianus *concilio Carpentoractensi* (*Gallice* de Carpentras) *cujus hic titulus apud Labbeum legitur citato tom. IV, col.* 1663 : Concil. Carpentoractense. Constitutio sanctorum episcoporum concilii Carpentoractensis, sub die
C VIII Idus Novembres, Mavortio V. C. consule, id est, anno Christi DXXVII, Felicis IV Papæ 2, Athalarici Italiæ regis 2. *Huic synodo, ex cujus Actis hoc tantum reperitur sancitum, quantum et qualiter ex bonis parochiali ecclesiæ oblatis episcopo sumere liceat,* S. Cyprianus *loco antepenultimo subscripsit in hunc modum :* Cyprianus peccator consensi et subscripsi. *Epistolam vero ejusdem synodi ad Agræcium, episcopum Antipolitanum, primus post Cæsarium signavit Sanctus noster in hæc verba :* Cyprianus episcopus subscripsi. *Quem ei honorem ideo forte delatum fuisse, suspicari licet, quod in hac Agræcii causa præ aliis fortem et constantem ad decretarum legum observationem urgendam sese exhibuisset. Aliquam certe causam subfuisse, oportet, cur Carpentoractenses patres tam diverso inter se ordine synodum ac dein synodalem epistolam sua subscriptione munierint; at hanc pro certo edicere quis queat?*

Valensi II, alias III, anno 529; mense Novembri,

43 *Ceterum, tametsi* (*ut habet Additio ex codice Lugdunensi* ad Constitutionem episcoporum concilii Carpentoractensis) hoc etiam *præfatis Patribus placuisset* custodiri, ut sequenti anno (*qui erat* 528) in vico Vasensi (*Gallice* Vaison) octavo Idus Novembres deberet concilium congregari, *nihilominus, sive, quod indicta in hunc annum synodus non facile cogi potuerit; sive quod, ut cogeretur, nihil admodum urgeret; sive potius, quod gravioris momenti negotia, puta quæstiones de gratia et libero arbitrio, tum acriter agitatæ, patrum studia sollicitudinemque præ disciplinæ ecclesiasticæ constitutione ac perfectione exigerent; concilium Vasense, quod cum Sirmondo, Pagio, Harduino et Longuevallio* secundum *vocamus, dilatum est in annum* 529 *et diem 3 Novembris. Titulus hujus concilii apud Labbeum citato tom. IV, col.* 1679 *in hæc verba refertur :* Concilium Vasense III (*aliis, ut supra dictum est,* II) quod in Vasensi vico Liberii præfecti prætorio atque Patricii tempore celebratum est Nonis Novembris, Decio Juniore, V. C. consule, id est, anno Christi DXXIX, Felicis IV Papæ. 4, Athalarici Italiæ regis 4. *Subscripsit et huic synodo* S. Cyprianus *tertio post S. Cæsarium loco, verbis plane iisdem usus, quibus Constitutioni concilii Carpentoractensis subscripserat, nimirum his :* Cyprianus peccator consensi et subscripsi. *Statutos in ea Canones videsis citato tom. IV col.* 1679 *et* 1680.

Arausicano 2, anno 529, mense Julio,

44 *Nec se* Cyprianus *desiderari passus est in concilio Arausicano* 2 (*Gallice* d'Orange) *quod, ut est in titulo apud Labbeum cit. tomo, col.* 1666, *habitum est* V Nonas Julias, Decio Juniore V. C. consule, id est, anno Christi DXXIX. Felicis IV Papæ 3. Athalarici Italiæ regis 3. *Cogendæ synodi occasionem ipsi Patres in Præfatione, cit. col.* 1666, *exponunt; aguntque de ea Stiltingus noster tom. VI* E *Augusti pag.* 37 *et Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. II pag.* 366 *et seqq. Hanc semper celebrem inprimis fuisse, non quidem Patrum ac virorum illustrium, qui ei interfuerunt, numero ;* (*plures enim, quam viginti et unus non erant*) *sed rebus in ea gestis, et contrita Pelagianorum et Semipelagianorum hæresi, nemo historicus vel theologus ignorat. Conditis in illa canonibus* S. Cyprianus *loco quarto subscripsit, ut apud laudatum Labbeum col.* 1672 *videre est. Itaque Sanctus noster suam etiam in relata hic de Semipelagianismo victoria partem habuit, eamque non exiguam; ac forte ex hoc capite in Telonensi Officio* Doctor novæ gratiæ, *seu de novo tum hic tum in Valentina synodo assertæ et comprobatæ, in Antiphona ad utrasque Vesperas rite salutatur.*

Valentino ad Rhodanum, labente anno 529 vel anno 530;

45 *Cum vero ex pertinacibus Semipelagianorum reliquiis æmuli multi surrexissent, qui S. Cæsarii doctrinæ de gratia resisterent, ultimamque admovere machinam molirentur, qua Arausicana capitula aut quaterent, aut eluderent; contra hos celebratum est concilium Valentinum ad Rhodanum* (*Gallis* Valence) *in Gallia Viennensi labente anno Christi* 529 *vel initio anni* 530, *ut apud nos tom. VI Augusti pag.* 38 *exponitur. Quæ in hac synodo peracta sint, quidve* S. Cyprianus *in ea præstiterit, non aliunde discere* F *possumus, quam ex Firmino et Viventio, qui partem aliquam Vitæ Cæsarii conscripserunt. Sic ipsi lib.* I, *num.* 46 : Multi quidem æmuli surrexerunt, qui ejus (*S. Cæsarii*) resisterent doctrinæ de gratia. Sed o felicitas æmulanda! Etenim susurris et mala interpretatione quorumdam oboritur in Galliarum partibus contra prædicationem Dei hominis frustra sinistra suspicio. Ob hoc antistites Christi ultra Iseram (*Gallis* l'Isère) consistentes, caritatis amore collecti, in Valentina civitate conveniunt : ubi enim beatus Cæsarius infirmitatis solitæ causa, sicut disposuerat, properare non potuit. Misit tamen præstantissimos viros de episcopis cum presbyteris et diaconibus, inter quos etiam sanctus Cyprianus Telonensis magnus et clarus enituit, omnia, quæ dicebat, de divinis utique Scripturis affirmans, et de antiquissimis Patrum institutionibus probans, nihil per se in divinis profectibus quemquam arripere posse, nisi fuerit primitus Dei gratia præveniente vocatus. *Atque ita quidem* Cyprianus *præceteris fidei Catholicæ et præceptoris sui causam prospero successu egit ac de Semipelagianismo triumphavit.*

ac dein Aurelianensi IV anno 541;

46 *Annis circiter duodecim post Valentinam synodum, una cum* 37 *aliis episcopis ac nonnullis presbyteris concilio Aurelianensi* 4 (*Gallis* d'Orléans) *interfuit* S. Cyprianus, *subscripsitque inter primos in*

AUCTORE J. G.

AUCTORE J. G.

in hunc modum : Cyprianus episcopus ecclesiæ Tolonensis consensi et subscripsi. *Concilium hoc, quod, ut habet Labbeus tom. V Concil. col.* 580, triennio post Aurelianense III, Indictione quarta, Basilio viro clarissimo consule, celebratum est, id est, anno Christi DXLI. Vigilii Papæ 2, Childeberti regis XXX, *omnium postremum fuit, quod sanctus Antistes noster, jam sexagenario major, sua subscriptione munivisse legatur. De eo lectione* 6 *Officii Telonensis hæc referuntur :* Interfuit etiam ipse Cyprianus cum Atilio, Vasionensi episcopo, concilio Aurelianensi quarto, tempore Pelagii primi, summi Pontificis, et ejusdem Childeberti, Francorum regis, anno Domini quingentesimo quinquagesimo, et ipsius Childeberti trigesimo sexto. *Hæc Telonensis Officii verba, quam sunt vera, quantum ad* Cypriani *in hac synodo præsentiam, tam sunt a vero aliena, quantum ad adjuncta et chronologicos characteres, ut obiter hic juverit annotasse.*

non vero, ut habet Telonensis Officii Lectio, anno 550, et tempore Pelagii Papæ I,

47 *Ego quidem sic censeo, in paucis illis Telonensis Officii verbis non paucos errores cubare. Nam, præterquam quod Vasionsis antistes, qui synodo illi interfuit, non* Atilius, *sed* Alethius *vocatus fuerit, ut patet ex ejus subscriptione apud Labbeum tom. V Conciliorum, col.* 588; *et tom. I Galliæ Christ. col.* 921, *illud certe perperam adstruitur, synodum*
B *illam coactam fuisse anno Christi* 550 *et tempore Pelagii I summi Pontificis. Constat quippe, memoratum concilium, ut supra etiam indicatum est, non anno* 550, *sed anno* 541 *fuisse celebratum; etenim, ut in Canone ejus* 27 *dicitur,* ante hoc triennium *coacta fuerat alia synodus Aurelianensis, ordine scilicet* 5; *cum autem id factum sit anno* 4 post consulatum Paulini Junioris, viri clarissimi, id est, anno Christi DXXXVIII, Silverii Papæ II, Childeberti regis XXVII, *ut videre est citato tomo Concil. col.* 294 *et* 504; *necessario consequitur, Aurelianensem* 4 *anno Christi* 541 *coactam fuisse; qua de re consule, si lubet, Harduinum tom. II Conciliorum col.* 1455 *et* 1456, *Cointium Annal. ecclesiast. Francorum tom. I, pag.* 595, *Pagium in Crit. tom. II, pag.* 581, *num.* 9, *Dionysium Sammarthanum in Gallia Christiana tom. I, col.* 741 *et sæpe alibi, Historiam litterariam Franciæ tom. III, pag.* 185 *et* 258. *Nec minus ex historicis ecclesiasticis certum est, contra quod Telonensis Officii auctor asserit, ante annum Christi* 555 *Pelagium I in Romana Cathedra non sedisse; ut mirum sit, potuisse hunc errorem ab eo admitti et synodum Pontificatui Pelagii I adscribi, quæ annis* 14 *ejus in Cathedram Petri assumptionem præcessit, quæque adeo sub Vigilii, ejus decessoris, Pontificatu*
C *collocanda fuerat.*

nec Childeberti, Francorum regis, anno 36.

48 *Sed neque felicius Telonensis Officii auctor coactæ synodi annum cum Childeberti Francorum regis anno* 36 *connexit. Cum enim hic rex anno Christi* 558 *obierit, ut ex Marii Chronico refert Henschenius in Exegesi de Episcopis Tungrensibus et Trajectensibus pag.* 42, *utque ostendunt Cointius Annal. eccles. Francorum tom. I, pag.* 845, *Daniel Historiæ Franciæ tom. I, col.* 149 *edit. Parisiensis anni* 1715, *Longuevallius Hist. eccles. Gallicanæ tom. II, pag.* 567; *cum, inquam, Childebertus anno Christi* 558 *obierit, et annos* 48, *vel, ut vult Daniel,* 47, *regnaverit; debuisset Telonensis Officii auctor annum Christi* 550, *cui Aurelianensem synodum innectebat, non Childebertini regni* 36, *sed* 39 *completum aut* 40 *inchoatum statuisse. Quamquam parum nostra et lectorum interest, cohæreantne inter se, sibive constent, nec ne, chronologici characteres, aliunde a vero multum aberrantes, ut ex dictis patet. Missis igitur chronologicis hisce quæstionibus, ad ea, quæ propius ad Sanctum nostrum spectant, sermonem convertamus, et num ipse S. Cæsarii, præceptoris quondam sui, Vitam litteris mandarit, adductis ultro citroque dissentientium argumentis, dispiciamus.*

§ V. Altera ejusdem seriei prosecutio, in qua liber prior Vitæ S. Cæsarii Cypriano, Telonensi episcopo, adjudicatur. D

Cyprianum, S. Cæsarii discipulum,

A *synodo Aurelianensi* 4 *redux in Provinciam* Cyprianus, *S. Cæsarium anno* 542, *ut ostendit Stiltingus noster tom. IV Augusti pag.* 61, *carissimum sibi magistrum ac metropolitam suum, amisit.* Cypriani *sui haud immemor Cæsarius,* mantum* et cunctorum meliorem, *seu, ut alii in Testamento Cæsarii legunt,* cinctorium meliorem *, *ei moriens dari voluerat; Juniorem vero Cæsariam, fundati a se monasterii tum abbatissam, cui et* mantum majorem, quem ipsa de cannabe fecerat, *pariter testamento legarat, enixe successori suo, Arelatensi antistiti, voluerat esse commendatam,* iterum iterumque eum rogans, gratia divina præfati monasterii ut curam maximam haberet, et famam illarum (*sanctimonialium*) cum grandi pietate satageret provideri, *prout in eodem testamento apud nos tom. VI Augusti, pag.* 62 *exponitur. Ergo Cæsaria chorusque sodalium monacharum ei commissus defuncti institutoris Vitam legere appetentes, apud* Cyprianum *quemdam aliosque S. Cæsarii discipulos institere, ut sancti sui fundatoris vitam et conversationem ab exordio repetentes litteris comprehenderent. Tam piis virginum* E *votis annuens* Cyprianus, *quæ vel ipse comperta de eo habebat, vel viderat, vel ex venerabilium Cæsarii discipulorum relatione prolata didicerat, de ipso scribere ante alios agressus est. Ita fere ad verbum biographus S. Cæsarii in Præfatione ad ejus Vitam cit. tom. VI Augusti pag.* 64.

**pallium*

**cingulum melius*

ejusque biographum,

50 *Porro hæc S. Cæsarii Vita, cum multis in locis interpolata hactenus prodiisset, sincera et integra exhibita est a Mabillonio, Sæculo Benedicto* 1, *pag.* 658, *uti is refert in prima Observatione prævia. Eadem tom. VI Augusti apud nos Vita extstat, in duos libros distincta, quorum prior hunc præfert titulum :* LIBER PRIMUS, auctoribus Cypriano, Firmino et Viventio episcopis, ex Ms. S. Martini a Campis, Ordinis Cluniacensis Parisiis, collato cum editione Mabillonii : *posterior vero liber in citatis Actis Sanctorum die* 27 *Augusti hoc insignitur titulo :* LIBER SECUNDUS. Auctoribus Messiano presbyterio, et Stephano diacono, ex editione Mabillonii. *Prioris illius libri* Cyprianum *quemdam maxima ex parte scriptorem esse, ipse Vitæ titulus manifestum facit, atque id ex libri* I, *num. apud nos* 40, *abunde confirmatur. Posteriorem vero librum a Messiano presbytero et Stephano diacono scriptum fuisse, ex fine libri* I *et initio libri* II *liquido etiam patet. Audi auctorem libri* I *num.* 48 : Et quia de innu-
F merabilibus ejus (*S. Cæsarii*) hæc pauca præsumpsimus attingere : sufficiant manifesta, etiamsi celantur occulta. Rogamus tamen, vos sancti fratres Messiane presbyter et Stephane diacone, quibus de illo muta comperta sunt, pro eo quod ab adolescentia in obsequio ipsius fuistis, ut huic Opusculo vestram collationem, *seu Vitæ librum alterum* jungatis. *Hæc* Cyprianus. *Verum sitne ille a Telonensi nostro Episcopo diversus, an unus idemque cum ipso, inter criticos neotericos omnino non convenit.*

eumdem cum Sancto nostro plures statuunt;

51 *Antistiti nostro librum priorem adjudicarunt Officia propria Sanctorum Arelatensis ecclesiæ, impressa Avenione anno* 1612, *in fine Lectionis* 6 *ad diem* 27 *Augusti, ubi dicitur* S. Cyprianus illius (*Cæsarii*) quondam discipulus, episcopus Telonensis, ejus Acta conscripsit. *Sed tacite id ipsum postmodum retractatur, dum iisdem Officiis propriis Lutetiæ Parisiorum anno* 1618 *impressis, memorata verba omittuntur. Officium Telonense, anno* 1618 *emendatum, hæc ad rem nostram habet :* Ab ineunte ætate adhæsit (S. Cyprianus, *episcopus Telonensis*) beato Cæsario... cujus Vitæ librum primum simplici stylo, ornamento tamen, descripsit. *Saussayus in Supplemento Martyrologii sui Gallicani tom. II, pag.* 1176, *Honoratus Bouche Chorographiæ et Hist. Chronol. Provinciæ tom. I, pag.* 645 *et* 645, *et Guesnayus Annal. Massil. pag.* 198 *hujus Vitæ scriptorem*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *scriptorem statuunt* S. Cyprianum *nostrum. His adstipulatur Mabillonius Sæc. Benedictino* 1, *pag.* 638, *observatione* 1, *ubi hæc scribit :* Cyprianus (*auctor Vitæ S. Cæsarii*) diversus non est a Cypriano, Tolonensi episcopo, S. Cæsarii discipulo, cui mantum Cæsarius testamento reliquit. *Eamdem tuentur sententiam Scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. III, pag.* 238 : Opus unicum (*inquiunt*) quod quidem exstet, quodque S. Cypriano (*Telonensi episcopo*) adjudicandum noverimus, Vita est S. Cæsarii Arelatensis maxima ex parte ab illo conscripta.

Harduinus vero, cujus opinio

32 *Contra vero Harduinus tom. II Conciliorum, col.* 1102 Cyprianum, *Telonensem episcopum, diversum facit a Cypriano, Cæsarii biographo. Citata col. in marginali nota, lit.* c, *sic de Sancto nostro, qui concilio Arausicano* 2 *subscripsit, enuntiat :* Episcopus Telonensis, alius a Cypriano diacono, qui Vitam Cæsarii Arelatensis scripsit et de hac synodo siluit. *Si propterea ita Harduinus sentiat, quod in Vita S. Cæsarii nulla de hoc concilio mentio fiat, exigua ejus argumenti negativi vis erit. Nec enim apparet, cur S. Cæsarii biographus, de concilio Arausicano* 2 *sermonem instituisse debuerit. Ut quid contra adversarios ex hoc capite concludi posset, demonstrandum prius esset, S. Cæsarii biographum, si is* Cyprianus *Telonensis antistes fuisset, non potuisse non concilia,*

B *quibus cum Cæsario interfuit, ad unum omnia enumerare, aut saltem de Arausicano* 2 *non potuisse non expresse meminisse. Id autem nemo demonstrandum suscepit. Sed neque, si quis ostendere molitus fuisset, id facile effectum dare potuisset. Etenim Cæsarii biographo, ut num. apud nos* 48 *ipse loquitur,* de innumerabilibus ejus (*S. Cæsarii gestis*) pauca, eaque dumtaxat, *ut in Præfatione dicit,* quæ minus onerent et sint a prolixitate submota, attingere *et litteris comprehendere deliberatum fixumque erat. Noverat hic quoque, tum Firminum et Viventium episcopos, tum Messianum presbyterum et Stephanum diaconum operam suam inchoato Opusculo collaturos. Quid ergo eum impulisset, ut de Arausicano* 2, *cui cum Cæsario interfuerat, specialem monialibus faceret mentionem? Ego certe non video, quo jure ex capite* Cypriano *nostro, ut pro Cæsarii biographo haberi queat, loquendi de ea synodo onus imponi possit.*

hic refellitur,

33 *Ruit et ex alia parte Harduini eique consentientium opinio. Nam quem ipse* diaconum *solummodo appellat, hunc eumdem* Cyprianum, *Cæsarii biographum, Messianus et Stephanus lib.* II, *num.* 1 *diserte* episcopum *vocitant.* Illa dicturi (*inquiunt*) quæ vel simul vel sigillatim de eo cognovimus, vel cum sanctissimis (*S. Cæsarii*) coepiscopis, id est, domno

C Cypriano et domno Firmino atque sancto Viventio pariter vidimus; qui et ea, quæ de ipso superius scripta sunt, ab initio referentes usque ad finem articuli (*id est, prioris libri*) concluserunt. Istud etiam apparet, *ait Mabillonius in Observationibus prævviis ad Vitam S. Cæsarii Sæc. Benedict.* 1, *pag.* 658, ex inscriptione huic Vitæ præfixa in cod. Ms. Montis majoris : « Incipit Prologus et Vita » Cæsarii, quam domnus Cyprianus et beatissi- » mus Firminus et sanctus Viventius episcopus, » et presbyter Messianus et diaconus Stephanus » scripserunt. » *Et quamquam hæc Vitæ inscriptio vocem* episcopus *in singulari numero efferat, legendum tamen in plurali esse* episcopi, *recte admonuit laudatus Mabillonius. Et Viventium quidem episcopum fuisse, abunde etiam patet ex Messiani ad eum epistola, quæ exstat apud laudatum Mabillonium tom. I Annal. Benedict. pag.* 683; *Cyprianum autem et Firminum pariter episcopali dignitate fuisse, ex Messiani et Stephani verbis supra citatis luculenter quoque ostenditur. Imo ipse Cointius, qui in assignando Cypriano, S. Cæsarii biographo, a nobis dissentit, tres illos præsules supra laudatos,* S. Cæsarii coepiscopos *vocat tom. I Annal. Eccles. Franc. pag.* 454, *num.* 9.

34 *Fortius tamen, quam Harduinus adversarios suos hic urget Cointius, dum citato tomo ad annum Christi* 542, *num.* 23 *Vitam S. Cæsarii a* Cypriano, *episcopo Telonensi, conscriptam negat. Disserentem eum audi :* Non possumus, *inquit,* adstipulari tabulis Tolonensibus et Martyrologio Gallicano supra citatis, aliisque scriptoribus, qui Vitam S. Cæsarii a Cypriano, episcopo Tolonensi conscriptam volunt. Cyprianum, qui Vitam S. Cæsarii retulit in literas, a Tolonensi Præsule distinguendum remur. Rationem petimus ex eadem Vita. Author humiliter ac modeste de se, magnifice atque encomiastice de Tolonensi Antistite loquitur. Sic enim de se : (*cap.* 27, *secundum vero partitionem nostram t. VI Aug., pag.* 73 *num.* 40, *in quo, paucis mutatis, eadem leguntur*) « Cernere in beato Viro (*Cæsario*) » licebat virtutes omnes, virginitatem cum synce- » ritate conjunctam, modestiam cum verecundia, » prudentiam cum simplicitate, severitatem cum » mansuetudine, eruditionem sive scientiam cum » humilitate, denique vitam immaculatam, vitam » nulli reprehensioni obnoxiam, vitam sui semper » similem. Væ mihi misero Cypriano, qui ad di- » scendum tam tepidus fui, ut modo et agnoscam » et doleam, me de tanti fontis ubertate non tan- » tum hausisse quantum mea postulabat aviditas.» Et paulo post : (*nimirum cap.* 28, *juxta nos num.* 43) « Sanctæ conscientæ suæ testis sum ego peccator » Cyprianus, quia quicquid aut aliis præcepit aut » ipse fecit, omnia etc. » Sic autem de Tolonensi E
episcopo : (*cap.* 30, *secundum nos num.* 46) « Præ- » stantissimos, inquit, viros de episcopis cum pre- » sbyteris et diaconis, inter quos etiam Cyprianus, » Tholonensis episcopus, antistes magnus et clarus » enituit etc. » Certe multum discriminis inter se atque episcopum Tolonensem ponit, MISERUM se dicit ac PECCATOREM, episcopum vero Tolonensem ANTISTITEM MAGNUM ET CLARUM appellat. *Ita Cointius loco citato, cujus, ne quam ei sententiam falso adscribam, aut argumenti ejus vim enervem, integrum textum dedi.*

AUCTORE J. G.

et Cointius eum a Sancto nostro diversum faciunt.

35 *Verum enimvero, si ex humili modestaque* peccatoris *appellatione, quam de se loquens adhibet Cæsarii biographus, quidquam contra adversarios legitime concludere Cointius velit, profecto parum, aut nihil agit; et quo jure negat,* Cyprianum, *qui se* peccatorem *profitetur, Telonensem esse episcopum, eodem, id est, nullo jure negabit,* Cyprianum *nostrum concilio Carpentoractensi interfuisse, quia et in illius subscriptione* peccatorem *se vocat :* Cyprianus peccator consensi et subscripsi. *Magnificum autem illud de Telonensi antistite elogium, fateor a modestissimo nostro Episcopo adornatum non fuisse; nec placet proinde, quam et ipse postea pag.* 474 *retractasse videtur, conjectura Longuevallii tom. II Hist. ecclesiæ Gallicanæ pag.* 372, *memorati de Telonensi* F
præsule testimonii ipsummet S. Cyprianum *auctorem facientis. Quod vero Cointii ratiocinium non tam arcte adversarios premat, ut tamen sibi quidam in animum inducere velle videntur, paucis ostendit laudatus supra Stiltingus noster in Commentario ad Vitam S. Cæsarii tom. VI Augusti, secutus in hac sua de Cæsarii biographo opinione Joannem Mabillonium, qui pag.* 638 *Sæc.* 1 *Benedict.,* 2 *Observatione prævia ad Vitam S. Cæsarii sic inquit :* Nec refert, quod prioris libri scriptor de se ipso modeste ac humiliter, magnifice vero de Cypriano, Tolonensi antistite, loquitur. Id enim de se non scripsit Cyprianus, sed illi, qui cum eo priorem istius Vitæ partem condiderunt.

Allegatis ab hoc scriptores rationibus satisfit

36 *Quod, ne gratis dictum videatur, hoc argumento probat :* Quippe licet Cyprianus auctor sit præcipuus, non tamen solus fuit in ea (*Vita*) describenda : sed cum eo Firminus et Viventius operam suam contulerunt. Quod quidem ex libri II exordio manifestum est. *Tum verbis, quæ num.* 33 *dedimus, interjectis, enuntiatum suum confirmat ex ipsius* Cypriani *testimonio, num. apud ipsum* 29, *apud nos* 39 : Unus ex nostris, qui hæc scripsimus. *Et mox prosequitur Mabillonius :* Illud igitur elogium, *quod de* Cypriano Tolonensi legis num. 33, (*apud nos* 46,) Firmino et Viventio auctoribus adscribe : sicut dum in libri II, num. 40, (*pro quo lege num.* 6,

responsione Mabillonii aliorumque

AUCTORE J. G.

qui apud nos 7 est) Messianus VIR VENERABILIS dicitur, id a Stephano diacono, non ab ipso Messiano scriptum, nemo non concedet. *Mabillonio consentit Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ col.* 741 *et* 742. Nec mirum, *ait*, videbitur, si libro I, num. 35 (*apud nos num.* 46) laudetur ipse Cyprianus episcopus; etenim liber hic non solum a Cypriano, sed etiam a Firmino et Viventio dictatus legitur; qui duo procul dubio absolverunt hunc librum, in cujus fine occurrit Cypriani, Telonensis episcopi, elogium. *Objectam a Cointio difficultatem fuse pariter et erudite expendunt atque eodem modo expediunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ, quos lector, si velit, consulat tom. III, pag.* 239 *et seqq.*

et Cypriano nostro liber I Vitæ S. Cæsarii adjudicatur.

57 *Cum itaque tantum absit, ut propter allatas ab Harduino et Cointio rationes memoratæ Vitæ librum priorem* Cypriano, *Telonensi præsuli, abjudicare debeamus; ut potius ex facili objectionum illarum solutione adductisque a Mabillonio et Stiltingo nostro argumentis contrarium probari videatur; horum ego sententiæ, qua* Cyprianum *nostrum prædicti libri auctorem statuunt, lubens subscribo, et, si quid gravissimorum scriptorum dictis addere liceat, sententiam illam hoc ratiocinio confirmo. Si indicia omnia, quibus se istius libri auctor declarat, nemini alteri,*
B *quam uni* Cypriano *nostro conveniant; profecto nullus esse potest æquus rerum arbiter, qui Sancto nostro librum hunc non attribuat: hæc autem indicia an non in solum Antistitem nostrum apte quadrent, judicandum eruditis relinquo. Certe præcipuæ notæ, et maxime expressi characteres, ex quibus libri illius auctor dignosci queat, sequentes sunt.* 1. Cyprianus *ille, qui præfatæ Vitæ librum priorem maxima ex parte conscripsit, episcopali dignitate fulgebat, cum librum illum scriberet; quod ex Messiani et Stephani verbis num.* 33 *citatis et simul ex ipsius Vitæ titulo aperte probatur.* 2. *Multarum rerum, quas gessit S. Cæsarius, oculatum testem se profitetur biographus num.* 1 *in Præfatione Vitæ.* 3. *Auctorem libri illius fuisse sedulum S. Cæsarii discipulum, ex lib.* I *num.* 40, *apud Mabillonium* 30, *manifestius est, quam ut quis inficias ire queat. Jam vero ecquis, obsecro, præter Sanctum nostrum, Cyprianus episcopus hoc tempore exstitit, S. Cæsarii sedulus discipulus, et rerum ab eo gestarum testis oculatus? Quis alteri illi Cypriano episcopalem cathedram vel conjectando tantum assignare ausus est? Ecqua diptycha vel quinam ex antiquis neotericisve scriptoribus etiam levissime de altero illo Cypriano meminerunt? Profecto Cyprianos geminos, eosque in Provincia aut finitima regione episcopos, ac simul S. Cæsarii alumnos, omni retro antiquitati ignotos fuisse, mihi*
C *prorsus in animum induco, nec putem, fore ullum, qui hujus nominis binos præsules, rerum a Cæsario gestarum oculatos testes, ex qualicumque fide dignis instrumentis nobis sit exhibiturus. Quod igitur jam pridem ante Cointium et Harduinum creditum est,* S. Cyprianum, *Telonensem episcopum, priorem Vitæ S. Cæsarii librum conscripsisse, id salvum integrumque maneat, donec, quæ adduximus rationum momenta, refellantur et solidiora in contrarium proferantur documenta.*

Refellitur Bailletus iniquam de illa Vita censuram ferens.

58 *Ceterum etsi ipse Bailletus tom. II in Tabula critica ad Vitam S. Cæsarii die* 27 *Augusti nobiscum in assignandis Cæsarii biographis sentire videatur, multo tamen diversam a nostra censuram de illorum lucubratione subnectit. S. Bailletum audiamus, Vita S. Cæsarii, etiam ut exstat Sæc.* I *Benedict. pag.* 659 *et seqq., pro suspecta a nativæ puritatis et sinceritatis defectu haberi potest; quin et ipsos sanctissimos biographos, et Arelatensis præsulis discipulos, quasi præter modum narrandis prodigiis addicti fuissent, haud leviter censoriâ sua virga Bailletus ferire videtur. Verum hanc ejus censuram merito indignabundi explodunt eruditi scriptores Historiæ litterariæ Franciæ t. III, pag.* 240 *et* 241. *Fatentur quidem, stupenda quædam in illa S. Cæsarii Vita, maxime lib.* II *referri, sed* suis, *ut recte observant,* hæc ita adjunctis vestita sunt, eaque ratione comprobata, ut in dubium illa revocare D sapientis critici minime sit. *Quid ipsi de Vita illa censeant, pag.* 240 *exponunt :* Utut stylus Operis simplex sit, non eo minus tamen illud inter pretiosissima sexti seculi monumenta computari debet. Pauca in hoc genere reperies, quæ plures veræ pietatis sensus ingerant, aut plura, quæ ad Gallicanam ecclesiam pertinent, historica facta recenseant. De Vitæ illius auctoritate dubitare nefas est. Episcopi sunt, iique S. Cæsarii discipuli, qui illam scripserunt. Gravitatem, candorem, pietatem, ipsamque sancti Spiritus unctionem totum, quantum est, hoc Opus spirat. *Videsis etiam Opus nostrum ad diem* 27 *Augusti, pag.* 30, *num.* 1, 2 *et* 3; *ubi Cæsariam illam, cui* S. Cyprianus *librum suum inscripsit, non* (*ut vult Caveus*) *S. Cæsarii sororem,* (*hæc enim ante fratrem suum obierat*) *sed alteram juniorem homonymam, et cœnobii Arelatensis abbatissam fuisse, ostenditur.*

§ VI. Ultima seriei chronologico-historicæ pars, in qua tempus et genus mortis S. Cypriani examinatur.

Etsi incertum sit, quo anno Sanctus obierit,

Quam diu *S. Cæsario, anno Christi* 542 *ad superos translato, supervixerit* S. Cyprianus, *quove anno aut die ipse ad Dominum migrarit, hactenus pro certo statui non potuit. Bailletus tom. IV Chronologiæ Sanctorum pag.* 161, *Sanctum anno Christi* E 547 *obiisse ponit; at tomo III ad diem* 3 *Octobris, certum emortualem annum non designat. Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *editum, ejus mortem statuit circa annum* 545. *Castellanus in Aemeris sic de illo loquitur :* Inventum est ejus (S. Cypriani) corpus anno MCCCI; (*substituendum esse annum* 1201, *num.* 3 *probatum est*) dies tamen emortualis deprehendi non potuit. *Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ, col.* 741, *cum præmisisset,* S. Cyprianum, *jam tum senem, concilio Aurelianensi* 4, *anno* 541, *interfuisse, annum, quo mortuus sit, silentio premit, hoc unum referens, illum in vivis non fuisse anno* 549, quo anno, *inquit,* Palladium (S. Cypriani *successorem*) Telonensem episcopum fuisse, constat. *Nihil eo certius aut determinatum magis referunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ cit. tom. III, p.* 238. Non dudum, *aiunt,* S. Cæsario anno DXLII defuncto superstes fuit S. Cyprianus; creditur hic anno DXLV aut DXLVI in vivis non fuisse. Id saltem constat, ante mensem Octobrem anni DXLIX successorem ejus fuisse Palladium, qui eodem hoc anno concilio Aurelianensi V, jam episcopus Telonensis creatus, interfuit, *cui et subscripsit his verbis :* Palladius in Christi nomini episco- F pus ecclesiæ Telonensis subscripsi. *Vide Labbeum tom. V Conciliorum col.* 598.

tamen male in Officio Telonensi anno Christi 550;

60 *Cum ergo extra dubium versetur, ante mensem Octobrem anni* 549 *vita functum fuisse* S. Cyprianum, *oportet, ut vel corruptos codices præ oculis habuerit Officii Telonensis emendator, vel certe hallucinatus sit, dum illum anno* 550 *in vivis fuisse, imo etiam aliquo tantum post tempore* obdormivisse in Domino, *narrat, diem emortualem, nescio, quo instrumento edoctus, statuens* quintum Nonas Octobris. *Si tamen in assignando mortis die sua Telonensi Officio fides constet, emendandæ rursus hic erunt Telonenses Tabulæ a Guesnayo Annal. Massil. pag.* 198 *citatæ, quæ ejus emortualem diem* quintum Idus Augusti *assignant. Ego, incompertum mihi esse Sancti nostri diem et annum mortualem, multo libentius dixero, quam ut sine sufficientis fidei instrumento utrumque determinato diei et anno temere affigam. Quod autem die* 3 *Octobris* S. Cypriani *celebretur memoria, id ejus corporis inventioni, quæ, ut num.* 3 *diximus, die illa contigit, adscribi posse existimo : neque enim id in Ecclesia inusitatum est, ut, quando Sancti alicujus natalis in cælis dies ignoratur, illius in eam diem referatur solemnitas, qua corporis sacræ exuviæ aut felici eventu repertæ, aut solemni ritu olim translatæ fuerunt.*

61 *Et*

A *pessime vero in Telonensibus tabulis anno 556 Sancti obitus innectitur.*

61 *Et quamquam sancti Antistitis mortem anno potius 545, quam uni e tribus subsequentibus definite innectere non ausim, utpote hac in re veterum testimonio non suffultus; id tamen asseverare non timeo, Telonenses tabulas, quas a Gilberto de Tarenta in lucem erutas, scribit Guesnayus cit. p.* 198 *Annal. Massil., omnino infeliciter Sancti mortem ad annum* 556 *retulisse. Sic in prædictis tabulis legitur :* Post mortem S. Cæsarii Cyprianus in episcopatu suo remansit in pace.... Sed paulo post Albionus, (*imo Alboinus*) Longobardorum rex, cum magno exercitu ex parte Galliæ venit, armis et igne fere omnes urbes Galliæ Narbonensis invasit, ejusque milites magnam partem populi multosque episcopos necaverunt, effusione sanguinis Christianorum gaudentes; et una eorum turba juxta Tolonum venit, irruens in urbem sicut leones in prædam, dictique milites in templum Dei ambulaverunt, et B. Cyprianum invenerunt cum sociis Mandriano et Flaviano, ejecerunt eos de templo et in agro necaverunt eos, sicut oves Christi, anno Domini DLVI, v Idus mensis Augusti.

Eum non fuisse martyrio affectum,

62 *Quod ad Mandrianum et Flavianum martyres attinet, jam pridem ostendit Cuperus noster in Actis Sanctorum tom. III Augusti pag.* 749, *eos anno Christi* 556 *sub Alboino, Longobardorum rege,* B *occisos non fuisse. Unde, quas pro sua stabilienda opinione rationes evidentes adduxit, eædem etiam demonstrant,* Cyprianum *nostrum, qui, ut num.* 59 *vidimus, procul omni dubio anno* 549 *diem suum felici morte clauserat, non potuisse anno* 556, *nedum anno* 566, *sub Alboino rege, qui anno dumtaxat* 568 *ex Pannonia in Italiam venit, a Longobardis martyrio affici. Quo tempore Sanctus noster vita functus est, (hoc est anno circiter* 545) *ecclesiæ Gallicanæ, ut ex Honorato Bouche tom. I Chorographiæ et Hist. Chronol. pag.* 645 *et ex Cointio ad annum Christi* 542 *num.* 25 *aliisque historicis patet, nullam persecutionem passæ sunt, atque ideo* S. Cyprianum, *Telonensem episcopum, martyrio coronatum fuisse, expresse negat Cointius, et jure quidem meritissimo. Non placet tamen, cum addit, existimare se, Sanctum nostrum* ab iis, qui Telonenses tabulas longe post illius mortem publicarunt, cum martyre ejusdem nominis confusum fuisse, *illo nimirum, quem Saussayus tom. II pag.* 1176, *a Saracenis Gallias invadentibus Telone ad altare peremptum scribit.*

nec Telone extitisse homonymos,

63 *Etenim, an umquam exstiterit Cyprianus ille martyr, Telone circa annum Christi* 730, *ut addit Guesnayus, a Saracenis occisus, ob gravissimas rationes jam pridem dubitavit laudatus Cuperus noster, scrupulosque hac de re suos, quos nemo hactenus* C *evulsit, eruditis proposuit in Opere nostro ad* 19 *Augusti in Vita SS. Mandriani et Flaviani martyrum; ubi et Cyprianum, Telonensem abbatem, propter summum antiquitatis de eo silentium aliasque ob rationes non ausus est a Sancto nostro distinctum admittere. Non diffiteor quidem, apud Saussayum die* 3 *Octobris Telone Martio exstare memoriam tum Cypriani abbatis, tum synonymi martyris, ac demum* Cypriani, *Telonensis episcopi : verum quis nescit, illum non semel absque ullo veterum testimonio Sanctos pro suo arbitrio aut multiplicasse aut confudisse? Saussayum secuti Guesnayus et Cointius, de Cypriano illo abbate ac de homonymo martyre fecerunt mentionem; at ipsi nihilo magis, quam Saussayus, assertionem suam expresso tantillæ fidei instrumento firmare potuerunt. Et sane, si, præter Antistitem nostrum gemini Telone exstiterint Cypriani, alter religiosæ vitæ magisterio et prælatura, alter martyrii palma tam conspicuus, ut Saussayus adstruit; si utriusque, ut loquitur,* perenni cultu vigeat percolenda recordatio, *edisserat nobis, cur Provinciæ directoria atque Officia propria, saltem Telonensia, ne ullam quidem utriusque, vel alterutrius commemorationem aut hoc aut alio die præscribant. Accedit, quod Castellanus, peritissimus in paucis Sanctorum investigator, solius* Cypriani *episcopi meminerit; ac tandem, quod Cypriani martyris et homonymi abbatis a Sancto nostro Antistite distinctionem hactenus ostendere Telonenses, quorum tamen maxime intererat, nequiverint, nullusque inter eruditos Gallos inventus sit, qui motis a Cupero nostro difficultatibus plausibili aliqua ratione occurrere tentarit.* E

alterum martyrem, alterum abbatem, ostenditur.

64 *Quæ argumento esse possunt, cum Telonenses certa de Sancto suo documenta non haberent, piam quorumdam Provincialium credulitatem olim ex uno suo* Cypriano *triplicem infundate fecisse; quod facile accidere ex eo potuit, quod lapsu temporis et barbarorum incursionibus obscurata Sancti memoria, inexploratum ipsis fuerit, quo eum titulo honorare deberent, aliis forte eum ut episcopum, aliis ut martyrem, aliis ut abbatem colentibus; unde cum in Sancti titulos errores irrepsissent, pronum ipsis fuit, eum vel geminare, vel ex uno triplicem facere. Alii contra in diversam partem abeuntes, nihilo solidiore fundamento uni suo antistiti* Cypriano, *præter episcopales infulas, abbatis pedum et martyrii palmam concesserunt. Neque hos juvare quidquam possunt citatæ n.* 61 *Telonenses tabulæ : etenim tam aperte falsa sunt, quæ sub illarum finem leguntur, ut ad ea refellenda malim lectorem ad num.* 21 *et* 62 *hujus Commentarii, vel ad Operis nostri tom. III Augusti pag.* 749 *remittere, quam hic sigillatim, at non sine lectoris nausea, errores omnes exhibendo, falsitatem illius martyrii evidentius demonstrare. Telonenses illas tabulas in adstruendo Sancti martyrio sublestæ fidei esse, satis etiam ostendit amplissimus dominus du Blanc, qui has certe præ oculis habuit, nec tamen, cum ad cleri Telonensis usum Officium de Sancto adornaret, vel leviter de ejus martyrio meminit. Demum ipsæmet ecclesiæ Provinciæ* Cyprianum, *non ut martyrem, sed dumtaxat ut Confessorem Pontificem, tum in horis canonicis, tum in sacro Missarum Officio celebrant.* F

AUCTORE J. G.

DE S. PATUSIO CONF., ELECTO EP. MELDENSI

MELDIS IN BRIA GALLIÆ PROVINCIA.

J. B.

Memoria sacra, locus, tempus, cultus.

SÆCULO VII VEL VIII. *Quæ S. Patusii meminerint Martyrologia,*

anctum Patusium *Martyrologium Parisiense Eminentissimi domini de Noailles, archiepiscopi Parisiensis jussu anno* 1727 *editum ad diem* 3 *Octobris his verbis memorat :* In pago Meldiciano S. Pathusii presbyteri Meldensis, qui electus episcopus ipso die obiisse dicitur. *Ejusdem hoc die Breviarium Meldense anni* 1640 *meminit, et rursum ad diem* 31 *Augusti S. Ebregisilo* S. Patusii *in sede Meldensi successori sacrum :* Ebregisillus nobilissimis ortus parentibus, circa annum Domini septingentesimum quinquagesimum, eximiæ sanctitatis merito in episcopum Meldensem electus fuit, et in S. Pathusii (qui nondum consecratus fuerat) locum suffectus. *Saussayus in Appendice ad Martyrologium Gallicanum littera* P : S. Pathusius episcopus Meldensis, Deo charus, vita privatus memoratur ipso electionis suæ die : imo morte subductus et ad beatam subvectus immortalitatem. *Castellanus in Martyrologio Universali, cujus verba Gallica Latine reddo.* In pago Meldiciano S. Patusius ad S. Stephanum Meldensem canonicus, cujus pagi illius prioratus aliquis nomen gerit. Sancti *præterea titulo a Belleforestio, Demochare de divinæ Missæ Sacrificio, Chenuto, Severtio, Claudio Roberto, aliisque passim, qui de illo agunt, recentioribus honoratur : imo, teste Cointio in Annalibus ecclesiasticis*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE J. B.

ecclesiasticis Francorum ad annum 697, In omnibus antistitum Meldensium Catalogis Sanctus appellatur : *omissum tamen in quibusdam Meldensium episcoporum Catalogis, lib.* I *num.* 79 *Plessius scribit in Meldensi Historia; at non alia de causa id factum censet, quam quod eodem, quo ad sacras infulas electus est, die, necdum consecratus, fecerit vivendi finem.*

quæ fuerit sedes episcopalis,

2 *De Meldensi urbe, pagi Briensis principe, in Actis nostris actum non semel est. Jatinum olim dicta, gentis deinde nomen sortita est. Episcopatum habet antiquum, cujus incunabula quidam a S. Dionysio, a S. Sanctino quidam auspicantur. Ecclesia cathedralis Deiparam Virginem et S. Stephanum patronos habet. Senonensi olim metropoli subjecta, modo Parisiensi subjacet, ex quo videlicet Parisiensis ecclesia sub Gregorio XV Pontifice Maximo, instante Ludovico XIII, metropolitanis Galliæ sedibus adjecta est. Anno* 549 *Medoveus, Meldensis episcopus, concilio Aurelianensi quinto subscripsit, Remensi Gondoaldus anno* 625 *secundum Labbeum, Cointium et Mabillonium; secundum Sammarthanos anno* 630. *Plures quoque præsules numerat sanctitate insignes, quorum sibi natales vindicat, ut S. Rigomerum, ut S. Hildevertum, ut S. Ebregisilum, ut* S. Patusium *nostrum, de quibus, aliisque apud Plessium tom. II pag.* 452, *ita canit Fulcoius Bel-*
B *lovacensis :*

Meldis, sanctorum mater fœcunda Virorum,
Walberti justi, sacri nec non Çanoaldi,
Faronis, Faræ, quæ Christum novit amare,
Pro quo terrenum sponsum facit hæc alienum.
Meldis Celiniam vita cum celibe diam,
Hostibus austerum tulit et Rigomerum.
Partusium (quid ago) profert urbs Meldica pago.
Hic tres Germani, gestis et dogmate sani,
Quem dilexerunt, Christum sibi substituerunt.
Hic Addo, Rado, proles clarissima Dado,
Optima fundantes loca, qui sua, seque dicantes,
Radolium, Jotrum, Resbacum constituerunt.
Hic Hildevertus pastor re, nomine, verus.
Hic fuit antistes solitus collidere tristes;
Conservis alacer, tumidis Ebregisilus acer etc.

quo floruerit tempore,

3 *Obscura admodum est antistitum Meldensium chronologia. Hinc P. Joannes Pinius tom. VI Augusti pag.* 694 *S. Ebregisilum, qui in sede Meldensi* S. Patusium *proxime excepit, sæculo* VII *vel* VIII *posuit, dum Meldensium episcoporum chronologiæ Novæ Galliæ Christianæ editores afferrent aliquid lucis. Exstat quidem apud illos tom. VIII col.* 1397 *et seqq. Meldensium præsulum Catalogus; sed nec* S. Patusio, *nec S. Ebregisilo annus ullus adscribitur. De Herlingo vero* S. Patusii *decessore proximo*
C *ita habent :* Ipse creditur Herlingus episcopus, qui subscripsit privilegio Agliberti Cenomanensis episcopi pro monasteriolo sanctæ Mariæ mense Junio D anno XI Theoderici regis. Illud habes Analect. Mabillonii tomo III pag. 204. *Theodoricum sub annum* 691, *regni sui* 17 *obiisse, tom. I Annal. Benedict. pag.* 595 *idem Mabillonius refert : ex quo fit conjectura probabilis, sub finem sæculi* VII S. Patusium *diem clausisse extremum. Favet huic conjecturæ Cointius num.* 1 *citatus, favet et Martyrologium Parisiense, quod una cum Cointio annum Domini* 697 S. Patusio *mortualem assignat. Castellanus ad diem* 3 *Octobris,* S. Patusium *sæculo* VIII *obiisse, ponit; sed mendum in eum locum, nisi fallor, irrepsit : sancto enim Ebregisilo, proximo a* S. Patusio *Meldensium præsuli sæculum* VII *ad diem* 31 *Augusti idem Castellanus apposuit : sanctum autem Ebregisilum successorem* S. Patusii *faciunt, quotcumque vidi, Meldensium episcoporum catalogi. Contra Breviarium Meldense eodem num.* 1 *citatum notat, S. Ebregisilium ad Meldenses infulas evectum esse circa annum* 730 : *unde aut eodem, aut proxime præcedenti anno* S. Patusium *obiisse, consequitur. Malim ego Parisiensi Breviario, quam Meldensi subscribere : defuncto enim S. Hildeverto, circa annum* 680 *successit Herlingus; Herlingo* S. Patusius, Patusio *vero Ebregisilus; et proinde, si Meldensi Breviario standum esset, Herlingum* 70 *fere annos Meldensem sedem occupasse, necesse esset, quod, ne-* E *scio, qua diceretur auctoritate, eoque mihi probatur minus, quo rarior est et infrequentior sedis episcopalis tam diuturna possessio.*

quis ejus cultus, explicatur.

4 *Hæc de Sancti ætate : cultus vero inde perspicuus est, tum quod annuam ejus memoriam recolat ecclesia Meldensis die* 3 *Octobris Officio semiduplici, ut in communi confessoris non Pontificis, tum quod in diœcesi Meldensi templum jam olim habuerit suo nomini consecratum : de quo lib.* I *Historiæ Meldensis num.* 79 *ita scribit Plessius :* In diœcesi (*Meldensi*) tertio circiter ab urbe Meldensi lapide Septentrionem inter et Occidentem ecclesia parœcialis est sub ejus invocatione dedicata, in eaque fortasse sepultus est. Pagus ipse non alio nomine notus est, quam sancti Confessoris : est et prioratus in ea ecclesia, qui etiam S. Patusii nominatur. *Hanc abbatiæ Molismensi anno* 1102 *Odo quidam donavit, et Manasses hujus nominis I Meldensis episcopus decennio post confirmavit : prioratus vero eorum, quorum intererat, consensu* 28 *Junii anni* 1726 *exstinctus est sub Eminentissimo domino Cardinali de Bissy, qui illius reditus seminario suo applicuit, ut ex ecclesiæ Meldensis tabulario refert Plessius citatus. His plura de* S. Patusio *non inveni, præterquam quod sanctimoniales monasterii S. Faræ, eodem Plessio teste, aliquas* S. Patusii *reliquias* F *S. Faræ fundatricis suæ lipsanothecæ inclusas penes se esse, arbitrentur.*

DE SS. EWALDIS DUOBUS PRESBYTERIS MM.

IN ANTIQUA SAXONIA.

C. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Antiquæ Saxoniæ, in qua Sancti passi sunt, notitia, varia nominis eorum efformatio, memoria in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus, Passio edenda.

ANNO, UT VEROSIMILIUS EST, DCXCV. *Antiquæ Saxoniæ*

ntiqua Saxonia pro varia bellorum fortuna variaque temporum ratione fines habuit modo arctiores, modo minus arctos. Caroli Magni ævo, quod et Ewaldorum *ætate obtinuisse videtur, inter Rhenum potissimum, Visurgim et Albim claudebatur. Fas est id colligere ex Annalibus metricis, per Chesnium tom. II Scriptorum Franciæ, Reinerum Reineccium, Bouquetum aliosque vulgatis. In his enim auctor, poeta anonymus, qui Arnulphi imperatoris ævo vixit, resque a Carolo Magno gestas carmine complexus est, ad annum* 772, *Indict.* 9 *describens antiquæ Saxoniæ populos sic canit :*

Saxonum natura ferox et pectora dura,
Ferre jugum Christi necdum dignata suave,
Dæmonico nimium fuerant errore subacta.

ex poeta anonymo notitia :

2 Christicolæ vero jam longo tempore Franci
Catholicam tenuere fidem, multisque per orbem
Jam dominabantur populis, quibus undique fulti
Præcipue virtute Dei, quem rite colebant,

Hanc

A Hanc unam poterant nimirum vincere gentem;
Quæ nec rege fuit saltem sociata sub uno,
Ut se militiæ pariter defenderet usu;
Sed variis divisa modis plebs omnis habebat
Quot pagos, tot pene duces, velut unius artus
Corporis in diversa forent hinc inde revulsi.
Sed generalis habet populos divisio ternos,
Insignita quibus Saxonia floruit olim.
Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit.
Denique Westfalos vocitant in parte manentes
Occidua, quorum non longe terminus amne
A Rheno distat. Regionem solis ad Ortum
Inhabitant Osterlingi, quos nomine quidam
Ostvalos alio vocitant, confinia quorum
Infestant conjuncta suis gens perfida Sclavi.
Inter prædictos media regione morantur
Angarii, populus Saxonum tertius. Horum
Patria Francorum terris sociatur ab Austro,
Oceanoque eadem conjungitur ex Aquilone.

quo usque illius pars, inter Rhenum,

3 *Cum terrarum tractum, qui Albim inter et Oderam est medius, Sclavorum populi, uti inter eruditos facile convenit, Carolo Magno imperante, insederint, ultimi decem huc transcripti versus, utut impoliti, sat aperte sane inter Rhenum, Visurgim et Albim collocant antiquam Saxoniam, hujusque insuper limites sat explicate definiunt. Attamen cum de antiquæ Saxoniæ loco, quo* SS. Ewaldi *passi sint,*
B *infra disserturis usui futura sit paulo accuratior notitia limitum, quibus antiquæ Saxoniæ pars, Rhenum inter et Visurgim media, circumscripta fuerit, lubet hanc in rem diligentius inquirere. Dubitandum quidem non apparet, quin* Ewaldorum *æque ac Caroli Magni ætate ab ortu Visurgim, ab Occasu Rhenum aut certe loca Rheno vicina, a Septentrione Isalam et Frisiam pro limitibus habuerit antiqua Saxonia; verum quo usque hæc tunc sese a Meridie extenderit, non æque habetur compertum. In Annalibus Tillianis, a Bouqueto tom. V Scriptorum Franciæ insertis, quorum auctor initio sæculi non floruit, ad annum* 776, *pro quo reponendus notatur annus* 775, *hæc leguntur :* Tunc rex (*Carolus Magnus*) habuit synodum ad Duriam, et inde pergens in Saxoniam, Sigeburgum cepit. *Sigeburgum ad sinistram Ruræ amnis ripam situm est, ut, quo tempore Carolus Magnus antiquos Saxones armis aggressus est, eorum regio seu provincia, si non longius, ad Ruram saltem amnem a Meridie fuerit extensa; hanc autem non reor minoris versus eamdem mundi plagam extensionis fuisse sub finem sæculi septimi, quo* Ewaldorum *accidit martyrium.*

et Visurgim media, versus Meridiem fuerit extensa.

4 *Etenim Cluverius lib.* III *Germaniæ Antiquæ*
C *cap.* 13 *ex Gregorio Turonensi probat, Bricteros seu Bructeros, aut etiam, ut Beda scribit, Boructuarios, Theodosii Magni tempore seu sæculo quarto multum provecto inter Coloniam Agrippinam, Cattos seu Hassos et Lippiam seu Luppiam amnem sedes suas habuisse; nec his illos vel sponte sua vel vi adactos cessisse, comperio ante sæculi septimi finem, quo primum sibi a S. Suiberto salutarem Christi doctrinam annuntiari audiverunt. Tunc autem expugnati a Saxonibus alio migrare verosimiliter fuerunt compulsi. Colligendum id videtur ex Beda, dum. lib.* V *Historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum cap.* 12 *sic scribit :* Qui videlicet Suidberct, accepto episcopatu, de Britannia regressus, non multo post ad gentem Boructuariorum secessit, ac multos eorum prædicando ad viam veritatis perduxit; sed expugnatis non longo post tempore Boructuariis a gente antiquorum Saxonum, dispersi sunt quolibet hi, qui verbum receperant. *Sanctus Suibertus anno* 693, *uti apud nos in S. Suiberto num.* 8 *probatum invenies, in Britannia ordinatus est episcopus. Cum ergo ex Bedæ testimonio Suibertus* non multo post *ad fidem adduxerit multos e Boructuariis, hique deinde* non longo post tempore *expugnati fuerint a Saxonibus, verosimile fit, primum quidem sub finem anni* 693 *aut anno* 694; *postremum vero sub finem anni* 694 *aut initio sequentis accidisse, ut adeo jam tunc antiqui Saxones limites suos, si non longius, saltem ad Ruram usque amnem, quo eos postea Caroli Magni ævo extensos fuisse mox docui, a Meridie protulerint, tractusque, Ruram inter et Lippiam medius, antiquæ Saxoniæ, priscis incolis abactis, Saxonumve potestati additis, annumerari cœperit.*

AUCTORE C. B.

In hæc martyrio coronati sunt Ewaldi :

5 *Itaque cum Sancti nostri, uti infra probabo, in illa antiquæ Saxoniæ parte, quæ Visurgim inter et Rhenum interjacet, anno* 693 *martyrii palmam fuerint adepti, ex omnibus jam dictis est consequens, ut in eo terrarum tractu, qui inter Visurgim, Frisiam, Isalam, Rhenum et Ruram interceptus episcopatum Monasteriensem, Osnabrugensem, Paderbornensem, comitatum Marcanum saltem ex parte, aliasque nonnullas ditiones complectitur, verosimiliter id acciderit; ibidem tamen indubie accidisse, idcirco asseverari non potest, quod tractus ille, uti ex jam dictis facile colliges, ultra Ruram amnem tunc, cum Sancti passi sunt, a Meridie forte fuerit protensus, nihilque, uti ex dicendis patescet, uspiam occurrat, quod* Ewaldorum *palæstræ definito cuidam loco indubie affigendæ sufficiat. Utut sit, dubium equidem non est, quin Sancti in illa Antiquæ Saxoniæ parte, quæ Visurgim inter et Rhenum interjacet, fuerint necati. Beda enim num.* 4 *Passionis edendæ refert, illorum Interfectorum corpora in Rhenum fuisse projecta; quod utique a vero alienum foret, si in Saxonia, Visurgim inter et Albim media, fuissent* E *occisi. Porro ex supra dictis unusquisque facile colliget, qui* Ewaldos *in Boructuariorum regione Rheno vicina mortem pro Christo oppetiisse, Pagius in Criticis ad annum* 693 *affirmet, nec tamen aperte pugnet cum Beda, qui id in antiquorum Saxonum provincia accidisse, in Passione edenda scribit. Quippe Boructuariorum regio saltem ex parte, quo tempore occisi sunt* Ewaldi, *Antiquæ Saxoniæ accenseri cœperat, eique deinde semper, etiam Beda Historiam suam scribente, fuit annumerata, ut in hypothesi, quod Sancti in Boructuariorum regione vere fuerint occisi, id ibidem simul et in Antiqua Saxonia evenisse, absque aperta repugnantia asseverari queat.*

horum nomina varie efformata, memoria multis

6 *Quocumque igitur modo res spectetur, Sancti in illa Antiquæ Saxoniæ parte, quæ Rhenum inter et Visurgim interjacet, martyrii palmam indubie sunt adepti, ut necesse non sit, rei huic confirmandæ plura afferre. Scriptores bene multi* SS. Ewaldorum *meminere; verum hi non una eademque nominis efformatione exarantur ab omnibus. Ab aliis enim* Egualdi *vel* Eugualdi, *ab aliis contra* Edwaldi *similive alia vel magis vel minus corrupta appellatione efferuntur. Beda in Passione edenda nomine indeclinabili* Hewald *Sanctos distinguit; in Martyrologio vero, quod in Opere nostro tomo secundo Martii præfigitur,* Ewaldos *appellat. Hac deinceps appel-*
F *latione et nos utemur : est enim longe communior, omnibusque fere, qui Sanctos celebrant, martyrologis usitata; sunt autem hi numero non pauci tum classici, tum alii, qui ex classicis hausere, una cum Romano hodierno recentiores. Omnium antiquior est Beda; neque enim vel in Hieronymianis, vel in Romano parvo* Ewaldorum *mentio occurrit. Varia elogia, quibus singuli ad tertium Octobris diem Sanctos exornant, huc transcribere, fuerit inutile : omnia enim ex uno propemodum elogio, quo Beda primum usus est, ducunt originem. Hoc adeo solum una cum elogio, per Wandelbertum adornato, quod hoc metricum sit, nec forte ex solo Beda depromptum, hic recito, additurus interim per decursum, si quid, quod in Bedæ elogio non sit, in aliis elogiis notatu dignum occurrat. Wandelbertus sic canit :*

Ewaldi meritis, gente et cognomine et ara
Doctrinaque pares quintum sibi morte dicarunt.

Fastis sacris ipsique Bedæ

7 *Beda vero Sanctos ita celebrat :* Apud antiquos Saxones natale duorum Ewaldorum, qui cum Willibrordo episcopo venientes in Germaniam, transierunt ad Saxones; et cum ibi prædicare Christum cœpissent, comprehensi sunt a paganis et sic occisi : ad quorum corpora multa diu lux apparens, et ubi essent, et cujus essent meriti, declaravit. *Etsi hoc elogium, uti infra dicam, a scriptore, qui post Bedam floruit, interpolatum forsan sit.* Ewaldorum

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

dorum *tamen annuntiatio, quam continet, indubie ad ipsummet Bedam, veluti ad genuinum et primævum auctorem, pertinet, idque, dato etiam, ad Bedam, ut Sollerius noster in Præfatione ad Usuardum num.* 56 *conjicit, solas illas Martyrologii prosaici, sub Bedæ nomine tom. II Martii apus nos præfixi, spectare annuntiationes, quæ pariter occurrunt in Martyrologio Bedæ metrico, quod Acherius anno* 1671 *tomo decimo Spicilegii typis vulgavit. Etenim* Ewaldi *in laudato Martyrologio Bedæ metrico ad tertium Octobris diem seu ad quintum Nonas etiam celebrantur. Fit id quidem unico versu, sed duos etiam præcedentes, ut sensus habeatur integer, huc transcribo. Sic habent :*

* *forte* Nonas

Sextas Octobris Nonis * Bosa optat habere
Solemnes terris, summo qui gaudet olympo,
Et gemini quinis Ewaldi sorte coluntur.

genuino Martyrologio inscripta,

8 *Spectat ergo omni dubio procul ad genuinum prosaicum Bedæ Martyrologium* Ewaldorum *annuntiatio. Porro elogium metricum, a Wandelberto Sanctis adornatum supraque huc transcriptum, facit hos quemadmodum meritis, ita et doctrina pares. Quod si æquali Sanctos eruditione undequaque fuisse ornatos, significatum voluit Wandelbertus, a vero aberravit. Etenim Beda, cujus testimonio nemo non stet, in Passione edenda num.* 2 *de duobus* Ewaldis *sic scribit :* Erant unius ambo, sicut devotionis, B sic etiam vocabuli : nam uterque eorum appellabatur Hewald ; ea tamen distinctione, ut pro diversa capillorum specie unus Niger Hewald, alter Albus Hewald diceretur : quorum uterque pietate religionis imbutus, sed Niger Hewald magis sacrarum Litterarum erat scientia instructus. *Pari ergo doctrina seu eruditione ambo* Ewaldi *ex Bedæ testimonio non fuerunt. Verum Wandelbertus forte dumtaxat voluit, iisdem illos paribusque fidei dogmatibus fuisse imbutos. Quod utique cum majori* Ewaldi *Nigri in sacris Litteris eruditione potest consistere. Ceterum laudatum Wandelberti elogium metricum ambos* Ewaldos *non solum* meritis, gente et cognomine, *verum etiam* ara *pares rectissime celebrat, idque sive per* aram *sacerdotii dignitatem, sive cultum ecclesiasticum intelligas. Ambo enim pari sacerdotii dignitate fuere insigniti, ut Beda in Passione edenda testatur; amboque etiam, martyrio e vivis sublati, parem ecclesiastici cultus honorem sunt adepti, ut palam fiet ex iis, quæ jam nunc dicere aggredior.*

cultus ecclesiasticus antiquus

9 *Viæ Sanctos reperias, qui a felici suo e vivis excessu citius, quam* Ewaldi *cultum Sanctis deferri solitum sint consecuti. Præterquam enim quod sacra* eorum corpora, *ut Beda in Passione edenda num. ultimo testatur,* juxta honorem martyribus C condignum recondita *fuerint, eaque brevi post Pipinus humo extractá atque ad se adducta cum multa gloria Coloniæ Agrippinæ tumulo mandarit, statim ab eorumdem obitu institutum fuisse videtur, ut congruo honore quotannis colerentur. Certe Beda mox laudatus, qui cum Sanctis floruit, annoque* 735, *ut nunc communior fert opinio, e vivis excessit, in Passione edenda num. ultimo sic scribit :* Dies Passionis vel Inventioniso erum (*sanctorum Ewaldorum*) congrua illis in locis veneratione celebratur. *Fuit ergo annua Sanctorum memoria ante annum* 735 *cultu congruo celebrata, hincque mihi verisimile fit, id jam factum fuisse vel ab ipso anno, qui gloriosum eorum martyrium, anno, ut dicemus,* 695 *affigendum, proxime est secutus. Adeo festinus fuit fidelium in colendis sanctis Martyribus fervor. Verum hic postea non parum remisisse videtur, ut etiam forte annua Sanctorum memoria aliquamdiu celebrari desierit. Certe sacra eorum corpora ad annum usque* 1074, *quo ea, uti infra docebo, sanctus Anno II, Coloniensis archiepiscopus, novo elevationis translationisque honore affecit, in neglectis loculis posita jacuere. Asseritur hoc in ipsiusmet S. Annonis de hac* Ewaldorum *translatione litteris infra huc transscribendis.*

Coloniæ Agrippinæ,

10 *Verum post dictum annum* 1074 *Sanctorum cultus, utut temporis lapsu forte imminutus aut etiam penitus neglectus, translationis memoratæ occasione pristinas vires verosimiliter recuperavit, aut etiam forsan majores acquisivit. Quidquid de re sit, in Supellectili nostra litteraria tres Lectiones Mss., ad Officium ecclesiasticum de duobus* SS. Ewaldis D *recitandum spectantes, hisque proprias, invenio. Hæ desumptæ notantur ex Breviario Coloniensi ad SS. Apostolos Ms., quod, qui illas decessoribus nostris sub finem sæculi præteriti descripsit, quadringentorum ut minimum annorum ætatem tunc habere existimavit. Fieri quidem potest, ut is non recte existimarit; verum dubitandum non apparet, quin sæculo saltem decimo quinto dictum Breviarium fuerit antiquius. Fuerunt ergo Sancti jam ante illud sæculum in diœcesi Coloniensi aut certe Coloniæ Agrippinæ Officio ecclesiastico eoque sibi proprio culti : coli autem ibidem deinde non desivisse verosimillimum est. Tria enim ad manum sunt Breviaria Coloniensia, quorum antiquius anno* 1498, *alterum anno* 1577 *ac tertium denique anno* 1618 *notatur excusum. In omnibus autem tribus Officium ecclesiasticum de* SS. *ambobus* Ewaldis *ad* 3 *Octobris diem recitandum proponitur; atque hi quidem in duobus prioribus præter orationem quinque insuper habent Lectiones sibi proprias, in posteriori vero, utpote ad Breviarii Romani normam redacto, præter Orationem tres tantum Secundi Nocturni Lectiones sibi* E *proprias nacti sunt.*

Monasterii,

11 *Hæc sunt, quæ de antiquo* Ewaldorum *apud Colonienses cultu commemoranda inveni; ad alia nunc loca, antiquo eorumdem cultu pariter illustria, orationem converto. Ante reliqua occurrit Monasterium, primaria Westphaliæ civitas, olim* Mimigardeforda *nuncupata. Sacra amborum* Ewaldorum *capita, uti infra docebo, eo olim fuere translata. Translationis hujus memoria, ad* 29 *Octobris diem in Usuardino Greveni Auctario memoratur his verbis :* In monasterio adventus capitum sanctorum duorum Ewaldorum, presbyterorum et martyrum; *illa ad eumdem diem Officio ecclesiastico quotannis olim celebrata apud Monasterienses fuit. Liquet id ex antiquo Monasteriensi Breviario, quod penes nos est, quodque anno* 1489 *notatur excusum. In hoc enim ad dictum* 29 *Octobris diem proponitur Officium de* SS. Ewaldis *recitandum, in quo hi præter Lectiones varias Orationem insuper habent sibi propriam, in qua ad sacrorum capitum apud Monasterienses præsentiam alluditur. Porro hi non solum ad prædictum* 29, *verum etiam ad* 3 *Octobris diem Sanctos olim coluere. Quamvis enim hoc die S. Ludgeri translationem olim celebrarint, hodieque verosimiliter adhuc celebrent, in Officio tamen, quod in præfato Breviario de illa fit, facienda de* SS. Ewal- F *dis commemoratio præscribitur. Proxime a civitate seu diœcesi Monasteriensi alia adhuc quatuor sese offerunt loca, Sanctorum cultu illustria, comitatus scilicet Hoyensis ad Visurgim situs, Appelderbeke, seu, ut alii scribunt, Appellerbeke, comitatus Marcani vicus, Tremonia haud procul dissitus, Larensis diœcesis Monasteriensis pagus, Horstmaria non longe remotus, et denique Croneburgicum in ducatu Montensi oppidulum; quamvis autem tria ultima vel in diœcesi Coloniensi vel in Monasteriensi sita sint, ac proin ad eadem spectent, quæ de Sanctorum in his diœcesibus cultu jam generatim dicta sunt, singula tamen nominatim hic una cum comitatu Hoyensi commemoranda veniunt, quod in his olim* Ewaldi *singulari quodam modo culti fuerint.*

aliisque in locis,

12 *Et vero* Ewaldos, *ut a comitatu Hoyensi et Appellerbecano vico incipiam, binis hisce in locis singulari quodam modo olim cultos fuisse, cultumve habuisse percelebrem, cum Catholica illis in partibus vigeret religio, perspicuum fit ex iis, quæ Wernerus Rolevinck lib.* II, *cap.* 1 *de situ et moribus Westphalorum, et Hermannus Fley, dictus* Stangefol, *Præfatione ad Annales circuli Westphalici cap.* 9 *litteris mandarunt. Ad hos ego brevitatis causa curiosum lectorem remitto, et ad antiquum simul et singularem Sanctorum in pago Larensi cultum probandum progredior. Nicolaus Schatenus, Societatis Jesu sacerdos,*

A *cerdos, in Historia Westphalica, quam sæculo proxime elapso conscripsit, pag.* 354 *hæc memorat :* Monstratur eo in pago (*Larensi scilicet*) fons tribus scatebris prosiliens, quem percusso in terram viatorio baculo (*sancti* Ewaldi) elicuere, dum extrema siccitas affligeret incolas. Rus etiam religione sacrum et rastro intactum a multis retro annis ex memoria horum Virorum. Sed memorabilior in eo ædes sacra, Divis hisce olim posita, rastauratque nostra ætate ab episcopo Christophoro Bernardo. *Cum ergo, uti ex his Schateni verbis intelligitur,* SS. Ewaldis *ædes sacra in pago Larensi olim fuerit exstructa, dubitandum non est, quin hi cultum ibidem singularem olim habuerint, seu singulari quodam modo honorati fuerint. Quod porro pertinet ad Croneburgicum oppidulum, in hoc quoque Sanctos singulari quodam cultu gavisos olim fuisse, idcirco verosimile apparet, quod sint etiam, qui illos ibi martyrio coronatos asserant, nec ullum alioquin, quo ad hoc asserendum ducantur, argumentum occurrat.*

hodie etiam in plerisque nondum omissus,

13 *Utut res habeat, Sancti equidem ibidem sæculo proxime elapso habuerunt cultum percelebrem. Gelenius enim, qui tunc Opus de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine vulgavit, quique, utpote haud procul Croneburgo versatus, rem apprime potuit habere perspectam, dicti Operis libro* III, *Syntagmate* 4, B *pag.* 288 *de* Ewaldis *sic scribit :* In Montensi etiam ducatu celeberrime coluntur in Croneburgico oppidulo. *Adhæc non dubito, quin ibidem etiam hodieque colantur. Ex cultu enim, quem sæculo præterito vel etiam citius habuere, argumentum pro cultu hodierno non infundatum conficitur. Hinc pariter existimo, Sanctos hodieque coli tum in vico Larensi supra memorato, tum Coloniæ Agrippinæ, ac præcipue quidem in piissimæ hujus celeberrimæque urbis ecclesia S. Clementis olim, nunc S. Cuniberti nomine insignita. In hac enim sacra eorum corpora servantur. Præterea ad* 16 *Novembris diem, quo* Ewaldorum *translatio anno* 1074 *die tertia Octobris a S. Annone facta posteaque a nobis pluribus hic memoranda binis Usuardinis Auctariis apud Sollerium inscribitur, Gelenius mox laudatus in sacris ac piis Fastis Agrippinensibus hæc memorat :* Coloniæ in ecclesia S. Clementis sive S. Cuniberti translatio SS. Evaldorum per B. Annonem archiepiscopum. *Fuit ergo Gelenii ætate in æde S. Cuniberto sacra non solum ad* 3 *Octobris* Ewaldorum *natalis, ut in aliis Coloniensibus ecclesiis, verum etiam ad* 16 *Novembris translatio celebrata, adeo ut Sancti ibi tunc præcipue culti fuerint, ac proin hodie secundum jam dicta verosimiliter etiam colantur. Ceterum, quod ad civitatem Monasteriensem pertinet, Sanctos etiam ibi hodieque coli existimo; eodem tamen id, quo olim,* C *fieri modo, pro certo asseverare non ausim, quod illorum capita, eo quondam translata, Anabaptistarum, uti infra docebo, furore exciderint.*

Passio edenda.

14 *Atque hæc de Sanctorum cultu tam antiquo, quam hodierno jam dicta sufficiant. Declaro nunc, quæ qualisque sit, quam Commentario huic subjiciam, eorum Passio. Hæc a venerabili Beda est conscripta, atque a nobis ex Historiæ Ecclesiasticæ, quam is de gente Anglorum contexuit, lib.* V, *cap.* 11 *deprompta. Beda ab anno* 673, *quo primum lucem sortitus est, ad annum usque* 735, *ut nunc receptissima fert opinio, vitam produxit : sub finem autem sæculi septimi (annum determinare, infra utcumque conabimur) martyrii palmam* Ewaldi *sunt adepti. Summam adeo fidem meretur jam dicta, quam edituri sumus, horum Passio, utpote exarata ab auctore, non solum veritatis amantissimo, verum etiam æquali, qui proinde res, quas in litteras misit, simul habuerit probe perspectas. At vero quantæcumque auctoritatis, accurationis ac fidei auctor sit Beda, nec palæstram tamen, quam Sancti in Antiqua Saxonia habuerint, nec annum, quo passi sint, definit. Accedit, quod nihil etiam suppeditet, unde, an Sancti ex Ordine S. Benedicti exstiterint monachi, certo rescias. Hinc circa Benedictinum Sanctorum monachatum, uti etiam circa martyrii eorumdem annum et palæstram, eruditorum opiniones variant. Nec mirum : præterquam enim quod his eos Beda deserat, nullum omnino antiquum sat probatæ fidei monumentum inveniunt, cujus ope quid certi queant statuere. Nos in Commentarii hujus decursu opiniones illas expendemus, ac quanti quæque facienda sit, ex rationum momentis, quibus nititur, æstimabimus. Adhæc nonnulla alia, quæ a Beda attinguntur quidem, non tamen sat dilucide explanantur, utcumque vel hic vel in Annotatis Passioni edendæ subjiciendis illustrare conabimur, addituri etiam, quæ ad gloriam Sanctorum posthumam, ex sacris eorum exuviis translatis obortam, spectare comperimus.*

AUCTORE C. B.

§ II. An Sancti sint ex XI Apostolicis viris, cum S. Willibrordo Evangelii prædicandi ergo ex Hibernia in Frisiam profectis, et an monachi ex Ordine S. Benedicti exstiterint.

Ewaldorum cum S. Willibrordo in Frisiam missio

Marcellinus, seu potius impostor, qui sub ementito Marcellini, S. Willibrordi socii, nomine Vitam S. Suiberti episcopi, Trimestri primo Suriano insertam, litteris mandavit, cap. 6 *sic scribit :* Elegit ergo (*S. Egbertus*) et congregavit, instar duodecim Apostolorum, duodecim apostolicos Viros, in fide con- E stantes, ex diversis monasteriis ad prædicandum Germanis Catholicam fidem. Fuerunt autem hi missi, Willebrordus, Swibertus, Acca, Wigbertus, Willibaldus, Winibaldus, Lebuinus, duo Ewaldi, Werenfridus, et ego minimus omnium Marcellinus, qui hanc historiam, sicut et S. Willebrordi conscripsi. *Fuerunt ergo* Ewaldi, *si Marcellino credendum est, ex apostolicorum Virorum numero, qui, a S. Egberto Evangelii prædicandi ergo missi, cum S. Willibrordo in Germaniam seu potius Frisiam venerunt. Verum, inquit de Vita Suibertina parte* I *Sæculi* III *Benedictini pag.* 259 *Mabillonius,* In Martio Bollandiano, *tom. I scilicet in S. Suiberto episcopo,* tam validis momentis confutatum est impostoris hoc figmentum, ut nemo tam apertis pseudo-Marcellini (*Sic vitæ Suibertinæ auctorem merito vocat*) mendaciis fidem habiturus sit inposterum. *Inter mendacia seu Pseudo-Marcellini figmenta in Opere nostro loco proxime citato confutata, varia occurrunt asserta, sub pseudo-Marcellini verbis mox huc transcriptis comprehensa. Verum ego, missis ceteris, unum dumtaxat hic attingo, quod ad* Ewaldos *spectat, quodque integrum tamen a pseudo-Marcellino confictum non esse, ex dicendis facile colliges.*

F

pro falsa esse habenda, una atque altera ratione

16 *Itaque Operis nostri tomo I Martii in S. Suiberto episcopo num.* 19 *sic scribitur :* Numerantur... (*a Pseudo-Marcellino*) inter ejusdem S. Willebrordi XI comites sancti duo Ewaldi. Sed diserte refragatur Beda, qui lib. V cap. 11, narrata Willebrordi et sociorum in Frisiam missione et inchoata prædicatione, ista subnectit : « Unde factum est, » opitulante gratia divina, ut multos in brevi ab » idololatria ad fidem converterent Christi. » Tum de Ewaldis immediate : « Horum secuti exempla » duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui » in Hibernia multo tempore pro æterna patria » exulaverunt *, venerunt ad provinciam antiquo- » rum Saxonum, si forte aliquos ibidem prædi- » cando Christo acquirere possent. » Hos ait EXEMPLA DUODECIM ILLORUM SECUTOS, non in eorum consortio profectos, neque de numero eorum fuisse : at neque in Frisiam, quo illi, sed ad provinciam antiquorum Saxonum venisse. *Validissimum sane hoc argumentum est, ut* Ewaldi *cum S. Willibrordo in Frisiam non venisse monstrentur. Ut nihilominus res adhuc evidentior evadat, nonnulla lubet adjungere. Nullum prorsus apud Bedam in Passione edenda vestigium occurrit, ex quo cum S. Willibrordo consiliorum communicationem, nedum itineris societatem* Ewaldis *fuisse, possit concludi, ubi tamen hi socium habuisse memorantur Tilmonem monachum, qui a nullo prorsus scriptore antiquo, nec ab ipsomet pseudo-Marcellino*

* *Chifletius* exulaverant

AUCTORE C. B.

Marcellino undecim apostolicis Viris, cum S. Willibrordo ex Hibernia in Frisiam S. Egberti procuratione profectis accensetur. Adhæc Sancti, quantum ex eadem Passione edenda fas est colligere, recta ex Hibernia antiquam Saxoniam sunt ingressi, ibique statim ac proin primo sui adventus anno martyrii palmam sunt adepti; hoc autem, uti apud omnes fere in confesso est, si non serius, certe non citius, quam anno 695 accidit. Hinc porro jam consequitur, ut cum S. Willibrordo in Frisiam non venerint.

ostenditur; quamquam autem ex Bedæ Martyrologio

17 *Præterquam enim quod, ut dixi, recta ex Hibernia antiquam Saxoniam sint ingressi atque adeo in Frisiam prævie non diverterint, S. Willibrordus anno* 690, *ut nonnullis hosque inter pseudo-Marcellino placet, vel certe anno insequenti, ut Pagius in Criticis ad annum* 690 *num.* 1 *ex Westmonasteriensi contendit, ex Hibernia in Frisiam cum undecim suis sociis advenit, ut adeo* SS. Ewaldi *cum S. Willibrordo, utpote post hunc ex Hibernia profecti, in Frisiam non appulerint. Pseudo-Marcellinus ergo, qui sæculo decimo quarto antiquior non videtur, Sanctorum cum S. Willebrordo itineris societatem vel confinxit, vel, ut verosimilius apparet, ex prosaico Bedæ Martyrologio, tomo secundo Martii nostri præfixo, forte deprompsit. Certe in hoc ad* 3 *Octobris diem* Ewaldi *S. Willibrodo adjunguntur Socii.*

B *Verba supra adhuc recitata, quibus id fit, hæc sunt:* Apud antiquos Saxones natale duorum Ewaldorum presbyterorum, qui cum Willibrordo episcopo venientes in Germaniam, transierunt ad Saxones; et cum ibi prædicare Christum cœpissent, comprehensi sunt a paganis et sic occisi. *Ita præfatum Martyrologium, et quidem, ut Majoribus nostris Visum est, secundum genuinum Bedæ textum. Nec propterea tamen existimandum est,* Ewaldorum *cum S. Willibrordo itineris societatem perperam negari. Quamvis enim illorum* (*vide quæ num.* 6 *disserui*) *ad* 3 *Octobris diem in laudato prosaico Martyrologio annuntiatio venerabilem Bedam vere habeat auctorem, consequens tamen hinc non est, ut integrum, quo ibidem exornantur, elogium a Beda pariter, tamquam genuino auctore, sit profectum, omnique prorsus ab interpolatione purum existat.*

contrarium possit contendi; certissime amen Sancti

18 *Sollerius in Præfatione ad Usuardum a se illustratum num.* 53 *sic scribit :* Indubitatum est, Martyrologium aliquod a venerabili et sancto scriptore (*Beda scilicet*) compositum, nec minus certum, valde incompletum fuisse : certum præterea, a nullo hactenus primigenia phrasi, de qua omnino constet, editum fuisse. *Ad hæc loco non uno satis deinde indicat, sese propendere ut credat, non pauca Sanctorum elogia, quæ in prosaico nostro Bedæ*

C *Martyrologio occurrunt, subinde esse interpolata. Et vero rem sic habere, nemo, quantum opinor, ibit inficias. Hinc suspicari fas est, ab interpolatione forsan ortum esse, ut* Ewaldi *in elogio, quo in prosaico nostro Bedæ Martyrologio ornantur, cum S. Willibrordo in Germaniam venisse indicentur. Bailletus, qui* SS. Ewaldos *cum S. Willibrordo in Germaniam seu Frisiam, Germaniæ regionem, non venisse, nobiscum autumat, dubitari posse affirmat, an elogium ab Adone Sanctis adornatum, in quo horum cum S. Willibrordo in Germaniam adventus adstruitur, ab interpolatore in Bedæ Martyrologium non fuerit intrusum. Placeret sane Bailleti opinio, nisi idem, quod in Beda, Sanctorum elogium, idque iisdem fere verbis conceptum, occurreret in Rabano, qui Adone est antiquior. Verum, inquiet non nemo, a quo ergo Elogium, quod in Prosaico Bedæ Martyrologio* Ewaldis *tribuitur, interpolatum esse potest? Respondeo, id factum videri a Floro, a quo Bedæ Martyrologium auctum esse, apud omnes eruditos hagiologos compertum habetur. Quamquam enim, cum Bedæ Martyrologium studio Flori auctum seu accrevisse dicitur, communiter tantum soleat intelligi, Sanctos aliquot a Floro Bedæ Martyrologio fuisse adjectos, nihil tamen obstat, quo minus eredatur, mutationem subinde aliquam in ipsamet elogia, quæ Beda suo Martyrologio intexuit, a Floro fuisse invectam.*

19 *Quod si hoc displiceat, videsis, num præstet* D
prosaicum Bedæ Martyrologium ita interpretari, ut Sanctos cum Willibrordo in Germaniam venisse significet, non quod in Willibrordi societate, sed tantum quod eodem circiter tempore, quo hic in Frisiam, illi in antiquam Saxoniam, Germaniæ regiones, advenerint. Alterutrum sane adstruendum est, ne Beda secum ipsemet pugnare sit dicendus. Hic enim (*vide quæ num.* 16 *disserui*) *in Passione edenda seu in Ecclesiastica gentis Anglorum Historia, lib.* v *cap.* 11 *ea litteris prodit, ex quibus necessario consequitur, ut Sancti in Willibrordi societate ex Hibernia in Germaniam non trajecerint; Ecclesiastica autem Bedæ Historia potius standum est, quam Martyrologio. Præterquam enim quod hoc interpolationis admodum sit suspectum, Historiæ favet tempus, quo* Ewaldi (*vide iterum quæ num.* 16 *dicta sunt*) *in antiquam Saxoniam advenere. Porro Sancti, ut probatum jam est, cum Willibrordo in Germaniam non venerint, certum est, eos ex undecim apostolicis viris, cum Willibrordo S. Egberti presbyteri procuratione in Frisiam profectis, non exstitisse. Atque hoc quidem etiam certum foret, etiamsi prosaici Bedæ Martyrologii auctoritate ducti ultro concederemus,* Ewaldos *in Germaniam cum S. Willibrordo advenisse. Quamquam enim eo in Willibrordi societate*

xi apostolicis Viris S. Willibrordi sociis, accenseri

appulisse, in præfato Martyrologio diserte asserantur, propterea tamen undecim Apostolicis viris cum Willibrordo in Frisiam profectis (*potuerunt quippe, utut ex his non essent, cum Willibrordo adire Germaniam*) *non accensentur; Beda autem in Passione edenda dictorum undecim apostolicorum virorum numero illos apertissime excludit. Postquam enim narravit, S. Willibrordum aliosque undecim viros sanctos et industrios Evangelii prædicandi causa ex Hibernia in Frisiam trajecisse, mox addit, horum exempla secutos duos* Ewaldos *in antiquam Saxoniam, ut animas ibi Christo lucrifacerent, esse profectos : qua sane scribendi ratione undecim apostolicorum virorum numero, qui cum S. Willibrordo in Frisiam trajecere, ambos* Ewaldos *excludi, nemo unus rationis compos ibit inficias.* E

haud queunt. Monachos quidem illos fuisse,

20 *Quamquam ergo, ut ex jam dictis fas est colligere, prosaicum Bedæ Martyrologium forte in causa fuerit, ut pseudo-Marcellinus verbis supra recitatis Sanctos nostros cum Willibrordo in Frisiam venisse scriberet, puroque proinde is hac in re commento usus forsan non fuerit, eadem tamen ratione excusandus non est, dum undecim apostolicis viris, cum S. Willibrordo in Frisiam S. Egberti procuratione profectis, ambos* Ewaldos *per verba itidem supra huc transcripta accenset. Sed jam a confutatione eorum, quæ circa hoc argumentum perperam Marcellinus* F
scripsit, ad discutiendum Benedictinum Sanctorum monachatum, a nonnullis confidentissime assertum, progredior. Duo itaque hic examinanda suscipio. Primum est, an Sancti exstiterint monachi; alterum vero an, ex hypothesi quod fuerint monachi, Benedictinum institutum indubie sint professi. Sanctos exstitisse monachos, verosimile admodum apparet. Beda enim in Passione edenda num. 2 *de illis sic scribit :* Horum (*Willibrordi et sociorum*) secuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro æterna patria exulaverant, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum. *Sancti ergo, antequam ex Hibernia in antiquam Saxoniam sint profecte, aliquamdiu, teste Beda, pro æterna patria in Hibernia exsulavere:* exsulare *autem* pro æterna patria *nihil aliud apud hunc scriptorem significare videtur, quam vitam monasticam, deserto solo patrio, profiteri. Certe apud illum, ut quivis ex Ecclesiastica gentis Anglorum Historia facile deprehendet, in alia significatione* peregrinari pro Christo *seu* pro æterna patria *viæ accipitur, adeo ut* exsulare pro æterna patria *propter similitudinem, quæ inter utramque loquendi formulam intercedit, in eadem significatione apud Bedam verosimiliter etiam accipiatur.*

21 *Fuerunt ergo Sancti verosimillime monachi, ac proin forte etiam ex illorum Anglorum numero, de*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *de quibus Beda lib.* III, *cap.* 27 *hæc memorat:* Erant ibidem, *in insula Hibernia*, multi nobilium simul et mediocrium de gente Anglorum, qui tempore Finani et Colmani (*anno* 676 *vita functi*) episcoporum, relicta insula patria, vel divinæ lectionis, vel continentioris vitæ gratia illo secesserant; et quidam quidem mox se monasticæ conversationi fideliter mancipaverunt; alii magis circumeundo per cellas Magistrorum, lectioni operam dare gaudebant. Quos omnes Scoti libentissime suscipientes, victum eis quotidianum sine pretio, libros quoque ad legendum, et magisterium gratuitum præbere curabant. *Utcumque etiam Sanctorum monachatus confirmatur ex eo, quod in Passione edenda num.* 2 *ambo dicantur pietate religionis fuisse imbuti. Accedit, in eadem Passione num.* 5 *illorum sociis annumerari virum illustrem, cui nomen erat Tilmon, de milite factum monachum, ut etiam et ipsi monachi, quemadmodum jam dixi, verosimillime exstiterint. Ast nunc in aliud inquiro. Verosimillimene etiam ex Ordine S. Benedicti exstitere? Mabillonius Sæc.* II *Benedictino inter Prætermissos retulit ambos* Ewaldos, *utpote quorum non tantum Benedictini instituti professionem, verum etiam monachatum pro re incerta haberet.* Evualdi duo, *inquit ibidem*, an fuerint monachi, incertum ex Beda lib. V cap. 11. *Verum*

verosimillimum apparet; ast an Benedictini

B *postea, rectene an secus, dicenda aperient, mutavit sententiam. Etenim tom. I Annalium Benedictinorum pag.* 592 monachos *illos diserte appellat, eorumdemque ibidem et pag. proxime sequenti narrat martyrium: cum autem id præstet in Opere, quod rebus a suo Benedictino Ordine hujusque per Sanctos gestis commemorandis præcipue est destinatum, Benedictinis etiam Sanctis accensere* Ewaldos *videtur, quamvis id aperte nuspiam edicat.*

22 *Dorgainus, Menardus, Bucelinus, aliique Benedictini Hagiologi illos, veluti ad Ordinem suum indubie spectantes, Fastis sacris a se concinnatis inseruere. Wionus et ipse Benedictinus monachus lib.* III *Ligni Vitæ pag.* 325 *ad tertium Octobris diem Sanctos etiam commemorat, additque in Annotatis ex Trithemio, ambos vitam duxisse monasticam in Ripensi in Anglia monasterio, quod tunc Benedictini, ut volunt, exstitit instituti. Sunt et alii nonnulli, qui idem indubitanter affirmant. Verum hi recentiores omnes sunt, nulloque prorsus antiquitatis testimonio nituntur, ut recenseri hic omnes non debeant. Nicolaus Harpsfeldius in Historia Ecclesiast. Anglicana pag.* 122 *hæc de* Ewaldis *litteris prodit:* Præclarum Willibrordi in propagando Evangelio studium multi alii in exemplum traxere. Inter quos erant duo Hewaldi, qui diu e patria in sancta illa, de qua

instituti? affirmatur id a multis; pro certo tamen haberi

C diximus, Willibrordi societate voluntarii exules degebant. *Willibrordus, antequam Evangelii annuntiandi ergo in Frisiam venit, aliquamdiu in Hibernia vitam duxit monasticam, fuitque, ut apparet, institutum S. Benedicti sectatus. Cum ergo Harpsfeldius verbis proxime recitatis indicet,* Ewaldos *diu in Hibernia in sancta Willibrordi societate voluntarios exsules esse versatos, favet eorum opinioni qui Sanctos Ordini Benedictino adscribunt. Verum, quamvis Harpsfeldius pro gravi auctore a nonnullis eruditis habeatur, ab ætate tamen* Ewaldorum, *utpote sæculi tantum decimi sexti scriptor, est remotior, quam ut ei, Sanctis sine idoneo antiquitatis testimonio monachatum Benedictinum attribuenti, tuto credi queat. Quidquid igitur scribat Harpsfeldius, non magis ex ipso; quam ex Trithemio, Wiono aliisque Benedictinis recentioris ævi scriptoribus stabiliri potest* Ewaldorum *monastica secundum S. Benedicti institutum indubia professio.*

non potest etiam ex eo, quod Sancti Willibrordum sint secuti,

23 *Discutiamus modo, quæ qualiave sese offerant argumenta, quibus scriptores jam laudati, aliique, ut Sanctos ex Ordine S. Benedicti fuisse crederent, induci potuerint. Cum S. Willibrordus ejusque undecim socii in Frisiam ex Hibernia S. Egberti procuratione sint profecti, horumque exemplo, teste Beda, incitati* Ewaldi *iter in antiquam Saxoniam arripuerint, putarunt forte nonnulli, id quoque S. Egberti procuratione adhortationeve esse effectum, Sanctosque propterea ante sub S. Egberti, Benedictini instituti monachi, disciplina aliquamdiu vixisse. Verum nihil iterum in Beda, vel in alio scriptore antiquo occurrit, unde* Ewaldos, *S. Egberto adnitente aut excitante, ad Evangelii prædicationem in antiquam Saxoniam venisse, utcumque colligas. Fuerit tamen id, auctore atque impulsore S. Egberto, effectum; quid hinc, quæso, pro Benedictino* Ewaldorum *monachatu probando poterit concludi? Dubium est admodum, an ipsimet omnes undecim viri apostolici, cum S. Willibrordo in Frisiam profecti, aliquamdiu prævie sub S. Egberti disciplina vitam exegerint. Quapropter ea de re quantum ad* Ewaldos *potiori jure dubitari debet, ac proin Benedictinus eorum monachatus admodum dubius manet, quamvis etiam factum statuamus, ut S. Egberti impulsu in Frisiam Evangelii gentilibus annuntiandi ergo sint profecti. Quod si igitur non aliud argumentum pro Benedictino Sanctorum monachatu militet, non video, qui ad hunc firmiter credendum laudati scriptores induci potuerint. Verum Mabillonius sæculo* III *Benedictino, parte* I *in Præfatione affert ea rationum momenta, ex quibus Sanctos ex S. Benedicti Ordine exstitisse, pro verosimillimo saltem non nemo forsan habuerit.*

AUCTORE C. B.

24 *Etenim ibidem num.* 16 *sic scribit:* Postquam Scotti (*Hiberni*) ac Brittones Romanis cæremoniis adsueverunt, accessere etiam monachi utriusque gentis ad Benedictinæ Regulæ instituta, quæ sanctus Augustinus in Britanniam intulerat. Id non Obscure significat Beda in Historiæ libro quarto, capite itidem quarto, ubi agit de duobus monasteriis a Colmanno in Hibernia exstructis, « quorum » unum Mageo vocatum, usque hodie, » inquit, « ab Anglis tenetur incolis; et conversis jam dudum » ad meliora instituta omnibus, egregium examen » continet monachorum, qui de provincia Anglo- » rum ibidem collecti, ad exemplum venerabilium » Patrum sub Regula et abbate canonico in magna » continentia et sinceritate proprio labore manuum » vivunt. » *Quod his verbis contendit Mabillonius, nolo hic vocare in dubium. Pro vero ergo atque indubitato tantisper habeatur, monachos tam Scottos seu Hibernos, quam Brittones una cum Romanis cæremoniis seu cum canonica Paschali observantia, quam per Romanas cæremonias præcipue hic intelligit Mabillonius, Benedictinam Regulam suscepisse, seu ad Benedictinæ Regulæ, ut loquitur, instituta accessisse. Ut, hoc dato, quidquam pro Sanctis Ordini Benedictino asserendis habeatur, necesse est, jam tum, cum hi vitam in Hibernia duxere monasticam, omnia ibidem vel saltem pleraque monasteria ecclesiasticum Paschalis observantiæ tempus fuisse amplexa. Verum qui id, quæso, sat certo probari potest? Mabillonius in Præfatione supra laudata num.* 11 *sic scribit:* Per Adamnanum presbyterum et abbatem Hiiensium monachorum, qui legationis gratia missus in Angliam Romanos illic mores didicerat, « plurima pars Scottorum in Hibernia et nonnulla » etiam de Brittonibus in Britannia ecclesiasticum » Paschalis observantiæ tempus suscepit, » inquit Beda in libri quinti capite septimo-decimo. « Atta- » men suos, qui erant in insula Hii, quive erant » subditi monasterio, ad veritatis callem perdu- » cere non valuit. » Id factum paulo post annum sexcentesimum nonagesimum, probat caput sextum-decimum ejusdem libri.

D *vel ex eo, quod post S. Adamnani ad regem Aldfridum legationem*

E

25 *Fuerunt ergo, si hic recte scribat Mabillonius, jam ante annum* 695, *quo* Ewaldi *in antiquam Saxoniam profecti sunt ex Hibernia, pleraque hujus regionis monasteria ecclesiasticum Paschalis observantiæ tempus amplexa, ac proin etiam Benedictinæ Regulæ instituta; pro indubitato enim tantisper habemus, hæc una cum canonica Paschali observantia ab Hibernis monachis fuisse suscepta. Hæc sunt rationum momenta, a Mabillonio producta, ex quibus Sanctos ex Ordine S. Benedicti exstitisse, non nemo forsan, ut dixi, concludendum existimabit. Verum res tota dependet a tempore, quo, ut ait Beda, plurima pars Scottorum seu Hibernorum ecclesiasticum Paschalis*

pleraque Hiberniæ monasteria legitimum,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

observantiæ tempus susceperit. Mabillonius verbis supra huc transcriptis id ante annum 695, *ut jam innui, accidisse indicat, idque ex capite libri quinti Historiæ per Bedam conscriptæ sexto-decimo probari asserit. Dispiciamus adeo, an ex dicto capite canonicam Paschalem observantiam ante annum* 695 *ab Hibernis fuisse susceptam, possit concludi. Omnia verba, quæ huc utcumque facere queunt, transcribo. Sunt autem hæc, ultimis Bedæ Verbis a Mabillonio supra recitatis proxime subjuncta :* Siquidem Adamnan presbyter et abbas monachorum, qui erant in insula Hii, cum legationis gratia missus a sua gente venisset ad Aldfridum regem Anglorum, et aliquamdiu in ea provincia moratus, videret ritus Ecclesiæ canonicos; sed et a pluribus, qui erant eruditiores, esset sollerter admonitus, ne contra universalem Ecclesiæ morem vel in observantia Paschali vel in aliis quibusque decretis cum suis paucissimis, et in extremo mundi angulo positis vivere præsumeret; mutatus mente est; ita ut ea, quæ viderat et audierat in ecclesiis Anglorum, suæ suorumque consuetudini libentissime præferret.

ut Beda narrat, Paschalis observantiæ tempus sint amplexa :

26 Erat enim vir bonus et sapiens, et scientia Scripturarum nobilissime instructus. Qui cum domum rediisset, curavit suos, qui erant in Hii, quive eidem erant subditi monasterio, ad eum, quem cognoverat, quemque ipse toto ex corde suscepe- B rat, veritatis callem perducere, nec valuit. Navigavit itaque Hiberniam, et prædicans eis, ac modesta exhortatione declarans legitimum Paschæ tempus, plurimos eorum, et pene omnes, qui ab Hiiensium erant dominio liberi, ab errore avito correctos, ad unitatem reduxit Catholicam, ac legitimum Paschæ tempus observare perdocuit. Qui cum, celebrato in Hibernia canonico Pascha, ad suam insulam revertisset, suoque monasterio Catholicam temporis Paschalis observantiam instantissime prædicaret, nec tamen perficere, quod conabatur, posset, contigit, eum ante expletum anni circulum migrasse de sæculo. Divina utique gratia disponente, ut vir unitatis et pacis studiosissimus ante ad vitam raperetur æternam, quam redeunte tempore Paschali, graviorem cum eis, qui eum ad veritatem sequi nolebant, cogeretur habere discordiam.

hoc enim non ante annum 695, *ut vult Mabillonius;*

27 *Legitimum festivitatis Paschalis celebrandæ tempus a plerisque, ac pene ab omnibus, uti ex his Bedæ verbis intelligitur, Hibernis monachis tunc primum fuit susceptum, cum S. Adamnanus, legatione ad Aldfridum regem perfunctus, ritusque Ecclesiæ canonicos edoctus, in Hiberniam trajecit, atque ibi monachos legitimum Paschæ tempus observare perdocuit. Mabillonius duas tantum agnovit* C *Adamnani ad Aldfridum regem legationes, quæ ambæ ante annum* 695 *fuerunt peractæ. Hinc ante hunc annum plurimam partem Scottorum seu Hibernorum ecclesiasticum Paschalis observantiæ tempus fuisse amplexam existimavit. Verum ab Adamnano tertiam ad Aldfridum regem Legationem, quæ anno* 695 *sit posterior, obitam fuisse, ex verbis Bedæ proxime huc transcriptis et ex anno Adamnani emortuali manifestum efficitur. Etenim Adamnanus vel anno* 703 *vel anno* 704, *uti apud nos ad diem* 23 *Septembris in Sancto illo docetur, e vivis excessit; unum autem dumtaxat Pascha (vide recitata Bedæ verba et apud nos ad dictum diem in Adamnano n.* 28) *intercessit inter Adamnani obitum, ipsiusque legationem. Fuit ergo hæc vel anno circiter* 702 *vel* 703 *perecta, ac proin a duabus aliis Adamnani legationibus, ante annum* 695 *peractis, certissime est diversa.*

ast aliquot annis serius evenit.

28 *Porro cum tantum post hanc (vide iterum recitata Bedæ verba) plurimorum Hibernorum ad Catholicam Paschatis observantiam facta sit accessio, consequens est in ea, quam sequimur, hypothesi, ut ad annum usque* 702 *aut* 703 *plurima adhuc in Hibernia exstiterint monasteria, Benedictinum institutum nondum amplexa; neque enim hoc illa, antequam Catholicam Paschatis observantiam suscepissent, antiquæ suæ vivendi normæ substituere, uti apud omnes in confesso est. Quapropter, cum ante annum* 695, *hocque ipso anno, quo Sancti martyrio* D *coronati sunt, plurima adhuc, quæ non essent Benedictini instituti, in Hibernia exstiterint monasteria, vitamque forte in horum aliquo monasticam* Ewaldi *duxerint, vim omnem amittit alterum argumentum, ex Mabillonii placitis jam propositum, quo non nemo ad credendum Benedictinum Sanctorum monachatum potuisset forsan induci. Hinc porro jam consequitur, ut dubium admodum sit Benedictine an alterius institui monachi* Ewaldi *exstiterint. Ex dictis etiam colliges, nullo jure in Natalibus sanctorum canonicorum Regularium Ordinis sui Sanctis* Ewaldos *a Ghinio accenseri.*

§ III. Quædam pseudo-Marcellini de Sanctis commenta, et an hi in vico Larensi passi sint, fidemque prædicarint.

Sanctis, ut refert Pseudo-Marcellinus, ex Frisia

Suibertina apud Surium Pseudo-Marcellini Historia cap. 10 *hæc habet :* Crescente quotidie (*in Frisia*) numero fidelium, prædicantibus cum magna devotione præfatis (*Willibrordo, Suiberto,* Ewaldis, *aliisque*) prædicatoribus, cum credentibus gratiam baptismi, quicumque ex eis erant sacerdotali gradu præditi, ministrarent, nec eccle- E sias consecratas haberent, ad quas populum conversum convocare et divina celebrare et complere possent, communi decreto omnium confratrum et neophytorum, duos ex eis in episcopos consecrandos elegerunt, qui populo Frisonico præessent verbo prædicationis et ecclesias dedicarent, et ordines sacros celebrarent, utpote sanctum Willebrordum inter omnes merito præfulgentem virum, humilem et totius honestatis exemplis refertum : et sanctum Swibertum, virum corde mansuetum, Scripturis sacris et ecclesiasticis disciplinis apprime instructum. Sanctus vero Swibertus ad Britanniam sive Angliam perrexit cum Acca et duobus Ewaldis, ceterisque nonnullis neophytis, et ego Marcellinus cum eis. Venimus autem in conventum Eboracensem in vigilia sancti Laurentii preciosi martyris : a quo et præcipue a parentibus, et amicis gratiose recepti fuimus. Tandem tendentibus duobus Ewaldis confratribus nostris de licentia sancti Swiberti versus Hyberniam, promissione facta, ut nos sequerentur ad Germaniam, quanto citius possent, migravit sanctus Swibertus nobiscum ad sanctum Wilfridum, tunc episcopum Merciorum.

in Angliam cum S. Suiberto, in episcopum ordinando, non trajecere,

30 *Plura iterum hisce in verbis cubant pura ac* F *puta commenta; verum ea dumtaxat, quæ ad* Ewaldos *pertinent, hic exhibuisse sufficiet. Quemadmodum* Ewaldos *cum S. Willibrordo, Suiberto, aliisque apostolicis viris, S. Willibrordi sociis, in Frisiam venisse, pseudo-Marcellinus supra (vide hujus Commentarii num.* 15) *perperam scripsit, ita hic nunc eosdem cum S. Suiberto, in episcopum ordinando, in Angliam profectos hincque in Hiberniam reversos inepte confinxit. S. Suibertus anno* 693, *uti inter eruditos plerosque convenit, ordinatus est episcopus. Ambo* Ewaldi, *uti ex Passione edenda intelligitur, recta ex Hibernia in antiquam Saxoniam venerunt, statimque ibi a rusticis fuerunt occisi, ut adeo eo ipso anno, quo martyrii coronam sunt adepti, in Saxoniam primum advenerint, nec ante illud tempus ex Hibernia Germaniam versus mare trajecerint. Cum ergo id ita sit, qui anno* 693 *cum S. Suiberto, in episcopum ordinando, ex Frisia in Angliam possunt esse profecti? Adhæc* Ewaldi, *ut supra probavimus, anno* 690, *aut, ut alii volunt, anno* 691 *cum S. Willibrordo, S. Suiberto aliisque decem apostolicis viris S. Willibrordi sociis, in Frisiam non venerunt, nec eo ante an.* 693 *appulisse, eruditis plerisque creduntur. Quapropter hoc ipso anno* 693 *cum S. Suiberto ex Frisia in Angliam profecti non sunt. Itaque præcipue quidem ex præcipiti martyrio, quod* Ewaldi, *recta ex Hibernia antiquam Saxoniam vixdum ingressi, ibi illico sunt passi; deinde vero utcumque etiam ex tempore, quo id accidit, incredibilis evadit, eorumdem cum S. Suiberto in Angliam profectio. Nec tantum utcumque*

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

A *utcumque in hac adstruenda, verum etiam in alia re ex tempore, quo* Ewaldi *in antiquam Saxoniam venere, martyrioque coronati sunt, pseudo-Marcellinus commenti aperte convincitur.*

nec synodo Ultrajectinæ, etiam dato, hanc fictitiam non esse, interfuerunt;

31 *In Suibertina, quam finxit, Historia cap.* 14 *sic scribit :* Animadvertentes præfati sancti pontifices (*Willibrordus et Suibertus*) et egregii prædicatores, qui cum eis ex Anglia venerunt Trajectum, quod multus populus, Deo prosperante, ab infidelitatis errore ad Christum conversus esset, convocata synodo in novella ecclesia Trajectensi, decreverunt more Apostolorum et discipulorum Christi in diversas circumjacentes barbaricas nationes præstantiores prædicatores dimittere ad prædicandum ipsis fidem Christi. Erant autem eo tempore in eadem primitiva ecclesia Trajectensi apostolici pontifices, et canonici egregii prædicatores, qui sanctum Suuibertum episcopum cum sanctis Euualdis sequentes, constanter Christum gentibus prædicaverunt. *Synodus Ultrajectina, quam hic memorat, commentitia est, uti apud nos tom. I Martii in S. Suiberto ostenditur. Sed demus tantisper, synodum Ultrajecti a SS. Willibrordo et Suiberto episcopis celebratam vere fuisse, nec sic tamen veritati congruent, quæ de* SS. Ewaldis *verba mox huc transcripta insinuant. His enim Pseudo-Marcellinus*

B *innuit, illos vel synodo Ultrajectinæ, quem memorat, interfuisse, vel certe tunc, cum hæc celebraretur, in vivis adhuc exstitisse superstites; Sancti autem tunc in vivis adhuc existere superstites, non potuerunt, ac proin nec synodo interesse. Hos enim, ut jam sæpius monui, anno* 695, *aut certe non serius, martyrium passos, infra ostendam; synodus autem, qua de hic agimus, anno* 696 *prior non est, utpote tantum celebrata, cum jam S. Willibrordus, uti ipsemet Pseudo-Marcellinus ante et post verba proxime recitata non obscure indicat, Ultrajectinus creatus esset episcopus; quod anno* 696 *evenisse, venerabilis Beda in Ecclesiastica gentis Anglorum Historia, lib.* V, *cap.* 12 *diserte affirmat.*

illos autem, antequam Saxoniam ingrederentur, in Nabia, quam memorat,

32 *Porro Pseudo-Marcellinus post verba proxime huc transcripta nonnullos Apostolicos viros, qui gentilium conversioni in Germania allaborarunt, enumerat, simulque fine exposito, quem hi sint consecuti, de duobus* Ewaldis *hæc memorat :* Duo quidem sancti Euualdi Nabiam introeuntes, Christum prædicando confessi sunt, qui ab inde ascendentes in Saxoniam glorioso martyrio coronati sunt. *Verum, inquit ad hunc diem in Natalibus Sanctorum Belgii Molanus,* quæ... fuerit Nabia, et an ad Belgium nostrum pertinuerit, video a doctis ignorari. *A Molano non multum hic dissentit Schatenus, supra adhuc laudatus. Etenim Historiæ Westphalicæ lib.* VI *pag.* 332

C *sic scribit :* Marcellinus hos (*sanctos* Ewaldos) Nabiam primo ac deinde in Saxoniam ingressos, brevique glorioso martyrio coronatos memorat. Quæ illa sit Nabia, nondum quisquam explicate est assecutus; utrumne navim conscenderint, et per Visurgis ostia intrarint Saxoniam ac nabiam pro navi perperam quis exscripserit; an vero per Nabaliam, quæ multis est vetus Isala, transgressi in Saxoniam, ultra quam ceteri præcones, primum penetrarint, idque Marcellinus voluerit, incompertum adhuc, neque alii præfinire audent. *Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum ad annum* 702, *num.* 23 *Isalam alio nomine vocari etiam* Nabaliam *affirmat, regionemque huic fluvio vicinam per Pseudo-Marcellini Nabiam, ut apparet, intelligit. Alii, hosque inter de primis veteris Frisiæ Apostolis Dissertatione* 32 *Willibrordus Bosschaerts, in aliam opinionem propendent.*

Christum prædicasse, cum Beda non recte componitur,

33 *Verum hæc morari his nos non debent; neque enim Pseudo-Marcellino, dum Christum a Sanctis, Saxoniam nondum ingressis, prædicatum in Nabia affirmat, fidem adhibendam existimo : tantum abest, ut assentiar Cointio, qui, quæ Pseudo-Marcellinus inepte commentus est, Operis ejus interpolatori adscribens, in Annalibus laudatis ad annum* 702, *n.* 20 *ratione asserti* Ewaldorum *in Nabiam ingressus sic scribit :* De sanctis Ewaldis nihil habet interpolator, quod auctoritate Bedæ non confirmetur. Duo quidem, inquit, sancti Ewaldi Nabiam introeuntes, Christum prædicando confessi sunt, qui ab inde ascendentes in Saxoniam glorioso martyrio coronati sunt. *Et vero non video, qui auctoritate Bedæ confirmetur, Sanctos primo in Nabia, quæcumque demum hæc sit regio, ac deinde tantum in Saxonia Christum prædicasse, martyriique palmam obtinuisse. Beda enim de* Ewaldis *ita scribit, ut indicet, eos recta ex Hibernia Saxoniam adiisse, nec prius alibi, quam eo appulerint, fidem annunciasse.* Horum (*Willebrordi ejusque sociorum*) secuti exempla, *inquit in Passione edenda num.* 2, duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro æterna patria exulaverant, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum, si forte aliquos ibi prædicando Christo adquirere possent. *Post pauca deinde, quæ huc non faciunt, nulla prorsus regionis alterius, in qua Sancti fidem prædicarint, mentione facta, narrat, eos, in Antiquam Saxoniam vixdum ingressos, a paganis hujus regionis rusticis fuisse occisos. Bedæ ergo narratio Marcellini interpolatori seu Pseudo-Marcellino non suffragatur, sed potius adversatur; imo hic cum illa, ut mihi equidem apparet, indubie non recte componitur.*

E *uti etiam eosdem in vico Larensi,*

34 *Nec hoc tantum locum obtinet quantum ad Pseudo-Marcellinum, verum etiam quantum ad Wernerum Rolevinck. Hic enim lib.* II *de Situ et Moribus Westphalorum cap.* 1 *sanctos* Ewaldos *primo in vico Larensi, haud procul Horstmaria dissito, Christum prædicasse, deindeque per vicina loca progressos, ultra Weseram seu Visurgim etiam penetrasse scribit : Bedæ autem narratio non obscure innuit, Sanctos in primo, in quem diverterunt, Antiquæ Saxoniæ vico a paganis rusticis fuisse necatos. Passionis edendæ numerum* 3 *et* 4, *studiose lector, attento animo evolve, nec dubito, quin illico percepturus sis, non sat commode, quæ ibidem narrantur, componi posse cum iis, quæ laudatus Wernerus Rolevinck de fide in Larensi, diœcesis Monasteriensis, ac proin Antiquæ Saxoniæ vico, a Sanctis primum prædicata, susceptaque deinde, vicinis locis peragratis, ultra Weseram seu Visurgim profectione memoriæ prodit.* Qui (*sancti* Ewaldi) venientes, *inquit Beda Passionis edendæ num.* 3, in provinciam, *Antiquorum scilicet Saxonum,* intraverunt hospitium cujusdam villici, petieruntque ab eo, ut transmitterentur ad Satrapam, qui super eos erat, eo quod haberent aliquid legationis et causæ utilis, quod deberent ad illum perferre; *ac deinde, nonnullis, quæ Wernero minime favere queunt, interjectis, num.* 4 *sic habet :* Rapuerunt eos (SS. Ewaldos *scilicet vici, in quo hi apud villicum hospitabantur, incolæ*) subito, et interemerunt; Album quidem Hewaldum veloci occisione gladii, Nigellum autem longo suppliciorum cruciatu et horrenda membrorum omnium discerptione : quos interemptos in Rhenum projecerunt. *Sancti ergo, ut tota Bedæ narratio insinuat, in ipso Antiquæ Saxoniæ vico, in quem primo diverterunt, passi sunt martyrium. Quapropter, cum Beda potius,* Ewaldorum *æquali, quam Rolevincko, scriptore recentiori, nullum antiquitatis testimonium pro se laudanti, standum sit, minime admittenda apparet narratio, qua hic Sanctos refert, Christo prius in Larensi vico prædicato, per vicina loca in Antiquam Saxoniam ultra Weseram seu Visurgim sitam fidei prædicandæ causa etiam esse progressos.*

in quo passi non sunt, illud ipsum fecisse. Rei autem hujus

35 *Imo etiam ex Bedæ narratione consequitur, ut nec Sancti in Larensi vico Christum prædicarint, nisi ibi simul eorum queat locari martyrium : id autem ibi, quod etiam ex dicendis Rolevincko verosimilius visum est, locari non posse, ex dicta narratione est consequens. Pagani enim, cum Sanctos interfecissent, sacra eorum corpora, ut verbis num. præcedenti recitatis Beda refert, in Rhenum projecerunt; Larensis autem vicus a Rheno multo est remotior, quam ut ibidem in hunc Sanctorum interfectorum corpora projici potuerint. Dici quidem potest, hæc*

ad

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

ad Rhenum curru fuisse devecta, in eumque deinde conjecta; verum, id ut credat, nemo, quantum opinor, in animum sibi facile induxerit. Ewaldi *ergo in Larensi diœcesis Monasteriensis vico martyrii palmam adepti non sunt, ac proin nec ibi Christum antiquæ Saxonum genti prædicarunt. Rolevinckus nihilominus, cui Schatenus plus semel jam laudatus lib.* VI *Historiæ Westphalicæ pag.* 334 *suffragatur, in vico illo Sanctos paganis Evangelium annuntiasse, non tantum secundo, ut jam supra monui, verum etiam tertio de Situ et Moribus Westphalorum libro, cap.* 8 *apertissime docet. Ibi enim hæc memorat :* Occurrit memoria sanctorum martyrum duorum Ewaldorum, qui in parochia Laer superius nominata apostolatum suum inchoaverunt. Hanc reor primiceriam quoad fidem totius Westphaliæ: quod sic patet, quia ante Carolum (*Magnum nimirum*) quasi centum annis vixerunt, et prædicando certa indicia reliquerunt in ea primitivæ conversionis suæ, quæ permanent usque in præsens. Ego nihil certius, nihil vetustius reperire potui. *Conversionis indicia, quæ in vico Larensi ab* Ewaldis *relicta, Rolevinckus hic memorat, alia verosimillime non sunt, quam quorum jam supra lib.* II, *cap.* 1 *meminerat, de* Ewaldis *sic scribens :* Intrantes... (*sancti* Ewaldi) provinciam, (*antiquorum scilicet Saxonum*) venerunt in quemdam pagum seu villagium quoddam, nunc Laer dictum, ubi honorabiliter suscepti, verbum vitæ seminarunt, quod velut in terram cadens, bonum usque in præsens fructum facit salutis.

B

indicia, quæ Rolevinckus assignat,

36 Ibi etiam miraculis floridi, fontem de rupe traxerunt, cujus hæc, ut aiunt, causa fuit. Nam cum sitirent, cuidam pauperculæ dixerunt, da nobis bibere : Quæ respondens ait : Non habeo domini, et aquæ penuria fatigamur. Qui dixerunt : Deinceps non habebitis aquarum penuriam. Et pungentes rupem baculis suis, in diversis locis pulcherrimi fontes eruperunt, qui in amnem derivati, nullo æstatis tempore cessant effluere. Campum etiam speciosum et spaciosum in usum pauperum consecrarunt, qui usque hodie vocatur Sacrum pratum, in cujus medio prædictus fluvius currens, et oculis delectabile spectaculum, et animalibus suave præbet poculum. Fertur, quod divinitus crebro plagati sunt, qui arare pratum hoc contra testamentum Sanctorum, et in præjudicium pauperculæ communitatis attentarunt. *Hactenus Rolevinckus : verum anne campum pauperum usui in pago Larensi consecratum, amnemque, seu hujus fontes, quorum aquis idem pagus irrigatur, recte accipit pro indiciis, ex quibus de Larensium ad fidem conversione, ab* Ewaldis *facta, possit constare?* C *Amnis seu fluvius, qui vicum Larensem rigat,* Aa *vocatur; quod nomen multis aliis fluviis est commune. A Baudrando in Dictionario Geographico sic describitur :* Aa, seu Alpha, Aa id est aqua, fluvius parvus Germaniæ in Westphaliæ circulo, Stenofortiam oppidum ditionis Monasteriensis alluit, et duobus milliaribus Germanicis infra in Vectam fluvium evolvitur. *Fluviolum hunc ab* Ewaldis *prodigio esse excitatum, mihi minime persuadet Rolevinckus, utpote sæculi tantum decimi quinti scriptor, nec idoneo subnixus antiquitatis testimonio, sine quo res hujusmodi prodigiosas, atque alioquin incredibiles; nemo unus, nisi impense credulus, umquam admiserit.*

certam eam facere

37 *Ex populari traditione, quam a vero sæpissime aberrare, quisque novit, rem totam hausisse Rolevinckus videtur. Certe causam seu occasionem, qua Sancti in vico Larensi fontem excitarint, relaturus, loquendi modum præmittit, quo se illam habere tantum ex fama, sat aperte indicat.* Fontem, *inquit verbis num. præcedenti recitatis,* de rupe traxerunt, cujus hæc, UT AIUNT, causa fuit. *Adhæc nihil, quod Rolevincko suffragetur, vel in Beda, vel in alio, quem legerim, scriptore antiquo uspiam occurrit. Beda quidem in fine Passionis edendæ sic scribit :* Fertur autem, quia in loco, in quo (*sancti* Ewaldi) occisi sunt, fons ebullierit, qui in eodem loco usque hodie copiosa fluenti sui dona D perfundat. *Verum, præterquam quod venerabilis scriptor dubitantis modo hic loquatur, sermonem tantum facit de fonte, qui excitatus fuerit in loco, ubi Sancti martyrio coronati sunt; hoc autem in vico Larensi non accidisse, jam docui, idque ipsum infra dicenda amplius docebunt. Itaque, omnibus perpensis, parum admodum probabile apparet, præmemoratum amnem seu fontem, a quo vicus Larensis alluitur, prodigio fuisse ab* Ewaldis *excitatum, isque proinde a Rolevincko perperam accipitur pro indicio, ex quo de facta Larensium ad fidem per* Ewaldos *conversione, horumque adeo apud illos prædicatione constare possit. Idem etiam de Larensi campo, quem in usum pauperum Sancti consecrarint, esto judicium. Qua enim ratione campum illum ab his in usum pauperum consecratum concessumve fuisse, sat probari queat, nullo prorsus id testante monumento antiquo? An ex eo forsan, quod, qui campum illum seu pratum in pauperculæ communitatis detrimentum arare attentarunt, divinitus subinde fuerint puniti? Certe id Rolevinckus velle videtur verbis num. præcedenti recitatis, quibus etiam nonnulla vindictæ divinæ de dicti campi seu prati violatoribus sumptæ exempla proxime subjungit.*

non possunt, quemadmodum nec cultus

38 *Verum quid tum? Fuerint subinde (quod tamen mihi certum non facit Rolevinckus) divinitus puniti, qui præmemoratum pratum in pauperculæ communitatis detrimentum arare attentassent. Fieri id potuit, vel quod pauperum possessionem summa* E *injuria involarent, vel quod deessent venerationi* SS. Ewaldis *debitæ, in quorum forte honorem pia vel unius vel plurium munificentia pauperibus olim dictum pratum fuisset concessum. Sic etiam exponi potest, cur Sancti, ut pariter Rolevinckus loco supra citato testatur, in vico Larensi* Domini de Sacro prato *vulgariter nuncupentur : neque enim hujus appellationis reddi posse videtur aptior ratio, quam quod in ipsorum honorem olim prati, cujus appellantur* Domini, *facta fuerit donatio. Quippe, quæ quondam in quorumlibet Sanctorum honorem sive monasteriis sive pauperibus data fuissent, ea ipsismet Sanctis usitatissima loquendi formula dicebantur donata. Liquet id ex variis apud varios scriptores donationum chartis, quibus olim bona plurima in monasteria pauperesque pia fidelium contulit liberalitas. Itaque nec ex Larensi campo seu prato pauperum usui consecrato, quidquid etiam de hoc Rolevinckus scribat, vulgique sermones ferant, quidquam potest erui pro* Ewaldorum *apud Larenses prædicatione, horumque per illos ad fidem conversione reddenda indubia. Quod dum dico, idem etiam de antiquo Sanctorum apud Larenses cultu dictum* F *puta; neque enim ex fide in Larensi vico per* Ewaldos *prædicata antiquus horum ibidem cultus, ast ex hoc potius communis Larensium de fide, apud se per* Ewaldos *prædicata, opinio nata esse, videtur.*

antiquus, quo Sancti in dicto vico fuerit gavisi.

39 *Ita existimo, quod ex dictis sat recte cum Beda conciliari nequeat Sanctorum in vico Larensi prædicatio; absque hac autem antiquus illorum apud Larenses cultus aptissime queat exponi.* Ewaldi *scilicet primi omnium sanguine suo antiquam Saxoniam, quæ deinde amplam segetem protulit, fidei causa irrigarunt, sanctis regionis illius Apostolis jure merito idcirco annumerati. Factum hinc esse potest, ut Larenses, utpote in antiqua Saxonia positi, sibi illos in patronos Sanctosque tutelares antiquitus assumpserint, constantique deinde veneratione coluerint, dedicata etiam, quam Deo colendo exstruebant, eorum nomini ecclesia; quod postremum egisse illos, Schateni verba num.* 12 *recitata insinuant. Porro ex cultu antiquo, quo Sancti in vico Larensi aliisque antiquæ Saxoniæ locis honorati sunt, etiam factum reor, ut alii eorum martyrium eidem isti vico, alii contra vico Appellerbecano, oppidulo Croneburgico aut etiam comitatui Hoyensi adscripserint. Ast inde pro Sanctorum palæstra determinato cuidam loco affigenda nihil haberi posse, palam est ex jam dictis. Et vero Sanctos in vico Larensi martyrium passos non esse, supra nominatim*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *tim ostendi; id autem nec in ullo e tribus reliquis proxime memoratis locis certo factum esse, ex § sequenti patescet.*

§ IV. De Sanctorum palæstra tractatur ulterius, hancque nec vico Appellerbecano, nec alteri definito loco indubie posse affigi, ostenditur.

Sancti certissime nec in Croneburgico

Ex tribus locis, in fine § præcedentis memoratis, quæ an pro Sanctorum palæstra haberi queant, hic indagare proposui, duo occurrunt, Sanctorum martyrio indubie non illustrata, comitatus nempe Hoyensis, ad Visurgim situs, et Croneburgicum ducatus Montensis oppidulum, ad Wipperam seu, ut alii scribunt, Wupperam fluvium positum, tribusque circiter aut quatuor leucis horariis Colonia Agrippina remotum. A posteriori hoc loco indaginem exordior. Sanctos ibi martyrium passos esse, opinantur nonnulli. Ita quantum ad substantiam Schatenus, plus semel jam laudatus, lib. VI *Historiæ Westphalicæ pag.* 354. *Verum nullum omnino, qui hanc opinionem tueatur, expresso nomine designat, nec ullum ego, quantacumque etiam in excutiendis scriptoribus adhibita diligentia, invenire quivi. Opinati*

B *illud forsan sæculo præterito fuerunt nonnulli in Westphalia viri eruditi simul ac pii, qui, quamquam eam opinionem suam litteris non consignarint, eamdem tamen cum Schateno communicarint. Utut sit, Sancti indubie, ut mihi equidem apparet, Croneburgi martyrio coronati non sunt. Horum enim interfectorum corpora, teste Beda, in Rhenum fuere conjecta; est autem, ut mappas geographicas inspicienti patescet, illud oppidulum a Rheno remotius, quam ut id ibi esse peractum, fiat credibile. Quod si reponas, Sanctorum corpora curru forsan ad Rhenum fuisse translata, in eumque conjecta; respondeo, nec hoc, integra stante venerabilis Bedæ narratione, posse admitti. Etenim in ea hypothesi fuerint verosimillime Sanctorum corpora ad Rheni ripam Croneburgo viciniorem translata, ac proin prope Rheni et Wipperæ confluentes, qui locus (consule mappas geographicas) integris duabus leucis horariis Colonia Agrippina non distat, in Rhenum conjecta; necesse autem est, locum, quo id accidit, spatio multo longiori, quo integra subsistat Bedæ narratio, Colonia Agrippina fuisse remotum*

oppidulo, nec in comitatu Hoyensi

41 *Ea enim num.* 3 *Passionis edendæ sic habet :* Nec martyrio eorum (*sanctorum* Ewaldorum) cælestia defuere miracula. Nam cum perempta eorum corpora (*Rheno*) amni (ut diximus) a paganis essent

C injecta, contigit, ut hæc contra impetum fluvii decurrentis, per quadraginta fere millia passuum ad ea usque loca, ubi illorum erant socii, transferrentur. *Ita Bedæ narratio, cui, quæ deinde subduntur, apertissime indicant, sacra corpora per quadraginta fere passuum millia adverso Rheno Coloniam versus devecta, eoque nondum appulsa ex aquis fuisse extracta, humoque honorifice condita. Fuit ergo secundum Bedæ narrationem locus, quo Sanctorum interfectorum corpora Rheno fuere injecta, Colonia Agrippina quadraginta ut minimum passuum millibus dissitus, ac proin longe remotior, quam locus, quo Wippera in Rhenum evolvitur, seu quo duo hi amnes confluunt. Integra ergo stante Bedæ narratione, admitti nequit, ibidem Sanctorum corpora in Rhenum fuisse conjecta. Porro hinc jam consequitur, ut Sanctos in Croneburgico oppidulo martyrium passos non esse, certum omnino sit atque indubitatum. Nec minus certum est, id quoque in comitatu Hoyensi non accidisse. Etenim Sanctorum interfectorum corpora, ut jam sæpe ex Bedæ testimonio monui, in Rhenum fuere conjecta; ab hoc autem fluvio comitatus Hoyensis longissime distat, ut proinde ibi Sancti martyrio coronati non sint. Adhæc* Ewaldi, *ut ex numero quinto Passionis edendæ liquet, nonnullos habuere socios, hique, cum illi passi sunt, circa Rhenum degebant, Colonia Agrippina haud procul dissiti. Hinc mihi verosimile videtur, Sanctos ex Austrasia, trajecto Rheno, antiquam Saxoniam adiisse. Si ergo hi in comitatu Hoyensi passi essent, jam ingentem antea antiquæ Saxoniæ partem, Rhenum inter et Visurgim mediam, fuissent emensi; quod minime est admittendum.*

AUCTORE C. B.

passi sunt : id autem

42 *Etenim Beda, ut jam supra innui, num.* 3 *et* 4 *Passionis edendæ sat aperte docet, Sanctos, in antiquam Saxoniam vixdum ingressos, a paganis hujus regionis rusticis fuisse occisos. Adhæc id ipsum etiam expressis fere verbis tradunt Lectiones nostræ Mss., quarum num.* 10 *memini, ex Coloniensi antiquissimo ad SS. Apostolos Breviario depromptæ. Harum enim secunda hoc de* Ewaldis *habet exordium :* Progressi jam sancti Viri, in charitate Christi fundati, vix gentis incredulæ (*Saxonum*) terminos transiere, ac protinus villici cujusdam hospitio excepti nexi sunt causis morandi. *Ita præfata lectio, in qua deinde post nonnulla, quæ huc non faciunt, Sanctorum indicatur martyrium eo ipso loco esse patratum, quo a villico, ut primum Saxoniæ limites transierant, hospitio fuerant excepti. Nulla ergo ratione est probabile, fuisse illos in comitatu Hoyensi martyrio affectos, ac proin ibidem id non accidisse, certum omnino fit atque extra omnem controversiam positum. Restat, ut nunc inquiramus, an ullo argumento sat certo Appellerbecanus comitatus Marcani vicus pro indubia Sanctorum palæstra queat haberi. Wernerus Rolevinck, sæpissime jam laudatus, in Fasciculo temporum ad annum* 694 *sic scribit :* Westvalia convertitur ad fidem circa hæc tempora; ubi primum duo Edualdi, scilicet Albus et Niger, presbyteri sancti de Anglia venientes, prædicaverunt : qui ibidem in villa quadam, Laer dicta, suis precibus fontem de rupe duxerunt, et Campum sanctum, sic dictum usque hodie, consecrarunt in usus pauperum : ubi sæpe mira contigerunt contra testamentum Sanctorum volentibus facere, et horribiliter plagati sunt. Tandem martyrizati sunt in comitatu de Hoya prope Bremensem civitatem : corpora autem eorum translata fuerunt ad Coloniam. *Ita Rolevinckus, Sanctorum palæstram in comitatu Hoyensi indubitanter collocans; qua in re non minus, quam in asserenda Sanctorum in vico Larensi prædicatione, procul omni dubio ex dictis hallucinatus est.*

E

in vico Appellerbecano factum esse, Rolevinckus

43 *Verum postea apertissime mutavit sententiam. Etenim de Situ et Moribus Westphalorum, quod Opus post alterum mox memoratum concinnavit, hæc litteris prodit :* Actum est martyrium hoc (*SS. duorum* Ewaldorum) circa annum Domini septingentesimum die tertio mensis Octobris in diœcesi Bremensi, comitatuque Hoyensi. Alii dicunt, quod magis est verisimile, quod in quodam loco, qui nunc dicitur Appellerbeke, prope Tremoniam, hujusmodi martyrium sit celebratum. Et ibi memoria eorum solemnis est, et miracula ibidem facta referuntur. Potest dici pro concordia horum, quod in Hoyensi comitatu fuerunt lethaliter vulnerati, sed tamen reconvaluerunt. Et tandem in Appellerbeke, dum a prædicatione non cessarent, quantotius interfecti fuerunt. In hunc modum multæ Legendæ Sanctorum concordatæ sunt. Et sic potest salvari solemnis memoria, quæ in præfatis locis æque constanter prædicatur. *Solemnis Sanctorum memoria, quæ in comitatu Hoyensi et Appellerbecano vico constanter prædicatur, salvari etiam potest, seu, ut, clarius loquar, cultus ecclesiastici, quo Sancti ibidem usque ad Rolevincki ætatem constanter fuere gavisi, apta valet reddi ratio, etiamsi Sancti nec in uno nec in altero loco statuantur occisi. Liquet id ex iis, quæ num.* 39 *disserui. Quod pertinet ad modum, quo discordantes de Sanctorum palæstra sententias in concordiam adduci posse; verbis recitatis Rolevinckus affirmat, in absque ullo dubio rejiciendus est. Manifestum id fit ex num.* 35, *quo ea adduximus, ex quibus necessario consequitur, ut Sancti nullo alio loco, quam quo passi sunt, fidem prædicarint, ut adeo, cum in comitatu Hoyensi passi non fuerint, dici etiam nequeat, eos ibi fidem prædicasse, vulneraque lethalia accepisse.*

F

AUCTORE C. B.

pisse. Ineptus ergo est conciliationis modus a Rolevincko assignatus. Utut sit, sese equidem hic scriptor a priori, qua Saxctorum palæstram comitatui Hoyensi indubitanter adscripserat, opinione recessisse, verbis recitatis apertissime declarat; quod ab illo fieri supra innueram.

et Schatenus verosimilius pronuntiant,

44 *Dispiciamus modo, quid de altera, quam ut verosimiliorem amplectitur, opinione statuendum sit. Vult itaque (vide verba proxime huc transcripta) verosimilius esse, Sanctos in Appellerbecano prope Tremoniam vico martyrii palmam esse adeptos. In hanc opinionem manibus pedibusque etiam concedit Schatenus, lib.* VI *Historiæ Westphalicæ pag.* 354 *sic scribens :* Id (*SS.* Ewaldorum *martyrium*) quidam in Larensi pago haud procul Horstmaria in diœcesi Monasteriensi, alii Croneburgi in oppido ducatus Montensis factum opinantur. Certius illi, qui in vico Appelderbeca comitatus Marcani haud procul Tremonia martyrio affectos contendunt; istic enim villa et molendinum, quæ a morticino loco nomen servant : posteri tamen, ex quo post Christiani facti, locum inter monumenta sacra coluerunt. Istic in propinquo Embscara fluvius, in quem martyrum corpora provoluta, et secundo aquarum fluxu in Rhenum delata sunt; postquam Rheno excepta, mutato naturæ cursu, visa sunt
B per adversum flumen innatare, et quadraginta fere millia passuum ascendere, dum ad ostensum cælesti radio quietis locum pervenirent. Cetera, quæ ostenduntur, non martyrii, sed hospitii stationisque loca fuerunt. Nam et a primo in Westfaliam ingressu comitatum Hoyanum adiisse feruntur. Inde Westfaliam annunciando Christi legem apostolico ritu peragrasse. Ac cum in Larensi vico benigniores proniores que reperissent ad Christi doctrinam audiendam, perstitere aliquamdiu apud incolas. *Hactenus laudatus Schatenus, multa asserens, quæ ex supra probatis corruunt. Quæ vero de Sanctorum palæstra disserit, quæque pro hac in vico Appellerbecano seu Appelderbecano locanda affert in medium, æstimari ex dicendis poterunt. Antequam progrediar, lubet adhuc proponere, quid etiam ad propositum nostrum scribat Hermannus Fley, dictus* Stangefol, *supra adhuc laudatus.*

certumque etiam putat Fleyus; verum id nec ex villa, quæ ibidem a cæde vocatur,

45 *Hic in Præfatione ad Annales circuli Westphalici cap.* 9 *num.* 5 *quantum ad substantiam memorat, Sanctos* Ewaldos *in Appelterbeck martyrio coronatos esse, idque ex antiquis hujus loci monumentis fieri manifestum. Esse quippe illic, prout a vulgo hodieque vocatur, homicidarum seu homicidii villam, quam homicidarum, cum Sanctos interfecere, incolebat præcipuus. Itaque hos in Appellerbecano vico esse interfectos, non tantum verosimilius, ut*
C *Rolevinckus et Schatenus, sed etiam certum putat laudatus Hermannus. Verum an hic scriptor sat solidis fidemque indubitatam creare natis rationum momentis innititur? Id mihi equidem non apparet. Quod enim ait, in vico illo exstare villam, quæ hodieque Teutonice* Morderhoff *seu* Mordthoff, *id est,* Homicidarum *seu* Homicidii villa, *vel etiam, ut post Gelenium de Coloniæ Agrippinensis magnitudine pag.* 288 *per verba proxime recitata vult Schatenus,* Mortmuhl, *id est,* Homicidii *seu* Latrocinii molendinum *nuncupetur, istud utique rem minime evincit. Potuit quippe villa illa seu molendinum a quorumcumque aliorum cæde ibi patrata antiquitus sic appellari, temporis lapsu ex hominum memoria deleri hæc appellationis causa, atque idcirco postmodum ab* Ewaldorum *martyrio repeti per posteros, utpote qui illos in vico Appellerbecano singulari quodam modo coli cernerent, aliamque, quam quod ibi isti passi essent, cultus causam non haberent in promptu. Hinc jam quisque facile colliget, qui, quod verbis proxime huc transcriptis ait Schatenus, præmemorata villa seu molendinum inter monumenta sacra coli potuerit a posteris, nec tamen hinc necessario sit consequens, ut ibidem Sancti martyrium indubie sint passi.*

46 *Essent tamen Sancti in villa illa seu molendino certissime passi, si veritati congruerent, quæ laudatus Hermannus cap. citato, num.* 6 *commemorat. Ait enim, prædictæ villæ seu molendini villico, hujusque posteris in perpetuam patratæ cædis pœnam fuisse injunctum, primo quidem ut lampadem coram* SS. Ewaldorum *statuis semper ardentem sumptibus suis tenerent; deinde ut secunda atque etiam tertia Octobris die, qua sanctorum Martyrum festiva lux celebratur, singularis his venerationis exhiberent officia; ac tertio denique, ut tum certam tritici mensuram erogarent; atque hoc quidem debito, ut addit, præfata villa, abrogata licet in vico Appellerbecano cum Sanctorum cultu religione Catholica, nondum eximitur. Hæc fere quantum ad substantiam Hermannus. Verum omni prorsus verisimilitudine destituitur, isthæc, quæ memorat, fuisse ipsimet villico, Sanctorum interfectori, in perpetuam patratæ cædis pœnam injuncta. Beda enim in Passione edenda num.* 4 *sic scribit :* Quod (*Sanctorum martyrium*) cum satrapa ille, quem (*Sancti*) videre volebant, audisset, iratus est valde, quod ad se venire volentes peregrini non permitterentur; et mittens occidit, *qui* Ewaldos *necarant, vicanos* illos omnes vicumque incendio consumpsit. *Cum ergo, uti his verbis Beda testatum facit, vicani omnes, qui Sanctos occiderant, ac proin etiam præfatæ villæ villicus, mox satrapæ regionis jussu, re audita, fuerint per-*
E *empti, neutiquam sane verosimile est, hæc, quæ refert Hermannus, præmemorato villico hujusque posteris in perpetuam cædis patratæ pœnam fuisse injuncta. Adhæc Saxones ad fidem Christianam conversi non sunt, nisi jam centum circiter annis post* Ewaldorum *necem elapsis. Quare etiam vel ex hoc capite credibile non est, apud gentem usque ad Caroli Magni tempora Christianorum sacris maxime inimicam statutum fuisse, ut, qui Sanctos interfecerant, perpetuam in pœnam iis, quæ recenset Fleyus, venerationis illos prosequerentur obsequiis.*

D *nec ex iis, quibus hujus villæ villicus erga Sanctos*

fuit adstrictus, venerationis officiis indubitatum efficitur.

47 *Itaque fieri quidem potest, ut, duobus circiter tribusve aut etiam pluribus post necem* Ewaldorum *sæculis elapsis, conversaque jam dudum ad fidem antiquorum gente Saxonum, Sancti nostri iis, quæ Fleyus memorat, venerationis officiis in villa, quæ hodieque* Homicidarum *seu* Homicidii villa *dicitur, honorari cœperint, idque præfatæ villæ villico in perpetuam cædis illorum ibidem, ut putari potuit, patratæ pœnam fuerit injunctum. Verum cum id villico, Sanctorum interfectori, ex dictis injunctum non fuerit, argui hinc non potest, Sanctos in dicta villa fuisse necatos, utut ubi venerationis signis a Fleyo memoratis honorari quondam solitos. Qui quippe Sancti in villa sæpissime jam memorata singularem illam venerationem nancisci potuerint, nec tamen propterea necesse sit, ut ibidem fuerint passi martyrium,*
F *ex iis, quæ num.* 45 *disserui, unusquique facili negotio intelliget. Sic etiam, vico Appellerbecano non affixa Sanctorum palæstra, facile queunt exponi ea, quæ in Collectaneis nostris consignata reperio his verbis :* Atque is villicus, *villæ scilicet jam supra sæpissime laudatæ,* cum adhuc Catholica istic vigebat religio, quot hebdomadibus semel, cum scilicet signum datum fuit, ex agri etiam laboribus se ad templum Sacri in Ewaldorum honorem audiendi causa conferre necesse habuit, multa magna præstituta, si omisisset. *Itaque ex veneratione, qua in villa Appellerbecana, ab homicidio nuncupata, Sancti gaudent, esse hos ibidem indubie passos, non magis potest concludi, quam ex ipsiusmet villæ nuncupatione ab homicidio repetita. Dispiciamus modo, an id aliunde fieri indubitatum non valeat. Schatenus sæpissime jam laudatus sat aperte indicat, nullum omnino suppetere antiquitatis monumentum, ex quo pro affigenda vico Appellerbecano Sanctorum palæstra quidquam habeatur. Postquam enim Historiæ Westphalicæ lib.* VI *pag.* 354 *de* Ewaldorum *palæstra, aliisque ad hos spectantibus nonnulla disseruit, hæc subdit :* Nihil in his certius, quam tradita majorum fides, ad quam hujusmodi referri debent; nam multa etiam ob vetustatem et incuriam scriptorum obscura.

48 *Sunt ergo, quæ Schatenus de Sanctorum palæstra*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *Nec ex Breviarii antiquissimi lectione res potest evinci;*

læstra vico Appellerbecano affigenda tradit, ex sola majorum traditione deprompta, uti ipsemet his verbis non obscure indicat. Verum hæc sine ullo antiquitatis monumento fidem certam atque indubitatam facere non valet. Ut ergo Sanctorum palæstra vico Appellerbecano indubie affigenda probetur, amplius aliquid quam traditio requiritur. Hinc etiam illam huic vico Schatenus indubie non affigit. At, qui hoc facit, Hermannus Fley capite supra laudato citat plus vice simplici Lectionarium Latinum ecclesiæ SS. Apostolorum in Colonia. Suspicor hoc Lectionarium non multum differre ab antiquissimo Coloniensi ad SS. Apostolos Breviario, ex quo nostræ de SS. Ewaldis *Lectiones, num.* 10 *memoratæ, notantur desumptæ. Utut sit, certe in harum tertia opportune ad institutum nostrum hæc leguntur:* Hos itaque (*sanctos* Ewaldos) peremptos in villa Appelderbeke, super rivulo Embiscara ibidem in palustria loca eos projecerunt. Post majoris invidiæ stimulis excitati homicidæ sceleratissimi, vel potius facinore commisso pavidi, occulendi gratia sanctorum Hospitum corpora inde extracta in Rhenum projecerunt. *Sunt ergo, ut his verbis diserte declaratur, Sancti in vico Appelderbecano seu Appelerbecano martyrium passi, hacque de re dubitari nequit, si modo certa sua atque indubitata laudato Coloniensi Breviario constet fides. Verum hoc, utut forte* (*vide num.* 10) *jam a quinque circiter sæculis conscriptum, ab* Ewaldorum *ætate multo est remotius, quam ut rebus, quas de his in Lectionibus suis memorat, sat tuto fidi queat. Duo nostra Breviaria Coloniensia antiquiora excusa, alterum anni* 1498, *alterum anni* 1577, *Lectionem Breviarii antiquissimi Ms. Coloniensis tertiam mox memoratam fere etiam ad verbum exhibent, resectis tamen verbis, mox huc transcriptis, quæ Sanctorum martyrium vico Appellerbecano adscribunt.*

B

dubia enim ipsis deinde Breviarii excusi concinatoribus visa est,

49 *Lectionem illam integram, prout in excusis habetur, huc transcribo.* Unde quoque ferocius diabolicæ crudelitatis face incandens sceleris conjurata societas Dominicæ immolationis mysterio operam dantes (*sanctos* Ewaldos) cum violentia invadit, sacra spargit, ipsosque diripiendo et temere tractando, Album velocius gladio jugulare, Nigrum autem Ewaldum supplicio longiori excrucians, membris misere discerptis interimere præsumpsit. Quos itaque peremptos, aut majoris invidiæ stimulis excitati homicidiæ sceleratissimi, vel potius facinore commisso pavidi, occulendi gratia sanctorum Hospitum corpora in Rhenum projecerunt. *Ita hactenus in excusis præfata Lectio, in qua nullum plane verbum, ex quo Sanctos in vico Appellerbecano martyrium passos esse, utcumque colligas.*

C

Vix dubitem, quin, qui duo nostra memorata Breviaria excusa concinnarunt, præ oculis habuerint præfatam Lectionem Ms., in qua Sanctorum palæstra Appellerbecano vico annectitur. Quapropter, cum omnia prorsus verba, quibus hoc in illa fit, ab iis, quas adornarunt Sanctis, Lectionibus resecuerint, dubitasse utique videntur, an Ewaldi *vere in dicto vico martyrium passi fuerint. Et vero ea de re non immerito, ne amplius quid dicam, dubitare potuisse, mihi videntur. Etenim ex dictis opinio, quæ Sanctos in vico Appellerbecano martyrio coronatos ponit, omni prorsus antiquitatis testimonio destituitur, nequeuntque fidem certam creare ea, quæ ab illius patronis afferuntur, rationum momenta, utpote a sola fere repetita populari traditione; quæ, quamquam frequenter quidem incerta sit, falsitatisque suspecta, hic tamen præcipue pro tali idcirco est habenda, quod cum Beda, cujus testimonio standum reor, sat recte componi haut queat, uti nunc probare aggredior.*

nec sat conciliari potest cum Beda;

50 *Venerabilis itaque Ecclesiasticæ gentis Anglorum Historiæ conditor in Passione edenda num.* 4 *sic scribit:* Rapuerunt eos (*sanctos* Ewaldos) subito, et interemerunt; Album quidem Hewaldum veloci occisione gladii, Nigellum autem longo suppliciorum cruciatu, et horrenda membrorum omnium discerptione: quos interemptos in Rhenum projecerunt. *Ac, paucis deinde interpositis, num.* 5 *ita prosequitur:* Nec martyrio eorum (Ewaldorum) cælestia defuere miracula. Nam cum peremptа eorum corpora amni (ut diximus) a paganis essent injecta, contigit, ut hæc contra impetum fluvii decurrentis, per quadraginta fere millia passuum, ad ea usque loca, ubi illorum erant socii, transferrentur. *Sanctorum ergo interfectorum corpora in Rhenum a paganis fuisse conjecta, venerabilis Beda docet, ut jam plus semel monui; atque id quidem, quemadmodum verba jam recitata fidem faciunt, ita aperte, ut, qui Sanctorum corpora in amnem illum fuisse conjecta, iverit inficias, cum scriptore illo, ac proin etiam cum historica veritate certissime pugnet. Hinc porro mihi, ne dicam ab omni prorsus verosimilitudine alienum, certum equidem minime apparet, Sanctos in vico Appellerbecano, Tremonia haud procul dissito, subiisse martyrium. Ut sic animo afficiar, facit prædicti vici a Rheno distantia, quæ decem circiter leucas horarias complectitur, quæque proinde tanta est, ut, si in Appellerbeke Sancti fuissent necati, horum ibi corpora in Rhenum conjici non potuissent.*

AUCTORE C. B.

51 *Aiunt quidem Schatenus verbis supra recitatis, Gelenius de Coloniæ Agrippinensis magnitudine pag.* 288, *aliique nonnulli, Sanctorum, haud procul Tremonia cæsorum, corpora in Imscharam seu, ut alii scribunt, Embischarum aut Emscharam fluvium, cujus aquis vicus Appellerbecanus alluitur, fuisse conjecta, indeque, secundo aquarum fluxu Rheno illata, miraculose adverso amne per quadraginta fere passuum millia Coloniam versus esse devecta. Verum si Sanctorum interfectorum corpora, ut scriptores illi volunt, in Imscharam conjecta, secundo tantum aquarum hujus fluvii cursu in Rhenum fuerint delata, non video, qui Beda, salva veritate, scribere potuerit, fuisse illa a paganis in Rhenum conjecta. Difficultatem animadvertit Fleyus sæpissime laudatus. Hinc illam, ut Sanctorum palæstram in Appellerbeke locandam tueatur, dissolvere conatur, huncque in finem in Præfatione ad Circuli Westphalici Annales capite nono plus semel jam citato n.* 8 *verbis Germanicis, Latine a me redditis, sic scribit:* Quod venerabilis Beda lib. v, cap. 11 ait, SS. Ewaldorum corpora ab interfectoribus in Rhenum fuisse conjecta; intelligi id non debet IMMEDIATE factum, quasi illa in Appelterbecke Rheno fuerint injecta; sed MEDIATE, ita ut ab interfectoribus, ut cædes lateret regionis satrapam, in Embscharam fluvium fuisse provoluta, indeque (modone naturali, an supernaturali Deus novit) per Mengede, Castorp, Crange, Horst, Wellem, Überhauss, infra Ruhrort ex adverso Orsaw in Rhenum esse delata, atque ita ex Appelterbecke prope Cæsaris-Werdam ad quadraginta millia passuum prodigiose per aquam esse devecta, quemadmodum venerabilis Beda loco citato affirmat.

hunc idcirco non tam interpretatus est,

E

F

52 *Ita Fleyus difficultatem, quæ ex* Ewaldorum *in Rhenum conjectione, per Bedam asserta, contra suam de horum palæstra opinionem oritur, studiose laborat dissolvere. Verum an sat felici successu? id mihi equidem non apparet. Quis enim ita umquam locutus est historicus, ut a militibus v. g. arma in flumen aliquod conjecta asseruerit, in quod hæc non nisi ope fluminis alterius, in quod fuere conjecta, aquarum fluxu esse delata, voluit significatum? Absonus sane foret hic scribendi modus, magisque philosophorum tricis, quam historicæ sinceræque veritati accommodatus, huncque propterea a venerabili Beda, sensa sua nude aperteque, ut historicum decet, explanare solito, usurpatum hic fuisse, non reor. Itaque Fleyus verbis supra huc transcriptis venerabilem Bedam non tam interpretatus est, quam ad suam opinionem violenter contorsit, difficultatique idcirco, quam solvere meditabatur, vim integram reliquit. Eadem quoque scriptorem illum interpretandi seu potius contorquendi libertate utitur, dum Sanctorum interfectorum corpora ad quadraginta millia passuum per aquam prope Cæsaris-Werdam advecta scribit, Bedamque pro hoc asserto laudat.*

quam ad mentem suam contorsit Fleyus;

Sic

AUCTORE C. B.

Sic quippe quadraginta passuum millia, per quæ Beda Sanctorum corpora solo Rheno adverso Coloniam versus delata scribit, partim attribuit itineri, quod hæc per Rhenum adversum confecere, partim vero itineri, quod eadem per Imscharam secundo aquarum fluxu absolvisse contendit. Mitto, ex Bedæ opinione Sanctorum corpora prope Cæsaris-Werdam non posse esse appulsa, quod tamen laudatus Fleyus, verbis proxime recitatis, pro se Bedam laudans, etiam scribit.

qui etiam ex iis, quæ de via, qua Sanctorum corpora ad Imscharam

53 *Verum, utut hic scriptor venerabilem gentis Anglorum historicum habere sibi adversum videatur, idque forte præcipue in opinione, qua Sanctorum martyrium in vico Appellerbecano accidisse autumat, is nihilominus, ut hanc utcumque confirmet, in Præfatione ad Annales Circuli Westphalici, cap. sæpissime citato num.* 6 *et* 7 *ait, sese in Apellerbecke villam supra memoratam, quæ a cæde seu homicidio nomen habet, propriis oculis vidisse, ibi eamdem hactenus videri posse, esseque* Ewaldorum *historiam loci incolis optime perspectam; adhæc ibidem etiam conspici viam, qua* Ewaldorum *interfectorum corpora ad Imscharam fluvium a rusticis fuere protracta, in eumque conjecta; nosse porro, narrare tam acatholicos quam Catholicos, viam illam nec rore, nec pluvia umquam irrigari. Hæc loco cit.*

B *quantum ad substantiam Fleyus; quibus tamen hic non magis, quam aliis rationum momentis, jam supra discussis ac confutatis, rem, quam contendit, reddit evictam. Plusculum quidem quid roboris non nemini forte habere videbitur, quod de via, quæ numquam vel rore vel pluvia irrigetur, is scriptor adjungit; verum nec hinc res certa fieri potest atque indubitata. Viam illam nec rore nec pluvia umquam irrigari, e simplicioris forte ingenii hominibus, reique, quam narrabant, haud satis gnaris, nedum expertis, dumtaxat audiverit Fleyus. Adhæc brevisne, an longa sit dicta via, apertane, an arboribus contecta, is scriptor non exponit. Posset forte, si ea penitius foret cognita, absque miraculo expont, qui numquam vel rore vel pluvia irrigetur. Quod si tamen id fiat miraculo, erit hoc fere continuum, fueritque etiam verosimillime ab emunctioris naris hominibus plus semel observatum.*

fuerint protracta, rore et pluvia

54 *Ut quid ergo Fleyus nullum hujusmodi fide dignum nominatim laudat testem, qui memoratam viam, vicinis terris seu rore seu pluvia copiose madefactis, aridam penitus jacere ac siccam, distincte a se observatum, sit testatus? Aptum sane sic pro dicto prodigio argumentum habuisset. Verum enimvero puto ego, Fleyo testem hujusmodi, quem adduceret in medium, verosimillime defuisse. Certe ego, si unum Fleyum exceperis, nullum omnino sive recentiorem,*

C *sive antiquiorem scriptorem invenire quivi, qui memoratum prodigium litteris consignet. Imo etiam altissimum de hoc servatur silentium ab ipsismet laudatis Rolevincko et Schateno, qui tamen Sanctorum palæstram in vico Appellerbecano esse locandam, verosimilius putant, quique propterea inde hanc opinionem suam confirmare potuissent. Dicesne forsan, illud hos scriptores non habuisse perspectum? Verum, sit ita: argumento id erit, prodigium, utpote ipsos latens scriptores Westphalos, a paucis dumtaxat celebrari; quod tamen, si veritati foret consonum, non posset non plurimorum ore celebratissimum haberi. In Collectaneis nostris tantum dicitur, rore numquam irrigari viam, qua Sanctorum interfectorum corpora ad Imscharam fuerunt protracta. En verba:* Aiunt,... rorem non assuevisse solum irrigare, qua illorum (*sanctorum* Ewaldorum) corpora protracta fuerunt ad flumen, *Imscharam nimirum. Facilius fieri potest, ut rusticana plebecula, præjudiciis falsave rerum specie decepta, locum aliquem credat rore non irrigari, quam ut id etiam pluvia non fieri, inducat in animum: primum enim non æque prompte ac secundum, utut utrumque falsum fuerit, falsum esse, ubique et semper deprehendet.*

55 *Forsan itaque Appellerbecani, inveteratis de Sanctorum apud se martyrio præjudiciis occupati, falsaque quadam rerum specie decepti, primo quidem viam, qua Sanctorum corpora ad Imscharam fuerunt protracta, rore numquam irrigari, ab aliquot sæculis crediderint, lapsuque deinde temporis, id nec pluvia fieri, nonnulli magis creduli in animum etiam absque rei examine induxerint. Hoc pacto factum esse potest, ut, nec rore nec pluvia præmemoratam viam umquam irrigari, nunc etiam apud Appellerbecanos fama obtineat; quæ quidem ob dicta tam parvi ponderis mihi videtur, ut nec ab ipsomet Fleyo admittendam fuisse putem, nisi hic in opinionem, quæ Sanctos in Appellerbeke passos statuit, quæque ex illa præsidium accipit, justo fuisset propensior. Utut sit, etsi prodigium, hic jam discussum, nondum sit ex dictis apertæ falsitatis convictum, unicuique saltem admodum debet esse suspectum. Quapropter ex eo, ut Sancti in vico Appellerbecano martyrium passi probentur, nihil omnino certi potest confici; cum præsertim Bedæ narratio, qua Sanctorum interfectorum corpora in Rhenum referuntur conjecta, veritati indubie sit conformis, ex eaque secundum dicta consequi videatur, ut Sancti in dicto Appellerbecano vico martyrium passi non fuerint.*

D *numquam irrigari solita commemorat, opinionem suam certam non facit:*

56 *Itaque, quidquid pro illorum palæstra ibidem collocanda Fleyus adducat, dubium mihi equidem semper manet, ne dicam vero prorsus absimile, tam procul a Rheno Sanctos passos esse. Ut sic existimem, etiam suadent duo alia argumenta, quorum unum pariter ex Beda, alterum ex ipsismet Fleyi verbis num.* 51 *recitatis partim repetitur. A posteriori duco initium. Fluvius Imschara eam aquarum copiam in Appellerbeke habere non videtur, ut Sanctorum interfectorum corpora, in illum conjecta, secundo illarum fluxu illinc in Rhenum deferri potuerint. Colligere id fas est ex ipsis mox memoratis, quæ num.* 51 *huc transcripsi, Hermanni Fleyi verbis. His enim ille scriptor dubitare sese indicat, modone naturali an supernaturali factum sit, ut Sanctorum corpora, in Imscharam conjecta, ex Appellerbeke per fluvii hujus alveum in Rhenum fuerint delata; hac autem de re dubitaturus fuisse, non videtur, nisi aquarum, quas habet Imschara, paucitatem novisset. Et vero ea aquarum copia, quæ vehendis humanis corporibus sufficiat, in vico Appellerbecano non esse Imscharam, etiam intelligitur tum ex ipso vici hujus situ, tum ex antiquissimi Breviarii Coloniensis Ms. Lectione supra plus semel laudata. Vicus enim Appellerbecanus haud procul ab Imscharæ fontibus situs est; fluvii autem, ac præcipue fluvioli seu torrentes, qualis est Imschara, solent ad fontes suos admodum esse parvi, nec majoris molis rebus vehendis apti.*

binis adeo adhuc contra hanc argumentis, E

57 *Quod jam pertinet ad dictam Breviarii Coloniensis antiquissimi Lectionem, hæc ad propositum nostrum sic habet:* Hos.. (*sanctos* Ewaldos) peremptos in villa Appelderbeke, super rivulo Embiscara ibidem in palustria loca eos projecerunt. Post majoris invidiæ stimulis excitati homicidæ sceleratissimi, vel potius facinore commisso pavidi, occulendi gratia sanctorum Hospitum corpora inde extracta in Rhenum projecerunt. *Quibus verbis cum significetur, Sanctorum corpora ex fluvio Imschara, in cujus palustria loca fuerant projecta, ab homicidis, ut ea occulerent, fuisse extracta atque in Rhenum conjecta, argumento id est, eam Imscharæ fluvio in vico Appellerbecano, scilicet Octobris præsertim initio, quo Sancti passi sunt, quarum copiam non esse, quæ humanis occultandis corporibus, proculve inde avehendis sufficiat. Verosimillimum itaque ex jam dictis apparet, Sanctorum corpora ex Appellerbeke in Rhenum secundo Imscharæ fluxu absque miraculo non potuisse deferri. Quare necesse est, ut in Fleyi, Gelenii aliorumque opinione, qua Sanctorum in Appellerbeke interfectorum corpora in Imscharum ibidem injecta indeque in Rhenum delata statuuntur, duo verosimillime facta admittantur miracula; alterum, quo Sanctorum corpora contra impetum Rheni decurrentis, teste Beda, Coloniam versus sunt devecta; alterum, quo eadem ex vico Appellerbecano in Rhenum secundo Imscharæ fluxu delata contendunt.*

quorum alterum partim ex ipsismet F

58 *Verum*

Fleyi verbis,

A 58 *Verum hoc secundum miraculum minime admittendum videtur. Præterquam enim quod nullo nitatur antiquitatis testimonio, ficta apparet aut certe gratis asserta, ex qua illud consequitur, Sanctorum ex Appellerbeke in Rhenum secundo Imscharæ fluxu illatio. Adhæc in Breviarii Coloniensis Ms. Lectione supra jam pluries laudata dicuntur Sanctorum corpora in Rhenum ab homicidis conjecta; non autem ex Appellerbeke in hunc fluvium secundo Imscharæ fluxu delata. Cum ergo hoc Breviarium, utpote ex dictis valde antiquum, Rolevinckum, Gelenium aliosque scriptores recentiores supra memoratos ætate verosimillime superet, hocque Sanctorum corpora ex Appellerbeke in Rhenum secundo Imscharæ fluxu delata non memoret, videtur id a recentioribus illis scriptoribus confictum aut certe gratis esse assertum. Viderint hi scilicet, majorem esse vici Appellerbecani a Rheno distantiam, quam ut in hunc (quod tamen ob Bedæ testimonium negare non poterant) Sanctorum ibidem interfectorum corpora fuisse conjecta, utcumque foret credibile. Certi nihilominus non deserere opinionem, quæ Sanctos in vico Appellerbecano passos statuit, eorum idcirco corpora ex eodem vico in Rhenum secundo Imscharæ fluxu delata, nullo licet idoneo testimonio suffulti, asseruerint. Verum, cum id ex dictis absque miraculo fieri potuisse, parum sit verisimile, opinio etiam, in qua id*
B *nihilominus sine ullo fundamento adstruendum est, parum mihi vel ex hoc solo capite verosimilis apparet.*

alterum ex Beda repetitur, in medium adductis,

59 *Ut porro hæc magis magisque infirmetur, venio nunc ad alterum argumentum, quod, ut supra dixi, a Beda repetitur. Sancti, ut ex dictis tota venerabilis Anglorum historici narratio innuit, in illo antiquæ Saxoniæ vico, in quem, hanc regionem vixdum ingressi, primo diverterunt, passi sunt martyrium: hoc autem cum opinione, quæ Sanctos in Appellerbeke necatos sustinet, neutiquam componi posse videtur. Rem sic probo:* Ewaldi *secundum dicta verosimillime ex Austrasia, trajecto Rheno, antiquam Saxoniam sunt ingressi. Et Rhenum quidem vel prope Coloniam vel hanc civitatem inter et Rheni ac Lippiæ confluentes trajecisse videntur. Utrumlibet statueris, verosimile non apparet, vicum Appellerbecanum fuisse, in quem Sancti in antiqua Saxonia primo diverterint. Si enim prope Coloniam illos Rhenum trajecisse velis, pervenire non potuerunt in vicum Appellerbecanum, nisi trajecto, qui hunc inter et Coloniam Agrippinam interjacet, sat longo terrarum tractu; hunc autem tunc (vide dicta num. 4 et 5) vel adhuc saltem ex parte tenebant Boructuarii, vel totum fere, his pulsis, antiqui Saxones in potestatem*
C *suam redegerant atque occuparant. Si regionem adhuc tenebant Boructuarii, non video, cur his, qui etiam erant ethnici, præteritis, ad Saxones ethnicos Christi prædicandi causa Sancti transierint. Si vero tunc totum fere illum terrarum tractum, quod ob dicta num. 4 et 5 forte admitti potest, antiqui Saxones occuparant, non paucos vicos, Saxonibus inhabitatos, Sancti verosimillime, antequam in Appellerbecanum venirent, transire debuerunt. In hunc ergo, Saxoniam vixdum ingressi, primo divertisse non videntur; unde ob dicta consequitur, ut nec ibi passi videantur martyrium. Quod si porro velis, Sanctos trajecisse Rhenum, non prope Coloniam, sed hanc civitatem inter et Rheni Lippiæque confluentes, idque haud procul ab his confluentibus, quod verosimillimum esse, ex dicendis facile colliges; quod si, inquam, hoc velis, sic Sanctos, Saxoniam vixdum ingressos, in vicum Appellerbecanum, cum hunc inter et Rheni Lippiæque confluentes alii plures Saxonum vici fuerint medii, primo divertisse, multo minus erit credibile. Unde consequitur, ut etiam, Sanctos ibidem martyrio coronatos esse, multo minus credibile sit habendum.*

Sanctorum palæstram nec vico Appellerbecano,

60 *Itaque, hisce perpensis omnibus, magis magisque dubium mihi fit, an Sancti in vico Appellerbecano passi sint martyrium. Imo hos ibidem martyrium passos non esse, vix non certum reddere videntur, quæ hactenus in medium adduximus. Ast erit fortasse non nemo, cui mirum videatur, a me rem, quæ viris non paucis, etiam eruditis, visa est verosimillima, vocari in dubium, imo vix non etiam omni verisimilitudine destitutam pronuntiari. Ut hac me qualicumque objectione expediam, respondeo, non me primum esse, cui ita visum sit existimandum. Etenim Gamansius, Societatis nostræ sacerdos, inter Scripta plurima, quæ ad Majores nostros, de Sanctis tractantia, benigne transmisit, unum dedit non contemnendum sub hoc titulo:* Sancti antiquæ Saxoniæ, quæ hodie Westphalia, tutelares, qui eam initio gentis ad Christum adductæ meritis et miraculis viventes illustrarunt, aut post obitum in eam commigrarunt, corporibus eorum sacris aliunde religiose adductis. *In hoc autem Scripto de* Ewaldis *tractatur primo loco, deque his opportune ad institutum nostrum laudatus Gamansius sic scribit:* Brevi (*sancti* Ewaldi) arentes gentilium terras suo sanguine ita irrigavere, ut qui deinde coloni ad hunc saxeum nuper agrum excolendum accessere, optatos fructus colligere potuerint. De loco martyrii non liquet. *Itaque de Sanctorum palæstra non constare, existimavit Gamansius, atque adeo eam in vico Appellerbecano non esse indubie collocandam. De Sanctorum palæstra dubitare etiam videtur Cratepolius. Etenim in suo de Sanctis Germaniæ tractatu de* Ewaldis *agens, altum omnino de loco, quo hi martyrio coro-* E *nati sint, servat silentium, quamvis interim ea recenseat, quæ cum palæstræ mentione aptius fuissent conjuncta.*

nec alteri determinato loco posse affigi, concluditur.

61 *Ceterum laudatus Gamansius non tantum dubitavit, foretne Sanctorum palæstra in vico Appellerbecano collocanda; verum etiam eam ibi collocari non posse, pro certo habuit. Etenim in scripto supra laudato verbis jam recitatis proxime hæc subdit:* Haud procul a Rheno (*sanctos* Ewaldos) in antiqua Saxonia passos fuisse, Beda eorum temporum scriptor indubitatum effecit. *Sunt ergo ex Gamansii mente Sancti haud procul a Rheno, ac proin non vico Appellerbecano, utpote qui decem circiter leucis horariis a Rheno distet, martyrium perpessi. Hæc sane Gamansii opinio ob irrefragabilem Bedæ auctoritatem mihi admodum probabilis, imo vix non certa apparet. Cum enim Beda in Passione edenda doceat, Sanctorum interfectorum corpora in Rhenum fuisse conjecta, hæcque ex loco, quo id accidit, per quadraginta fere passuum millia Coloniam Agrippinam versus esse devecta, statuendum mihi videtur, Sanctos, haud procul admodum a Lippiæ et Rheni confluentibus posteriori hoc fluvio trajecto, antiquam Saxoniam esse ingressos, ibique martyrio esse coronatos; quo vero id loco factum sit, determinari non posse, ex dictis quisque jam facile intelliget. Poterit etiam,* F *quantum existimo, ex disputatis commode colligi, quid de supra memoratis Rolevincki, Schateni, Fleyi, uti etiam Gelenii, qui ab his non dissentit, circa Sanctorum palæstram opinionibus statui conveniat. Ego interim in hanc sufficienter me jam inquisivisse, ratus, ad tempus, quo Sancti martyrio coronati sunt, indagandum progredior.*

§ V. Tempus, quo Sancti martyrio coronati sint, et an horum interfectorum corpora Coloniam usque adverso Rheno sint devecta.

Sanctorum martyrium inter annum 690 et 700 ab omnibus fere locatur,

In determinando anno, quo Sancti martyrium passi sint, scriptores inter se plurimum dissident. Id tamen inter annum 690 *et annum circiter* 700 *sat unanimi consensu ab omnibus fere statuitur. Sigebertus Gemblacensis in Chronographia ad annum Domini* 693 *sic scribit:* Evaldus Albus et Evaldus Niger venientes ab Anglia martyrizantur in Gallia, et jussu Pipini sepeliuntur in Agrippinensi Colonia. *Rolevinckus lib.* II *de Situ et Moribus Westphalorum cap.* 1 *martyrio eos affectos asserit circa annum Domini septingentesimum. Schatenus in sua Historia Westphalica ad hunc eumdem annum eorum marty-*

AUCTORE C. B.

rium consignat. Idem etiam facit Hermannus Fleyus, supra sæpissime jam laudatus. Westmonasteriensis Sanctorum mortem anno 695 *innectit; anno vero* 695 *Trithemius : in Annalibus enim sic scribit :* Clodoveus Theodorici regis memorati senior natu filius patri succedens, regnavit super Francos annis quatuor, Pipino Majori-domus existente : quo anno Euualdi, Albus et Niger, monachi et presbyteri, venientes de Anglia pro Christi amore in Saxoniam, martyrizantur, et apud Coloniam sepulti sunt jussu Pippini principis. *Sermo hic est de Clodoveo tertio, Francorum rege, qui Theodorici tertii, Francorum regis, exstitit natu major filius. Verbis proxime recitatis hæc præmiserat Trithemius :* Theodoricus (*tertius scilicet*) rex Francorum obiit anno regni sui quarto decimo, Dominicæ vero Nativitatis DCXCIII. *Clodoveus ergo ex Trithemii calculis anno* 695 *regnare incepit, eodemque anno* Ewaldi *in antiquam Saxoniam venerunt, passique sunt martyrium. Verum Clodoveus tertius non anno* 695, *sed* 691, *uti nunc eruditorum fert opinio, regnare incepit, ut adeo Trithemius, quod cum anno, quo Clodoveus tertius regnare incepit, Sanctorum jungat martyrium, debuisset hoc ad annum* 691, *emendatioribus adhibitis calculis, referre. Utut sit, Sanctorum equidem martyrium inter annum* 690 *et annum* 700 *etiam collocat. Longum*
B *foret recensere scriptores omnes alios, qui id ipsum præstant. Dixisse sufficiat, vix ullum reperiri, qui vel ante annum* 690, *vel post annum* 700 *Sanctorum ponat martyrium. Neque enim hic moror paucos quosdam scriptores, qui illud, Pseudo-Marcellini commentis presse inhærentes, in annum usque* 705 *aut etiam* 704 *differunt.*

idque sane nec ante annum 690,

65 *Itaque de Sanctorum martyrio inter annum* 690 *et* 700 *collocando inter omnes pene scriptores apprime convenit, certumque proinde apparet,* Ewaldos *non ante annum* 690, *nec post annum* 700 *martyrio esse affectos. Verum, inquies, scriptores omnes enumerati, ex quorum unanimi consensu id certum apparet, a Sanctorum ætate remotiores sunt, quam ut rebus, quas de illis scribunt, fidem certem atque indubitatam facere queant. Respondeo, rem etiam aliunde solidis rationum momentis probari. Ac primo quidem Sanctos ante annum* 690 *nec martyrium esse passos, nec in antiquam Saxoniam venisse, indubitatum efficitur ex Beda et ex anno, quo Sanctus Willibrordus cum undecim aliis apostolicis viris ex Hibernia in Frisiam Evangelii prædicandi ergo trajecit. Willibrordus enim, uti apud omnes in confesso est, ante annum* 690 *in Frisiam non venit : Beda autem num.* 2 *Passionis edendæ, narrata Willibrordi ejusque sociorum in Frisiam profectione, subdit :*
C Horum (*Willibrordi ejusque sociorum*) secuti exempla duo quidam Presbyteri (Ewaldus *Albus et* Ewaldus *Niger*) de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro æterna patria exulaverant, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum, si forte aliquos ibidem prædicando Christo adquirere possent. *Sancti ergo non ante S. Willibrordi ex Hibernia in Frisiam discesssum, ac proin non ante annum* 690 *in antiquam Saxoniam venerunt martyrioque ibi coronati sunt. Atque hæc quidem de priori ex binis terminis, intra quos Sanctorum martyrium certo concludendum, innuimus. Quod jam pertinet ad alterum seu ad annum* 700; *Sanctorum post hunc non posse locari martyrium, sic probo : Duchesnius tom. I Scriptorum Franciæ publicavit Fragmentum historicum, quod a Dagoberto primo usque ad Pipinum regem deducitur.*

nec post annum 700,

64 *In hoc auctor incertus, sed quem hic sequendum, eruditi recentiores ex dicendis ducunt, opportune ad institutum nostrum ita memorat :* Pipinus itaque dum principatum palatii... annis viginti septem egregie administrasset, mortuus est anno ab Incarnatione Domini DCCXIV. Ejus temporibus duo Angli presbyteri Euvaldi, dum Saxonibus prædicarent, martyrio coronati et miraculis declarati, ab ipso Coloniæ tumulati sunt anno Domini DCCXXIV. Sequenti anno sanctus Willebrordus a Sergio Papa archiepiscopus ordinatus, genti Frisonum prædicans, virtutibus floruit. *Hactenus laudatus anony-* D
mus, in cujus textum librariorum oscitantia mendum hic irrepsisse, proque anno Domini 724, *quo* Ewaldi *a Pipino tumulati narrantur, legendum esse annum Domini* 695, *ex eodem ipsomet textu liquet. Etenim hujus initio Pipinus anno Domini* 714 *e vivis excessisse dicitur; quare necesse est, ut deinde in textus serie ab eodem Pipino* SS. Ewaldi *anno Domini* 724 *tumulati perperam narrentur. Qui enim Pipinus jam a decennio mortuus Sanctos tumulare potuerit, quive hoc anonymus in litteras misisse credatur? Oportet ergo, ut hic in ejus textum librariorum amanuensiumve oscitantia mendum irrepserit. Porro in laudato textu dicitur S. Willibrordus eo anno, qui Sanctorum sepulturam, a Pipino procuratam, est secutus, ad archiepiscopalem dignitatem a Sergio Papa esse promotus. Quapropter cum S. Willibrordus, ut Beda lib.* V *Historiæ gentis Anglorum, cap.* 12 *diserte affirmat, anno* 696 *gradum illum sit consecutus, debet annus hunc proxime præcedens in anonymi textu substitui anno* 724, *qui adeo ibidem pro anno, quo Sanctos tumulavit Pipinus, perperam signatur, nec ab ipsomet Chronici auctore, sed ab iis, qui hoc descripserunt, est profectus. Hinc jam consequitur, ut Sancti anno* 695 *martyrii palmam sint adepti, ac proin ut id post annum* 700 *non evenerit. Atque hæc de altero etiam e duobus terminis, intra quos* E
Sanctorum martyrium includendum insinuavi.

sed, ut verosimilius apparet, anno 695 *accidit.*

65 *Verum, inquies, Beda non prius de Sanctorum martyrio tractat, quam S. Willibrordi ejusque sociorum ex Hibernia in Frisiam discessum exposuit; postquam autem Sanctorum martyrium narravit, capite proxime sequenti S. Suiberti in episcopum ordinationem recenset. S. Willibrordus ex dictis anno* 690 *vel, ut alii volunt, anno* 691 *ex Hibernia in Frisiam cum undecim suis sociis, apostolicis viris, discessit; S. Suibertus vero anno* 695, *ut nunc communior tenet opinio, in episcopum est ordinatus. Beda ergo inter duas res diversas, quarum altera anno* 690 *vel* 691, *altera anno* 695 *gesta sit, Sanctorum martyrium memorat, videturque adeo illud non anno* 695, *sed vel aliquo ex annis* 690, 691 *et* 695, *vel, qui inter hunc posteriorem duosque priores est medius, anno* 692 *esse locandum. Respondeo : utut tantisper concederetur, Sanctos non anno* 695, *sed aliquo e quatuor mox dictis annis martyrii coronam esse consecutos, inconcussum equidem firmumque adhuc maneret, imo etiam vel inde confirmaretur, quod supra asserui, Sanctorum martyrium nec ante an.* 690, *nec post annum* 700 *posse collocari. Verum quamvis Beda inter duas res, quarum altera anno* 690 *vel* 691, *altera anno* 695 *gesta sit, Sanctorum memoret martyrium, non propterea tamen hoc* F
vel uni e tribus hisce annis, vel anno 692 *debet affigi. Etenim nemo facile demonstret, a Beda ubique res eo ordine, quo gestæ sunt, narrari. Adhæc a venerabili Scriptore nuspiam expresse affirmatur, Sanctorum martyrium inter Willibrordi ex Hibernia in Frisiam profectionem, et S. Suiberti ordinationem esse peractum; ab auctore autem anonymo ante laudato, uti ex verbis ejus supra huc transcriptis liquet, aperte declaratur, martyrium subiisse Sanctos anno, qui S. Willibrordi ad archiepiscopalem dignitatem promotionem, anno* 696 *factam, proxime præcessit. Cum ergo dicto anonymo quidquam aperte declaranti plus tribuendum videatur, quam Bedæ contrarium expresse non affirmanti, verosimilius mihi videtur, Sanctorum martyrium anno* 695 *esse affigendum.*

Antiqua Coloniensium de advectis adverso Rheno

66 *Id ipsum etiam Cointio in Annalibus Ecclesiasticis Francorum, Pagio in Criticis, aliisque, qui hoc argumentum tractarunt, recentioribus est visum, idque ob solam auctoritatem anonymi atque incerti auctoris, plus semel jam laudati; cui etiam (vide num.* 62) *Westmonasteriensis consentit. Alia non occurrunt, quæ pro anno, quo Sancti martyrio coronati sunt, certius determinando quidquam conferant. Nunc itaque, quod etiam hoc* § *facere proposui, indagare aggredior, fuerintne Sanctorum interfectorum corpora, quæ in Rhenum homicidæ ethnici conjecerant, Coloniam Agrippinam usque adverso flu-*

mine

A *mine devecta. Antiqua est apud Colonienses traditio,* SS. Ewaldorum *corpora eo loci, ubi nunc Coloniæ in choro S. Cuniberti puteus conspicitur, adverso Rheno esse devecta. Docet nos id præter alios scriptores non paucos tum Winheimius in Aggripinæ Sacrario, tum Gelenius in suo de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine Tractatu. Hujus posterioris, quod rem accuratius exponat, verba huc transcribo. Itaque libro tertio dicti Operis, Syntagmate 4, pag.* 279 *ita memorat:* Sumpsit... Cunibertina ecclesia incrementum Austrasiorum principum Pipini et B. Plectrudis munificentia, cum beatorum Ewaldorum corpora, cælesti face comitata, sponte sua adverso flumine natantia huc (*Coloniam Agrippinam*) appulerunt, et clero populoque præsente elevata sunt, ubi nunc æreus in choro puteus cum hac inscriptione:

Appulit Ewaldos violento gurgite Rhenus,
Quos lux alta vehit huc, ubi fons scaturit.

Coloniam usque Sanctorum corporibus opinio admittenda non est:

67 Etenim procerum liberalitate tot torques et monilia oblata sunt, ut eorum impensa fluvio cedere coacto, moderni chori accessio facta sit. *Ac deinde pag.* 288 *de eodem argumento hæc suppeditat:* Cum prodigioso lumine (Ewaldorum *corpora miraculose adverso Rheno*) Coloniam adnatarunt, ubi, a B. Tilmanno collega suo divina revelatione agniti, per Pipinum et B. Plectrudem atque clerum
B et populum Agrippinensem sunt honorifice excepti eo loco, quem in choro puteus designat. *Hactenus laudatus Gelenius, addens etiam post pauca carmen Leonnium vetus de* SS. Ewaldis, *in quo pariter horum corpora Coloniam Agrippinam usque adverso Rheno esse delata, asseri videtur. En adeo etiam illud; sic habet:*

Lætificent Ewaldorum nos festa duorum,
Unius moris sunt, dissimilisque coloris,
Una truncati, pariter sunt glorificati,
Post Rheni partes, sed non per remigis artes
Corpora conscendunt, et ad urbis mœnia tendunt,
Non flatu venti, sit laus honor Omnipotenti,
Qui sibi conjunctis per amorem præstat honorem.

Dubium ergo non est, quin apud Colonienses ea per traditionem, a Majoribus acceptam, invaluerit opinio, qua SS. Ewaldorum *corpora illuc adverso Rheno advecta, vulgariter existimatur. Verum, quod bona Coloniensium venia dictum sit, mihi illa neutiquam videtur admittenda.*

pugnat enim cum Beda,

68 *Etenim cum Beda, ut mihi equidem apparet, manifestissime pugnat. Hic enim in Passione edenda num.* 5 *et* 6 *sic scribit:* Unus ex eis (*sanctis* Ewaldis) apparuit cuidam de sociis suis, cui nomen erat
C Tilmon, viro illustri, et ad sæculum quoque nobili, qui de milite factus fuerat monachus; indicans, quod eo loci corpora eorum posset invenire, ubi lucem de cælo terris radiasse conspiceret. Quod ita completum est. Inventa namque eorum corpora juxta honorem martyribus condignum recondita sunt; et dies Passionis vel Inventionis eorum congrua illis in locis veneratione celebratur. Denique gloriosissimus dux Francorum Pippinus, ubi hæc comperit, misit, et adducta ad se eorum corpora condidit cum multa gloria in ecclesia Coloniæ civitatis juxta Rhenum. *Quibus verbis apertissime significatur, Sanctorum corpora, adverso Rheno devecta, aliquo in loco, Colonia Agrippina dissito, substitisse, ibique a Tilmone, cui prodigio fuerant ostensa, aliisque hujus sociis honorifice fuisse tumulata; inde vero, cum a Pipino, re audita, humo postmodum fuissent extracta, Coloniam Agrippinam ab eo translata, ibique juxta Rhenum tumulo honorifice fuisse recondita. Pugnat ergo cum Beda Coloniensium opinio, qua* Ewaldorum *corpora Coloniam Agrippinam usque adverso Rheno putantur devecta. Verum, inquies, in Vita S. Annonis, Coloniensis archiepiscopi, apud Surium Trimestri quarto ad quartam Decembris inserta, cap.* 37 *hæc leguntur:* Inter hæc et duorum Euualdorum (*S. Anno*) preciosa corpora, revelatione eorumdem Martyrum instructus, de tumulis sublevavit: quos olim in Saxonia Rhenus amne refluo Coloniam sepeliendos advexerat.

AUCTORE C. B.

nec quidquam illi ex Vita S. Annonis præsidii accedit.

69 *Vita S. Annonis ab auctore subæquali, qui gravissimus simul est ac fide dignissimus, litteris est consignata, uti apud omnes in confesso est. Quapropter cum his verbis, quæ ex ea mox recitata sunt, non obscure indicetur, Sanctorum corpora Rheno adverso seu refluo Coloniam Agrippinam usque esse delata, pro vera admitti potest, quæ hoc adstruit, Coloniensium opinio, debentque eo modo, quo cum hac non pugnent, Bedæ verba supra huc transcripta exponi. Respondeo, Vitam S. Annonis habere quidem auctorem, qui fide etiam dignissimus sit, sancto huic episcopo subæqualem. Verum cum S. Anno sub finem sæculi undecimi, uti ex infra dicendis intelligetur, in vivis esse desierit, hujus ille Vitam litteris mandare, ante sæculum duodecimum aggressus non est. Unde consequitur, ut ab* Ewaldorum *ætate, utpote qui sæculo septimo floruerint, etiam sit remotior, quam ut, quod de eorum corporibus Coloniam usque adverso seu refluo Rheno devectis scribit, certum indubitatumque queat efficere. Tantum itaque ex Vita S. Annonis potest concludi, traditionem, qua apud Colonienses de advectis ad se* Ewaldorum *adverso Rheno corporibus invaluit opinio, admodum esse antiquam; qualem etiam eam esse, num.* 66 *sat aperte edixi. Porro etiamsi Sanctorum* E
corpora Coloniam usque eo loci, ubi nunc æreus in choro Cunibertino puteus cernitur, adverso Rheno esse devecta, ob Bedæ auctoritatem admittere nec velim nec audeam, non propterea tamen a vero aliena assero, quæ verbis recitatis de moderni chori ad basilicam Cunibertinam accessione refert Gelenius.

Ex donis tamen, quæ Ewaldis fuerant oblata, Cunibertinus chorus forte fuit constructus.

70 *Imo contra verosimillimum mihi apparet, factum esse, ut, postquam Pipini jussu* Ewaldorum *corpora e loco, quo prius tumulata fuerant, essent extracta Coloniamque translata, in illorum honorem torques et monilia ingenti copia a Pipino, hujus conjuge Plectrude Austrasiisque proceribus fuerint oblata. Puto etiam pretiosarum illarum, quæ* Ewaldis *factæ fuerant, oblationum valore modernum ecclesiæ Cunibertinæ chorum, pia Coloniensum liberalitate accedente, fuisse exstructum, Rheno etiam, qui locum, quo hic exstructus est, alveo suo antea incluserat, cedere coacto. Quod vero pertinet ad æreum chori puteum, quem etiam, teste Winheimio, ad sanitatem languentium superstitem ferunt Colonienses, suspicor, hunc non prius fuisse conditum, quam jam apud Colonienses de* Ewaldorum *corporibus adverso Rheno ad se eo loci advectis invaluisset opinio. Quam quidem opinionem uno etiam dumtaxat alterove post* Ewaldorum *cædem sæculo facile apud illos potuisse invalescere, idcirco reor, quod sacra illa pignora haud procul admodum ab urbe Coloniensi adverso Rheno fuerint advecta, moxque inde Coloniam Agrippinam a Pipino translata. Dubito etiam, an eadem opinio, postquam semel fuerat exorta, Coloniensium omnium animis semper æque firmiter inhæserit. Certe in antiquissimis nostris Coloniensibus. Breviariis supra laudatis altissimum est de Sanctorum corporibus Coloniam usque adverso Rheno devectis silentium.* F

§ VI. Corpora a Pipino ac deinde ab Annone, Coloniensi archiepiscopo, translata.

Sanctos, quos Pipinus primo transtulerat,

Sanctorum corpora, quæ prius ex loco, quo ab ethnicis rusticis in Rhenum fuerant conjecta, divina virtute secundum jam dicta fuerant translata ad locum, quo Tilmon aliique eorum socii degebant, ab hominibus deinde translata pariter fuerunt. Ac prima quidem ex eorum, quæ ab hominibus factæ sunt, translationibus, procurante Pipino, fuit peracta. Fuerant scilicet Sanctorum corpora, cælesti luce prodigiose stipata, suaque sponte contra Rheni decurrentis impetum natantia, ad eum usque locum devecta, quo Tilmon aliique eorum socii versabantur. Nec hoc prodigio tantum servos suos illustraverat Deus; verum

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

rum etiam altero eorum corpora, cum jam ad locum, quo sepelienda primo erant, essent delata, Tilmoni revelare est dignatus. Hinc factum est, ut brevi gloriosum Sanctorum martyrium quaquaversum, fama celerrime propagata, fuerit dispersum, omnesque, qui, quæ illud secuta fuerant, audirent miracula, summi apud Deum meriti Sanctos esse, habuerint persuasum. Pipinus adeo, re etiam audita, passus non est, ut Sancti, quos tantis a Deo prodigiis honoratos audiebat, ab hominibus pariter non honorarentur. Jussit itaque sacra eorum corpora ex loco, quo a Tilmone hujusque sociis terræ fuerant mandata, Coloniam Aggrippinam ad se deferri, eaque cum multa gloria in ecclesia (est hæc nunc S. Cuniberti nomine insignita) Coloniæ civitatis juxta Rhenum humo condenda, curavit. Hæc omnia in Passione edenda num. 5 et 6 venerabilis Beda nos docet; ad quem propterea, studiose lector, te remittens, ad aliam sacrorum corporum translationem explanandam progredior.

anno 1074 iterum transtulit S. Anno. Liquet id ex hujus,

72 *Ab anno* 695 *aut certe* 696, *quo, uti ex jam dictis quisque facile colliget, Sanctorum corpora Coloniam Agrippinam fuere translata, ad annum usque* 1074 *nihil vel apud historicos vel in aliis antiquis monumentis occurrit, unde utcumque queat intelligi, an et quo cultu Sancti apud Colonienses*
B *tempore inter duos illos terminos medio fuerint gavisi. Non dubito tamen, quin ab his, ut Sancti, diu etiam post primam eorum translationem, a Pipino factam, honorari perrexerint; an vero solemnis eorum memoria annua numquam intermissa fuerit, pro certo, ut jam supra iterum monui, asseverare non ausim. Utut sit, sacra eorum corpora a tempore, quo a Pipino fuerunt translata, usque ad dictum annum* 1074, *in neglectis loculis posita jacuere. Tunc autem ea S. Anno, Coloniensis archiepiscopus, novo translationis honore affecit. Et quidem tum hoc, tum illud liquet ex Litteris, quas ipsemet S. Anno de Sanctorum translatione a se facta emisit. Has propterea, prout Mss. in Collectaneis nostris exstant, integras huc transcribo. Anno* 1661, *uti notatum invenio, a domino decano ecclesiæ collegiatæ S. Cuniberti, et domino Paulo Schriber, canonico et thesaurario, Colonia Agrippina ad dominum comitem de Geleen, atque ab hoc deinde ad Bollandum nostrum fuere transmissæ. Sic habent :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Anno secundus, Coloniensis archiepiscopus, omnibus Christi fidelibus tam futuris quam præsentibus. Quoniam vitæ hujus spatium breve probatur esse et invalidum, eo quod humana ætas et nascendi lex, licet annorum numerositas prolongari videatur, semper tendat ad
C occasum : salutare est omnibus et totis viribus inquirendum, illuc mente et opere aliquid boni sibi præmittere, ubi, si læta sint, finem nesciant : et si tristia, dolor interminus, qualemcumque tamen miserationem admittat. Hac de causa pro peccatis meis ego sollicitus, et futuri districtionem judicii pertimescens, decrevi Sanctos Dei honorando, et servientes eis sublevando, precatores pro me efficere in judicio, qui de meritis propriis justificari non valeo.

quæ hic recitantur, ea de re Litteris.

73 Gloriosos itaque martyres Dei Euualdos, in neglectis propter ignorantiam præcedentium loculis positos, ego peccator et servus servorum Dei, Anno secundus Coloniensis archiepiscopus, licet indignus, transtuli, ut, qui jam recepti sunt in cælesti speculatione, apud nos aliquo digni haberentur honore, quatenus omnipotentis Dei, pro quo passi sunt, misericordiam tanto pro nobis studiosius expostulent in cælis, quanto magis apud nos pro modulo nostro glorificentur et honorentur in terris. In horum igitur translatione fratribus in eodem monasterio militantibus sancto Clementi martyri, et sancto Cuniberto confessori, eisdemque martyribus Euualdis ad suppletionem quotidianæ consolationis dedi decimationem novalium in Heimorderheim * et Strazfeldon *, xxx * modios tritici in Maseneel de redditibus silvarum, libram denariorum in Geveron, v libras Sosatiensis monetæ de areolis vel curticulis ejusdem villæ. Actum est autem hoc coram testibus subnotatis, Ezelino præposito, Berengario decano, Everhardo, Ruotberto, Bertholfo, Regenboldo; coram laicis quoque, Francone urbis præfecto, Herimanno comite, Gerardo comite, et ut verius credatur, firmiusque imposterum teneatur, hanc in testimonium chartam conscribi feci, et in eodem monasterio in memoriale futurum reposui. Translatio vero prædicta facta est anno Dominicæ Incarnationis MLXXIIII, Indict. XI, V Nonarum Octobris. Si quis ergo tantillum supplementi, quod fratribus prædictis impendimus, abstulerit, perpetuum anathema in conspectu Dei omnipotentis incurrat, et in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus, tristis a Dei conspectu discedat. Amen.

*in Translat. S. Cuniberti Heimorderschem

D

* *ibid.* Strasveldon

* *ibid.* XX.

In his, quæ quantum ad donationes,

74 *Surius Trimestri quarto, ad tertium Octobris diem, in duobus* Ewaldis *etiam exhibet litteras, a S. Annone de* SS. Ewaldorum, *quam hic fecit, translatione emissas; verum hæ a S. Annonis jam mox recitatis de hoc argumento litteris non parum dissonant. Nullas enim donationes a S. Annone S. Cuniberti monasterio (Monasteriorum etiam nomine canonicorum collegia olim distinguebantur) factas commemorat; ubi tamen nonnullas Litteræ jam recitatæ recensent. Quæri hinc jam potest, sintne, quas Surius, an quas collectanea nostra sub S. Annonis nomine litteras*
E *exhibent, pro genuinis Sancti hujus litteris habendæ. Pro genuinis S. Annonis litteris habendas esse, quas Collectanea nostra exhibent, jam recitatas litteras, suaderi posse videtur vel ex eo, quod Anno de Sanctorum translatione litteras emiserit. Quod si enim hæ illa de re litteræ, in quibus nullæ recensentur donationes, pro genuinis debeant haberi S. Annonis litteris, non apparet, cur eas Anno emiserit, nisi forte quis hoc illum unice fecisse velit, quo* SS. Ewaldorum *translationem fuisse a se factam, publico instrumento relinqueret testatum. Ut autem litteræ, in quibus donationes recensentur, pro genuinis S. Annonis litteris haberi non posse videantur, facit S. Annonis Diploma, quod sub titulo* Triumphi *seu* Translationis *S. Cuniberti ex Ms. codice Coloniensis ejusdem S. Cuniberti ecclesiæ ad* 12 *Novembris, quo Sancti hujus Acta illustranda venient, edituri sumus.*

quas recensent, genuinæ forsan non sunt,

75 *In hoc enim S. Anno etiam enumerat donationes, quas in* SS. Ewaldorum *translatione fecit S. Cuniberti monasterio seu canonicorum collegio; nullam autem mentionem facit donationis, in Litteris num. præcedenti huc transcriptis memoratæ, qua tunc eidem monasterio* quinque libras Sosatiensis *seu Susatiensis* monetæ de areolis vel curticulis ejusdem villæ *donarit. Imo contra apertissime in dicto Diplomate significat, sese hanc donationem ante* Ewaldorum *translationem fecisse. Adhæc in*
F *prædictis S. Annonis de* Ewaldorum *translatione litteris ait Anno, sese donationes, quas memorat, facere* fratribus in eodem monasterio militantibus; *quo loquendi modo indicat, sese adhuc ante de monasterio fuisse ibidem locutum, idque tamen nulla omnino ratione fecit. Atque hæc altera est ratio, quæ facit, ut Litteræ de* Ewaldorum *translatione, in quibus donationes recensentur, pro genuinis S. Annonis litteris haberi non posse videantur; potestque forsan tum ex hac, tum ex ratione præcedenti non immerito contendi, ex S. Annonis Diplomate mox memorato in ejusdem Annonis de* Ewaldorum *translatione Litteras esse intrusum, quidquid ad donationum commemorationem pertinet. Id autem si ita sit, pro genuinis Annonis Litteris haberi debebunt, quas Surius exhibet, talesque etiam erunt, quas huc transcripsimus, si modo resecentur, quæ ad donationum commemorationem pertinent. Hinc porro jam consequitur, ut, quomodocumque res spectetur, in Annonis Litteris genuina equidem sint, quibus hic* Ewaldorum *corpora, quæ in neglectis loculis posita ante jacuerant, fuisse a sese translata, testatur. Vere ergo Sanctorum corpora in neglectis loculis posita usque ad Annonis ætatem jacuerant, hicque illa demum novo translationis honore affecit : quod utrumque supra asserueram.*

76 *Verum*

A *perperam signatur Indictio* XI :

76 *Verum hic aliud adhuc circa dictas Annonis Litteras notandum occurrit. In his enim, tum prout apud Surium, tum prout in Collectaneis nostris exstant,* SS. Ewaldorum, *qua de agunt nosque jam agimus, translatio anno* 1074, *Indictione* 11, *quinto Nonas Octobris facta notatur; annus autem* 1074 *cum Indictione* 11 *componi neutiquam potest, idque sive indictio Constantinopolitana seu Græca, sive Constantiniana seu Cæsarea, sive etiam Pontificia statuatur adhibita. Res ex solo singularum indictionum calculo unicuique manifesta evadet. Indictio Pontificia a Kalendis Januariis, Constantinopolitana seu Græca a Kalendis Septembribus, Constantiniana seu Cæsarea ab* 8 *Kalendas Octobris seu* 24 *Septembris sumit initium. Hinc, ut computanti patescet, a Kalendis Januariis anni* 1074 *usque ad Kalendas Januarias anni* 1075 *in cursu erat indictio Pontificia duodecima; a Septembri vero anni* 1075 *usque ad Septembrem anni* 1074 *fluebat indictio itidem duodecima tum Constantinopolitana seu Græca, tum Constantiniana seu Cæsarea, incipiebatque etiam eo ipso mense decima tertia. Adi Operis nostri tom. III Septembris pag.* 444 *et seq. Itaque, quæcumque in Annonis litteris indictio statuatur adhibita, perperam in his annus* 1074 *cum indictione undecima conjungitur. Necesse ergo est, ut vel in anno vel in*
B *indictione sit erratum. Quapropter, cum in anno, uti mox probabo, erratum non sit, pro Indictione* 11 *reponenda est Indictio vel* 12 *vel* 13; *reponendam autem esse Indictionem* 13, *verosimilius apparet. Sic existimo, quod Annonis ætate apud Germanos in usu fuisse videatur Constantiniana seu Cæsarea Indictio, quæ ab* 8 *Kalendas Octobris seu* 24 *Septembris ducit initium, quæque proinde anno* 1074, *quinto Kalendas seu tertio die Octobris, quo die et anno in dictis litteris facta notatur* Ewaldorum *translatio, tertia decima numerabatur.*

annum enim recte notari, probatur ex eo, quod calamitates,

77 *Probo nunc in anno* 1074, *quo in Annonis litteris* Ewaldorum *translatio facta notatur, mendum non esse. In Diplomate supra laudato Anno sic loquitur :* Accidit, quod in angustias, peccatis meis id exigentibus, citra timorem subito illapsus sum, quæ cum sint minime celandæ, gloria autem virtutis sanctorum Cuniberti, Clementis et Ewaldorum, ad quorum intercessionem et suffragia tunc temporis specialiter confugeram, propalanda est, quod, ut indubitanter novi, intercessione eorum timor meus in spem, tristitia mea in gaudium, in securitatem periculum tranfiguratum est, et multorum contra me impia consilia frustrata sunt. Procul mora ergo eodem præposito (*de hoc adhuc ante fuerat locutus*) Hadone ad me accersito, et
C consecretario et familiari, jocunde lætoque animo secum computabam, ut pro tempore saltem aliquid meritis eorum responderem, et juxta consilium suum tradidi fratribus quinque libras solvendas de arcis, vel de curticulis Susatiæ, quod eam sanctus Cunibertus sancto Petro acquisivit, et quod pius archiepiscopus Herimannus postmodum effosso corpore sancti Cuniberti, et Susatiam translato, ab injustis et importunis hæredibus eam duello defendit et obtinuit. Post non multum temporis sanctos Ewaldos, quamvis indignus, præsumpsi transferre. *Prius ergo quam* SS. Ewaldos *transtulerit S. Anno, graves horum sanctorumque Cuniberti et Clementis intercessione evaserat angustias, maximum periculum, impiaque multorum adversus se consilia, uti ex his verbis liquet. Quod si adeo hæ calamitates, quas Anno tunc evasit, ad annum* 1074 *spectent, Sanctorum translatio, utpote brevi post has facta, in Annonis litteris anno* 1074 *recte signatur. Illas igitur calamitates ad hunc annum spectare, nunc probo.*

in Diplomate Annonis memoratæ, a calamitatibus; in quas hic ex Coloniensium seditione,

78 *Apud Surium Trimestri quarto in Vita S. Annonis, quam, ut jam monui, auctor gravis ac pene æqualis conscripsit, lib.* II, *cap.* 21 *fuse exponitur gravissima Coloniensium anno* 1074 *contra S. Annonem mota seditio. Anno autem verosimillime in præfato Diplomate sermonem non facit de aliis angustiis, periculisque, quam quæ in illa seditione subiit. Ut id pateat, de eadem seditione nonnulla etiam hic juverit proponere. Monasteriensis episcopus (Fredericus hic erat, cum S. Annone familiaritate conjunctus) festivitatem Paschalem cum S. Annone, a quo hunc in finem invitatus fuerat, Coloniæ Agrippinæ celebrarat. Parabat adeo hic jam discessum. Idcirco qui archiepiscopi negotia domestica curabant, jubentur ad evehendum eum navim procurare idoneam. Hi, lustratis perspectisque omnibus, unam mercatoris prædivitis navim, quod ad eos usus apta videretur, occupant, eamque in usum archiepiscopi, ejectis mercibus, quas vehebat, celerrime expediri jubent, vimque famulis, qui navim servabant, obtemperare detrectantibus minitantur. Hi cicato cursu ad navis dominum rem deferunt. Erat huic filius adulta ætate, non minus audacia, quam viribus excellens, primoribus civitatis maxime charus. Is, assumptis famulis suis, juvenibusque e civitate, quot potuit, archiepiscopi ministros e navi occupata deturbat, accedentesque deinde, ut navim iterum occupent, in fugam vertit. Nec hoc fecisse contentus, seditiosos contra archiepiscopum sermones tota urbe spargit, eoque tandem rem perducit, ut in pastoris sui necem cives conspirent, sævissimamque seditionem moveant. Rem, ut gesta est, S. Annonis biographus supra laudatus graphice depingit. Illam itaque ejus verbis huc transcribo.*

AUCTORE C. B

E *Annonianæ Vitæ verbis*

79 *Sic habet :* Inclinata jam die in vesperum, cum igni oleum, iracundiæ accessisset ebrietas, subito civium conjurata manus erupit : ac primo portæ civitatis omnes custodiis vallatæ sunt : deinde ex omnibus urbis partibus ruunt ad curtim, *id est, palatium,* archiepiscopi et eum celebri quodam loco cum episcopo Monasteriensi cœnantem adorti, tela contorquent, saxa jaciunt, nonnullos ex assistentibus interficiunt, cæteros plagis et vulneribus confectos in fugam vertunt... Tunc archiepiscopum sui inter cuneos hostium nubemque jaculorum vix et ægre expeditum in templum S. Petri abripiunt, foresque non modo seris et vectibus, sed admotis etiam magnis molibus obfirmant. Sæviunt foris, et instar inundantis aquæ rugiunt vasa diaboli, plena vino furoris Dei, et per omnia episcopii penetralia discurrentes fores infringunt, thesauros diripiunt, vasa vinaria concidunt, et dum vina in diutinos usus summa ope congesta, præcipitantius effundunt, repletum subito cellarium ipsos, quod dictu quoque ridiculum sit, inopinis fluctibus periclitatos pene suffocaverat. Alii capellam archiepiscopi irrumpentes, altare spoliant, sacra vasa pollutis manibus contrectant, vestimenta pontificalia diripiunt; dumque omnem supellectilem sacri ministerii curiosa, immo furiosa diligentia evertunt, reperientes illic quemdam clericum, præ timore F se in angelo altaris occultantem, et putantes, quod archiepiscopus esset, interficiunt, non sine gratulabunda exprobratione, quod petulantissimæ linguæ tandem aliquando modum imposuerint. Sed cognito, quod decepti similitudine essent, et episcopus intra templum S. Petri et loci religione et murorum firmitate se tutaretur, undique conglobati ipsum templum obsident, muros perfringere dedita, opera moliuntur : postremo, nisi ocyus sibi tradatur archiepiscopus, ignem quoque se adhibituros minitantur.

hic descripta,

80 Tum ii, qui intus erant, videntes, obstinatos esse omnes ad necem ejus animos populi, nec ebrietate sola, quæ tempore digeri solet, sed etiam odiis et phrenetico quodam furore homines agitari, suadent ei, ut, mutato habitu, effugere conetur de ecclesia, et fallere obsidentes, hoc facto et sacras ædes incendio, et se mortis periculo liberaturus. Opportunum fugæ patrocinium tempus pollicebatur. Nam seditione in mediam noctem protracta, horrebant omnia tenebris et caligine, ut haud facile cuiquam esset, vultus occursantium discernere. Angustus aditus patebat de templo in dormitorium, itemque de dormitorio in atrium domumque canonici cujusdam adhærentem muro civitatis : isque ante paucos dies ortæ seditionis impetraverat ab archiepiscopo, Deo ad salutem

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

salutem archiepiscopi hoc ipsum misericorditer providente, ut, rupto muro civitatis, parvulum sibi posticum facere fineretur. Ibi eductus archiepiscopus, applicitis in evectionem ejus et comitum ejus quatuor equis, abiit, opacæ noctis tenebris, ne ab obviantibus agnosceretur, commodissime usus; repertoque post modicum episcopo Mimigardevordensi *, sociis jam pulchre pro ea tum calamitate constipatus, in locum, cui Nussia nomen est, pervenit. Interim ii, qui circa templum erant, crebris arietum ictibus muros quatiebant, eratque confusa vox tumultuantium, et fidem omnipotentis Dei testantium, quod non evasurus esset manus suas, non decepturus obsidentium diligentiam, etiamsi in minima terræ reptilia se transfiguraret. E contra ii, qui obsidebantur, nunc supplicando, nunc pollicendo, quod diligentissime quæsitum, si inveniretur, ipsis traditurí essent, callide ludebant operam perurgentium, usquequo archiepiscopum longius evectum, atque in tuta loca progressum, esse arbitrarentur. Tum demum, reclusis foribus, ipsos ingredi, et pro libitu suo quærere sinunt: adjiciuntque, frustra eum quæri intra septa templi, quem certo comperissent primo incursu concitatæ multitudinis, clara adhuc die urbe egressum, jam in longinquas partes transire potuisse: idque
B magis suspicandum, quod contractis undique per moram nocturni temporis copiis, primo mane ad occupandam armis civitatem sit adventurus. Igitur ingressi, cum omnia templi penetralia diligentius investigando evertissent, vix tandem admissa fide, quod falli potuissent, deinceps ab inquisitionis studio ad tuendam urbem animos vertunt, armatamque multitudinem circumquaque per propugnacula dispertiunt.

* i. e. Monasteriensi

fuit conjectus, diversæ non sint;

81 *Tali modo præsentissimum vitæ periculum adiit simulque evasit S. Anno. Nunc, quantum opinor, Sancto huic in præmemorato Diplomate sermonem non esse de aliis augustiis, aliisque periculis, quam de iis, quæ in commota contra se Coloniensium seditione subiit, quisque ex hac jam data ejusdem descriptione facile intelliget. Nulli quippe in Diplomate, uti hoc cum adscriptione conferenti patescet, calamitatis, quam se subiisse Anno ait, characteres reperiuntur expressi, qui non ad amussim etiam conveniant miserrimo statui, in quem hic sæva Coloniensium, prout nunc descripta est, seditione fuit conjectus. Calamitas, quam in Diplomate Anno memorat, subitas eum ad angustias redegit, gravi periculo, impiisque multorum consiliis objecit. Id ipsum quoque fecisse motam in sanctum virum Coloniensium seditionem, ex hujus descriptione jam data evidentissimum est. Quod vero in Diplomate*
C *etiam Anno ait, timorem suum in spem, periculum in securitatem, tristitiam in gaudium fuisse mutatam, id ipsum etiam illi in Coloniensium seditione evenit. Liquet id iterum partim ex eadem descriptione jam data, partim ex felici successu, quo S. Anno, quatriduo dumtaxat post seditionem elapso, ingenti stipatus armatorum multitudine, ad civitatem Coloniensem accessit, seditiososque ad officium compulit, imperataque facere coegit, prout laudata Annonis Vita paulo post verba supra recitata diserte etiam testatur. Itaque omnes omnino calamitatis, ab Annone in litteris memoratæ, characteres optime quadrant miserrimo statui, in quem is subita Coloniensium seditione fuit conjectus. Quapropter cum Anno alias in statum adeo miserum, cui iidem pariter conveniant, prolapsus fuisse non inveniatur, omni dubio procul in Diplomate sermonem non facit de aliis augustiis, in quas illapsus sit, aliisque periculis, quam de iis, quæ in subita adversus se Coloniensium seditione subivit.*

quodque ea quidem seditio anno 1074 contigerit,

82 *Hinc jam* SS. Ewaldorum *translationem, quam ex dictis ac dicendis S. Anno fecit, anno 1074 esse affigendam, hunc in modum ostendo: S. Anno, uti in ejus Vita apud Surium lib.* III, *cap.* 13 *expresse notatur, anno* 1075, *die quarta Decembris migravit ad Dominum. Coloniensium seditio, qua de jam fuse egimus, accidit anno obitum S. Annonis proxime prægresso. Sat evidens, quantum opinor, id fiet cui-* D *cumque Vitæ Annonianæ seriem apud Surium consideranti. Adhæc cap.* 21 *Annonis, ex quo supra Coloniensium contra hunc Sanctum seditionem descripsimus, aperte declaratur, evenisse hanc (adi dictum caput) eo anno, quo Natalis B. Georgii martyris in feriam quartam hebdomadæ Paschalis incidebat: anno autem* 1074 *incidit Paschalis festivitas in diem* 20 *Aprilis, ac proin natalis S. Georgii martyris, utpote die* 23 *Aprilis culti, in feriam quartam hebdomadæ Paschalis. Id unicuique vel Paschales rationes ineunti vel Paschales tabulas consulenti facile innotescet. Itaque Coloniensium adversus Annonem seditio anno* 1074 *debet innecti. Neque enim hanc ad alium annum, quo Pascha in* 20 *Aprilis iterum incidit, referre patitur Annonis obitus, qui, si post eamdem seditionem uno forte amplius anno evenit, certe annis multo pluribus post illam, spectata Vita Annoniana, evenisse non potest. Quapropter cum ex dictis calamitas, quam Anno in Diplomate sæpissime laudato sese subiisse ait, diversa non sit a calamitate, quam ex Coloniensium seditione incurrit, necessum omnino est, ut illa etiam, quæ in Diplomate memoratur, anno* 1074 *innectatur.*

brevi vero post calamitates, in Diplomate memoratas, Sanctos Anno transtulerit.

83 *Porro ipsa Paschali Hebdomada, ut Annonianæ Vitæ capite* 21 *sæpissime citato non obscure indicatur. Annoni obvenit Coloniensium seditio, ac proin etiam calamitas, quam in Diplomate memorat. Jam vero Anno in Diplomate (vide num.* 77) *luculenter significat, se non multo tempore post hanc, ac proin etiam post Coloniensium seditionem,* SS. Ewaldorum *corpora transtulisse seu novo elevationis honore affecisse. Fuerunt ergo hæc anno* 1074 *ab Annone translata, atque id quidem, utpote quo die id factum in Annonis litteris num.* 72 *et* 73 *recitatis diserte notatur, tertio Octobris die; neque* E *enim non multo post Coloniensium seditionem seu calamitatem, quam Anno in Diplomate memorat, dici possent Sanctorum corpora translata, si id tantum anni sequentis tertio Octobris die factum fuisset. Et vero tunc utique id factum non esse, liquet ex eo, quod S. Anno, teste ejus Vita jam sæpius laudata, mense illo et anno, quo etiam ad* 4 *Decembris provecto obiit, periculosissime decubuerit, atque ad extrema pene deductus Sanctorum corpora transferre non potuerit. Itaque ex omnibus jam dictis certum atque indubitatum efficitur, Sanctorum corpora anno* 1074 *fuisse translata, seu novo translationis honore affecta. Unde consequitur, ut, quod hic præcipue probandum assumpseram, error in Annonis de* Ewaldorum *translatione litteras, supra huc transcriptas, non quantum ad annum, sed quantum ad Indictionem irrepserit. Est ergo, prout jam dixi, pro Indi-* F *ctione* 11 *Indictio* 12 *seu potius* 13 *reponenda. Atque ita quidem jam habes, erudite lector, tum annum et diem, tum etiam occasionem, qua Sanctorum corpora ab Annone fuerint translata.*

Atque id quidem hic, revelatione

84 *Porro de hac Sanctorum translatione pauca adhuc dicenda restant. Etenim in Vita S. Annonis lib.* I, *cap.* 57 *hæc, quæ supra adhuc transcripsi, leguntur verba:* Inter hæc et duorum Euualdorum preciosa corpora, revelatione eorumdem Martyrum instructus, de tumulis (*S. Anno*) elevavit: quos olim in Saxonia Rhenus amne refluo Coloniam sepeliendos advexerat. *Libro vero tertio, cap.* 6 *ista:* Cum jam exesis carnibus, pellis ossibus adhæreret, quandoque somno (*S. Anno*) correptus, atque inde expergefactus, in has fere voces lachrymabundus prorupit: O Euualde martyr, qua ego injuria te affeci, aut quid in te admisi, miser? Sciscitantibus aliis, quid in his verbis sibi vellet, respondit: Equidem vidi sanctissimum martyrem Euualdum, quem Nigrum vocant, sanctis assistentem altaribus: cumque ego sacrificanti administrarem, ille, absoluto Sacrificio, in casula purpurea, veste candidissima speciosus valde, ceu nuper ex lavacro veniens, in cælos receptus est. Ego vero sequebar abeuntem, et ubi ad fores cæli ventum est, sperabam, me pariter ingressurum: sed ab eo heu violenter repulsus, video me in hanc caliginem

A ginem revolutum. Hæc dicens, tantas fudit lacrymas, ut, qui aderant, miseratione permoti, simul cum illo flerent.

cælesti prævia 85 *Ex priori textu docemur, Sanctos non fuisse e tumulis sublevatos seu translatos a S. Annone, nisi cum hic prævie illorum revelatione fuisset instructus; quod nulla ratione in S. Annonis Diplomate et litteris supra laudatis datur intelligi. Nec propterea tamen illico existimandum est, S. Annonem, antequam Sanctos elevaret, nulla revelatione fuisse instructum; potuit enim id S. Anno tum in Diplomate, tum in litteris præ modestia animique demissione silentio supprimere. Adhæc in Litteris etiam suppeditat, unde argui potest, illum, cum Sanctos elevavit, revelatione prævia fuisse instructum. Etenim in illis ait,* Ewaldos, *antequam eos elevaret,* in neglectis propter ignorantiam præcedentium loculis positos *fuisse. Quibus verbis indicare videtur, aliquamdiu ante ætatem suam ignoratum fuisse, quo loco* Ewaldi *conditi jacerent. Hinc porro jam potest argui, Annonem, ut hos reperiret elevaretque, revelatione indiguisse, eaque etiam, cum Sanctos reipsa elevarit, cælitus fuisse donatum. Quod si tamen quis contendat, ex Annonis verbis proxime recitatis non consequi, ut ante hujus ætatem Sanctorum tumuli ignorati fuerint, responderi potest, Annonem, etiam hoc dato,*
B *revelatione potuisse non incassum instrui, non quidem qua, quo loco* Ewaldi *conditi jacerent, sed qua hos transferendos, novove elevationis honore esse afficiendos, edoceretur.*

instructus, forsan fecit, 86 *Utut sit, mihi equidem vero non apparet absimile, S. Annonem, cum* SS. Ewaldos *elevavit, prævia horum fuisse, ut illius Vita docet, revelatione instructum. Absit tamen, ut hanc quis putet eamdem cum Annonis visione, posteriori Vitæ Annonianæ textu, quem num.* 84 *transcripsi, memorata. Præterquam enim, quod hæc non ambos* Ewaldos, *sed unum tantum S. Annoni videndum objecerit, ante annum* 1075 *non evenit. Manifestum id fit ex notis chronicis, quæ ante et post dictæ visionis relationem in Vita Annoniana apud Surium occurrunt, uti quilibet hanc evolvens nullo negotio deprehendet. Itaque S. Anno visione illa ad Sanctorum translationem, utpote quam ex dictis ante annum* 1075 *fecerit, certissime non fuit instructus. Adde in præfatæ visionis relatione nihil etiam omnino occurrere, quo S. Anno ad* Ewaldorum *translationem seu elevationem faciendam instrui utcumque potuerit. Hæc* Ewaldorum *ratione in duos supra huc transcriptos Vitæ Annonianæ textus observanda duxi. Porro quæ de Sanctorum per Annonem translatione hactenus dicta sunt, aut certe ex dictis possunt colligi, compendio*
C *sic habent : S. Anno paulo post Pascha anni* 1074 *in summas angustias, præsentissimumque Vitæ periculum subita Coloniensium seditione illapsus, SS. Cuniberti, Clementis et* Ewaldorum *auxilium imploravit, Sanctos invocatos sibi adesse sensit, horumque adeo intercessione securitati redditus, atque etiam forte* Ewaldorum *revelatione admonitus seu instructus, hos de antiquis tumulis sublevare decrevit.*

datis etiam utrique Sancto discretis loculis. 87 *Nec tantum id decrevit, verum etiam eodem illo anno* 1074, *Indictione Constantiniana* 15, *die tertio Octobris, quo* Ewaldi *coluntur, exsecutioni mandavit; atque illos quidem etiam in duos discretos loculos tunc deposuit. Colligendum id videtur ex Vitæ Annonianæ lib.* III, *cap.* 15. *Ibi enim de S. Annone jam defuncto scribitur :* Quarto die post Missas celebratas deportatus est vir sanctus ad monasterium S. Andreæ, ad sacras virgines, ad sanctum Cunibertum, ubi inter duos Euualdos medius est collocatus. *Ceterum Gelenius de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib.* III, *Syntagmate* 4, *pag.* 288 *de* Ewaldis *hæc habet :* Eodem sarcophago includuntur, ex dono gentis Lindlariæ, ut docent arma in sarcophago. *Eidem ergo tumbæ seu sarcophago, ut his verbis docet Gelenius, sacræ* Ewaldorum *exuviæ nunc includuntur. Winheimius tamen in Agrippinæ Sacrario pag.* 62 *sic scribit :* S. Anno post Christum natum 1074, v Nonas Octobris ex loculis propter præcedentium ignorantiam admodum vilibus eos transtulit in præsentes *Si ergo præsentes* Ewaldorum *loculi sint ii, in quos, ut his verbis indicat Winheimius.* SS. Ewaldos *transtulit S. Anno, consequens est, ut Sancti, utpote ex dictis in discretos loculos ab Annone translati, discretos etiam nunc loculos habeant : hoc autem pugnare videtur cum Gelenio, qui ex dictis Sanctos nunc eidem tumbæ seu sarcophago includi docet; imo etiam cum iis, quæ ipsemet Winheimius paulo ante memoravit, dicto Opere pag.* 61 *sic scribens :* Asservantur adhuc in alia tumba deaurata duo martyres Ewaldi presbyteri. *An forte non observarit Winheimius, quid consequeretur ex eo, quod præsentes* Ewaldorum *loculos faceret eosdem cum iis, in quos a S. Annone Sancti fuere translati. Id equidem ego pro certo asseverare non ausim. Fieri enim potest, ut Sancti iisdem, in quos ab Annone fuere translati, discretis loculis, una eademque tumba deaurata comprehensis, nunc includantur.*

AUCTORE C. B.

§ VII. Sanctorum capita Monasteriensibus concessa, parsque alia reliquiarum S. Norberto.

E *Ewaldorum capita Monasteriensibus olim fuerunt concessa.*

Sacra Ewaldorum *capita Monasteriensibus olim fuisse concessa, Gelenius de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib.* III, *Syntagmate* 4, *pag.* 288 *diserte affirmat. Sic habet :* Eorum (*sanctorum* Ewaldorum) capita seu sacri vertices olim Monasteriensibus donati sunt. *Wernerus Rolevinck lib.* III *de Situ et Moribus Westphalorum cap.* 8, *uti etiam de Sanctis Germaniæ Cratepolius, ea in ecclesia majori Monasteriensi, S. Paulo sacra, asservari asserunt. Prioris verba hæc sunt :* Horum (*sanctorum* Ewaldorum) capita habentur in ecclesia majori Monasteriensi : *posterioris vero ista :* Capita horum martyrum (*sanctorum* Ewaldorum) in ecclesia majori Monasteriensi conservantur. *In binis Usuardinis apud Sollerium Auctariis* Adventus capitum sanctorum duorum Ewaldorum *die* 29 *Octobris Monasterii annuntiatur. Dubitandum ergo non est, quin sacra* Ewaldorum *capita Monasteriensibus olim vere fuerint concessa. Verum quæri hic jam potest, qua occasione, quove tempore acciderit, Monasterienses sacro illo thesauro ditari. Quemadmodum scriptores, qui id esse factum, aperte docent aut certe innuunt, passim sunt obvii, ita vix unum reperias, qui tempus, quo id ipsum factum sit, lato etiam modo definiat. Certe ego, adhibita in exculiendis libris quacumque diligentia, solum invenire quivi Schatenum, qui, quo circiter tempore sacra capita Monasteriensibus donato putat, sat clare edicat.*

F *Concessionis hujus tempus*

89 *Verba ejus lib.* VI *Historiæ Westphalicæ p.* 334 *hæc sunt :* Ea (Ewaldorum *corpora*) post humo levavit, extulitque honoribus D. Anno Coloniensis archiepiscopus. Capita sub id tempus Monasterium translata, quæ dono Annonis, ut persuasum, Fridericus Monasteriensis episcopus, qui duo inter se conjunctissimi fuerunt, impetravit. *Fuerunt ergo ex Schateni mente sacra capita eo tempore, quo Sanctos novo translationis elevationisve honore affecit S. Anno, Monasteriensibus concessa, ac proin anno* 1074. *Tunc enim Sanctos Anno transtulit. Verosimillima sane mihi apparet hæc Schateni opinio. Etenim Fridericus, qui, S. Annone Coloniensem gubernante ecclesiam, Monasteriensem moderatus est, S. Annoni sane familiaritate, ut ait Schatenus, fuit conjunctus. Liquet id tum ex ejus, ut festivitatem Paschalem cum Annone celebraret, ad civitatem Coloniensem accessu supra indicato, tum etiam ex ejusdem ad episcopatum Monasteriensem promotione, ab Annone procurata; ut Cratepolius in Annalibus episcopatus Monasteriensis, ex antiquis scriptoribus sua depromens, clare testatur his verbis :* Anno... archiepiscopus Coloniensis hunc Fridericum (*fratrem marchionis Misnensis ac Magdeburgensium fratrum præpositum*) Monasteriensi ecclesiæ præfecit, et ordinavit episcopum. *Adhæc* (*vide num.* 79 *et seq.*) *Fridericus, Monasteriensis episcopus, qui cum S. Annone floruit,*

huic

AUCTORE C. B. *et occasio.*

huic etiam adfuit, ex commota a Coloniensibus seditione præsentissimum vitæ periculum incurrenti.

90 *Audiverit proinde verosimillime ex ipsomet Annone, qui hic ab impiis sceleratisque præter omnem exspectationem ad necem quæsitus, peneque abstractus, SS. Cuniberti, Clementis atque etiam* Ewaldorum *auxilium implorarit, quique præpotenti horum Sanctorum intercessione periculo imminentis necis quam proximo feliciter fuerit ereptus. Hinc tum in SS. Cuniberti et Clementis, tum etiam in* Ewaldorum *cultum singularem fuerit accensus, laboraritque propterea horum posteriorum Sanctorum, quas potuit, reliquias acquirere, diœcesis suæ fidelium venerationi exponendas. Unde eo fuerit progressus, ut, audita, quam S. Anno facturus erat tertio Octobris anni* 1074 *die,* Ewaldorum *translatione, dari sibi partem ex horum reliquiis, ab Annone petierit, additis etiam rationibus, quas postulato suo impetrando maxime idoneas putabat. Has, ut reor, verosimillime partes in sacro thesauro Monasteriensibus acquirendo Fridericus habuerit. Quod vero ad Annonem pertinet; hic amici sui postulato verosimillime non illubenter annuerit, vel hac forte ratione præcipue ductus, quod inde* Ewaldorum *cultum in diœcesi Monasteriensi non mediocriter propagandum, læto animo aspiceret. Itaque sacra* Ewaldorum *capita Monasteriensibus concesserit, idque ipso forte tertio Octobris die, quo*
B *illos ex dictis novo elevationis honore anno* 1074 *affecit. Atque ita quidem jam habes, studiose lector, occasionem simul et tempus Concessionis, qua Monasteriensibus* Ewaldorum *capita fuere collata. Progredior nunc ad alia, quæ adhuc de illis capitibus commemoranda inveni.*

Illa, quidquid scribat Cratepolius, Anabaptistarum furore,

91 *Sacer hic thesaurus Monasterium allatus summo, ut par est credere, honore tum a populo, tum a clero fuit exceptus, atque in ecclesia majori, quæ S. Paulo sacra est, collocatus; quod postremum colligendum videtur ex Rolevincko, Cratepolio aliisque, qui in majori illa æde sacra* Ewaldorum *asservari capita, memoriæ produnt. Fuerunt porro sacra illa pignora diutissime in dicta ecclesia summa fidelium veneratione etiam servata. Verum an hodieque servantur? Ibi certe, si Cratepolio esset credendum, anno* 1592 *adhuc servabantur. Etenim hic scriptor, qui hoc anno edidit suum de Sanctis Germaniæ Tractatum, in hoc suppeditat, quæ supra adhuc recitavi, hæc verba :* Capita horum Martyrum (*sanctorum* Ewaldorum) in ecclesia majori Monasteriensi conservantur. *Verum non facile mihi persuasero, hic a vero non deviasse Cratepolium, præfatoque anno* 1592 SS. Ewaldorum *capita penes Manasterienses adhuc exstitisse. Quamvis enim nullum cujuscumque scri-*
C *ptoris, quod Cratepolio hic adversetur, Opus excusum reperiam, inter Scripta tamen, quorum sat magnam copiam ipsemet manu sua exaravit atque ad Majores nostros transmisit Gamansius, Societatis nostræ sacerdos, unum occurrit supra adhuc laudatum, in quo ab hoc sagacissimo viro articulo de duobus* Ewaldis *ita signatum invenio :* Capita eorum (*sanctorum* Ewaldorum) Monasterium allata, ac in summa æde asservata, Anabaptistarum furore exciderunt. *Anabaptistarum furor, a Gamansio hic notatus, is est, quo hi anno* 1534, *occupato Monasterio, regem sibi crearunt, hancque urbem summa impietate, dissipatis etiam rebus sacris, miserrime affixerunt; ille autem furor diutius non tenuit, quam ad annum usque* 1535, *quo tandem post longam obsidionem urbs eadem Anabaptistis fuit erepta.*

qui hic Hermanni Kerssenbrochii

92 *Sanctorum ergo capita jam ante annum* 1536 *Monasterii exciderant, ac proin ea ibi asservari, anno* 1592 *perperam scripsit Cratepolius; nisi forte quis velit, huic potius, quam Gamansio esse assentiendum. Verum præterquam quod Gamansius, non autem Cratepolius, ab accuratione plurimum commendetur, nemo facile, quantum opinor, posteriori huic scriptori assensurus est, qui attenderit, quanta rabie Anabaptistæ Monasterii grassati fuerint in ædes resque sacras ac præcipue quidem in ecclesiam cathedralem, S. Paulo sacram, in qua sacra* Ewaldorum *capita servabantur. Optime id apud Menckenium tomo tertio Scriptorum Rerum Germanicarum* D
col. 1548 *nos docet Hermannus a Kerssenbroch, auctor æqualis. Hujus proinde verba, utut prolixiora, huc transcribere, operæ pretium existimo : hæc sunt :* Catervatim (quasi scelera inter se partiantur) incredibili amentia et nocendi studio (*Anabaptistæ*) flagrantes, XXIV Februarii (*anno* 1534) per urbem (*Monasteriensem*) grassantur, hi Niszinganas vestales terrent, illi fratres Fontis Salientis adoriuntur, hi Georgianos invadunt, illi in Joannitas, reliquaque urbis cœnobia et sacras ædes impetum faciunt, vestes, pecunias, supellectilia et quæcumque sibi usui futura existimabant, diripiunt, neque a templis sibi temperant, argentum, aurum, pallia sacra, calices, ornamentaque omnia, in Dei cultum et ministerium dedicata, auferunt, fiuntque impurissimorum verberonum, scortorum et militum vestitus et stipendia. Imagines ex superioribus motibus reliquas confringunt, aut, rasis parietibus, deturbant. Sacellum divo Antonio juxta portam Mauritianam consecratum, ereptis bonis mobilibus, demoliuntur. Sed nulla vis, etsi sæpe tentata, sacello divi Ludgeri nocere potuit.

verbis describitur,

93 Eodem die hora quarta vespertina Bernardus Mumme verbero, agmen secum ducens, æditum Dominici templi (*id est, ecclesia cathedralis, S. Paulo sacræ*) adortus, claves vi ab illo extorsit, ibi pri- E
mum in sacellum divæ Virginis aliaque ex ordine irruunt, dispoliant, frangunt, corrumpunt. Inde templum Dominicum, omnibus ornamentis ereptis, denudant, adyta profanant, altaria, direptis mappis, quibus obtegebantur, diruunt, horologium, opus artificiosissimum, malleis securibusque pulsant; singulari vero furore et odio baptisteria reliquiarumque repositoria comminuunt, fenestras sediliaque insignibus dominorum magna arte elaborata dissecant. Imagines divæ Virginis ac Joannis Baptistæ, a Francone monacho artificiosissime in tabulis duabus depictas, in usum fornacium perferunt, eaque * supra fossam inferiorem urbis juxta Judæorum cœmiterium pro excubias agentibus collocant. Sibillarum effigies, admiranda arte expressas, et circa chorum forinsecus per certa intervalla dispositas eruunt, imagines patrio * marmori incisas, raraque arte elaboratas capitibus, brachiis cruribusque confractis mutilant, ligneas vero securibus dissectas in ignem exstructum conjiciunt. Simulacra Patrum, Prophetarum, Apostolorum, aliorumque Sanctorum columnis, parietibus passim affixa, scalis vectibusque admotis deturbant. Ossa Sanctorum et sacrosanctum Domini Corpus pedibus conculcant, organa ereptis tibiis disturbant, fenestras pictas frangunt, et maxime Erici episcopi
F donum præstantissimum amplissimumque, libros intus humano excremento illitos in unum acervum cremandos congerunt, bibliothecam doctissimi viri Rudolphi Langii, lucubrationibus et monumentis autographis nondum editis auctam, lacerant atque discerpunt.

* easque

* *forte* pario

verosimillime exciderunt. Reliquias

94 *Cum ergo Anabaptistæ ea rabie, quæ his jam recitatis Kerssenbrochii verbis exponitur, in cathedralem Monasteriensem ecclesiam, S. Paulo sacram, in qua* SS. Ewaldorum *capita asservabantur, anno* 1534 *fuerint grassati, ibidem* reliquiarum repositoria comminuerint, Sanctorumque ossa pedibus conculcarint, *verosimillimum reor, quod scribit Gamansius,* Ewaldorum *capita, quæ Monasterii in ecclesia majori servabantur, Anabaptistarum furore excidisse. Certum ad eo prope habeo, Cratepolium, dum circa annum* 1590 *suum scripsit de Sanctis Germaniæ Tractatum, rei non satis gnarum exarasse, quæ de* Ewaldorum *capitibus Monasterii asservatis asseruit. Itaque Monasterienses sacra illa pignora ab anno* 1074, *quo ea a S. Annoni accepere, usque ad annum dumtaxat* 1534 *possederunt, nec ea verosimillime, utut forte optarent maxime, amplius possident. Atque hæc sunt, quæ de sacris* Ewaldorum *capitibus, Monasterium olim delatis, commemoranda habui. Superest nunc, ut de reliquiarum parte ex Sanctorum corporibus S. Norberto, Ordinis Præmonstratensis*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *stratensis patriarchæ, quondam concessa nunc tractem. Hic Sanctus, jactis jam Præmonstratensis in Picardia monasterii fundamentis, hinc anno* 1121 *venit Coloniam Agrippinam, cumque ædificare ecclesiam, in qua, quos jam sibi aggregaverat, socios congregaret, in animo haberet, probeque nosset, Coloniensem civitatem sacris Sanctorum pignoribus esse ditissimam, ab archiepiscopo, qui tunc erat Fredericus, hujus nominis tertius, aliquot Sanctorum reliquias sibi concedi postulavit. Sancti viri voto benigne annuit archiepiscopus, fueruntque illi duo concessa vascula, variis variorum Sanctorum reliquiis, corporumque etiam* Ewaldorum *parte repleta. Testatur id in Vita S. Norberti, apud nos tomo primo Junii inserta, auctor, canonicus Præmonstratensis, coævus.*

ex Sanctis obtinuit, Floreffiamque

95 *Verba, quibus id ibidem num.* 48 *facit, hæc sunt :* Post hæc (*S. Norbertus*) devenit Coloniam, ubi et libenter suscipitur... Habebat et ipse jam tunc in voluntate ædificare ecclesiam, in qua coadunatos reciperet. Ob hanc causam petivit ab archiepiscopo Frederico et ceteris fidelibus, ut aliqua sanctarum reliquiarum mereretur patrocinia suscipere, e quibus non minimum ab antiquo repleta et dotata erat felix Colonia. Annuit episcopus, annuit clerus, justam esse petitionem judicans, et populus. At ille fratribus suis, quos secum habebat, et B quos ibidem Deus ei contulerat, jejunio indicto, hoc pretiosum donum Deo commendabat, quatenus venerabile patrocinium daret invenire. Nocte vero eadem virgo ex numero undecim millium virginum, et nomen ipsius virginis, et locus, ubi jaceret, per visionem cuidam designatus est : et in crastinum ex ordine visionis corpus ibidem quæsitum, integrum repertum est. Quo cum hymnis et laudibus Dei et gratiarum actione suscepto, de reliquiis etiam aliarum virginum aliarumque quorumdam martyrum, videlicet Gereonis, Maurorum, duorum Ewaldorum, duo vascula, in modum feretri, ad efferendum ei impleta sunt. *Norbertus sacro hoc thesauro ditatus Coloniæ Agrippinæ diu amplius non substitit, sed eo, unde venerat, reversurus, Præmonstratum versus iter arripuit, cumque pervenisset ad locum, ubi nunc abbatia Floreffiensis secundo fere a Namurco milliari ad Sabim fluvium cernitur, obviam sibi habuit nobilem matronam, cui Ermensendi nomen erat, Namurcensem comitissam, cumque hæc ei Floreffiensis villæ ecclesiolam ædificando monasterio obtulisset, suscepit vir sanctus oblatum, ibique, Præmonstratum festinans, reliquit alterum ex reliquiarum vasculis supra memoratis.*

detulit S. Norbertus,

96 *Testatur hæc pariter laudatus auctor coævus num.* 49, *nonnullis post verba proxime recitata interjectis, de S. Norberto sic scribens :* Assumptis non C post multum reliquiis, collectoque fratrum tam clericorum quam laicorum collegio, quos Deo per verbum prædicationis genuerat, redeundi iter aggressus est; qui ubique in ecclesiis et congregationibus cum processione magnifice suscipiebatur. Audiens autem transitum ejus matrona quædam nobilis, Ermensendis nomine, Namurcensis comitissa, velociter occurrit ei; obnixe deprecans, ut ad imponendos fratres et religionem, quamdam ecclesiolam suam in villa Floreffiæ vellet suscipere. Habebat etenim ipsa multo tempore in voluntate, ob remedium animæ suæ et prædecessorum suorum in ecclesia eadem religionem propagare. Videns autem ille affectuosam mulieris devotionem, respexit eam, et suscepit, quod petebat. Et ibidem altero reliquiarum vasculo derelicto, festinavit Præmonstratum (erat enim instans nativitatis dies) habens clericorum et laicorum fratres circiter triginta novitios. *Fuerint haud dubie a S. Norberto Floreffiæ relictæ, quas Coloniæ obtinuerat,* SS. Ewaldorum *reliquiæ, si pars harum in uno, pars in altero e duobus supra memoratis reliquiarum vasculis extiterit.*

ubi illas ad huc exstare, scripsit Henschenius.

97 *Verum hac de re nec ex laudato auctore Præmonstratensi coævo, nec aliunde constat; unde fit, ut dubitari queat, habuerintne aliquando ac proin an etiam hodie habeant Floreffienses, Præmonstratensis Ordinis canonici,* SS. Ewaldorum *reliquias. Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 218 *recenset Sanctorum reliquias, a S. Norberto Colonia Floreffiam anno* 1121 *allatas, hasque inter* Ewaldorum *reliquiæ non comparent. Nihilominus Henschenius noster in Annotatis ad sensum ultimum, qui posteriorem laudati auctoris coævi textum huc transcriptum claudit, lit.* c *sic observat :* Sunt ibidem (*in abbatia Floreffiensi*) reliquiæ ex præscriptis Sanctis, *nempe Mauris, duobus* Ewaldis, *aliisque Sanctis, ex quibus reliquias Coloniæ accepisse S. Norbertum, auctor plus semel jam laudatus, in quem hæc Henschenius observat, verbis num.* 95 *huc transcriptis memorarat. Ast, inquies, admittendane est illa, qua* Ewaldorum *reliquias Floreffiæ exstare, affirmatur, Henschenii observatio? Puto ego, hanc illum absque maturo examine non fecisse. Forsitan adeo is, qui reliquiarum Floreffiæ exstantium catalogum Rayssio subministravit,* Ewaldorum *reliquias, utut Floreffiæ exstantes, in eo omiserit, isque deinde error post annum* 1628, *quo Rayssius laudatum Hierogazophylacium typis vulgavit, fuerit detectus, ut ex Rayssio nequeat indubitanter concludi,* Ewaldorum *reliquias Floreffiensibus ab Henschenio perperam attribui. Ceterum fieri potest, ut etiam pluribus aliis locis, ac præsertim in Westphalia, utpote quæ regio præcipuis* E *suis viginti quatuor Sanctis tutelaribus* Ewaldos *accenset, horum reliquiæ existant, fideliumque venerationi exponantur; quamvis id litteris consignatum reperire non potuerim.*

AUCTORE C. B.

PASSIO,

Auctore sancto ac venerabili Beda,

Ex Historiæ Anglicanæ Ecclesiasticæ Parisiis anno 1681 *editæ lib.* v *cap.* 11.

Sanctorum Willibrordi ejusque sociorum, in Frisiam profectorum,

Ut autem vidit vir Domini Ecgberct *a*, quia nec ipse ad prædicandum gentibus venire permittebatur, retentus est ob aliam sanctæ Ecclesiæ utilitatem, de qua oraculo fuerat præmonitus : nec Victberct *b* illas deveniens in partes, quicquam proficiebat. Tentavit adhuc in opus verbi mittere viros sanctos et industrios, in quibus eximius Wilbrord *c* presbyterii gradu et merito præfulgebat. Qui cum illo advenissent, (erant autem numero duodecim) divertentes ad Pippinum *d* ducem Francorum, gratanter ab illo suscepti sunt : et quia nuper citeriorem Fresiam, expulso inde Radhbedo, ceperat *e*, illo eos ad prædicandum misit; ipse quo- F que imperiali auctoritate juvans, ne quis prædicantibus quicquam molestiæ inferret; multisque eos, qui fidem suscipere vellent, beneficiis attolens : unde factum est, opitulante gratia divina, ut multos in brevi ab idolatria * ad fidem converterent Christi.

a
b
c
d
e

* idololatria

ducti exemplo duo Ewaldi, adeunt, antiquam Saxoniam,

2 Horum secuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro æterna patria exulaverant *f*, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum *g*, si forte aliquos ibi prædicando Christo adquirere possent. Erant autem unius ambo, sicut devotionis, sic etiam vocabuli : nam uterque eorum appellabatur Hewald; ea tamen distinctione, ut pro diversa capillorum specie unus Niger Hewald, alter Albus Hewald diceretur : quorum uterque pietate religionis imbutus, sed Niger Hewald magis sacrarum Litterarum erat scientia instructus.

f
g

regionem ingressi, duci petunt ad satrapam,

3 Qui venientes in provinciam, intraverunt hospitium cujusdam villici, petieruntque ab eo, ut transmitterentur ad satrapam, qui super eos erat, eo quod haberent aliquid legationis et causæ utilis, quod deberent ad illum perferre. Non enim habent regem iidem antiqui Saxones, sed satrapas plurimos suæ genti præpositos *h*, qui, ingruente belli articulo, mittunt æqualiter sortes, et quemcumque sors ostenderit, hunc tempore belli ducem omnes sequuntur. Huic obtemperant; peracto autem bello,

h

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE BEDA.

rursum æqualis potentiæ omnes fiunt satrapæ. Suscepit ergo eos villicus, et promittens, se mittere eos ad satrapam, qui super se erat, (ut petebant) aliquot diebus secum retinuit.

occiduntur a rusticis;

4 Qui cum cogniti essent a barbaris, quod essent alterius religionis, (nam et Psalmis semper atque orationibus vacabant, et quotidie Sacrificium Deo victimæ salutaris offerebant, habentes secum vascula sacra, et tabulam altaris vice dedicatam *i*) suspecti sunt habiti, quia si pervenirent ad satrapam, et loquerentur cum illo, averterent illum a diis suis, et ad novam Christianæ fidei religionem transferrent; sicque paulatim omnis eorum provincia veterem cogeretur in novam mutare culturam. Itaque rapuerunt eos subito, et interemerunt; Album quidem Hewaldum veloci occisione gladii, Nigellum autem longo suppliciorum cruciatu et horrenda membrorum omnium discerptione: quos interemptos in Rhenum projecerunt *k*. Quod cum satrapa ille, quem videre volebant, audisset, iratus est valde, quod ad se venire volentes peregrini non permitterentur; et mittens occidit vicanos illos omnes, vicumque incendio consumpsit. Passi sunt autem præfati Sacerdotes et Famuli Christi quinto Nonarum Octobrium die.

eorum corpora adverso Rheno, cui injecta erant, prodigiose devecta

5 Nec martyrio eorum cælestia defuere miracula. Nam cum perempta eorum corpora amni (ut diximus) a paganis essent injecta, contigit, ut hæc contra impetum fluvii decurrentis, per quadraginta fere millia passuum ad ea usque loca, ubi illorum erant socii, transferrentur. Sed et radius lucis permaximus, atque ad cælum usque altus omni nocte supra locum fulgebat illum, ubicumque ea pervenisse contingeret, et hoc etiam paganis, qui eos occiderant, intuentibus. Sed et unus ex iis in visione nocturna apparuit cuidam de sociis suis, cui nomen erat Tilmon *l*, viro illustri et ad sæculum quoque nobili, qui de milite factus fuerat monachus; indicans, quod eo loci corpora eorum posset invenire, ubi lucem de cælo terris radiasse conspiceret.

honorifice humantur, deindeque transferuntur Coloniam.

6 Quod ita completum est. Inventa namque eorum corpora, juxta honorem martyribus condignum recondita sunt; et dies Passionis vel Inventionis eorum congrua illis in locis veneratione celebratur. Denique gloriosissimus dux Francorum Pippinus, ubi hæc comperit, misit; et adducta ad se eorum corpora condidit cum multa gloria in ecclesia *m* Coloniæ civitatis juxta Rhenum. Fertur autem, quia in loco, in quo occisi sunt, fons ebullierit, qui in eodem loco usque hodie copiosa fluenti sui dona perfundat.

ANNOTATA.

a *Sermo hic fit de S. Egberto, Hyensi presbytero, de quo actum apud nos est die* 24 *Aprilis, quo is Martyrologio Romano inscribitur.*

b *Wigbertus, S. Egberti socius, coli non invenitur ut Sanctus. In Opere nostro ad diem decimam tertiam Augusti relatus est inter Prætermissos.*

c *Hic Sanctus Martyrologio Romano ad* 7 *Novembris inscribitur; quo proinde die de illo acturi sumus.*

d *Pipinus Heristallius ab anno* 681 *ad annum usque* 714, *quo obiit, majoratum-domus in Austrasia tenuit; de hoc ergo Pipino Beda loquitur tum hic, tum iterum infra.*

e *Radhbedum, seu, ut communius scribitur, Radbodum, paganum Frisonum regem, anno* 689 *aut sequenti Pipinus Heristallius devicit. Ita omnes fere eruditi recentiores.*

f *Quid hæc loquendi formula apud Bedam significet, in Commentario num.* 20 *aperui.*

g *Quo Sancti ex Hibernia appulerint, non edicit Beda; sed sive in Frisiam sive in Neustriam appulerint, verosimile apparet, eos ex Austrasia, trajecto Rheno, in Antiquam Saxoniam penetrasse. Vide Commentarii prævii num.* 41.

h *Adi Commentarii prævii num.* 2.

i *Plures alii etiam variarum gentium apostoli, quocumque Christum prædicaturi properarent, altare portatile reliquumque apparatum, celebrandis sacris necessarium, secum detulisse leguntur. Inter dona, quæ S. Gerardus, Broniensis in comitatu Namurcensi abbas, e monasterio S. Dionysii prope Parisios accepit, secumque Bronium advexit, recensetur* itinerarium, *id est, hodierno loquendi modo portatile* altare, quo sanctus Dionysius, dum viveret, utebatur. *De hoc altari ad hunc diem, dum de S. Gerardo agemus, iterum sermo recurret.* Gratias Deo, *inquit Moguntiacarum Rerum lib.* III, *Notatione* 23 *in S. Bonifacii Acta, Serarius, Societatis Jesu sacerdos,* superiore anno egi, cum S. Ansgarii, Septentrionalium populorum apostolatu incliti, portatile altare ultima e Saxonia huc allatum, in eandemque paulo post pie relatum, mihi videre, ac in eo sacris operari datum fuit. *Plures alios Sanctos, qui pariter Christum gentibus annuntiaturi altare portatile secum detulerint, brevitatis studio omitto.*

k *Valesius tom. III Rerum Francicarum pag.* 372 *sic scribit :* Quos Saxones cur in ripa Rheni Beda ponat, Ewaldorum corpora a vicanis Saxonibus in Rhenum abjecta esse scribens, equidem nescio. Quippe poeta quidam Saxo, Arnulfi Aug. æqualis, qui de rebus gestis Caroli Magni libros v composuit, Westfalorum seu Occidentalium Saxonum fines a Rheno non longe abesse dicit; a Rheno initium capere aut flumen attingere non dicit. *Ita Valesius, volens scilicet, Bedam, dum Sanctorum corpora in Rhenum conjecta scribit, pugnare cum poeta anonymo, sub hujus Commentarii initium memorato. Verum hic (vide num.* 2) *antiquæ Saxoniæ terminos non tam procul a Rheno collocat, ut palam fiat, in hunc Sanctorum ibidem interfectorum corpora conjici non potuisse ac proin cum illo aperte Beda non pugnat. At vero, etiamsi laudatus poeta antiquæ Saxoniæ terminos longius a Rheno removeret, sicque secum aperte pugnantem haberet Bedam, non illi assentirer, sed huic, utpote minus remoto ab* Ewaldorum *ætate, qua antiqui Saxones (vide num.* 4) *terminos suos nonnihil protulere.*

l *Tilmon seu, ut ab aliis scribitur, Tilmannus inter Prætermissos ad hunc diem a nobis idcirco relatus est, quod nihil sat certi distinctique de ejus cultu innotescat. Bollandus noster tom. I Martii in S. Suiberto ita habet :* Visum aliquando nobis perquam probabile, Tilmonem sive Tilmannum, cui SS. Ewaldorum revelata fuere corpora, ex sociis S. Willebrordi fuisse. Hic in plerisque Bedæ exemplaribus Tilmon vocatur, in alio Ms., quo usus in Cantabrigiensi editione Abrahamus Whelocus, Tilmannus est; in Saxonica paraphrasi regis Alfredi, Tilman. *Ita Bollandus, satis indicans, sese equidem admodum dubitare, an ex S. Willibrordi sociis Tilmon exstiterit; quod etiam et mihi admodum dubium apparet. Bailletus ait, Tilmonem ex loco, quo Sanctorum corpora inventa sunt, fuisse oriundum; quod sine fundamento ab illo assertum, idcirco suspicor, quod nihil occurrat, unde id haurire potuerit.*

m *Olim S. Clementis, nunc S. Cuniberti nomine insignita.*

DE

A D

DE B. UTHONE CONF. AB. METAM.

PROPE DECKENDORFFIUM IN BAVARIA INFERIORI.

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. B.

§ I. Beati memoria sacra, et gesta usque ad conditum Metamense monasterium.

FORTE ANNO DCCCXXVIII. *B. Utho recentioribus tantum*

Pollicitus est tomo II Januarii ad diem 27 ejusdem mensis Henschenius, cum de S. Gamelberto in Bavaria parocho ageret, fore, ut ad diem 3 Octobris de B. Uthone *hujus discipulo in Opere nostro tractaretur : quod autem Henschenio de magistro acturo contigit, ut nempe illius nomen in Martyrologiis nostris non repererit; idem mihi acturo de Discipulo contigit, cujus pariter nomen iis saltem Martyrologiis insertum non legitur, quorum major est ob antiquitatem auctoritas et æstimatio. Satis igitur fuerit recentiora nonnulla Martyrologia vel Menologia recensuisse. Menardus in Martyrologio Benedictino ad diem 3 Octobris* Uthonem *paucis his verbis memorat :* In cœnobio Mettensi B. Uthonis
B abbatis : *paulo plura in Observationibus habet, neque hic* Beatum, *sed* Sanctum *vocat. Prolixior Bucelinus in ejusdem ordinis Menologio ad hunc diem :* In cœnobio Mettensi, *inquit,* B. Ottonis abbatis. Uttho sive Utho, natione Italus, relicta amore Christi patria, peregrinus in Germaniam venit. Ibi S. Gamelbertum magistrum nactus, insigni vitæ sanctitate profecit, præfectusque ab eo Michelsbuchensi parochiæ, ubi Gamelbertus religionis Christianæ fundamenta jecerat, inde postea bello Boico cedere coactus, loco, qui METTEN dicitur, sibi cellulam condidit, eique Uthonem abbatem præfecit, eamque honori Michaelis Archangeli nuncupavit. Eo inter venandum, postea, cum, Deo ordinante, Carolus Magnus devenisset, cum sancto Sene colloquutus, et colloquii cælestis dulcedine captus, in gratiam ejusdem illustre illic Ordinis nostri cœnobium exstruxit, cui Uthonem præesse voluit. Præfuit sanctissime loco dignissimus Abbas, et multis ibidem discipulis aggregatis, et ad omnem religiosæ vitæ perfectionem solertissime institutis, plenus dierum et meritorum, hac ipsa die A. C. DCCCXXIX felici fine discessit : insigni post mortem miraculorum gloria illustratus, æterna inprimis beneficiorum divinorum continuatione, in fonte maxime : qui UTHONIS appellatur, in quem Neapolitana lue
C interfecti (*lege,* infecti) si immergantur, optatam recuperant sanitatem. *Ex Bucelino hæc totidem fere verbis, sed Hispanicis tomo III de Vitis SS. Benedictinorum descripsit Antonius de Heredia. Martyrologium Universale Castellani ad diem 3 Octobris ita laudat* Uthonem : In Bavaria S. Uto, Italus, discipulus S. Gamelberti.

cognitus, et utcumque

2 *Existimavit certe Castellanus, cum* Uthoni *titulum* Sancti *tribuit, aut cultum illius in dubium revocari non posse, aut eo nomine ab immemorabili tempore apud suos fuisse gavisum : his enim tantummodo Sanctis hujusmodi titulum adjicere, religioni sibi fuisse, ait in Monito ad Martyrologium prævio. Mabillonius tamen parte* II *Sæculi* IV *Benedictini, Sanctorum prætermissorum indici* Uthonem *inclusit; an quod Ordinis Benedictini alumnum fuisse, non censet? non id quidem opinor. An quod Vitam ejus erroribus fabulisque respersam autumat? Hoc sane innuit Annalium Benedictinorum lib.* XXVI, *num.* 20, *ubi de Metamensis seu Mettensis monasterii origine, ejusque fundatore* Uthone *agens, hæc scribit :* Hæc Metamensis, vulgo Metensis, origo monasterii, qualis ex ejusmodi narratiunculis colligi potuit. *Sanctum Beatumve appellant et alii plures; ut Hundius de monasteriorum et collegiorum per Bojariam Fundatione, Martin in Reliquiis deserti, Raderus in Bavaria Sancta, Calles in Annalibus Ecclesiasticis Germaniæ, aliique. Ceterum pauca et jejuna admodum sunt, quæ apud citatos aliosque auctores de Beati cultu leguntur. Fontis cujusdam haud procul a Metamensi cœnobio dissiti, et* S. Uthonis *appellati eorum plerique meminerunt. Cultos fuisse Metamæ sua ætate S. Gamelbertum (quem Amalbertum vocat) et* B. Uthonem, *Aventinus lib.* IV *Annalium Bojorum pag.* 550 *affirmat.* Illi adhuc, *inquit,* ibidem religiose coluntur. *Fontem vero, cui nomen* S. Utho *fecit, fidelium peregrinationibus celebrari solitum tum alii asserunt, tum maxime Stengelius lib. de insignibus aliquot per Germaniam Benedictinorum Monasteriis testis est, ex quo, quæ sequuntur, excerpo.* Tempore Ulrici hujus nominis I abbatis (*Metamensis*) cœpit concursus hominum ad miraculosum fontem S. Uthonis, anno MCCCVI... Sub regimine abbatis Oswaldi (qui iniit anno MCCCCLXXXXV et obiit MDXV) viguit peregrinatio ad miraculosum E
fontem S. Uthonis, et liberati sunt ejus beneficio a morbo Gallico multi advenæ. Hanc peregrinationem mox pestis secuta est. *Geminus apud Hundium citatum Oswaldus, Mettensis uterque abbas, memoratur; quorum alter abbatiam rexerit annos* 9, *menses* 4 *obieritque anno* 1503 *: alter vero prioris successor proximus, qui eamdem abbatiam rexerit annos* 11, *mensem unum, obieritque anno* 1514; *atque adeo inter se conciliari auctores illi non possunt : utut sit, hinc saltem effici videtur, duobus circiter sæculis populi Christiani concursu* S. Uthonis *fontem celebrem fuisse.*

in Bavaria cultus,

3 *Pauca hæc de Beati cultu ecclesiastico nobis innotuerunt hactenus, plura daturis, si quando ea de re uberius instruamur. Vitam ejus Raderus tomo III Bavariæ Sanctæ ex Mettensi Chronico, eique subnexo præfectorum monasterii catalogo exhibet : hanc typis edemus prout apud illum exstat, conferemusque cum Wolfgangi Selender relatione apud Raderum pariter impressa, uti et cum iis, quæ de* B. Uthone *in Vita S. Gamelberti ad diem* 27 *Januarii apud nos data referuntur. Haud magni eam fecisse Mabillonium, produnt ejus verba num. præcedenti citata : neque, ut apparet, immerito. Neque enim ejus auctor ab antiquis instrumentis probe instructus fuit, neque*
rerum, quas narrat, tempori adeo vicinus, ut magnam sibi fidem conciliet. Primum quidem ipsemet F
fatetur, cum ait : Quamdiu bonus is Pater ad abbatiam, cujus ipse primus abbas ab imperatore Carolo Magno constitutus est, sederit, in fastos a nemine relatum est, aut si relatum est, certe bellicis tumultibus iterum periit, ac in cineres redactum. *Alterum vero colligitur ex iis, quæ de fonte* S. Uthonis, *in quo morbus aliis Gallicus, aliis aliter appellatus, Beati ope ex ægrorum corporibus pellitur, memorat; quandoquidem illa posteriora sunt anno* 1506, *quo ad fontem illum confluere fideles cœperunt, si vera Stengelius scribit num. superiore laudatus.*

quo circiter tempore natus sit,

4 *Annus* Uthonis *natalis divinationi relictus est : hunc quidem a S. Gamelberto in itinere Romano sacris undis lustratum fuisse, narrant utriusque Acta; at quo anno ea contigerit peregrinatio, nulla docet temporum nota, nec eadem auctorum opinio est. Anonymus Vitæ S. Gamelberti auctor apud nos cap.* 2 *num.* 10 *jam annis quinquaginta sacerdotio functum scribit, cum Romanum iter arripuit. Quoniam autem legibus ea tempestate cautum erat, ne quis presbyter ordinaretur, nisi triginta, aut viginti quinque saltem esset annorum, si nempe provectioris ætatis viri ad id muneris non reperirentur idonei, itaque necessitas exposceret, prout Zacharias Papa ad S. Bonifacium sub annum* 751 *rescripsit, ut apud Serarium Rerum Moguntiacarum*

AUCTORE J. E.

Moguntiacarum lib. III *pag.* 262 *videre est; secundum auctorem illum necesse est, Gamelbertum annos numerasse* 80 *vel* 75, *cum Romano se dedit itineri. Wolfgango Selender et Aldzreitero part.* I *lib.* VIII *num.* 26 *Annalium gentis Boicæ septuagenarius fuit.* Jam grandi natu *Apostolorum limina salutasse, Brunnerus de Virtute et Fortuna Bojorum part.* II *pag.* 42 *generatim dumtaxat affirmat. Raderus vero, notante Henschenio, id itineris a S. Gamelberto, haud diu posteaquam sacris initiatus est, susceptum fuisse, existimasse videtur; sic enim de S. Gamelberto habet:* Totumque se ad res divinas convertit, sacrisque initiatus Romam profectus est. *Cum igitur et annus Christi, et annus ætatis Gamelberti, quo Romam petiit, in occulto lateat, nihil certi hinc pro anno natali* Uthonis *concludere licet: sed neque ex anno Gamelberti emortuali, circa quem Michelsbuchensis parochiæ curam in* Uthonem *jam virum factum, atque adeo annorum circiter trigita transtulit; cum hic nihilo magis, quam annus itineris Romani, quo* Uthonem *recens natum sacro fonte lustravit, exploratus habeatur. At viam aliquam Mettense Chronicon aperit annum* Uthonis *natalem utcumque et probabili saltem conjectura assignandi.*

inquiritur.

5 *Id enim si audiamus, jam senex barbatus erat* Utho, *cum illum in solitudine Mettensi invenit Carolus Magnus. Contigit hic Caroli Magni cum* Uthone
B *jam sene congressus secundum idem Chronicon,* pacatis iterum rebus in Bavaria, et sub jugum misso multoties jam rebelli Thassilone, cum daret Carolus victor operam venationi: *captus quidem Thassilo est atque exauctoratus, ut habet Fuldense Chronicon, anno* 788, *eodemque in Bavaria Carolus egit, ut referunt breves Annales Ratisponenses apud Mabillonium tom. IV Veterum Analectorum p.* 476; *at propterea nondum pacatæ fuere in Bavaria res: Hunni enim, Thassilone licet ducatu exuto, ejus rogatu in Bavariam jam ante adversus Carolum evocati, turbas ibi ciere perrexerunt, cum iisque eodem anno semel atque iterum armis decertandum Carolo fuit:* Huni vero, *inquit Eginhardus apud Chesnium tom. II Scriptorum Galliæ pag.* 245, sicut Tassiloni promiserant, duobus exercitibus comparatis, uno marchiam Foro-juliensem, altero Bojoariam aggressi sunt, sed frustra. Nam in utroque loco victi, fugatique sunt: et multis suorum amissis, cum magno damno ad loca sua se receperunt. Quam injuriam velut vindicaturi, Bojoariam iterum majoribus copiis petierunt: sed in primo congressu pulsi a Bajoariis, et innumera multitudo eorum cæsa, multi etiam ex iis, qui per fugam evadere conati, Danubium tranare voluerunt, gurgitibus fluminis absorpti sunt. *Subdit autem post pauca:*
C Rex autem in Bajoariam profectus, eamdem provinciam cum suis terminis ordinavit, atque disposuit: atque inde regressus, in Aquisgrano palatio suo, ubi hyemaverat, et diem Domini Natalitium, sanctumque Pascha more solenni celebravit.

A S. Gamelberto baptizatus, factusque adultior,

6 *Itaque annus hic, quo ditione exutus est Thassilo, quo Hunnos huic fœdere junctos Carolus debellavit, Bajoariamque per se ipse disposuit, non plane ineptus est, cui Caroli cum* Uthone *congressus innectatur; maxime cum neque reliqua hujus anni parte, neque sequenti, quidquam bellici in Bavaria, ut idem Eginhardus testatur, tumultus exstiterit: at alter paulo post annus occurrit, cui idem eventus æque apte illigetur; is est annus* 792, *quo Carolus, vice Hunnis reddita, et peragrata vastataque magna parte Pannoniæ, Ratisponæ consedit; unde cum Mettensis solitudo haud multum remota sit; fieri equidem facile potuit, ut inter venandum eo seu casu, seu ductu divino pervenerit, ibique in* Uthonem *inciderit; suadente id potissimum utriusque loci vicinia. Atque ea de causa ad hunc annum Caroli cum* Uthone *congressus refertur a Cointio, Mabillonio et Bulteau in Compendio Historiæ Ordinis Benedictini initio t. II. Porro cum Chronicon Mettense asserat,* Uthonem *tum temporis senem barbatum fuisse, si illi demus annos circiter* 60 (*neque enim multo plures concedi patitur Vita ejus ad annum* 828 *usque protracta, si verum est, quod plerique scribunt*) *natus fuerit* Utho D
eo circiter annorum spatio, quod ab anno 728 *ad annum* 732 *effluxit, obieritque centenarius, aut centenario proximus; quamquam, ut supra ex Stengelio diximus, de ejus anno emortuali neutiquam constet. Parochiam vero Michelsbuchensem administrandam susceperit circa annum* 762. *Definitus igitur utcumque* B. Uthonis *est annus natalis; sed utinam solidiori fundamento: interim facile cedemus, si quis vel certiora vel probabiliora protulerit.*

Michelsbuchensi parochiæ præficitur,

7 *Nec exploratior est anno natali Beati patria. Nam Italus quidem passim audit, at cujas fuerit, nullus certo edicat. Auctor anonymus Vitæ S. Gamelberti* Uthonem *ab illo in itinere Romano baptizatum tantummodo scribit; Brunnerus in reditu, exituque Italiæ: idem Aldzreiterus, Cointius, Mabillonius fecere; at Chronicon Mettense, ex eoque Stengelius Romæ id factum aiunt, et casu: addunt alii, in hospitio, ad quod forte diverterat Gamelbertus, et absente loci parocho; quod postremum, si verum est, Romæ sacro latice tinctum fuisse* Uthonem, *ob majorem illic degentium sacrorum ministrorum copiam, minus mihi videtur probabile. Qui juventutem suam traduxerit* Utho, *equidem latet; minime tamen dubitandum videtur, quin et litteris excultus et puris sanctisque moribus fuerit; quippe cujus parentibus S. Gamelbertus, prophetico spiritu afflatus, prædixerat, fore ut sibi aliquando succederet; atque eam ob* E
causam illis piam sanctamque Pueri institutionem et educationem enixe commendarat. Monuerat præterea, ut, cum virilem ætatem Utho *attigisset, ad sese illum transmitterent: neve, quo mittendus esset, ignorarent, commorationis suæ locum indicavit. Ita auctor Vitæ S. Gamelberti: at auctorem Chronici Mettensis hæc quidem latuisse videntur. Sic enim* Uthonis *ad Gamelbertum describit accessum, quasi ille in hunc mere fortuito incidisset:* Utho iste, *inquit,* cum ad virilem ætatem pervenisset, relicta Italia patria, peregrinatus est et ipse religionis ergo in Germaniæ partem illam ad Danubium sitam. Ubi cum ad S. Gamelbertum venisset, humaniter ab eo exceptus ac parochia ea ipsa Michelsbuchensi a viro Dei, jam decrepito sene, donatus est. *Scilicet ita fieri consuevit, ut, dum res antiquas occultasque scriptores recentiores, idoneis testimoniis destituti, liberius tractant, non raro abeant in contraria, et ex suo genio potius, quam e rei veritate loquantur.*

qua relicta, in solitudinem Mettensem

8 Uthoni, *posteaquam Gamelbertum sive ex constituto, sive fortuito convenit, magistro diu frui, haud licuit: etenim sic legitur in Vita S. Gamelberti:* Convocatis amicis et subditis, allocutus est eos S. Gamulbertus talibus dictis: Jam, fratres et filii carissimi, accepimus Promissum Domini. Hunc
F Virum procul dubio esse sciatis, quem venturum anno priori prædixeram vobis, istum dedit mihi Dominus hæredem; ipsum vult vestrum esse pastorem. Justa quidem lege successurus est mihi, quem ego filium Christo et sanctæ Ecclesiæ per baptismum generavi. Hunc summa diligentia observate, monitis ejus aures corporis et animæ adhibete, qui vos obtemperantes perducere valebit ad regnum et requiem, quæ nullum habebit finem. His dictis omnia sua illi contradidit, omnesque, qui aderant, hujus traditionis testes adhibuit. Et non longo post tempore gravi præventus infirmitate decidit in lectum, emeritam animam post seculares agones remissurus ad Domiuum. *Non ita tamen brevi post* Uthonis *adventum rebus humanis ereptus est Gamelbertus, teste Selendero, quin* Utho *sacris ordinibus prius fuerit initiatus, verisimiliter sub Anthelmo seu Anshelmo, Laureacensi seu Passaviensi episcopo, qui, teste Bruschio de Patavia lib.* I, *ab anno* 757 *usque ad annum* 766 *Laureacensi ecclesiæ præfuit. Quo autem anno id contigerit, ex ante dictis incertum est. Parochiæ vero,* Uthonis *curæ a Gamelberto commissæ* Michelsbuch *hodieque nomen est, quasi* Michaelis fagum *dixeris. Est autem Michelsbuch Bavariæ Inferioris oppidum inter Danubium Isaramque fluvios situm, haud procul ab eo loco, ubi in Danubium devolvitur Isara.*

9 *Quamquam*

A 9 *Quamquam autem* Utho *magistri sui consuetudine brevi post adventum suum ex hac vita erepti diu uti non potuerit, spiritum certe hausit : itaque id unum maxime ab illius obitu satagere cœpit illius exemplo, ne qua in re officio suo deesset : concionibus operam dare, inimicitias tollere, exstinguere odia, fœnora, rapinas; peccatis sive publicis, sive privatis correctionem et efficacia pro viribus adhibere remedia; denique nulli operæ aut labori parcere, ut gregem sibi commissum undique sartum tectumque servaret. Et hæc quidem omnia, ut Selenderus ait,* Uthoni *sat prospere processerunt : at inveteratæ superstitionis fibras evellere, operæ contentionisque longe majoris fuit, minusque e voto successit. Quod cum ægre admodum illi esset, relicta alteri parum gratæ vineæ excolendæ cura, in solitudinem, Deo sibique deinceps vacaturus, abscessit. Hanc rerum gestarum seriem si sequamur, viæ quidquam in promptu est, unde, quo tempore Michelsbuchensi parochiæ valedixerit, definere possimus. Si vero Chronicon Mettense audiamus, quod ad ea tempora, quibus ingruere cœperunt bellica inter Thassilonem Bavariæ ducem et Carolum Magnum odia ac tumultus,* Uthonis *in solitudinem secessum refert, hunc eo temporis spatio, quod ab anno* 763 *usque ad annum* 788 *fluxit, contigisse, necesse est. Etenim,* B *Eginhardo teste, priore anno Thassilo, instigante potissimum Luitperga conjuge, et Desiderii Longobardorum regis, Italiæ regno Caroli armis nuper exuti filia, a Carolo primum deficere cœpit; posteriori vero rebellionis pœnam Thassilo dedit, et ditione omni privatus in monasterium intrusus est. Quod si quis cum Selendero admiserit,* Uthonem *a Carolo Magno inventum condenda sibi cellula adhuc occupatum, secundum dicta num.* 5 *et* 6 *erit ad annum* 788 *vel* 792 Uthonis *in solitudinem statuenda profectio.*

abit, ibique monasterium

condit.

10 *Vasta utrique Danubii ripæ ea tempestate solitudo adjacebat :* Utho, *relicta dextera Danubii ripa, sinistram adiit, ibique in valle quadam, haud procul Deckendorffio Bavariæ Inferioris oppido, denso nemore obsita sese abdidit, cellulamque exiguam condidit prope fontem (quem eam ob causam* S. Uthonis *appellant) illamque S. Michaeli Archangelo dicatam voluit, seu quod illius in belli Bavarici periculis opem esset expertus, seu quod illum præcipua in veneratione haberet. Huc forte inter venandum delatus Carolus Magnus obviam habuit* Uthonis *cellulam, hominemque allocutus, Viri specie et sanctitate motus, num quid a se vellet, interrogavit. Fusus humi* Utho, *id sibi in votis esse, respondit, ut illic in honorem S. Michaelis ad plurimorum salutem monasterium conderetur :* Cujus voluntati, *inquit Selen-* C *derus,* mox assensit gloriosissimus imperator (*tum Romanorum adhuc patritius*) atque illico celebre monasterium sub regula D. Patris Benedicti a fundamentis, secto, quadratoque lapide extrui curavit, quod multis prædiis locupletavit, muneribusque amplissimis exornavit. *Addit, in* Uthonis *Carolique congressu id miri contigisse, ut Carolus, cum in propinquo cellæ Uthonianæ esset, suspensam e solis radio Beati securim viderit et obstupuerit. Idem etiam narrat Andreas presbyter Ratisbonensis apud Bernardum Pez tom. IV Anecdotorum parte* III *pag.* 446. *Verum hujus prodigii nulla mentio est in Chronico Mettensi, et a Brunnero, Aldzreitero et Cointio, adjectis hisce particulis,* ut fertur, *aliisve idem valentibus, vocatur in dubium.*

§ II. Tempus conditi monasterii, Beati obitus, et hunc secutæ monasterii vicissitudines.

Condito a se monasterio probabilius sub annum 792,

Quæ *Mettensi cœnobio Caroli Magni munificentia et cura* Uthonis *condito initia fuerint, hæcque anno probabilius* 792 *illiganda esse, in superioribus dictum est. Ad eumdem annum dicti cœnobii incunabula referunt citatorum jam sæpe auctorum plerique : sunt tamen, inquit Brunnerus,* qui in alia tempora rejiciunt : *verum hi, inquit idem,* certissima illa nota facile refutantur, quod, Carolo nondum imperatore, hæc contigisse, veteres chartæ memorant. *Serius fortasse Mettensis cœnobii collocanda videbuntur initia legenti Catalogum Abbatum Mettensium a Gewoldo in suis ad Hundium Annotationibus exhibitum, ubi sic :* 1. Utto, constitutus abbas circa annum Domini DCCCI. *Scrupulum hunc tollit Aldzreiterus, dum alio cœnobium Mettense condi cœpisse, alio item anno* Uthonem *illius primum abbatem constitui potuisse, affirmat :* Tametsi enim, *inquit,* monasterii structura, Carolo adhuc Romæ patritio, et nondum imperatore, inchoata est, potuit tamen Utonis præfectura in annum, qui augustalem illius inaugurationem secutus est, differri; *quo nempe ex Italia in Germaniam jam redierat. Hisce subjungo, quæ de Ægidii Albertini in ædificato a Carolo Mettensi cœnobio, eique præfecto* Uthone, *errore idem auctor habet* : Manifestus est error Ægidii Albertini, cum in præfatione libri Hilariorum, quem abbati Mettensi dedicavit, asserit, Carolum Magnum Mettense monasterium anno octingentesimo (*adde* octogesimo, *prout apud Raderum legitur*) secundo ædificasse, eique præfecisse Utonem : constat enim, Carolum anno, supra octingentesimum, decimo quarto, V Cal. Februar. fato concessisse. *Hundius in Mettensi cœnobio exstare ait* E *Caroli Magni Diploma datum* IV Cal. Augusti, anno Christo propitio DCCCLXXXII, anno Augustali in Italia II in Francia I. *Contra Stengelius Caroli Magni diplomata illic periisse, scribit. Utut sit, certum est, annum* 882 *non congruere cum anno Caroli augustali secundo, atque in annos Christi irrepsisse errorem : nam in constituto Ludovici Pii anni* 817 *monasteriis, quæ imperatori* nec dona, nec militiam dare debent, sed solas orationes pro salute imperatoris vel filiorum ejus et stabilitate imperii, *diserte accensetur monasterium Mechema, id est,* Methema seu Methuma, vulgo Metten, in Bavaria Inferiore, *ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XXVIII *interpretatur. Item apud Hundium Ludovici Germaniæ regis diploma refertur, quo constat, Carolum Ludovici avum prædicti monasterii tutelam in se contulisse.*

AUCTORE J. B.

quidquid alii

12 *Brusschius lib.* I *de Patavia Mettense monasterium longe facit antiquius, ac par est. Ita de monasteriorum Bavaricorum ortu scribit :* Sub eodem isto Vinilone (*Laureacensi ac Pataviensi præsule*) plurima circumquaque in Bavaris monasteria condita sunt, in primis vero Superius et Inferius Aldachium ad Danubium, Metaniense paululum a Danubio supra Deggendorffium, Lunulacense ad Lunensem lacum, ac Austraviense ad Danubium, de quibus omnibus alibi. Decessit ex hac ad cælestem F vitam Vinulo, antistes ille venerabilis, anno DCCXLV. *Paulo vero post, de Wiserico ejusdem sedis episcopo agens, abbatibus, qui synodo, anno* 768, *ut ille quidem scribit, Dingenfinii (Bavariæ Inferioris oppidum est ad Isaræ ripam) celebratæ interfuerunt, inserit Oportunum Metaniensem. Unde hoc in animum induxerit suum Brusschius, ignoro : cum tamen Oportunum, qui Dingenfiniensi synodo interfuit, Metaniensem abbatem crediderit, eo quod hujus nominis abbatem Metaniensem* Uthoni *in cœnobio Mettensi successisse, fortasse invenerit; prout reipsa in Catalogo Hundii Oportunus aliquis* Uthoni *successisse refertur; hinc in eam suspicionem adducor, Brusschium, quod idem utrobique nomen legeret, monasterii Mettensis fundationem ad ea tempora retulisse, quæ prædictam synodum aliquamdiu præcesserunt. Aliter fortasse locutus fuerit, si secundam de Germaniæ monasteriorum fundatione Centuriam, quam certe animo concepit, aliquando vel partim, vel omnino absolverit. Interim vero illud adverto, inter abbates synodo Dingenfiniensi subscriptos legi quidem in ipsis synodi Actis Oportunum abbatem; at non exprimi, cujus loci abbas fuerit : unde forte non nisi per conjecturam, aut auctorem alium simili modo deceptum secutus, abbatem hunc Mettensem fuisse, existimavit. Sic et Meibomius tom. III Rerum Germanicarum*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE J. B. contradicant,

Germanicarum pag. 200, *duce Lazio, in eamdem sententiam ivit.*

13 *Eadem, quæ Brusschius, de Mettensis cœnobii erectione t. I Metropoleos Salisburgensis p.* 291 *scribit Hundius : at is sibi non constat; tomo enim altero ejusdem Metropoleos pag.* 501 *hæc habet :* Non procul a Deckendorf ac Danubio monasterium Ordinis S. Benedicti fundatur, secundum Aventinum fol. 516 a Carolo Magno, imposito primo abbate, Uthone eremita hujus loci. *Itaque tacite hic Aventini sententiæ subscribere videtur; quamquam is ibi tantum dicat, in cœnobio Mettensi Carolinum diploma, de quo num.* 11 *actum est, servari. Pag. vero* 550 *idem Aventinus ait, Carolum Gamelberto* (*et hoc quidem falso ; cum ad dexteram Danubii ripam semper commoratus sit S. Gamelbertus*) *et* Uthoni *templum condidisse, quod ad ea tempora refert, quibus Bavaria Carolo jam cesserat. Vidit hæc sane Hundius, nec tamen quidquam attulit, quo vel priorem suam assertionem roboraret, vel Aventinum refutaret. Ceterum Oportunus ille, qui Dingenfiniensi synodo interfuit, non Mettensis, sed Lunelacensis abbas fuit, qui primum Lunelacensis monasterii circa annum* 739 *vel* 748 *ab Utilone Bojorum duce fundati clavum tenuit, obiitque, Hundio teste, anno* 781 *Calendis Januarii. Sic Aventinus scribit p.* 502;
B *Cointius tom. VI Annalium ad annum* 777 *num.* 51; *Mabillonius tom. II Annalium ad annum* 772 *n.* 44; *Meichelbeckius Historiæ Frisingensis tom. I p.* 70. *Velsero et Brunnero, singulis abbatibus synodo subscriptis suas assignare sedes, res anceps visa est, nullo vetustatis superstite suffragio, sparsisque jam id ætatis pluribus per Boicam monasteriis.*

præest usque ad annum 829 *secundum Mettensium præsulum catalogum;*

14 *Quamdiu vero* Utho *Mettensi cœnobio præfuerit, ut Mettensium præsulum catalogus num.* 3 *citatus habet, posteris nemo transmisit : id solum dicit, sublimem in templi choro ante aram principem tumulum esse nactum, hac epigraphe insignitum :*

Abbas hic primus Utho, nec laudibus imus,
Hic jacet ut limus, cœlis requiescit opimus.

Quo fonte derivatum, quod apud Hundium pag. 502 *legitur,* Uthonem *nempe ab anno* 801 *usque ad annum* 829, *diem* 3 *Octobris Mettensi cœnobio abbatem præfuisse, non comperi : hoc tamen illum e vita migrasse, vel proxime præcedenti anno, scribunt plerique, quos vidi. Successorum quoque ejus catalogum, assignatis unicuique, regiminis duratione, mortis anno et die, apud Hundium videre est; quo teste,* Uthonem *Oportunus, Oportunum Wolframus, hunc Emicho, Emichonem denique* (*ceteros, qui sequuntur, prætereo*) *Nithardus excepit; qui anno* 880, *post annos regiminis* 14 *et menses* 2 *e vivis ereptus*
C *est. Verum e diplomate Ludovici Germaniæ regis, quod Gewoldus suis ad Hundium Additionibus inseruit,* patebit, *inquit Mabillonius tom. II Annalium ad annum* 792, tempus regiminis Nithardi, atque adeo Uthonis, ac subsequentium abbatum, non recte assignari apud Hundium. *Porro Gewoldus in margine ait, Ludovici hoc diploma in monasterio Mettensi incontaminate integreque servari.*

quo tamen

15 *Dedit vero illud Ludovicus Germaniæ rex, Caroli Magni e Ludovico Pio imperatore nepos, qui anno* 817 *in æstate, regni Bojoarici societate, et regis titulo, a patre donatus fuit. Diplomatis summa est, Ludovicum Mettensi monasterio, quod et ante illum avus ejus Carolus fecerat, defensionem suam patrociniumque addicere. Hoc illi initium :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Hludovicus divina favente gratia rex. *Hæc vero subscriptio :* Adalleodatus diaconus ad vicem Brunaldi recognovi. Data VIII Idus Jan. anno, Christo propitio, quarto regni Ludovici regis in Orientali Francia, Indict. XV. Actum Reganespurc civitate, in Dei nomine feliciter, amen. *Subscriptioni huic proxime accedit illa, quæ alteri Ludoviciano diplomati* (*præterquam quod in hoc cancellarius, Grimaldus rectius dicatur, quam Brunaldus*) *apud Conringium de Diplomate Lindaviensi pag.* 59 *subnectitur, et ita habet :* Adalleodus diaconus ad vicem Grimaldi recognovi. Data XIV Kal. Maji, anno, Christo propitio, III regni Domini Ludovici regis in Orientali D
Francia, Indiction. XIV. Lectum Ostrenhova, palatio regio, in Dei nomine feliciter, amen. *Hoc autem Hansizius de Episcopis Pataviensibus anno* 836 *illigat; et proin illud anno* 837 *illigandum est : quamquam enim Ludovicus in suis diplomatibus multiplici usus sit regni sui initio; hic tamen regni sui initium duxisse vel ab anno* 833, *quo, mense Octobri, exauctorati patris ditiones ipse fratresque ejus inter se partiti sunt, quamquam id Cointio non probetur, vel a sequentis initio, plane mihi persuasum habeo.*

multum niti,

16 *Cum enim annus dati diplomatis is sit, ut tum fluxerit Indictio* 15; *datum esse debuit anno vel* 822, *vel* 837, *vel* 852, *vel* 867 : *quibus solis, regnante Ludovico, fluxit Indictio* 15; *obiit enim anno* 876. *Verum assumpto quocumque altero regni Ludoviciani initio, annus ejus quartus numquam incidet in annum, quocum, mense Januario, indictio* 15 *copuletur. Contra vero si initium regni ejus statueris anno* 833, *mense Octobri, vel* 584, *mense Januario, concurrent in annum* 837, *mense Januario, annus tum Ludovici quartus, tum Indictio* 15. *Anni autem, a quibus regni Ludoviciani initium desumere variis auctoribus placuit præter citatos, hi sunt :* 817 *in æstate,* 821, 823 *mense Augusto,* 826 *aut* E
827, 838, 840, 834. *Verum autem esse, quod paulo ante dixi, consideranti patebit. Addo, quæ de asserta jam epocha leguntur in Monito in Ludoviciana diplomata tom. VIII Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 417. Quando Ludovicus Augustus, collatis cum filiis suis signis, anno DCCCXXXIII A SUIS DESERTUS AC PRODITUS, IN FILIORUM POTESTATEM REDACTUS EST, ut tradunt Annales Fuldenses, Ludovicus Bajoariæ rex per illos civiles motus Germaniæ regnum occupasse creditur : hinc ejus regni in Germania seu Francia Orientali initia desumuntur in plerisque ejus diplomatibus. Hanc epocham confirmat Anscharius in lib. de Miraculis S. Willehadi : ANNO ITAQUE, inquit, INCARNATIONIS DOMINI DCCCLX, REGNI VERO DOMINI NOSTRI SERENISSIMI PRINCIPIS HLUDOVICI XXVIII, INDICTIONE VIII, IN ECCLESIA BREMENSI COEPERUNT DIVINITUS AGI MIRACULA. Illam etiam confirmat charta LXIV apud Goldastum, DATA DIE VENERIS VIII KAL. DECEMBRIS, ANNO XXIIII HLODOVICI IMPERATORIS, ET HLUDOVICI JUNIORIS REGIS ALAMANNORUM V. Quæ concurrunt cum anno DCCCXXXVII, qui erat quintus Ludovici regis ab anno DCCCXXXIII, *nempe a mense Octob. inchoatus.*

non licet.

17 *De formula, qua initio diplomatum usus est Ludovicus, hæc habentur :* Ludovicus Bajoariæ rex hanc adhibuit formulam initialem : IN NOMINE DOMINI NOSTRI J. C. DEI OMNIPOTENTIS, LUDOVICUS DIVINA F
FAVENTE seu LARGIENTE GRATIA REX BAJOARIORUM. Anno DCCCXXXIII rex Germaniæ factus, hanc formulam immutavit in hunc modum : IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIDUÆ TRINITATIS, HLUDOVICUS DIVINA FAVENTE GRATIA seu CLEMENTIA REX. *De modo autem subscriptionis hæc :* Eodem subscriptionis modo usus est Ludovicus, quo Carolus M. et Ludovicus Pius. Ante patris exauctorationem annos regni sui simul copulat cum annis ejus imperii : postmodum annos solos sui regni in Orientali Francia enumerat. *Uterque character in diplomate nostro invenitur. His igitur positis de anno dati diplomatis, liquet, in catalogo abbatum Mettensium annos Nithardiani regiminis non recte esse dispositos, quod Mabillonius monuerat; atque adeo timeri merito posse, ne ceterorum quoque abbatum et ipsius* Uthonis *anni ordine numeroque non suo recenseantur. Qua de causa anno* 828 *ex hac vita migrasse* Uthonem *hujus Commentarii principio, sed dubitanter scripsimus. Tomo IV Analectorum pag.* 642 *Mabillonius societatum Augiensium librum sub annum* 815, *ut ait, sub Erlebaldo abbate conscriptum exhibet, in quo* Uthonis *Metamensis abbatis hæc mentio fit :* Ex monasterio Metama Utto abbas; *sed vivine, an mortui? quamquam enim liber hic anno* 815 *a Mabillonio conscriptus dicatur, plures in eo memorantur, qui post vixerunt, ac eo anno primum conscribi cœpit*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *cœpit fortasse, adjectis successive aliis aliisque : ut inter alios ostendunt Henricus rex, Mathildis regina, Otto rex, qui sæculo* x *floruerunt, et eidem libro inserti leguntur.*

Affectum variis

18 *Post* Uthonis *mortem pacata cœnobio Mettensi tempora fluxisse videntur usque ad initium sæculi* x, *quo ab Hunnis seu Hungaris Bavaria insigni clade attrita est; cujus his verbis Reginonis continuator meminit :* Anno Dominicæ Incarnationis CMVII Bavari cum Hungaris congressi, multa cæde prostrati sunt, in qua congressione Luitbaldus dux occisus est. *Et rursum paulo post :* Anno Dominicæ Incarnationis CMX Franci in confinio Bavariæ et Franciæ Hungaris congressi, miserabiliter aut victi aut fugati sunt. In quo prælio Gebelhardus comes interiit. *Denique etiam annis* 912, 915, 917 *Alemanniam Hungari aut partim, aut integram igne ferroque, eodem teste, vastarunt : eadem autem clade Mettense cœnobium involutum fuisse, scribit Cælestinus Leutner in Historia monasterii Wessofontani pag.* 59. Chronicon etiam, *inquit,* Nideraltahense conqueritur, Aaronis abbatis tempore, si non anno CMVII, certe CMX vel CMXII vastata fuisse Orienti propiora Bojoariæ monasteria, ad Superiorem et Inferiorem
B Quercum, Mettense, Osterhovense et alia.

cladibus monasterium, ab Henrico

19 *At non minorem cladem a collapsa disciplina monastica, ut temporum perturbatione non raro accidit, sæculo* XII *accepit Mettense cœnobium, imo penes Benedictinos esse omnino desiit, teste Stengelio, cessitque canonicis secularibus Monasteriensibus (collegium habent hi* Pfaffenmunster *vulgo dictum prope Straubingam haud procul a Danubio versus Bohemiæ montana et nemora situm) qui illud annis aliquot incoluere. Desiit autem penes Benedictinos esse Mettense cœnobium secundum Stengelium anno* 1134, *præsidente Gerberto. Qui autem Stengelius dicat id, imperante Henrico IV, ante annum* 1134 *diu defuncto, contigisse, non intelligo. Differt a Stengelio Mettensium abbatum apud Hundium catalogus, qui sic habet :* Gebehardus an. 16. mens. 2. Obiit 2 Februarii anno MCIX. Sublato e vivis Gebehardo, tenuerunt monasterium Metten canonici in Pfaffenmunster annis L. Sed hos amovit anno MCLVII Henricus I hujus nominis dux, et monachos restituit. *Tum vero Berbertum (eumdem puto, qui Stengelio Gerbertus est) memorat, quem Mettensi cœnobio, Benedictinis jam restituto, annis* 25, *mensibus* 2, *præfuisse, scribit, et anno* 1181 *vivere desiisse : cum tamen Stengelius testetur, nusquam reperisse se, quis, cum restitutum Benedictinis cœnobium fuit, illius loci clavum tenuerit, in litteras aut monumenta*
C *relatum. Haud magnam esse catalogi citati fidem, jam dixi supra; sed neque Stengelio certam ego fidem præbuero asserenti, dictam restitutionem factam esse anno* 1157, *licet etiam Stengelio Hundianus catalogus adstipuletur.*

Austriæ marchione,

20 *Etenim Henricus ille, quem veluti alterius fundatoris loco habent Mettenses cœnobitæ, Austriæ Marchionum postremus fuit; cui anno* 1142 *Conradus imperator Bavariæ ducatum, loco scilicet ante moto Henrico Superbo sibi rebelli, transcripsit. Tenuit hunc Henricus Austriacus a morte fratris sui Leopoldi, etsi haud satis pacate, usque ad annum* 1155 *vel* 1156, *quo Fredericus Ænobarbus Bavariæ ducatum Henrico alteri, Superbi filio, postliminio reddidit : at, cum æquum non videretur Ænobarbo, ut ducis titulo Austriacus careret, Austriacum marchionatum in ducatum evexit, singularibus prærogativis ornavit, ejusque limites extendit, adjecto Austriæ eo terrarum tractu, qui inter Ænum Anasumque fluvios interjacet. Cum itaque Henrico Austriaco ab anno* 1156 *nihil juris fuerit in reliqua Bavariæ parte, in eaque situm sit Mettense cœnobium, minus verisimile est, Benedictinos monachos ab Henrico jam Austriæ duce antiquis sedibus restitutos, rectiusque id referri videtur ad id temporis spatium, quod inter annum* 1142 *et* 1147 *intercessit, quo ad bellum sacrum Henricus profectus est, vel ad illud, quod ab anno* 1149, *quo in Germaniam rediit, usque ad* 1156 *fluxit : qua de re sic scribit Chronicon Mellicense, auctore P. Anselmo Scramb, pag.* 63 : Henricus hujus nominis II, marchio Austriæ VIII, dictus cognomento JOHSAMIRGOTT, ob sibi familiare proverbium : JA SO MIR GOTT. Leopoldo fratri suffectus anno MCXLII conjugio sibi sociavit viduam proscripti Henrici ducis Bavariæ, filiam Lotharii imperatoris Gertrudem, quæ tamen anno sequenti MCXLIII diem clausit. His nuptiis id operatus, ut Conradi cæsaris consensu ducatus Bojariæ sibi restitueretur, contradicente Welfone, quem æmulum inquietum nactus, cujus tamen conatus secundis velitationibus elisit. Quo tempore avitæ pietatis hæres monasteria Schlierseense, Schlecdorffense, Schofflarnense restauravit, Neocellense ad Frisingam Præmonstratensibus fundavit, Mettense Benedictinis extradidit. Labente anno MCXLVII expeditio pro terra sancta etc.

et dein iterum ab Othone Bavariæ duce restituitur.

21 *Alteram denuo cladem Mettense cœnobium accepit anno* 1236, *quo, Stengelio teste, incendio periit, jacuitque vastatum usque ad annum* 1064 (*lege* 1264) *quo suis e cineribus Othonis Bavarorum ducis ope excitari cœpit, ac tandem sub Conrado abbate, qui ab anno* 1273 *usque ad annum* 1297 *Mettense cœnobium administrasse legitur in citato sæpius Hundii catalogo, ejusdem Othonis munificentia ad umbilicum adductum est. Fragmentum diplomatis Othoniani, quo triennalis ab oneribus quibusdam immunitas* E *Mettensibus cœnobitis conceditur, Stengelius citat, ex quo colligere liceat, quis fuerit Otho ille, quem comitem Palatinum Rheni et ducem Bavariæ vocat. In Theatro Genealogico Henningiano inter duces Bavariæ et comites Palatinos Rheni primus occurrit Otho, cognomento* Illustris, *Ludovici Severi ducis Bavariæ Superioris pater, Ludovici IV imperatoris avus. Præterea filium habuit Henricum nomine, Bavariæ Inferioris ducem; quem anno* 1290 *obiisse, Henninges scribit, relictis filiis tribus, Othone, Ludovico et Stephano. Othonem Illustrem Mettense cœnobium reædificasse, Germaniæ sacræ parte* II *Bucelinus affirmat : at refellitur primum ex eo, quod Otho Illustris vel anno* 1245, *vel anno* 1255, *ut aliis placet, finem vivendi fecerit; atque adeo Othonis hujus et restituti monasterii tempora non congruant; tum ex eo, quod Otho in diplomate anno* 1293 *dato fratrum suorum Ludovici et Stephani meminerit; quod in Othonem Henrici filium et Bavariæ Inferioris ducem cadit. Si tamen annus, quo restitui cœpit monasterium, a Stengelio, et annus mortis Henrici ab Henningio recte signatus est, Othonem, vivo etiamnum parte, id beneficii Mettensibus monachis præstitisse, necesse est. Hæc de monasterio Mettensi dicta sufficiant; de quo, qui plura desiderat, Stengelium Hundiumque citatos consulat. Sequuntur* Uthonis F *Acta, prout ea apud Raderum exstant, partim ex Chronico Mettensi, partim ex Catalogo præfectorum deprompta.*

ACTA

Auctore anonymo.

Ex Chronico Mettensis cœnobii et ejusdem præfectorum Catalogo.

A S. Gamelberto baptizatus B. Utho,

Metania vel Medena, hodie Metten, Benedictinæ professionis pervetustum in Inferiori Bavaria monasterium *a*, dimidium mileare Deggendorfensem civitatem *b* paululum a sinistra descendentis Danubii ad lacum seu forestam *c* in amœno loco situm construi cœpit temporibus Caroli Magni, imperatoris omnium Christianissimi ac munificentissimi ecclesiarum erectoris *d*, annum Christi circiter octingentesimum *e*. Vera originis historia sic habet. Habitabat in hujus loci solitudine et vasta adhuc tum temporis Danubiana utriusque ripa eremo, ad Michelzbuchensis parochiæ inter Danubium et Isaram *f* sita ad gubernandum gregem * pius quidam ac venerandus senex, beatus Gamelbertus nobili genere apud Bavaros natus *g*. Is, abjecta armorum cura,

a
b
c
d
e
f
* *lege* sitæ gubernaculum
g

AUCTORE ANONYMO.

cura, non sine prodigio aliquando religionis Romam ad SS. Petri et Pauli limina profectus, casu ibi *h* baptizavit infantem quemdam, quem Uthonem cognominavit : prævidens vir sapiens in spiritu, sibi aliquando suæ paternæ ecclesiæ *i* successurum.

et Michelsbuchensis parochus factus, dein in solitudinem k

2 Utho iste, cum ad virilem ætatem pervenisset, relicta Italia patria, peregrinatus est et ipse religionis ergo in Germaniæ partem illam ad Danubium sitam. Ubi cum ad S. Gamelbertum venisset *k*, humaniter ab eo exceptus ac parochia ea ipsa Michelsbuchensi a viro Dei, jam decrepito sene, donatus est. Præfuit hujus parochiæ plebeculæ, adhuc rudi et parum in Christianismo exercitatæ, post obitum S. Gamelberti itaque etiam Utho iste : donec aliquando, ingruentibus bellicis inter Carolum Magnum et Thassilonem Bavariæ ducem odiis ac tumultibus *l*, cogeretur bonus Vir, parochia deserta, trans præterfluentem Danubium secedere, et in silvis inter feras quietem et tutum refugium quærere. Ibi cum omnino animum ad eremiticam vitam adjecisset, cœpit sibi ipsi pius Pater ad fontem sui nominis *m* construere cellulam perexiguam in honore S. Michaelis, quod in his Bavariæ tumultibus bonorum angelorum præsidio servatus et ex hostium manu liberatus esset.

Mettensem abit, ibique n

3 Pacatis iterum rebus in Bavaria, et sub jugum misso multoties jam rebelli Thassilone, cum daret Carolus victor *n* operam venationi : casu, aut potuis Deo sic ordinante, ad hanc cellam venit, cumque ad conspectum et alloquium suum evocaret senem Uthonem, barbatum eremitam, intelligens ex illius cultu et oratione *o* (quæ plerumque certus minimeque fallax character et index est) virum esse integræ secundumque Deum laudatissimæ conversationis, data ei dextra, opem promittit, Senemque discipulos colligere jubet. Hoc monasterium Benedictinæ professionis sumptibus Caroli Magni inchoatum ac fundatum est *p*, cujus primus abbas ab ipso imperatore designatus est Utho iste *q*.

*in condito a se monasterio moritur et sepelitur. * hæc et sequentia ex Catalogo præfectorum desumpta sunt.*

4 S. Utho patria Romanus in Germaniam peregrinatus ad S. Gamelbertum venit *, a quo primum Michelsburgensis parochus designatur. Is paullo post in belli tumultibus fuga elapsus in vicino et trans-Danubiano nemore cellam sibi construxit eremiticam, ad miraculosum fontem *r*, quem adhuc hodie vulgus S. Uthonis fontem nominat, in quo, qui morbo Gallico seu scabie Hispanica polluti sunt, sese lavantes, emundantur : certis tamen annis, quos ita salubres annos (ut ab hujus loci agricolis animadversum est) epidimia et grassans pestis excipit *s*. Quamdiu bonus is Pater ad abbatiam, cujus ipse primus abbas ab imperatore Carolo Magno constitutus est, sederit, in Fastos a nemine relatum est, aut si relatum, certe bellicis tumultibus iterum periit, ac in cineres redactum *t*. Sepelitur Abbas iste in choro templi ante aram maximam sublimi tumulo cum tali epigraphe :

Abbas hic primus Utho nec laudibus imus,
Hic jacet ut limus, cælis requiescit opimus.

ANNOTATA.

a *A prima quidem sui institutione fuit Ordinis Benedictini, quem Carolus Magnus studiose promovit; sed dein ad Monasterienses canonicos translatum; quibus ad sua remissis, iterum ad Benedictinos rediit, jussu Henrici Austriaci, verisimiliter ducis titulum necdum adepti. Videsis num.* 19.

b *Vulgo* Deckendorff *ex adverso Isaræ in Danubium sese exonerantis.*

c *Vox barbara, idem valens ac vox* sylva.

d *Sunt, qui velint, Carolum præter innumera a se dotata et ditata, a fundamentis totidem excitasse monasteria, quot sunt alphabeto litteræ.*

e *Etsi annus determinatus conditi monasterii haud certus sit, patet illius antiquitas ex constituto Ludovici Pii, de quo num.* 11, *et libro Societatum Augiensis monasterii, de quo num.* 17.

f *Oritur hic fluvius haud procul Oeniponte in Tyroli; Monachium, Frisingam, Lanshutum Bavariæ urbes præterlabitur, ac tandem in Danubium influit.*

g *Vide tom. II Jan. pag.* 785, *ubi de illo agit Henschenius.*

h *Speciem veri aliquanto majorem habet,* Uthonem *in Italiæ Germaniæque confinio, quod alii scribunt, natum baptizatumque esse. Vide num.* 7. *Incertum plane, quo anno. Vide num.* 5 *et* 6.

i Paternam *dicit, verisimiliter quia is locus e paterna hæreditate Gamelberto obtigerat, quod hujus Acta testantur.*

k *Si modus spectetur, quo hic* Utho *Gamelbertum accessisse dicitur, videri potest* Utho *in Gamelbertum forte fortuna incidisse : locum tamen tempusque adventus a Gamelberto, illiusque parentibus fuisse condictum, hujus denuo Acta affirmant.*

l *Cœperunt odia mutua anno* 765 *: exauctoratus Thassilo* 788 *: at, cum, Eginhardo teste, citra sanguinem res peracta sit; ac anno* 788 *primum cum Hunnis decertandum armis fuerit; ad hunc fortassis annum* Utho *gregem suum jam forte dispersum, aut alia, justaque de causa deseruerit. Certe Selenderus aliam attulit, qui, ne verbo quidem bellicos istos tumultus attigit, causamque Uthoniani discessus in superstites idololatriæ reliquias transfert, quas e suorum animis evellere* Utho *incassum laborabat; quod quidem ab eorum temporum conditione genioque non magnopere abhorruisse, docet lex quinta inter populares decretis synodi Dingolfinganæ, haud ita dudum ante celebratæ a Thassilone subjectas, quæ est* de eo, quod Bajoarii Stapfsaken dicunt, in verbis, quibus ex vetusta consuetudine paganorum idololatriam reperimus, ut deinceps non aliter dicat, qui quærit debitum. Hæc mihi injuste abstulisti, quæ reddere debes. Reus vero contradicat : Nec hoc abstuli, nec componere debeo. Iterato voce requisito debito dicat : Extendamus dexteras nostras ad justum judicium Dei; et tunc manus dexteras uterque ad cælum extendat. Stapfsaken *autem vox Saxonica est ex* Stap (*statua*) *et* Sac (*causa*) *composita, ut idem valeat, quod causa ad idolum delata vel ante idolum contestata, ut Spelmannus opinatur in Glossario.*

m *Fons ille, Stengelio auctore, anno* 1506 *factus est hominum concursu celeber; dictusque* S. Uthonis.

n *Nempe, ut opinor, Hunnorum, quos ante exauctorationem suam adversus Carolum in Bavariam evocarat; non stricte loquendo Thassilonis, quem citra sanguinem in ordinem redegit.*

o Uthonis *sanctitatem ex appensa e solis radio securi Carolum percepisse, perhibent alii, at qua auctoritate, quibusve testimoniis, ignoro.*

p *Probabilius condi cœptum est circa annum* 792, *Carolo Romanorum patricio.*

q *Circa* 800, *quo Romanorum imperator Carolus coronatus est Romæ.*

r *Non itaque naturalis vis est fonti, qua eo abluti, morbo, de quo paulo post mentio fit, sanantur.*

s *Raderus aliquid hic deesse putat : iisdem verbis Stengelius utitur : hunc ego illis sensum accommodandum reor, ut post aliquot annorum salubrium seriem, pestem subinde grassari, animadversum sit, sive id ex aeris solive vitio, sive ex alia quacumque causa oriatur.*

t *Haud igitur certum est,* Uthonem *sub ann.* 829 *ex hac vita migrasse. Ab obitu* Uthonis *usque ad regimen inchoatum Nithardi, cui anno* 837 *diploma dedit Ludovicus Germaniæ rex, effluxerunt anni circiter* 36 *secundum catalogum Hundianum : quos si ex* 837 *subtraxeris, ad initium sæculi* IX *calculus relabetur, eoque annis aliquot inchoato,* Utho *obierit, si annos, quibus inter* Uthonem *et Nithardum Metamensi cœnobio Oportunus, Wolframus et Emicho præfuerunt, catalogus recte exhibeat; et Nithardo, jam annis aliquot abbati, dictum diploma datum esse posueris.*

DE

A D

DE S. JOVINO VEL JUVINO CONF.

IN CAMPANIA GALLIÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS. C. B.

Memoria in Fastis sacris minus antiquis, cultus ecclesiasticus, Vita sublestæ fidei.

SÆCULO FORTE IX. *Sancti memoria in Fastis sacris,*

Molanus ad hunc diem in Usuardo a se aucto S. Juvinum, *seu, ut alii, secunda littera mutata, scribunt,* Jovinum *brevissime his verbis annuntiat :* In pago Dulcrimensi, sancti Juvini confessoris. *Molaniano huic Usuardi apud Sollerium Auctario tria insuper alia accedunt, Tornacense scilicet, Remense et Augense; in quo posteriori pro* Jovini *aut* Juvini *nomine corrupte exaratur* Vivini. Juvinum *aut* Jovinum *hodie pariter celebrant Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, Rosweydus in suis Sanctorum Fastis, et in iis, quæ concinnarunt, Martyrologiis Galesinius, Canisius, Saussayus et novissime omnium Castellanus. Attamen in Usuardino puro aliisque antiquioribus, quæ Classicorum nomine veniunt,* Juvini *nomen hodie nuspiam occurrit. Hinc forte factum* B *est, ut ii, qui circa ultimos sæculi* XVI *annos Romanum hodiernum reformarunt,* S. Juvinum *in hoc pariter prætermiserint, utpote quem nec Belino invenirent inscriptum, nec aliunde sufficienter cognoscerent. Verum non est, cur quisquam miretur, Martyrologiis Classicis Sanctum hodie non inscribi, siquidem hic secundum dicenda Usuardo aliisque illorum concinnatoribus ætate forsan exstiterit posterior. Utut sit,* Juvinus *equidem Sanctis merito annumeratur, utpote cultu, Sanctis deferri solito, hodieque gaudens, olimve saltem gavisus, idque non solum, uti infra probabo, in Dulcrimensi Campaniæ pago, cui in plerisque Fastis sacris supra laudatis adscribitur; verum etiam, ut saltem verosimillimum apparet, in binis aliis amplissimæ ejusdem Galliarum provinciæ locis.*

cultus ecclesiasticus in suburbio Remensi, in vico Loisy ad Matronam,

2 *Alter ex his est civitatis Remensis, Campaniæ metropolis, suburbium; alter vero vicus ad Matronam flumen,* Loisy *nominatus, qui Lingonas inter et Calvomontium, Capaniæ urbes, interjacet, uti in Geographica Blaviana Campaniæ Tabula notatum invenio. Sanctum in suburbio Remensi cultu gaudere ecclesiastico, olimve esse gavisum, colligo ex Remensi Usuardi apud Sollerium Auctario jam ante memorato. In hoc enim hodie Sanctus annuntiatur his* C *verbis :* In suburbio Remensi, natale sancti Jovini confessoris; *cujus annuntiationis, qua Sanctus suburbio Remensi attribuitur, causam ego aliam, quam quæ a cultu ecclesiastico repetenda sit, invenire non valeo; neque enim* Juvinus *locum illum vel vita sancte transacta, vel felici beatoque obitu illustravit. Verosimillimum itaque apparet, Sanctum ibidem olim cultu ecclesiastico fuisse affectum, eoque ibidem etiam hodie forsan affici. Quod vero jam ad mox nominatum, qui ad Matronam situs est, vicum pertinet, Sanctum ibi quoque coli, intelligitur ex Castellano, dum in Martyrologio suo Universali* Juvinum *hodie celebrans, sic scribit :* In pago Dulcrimensi in Campania, S. Juvini confessoris, cui in Loisy ad Matronam dedicata est ecclesia. *In vico illo ecclesiam Sancto esse dedicatam, nec ex aliis scriptoribus, nec ex ullis monumentis addisco. Verum hic unum mihi sufficit Castellani testimonium, qui, quæ de Sanctorum cultu asseverat, probe habuisse perspecta, plerumque deprehenditur. Dubitandum adeo non est, quin præmemorati vici ecclesia Sancto sit consecrata; hicque proinde ibidem cultu ecclesiastico certissime gaudet.*

et in Dulcrimensi, cujus hic datur

3 *Atque ita nunc probatum habes cultum ecclesiasticum, quo Sanctus in duobus a pago Dulcrimensi distinctis Campaniæ locis hodie etiam gaudet, olimve fuit gavisus. Superest, ut et cultum, quo in dicto pago gaudet, olimve fuit gavisus, etiam nunc probem. Ante tamen, quam id faciam, juverit, quo dicenda clarius intelligantur, pagi illius, qui* S. Juvini *vita ac obitu insuper illustris est, quique etiam in Augensi Auctario supra laudato* Dulcomensis pagus *vocatur, notitiam præmittere.* Pagus Dulcumensis, *inquit in Notitia Galliarum Hadrianus Valesius,* in diœcesi parœciave Remensi, ubi vicus celebris Sindunum sit, Frodoardo memoratur in libro I. Historiæ ecclesiasticæ Remensis : cui et Dulcomensis pagus, atque etiam Dolomensis, et Dulmensis dicitur; Dulminse quoque, id est, Dulmensis in divisione regni Lotharii; haud dubie le pays de Dormois, in quo opidum sanctæ Manechildis, et Cernacum, Cernay en Dormois, baroniæ titulo illustre, ubi unus ex XVII decanatibus Remensis ecclesiæ. *Ita varias nominis, quo pagus Dulcumensis gaudet, efformationes hic assignat Valesius, qui, vocari illum subinde* Dulcrimensem, *verosimillime etiam addidisset, si modo* E *Fastos sacros supra memoratos, quibus Sancti nostri nomen inscribitur, præ oculis hic habuisset. Utut sit, hic scriptor, nonnullis post verba proxime recitata interjectis, de pago Dulcumensi seu Dulcrimensi sic pergit :* Hic pagus a Cernaco ad Mosam flumen promittebatur, Castellumque Dunum ad Mosam, Dun, et villulam Dulcon totius olim pagi caput, unde et pago nomen, vicumque Sindunum ad Axonam continebat, Senuc vulgo dictum, cella seu prioratu S. Oriculi nobilem.

notitia, Campaniæ pago non ignobili;

4 *Porro in hoc pago seu territorio vicus est, qui a* S. Juvino *nomen habet. Hic ad dexteram fluvii, qui Gallice* Ayre, *Latine a Baudrando* Arola, Edera *in Tabula Geographica, tom. IX Galliæ Christianæ præfixa, appellatur, situs est, duabus circiter leucis horariis a fluvii hujus et Axonæ confluentibus distat, sese inter et locum, quo duo hi amnes confluunt, Grandipratense oppidulum æquali fere utrimque spatio habens interpositum. Adi Blavianam diœcesis Remensis ditionisque Retelensis Geographicam Tabulam, aut etiam eam, qua Guilielmus de L'isle Campaniam novissime est complexus, resque illico manifesta evadet. Verum, inquies, vicusne is propterea a Sancto nostro nomen traxit? Respondeo, id quidem nec ex historicis de rebus Campaniæ tractantibus,* F *nec ex antiquis regionis hujus monumentis posse evinci; esse tamen, cur vico nomen a Sancti nostri nomine fuisse inditum, non immerito credatur. Etenim in Vita edenda num.* 12 *sic scribitur :* Crescente autem populi devotione et miraculorum magnitudine, ibi (*ad Arolam seu Ederam, ubi Sanctus fuerat sepultus*) est ecclesia in ipsius honorem constructa, ut, quem antea locum tenuerat multitudo bestiarum, is jam ob sancti Viri (Juvini *scilicet*) humilitatem inhabitetur, et in hodiernum usque diem non modo ipsius ecclesia, sed et tota prorsus villa sancti Juvini nomine nuncupetur. *Quibus sane ex verbis recte colligitur, S. Juvini vicum, qui ad Ederam seu Arolam fluvium (neque enim alter ad hunc fluvium S. Juvini vicus occurrit) in præfatis Tabulis Geographicis notatur, a Sancto nostro* Juvino *sic appellari. Nec hoc tantum ex verbis illis discimus, verum etiam* Juvino *in dicto vico, cui nomen fecit, ecclesiam fuisse exstructam, cultuque proinde ecclesiastico fuisse illum ibi a fidelibus affectum; quod etiam ex verbis, quæ proxime recitatis subduntur, clarissime intelligitur.*

ubi cultum fuisse Sanctum, ex sola Vita edenda

5 *Sic habent :* Post multos vero ab ejus (*sancti* Juvini) glorioso transitu elapsos annos, ipsius reverendissimum corpus de sepulchro levatum est, et a religiosis viris, honorabilibusque personis in arca lignea compositum : quæ si pro sua ipsius qualitate

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

vilior appareat, quam ut tam incomparabilem thesaurum, ab angelis sæpissime frequentatum, contineret, nobis tamen, qui specialius ejus servitio sumus mancipati, convenit castitate et modestia refulgentes ipsius sanctitatis exempla sectari, si cum ipso in Beatorum inenarrabili gaudio admisceri optamus. *Itaque S. Juvini vicus, ad Ederam seu Arolam situs, verosimillime a Sancto nostro nomen obtinuit, hujusque simul cultu antiquitus etiam fuit illustris. Verum, inquies, tantæne ergo auctoritatis est* S. Juvini *Vita, seu potius hujus scriptor, ut tuto ei fidi queat, dum Sanctum nostrum* S. Juvini *vico, ad Ederam seu Arolam sito, nomen fecisse, cultuque ibi fuisse affectum ecclesiastico, absque ullo omnino teste idoneo affirmat? Respondeo, hunc scriptorem, utut in aliis secundum dicenda a veritate verosimiliter plus semel devium, integram tamen fidem mereri in iis, quæ de vico, qui a* S. Juvino *nomen traxerit, hujusque ibidem cultu ecclesiastico asseverat. Idcirco sic existimo, quod, quæ ad Sancti cultum spectantia asserit, ipse ea, utpote quæ sua etiam ætate locum obtinuisse, verbis supra recitatis non obscure indicat, absque ullo dubio habuerit apprime perspecta; ex cultu vero ecclesiastico, quo* Juvinus *in dicto vico fuit gavisus, verosimillimum, imo etiam fere certum fiat, hunc Juvini nomen non aliunde,*
B *quam a Sancto nostro traxisse.*

eruitur. Hæc compendio exhibitur a Saussayo,

6 *Hæc sunt, quæ, aliis documentis deficientibus, de* S. Jovini *seu* Juvini cultu, *vicoque a Sancti nomine appellato, commemoranda habeo. Ipsam nunc Sancti Vitam edendam, quæ ad hanc spectent, et quis, qualisque, qui eamdem litteris consignavit, auctor sit, discutere aggredior. Saussayus supra laudatus, qui Sanctum, utpote ex dictis non in solo Dulcrinensi seu Dulcomensi pago, sed in binis insuper aliis Campaniæ locis cultum, in Campania ad hunc diem generaliori Martyrologii sui Gallicani annuntiatione celebrat, Saussayus, inquam, Sancti nostri Vitam, quam edituri sumus, aut certe alteram huic non multum absimilem præ oculis verosimillime habuit. Ut sic existimem, facit elogium, quo Sanctum exornat, quoque Vitæ edendæ quoddam exhibet compendium, quod, quamquam in nonnullis adjunctis ab hac dissonet, in plerisque tamen cum eadem apprime consonat. Hoc ex utriusque collatione evadet perspicuum. En adeo, quo hæc fieri queat commodius, etiam hic illud :* In Campania sancti Jovini confessoris et eremitæ, qui ex agro Remensi oriundus, servili forte, per sincerum Dei famulatum, ad libertatem, quam intuitu pietatis et insignium gratiæ ei contulit Marcus comes Stadunensis, pervenit. Hacque, ut Apostolus monet, bene usus, multos e servitute
C peccati ad Dei filiorum libertatem strenuo conatu perduxit. Deinde cum in secessu multa mira patrasset, placido excessu perrexit ad Dominum. Corpus ejus post edita ejus in funere multa prodigia, tandem in ipso oratorio cellulæ, quam incoluerat, sepultum est : ubi, crebrescentibus signis, insignis condita est basilica, cui adjunctus vicus sensim in oppidum excrevit, propter tanti Confessoris opitulationem jam ipsius nomine conspicuum.

qui oppidum, Sancti nomine conspicuum, perperam adstruit.

7 *Ita Saussayus, de cujus assertis singulis quid sentiendum sit, partim hic Commentarius, partim Annotata, quæ Vitæ edendæ subjungam, aperient. In fine ait, vicum, qui ecclesiæ, ad Sancti cellulam exstructæ, erat adjunctus, sensim excrevisse in oppidum,* S. Juvini *nomine conspicuum; quod equidem, quantum opinor, a vero est alienum. Etenim in Vita edenda (vide verba num. 4 recitata) locus, qui ecclesiæ, ad Sancti oratorium seu sepulcrum exstructæ, memoratur adjunctus,* villæ *dumtaxat nomine insignitur, nullumque prorsus vel apud historicos vel apud antiquos geographos in Campania occurrit oppidum, quod* S. Juvini *nomine fuerit appellatum. Adhæc locus ille, qui ad Arolam seu Ederam fluvium* S. Juvini *nomine habetur illustris, non eo signo, quo oppida, sed eo tantum, quo vici notari solent, in Tabulis geographicis supra laudatis notatur. Itaque quod de vico, qui sensim in oppidum,* S. Juvini *nomine conspicuum, excreverit, a Saussayo asseveratur, nullam omnino fidem meretur. Aliud esto judicium* D *de Vita eremitica, quam a Sancto ductam, insinuat. Quamvis enim de hac mentionem expressam in Vita edenda non faciat anonymus Sancti biographus, ea tamen litteris mandat, quæ neutiquam obstant, quo minus Sanctus vitam duxisse eremiticam credatur. Etenim ubi num.* 6 *narravit, qui Sanctus e servo factus sit liber, num.* 7 *mox subdit :* Qui (*sanctus* Juvinus) tunc quanto magis se liberum vidit ab hominum servitio, tanto ardentius cœpit insistere divino; tum ut concessa sibi libertate non ingrate uteretur, tum ut ad mortem (quæ jam appropinquabat) dignius se præpararet, jejuniis nimirum, vigiliis, orationibus cæterisque sanctis operibus insistens.

Juvinus forte duxit vitam eremiticam.

8 *Quibus sane in verbis nihil latet, quod cum Vita Sancti eremitica pugnet; hanc tamen, si illa cum Saussayi Elogio conjunctim considerentur,* Juvinus *verosimiliter non prius duxerit, quam jam provectioris ætatis esset effectus. Etenim, ut in elogio supra huc transcripto Saussayus velle videtur,* Juvinus *non prius vitam eremiticam est amplexus, quam jam libertate ab hero suo esset donatus; hac autem ille, ut ex verbis Vitæ edendæ proxime recitatis consequitur, donatus non fuit, nisi cum jam mors appropinquaret, ac proin non prius verosimiliter, quam jam ad provectiorem ætatem pervenisset. Ututsit,* Sauss- E *sayus equidem, qui vitam eremiticam Sancto attribuit, cum Sancti nostri biographo hic minime pugnat. Verum, inquies, nihilne etiam aliunde occurrit, ob quod hic Saussayo seu potius auctori, ex quo is Sancti Elogium supra huc transcriptum hausit, fides denegari mereatur? Respondeo, a me equidem nihil hujusmodi esse repertum. Non est ergo, cur vitam Sancti eremiticam, a Saussayo assertam, vero pronuntiem absimilem. Rem adeo aliorum judicio permitto. Quidquid interim his libitum fuerit statuere, dubitandum non apparet, quin sanctissimum vitæ genus Sanctus duxerit. Etenim hic, uti equidem Vitæ edendæ fide admittendum videtur, in pago seu territorio Dulcomensi seu Dulcrimensi lucem hausit, vitam exegit, mortemque obiit, ut adeo in hoc pago seu territorio notissimus exstiterit. Quapropter, cum ibi nactus sit ex dictis ecclesiam sibi dedicatam, vicumque a nomine suo appellatum, dubitandum utique non est, quin sanctissime vixerit, sanctissimeque simul obierit; neque enim, alioquin ecclesia illi in dicto pago, veluti Sancto, dedicanda, vicusve ejus nomine videtur fuisse inscribendus. Hinc etiam puto, miraculis forte etiam* Juvinum *tum ante, tum post obitum inclaruisse.*

Miracula, quæ a biographo anonymo memorantur,

9 *Absit tamen, ut pro certis atque indubitatis habeam miracula, quæ Sanctus patrasse, in Vita edenda asseritur. Rationem, cur sic existimem, mox dabo. Lubet prævie, ut, quæ qualiaque illa sint miracula, studiosus lector perspiciat, ea hic cum brevi* F *Vitæ edendæ compendio ob oculos proponere. Sanctus servili natus genere, porcisque, a domino, cui servit, custodiendis adhibitus, divino impulsu in nemore oratorium exstruit, hinc negligentiæ infidelitatisque apud herum insimulatus, innocentiam suam probat, primo quidem grege, qui quaquaversum dispersus erat, majori etiam, quam quæ debebatur, copia in unum brevi contracto; deinde vero baculo, quem tenebat manibus, in arborem, tribus ramusculis excrescentem floribusque ornatam, subito converso. Herus, visis hisce prodigiis,* Juvinum *libertate donat. Hic mox divino sese servitio ferventius etiam, quam ante, impendit, felicique obitu excedit e vivis. Corpus Defuncti loco ad sepulturam dimoveri nequit, nisi ad oratorium, quod Sanctus, in vivis superstes, in sylva exstruxerat. Dum eo illud defertur, semel atque iterum Arola seu Edera fluvius, aquis suis, quæ tunc multum increverant, utrimque prodigiose divisis, siccum præbet ad sepulturam Sancti properantibus transitum. Tale est, quam auctor anonymus conscripsit, quamque edituri sumus, Sancti nostri Vitæ compendium, talia miracula, quæ in eo memorantur a* Juvino *patrata.*

10 *Quæ, quamquam omnia prorsus incredibilia non*

A *non appareant, sintque etiam hæc inter, quorum similia apud nos in genuinis sincerisque Sanctorum Actis sæpenumero occurrunt, ea tamen, ego, utut etiam a Sancto nostro et ante et post obitum patrata fuisse miracula, pro verosimili habeam, vocare cogor in dubium, primo quidem, quod ab anonymo Sancti biographo, a quo solo litteris consignata sunt, ex infida vulgi fama, popularive traditione, fallere frequenter solita, dumtaxat fuerint deprompta, uti ab ipsomet num.* 14 *Vitæ edendæ non obscure indicatur his verbis :* Hæc tantum de ejus (*sancti* Juvini) vita a fidelibus viris didicimus, secuti, quæ per omnium ejus loci vicinorum volitant ora : quæ nos, licet indigni, pauca ex pluribus scripto tradimus, quamvis non dubitemus, multa alia per ipsum a Domino operata, sed per negligentiam litteris non comprehensa, et idcirco oblivioni tradita; *deinde vero, quod ipsemet Sancti biographus a* S. Juvini *ætate tanto temporis intervallo fuerit remotus, ut in iis, quæ de illo scribit, certam sibi fidem conciliare non valeat. Indicat id etiam ipsemet num.* 15 *Vitæ edendæ, ubi sic scribit :* Post multos vero ab ejus (*sancti* Juvini) glorioso transitu elapsos annos ipsius reverendissimum corpus de sepulchro levatum est, et a religiosis viris honorabilibusque personis in arca lignea compositum.

revocari merentur in dubium,

B 11 *Sancti ergo biographus non floruit, nisi jam multis annis post* Juvini *obitum elapsis. Imo biographum non floruisse, nisi jam uno saltem, aut forte etiam pluribus sæculis post* Juvini *obitum elapsis, verosimile apparet. Ita existimo, quod, quæ litteris mandat, sese vel ex oculatis testibus, vel ex iis, qui ex oculatis testibus audiverant, didicisse, nuspiam indicet, id utique, si ex fonte adeo probato sua hausisset, omni dubio procul indicaturus, nec ad solam, ut secundum jam dicta facit, communem populi famam, quo assertis suis fidem conciliet, recursurus. Hæc sunt, quorum causa potissimum in dubium revocanda reor prodigia, quæ in Vita edenda narrantur, quæque etiam propterea non facile, ut puto, fidem apud quemquam invenient. Nec tantum ob jam dicta pro dubiis habeo Vitæ edendæ prodigia, verum etiam quæcumque in hac de servili* Juvini *conditione, de famulatu porcorumque apud Marcum, Dulcrimensem comitem, custodia, deque libertatis, postquam apud hunc infidelitatis insimulatus fuisset, impetratione memoriæ produntur. Affinia hæc sunt iis, quæ in Vita fabulosa S. Sereni, ad diem præcedentem Operi nostro inserta, cap.* 1 *referuntur. Habueritne forte hanc præ manibus* Juvini *biographus, nonnullaque ad ejusdem imitationem confinxerit? Id equidem ego indubitanter nec asseverare nec negare ausim.*

uti etiam alia Vitæ adjuncta;

C 12 *Utut tamen sit, non multo potiorem fidem, quam S. Sereni biographus, mereri mihi videtur. Quam nihilominus elucubravit,* S. Juvini *Vitam prelo vulgandam duxi, tum quod ex ea saltem antiquum Sancti in pago Dulcrimensi cultum secundum jam dicta habeamus compertum, tum etiam quod vel hinc futurum sit, ut studiosus lector perspiciat, quam merito apud nos fides vacillet lucubrationis hujusmodi; in qua etiam nulla prorsus nota chronica occurrit, ex qua vel annum, vel sæculum, quo* Juvinus *floruerit, certo definias. Notat quidem numero* 7, *Sanctum quinto Nonarum Octobrium die excessisse e vivis; verum nec annum, quo id factum sit, nec quidquam, ex quo is colligatur, adjungit. Adhæc num.* 15 *biographus quidem sic scribit :* Jam nos, ejus (*sancti* Juvini) piissimis et Sanctorum omnium intervenientibus meritis, absolutionem omnium petimus criminum, quorum alligamur nodis, sicque præsentem ducere vitam, ut pervenire valeamus ad æternam, in qua videbitur Deus deorum in Syon, ipso præstante Domino, qui nos perducere dignatus est ad millesimum et ultra suæ salutiferæ Incarnationis adventum; *quibus verbis sese sæculo undecimo floruisse, non obscure significat; verum nec hinc vel annus, vel etiam dumtaxat sæculum, quo* Juvinus *obiit, certo potest erui. Etenim ex dictis in obscuro relinquit, unicone tantum, an pluribus sæculis a* Juvini *ætate fuerit remotus. Nihilominus cum num.* 6 *asserat, arborem, a* S. Juvino *per prodigium* (*pro hoc ego spondere nolim*) *excitatam, ætate sua adhuc perseverasse, eaque tunc, utpote quam omnes in circuitu arbores magnitudine sua exsuperasse scribit, admodum annosa extiterit, fieri potest, ut unico tantum sæculo aut circiter post* S. Juvinum *floruerit, hincque ego Commentarii hujus initio in margine sæculum nonum dubitanter adscripsi. Ceterum, si quid præterea in Vitam edendam observari conveniat, id in Annotatis huic de more subdendis præstabitur.*

ex qua insuper Sancti ætas certo definiri nequit.

AUCTORE C. B.

VITA

SUBLESTÆ FIDEI,

Auctore anonymo,

Ex Ms. Belfortiano, quod ex veteri Ms. parochialis ecclesiæ de Juviny diœcesis Suessionensis acceptum notatur.

E Veneranda et ineffabilis Dei pietas, quæ omnes homines vult salvos fieri, prothoparentis nostri delicto condolens, in ipso mundialis fabricæ initio dignatus est ex ipsis hominibus eligere, per quorum exemplum laudabile alios revocaret ad felicitatem beatudinis amissæ. Ab ipso namque bonorum omnium largitore Domino sunt sancti patriarchæ fundati, beati prophetæ scientia verissima illuminati, gloriosi Apostoli sublimiter edocti, fortissimi martyres longanimi patientia, et egregii confessores laudabili perseverantia confortati. Quorum in numero juste prorsus recensetur vir Dei, sanctissimus Juvinus, in sacro baptismate a parentibus Christianis non abs re sic appellatus : qui non modo, dum hic præsens in carne esset, cunctos juvabat, sed et nunc etiam, Christo conjunctus, si fideliter invocetur, multo magis juvare non desinit *a*.

Sanctus, in cujus nomine hic ludit biographus,

a

2 Fuit quidem hic Beatissimus ex territorio metropolitanæ urbis Remorum, de comitatu, qui Dulcomensis nuncupatur *b*. Quem scilicet comitatum atque Stadiniensem tunc regebat comes quidam nomine Marcus *c* : cujus etiam hic vir Domini Juvinus a plurimis asseveratur servus fuisse; quamquam Janitoris cæli doctrina didicimus, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam, acceptus est illi. Quod benignus Dominus satis ostendit, dum hunc Sanctum, de quo loquimur, in F hominum servitio constitutum, non solum ad amorem suum attraxit, sed et sublimiter Sanctorum suorum meritis coæquavit.

in diœcesi Remensi natus, comiti Dulcrimensi famulatur,

b

c

3 Quem igitur comes venerari debebat, hunc cum ad sues custodiendas deputasset, et Vir mitissimus, tali officio cum humilitate suscepto, vitam ageret Deo placitam, quadam die accidit, dum commissum sibi gregem sequeretur, ut in ipso nemore, quod rusticana lingua Serra *d* dicitur, eminus conspiceret locum secus fluvium Ayre *e*, in quo præscientiæ spiritu agnovit, sua quandoque membra tumulanda fore, et multa hominum millia ibi baptizanda, nec non Pane angelorum pascenda, et sacri verbi alimento nutrienda *f*. Quod Vir Dei intelligens, commissa Deo gregis sui custodia, locum illum purgandum suscepit, et tamdiu institit diutino manuum labori, donec oratorium consummaret.

dumque divinitus illustratus oratorium in nemore construit,

d

e

f

4 Verum, ut indivia diaboli mors intravit in orbem terrarum, sic ipsius bonæ voluntati et sanctæ operationi invidentes conservi ejus, accusaverunt illum apud dominum suum. Qui, vocato ad se innocentissimæ vitæ Viro, audio, inquit, te infideliter mecum agere, ac nescio cui vano operi intentum tempus frustra terere, et greges meos bestiis dilacerandos dimittere. Cumque placido vultu humiliter Dei Servus excusaret, suo se muneri

infidelitatis apud dominum suum accusatur.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE ANONYMO.

neri numquam defuisse, et comes nihilominus, divinæ adhuc dispensationis ignarus, non sine iracundia diceret, probaturum se accusationis veritatem, ille totam in Deo spem suam reposuit, a suo interim proposito (quod gratum Deo sciebat) non recedens, et divinum ipsius beneplacitum patienter expectans.

Verum ab hoc, cui, in accusationis veritatem inquirenti, prodigiis,

5 Mane facto, Marcus comes cum famulis suis, conscenso equo, rus proficiscitur, Dei Famulum exploraturus. Cumque ab eo longe adhuc positus circumspiceret, nec uspiam sibi grex appareret, iracundia flammescens propinquavit tandem ad locum, in quo, ut diximus, beatus Juvinus venerando operi insistebat, dixitque ad eum : Hem, Juvine, ubi grex tuæ fidei commissus? Jam video ipse, quomodo totus periit. Tunc venerabilis Vir, ut solebat, tota ad Deum mente conversus, omnipotentiam ipsius, videntibus cunctis, invocabat, ut grex adunaretur; moxque ad ejus orationem in tanta est multitudine aggregatus, ut mediam partem comes suam esse negaret.

quæ edit, innocentiam suam probat, libertate donatur,
g

6 Ad quod divinæ virtutis opus stupentem illum cernens confessor Domini Juvinus, magis ac magis de Dei bonitate confidens, defixo in terram suo baculo, adjecit, dicens : Si ego fidelis famulus tibi sum, nunc ostendere dignetur Dominus noster Jesus Christus *g*. Statimque baculus ille in conspectu omnium, fixis deorsum radicibus, crevit in arborem, tribus ramusculis dilatatam, ac pulcherrimis floribus adornatam : quæ ad meritorum sanctissimi hujus Viri ostensionem usque etiam hodie perseverat, omnes in circuitu arbores magnitudine sua exuperans. Cum hoc tam præclarum et in regione hac inauditum conspexissent miraculum, ex hinc venerari illum cœperunt, quem prius despiciebant : et dominus ejus temporalis ab omni servitio liberum pronuntiavit, facta ei, quocumque vellet, eundi potestate *h*.

B

h

solique deinde Deo serviens ferventius, vivis excedit.

7 Qui tunc quanto magis se liberum vidit ab hominum servitio, tanto ardentius cœpit insistere divino : tum ut concessa sibi immunitate non ingrate uteretur, tum ut ad mortem (quæ jam appropinquabat) dignius se præpararet, jejuniis nimirum, vigiliis, orationibus cæterisque sanctis operibus insistens. Quibus dum toto animi studio esset intentus, æterna requie, ad quam indesinenter suspirabat, remunerari a Domino meruit, ex hoc mundo transiens quinto Nonarum Octobrium die, eo ipso in loco, in quo baculum ipsius in arborem coaluisse, supra retulimus *i*.

i

Defuncti corpus loco ad sepulturam moveri nequit,
k
l

8 Ejus preciosa morte audita, convenerunt vicini, ut sepeliendum deferrent ad ecclesiam beatæ Mariæ semper Virginis, constructam in vico, cui nomen est Cheherycus *k*, sed moveri non potuit. Tunc ego dixerunt, ut portaretur ad villam, quæ vocatur Laudala *l*, basilicam habens in honorem ejusdem Dominæ nostræ, sed itidem nequivit loco dimoveri. Quam ob rem junxerunt se cum iis, qui ferre disposuerant, alii nonnulli, ut ad templum beato Medardo dicatum in vico Felici-Villa *m* nuncupato, aut ad aliam aliquam ecclesiarum, quæ in circuitu sunt, perferrent, sed nec tunc etiam auferre valuerunt.

m

nisi ad dictum, quod Sanctus exstruxerat, oratorium.
n

9 Omnibus igitur, qui aderant mirantibus, et de istius rei novitate conferentibus, tandem, inspirante Deo, venit in mentem, si forte placeret ipsi Beato sepeliri in loco, quem ad serviendum Deo ipse exstruxerat *n* : et protinus tam velociter sublatum est, ut nihil omnino oneris portantes sentire viderentur *o*.

o

Dum vero eo defertur, Atola fluvius, aquis suis prodigiose divisis, semel
p
q

10 Cum ergo venerabile pignus gestantes venissent ad sæpe memoratum Ayram fluvium *p* (qui ex uno latere habet saltum... *q* magnum, ex altero autem paulo superius dictum Serram) ipsumque fluvium in tantum excrevisse reperissent, ut transvadari non posset, ecce, eadem illa Omnipotentis Dei manus, quæ antiquis olim Patribus divisit mare Rubrum in divisiones, et hic similiter liquidum elementum in duritiam convertit, et quasi pro muro a dextris et a sinistris stare præcepit, donec Famulum suum dilectum ad præelectum sepulturæ locum perduci faceret.

D

atque iterum siccum præbet ad Sancti sepulturam properantibus transitum.

11 Denique reversis in alveum aquis et solito fluxu excurrentibus, paupercula quædam mulier ista audiens venit post eum : quæ cum transire non posset, ingenti spiritu et fide magna sanctum Dei Confessorem inclamat dicens : Serve Dei Juvine, permitte mihi, ut transire valeam ad sepeliendum te. Nec mora : dividitur iterum aqua, siccoque vestigio et ipsa hæc mulier transivit, desiderium pauperum (ut ait Propheta) exaudiente Domino, præparationem cordis eorum audiente aure ejus *r*.

r

Fuit ibidem postea ecclesia Juvino ædificata,
s

12 Beato itaque Juvino sepulto, omnes ad propria cum pace redierunt*s*, laudantes et glorificantes mirabilem in Sanctis suis Dominum nostrum Jesum Christum. Crescente autem populi devotione et miraculorum magnitudine, ibi est ecclesia in ipsius honorem constructa, ut, quem antea locum tenuerat multitudo bestiarum, is jam ob sancti Viri humilitatem a populo inhabitetur, et in hodiernum usque diem non modo ipsius ecclesia, sed et tota prorsus villa sancti Juvini nomine nuncupetur.

sacrumque ejus corpus de terra levatum.

13 Post multos vero ab ejus glorioso transitu elapsos annos, ipsius reverendissimum corpus de sepulchro levatum est, et a religiosis viris honorabilibusque personis in arca lignea compositum : quæ si pro sua ipsius qualitate vilior appareat, quam ut tam incomparabilem thesaurum, ab angelis sæpissime frequentatum, contineret, nobis tamen, qui specialius ejus servitio sumus mancipati, convenit castitate et munditia refulgentes ipsius sanctitatis exempla sectari, si cum ipso in Beatorum inenarrabili gaudio admisceri optamus *t*.

E

t

Fons, ex quo biographus sua hauserit,

14 Hæc tantum de ejus vita a fidelibus viris didicimus, secuti, quæ per omnium ejus loci vicinorum volitant ora : quæ nos, licet indigni, pauca ex pluribus scripto tradidimus, quamvis non dubitemus, multa alia per ipsum a Domino operata, sed per negligentiam litteris non comprehensa, et idcirco oblivioni tradita.

et tempus, quo scripserit.

15 Jam nos ejus piissimis et Sanctorum omnium intervenientibus meritis, absolutionem petimus criminum, quorum alligamur nodis, sicque præsentem ducere vitam, ut pervenire valeamus ad æternam, in qua videbitur Deus deorum in Syon, ipso præstante Domino, qui nos perducere dignatus est ad milesimum et ultra suæ salutiferæ Incarnationis adventum; cui est cum Deo Patre Omnipotente et sancto Flamine honor et gloria, virtus et imperium per omnia secula seculorum. Amen.

F

ANNOTATA.

a *In nomine* Juvini, *utpote quod a verbo* juvare *derivatum videri potest, ludit hic biographus.*

b *Vide de hoc Campaniæ tractu Commentarium prævium num.* 3.

c *Valesius in Notitia Galliarum ad vocabulum* Astenidum *sic habet :* In ejusdem Caroli (*Calvi*) regis Capitulis pagus Stadinisus, id est, Stadinensis ab Stadino seu Astenido dicitur (nam unum idemque esse puto) et inter pagum Vonzisum et Pertisum collocatur. *Item ad vocabulum* Satanacum *ita memorat :* Hoc olim (*oppidum Stenay*) castrum Astenidum et Stadinum Carolo Calvo dictum esse, pagoque Stadiniso vel Stadinensi nomen dedisse,... docui in Astenido. *Ita Valesius, utrobique volens, castrum Astenidum, Stenay, idem esse cum castro Stadino, illudque pago Stadinensi seu Stadiniso nomen fecisse. Verum duabus a Masomago leucis in colle cernuntur rudera antiqui castri,* Ston *vocati, hocque pago Stadiniso, qui in Capitulari a Carolo Calvo memoratur, nomen fecit; Astenidum autem seu oppidum Stenay ad pagum Stadinisum spectare non potest, cum illud ad provinciam Trevirensem semper spectarit; hic vero secundum ipsummet Caroli Calvi Capitulare sub jurisdictione Hincmari, Remensis archiepiscopi, exstiterit. Ita fere Wastelainus, Societatis*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *tatis Jesu sacerdos, in novissima sua Galliæ Belgicæ Descriptione pag.* 280. *Utut sit, pagum Stadinisum per comitatum Stadiniensem biographus noster indubie intelligit. Verum comes Marcus, quem memorat, prorsus est ignotus. Unde fit, ut ex Marco comite, cui inserviisse Sanctus dicitur, nihil omnino pro hujus ætate definienda habeatur.*

d *Nullum ego in Campania nemus invenio, quod hoc nomine vocitetur.*

e *De parvo hoc Galliæ fluvio Baudrandus in Dictionario Geographico ita habet :* Oritur in Barrensi ducatu prope Ligniacum, deinde in Septentrionem tendens, rigatis Claromonte et Varennis, per Campaniam labitur ad Grandipratum, et paulo infra Axonæ miscetur. *Fluvius hic, ut in Commentario num.* 4 *monui, in Tabula Geographica, tomo nono Galliæ Christianæ auctæ præfixa, vocatur* Edera. *Verum a Baudrando fluvius, Gallice dictus* Ierre, *in Bria provinciæ positus, hoc nomine vocatur. Hinc ego, quamvis fluvium Ayre, ad quem S. Juvini vicus situs est, in Commentario* Arolam *et* Ederam *sub disjunctione appellarim,* Arolæ *tamen, quam* Ederæ *appellationem malim. Et vero nomen Latinum* Arola *ad Gallicum* Ayre *magis accedit.*

f *Fuit scilicet, ut infra docet biographus, eo loco postmodum exstructa parochialis* S. Juvini *ecclesia,*
B *in qua sane temporis lapsu plura hominum millia baptizata, angelorumque Pane fuere refecta.*

g *Hoc Sancti factum pro admodum dubio etiam habeo. Rationem colliges ex num.* 10 *Commentarii prævii.*

h *In Commentario prævio jam monui, hæc, quæ num.* 4, 5, 6 *et* 7 *hic narrantur, affinia esse iis, quæ in fabulosa* S. Sereni *Vita, apud nos ad diem præcedentem edita, cap.* 1 *Sancto huic affinguntur. Saussayus in Elogio* (*vide Commentarii prævii n.* 6) *nullum nominatim memorat prodigium, cujus patrati occasione Sanctus libertatem sit adeptus; sed tantum generatim ait, hunc sincero Dei famulatu pervenisse ad libertatem, quam ei Marcus comes Stadunensis* intuitu pietatis et insignium gratiæ *contulerit. Præstat forsan Saussayi narratio.*

i *Saussayus ait, a* Juvino (*adi iterum Commentarii prævii num.* 6) *ante obitum in secessu, in quem is post obtentam libertatem sese contulerat,* multos e servitute peccati ad Dei filiorum libertatem *adductos, multaque patrata fuisse prodigia. Dissonat adeo hic iterum a Sancti biographo, ut consideranti patebit.* AUCTORE ANONYMO.

k *In Geographica Campaniæ Tabula, quam novissime elaboravit Guilielmus de L'isle, ad Arolam fluvium locus notatur,* Checheri *nuncupatus, a S. Juvini vico haud procul admodum dissitus. Diversus forsan is non est a vico, qui hic* Cheherycus *vocatur.*

l *Nullum nominis hujus locum, qui non longe a S. Juvini vico situs sit, in Tabulis Geographicis notatum invenio.*

m *Vicus hic forsan idem est cum loco, qui in Geographica Campaniæ Tabula proxime laudata nuncupatur* Fleville, *atque ad Arolam fluvium inter locum, de quo mox,* Checheri *dictum, et S. Juvini vicum, æquali fere utrimque intervallo, situs est.*

n *Saussayus innuit, loco huic seu oratorio, per* Juvinum *constructo, adjunctam fuisse cellulam, quod sane in hypothesi vitæ eremiticæ, quam Sancto attribuit, verosimillimum apparet.*

o *Prodigia huic similia in genuinis Sanctorum Actis etiam occurrunt; verum vide Commentarii prævii num.* 10. E

p *Et tamen fluvii hujus biographus semel dumtaxat adhuc ante mentionem fecit. Hinc oriri potest suspicio, Vitam hanc esse contractam ex Vita prolixiori, in qua Ayra fluvius, quem ego* Arolam *cum Baudrando vocare malim, sæpius fuerit memoratus.*

q *Saltus hujus nomen punctis implevi, quod in Ms. nostro legi non queat.*

r *Vereor, ut duo hæc miracula veritati congruant.*

s *Redieruntne, miraculosum rursus fluvio præbente transitum, vel an hujus forsan, sepulto Sancti corpore, jam aquæ decreverant?*

t *Qui binis hisce posterioribus numeris de ecclesia Sancto constructa, vico ejus nomine inscripto, corporeque de terra levato asseruntur, veritati puto conformia. Adi Commentarium prævium.*

DE S. GERARDO ABBATE BRONIENSI

IN COMITATU NAMURCENSI IN BELGIO.

C

COMMENTARIUS PRÆVIUS. C. B.

F

§ I. Sancti annuntiatio in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus, Vita edenda.

ANNO DCCCCLIX. *Sanctus in Fastis sacris tum generalibus,*

uod nobis interdum accidit, ut, an Sancti, quorum Acta elucidanda veniunt, Martyrologiis Classicis inscribantur, definire difficillimum sit, id hic S. Gerardi *Vitam illustraturis negotium non facessit. Beda enim, Ado aliique ad unum omnes, qui Martyrologia illa antiquiora concinnarunt, sæculo decimo anteriores sunt;* Gerardus *autem, sæculo nono jam prope elapso natus, sanctitatis fama non ante sæculum decimum fuit illustris. Hinc indubitatum efficitur, hunc ab illis non tantum non celebrari, sed nec celebrari potuisse in iis, quos adornarunt, Fastis sacris. At vero, quam in hisce propterea incassum quæras Sancti memoriam, eam in omnibus pene Martyrologiis, Hagiologiisque minus antiquis consignatam passim invenies. Grevenus, Molanus, Galesinius, Maurolycus, Saussayus, Castellanus, aliique bene multi in Martyrologiis suis Hagiologiisve hodie unanimi consensu* Gerardum *annuntiant; quibus etiam Florarium nostrum Ms. et Romanum hodiernum accedit. Omnium annuntiationes huc transcribere, foret prolixum; nec id operæ pretium existimo. Nihil enim suppeditant, quod non clarius innotuerit ex iis, quæ aliunde infra depromemus. Solam adeo breviorem Romani hodierni annuntiationem describo. His verbis concipitur :* Apud Belgas in diœcesi Namurcensi sancti Gerardi abbatis.

2 *Atque ita quidem jam habes, queis præcipue in generalioribus Fastis sacris, cujuscumque professionis ac status Sanctos commemorare solitis,* S. Gerardus *hodie annuntietur. Addo nunc etiam eos, quibus Sancti nomen pariter inscribitur, Fastos restrictiores, solis definiti cujuspiam instituti Sanctis celebrandis destinatos. Itaque Dorgainus, Wionus, aliique Benedictini hagiologi in iis, quos solis Ordinis sui Sanctis memorandis adornarunt, Fastis sacris* S. Gerardum *ad hunc diem unanimiter etiam annuntiant, idque sane, cum Sanctus ex dicendis omni dubio procul Benedictini instituti monachus exstiterit, non immerito faciunt. Horum annuntiationes, quod pariter nihil contineant, quod hic in antecessum memorandum sit, huc etiam non transcribo. Nec tantum Sanctus in sacris Benedictinorum Fastis, verum etiam a Ghinio canonico Regulari, in Sanctorum canonicorum Regularium Natalibus hodie celebratur; quod, cum* Gerardus *secundum dicenda canonicum Regularem professus certissime non fuerit, mirum non nemini forsan videbitur. Neque enim Ghinio, ut forte putabunt, fuit propositum, alios recensere Sanctos, quam qui canonici Regulares instituto* *tum particularibus,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

stituto ac professione exstiterint. Attamen rationem, ob quam id ille hagiologus faciat, non deesse, facile, quantum opinor, ex eo, quo Sanctum exornat, elogio quisque intelliget. Hoc idcirco lubet huc transcribere.

hodie annuntiatur,

5 *Sic habet :* Apud Belgas diœcesis Namurcensis S. Gerardi abbatis, qui, visione divina admonitus, Bronium ædificavit cœnobium, ubi canonicos primo instituit, et ex S. Dionysii Parisiensis monasterio (ubi Regularem vitam ac litteras didicit et presbyter factus est) S. Eugenii episcopi et martyris et aliorum Sanctorum reliquias detulit. Ex quo cœnobio postea, et cœnobiis S. Bertini, et S. Amandi Gandavi vel clericos amovit, vel ad rectam vivendi regulam reformavit. Ipse quietis amator, divitibus relictis monasteriis, quibus jussus præerat, ad Bronium reversus, totis viribus serviens Domino, obdormivit in pace anno Dom. 958 et vivus et mortuus signis coruscavit. *Inter sanctos ergo canonicos* Gerardum *idcirco referre videtur Ghinius, quod ab illo canonici (clericos secundum morem canonicum viventes, vocat Vita edenda) Bronii primo instituti, canocicique, seu clerici, et nonnullis cœnobiis vel summoti, vel ad rectam vivendi normam revocati fuerint. Hinc scilicet* Gerardum *inter eos, qui*
B *de Ordine canonico bene meriti sunt, computarit, eique proinde in Fastis sacris, a se concinnatis, locum concesserit; hoc quippe honore alios Sanctos eadem de causa etiam subinde afficit, ut in Præfationis suæ Notando quarto lectorem monet. A Sancti jam probata in Fastis sacris memoria ad cultum ejus ecclesiasticum pariter probandum progredior.*

inque diœcesi Namurcensi Officio ecclesiastico, in quo tres Lectiones sibi proprias,

4 *Præ manibus habeo Officia Propria festorum diœcesis Namurcensis, ad formam Breviarii Romani redacta. In his ad tertium Octobris diem Officium de* S. Gerardo *abbate sub ritu duplici recitandum proponitur; in hoc autem Sanctus tres secundi Nocturni Lectiones habet sibi proprias, ex Vita edenda fere depromptas atque in compendium contractas. Has adeo, ut studioso lectori in ipso mox hujus Commentarii limine compendiosam eorum, quæ Sanctus gessit, notitiam exhibeam, integras huc transcribo. Prior his verbis concipitur :* Vir Domini Gerardus, claris quidem natalibus illustris, sed morum vitæque integritate illustrior, apud Stablecellas, Lomacensis territorii vicum, patre Stantio ex prosapia Haganonis Austrasiorum ducis, matre Plictrude, Stephani Tungrorum episcopi germana, procreatus est. Is ab ineunte ætate pietatis studio mire deditus pravorum devitans consortia, ani-
C mum assiduis precibus, monitisque salutaribus erudiebat : quæ ex sacris concionibus, quibus frequens intererat, hauriebat. Tanta autem in rebus agendis præditus erat prudentia, ut comes Namurcensis Berengarius ei præ ceteris difficiliora quæque ac magis arcana committeret; ita ab ejus arbitrio totius comitatus regimen dependebat : et idcirco comes eum rarius a sui præsentia abesse patiebatur : *Secunda illis :* Hinc cum die quodam idem comes pro nobilium consuetudine venatum cum suis ivisset, sanctumque Virum secum duxisset, et jam hora prandendi eos domum revocaret, Gerardus spiritualia corporalibus anteponens, bona comitis venia propinquam Bronii adiit ecclesiam, quæ cum quibusdam prædiis adjacentibus ad eum hæreditario jure devoluta erat, ut ibidem divinis misteriis interesset.

huc transcriptas,

5 Dum vero sacerdos, qui illa perageret, exspectatur, divinitus sopore in eum irruente, cælesti visione docetur, eo in loco oratorium construere. Quo sine mora exstructo, et copiosis ex prædiorum suorum reditibus dotato, ibidem clericorum sodalitatem instituit. Interim sollicitus remanet, qua ratione beati Eugenii episcopi et martyris sacras reliquias, quas Apostolorum Princeps ei in visione promiserat, consequi poterit : *Ac tertia demum istis :* In ea cogitatione crebo illo versante, oportune accidit ei, ut ipse a comite Berengario legatus in Gallias mitteretur, ubi summa cum lætitia didicit, dictas sancti Eugenii reliquias in cœnobio beati Dionysii asservari. Quare, rebus ex sententia D
confectis, ac legatione peracta, valedicens mundo et comiti, monasticum induit habitum apud Parisios in eodem sancti Dionysii monasterio : ubi instar quinquennis pueri prima litterarum elementa didicit, et paulatim presbyteri gradum attigit nono a conversione sua anno. Interea Vir sanctus cunctis virtutibus ad stuporem fratrum ornatus, visionis suæ serie fratribus in unum convocatis exposita, sacra Eugenii pignora pro Broniensi ecclesia obtinuit. Tum statim, assumptis secum aliquot suæ professionis religiosis, Bronium repetiit, et ibidem clericorum instituto monachorum substituit. Denique postquam, auctore Christo, vivens præclara patrasset miracula, ac fuisset pater et abbas octodecim monasteriorum, et in eis pervigili cura omnia administrasset, divini Spiritus revelatione de obitus sui die edoctus, ditioribus cœnobiis, quibus præerat, relictis, ad amicam Broniensis monasterii paupertatem se recepit, ibique post gratos Deo labores anno nongentesimo quinquagesimo octavo feliciter in Domino quievit.

habet, quotannis colitur, uti etiam in cathedrali Gandensi S. Bavonis ecclesia.

6 *Porro in suppellectili nostra litteraria etiam exstant bina Propria ecclesiæ cathedralis S. Bavonis Gandavensis, quorum alterum anno* 1572 *Gandavi, alterum, sed immutatum et ad Breviarii Romani formam redactum, anno* 1661 *Antverpiæ typis est excusum. In priori ad tertium Octobris diem nec Officium de* S. Gerardo *recitandum, nec commemoratio facienda præscribitur; in posteriori vero proponitur Officium, sub ritu duplici majori recitandum, in quo Sanctus tres pariter secundi Nocturni Lectiones habet sibi proprias. Itaque is non tantum in diœcesi Namurcensi, verum etiam in cathedrali S. Bavonis Gandensi ecclesia quotannis solemniter colitur. Adhæc ingens, qua* Gerardus *gaudet, tum nominis celebritas, tum sanctitatis fama etiam facit, ut vix dubitem, quin id in nonnullis aliis tum Belgii, tum Galliæ ecclesiis pariter fiat. Verum in has omnes, cum jam ecclesiasticus Sancti cultus satis superque sit probatus, inquirere non lubet. Ceterum tres memoratæ cathedralis S. Bavonis ecclesiæ Lectiones in plerisque consonant cum Namurcensibus jam recitatis; tertia tamen, quæ in Officio sexta est ordine, illud habet singulare, quod, quæ* S. Gerardus *ad S. Bavonis monasterium spectantia gessit, quæque in Lectionibus Namurcensibus generaliter tantum indicantur, expresse commemoret. En verba :* Eum (*sanctum* Gerardum) deinde Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, cœnobio sancti Bavonis, a
se restaurato, vigesimum abbatem præfecit. Qui F
cum dictum comitem et prælatum cœnobii sancti Bertini ab acerbissimo dolore calculi miraculose liberasset, et annos plus minus quindecim monasterio sancti Bavonis laudabiliter præfuisset, prælaturam cuidam Hugoni, pio ejusdem monasterii monacho, resignavit.

Mabillonii de Vita edenda judicium,

7 *Possent hic nonnulla in Lectiones Sancti tum Namurcenses, tum Gandenses observari; verum quæ in his illustrari castigarive indigent, lucem simul castigationemque accipient ex iis, quæ in Vitam edendam, ex qua fere sola illæ, ut jam monui, depromptæ sunt, in Commentarii hujus decursu elucidationis commentationisve erga observare visum fuerit. Antequam eo progrediar, quoniam in eum, qui de Vita edenda est, sermonem jam incidi, lubet prævie, quæ qualisque illa sit, et a quo auctore conscripta, nunc discutere. Mabillonius Sæculo quinto Benedictino Vitam* S. Gerardi *ex duobus exemplaribus Mss., quorum alterum a Papebrochio nostro, alterum e Codice Broniensi acceperat, genuino, quem Surius mutarat, servato stylo, alteroque ex duobus, quos ea habebat, prologis resecto, typis vulgavit; in Observatione autem prævia num.* 1 *hæc scribit :* Sancti Gerardi res gestas litteris mandarunt auctores duo, uterque anonymus : quorum antiquior ex solo Vitæ, quam hic edimus, prologo priore notus. Cum orationem grammatice quidem compositam, non tamen idiotis minusque capacibus satis perspicuam conscripsisset, anonymus alte-

Gunteri

A Gunteri abbatis hortatu novum Opus aliis verbis aggressus est, quale hic damus, cum alterum penitus excidisse credatur. Optandum esset, ut purum putum auctorem primarium reliquisset anonymus sequior, qui minus apte subinde loquitur, aliosque loquentes inducit. Integram tamen fidem meretur in factis recensendis, quæ tum per se a testibus oculatis, tum ab anonymo priori accepit.

biographi ætas

8 *Talis est Mabillonii de posteriori* Gerardi *biographo, cujus lucubrationem edit, censura; quam sane sat æquam existimo, nec ullum, qui in contrariam opinionem abierit, inter eruditos invenio. Quod vero innuit, scriptorem illum, quæ scribit, vel ex testibus oculatis, vel ex anonymo priore accepisse, id quantum ad omnia ob ea, quæ in Commentarii hujus decursu dicentur, intelligi non debet: cum autem anonymum priorem, uti ex Prologo liquet, sibi prælucentem habuerit, verosimillimum fit, ex hoc illum nonnulla accepisse; nonnullaque verosimiliter etiam accepit ex testibus oculatis. Ut id eum fecisse aut certe facere potuisse pateat, in ejusdem ætatem inquiramus. Gunteri abbatis jussu, ut in Prologo priori indicat, suam de* S. Gerardo *lucubrationem elaboravit. Hinc laudatus Mabillonius, ut ætatem ejus assignet, in Observatione prævia mox dicta num.* 2 *sic pergit:* Gunterus, cujus mandato scripsit anonymus posterior,
B abbatis vices Bronii agebat anno MXXXI, testante
* Fisenus Molano. Suffragatur Fissenus * in Floribus Leodiensibus, ubi Broniensium abbatum exhibet Catalogum; in quo post Gerardum Heribertus anno CMXCVIII exstinctus, deinde Guinebaldus, ac tertio loco Gunterus locatur his verbis: « Gontherus » scribendam curavit Vitam sancti Gerardi, dican- » dumque templum anno MXXXVIII, quod augustius » ipse construxerat. Obiit anno MLXII. » *Cum ergo ex his verbis ab anno* 1031 *ad annum usque* 1062 *abbatis vices Bronii egerit Gunterus, necesse est, ut anonymus Vitæ* S. Gerardi *scriptor posterior, utpote qui hanc, Guntero abbate jubente, exararit, inter duos illos terminos in vivis exstiterit, suamque, qua Sancti nostri Vitam sit complexus, lucubrationem adornarit.*

seu tempus, quo scripsit.

9 Quædam tamen, *inquit loco proxime citato Mabillonius,* anonymi (*posterioris scilicet*) loca huic calculo repugnare videntur. Nempe quod de Lietaldo, Mosomensi abbate, anno CMXCVII mortuo, tamquam de superstite loquatur num. 12 (*apud nos num.* 23) « Si cui ingerit ambiguitatem, Lietaldum » percontetur abbatem. » Eodem trahi debet id, quod legitur num. 19 (*apud nos* 39) de Rainero secundo Longicolli Hainoensium comite, « qui » nunc usque, » inquit, « exsulat in ignotis regioni- » bus. » Nam is ultra annum CMLXXXV vitam pro-
C duxisse non videtur. Ex adverso anonymus (*posterior scilicet*) num. 28 (*apud nos* 70) agens de numero monasteriorum, quæ Gerardus ad severiores leges revocavit, ait se id a majoribus accepisse, et n. 29 (*apud nos* 72) ubi de bellicis tumultibus tempore Gerardi exortis, laudat Chronologiam priorum, id est, majorum. Quæ verba non bene auctori æquali conveniunt. Itaque, his expensis, verisimilius est, hunc scripsisse sub annum MXXXV, et quæ de Lietaldo abbate et Rainero comite dicit, hæc in persona prioris anonymi (quod non raro ejusmodi interpolatoribus accidit, ut alias notavimus) retulisse. *Sane non video, quid hic aliud ad hanc difficultatem, quam hic sibimet ipsi ex anonymo posteriori objicit Mabillonius, sat plausibiliter possit reponi, nisi forte quis velit, in anonymi textum, quæ de Lietaldo abbate et Rainero comite dicit, ab interpolatore esse intrusa. Utut sit, cum ex dictis Gunterus ab anno* 1031 *ad annum usque* 1062 *Broniensi monasterio abbas præfuerit, hocque jubente,* Gerardi *Vitam scripserit anonymus posterior. Hic illam indubie inter binos illos terminos scripsit, et verosimilius quidem vel sub annum* 1033, *ut vult Mabillonius, vel potius sub annum* 1038; *hoc enim anno templum Broniense dedicandum curasse, in Broniensium, quem supra laudat Mabillonius, abbatum Catalogo asseritur Gunterus; est autem admodum credibile, hunc, quam ex dictis scribi jussit,* Gerardi *Vitam dedicationis illius occasione scribendam curasse.*

AUCTORE C. B.

Hunc neque Odonem, Cluniacensem abbatem,

10 *Hinc jam partim, et partim ex Sancti nostri ætate nequeunt subsistere, quæ de scriptore, qui* Gerardi, *abbatis Broniensis, Vitam, Guntero abbate jubente, litteris mandarit, in suis in Martyrologium Romanum Annotatis Baronius ad hunc diem existimavit, sic scribens:* Extant ejus (S. Gerardi *abbatis Broniensis*) Acta conscripta ad Guntherum abbatem, quæ recitat Surius tom. V. Testatur Trithemius lib. de Scriptoribus ecclesiasticis, sanctum Odonem, abbatem Cluniacensem, scripsisse Vitam sancti Gerardi. Petrus diac. Cassin. lib. de Viris illustribus monast. Cassin. cap. 32 narrat, Vitam sancti Gerardi confessoris scriptam fuisse a Gregorio episcopo Tarracinensi. Ea itaque, quam Surius recitat, potius tribuenda videtur præfato Gregorio, quam alteri: nam quod tum soluta oratione, tum etiam carminibus intexta habeatur, ejus videtur potius esse scriptio; cum multa ab eodem carmine fuisse conscripta, idem auctor testetur. *Quibus verbis vult Baronius,* S. Gerardi *Vitam, quæ, ad Guntherum abbatem scripta, exstat apud Surium, auctorem habere vel S. Odonem Cluniacensem abbatem, vel Gregorium Tarracinensem episcopum. Adhæc illam non Odoni, sed Gregorio potius videri attribuendam. Verum nec huic, nec illi adscribi posse videtur ista lucubratio. Et primo quidem hanc ab*
E *Odone elaboratam non esse, fit ex hujus et* S. Gerardi *ætate perspicuum. Mabillonius Sæculo quinto Benedictino, parte prima longum simul atque accuratum subministrat S. Odonis, Cluniacensis abbatis, elogium; Odo autem, uti ibidem laudatus scriptor probat, anno* 942 *e vivis excessit. Quapropter, cum ex dicendis* S. Gerardus *anno* 939 *obierit, nequit Odo litteris mandasse præfatam Sancti Vitam, in qua hic et dicto anno* 939 *obiisse, resque multas, quarum epocha post annum* 942 *locanda est, gessisse narratur. In Bibliotheca Cluniacensi sub nomine S. Odonis, abbatis Cluniacensis, scripta exstat Vita S. Geraldi confessoris, comitis Aureliacensis, qui, ut in Annotatis ibidem observatur, anno* 907 *e vivis excessit. Illa ipsa haud dubie hujus Geraldi seu Gerardi Vita per Odonem scripta, a Trithemio Opere per Baronium citato memoratur; unius enim dumtaxat Gerardi, cujus Odo Vitam scripserit, mentionem facit.*

neque Gregorium, Tarracinensem episcopum,

11 *Quod jam pertinet ad Gregorium, Tarracinensem episcopum, hunc quoque* S. Gerardi, *Broniensis abbatis, Vitam, quæ Gunthero apud Surium nuncupatur, non conscripsisse, verosimillimum eet. Petri diaconi de Viris illustribus Casinensibus Opusculum tom. VI Rerum Italicarum Scriptorum exstat insertum; hujus autem trigesimo secundo capiti subditur*
F *Annotatio, qua de Gregorio, Tarracinensi episcopo, sic observatur:* Interfuit concilio Vastellensi anno 1106. Idem Bullam quamdam subscripsit Pisanæ ecclesiæ indultam anno 1126. *Ad hunc ergo certe annum, si non diutius, Vitam produxit Gregorius, Tarracinensis episcopus. Quapropter, cum ex dictis* S. Gerardi *Vita, quæ apud Surium Gunthero abbati nuncupata est, sub annum* 1033 *aut* 1038 *verosimilius sit conscripta, nequit hæc Gregorium, Tarracinensem episcopum, habere auctorem, nisi quis hunc vel centenarium, vel centenario etiam majorem exstitisse velit; neque enim ad ætatem minus provectam pervenisse potest Gregorius, si Vitæ illius, anno* 1033 *aut* 1038 *scriptæ, auctor existat. In hac quippe hypothesi anno* 1033 *viginti ut minimum annorum fuerit, et ex dictis ad annum saltem* 1126 *Vitam produxit. Cum ergo minus verosimile appareat, Gregorium ætatis adeo provectæ esse effectum, minus etiam verosimilis redditur Baronii de scripta ab illo* Gerardi *Vita opinio, in qua necesse est, ut ad ætatem illam minus verosimilem pervenerit Gregorius. Adhæc Gregorius, antequam ad Tarracinenses insulas promoveretur, montis Casini exstitit monachus, ut Petrus diaconus verbis mox dandis insinuat. Unde etiam fit, ut parum verosimile appareat, hunc esse auctorem præmemoratæ Vitæ, quæ, jubente Gunthero, Broniensis monasterii, a monte Casino*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B. *esse, probatur,*

Casino longissime dissiti, abbate, fuit conscripta.

12 *Et vero Petrus diaconus loco per Baronium citato tantum sic scribit :* Gregorius, Tarracinensis episcopus, parvulus et ipse in Casino oblatus, memoria tenax, ingenio vivax, tantæ fuit gravitatis, suavitatis ac eloquentiæ, ut a nonnullis columna Ecclesiæ diceretur. Scripsit Passionem sanctorum Casti et Cassii : Passionem sanctæ virginis Restitutæ : Vitam sancti confessoris Christi Gerardi : *ad quorum verborum veritatem minime requiritur, ut Gregorius* S. Gerardi, *Broniensis abbatis, Vitam, quæ Gunthero abbati fuerit inscripta, litteris mandarit. Potest enim alteram, quæ modo perierit,* S. Gerardi *Vitam exarasse. Adhæc fieri etiam potest, ut S. Gerardi confessoris, qui a Broniensi distinctus sit, Vitam elucubrarit. Ad diem undecimam Augusti de S. Gerardo confessore, qui in castro Gallinario diœcesis Soranæ in Italia colitur, in Opere nostro actum est; ibi autem Commentario prævio subduntur Acta, quæ ab auctore incerto notantur conscripta. Fuerit forte horum auctor Gregorius : certe, quo minus id credatur, ætas non impedit Gerardi illius, utpote circa annum millesimum centesimum Vita functi. Adhæc SS. Casti et Cassii, uti etiam S. Restitutæ virginis, quorum Sanctorum Vitam seu Passionem Gregorius, Tarracinensis episcopus, etiam* B *descripsit, in diœcesi Sorana, in qua mox dictus Gerardus, pariter coluntur. Adi caput Petri Diaconi supra laudatum, Annotationemque ei subjectam.*

editurque proinde Sancti Vita sub nomine anonymi.

13 *Utut sit, non esse equidem* Gerardi *nostri Vitam, Gunthero abbati nuncupatum, a Gregorio Tarracinensi episcopo conscriptam, unicuique, quantum opinor, jam ex dictis verosimillimum est factum. Et vero id mihi etiam certum apparet vel ex eo, quod Vitæ hujus auctor, cum eam, jubente Broniensi abbate, scripserit, monachus Broniensis exstitisse videatur. Quapropter, cum lucubratio illa neque Odoni, Cluniacensi abbati, neque alteri cuidam definito scriptori possit attribui, eam nos sub nomine anonymi, qui ex dictis monachus Broniensis exstitisse videtur, ex Mabillonii editione Commentario huic subnectemus, additis de more Annotationibus, quibus obscura elucidentur, castigenturque, quæ castiganda sunt, ubi id in Commentario sufficienter præstitum non fuerit. Aliam tamen in capita et numeros partitionem adhibebimus, quam Mabillonius, Appendicemque, quam hic Vitæ subnexuit, Commentario inseremus, ubi de sacris reliquiis a* Gerardo *e Dionysiano monasterio Bronium allatis sermo erit. Ceterum penes nos brevior etiam est* Gerardi *Vita Ms; verum hanc non edemus, quod parvi admodum pretii sit, utpote præter ea, quæ de Salmensi* Gerardi *stemmate, et comite* C *Berengario, uti ex dicendis patescet, perperam tradit, quoddam dumtaxat exhibens Vitæ edendæ imperfectum compendium, ab auctore recentiori conscriptum, uti liquet ex hac, qua terminatur, clausula :* Est autem abbatialis dignitas Broniensis annexa episcopatui Namurcensi.

§ II. Sancti patria, tempus natale, parentes, militia apud comitem Berengarium, pietatis et virtutis in prima ætate studium.

Comitatus Lomensis seu Lomacensis ex recentiori

Vir itaque, *inquit num.* 1 *Vitæ edendæ scriptor anonymus,* Domini domnus abbas Gerardus, gerendis Domini mandatis mirabiliter aptus, immo sacri principatus hierarchia cælesti per omnia dignus, sicuti veridicorum relatione comperimus, ingenuis atque orthodoxis parentibus apud Stablecellas Lomacensis territorii vicum exstitit oriundus. Claris quidem natalibus enituit, splendidior vero morum probitate refulsit. Pater ejus Stantius, ex prosapia Haganonis, Austrasiorum ducis, prosatus; mater autem Plictrudis nuncupata, domni Stephani, Tungrorum episcopi, soror traditur exstitisse germana. *Quibus verbis distincte discimus tum Sancti patriam, tum etiam parentes. Territorium Lomacense, in quo hic auctor anonymus ponit* Gerardi *patriam, non unius ejusdemque extensionis et situs est apud omnes* D *scriptores. Vix unum reperias, qui limites ejus sat accurate definiat. Neminem interim inveni hactenus, qui de hisce deque toto Lomacensi territorio, quod subinde* Lomense, Laumense *et* Lummense *etiam scribitur, accuratius loquatur, quam Joannes Baptista de Marne, Societatis Jesu sacerdos, in novissima, quam anno 1734 vulgavit, comitatus Namurcensis Historia. Ex hoc adeo lubet regionis illius usui hic valde futuram dare notitiam.*

Historia Namurcensi notitia,

15 *Itaque in Præfatione, quam Historiæ suæ Namurcensi præmittit, verbis Gallicis, a me Latine redditis, sic habet :* Comitatus Namurcensis, qualis nunc est, seculo decimo comitatus Lommensis, tunc pagi Lommensis, comitatus Lomacensis, nomine vocati, et comitatus (pagi) Darnuensis partem constituebat. Pauci scriptores de duobus hisce comitatibus exacte locuti sunt. Alii, ut eruditus Adrianus Valesius et Calmetus, antiquum comitatum Lommensem cum comitatu Lossensi confuderunt; alii satis habuerunt generatim dicere, non esse illum a comitatu Namurcensi hodierno diversum. Omne hoc exactum non est, uti nec illius notitia, quam historicus hodiernus suggessit, dicens, probabilius esse, regionem illam inter Sabim et Mosam versus S. Gerardi sitam fuisse. Pagus aut comitatus Lommensis Mosam inter et Sabim reipsa E situs erat; verum multum etiam ultra duos illos amnes protendebatur. Hannoniam, Theoraciam, Faniam, Famennam, Condrusium, antiquam Hasbaniam et antiquum Brabantiæ comitatum pro limitibus habebat. Observandum enim est, comitatum Darnuensem, qui a Sabi ultra Gemblacum, secundum fluvioli, Ornau vocati, a quo nomen traxit, longitudinem extendebatur, a comitatu Lommensi pependisse, quamvis deinde ab eo, saltem ex parte, fuerit avulsus. Itaque comitatus Lommensis longitudine sua complectebatur regionem inter Walhain ad comitatus Darnuensis fines positum, et Rusvinium ad Mosam supra Givetum interceptam; latitudine vero intervallum Gerpiniam inter et vicum Corbion, Cineio parum dissitum. Forsan etiam ultra limites, quos ei assignamus, ab Oriente et a Meridie erat extensus.

uti etiam vici, in comitatu illo siti, in quo Sanctus

16 *Hactenus laudatus Marneus, remittens deinde ad eas, quas suæ Namurcensi Historiæ ad calcem subjunxit, in comitatum Lommensem inquisitiones. Ad has adeo curiosum lectorem, qui plura de comitatu Lommensi seu Lomacensi desiderat, brevitatis ergo pariter remitto. Pergo nunc ad Stablecellas comitatus hujus villam seu vicum, e quo* Gerardum *oriundum scribit biographus. Vicus ille, ut Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus* F *observat, liberrimus est ac nobilis,* Staves, *vel, ut alii scribunt,* Stave *vulgo nuncupatur, duabusque circiter a monasterio Broniensi distat leucis horariis. In Mappis omnibus Geographicis, comitatum Namurcensem exhibentibus, passim notatus invenitur. Unde quisque, quo loco sita sit Sancti patria, facile inveniet. Dispiciamus modo, a quibus qualibusque parentibus fuerit progenitus. Ingenui hi atque orthodoxi exstiterunt, clarisque etiam natalibus insignes. Et pater quidem, qui* Stantius, *vel, ut nonnulli scribunt,* Stantio *nomen habuit, ex prosapia Haganonis, Austrasiorum ducis, fuit prosatus; mater vero, cui Plectrudi nomen fuit, exstitisse fertur soror germana Stephani, Tungrensis seu Leodiensis episcopi.*

ex ducis Haganonis stirpe procreatus est;

17 *Docet hæc omnia verbis num. præced. huc transcriptis Sancti biographus anonymus. Sanctus ergo per patrem Stantium ex eadem, ex qua Hagano, Austrasiorum dux, exstitit familia; per matrem vero Plictrudem Stephanum, Tungrorum seu Leodiensium episcopum, habuit avunculum. Verum, inquies, quis qualisque Hagano, quis Stephanus exstitit? Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus de Haganone sic scribit :* Is est Hagano comes, qui pacto, inter Carolum Simplicem et Henricum Germaniæ regem inito, subscripsit anno 924. Nescio, an idem cum Haganone Caroli jam dicti consiliario, quem de mediocribus potentem fecerat, ut ait Frodoardus

A Frodoardus in Chronico ad annum 920. *Quod si id, quod his verbis de Haganone dubitanter innuit Mabillonius, veritati congruat, consequens est, ut* S. Gerardus *ex parte patris minus illustrem habeat originem, quam ei communiter soleat attribui. Verum dubitari non immerito potest, an Hagano comes, qui pacto inter Carolum et Henricum reges subscripsit, idem sit cum Haganone, e cujus prosapia Stantius,* S. Gerardi *pater, prosatus a biographo nostro asseritur. Hagano enim, qui dicto pacto subscripsit, comes tantum fuit; Hagano autem Sancti pater a biographo* dux *nuncupatur.*

Non tamen Namurcensis comitis filius, nec ex comitum Salmensium

18 *Porro si Ægidio, Aureæ vallis monacho, in iis, quæ de Leodiensium Pontificum gestis Anselmo addidit, credere velimus,* S. Gerardus *comitis Namurcensis exstitit filius. Tom. I, lib.* II, *cap.* 40 *sic habet :* Temporibus pontificatus ipsius (*Stephani, Tungrorum seu Leodiensium episcopi*) floruit sanctus Gerardus, fundator et primus abbas cœnobii S. Petri Broniensis, filius Namucensis comitis, de Plectrude sorore ipsius Stephani. *Verum non majorem fidem hic meretur Ægidius, quam ii, qui* Gerardum *per matrem suam ex illustrissima comitum Salmensium familia oriundum scribunt. Hos inter invenio auctorem Brevioris Vitæ S. Gerardi, quæ in Collectaneis nostris Ms. exstat, quæque ex Manu-*
B *scripta genealogica illustrissimorum Salmorum comitum serie notatur deprompta. Hæc initio sic habet:* Sanctus Gerardus claris quidem natalibus illustris, sed morum vitæque integritate illustrior, apud Stablecellas, Lomacensis territorii vicum, patre Statione (*imo Stantione*) ex prosapia Haganonis Austrasiorum ducis, matre Plectrude, comitissa a Salm, quæ Stephani, Tungrorum episcopi, germana fuit, procreatus est. *Audi modo, quid de simili assertione, qua quidam Stephanum,* Gerardi *avunculum, ex comitum Salmensium stirpe oriundum volunt, Foullonus, Societatis Jesu sacerdos, in Historia Leodiensi tom. I pag.* 161 *observet :* Ex canonico Mettensi Stephanus (S. Gerardi, *ut fertur, avunculus*) post Franconem episcopus fuit. Comitis Salmensis, qui filium faciunt, prius probasse debuerant, ejus loci titulo comites hæc ætate fuisse. Ægidius simili fide ait, Plectrudem ejus sororem, uxorem fuisse comitis Namurcensis, matremque divi Gerardi Broniensis.

prosapia exstitit; quamvis genere nobilis fuisse, probetur, tum ex monumentis antiquis,

19 *Hæc applica assertioni, qua* Gerardus *ex comitum Salmensium stirpe asseritur. Et sane non video, qui Sanctum ex nobilissima illa stirpe oriundum esse, probari queat. Neque enim est, cur mox memoratam Vitam Breviorem Ms. opponas; hæc enim auctorem habet dumtaxat recentiorem, multoque proinde a* Gerardi *ætate remotiorem, quam ut sine*
C *idoneo testimonio fidem conciliare queat suis de nobilissima hujus origine asseriis. Adhæc Vita illa brevior, uti ex dicendis patescet, sublestæ admodum est fidei. Sanctum* Gerardum *tamen ex nobili stemmate procreatum esse, indubitatum apparet. Etenim, teste anonymo ejus biographo,* claris natalibus enituit. *Adhæc multa monumenta, perquam antiqua, generis, ex quo ortus est* Gerardus, *nobilitatem diserte testantur. In Historia translationis S. Wandregisili, ab auctore, qui annum* 1100 *non excessisse pluribus eruditis videtur, conscripta, ita memoratur :* Ecce... huic aptus negotio inventus est Vir vitæ laudabilis, sanctitate clarus et genere, Gerardus nomine, qui monachus proposito, abbas autem exstitit officio. *In Vita S. Bertulphi abbatis, quæ tomo primo Januarii nostri exstat inserta, quæque circa annum* 1070 *scripta, Majoribus nostris visa est, num.* 35 *sic habet :* Ea tempestate in monasterio Blandinio Gerardus merito et officio abbas degebat, cujus consiliis gloriosus marchio (*Arnulphus Magnus, Flandriæ comes*) libenter utebatur. Qui, cum titulos nobilitatis nobilius etiam ornaret moribus probitatis, cunctis pene Galliæ cœnobiis et præesse et prodesse dignus inventus est. *Alia id genus testimonia brevitatis studio omitto; neque enim quemquam amplius de generis, quo satus est* Gerardus, *nobilitate dubitaturum existimo.*

20 *Ut tamen nulla omnino ratione de hac a quoquam deinceps utcumque subdubitari queat, antiqua etiam principum Diplomata in rei confirmationem adduco. Miræus in Diplomatibus Belgicis, uti etiam Chapeavillus tom. I de Gestis Pontificum Leodiensium integrum recitat Diploma, quod a Carolo Simplici, Francorum rege, Stephani, Tungrorum epicopi, interventu fuit emissum. In hoc Carolus Simplex sic loquitur :* Dudo. Virdunensium episcopus, Aiginerus marchio strenuus, pariter etiam Robertus nostræ serenitatis exequutor fidelissimus, nostram adierunt excellentiam, poscentes prorsus, uti interventu Stephani, venerabilis Tungrorum episcopi, nostræ consanguinitati affinis dilectissimi, partibus sanctæ Dei Genitricis Mariæ, almique martyris Lamberti in proprium traderemus forestem, quæ olim pertinuerat ad Tectis villam etc. *Fuerit ergo etiam* S. Gerardus *regiæ Caroli Simplicis consanguinitati affinis, ac proin vel hinc verosimillime ex nobili genere, si modo, ut communiter creditur, Stephanum, Tungrorum seu Leodiensium episcopum, in Diplomate memoratum, avunculum habuerit. At vero satisne certum est, hunc Sancto fuisse avunculum? Id sane ego pro omnino certo atque indubitato asseverare non ausim. Etenim ipsemet biographus ea de re dubitasse videtur, utpote non asseveranter, sed dubitanter tantum tradens,* E *Plictrudem seu, ut alii scribunt, Plectrudem,* Gerardi *matrem, Stephani, Tungrorum episcopi, sororem exstitisse germanam.* Mater autem, *inquit n.* 3, Plictrudis nuncupata, domni Stephani, Tungrorum episcopi, soror traditur exstitisse germana.

AUCTORE C. B. *tam ex eo, quod Stephanum, Tungrorum episcopum,*

21 *Attamen idem biographus num.* 10 *Sancti ad Sthepanum, quo hunc de vita monastica in monasterio Dionysiano amplectenda consulat, narrans accessum, sic scribit :* Vir vero Domini (*sanctus* Gerardus) inde (*a comite Berengario*) movens gressum, prospero tramite tendit ad Tungrensem episcopum, nomine Stephanum; ut, quia pastor suus erat post Pastorem summum, ab eo acciperet de hac re (*de amplectenda vita monastica*) licentiam et consilium. Plurimum quippe credebat profore sibi, si cum benedictione episcopali hostia viva Deo mereretur offerri; a quo susceptus cum debita sibi reverentia, seu pro mutuæ cognationis convenientia, seu pro sua, quam optime noverat, sanctimonia, inter cetera, quæ mutuo habuerunt ædificationis colloquia, humiliter insinuat ei, cujus rei advenisset gratia. *Quibus ex verbis, cum his* S. Gerardus *a Stephano vel* mutuæ cognationis *vel sanctimoniæ gratia reverenter dicatur susceptus, contendet forte nonnemo, reipsa Sanctum cum Stephano cognatione ex biographi opinione fuisse conjunctum, huncque non* F *dubitasse, quin Plectrudis exstiterit soror Stephani germana, licet interim id eo, qui dubitantium esse solet, loquendi modo expresserit. Verum ex verbis proxime recitatis mihi non videtur certo consequi, ut* Gerardus *cum Stephano cognatione ex biographi opinione indubie fuerit conjunctus; etiamsi enim hic ea de re dubitasset quam maxime, scribere absque ullo veritatis dispendio potuit, Sanctum a Stephano seu mutuæ cognationis seu sanctimoniæ causa reverenter fuisse susceptum; veritati quippe hæc assertio consonat, modo alterutro nomine Sanctus reverenter a Stephano fuerit susceptus. Itaque pro probabilissimo quidem, non tamen pro certo habeo, Plectrudem,* Gerardi *matrem, Stephani Tungrorum episcopi sororem exstitisse germanam.*

ut probabilissimum est, habuerit avunculum,

22 *Porro Miræus Codice Donationum piarum cap.* 30 *exhibet Diploma, anno* 932 *ab Henrico Aucupe, Germaniæ rege, in Broniensis monasterii favorem concessum, et cap.* 83 *litteras de elevatione corporis* S. Gerardi *ab Alexandro, Leodiensi episcopo, anno* 1131 *emissas. Atque in Diplomate quidem, quod etiam apud eumdem Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii cap.* 32 *exstat,* Gerardus *ab Henrico* Vir nobilissimus *vocatur; in litteris vero ab Alexandro* nobili prosapia exortus *dicitur. Itaque nulla prorsus ratione dubitandum est, quin* Gerardus *nobili ex stirpe sit procreatus. Sed jam hæc de genere, quo*

inque antiquissimis Chartis nobilis audiat. Tempus, quo circiter

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

ortus est, dicta sufficiant, in tempus ejus natale nunc inquiram. Sanctus ex infra dicendis certe non serius quam anno 920 *in Sandionysiano prope Parisios monasterio factus est monachus; de illo autem, ut primum hoc monasterium fuerat ingressus, biographus num.* 18 *hæc memorat:* Nolens ergo torpescere (otiositas nempe inimica est animæ) suppliciter cœpit exposcere, ut sibi liceret litteras addiscere. Super quo fratribus admodum admirantibus, quod Vir jam dudum barbatus applicari vellet ulterius studiis litterarum puerilibus; dum id diatim expeteret importunius, uni eorum traditur erudiendus. Ut vero plus mireris humilitatem et sollertiam ejus, litteratim percurrit prima elementa, ceu quinquennis puerulus; sicque suum minime relaxans propositum, in paucitate dierum memoriæ totum commendat Psalterium. *Adhæc Sanctus, ut biographus num.* 11 *testatur, dicendaque aperient, ante suum in monasterium Dionysianum ingressum legationem jam obierat pro Lomacensi comite Berengario, eratque huic tum ob militarem fortitudinem, tum ob raram in suggerendis consiliis prudentiam imprimis charus.*

natus est. Litteris ad huc junior operam forte dedit,

23 *Erat ergo indubie anno* 920 *vir jam dudum barbatus, rebusque tum manu, tum consilio strenue promptequeque gerendis apprime aptus, utpote cui comes præfatus legationem, difficilioraque etiam, ut biographus num.* 3 *pariter testatur, atque secretiora,* B *quod alioquin facturus utique non fuisset, negotia committeret. Quapropter, cum hæc triginta circiter aut viginti quinque annorum virum arguere videantur, consequens est, ut Sanctus, sæculo nono jam prope elapso, anno circiter* 890 *natus sit. Alia, quibus annum ejus natalem propius certiusque determinem, nec apud biographum nostrum, nec alibi uspiam occurrunt. Rerum adeo tractandarum series requirit, ut qui Sanctus primam ætatem exegerit, queis studiis addictus, qua indole, quaque morum probitate exstiterit, nunc exponam. Animumne litteris addiscendis in adolescentia applicuerit, nuspiam aperte edicit biographus. Ex verbis tamen, quæ num. præcedenti suppeditat, id a Sancto factum, utcumque fas est colligere. Secundum hæc enim voluit Sanctus jam monachus studiis litterarum applicari ulterius. Adhæc paucorum dierum spatio totum memoriæ mandavit psalterium, litterarumque proinde omnino expers non erat. His adeo, ut verosimile opparet, adolescens adhuc seu junior animum excoluerit. Ait quidem etiam biographus, Sanctum* litteratim *percurrisse* prima elementa, ceu *quinquennem puerulum; verum id, ut apparet, ita potest accipi, ut tantum velit, tunc Sanctum prima elementa, quæ ante didicerat, repetiisse; leviterve iterum percurrisse; non autem primo* C *addiscere cœpisse. Utut sit, cum* Gerardus, *uti biographus num.* 11 *testatur, legationi obeundæ, antequam monachum indueret, a comite Berengario fuerit adhibitus, litterarum illum tunc penitus ignarum fuisse, non facile in animum induxero. Litteris itaque ab ineunte ætate Sanctum nostrum utcumque saltem dedisse operam, pro verosimili habeo.*

virtutemque certo excoluit, quam jam senior non deseruit.

24 *Biographus clarius exponit, qui Sanctus adhuc junior in pietatem fuerit propensus, quique sese totum virtutibus addixerit.* Huic, *inquit de* Gerardo *num.* 4, ab ineunte pueritia Divinitatis concessit clementia, ætate videlicet sensuque proficere, et tam Deo quam hominibus complacere. Qui quoniam juvenculus esset corpore, juvenum tamen obscœnas confabulationes dedignabatur attendere : quin potius bonorum assuescens interesse conventibus, iniquorum evitabat summopere cœtus; et quem in corpore juventus exornabat, splendida mentis canities condecoraverat sancta. Domus Dei ardentius frequentabat limina, ecclesiastici dogmatis sitiens epotare flumina : cujus salutaria ibidem percipiens pro captu monita, licet laicali esset circumdatus toga, tenaciori ruminabat memoria. Præmeditabatur adhuc teneriori pectore, quæ meruit postea devotus implere.

Horrens amplecti luxus et ludicra sæcli,
Emeruit templum fieri Spiraminis almi.

Ita Gerardus *junior adhuc pietatis virtutisque viam* D *sedulo tenuit. Nec porro illam deinde senior deseruit, etiam tum, cum nondum monachus sæcularem militiam sequeretur. De illo, cum militem ageret, num.* 5 *et* 6 *ita memorat biographus :* Hunc occultabat paludamentum cum Sebastiano, sed monachum demonstrabat frugalitas cum militante Martino. Multa illi circa commilitones benignitas, mira caritas, multa patientia atque humilitas. Proinde eum acsi patrem reverendo venerabantur, acsi dominum reverabantur. Thesaurizabat igitur in cælo, ubi nec tinea demolitur, nec ærugo. Nudos tegebat, egentes alebat, laborantibus assistebat, pusillanimes refovebat, pupillos tuebatur, viduis adminiculabatur, oppressis patrocinabatur, miseris opitulabatur.

Militavit apud Berengarium, Lomacensem comitem;

25 *Plura alia, quod commentatione non indigeant, omitto; quæ tamen etiam memorat biographus, quæque Sanctum tum commilitionibus, tum præcipue domino, cui militabat, non potuerunt non reddere longe acceptissimum. Erat is Berengarius, Lomensis seu Lomacensis comitatus seu territorii comes.* Ea tempestate, *inquit num.* 3 *Sancti biographus,* comes Berengarius Namucensi castro præsidebat, cujus stirpis posteritas ibidem hactenus perstat. Cui hic Athleta Dei (*sanctus* Gerardus) officio militari commissus adhærebat, primumque gradum amicitiæ ejus quam familiariter obtinebat. *Comitatus Loma-* E *censis notitiam supra jam dedi ex Marneo. Comites illius sedem suam fixerant in Namurcensi seu, ut veteres plerumque scribunt, Namucensi castro. Hinc temporis lapsu factum est, ut totus comitatus Lomacensis, seu potius pars ejus, mutato nomine, a metropoli seu domini sui sede* Namurcensis *seu* Namucensis comitatus *fuerit vocata. Comes ergo Berengarius, qui, teste biographo,* Namucensi castro præsidebat, *non tantum castri Namurcensis seu Namucensis, sed etiam totius comitatus Lomensis seu Lomacensis, postea* Namucensis *seu* Namurcensis *secundum sui partem dicti, comes erat. Colligitur id ex Litteris Ludovici Germaniæ regis, Arnulfi imperatoris filii anno* 908 *Aquisgrani datis. Is his enim, quæ a Chapeavillo tom. I de Gestis Pontificum Leodiensium pag.* 167 *et seq. et a Miræo Codice piarum donationum cap.* 23 *exhibentur, Ludovicus sic loquitur :* Abbatiam, nomine Fossas, per prestariam a Gisla abbatissa, nostra consanguinea, nostræ voluntatis consensu acquisitam in pago ac comitatu Lummensi constitutam; cujus nunc adest comes Perengarius.... jam sæpius dictæ (*Tungrensi scilicet*) ecclesiæ pastorique præsenti Stephano... concedimus : *ubi Berengarius, seu unius litteræ mutatione* Perengarius *pagi ac comitatus Lummensis seu Lomacensis comes nuncupatur; in Ludovici autem Litteris* F *sermonem non esse de alio Berengario, quam de quo in* S. Gerardi *Vita, eruditi omnes admittunt.*

hic Raineri Hainoensium comitis,

26 *Porro Berengarius uxorem duxerat Ragineri I, seu, ut ab aliis scribitur, Raineri aut etiam Ragenarii, Hainoensium comitis, filiam, primique Lotharingiæ ducis Gisilberti seu Gisleberti, et Raineri secundi, Hannoniæ comitis, sororem. Docet id apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum Franciæ Frodoardus in Chronico ad annum* 924 *sic scribens :* Interea Gislebertum (*Lotharingiæ ducem comes Lomacensis*) Berengarius, qui sororem ipsius uxorem habebat, comprehendit, eumque, oblatis obsidibus sibi pro eo filiis Ragenarii, fratris ipsius Gisleberti, dimisit. Idem vero Gislebertus dimissus terram Berengarii Ragenariique fratris sui (*Hainoensium comitis*) et Isaac comitis deprædationibus plurimis vastat. *Mabillonius in suis ad Vitam* S. Gerardi *Annotationibus dictam Berengarii uxorem sororemque Gisleberti vocat* Symphorianam; *unde autem didicerit, hoc nomine illam fuisse appellatam, pro certo nequeo edicere. Cum tamen in suis ad* Gerardi *Vitam Observationibus præviis, de alio argumento tractans, laudet Vinchantium, suspicor, id illum ex Hannoniæ Annalibus, a Vinchantio conscriptis, hausisse. In his enim pag.* 176 *inter Raineri I, Hannoniæ comitis, liberos recensetur Symphoriana, Berengario, Namurcensi comiti, nupta. Verum in Tabulis genealogicis*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *logicis comitum et ducum Brabantiæ, quas in Trophæis Brabantiæ Butkenus exhibet, Raineri I filia, cui Berengarius nupsit, relinquitur anonyma. Idem etiam fit in Stemmatibus Belgicis a Miræo. Ducem haud dubie duo hi posteriores scriptores secuti hac in re fuerint Frodoardum, qui nec ipse (vide verba moæ recitata) nomen prodit, quo Berengarii uxor fuerit vocata.*

filiam habuit uxorem, 27 *Malim ego etiam hic cum Miræo et Butkeno sequi Frodoardum, quam Vinchantium cum Mabillonio, qui in eo insuper hallucinatur, quod Berengarii uxorem faciat non Raineri I, sed Raineri II, cognomento* Longi-colli, *Hainoensium seu Hannoniæ comitis filiam; qua in re cum Frodoardo, Miræo, Butkeno, atque ipsomet Vinchantio certissime pugnat. Libuit hæc, quod de Berengario plus semel adhuc in Vita edenda mentio occurrat, paulo fusius hic prosequi. Et nihilominus, cum ex iis, quæ de Berengario memorat brevior* S. Gerardi *Vita plus semel jam laudata, fidem hujus, quod facturum me, spopondi, infirmare queam, lubet et hæc huc transcribere. Sic habent:* Ea tempestate comes Berengarius, Namurcensis castri dominus, postmodum rex Italiæ, filius Everhardi, marchionis potentissimi, qui prædia amplissima variis in locis possidebat, in Longobardia comitatum Tarvisinum, in Alemannia Hasbaniam, Taxandriam, Condrusium, Austrovandiam, Cisonum, Vitriacum et alibi : matrem habuit Gislam, Ludovici Pii imperatoris filiam, et Caroli Calvi imperatoris sororem. Uxorem habuit Berengarius filiam Raineri et sororem Giselberti Lotharingiæ ducis. Is hunc juvenem in suam ascivit familiam : præstabat enim Gerardus non militia tantum, sed consilio; prorsus ut eapropter præcipuum apud comitem et amicitiæ et familiaritatis locum obtineret, raroque eum præsentia sua abesse sustineret.

B

certissimeque Italiæ rex 28 *Berengarius ergo, Namurcensis seu Lomacensis comes, apud quem militavit* S. Gerardus, *factus fuerit postmodum Italiæ rex, si præfatæ Breviori* S. Gerardi *Vitæ fides sit. Ast a vero certissime id esse alienum, sic ostendo : duo fuerunt hujus nominis reges Italiæ, alter Senior, alter Junior, prioris ex Gisla seu, ut alii scribunt, Gisila filia nepos. Berengarius igitur, cujus militiam secutus est* Gerardus, *unus idemque est secundum Vitam, Breviorem scilicet, cum Berengario vel seniori vel juniori Italiæ rege. Verum Berengarium, quo de hic agimus, Lomacensem seu Namurcensem comitem eumdem esse non posse cum altero ex hisce regibus, fit ex solo horum et illius tempore emortuali perspicuum. Berengarius Senior, seu primus hujus nominis Italiæ rex, anno* 924 *a suis interemptus est, uti in Chronico notat Frodoardus, passimque ab omnibus eruditis admittitur : Berengarius autem, Namurcensis seu Lomacensis comes, cui miles adhæsit* Gerardus, *subscriptus reperitur Litteris, quibus Henricus Auceps Germaniæ rex (vide Miræum Codice piarum Donationum cap.* 30 *et in Notitia ecclesiarum Belgicarum c.* 32) *fundationem monasterii Broniensis anno* 932 *confirmat; certissime ergo idem non est cum Berengario, nominis hujus primo Italiæ rege. Quod jam pertinet ad Berengarium Juniorem, seu secundum hujus nominis Italiæ regem; hic, teste Regionis continuatore, anno* 964 *ab Ottone imperatore captus atque in Germaniam missus, biennio post obiit; Berengarius autem Lomacensis comes ad hoc usque tempus vitam non protraxit; Frodoardus enim in Chronico ad annum* 960 *alterius Lomacensis seu Namurcensis comitis, cui nomen fuerit Rotberto, mentionem facit tom. II Scriptorum apud Chesnium.*

C

numquam exstitit. 29 *Adhæc in nova Diplomatum Belgii Collectione seu Supplemento ad diplomata Belgii Miræi parte* II, *cap.* 15, *pag.* 295 *exstat diploma, quod a Rotberto, comite Namurcensi, in abbatiæ Walciodorensis favorem anno* 946, *uti in fine notatur, fuit concessum. Nequit igitur etiam cum Berengario II, Italiæ rege, idem esse Berengarius Lomacensis, cui* S. Gerardus *in Vita edenda militasse traditur, hicque proinde rex Italiæ numquam exstitit. Quod ut adhuc evadat certius, aliam insuper, qua id probem, viam ineo. Secundum Vitam laudatam* Gerardi *breviorem comes Lomacensis seu Namurcensis Berengarius, qui postea factus sit Italiæ rex, patrem habuit nomine* Everhardum; *matrem vero nomine Gislam, Ludovici Pii imperatoris filiam. Oportet ergo, ut Berengarius Lomacensis comes, si umquam factus fuerit Italiæ rex, unus idemque sit cum Berengario I, Italiæ rege. Hic enim, non autem Berengarius secundus, uti ex Annalibus Mettensibus ad annum* 888, *variisque Chronicis apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum intelliges, patrem habuit, (de matre nihil attinet dicere)* Everhardum *seu* Eberhardum *nominatum. Quapropter, cum ex dictis num. præcedenti a Berengario Seniori seu primo hujus nominis Italiæ rege absque omni dubio Berengarius, Lomacensis comes, cui Sanctus noster militavit, sit diversus, indubitatum sane evadit, hunc numquam Italiæ regem exstitisse. A vero igitur Vitæ Brevioris* S. Gerardi *scriptor, id affirmans, longissime hic aberrat. Est ergo, cur fidem ipsius suspectam habeamus etiam in aliis, quæ sine idoneis testibus affirmat, hæcque inter computandum est, quod de Sancti ex comitibus Salmensibus per matrem origine memoriæ prodit; hæc enim ex dictis nullo plane antiquitatis testimonio fulcitur.*

AUCTORE C. B.

§ III. Sanctus ecclesiam Broniensem reædificat, clericos in ea ad tempus constituit, ipseque monachum induit.

E

Gerardus *apud Berengarium, Lomacensem seu Namurcensem comitem, adhuc militans assiduo earum, quas* § *præcedens ex biographo exhibet, virtutum exercitio ad tantam jam tum sanctitatem pervenerat, ut, si biographo nostro fides sit, singulari cæli favore fuerit affectus, modoque inusitato a divina Providentia assumptus, ut novam Bronii in comitatu Namurcensi ædificaret ecclesiam. Accuratam monasterii Broniensis notitiam in Observationibus suis ad Vitam S. Gerardi prævíis num.* 10 *suppeditat Mabillonius. Lubet adeo illam, ut tam hujus, quam ecclesiæ, de qua jam agimus, situs innotescat, huc transcribere. Sic habet :* Situm est Broniense monasterium inter Mosam et Sabim, pari duarum horarum utrimque intervallo, tribus a Namuco, una amplius a Philippopoli distans, sesquiduabus a Dinanto. Situm est, inquam, in rupe non admodum edita, ad vicum, qui S. Gerardi vocatur, uti et monasterium ab auctore suo, quod tamen priscum etiam Bronii (*sic quippe ex dicendis primitus fuit vocatum*) nomen retinet. Ad pedem monasterii in locum influit rivulus, Bornom appellatus in brevi Charta (*hanc ex Miræo infra hic dabimus*) ipsius Gerardi. *Talem situm habet Broniensis ecclesia, quam ut reædificaret, singulari plane modo, teste biographo, a Deo* Gerardus *fuit electus. Qui id factum sit, num.* 6 *et quatuor sequentibus exponit.*

Nova Broniensis ecclesia,

F

quam Sanctus cœlesti visione, 31 *Narratio ejus in compendium contracta ita fere habet : comes Berengarius venatum aliquando ierat cum* Gerardo; *facta jam hora prandii, Bronium forte devenerant : comes pransurus a venatione discedit;* Gerardus *vero, cui Deum orare cibus erat lautissimus, de anima prius cibo hoc spirituali pascenda, quam de corpore reficiendo cogitat. In proximo erat sacra ædicula, a Pipino Heristallio olim, ut fertur, exstructa, atque a S. Lamberto, Trajectensi episcopo, consecrata. In hanc* Gerardus *rei sacræ interfuturus se recipit, insigni religione in orationem aliquanto temporis spatio procumbit, dumque sacerdotem, qui Sacris operetur, exspectat, suavem in somnum prolapsus, videre sibi videtur adstantes Apostolorum principes, seque a Petro manu familiarius comprehensum, per ædiculam ejusque atrium circumduci. Quærit* Gerardus, *quid hæc velint. Monet eum Petrus de ampliori elegantiorique ecclesia loco illo sub nominis sui Eugeniique martyris, illatis in illud hujus reliquiis, invocatione exstruenda,*

AUCTORE C. B.

exstruenda, sacrique hujus ædificii dimensionem et modum assignat. Petit Gerardus, *quæ sibi ratio esse queat ad Eugenii martyris reliquias consequendas. Curam illam Deo mihique committe, respondet Petrus, tu tantum templum, qua tibi præscribo, forma condito. Dixerat et cum Paulo e* Gerardi *oculis evanuit. Ast hic sibi redditus, Apostolo quamprimum obtemperare constituit.*

pro vera, ut apparet, habenda, admonitus exstruxit,

32 *Hæc, quæ jam hic habes compendio, narratione paulo implexiori proponit biographus, penes quem solum etiam stare debet fides visionis, quam refert* Gerardo *divinitus oblatam. De visionis interim veritate dubitare nonnulli recentiores, idcirco mihi videntur, quod relaturi novæ ecclesiæ Broniensis per* Gerardum *constructionem, mentionem illius non faciant, tantumque dicant,* Gerardo *inspirasse Deum, ut ex oratorio, quod Pipinus Heristallius Bronii quondam exstruxerat, ampliorem elegantioremque ecclesiam conderet. Mabillonius tamen in Annalibus Benedictinis lib.* XLII *num.* 18 *sic scribit :* Hic (S. Gerardus, *Broniensis abbas*) cum pietate ac religione præcelleret, cælitus admonitus est, ut ex oratorio, quod Pippinus princeps, Heristallensis dictus, Bronii exstruxerat, et a sancto Landeberto episcopo consecrari curaverat, basilicam conderet, eamque in honorem sancti Eugenii martyris dedicaret. *Veritati ergo ex Mabillonii mente congruit* B *visio, qua de hic agimus,* Gerardo *oblata. Et sane nisi id ita sit, non video, unde ardens illud, de quo infra sermonem instituam, in* Gerardo *natum sit desiderium sacras Eugenii martyris, quem alioquin non noverat, acquirendi reliquias. Idne forsan fictioni adscribes? At obstat apertissima biographi nostri narratio; cui qui hac in parte contraiverit hactenus, invenio neminem. Utut sit,* Gerardus *utique novam Bronii a fundamentis exstruxit ecclesiam. Id quippe ab omnibus, nemine prorsus contradicente, admittitur. Adhæc Sanctus ecclesiam illam, a se ad apicem perductam, muneribus locupletavit, in eaque ad tempus clericos, qui divino servitio vacarent, instituit.*

anno 918 ad apicem

33 *Certa etiam hæc sunt, et a nemine prorsus vocantur in dubium.* Vir vero Domini Gerardus, *inquit num.* 10 *biographus,* jussionis apostolicæ exsecutor promptissime, postquam fine tenus injunctum peregerat opus, ad eamdem basilicam devotissimum contulit munus ex copiosis prædiorum suorum redditibus, quod interim sufficeret ibidem Deo servientibus. Adhibuit quoque illic pro tempore clericorum religionem, per datam sibi sapientiam instituens eos vivere secundum canonicum morem. *Verum quæri hic jam potest, quo tempore ædificari cœpta sit dicta ecclesia, quo ad apicem perducta,* C *et quo in ea clerici, secundum canonicum morem viventes, instituti. Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii chartam primariam, supra jam memoratam, qua* Gerardus *ecclesiæ Broniensi donationes quasdam facit, cap.* 32 *exhibet. Illam, ut facturum me spopondi, integram huc transcribo. Sic habet :* Ego in Dei nomine Gerardus cogitans de æterna retributione dono, consentiente patre meo Stantione et fratre meo Widone, aliquas rei meas ad ecclesiam, ubi cupio construere monasterium, ac meipsum in servitio omnipotentis Dei militaturum, quæ est sita in pago Lomacensi, in loco nuncupato Bronium, super fluvium Bornom, dono jus, quod habeo in Romerias. Actum in villa de Bronio, anno Domini DCCCXVIII. Anno Karoli octavo regis excellentissimi. *De alia haud dubie donatione in hac Charta sermo non est, quam de ea, quam verbis proxime recitatis memorat biographus; hæc enim, ut num.* 10 *et* 11 *indicat, facta est ante* Gerardi *in monasterium S. Dionysii ingressum; hic autem ex dicendis evenit verosimiliter non diu admodum post annum* 918, *quo Charta proxime huc transcripta notatur, quoque proinde donatio, quæ per illam fit, omni dubio procul est facta.*

fuit perducta, dotataque

34 *Donationem ergo, quam memorat biographus, anno* 918 *fecit* Gerardus. *Hinc jam facile erues, quo tempore Sanctus novam Broniensem ecclesiam inceperit, quo perfecerit et quo in eam clericos induxerit.* D *Cum enim ex dictis donationem, quam memorat biographus,* S. Gerardus *fecerit, cum jam novam suam Broniensem ecclesiam ad apicem perduxisset, consequens est, ut hæc eodem anno* 918 *perfecta seu ad apicem perducta etiam fuerit, nisi forte id paulo citius factum lubeat statuere. Eodem etiam circiter tempore in novam Broniensem ecclesiam clericos a Sancto reor inductos; hic enim donationem, a biographo memoratam, verosimillime fecit ad horum sustentationem, cui haud dubie nec diu ante nec diu post eorumdem institutionem voluerit prospicere. Quod jam pertinet ad tempus, quo novam suam ecclesiam Sanctus inceperit, nequit id tam prope definiri, quod, quantum temporis spatium sacro illi ædificio exstruendo fuerit impensum, sat exploratum non habeatur. Cum tamen tantæ molis id fuisse non videatur, quin intra triennium potuerit perfici, ex anno* 918, *quo ex dictis fuit perfectum, anno circiter* 914 *aut sequenti inchoatum verosimiliter fuerit. Tria ergo, in quæ hic inquirendum erat, ex laudata* Gerardi *donationis Charta sat prope innotescunt. Sunt et nonnulla alia vel hujus occasione vel in hanc ipsam observanda. Data notatur anno Christi* 918, *Caroli regis octavo. Carolus simplex Francorum rex designatur. Ut autem sciatur, qui annus Christi* 918 *cum anno Caroli Simplicis octavo queat componi,* E *sciendum est, tres initi a Carolo Simplici regni epochas inveniri usitatas. Prima inchoatur ab anno* 892, *quo rex coronatus est, secunda ab anno* 898, *quo Odoni, Francorum regi, successit, ac tertia denique communiter ab anno* 912, *quo post mortem, Ludovici, Germaniæ regis ex Carolovingica stirpe postremi, anno* 911 *vita functi, largiorem Carolus Simplex hæreditatem est adeptus.*

ex bonis, quæ Sancto aliunde verosimiliter, quam a patre obvenerant.

35 *Secundum posteriorem hanc epocham et quidem ab anno* 911, *quo Ludovicus obiit, inchoatam annus Christi* 918, *ut computanti patebit, cum anno Caroli Simplicis octava copulatur. Porro in donationis Charta jam sæpissime laudata ait* Gerardus, *sese eam, quam facit donationem, consentiente patre suo Stantione, facere. Erat ergo is anno* 918 *in vivis etiamnum superstes. Hinc fit, ut quæri jam queat, quibus ex bonis* Gerardus *fecerit donationem, quam in Charta memorat.* Ad eamdem basilicam, *inquit num.* 10 *biographus,* devotissimum contulit munus ex copiosis prædiorum suorum redditibus. *Præterea num.* 7 *loquens de* Gerardo *nondum de nova ædificanda Bronii ecclesia divinitus monito, nondumque proinde sæculo decimo ad ann. usque* 918, *annumque patris* Gerardi *emortualem provecto sic scribit :* Ipse vero Dei Amicus (*sanctus* Gerardus) præponens spiritualia corporalibus, contiguam petiit ecclesiam Bronii sitam impransus, quæ cum F quibusdam prædiis adjacentibus ditioni suæ obvenerant a progenitoribus. Amplitudine siquidem prædiorum clarebat, utpote qui suorum virtute majorum non degenerabat. *Plurima igitur bona, plurima prædia, patre suo adhuc vivente, possidebat* Gerardus, *ex iisque et novam Bronii ecclesiam construere, redditibusque hanc potuit augere. Verum, cum pater ejus ex dictis eo tempore, quo pia illa Christianæ liberalitatis opera exercuit, in vivis etiamnum exstiterit, oportet, ut hæc vel ex bonis matris jam defunctæ ad se devolutis, vel aliunde quam ex hæreditate paterna acquisitis exercuerit. Forte tamen etiam id partim, consentiente patre suo ac fratre, fecerit ex bonis paternis, non quidem, quæ jam actu possidebat, sed quæ ad eum post patris obitum debebant devolvi.*

Ast monasterium ecclesiæ decennio tantum post fuisse adjunctum, putat Mabillonius;

36 *Ceterum in donationis Charta sæpius jam laudata ait* Gerardus, *sese donare aliquas res suas ecclesiæ Broniensi, in pago Lomacensi sitæ, ubi monasterium cupiebat construere. Hinc Mabillonius in Observationibus ad Sancti Vitam prævviis num.* 10 *ita observat :* Hoc monasterii condendi primum consilium fuit, quod non nisi post decem annos exsecutioni mandatum est, (ut diximus supra num. 5) paullo antequam Gerardus in sancti Dionysii monasterium secederet. *Verum enimvero certumne*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *certumne omnino est,* S. Gerardum *condendi monasterii consilium, quod in Charta memorat, exsecutum non prius esse, quam jam post hanc emissam decem anni essent elapsi. Fateor sane, monachos non multo citius in ecclesiæ Broniensis possessionem devenisse: attamen ecclesiæ Broniensi decennio circiter, antequam hæc monachorum juris fieret, adjunctum non fuisse monasterium, in quo clerici seu canonici, in ecclesia Broniensi secundum dicta a* Gerardo *constituti, habitarint, potest non undequaque indubitatum videri. Etenim biographus noster num.* 35 *narrans, a* Gerardo, *e Gallia Bronium reverso, monachos ibidem clericis seu canonicis Regularibus fuisse substitutos, hunc in modum loquitur:* Vir vero Domini Gerardus de bonis ad meliora contendens, et Broniense sanctuarium in cunctis provehere volens, clericorum, quam ibi prius locaverat, eliminavit conversationem, monastici Ordinis substituens religionem. *Ubi forte per* sanctuarium, *cum nullam deinde conditi a* Gerardo *monasterii mentionem faciat, monasterium intelligit.*

quædam, quæ opinioni huic obsunt, et quædam,

37 *Adhæc in Rescripto, quo Stephanus Papa apud Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii cap.* 32 *Monasterii Broniensis fundationem circa annum* 929 *confirmat, dicitur* Gerardus *monasterium Broniense in melius reformasse, idque ipsum etiam dicitur in*
B *altero Stephani Papæ Rescripto prolixiori, quod idem Miræus in Diplomatibus pag.* 237 *exhibet. Hinc autem consequi videtur, ut, dato etiam, alterum ex hisce Rescriptis, quod infra discutiam, genuinum non esse, prius Bronii a* Gerardo *monasterium fuerit constructum, quam monachos ibi clericis seu canonicis Regularibus substituerit; intelligi enim posse non videtur, qui his illos ibi substituendo monasterium reformarit in melius, si monasterium ibi antea non fuerit. Attamen laudatus Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii cap. proxime citato etiam exhibet Diploma, quo Henricus Auceps, Germaniæ rex, monasterii Broniensis fundationem anno* 932 *confirmavit; in hoc autem dicitur* Gerardus *petiisse,* ut cœnobium, quod ipse ex hereditatis suæ proprio in pago Lomacensi in loco, qui dicitur Bronium, conversus nuper construxerat... contuendum, *rex Henricus susciperet. Erat ergo secundum hæc Henriciani Diplomatis verba Broniense monasterium anno* 932 *nuper dumtaxat exstructum, ac proin diu admodum post annum* 918, *quo donationis Chartam supra huc transcriptam* Gerardus *dedit. Adhæc illud exstruxit Sanctus jam conversus, id est, quantum apparet, jam factus monachus; neque enim alia assignari posse videtur ratio, qua id* Gerardus *jam*
C *conversus fecisse dicatur.*

quæ favent, rationes Sanctus a Berengario legatus mittitur Parisios,

38 *Itaque cum certe* Gerardus *factus non sit monachus, nisi postquam jam in ecclesia Broniensi clericos constituisset, consequens est, ut, cum hos ibidem constituit, monasterium Broniense nondum condidisset, ac proin ut hoc ante annum* 928, *quo verosimiliter secundum dicenda e monasterio Sandionysiano reversus est Sanctus, conditum non fuerit; neque enim inter hunc annum, et tempus, quo Bronii clericos* Gerardus *constituit, conditum fuisse videtur. Ita potest propugnari Mabillonii opinio. Verum hæcne præ opposita certo amplectenda est? Id mihi equidem non apparet, uti, cum de monachis in clericorum locum substitutis tractandum erit, pluribus declarabo. Rerum hic tractandarum seriem jam prosequor. Condiderat jam ex dictis* Gerardus *novam augustioremque Bronii basilicam, clerioque etiam in ea ad Dei cultum constituerat. Verum anceps animi hærebat, quo pacto S. Eugenii martyris reliquias, quas in eamdem inferendas, ex Apostolo intellexerat, posset acquirere. Opportuna interim ad id, divina sic ordinante Providentia, sese obtulit occasio. Erant Berengario, Lomacensi comiti, negotia tractanda cum Roberto, præpotente Parisiorum comite.* Alterius Roberti, cognomento Fortis, filius erat (*verba sunt Mabillonii in Annotationibus suis*) hic Robertus, ac Odonis quidem regis frater, Remis apud S. Remigium ab episcopis et abbatibus contra Carolum (*Simplicem scilicet*) rex constitutus, inquit Frodoardus in Chronico ad annum DCCCCXXII, sequenti post in pugna Suessionica lanceis perfossus. *Aptior legationi ad hunc obeundæ non occurrit, quam* Gerardus. *Parisios itaque, jubente comite, Sanctus proficiscitur, cumque eo paucos post dies, inclinante jam die, advenisset, suos jubet de hospitiis prospicere, ipseque, qua erat pietate, ad ecclesiam sancti Dionysii martyris precandi causa accedit.*

AUCTORE C. B.

monachumque, ut S. Eugenii reliquias obtineat, in S. Dionysii monasterio induit;

39 *Concinebant tunc Dionysiani cœnobitæ vespertinas preces: sed en sub finem, quando solemni ecclesiæ more Sanctorum implorantur auxilia, ex improviso* Gerardus *audit, invocari in opem sanctum martyrem Eugenium. Ferit animum ea vox. Post Vespertinum Officium e cœnobitarum primoribus aliquot percontatur, quis ille sit decantatus ab illis Eugenius martyr. At illi respondent, Toletanum episcopum esse, Magnique Areopagitæ auditorem et collegam, qui glorioso pro Christo certamine mortem oppetierit. Non dubitavit* Gerardus, *quin ille ipse esset Eugenius, cujus reliquias in ecclesiam Broniensem inferendas, in visione supra memorata ex B. Petro Apostolo intellexerat. Itaque summo delibutus gaudio, ardentissimis cœpit apud monachos instare precibus, sese ut sacris ejus reliquiis dignarentur. Mirantur hi Hominis postulatum, remque difficilem esse causantur; attamen si in sua ipsorum basilica monacharum cœtui nomen dare voluerit, spem faciunt,*
E *fore ut optatis potiatur. Conditio erat, quæ ab istiuscemodi Homine alienissima non immerito posset videri. Attamen* Gerardus *de illa adimplenda, quo sacrum thesaurum, martyris, inquam, Eugenii reliquias acquireret, serio deliberare cœpit, omnibusque mature expensis, sæculo nuntium remittere statuit. Itaque legatione feliciter perfunctus, atque ad comitem Berengarium reversus, facultatem ab eo petit et impetrat meliorem in religione militandi militiam, consultoque deinde Stephano, Tungrensi episcopo, Parisios regreditur, ac San-Dionysianorum Benedictini Ordinis monachorum numero adscribitur, possessionibus, quæ in Lothariensi regione sui juris erant, monasterio collatis. Hæc omnia compendio hic exhibere libuit, quod viam monstrent, qua Sanctus ad vitam monasticam devenit. Fusiori omnia oratione Sancti biographus num.* 11 *et sex sequentibus exponit. Verum annum, quo illud factum sit, non adjungit.*

quod verosimiliter anno 919,

40 *Id tamen non diu admodum post novæ Broniensis ecclesiæ constructionem, post clericos seu canonicos Regulares in eam inductos, censusque iis alendis a Sancto eidem ecclesiæ constitutos evenisse, ex tota narrationis serie intelligitur. Imo illud, priusquam Broniensi ecclesiæ monasterium adjecisset* Gerardus, *factum non esse, verosimillimum, ne dicam*
F *certum, ex infra dicendis evadet. Quapropter, cum secundum hæc id anno* 919 *verosimilius Sanctus fecerit, verosimilius etiam hoc ipso anno monachum induerit; ad annum enim sequentem differre id, ut apparet, non patiuntur sequentia Sancti gesta. Rem sic ostendo:* Gerardus, *ut anonymus Vitæ ejus biographus num.* 19 *docet, anno nono, postquam factus esset monachus, sacerdotio initiatus est.* Anno igitur, *inquit de* Gerardo, conversionis (*ad vitam scilicet sanctiorem et religionem*) ejus secundo Parisiis ordinatur acolythus ab episcopo ejusdem urbis Theodulfo; a quo etiam hypodiaconus consecratur subsequente tertio; sub ejus vero successore Fulrado asscendit gradum diaconii quarto. Anno autem nono sublimatus virtutum fastigio, sublimatur et sacerdotio ab ipsius Fulradi successore Adelhelmo. *Porro* Gerardus *sacerdos jam consecratus non diu admodum post, acceptis S. Eugenii reliquiis, reversus est in patriam. Integris ergo novem annis in Parisiensi S. Dionysii monasterio monachum verosimiliter egerit. Jam vero Sanctus, anno circiter* 929, *ut secundum infra dicenda verosimilius apparet, rescriptum in monasterii Broniensis a se reformati vel conditi favorem a Stephano Papa accepit. Quapropter, cum tunc verosimiliter Sandionysianum monasterium jam ab anno* 928 *reliquisset, annique novem, ab anno* 928 *ordine retrogrado*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

trogrado computati, deducant ad annum 919, *necesse est, ut Sanctus ab hoc anno monachum induerit, ac proin ut id in annum* 920 *nequeat differri; anni enim novem, quibus in monasterio S. Dionysii commoratus est, inveniri alioquin non queunt.*

aut hoc certe vel sequenti

41 *Verum, cum mox dictum Stephani Papæ Rescriptum paulo forte serius, quam anno* 929 *datum fuerit, aliud argumentum adduco, quo saltem probetur,* Gerardum, *si non citius, certe non serius, quam anno* 920 *monasticam vitam esse amplexum. Sanctus, uti ex jam dictis ejus biographus testatur, vitæ monasticæ sese non dedit, nisi prævie consulto Stephano, Leodiensi episcopo. Jam vero Ægidius, Aureæ-Vallis monachus, in suis ad Anselmum de Gestis Pontificum Leodiensium Additionibus tom. I, cap.* 41 *de hoc Stephano, Leodiensi episcopo, sic scribit :* Præfuit idem Stephanus episcopus ecclesiæ Leodiensi annis octodecim eo tempore, quo Romanam Ecclesiam rexerunt sibi invicem succedendo Joannes nonus, Benedictus quartus, Leo quintus Christophorus primus. Obiit decimo quarto Calend. Junii, sepultusque est sub altari sanctæ Trinitatis, in cripta scilicet sancti Lamberti, regnante Conrardo, Romanorum imperatore, hujus nominis primo. Quo defuncto, anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo vigesimo, Henricus primus, genere Saxo,
B filius Ottonis ducis, octuagesimo loco ab Augusto, imperavit annis octodecim fere. *Multum abest, ut Joannes IX, Benedictus IV, Leo V et Christophorus I octodecim annis S. Petri cathedram occuparint. Octodecim ergo annos, quibus Stephanum, Leodiensem episcopum, sedisse, scribit Ægidius, illorum pontificatu perperam definit. Attamen cum Stephanum ab anno* 902 *sedisse constet, consequens est, ut is secundum Ægidium anno* 920 *obierit. Et vero obitum Stephani, si non citius accidit, certe non serius accidisse, liquet ex Frodoardi ecclesiæ Remensis presbyteri Chronico. In hoc enim Frodoardus contentionem, quæ post mortem Stephani de sede Leodiensi inter Richarium, Stephani successorem, et Hilduinum, ecclesiæ Leodiensis clericum, exorta est, anno* 929 *innectit.*

evenit.

42 *Idem fit in Virdunensi Chronico ab Hugone Flaviniacensi. Necesse est ergo, ut Stephanus, Leodiensis episcopus, in cujus tempus emortuale hic inquirimus, non serius quam anno* 920 *mortuus statuatur. Cum ergo ex dictis consulerit hunc* Gerardus *paulo ante suum in monasterium Sandionysianum ingressum, necesse est, ut Sanctus id, si non citius, certe non serius, quam anno* 920 *sit ingressus. Itaque ex dictis Sanctus, verosimilius quidem anno* 919; *indubie autem vel hoc vel anno* 920 *monachus est*
C *factus. Ceterum, cum* Gerardus, *ut ejus biographus verbis supra recitatis testatur, anno a sua conversione, id est, accessu ad religionem, tertio subdiaconus a Theodulfo, Parisiensi episcopo; anno vero sequenti diaconus ab hujus successore Fulrado consecratus sit, posset hinc pro determinando anno, quo Sanctus monachum induit, argumentum validissimum formari, si modo annus, quo obierit Theodulfus annusque, quo ei successerit Fulradus, haberetur exploratus. Verum tum hic, tum ille non satis innotescit, et pro utroque utcumque determinando Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. VII in episcopis Parisiensibus recurrunt ad ipsam Sancti nostri Vitam, ex cujus verbis supra recitatis concludunt, Theodulfum anno* 922 *non amplius exstitisse in vivis, eique jam tum Fulradum suffectum fuisse successorem.*

§ IV. Ad sacros ordines et ad ipsum sacerdotium promovetur, revertitur e monasterio San-Dionysiano in patriam cum reliquis S. Eugenii martyris, hæque in novam Broniensem ecclesiam solemniter inferuntur.

Quam Gerardus *in sæculo studiose excoluerat virtutem, eam in religione impensius est complexus. Erant tunc in celeberrimo, quod ingressus erat, S. Dionysii monasterio monachi non pauci, omni virtutum genere conspicui. Hos inter quamquam Sanctus esset ordine postremus; impigre tamen in id incumbebat, ut nulli esset vel virtutum studio, vel harum exercitatione secundus. Seniores honore præveniebat, juniores amore et benevolentia complectebatur, corpus macerabat inedia, non raro in oratione noctem transigebat, Regularum monasticarum observator ita erat exactus, ut ab his vel latum unguem recedere reformidaret, in victu ejus parcitas, in vestitu vilitas, in obediendo alacritas apparebat, modestia suique demissione plane erat insigni. Docet hæc omnia atque insuper plura alia num.* 20 *anonymus ejus biographus. Nec tantum virtuti, sed animum etiam litteris addiscendis applicuit; quod sane quam rara foret humilitate, argumento fuit certissimo. Vir quippe tunc erat, ut biographus num.* 18 *docet, jam dudum barbatus. Adhæc legatione pro comite Berengario fuerat perfunctus, eratque nobili genere prosatus. Et cum vir talis tantusque esset,* studiis litterarum puerilibus *vult* applicari, *ac* litteratim percurrit (*verba sunt biographi*) prima elementa, ceu quinquennis puerulus.

D *Sanctus jam monachus virtutem sedulo exercet et in litteris, quas discit,*

44 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XXXXII, *num.* 18 *de* Gerardo *sic scribit :* Mox ille, inertiam perosus, piis se operibus exercere, litteras, quas ignorabat, addiscere, sacris lectionibus, labori et precibus se totum dare, adeo ut seniores non modo pietate, sed etiam doctrina assequeretur. *Pleraque, quæ his verbis asserit Mabillonius, pro indubitatis habeo, uti ex iis, quæ jam dixi, manifestum est. Attamen quod ait, Sanctum in San-Dionysiano, quod ingressus erat, monasterio didicisse, quas ignorabat, litteras, pro certo non admitto; si ita nempe id accipiendum sit, ut* Gerardum, *antequam S. Dionysii monasterium ingrederetur, omni penitus litterarum scientia fuisse destitutum, velit Mabillonius; quæ enim hac de re mea sit opinio, n.* 23 *jam aperui. Eo ergo, ne hanc, quam jam exposui, iterum exponam, studiose lector, te remitto, et Sancti in litteris profectum exhibeo.* In paucitate dierum, *inquit n.* 18 *biographus,* memoriæ totum commendat Psalterium. Nec mirum; nulla namque ad discendum mora, ubi Spiritus sancti doctrix est gratia. Subinde sacri Codices sibi apponuntur, divino dogmate ubertim debriatur, ut, quemadmodum apes florilega pratorum pervolat ampla, ut sibi dulcifluo componat nectare mella; sic et iste sedulus Dei Assecla doctorum recitans scripta, divini favos eloquii ab eorum melliflua excipiebat doctrina, atque sagaciter sacra pectori condebat mandata. F

magnum progressum faciens, E

45 *Tantus ergo erat Sancti in inferioribus litterarum studiis progressus, ut jam his sufficienter instructus, atque ad altiora progressus in sacros divini verbi Codices sedulo incumberet, sublimiorique ex his hausta doctrina mentem magno cum fructu imbueret. Nec minus propterea in observandis monasterii regulis erat exactus. Accipe nunc, quid tum magno suo in sacra doctrina progressu, tum gnava virtutum omnium exercitatione sit consecutus.* Quod Prior, *inquit num.* 19 *biographus,* et fratres sub silentio contemplantes, et qualis quantusve foret, intelligentes, ne lucerna lateret sub modii umbra, quærentes, idoneum censet promoveri ad sacros Ordines. Per quos paulatim permotus, ut in præsentiarum nostræ narrationis explicat textus; attingere etiam meruit honorem presbyteratus, utpote quem totius probitatis adornaverat decus. Qui licet reclamans maluerit obsistere, indignum se vociferans multimoda excusatione; convictus tamen a fratribus vel Priore, jussis eorum compulsus est acquiescere, ne videretur obedientiam deserere, quæ ceterarum comes virtutum assolet esse. *Fuit itaque* Gerardus, *ut his verbis biographus nos docet, ad sacros Ordines gradatim promotus ac tandem etiam sacerdos ordinatus.*

ad sacros Ordines promovetur,

46 *Ast, inquies, quo anno acolythus, quo subdiaconus, quo diaconus, quo sacerdos ordinatus est Sanctus? Res pendet ab anno, quo is ad religionem seu monasterium*

annoque 928 *aut sequenti sacerdos jam ordinatus*

A *monasterium Sandionysianum accessit; biographus enim (vide num.* 40) *nos docet, quoto anno post Sancti ad religionem accessum quælibet ex hisce quatuor ordinationibus evenerit. Cum ergo ex dictis Sanctus absque omni dubio quidem vel anno* 919 *vel sequenti; verosimilius vero anno* 919 *ad religionem accesserit, consequens est, ut haud dubie quidem vel anno* 928 *vel sequenti; verosimilius vero anno* 928 *sacerdos ordinatus fuerit; cum scilicet id anno nono conversionis ejus, seu accessus ad religionem factum scribat biographus: qui cum etiam doceat,* Gerardum *anno post conversionem suam seu accessum ad religionem secundo acolythum, tertio subdiaconum, quarto diaconum fuisse ordinatum, colligi potest ex dictis, quo circiter tempore singulæ hæ ordinationes debeant locari. Aptum interim aliquid, quo earumdem tempus seu annum propius determinarem, non inveni, improbo licet gnavoque etiam conatu impenso. Itaque ex omnibus jam dictis pro certo dici dumtaxat potest, singulas Sancti ordinationes altero e binis definitis annis esse factas; annus autem unus definitus, quo factæ fuerint, assignari non potest. Expono nunc, quæ Sanctus sacra jam sacerdotis dignitate auctus egerit.*

petit denuo, et impetrat S. Eugenii reliquias:

47 *Non diu admodum, uti jam dixi, in Sandionysiano monasterio adhuc substitit. At vero cum jam monachorum omnium, quibuscum ibi versabatur, benevolam erga se voluntatem sæpissime fuisset ex-*
B *pertus, deque ea proinde nullus esset dubitandi locus, tempus tandem advenisse ratus, quo desideratas sibi S. Eugenii martyris reliquias acquireret, acquisitasque, ut faciendum in visione ex Apostolorum principe intellexerat, in ecclesiam Broniensem inferret, novum, quo voti compos fiat, conatum adhibendum censet. Itaque Dionysianos congregatos monachos brevi simul aptaque oratione docet, divinam esse, quam quondam in visione didicerit, voluntatem, ut S. Eugenii martyris reliquiæ in ecclesiam Broniensem inferantur. Has proinde eo transferendas sibi donari postulat, precesque addit, quam potest, ardentissimas, postulato suo ut annuere ne dedignentur. Hi, quod affirmat Sanctus, Deum reipsa velle, facile credunt,* Gerardi *scilicet id asserentis notissima virtute persuasi. Quid plura? Voto ejus unanimi consensu omnes promptissime assentiuntur. Nec tantum sacrum Eugenii martyris corpus* Gerardo *lubenter concedunt, sed nec alias Sanctorum reliquias denegant. Integrum S. Eugenii corpus* Gerardo *datum fuisse, crediderunt nonnulli, hosque inter, ut apparet, ipsemet anonymus noster biographus. Etenim num.* 22 *sic scribit:* Tandem salutiflua desideratissimi martyris (*Eugenii*) exponitur urna, obrizo pretiosiora illius continens membra,
C quæ honorifice, ut par est, aurificio fabrefacta Viro Dei (*sancto* Gerardo) contraditur ad sua, ut diutius desideraverat, asportanda. *Cum ergo ipsam urnam, quæ S. Eugenii membra contineret,* Gerardo *fuisse traditam, his verbis tradat biographus, partisque in S. Dionysii relictæ non meminerit, totum Martyris corpus datum fuisse Sancto, credidisse videtur. Verum an id ita sit, simulque an S. Eugenius, cujus reliquias Sanctus accepit, Toletanus episcopus exstiterit, sequenti* § *discutiam; ubi etiam, quas præterea reliquias e S. Dionysii monasterio Bronium attulerit* Gerardus, *utcumque determinare enitar. Ad Sanctum nostrum revertor.*

his ditatus Bronium versus cum duodecim monachis,

48 Gerardus, *obtentis tandem sacris, quas ardentissime desiderarat, reliquiis, Bronium versus non diu admodum post cum duodecim San-Dionysianis monachis iter arripuit. Hos quippe Sanctus a Dionysiano monasterio una cum S. Eugenii reliquiis idcirco postularat, quod clericis seu canonicis Regularibus, quos, antequam monachum indueret, in ecclesia Broniensi constituerat, monachos subrogare, decrevisset. Duodecim monachos cum* S. Gerardo *e S. Dionysii monasterio esse profectos, colligitur ex Appendice, quæ Vitæ edendæ apud Mabillonium in Sæculo quinto Benedictino subnectitur. In hac enim Sancti biographus ita memorat:* Cum (*sanctus* Gerardus) licentiam et libertatem repatriandi a monasterio Parisiensi sancti Dionysii, ubi sæculum mutaverat sanctus Gerardus, obtineret, ut in terra sua majorem utilitatem inferret, gratiam ei contulit Deus. Quicquid ergo postulavit, accepit. Accepit secundi ordinis personas duodecim ad numerum Apostolicum, scilicet bonos doctores, morum informatores, disciplinæ Regularis informatores. *Hos inter verosimillime exstitit Lietaldus, postea ex dicendis Mosomensis abbas. Fas est id colligere ex iis, quæ mox subdit biographus, postquam narravit, non tantum S. Eugenii corpus, verum etiam plurimas alias Sanctorum reliquias a* Gerardo *Bronium esse allatas.*

AUCTORE C. B.

quorum unus fuit Lietaldus, postea Mosomensis abbas,

49 *En illa:* Si cui autem ingerit ambiguitatem, Lietaldum percontetur abbatem, hujus Viri Dei in cœnobio Mosomensi successorem, qui cum eo præsens ad clandestinam tot reliquiarum compositionem, demirari solebat Broniensis locelli angustiis tam mirabilem contineri sanctitatem. *Lietaldus ergo, teste biographo,* S. Gerardo, *multas Sanctorum reliquias e* S. Dionysii *cœnobio Bronium deferenti, in itinere adfuit, ac proin verosimillime, imo indubie exstitit e duodecim monachis, quos Sanctus e Dionysiano monasterio accepit, quosque ex dicendis in Broniensi ecclesia clericis seu canonicis Regularibus deinde substituit. Atque ita quidem unus e duodecim monachis, quos* Gerardus *cœnobio S. Dionysii accepit, nomine tenus notus est.* E *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XLIII, *n.* 8 *putat, e duodecim, quos* Gerardus *secum adduxit, monachis etiam exstitisse Werembertum, qui, ut biographus num.* 24 *narrat, a S. Venantio abbate in somnis Cuvinii fuit increpitus. Verum hic non e duodecim* Gerardi *comitibus, sed alter e duobus monachis, ad quos hi cum* Gerardo *secundum dicenda Cuvinium diverterunt, verosimillime exstitit. Id ex biographi loco proxime laudato, si cum antecedentibus comparetur, colligendum mihi apparet. Quod vero ad Anselmum pertinet, quem etiam duodecim* Gerardi *sociis accenset, ille ob dicenda ex his verosimillime fuit. Jam institutum de* Gerardi *Bronium versus itinere sermonem prosequor. Fuit id felici exitu terminatum.*

iter arripit sacrumque thesaurum Cuvinii,

50 *Sanctus enim cum suis comitibus, ne sacrum, quem a Dionysianis monachis acceperat, thesaurum sibi eriperent indigenæ, clanculum profectus,* prospero cursu, *inquit num.* 25 *biographus,* pervenit ad municipium, in pago Lomacensi situm, quod appellatur Cuvinium. Hic autem degebant duo monachi ex monasterio sancti Germani, ad quem tunc pertinebat fundus ejus municipii, unanimiter excubantes cura pervigili in excubiis sancti abbatis Venantii. *Mabillonius in Observationibus præviis n.* 4 *in hunc biographi locum ita scribit:* Forsan hic F (*loquitur de Cuviniensi municipio*) est vicus sancti Germani in Brabantia, haud procul a monasterio Gemblacensi. Cuvinium villam scriptor Translationis S. Germani sæculo VIII commemorat. Eamdem Carolus Calvus monachorum usibus deputat in partitionis Charta, quam in Seculi tertii parte secunda publicavimus. Hanc sæculo decimo procurabant duo illi (*verbis biographi mox recitatis memorati*) Germanenses monachi, dum, furentibus bellis, a monasterio avulsa est; quod tempore suo factum, subindicat anonymus (*Vitæ* S. Gerardi *scriptor*) mox citatus. Nullus dubitem, quin recedentes inde monachi sancti Venantii abbatis corpus secum detulerint in nostrum sancti Germani asceterium; illud ipsum, quod Venantii, Turonensis abbatis, nomine hic depositum colimus. Latebat hactenus, undenam, quave occasione huc advectum esset sancti confessoris corpus: sed e Lomacensi pago delatum facile concedet, quisquis infelicem Belgii ac prope omnis Galliæ statum tempore Nortmannicæ pervasionis attenderit, quo Sanctorum glebæ in varia, et quæ tutiora putabantur loca, deportabantur. An autem Venantius abbas, cujus reliquiis gaudemus, ille ipse sit, qui seculo VI Turonense rexit monasterium, aut qui in opido cognomine apud Atrebates colitur, alii judicent.

51 *Ita Mabillonius de corpore S. Venantii duo innuens.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

quo de loco nonnulla hic

nuens. Alterum est, illud penes duos, quos memorat Sancti biographus, Germanenses monachos adhuc exstitisse, quando eo cum S. Eugenii corpore anno, ut statuit, 928 *advenit* Gerardus; *alterum est, S. Venantii corpus Nortmannicæ pervasionis occasione ad monasterium S. Germani Cuvinio esse translatum. Verum ego post annum* 928, *non Nortmannos, sed Hungaros in Lotharingiam pagumque Lomacensem grassatos esse, invenio, ut adeo, si vere (quod instituti mei non est inquirere) S. Venantii corpus Cuvinio ad Germanense cœnobium monachi profugi transtulerint, id, non Nortmannorum, sed Hungarorum pervasionis occasione factum fuerit. Sed hoc obiter hic annotasse sufficiat. Quod vero ait, Cuvinium municipium, a biographo memoratum, forsan esse vicum S. Germani in Brabantia, haud procul a monasterio Gemblacensi dissitum, id mihi sane, si non veritati certo dissonum, parum sane verosimile apparet. Etenim probari non potest, illum S. Germani vicum in antiquis monumentis vocari* Cuvinium. *Adhæc hodie in ditione Leodiensi oppidum est, leuca horaria Mariæburgo remotum, quod Gallice* Couvin, *Latine* Cuvinium *nuncupatur; partem autem ditionis hodiernæ Leodiensis, in qua illud oppidum, nomine* Cuvinium, *situm est, complectebatur comitatus Lomacensis, cui biographus noster, quod memorat. Cu-*
B *vinium adscribit. Fieri ergo potest, ut duo Germanenses monachi, quos excubasse in excubiis S. Venantii scribit noster biographus, in hodierno ditionis Leodiensis Cuvinio domicilium habuerint.*

contra Mabillonium disputantur,

32 *Imo eos ibi domicilium reipsa habuisse, verosimillimum ideirco reor, quod alius in pago Lomacensi locus non occurrat, qui in antiquis chartis monumentisve* Cuvinii *nomine distinguatur. Hinc verosimiliter etiam Marneus supra laudatus hodiernum Leodiense Cuvinium indubitanter accipit pro loco, ad quem* Gerardus *cum reliquiis* S. Eugenii *divertisse, a biographo narratur. Adi Dissertationes ejus Historico-criticas, ad calcem Historiæ Namurcensis adjectas, ibique præterea pag.* 89 *Cuvinii, quam mox dedi, notitiam invenies. Et vero hodiernum Leodiense Cuvinium esse locum, ad quem Sanctus cum reliquiis S. Eugenii divertit, ipsemet Mabillonius postea agnovisse videtur. Etenim in Annalibus Benedictinis lib.* XLIII *num.* 8 *sic scribit :* Rotbertus rex hanc villam (*ad quam scilicet* S. Gerardus *cum reliquiis S. Eugenii divertit*) cum aliis in dotem concessit sorori suæ Hadwigæ, cum eam Raginario Montensi comiti desponsavit : et in compensationem Pratensibus villam Cumbas, quæ olim eidem monasterio subtracta fuerat, restituit; *villam autem Cuvinium, quam a Rotberto Hadwigæ in*
C *dotem concessam, hic scribit Mabillonius, diversam non esse ab hodierno Leodiensi Cuvinio, apud omnes in confesso est. Nec tantum Mabillonius his verbis agnovisse videtur, ab hodierno Leodiensi Cuvinio villam, ad quam* Gerardus *divertit, non esse diversam; verum etiam hanc, furentibus bellis, a Pratensi S. Germani monasterio non fuisse avulsam, quod tamen verbis num.* 30 *recitatis etiam antea docuerat.*

tantisper deponit, dum illius Bronium transferendi facultatem petit.

33 *Hisce observatis, ad* Gerardum *jam revertor. Hic ad duos Germanenses monachos, qui in pago Lomacensi Cuvinii, nunc ex dictis ditionis Leodiensis oppido, domicilium habebant, divertit atque apud eos sacrum pignus deposuit, dum hujus Bronium transferendi a Leodiensi episcopo, in cujus diœcesi tunc situm erat hoc monasterium, facultatem impetrasset. Biographus post verba proxime recitata rem sic exponit :* Quorum (*duorum Cuviniensium e monasterio S. Germani monachorum*) expertæ fidei commendans pignora Sancti, utpote qui jam dudum sibi fuerant familiaritate conjuncti, non incongruum duxit adire præsentiam domni Stephani antistitis prælibati, ut, quoniam tantum advehebat margaritum suæ diœcesi, probabilem audiret sententiam super hujuscemodi. *Ita biographus; verum hic Leodiensem episcopum, quem, ut refert, adiit* Gerardus, *indubie perperam appellat Stephanum. Stephanus enim, Leodiensis episcopus, ultra annum* 920 *ex jam probatis vitam non produxit; quando autem* Gerardus, *aucturus de reliquiis, quas secum e Dionysiano* D
Galliæ monasterio attulerat, ad Leodiensem episcopum accessit, jam annus, uti ex dictis faciles colliges, 928 *vel* 929 *agebatur. Stephano itaque absque ullo dubio substitui debet Richarius, seu, ut a coætaneis scriptoribus affertur, Richerus, qui ab anno* 920 *ad annum usque* 945 *Leodiensem ecclesiam moderatus est.*

Hac impetrata, illuc S. Eugenii reliquiæ

34 *Hic cum audisset, cujus rei causa ad se veniret* Gerardus, *summo affectus est gaudio, facultatemque, quam hic petebat, Bronium transferendi sacrum S. Eugenii martyris corpus libentissime concessit. Adhæc mandatum etiam emisit, quo præcepit, ut ex circumjectis omnibus agris summa, qua par erat, veneratione coloni sanctum martyrem exciperent. Et vero singulari quadam religione paruerunt omnes, ac præcipue quidem Adelhelmus, regionis, in qua facienda erat translationis solemnitas, archidiaconus. Sabim inter et Mosam haud procul a Broniensi monasterio situm erat, quod S. Foillanus sæculo septimo exstruxerat, Fossense cœnobium, nunc cum adjacenti ditionis Leodiensis oppido canonicorum collegium. Hinc Adelhelmus cum clericis obviam processit, sanctique martyris corpus in humeros suos deferendum accepit, illudque etiam in Broniensem ecclesiam, infinita propemodum, quæ undequaque confluxerat, hominum multitudine comitante, so-* E
lemniter intulit. Dies agebatur octavus decimus mensis Augusti, quando tandem incredibili S. Gerardi *lætitia sacra hæc solemnitas fuit peracta. Docet id Sancti biographus num.* 28 *his verbis :* Fit autem tam jucunda translatio sub beati martyris Agapiti festo, quod est die mensis Augusti octavodecimo. *Verum, petet nonnemo, possetne hinc forsan annus erui, quo solemnitas illa celebrata fuerit? Id sane, quantum mihi quidem videtur, fieri nulla ratione potest. Secus tamen sentiendum foret, si constaret, die Dominica solemnitatem illam fuisse peractam. Cum enim non diu a* Gerardi *e Dionysiano cœnobio egressu, qui ex dictis ante annum* 928 *certe non accidit, dicta solemnitas fuerit peracta, haud dubie in illa hypothesi eo anno, in quem proxime post annum* 928 *decima octava Augusti in Dominicam incidit, fuerit peracta ac proin anno* 935, *utpote proximo, quo id fit, ut computanti patebit.*

alia die, quam Dominica, deferuntur,

35 *Verum solemnitatem illam die Dominica non fuisse peractam, vel eo liquet, quod in annum usque* 935 *nequeat differri. Etenim ex iis, quæ jam supra disserui, dubium esse non potest, quin eo ipso anno, quo* Gerardus *e cœnobio Dionysiano Bronium reversus est, corpus S. Eugenii eo fuerit translatum. Cum ergo* Gerardus *ex dictis vel anno* 928 *vel sequenti Bronium redierit, huc illud citius quam anno* 935 F
fuit translatum. Hinc jam liquet, quam infirmo fundamento nitatur illud Pagii in Criticis effatum, quo ibi sæpius inculcat, Sanctorum translationes, elevationes similesque solemnitates Dominicis olim fieri solitas fuisse, hincque proinde annum, quo factæ sint, erui subinde posse, si definito quodam mensis cujusdam die factæ notentur. Nolim tamen negare, translationes Sanctorum similesque solemnitates Dominicis diebus olim factas subinde fuisse, hincque pro determinando anno, quo factæ sint, argumentum sat validum potest nonnumquam confici, si nempe nihil aliunde obstet, et ratio utcumque probabilis pro die Dominica militet. Uti autem tunc rationi consonat, ut non penitus rejiciantur argumenta ex antiqua illa consuetudine petita, sic eadem ratio exigit, ut ea, si quidquam, quo minus admittantur, impediat, pro omnino invalidis habeantur; cum etiam satis constet, memoratas solemnitates aliis etiam, quam Dominicis diebus, antiquitus subinde fuisse peractas.

utque sanctus martyr festo annuo colatur, in synodo statuitur.

36 *Porro, sacris S. Eugenii reliquiis Bronium jam translatis, longe lateque martyris hujus fama miraculorum signis increbuit, hincque ingens ad Broniensem ecclesiam undequaque populi factus est concursus. At vero hæc res nonnullis, verosimillime de proprio emolument magiso, quam de Sanctorum honore sollicitis, majorem in modum displicuit.*

Leodiensem

A *Leodiensem episcopum, in cujus, ut jam monui, tunc diœcesi, quod nunc Namurcensis est, Broniense monasterium situm erat, suppliciter adeunt, eumque eo speciosis rationibus impellunt, ut jam S. Eugenii cultum abrogare meditaretur. Verum is subita, eaque gravissima infirmitate correptus, causam morbi agnovit, sanctoque martyri pro pristina recuperanda valetudine binos, corporis sui longitudinem æquantes, cereos, ad Broniense monasterium delatos, jussit offerri. Nec vero fructu caruit salubre hoc episcopi consilium. Ut consumpti illi fuere, mox omnis morbi vis penitus profligata abscessit. At ille beneficii, quod palam profiteri non erubuit, minime immemor synodum celebrandam indixit, in eaque, multum verosimiliter allaborante Anselmo monacho, Broniensis ecclesiæ ædituo, qui martyris Passionem jussu episcopi eo attulerat, decretum edidit, ut per totum tractum seu decaniam, ad quam Broniensis spectabat ecclesia, dies octava decima Augusti, qua S. Eugenii corpus illuc fuerat allatum, solemnis, uti Dominica dies, deinceps observaretur, et ecclesia Broniensis* ab omni obsonio (*id est, ut nonnulli interpretantur, stipendio*) *episcopis Leodiensibus debito, immunis haberetur. Atque hunc in modum, ut biographus fusiori oratione exponit, S. Eugenii in ecclesia Broniensi firmiter stabilita est veneratio. Quam quidem*
B *rem idcirco hic explanare libuit, quod, quamquam ad* Gerardum *præcipue non spectet, hunc tamen in illa partem non exiguam habuisse rear. Auctor quippe verosimillime fuerit eorum, quæ, ut innui, Anselmus mox laudatus, ecclesiæ Broniensis ædituus, pro stabiliendo Eugenii cultu in synodo, a Leodiensi episcopo convocata, in qua is stabilitus fuit, in medium adduxit.*

§ V. An a Sandionysianis monachis S. Gerardo integrum S. Eugenii martyris corpus fuerit concessum, et an hic Toletanus in Hispania archiepiscopus exstiterit.

Integrum S. Eugenii corpus, utpote cujus

Anonymus Sancti nostri biographus ita ex dictis de sacris Eugenii martyris reliquiis per Sandionysianos monachos Gerardo *concessis num.* 22 *loquitur, ut integrum huic sacrum martyris illius corpus datum fuisse, insinuare videatur. Attamen integrum sacrum illud pignus* Gerardo *non fuisse collatum, apud omnes hodie eruditos pro indubitato habetur, ut rem hanc operosius hic probare, supervacaneum queat videri. Ut nihilominus, quod hic forte discus-*
C *sum vellet, alibi quærere, studiosus lector non cogatur, totum Eugenii corpus a* Gerardo *Bronium non esse delatum, etiam hic non uno argumento ostendo. Diu post* S. Gerardi *ætatem duæ reliquiarum S. Eugenii martyris in Hispaniam translationes, altera anno* 1156, *altera anno* 1565, *e Parisiensi S. Dionysii monasterio fuerunt peractæ. Totum adeo inde martyris illius corpus a* Gerardo *Bronium prævie non fuerat delatum. Binas illas reliquiarum Eugenii martyris in Hispaniam translationes, occasionemque, qua hæ factæ fuerint, in Historia ecclesiæ Parisiensis lib.* I, *cap.* 6, *pag.* 54 *succincte nitideque simul exponit Gerardus Du Bois. Verba idcirco huc transcribo. Sic habent:* Anno Christi MCXLVIII cum Eugenius Papa in Galliam venisset, indicto Remis concilio, Remundus, Toletanus archiepiscopus, contendens ad synodum, primum Lutetiam Parisiorum venit; tum ædem S. Dionysii religionis ergo invisit; quam cum perlustrat oculis, videt sepulcrum, cui inscriptio: « Hic situs est S. Eu- » genius, primus archiepiscopus Toletanus mar- » tyr. » Remundus rei novitate perculsus, (nihil enim de eo antea, ne Toleti quidem, audierat) scisitatus, ecquis fuerit ille martyr, allatisque aliquot schedulis, Acta S. Eugenii comperit inscriptioni Dionysianæ ædis consona.

58 Nihil ultra percontatus, soluta synodo, in Hispaniam de reliquiis sancti martyris Toletum transferendis cogitat: rei autem perficiendæ ita se præbuit occasio. Ludovicus Junior, Francorum rex, ut habent scriptores Hispanici, post aliquot annos voti exolvendi gratia Compostellam, tum Toletum venit. Id temporis Alphonsus VII Castellæ rex a rege Francorum martyris Eugenii, Toletani archiepiscopi, dextrum brachium impetrat, quod anno MCLVI Toletum translatum est, sicut passim memorant Martyrologia et Rerum Hispanicarum celebrati scriptores. Anno vero MDLXV reliquiæ et ossa martyris Eugenii ex æde Dionysiana Toletum translatæ sunt. Philippus enim II rex Hispaniarum populi Toletani precibus sollicitatus integram capsam cum sacris pignoribus a rege Christianissimo Carolo IX per oratorem suum impetravit, et XVIII die Novembris allata Toletum apparatu magnifico et pompa insolita. Rex iste, suppositis humeris, feretrum gestavit, et hac insigni pietate plus honoris reddidit, quam olim injuriæ martyri persecutor intulerat. *Ita hactenus laudatus Du Bois, omnia hæc ex Marineo Siculo, Martyrologio Tamayi Hispanico ad diem* 13 *Februarii, et Mariana Rerum Hispanicarum lib.* XI, *cap.* 3 *depromens, uti hos auctores consulenti patescet. Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XLIII, *num.* 8 *brevius adhuc idem testatur his verbis:* Partem tantum reliquiarum sancti Eugenii Gerardo concessam esse, E
id argumento est, quod ejus brachium Alfonso Castellæ regi, interventu Ludovici septimi Francorum regis donatum est; et alia pars non modica Philippo secundo, qui eam Toleti summa cum veneratione reposuit.

S. Gerardo datum non fuit, nec id sese integrum possidere,

59 *Sunt et alii scriptores bene multi, qui in eamdem fere sententiam scribunt, ut dubitandum non sit, quin magna reliquiarum S. Eugenii pars in Hispaniam post* S. Gerardi *ætatem fuerit translata. Unde indubitatum fit, totum ab hoc S. Eugenii corpus e Sandionysiano monasterio Bronium non fuisse delatum.* Adhæc, *inquit Mabillonius proxime post verba, ex eo mox recitata,* Dionysiani nostri sancti martyris nostri (*Eugenii*) brachium alterum, et forte quasdam insuper particulas conservant. *Nulla itaque vel ex hoc solo capite ratione probabile est, totum sancti martyris Eugenii corpus* Gerardo *a Dionysianis fuisse concessum. Et vero ne ipsos quidem Bronienses monachos (quid olim fecerint, pro certo asseverare non queo) hodiedum id contendere, indubitatum apparet. Etenim Rayssius in sacrarum reliquiarum, Bronii asservatarum, Catalogo, quem in Hierogazophylacio Belgii exhibet, quemque ab ipsis Broniensibus monachis ipsi suppeditatum puto, sic habet:* Partem (*servant scilicet Bronienses*) corporis sancti Eugenii, archiepiscopi Toletani et martyris; qui in territorio Parisiensi, consummato F
martyrii cursu, beatæ passionis coronam percepit a Domino. Delata fuit hæc pars corporis a S. Gerardo Bronium anno (*ex* § *præcedenti liquet epochæ hujus falsitas*) DCCCCXV. Magnum os brachii ejus argenteo industrie elaborato brachio condecoravit serenissima Isabella Eugenia, Belgarum heroina.

hodie Bronienses contendunt. Penes hos tamen

60 *Quibus verbis non integrum S. Eugenii corpus, ast hujus dumtaxat pars Broniensibus adscribitur. Idem fit in reliquiarum, quibus ditatum est Bronium, Catalogo, quem anno* 1618 *Gerardus Souris, abbatiæ Broniensis Prior, adjecit ad calcem Vitæ* S. Gerardi, *Gallice a se typis vulgatæ. In hoc enim (quod etiam Rayssium facere, jam vidimus) Broniensi ecclesiæ, cum de reliquiis S. Eugenii agit, tantum adscribit brachium argenteum, cui os brachii S. Eugenii includitur, ab Alberto et Isabella, Belgarum principibus donatum, duasque costarum partes notabiles, una cum diversorum Sanctorum reliquiis, multisque minutioribus corporis et tunicæ ejusdem S. Eugenii particulis, Thecæ tapeto rubro opertæ inclusas. Ubi vides, multum abesse; ut totum Eugenii corpus monasterio suo Broniensi attribuat laudatus Prior. Itaque integrum hoc sacrum pignus a se possideri, Bronienses indubie nunc non contendunt. Verum alia hic jam potest moveri quæstio. Etenim, ut verbis num.* 58 *recitatis scribit laudatus Du Bois, dextrum*

AUCTORE C. B.

partes postea Hispanis etiam bis fuerint concessa,

AUCTORE C. B.

S. Eugenii brachium Alphonso Castellæ regi fuit concessum, alterumque, ut num. 59 *Mabillonius testatur, Dionysiani monachi adhuc servant. Cum ergo ex Rayssii testimonio, cui etiam Catalogus proxime citatus suffragatur, os magnum brachii S. Eugenii in ecclesia Broniensi servetur, quæri non immerito potest, integrumne martyris hujus dextrum brachium Alphonso, Castellæ regi, fuerit concessum, et an integrum sinistrum Dionysiani possideant. Vel enim integrum sinistrum S. Eugenii brachium penes Dionysianos non esse, vel integrum dextrum Alphonso collatum non fuisse, necesse est, cum ex dictis os magnum brachii Bronienses asservent.*

genuinas esse S. Eugenii reliquias,

61 *Integrum, ut reor, dextrum brachium Alphonso fuit collatum; brachium vero sinistrum Dionysiani non integrum, sed ejus dumtaxat partem adhuc conservant. Sic existimo ob ea, quæ Saussayus ad diem decimam quintam Novembris, S. Eugenio martyri sacram, memorat his verbis :* Ascetæ Dionysiani cum ægre ferrent, jussione regia sibi (*ad petitionem Philippi II, Hispaniarum regis*) tantum pignus (*S. Eugenii corpus*) eripi, et ad exteram deferri gentem, portiunculam aliquam e sacra gleba decerpserunt, os scilicet ex brachio, quod in fomentum pietatis sibi, imo Franciæ, reservarunt condigno colendum honore. *Dionysiani ergo, uti his*
B *verbis testatur laudatus Saussayus, non integrum S. Eugenii brachium, sed os tantum ex hoc possident, hincque partim, et partim ex dictis consequitur, ut verosimiliter quidem integrum S. Eugenii dextrum brachium Alphonso, Castellæ regi, fuerit concessum; pars vero sinistri brachii una penes Dionysianos et altera penes Bronienses monachos existat. Longuevallius, Societatis Jesu sacerdos, in ecclesiæ Gallicanæ Historia, tom. I, pag.* 106 *dubitare videtur, an umquam genuinæ S. Eugenii reliquiæ in ecclesia Broniensi exstiterint. Forte enim, ut ait, sese illas* S. Gerardo *dare, Dionysiani monachi dumtaxat simularint. Ita verosimiliter scripsit hic auctor, quod post* S. Gerardi *ætatem maximam reliquiarum S. Eugenii partem e Sandionysiano monasterio in Hispaniam esse delatam, exploratum haberet, simulque ita loqui observaret nostrum biographum, ut integrum Eugenii corpus* Gerardo *a Dionysianis monachis fuisse collatum, videatur innuere.*

quamvis hac de re dubitare videatur Longuevallius, certum apparet.

62 *Verum hoc non tam aperte ille indicat, quin de parte tantum reliquiarum* Gerardo *collata queat exponi. Et vero, quamvis id fieri non posset, non propterea tamen placeret, quod ex dictis innuit Longuevallius. Forte enim biographus e monasterii sui senioribus audiverit, lipsanothecam, cui ætate sua Bronii includebantur S. Eugenii reliquiæ, una cum martyris hujus corpore* S. Gerardo *a Dionysianis*
C *monachis fuisse concessam, hincque concluserit, integrum Eugenii corpus cum urna, cui in S. Dionysii monasterio fuerat inclusum, a* Gerardo *Bronium fuisse allatum. Verum nihil obstat, quo minus Dionysiani monachi lipsanothecam, cui pars tantum, quam dabant, corporis S. Eugenii includeretur,* Gerardo *dedisse credantur, nihilque est communius, quam Sancti cujuspiam* corpus *vocari, quod pars ejus dumtaxat existit. Ita biographus, etiamsi integrum Eugenii corpus* Gerardo *fuisse collatum, expresse assereret, errore tantum, qui venia dignus sit, a veritate aberrarit. Quapropter, cum (quo forte dumtaxat collinearit Longuevallius) sic integra sua illi fides maneat, necesse non fuit, ut, quo hanc servaret illæsam, ad fictam tantum reliquiarum S. Eugenii donationem recurreret. At vero forte etiam putarit Longuevallius, integrum S. Eugenii corpus Hispanis a Dionysianis monachis fuisse concessum. Verum ne omnes quidem ipsimet Hispani id contendunt. Liquet id ex iis, quæ Antonius Yepesius tom. V Chronici generalis Benedictini ad annum* 959 *de* S. Gerardo *cap.* 1 *pag.* 48 *versa de numero ossium S. Eugenii Toleti asservatorum memoriæ prodit. Utut sit, nullum mihi ob jam dicta est dubium, quin genuinæ hujus sancti martyris reliquiæ a Dionysianis* Gerardo *fuerint concessæ.*

63 *Verum multum abest, ut æque indubitatum sit, martyrem illum Eugenium exstitisse Toletanum in Hispania archiepiscopum; quo titulo in Vita edenda plus semel decoratur.* Etenim, *inquit loco supra citato de Eugenio martyre, cujus* S. Gerardus *accepit e S. Dionysii monasterio reliquias, Gerardus Du Bois plus semel jam laudatus,* ante principitatum Alphonsi VII Castellæ regis, de eo (*veluti nimirum de Toletano archiepiscopo*) nulla memoria est, neque Toleti, neque apud Hispanos scriptores, qui hunc præcesserunt, nec in antiquioribus Actis Martyrum Belgicæ secundæ, quæ supra memoravi, in quibus Eugenium hunc martyrio defunctum sub Maximiano legimus. Quærenti porro, unde primum in æde Dionysiana mentio Eugenii primi, Toletani episcopi, nihil suppetit, quod certo tradam. An quod aliqui scribunt, sed sine auctoritate, Eugenii Toletani reliquias Lutetiam Parisiorum allatas, Mauris vastantibus Hispaniam; an, quod magis probem, etsi conjectura est, Eugenii nomen, quod duorum pontificum Toletanorum fuit, quorum junior carmina edidit, Parisiensi Eugenio afflictum esse, postquam Hilduinus aliquando hymnum ab Eugenio Toletano in honorem Dionysii Areopagitæ dixit compositum. Nam cum in æde Dionysiana S. Eugenii martyris memoria coleretur, et ejus reliquiæ ibidem venerationi essent expositæ, facile creditum est, eum Eugenium, quem martyrem E esse constabat, et socium S. Dionysii vetera Acta asseverabant, eumdem *et* fuisse Toletanæ ecclesiæ antistitem et martyrem Parisiensem.

D *Ast eum exstitisse Toletanum episcopum, vocatur in dubium,*

quod sub hoc nomine apud antiquos scriptores, vel Hispanos,

64 *Hactenus laudatus ecclesiasticæ Parisinæ Historiæ scriptor vocans in dubium, an ecclesiæ Toletanæ episcopus exstiterit Eugenius martyr, cujus* S. Gerardus *reliquias e Sandionysiano monasterio Bronium attulit. Et vero, quam merito ea de re dubitandum sit, rationes, quas affert, paulo attentius expensæ manifestum efficient. Nulla, ait, de Eugenio, qui in diœcesi Parisiensi passus est, ante principatum Alphonsi septimi, sæculo duodecimo Castellæ regis, memoria occurrit apud Hispanos scriptores. Julianus et Felix, Toletani ambo sæculi septimi antistites, duos dumtaxat agnoverunt Eugenios, Toletanos episcopos, qui ambo diu post S. Eugenium, Parisiensem martyrem, sæculo septimo sub Chindasvintho et Reccesvintho regibus floruere. Etenim in sua, quam apud Miræum in Bibliotheca ecclesiastica quarto decimo Ildefonsi Toletani de Scriptoribus ecclesiasticis capiti addiderunt, Appendice juniorem e duobus illis Eugeniis, Toletanis episcopis, vocant* secundum, *vocaturi illum utique* tertium, *si Eugenium, Parisiensem martyrem, iisdem multo antiquiorem, Toletanum exstitisse archiepiscopum, credidissent. Adhæc Isidorus Hispalensis et Ildephonsus Toletanus episcopus, qui ambo sæculo septimo scriptis* F *fuerunt illustres, nuspiam in his Eugenii, Parisiensis martyris, qui Toletanus archiepiscopus exstiterit, meminere. Plures alios antiquos scriptores Hispanos, qui pariter Eugenii Parisiensis martyris, veluti Toletani episcopi, in Operibus suis mentionem non faciunt, in medium non adduco; neque enim constans antiquorum Hispaniæ scriptorum de Eugenio, Toletano episcopo, qui prope Parisios passus sit, silentium latere quemquam poterit, qui eruditas de Dionysio Areopagita et Dionysio Parisiensi martyre invicem distinguendis lucubrationes consuluerit.*

vel alios quoscumque non memoretur.

65 *Ad has adeo brevitatis causa studiosum lectorem remitto, et a veterum Hispanorum de Eugenio, Parisiensi martyre, qui Toletanus episcopus fuerit, silentio jam probato ad aliorum etiam antiquorum tum scriptorum, tum monumentorum de eodem, veluti Toletano episcopo, silentium probandum progredior. Nullus plane assignari potest scriptor, Hilduini, Sandionysiani sæculo nono abbatis, qui Dionysium Parisiensem cum Areopagita confudit, ætate anterior, qui Eugenium Parisiensem fecerit Toletanum episcopum. Adhæc omnia antiqua Calendaria, Missalibus, Antiphonalibus et Breviariis præfixa, quæ Eugenii meminerunt, ei dumtaxat martyris, non autem episcopi titulum adjungunt. Antiquitus ergo pro episcopo Toletano habitus non fuit. Usuardus purus*

apud

A *apud Sollerium ad diem Novembris quintam decimam, qua Eugenius, prope Parisios martyrio coronatus, colitur, hac annuntiatione eum celebrat :* Ipso die sancti Eugenii, qui apud pagum Parisiacensem, consummato martyrii cursu, beatæ passionis coronam percepit a Domino : *ubi pariter Eugenius, Parisiensis martyr, episcopi titulo non decoratur, quem tamen Usuardus, pro recepto apud Martyrologiorum Calendariorumque concinnatores more, solet adjungere Sanctis omnibus, quos commemorat, quosque exstitisse episcopos, habuit exploratum. Usuardi ergo ætate cognitum fuisse non videtur, quod deinde temporis lapsu de Eugenii Parisiensis apud Toletanos episcopatu nonnulli persuasum sibi habuere.*

Ut tamen Toletanum episcopum crederent Eugenium, vita quapiam, quæ similis

66 *Verum, inquies, qua ratione factum est, ut illa de Toletano Eugenii Parisiensis episcopatu opinio, si falsa sit, temporis lapsu invaluerit, qua ratione hæc persuaderi potuit Sancto nostro, ipsique Leodiensi synodo, in qua ex dictis, ut Eugenius festo annuo coleretur, Richarius Leodiensis episcopus decrevit? Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii compendio exhibet quamdam S. Eugenii, Parisiensis martyris, Vitam, a Flohario presbytero, qui illam, ut ait, ex Normannorum vastationibus dispersam collegit, litteris mandatam. In hac S. Eugenius, in* B *vico Diogilo prope Parisios passus, S. Dionysii Areopagitæ discipulus et Toletanus episcopus traditur fuisse. Lucubrationem illam, utpote sæculo duodecimo tantum a Flohario elaboratam videre non potuit* Gerardus; *verum similem, uti ex mox dicendis colliges, haud dubie viderit, ex eaque Toletanum S. Eugenii Parisiensis episcopatum facile crediderit. Et vero ad id hujusmodi stimulo non indigebat Sanctus, utpote qui Eugenium, quem in vespertinis precibus (vide biographum num.* 12 *et* 13) *a Dionysianis invocari audierat, Toletanum exstitisse episcopum, sola horum assertione mox credidisset. Quod jam ad Richarium, Leodiensem episcopum, synodumque ab eo celebratam pertinet, hi S. Eugenii Passionem seu Vitam, quam Richarius e Bronio Leodium ferri jusserat, prælegi sibi audiverunt, approbaveruntque consensu unanimi, ut biographus num.* 33 *testatur. Verosimillimum mihi apparet, Passionem illam seu Vitam a Vita jam memorata, quam Floharius presbyter conscripsit, non fuisse valde diversam. Fuerit adeo, etiam in illa S. Eugenii, Parisiensis martyris, Toletanus episcopatus assertus, hincque hunc sibi persuasum verosimiliter habuerint Richarius episcopus, synodusque ab eo congregata.*

fuerit illi, cujus hic duplex compendium, alterum ex Molano,

67 *Vita illa, seu potius Vitæ S. Eugenii apud Molanum compendium, sic habet :* Dionysius beatissimus, qui S. Clementis auctoritate et benedictione totius Galliæ apostolatum suscepit, sanctum Eugenium Toletanis in Hispaniam primum episcopum destinavit. Veniens igitur in Hispaniarum C viscera, Carpentaneamque provinciam viriliter adeptus, Christum Deum gentibus prædicavit. Postquam autem Toletum, primam Hispaniarum urbem, provinciamque Toletanam ad Christum veramque pietatem perduxit, et verbo, miraculis et exemplo confirmavit, sanctum Dionysium revisere percupiens, ut ministerii sui rationem redderet, et ante utriusque obitum ab eo consolationem acciperet, relictis Toleti presbyteris, Gallias repetivit, et apud urbem Parisiorum in villa sive vico Diogilo a Christiani dogmatis hostibus, quod Christum se colere dixisset, quasi mali instituti magister interficitur, et corpus, ne a Christianis in honore haberetur, in lacum juxta villam Mercasii præcipitatur, ubi multos annos latuit. Cessante autem in Christianos sanguinario bello, Ercoldus quidam, oraculo monitus, corpus quasi recens mortuum invenit, et, Dei voluntate intellecta, in Diogilo honorifice sepelivit. Unde postea propter Nortmannos translatum est in ædem sancti Dionysii.

68 *Ab hoc Vitæ Eugenianæ compendio non multum dissonat aliud, quod Launoyus de duobus Dionysiis pag.* 294 *et seq. ex Codice Ms. S. Remigii Remensis atque ex ipsa, ut puto, laudata Floharii lucubratione a se concinnatum, exhibet. En etiam illud :* Dionysius Areopagita Roma discedit in Galliam, Romanum civem secum adducit Eugenium, antistitem a se creatum Arelate in Hispaniam ablegat Toletum. Hic Eugenius fundat ecclesiam, populos ad fidem Christi convertit, Toletanam ecclesiam dedicat in honorem B. Stephani protomartyris, epicum carmen ex XIV versibus conflatum scribit in gratiam Christianorum, quod ita incipit : « Rex Deus, immensi quo constat machina mundi. » Deinde ubi ecclesiam suam idoneo clericorum numero instruxit, Toleto Lutetiam proficiscitur, magistrum visurus. Cum vero non procul ab urbe pervenit ad locum nomine Diogilum, ab incolis accipit mortem Areopagitæ, tunc Hymnum conficit, cujus initium est : « Cæli cives, applaudite. » Hoc hilare decantato, solvitur in lacrymas, sed ex eo tandem sese et alios collacrymantes solatur, quod Dionysius in cælum evolarit. Hinc Euangelii sementem huc atque illuc spargit; quo brevi comperto, ab lictoribus capitur, et a Fescennino interimi jubetur. *Talis est Eugenii Vita, duplici jam compendio exhibita, cui similis, ut dixi, Richarium, Leodiensem episcopum, synodumque, quam hic convocavit, impulit, ut sancti illius martyris Toletanum episcopatum crederent.*

AUCTORE C. B.

alterum ex Launoyo exhibetur, Richarius, synodusque ab eo convocata fuere inducti.

E

Verum Vita illa forte est suppositiitia,

69 *Verum Launoyus supra laudatus non obscure indicat, totam illam sibi suppositiitiam videri. Et sane, quamvis Launoyus immoderata Crisi non raro utatur, hincque a prudentioribus eruditis subinde non immerito vapulet, nescio tamen, an in sanæ Critices leges impingat, dum, quam in codice Remensi invenit, S. Eugenii Vitam puris putisque commentis accenset. Etenim in Vita illa S. Dionysius, qui Evangelii prædicandi ergo in Gallias venit, Areopagita fuisse adstruitur; Areopagitam autem a Dionysio, qui in Gallias Evangelii lucem intulit, indubie esse diversum, tam dilucide jam a multis demonstratum est, ut vix ullum amplius eruditum invenias, qui utrumque Dionysium, Areopagitam scilicet et Parisiensem episcopum, faciat eumdem. Suppositiitius est igitur Dionysii Areopagitæ, ut gentiles converteret, in Gallias adventus, ac proin, quidquid huic de S. Eugenio in Vitæ hujus compendiis jam datis superstruitur, commentitium pariter potest videri. Ut de re aptius ferri queat judicium, fontem exhibeo, ex quo ortum esse potest, ut Eugenius, Parisiensis martyr, pro Toletano episcopo, et pro Dionysii Areopagitæ discipulo a Flohario aliisque fuerit acceptus. Ex dictis omnes scriptores Hispani antiqui ad sæculum usque duodecimum duos dumtaxat agnoverunt Eugenios, Toletanæ urbis episcopos, qui ambo diu post S. Eugenium, Parisiensem martyrem, floruerint. E duobus hisce Eugeniis secundus seu junior plura concinnavit poemata, quæ Sirmondus anno* 1619 *typorum beneficio publici juris fecit.*

F

hincque Toletanus Eugenii episcopatus, cujus fons ostenditur,

70 *Porro Molanus ait, Hymnum in S. Dionysium, a S. Eugenio compositum, in antiquissimo S. Eugenii Ms. Bronii servari, una cum oratione metrica, quæ hoc carmine inchoatur :* Rex Deus, immensi quo constat machina mundi *etc. Vita S. Eugenii, a Launoyo Remis inventa, martyri huic illam pariter attribuit; uti etiam alteram, quæ hoc versu inchoatur,* Cæli cives, applaudite, *et quæ de S. Dionysio reipsa loquitur. Jam vero Sirmondus priorem illam orationem metricam cum Eugenii junioris, Toletani episcopi, Operibus, quæ ex dictis publici juris fecit, conjunxit : quamvis autem hinc verosimillimum fiat, non esse illam Eugenii, Parisiensis martyris, sed Eugenii junioris, Toletani episcopi, fœtum, fieri tamen potest, imo factum videtur, ut ob eamdem a nonnullis Eugenio, Parisiensi martyri, perperam ex dictis attributam, pro Toletano episcopo hic habitus fuerit, proque Dionysii Areopagitæ discipulo. Atque ita jam habes fontem, ex quo ortum esse possit, ut tum in Remensi, tum in Molaniano Vitæ S. Eugenii Parisiensis compendio, quod utrumque supra huc transcripsi, sanctus ille martyr pro Toletano episcopo et Dionysii Areopagitæ*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B

gitæ discipulo obtrudatur. Ast, inquies, si Eugenius Parisiensis nec Toletanus episcopus, nec Dionysii Areopagitæ discipulus certo exstitit, quidnam demum erit, quod de eo tuto credi queat? Respondeo, nihil fere aliud, quam martyrio illum olim haud procul a Lutetia fuisse coronatum, idque verosimiliter, cum, imperantibus Diocletiano et Maximiano Herculio, hic posterior in Christianos, per Galliarum provincias dispersos, sub finem sæculi tertii crudelissime sæviit.

admodum est dubius.

71 *Res hæc ad quintam decimam Novembris diem, qua Eugenius, martyrium non procul a Lutetia passus, Martyrologio Romano inscribitur, validis poterit probari rationum momentis, quas hic ego, quod Eugenii Acta illustrare instituti mei non sit, in medium non adduco, ea protulisse contentus, quæ in dubium vocent, an Eugenius martyr, cujus reliquias e S. Dionysii prope Parisios monasterio Bronium attulit* Gerardus, *Toletanus episcopus umquam exstiterit. Id autem jam sufficienter præstitum existimo; neque enim hic moror eam Miræi, utpote nullo, quod sciam hactenus, idoneo testimonio suffultam, in Fastis Belgicis opinionem, qua Eugenius, e cujus reliquiis accepit* S. Gerardus, *fuisse existimatur primus Toletanus episcopus, cujus corpus, Saracenis e Mauritania in Hispaniam sæculo octavo irrumpentibus, ad S. Dionysii prope Parisios monasterium fuerit translatum. Adhæc Toletanum Eugenii Parisiensis episcopatum mihi etiam non persuadet Fragmentum Chronici Flavii Marci Dextri, quod in Bibliotheca Hispana veteri tom. II, p.* 274 *pro germano et legitimo hujus historici monumento, si quod e germana et Fuldensi bibliotheca sæculo* XVI *in Hispaniam fuerit transmissum, Nicolaus Antonius haberi vult, quodque sic habet :* Marcus Marcellus, Marci Marcelli, urbis præfecti filius, qui et Eugenius, quondam S. Petri Apostoli, postea vero S. Clementis Papæ discipulus, ab eodem et Dionysio Areopagita missus in Hispaniam prædicat et Toletanos docet. XCV. *Hisce in antecessum ad ea, quæ ad diem* 15 *Novembris apud nos de S. Eugenio disserentur, præmonitis, aliam jam de reliquiis a* Gerardo *e S. Dionysii monasterio Bronium allatis discussionem aggredior.*

B

§ VI. An et quas S. Gerardus reliquias præter S. Eugenii martyris corpus e Dionysiano monasterio Bronium attulerit.

C

Plures Sanctorum reliquias Bronium Parisiis tulisse, in Vita edenda

Non paucas præter eas, quas e corpore S. Eugenii martyris accepit, a S. Gerardo *Sanctorum reliquias e Dionysiano prope Parisios monasterio Bronium fuisse allatas, plurium est opinio. Et vero hæc firmis rationibus innititur, atque inprimis quidem scriptoris anonymi, qui* Gerardi *Vitam litteris mandavit, auctoritate. Is enim num.* 23 *ita memorat :* Non solum autem hujus Sancti (*Eugenii martyris*) corpus abinde, (*a monasterio nempe S. Dionysii*) sed et multorum pignora Sanctorum dignoscitur (*Bronium*) advexisse, quæ fideli repositione sibi collegerat undecumque. Quid quoque (quod vix videtur incredulis credibile) de uno referretur Innocente cum coætaneis succiso, quasi tenerrimo flore, sub Herode crudelissimo rege, quem certissime istuc advectum, hoc eodem procuratore, continet certissime sanctuarium Broniensis basilicæ? *Adhæc in Appendice, Vitæ apud Mabillonium subjecta, hicque a me, ut supra spopondi, integra jam danda, hæc habet :* Inter cetera divinæ largitatis beneficia, quæ per beatum Gerardum ecclesiæ Broni collata sunt, hoc unum e multis non tacebo, quia non est tacendum. Cum licentiam et libertatem repatriandi a monasterio Parisiensi sancti Dionysii, ubi sæculum mutaverat sanctus Gerardus, obtineret, ut in terra sua majorem utilitatem inferret, gratiam ei contulit Deus. Quicquid ergo postulavit, accepit. Accepit secundi ordinis personas duodecim ad numerum apostolicum, scilicet bonos doctores, morum informatores, disciplinæ Regularis observatores. Accepit libros illius temporis, quorum aliquem ego vidi, quem sancta scripsit et dicavit antiquitas.

D

73 Accepit corpus beatissimi martyris Eugenii, Toletanorum archiepiscopi, quem Petrus Apostolus baptizavit et docuit, quem beatus Clemens ad prædicandum Hispanis una cum beato Dionysio, qui prædicaret Gallis, delegavit. Accepit etiam inter cetera donaria itinerarium altare, quo sanctus Dionysius, dum viveret, utebatur, in quo celebranti Missam, dum esset in carcere, Christus ei apparens, seipsum sibi dedit dicens : Accipe hoc, care meus, quod mox complebo tibi una cum Patre meo. Erat hoc altarium circumductum argento, quod opere ductili Apostolorum capita repræsentabat. Probabile satis est, quod, cum Dominus omnium et summus Sacerdos Christus seipsum, sicut erat et est, beato Dionysio triumphaturo super hoc altare ministraverit, virtus in eo non modica remansit. Nec enim potuit sine virtute remansisse, ubi summa virtus insedit. Si sepulchrum Domini, quia Corpus Domini inclusum est in eo, digna veneratione colitur ; hoc altare Domini similiter colendum est, in quo Dominus seipsum posuit. Item si patriarcharum altaria tantis virtutibus donata sunt, ut quandoque ministraverit Deus victimas illis et ignem et oleum et gratiam et responsum et angelos, sicut Abrahæ contigit et Jacob et Zachariæ; hoc altare credendum est non inferiori virtutum privilegio insignitum esse, in quo Christus athletæ suo seipsum contulit victimam et sacerdotem. Ergo fides exigit, ut communicantes ex eo, quod beatus Dionysius accepit, accipiant, ut numquam ex hac luce finiant, donec Viaticum accipiant, et completum eis fuerit a Christo et a Patre, qui vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus. Amen.

et in hujus Appendice, huc transcripta, Gerardus asseritur.

E

74 *Ita hactenus Appendix, quam Mabillonius* S.Gerardi *Vitæ subjunxit, in Altarium Itinerarium, de quo illa inscribitur, sic observans :* Istiusmodi altaria portatilia vocant, inter quæ insigne illud, quod in thesauro monasterii S. Emmerammi ab Arnulfo rege acceptum vidimus aliquando. *De altaribus itinerariis seu portatilibus nonnulla et nos, quæ hic etiam usui esse queunt, jam observavimus tomi hujus pag.* 206 *in Annotatis, quæ SS. Ewaldorum Passioni adjecimus. Eo igitur curiosum lectorem brevitatis studio remitto, et de altari portatili, quod* S. Gerardo *datum, in Appendice huc jam transcripta dicitur, dumtaxat adhuc observo, S. Dionysium, qui altari illo, in vivis superstes, usus fuisse fertur, pro Areopagita non esse habendum. Dionysius enim, cujus altare portatile Dionysiani monachi* Gerardo *dedere, in Galliis olim fidem annuntiarat, in carcerem ibi fuerat conjectus, deindeque illustri martyrio coronatus; quæ omnia Dionysio Areopagitæ minime quadrant, uti jam a pluribus eruditis demonstratum est, inque Opere nostro iterum demonstrabitur ad nonam mensis hujus diem, qua Dionysius Areopagita, cum Dionysio Parisiensi martyre confusus, Romano hodierno inscribitur. Atque ita quidem ex laudata Appendice jam noscimus, præter sacras S. Eugenii martyris reliquias e monasterio Dionysiano altare portatile, quo quondam S. Dionysius, Parisiensis martyr, cum sacris operaretur, usus fertur, a* Gerardo *Bronium fuisse delatum. Dispiciamus modo, an et quas alias Sanctorum reliquias eo ex eodem monasterio Sanctus detulerit.*

Has inter altare portatile, quo quondam usus fertur Dionysius, certo fuit:

F

75 *Portionem aliquam corporis S. Leodegarii in Broniensi monasterio asservari, tomo præcedenti in Commentario ad Sancti hujus Vitam prævio n.* 392 *probavi, hicque, an illa a* S. Gerardo *Bronium fuerit allata, discutiendum, spopondi. Eo igitur e S. Dionysii probabiliter allatam, probare nunc aggredior. Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum, uti tomo præcedenti loco proxime citato jam monui, ad annum* 681 *num.* 6 *in eam opinionem abit, quæ S. Leodegarii reliquias non citius quam post* S. Gerardi *ætatem Bronium allatas statuit. Verba ejus huc*

ast iisdem S. Leodegarii reliquias

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *huc transcribo : sic habent :* In illo cœnobio (*Broniensi seu* S. Gerardi) Rayssius ait asservari corpus sancti Leodegarii, Augustodunensis episcopi et martyris. Deinde mentem suam sic exponit : « Dixi » eos, » nempe monachos Bronienses, « corpus » habere, id est, maximam corporis partem, » excepto etiam sacro ejus capite. » Rectius Molanus non maximam, sed aliquam corporis portionem in Broniense monasterium delatam sic asserit : « Sanctum corpus ad sancti Maxentii mo- » nasterium est evectum. Postmodum tamen inde » portionem aliquam corporis accepit Bronium, » Namurcense sancti Gerardi monasterium die » undecimo Aprilis. » Postea Martyrologium citat, cujus hæc ad illum diem sunt verba : « In Bronio » monasterio Adventus sancti Leodegarii episcopi » et martyris. Natalis est mense Octobri, die se- » cunda. »

accensendas non esse, Cointius existimat.

76 Gonthero, qui quartum inter Bronienses abbates locum obtinet, vitamque anno Christi sexagesimo secundo supra millesimum clausit, inscripta reperitur S. Gerardi Vita. Testatur auctor curam octodecim monasteriorum, ut ibi collapsa monastici status disciplina restitueretur, Gerardo commissam fuisse; testatur et ex cœnobiis conquisitas ab eodem Gerardo reliquias, quibus Bronium ditaretur, nullam vero beati Leodegarii mentionem B facit. Altum quoque de S. Leodegario silentium apud Molanum ceterosque neotericos, qui laudes sancti Gerardi texuerunt. Sacras igitur Leodegarii martyris exuvias serius susceperunt ascetæ Bronienses, sed unde et quando, penitus ignoratur; desunt enim monumenta, quibus ista demonstrari possint. *Itaque* S. Gerardus, *sacras S. Leodegarii, quæ Bronii asservantur, exuvias Bronium e S. Dionysii non advexit secundum Cointii opinionem. Verum an hæc ex biographi nostri, aliorumque scriptorum de S. Leodegarii reliquiis a* Gerardo *Bronium allatis silentio sat solide probatur? Id equidem non puto. Quamvis enim biographus reliquiarum S. Leodegarii, quas* Gerardus *Bronium attulerit, mentionem expressam non faciat, ait tamen, a Sancto præter S. Eugenii corpus* multorum pignora Sanctorum *e Dionysiano monasterio Bronium fuisse advecta, nec ullum Sanctum, cujus reliquias* Gerardus *Bronium inde attulerit, nominatim commemorat. Bronium adeo S. Leodegarii reliquias a* Gerardo *e S. Dionysii non fuisse allatas, ex biographi nostri de sancto illo martyre silentio nequit concludi; neque enim hoc fieri potest, nisi simul adstruas, nullas pariter quorumcumque aliorum Sanctorum (nullum quippe etiam ex his nominatim memorat biographus) reliquias Bronium a* Gerardo *inde fuisse allatas;* C *quod tamen admitti, nulla ratione potest.*

Contrarium tamen ex Ægidio, Aureæ-Vallis monacho,

77 *Pugnat enim apertissime cum biographo, qui multorum Sanctorum reliquias præter S. Eugenii corpus a* Gerardo *e S. Dionysii Bronium fuisse advectas, num.* 23 *diserte affirmat.* Non solum autem, *inquit,* hujus Sancti (*Eugenii martyris*) corpus abinde, (*e Dionysiano monasterio*) sed et multorum pignora Sanctorum dignoscitur (Gerardus *ad Broniense monasterium*) advexisse. *Quod porro addit laudatus Cointius, altum quoque esse apud Molanum, aliosque neotericos de Leodegarii reliquiis Bronium per* Gerardum *adductis silentium, inde sane sacras hujus martyris exuvias serius, quam* Gerardi *ætate, a Broniensibus ascetis fuisse susceptas, nemo unus, quantum opinor, Cointii exemplo indubitanter concluserit; neque enim Molanus, aliique illi neoterici propositum sibi habuere, omnes recensere reliquias, quas* S. Gerardus *e Dionysiano monasterio Bronium detulerit. Et vero aliunde sat probabile apparet, Leodegarii reliquias ab ipsomet* S. Gerardo *e Sandionysiano monasterio ad Broniense esse allatas. Etenim, fatente per verba supra recitata Cointio,* unde et quando *sacras Leodegarii martyris exuvias susceperint ascetæ Bronienses,* penitus ignoratur. *Quapropter, cum multorum Sanctorum sacras exuvias e Dionysiano monasterio a* Gerardo *Bronium fuisse advectas, doceat biographus, his sane sat probabiliter accenseri queunt illæ, quæ Bronii asservantur, S. Leodegarii reliquiæ. Adhæc non æque altum, ut tamen velle videtur Cointius, apud scriptores omnes de Leodegarii reliquiis, a* Gerardo *Bronium allatis, servatur silentium. Etenim Ægidius Aureæ-Vallis monachus in suis ad Anselmum de Gestis pontificum Leodiensium Additionibus lib.* 1, *cap.* 40 *sic scribit :* Reliquiæ S. Leodegarii episcopi et martyris, et lapis, super quem B. Dionysius sacrum Mysterium celebravit in carcere, quum Dominus Jesus Christus apparuit eidem, dans illi Sacramenta, in dicto cœnobio (*Broniensi seu* S. Gerardi) dicuntur esse (*a* Gerardo *scilicet e S. Dionysii, uti ex antecedentibus et consequentibus scriptoris hujus verbis intelligitur*) translatæ.

AUCTORE C. B.

quamvis etiam de re dubitet Mabillonius,

78 *Ita Ægidius, quamvis asseveranter non loquatur, reliquiarum Leodegarii, quas* S. Gerardus *Bronium e S. Dionysii attulerit, mentionem facit. Mabillonius tamen in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus Ægidii illam de Leodegarii reliquiis per* Gerardum *Bronium allatis mentionem ita perstringit :* Ægidius a Leodio in lib. 1 de Gestis pontificum, cap. 40 translatis a Gerardo S. Eugenii reliquiis addit et S. Leodegarii, Augustodunensis episcopi, reliquias una cum lapide, super quem S. Dionysius Sacrum in carcere celebravit, ab eodem e Dionysiana basilica deportatas. Lapidem istum Appendix inferius adducenda Altare itinerarium vocat, nulla facta mentione translatarum E S. Leodegarii reliquiarum. *Quibus verbis sat aperte Mabillonius innuit, sese dubitare, an S. Leodegarii reliquiæ e Sandionysiano monasterio Bronium a* Gerardo *fuerint delatæ. Verum quamvis in Appendice jam pluries laudata nulla reliquiarum S. Leodegarii, quas* Gerardus *Bronium e S. Dionysii detulerit, mentio occurrat, plura tamen in eadem Appendice dicuntur* Gerardo, *e Dionysiano monasterio discessuro, dona fuisse collata. Sub his igitur S. Leodegarii reliquias forte comprehendit, aut certe comprehendere non vetat Appendicis auctor. Quod quam verum sit, vel ex eo liquet, quod, qui Appendicis, idem etiam Vitæ edendæ sit auctor; in hac autem expresse asseratur, una cum Eugenii martyris reliquiis sacras multorum aliorum Sanctorum exuvias a* Gerardo *Bronium e S. Dionysii fuisse advectas. Itaque quamvis reliquiarum S. Leodegarii, quæ hinc ad monasterium Broniense a* Gerardo *fuerint delatæ, expressa apud hujus biographum neque in Vita, neque in Appendice mentio occurrat, id tamen a* Gerardo *factum non fuisse, concludi inde nulla ratione potest.*

et aliunde insuper sat probabile apparet.

79 *Hinc adeo opinio de Leodegarii reliquiis e S. Dionysii Bronium per* Gerardum *allatis nihil omnino ex ea, quam ei supra attribui, probabilitate amittit. Ut porro hæc utcumque adhuc crescat, magisque pateat non ab omnibus servari silentium de* F *Leodegarii reliquiis a* Gerardo *Bronium allatis, duo adhuc testimonia, quibus hoc a Sancto factum asseritur, in medium adduco. Primum petitur ex Sacrario Namurcensi anno* 1619 *excuso. Hoc sic habet :* Corporis ejus (*S. Leodegarii*) partem asservat Bronium S. Gerardi opera; *alterum petitur ex Catalogo reliquiarum, quæ Bronii servantur, supra adhuc laudato. Hic, ut titulus præfert, omnes recenset reliquias, quibus* S. Gerardi *pietate et diligentia ditatum est Broniense monasterium. Adhæc extractus notatur ex reliquiarum Bronii inventarum recensione, quam, cum illas visitasset illustrissimus dominus Waloncapelle, secundus Namurcensis episcopus, anno* 1588 *confecit. In hoc autem Bronio attribuuntur corporis S. Leodegarii ossa, capite excepto. Fuerunt ergo etiam secundum illum Catalogum eæ, quæ Bronii asservantur, S. Leodegarii reliquiæ a* S. Gerardo *Bronium allatæ. Itaque huc illas e Dionysiano manasterio fuisse a* Gerardo *adductas pro certo quidem non habeo; probabile tamen ob omnia jam dicta existimo; quamquam interim contrarium sentiant nonnulli, quibus liberum sit, quidquid voluerint, hac in parte statuere. Ad alias jam reliquias, quæ Bronii pariter asservantur quæque eo*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

Gerardus e Dionysiano monasterio, teste biographo, unius e SS. Innocentibus corpus,

eo a Gerardo *e Dionysiano monasterio sunt delatæ, progredior.*

80 *Biographus num.* 23 *sic scribit :* Quid quoque (quod vix videtur incredilis credubile) de uno referretur Innocente cum coætaneis succiso, quasi tenerrimo flore, sub Herode crudelissimo rege, quem certissime istuc (*ad monasterium Broniense*) advectum, hoc eodem procuratore, (*sancto* Gerardo) continet certissime sanctuarium Broniensis basilicæ? Si cui autem ingerit ambiguitatem, Lietaldum percontetur abbatem, hujus Viri Dei (*sancti* Gerardi) in cœnobio Mosomensi successorem, qui cum eo præsens ad clandestinam tot reliquiarum compositionem demirari solebat, Broniensis locelli angustiis tam mirabilem contineri sanctitatem. *Unius ergo ex innocentibus pueris post Christum natum Herodis jussu occisis reliquias e Dionysiano monasterio Bronium detulit* Gerardus, *uti biographus noster testatur, atque illud quidem hic, cum Lietaldum abbatem* (*vide Commentarii hujus num.* 7 *et* 9) *laudet, ex vetustiori* S. Gerardi *biographo, cujus lucubratio interiit, certissime hausit, ut adeo dubitandum non sit, quin, quod hic memorat, veritati exactæ ad amussim congruat.*

corpora vero duorum aliorum Innocentium e monasterio Chimacensi,

81 *Verum in reliquiarum, quibus Broniense monasterium ditavit* S. Gerardus, *Catalogo supra laudato, qui ad calcem compendiosæ Sancti Vitæ, anno* 1618 *excusæ, adjectus est, duorum Innocentium, ab Herode occisorum, quorum unus* Philippus, *alter* Benjamin *appellatus fuerit, corpora recensentur. Idem fit a Rayssio in Hierogazophylacio Belgii, et a Grammayo in suo de Rebus Namurcensibus Tractatu. Utriusque verba, quamvis de reliquiis e Dionysiano monasterio acceptis non agant, idcirco tamen, quod ex his scriptoribus contra biographum nostrum hic formari queat objectio, etiam transcribo. Prioris hæc sunt :* Corpora Philippi et Benjamin e numero sanctorum Innocentium pro Christo ab Herode Ascalonita, Judeæ tetrarcha impiissimo, occisorum, quæ e monasterio Christi-paræ Virginis Aulas dicto, in territorio Terracenorum Chimanensium, divina revelatione sancto Gerardo facta, in Broniensem hanc ecclesiam translatæ sunt, servantur in capsula argentea in sacrario. *Posterioris vero ista :* Præter feretrum... beatissimi patriarchæ Gerardi asservat Bronium corpus S. Eugenii, archiepiscopi Toletanæ sedis, et S. Leodegarii : denique duorum sacra pignora Innocentium ex cœnobio Cymacensi per præscium vastationis subsecuturæ Gerardum delata, et, cum diu latuissent, revelatione cuidam Tiberiæ Nivellensi cæcæ facta, reperta.

B

cujus hic situs datur notitia, Bronium detulit;

82 *Monasterium, quod hic a Gammayo* Cymacense, *a Rayssio* Aulas *nuncupatur, in Theoracia sylva, quæ ab aliis* Terracia *seu* Terracea *etiam vocatur, situm erat eo ipso loco, quo nunc Chimacum, Hannoniæ oppidulum. Hinc haud dubie a Rayssio verbis recitatis* in territorio Terracenorum Chimanensium *seu Chimacensium ponitur. Ut adeo monasterii illius situs cognoscatur, oppiduli Chimacensis notitiam ex Baudrando huc describo :* Chimacum, alias Vennæ Villa, Chimay, oppidum Belgii cum castro in Hannonia, principatus titulo clarum, ad fluviolum Albam sedet, versus Arduennam sylvam et confinia Campaniæ provinciæ, quatuor leucis distans a Mariæburgo, in Occasum Avennas versus quinque, et quatuor a Rupe regia, versus Malobodium sex circiter. *Non fuit ergo prædictum monasterium a monasterio Broniensi admodum remotum. Hinc credibilius fit, duorum Innocentium corpora a* Gerardo, *cum hic monasterio Cymacensi seu Chimacensi instare excidium, divinitus didicisset, Bronium fuisse translata. Verum quod qualeve exstitit illud monasterium, et qua occasione fuit excisum? Hocne forsan sub medium sæculum decimum, Hungaris in Lotharingiam regionesque Mosæ vicinas irrumpentibus, evenit, ex illoque deinde restaurato hodiernum Chimacense canonicorum collegium emersit? Nulla prorsus monumenta antiqua invenio. ex quibus hic quid certi possim statuere. Verum ad objectionem, quæ, ut dixi, contra biographum nostrum hic formari potest, jam venio.*

C

D

83 *In Catalogo reliquiarum Broniensium plus semel jam laudato, uti etiam a Rayssio et Grammayo duo tantum inter reliquias Bronii asservatas recensentur Sanctorum Innocentium corpora, quæ ambo ex destruendo jamjam Chimacensi monasterio Bronium a* Gerardo *divinitus præmonito fuerint translata. Quapropter, cum ex dictis biographus noster doceat, unius insuper alterius sancti Innocentis corpus e Sandionysiano monasterio a* Gerardo *Bronium fuisse advectum, quæri jam potest, an ex præfato Catalogo, Rayssio et Grammayo erroris arguendus non sit, id docens biographus. Respondeo, fieri posse, ut alterius insuper ex Innocentibus ab Herode occisis reliquiæ, quas* Gerardus *e Dionysiano monasterio attulerit, Bronii hodieque serventur, etiamsi harum nec Rayssius in Hierogazophylacio, nec Grammayus in Rebus Namurcensibus, nec Catalogus plus semel jam laudatus expresse meminerit. Etenim Grammayus paucissimas dumtaxat reliquias a* Gerardo *Bronium allatas recenset, multumque abest, ut omnes ad amussim enumeret Rayssius. Palam fit hoc ultimum ex earumdem elencho, quem hic posterior scriptor suppeditat, collato cum Broniensi Catalogo anno* 1618 *typis vulgato. Quamvis enim hic sacrarum alterius ex Innocentibus reliquiarum, quas* Gerardus *e Sandionysiano monasterio Bronium detulerit, expressam mentionem non faciat; hanc tamen habet Gallice, Latine a me redditam, in fine Clausulam :* Item (*reliquiæ scilicet Bronii servantur*) plurium aliorum sanctorum martyrum, confessorum et virginum, quorum nomina soli Deo nota sunt : *cum ergo secundum hanc Bronii etiam plurium Sanctorum, quorum latent nomina, reliquiæ serventur, has inter forsan est unius ex Innocentibus ab Herode occisis corpus, quod, ut biographus noster refert,* Gerardus *a Sandionysianis monachis acceptum Bronium detulit.*

licet autem duo hæc posteriora tantum Broniensibus reliquiis

E

expresse accenseri inveniantur, non propterea tamen erravit Sancti biographus,

84 *Id sane vel idcirco vero potest videri non absimile, quod unus ille ex Innocentibus, cujus corpus a Dionysianis Sanctus obtinuit, nullo a biographo nostro nomine insigniatur, nec aliunde, qui vocatus fuerit, innotescat. Unde fit, ut illud Sanctorum eorum, quorum ignorantur nomina, reliquiis Bronii, ut mox recitata docet Clausula, asservatis, merito accenseri queat, licet nuspiam expresse memoretur eo modo, quo memorantur ea, de quibus supra, corpora duorum aliorum Innocentium, quorum alter* Philippus, *alter* Benjamin (*genuinone, an suppositio nomine, lector judicet*) *nuncupatur. Itaque secundum jam dicta ex Rayssio, Grammayo et reliquiarum Broniensium Catalogo certum esse non potest, unius ex Innocentibus corpus, e Sandionysiano monasterio acceptum, Bronii non asservari, ac proin inde biographus, qui huc illud a* Gerardo *allatum scribit, erroris argui non potest. Quod præterea etiam fieri non posset, quamvis corpus illud inter sacras, quæ Bronii asservantur, Sanctorum reliquias non exstare, haberetur compertum. Utut enim eo a* Gerardo *fuerit delatum, temporum injuria periisse potest, vel alteri cuipiam ecclesiæ esse concessum. Dubitandum ergo, omnibus perpensis, minime apparet, quin unius ex Innocentibus corpus a* Gerardo *e Sandionysiano monasterio Bronium fuerit delatum.*

F

cujus etiam fide plures aliæ a Gerardo Bronium latæ creduntur reliquiæ.

85 *Nec hoc tantum biographi fide credendum videtur; verum etiam a* Gerardo, *cum e Sandionysiano monasterio discessit, plures aliorum Sanctorum reliquias Bronium esse devectas, quamvis, quæ qualesve illæ fuerint, ne conjectura quidem sat fundata fas sit assequi. Nihil quippe vel in biographo vel alibi occurrit, quod qualemcumque conjecturæ hujusmodi faciendæ locum præbeat. Unum tamen, quod huc etiam pertinet, commemorari insuper hic potest; non omnes scilicet, quas* Gerardus, *e Dionysiano monasterio discedens, secum tulit ad Broniense cœnobium, reliquias a Dionysianis monachis ipsi fuisse concessas. Etenim biographus hisce supra adhuc recitatis verbis*

A *verbis sic scribit :* Multorum pignora Sanctorum (*sanctus* Gerardus *Bronium*) dignoscitur advexisse, quæ fideli repositione sibi collegerat undecumque. *Sanctus ergo reliquias, quas, cum e Dionysiano monasterio discessit, secum detulit Bronium, undecumque collegerat, ac proin non a solis Dionysianis monachis acceperat. Porro* Gerardus *non solum iis Sanctorum reliquiis, quas, e Dionysiano cœnobio discedens, secum attulit, conditum a se Broniense monasterium ditavit, verum etiam aliis, quas serius variis in locis obtinuit, Broniumque devexit. Posset ob argumenti similitudinem de his etiam sat opportune hic agi; verum cum tempus, quo circiter a Sancto acquisitæ fuerint, a dicendis dependeat, commodius de iisdem infra tractabitur.*

§ VII. Clericis monachos Bronii substituit, quo tempore id fecerit, et an hos in monasterium, antea clericis constructum, induxerit.

Sanctus clericis monachos e Dionysiano monasterio

Clericis monachos a Gerardo, *e Dionysiano monasterio in patriam reverso, Bronii fuisse substitutos, nemo est, qui vocet in dubium.* Vir vero, *inquit de* Gerardo *Bronium jam reverso num.* 35 *biographus,* Domini Gerardus de bonis ad meliora con-
B tendens, et Broniense sanctuarium in cunctis provehere volens, clericorum, quam ibi prius locaverat, eliminavit conversationem, monastici Ordinis substituens religionem. *Ast an id statim a suo in patriam reditu Sanctus effecit? Id nuspiam aperte edicit biographus. Attamen haud diu admodum a Sancti reditu id accidisse, colligendum videtur ex iis, quæ num.* 30 *et tribus sequentibus narrat biographus, quæque Commentarii hujus num.* 36 *compendio jam ob oculos posui. Etenim secundum hæc (adi loco citato biographum) non diu admodum a Sancti reditu contigisse videtur, ut Richarius, Leodiensis episcopus, synodum Leodii indixerit, ad eamque Anselmum, Broniensis ecclesiæ ædituum, cum S. Eugenii martyris, cujus reliquias Bronium* Gerardus *attulerat, Passione accersierit.*

nondum diu reversus Bronii substituit.

87 *Jam vero dubium non apparet, quin is, quem cum S. Eugenii Passione Leodii adesse, Richarius jussit, monachus exstiterit, a* S. Gerardo *e Dionysiano monasterio Bronium adductus; neque enim Eugenii Passio penes alios tunc exstitisse videtur, quam penes* Gerardum, *monachosque, quibus comitantibus, illam hic Bronium una cum ejusdem sancti martyris reliquiis detulerat. Quapropter cum Anselmus, haud dubie ex dictis monachus, ex biographi testimonio*
C *ecclesiæ Broniensis ædituus tunc exstiterit, dubitandum non apparet, quin ibi jam tum monachi clericis a* Gerardo *essent substituti; alioquin enim monachus futurus tum fuisse non videtur ecclesiæ illius ædituus. Hinc jam etiam annus, quo clericis monachi a* Gerardo *Bronii subrogati fuerint, prope definitus eruitur. Cum enim hoc ex jam dictis factum fuerit non diu admodum a Sancti e Dionysiano monasterio in patriam reditu, hicque, uti ex supra disputatis liquet, anno* 928 *secundum eam, quæ verosimilior apparet, opinionem acciderit, verosimilius etiam eo ipso pariter anno clericis monachi fuerint a* Gerardo *Bronii substituti. Verum non æque facili negotio definias, monasteriumne tunc primo Bronii monachis Sanctus exstruxerit, an vero hos in monasterium, antea jam a se nondum monacho ibidem exstructum, induxerit.*

Opinionis, quæ ibi tunc primo monasterium exstructum statuit, argumentum præcipuum.

88 *Difficultatem hanc num.* 36 *et binis sequentibus jam ex parte attigi, eamque plenius examinandam huc remisi. Eam itaque nunc examinare aggredior, utque, quid ipse sentiam, ab ipso mox initio edicam, monasterium Bronii* Gerardus *jam antea, cum ibi clericos instituit, nondumque esset monachus, exstruxisse mihi videtur. Itaque, ut, hoc præmonito, rem incipiam, pro opinione, quæ contrarium statuit, quæque Mabillonium habet patronum, validissime ex dictis militat donationis Charta a* Gerardo *ecclesiæ Broniensi anno* 948 *concessa, et Diploma, quo Henricus Auceps, Germaniæ rex, Broniensis monasterii fundationem anno* 952 *confirmavit. Argumenta adeo, quæ ex binis hisce antiquis monumentis pro illa Mabillonii opinione formari queunt, sedulo hic expendenda sunt, singulisque apta est adhibenda solutio. Ab his, quæ Henricianum Diploma suppeditat, duco initium. Dicitur in hoc* Gerardus jam conversus *monasterium Broniense exstruxisse. Unde consequi videtur, ut id ille, spectato Henriciano Diplomate, non prius fecerit, quam cum jam monachum induisset; neque enim, ut num.* 37 *Mabillonii opinionem tantisper propugnantes diximus, alia assignari posse videtur ratio, qua id Sanctus jam conversus fecisse dicatur. Primum hoc est, validissimumque pro Mabillonii opinione argumentum.*

AUCTORE C. B

Recte quidem id citius,

89 *Marneus, plus semel jam laudatus, putat quidem, idque recte, monasterium Broniense, priusquam* Gerardus *jam monachus e Sandionysiano monasterio esset reversus, fuisse exstructum. Attamen argumento mox memorato potissimum, ut apparet, impulsus id etiam non prius, quam cum jam Sanctus esset monachus, factum fuisse, in sua ad Namurcensem Historiam Præfatione pag.* 77 *perperam statuit. Etenim hoc loco, ut nihilominus, quemadmodum apparet, dictum monasterium jam tunc, cum in ecclesiam Broniensem clerici sunt inducti, fuisse exstructum,* E *tueatur, statuere insuper videtur, non prius etiam in eam, quam cum jam* Gerardus *factus esset monachus, clericos fuisse inductos. Verbis Gallicis, Latine a me redditis, sic scribit :* Gerardus hinc (*Stephani, Leodiensis episcopi, consilio*) in suo deserendi seculi proposito confirmatus, ad amussim sequi, quæ ei suaserat episcopus, decrevit. Antequam patriam desereret, omnia, quæ ad illam (*Broniensis monasterii*) fundationem spectarent, composuit, deditque in mandatis, ut, cum primum ad apicem monasterium esset perductum, clerici interim in eo constituerentur, dum ipse illud cum monachis, postquam vitæ religiosæ exercitiis animum excoluisset, occupatum posset venire. Tunc nulla re amplius in seculo detentus, monasterio S. Dionysii sese inclusurus, abscessit. *Clerici ergo, ut his verbis etiam velle videtur Marneus, in ecclesia Broniensi, adjectoque huic monasterio non prius fuere constituti, quam cum jam* Gerardus *San-dionysianum cœnobium esset ingressus.*

perperam tamen a Gerardo, jam monacho, factum statuit Marneus;

90 *Verum id cum iis, quæ biographus num.* 10 *et* 11 *refert, componi non potest. Etenim ibidem hæc habet :* Vir vero Domini Gerardus jussionis apostolicæ exsecutor promptissime, postquam fine tenus injunctum peregerat opus, ad eamdem basilicam (*Broniensem a se exstructum*) devotissimum contulit munus ex copiosis prædiorum suorum redditibus, F quod interim sufficeret ibidem Deo servientibus. Adhibuit quoque illic pro tempore clericorum religionem, per datam sibi sapientiam instituens eos vivere secundum canonicum morem : *ac deinde, aliquot versiculis pro inepto suo more interpositis, ita prosequitur :* Constructo igitur Vir sanctus oratorio, atque ibidem, ut dictum est, constituto clericorum officio, de divinitus sibi promisso cœpit plurimum cogitare thesauro, qualiter videlicet potiri posset beati Eugenii martyris et episcopi corpore sacrosancto. Circa quod dum crebro ejus versatur intentio, superius memorato comiti Berengario quibusdam ex causis incidit occasio (sic nimirum divina disponebat Promissio) ut in Franciam dirigeret legationem.... Ad se autem adscito Dei Athleta, solus soli revelat consilii sui secreta; et ut illuc usque sua proferat missatica, collocutione commendat amica. Gerardus *ergo, uti ex tota hac biographi narratione liquet, clericos in Broniensi ecclesia constituit ante eam, quam pro comite Berengario obivit, legationem, ac proin etiam ante suum, utpote qui ex dictis hac posterior sit, in S. Dionysii monasterium ingressum. Clericos ergo post hunc in ecclesiam Broniensem fuisse inductos, perperam statuit Marneus, uti etiam Broniense monasterium tunc exstruxisse* Gerardum, *cum secundum dicenda fecisset*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

set id Sanctus jam tum, cum in Broniensem ecclesiam clericos induxit.

91 *Ast, inquies, si* Gerardus *post suum in San-dionysianum monasterium ingressum cœnobium Broniense non condidit, qua via, quæso, sat dissolvi queat argumentum, ex Henriciano diplomate proxime propositum, ex quo consequi videtur, ut* Gerardus *non prius, quam cum jam factus esset monachus, præfatum cœnobium exstruxerit. Sanctus, uti ex ejus donationis Charta, sæpissime jam laudata, manifestum fit, novum monasterium Bronii construere, Deoque militare jam ab anno* 918, *nondum monachus, statuerat. Propositum scilicet Sanctus habebat, sæculo nuntium remittere, eratque proinde jam tum a sæculari vita ad religiosæ vitæ propositum, reque ipsa ad meliorem etiam, sanctioremque verosimillime conversus. In donationis Charta ita loquitur :* Dono... aliquas res meas ad ecclesiam (*Broniensem scilicet*) ubi cupio construere monasterium, ac meipsum in servitio omnipotentis Dei militaturum. *Sese ergo, cum Chartam illam dedit,* in servitio omnipotentis Dei militaturum *Broniensi ecclesiæ donarat, totumque proinde, missis humanis, rebus animum cælestibus addixerat. Fieri ergo potest, ut idcirco, cum post datam saltem eamdem Chartam Broniense monasterium fuerit exstructum, Sanctus jam conversus, utut*

ututenim is nondum monachus monasterium illud exstruxerit, id tamen jam conversus

B *id nondum monachus fecerit, sacrum illud ædificium condidisse, ab Henrico Aucupe in diplomate asseratur. Atque id quidem idcirco verosimilius potest videri, quod is donationis Chartam, a* Gerardo *monasterio Broniensi concessam, verosimiliter tunc viderit, cum laudatum diploma ad ejusdem monasterii fundationem, donationesque ei factas confirmandas concessit. Neque est, quod dicas,* Gerardi *conversionem, quam num.* 19 *memorat biographus, supra a nobis esse acceptam pro Sancti ad Dionysianum monasterium accessu; id enim idcirco factum est, quod, priusquam de Sancti conversione loquatur biographus, illius ad vitam monasticam accessum referat, sicque hunc per illam manifeste designet. Itaque, ut mihi equidem ob omnia jam dicta apparet, argumentum supra propositum ex Henriciano diplomate, quod insuper secundum infra dicenda interpolatum est, vim suam amittit, ac proin ex eo nequit evinci, Broniense monasterium non prius, quam cum jam* Gerardus *factus esset monachus, fuisse exstructum. Nec id etiam queunt evincere duo alia argumenta, quorum alterum pariter ex Henriciano diplomate, alterum ex donationis Charta Broniensi monasterio a* Gerardo *concessa repetitur.*

dumtaxat exstruxisse, ab Henrico Aucupe dici potuit.

92 *Primum consistit in eo, quod in Henriciano Diplomate, quod anno* 952 *datum notatur, monasterium Broniense* nuper *dumtaxat exstruxisse dicatur* Gerardus, *hincque post annum* 919, *quo Sanctus verosimilius monachum induit, videatur exstructum.*

C *Verum non raro accidit, ut ea, quæ multo etiam diutius sunt transacta,* nuper *dumtaxat facta esse, scriptores documentave commemorent. Multo sane diutius conditum jam erat Broniense monasterium, cum* Gerardus *e vivis excessit, quam cum ejusdem fundationem Diplomate suo Henricus Auceps confirmavit, et tamen Meyerus in Annalibus Flandriæ ad annum* 959 *sic scribit :* Gerardus Cellensis, Sanctus appellatus Gerardus, diem clausit apud Bronium Hanoniæ (*imo Namurcensis comitatus*) monasterium, quod recens condiderat. *Plura ejusmodi exempla non adduco, unum hoc, quod ad ipsam, qua de agimus, materiam spectat, adduxisse contentus. At vero in opinione nostra, qua Broniense monasterium a* Gerardo *nondum monacho conditum statuimus, fuerat id dumtavat, cum annus ageretur* 952, *tredecim circiter annorum spatio exstructum, ut non videam, cur* nuper *exstructum, anno illo ab Henrico Aucupe in Diplomate dici nequiverit. Multo itaque minus postremum hoc argumentum contra opinionem nostram facit. Quod jam pertinet ad alterum, quod, ut dixi, a Sancti donationis Charta repetitur, id unice consistit in eo, quod secundum illam anno* 918 *statutum dumtaxat* Gerardo *fuerit, Bronii exstruere monasterium. Unde consequi videtur, ut, cum Sanctus brevi post annum* 918 *factus sit monachus, conditum id ab eo jam monacho primum fuerit.* D

Hinc, cum nec ex Sancti donationis Charta res evincatur, argumentis

93 *Ita sane res habet, si modo inter tempus, quo Sanctus monachum induit, et annum* 918, *quo donationis Charta data notatur, tantum temporis spatium, quod ædificando monasterio suffecerit, medium non fuerit. Verum nihil vetat, inter duos illos terminos annum unum, cum magna etiam alterius parte conjunctum, medium statuere, hocque proinde temporis spatio a* Gerardo *nondum monacho monasterium Broniense potest esse constructum. Et vero, cum ex mox dicendis monasterium illud* Gerardus, *priusquam monasterio Dionysiano sese inclusisset, verosimillime exstruxerit, ob argumentum jam proxime productum necesse mihi omnino videtur, ut mensium circiter sedecim spatium, quo Broniense monasterium fuerit exstructum, intercessisse medium statuatur inter tempus, quo Sanctus monachum induit, et tempus, quo sæpissime memoratam donationis Chartam emisit. Id porro cum ita fieri necesse sit, consequens est, ut Sanctus non anno* 918, *ut communiter putatur, sed anno* 919 *vel forte initio sequentis monasticum habitum primo assumpserit, uti etiam idcirco supra in hoc Commentario prævio jam docui. Venio nunc ad argumenta opinionis oppositæ, quæ Broniense monasterium a* Gerardo *nondum monacho statuit exstructum. Præter ea, quæ num.* 36 E *et* 37 *in medium adduxi, plura adhuc alia pro illa militant. Itaque, ut eam firmiter stabiliam, nonnulla ex his insuper hic propono. In Supplemento ad Diplomata Belgica Miræi cap.* 3 *exhibetur diploma, quo Carolus Simplex, Francorum rex, Broniensis monasterii fundationem confirmat. In hoc autem* Gerardus, *priusquam territorium Parisiense adiret, sacrumque Eugenii martyris corpus impetraret, monasterium Broniense exstruxisse, diserte asseritur. Totum adeo diplomatis initium, quo id fit, huc transcribo.*

ex Caroli Simplicis diplomate,

94 *Sic habet :* Notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, et nostris præsentibus atque futuris, quia adeuntes nostram serenitatum comites venerabiles Hagano et Ermenfridus adduxerunt secum Virum venerabilem, servum Dei Gerardum, qui Bronium monasterium in pago Lomacensi super rivum Bornon sitam, ubi Pipinus, filius Ansigisi jussit oratoriolum exstrui suis fidelibus, et beatissimum Lambertum, ecclesiæ Tungrensis episcopum, pia peroratione fecit dedicare in honore perpetuæ Virginis Mariæ sanctique Joannis Baptistæ atque clavigeri Christi et Apostolorum principis Petri, restruxit et amplificavit in melius. Completo itaque jam dicti loci ædificio, adiit Vir Dei Parisiacense territorium ad monasterium F sanctorum martyrum Dionysii sociorumque ejus. Impetravit, quod diu desideravit, thesaurum, egregii scilicet martyris Eugenii, Toletanæ sedis episcopi, corpus nobilissimum, cum aliorum multorum pignorum Sanctorum, et cum magna exultatione asportavit ad jam dictum locum. Gerardus *ergo, spectato hoc diplomatis, quod Caroli Simplicis nomine signatur, initio, monasterium Broniense prius condidit, imo ad apicem etiam perduxit, quam futurus monachus ad San-dionysianum monasterium sese conferret. Verum, inquies, illud Caroli Simplicis diploma vel omnino supposititium est, vel certe admodum interpolatum. Fateor, sic se habet, idque ipsemet* § *sequenti dilucide probabo. Verum cum nihilominus admodum antiquum appareat, argumento saltem est, jam antiquitus eam, quæ monasterium Broniense ante susceptam a* Gerardo *vitam monasticam statuit exstructum, opinionem obtinuisse, cumque adeo hæc vel sic etiam confirmeter, libuit illud hic etiam proferre, quamvis rem evincere, ob jam dicta minime queat. Alia nunc addo.*

ex Sancti biographo

95 *Certum est ex dictis atque indubitatum,* Gerardum *in ecclesia Broniensi prius instituisse clericos, quam in San-dionysiano monasterio sese inclusisse. Adhæc certum etiam esse debet,* Gerardum *clericos, quos ibi instituit, secundum canonicum morem seu institutum vivere voluisse : ita scilicet num.* 10 *docet biographus,*

A *biographus, nec est, cur illi hac in re fides denegetur. Verba ejus hæc sunt :* Adhibuit quoque illic (*in ecclesia Broniensi* Gerardus) pro tempore clericorum religionem, per datam sibi sapientiam instituens eos vivere secundum canonicum morem. *Voluit ergo* Gerardus, *ut clerici seu canonici, quos in ecclesia Broniensi a se condita constituit, secundum canonicum morem seu secundum sacros canones canonicis seu clericis a Patribus præscriptos vitam exigerent. Jam vero, ut Thomassinus tom. I de Veteri et Nova Ecclesiæ Disciplina lib.* III, *cap.* 9 *dilucide probat, sacri canones districte exigebant, ut canonici, qui in una eademque ecclesia Deo deserviebant, in uno etiam eodemque monasterio cohabitarent inclusi. Quapropter parum verosimile apparet, a Sancto nostro, qui volebat, ut clerici seu canonici, quos in ecclesia Broniensi a se constructa constituebat, secundum sacros canones vitam ducerent, non fuisse jam tum, cum illos ibidem collocaret, monasterium exstructum, in quo secundum sacros canones inclusi cohabitarent, vitamque pie et religiose ex Patrum præscripto exigerent.*

atque aliunde petitis

96 Gerardus *ergo jam tum, cum clericos seu canonicos in ecclesia Broniensi a se condita constituit, monasterium Bronii exstruxerit, hocque illis inhabitandum dederit. Quapropter, cum ex dictis canonicos*
B *seu clericos secundum canonicum morem viventes, antequam monachum indueret, in ecclesia Broniensi constituerit, consequens est, ut et Broniense monasterium, antequam id faceret, pariter exstruxerit. Quod ut adhuc magis patescat, argumentum, quod Commentarii hujus num.* 36 *jam delibavi, paulo dilucidius hic propono.* Gerardus, *uti biographus num.* 35 *testatur, e Dionysiano monasterio Bronium reversus,* in Broniensi sanctuario clericorum, quam ibi prius locaverat, eliminavit conversationem, monastici ordinis substituens religionem. *Sanctus ergo, teste biographo, e Gallia Bronium redux monachos eo ipso in loco constituit, quo anta clericos seu canonicos collocarat. Jam vero* S. Gerardus *omni dubio procul tunc monachos in Broniensi monasterio constituit, ac proin eo ipso etiam in monasterio jam antea clericos seu canonicos collocarat. Hinc porro jam consequitur, illud, quemadmodum vult Mabillonius, non tunc primum, cum* Gerardus *jam monachus Bronium rediit, sed jam tum, cum hic clericos Bronii constitueret, monachumque proinde nondum induisset, fuisse exstructum. Huic jam, studiose lector, aliisque argumentis, quibus hoc modo probatum est, adde, si lubet, insuper hic illud, quod Commentarii hujus num.* 37 *a binis Rescriptis, Stephani septimi seu octavi Pontificis nomine signatis,*
C *repetitur, nec dubito, quin in opinionem nostram, quæ monasterium Broniense a* Gerardo *nondum monacho conditum statuit, manibus pedibusque, ut dicitur, sis concessurus.*

opinio opposita stabilitur.

97 *Et vero, quamvis Mabillonius opinionem contrarium, quam ex dictis in prævviis suis ad* S. Gerardi *Vitam Observationibus docet, non uno etiam loco in Annalibus Benedictinis tradat, illamque proinde retractasse non videatur, non ita tamen firmiter ei inhæsit, quin aliquando secundum nostram fuerit locutus. Etenim in laudatis Annalibus lib.* XLIII, *num.* 8 *de* S. Gerardo *sic scribit :* Broniense in Lomacensi pago monasterium exstruxerat, ibique clericos interim collocaverat Gerardus, dum is in sancti Dionysii monasterio monasticam professionem firmasset. Annis decem cum peculiari virtutum studio et ardore istic exactis, animo insedit Bronium repetere, ibique monachos clericorum loco instituere. *Quibus verbis sane secundum opinionem nostram, qua* Gerardum *ante monasticam professionem Broniense monasterium exstruxisse, arbitramur, apertissime loquitur. In opinione ergo opposita saltem vacillasse potest videri, aut forte etiam in alterutra amplectenda sat sibi non constitisse; quod tamen futurum fuisse non videtur, si is scriptor argumentis iis, quæ supra ex* S. Gerardi *donationis Charta et Henrici Aucupis diplomate in medium adduximus, evinci omnino atque indubitatam effici existimasset opinionem, quæ Broniense monasterium a* Gerardo *jam monacho conditum statuit. Quapropter, cum id ita sit, vel hinc etiam nostra, quæ illi e diametro opponitur, confirmatur opinio, proque verosimillimo idcirco, imo etiam pro fere indubitato habeo, Broniense monasterium a Sancto nostro nondum monacho fuisse exstructum. Ceterum, cum ex dictis id indubie ante donationis Chartam ecclesiæ Broniensi a* Gerardo *datam factum non sit, necesse omnino hinc jam est, ut, quemadmodum jam monui, monasterii Broniensis constructio inter tempus, quo illa data est, et tempus, quo* Gerardus *Sandionysianum monasterium ingressus est, ac proin anno fere* 919 *accidisse statuatur.*

AUCTORE C. B.

§ VIII. De Caroli Simplicis diplomate, binisque Pontificiis rescriptis, quæ per Gerardum monasterio Broniensi impetrata feruntur.

Diplomata seu rescripta Gerardo concessa. Notæ chronicæ,

E

Diversa Pontificum regumque diplomata seu rescripta, quæ Broniensi monasterio per S. Gerardum *impetrata fuerint, circumferuntur. Verum hæc inter vix ullum est, quod non ex nota aliqua, quam præfert, interpolationis suppositionisve queat aut etiam debeat haberi suspectum. Res ex dicendis patescet. Duo tamen reipsa ex his ad* Gerardi, *e Dionysiano monasterio Bronium jam reversi, postulationem fuere concessa. Atque hinc est, cur post habitum jam de Sancti in Dionysiano cœnobio vita monastica, promotione ad sacerdotium, redituque in patriam sermonem, de illis nunc tractare, mihi sit animus; quamvis autem diploma, quod Caroli Simplicis nomine signatur, datum notetur citius, de hoc tamen non prius tractandum duxi, quam de reliquis, quæ* Gerardo *data feruntur, diplomatibus seu rescriptis facerem sermonem. Tam de illo adeo, quam de his, atque id quidem secundum annorum etiam, quibus singula data notantur feruntuvve, ordinem tractabo. Secundum hunc reliqua præcedit,* § *præcedenti moxque iterum jam memoratum, quod Carolus Simplex, Francorum rex, Haganonis et Ermenfridi comitum interventu* Gerardo *impertivisse, memoratur. Variis notis chronicis, tempus, quo fuerit emissum, indicantibus, corroboratur. Hoc quippe modo signatur in fine :* Datum sexto Kalendis Septembris, Indictione secunda, anno vigesimo nono regnante Carolo rege glorioso, redintegrante vigesimo quarto, largiore vero hæreditate indepta decimo. Actum Aquisgrani palatio, anno ab Incarnatione Domini nongentesimo decimo quarto.

F

quibus signatur Caroli Simplicis diploma, adulterinæ sunt.

99 *Tres hic epochæ regni Caroli Simplicis usurpantur, quarum prima ex dictis ab anno* 892, *quo primum rex coronatus est, secunda ab anno* 898, *quo Odoni, Francorum regi, successit, ac tertia demum ab anno* 912, *quo post mortem Ludovici, Germaniæ regis, ampliorem hæreditatem est adeptus, ducit initium. Verum annus Christi* 914, *quo diploma notatur, componi nequit cum tribus diversis annis, quibus id pariter secundum tres illas diversas regni Carolini epochas signatur. Etenim anno Christi* 914 *nec vigesimus nonus a regno primum inito, nec vigesimus quartus a regno, quod integrum hactenus non possederat, post mortem Odonis redintegrato, nec decimus denique ab ampliori post obitum Ludovici hæreditate obtenta Carolo Simplici volvebatur annus, ut computanti patebit. Indubie ergo interpolatum est hoc diploma, hincque est, cur jam supra ex hoc annum seu tempus, quo circiter conditum sit Broniense monasterium, definiendum non duxerimus, ausi etiam sæpissime jam laudatæ, quam* Gerardus *dedit, Chartæ auctoritate serius id, quam quidem diploma notet, factum statuere. Verum anne hoc plane etiam suppositilium non est? Est sane, cur plane suppositilium esse, non immerito quis arbitretur. Etenim præter notas chronicas jam memoratas, quæ omni dubio procul adulterinæ sunt, multa adhuc alia præfert suppositionis, aut certe interpolationis, indicia.*

AUCTORE C. B.

Verba, quæ § præcedenti huc ex illo transcripta sunt, apertissime indicant, datum non fuisse, nisi post S. Eugenii martyris reliquias a S. Gerardo *e Dionysiano monasterio Bronium translatas, ac proin non citius, quam anno circiter* 928 *aut sequenti, uti ex iis, quæ jam supra disputata sunt, facile colliges.*

hocque forte plane est supposititium; diploma tamen aliquod, ut apparet, Carolus Gerardo

100 *Hinc porro jam consequitur, ut vel anno* 928 *vel* 929 *datum esse debeat; neque enim Carolus Simplex, a quo datum notatur, ultra annum* 929 *vitam protraxit, uti ex Frodoardo in Chronico, omniumque eruditorum consensu manifestum evadit. At vero Carolus, uti idem Frodoardus, aliique illius temporis historici testantur, captivus a suis anno* 928 *et sequenti detinebatur. Unde fit, ut primo quidem vel hinc admodum dubium sit, an Carolus præfatum diploma in Broniensis monasterii favorem* Gerardo *umquam concesserit; deinde vero, ut certum sit, id Aquisgrani datum, perperam notari; qui enim fieri queat, ut Carolus, qui in Francia a suis captivus binis dictis annis detinebatur, alterutro ex his præmemoratum diploma Aquisgrani, Lotharingiæ seu Lotharii regni oppido, ad preces* Gerardi *Broniensi monasterio impertierit? Adde jam ab anno saltem* 925 *totam Lotharingiam, in qua Aquisgranum situm erat, in Henrici Aucupis, Germaniæ regis, potestatem concessisse, ut vel ex hoc capite vero fiat*
B *prorsus absimile, anno* 928 *vel* 929 *præfatum diploma Aquisgrani a Carolo Simplice fuisse concessum. Hinc fit, ut, omnibus hisce perpensis, nesciam, an diploma illud pro plane supposititio non debeat haberi. Admodum sane mihi est suspectum tum ob jam dicta, tum etiam ex eo, quod verbis § præcedenti recitatis dicat, monasterium Broniense a* Gerardo *restructum seu reædificatum fuisse; quod, cum Sanctus ex dictis Broniense monasterium de novo exstruxerit, a vero indubie est alienum. Utut sit, cum nihilominus diploma illud, veluti* Gerardo *datum, sub Caroli Simplicis nomine circumferatur, puto, ab hoc rege diploma aliquod, quamquam non tale, quale apud Miræum exstat, reipsa* Gerardo *in monasterii Broniensis favorem fuisse concessum.*

concessit. Rescriptum pontificium brevius, quod

101 *Atque id quidem factum reor anno* 919 *aut initio sequentis, cum scilicet jam primo illud esset conditum, Sanctusque nondum monachum induisset. Neque enim serius id vel citius factum esse posse, ex jam dictis facile colliges. Ad aliud nunc, imo duo alia diplomata seu potius rescripta, quæ ambo in Broniensis monasterii favorem* Gerardo *data esse, a nonnullis creduntur, sermonem converto. Alterum anno circiter* 929 *datum notatur; quamvis vero alterum annis aliquot serius signetur emissum, sitque proinde Henrici Aucupis pariter hic discutiendo di-*
C *plomate, quod annum* 932 *præfert, temporis ordine posterius, æque nihilominus de posteriori illo, quam priori rescripto hic ago, quod ambo inter se necessaria quadam ob materiam tractandam conjunctione connectantur; imo unum dumtaxat sint, idemque rescriptum, uti ex dicendis patescet. Exhibet porro illa Miræus, alterum quidem, quod est brevius, sub Stephani Pontificis nomine in Notitia ecclesiarum Belgii cap.* 52; *alterum vero, quod ex prolixius, sub Stephani item Pontificis nomine in Diplomatibus Belgicis lib.* II, *cap.* 21. *De binis hisce Rescriptis plura hic disserenda sunt, ac proin, ut hæc commodius intelligantur, lubet utrumque huc transcribere. Brevius sic habet :* Stephanus episcopus, servus servorum Dei, notum cupimus esse omnibus, qualiter filius ac frater noster Gerardus abbas nobis innotuit de monasterio Broniensi, quod in melius reformavit et restauravit in honore S. Dei Genitricis semper Virginis Mariæ, sanctorumque Apostolorum Petri et Pauli, et S. Joannis Baptistæ. Post vero multorum Sanctorum pignora, congregavit ibi corpus etiam S. Eugenii martyris, archiepiscopi Toletanæ sedis, discipuli S. Dionysii, et cum magna reverentia et honore inibi attulit : hereditatem quoque propriam tam in agris quam mancipiis, et in omnibus jure hereditario adjacentibus ad præfatum dedit monasterium.

102 Postquam autem nobis hoc indicavit, provolutus pedibus nostris petiit, quatenus auctoritate D Apostolorum Petri et Pauli maledicceretur omnis, qui de eodem monasterio aliquid conaretur auferre. Adstantibus igitur episcopis et consentientibus, petitionem famuli Dei Gerardi Apostolica auctoritate firmari decrevimus. Ego Castorius Notarius Regionarius et Scriniarius S. Romanæ Ecclesiæ, corroborante Apostolica auctoritate, et sancto Papa Stephano suggerente, recognovi. Data v. Kalendas Maii anno... regnante Henrico in regno Lotharii, imperante in Italia Hugone anno secundo, Indictione... Actum Romæ feliciter. Amen. *Tale est, quod Stephani Pontificis nomine ad* Gerardi *preces Broniensi monasterio datum notatur, rescriptum seu privilegium brevius. Hoc porro, excepta clausula, qua, quo anno circiter concessum sit, designatur, totum fere ad verbum, uti ex utriusque collatione patescet, prolixiori, utpote ex hoc secundum dicenda contractum, inseritur. Hinc sane prolixioris initium, quod toto breviori jam recitato dumtaxat fere constet, non describerem, nisi hinc palam, in quo invicem discrepent, posset haberi. Totum itaque, etiam cum suo initio, rescriptum seu privilegium prolixius huc transcribo. His verbis concipitur :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, et S. Mariæ semper Virginis. Stephanus, Sedis Apostolicæ summus episcopus, servus servorum E Dei, fratribus ac filiis nostris per universum orbem terrarum in fide Catholica degentibus.

huc transcribitur cum prolixiori,

quod hic pariter

103 Notum cupimus esse omnibus tam præsentibus quam futuris, qualiter filius ac frater noster, divina annuente clementia, Gerardus abbas nobis innotuit de monasterio Broniensi, quod in melius reformavit et restauravit, in honore S. Dei Genitricis, semper Virginis Mariæ, sanctorumque Apostolorum Petri et Pauli, et S. Joannis Baptistæ. Post vero multorum Sanctorum pignora, congregavit ibi corpus etiam S. Eugenii martyris, archiepiscopi Toletanæ sedis, discipuli et ordinati S. Dionysii archiepiscopi, et cum magna reverentia et honore inibi attulit : hereditatem quoque propriam tam in agris quam mancipiis, et in omnibus jure hereditario adjacentibus devote ac voluntarie ad præfatum dedit monasterium. Postquam autem nobis hoc indicavit, provolutus pedibus nostris petiit, quatenus auctoritate Apostolorum Petri et Pauli maledicceretur omnis, qui de eodem monasterio aliquid conaretur, tam de reliquiis Sanctorum, quam de vestimentis et libris, et de territoriis auferre, atque de mancipiis vel de aliis quibuslibet rebus, quas nunc habet sibi datas, vel ultra possit Dei misericordia obtinere. Hoc quoque magnopere expetiit, ut eodem constringatur ana- F themate quicumque privilegium, quod de eodem loco et monasterio jam regia magnificentia et imperialis sanxerat auctoritas, aliquatenus præsumeret infringere : scilicet ut nullus episcopus, nullus comes, nullus advocatus, nullus judex publicus, nec quilibet ex judiciaria potestate, in ecclesias aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii præsumat ingredi, aut ad causas audiendas, aut precaturas faciendas, aut freda vel tributa, aut obsonia quælibet exigenda, vel mansiones aut sylvas, vel paradas faciendas; aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem monasterii, tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes, injuste distringendos, nec ad ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus.

recitatur,

104 Sed liceat memorato Dei servo Gerardo, suisque successoribus, res prædicti monasterii cum monachis suis sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere ex ordinare absque cujuslibet arbitri communione, nisi ipso abbate et suis monachis id rationabiliter fieri petentibus. Hoc quoque firmari expetiit nihilominus, ut eadem damnetur maledictione, quicumque locum ipsum et loci incolas infra suos terminos hostili incendio vel cæde, aut aliqua injusta oppressione præsumpserit aliquatenus depopulari vel infringere. Adstantibus

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A stantibus igitur episcopis et confratribus hujus sanctæ Romanæ Sedis, et consentientibus, petitionem famuli Dei Gerardi Apostolica auctoritate firmari decrevimus. Igitur auctoritate Patris et Filii et Spiritus sancti, et sanctæ Mariæ semper Virginis, Dei Genitricis, et omnium cælestium virtutum, et S. Joannis Baptistæ, et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, et Eugenii martyris, ejusdem loci patroni et provisoris, et Sanctorum, quorum reliquiæ inibi sunt, simulque omnium Sanctorum, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ, excommunicamus, anathematizamus, damnamus omnes, qui horum quidpiam, quæ de immunitate et libertate Broniensis ecclesiæ et loci prælibata sunt, irritum fecerint vel infregerint, nisi resipuerint et pœnituerint, et ab abbate et fratribus ejus veniam promeruerint, et de cetero emendaverint. At vero, qui observator exstiterit hujus nostræ præceptionis et regiæ sanctionis, gratiam et misericordiam vitamque æternam a misericordissimo Domino Deo nostro consequi mereatur. Ego Castorius Notarius regionarius et Scriniarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ, corroborante Apostolica auctoritate, et sancto Papa Stephano suggerente, recognovi. Signum domini Stephani Papæ gloriosi. Data v. Kalendas Maii, anno ab Incarnatione Domini... Actum Romæ feliciter,
B amen.

cuique plures, etiam absentes, subscripserunt episcopi,

105 *Plures deinde Privilegio seu Rescripto subscribunt episcopi, quorum plerique, cum id Romæ a Pontifice impetravit* Gerardus, *ibidem verosimillime non exstitere. Mabillonius lib.* II *de Re diplomatica non uno exemplo probat, diplomata seu privilegia subinde etiam episcoporum, qui, cum hæc emitterentur, absentes erant, subscriptione munita inveniri; qua vero ratione factum sit, ut plures episcopi absentes rescripto seu privilegio proxime jam recitato subscripserint, docet nos Sancti biographus num.* 74 *sic scribens :* Plumbeo bullatum sigillo (*Stephanus, Romanus Pontifex*) privilegium, quod et PERTONGAR appellant, contulit illi (S. Gerardo *scilicet*) concessa etiam licentia sibi, ut gratia id confirmandi ex præcepto ipsius domni Apostolici (*Stephani, Pontificis Romani*) omnes subscriberent episcopi, per quos repatriando speraret ipse (*sanctus* Gerardus) reverti. *Pontifex ergo, quemadmodum his verbis innuit biographus, in mandatis dedit, ut omnes episcopi, ad quos* Gerardus *Roma in patriam rediens diverteret, Rescripto seu Privilegio, quod ei concesserat, nomen suum adjicerent. Et vero Privilegio inter plures alios, quorum sedes non exprimitur, subscribunt archiepiscopi quidem Mediolanensis ac Trevirensis; episcopi vero Placentinensis, Cumensis,*
C *Stratburgensis seu Argentoratensis, et Basulensis, id est, ut puto, Basileensis; per quorum omnium episcopales urbes transiisse* Gerardum, *ut in patriam rediret, vero absimile non est. Atque hæc quidem hactenus, si ob dicenda Mediolanensis archiepiscopi subscriptionem exceperis, difficultatem non patiuntur. Verum Privilegio pariter subscribunt Benedictus Metensis et Stephanus Cameracensis, episcopi, quorum prior, anno* 929 *sede abdicata, anno* 940 *e vivis excessit, posterior non diutius certe, quam ad annum usque* 955 *vitam produxit; hinc autem in suis ad* Gerardi *Vitam Observationibus præviis infert Mabillonius, non a Stephano VIII Romano Pontifice, sed a Stephano VII fuisse privilegium* Gerardo *concessum.*

unum est, idemque rescriptum.

106 *Et sane, cum Stephanus VIII, uti inter eruditos convenit, anno dumtaxat* 939 *ad S. Petri cathedram fuerit evectus, nequit per hunc* Gerardo, *quod huc jam transcripsi, concessum esse privilegium, cui Stephanus, Cameracensis episcopus, non serius certe quam anno* 955 *vita functus, et Benno seu Benedictus, Metensis episcopus, qui anno* 929 *sedem abdicavit, subscribunt. Verum dubitari potest, primo quidem an ex interpolatione factum non sit, ut Stephanus et Benno præmemorato Privilegio seu Rescripto subscribant; deinde vero an ex hypothesi, quod hoc Privilegium Stephano VIII nequeat adscribi, aliud ab eo in monasterii Broniensis favorem* Gerardo *datum non fuerit. Unius dumtaxat Privilegii Pontificii, quod* Gerardus *Broniensi monasterio a se exstructo impetrarit, mentionem facit biographus, uti ejus de Sancto lucubrationem evolventi fiet perspicuum. Et vero, cum eadem fere omnia verba, quæ in Privilegio breviori, in prolixiori etiam occurrant, idemque tam in hoc, quam in illo signetur dati privilegii dies* v. Kal. Maii, *brevius cum prolixiori unum idemque apparet privilegium, ut adeo unicum dumtaxat privilegium Pontificium* Gerardo *datum fuisse videatur. Quapropter, cum duo circumferantur, veluti invicem distincta, privilegia Pontificia, Broniensi monasterio a* Gerardo *impetrata, necesse est ob jam dicta, primo quidem ut alterutrum ex his genuinum non sit; deinde vero, ut Stephanus VIII, si genuinum sit aut genuini loco haberi debeat Privilegium prolixius, nullum umquam Broniensi monasterio Privilegium seu Rescriptum concesserit. Ut adeo hic quidquam definiri queat, dispiciendum est, breviusne, an prolixius ex binis Pontificiis Rescriptis supra recitatis genuinum existat genuinive loco debeat haberi. Id adeo* § *sequenti præstare est animus.*

AUCTORE C. B.

§ IX. Utrum ex binis, quæ Gerardo data feruntur, Pontificiis Rescriptis genuinum existat, genuinive loco habendum videatur. E

Genuinum aut genuino proximum apparet rescriptum prolixius,

R*escriptum seu Privilegium Pontificium brevius, quod ex dictis Miræus exhibet, esse mihi dumtaxat videtur quoddam prolixioris, et quidem non valde accuratum, compendium, ut adeo genuinum aut certe genuino proximum appareat prolixius. Ut sic existimem, duabus potissimum rationibus impellor; prima est, quod rescriptum brevius interpolatum non immerito queat videri; altera est, quod characteres, quos biographus Pontificio per* Gerardum *obtento rescripto attribuit, prolixiori, non autem breviori conveniant. Binæ hæ rationes, ob quas pro prolixiori rescripto Pontificio pronuntiem, probandæ sunt. A priori incipio. Rescriptum seu privilegium brevius* (*vide num.* 102) *datum notatur,* regnante Henrico in regno Lotharii, imperante in Italia Hugone anno secundo. *Hugo, Provinciæ comes, anno* 926, *uti a Frodoardo asseritur, et apud omnes fere eruditos in confesso est, factus est Italiæ rex; quare nequit annus regni ejus secundus componi cum Pontificatu Stephani, qui brevius illud privilegium* Gerardo *dedisse signatur, idque sive illud a Stephano VIII, sive*
F *a Stephano VII, quod verosimillime præplacebit, datum statueris. Etenim Stephanus VIII ex dictis ante annum* 939 *S. Petri Cathedram non conscendit; Stephanus autem septimus non citius quam anno* 929 *ad eamdem est promotus; anno autem* 929 (*de anno* 939 *nihil attinet dicere*) *non secundus, sed tertius agebatur Hugonis in Italia regni annus. Perperam ergo brevius Privilegium, regnante Henrico in regno Lotharii, imperante in Italia Hugone anno secundo, datum notatur, ac proin Privilegium brevius, quod notis hisce chronicis signatur, potest non immerito videri interpolatum. Verum, inquies, sunt etiam, qui initium regni Hugonis in Italia cum anno Christi* 927 *conjungunt. Fateor, sic habet; attamen cum illud equidem cum anno* 926 *verosimilius conjungendum, ex dictis appareat, ex anno secundo Hugonis, quo dictum rescriptum brevius signatur, esse saltem, an hoc interpolatum non sit, merito dubitandum, videtur. Et vero reipsa interpolatum merito etiam videri potest ex eo, quod, imperante Hugone, qui imperator numquam exstitit, datum notetur.*

quamvis enim interpolatum videri

108 *Ast, inquies ulterius, pari ratione interpolatum etiam merito videri potest rescriptum prolixius. In hoc enim Pontifex sic loquitur :* Hoc quoque (Gerardus *abbas*) magnopere expetiit, ut eodem constringatur anathemate, quicumque privilegium, quod de eodem loco et monasterio jam regia magnificentia

AUCTORE C. B.

gnificentia et imperialis sanxerat auctoritas, aliquatenus præsumeret infringere. *Quibus verbis innuitur, privilegium aliquod* Gerardo, *antequam ei Pontificium daretur rescriptum, imperiali auctoritate fuisse concessum; quod sane, sive ad Caroli Simplicis, sive ad Henrici Aucupis, cum neuter horum regum imperator exstiterit, diploma* Gerardo *concessum respiciatur, a vero semper est alienum. Fateor, sic habet. Et vero hinc est, cur non immerito quis suspicetur, totam jam recitatam periodum, qua id innuitur, privilegio Pontificio esse insertam ab aliquo, qui hoc* Gerardum *obtinuisse existimavit, postquam jam ei in monasterii Broniensis favorem diploma dedisset Henricus Auceps, Germaniæ et Lotharingiæ seu Franciæ Orientalis rex, qui, quamquam imperator numquam exstiterit, hoc tamen supremæ dignitatis titulo a nonnullis scriptoribus perperam decoratur. Verum quamvis ex his jam dictis privilegium Pontificium prolixius queat etiam interpolatum videri, non propterea tamen prorsus rejiciendum est. Etenim præter dictam periodum, atque insuper, ut secundum dicenda verosimilius apparet, archiepiscopi Mediolanensis titulum, quem Hilduino episcopo in subscriptionibus adjungit, nullam prorsus aliam præfert interpolationis notam. Hinc fit, ut saltem genuino, quod Pontifex* Gerardo
B *dedit, privilegio proximum appareat.*

queat, characteres tamen, quos Pontificio, per Gerardum obtento, rescripto

109 *Imo illud, periodo illa tituloque memorato resectis, privilegii seu rescripti genuini loco in reliquis omnibus habendum idcirco videtur, quod ei characteres, quos privilegio Pontificio per* Gerardum *obtento biographus attribuit, ad amussim quadrent. Secundum hunc enim (vide verba num.* 105 *huc transcripta) plures verosimillime, quod* Gerardus *a Stephano Pontifice impetravit, privilegium suis subscriptionibus signavere episcopi; quod sane prolixiori supra huc transcripto Pontificio privilegio optime quadrat. Huic enim ex dictis plures, etiam absentes, subscripsere episcopi. Adhæc biographus num.* 75 *sic scribit:* Ceterum prudens lector perspicacissimam hujus Viri Dei (*sancti* Gerardi) demiretur prudentiam, quanta videlicet ingenuitate in ejusmodi scripto (*privilegio Pontificio*) libertaverit hanc abbatiam, et qualem vel quantam subeat æterni anathematis pœnam, si quis temerario ausu, quod absit, infringere præsumat eam. *Fuerunt ergo secundum biographum anathemati, et quidem gravissimo, per privilegium Pontificium, quod a Stephano* Gerardus *impetravit, subjecti omnes, qui monasterii Broniensis immunitates infringere essent ausuri, seu, ut loquitur,* temerario ausu præsumpturi; *hoc autem iterum apprime quadrat prolixiori, quod supra integrum recitavi, Pontificio rescripto. In hoc enim*
C (*vide num.* 104) *Pontifex ita loquitur:* Excommunicamus, anathematizamus, damnamus omnes, qui horum quidpiam, quæ de immunitate et libertate Broniensis ecclesiæ et loci prælibata sunt, irritum fecerint vel infregerint.

biographus attribuit, optime sibi quadrantes habet;

110 *At vero in privilegio Pontificio breviori supra huc transcripto (vide num.* 102) *tantummodo hunc in modum Pontifex pronuntiat:* Postquam autem (Gerardus *abbas*) nobis hoc indicavit, provolutus pedibus nostris petiit, quatenus auctoritate Apostolorum Petri et Pauli maledicceretur omnis, qui de eodem monasterio (*Broniensi scilicet*) aliquid conaretur auferre. Adstantibus igitur episcopis et consentientibus, petitionem famuli Dei Gerardi Apostolica auctoritate firmari decrevimus. *Quibus verbis sane Broniensis monasterii immunitatum violatores anathemati a Pontifice expresse non subjiciuntur. Quod tamen secundum biographum fiebat in privilegio, quod a Pontifice Stephano impetravit* Gerardus. *Quapropter, cum etiam (qui tamen ex dictis alter est privilegii Pontificii per* Gerardum *obtenti character) nullus omnino episcopus privilegio breviori subscribat, nequit hoc, quod ex dictis interpolatum etiam videtur, esse genuinum, quod* Gerardus *impetrarit, privilegium Pontificium. Restat ergo, ut genuinum sit, aut saltem genuini loco habeatur privilegium prolixius. Quamvis enim tam hoc, quam brevius esse posset prorsus spurium, cum* D *tamen ex dictis privilegium prolixius genuino proxime accedat sibique characteres, quos privilegio Pontificio, per* Gerardum *impetrato, attribuit biographus, optime quadrantes habeat, illud prorsus esse spurium, minime admittendum apparet. Hinc adeo ego, factis, quas dixi, resectionibus, genuini loco habeo privilegium prolixius, hujusque puto, quod brevius est, dumtaxat esse compendium confectum ab aliquo, qui, cum in prolixiori monasterii Broniensis Pontificio privilegio nullas omnino præter diem inveniret notas chronicas, pro arbitrio suo supra memoratas assumpsit, quod has tempori dati a Pontifice privilegii accommodatas existimaret.*

Fuit autem a Stephano VII,

111 *Ita sane statuendum omnino apparet, cum eadem, ut jam supra dixi, fere omnia verba, quæ in privilegio breviori, in prolixiori etiam occurrant, idemque tam in hoc, quam in illo, signetur dati privilegii seu rescripti dies* v Kal. Maii, *nec ob jam dicta prolixius ex brevioris amplificatione concinnatum esse videatur. Verum, inquies, si genuini loco haberi debeat, quod supra huc transcripsimus, rescriptum seu privilegium Pontificium prolixius, consequens est ex jam ante disputatis, ut illud non a Stephano VIII, sed a Stephano VII, ac proin anno* 929 *vel altero ex binis seqq., quibus tribus annis hic S. Petri Cathedram tenuit, datum fuerit,* E *quod tam cum Vita edenda, quam cum Henrici Aucupis, Germaniæ regis, diplomate supra jam memorato infraque pluribus adhuc memorando pugnare videtur. Respondeo: Fuit sane, ut ego quidem reor, privilegium prolixius, quod, factis, quas dixi, resectionibus, genuini privilegii Pontificii per* Gerardum *obtenti loco habendum videtur, non a Stephano VIII, qui ante annum* 959 *S. Petri Cathedram non conscendit, sed a Stephano VII, Romano Pontifice, aliquo ex dictis tribus annis concessum. Etenim plures habet sibi subscriptos episcopos, hosque inter, ne omnes recenseam, Hilduinum Mediolanensem et Rotherum seu Rotgerum Trevirensem archiepiscopum, quorum nullus ad annum usque* 959, *quo primum Pontifex creatus est Stephanus VIII, vitam protraxit; et Hilduinus quidem, ut Saxius in episcopis Mediolanensibus docet, anno* 956 *ultimum diem clausit; Rotgerus vero, a nullo prorsus, quem sciam, scriptore antiquo ultra annum* 950 *vivis uspiam annumeratur.*

atque id quidem, ut verosimilius apparet, anno 929 concessum,

112 *Nequit itaque privilegium, quod Pontifex* Gerardo *concessit, a Stephano VIII esse concessum, ac proin hoc ei a Stephano VII datum indubie fuerit; atque id quidem, ut mihi equidem verosimilius apparet, Pontificatus ejus, cujus initium cum anno Christi* 929 *congruit, anno primo. Est enim ex dictis Benedicti, Metensis sedis episcopi, qui hac anno* 929 *sponte cessit, subscriptione signatum. Unde consequi videtur, ut serius, quam hoc anno datum esse non possit. Quamvis enim forte factum sit, ut Benedictus, qui ad annum usque* 940 *vitam protraxit, Metensis episcopi titulum, abdicata sede, adhuc retinuerit, hocque nomine diplomatibus subinde subscripserit, aut his, utpote oculorum usu* F *orbatus, nomen suum ab aliis apponi, jusserit, id tamen reipsa factum esse, parum admodum verosimile apparet. Verum, inquies, Hilduini, Mediolanensis archiepiscopi, subscriptione etiam signatur. Quapropter, cum hic, ut Saxius laudatus ex antiquissimis Mediolanensium archiepiscoporum Catalogis docet, ante annum* 951 *factus non sit Mediolanensis archiepiscopus, consequens est, ut nec ante hunc annum* Gerardo *impertitum fuerit a Stephano VII privilegium seu rescriptum. Respondeo: Hilduinus jam dudum, antequam ad sedem Mediolanensem promoveretur, ordinatus erat episcopus, seque in Italiam deinde receperat, uti idem Saxius ex pluribus antiquis scriptoribus recte docet. Fieri ergo potest, ut Hilduinus anno* 929, *utpote jam tum episcopus, privilegio, quod* Gerardus *impetrarat, Pontificio subscripserit, ejusque deinde nomini* Mediolanensis archiepiscopi *titulus, quod ad hanc sedem postea fuerit evectus, ab interpolatore fuerit adjectus. Et*

vero

A *vero hoc, quod ex his jam dictis factum esse potest, revera etiam factum esse idcirco puto, quod ante annum* 951 *datum esse debeat* Gerardo *a Stephano dictum privilegium, utpote sibi etiam habens subscriptum Rotgerum, Trevirensem archiepiscopum, qui ex dictis ultra annum* 950 *vitam non produxit. Itaque privilegium Broniense prolixius, quod a Pontifice Romano impetravit* Gerardus, *a Stephano VII atque id quidem anno* 929 *datum arbitror, simulque contendo, hanc opinionem meam nec ex Vita edenda, nec ex Henrici Aucupis diplomate certo falsam posse demonstrari.*

opinioque, quæ hoc statuit, nec ex iis,

113 *Rem sic ostendo : Biographus num.* 74 *sic scribit :* Amicus vero Domini (*sanctus* Gerardus) in omnibus et super omnia Broniensis cœnobii prospiciens utilitati, Broniensis monache, audi; audiens vero cave oblivisci : tametsi afforet ævo progressiori, non tamen duxit oneri Romam usque fatigari, quatenus, cujus fundator erat oratorii, devotus imploraret patrocinium summi Apostolorum principis Petri, atque ab ejus vicario satageret adipisci de rebus et libertate ejusdem monasterii authenticos apices confirmantis decreti. *Unicus hic Vitæ edendæ locus est, qui cum opinione nostra, qua Pontificium Broniense privilegium a Stephano VII datum statuimus, pugnare videtur; idcirco autem id*
B *videtur, quod secundum illum* Gerardus, *cum provectioris jam ætatis factus esset, Romam petierit, privilegiumque illud impetrarit;* Gerardus *autem sub Stephani VII Pontificatu seu anno* 929 *binisque sequentibus, quo is universam Ecclesiam moderatus est, provectioris ætatis nondum exstiterit, utpote ex dictis non citius, quam anno circiter* 890 *mundo natus. Verum biographus* S. Gerardum *tunc, cum Romam privilegii Pontificii impetrandi causa petiit, provectioris ætatis exstitisse, idcirco dumtaxat litteris prodere videtur, quod id a Sancto sub vitæ finem factum esse, existimarit. Etenim ubi num.* 73 *narravit, qui ille Broniensem abbatiam, a San-dionysiano monasterio redemptam, Faraberti, Leodiensis episcopi, tutelæ commendarit, Sancti iter Romanum exponit, proximeque post hoc refert, illum, cum mortem suam instare, divinitus didicisset, cœnobia omnia, quæ curæ suæ habebat, commissa, visitare voluisse. Farabertus ab anno* 947, *ut Ægidius in Additionibus aliique docent, ad annum usque* 953, *quo obiit, Leodiensem ecclesiam gubernavit;* Gerardus *autem secundum dicenda anno* 959 *vitam hanc mortalem cum immortali commutavit. Biographus ergo inter annum circiter* 950, *ut videtur, et annum* 959 *Romanum Sancti iter accidisse, putavit, hincque, ut apparet, illum, cum hoc suscepit, progressioris seu provectioris ætatis fuisse, in litteras misit.*
C *Verum, si iter illud a Sancto tunc fuisse susceptum, reipsa arbitratus est biographus, a vero certissime aberravit, idque ex iis, quæ ipsemet scribit, manifestum efficitur.*

quæ scribit Sancti biographus,

114 *Etenim, ut docet, in itinere illo* Gerardus *Broniensi suo monasterio privilegium supra sæpissime jam memoratum a Stephano, Romano Pontifice, obtinuit. Quapropter, cum nullus ab anno* 950 *ad annum usque* 959, *quo obiit* Gerardus, *S. Petri Cathedram occuparit Pontifex, cui fuerit nomen Stephano, consequens est, ut Sanctus iter Romanum, in quo privilegium a Stephano Pontifice obtinuit, ante annum* 950 *omni dubio procul susceperit. Si igitur biographus, ut verosimile apparet, idcirco dumtaxat, quod secus senserit,* Gerardum *tunc, cum Romam petiit, provectioris ætatis fuisse, scripserit, auctoritate illius, ut id credamus, moveri non debemus. Fac nihilominus a biographo res eo ordine, quo gestæ sunt, non narrari, ac proin ex eo, quod iter Sancti Romanum post rem, anno circiter* 950 *gestam, referat, consequens non esse, ut id post annum illum certo evenerit, nondum tamen hinc poterit confici, Pontificium privilegium a Stephano VIII, non autem a Stephano VII fuisse* Gerardo *concessum. Etenim in opinione nostra, secundum quam privilegium per* Gerardum *a Stephano VII, atque id quidem verosimilius anno* 929, *fuit impetratum, provectioris etiam ætatis tunc exstitisse potest. Statuimus quidem supra,* Gerardum, *cum monachum induit, viginti quinque circiter annorum fuisse; verum hæc, quam tunc habuit, ætas verosimilibus tantum, uti ex dictis satis liquet, conjecturis innititur, nec quidquam impedit, quo minus tunc etiam triginta quinque circiter annorum fuisse credatur. Quam ergo tunc Sanctus ætatem habere potuit, hanc illum reipsa etiam tunc habuisse, tantisper statuamus : fuerit, hac facta hypothesi, anno* 950 *quinquagenarius propemodum, ac proin, cum Broniensi monasterio Pontificium privilegium impetravit, provectioris ætatis exstitisse potest, etiamsi id a Stephano VII, qui anno* 929 *et binis sequentibus sedit, concessum fuisse statuatur.*

AUCTORE C. B.

nec ex diplomatis, quæ huc transcribuntur, Henrici Aucupis verbis,

115 *Quod si porro hæc displiceant, proindeque ex provectiori Sancti ætate, qua Pontificium privilegium per eum obtentum indicat biographus, esse illud a Stephano VIII, non autem a Stephano VII concessum, adhuc quisquam contendat, a biographo recedo, huncque, quod* Gerardus *junior gessit, eidem provectioris ætatis jam facto perperam adscribere, etiam contendo. Ita statuo, quod ob dicta, quidquid demum fuerit, Broniense Pontificium, quod* Gerardus *impetravit, privilegium a Stephano VII datum videatur. Nec est, cur quisquam miretur, me hic biographum erroris seu falsitatis arguere; hunc enim plus semel etiam alibi a veritate aberrare, quisque ex jam dictis*
E *et porro dicendis facile intelliget. Quod jam ad Henrici Aucupis, Germaniæ regis, diploma pertinet, prolixius hujus exemplar Miræus Codice Piarum donationum cap.* 30 *exhibet; in hoc autem hæc habentur :* Quia vero idem famulus Gerardus præsentiam domini Papæ in corde suo disposuit adire, et ad roborandam libertatem Broniensis ecclesiæ ab ipso privilegia vult expetere; mandamus * Patri nostro, summo Pontifici, ut traditionem, quam de eodem loco imperiali sanximus auctoritate, Apostolica confirmet benedictione, ut observatores nostræ præceptionis gratiam et misericordiam vitamque æternam a Deo consequantur; qui autem ex his, quæ prælibata sunt, quidquam irritum fecerit, vel infregerit, indissolubili anathematis vinculo constringatur, nisi resipuerit et pœnituerit, et ab abbate et fratribus veniam promeruerit, et de cetero emendaverit.

** i. e. significamus vel supplicamus*

utpote ab interpolatione verosimillime

116 *Quibus ex verbis consequitur, ut Henricianum, ex quo hæc desumpta sunt, diploma* S. Gerardo *fuerit concessum, antequam is Privilegium Pontificium obtinuisset. Quapropter cum diploma illud anno* 932 *datum fuerit, consequens est, ut Pontificium privilegium serius quam anno* 929 *aut altero e binis sequentibus per* Gerardum *a Pontifice fuerit impetratum, ac proin ut id a Stephano VII datum non sit. Legitima sane hæc est conclusio, nec quidquam huic*
F *posset opponi, si verba illa jam proxime recitata ad genuinum spectarent Henrici Aucupis diploma. Verum ab interpolatione, uti ex jam dicendis patescet, verosimillime sunt enata. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum* 932, *lib.* XLIII, *num.* 33 *sic scribit :* Heinricus rex, Auceps cognominatus, ejus loci (*monasterii Broniensis*) possessiones hoc anno (*rogatu* Gerardi *abbatis*) confirmavit. Ejus rei gratia Gerardus regem adiit Aquisgrani tum degentem, postulaturus, ut cœnobium, quod ipse ex hereditate propria in loco pagi Lomacensis, Bronio dicto, conversus nuper construxerat in honore sancti Petri Apostolorum principis et sancti Eugenii Toletani archiepiscopi et martyris, potestate regia tuendum susciperet, allodiumque et prædia, quæ jam dictus abbas nobilissimus eidem loco ad subsidia monachorum ibidem Deo servientium contulerat, immunitate regia dignaretur. Quod rex benigne annuit, rogatque insuper comitem Namucensem, in cujus ditione Bronium consistit, ut auxilium et opem suam eidem monasterio impendat, quo particeps secum exsistat ipsius ecclesiæ orationum. Cetera, quæ in hoc diplomate habentur (*loco scilicet supra a me recitato*) apud Miræum, ex aliis litteris adjecta videntur.

117 *Itaque secundum Mabillonium nihil in Henriciano*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B. *enatis, certo falsa esse probatur.*

riciano diplomate ad genuinum hujus textum pertinet præter ea, quæ his jam recitatis verbis comprehendit is scriptor, ac proin ex hujus opinione ab interpolatione natum est, quod in illo verbis supra num. 113 *huc transcriptis asseritur de* Gerardi *Romam petendi consilio, precationeque seu supplicatione directa ab Henrico rege ad Pontificem, ut, quod ille regia potestate sanxerat, hic apostolica auctoritate confirmaret. Et vero totum illud ab interpolatione natum esse, vel ex eo concludendum videtur, quod verba, num.* 113 *recitata, quibus comprehenditur, proxime sequantur in diplomate post clausulam, qua Henricus de Privilegio seu præcepto, quod dat, ita loquitur :* Et ut per succedentium temporum curricula verius credatur et attentius observetur, sigilli nostri impressione corroboravimus; *hujusmodi autem clausulæ in aliis diplomatibus non longior periodus, qualem verba illa num.* 113 *recitata exhibent, sed imperatoris, regis, principisve, a quo illa donantur, nomen soleat quam proxime aut certe paucis admodum dumtaxat interjectis, subjungi, uti apud Miræum, aliosque diplomatum collectores, atque id quidem in nonnullis ipsiusmet Henrici Aucupis diplomatibus, fas est videre. Adde periodum illam in eo, quo de agimus, diplomate locum tenere sibi minus accommodatum, uti illud attente consideranti facile innotescet. Quamvis porro*
B *ex solis jam dictis certum non fiat, totam illam, quæ memoratis verbis comprehenditur, ab interpolatione natam esse periodum, id tamen indubitatum propemodum mihi evadit partim quidem ex iis, partim vero etiam ex eo, quod ipsummet diploma, cui illa inseritur, verosimillime interpolatione sit corruptum, uti § sequenti dilucide ostendam. Ex dicta itaque periodo minime evincitur, diploma prius ab Henrico Aucupe, quam a Pontifice rescriptum* Gerardo *fuisse concessum, falsaque proinde non probatur nostra opinio, qua hoc Sancto nostro non a Stephano VIII, sed a Stephano VII datum statuimus.*

§ X. Quid de diplomate, quod Gerardo ab Henrico Aucupe fuit concessum, statuendum appareat.

Prolixius Henrici Aucupis diploma initio vitiatum est,

Diploma aliquod Gerardo *in monasterii Broniensis favorem ab Henrico Aucupe, Germaniæ rege, anno* 952 *fuisse concessum, apud eruditos in confesso est. Dubitandum etiam non apparet, quin hoc Henricus donationes monasterio illi a Sancto factas confirmarit, ipsumque cum his omnibus monasterium in tutelam regiam receperit, atque hoc quidem unicum esse apparet, quod dicto diplomate fecerit Henricus. Porro Miræus duplex hujus suppeditat exemplar;*
C *alterum quidem, quod est brevius, in Notitia ecclesiarum Belgii cap.* 52, *alterum vero supra jam laudatum, quod est prolixius, Codice piarum donationum cap.* 50. *Utrumque verosimillime vitiatum est. Quod ut probem, a prolixiori incipio. Hoc ita inchoatur :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Henricus divina favente clementia Romanorum imperator. *In illo ergo Henricus Auceps, Germaniæ rex,* Romanorum imperatorem *sese inscribit. Verum Henricus nec Romanorum imperator, uti inter omnes eruditos convenit, umquam extitit, nec hunc sibi titulum in Diplomatibus adscripsit. Miræus Codice donationum piarum cap.* 29, *pag.* 37 *exhibet Pactum Bonnense, inter Carolum Simplicem Franciæ et Henricum Aucupem Germaniæ reges initum; in hoc autem Henricus, non* Romanorum imperator, *sed* Francorum Orientalium rex *vocatur. Adhæc in Supplemento ad diplomata Belgica Miræi duo occurrunt alia Henrici Aucupis diplomata, quorum altero hic princeps cœnobium S. Maximini, Ordinis S. Benedicti, extra muros urbis Trevirensis anno* 950 *dotat, altero canonicis sæcularibus in Crispinio in Hannonia anno* 951 *benefacit : in ambobus autem hisce diplomatibus Henricus sese non* imperatorem, *sed* regem *dumtaxat appellat, idque tum in initio, tum in fine. Apud Henricum ergo in more positum non fuit, ut sese* Romanorum imperatorem *in diplomatibus suis nuncuparet; neque enim ullum, in quo hunc titulum usurparit, uspiam occurrit. Indubie ergo prolixius, quod Codice piarum donationum cap.* 50 *Miræus exhibet, vitiatum est diploma, idque ipso mox initio, quo is princeps præeminentem illum honoris titulum nomini suo adscribit.* D

dubiumque apparet, an, quæ deinde circa comitem Namurcensem habet,

119 *Nec initio tantum prolixius illud diplomatis exemplar vitiatum videtur, verum etiam, contra ac Mabillonius verbis supra recitatis facit, valde dubito, an ab interpolatione nata non sint verba omnia, quibus deinde in dicto diplomate Henricus Auceps precatur Namurcensem comitem, ut, quo ecclesiæ orationum secum particeps existat, auxilium suum et opem Broniensi monasterio impendat; idcirco autem ea etiam de re ambigo, quod verba illa sint hujusmodi, ut his, utpote viro honorato minime accommodatis, Henricus allocutus fuisse non videatur Berengarium, Namurcensem comitem, qui ipsemet diplomati subscripsit, quique proinde, cum hoc daretur, Henrico Aucupi verosimillime adfuerit. Ut de re ferre queat studiosus lector judicium, ipsa illa verba huc transscribo. Sic habent :* Præterea quia locus ille consistit in vicinia castri Namucensis, precamur comitem Namuci, sicut fidelem et amicum, ut particeps nobiscum existat ipsius ecclesiæ (*Broniensis scilicet*) orationum, et grates a Deo et laudem a nobis habeat, si tempus aut res expostulaverit, recta manu E et vero auxilio subministret ecclesiæ opem sui adjutorii. Si vero diabolica suasione incitatus excesserit, in aliquibus ecclesiam opprimens injuste, cum sit libera et res ipsius authentica, si ad nostram præsentiam fratres detulerint querimoniam, consulam eis et liberabo eos ab oppressione. *Erat Berengarius, Namurcensis seu Lomacensis comes,* Gerardo *ex dictis familiaritate et amicitia conjunctus, ut a monasterio, quod hic exstruxerat, non opprimendo, minis adigi non debuerit. Sunt adeo vel ex hoc verba jam recitata, quibus ab Henrico illum in finem Berengario minæ intentari videntur, interpolationis suspecta.*

quæque in diplomate breviori, quod huc transcribitur,

120 *Adhæc Miræus ex dictis in Notitia ecclesiarum Belgii cap.* 52 *brevius diplomatis, ab Henrico Aucupe in Broniensis monasterii favorem concessi, exhibet exemplar; hoc autem his verbis concipitur :* Henricus divina favente clementia... noverit omnium fidelium nostrorum solertia, venerabilem abbatem Gerardum nostræ regalitatis adiisse præsentiam, petiisseque, ut cœnobium, quod ipse ex hæreditatis suæ proprio in pago Lomacensi in loco, qui dicitur Bronium, conversus nuper construxerat, in honore S. Petri et S. Eugenii, Toletani archiepiscopi et martyris, potestate regia contuendum susciperemus, allodiumque et prædia, quæ jam dictus Abbas F seu Vir nobilissimus ad solatium inibi Deo servientium contulerat, in nostra protectione nostrorumque successorum deinceps consisterent. Nos vero justis petitionibus assensum præbentes, idem monasterium cum omnibus, quæ ad ipsum pertinent, in nostra tutela perpetuo conservandum suscipimus, et statuimus, ut Abbas ejusdem cœnobii omnia jura judiciariasque potestates in villa Bronii et in S. Laurentio, in Maisons in parte sua, quam habet, in villa Leubinas, in Montinio, et in Merendrech in parte sua, quam habet, in villa de Ermeton, in Fendeserta, in Romereias, in Manisia libere et potestative exerceat. Hæc autem sunt ingenuorum testium nomina. Richarius, Leodicensis ep., Richuinus Stratzburgis ep. Rotgerus Treveris ep. Benedictus Metensis ep. Comes Witbertus. Comes Berengarius. Comes Herimannus. Hilduinus notarius, vice Rotgeri archiepiscopi, recognovi. Data Nonis Aprilis anno Dominicæ Incarnationis D.CCCCXXXII. Indictione V. Regnante Henrico, rege glorioso, anno XIII. Actum Aquisgrani palatio.

non leguntur, ab interpolatione nata non sint;

121 *Tale est Henriciani diplomatis contractius apud Miræum exemplar, in quo, ut vides, nulla plane precationis, qua Henricus Auceps monasterium Broniense Berengario, Namurcensi comiti, commendarit, mentio occurrit. Unde fit, ut verba illa, supra recitata, quibus id ab Henrico factum innuitur, magis magisque*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *magisque fiant suspecta, putemque proinde ea verosimiliter in diplomatis Henriciani textum ab interpolatore esse intrusa. Quamvis enim, uti ex mox dicendis patescet, interpolatum etiam videatur diplomatis Henriciani exemplar contractius, unice tamen, quæ per hoc præstat Henricus Auceps, præstitisse hic, ut jam dixi, videtur diplomate, quod* Gerardo *in monasterii Broniensis favorem impertiit. Nec tantum hinc dubium apparet, an Henrici de comite Namurcensi verba ab interpolatione nata non sint; verum etiam, an idem dicendum non sit de verbis, quæ mox his e breviori Henriciani diplomatis exemplari recitatis,* libere et potestative exerceat, *in prolixiori exemplari proxime subduntur : sunt autem hæc :* Et in his locis et in omnibus, quæ possidet, concedimus et confirmamus ei bannum et justitiam, impetum et Burinam, ictum et sanguinem reperturum, pergum regium, fora, telonea, vicecomitatum, Wagaria, rectum et non rectum, vectigalia et quidquid pertinet ad judicatum, integritatem reipublicæ et incolumitatem, et campestria et silvestria jura, et mortimanus suas et abmatrimonia tam libere in sempiternum possideat, sicut Fundator ipsius loci, nobili prosapia exortus, ante conversionem
B suam possederat.

quod etiam de verbis aliis, quæ a diplomate breviori

122 Nec sit, qui præsumat injicere manus in servos et ancillas ecclesiæ, vel in homines cohabitantes in omni ipsius possessione; sed soli ecclesiæ liceat tractare pacifice de omnibus prædictis negotiis absque calumnia alicujus sive tyrannidis. Nec sit, qui contradicat huic nostræ regiæ constitutioni. Alioquin si quis in hoc obviaverit nostræ voluntati, noverit pro certo, sese graviter nostram incurrere offensam, et suspensum a gratia et benevolentia nostra. Successoresque nostros contestamur, conformes et coadjutores fore in hujusmodi stabilitione, ut imperatoria dignitate roborata, sine ruina, sine vacillatione, sine alicujus malæ incursionis offendiculo, perpetuum firma duret in ævum. *Hæc omnia a breviori Henriciani diplomatis exemplari etiam absunt, hincque partim est, cur secundum jam dicta ambigam, an in prolixius diplomatis exemplar ab interpolatore pariter non sint intrusa. Et vero quod ad illa pertinet, quæ ultimam periodum constituunt, illa vix non certo videntur ab interpolatione esse enata. Idcirco sic existimo, quod his Henricus successores suos contestetur, ut constitutionem suam, quo hæc* imperatoria dignitate roborata *perpetuo duret, confirmare velint; sic autem Henricus ad imperatoriam, qua deinde Otto, aliique ejus successores, Germaniæ reges, fulserunt, dignitatem alludat; quod ab Henrico in aliquo, quod concesserit, diplo-*
C *mate factum esse, minime apparet verosimile. Est adeo, ut mihi equidem apparet, ultima illa periodus verosimillime, ne dicam indubie, ab interpolatione enata, ac proin vel idcirco etiam verba, quæ illam proxime præcedunt, admodum saltem ejusdem nævi mihi videntur esse suspecta, etiamsi interim formulam exhibeant, qua Henricus possessiones immunitatesque Broniensi monasterio asserere potuerit.*

pariter absunt, dicendum videtur.

123 *Hinc porro jam fit, ut alia pariter omnia, quæ a breviori diplomatis exemplari absunt, pro genuinis Henrici Aucupis verbis habere vix ausim. Verbis num.* 119 *ex prolixiori diplomatis exemplari recitatis proxime etiam subjiciuntur hæc :* Hoc præceptum pro æterna remuneratione prædicto monasterio fieri jussimus, per quod imperamus, ut ea, quæ a præfato Gerardo ad sanctum locum, vel quæ deinceps a fidelibus Christianis eidem collata fuerint, fratres ipsius loci cum tranquillitate per secula firmiter habeant, teneant et possideant, et pro salute nostra atque stabilitate totius regni misericordiam Domini jugiter exorent. Et ut per succedentium temporum curricula verius credatur et attentius observetur, sigilli nostri impressione corroboravimus. *Reliqua fere hæc sunt e prolixiori diplomatis Henriciani exemplari verba, quæ præter ea, quæ jam supra huc transcripta sunt, a breviori ejusdem diplomatis exemplari etiam absunt; quamvis autem nullam notam præferant, ex qua in diplomatis textum ab interpolatore videantur intrusa, sintne tamen genuina Henrici verba, dubium mihi vel idcirco apparet, quod ex jam dictis reliqua pene omnia prolixioris exemplaris verba, quæ in breviori non occurrunt, ex aliqua, quam ex dictis præferunt, nota dubitationem ingerant, sintne ab Henrico Aucupe, an ab interpolatore profecta.*

AUCTORE C. B.

Interpolatum etiam apparet diploma brevius;

124 *Atque ita quidem, studiose lector, habes jam ea, ex quibus verosimillimum fit, prolixius diplomatis Henriciani exemplar esse in contextu interpolatum; id porro verosimillime etiam interpolatum esse in episcoporum, quam præfert, subscriptione, perspicuum fiet ex iis, quæ de breviori ejusdem Henriciani diplomatis exemplari disserere, jam nunc aggredior. Videtur et hoc, ut jam supra monui, vitiatum, atque id quidem interpolatione. Quamquam enim in contextu nullam certam atque indubitatam præferat interpolationis notam, id tamen cum prolixiori exemplari habet commune, quod tres exhibeat sibi subscribentes episcopos, quos ei subscripsisse aut etiam subscribere potuisse, verosimile non apparet. Episcoporum illorum primus est Richuinus,* Stratzburgis, *ut in diplomate scribitur, id est, Stratburgensis seu potius Argentoratensis episcopus, secundus Rotgerus, Trevirensis episcopus, ac tertius denique Benedictus, Metensis episcopus. Richuinus, ut in Episcopis Argentinensibus memoriæ prodit Fran-* E *ciscus Guillimannus, anno* 928, *trigesima Augusti e vivis excessit. Rotgerus, uti ex jam supra dictis liquet, ad annum usque* 930 *dumtaxat vitam protraxit. Benedictus seu Benno, Metensis episcopus, anno* 929, *uti supra jam docui, sedem abdicavit. Verosimile ergo non apparet, tres illos episcopos Henriciano diplomati, utpote quod anno* 932 *notatur emissum, subscripsisse aut etiam subscribere potuisse.*

quamquam enim episcopi, quos sibi subscribentes habet,

125 *At vero, inquiet nonnemo, laudatus Guillimannus eo ipso loco, quo Richuinum anno* 928 *obiisse scribit, fatetur, eum a Vimphelingo ad annum usque* 934 *vivis annumerari; quamvis autem id a Vimphelingo per errorem fieri affirmet, cum tamen hanc assertionem suam nullo plane antiquo documento probet, dubium est, illine potius, an Vimphelingo hic assentiendum sit. Adhæc tomo secundo Conciliorum Germaniæ, quæ Josephus Hartzheimius publici juris fecit, pag.* 601 *et sequenti occurrit concilium Erpfordiense, anno* 932 *celebratum; in hoc autem comparet* Rino, *Argentinæ civitatis episcopus, per quem Richuinus designari videtur; neque enim per illum designari Ruthardum, Richuini successorem, sat verosimile apparet. Quod vero jam ad Rotgerum, Trevirensem archiepiscopum, et Bennonem seu Benedictum, Mettensem episcopum pertinet, prior qui-* F *dem ultra annum* 930 *vixisse non videtur; verum ejus nomen sola forte librarii oscitantia in diplomate scriptum est pro nomine Ruotberti, qui ei proxime in sedem Trevirensem successit; posterior autem extra omnem quidem controversiam, uti jam supra dictum est, anno* 929 *sede abdicata, anno demum* 940 *rebus humanis est ereptus. Verum certum non est, hunc jam, sede abdicata, nullis amplius rescriptis, regiisque diplomatibus subscripsisse.*

ei forte subscribere potuerint,

126 *Etenim Frodoardus in Chronico de Bennone seu Benedicto sic scribit :* Anno Domini DCCCXXVII Benno dum in Alpibus eremiticam vitam duceret, electus est Mettensis episcopus, et post biennium a Mettensibus est excæcatus. Cujus immanis sacrilegii causa hæc synodus congregata omnes illius sceleris auctores excommunicavit, et Adalberonem loco ejus substituit. *Addit deinde ad annum* 929 *idem Frodoardus :* Bennoni quædam abbatia sustentationis tenore concessa. *Adhæc, ut Mabillonius Sæculo quinto Benedictino, parte prima in Bennonis seu Benedicti, Metensis episcopi, elogio docet, fuit hic apud Henricum Aucupem ob probatissimos mores, raramque vitæ sanctimoniam in amore simul et veneratione. Cum ergo Benno, postquam episcopatu cessisset, abbatia, ex qua viveret, fuerit donatus, sat verosimile apparet, episcopi Metensis titulum fuisse ei etiam servatum. Adhæc cum Henrico Aucupi fuerit*

ex

AUCTORE C. B.

ex dictis non parum in amoribus, factum esse potest, ut huic, sæpissime memoratum diploma in monasterii Broniensis favorem Gerardo *impertienti, casu forte præsens Aquisgrani adfuerit, eique, utut oculorum usu orbatus, nomen suum cum episcopi Metensis titulo inter testes fecerit adscribi.*

id tamen eos omnes fecisse, verosimile non apparet; nullum tamen

127 *Hæc sunt, quæ contra nos pro breviori Henriciani diplomatis exemplari vindicando queunt in medium afferri. Ad ea porro sic respondeo : Richuinum usque ad annum saltem* 932 *vixisse facile crediderim, hincque est, cur, cum supra de prolixiori Stephani Pontificis diplomate, cui Richuinus quoque subscribit, sermonem feci, nihil inde contra illud objecerim. Nolim etiam ex Rotgeri subscriptione pertinacius interpolationis insimulare alterutrum Henriciani diplomatis exemplar. Verum, utut sit, parum equidem verosimile apparet, Bennonem seu Benedictum diplomati, quod Henricus anno* 932 *Aquisgrani dedit, subscripsisse; Benno enim, sede sua anno* 929 *in concilio Duisburgensi abdicata, in Helvetiæ solitudinem, e qua ad episcopatum Metensem fuerat assumptus, iterum secessit, nec verosimile apparet, eum, utpote oculis orbatum, Aquisgranum deinde venisse. Videtur itaque tam brevius quam prolixius diplomatis Henriciani apud Miræum exemplar interpolatione a manu aliqua, quæ Henrici*
B *Aucupis ætate sit posterior, fuisse corruptum. Nolim tamen, quis hinc inferat, totum illud, quantum est, esse suppositilium, aut etiam, quod adhuc plus est, nullum umquam in monasterii Broniensis favorem diploma fuisse ab Henrico Aucupe* Gerardo *concessum. Quantumcumque enim tum brevius, tum prolixius Henriciani diplomatis exemplar fingatur interpolatum, utrumque tamen summa, ut videtur, pollet antiquitatis prærogativa. Unde fit, ut dubitandum non appareat, quin aliquod saltem olim, uti etiam ex dictis apud eruditos in confesso est, privilegium seu diploma, quo Broniensi monasterio faveret, Henricus Auceps contulerit; id autem iisdem fere verbis, quibus apud Miræum exemplar brevius, fuisse conceptum, mihi apparet vero non absimile.*

diploma Gerardo dedisse Henricum, inferendum inde non est.

128 *Sic apparet, quod in iis nihil omnino lateat, unde eadem non ab Henrico, sed ab interpolatoris manu ducere originem, merito possit argui. At vero cum eadem fere omnia, quæ in breviori, in prolixiori exemplari, ut ex utriusque collatione patescit, etiam occurrant, erit fortasse non nemo, qui contendat, ex hoc illud contractum esse eo modo, quo ex Stephani Pontificis rescripto prolixiori confectum esse brevius, supra statuimus. Ita forte, inquam, nonnemo contendet. Attamen, quo minus merito id contendi queat, facit ingens, quod utrumque casum distinguit, discrimen. Etenim privilegium Pontificium prolixius id-*
C *circo, quod ei, quos Sancti biographus assignat, characteres quadrent, factis paucis, quas memoravi, resectionibus, genuini loco dixi esse habendum, ac proin ex illo contractum esse brevius, quod characteribus illis destitutum invenitur. At vero nihil omnino occurrit, quo prolixius Henriciani diplomatis exemplar, factis item paucis resectionibus, genuini loco habendum esse pronuntiem, hujusque proinde, quod est brevius, compendium dumtaxat esse. Et quamvis nihilominus ex prolixiori contractum forsan sit brevius, id tamen certum non est; potest enim etiam prolixius ex brevioris amplificatione esse concinnatum. Alia porro non sunt, quæ de diplomate, ab Henrico Aucupe* Gerardo *in monasterii Broniensis favorem concesso commemorem, huicque proinde* § *finem impono.*

§ XI. Sanctus cellulæ sese includit, Cellense monasterium reformandum accipit, tempus, quo id factum sit.

Sanctus, ut hominum ad se venientium

Quod *viris rara virtutum ubertate præstantibus evenire nonnumquam solet, id etiam* Gerardo, *Broniensis monasterii jam abbati, evenit, ut, quamquam in suo monasterio ab hominum strepitu remotus soli Deo vivere desideraret, ingentem tamen hominum multitudinem virtutum suarum fama ad sese* D *continuo attraxerit. At vero Sanctus confluentis ad se populi strepitu a rebus cælestibus avocari impatiens, nec tamen ab episcopo, in cujus diœcesi versabatur, sese abbatis munere liberandum sperans, Prioribus electis, quibuscum ex S. Benedicti Regulæ præscripto onera sua partiretur, in sejunctam a monasterio, quæ Broniensi ecclesiæ adjacebat, cellulam, divinæ contemplationi solus ibi liberius vacaturus, sese recepit.* Vir vero Domini, *inquit num.* 33 *biographus,* Gerardus de bonis ad meliora contendens, et Broniense sanctuarium in cunctis provehere volens, clericorum, quam ibi prius locaverat, eliminavit conversationem, monastici Ordinis substituens religionem. Quibus cum aliquamdiu strenuissimi pastoris prioratu præfuisset, et confluentis illuc populi inquietudinem ferre non posset, neque ab episcopo, ad cujus diœcesim pertinebat, missionem impetrare speraret; Prioribus electis, cum quibus onera sua partiret, secundum quod domni Benedicti discretionis Regula jubet, remotiori cellulæ juxta ecclesiam se singulariter confert, quatenus ibidem divinæ contemplationi peculiarius vacare valeret.

strepitum evitet, sejunctæ a monasterio cellulæ

130 *Sanctus ergo, uti ex hisce biographi verbis liquet, sejunctæ a monasterio, quo hominum, ad eum assidue confluentium, strepitum evitaret, liberiusque Deo vacaret, cellulæ sese juxta ecclesiam Broniensem inclusit. Verum quo circiter tempore id accidit?* E *Quot annis, cum id fecit, e Dionysiano monasterio jam erat reversus? Nihil iterum, unde id utcumque determinem, suppeditat biographus. Præter verba enim, quæ jam proxime recitavi, quæque nullam plane subministrant notam chronicam, nihil prorsus, quod ad dictam* Gerardi *inclusionem spectet, memoriæ prodit. Alio ergo, ut quo hæc circiter tempore acciderit, qualicumque etiam modo definiam, recurrendum est. Sanctus ex dictis anno* 929, *ut verosimilius apparet, Romam profectus, privilegium ibi seu rescriptum a Stephano VII Pontifice in Broniensis monasterii a se conditi favorem obtinuit, hocque impetrato, Bronium haud multo post, ut dubitandum non apparet, est reversus. Porro illa voluntaria Sancti in sejuncta cellula inclusio non diu admodum post ejus ex Urbe reditum forte acciderit. Sic existimo, quod tunc ad virtutum, quo jam ante longe lateque fragrarat, odorem accessisse etiam prodigiorum famam, vero appareat non prorsus absimile.*

forte anno, uti ex biographo suspicari fas est,

131 *Suspicari saltem id fas est ex iis, quæ n.* 75 *et* 76 *suppeditat biographus, de Sancti ex Italia, quo ex dictis privilegii Pontificii impetrandi ergo fuerat profectus, in patriam redeuntis itinere faciens sermonem. Ibidem enim sic scribit :* Quid relatu F dignum divina virtus in eodem itinere fideli suo præstiterit, recolamus; ab urbe Roma prosperrime progressus, ad montem, qui dicitur Jovis, devenerat ipse Beatus. Cumque cum suis angusta carperet declivia montis, incaute gradiens unus e sagmariis (*id est, equis clitellariis seu sarcinariis jumentis*) sarcinatus lapidibus porphyreticis, quos ad sua Vir Dei transvehebat causa necessariæ venustatis, deorsum cecidit rotatus ad concava vallis. Quod molestissime ferentibus, qui conveniebant, comitibus, Gerardus *nihil motus* (*versus, quos hic iterum inepte interponit biographus, omitto*) accito quodam ex illis, quos dicunt Marones, (*horum notitiam dabo in Annotatis*) salva mercede, jussit, ut saltem sagmarii sarcinam perquireret continentem lapides. Ad hos siquidem magis deflectebat animum ob illud fortasse prolatum : Omne, quod est rarum, dignoscitur et pretiosum. Nam quis non exstinctum indubitanter crederet illum? Quis vel corpus ad terram integrum pervenisse autumaret, dum interpositis ubique scopulis discerpi in partibus potuisset? Requisitus autem, non solum vivus, verum etiam incolumis et illæsus repertus est cum lapidibus. Tunc patenter cunctis innotuit, quod ideo lædi non potuit, quia hunc in casu suo oratio Dei Viri portavit.

132 *Quod*

A 930 circiter sese includit.

132 *Quod ergo jumentum sarcinarium, pretiosis lapidibus onustum, e gravissimo periculosissimoque, quem narrat biographus, lapsu incolume fuerit servatum, totum id, qui* Gerardum *comitabantur, cælesti prodigio magnis hujus meritis patrato verosimillime adscripsere. Id sane ex posterioribus narrationis huc transcriptæ verbis colligendum videtur. Illi adeo in patriam reduces, stupendum illum eventum apud indigenas suos, ut verosimile apparet, pro miraculo passim celebrarint, hocque nomine longe lateque vulgarint. Fieri ergo potest, imo minime est vero absimile, reipsa etiam factum esse, ut tunc inde* Gerardus *non tantum noto virtutum cultu Sanctus, sed etiam prodigiorum fama thaumaturgus seu miraculorum patrator audierit. Cum ergo ex virtutum prodigiorumque fama fieri præcipue soleat, ut ad sese hominum confluxum Sancti attrahant, forte tunc, ut vero apparet non absimile, ad Sanctum in Broniensi suo monasterio rebus cælestibus unice vacare desiderantem frequens hominum factus fuerit concursus; ille autem, ut hunc evitaret, sejunctæ a monasterio cellulæ sese incluserit. Quapropter cum Sancti ex Italia reditus, uti ex jam dictis facile intelliges, anno* 929 *verosimilius acciderit, fuerit forte dicta jam Sancti in sejuncta a monasterio cellula inclusio anno circiter* 930 *aut altero e binis sequenti-*
B *bus peracta; neque enim eam etiam eo ipso anno, quo Roma redierat, factam esse, facile crediderò. Utut sit, ex jam dictis et porro dicendis quisque haud difficulter colliget, forte nec diu ante, nec diu post annum* 930 *factum esse, ut Sanctus cellulæ sese incluserit.*

Ad monasterium Cellense reformandum evocatur;

133 *Qui porro in hac Sanctus vixerit, quæ virtutum opera exercuerit, queis pœnitentiæ exercitiis corpus macerarit, diserte non exponit biographus; rigidum tamen admodum ibidem duxisse* Gerardum *vitæ genus, satis indicat his, quos verbis num.* 129 *recitatis de Sancto proxime subjungit, tribus versiculis. En illos :*

Qualiter hic vixit, quisnam depromere possit?
Hostia fit moriens, nec non et victima vivens,
Victima viva Deo, revera mortua mundo.

Adhæc Sanctus, uti etiam ex biographi verbis, quæ hos versiculos proxime præcedunt, colligitur, totum sese in sua cellula divinæ contemplationi addixit. In eam quippe, uti illis ait biographus, sese receperat, ut ibidem divinæ contemplationi peculiarius vacare valeret. *Verum nescio, an Sancto diu admodum in amico illo sibi secessu licuerit morari. Mabillonius quidem in Observationibus, ad Vitam prævviis affirmat,* Gerardum per aliquot annos *cellula Bronii consedisse inclusum; verum hanc assertionem*
C *suam nec ex biographo nostro, nec ex aliis probat scriptoribus antiquis. Utut sit, cellulam suam Sanctus seu amicum illum sibi secessum non prius deseruerit, quam cum Cellense S. Gisleni in Hannonia monasterium reformandum accepit, si modo biographo nostro fides sit. At vero an certam is hic fidem mereatur, dubitari idcirco potest, quod, uti ex dicendis facile colliges, adversantem sibi habeat apud Mabillonium Sæculo* II *Benedictino Rainerum; utri autem assentiendum sit, nemo facile definiat. Utut interim sit,* Gerardus *sive adhuc moraretur in cellula, cui sese incluserat, sive jam ea esset egressus, ad Cellense in Hannonia monasterium reformandum a Gisleberto, Lotharingiæ duce, cum jam aliquamdiu e Dionysiano monasterio redisset, arcessitur. In tempus, quo Sanctus ad onus istud invitatus fuerit, mox inquiram. Occasionem, quares evenerit, prævie expono.*

occasio, qua id

134 *Olim Sanctus Gislenus ad Hainam Hannoniæ fluvium in loco, qui* Ursidongus *vocabatur, monasterium extruxerat, in eoque monachos locarat. Verum, ut Rainerus lib. de S. Gisleni miraculis apud Mabillonium Sæculo* II *Benedictino docet, monachis per bellorum tempestates inde pulsis, Stephanus, Cameracensis episcopus, corpus S. Gisleni, oblivioni jam datum, de terra levarat cultuique debito restituerat, constitutis etiam clericis seu canonicis, qui illud diu noctuque sedulo religioseque custodirent.*

AUCTORE C. B.

Erat id sane a Stephano pie admodum laudabiliterque factum. Verum clerici illi seu canonici prava, quam ducebant, vita indignos sese, qui sacrum illum thesaurum sibi commissum custodirent, omnino reddebant. Pravos horum mores Rainerus mox laudatus apud Mabillonium lib. citato num. 6 *docet his verbis :* Cum respirare cœpissent prius vastati (*per Normannos scilicet*) populi, qualicumque modo ipsum locum, Cellam vocatum, requietionis S. Gisleni temere ingressi sunt canonici, qui enormi more vivere gaudentes, conjugiis adhærentes, sæcularibus negotiis se implicantes, famulatum almi confessoris, quem cum religiositate gerere debuissent, erant dehonestantes : quia majorem sollicitudinem capiebant de sua familia nutrienda, quam de dominica ecclesia decoranda. Ipsum etiam corpus S. confessoris Gisleni per quæque loca deportabant, et quidquid pro oblatione ad feretrum ejus circummanentium fidelium largitas conferebat, non ecclesiæ instrumentis dabant, sed ad proprios usus furtim retinebant. Quæ res sæpe miris modis dignitatem prædicti confessoris offendebat, nec taliter famulantium consuetudinem approbabat.

factum sit.

135 *Ab hac narratione, qua Rainerus pessimos dictorum clericorum seu canonicorum mores exponit, non multum dissonat noster biographus. De iisdem enim num.* 43 *hæc memoriæ prodit :* Orato- E
rium habebat et hodie habet beatus Gislenus in mansionili, qui a quibusdam Cella, a quibusdam vero dicitur Ursidungus : quo in loco in famulitium ejusdem Sancti aliquot deputati mansitabant clericuli, Regularis disciplinæ prorsus ignari : et non, ut hodie sunt canonici, sed erant sicut matricularii, qui partim rei familiaris coacti necessitate, partim morbo laborantes philargyriæ, sacrosancta almi confessoris membra scapulari superposita libitinæ, consueverant per plateas vicosque cantitando, quin potius mendicando circumferre. *Matricularii olim vocabantur ii, qui* canoni (*vide Thomassinum tom. I de Veteri et Nova Ecclesiæ Disciplina lib.* III, *cap.* 9, *num.* 1) seu matriculæ Ecclesiæ adscripti erant, tamquam beneficiarii, quibus canon seu dimensum, *unde viverent,* dispensabatur; *erant quippe, ut Cangius in Glossario docet, pauperes seu inopes. His haud dubie, memoratos canonicos seu clericos hic assimilat biographus, dum de iis* (*vide verba mox recitata*) *in Gisleniano monasterio tunc commorantibus sic scribit :* Non, ut hodie sunt canonici, sed erant sicut matricularii. *Verum hæc hic obiter annotasse sufficiat; quod pertinet ad Raineri cum biographo nostro circa pravos canonicorum Cellensium mores assensum, a me mox assertum, hic vel ex solis utriusque scriptoris illius,* F
quæ jam recitavi, verbis inter se collatis, non potest non unicuique fieri perspicuus. Occasionem adeo, qua Sanctus Gislenianum in Hannonia monasterium reformandum accepit, pergo exponere. S. Gislenus contra memoratos canonicos, qui corpus ejus custodiendum acceperant, quique illud lucri causa quaquaversum circumferebant, justissima indignatione commotus Gisleberto, duci Lotharingiæ, quæ tunc Hannoniam, Brabantiam aliasque hodierni Belgii regiones complectebatur, in somnis apparet, eumque, ut Gerardo *Gisleniani monasterii curam imponat, serio admonet. Admonitioni paret Gislebertus,* Gerardumque *eo impellit, ut Cellensis monasterii curam, licet invitus, in sese suscipiat.*

et tempus. Hoc, quod

136 *Ita tum biographus noster, tum etiam Rainerus laudatus dilucide testatur; verum mirum est, quantum in rei adjunctis narrandis invicem discrepent. Perspicuum id fiet ex iis, quæ infra dicturus sum. Discutio nunc, ut facturum me spopondi, quo circiter tempore Sanctus monasterium Cellense reformandum acceperit. Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XLIII, *num.* 61 *de tempore, quo* Gerardus *reformandum accepit Cellense monasterium, seu, quod idem est, de tempore, quo hoc ille reformavit, sic scribit :* Winchantius id factum putat anno DCCCCXXXI. At paullo serius id videtur accidisse, attamen ante annum ejus sæculi tricesimum

septimum,

AUCTORE C. B.

septimum, quo decessit Gislebertus, ejus renovationis auctor; at non ante annum tricesimum-tertium, quo Artaldus Remorum Pontifex ordinavit Fulbertum, Cameracensis ecclesiæ præsulem, cujus etiam auctoritate hæc mutatio facta est. *Ita Mabillonius, cui hic partim assentiendum, partim dissentiendum existimo. Ac primo quidem, quod ait, paullo serius quam anno* 951 *reformatum videri Cellense in Hannonia monasterium, ei hac in re non illubenter assensum præbuerim.* Gerardus *enim post suum e Dionysiano monasterio egressum, qui ex dictis anno* 928 *verosimilius accidit, temporis spatium, triennio majus, monachis in clericorum locum substituendis apteque formandis, itineri Romano pro privilegio pontificio supra memorato impetrando, vitæque solitariæ in cellula a monasterio sejuncta ducendæ verosimillime impenderit, ac proin serius quam anno* 951 *monasterium Cellense reformandum acceperit.*

fundamentis, quæ assignat,

137 *At vero, quod ait, id ante annum sæculi decimi trigesimum septimum factum esse, pro vero quidem, uti infra probabo, admittendum apparet; verum non eo, quo ait, fundamento, a morte Gisleberti, quæ anno* 937 *acciderit, repetito. Gislebertus enim non anno* 937, *sed biennio tantum post vitam infelici exitu terminavit. Docet id apud Bouquetum*
B *tom. VIII Scriptorum Chronicon Augiense; cui accedunt Frodoardus in Chronico, aliique scriptores bene multi, nec ullum invenire quivi, qui cum Mabillonio infelicem Gisleberti obitum anno* 937 *innectat. Porro, quod affirmat,* Gerardum *non reformasse Cellense monasterium ante annum sæculi trigesimum tertium, quod ante hunc annum Fulbertus, Cameracensis ecclesiæ præsul, cujus etiam auctoritate mutatio illa facta fuerit, ab Artaldo, Remorum antistite, ordinatus non fuerit episcopus, id equidem, quamquam ex dicendis ante annum illum* Gerardus *monasterium illud verosimilius non reformarit, admittendum idcirco non apparet, quod dubium sit admodum, primo quidem an, Fulberto episcopo juvante, monasterium Cellense Sanctus reformarit; deinde vero etiam, an Fulbertus non serius, quam anno* 933 *episcopus fuerit ordinatus. Baldericus in Cameracensi et Atrebatensi Chronico lib.* I, *cap.* 68 *de Stephano, proximo in sede Cameracensi Fulberti decessore, sic scribit:* Hic... clausit diem anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXXXIV. III Idus Februarii. *Scribit quidem Frodoardus Fulbertum anno* 933 *ab Artaldo, Remensi metropolitano, episcopum fuisse ordinatum. Verum hic scriptor annos forte a Paschate numerare incipit, sicque a Balderico, qui Stephanum, Cameracensem episcopum, anno* 934, *mense Februario obiisse scribit, non dissentit; quod*
C *si vero annos a Nativitate Domini, ut verosimilius est, inchoet, a Balderico dissentit quidem; verum hic non minoris auctoritatis est, quam Frodoardus, ac proin dubitandum nihilominus est, an non serius, quam anno* 933 *Cameracensis episcopus creatus fuerit Fulbertus.*

perperam superstruit Mabillonius,

138 *Quod jam pertinet ad posteriorem Mabillonii assertionem, qua Fulbertum, Cameracensem episcopum, ad Cellense monasterium reformandum concurrisse indicat, non video etiam, qui hæc sufficienter queat probari, si scilicet etiam de inchoata per Fulbertum reformatione debeat intelligi, uti reipsa intelligi videtur a Mabillonio. Etenim, dato etiam, Fulbertum (quod tamen ex jam dictis est dubium) anno* 933 *episcopum Cameracensem fuisse ordinatum, nondum tamen hinc erit consequens, ut ejus auctoritate Cellense S. Gisleni monasterium reformare primum cœperit* Gerardus: *nihil quippe, uti ex dicendis patescet, impedit, quo minus id Sanctus anno uno aut forte etiam altero, cum Stephanus, proximus Fulberti decessor, in vivis etiam esset superstes, fecisse credatur. Adhæc nihil plane in antiquis scriptoribus monumentisve occurrit, quod monasterii Gisleniani reformationem sub Fulberto locandam, utcumque probet. Itaque Mabillonius verbis supra recitatis neutrum eorum, quæ probare intendit, recte probat, quamvis interim præfatum monasterium indubie ante annum* 937, *nec forte tamen ante an.* 933 D *reformarit* Gerardus, *uti nunc ostendere aggredior. Certum est,* Gerardum *prius Gislenianum reformasse monasterium, quam ad Arnulphum Magnum, Flandriæ comitem, fuisse arcessitum. Liquet id ex tota biographi nostri narrationis serie, nec ab ullo vocatur in dubium. At vero ex infra dicendis* Gerardus *si non citius, certe non serius quam anno* 937, *ad Arnulphum Flandriæ comitem vocatus accessit. Ante hunc adeo annum Cellense S. Gisleni monasterium reformarit. Ac sic quidem, ante quem annum Cellense monasterium reformarit Sanctus, sat solide probatum habemus; verum multum abest, ut id Sanctum non fecisse ante annum* 933, *æque solide probari queat.*

inter annum circiter 932 *et* 937 *locandum videtur.*

139 *Quamvis enim secundum dicta verosimile sit, Sanctum, e monasterio Dionysiano egressum, tres amplius annos vitæ solitariæ rebusque Broniensis monasterii componendis impendisse, id tamen certum atque indubitatum non apparet, ac proin pro Gisleniani monasterii per* Gerardum *reformatione non ante annum* 933 *locanda nihil inde sat solidi habetur. Quod si certum foret,* Gerardum *jam tum, cum Cellense monasterium reformandum accepit, pluribus in Lotharingia abbatis nomine præfuisse cœnobiis, posset hinc sat validum pro Cellensis monasterii reformatione non ante annum* 933 *figenda* E *argumentum confici. Etenim verosimile neutiquam apparet,* Gerardum, *triennio tantum aut forte etiam biennio dumtaxat e S. Dionysii cœnobio egressum, plurium jam tum cœnobiorum curam gessisse, abbatemque iis præfuisse. Verum dubitandum videtur, fueritne jam tum Sanctus plurium monasteriorum abbas, cum Cellense S. Gisleni cœnobium reformandum accepit. Pro opinione id neganti stat Sancti biographus; pro affirmanti vero Rainerus, supra laudatus, qui S. Gisleni Vitam, ejusque miracula ad posteritatis memoriam transmisit. Potiusne Rainero, an biographo assentiendum hic sit,* § *sequenti discutio, cumque ex ibidem dicendis verosimilius appareat,* Gerardum *non prius plura Lotharingiæ monasteria gubernasse, quam Gislenianum reformasse, ex monasteriis, quibus* Gerardus *in Lotharingia abbas præfuerit, nihil quoque roboris acquirit opinio, quæ non ante annum* 933, *ac proin inter annum* 932 *et annum ex jam dictis* 937, *Cellense monasterium a* Gerardo *reformatum statuit. Hæc itaque unice idcirco verosimilior mihi apparet, quod, antequam id reformandum acceperit Sanctus, quatuor ut minimum annos monasterii Broniensis recens conditi rebus componendis impendisse videatur. Ceterum biogra-* F *phus noster num.* 44 *tradit, Cameracensem episcopum tunc, cum* Gerardus *Cellense monasterium reformavit, exstitisse Thiedonem; verum id a vero certissime est alienum, cum Thiedo Cameracensem cathedram, uti inter omnes convenit, non obtinuerit ante annum* 964, *quo jam dudum* Gerardus *e vivis excesserat.*

§ XII. An Sanctus jam tum, cum monasterium Cellense reformandum accepit, pluribus Lotharingiæ seu regni Lotharii monasteriis abbas præfuerit, et an umquam tum in hoc, tum in Franciæ regno plura cœnobia gubernarit.

Gerardus, cum Cellense monasterium reformavit, erat

Mire in narrandis adjunctis, quæ Cellensis monasterii reformationem, a Gerardo *factam, comitata sunt, dissonare invicem Rainerum, qui S. Gisleni res gestas miraculaque conscripsit, et Sancti nostri biographum,* § *præcedenti jam innui. At vero quam id ad amussim veritati congruat, ex hoc* § *patescet, quo præcipue inquiritur, an* Gerardus *jam tum, cum Cellense monasterium reformandum accepit, pluribus aliis monasteriis fuerit præfectus. Secundum biographum nostrum (adi num.* 41 *et sex sequentes) Gislebertus, Lotharingiæ dux, in somnis a S. Gisleno admonitus, mittit, qui* Gerardum, *ut Cellensis monasterii*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *nasterii curam accipiat, serio invitent; hic vero, quamquam gravate admodum, invitantes tandem ad Cellense monasterium sequitur, uni tantum antea Broniensi monasterio præfectus. Verum secundum Rainerum Gislebertus, in somnis a S. Gisleno admonitus,* S. Gerardum, *jam multorum cænobiorum patrem, Cellensis monasterii præfecturam ut etiam suscipiat, exorat in publicis provinciæ comitiis, ad quæ Dionanti habenda etiam Sanctus convenerat. Quæ sane posterior Raineri narratio a priore biographi plurimum dissonat; ut autem hæc et illa sese inter queant in ipsismet fontibus suis commodius conferri, sicque, quantum invicem discrepent, observari, Raineri narrationem ex Sæculo* II *Benedictino Mabillonii huc transcribo.*

secundum Rainerum, cujus hic datur

141 *Post verba num.* 134 *huc transcripta ita prosequitur Rainerus:* Quadam... nocte suprafato duci (*Lotharingiæ nempe*) Gisleberto in somnis visus (*S. Gislenus*) apparuit, quem talis petitionis voce admonuit : Da mihi scutum unum, cujus protectione muniatur habitaculum meum, quia omnibus diripientibus pateo ad ruinam, nec sentio damnatus advocationem aliquam. Duci autem interroganti, quem scutum habere optaret, dedit almus Gislenus responsum, quod Gerardum abbatem vellet, qui multas abbatias regens in ipsis diebus, probabilis
B vitæ habebatur non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Tunc dux curam gerens hujus rei, conventum principum statuit ad placitum tenendum apud portum Dinant vigore præcepti sui. Cum igitur hora statuti temporis ad jussionem ducis convenirent satrapæ, adfuit etiam inter eos Gerardus abbas, bonæ memoriæ, ad quem cœpit dux hujusmodi sermonem facere : Vos ex imperiali edicto quamplures abbatias regitis, quæ, donante Deo et vestra solerti dispositione possessionibus abundant multis et servientibus Deo placitis : sed necessitas poscit, quod confractum solidare, et quod decidit, in melius roborare. Est quædam abbatia in honore primatum Apostolici Ordinis, videlicet Petri et Pauli, nec non sancti confessoris Gisleni fundata, vocabulo Cella appellata, quæ sub regimine domini nostri imperatoris est cum multis aliis computata, sed pro culpis nostris hactenus neglecta : quam caritativi antecessores de rebus ad se pertinentibus construxerunt, sed mutato per seditionem sæculi monachorum ordine, qui ibi quondam famulabantur, nunc clericorum turpem vitam illic ducentium manus ad nihilum trahunt.

narratio, pluribus aliis monasteriis præfectus; contrarium tamen tradit

142 Quam, precor, ut ad vos recipiatis, et secundum institutionem vestri ordinis transmutetis, ejectis inde voracibus clericis. Quod præceptum primo abbati visum fuit difficile pro multis aliis abbatiis, quas habebat gubernare; sed potius ea
C consilio ceterorum principum sibi comparium rogatus non sprevit ducis petitionem implere, sicque locum illum recepit ad sese, quem, dum vixit, non neglexit, quantum potuit, amplificare. *Hactenus Rainerus. Confer nunc hæc ejus verba cum verbis, quæ biographus num.* 41 *et sex sequentibus, supra jam assignatis, exhibet, videbisque, quantopere duo hi scriptores invicem dissentiant, atque id quidem præsertim ex eo, quod secundum Rainerum, at non item secundum biographum,* Gerardus *tunc, cum Cellense S. Gisleni monasterium reformandum accepit, pluribus aliis monasteriis abbas præfuerit. Verum utri hic assentiendum est potius? Rainerone, an Sancti biographo? Rainerus, Cellensis in Hannonia exstitit monachus, jussuque Rathbodi, Cellensis abbatis, anno millesimo quadragesimo secundo, uti in Annalibus Hannoniæ cap.* 17 *docet Vinchantius, vita functi, novam de S. Gisleni gestis miraculisque lucubrationem elaboravit. Liquet id ex ipsiusmet Raineri dedicatoria ad Radhbodum abbatem Cellensem epistola, quam Mabillonius Sæculo* II *Benedictino in Observationibus ad S. Gisleni Vitam præviis num.* 2 *ex Ms. Gisleniano codice in medium adducit. Sunt ergo Sancti nostri biographus, utpote qui ex dictis ante annum sæculi undecimi sexagesimum secundum lucubrationem suam de* Gerardo *adornarit, et Rainerus, Vitæ et Miraculorum S. Gisleni scriptor, auctores coævi; imo ambo eodem circiter tempore alter* S. Gerardi, *alter S. Gisleni Acta, litteris sunt complexi, ut adeo neuter ex ætatis prærogativa majorem sibi fidem conciliet.*

AUCTORE C. B.

biographus; quamvis autem non sit, cur

143 *Attamen Sancti nostri biographus scripserit non nihil serius, quam Rainerus, si hujus ille lucubrationem, quemadmodum Mabillonius in suis ad* Gerardi *Vitam Observationibus præviis ac deinde in Annotationibus suspicatur, sibi prælucentem habuerit. Verum hoc mihi admodum dubium videtur. Id enim Mabillonius suspicatur dumtaxat ex his, quæ biographus num.* 52 *suppeditat, paucis verbis :* Qualiter autem sacrilegos (*eos designat, qui corpus S. Gisleni furto abstulerant*) examinando discusserit antistes Cameracensis, quibusve (ut par erat) lege synodali convictos excruciaverit modis, non est nostræ narrationis, ut remur, exponere vobis, præsertim dum id dilucident ipsius gesta, si serio sapere vultis. *Verum per Gesta, quæ hic laudat biographus, intelligenda mihi non videtur Raineri de S. Gisleni Vita et Miraculis lucubratio. Etenim secundum Gesta seu Acta, quæ verbis mox recitatis laudat biographus, Malbodienses, S. Gisleni corporis raptores, examinati fuere a Cameracensi episcopo, atque ex lege synodali convicti; id autem a Cameracensi episcopo factum fuisse, Raineri lucubratio non* E *prodit. Hac enim Rainerus nihil omnino, quod huc facere possit, de Cameracensi episcopo scribit præter hoc :* Venit accedens usque ad castellum Malbodiense, stansque foris intromisit, qui dicerent majoribus natu : Reddite, quæso, fratres ac sorores, almi vatis Gisleni corpus, ut suo a Christo dato restituatur loco; sin secus excommunicabo, ne quis in hoc Missas nec alia Dei obsequia celebret. Quod audientes Malbodienses, licet coacti, paruerunt tamen episcopo : *ubi nullum plane verbum de examinatis convictisque criminis seu furti a Cameracensi episcopo Malbodiensibus.*

ob ætatis prærogativam,

144 *Per Gesta ergo seu Acta, quæ laudat biographus, intelligenda mihi non videntur S. Gisleni Miracula per Rainerum conscripta, sed quæpiam alia hujus Sancti gesta, quibus, qui Cameracensis episcopus Malbodienses examinarit, ablati corporis S. Gisleni convicerit, excommunicationisque interminatione ad restitutionem compulerit, fuerit expositum; neque enim a biographo, ut Malbodienses a Cameracensi episcopo fuisse examinatos criminisque convictos doceat, laudari existimo Opus, in quo ea de re nullum prorsus verbum invenit. Itaque, cum ex dictis Raineri lucubratio biographo nostro non præluxerit, non est etiam, cur hic post illum scripsisse credatur. Imo vero eodem circiter tempore* F *ambos illos scriptores, Rainerum scilicet de Gisleno, et biographum nostrum de* Gerardo, *lucubrationes suas concinnasse, verosimillimum existimo. Etenim ex dictis Rainerus, jubente Rathbodo, Cellensi abbate, S. Gisleni Gesta et Miracula litteris est complexus; Rathbodus autem, uti ex Vinchantio supra laudato Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. III, col.* 92 *docent, Cellensi S. Gisleni abbatiæ ab anno* 1037 *ad annum usque* 1042 *abbas præfuit. Unde consequitur, ut Rainerus vel anno* 1037 *vel aliquo e quinque sequentibus suam de S. Gisleno lucubrationem adornarit. Quapropter cum ex supra dictis biographus noster* S. Gerardi *Vitam anno* 1038 *circiter, ut verosimilius apparet, litteris mandarit, consequens est, ut ambo hi scriptores lucubrationes suas eodem circiter tempore elaborarint.*

plus uni hic, quam alteri deferatur,

145 *Non est ergo, cur ob ætatis prærogativam plus uni hic, quam alteri deferatur. Verum nihilne etiam aliunde occurrit, unde unus potius, quam alter, fidem hic mereatur? Biographus ex dictis num.* 44 *ea tradit, ex quibus consequens est, ut* Gerardus, *Thiedone Cameracensem ecclesiam moderante, Cellense S. Gisleni monasterium reformandum acceperit; quod cum ex dictis etiam a vero certissime alienum sit, est sane, cur hac in re biographi fides fiat utcumque suspecta. Utut tamen id ita sit, nescio nihilominus, an non præstet biographo nostro subscribere,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

scribere, secundum quem Gerardus *tunc, cum ad Cellense S. Gisleni monasterium accessit, uni dumtaxat præfuit Broniensi cœnobio. Etenim Sanctus in diplomate Henrici Aucupis, supra jam studiose expenso, quod anno* 932 *datum notatur,* Broniensis cœnobii Abbas *dumtaxat vocatur, nec aliorum cœnobiorum, quibus tunc præfuerit, ulla fit mentio. Anno igitur* 932 *soli, ut apparet, Broniensi monasterio abbas præfuit. Quapropter, cum non diu admodum post, ut plerique autumant, Cellense monasterium reformandum acceperit, verosimile potest videri, eum nec tunc pluribus monasteriis præfuisse abbatem. Adhæc, si quibus tunc monasteriis, præterquam Broniensi, præfuerit Sanctus, in Lotharingia seu regno Lotharii, quod omnes circa Mosam, Scaldis partem, Sabim, Mosellam et cis Rhenum provincias complectebatur, sita illa fuere; jam vero, cum Giselbertus seu Gislebertus Lotharingiæ dux seu gubernator exstiterit, ut eaque supremam fere principis potestatem etiam usurparit, verosimile potest videri, Sanctum, si quibus umquam in Lotharingia monasteriis, præterquam Broniensi præfuit, fuisse illis a Gisleberto præfectum, ac proin non citius hoc accidisse, quam cum jam Cellensi monasterio ab eodem Gisleberto, ut* B *id faceret, divinitus monito, fuisset præfectus.*

biographo tamen potius assentiendum videtur.

146 *Aliud non occurrit, quod adstipulari queat biographi nostri narrationi, secundum quam* Gerardus, *cum Cellense S. Gisleni monasterium adivit, uni Broniensi monasterio abbas præfuit. Res est sane perquam implexa, nec, quantocumque studio ac labore impenso, quidquam invenire quivi, ex quo etiam certum esse possit, non præfuisse Sanctum pluribus monasteriis, cum Cellense reformandum accepit. Itaque, id quidem verosimilius autumo, nec tamen aliorum, qui contrarium sentiunt, opinionem penitus rejicio. Porro Rainerus verbis num.* 141 *huc transcriptis indicat, Sanctum monasteriis, quibus in Lotharingia præfuerit, fuisse ab imperatore præfectum. Per imperatorem hic haud dubie Henricum Aucupem, qui ab anno* 919 *ad annum usque* 936 *Germaniæ regnum tenuit, vel Ottonem Magnum, postea imperatorem, designat; quamvis autem neuter, quamdiu* Gerardus *in vivis fuit superstes, imperator exstiterit, imperatorem tamen vocat, more apud plures alios scriptores usitato, qui etiam Henricum Aucupem, licet numquam imperator exstiterit,* imperatorem *appellant. Utut sit, apertissime sane Rainerus indicat,* Gerardum *monasteriis, quibus in Lotharingia hic præfuerit, ab imperatore seu supremo Lotharingiæ domino fuisse præfectum; verum id ob jam dicta a Gisleberto, cum jam Cellense reformando monasterium suam illi ad regendos religiosos cœtus indu-* C *striam probasset* Gerardus, *verosimilius factum fuerit.*

Sanctus Mosomensi,

147 *Statue hic, studiose lector, quidquid visum fuerit; ego nunc, quod hic pariter discutere proposui, examinare aggredior, an* Gerardus *umquam pluribus in Lotharingia monasteriis abbas præfuerit. Biographus noster plura a Sancto nostro in Lotharingia administrata fuisse monasteria, nuspiam docet. Attamen num.* 23 *ea suppeditat, ex quibus, si recte scribat, consequens saltem est, ut Sanctus Mosomensi, quod Lotharingicæ ditionis erat, monasterio abbas præfuerit. Etenim ibidem ita memorat :* Si cui autem ingerit ambiguitatem, Lietaldum percontetur abbatem, hujus Viri Dei (*sancti* Gerardi) in cœnobio Mosomensi successorem; *ad horum autem verborum veritatem requiritur, ut* Gerardus *Mosomensis cœnobii abbas aliquando exstiterit; neque enim alioquin ejus* in cœnobio Mosomensi successor *vocari posse videtur Lietaldus, qui, ut scriptor Translationis S. Arnulfi martyris apud Mabillonium Sæculo* V *Benedictino, parte* I, *pag.* 337 *testatur, Mosomensi cœnobio abbas fuit præpositus ab Adalberone, Remensi episcopo, cum hic ibi monachos canonicis anno* 971 *substituit. Mabillonius in Observationibus ad Sancti Vitam præviis num.* 6 *ita in verba biographi proxime recitata observat :* Ut... anonymus noster (S. Gerardi *biographus*)) jam citato num. XII Lietaldum Gerardi in cœnobio Mosomensi successorem legitime vocare potuerit, D dicendum est, Gerardum, ab Heriveo pontifice jussum, reformationi parthenonis Mosomensis incubuisse, aut subrogatis mox canonicis aliquamdiu præfuisse.

ut probatur,

148 *Heriveus, Remensis antistes, in cœnobio Mosomensi, cum ibi sanctimoniales, antiquæ loci dominæ, bellorum procellis defecissent, canonicos constituit, uti ex jam laudata Translationis S. Arnulfi martyris Historia manifestum efficitur. Verum Heriveus, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IX, col.* 50 *docent, anno* 922 *vitam cum morte commutavit.* Gerardus *ergo jussu Herivei, Remensis antistitis, nec parthenoni Mosomensi reformando incubuit, nec canonicis ibidem constitutis abbas præfuit; neque enim ex dictis verisimile est, Sanctum jam ab anno* 922 *ulli monasterio præfuisse abbatem. Restat igitur, ut* Gerardus, *si modo recte scribat biographus, monasterio Mosomensi, non Herivei, sed alterius jussu præfuerit. Verum cum canonici, postquam ab Heriveo in monasterio Mosomensi fuissent constituti, ad annum usque* 971, *uti iterum ex laudata S. Arnulfi Translationis Historia palam est, ibidem perseverarint, dubitandum forte non nemini videbitur, huicne monasterio abbas Sanctus umquam præfuerit; neque enim quisque verosimile putabit, Bene-* E *dictinum monachum canonicis, instituti longe diversi viris, præfuisse abbatem. Attamen, cum verba biographi supra recitata ex antiquori* Gerardi *biographo (vide Commentarii hujus num.* 7 *et* 9) *indubie sint deprompta, isque integram absque ulla controversia fidem mereatur, dicendum omnino videtur,* Gerardum, *utut monachum, canonicis Mosomensibus præfuisse abbatem. Ac sic quidem habemus, Sanctum unius, quod in Lotharingia seu Lotharii regno situm erat, cœnobii abbatem exstitisse.*

forte etiam Tinnensi,

149 *Chronicon Mosomense apud Acherium Spicilegii prioris editionis tom. VII verbis infra mox huc transcribendis meminit parvi Tinnensis seu Tignensis monasterii, quod in Portensi seu, ut ab aliis scribitur, Partensi Campaniæ Gallicæ comitatu* S. Gerardi *consilio fuerit erectum. Hic autem comitatus, utpote in divisione regni Lotharii, inter Ludovicum Germaniæ et Carolum Franciæ reges anno* 870 *facta, memoratus, Lotharingicæ ditionis exstitit. Parvum ergo illud Tinnense monasterium alterum fuerit Lotharingiæ seu Lotharii regni cœnobium, cujus* Gerardus *abbas, aut saltem pater seu conditor exstitit. Utut sit, illud certe condendum curavit, singularique cura fuit complexus. Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XLVI, *num.* 20 *ait, a* Gerardo *abbatem præfato Tinnensi monasterio præfectum fuisse Lietaldum. Id sane et mihi verosimillimum apparet. Lietaldus* F *enim secundum jam dicta unus exstitit e duodecim monachis, qui* Gerardum *e Dionysiano monasterio Bronium sunt secuti, eratque Tinnensis abbas, quando anno* 971 *ab Adalberone, Remensi archiepiscopo, ad Mosomensis cœnobii regimen fuit promotus. Verum nescio, quo fundamento laudatus scriptor illam Lietaldi promotionem anno* 959 *innectat. Nihil enim uspiam invenire quivi, quod hic Mabillonio suffragari queat.*

pluribusque indubie aliis Lotharingiæ cœnobiis abbas præfuit;

150 *Nec etiam quidpiam reperi pro definiendo tempore, quo Sanctus vel Tinnense monasterium condendum curarit, vel Mosomense regendum acceperit. Factum tamen esse verosimillime tam unum quam aliud post annum* 952, *quisque ex jam dictis facile colliget. Dispiciamus modo, an aliis insuper in eodem regno sitis monasteriis præfuerit. Mabillonius in Observationibus præviis num.* 3, *enumeratus, quæ* Gerardus *restauravit reformavitve in Flandriæ comitatu, monasteriis, ita scribit :* Ampliora Gerardi zelo debebantur, ut non immerito parens alter habeatur redivivæ cum in Belgio, tum in toto Lotharii regno familiæ Benedictinæ, quæ ejus studio sacrisque adhortationibus refloruit. Cum enim Gisleberti ducis ditioni omnes illæ circa Mosam, Scaldis partem, Sabin, Mosellam et cis Rhenum provinciæ subjacerent; quotquot ejus ditioni parebant, monasteria cum pluribus aliis in Francia secundum

A cundum Chronicon Mosomense novam a Gerardo formam acceperunt. *Ingentem sane hæc verba innuunt monasteriorum, quæ a* Gerardo *reformata fuerint, multitudinem fuisse. Et vero Sanctum aliquando præterquam Broniensi, Cellensi, Mosomensi et forte etiam Tinnensi, pluribus adhuc aliis in Lotharingia monasteriis præfuisse abbatem, concludendum videtur ex supra recitatis verbis Raineri, cui hac in re saltem assentiendum existimo. Verum quæ qualiave illa monasteria fuere? Istud equidem nequeo edicere.*

Remensis S. Remigii monasterii singularem

151 *Porro secundum verba Mabillonii mox recitata non tantum in Lotharingia, verum etiam in Francia pluribus monasteriis Sanctus præfuit; quod pariter veritati ad amussim consonum existimo. Etenim Mosomense Chronicon, quod laudat, tom. VII Spicilegii Acheriani sic habet:* Est in Portuensis comitivæ partibus octo monachorum cum abbate sibi superposito parvus admodum et pauper loculus (*Tignus nomine*) quem Freduidis matrona nobilis cum illustri viro suo comite Stephano ædificavit. Hunc per consilium domni Gerardi abbatis, vitæ venerabilis, qui tunc temporis pro merito sui nominis et religiosæ conversationis pluribus in Francia præerat monachorum cœnobiis, inter quæ et monasterii sancti Remigii curam agebat, hunc B eumdem, inquam, locum sancto Remigio ut subjectum haberet, ac procurando servaret, fideli voto tradiderunt. Hic in honore sancti Quintini consecratus, et radicibus Aldiniaci montis adsitus, a rivulo fontis, qui inibi exoriens præterfluit, Tignus cognominatur. *Secundum hæc ergo Mosomensis Chronici verba* Gerardus *pluribus in Francia monasteriis abbas præfuit. Verum hisne etiam annumerandum est Remense S. Remigii monasterium? Mabillonius sæpissime jam laudatus in Annalibus Benedictinis lib.* XLVI, *num.* 20 *sic scribit:* Inter alia monasteria, quæ Gerardi consilio erecta sunt, censetur Tinense seu Tignense, sic dictum a Tino præterfluente rivulo, qui e radicibus Aldiniaci montis exoritur. Hoc monasterium in Portensi comitatu Freduidis nobilis matrona cum illustri viro suo comite Stephano ædificasse traditur, ac subjecisse sancti Remigii monasterio, cujus curam Gerardus habuisse dicitur in Chronico Mosomensi, sed nullo, ut videtur, fundamento. Quandoquidem non Gerardus, sed Ercamboldus, Floriacensis abbas, restituendæ istic monasticæ disciplinæ præcipuus auctor fuit, primusque sancti ejus asceterii a reformatione abbas Hincmarus Gerardo supervixit. *Ita Mabillonius* S. Gerardo *Remensis S. Remigii monasterii curam abjudicans; et recte quidem: neque enim etiam vult, nullam omnino monasterii illius curam a* C *Sancto gestam fuisse.*

curam gessit,

152 *Per curam quippe, quam ei abjudicat, præfecturam dumtaxat reformationemque intelligit. Liquet id ex eo, quod pro ratione, ob quam dicti monasterii curam* Gerardo *abjudicet, mox dicat, non* Gerardum, *sed Ercamboldum, Floriacensem abbatem, restituendæ in Remigiano asceterio disciplinæ præcipuum auctorem exstitisse, primumque a reformatione abbatem Hincmarum* Gerardo *supervixisse. Unde minime consequitur, ut Sanctus nullam monasterii Remigiani curam gesserit. Et vero illum singularem quamdam hujus curam habuisse, vel ex eo liquet, quod suo consilio (vide recitata Mosomensis Chronici verba) effecerit, non tantum ut Tignense seu Tinense monasterium condiderint Freduidis, nobilis matrona, ejusque maritus illustris, comes Stephanus; verum etiam ut id sancti Remigii monasterio subjecerint, procurandumque dederint, uti ex iis, quæ ipsemet Mabillonius Sæculo quinto Benedicto parte prima de Translatione S. Arnulfi scribit, manifestissimum fit. Itaque nec Mabillonius omnem monasterii Remigiani curam* Gerardo *abjudicat, nec dubium est, quin singularem quamdam hic illius curam gesserit, licet interim, ut verosimilius apparet, istud nec reformarit, nec etiam abbas gubernarit. At vero plura Franciæ monasteria cura sua Sanctus non tantum fuit complexus, sed etiam abbatis rexit officio. Id verbis ex Mosomensi Chronico jam recitatis diserte asseritur, verumque esse, ex dicendis facile colliges. Verum quæ qualiave illa fuerunt cœnobia? qua in Franciæ provincia sita? Cum ad Franciam tunc spectarit comitatus Flandriæ, dubitari potest, an non sola Mosomense Chronicon designet Flandriæ seu ditionis comitis Flandriæ cœnobia, quæ ex dicendis* Gerardus *reformavit, abbatisque etiam munere gubernavit; id autem si ita sit,* Gerardus *ex Mosomensi Chronico non aliis, quam Flandriæ cœnobiis in Francia præfuerit.*

AUCTORE C. B.

pluriumque etiam Franciæ cœnobiorum præfecturam tenuit.

153 *Attamen* Gerardum *non solis in Francia ditionis comitis Flandriæ cœnobiis, sed etiam pluribus aliis præfuisse, dicendum omnino videtur. Etenim in Vita S. Bertulphi abbatis, apud nos ad quintum Januarii diem typis excusa, atque a monacho Blandiniensi anonymo circa annum* 1073, *ut Bollando nostro visum est, conscripta, num.* 33 *hæc leguntur:* Ea tempestate in monasterio Blandinio Gerardus merito et officio abbas degebat, cujus consiliis gloriosus marchio (*Arnulphus Magnus, Flandriæ comes*) libenter utebatur. Qui cum titulos nobilitatis nobilius etiam ornaret moribus probitatis, cunctis pene Galliæ cœnobiis et præesse et prodesse dignus inventus est. *Cum ergo secundum hunc scriptorem* Gerardus cunctis pene Galliæ cœnobiis præfuerit, *necesse omnino est, ut præter ditionis comitis Flandriæ cœnobia, de quibus infra sat fuse erit agendum, plura etiam alia in Francia abbatis munere administrarit. Adhæc* Gerardum *plura etiam, quam ditionis comitis Flandriæ monasteria vel reformasse, vel abbatis munere gubernasse, aut certe ut, cum a Normannis destructa essent, restaurarentur, laborasse, argumento esse potest tentata ab eo, uti infra dicemus, nec tamen felicem exitum sortita Fontanellensis in Normannia cœnobii restauratio. Itaque dubitandum non apparet, quin* Gerardus *non tantum in Flandria et Lotharingia, verum etiam in Gallia plura monasteria vel reformarit, vel restauranda curarit, abbatisve etiam munere gubernarit, quamvis interim in obscuro sit, quæ qualiave illa monasteria exstiterint. Aliam nunc quæstionem, quam nemo facile decidat, discutere aggredior.* E

§ XIII. An S. Gisleni reliquias, furto a Malbodiensibus ablatas, Gislenianis recuperarit, et qui his utilis exstiterit.

Corporis S. Gisleni, quod Malbodienses abstulerant,

Cellense S. Gisleni monasterium moderandum reformandumque vix acceperat Sanctus, cum in clericorum illud inhabitantium mores cœpit diligentius investigare, cumque hos tales esse deprehendisset, qui clericos, religiosi incolas loci, quem quondam occuparant monachi, minime decerent, illos inde, subrogatis monachis, eliminavit. Qui, *inquit de* Gerardo *num.* 48 *biographus,* clericorum ibi degentium conversatione non bona diligentius investigata, commodum duxit ab ea exturbare basilica libertatem habentes sua quisque exercere negotia, subinde Deo digna subrogans cœnobitarum examina. *Fecit id Sanctus ad Gisleberti, Lotharingiæ ducis, postulatum. Ita per verba supra recitata testatur Rainerus, nec ei refragatur biographus. Et vero Gisleberti etiam petitione fecisse id Sanctum, indubitatum apparet, nec, si secus foret, pluribus id probare, operæ pretium existimarem. Ad alia adeo, quæ Sanctus jam Cellensis abbas patrasse, a biographo narratur, discutienda progredior. Fuerat S. Gisleni corpus, antequam* Gerardus *ad Cellense monasterium accederet, Gislenianis per Malbodienses sublatum. Hoc tum biographus noster, tum Rainerus testatur; qui ambo scriptores, fuisse illud Gislenianis recuperatum, unanimi etiam consensu tradunt. Verum hanc recuperationem biographus a* Gerardo; *Rainerus vero ab Adelhelmo quodam, antequam* Gerardus *Ursidongum accederet, factam commemorat.* F

recuperationem S. Gerardo biographus,

155 *Adhæc in aliis recuperationis adjunctis, prodigiisque, quæ hanc comitata referunt, mirum in modum invicem etiam discrepant. Verum utri hic assentiendum*

AUCTORE C. B.

assentiendum est? Mabillonius in Observationibus ad Vitam S. Gerardi *præviis num.* 7 *rei huic discutiendæ multum immorandum non duxit, ita haud dubie faciendum ratus, quod nihil prorsus inveniret, unde vel Raineri vel biographi narratio verosimilior efficeretur. Et vero, diligentissima licet instituta indagine, nihil etiam apud antiquos scriptores reperire quivi, quod, ut uni potius quam alii e binis illis scriptoribus subscribam, me impellat, hincque etiam pro neutro ausim pronuntiare. Ut tamen, studiose lector, cum Raineri narratione commodius queas biographi nostri narrationem conferre, hincque, utra præstet, forte dispicere, amborum illorum scriptorum verba huc transcribo. A biographi nostri verbis incipio. Hic num.* 48 *et binis sequentibus sic habet:* Modica vero temporis (*post* Gerardi *ad Cellense monasterium accessum*) transcursa intercapedine, per se perscrutans (*sanctus* Gerardus) almi (*S. Gisleni*) confessoris, pro dolor! glebam abesse (sublata quippe fuerat, seu liquet superiori relatione) procellosa animi tempestate cœpit nimis consternari et fluctuare, omnino ignorans, quid actitaret super dispendio tam inæstimabilis margaritæ.

cujus verba huc

156 Proinde suorum quosdam fidelium ad se evocans, et cujus infortunii angore angeretur, indicans, quaquaversum exploratores eos dirigit, et
B ut id fideliter explorando investigent et investigando explorent, edicens indicit. Quibus incassum circumcirca discursantibus, nihilque serium exinde renuntiantibus, tandem divinitus, utpote profuturus incidit cogitatus, quatenus hac causa tenderet Melbodium versus: quo dum properasset proficisci, jamque ingrederetur fores oratorii, ab introeuntibus cœpit subaudiri crebrior tinnitus cujusdam tintinnabuli, ignorantibus cunctis, quid
* portenderet protenderet * rei, ipso etiam (ni fallimur) Dei Famulo. Devotissime vero præmissa oratione, Dominique, ut Sanctum suum dignaretur manifestare, flebiliter interpellata benignitate, conversus ad indigenas loci illius vel ecclesiæ, percontando sciscitabatur ab eis cum omni mansuetudine, an aliquantulum hac de re, quamvis parum, conscirent significare. Quibus dejerantibus persancte, sese penitus ignorare, magis autem vehementer stomachantibus ob crimen suspicionis injectæ, Vir Dei cum magna animi tranquillitate, Nolite, inquit, filioli, nolite istud molestius ferre: potens est nempe nobis dignatio Christi hoc revelare. Enimvero necesse est, adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium.

transcribuntur, attribuit; Rainerus vero,

157 Nocte igitur insecuta Viro Dei in oratorio pernoctanti, summamque Deitatem super hujusmodi obnixius inquietanti, repente sibi ipsius stolati candida effigies enituit Sancti, satisfacientis
C importunæ ejus supplicationi, demulcentisque eum sermone hoc dulci: Cur, inquit, dulcis amice Dei, tantum sumis fatigium ob gratiam mei? Accipe nunc certissimum de hoc, quod quæritas, indicium. Ecce super lacunaris tabulatum, quod imminet super caput tuum, ubi scilicet heri advenientes demirati sunt tinnire tintinnabulum, indecenter repositum meum latet corpusculum. Volo autem, te tuosque posteros nosse, absque Dei voluntate haud quaquam hoc accidisse. Hæc ubi deprompsit, cæli fastigia scandit. Qua visione Vir Dei oppido exhilaratus, competentes reddit Deo grates, ne videretur ingratus. Ut vero prima poli stellas aurora fugavit, ægrisque mortalibus curas operosa revexit, idem ipse cum suis laquear templi extemplo conscendit, conscendens quærit, quærens invenit, inveniens præ gaudio mœret, mœrens suos in lacrymis ciet; sicque sacros artus inde deponit, depositos in sindone munda componit, compositis, Deo laudes hymnidicas pangit, pangendo lætus iter invadit. *Ita secundum biographum S. Gisleni corpus* S. Gerardus, *cum jam esset Cellensis abbas, Gislenianis recuperavit; qui vero his recuperatum illud fuerit secundum Raynerum nunc habe.*

158 *Hic rem Sæculo* II *Benedictino apud Mabillonium, libro Miraculorum S. Gisleni, num.* 5 *ita exponit:* Post hæc nocte (*furtivam corporis S. Gisleni per Malbodienses ablationem*) secuta vidit qui- D
dam Egrardus in visu, quasi in oratorio esset ejusdem cellæ ante Dei Genitricis Mariæ stans altare; cum ecce vir quidam apparens dixit ei Sanctus: Quis sum ego? Cumque ille respondisset, Nescio; Ego sum, inquit, Lantbertus mei domni Gisleni filiolus: tristitiam deponite, quam habetis de eo, qui cito revertetur ad vos (*S. Gislenus*) meus patrinus. Surgens ergo vade, dic Herberto comiti, qui jugiter exstitit domino meo optimus vicinus, quod eat Malbodium, dicens fratribus et sororibus loci, ut reddant S. Gislenum, quem latenter abstulerunt hinc, quemque secum retinent. Etenim neque Deus, neque ipse cupit illic manere, sed in loco, quem ei dignatus est Omnipotens providere. Negligens vero Egrardus visionem, nihil horum retulit comiti, sed fratres consolans ac patres reddidit hilares et jocundos. Apparuit denuo S. Gislenus in villa Havagio cuidam Francigenæ, nomine Adelelmo, dixitque ei: Non tetrices adire Malbodium dicturus prælatæ Theodradæ et aliis sororibus et sacerdotibus, ut reddentes sine cunctatione corpus meum, restituatur loco suo. Mane ergo surgens jam dictus Adelelmus fecit omnia, quæ jusserat Sanctus: illi vero negligentes ejus dicta E
spreverunt. Misso autem præcone ad episcopum Cameracensium, domnum Stephanum, venit accedens usque ad castellum Malbodiense, stansque foris intromisit, qui dicerent majoribus natu: Reddite, quæso, fratres ac sorores, almi vatis Gisleni corpus, ut suo a Christo dato restituatur loco, sin secus, excommunicabo, ne quis in hoc loco Missas nec alia Dei obsequia celebret.

cujus verba pariter

hic recitantur, nullam in ea partem Sancto adscribit.

159 Quod audientes Malbodienses, licet coacti, paruerunt episcopo. Tunc quoque jussit episcopus decanum venire cum omnibus decaniæ suæ fratribus, atque Sancti glebam referre cum reverentia et honore condigno. Quibus jussis obtemperantibus, præcepit etiam episcopus, ut singuli sacerdotes per singulas hebdomadas custodirent locum cum sancto corpore, donec cum duce Gisleberto quæreret, qui locum eumdem servarent diu noctuque. Facta est siquidem Idibus Decembris relatio sacrorum cinerum, et reconditur eadem die cum maximo cleri plebisque tripudio in sæpe memorata basilica Apostolorum, ubi deputatis excubiis, sacrorum ordinum gloria persolvitur diu noctuque illi, qui est laus angelorum, veneratio quoque Sancto per omne hujus vitæ curriculum. *Talis est Raineri de reliquiarum S. Gisleni recuperatione narratio; huic autem, paucis dumtaxat in-* F
terpositis, subjungit visionem Gisleberto, Lotharingiæ duci, de Cellensis monasterii cura Gerardo *committenda divinitus oblatam, Sanctique ad illud accessum, ut adeo* Gerardo *nullam prorsus in corporis S. Gisleni recuperatione partem attribuat, hocque jam, antequam ille Cellense S. Gisleni monasterium adiret, fuisse recuperatum, aperte tradat. Mabillonius, in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus pro parum verosimili habet Raineri narrationem, huc jam transcriptam, qua scriptor ille, uti hanc inspicienti patescet, corporis S. Gisleni recuperationem non* Gerardo, *sed Adehelmo seu Adelelmo cuidam atque Stephano, Cameracensi episcopo, adscribit.*

Amborum narratio commenti videtur suspecta.

160 *Verum nullam prorsus, ob quam ita judicet, rationem adjungit. Et vero ullam sat fundatam, ob quam ita judicaret, habuisse eum, multum dubito. Imo, cum de re, quæ ad Cellense monasterium spectet, sermo sit, hujusque monachus fuerit Rainerus, nescio etiam, an huic potius, quam biographo assentiri non præstet. Utut sit, cum nihilominus nec hæc, nec alia ratio mihi videatur prorsus sufficere, ut corporis S. Gisleni recuperationem potius Adelelmo cuidam et Stephano, Cameracensi episcopo, quam* Gerardo *adscribam, rem hanc, ut jam supra feci, etiam hic in medio relinquo. Attamen, ut qualecumque saltem de Raineri et biographi nostri narratione promam*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *promam judicium, utraque mihi, quantum ad adjuncta saltem, admodum apparet suspecta. Quamquam enim S. Gisleni corpus, uti inter Rainerum et biographum nostrum convenit, Gislenianis furto fuerit per Malbodienses sublatum, deindeque ab his per illos recuperatum, adjuncta tamen ac præcipue quidem miracula seu visiones cælestes, quibus Rainerus et biographus recuperationem illam vestiunt, commenti queunt haberi vel idcirco suspecta, quod in recuperatione illa accidere potuisse omnia, quæ tam ab uno, quam ab altero referuntur, non videantur. Unde fit, ut saltem unum videatur confictum, ac proin ut reliqua omnia haberi debeant commenti suspecta. Attentius nonnihil, studiose lector, evolve Raineri et biographi nostri narrationes, supra huc jam transcriptas, videbisque, miracula seu visiones cælestes, quibus Rainerus narrationem suam vestit, consistere nullatenus posse cum prodigiis, quibus suam exornat biographus. Hinc ego præter substantiam, quam utriusque narratio complectitur, nihil plane pro sat certo habeo, dubitoque quam maxime, potiusne biographo, an Rainero assentiendum sit, licet interim Raineri narratio, nulla habita prodigiorum ratione, verosimilior forte queat videri.*

Qui Sanctus Gislenianis profuerit.

161 *At vero, si ob jam dicta dubium sit, an* Gerardus *Gislenianis corporis S. Gisleni recuperatione profuerit, dubitandum saltem non est, quin illis tum*
B *assidua ad virtutes exhortatione, tum sedula earumdem exercitatione magnam utilitatem attulerit.* Vir ergo Domini (*inquit num.* 34 *biographus*) apprime eruditus regulari norma, commissis sibi fratribus duplici præerat doctrina. Secundum namque saluberrima domni Benedicti hortamina capacioribus discipulis dominica verbis proponebat mandata; simplicioribus vero divina factis suis demonstrabat præcepta : omnia tamen, quæ subjectis docebat esse contraria, in suis actibus Prælatus indicabat non agenda, de thesauri sui arca proferens nova et vetera, quemadmodum doctissimus scriba, qui qualem habebat doctrinam, talem habebat et vitam. Et quia, regendas se suscepisse animas, sciebat, ad rationem reddendam se sollicitus præparabat, auream mediocritatem in omnibus tenebat : amore potius quam timore commissos regebat. Sciens ergo, se vices Christi agere, summique abbatis vocari prænomine, ita se omnibus studebat conformando aptare et aptando conformare, ut cerneres, eum mira caritate omnium moribus deservire. *Talis erat, quam* Gerardus *sequebatur, Cellenses monachos moderandi ratio; qua indubie eorum in spiritu progressum plurimum promoverit. Nec tantum rara in gubernando dexteritate pollebat; verum etiam iis, quibus nihil in vita hominibus in-*
C *venias utilius, virtutibus præcellebat, prudentia scilicet, temperantia, fortitudine et justitia. His accedebat, rerum terrenarum contemptus plane eximius, quodque hunc comitari solet, cælestium studium prorsus mirandum.*

Cæcæ mulieris per illum sanatio.

162 *Hinc fiebat, ut quotidie fere copiosum inter lacrymarum imbrem Dominicæ passionis recolens memoriam Sacris operaretur, sicque divino Epulo adversus omnes teterrimi hostis insidias atque incursos animam muniret. At vero, cum ita totum Deo virtutique sese addiceret Sanctus, voluit divina benignitas, ut, quanti apud se meriti esset Servus suus, mundo palam fieret. Aberat haud procul a Cellensi S. Gisleni monasterio vicus, nomine* Buxutum, *idem verosimiliter, qui hodie* Boussu *vocatur, quique Gislenopoli vix medio leucæ horariæ distat spatio. Porro in vico illo versabatur mulier, jam pridem oculorum usu orbata. Hæc, audita insigni, qua clarescebat* Gerardus *Cellensis abbas, vitæ sanctimonia, a Viri tam eximii meritis malo suo medelam allatum iri, spem concepit. Itaque ad Cellense S. Gisleni monasterium ducta, ibi, quo, quod sperabat, obtineat, in orationem procumbit, aquam sibi, qua* Gerardus *post sumptam Eucharistiam abluisset manus, porrigi postulat, statimque ut hac accepta, post imploratam prævie omnipotentis Dei virtutem sanctique* Gerardi *fidem, cæcas humectavit pupillas faciemque abluit, oculorum usum recuperavit. Miraculum omnes, qui aderant, mulieremque norant, agnoscunt, hæcque ad Sancti pedes provoluta de accepto beneficio gratias ei summas refert, receptumque oculorum usum, audientibus omnibus, adscribit.* Gerardus *contra totum Deo fideique mulieris ac spei adscribendum affirmat, sicque, quod insigne erat animi demissi argumentum, occultare nititur; quod meritis ejus patratum esse prodigium, fama illico quaquaversum vulgavit. Ad spatiosiorem nunc, qui se aperit, rerum a Sancto gestarum campum progredior.*

AUCTORE C. B.

§ XIV. Sanctus evocatur in Flandriam, comitem Arnulphum a calculi morbo sanat, tempus, quo hoc fecerit, et quid hinc a comite impetrarit.

Sanctus ad Arnulphum, Flandriæ comitem, calculo

Sanctimoniæ fama, qua Gerardus *jam pridem inclaruerat, magis magisque, postquam, quo de actum est § præcedenti, patrasset miraculum, invalescebat indies, hincque fiebat, ut, velut Sanctus, longe lateque apud summos æque ac infimos celebraretur. Erat ea tempestate acutissimis calculi doloribus detentus Arnulphus, cognomento* Magnus, *Flandriæ comes. Multos adeo undequaque peritissimos, ut ab his cu-*
E *retur, adesse jubet medicos. Aiunt hi, incisione opus esse, nullamque absque hac medelam comiti posse afferri. Verum princeps veritus, ne vitam, dum ei servandæ medelam adhibet, penitus amittat, medicorum suasioni obtemperare recusat. Hi, ut comiti addant animum, octodecim eodem morbo correptos, illo inspectante, incidunt, hique omnes, uno dumtaxat excepto, brevi curantur. Verum ille unus comitem in proposito, quo incisionem non pati statuerat, facile obfirmavit. Quam itaque prius in hominum arte sanationis spem collocarat, hanc deinde ad se reversus, jamque divina gratia meliora sapiens, unice in Deo collocat. Fama acceperat, qua sanctitatis æstimatione* Gerardus *gauderet, quo virtutum odore fragraret, illamque auditum nuper de illuminata cæca muliere miraculum non mediocriter auxerat. Itaque Arnulphus, hujus potissimum mulieris exemplo impulsus, sese, quam hæc obtinuerat, Sancti quoque meritis obtenturum medelam sperans, celerem ad* Gerardum *mittit nuntium, enixissimeque per hunc petit, ad ipsum ut venire, ne Sanctus gravetur.*

laborantem vocatur, hoc-que illum morbo miraculose liberat.

164 *Comitis postulato annuit* Gerardus, *in Flandriam properat, officiosissimeque, ut par erat, a principe, qui venienti occurrit, excipitur. Indicat hic cum luctu Viro sancto morbi, quo affligitur, acerbitatem, rogatque, pro ipso Deum Omnipotentem ut*
F *deprecetur. Negat Vir sanctus, sese tanti apud Deum esse meriti, ut a se quidquam præsidii exspectare debeat Arnulphus. Attamen hujus deinde evictus precibus, primo quidem, quid facto opus sit, quo comes Deum sibi reddat propitium, exponit; deinde vero, omnibus, quæ monet, a principe ad amussim expletis, triduanum illi sibique, quo hac victus parsimonia sese ad sacrum Christi Corpus percipiendum purificent, præscribit. Hoc porro expleto, Sanctorumque imploratis suffragiis, Vir Dei solitum inter lacrymarum imbrem Sacris operatur, cumque jam sacram Eucharistiam sumpsit, comitique illam pariter impertiit, sentit mox hic reddendi lotii appetitum, secedensque e sacro loco calculum una cum urina nullo plane negotio rejicit, pristinæque sanitati restitutum sese, gratulatur. Hæc omnia, quæ tum hoc, tum præcedenti numero compendiose jam retuli, Sancti nostri biographus, quem propterea consulas, oratione longe fusiori num.* 39 *et quatuor sequentibus exponit. Verum nec annum, quo facta sint, adjungit, nec ullam, ex qua illum utcumque colligas, notam chronicam suppeditat. Alio igitur, ut, quo tempore* S. Gerardus *ad Arnulphum, Flandriæ comitem, accesserit, eumque calculi doloribus excruciatum sanarit, utcumque determinem, etiam hic recurro.*

165 *Accesserat haud dubie jam* Gerardus *ad Flandriæ*

AUCTORE C. B.

Accidit id anno 957 vel præced.

driæ comitem, quando hic illius Transmarique, Noviomensis ac Tornacensis episcopi, suasu Gandense S. Bavonis monasterium, jam dudum a Normannis destructum, instaurare incepit. Quapropter, cum ex mox dicendis id anno 957 Arnulphus fecerit, consequens est, ut ad hunc vel hoc ipso anno vel etiam paulo citius accesserit Gerardus; *multo enim citius id evenisse, idcirco non puto, quod Sanctus ex dictis anno circiter 955 Cellense S. Gisleni monasterium reformandum primum acceperit, hujusque et aliorum forte nonnullorum in Lotharingia monasteriorum reformationi triennium ut minimum, antequam ad Arnulphum, Flandriæ comitem, vocatus accesserit, impendisse videatur. Verosimiliter itaque vel anno 957 vel præcedenti ad Arnulphum, Flandriæ comitem,* Gerardus *accesserit. Verum an tunc quoque Arnulphum, Flandriæ comitem, calculi doloribus reddidit persanatum? Ita omnino apparet, si modo biographo nostro fides sit. Etenim, uti tota sua narratione, compendio jam exhibita, manifeste indicat,* Gerardus *ad Arnulphum non prius accessit, quam ad eum fuerit e monasterio Cellensi vocatus; hinc autem ad comitem non alio fine arcessitus fuit, quam ut eum calculi doloribus misere excruciatum precibus suis sanaret. Eodem adeo circiter tempore et comitis Arnulphi sanatio et Sancti ad hunc accessus evenit.*

B *Quapropter, cum* Gerardus *ex dictis vel anno 956 circiter vel 957 ad principem in Flandriam primum accesserit, alterutro etiam anno circiter fuerit hic* Gerardi *meritis prodigiose, quo cruciabatur, calculo rejecto, sanitatem adeptus.*

nec forte opinioni huic adversatur

166 *Mabillonius in Annal. Benedictinis lib.* XLIV, *num.* 6, *instauratione Gandensis S. Bavonis monasterii ecclesiæque una cum ejusdem Sancti reliquiarum in hanc translatione ad annum 959 narrata, ita memorat :* Forte per idem tempus Arnulfus comes calculo graviter aborabat, ita ut vix ei respirare liceret. Vocati ad eum peritissimi quique medici ac chirurgi non aliud remedium, quam incisionem afferri posse censuerunt. Repugnante comite, ut peritiam artis suæ ostentarent chirurgi, sub ejus oculis octodecim homines eodem morbo affectos inciderunt, qui omnes præter unum brevi sanati sunt. Verum nec sic incisioni assensit comes, maluitque Dei opem in iis angustiis, exemplo beatæ Agathæ, implorare per beatum Gerardum, cujus precibus ac meritis calculo liberatus est. *Vult ergo, ut non nemini videbitur, laudatus auctor, calculo per* Gerardi *preces et merita liberatum esse Arnulphum sub annum 959; indicat enim, uti ex jam dictis liquet, factum esse illud* per id tempus, *quo Arnulphus restauravit Gandense S. Bavonis monasterium,*

C *inque novam hujus ecclesiam ejusdem Sancti reliquiæ fuerunt translatæ; hæc autem ex dictis ad ann. 959 refert. Attamen cum Mabillonius dumtaxat scribat,* per id tempus, *quo in novam restaurati Bavoniani monasterii ecclesiam translatæ fuerunt dictæ reliquiæ, calculo liberatum fuisse Arnulphum, vocesque* per id tempus *aliquot etiam annorum extensionem pati videantur, scribere ad annum 959 absque veritatis dispendio forte potuit is auctor, Arnulphum* per id tempus, *quo translatæ fuere in novam ecclesiam S. Bavonis reliquiæ, calculo fuisse liberatum, etiamsi hoc et ante hanc reliquiarum translationem et ante annum 959 acciderit.*

Mabillonius; etsi autem certo adversetur Locrius, oppositam tamen

167 *Opinioni ergo, qua tum ante reliquiarum S. Bavonis in novam Gandensis monasterii ecclesiam translationem, tum etiam ante annum 959 comitis Arnulphi per* Gerardum *curationem statuimus, indubie adversari non videtur Mabillonius, etiamsi interim pro tempore, quo S. Bavonis reliquiæ in novam Gandensem ecclesiam fuere translatæ, annum 959 perperam forte assignet, uti ex infra dicendis facile colliges. Locrius in Chronico Belgico ad annum 959 sic scribit :* Arnulphus comes ab acerbissimo calculi dolore meritis dicti beati Gerardi miraculose liberatur. Fertur is Arnulphus, quum medici incisionem suaderent, Latine in hæc verba respondisse : Non sustinebo, ne dum indulgentius quæram vivere; inclementius incipiam mori; *cum hæc ergo laudatus scriptor ad annum 959 memoret, dubitandum non videtur, quin hoc anno Arnulphi a calculi doloribus curationem factam velit. Adhæc cum hanc non prius, quam cum jam* Gerardi *mortem retulit, factam commemoret, velle videtur, Arnulphum non prius, quam cum jam* Gerardus *vita functus esset, calculo fuisse per hujus merita liberatum. Verum tam unum, quam aliud, uti ex jam dictis patet, apertissime pugnat cum Sancti biographo; huic autem, utut a veritate alibi subinde devio, assentiendum hic videtur, quod nullum omnino sibi habeat adversantem scriptorem antiquum, nec ullo ex capite res, quam narrat, falsi queat argui. Laudat quidem pro se Locrius Frodoardum, Remensis ecclesiæ presbyterum, sæculi decimi scriptorem ac proin Sancto nostro et Arnulpho, Flandriæ comiti, coævum. Verum is scriptor nihil omnino tradit, quod suffragari queat Locrii opinioni, qua ex dictis Arnulphi a calculo curationem, quæ* Gerardi, *jam vita functi, meritis facta fuerit, anno 959 innectit. Verba, quæ sibi in Frodoardo favere arbitratus est Locrius, huc transcribo. Sic habent :* Arnulfus comes (*Flandriæ scilicet*) Remis venit, et ecclesiam sanctæ Mariæ non modico argenti pondere muneravit : unde arcæ, quibus sancti Calixti sanctique Nicasii ac sanctæ Eutropiæ membra, ceterorumque Sanctorum quorumdam pignora continentur, ornatæ vel E coopertæ sunt. Sed et quemdam Evangeliorum hujus ecclesiæ librum auro argentoque decoravit : monasterio quoque sancti Remigii dona contulit.

nec ex Frodoardo,

168 *Hactenus Frodoardus, qui cum hæc ad annum 959 referat, sat aperte docet, comitem Flandriæ anno illo Remos venisse, ibique tum in S. Mariæ ecclesiam, tum in S. Remigii monasterium exstitisse pie munificum. Verum quid hinc pro opinione sua eruere potuit Locrius? Existimavit scilicet, Arnulphum tunc Remos venisse occasione seu causa sanitatis, quam nuper calculo per* Gerardi *jam vita functi merita liberatus recuperasset. Ast id nec verbis jam recitatis, nec alibi uspiam indicat utcumque Frodoardus. Locrio ergo minime suffragatur hic scriptor. Idem etiam sit judicium de Baronio et Surio, quos pro se etiam laudat idem Locrius. Baronius enim, ubi ad annum 959 Arnulphi, Flandriæ comitis, ad civitatem Remensem accessum piamque ibidem exercitam liberalitatem narravit, occasionem, qua Arnulphus ad meliorem frugem fuerit conversus, exponit; quamvis autem illam ab ejus per* Gerardum *facta curatione repetat, hanc tamen nec occasionem nec causam, ob quam Arnulphus Remos petierit, ulla ratione facit, ut proinde Locrii opinioni minime adstipuletur. Quod jam pertinet ad Surium, multum profecto abest, ut pro se quidpiam ex hoc habeat*

F *Locrius. Is enim, quod huc faciat, nihil plane præter* S. Gerardi *Vitam suppeditat; hæc autem, utut a Surio interpolata, obstat non minus, quam Vita a nobis edenda, ne Arnulphi a calculo curatio anno 959, postque felicem* Gerardi *e vita excessum facta statuatur. Rem illa vel obiter perlecta manifestam efficiet. Nec Surium igitur sibi faventem habet Locrius.*

nec ex Meyero,

169 *Ast, inquies, secundum Marlotum in Historia Remensi Arnulphus* vota soluturus *pie tunc exstitit Remis munificus. Adhæc Meyerus, quem pro se pariter citat Locrius, in Annalibus Flandriæ ad annum 964, narrata prævie Arnulphi morte, de principe hoc sic scribit :* Lectica extremis diebus vehebatur, cumque gravi laboraret calculo, confluerentque ad eum lucri gratia undique medici, secari, ut consulebant, non sustinuit, Ne, dum indulgentius, inquit, quæram vivere, (Latine enim peritus erat) incipiam inclementius mori. Sunt, qui morbo illo precibus divi Gerardi Broniensis, multi tum nominis ac sanctitatis Viri, divinitus tradant liberatum. *Calculo ergo extremis vitæ suæ diebus laboravit Arnulphus, si Meyeri spectetur opinio. Hinc autem consequi videtur, ut, cum secundo decubuisse ex morbo illo non legatur Arnulphus, serius hic princeps, quam anno 957, calculi doloribus fuerit liberatus; neque enim hoc anno decrepitæ adeo ætatis fuisse videtur, ut tunc, cum id fecit, calculo laborasse,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *laborasse, lecticaque etiam vehi, necesse habuisse videatur. Respondeo, Arnulphum, utpote ex omnium consensu nonagenario majorem effectum, annoque* 964 *vita functum, asseri a Meyero extremis vitæ suæ diebus lectica vectum fuisse, quod jam anno* 936 *vel* 937, *quo id, cum calculo cruciaretur, accidit, septuagesimum propemodum vitæ annum attigisset. Quod porro jam ad Marlotum pertinet, ait quidem hic scriptor, Arnulphum, Flandriæ comitem, voti solvendi causa in Remensem S. Mariæ ecclesiam, sanctique Remigii monasterium exstitisse pie munificum; verum qua occasione, quave causa hujusmodi votum Arnulphus emiserit, minime edicit. Dubium ergo relinquit, an id sanitatis recuperatæ gratia præstiterit.*

nec ex aliis, quos citat, scriptoribus evincit.

170 *Et vero, etiamsi Arnulphum ex voto, quod calculi doloribus excruciatus emiserat, pie exstitisse Remis anno* 959 *munificum, diserte assereret, certum tamen propterea nondum foret, principem illum anno* 959 *calculi doloribus primum fuisse excruciatum, sanctique* Gerardi *meritis liberatum; est enim Marlotus ab Arnulphi Sanctique nostri ævo tam remotus, ut rebus, quas de illis scribit, fidem sibi certam atque indubitatam conciliare neutiquam queat. Idem esto judicium de Meyero, si forte, quæ jam protuli, sufficere non videantur enervando argumento,*

B *quod ex scriptore illo secundum mox dicta peti potest contra opinionem, quæ Arnulphum, Flandriæ comitem, anno circiter* 936 *aut sequenti calculi doloribus per* S. Gerardi, *vita nondum functi, merita et preces liberatum statuit. Itaque, quidquid demum sive ex Frodoardo aut Meyero, sive ex aliis, quos Locrius allegat, scriptoribus possit argui, dubitandum non videtur, quin Arnulphus, Flandriæ comes, anno circiter* 936 *aut sequenti calculi doloribus per* Gerardi, *in vivis adhuc superstitis, merita precesque fuerit liberatus. Ut adeo rerum gestarum seriem prosequamur, dispiciamus modo, quid* Gerardum *inter et Arnulphum, Flandriæ comitem, post faustam hujus jam expositam a calculo curationem acciderit. Dilucide id biographus num.* 64 *et tribus sequentibus exponit.*

Sanctus, non acceptis, quæ ei comes offert, donis, omnes

171 *Arnulphus comes, sanitati pristinæ jam restitutus, munificentissime* Gerardo, *cujus id totum meritis referebat acceptum, auri argentique dona offert quam plurima; verum hæc omnia Vir sanctus, ne contra religiosam, quam profitebatur, paupertatem ulla ratione delinquat, generosissime respuit; attamen, urgente comite, ut saltem facultatum ejus decimas acceptet, easque pro suo arbitrio dispenset, ægre tandem, ut id faciat, inflectitur; acceptas autem decimas in tres partes æquales partitur, atque harum quidem duas in monasteria pauperesque distribuit;*

C *tertiam vero cœnobio Broniensi attribuit :* Tunc etenim temporis, *inquit hæc num.* 64 *et binis sequentibus fusius referens biographus,* erat Broniensis ecclesia velut arbuscula noviter plantata, necdum ad plene radicata, quæ irrigationis postulans adjumenta, si forte cesset cultoris industria, inutilis redditur et infœcunda. *In usus adeo probatos Sanctus, quas ægre admodum acceperat, decimas impendit, nihilque adeo ex his sibi retinuit. Hinc porro factum est, ut comes, insigni beati Viri probitate ac religione cum divitiarum contemptu observata, omnium ei, quas sub ditione sua habebat, abbatiarum administrationem commiserit.* Sic igitur, *inquit num.* 66 *biographus,* marchio, spectata Viri Dei virtutifera probitate, magisque monastica, quæ circumquaque divulgabatur, religiositate, abbatiarum, quotquot habebat sua sub potestate, commodum duxit procurationem sibi (S. Gerardo *nimirum*) commendare.

ditionis comitis eo forte sensu, qui hic exponitur,

172 *Ita biographus, qui tamen his verbis forte non vult,* Gerardum *omnibus ditionis Arnulphi abbatiis præfectum fuisse abbatem; sed tantum superiori quadam potestate curaque fuisse donatum, qua in omnes singularem ditionis comitis abbatiarum abbates horumque regimen invigilaret. Quamquam enim ex iis nonnullas abbatis etiam munere secundum dicenda Sanctus rexerit, plures tamen sub eo proprium sibi forte habuerunt abbatem. Iperius in Chronico S. Bertini cap.* 25 *opportune ad propositum nostrum ita scribit :* Comes... (*Flandriæ Arnulphus Magnus*) Deo et Ecclesiæ devotus, sanctæque religioni multum affectus, huic viro sanctissimo Gerardo omnes terræ suæ abbatias hujus Ordinis (*S. Benedicti*) reformandas commisit, numero decem et octo, quas, abbatibus et eorum regimini superintendens, gloriosissime reformavit, et ad Regularis disciplinæ normam instauravit. *Abbatiarum ergo secundum Iperium, quas Sanctus sibi commissas habuit,* abbatibus et eorum regimini superintendit, *id est, in abbates illos, eorumdemque regimen invigilavit, hocque est, quod biographus forte dumtaxat vult, dum Arnulphum ait omnes ditionis suæ abbatias* Gerardo *dedisse administrandas. Eodem forte etiam sensu intelligendi sunt scriptores supra laudati, qui* Gerardum *aiunt pluribus in Francia et Lotharingia præfuisse cœnobiis. Porro biographus post verba proxime recitata mox docet, fuisse statim a Sancto, quæ commendata sibi a comite habebat, cœnobia visitata, hæcque inter primum, quod adierit reformaritque, exstitisse Blandiniense S. Petri Gandavi cœnobium.*

AUCTORE C. B.

abbatias administrandas accepit.

173 *Verum an hic biographo indubie in omnibus assentiendum est? Quod si forte velit, Blandiniense cœnobium e cœnobiis omnibus, quæ Sancto administranda dedit Arnulphus, primum exstitisse, quod* E *singulari cura fuerit complexus* Gerardus, *id equidem, uti ex dicendis patescet, nequit admitti; verum biographus forte dumtaxat vult, Blandiniense cœnobium exstitisse primum, quod* Gerardus *reformarit; hoc autem, uti ex dicendis pariter patescet, veritati apprime consonat. Porro, cum biographus prius memoret, abbatias ab Arnulpho datas fuisse* Gerardo *administrandas, quam de aliqua harum cura a Sancto gesta faciat sermonem, ex narrationis serie consequi necessario videtur, ut* Gerardus *etiam Gandensis S. Bavonis monasterii instaurationem, quam, eo etiam auctore atque impulsore, factam docebimus, non prius procurarit, quam cum jam omnes, quæ sub Arnulphi ditione erant, abbatias accepisset administrandas. At vero erit fortasse nonnemo, cui verosimilius videatur,* Gerardo *non prius ab Arnulpho omnes ditionis suæ abbatias datas fuisse administrandas, quam cum jam Bavonianum, aliaque forte etiam nonnulla monasteria restauranda curasset. Utut sit,* Gerardum *mox post Arnulphi a calculo curationem, priusquam ullum in Flandria cœnobium restaurandum curasset, accepisse ab hoc principe omnes, quæ sub ditione ejus erant, abbatias administrandas, vero etiam apparet non absimile, ac proin adhæreo biographo, qui id tunc factum esse, narrationis ordine videtur innuere. Et vero Sanctum cœnobii Bavoniani, si non, antequam hoc restaurandum* F *curasset, certe brevi admodum post quam instaurari cœptum esset, administratione ab Arnulpho fuisse donatum, perspicuum fit ex iis, quæ de monasterii illius instauratione, a Sancto nostro procurata, disserere § sequenti aggredior.*

§ XV. Sanctus monasterium S. Bavonis restaurandum curat, hujusque factus abbas monachos in Galliis exsules Gandavum revocat.

S. Bavonis monasterium restauratur;

Eversо jam exustoque ante annos nonaginta circiter a Normannis Gandensi S. Bavonis monasterio, monachi, qui tunc inde barbaræ gentis metu aufugerant, seu potius ii, qui illis successerant accesserantve, Gandavum e Gallia, cum S. Gerardus *ad Arnulphum, Flandriæ comitem, primum accessit, nondum erant reversi, nec futurum videbatur, ut brevi eo reverterentur, nisi forte facta spe, fore, ut eorum, in quo habitarent, cœnobium quamprimum instauraretur. At vero hujus instauratio res erat perquam difficilis. Etenim, uti apud nos tomo præcedenti scriptor Miraculorum S. Bavonis, lib.* 1, *num.* 17 *testatur,* Gandensis, *id est, S. Bavonis,* cœnobii

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

locus pene videbatur similior deserto vacuatus cultoribus... negligebatur cultu totius venerationis, ipsæ murorum reliquiæ, quæ supererant combustioni, succrescentibus tribulis et densis operiebantur vepribus. *Scriptori huic consonat Lotharii, Francorum regis, diploma infra ex parte huc transscribendum. In hoc enim rex ita loquitur :* Erat ergo idem locus (*monasterium S. Bavonis*) multis temporibus tam incursione paganorum, quam incursione et * negligentia incolentium desertus et in solitudinem redactus et pene inhabitabilis effectus; ita ut nihil quidquam divini officii Deo inibi persolveretur.

* al. desunt incursione et

hæc instauratio, quæ Transmaro a Miraculorum S. Bavonis scriptore,

175 *Hæc tam Lotharius in diplomate, quam loco citato Miraculorum S. Bavonis scriptor docet de S. Bavonis monasterio a Normannorum clade nondum instaurato. Erat ergo id tunc miserrimo sane in statu, difficillimæque proinde instaurationis. Id ipsum etiam apud nos tomo præcedenti in Gloria S. Bavonis Posthuma § tertio plenius explanatum invenies. At vero, utut monasterium illud restaurare, difficillimum existeret, res tamen tandem tentata est feliciterque ad exitum perducta. Præcipuas in hac partes scriptor jam laudatus, qui Miracula S. Bavonis sæculo undecimo calamo est complexus, Transmaro Noviomensi ac Tornacensi episcopo adscribit.* B *Etenim verbis jam mox recitatis proxime hæc subdit :* Mansitque inibi tam miserabilis exhaustio desolationis, usque quo defluente cum curriculis temporum statu multorum, successit post nonnullos Noviomagensi sedi Trasmarus episcopus; quique, quoniam erat sanctorum locorum cultor Christianæque religionis avidissimus informator, venerabilem locum (suæ quippe diœceseos exstiterat) ex intimo indoluit, pristini vigoris auctoritate denudatum, instituitque omnimodis instaurandum. Et quia diuturna desolatio plurimo eguit supplemento, mandavit litteris, ut in scriptis ejus reperimus, super hoc negotio Arnulfo marchiso, ad quem idem locus ex regio pertinebat beneficio, se scilicet scalam velle erigere, per quam uterque levi volatu cælum posset conscendere. Quid multa? His litteris frequentibusque collationum exhortationibus ad ea, quæ voluit, benevolentiam marchisi inflexit, cœpitque idem locus tam utrorumque adjutorio, quamque aliorum fidelium collaboratu ad pristinum redintegrari.

aliisque nonnullis adscribitur,

176 *Scriptori huic assentiuntur Sanderus seu Chronista Bavonianus, Oliverus in Ms. Chronico Gandensi et Meyerus tam in Chronicis, quam Annalibus Flandriæ. Trium horum scriptorum verba, quæ infra etiam usui hic futura sunt, describo. Sanderus* C *in Chronico Bavoniano seu Gandavo separatim impresso, quo utor, lib.* IV, *cap.* 3 *ita memorat :* Anno DCCCCXXXVII Arnulphus Magnus, comes Flandriæ, hortatu venerabilis viri Transmari, Noviomensis episcopi, cœnobium Gandense, tunc dirutum et deserto simile, restauravit et in melius reformavit : qui in eo virum illustrem S. Gerardum, Broniensem abbatem constituit, dicti Gandensis cœnobii vigesimum rectorem, Virum eximiæ virtutis, qualem omnia illa tempora postulabant. *Oliverus in Ms. suo Gandensi Chronico hæc tradit :* Restauratio hujus Gandensis (*S. Bavonis scilicet*) cœnobii, ab Arnulpho Magno, Flandrensium comite, hortatu Transmari Noviomensis seu Tornacensis episcopi facta tempore sancti Gerardi abbatis hujus cœnobii ante dicti anno Domini DCCCCXXXVII. *Meyerus denique tum in Chronicis, tum etiam in Flandriæ Annalibus isthæc prodit memoriæ :* DCCCCXXXVII Magnus (*Arnulphus videlicet, Flandriæ comes*) hortatu Transmari, episcopi Noviomagensis, Gandense cœnobium, Normannica rabie eversum, reædificavit, solitos ritus ac cæremonias instauravit, Gerardumque Cellensem, magnum virtute virum abbam ibi constituit. *Itaque non tantum secundum Miraculorum S. Bavonis scriptorem, verum etiam secundum Sanderum seu Chronistam Bavonianum, Oliverum in Ms. Gandensi Chronico et Meyerum in utroque suo Opere præcipuam partem in Gandensis S. Bavonis cænobii restauratione habuit Transmarus seu,* D *ut alii scribunt, Trasmarus, Noviomensis ac Tornacensis episcopus. Verum anne recte scriptores illi omnes id affirmant? Sane non dubito, quin plurimum ad Bavoniani monasterii instaurationem contulerit Transmarus.*

magna etiam ex parte Sancto debet

177 *Verum enim vero mirari subit, cur nullam prorsus operæ a* Gerardo *ad illam pariter collatæ mentionem faciant; Sanctum enim in dicta instauratione partem pariter habuisse non exiguam, certum mihi atque indubitatum apparet. Etenim Miræus Codice Piarum donationum, cap.* 33 *exhibet diploma supra jam laudatum, atque a Lothario, Francorum rege, regni sui anno primo, qui cum anno Christi* 954 *congruit, in Bavoniani monasterii favorem concessum : in hoc autem Lotharius ita loquitur :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Lotharius divina annuente clementia rex Francorum. Quandoquidem nos fidelium nostrorum petitionibus ac præcipue ad religionem et restaurationem sanctæ Ecclesiæ pertinentibus, assensum præbere dignum dignoscitur, notum fieri volumus omnibus fidelibus nostris, tam præsentibus quam futuris, qualiter fidelis noster Arnulphus comes, ac filius ejus Balduinus, nostram adierunt clementiam, supplicantes de quodam monasterio in vico Gandavo posito, ubi Legia et Scaldis flumina confluunt, in honore E S. Petri constructo (in quo etiam S. Bavo corpore quiescit humatus, a cujus quoque tempore aliorumque religiosorum virorum, religio et regularis Ordo ibidem servatus fuisse memoratur) nostra auctoritate voluntatis suæ devotionem confirmari. Erat ergo idem locus multis temporibus, tam incursione paganorum quam incursione et * negligentia incolentium desertus, et in solitudinem redactus, et pene inhabitabilis effectus : ita ut nihil quidquam divini Officii Deo inibi persolveretur. Pia vero admonitione memorabilis viri Gerardi abbatis placuit eis eumdem restaurare, et quemdam alumnum ejusdem Gerardi, religiosum Gidelicet virum Womarum, abbatem ordinare, atque monachos, qui Regulam S. Benedicti observarent, congregare.

* al. desunt incursione et

attribui; fuit autem

178 *Itaque secundum Lotharii diploma* S. Gerardus *monendo hortandoque Arnulphum, Flandriæ comitem, hujusque filium Balduinum id effecit, ut hi principes destructum a Normannis Gandense S. Bavonis monasterium restaurarint. Dubitandum ergo neutiquam est, quin in hujus monasterii restauratione partem habuerit Sanctus non exiguam; estque proinde, cur non immerito quis miretur, nullam prorsus operæ a* Gerardo *ad instaurationem illam collatæ mentionem fieri a Miraculorum S. Bavonis* F *scriptore, Sandero seu Chronista Bavoniano, aliisque binis scriptoribus, Olivero scilicet et Meyero, supra laudatis. Itaque, cum ex jam dictis de opera ad Bavoniani monasterii restaurationem a* Gerardo *collata dubitandum equidem nullatenus appareat, proximum est, ut discutiam, quo tempore hæc a Sancto, Bavoniani jam tum ex dicendis cœnobii abbate, fuerit impensa. Ante annum* 936 *istud non accidisse, verosimillimum apparet. Etenim cœnobii Bavoniani restaurationem, hortatore etiam seu auctore Transmaro, Noviomensi ac Tornacensi episcopo, factam esse, manifestum fit ex verbis, quæ tum ex Miraculorum S. Bavonis scriptore, tum ex Meyero, aliisque supra laudatis auctoribus jam mox huc transcripsi. Jam vero apud Mabillonium de Re diplomatica lib.* VI, *pag.* 568 *exstat diploma, in quo Walbertus, Noviomensis ac Tornacensis episcopus, proximus Transmari decessor, anno* 936, *ut adhuc vivens, comparet. Transmarus ergo ante hunc annum nondum erat Noviomensis ac Tornacensis episcopus, ac proin tum, eo hortante ac suadente, facta fuisse non videtur monasterii Bavoniani restauratio; neque enim ad hanc Transmarus nondum episcopus exstimulasse videtur Arnulphum, Flandriæ comitem. Ante annum ergo* 936 *non accidit, ut, curante partim* Gerardo, *restaurari cœptum sit Bavonianum cœnobium. Verum an id quoque vel ipso anno* 936 *vel post annum* 937

non

A *non evenit? id equidem mihi minus verosimile apparet.*

secundum omnes scriptores Belgas, quibus favet Laudunense Chronicon,

179 *Ipso enim anno* 937 *factum illud esse, ex unanimi scriptorum Belgarum, quos jam in medium adduxi, consensu probabilissimum apparet. Accedit Ms. S. Vincentii Laudunensis Chronicon, ex quo Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Observationibus prævviis affert locum his verbis conceptum :* Anno Domini DCCCXCV Elias, XIX abbas sancti Bavonis Gandensis cœnobii, Lauduni in cœnobio obiit, sancti Vincentii nunc appellato, IV Idus Decembris et ibidem cum monachorum mœrore sepelitur. Monachi vero pastore destituti et in miseria magna, utpote in extraneis constituti, nullam celebraverunt electionem; sed per diversa loca vagantes, miserabiliter fuerunt dispersi per multa annorum curricula usque ad tempus Gerardi abbatis, genere et sanctitate venerabilis viri, qui præfato monasterio sancti Bavonis per Transmarum Noviomensem vel Tornacensem episcopum et Arnulfum Magnum Flandriæ comitem anno DCCCCXXXVII in abbatem ordinatus est. *Fuit ergo secundum Chronicon proxime laudatum, uti ex his ejus verbis liquet,* S. Gerardus *anno* 937 *monasterio Bavoniano abbas præfectus, ac proin, cum secundum Meyerum aliosque scriptores Belgas jam laudatos* S. Gerardus *eo ipso anno, quo*
B *monasterium Bavonianum instaurari cœptum est, abbas ejusdem fuerit creatus, suffragatur illis utcumque præmemoratum Chronicon, licet interim, uti apud nos tomo præcedenti in Gloria S. Bavonis posthuma* § 2 *probatur, ab auctore recentiore videatur concinnatum.*

anno 937 inchoata, tunc-que etiam

180 *Utut sit, ex communi equidem scriptorum Belgarum consensu verosimillimum est, anno* 937 *instaurari cœptum esse S. Bavonis monasterium; id autem ex jam dictis partim* S. Gerardi *opera, qui ad pium illud opus, juvante Transmaro episcopo, comitem Arnulphum induxit, omni dubio procul est effectum. Dispiciamus modo, quid Sanctus præterea in monasterii Bavoniani utilitatem gerere deinde perrexerit. Sanderus in Gandavo suo separatim excuso lib.* IV, *cap.* 4 *ita memorat :* S. Gerardo Cellensis, vir singularis exempli, idemque unicum pietatis ornamentum, Broniensis cœnobii in Hannonia (*imo comitatu Namurcensi*) fundator, per Transmarum episcopum Noviomensem et Arnulphum comitem Flandriæ fit abbas vigesimus Gandensis (*S. Bavonis scilicet*) cœnobii; quod prius restauraverat prædictus comes Arnulphus. Qui statim monachos dispersos ex Francia domum revocavit una cum corpore D. Bavonis et omnibus reliquiis. Hic est ille D. Gerardus, cujus opera ac meritis prædictus
C comes Arnulfus et una prælatus D. Bertini ab acerbissimo dolore calculi miraculose liberatus fuit. *Fuit ergo secundum hæc Sanderi verba* S. Gerardus *non prius creatus monasterii Bavoniani abbas, quam cum hoc jam restauratum esset. Adhæc Sanctus, statim atque constitutus erat cœnobii illius abbas, monachos Bavonianos in Francia exsules Gandam cum S. Bavonis corpore aliisque Sanctorum reliquiis revocavit; quod proinde secundum Sanderi verba proxime recitata non prius evenit, quam cum jam Bavonianum cœnobium esset instauratum.*

vel anni sequentis initio Sanctus, Bavonianus jam abbas, monachos

181 *Verum hoc cum verbis, quæ jam recitatis proxime subjungit, non sat recte componitur. Etenim ea ita habent :* Anno DCCCCXXXIX S. Bavo cum aliis Sanctorum pignoribus et reliquiis de Lauduno ad monasterium de Nigella translatus (*vide de hoc monasterio Operis nostri tomum præcedentem pag.* 260 *et seq.*) ad arcem oppidi sui (*Gandavi*) cum septem monachis ad ecclesiam in novo castello constructam reportatur XIII Kalend. Octob., quia cœnobium Gandæ nondum plene restitutum fuerat. *Secundum hæc ergo Sanderi verba nondum perfecte instauratum erat Gandense monasterium, quando Gandam e Gallia reversi sunt Bavoniani monachi; ac proin, cum eo, ut apparet, reversi non sint, nisi revocati seu ad revertendum invitati, necesse videtur, ut jam tum, cum nondum perfecte restauratum esset Bavonianum monasterium, revocati fuerint. Itaque ne Sanderus secum ipsemet pugnare dicendus sit, verba ejus num. præcedenti recitata ita accipienda sunt, ut iis dumtaxat significatum velit,* Gerardum *tunc, cum jam non perfecte, sed imperfecte dumtaxat instauratum, seu potius instaurari cœptum esset Bavonianum monasterium, abbatem huic fuisse præfectum, monachosque Bavonianos in Galliis exsules Gandavum revocasse. Et vero* Gerardum *jam tum cœnobio S. Bavonis præfectum fuisse abbatem, ex Meyeri, Oliveri et Chronici Laudunensis verbis supra huc transcriptis, quibus credere hic malo, necessario est consequens. Quod autem ad monachos Bavonianos pertinet, hos etiam jam tum, cum instaurari dumtaxat cœptum esset Bavonianum monasterium, atque id quidem anno* 937 *vel sequentis initio, Gandam fuisse revocatos, liquet ex eo, quod huc ii, cum nondum illud ad apicem esset perductum, cum S. Bavonis aliorumque Sanctorum reliquiis dicto anno* 937 *aut sequentis initio e Gallia redierint, uti* § *sequenti ostendam.*

AUCTORE C. B.

Bavonianos Gandam quo tamen etiam Hungarorum metu forte festinarint,

182 *Ast, inquies, exsules Bavoniani monachi non a* Gerardo *revocati, sed sponte sua e Francia Gandavum sunt reversi. Ita apparet ex scriptoris Miraculorum S. Bavonis verbis infra huc transcribendis. His quippe dicuntur monachi Bavoniani, Laudunum Clavatum profugi, cessantibus tandem Normannorum in Flandriam irruptionibus, metuentes alicunde, quod*
E *in terra extranea versarentur, hostilem quampiam incursionem,* Gandavum quantocius, sublatis secum sancti patris (*Bavonis*) pignoribus, maturasse reverti. *Videntur adeo secundum laudatum illum scriptorem monachi Bavoniani e Francia rediisse Gandam, non* Gerardi *revocatione invitati, sed hostilis in terram, in qua versabantur, irruptionis metu impulsi. Respondeo, Hungaros secundum dicenda anno* 937 *in Franciam irrupisse, eamque sævissime devastasse; idcirco porro Bavonianos quidem monachos Gandavum forte redire festinasse, eo tamen jam antea verosimiliter fuisse invitatos. Cum enim multa alia loca fuga petere potuissent, verosimile apparet, eos præ Hungarorum Gallias devastantium metu Gandam potius quam alio idcirco se recepisse, quod, ut eo reverterentur, fuissent invitati, spe certa facta, fore, ut monasterium, quod illorum olim decessores incoluerant, a Normannis exustum, brevi restauraretur. Sic existimo, quod monachi illi Bavoniani verosimiliter tunc omnes fere Galli vel saltem peregrini exstiterint. Neque enim verosimile videtur, superfuisse adhuc tunc aliquos ex iis, qui Bavonianum monasterium ante annos circiter nonaginta incoluerant, quique solo antiquæ habitationis amore allecti Gandam potius quam alio Hungarorum metu fugerint.*

F

e Francia revocavit.

183 *Verosimiliter adeo monachi Bavoniani, impellente Hungarorum metu, Lauduno Gandam potius quam alio idcirco aufugerint, quod jam ad reditum in antiquam majorum suorum sedem invitati fiduciam certam concepissent, fore, ut brevi proprium ibi nanciscerentur domicilium, in quo non ut in alieno, sed ut in proprio fundo secure habitare, et sacrum, quem secum habebant, reliquiarum thesaurum decenter possent deponere. Ast, inquies ulterius, nondum hinc habetur, fuisse illos a* Gerardo *Gandam evocatos. Respondeo,* Gerardum *ex dictis jam tum, cum instaurari cœptum est Bavonianum monasterium, fuisse huic abbatem ab Arnulpho, Flandriæ comite, præfectum; hinc porro vero etiam fieri simile,* Gerardum *mox tunc curas suas eo convertisse, ut antiqui monasterii Gandensis incolæ, seu potius horum successores cum S. Bavonis et S. Pharahildis reliquiis Gandam reverterentur. Id scilicet etiam sibi faciendum duxerit, ut sacrorum istorum pignorum præsentia tum Arnulphum in pio reædificandi cœnobii Bavoniani proposito contineret, tum alios fideles ad opus celerius perficiendum animaret. Utut sit, cum equidem nullo e capite vero fiat absimile, a* Gerardo *Bavonianos fuisse e Francia revocatos monachos, Sandero id a Sancto factum asserenti adhæreo, et rerum a Sancto gestarum, aut in quibus saltem hic partem habuit, seriem prosequor.*

§ XVI.

AUCTORE C. B.

§ XVI. Novum Bavonianum monasterium reformat, inque id SS. Bavonis et Pharahildis reliquias transfert.

Bavoniani monachi anno 957 aut initio sequentis

Miraculorum S. Bavonis scriptor plus semel jam laudatus, atque ex dictis præcedenti Operis nostri tomo insertus num. 17 sic scribit : Igitur post Northmannicæ infestationis repausationem optabili quandoque regione tranquillitatis quiete composita, metuentes aliquorsum alicujus incursionis inquietudinem, hi videlicet, qui Lugduno transfugerant cum sanctis reliquiis monasteriali suppellectili, utpote in extraneis constituti, Gandavum quantocius, sublatis secum sancti patris (*Bavonis*) pignoribus, maturabant reverti. Et quoniam eotenus, ut totus circumjacens pagus, ita et Gandensis cœnobii locus pene videbatur similior deserto vacuatus cultoribus, in novo ædificata castello ecclesia, illo ea introduxerunt custodienda. *Quæ verba apertissime indicant, Gandense S. Bavonis monasterium, Gandam e Francia redeuntibus monachis, instauratum nondum perfecte fuisse. Spectato igitur præfato Miraculorum scriptore, qui Sandero, utpote eo multis sæculis antiquior nec ab ætate Sancti nostri multum remotus, auctoritatis palmam certissime*
B *præripit, instaurari dumtaxat cœptum fuerit, nondumque ad apicem perductum, dum Gandam e Gallia cum S. Bavonis corpore, aliisque Sanctorum reliquiis reversi sunt Bavoniani monachi. Hinc porro jam consequitur, ut id vel anno 957 vel initio sequentis verosimillime evenerit. Cum enim ex dictis anno 957 inchoata sit monasterii Bavoniani instauratio, fuerit hæc verosimillime anno 959 jam multum promota. Quapropter cum ex dictis instaurari dumtaxat cœptum esset, imo secundum laudatum Miraculorum scriptorem deserto adhuc videretur simile recipiendisque Sanctorum reliquiis ineptum esset Bavonianum monasterium, quando Gandam e Francia redierunt monachi, verosimillimum apparet, hos vel anno 957 vel initio sequentis rediisse, cum scilicet nondum diu inchoata esset monasterii instauratio.*

cum SS. Bavonis et Pharahildis reliquiis Gandavum

185 *A vero itaque aberrant Sanderus, Meyerus et Oliverus; quorum prior verbis num. 181 recitatis monachorum e Gallia reditum anno 959; duo vero posteriores anno 940 affigunt; et Meyerus quidem in Flandriæ tum Annalibus, tum Chronico his verbis :* DCCCCXL Arnulphus cum Gerardo Cellensi, abba Gandensi, corpora divorum Bavonis et Pharahildis Lauduno Gandavum retulit; *Oliverus vero istis :* Reportatio corporum sanctorum Bavonis et Pharahildis de monte Lauduno ad hoc Gandense
C cœnobium per sanctum Gerardum abbatem supradictum. *Quibus verbis, quamvis monachorum reditus non meminerint, sat aperte tamen indicant, hos ante annum 940 Gandam non esse reversos. Liquet id ex eo, quod tunc SS. Bavonis et Pharahildis reliquias Lauduno Gandavum relatas scribant, hæque eo Lauduno non prius fuerint relatæ, quam cum monachi exsules e Francia Gandam redirent. Monachorum itaque reditum in annum 940 differunt Meyerus simul et Oliverus, verosimiliterque proinde a veritate aberrant. Ex dictis enim eorum reditus anno 957 vel initio sequentis evenit. Quod quam appareat veritati consonum, alio insuper modo ostendo etiam ex verbis scriptoris Miraculorum S. Bavonis proxime huc transcriptis. His indicatur, monachos Bavonis tunc, cum e Francia Gandam sunt reversi, ab hostili in exteras, in quibus versabantur, Franciæ regiones incursione sibi timuisse. Jam vero, ut Pagius in Criticis ex Witichindo, Hermanno Contracto, Mariano Scoto, Regionis continuatore aliisque scriptoribus ad annum 957 probat, irrupere hoc anno in Franciam, eamque late depopulati sunt Hungari.*

sunt reversi. Has e novi castelli ecclesia, in qua tantisper depositæ fuerant,

186 *Quapropter, cum monachi Bavoniani, uti ex jam dictis facile colliges, ante annum 957 Gandavum certe reversi non sint, id verosimiliter, Hungaris Franciam ita misere vastantibus, anno 957 aut initio sequentis fecerint; neque enim etiam id vel anno 958 jam provecto vel altero e binis sequentibus fecisse videntur, cum tunc vel ab Hungaris, vel ab* D
aliis inimicis monachi in Francia valde sibi, ut apparet, timere non debuerint. Dispiciamus modo, quid, illis jam reversis, Gandavi deinde, Sancto vel agente vel operam suam conferente, gestum fuerit. Cum tunc multum adhuc abesset, ut monasterium ad apicem esset perductum, sacræ S. Bavonis aliorumque Sanctorum, quas secum advexerant, reliquiæ depositæ interim sunt, ut verbis supra recitatis docet Sanderus, in ecclesia novi castri, quod tunc, habita ratione veteris illius, in quo exstructum fuit S. Bavonis monasterium, novum *appellabatur. Non dubito, quin id etiam, agente præcipue* S. Gerardo, *gestum fuerit. Rem ex sæpissime jam laudati scriptoris Miraculorum S. Bavonis verbis infra huc transcribendis unusquisque facile colliget. Porro, biennio circiter aut paulo amplius post monachorum reditum elapso, cœnobii Bavoniani ædificium ad eam tandem perfectionem est perductum, ut et sacro reliquiarum thesauro intra se digne recipiendo, et commodæ monachorum habitationi aptum videretur. Statutum itaque est, ut et monachi e novi castelli ecclesia transmigrarent, et sacræ hinc, quas hi secum e Gallia abvexerant, reliquiæ in novam Bavonianam ecclesiam magna solemnitate inferrentur. Haud parvam sane in hac partem habuisse* Gerardum, *ex scriptoris mex iterum laudati verbis, quibus trans-* E
migrationem hunc describit, manifestum evadit.

in novum Bavonianum monasterium S. Gerardus

187 *Ita habent :* Cum sacer locus (*monasterium Bavonianum*) tantis talibusque indies augmentationis efferretur auspiciis, ut quivis facile posset advertere, omnipotentissima illum dignatione Dei illustrari, præcaventes quique tam monachorum, quamque clericorum devoti, tantillitatem angustioris oratorii (*ecclesiæ novi castri*) tanti patris non congruere dignitati, illuc ejus sacrosanctas reliquias statuerunt transferendas, dispositisque, quæ ad opus erant, id est * pridie Kalendas Octobris, quo ejusdem depositionis sancta celebratur vigilia, deliberaverunt efficere. Huic negotio intererat, et magna pars exstiterat Gerardus abbas. Sed quoniam falsi rumoris vulgaverat opinio, quasi isdem erga Sancti pignora aliqua intendisset fraudis molimina, inter iter agendum posito in contiguo eidem monasterio campo sancto feretro, ad propellendam sinistri rumoris infamiam, sublato pallio, cunctis, qui aderant, sigilla antiqua manu infixa monstravit integerrima. Quantum ibi lætitiæ, quantæ pii cordis amore profusæ sunt lacrymæ, ex sese quilibet valet conjicere. Quis unquam sanum sapiens non gaudio et dulcedinis animum expleret affectu, cernens specialis totius provinciæ patroni membra devia peccantium incolarum me-
F ritis exiliata, placato demum Deo, propriæ ædis revisere septa? Illata itaque nuper reædificatæ ecclesiæ celebri sunt, quo hodieque cernuntur, sublimata repositorio, prosequentibus cunctis laudes in honore majestatis Patris et Filii et Spiritus sancti.

** forte* idem

188 *Hactenus Miraculorum S. Bavonis scriptor, nullam iterum suppeditans notam chronicam, ex qua, quo anno solemnis illa reliquiarum facta sit translatio, utcumque colligas. Verum hunc opportune nos docet Sanderus, lib.* IV *Gandavi sui separatim excusi, cap. 4 sic scribens :* Anno DCCCCXL aliquibus SS. Bavonis et Pharahildis reliquiis in ecclesia prædicta novi castelli, super ripam fluminis Legiæ sita, ad instantiam et devotam supplicationem Arnulfi comitis Flandriæ, relictis tali conditione, quod clerus præfatæ ecclesiæ cum supradictis eorum reliquiis annuam peregrinationem dicto cœnobio Gandensi venerabiliter persolveret; SS. Bavonis et Pharahildis corpora cum aliis Sanctorum pignoribus a sancto Gerardo abbate Gandensi de supradicta novi castelli ecclesia cum innumerabili multitudine populorum ad cœnobium Gandense reportantur, et cum ingenti lætitia ibidem decenter collocantur. *Anno itaque 940 Sanctus memoratam solemnem reliquiarum SS. Bavonis et Pharahildis translationem peregit. Quamvis autem*

anno 940, transmigrantibus eo etiam monachis, transfert,

tunc

A *tunc primum, cum hæc facta fuit, monachos simul in reædificatum Gandense S. Bavonis monasterium transmigrasse, nec Miraculorum S. Bavonis scriptor, nec Sanderus edicat, id tamen non citius, uti etiam non serius; factum esse, apparet. Ita idcirco reor, quod Bavoniani monachi, per nonaginta fere annorum spatium Normannorum metu sedes jam antea sæpe mutare compulsi, nullum umquam locum fuga petiissent, quin ad hunc quoque SS. Bavonis et Pharahildis reliquias secum detulissent, nec has umquam aliquo transferri passi essent, quin eo quoque sese contulissent, uti apud nos in Gloria S. Bavonis posthuma ostenditur. Individui ergo longo illo annorum intervallo dictarum reliquiarum comites, utut profugi et in exteris regionibus positi, esse voluerant; unde verosimile fit, eos nec tunc, cum jam Gandavum essent reversi, ab iisdem sese sejungi passos esse, ac proin nec serius nec citius in restauratum Gandense S. Bavonis monasterium transmigrasse, quam cum in novam hujus ecclesiam SS. Bavonis et Pharahildis corpora fuerunt illata; his enim alioquin, contra ac facere antea consueverant, individui comites non amplius adhæsissent.*

id ad strictiorem

189 *Porro Sanderus verbis proxime recitatis indicavit,* Gerardum *tunc, cum SS. Bavonis et Pharahildis reliquias in restauratam S. Bavonis ecclesiam*
B *transtulit, partem ex his in novi castelli ecclesia ad Arnulphi, Flandriæ comitis, petitionem reliquisse. Verum an id veritati certo consonet, uti etiam, quæ reliquiarum S. Bavonis pars pro novi castelli ecclesia a* Gerardo *fuerit Arnulpho concessa, tomo præcedenti apud nos in Gloria posthuma S. Bavonis num.* 59 *et seq. definitum est; quo propterea brevitatis ergo curiosum lectorem remittens, ad Bavoniani monasterii reformationem progredior. Sanderus sæpissime jam laudatus lib.* IV *Rerum Gandavensium cap.* 3 *et* 4 *hanc anno* 946 *a* S. Gerardo *factam commemorat; ac priori quidem loco his verbis :* Anno 946 cœnobium Gandense cum congratulatione fratrum a S. Gerardo abbate reformatur et in melius exaltatur; *posteriori vero istis :* Anno 946 cœnobium Gandense cum congregatione fratrum a sancto Gerardo abbate reædificatur, et in melius exaltatur. *Et tamen ex dictis Gandense S. Bavonis monasterium jam ab anno* 940 *ad apicem fuerat perductum. Hinc Operis nostri tomo præcedente in Gloria S. Bavonis posthuma, recitato utroque hoc Sanderi loco, num.* 64 *ita recte observatur :* Duplici hæc sensu accipi possunt et verisimiliter debent utroque : primo scilicet, quod ædificium erectum anno 940 sufficeret quidem capiendis paucis monachis, qui ex Galliis Gandavum adducti fuerant, non tamen aliis, qui interim majore numero ad
C monasticam professionem se obtulerant, et idcirco illi tunc novum augmentum accesserit. Secundo, quod Gerardus abbas, omnibus tunc rite compositis, induxerit in cœnobium strictiorem disciplinam, et monachos ad præscriptum Regulæ S. Benedicti vivere docuerit.

disciplinam revocat

190 *Ita in Opere nostro ibidem, et quidem, ut dixi, recte; verum nescio, an recte pariter Sanderus verbis huc transcriptis Gandensis S. Bavonis monasterii reformationem a* Gerardo *factam anno* 946 *innectat. Etenim ex dicendis* Gerardus *anno* 944 *post tertiam Septembris diem Sithiense seu S. Bertini in Artesia cœnobium abbatis munere gubernandum accepit, cumque id ad pristinam disciplinam revocasset, binosque amplius annos huic operi impendisset, Gandavum demum est reversus. Sanctus ergo anno* 946 *jam prope elapso in Bertiniano cœnobio adhuc versabatur, ac proin verosimile non apparet, illum hoc anno Gandense S. Bavonis monasterium ampliasse, strictioremque in id disciplinam invexisse, nisi forte quis velit,* Gerardum *Sithiensi in Artesia monasterio reformando non ita fuisse detentum, quin subinde Gandavum excurrere, ibique interim, quæ ad monasterii Bavoniani ampliationem reformationemque spectarent, commode ordinare potuerit. Utut sit, Sanctus equidem in Gandense S. Bavonis monasterium strictiorem etiam disciplinam invexit, sive interim id, ut tradit Sanderus, anno* 946 *fecerit, sive, ut mihi verosimilius apparet, non citius, quam anno* 947, *cujus initio, aut ex dicendis sub præced. finem e Sithiensi monasterio Gandavum est reversus.*

AUCTORE C. B.

191 *Porro Sanderus, cap.* 4 *proxime citato ita prosequitur :* Anno DCCCCXLVII Transmarus episcopus ad rogatum Arnulfi comitis Flandriæ ecclesiam S. Petri in castro Ganda super Scaldim et Legiam sitam, quæ dicitur cœnobium Gandæ, privilegiavit et liberam fecit. *Quod liberam fecerit, privilegioque donarit Gandensem S. Bavonis ecclesiam seu abbatiam Transmarus,* Gerardi *quoque opera factum reor, hincque est, cur jam recitata Sanderi verba huc transcripserim. Quamvis enim his dicatur liberum fecisse S. Bavonis monasterium Transmarus* ad rogatum Arnulfi comitis Flandriæ, *verosimile mihi apparet, egisse* Gerardum *apud Arnulphum, Flandriæ comitem, ut hic illud a Transmaro flagitaret. Idem esto judicium de diplomate supra adhuc laudato, quod in Bavoniani monasterii favorem anno* 954 *Lotharius Francorum rex concessit, quodque hic ad preces Arnulphi comitis ac filii ejus Balduini sese impertiisse, affirmat. Ceterum, ne rerum ad unum idemque argumentum spectantium seriem interrumperem, nonnulla etiam de Gandensi S. Bavonis monasterio, rebus infra dumtaxat tractandis temporis* E *ordine posteriora, hic disserui, idque ipsum etiam eadem de causa circa Blandiniense S. Petri cœnobium observare statui, de quo ut secuturo jam nunc § tractem, rerum a Sancto gestarum ordo exigit.*

liberumque a Transmaro, Noviomensi episcopo effici, curat.

§ XVII. Quo anno monasterio Blandiniensi fuerit præfectus.

Monasterium Blandiniense, cujus hic datur notitia,

Amplissimum nobilissimumque Blandiniense cœnobium, sæculo septimo a S. Amando in monte Blandinio, a quo et nomen traxit, prope Gandam exstructum, nuncque intra ipsam hanc celeberrimam urbem situm, sæculo nondum integro a Benedictini instituti monachis fuerat inhabitatum, cum adversantis fortunæ impetu penitus fere fuit excisum. Sæculi octavi initio Carolo Martello et Ragenfredo in Francia inter sese digladiantibus, factum est, ut Carolus e prælio Suessionensi, quo penitus Ragenfredum attriverat, victor regrediens Cælestinum Blandiniensem abbatem, virum sanctum et innocentem, insimulatum, quod partibus Ragenfredi favisset, exsulare jusserit, nec Cælestini exsilio contentus, monasterii villas, ut fertur, inter suos fuerit partitus. Hinc porro accidit, ut monachi egentes ac palabundi sine pastore in diversa abierint, atque ad sæculum usque nonum manserint dispersi; quos cum ne tunc F *quidem Eginhardus seu, ut alii scribunt, Einhardus, Caroli Magni notarius ac Blandiniensis abbas, in unum posset colligere, clericos eorum loco substituit, recuperatis etiam ac diplomate, quod a Ludovico Pio impetravit, firmatis iis monasterii possessionibus, quæ viginti quatuor clericis alendis sufficerent. Hi, quamvis processu temporis, annis scilicet* 851 *et* 880, *a Normannis pene eversum fuerit Blandiniense cœnobium, ibidem tamen usque ad tempus, quo* Gerardus *ad Arnulphum, Flandriæ comitem, accessit, eumque calculo liberavit, substitere; quid vero post de illis factum sit, dicenda aperient.*

unum est ex abbatiis, quas Sanctus administrandas accepit :

193 *Inter abbatias, quas Arnulphus, ut calculo primum prodigiose per* Gerardum *liberatus fuerat, Viro huic sancto administrandas dedit, biographus noster, qui tamen duas dumtaxat ex illis ac ne ipsum quidem, quo de jam egimus, Bavonianum cœnobium nominatim exprimit, diserte recenset* Blandiniense, *cujus notitiam jam dedi,* monasterium, ab Amando præsule beato Gandavi fundatum. *De* Gerardo *post Arnulphi Flandriæ comitis curationem, abbatiarum omnium, quæ sub Arnulphi ditione erant, administrationem jam nacto, num.* 66 *et sequenti ita memorat :* Inprimis... adiens Blandiniense monasterium, ab Amando præsule beato Gandavi fundatum, non solum repperit omni religiositate nudatum, utpote

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

utpote occupatum sæcularissimis clericorum; verum etiam infestatione perversorum ad nihilum pœne redactum; insuper et quod erat lacrymarum fonte gemendum, excubiis trium, qui ibidem (*error hic latet in Annotatis observandus*) quieverant, Sanctorum (*Wandregisili scilicet, Ansberti et, ut per errorem putavit, Wulfranni*) multo jam tempore exspoliatum. Porro Athleta fortissimus Divinitatis ope præditus, nullo modo cessit laborum sudoribus; sed cum beato Joseph tunicam talarem indutus, semper fine bono suos prosperavit incœptus, et, eliminata abinde clericorum irreligiositate, licet jactitarent sese ventosa nobilitate, melioratis quibusque, cœnobitarum religionem non distulit subrogare, quemadmodum duobus in locis (*Bronii scilicet et Gislenopoli*) paulo ante meministis eum jam actitasse.

huic tamen non anno 937, uti

194 *Fuit ergo, teste nostro biographo, Blandiniense cœnobium ex abbatiis, quas* Gerardus *ab Arnulpho administrandas accepit. Quapropter, cum illud ex dicendis tunc, cum calculo liberatus fuit Arnulphus, clericorum exstiterit, non autem monachorum, videri potest Iperius verbis supra recitatis abbatias, quas Sanctus ab Arnulpho administrandas accepit, perperam ad solas Ordinis Benedictini abbatias restringere. Verum id forte fecit is scriptor, quod*
B *omnes abbatiæ, administrationi Sancti commissæ, vel tunc, cum huic committerentur, Benedictini instituti reipsa essent, vel aliquando saltem fuerint. Ex harum autem numero indubie exstitit Blandiniense cœnobium. Hoc enim, uti ex dicendis patescet, anno* 941, *subrogatis in clericorum locum monachis, Benedictini instituti, cujus quondam etiam fuerat, iterum est factum. Verum num Sanctus primum dicto anno* 941 *cœnobium illud administrandum accepit? Verisimile secundum dicta satis apparet,* Gerardum *tunc, cum primum Arnulphum, Flandriæ comitem, anno ex dictis vel* 936 *vel* 937 *calculo liberarat, omnes ab eo Flandriæ abbatias, ac proin etiam Blandiniensem, eo sensu, quem supra exposui, accepisse administrandas; Sanctum autem jam ab an.* 937 *abbatiæ illi præfectum fuisse abbatem,* Sanderus *Rerum Gandavensium lib.* IV, *cap.* 2 *aperte docet.*

ex Meyero, qui S. Bavonis cœnobium

195 *Etenim ibidem, suggerens abbatum Blandiniensium Catalogum, sic scribit:* Gerardus Cellensis abbas XI, ejus nominis primus et primus abbas post canonicos fuit. Arnulphus Magnus (*Flandriæ comes*) ejus tempore hortatu Transmari, episcopi Noviomensis, Gandense cœnobium, Normannica rabie eversum, reædificavit; solitos ritus ac ceremonias instauravit, Gerardumque Cellensem magna virtute virum abbatem ibi constituit anno 937. *Ita Sanderus, volens scilicet,* Gerardum *Blandiniensi*
C *Gandæ cœnobio (de hoc enim verbis recitatis agit) anno* 937 *ab Arnulpho præfectum fuisse abbatem; pro se autem mox laudat Meyerum his verbis:* Hæc eadem (*de Gandensi nimirum monasterio ab Arnulpho instaurato, creatoque anno* 937 Gerardo *abbate*) diversis in locis Meyerus repetit in sua Chronica Flandrorum comitum. *Verum Meyerus, cum hæc litteris mandat, non de Blandiniensi, sed de Gandensi S. Bavonis cœnobio facit sermonem. Ait enim dumtaxat, Arnulphum hortatu Transmari Gandense cœnobium restaurasse, abbatemque ibidem constituisse* Gerardum. *Per Gandense autem cœnobium, absque addito solitarie positum, S. Bavonis cœnobium Meyerus intelligit. Liquet id ex variis ejus locis. Duos dumtaxat brevitatis ergo in medium adduxisse suffecerit. Ad annum* 940 *in Flandriæ tum Chronico, tum Annalibus enumerat monasteria, quæ exstitisse autumat inter monasteria, quæ ab Arnulpho per* Gerardum *reformata feruntur, iisque accenset* Blandiniense *et* Gandense. *Quapropter, cum sæculo decimo duo tantum Gandavi, Blandiniense scilicet et Gandense, exstiterint cœnobia, alterumque horum* Blandiniense *vocet, per aliud haud dubie, quod* Gandense *appellat, Bavonianum intelligit. Porro ad annum* 936 *idem Meyerus refert, Arnulphum, Flandriæ comitem, a Lothario Francorum rege Gandensi cœnobio diploma impetrasse; ubi indubie iterum per Gandense cœnobium intelligit Bavonianum; neque enim Lotharius* D *ullum nisi diu post annum* 936, *Blandiniensi cœnobio diploma impertiisse invenitur.*

per Gandense cœnobium intelligit,

196 *Meyerus ergo, dum de Gandensi cœnobio, quod Arnulphus, Flandriæ comes, restaurarit, abbatisque munere* Gerardo *gubernandum dederit, facit sermonem, Gandense S. Bavonis cœnobium intelligit. Et vero Sanderus lib. Rerum Gandavensium proxime citato cap.* 5 *per Gandense cœnobium et ipsemet intellexit et a Meyero, ut apparet, intelligi putavit S. Bavonis cœnobium. Etenim verbis supra adhuc recitatis agens de Gandensi S. Bavonis cœnobio ita scribit:* Anno 937 Arnulfus Magnus, comes Flandriæ, hortatu venerabilis viri Transmari, Noviomensis episcopi, cœnobium Gandense, tunc dirutum et deserto simile, restauravit et in melius reformavit, qui in eo virum illustrem S. Gerardum Broniensem abbatem constituit. *Quæ verba, cum fere eadem sint cum verbis, quibus in Flandriæ tum Chronico, tum Annalibus Gandense cœnobium ab Arnulpho restauratum, eique* Gerardum *abbatem præfectum, ad annum* 937 *scribit Meyerus, haud dubie ex hoc auctore Sanderus deprompsit, ac proin, cum hæc verbis proxime jam recitatis Gandensi S. Bavonis cœnobio applicet, Meyerum per ea, quæ ad dictum annum* 937 *de Gandensi cœnobio memorat, de Bavoniano cœnobio intelligendum putarit.* E *Ast, inquies, ea, quæ Meyerus ad annum* 937 *scribit, Blandiniensi cœnobio per verba num.* 195 *recitata etiam applicat Sanderus. Fateor, sic habet; verum præterquam quod id ex dictis contra Meyeri mentem faciat; ibidem insuper alio ex capite hic scriptor indubie hallucinatur. Ita omnino existimo, quod Gandense cœnobium, de quo Meyerus præmemorato anno* 937 *agit, instauratum hoc ipso anno ab Arnulpho, Flandriæ comite, fuisse, affirmet; id autem Blandiniensi cœnobio minime quadret, uti jam nunc dilucide ostendo.*

perperam intellecto, docet Sanderus;

197 *Miræus Codice Donationum piarum cap.* 51 *exhibet diploma, quod Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, anno* 941, *uti infra probabo, in monasterii Blandiniensis favorem concessit. In hoc Arnulphus (adi dictum diploma) recenset beneficia omnia, quæ usque ad annum illum in Blandiniense cœnobium contulit; nullum autem omnino verbum profert, quo illud sese tunc vel restaurasse, vel etiam tantum restaurare cœpisse, utcumque indicet. Adhæc Blandiniense monasterium anno* 950 *jacebat adhuc secundum dicenda penitus destructum. Illud ergo Arnulphus anno* 941 (*feceritne id postea, ex dicendis intelliges*) *nondum restaurarat, ac proin Sanderus, dum verba, quibus Meyerus cœnobium Gandense anno* 937 *ab Arnulpho reædificatum scribit, cœnobio Blandiniensi* F *applicat, indubie hallucinatur. Itaque, omnibus jam perpensis, Sanderus, quæ ad annum* 937 *de Gandensi S. Bavonis cœnobio scribit Meyerus, de Blandiniensi cœnobio perperam intellexit, ac proin, cum iis tamen solis innixus,* Gerardum *jam ab anno* 937 *Blandiniensem abbatem creatum fuisse, verbis supra recitatis scribat, non est, cur id sola illius fide admittamus. Et vero Sanctum non citius, quam anno* 941 *cœnobio Blandiniensi præfectum fuisse abbatem, ex iis, quæ ipsemet citato Rerum Gandensium lib.* IV, *cap.* 2 *scribit, manifestum apparet.*

sed anno, uti ex Blandiniensi

198 *Etenim ibidem pag.* 297, *in Gandavo nempe, qua editione utor, separatim excuso hæc habet:* Canonici dejiciuntur ab Arnulpho marchyso ac comite, et monachi in hunc locum (*cœnobium Blandiniense*) sunt restituti anno DCCCCXLI, quibus abbas præficitur Gerardus Cellensis. Ne tamen hic lectorem suspensum, ac de ordine modoque inquirentem, quomodo canonici rursus facti sint monachi, relinquamus, paucis hinc subjiciemus, qua ratione ac quomodo id contigerit. Chronicon Blandiniense sic habet: Fælicibus studiis intentus dominus comes Arnulphus, nostræque paternitati consulens, legatos misit ad Transmarum, Noviomensem episcopum, cui indicavit, quid agere vellet in Portu Gandensi, ipsius episcopi præsentiam ibi exposcens. Episcopus autem regiis negotiis impeditus, misit archidiaconum

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A num suum Bernaccum ipsius vice omnia acturum. Veniens enimvero archidiaconus ad portum Gandensem anno Incarnationis Dominicæ DCCCCXLI, rege Ludovico regnante anno sexto, octavo Kalend. Julii, reperit ibi dominum marchysum Arnulphum, comitem invictum, a quo honorifice susceptus est. Tunc vero, vocatis ad se fratribus, in Blandinio negligenter conversantibus, aiunt, blande ad illos hac oratione usum : Audivimus, fratres, hoc monasterium esse constructum a sancto Amando, et in honore Apostolorum Petri et Pauli dedicatum, ubi coadunavit monachorum gregem, et per multa exinde tempora sancti Benedicti normam servantes ibi vixerunt.

Chronico et S. Wandregisili Translationis

199 Dei autem amore locum volentes in pristinum restituere ad deificum statum, hortamur vos (non terrena dominatione, sed sincera charitate) ut, deposita veste canonicali, induamini monachali et serviatis Deo soli. Quorum plurimi, salutis suæ spernentes monita, dispersi sunt passim per devia, agentes diabolo immensa gaudia. Tunc (præterea jubente glorioso comite) archidiaconus ordinavit ibi monachos, sanctam religionem amantes, ac venerabilem genere et sanctitate illis præfecit abbatem, nomine Gerardum Cellensem. *Fuit ergo secundum Blandiniense Chronicon anno* 941 *Blandiniensi*
B *monasterio abbas Arnulphi jussu præfectus* S. Gerardus. *Chronico Blandiniensi consonat S. Wandregisili in montem Blandinium Translationis Historia, quæ Mabillonio, a quo Sæculo quinto Benedictino, parte* I *est vulgata, auctorem habere visa est sæculo undecimo non posteriorem. Hæc in Opere nostro ad diem* 22 *Julii pariter exstat excusa; ibi autem opportune ad institutum nostrum num.* 22 *ita scribitur :* Huic aptus negotio (*restituendæ in monasterio Blandiniensi disciplinæ*) inventus est vir vitæ laudabilis, sanctitate clarus et genere, Gerardus nomine, qui monachus proposito, abbas autem exstitit officio et Apostolicus merito. Huic inclytus marchysus (*sic vocat Arnulphum, Flandriæ comitem*) de ejusdem monasterii (*Blandiniensis*) ordinatione et pristinæ monasticæ conversationis restauratione conceptum in anima sua de Spiritu sancto aperiens desiderium, consilium prudenter utile, atque utiliter prudens adinvenit, a quo etiam perductus anno humanati Verbi nongentesimo quadragesimo primo hanc aulam (*monasterium Blandiniense*) apostolicam, devota monachorum cohorte comitante, ingressus est. Ubi eliminato imprimis clericorum grege, Dominici scholam servitii, a beato olim Amando constitutam, restituit; et normam monasticæ regulæ, ut doctus a Domino, sapienter intendens, curavit.

Historia probatur,

200 *Fuit ergo* S. Gerardus, *uti his verbis docet laudata Historia, anno* 941 *in monasterium Blandiniense* cum monachorum, *ut loquitur,* cohorte *ab Arnulpho inductus; qua utique loquendi formula, utpote cui mox subdit, Sanctum ibi monasticam restituisse disciplinam, velle videtur, illum dicto anno* 941 *ab Arnulpho Blandiniensi monasterio præfectum fuisse abbatem. Itaque spectata Historiæ Translationis S. Wandregisili ac præcipue quidem Chronici Blandiniensis auctoritate, certum apparet,* Gerardum *non citius quam anno* 941 *abbatis munere moderandum accepisse Blandiniense cœnobium. Sanderus jam sæpius laudatus, utut ex dictis* Gerardum *jam ab anno* 937 *monasterio Blandiniensi præfectum fuisse abbatem, opinetur, Chronici tamen Blandiniensis, ut videtur, auctoritate motus, in Gandavo suo separatim excuso pag.* 297 *verbis supra adhuc recitatis etiam sic scribit :* Canonici dejiciuntur ab Arnulpho marchyso ac comite, et monachi in hunc locum (*Blandiniense monasterium*) sunt restituti anno DCCCCXLI, quibus abbas præficitur Gerardus Cellensis; *quibus verbis aperte etiam admittit,* Gerardum *anno* 941 *creatum fuisse Blandiniensem abbatem. Verum, ut hoc cum opinione, qua* Gerardum *jam ab anno* 937 *Blandiniensem abbatem exstitisse autumat, conciliet, eodem Opere pag.* 299 *sic scribit :* Fieri potest, ut Gerardus Cellensis anno 937 abbas (*Blandiniensis scilicet*) constitutus fuerit, dehinc confirmatus ab Arnulpho marchyso ac comite anno DCCCCXLI, quo anno reparatum est religionis culmen, submotique monachi (*imo canonici*) Regulares ab Aynardo abbate, regnante Ludovico Pio, quondam introducti. *Fuit itaque ex mente Sanderi* S. Gerardus *in abbatis Blandiniensis munere, quod jam ab anno* 937 *obtinuerat, anno* 937 *dumtaxat confirmatus.*

AUCTORE C. B.

201 *Verum hæc ejus opinio sat solido suffulta fundamento non videtur; hanc enim dumtaxat est amplexus, quod* Gerardum *ad annum* 937 *Blandiniensem abbatem a Meyero scribi, perperam putarit, uti jam supra dictum est. Et vero, quamvis etiam Meyerus,* Gerardum *jam ab anno* 937 *Blandiniensem exstitisse abbatem, diserte assereret, illius tamen, utpote scriptoris ab ætate* Gerardi *nimium remoti, auctoritate moveri non debuit Sanderus, ut veritati illud esse indubie consonum, opinaretur. Utut sit, Chronicon Blandiniense, cui ex dictis S. Wandregisili Translationis Historia suffragatur,* Gerardum *tunc, cum in Blandiniense monasterium anno* 941 *canonicorum loco monachos induxit Arnulphus comes, creatum fuisse Blandiniensem abbatem, verbis supra recitatis luculenter docet. Quapropter, cum hæc, ut mihi equidem apparet, de Blandiniensis abbatis munere, quod tunc* Gerardo *confirmatum fuerit,*
E *nequeant intelligi, certum habeo, Sanctum non citius quam anno* 941 *Blandiniensi cœnobio ab Arnulpho, Flandriæ comite, præfectum fuisse abbatem, etsi interim hoc monasterium una cum omnibus aliis ditionibus Arnulphi cœnobiis abbatiisve jam ab anno* 937, *cum primum calculi morbo Arnulphum miraculose liberasset, eo sensu, quem supra exposui, administrandum procurandumve secundum jam dicta accepisset.*

941 *abbas fuit præfectus.*

202 *Porro monasterii Blandiniensis ad Benedictinum institutum revocatio, Sanctique ad illud abbatis munere moderandum promotio, perpensis omnibus, quæ verbis hoc § jam recitatis noster biographus, Blandiniense Chronicon et S. Wandregisili Translationis Historia commemorat, hoc modo et ordine fuisse videtur peracta.* Gerardus, *ut primum a calculi morbo Arnulphum Magnum, Flandriæ comitem, sanarat, mox, aut, quemadmodum apparet, brevi post omnes, quas hic sub ditione sua habebat, abbatias administrandas procurandasve anno* 937 *accepit, hasque inter Blandiniense, utut a canonicis teneretur, exstitit cœnobium; Sanctus ex demandata sibi cura in religiosos monasteriorum incolas, ac inprimis quidem in Regulares Blandiniensis cœnobii canonicos invigilare cœpit attentius; at vero hos moribus, qui religiosos viros decerent, reperit destitutos;*
F *certiorem rei fecit comitem, utque malo adhiberet medelam, verosimillime est hortatus. Verum Blandinienses canonici e primariis regionis familiis, utpote qui, teste ad num.* 67 *biographo,* jactitarent sese ventosa nobilitate, *erant prosati; hinc Arnulphus, ne forte a se primatum suorum averteret studia, nihil circa eos initio innovare est ausus.*

Modus et ordo, quo

203 *Verum, canonicis Blandiniensibus post aliquod temporis spatium* Gerardi *monitionibus, ut apparet, nihilo melioribus effectis, reque ad comitem delata, statuit hic tandem Blandiniense cœnobium ad rectam vivendi normam revocare. Hunc in finem* Gerardo *consilium suum aperuit, edoctusque ab hoc, quid facto opus esset, misit, qui Transmarum, Noviomensem ac Tornacensem episcopum, accerserent. Regiis hic negotiis detentus archidiaconum suum, qui vices suas suppleret, ablegavit. Archidiaconus, cum primum ad comitem venit, canonicos Blandinienses, ut, posita canonicali veste, monachalem assumant, efficaci oratione est hortatus, multisque ex his consilio huic non obtemperantibus, monachos Arnulphi jussu in Blandiniensi cœnobio constituit, hisque* S. Gerardum, Cellensem *a Cellensi S. Gisleni in Hannonia cœnobio, cui abbas præfuerat, nuncupatum, præfecit. Hic modus est, hic ordo, quo tandem, uti ex scriptoribus supra laudatis verosimile apparet, monasterium Blandiniense monachi,*

id factum sit.

qui

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

qui locum prius tenuerant, denuo fuere consecuti; agente scilicet, quantum equidem puto, S. Gerardo, *utpote qui ex dictis non uno ex capite ac præcipue quidem ob raram vitæ sanctimoniam plurimum valebat apud comitem, a quo etiam proinde novis illis Blandiniensibus monachis abbas fuit præfectus. Quid porro deinde in Blandiniensis cœnobii favorem, abbas huic jam præfectus, Sanctus egerit,* § *sequenti expono.*

§ XVIII. In monasterium Blandiniense varias Sanctorum reliquias transtulit, et an id reædificandum curarit.

Possessiones Blandiniensi cœnobio, Gerardo, ut apparet, agente,

Blandiniense monasterium, Normannis sæculo nono in Flandria cædibus, incendiis ac vastationibus late debacchantibus, ad miserrimum statum fuerat redactum, amiseratque etiam jam antea, ut dictum est, temporum injuria possessiones, ipsi quondam fidelium liberalitate collatas. Has ut ex parte saltem denuo illud seu potius monachi, in id jam restituti, acquirerent, Gerardus, *jam Blandiniensis abbas, brevi, ut apparet, effecit. Miræus Codice Piarum donationum cap.* 51 *exhibet diploma, quod Arnulphus, Flandriæ comes, cognomento Magnus,*
B *Blandiniensibus monachis impertiit. Hoc Arnulphus Blandiniensi cœnobio restituit partem ex reditibus, quos beatus Amandus, primus loci conditor, a regibus ceterisque fidelibus impetrarat,* id est, *inquit lib.* LXIV, *num.* 24 *Annalium Benedictorum diploma illud contrahens Mabillonius,* censum, qui percipitur ex mansionibus ad Scaldim sitis, floralia prati portui adjacentis, et alia, quæ in charta Einhardi abbatis exprimuntur. *Quæ omnia præter multa alia, in diplomate expressa, a monachis cum suo abbate possideri ea lege vult comes, ut ibidem ad amussim Christo serviant, uti faciebant tempore S. Amandi, ad cujus etiam præscriptum ut abbatem sibi eligant, permittit. Porro, ut causam, ob quam hoc diploma hic commemorem, etiam edicam, vix dubito, quin id, agente potissimum* S. Gerardo, *Blandiniensibus fuerit concessum.*

nonnullas restituit Arnulphus, Flandriæ comes,

205 *Etenim* religiosorum veridicorumque virorum hortatu *sese illud, quasi a gravi somno excitatum, impertiisse, Arnulphus indicat. Hinc reor,* Gerardum, *cum hic summæ apud comitem auctoritatis fuerit, verosimiliter exstitisse unum, ac forte quidem præcipuum e religiosis illis veridicisque viris, quorum hortatu præmemoratum diploma se dedisse, Arnulphus innuit. Et vero, ut in credam propensius, facit tempus, quod dati diplomatis epocham constituit, quodque ex dicendis partim cum*
C *anno Christi* 941, *partim cum anno* 942 *congruit. Hoc enim anno et* Gerardus *Gandavi exstitit, et monachis in Blandiniense cœnobium canonicorum loco inductis abbas tunc primum fuerat secundum jam dicta præfectus; unde sat verosimile fit, Sanctum apud Arnulphum tunc institisse, ut monasterio, cui abbas ab ipsomet recens erat præfectus, eam saltem possessionum, injuste quondam ei subtractarum, partem, quæ alendis monachis ibidem tunc degentibus sufficeret, restitui curaret. Sane ut vix dubitem, quin id tunc* Gerardus *fecerit, facit etiam sollicitudo paterna, qua Sanctus indubie enituit, quaque monachorum, quos curæ suæ tum primum acceperat demandatos, necessitatibus voluerit prospectum. Accedit,* Gerardo, *ut apparet, maximæ curæ fuisse, ut Blandiniense cœnobium monachorum numero augeret; unde verosimile fit, de cœnobii quoque proventibus, quibus hos aleret, amplificandis fuisse sollicitum, institisseque proinde apud Arnulphum comitem, ut quasdam saltem ex ablatis quondam monasterio possessionibus restituendas curaret, restitutionemque diplomate confirmaret.*

restitutionemque diplomate,

206 *Itaque, omnibus perpensis, verosimile sane apparet, præmemoratum diploma, instante potissimum apud Arnulphum comitem* Gerardo, *in monasterii Blandiniensis favorem fuisse impetratum. Neque est, cur quis opponat, divitias secundum dicta minime appetiisse* Gerardum. *Quamvis enim id veritati indubie consonet, verosimile tamen non est,* D
Sanctum etiam de facultatibus monasterio suo necessariis, huicque de jure debitis sollicitum non fuisse. Porro nota chronica, quam, quo de agimus, diploma præfert, partim, ut jam dixi, cum anno 941, *partim cum anno* 942 *coincidit. Etenim in fine hunc in modum signatur :* Actum Blandiniensi cœnobio, regnante Ludovico anno.... VI, filio Caroli regis reclausi; *hic autem per Carolum regem designatur Carolus Simplex, Francorum rex, qui Peronæ in carcere, ut Frodoardus in Chronico aliique scriptores testantur, anno* 929 *obiit, hincque Ludovicus, Transmarinus nempe, illius filius, quo regnante, diploma datum notatur,* filius Caroli reclausi *nuncupatur. Verum, inquies, cum Carolus Simplex ex dictis anno* 929 *obierit, qui potest regni Ludovici Transmarini annus sextus, quæ diplomatis nota est chronica, cum anno Christi* 941 *aut* 942 *componi, cum quo utroque tamen partim eam componi jam asserui? Miræus in senarium annorum numerum, quo diploma signatur, ita observat :* Corruptus haud dubie est annorum numerus. Ponatur itaque annus XVI Ludovici regis, ab obitu patris Caroli Simplicis computando. Obiit is anno DCCCCXXIX Peronæ in carcere (ut Flodoardus in Chronico testatur) ideoque hic Reclausus dicitur. E

quod anno 941 vel 942 datum est, firmat.

207 *Ita Miræus, quod scilicet regni Ludovici Transmarini epocham ad anno* 929, *quo Carolus Simplex, pater ejus obiit, repeti existimarit, sicque annus Ludovici Transmarini sextus deducat ad annum* 935 *aut seq., quorum altero diploma certissime nequit esse datum. Verum epocha illa non ab hoc anno, sed ab anno* 936, *quo Ludovicus, ex Anglia a Franciæ proceribus revocatus, Francorum rex primum coronatus est, repetitur. Communis hæc est hodie eruditorum opinio, quæ etiam a pluribus scriptoribus, hosque inter a Mabillonio lib.* VI *de Re diplomatica pag.* 568 *et seq. validis rationum momentis probatur. In hac porro cum ab anno* 936 *usque ad annum* 942 *anni sex excurrant, annus regni Ludovici Transmarini sextus, quo præmemoratum diploma signatur, cum anno Christi, ut supra asserui,* 941 *aut certe* 942 *congruit; tam uno autem quam altero ex binis hisce annis datum esse potest diploma. Porro cum ex dictis* Gerardus *anno* 941 *monasterio Blandiniensi primum præfectus sit abbas, eodemque anno aut sequenti præfatum diploma ab Arnulpho impetrarit, liquet hinc jam Sancto, ut primum monasterii Blandiniensis abbas factus est, nihil magis cordi fuisse, quam ut illud non tantum ad strictiorem Regulæ Benedictinæ disciplinam revocaretur, verum etiam ut congruis donaretur* F
redditibus. Hoc scilicet etiam curabat sollicitus procidusque Pater, ut, qui ibidem monasticam amplecterentur vitam, nulla rerum temporalium cura distracti liberius possent Deo vacare. Quæri insuper hic jam potest, an Sanctus Blandiniense monasterium, quod a Normannis ad modum fere Bavoniani monasterii, non tamen, uti ex dicendis patescet, quantum ad omnia ædificia, fuerat eversum, reædificandum curarit. Id anno 941 *reædificatum nondum fuisse, ex jam supra dictis liquet.*

Illud, quod anno 944.

208 *Verum Meyerus in Flandriæ tum Chronicis, tum Annalibus ad annum* 944 *sic scribit :* Tertio Nonas Septembris corpora divorum Wandregisili, Ansberti et Vulfranni ex Bononia, maritima Morinorum urbe, Gandavum in cœnobium Blandiniense a Magno (Arnulpho, Flandriæ comite) translata, submotique monachi (*imo canonici*) Regulares ab Aynardo abba, regnante Ludovico Pio, introducti. Levatum ex ruinis restitutumque monasterium, decimisque ac possessionibus adeo locupletatum, ut non abs re Arnulphus sit reparator vocitatus Blandinii. *Quibus verbis, ut apparet, indicat, Blandiniense monasterium anno* 944 *fuisse reædificatum. Verum is scriptor verbis jam recitatis etiam docet, anno illo monachos canonicis ibidem primum fuisse substitutos, quod certissime a vero alienum est, uti liquet ex jam dictis atque insuper ex Arnulphi,*

Flandriæ

A *Flandriæ comitis, diplomate, jam mox memorato. In hoc enim, quod ex dictis anno* 941 *aut certe non serius, quam anno* 942 *fuit emissum, religiosos Blandiniensis cœnobii incolas monachorum nomine plus semel Arnulphus distinguit, ut adeo jam ab anno* 941 *aut certe anno* 942 *monachi canonicis ibidem essent indubie substituti. Cum ergo Meyerus in tempore, quo hoc factum sit, assignando hallucinatus sit, mirum non est, si ab anno quoque, quo Blandiniense cœnobium reædificatum sit, forte aberret. Et vero eum ab anno, quo id acciderit, reipsa aberrasse, indubitatum mihi apparet.*

imo etiam anno 950

209 *Etenim Miræus in Diplomatibus Belgicis cap.* 23 *exhibet diploma, a Ludovico Transmarino in Blandiniensis monasterii favorem anno* 950 *concessum; in hoc autem Ludovicus ita loquitur :* Notum esse volumus omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, quoniam nostræ dignitatis adiens præsentiam Arnulphus comes et marchio nobilissimus nosterque consanguineus clarissimus nobis retulit dolendo, quoddam cœnobium a beatissimo Amando præsule, sub Regulari monachorum norma, nobiliter secus castrum Gandavum super Scaldi fluenta olim constructum fuisse, quod antiquitus vocabatur Blandinus, nunc vero vocitatur.... monasterium penitus modo.... B destructum. *Hæc, uti etiam ex subsequentibus diplomatis verbis liquet, de Blandiniensi cœnobio ad annum* 950 *Ludovicus; illud ergo hoc anno jacebat adhuc penitus destructum, ac proin anno* 944, *imo etiam anno* 950, *reædificatum nondum fuerat. Attamen, cum ex dictis anno* 941 *in Blandiniense monasterium monachi fuerint inducti, erit fortasse nonnemo, cui illud anno* 944, *imo etiam anno* 950, *reædificatum nondum fuisse, parum verosimile appareat. Verum respondeo, Blandiniense monasterium a Normannis non ita penitus fuisse destructum, quin aliqua ex eo adhuc superessent ædificia, monachorum habitationi idonea. Liquet id ex eo, quod, uti ex jam dictis facile colliges, a canonicis, cum monachi eo fuere inducti, inhabitaretur, nec antea inveniatur fuisse reædificatum.*

reædificatum nondum erat,

210 *Ex eo ergo, quod monachi anno* 941 *in Blandiniense monasterium fuerint inducti, consequens non est, ut hoc fuerit vel anno illo, vel citius, aut certe ante annum* 944 *aut* 950 *reædificatum. Nec est, cur quis etiam in medium adducat verba ex S. Wandregisili Translationis Hstoria, num.* 199 *huc transcripta. His enim non de Blandiniensis monasterii reædificatione, quæ anno* 941 *vel a* Gerardo, *vel, hoc saltem hortante, facta sit, sed de ejusdem quantum ad disciplinam reformatione, a* C *Sancto sedulo tunc procurata, dumtaxat agitur, uti vel ex sola dictorum verborum lectione fiet perspicuum. Et vero in ipsamet Translationis S. Wandregisili Historia (vide hanc apud nos tom. V Julii) monasterii Blandiniensis reædificatio non narratur, nisi post relatam, quæ anno* 944 *mense Septembri accidit, S. Wandregisili translationem. Spectato adeo ordine, quo res in ipsamet laudata Historia narrantur, Blandiniense monasterium anno* 944 *reædificatum nondum fuit. Verum an id brevi post annum* 944, *seu potius brevi post annum* 950, *per Arnulphum Magnum, Flandriæ comitem, hortante forsan* Gerardo, *reædificatum non fuit? Sacrum istud ædificium a fundamentis per Arnulphum, qui ad annum usque* 964 *vitam produxit, fuisse reædificatum, certum omnino est atque indubitatum. Constat id scilicet ex Arnulphi secundi seu junioris, Flandriæ comitis, diplomate, quod Supplementi ad diplomata Miræi parti secundæ, cap.* 19 *exstat insertum.*

certissime Arnulphus, Flandriæ comes, a S. Gerardo

211 *In hoc enim, quod Lotharii Francorum regis anno* 19, *qui partim cum anno Christi* 972 *congruit, datum notatur, Arnulphus junior, Arnulphi senioris seu Magni ex Balduino filio nepos, ait, sese, quæ ibidem exprimit, dare monasterio, seu, ut loquitur,* ad monasterium vocabulo Blandinium in primordiis ab apostolico patre sanctissimo pontifice Amando constructum, atque in honore principis Apostolorum, beatissimi Petri, et doctoris gentium Pauli consecratum, processu vero temporis ab avo meo Arnulfo excellentiori a fundamentis exstructum ædificio, ut intuentium patet oculis, in quo domnus abbas Womarus non modico Regularium collegio monachorum industrius pastor præesse videtur. *Dubitandum ergo non est, quin ab Arnulpho Magno, junioris Arnulphi avo, Blandiniense cœnobium a fundamentis fuerit reædificatum. At vero an id, hortante etiam* S. Gerardo, *fuit effectum? Res pendet a tempore, quo Arnulphus Magnus sacro illi ædificio manum applicuit. Quod si enim id ante annum* 956 *non fecit, verosimiliter ad illud a* S. Gerardo, *utpote qui tunc ex dicendis Blandiniensis cœnobii præfectura sese jam abdicasset, non fuerit exstimulatus; at contra si opus ante annum illum, aut certe ante annum* 955 *fuerit aggressus, verosimillime ad id a Sancto, utpote tunc ex dicendis Blandiniensi adhuc abbate, fuerit excitatus. Ut ergo hic quidpiam definiri queat, in tempus, quo Arnulphus Blandiniense cœnobium reædificaverit, inquiro. In Sigeberto Miræi ad annum* 960, *quo jam obierat* Gerardus, *in Additionibus hæc leguntur :* Hoc anno ab Arnulfo, marchiso Flandrensi, Blandiniense cœnobium in majori elegantia est constructum; quod opus mense Maio est inceptum. *Sanderus in suo Gandavo separatim excuso pag.* 301, *id ipsum factum statuit anno* 959, *cum Womarus, qui* Gerardo *in Blandi-* E *niensis cœnobii præfecturam proxime successit, aliquot jam annis hanc adivisset.* Gerardus *enim, uti infra probabo, vel anno* 954 *vel seq. præfectura illa sponte cessit, suique loco Womarum substituit.*

verosimillime ad id impulsus, inter annum 950 *et* 956 *instauravit,*

212 *Verum Sigebertus et Sanderus, utpote ab Arnulphi Magni ætate remotiores, auctoritatis utique longe minoris sunt, quam plus semel jam laudata S. Wandregisili translationis Historia, ab auctore, qui sæculo* XI *posterior non sit, conscripta; hæc autem apud nos tom. quinto cit. Julii num.* 32 *et seq. de Arnulpho Magno, Flandriæ comite, sic habet :* Igitur divæ memoriæ Arnulphus atque marchisus cluentissimus immensam, quam erga memoratum locum (*monasterium nempe Blandiniense*) et præfatorum corpora Sanctorum (*Ansberti nimirum et Wandregisili*) habuit devotionem in mente, demonstravit in opere. Destructa vero basilica (*Blandiniensi*) sancti Petri, ad quam tantorum delata sunt patrocinia Sanctorum, quia tam habitationi monachorum, quam frequentiæ promiscui sexus pro parvitate sui erat incongrua, funditus in quadam majori elegantia reædificavit, perfectamque opibus ditavit; villas quoque et prædia quamplurima, atque alia utensilia, ecclesiasticis congrua ministeriis, in auro et argento plena contulit animi devotione; insuper ipsorum corpora Sanctorum F honorificentissime inclusit auro et argento. Post autem succedenti tempore transtulit ad eumdem locum corpora sanctorum Gudwali et Bertulfi, confessoris Christi, de Bononia civitate; *quibus ex verbis consequens est, ut Arnulphus ante annum* 956 *aut etiam forte ante annum* 955 *monasterium Blandiniense reædificarit. Illis quippe apertissime indicatur, prius hoc fecisse Arnulphum, quam SS. Gudwali et Bertulfi corpora Bononia seu potius Bolonia ad Blandiniense cœnobium transtulisse : hæc autem translatio sub finem vel anni* 954 *vel* 955 *facta est, uti infra dilucide probabo. Jam vero, cum ex dictis monasterium Blandiniense nondum etiam anno* 950 *reædificasset Arnulphus, consequens est, ut illud hunc annum inter et annum* 956 *aut etiam annum* 955 *omni dubio procul reædificarit. Quapropter, cum* S. Gerardus *tunc adhuc ex dicendis monasterio Blandiniensi abbas præfuerit, Arnulphum verosimillime pro ea, qua apud hunc valebat, auctoritate ad sacrum illud ædificium instaurandum exstimularit.*

inque illud, cum nondum instauratum esset,

213 *Porro Sanctus etiam ad Blandiniensis monasterii reformationem, atque id quidem, uti ex jam dictis facile colliges, antequam ad ejusdem reædificationem induxerit Arnulphum, strenuissime, etiam cum vitæ suæ periculo, laboravit, ut biographus num.* 67 *et binis seqq. docet. Nec vero hic fructu caruit*

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

caruit opera a sancto Viro tam diligenter impensa. Docet id apud nos tom. V Julii Historiæ Translationis S. Wandregisili scriptor num. 22 *per verba partim huc jam transcripta sic scribens :* Ubi (*in monasterio Blandiniensi* S. Gerardus)..... Dominici scholam servitii..... restituit; et normam monasticæ Regulæ, ut doctus a Domino, sapienter intendens, curavit. Quamplures vero tanti exemplo Magistri excitati, cœperunt voto monasticæ disciplinæ hic confluere, cervicem cordis edomare. jugum Domini suave suscipere. Et contigit in brevi, ut hoc Dominici ovilis cœnobium numero et merito dilatatum, nobilissimis per omnia non ignobilius probaretur cœnobiis. *Sanctus ergo, uti ex his scriptoris laudati verbis intelligitur, in reformando Blandiniensi monasterio plurimum profecit, atque id quidem temporis spatio non admodum longo, quamvis interim illud, ut Iperius in Chronico Bertiniano cap.* 24 *indicare videtur, brevi temporis spatio non ita perfecte reformatum fuerit, quin adhuc* Gerardi *præsentia operaque eguerit. Quid porro, invecta jam in Blandiniense cœnobium strictiori Benedictini instituti disciplina, a Sancto nostro, quod huc etiam pertinet, atque id quidem, antequam illud instauratum esset, factum sit præterea, nunc expono.*

B *per S. Gerardum corpora SS. Wandregisili et Ansberti anno* 944.

214 *Corpora SS. Wandregisili et Ansberti, irrumpentibus sæculo nono ac decimo frequenter in Galliam Normannis, e Fontanellensi S. Petri ecclesia, mutatis sæpe sedibus, Boloniam tandem, uti in Opere nostro ad* 22 *Julii Commentarii ad Vitam S. Wandregisili prævii num.* 33 *et seq. exponitur, fuerant translata. Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, cui ab anno* 933 *Bolonia parebat, id audierat; volens autem Blandiniense cœnobium, quod jam redditibus auxerat, sacris etiam Sanctorum locupletare reliquiis, animum adjecit, ut eo e Boloniensi civitate duorum illorum Sanctorum corpora transferret. Comes itaque hujus rei gratia, assumpto secum* S. Gerardo, *Boloniam versus iter arripit, sacraque illa pignora a Wicfredo, Boloniensi seu Taruanensi episcopo, utut invito, seseque opponentibus nonnullis, acquirit, hisque etiam S. Vulmari, abbatis Silviacensis, reliquias adjungi impetrat* S. Gerardus. *Qui hæc facta sint, uti et qua ratione sacer ille reliquiarum thesaurus ab Arnulpho per* Gerardum *Gandavum sit translatus, quantaque confluentis undequaque populi lætitia in Blandiniense cœnobium invectus, docet apud nos a num.* 24 *usque ad* 47 *plus semel jam laudata translationis S. Wandregisili Historia. Ad hanc adeo brevitatis studio curiosum lectorem remitto; quem tamen adhuc duo hic monitum velim; ac primum quidem est, præfatas sacras exuvias anno* 944 *mense Augusto e civitate Boloniensi Gandavum esse*
C *advectas, quamquam ad Blandiniense monasterium, ut in Historia mox iterum laudata num.* 46 *dicitur, non ante tertium mensis Septembris ejusdem anni diem advenerint; alterum vero, id, quod in hac insuper de corpore S. Wlfranni cum duobus aliis SS. Wandregisili et Ansberti corporibus Gandavum pariter translato asseritur, a veritate esse alienum, prout solide a nobis ad diem* 20 *Martii pag.* 161 *demonstratur. Hæc sunt, quæ de SS. Wandregisili et Ansberti corporibus, ab Arnulpho per* Gerardum *ad Blandiniense cœnobium, cum hoc nondum instauratum esset, translatis, commemorare visum est.*

cum vero jam restauratum esset, SS. Guduwali et Bertulphi transtulit :

215 *Proximum nunc est, ut de SS. Guduwali aut, ut alii scribunt, Gudwali aut etiam Guduali episcopi et Bertulphi abbatis corporibus, ab Arnulpho per* Gerardum *ad Blandiniense monasterium, cum jam hoc instauratum esset, pariter translatis nunc agam. De S. Bertulpho abbate actum est apud nos ad diem quintam Februarii; de S. Gudwalo vero ad diem* 6 *Junii. Ac Henschenius quidem Vitam S. Gudwali, quam ibidem dat, a Blandiniensi sæculi duodecimi monacho anonymo scriptam putat; Bollandus vero Vitam S. Bertulphi, quam ad dictam quintam Februarii diem typis vulgat, circa annum* 1073 *a monacho item Blandiniensi anonymo litteris mandatum statuit. Porro tam in Vita S. Guduwali, quam in Vita S. Bertulphi refertur, amborum horum Sanctorum corpora Gandavum ab Arnulpho per* Gerardum *uno eodemque tempore fuisse translata; verum in hac ex Harlebeca corpus S. Bertulphi, cui S. Gudwali corpus, aliorumque Sanctorum reliquiæ junctæ fuerint, Gandavum translatum memoratur; in illa vero corpus S. Guduali Monasteriolo, Gallice* Monstrueil, *ab Arnulpho, Flandriæ comite, qui hoc Picardiæ oppidum aliquamdiu obtinuit, per* Gerardum *Gandavum translatum una cum S. Bertulphi reliquiis asseritur, nulla facta Harlebecæ mentione, quod ibi forte S. Gudwali corpus non diu substiterit, utpote eo forsan Monasteriolo dumtaxat allatum, ut inde propediem una cum corpore S. Bertulphi Gandavum transferretur. Ceterum utraque laudata Vita eam, qua de hic agimus, translationem tertio Decembris die collocat; annum vero neutra definit : anno tamen* 934 *aut seq. facta videtur, uti ostendam, cum prævie, ut, quam* Gerardus *in illa partem habuerit, pateat, utriusque Vitæ verba huc spectantia descripsero.* D

quæ posterior translatio, cujus hic ex Vita S. Guduwali

216 *Vitæ S. Gudwali scriptor apud nos ad sextam Junii rem his verbis num.* 31 *commemorat :* Unde (*e monasterio Blandiniensi*) accersito venerando Gerardo abbate, ecclesiasticæ religionis et monastici ordinis industria præpollente, cum auctoritate episcopi ejusdem (*Tornacensis*) diœceseos, hujuscemodi officium (*transferendi corpus Gudwali Arnulphus Flandriæ comes*) injunxit, ad quod affectum E suum magna Dei gratia incitavit : venerabilis vero Abba vota gratiarum Deo persolvens, fidele negotium fideliter suscepit, fidelius peregit; et suscepto cum fide et tremore magno pretiosi corporis thesauro, cum gazis membrorum nulli pretio conferendis egregii confessoris Domini Bertulphi, magna clericorum et monachorum comitante cohorte, in monasterium detulit beatorum Petri et Pauli Apostolorum, quod situm est in monte claro, Blandinium nomine nuncupato. Convenit autem populus utriusque sexus innumerabilis, manibus applaudens, et in voce exultationis Deum benedicens; qui geminas has duarum gemmarum margaritas de inæstimabili pietatis suæ thesauro destinavit, et in ornamentum ecclesiæ suæ cum tanto decore collocavit. Quod actum constat III Nonas Decembris, Lothario quidem rege in sceptro Francorum jus regium agente, Domino autem et Salvatore nostro Jesu Christo, angelorum totiusque mundi monarchiam cum Patre et Spiritu sancto moderante. *Hæc, quæ ad* Gerardum *pertinent, Vita S. Guduali; accipe nunc etiam, quæ ad illum in Vita S. Bertulphi spectant.*

et ex Vita S. Bertulphi

217 *Hæc num.* 33 *sic memorat :* Ea tempestate (*cum scilicet de sacro S. Bertulphi corpore Gandam transferendo cogitaretur*) in monasterio Blandinio F Gerardus merito et officio abbas degebat, cujus consiliis gloriosus marchio (*Arnulphus, Flandriæ comes*) libenter utebatur. Qui cum titulos nobilitatis nobilius etiam ornaret moribus probitatis, cunctis pene Galliæ cœnobiis et præesse et prodesse dignus inventus est. Quo accito, prædictus marchio de transferendis Sancti (*Bertulphi abbatis*) reliquiis, communicatis cum eo consiliis, pertractat. Tum utrique visum est, ut memorati Sancti pignora Blandinium transferrentur. Placuit etiam ea optimatibus sententia, ut tanti confessoris pignoribus Blandiniensis ecclesia ditaretur. Cumque tam ecclesiasticis quam politicis ordinibus ita esset deliberatum, sanctissimi confessoris Bertulphi membra levantur, transferenda eo, quo jam diximus, non sine magna tum præcedentium, tum subsequentium gratulatione. Nec solus hic Sanctus tunc transferri voluit, sed in consortium translationis ejus ossa B. Gudowali adjuncta sunt; atque etiam membrum unum B. Audomari cum dente ipsius, reliquiæ quoque sanctissimi Bertini in augmentum gloriæ ejus. O quam lætum populis, undecumque concurrentibus, in illa die spectaculum fuit, cum ante sanctissimas reliquias hinc ecclesiastica pompa cum crucibus et lampadibus, inde aulicus marchionis procederet senatus

cum

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A cum fascibus. Et licet ex utraque parte impensus honor minor esset, quam pro Sancti meritis, omnem tamen gloriam principum adæquavit.

datur notitia, 218 Facta est autem translatio hæc tertio Nonas Decembris, cum Adventum Domini Ecclesia pro more celebrat, cum etiam in adventu Sancti Christum sibi advenisse exultavit, præsertim cum in Sanctis et Electis Christum habitare, nemo ambigat. Erat præcipue idoneus hujus translationis minister una cum religioso grege monachorum abbas, quem diximus, Gerardus, cujus prudenti dispositioni gloriosus marchio credidit, quidquid in translatione illa agendum videretur. Qui in monasterium Blandiniense, cui ipse tunc præfuit, sacrosanctos artus transtulit, ac in Orientali abside cum magna psallentium melodia reposuit. *Hæc sunt, quæ in Vita S. Bertulphi circa hujus et S. Guduwali translationem debent ad* S. Gerardum *referri. Ex illis porro et ex verbis e Vita S. Guduwali, supra huc pariter transcriptis, quisque, quantum opinor, facile jam intelliget, quam in dicta translatione Sanctus noster partem habuerit. Restat ergo, ut in annum, quo duorum illorum Sanctorum, Guduwali scilicet et Bertulphi corpora Gandavum fuerint translata, nunc inquiram. Id* actum constat, *ut his verbis supra adhuc recitatis tradit Vita S. Guduwali,* III Nonas
B Decembris, Lothario quidem rege in sceptris Francorum jus regium agente. *Lotharius, Caroli Simplicis ex Ludovico Transmarino filio nepos, Francorum regnum pridie Idus Novembris anno* 954, *uti inter eruditos convenit, capessivit. Citius adeo, quam hoc anno illa, qua de agimus, SS. Guduwali et Bertulphi translatio peracta non fuit. Ast an etiam serius non evenit?*

anno 954 aut sequenti a Gerardo fuit peracta. 219 *Meyerus illam ad annum* 959 *refert; sed sic manifestissime hallucinatur. Fuit enim, ut ambo SS. Guduwali et Bertulphi biographi verbis proxime recitatis testantur, tertio Decembris die horum Sanctorum, qua de hic sermonem facimus, peracta translatio. Quapropter, cum* Gerardus, *fatente ipsomet Meyero, anno* 959, 3 *Octobris die obierit, qui potuit* 3 *Decembris die translationis, anno* 959, *ut ex dictis vult Meyerus, peractæ, curam gerere præcipuam, ut tamen gessisse eum, ambo SS. Guduwali et Bertulphi biographi verbis proxime huc transcriptis pariter testantur? Bollandus noster ad quintam Februarii in Commentario ad Vitam S. Bertulphi prævio de translatione illa num.* 8 *sic scribit :* Si, ut ejusmodi fieri translationes solent, die Dominica ad celebriorem exciendum populorum concursum peracta est, oportet an. CMLV contigisse, quo dies III Decembris in Dominicam incidit. *Sane, cum translatio, de*
C *qua hic quæstio est, facta sit ex dictis, cum jam Lotharius, qui anno* 954 *regnare incepit, Francici regni habenas teneret, sat verosimile apparet, contigisse illam anno* 955, *quo dies Decembris tertia, ut computanti patebit, in Dominicam incidit. Verum, quando translatio contigit,* Gerardus *Blandiniensi cœnobio adhuc præerat, ut S. Bertulphi biographus his verbis supra adhuc recitatis diserte testatur :* Qui (*sanctus* Gerardus) in monasterium Blandiniense, cui ipse tunc præfuit, sacrosanctos (*SS. Guduwali et Bertulphi*) artus transtulit ac in Orientali abside cum magna psallentium melodia reposuit. Gerardus *ergo SS. Guduwali et Bertulphi corpora anno* 955 *non transtulerit, nisi ad hunc usque annum, et quidem fere elapsum, cœnobii Blandiniensis gesserit præfecturam. Quapropter, cum dubium sit ex dicendis, Sanctusne jam tum ab anno* 954, *an a sequenti tantum cœnobii Blandiniensis, substituto sibi Womaro, præfecturam abdicarit, dubium quoque est, annone* 954, *an sequenti SS. Guduwali et Bertulphi corpora transtulerit. Hanc adeo translationem, cum nihil suppetat, quo ei annum definitum assignem, vel anno* 954 *vel* 955 *peractam, sub disjunctione statuo, et rebus a Sancto in Blandiniensi cœnobio gestis finem impono.*

§ XIX. Sithiense seu S. Bertini monasterium abbatis munere gubernandum accipit, hocque ad primævam disciplinam revocato, Gandam revertitur.

AUCTORE C. B.

Sancto Bertinianum monasterium reformandum datur. *Nobilissimum S. Bertini seu Sithiense Audomaropoli in Artesia cœnobium* Gerardi *ætate, quemadmodum et plura alia, a primæva Benedictini instituti disciplina multum desciverat; quod partim ex monachorum id occupantium ac temporum perturbatissimorum vitio, partim ex rectorum seu abbatum secularium, a quibus diu occupatum fuerat, incuria et culpa evenerat.* Jam, *inquit ad annum* 944 *in Annalibus Benedictinis lib.* XLIV, *num.* 71 *Mabillonius,* quadraginta minimum anni erant, ex quo hæc (*Sithiensis*) abbatia ejus (*Arnulphi Magni, Flandriæ comitis*) patri Balduino, Adololfo fratri, atque ipsi Arnulfo, laicis hominibus, tradita fuerat, et sic ex rectorum incuria vel potius defectu a pristina religione defecerat. *At vero Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, cui* Gerardus, *Blandiniensi cœnobio ad pristinum Benedictinæ Regulæ institutum revocato, suam ad reformanda monasteria industriam jam probarat, Sithiensis monasterii, quo collapsam ibi religionem redintegrandam curet, præfecturam* E *abdicat, illudque Sancto pro arbitrio gubernandum reformandumque committit.* Ut autem, *inquit num.* 70 *biographus,* brevitati serviamus, et plura omittentes, pauca recolamus, quam strenue etiam beati Bertini cœnobio aliquamdiu præfuerit, reticemus, quamque saporosos disciplinæ Regularis inibi protulerit fructus. *Sanctus ergo, teste biographo, aliquamdiu Bertiniano cœnobio abbas præfuit, illudque, uti etiam innuere videtur, ad strictiorem disciplinam revocavit. Verum quo anno primum dicto monasterio, ut id reformaret, abbas fuit præfectus? Id iterum non docet biographus; dubitandum tamen non apparet, quin id anno* 944 *contigerit.*

Iperius id anno 944 factum 221 *Iperius, Bertiniani cœnobii sæculo* XIV *abbas, in Chronico S. Bertini cap.* 23 *refert duo miracula, quorum alterum in Athala, ipsiusmet comitis Arnulphi uxore; alterum in Waltero, Rodulphi Sithiensis prætoris filio, S. Bertini meritis patratum fuerit, ac dein ita memorat :* Tunc vero specialiter Arnulfus comes et abbas noster, visis miraculis prænarratis, quæ Deus, ipso præsente, per merita beati patris nostri Bertini dignatus est operari, compunctus corde intrinsecus atque dolens, hic (*in monasterio Sithiensi seu S. Bertini*) religionem monasticam, dudum a beato Bertino constructam et fortiter observatam, et nunc quadraginta annis vel circiter, F patris sui et fratris atque sui incuria prorsus abolitam, ut pristinam religionem exstrueret, et locum istum antiqua sanctitate nobilitaret, sanctum Gerardum hunc, de quo sermo nunc habitus est, qui quasi solus religionis destructionem in his partibus observabat, ad se vocavit, et ut hic ordinem reduceret rogans, hanc abbatiam et monachorum regimen ei concessit anno Domini CMXLIIII. *Ac iterum infra, paucis dumtaxat interpositis, cap.* 24 *in eamdem fere scribit sententiam. Verba etiam huc transcribo.*

scribit, eique assentiendum videtur. 222 *Sic habent :* Cujus (*sancti* Gerardi) fama virtutum undequaque diffusa ad aures Flandriæ comitis Arnulfi Magni tunc abbatis nostri pervenit; qui comes inclytus, viso miraculo, quod, eo præsente, in uxore propria sua Deus per merita beati Bertini dignatus est operari, itemque miraculo de filio prætoris hujus (*Sithiensis scilicet*) villæ, consideransque, hunc locum, in quo semper religio ab eodem patre constructa viguerat, jam patris sui fratrisque atque sui, utpote laicorum, incuria totaliter a sancta religione destituta *, compunctus corde vehementer indoluit, et, accersito domno sancto Gerardo, ipsum rogat et deprecatur, ut religionem hic abolitam reparare velit; quod dum beatus Gerardus annueret, comes abbatiam in manibus ejus resignavit, et eum a Witfrido, Morinorum

* destitutum

AUCTORE C. B.

rum episcopo consecrari fecit in abbatem anno Domini nongentesimo quadragesimo quarto. *Sanctus ergo secundum laudatum Iperium anno 944 monasterium Sithiense abbatis munere gubernandum reformandumque ab Arnulpho Magno, Flandriæ comite, accepit; Iperio autem assentitur Mabillonius supra laudatus, idque ipsum etiam faciunt Meyerus, Sanderus aliique scriptores, qui de re illa tractarunt, unanimi consensu omnes, ut dubitandum non videatur, quin reipsa etiam anno illo acciderit, ut Arnulpus Magnus, Flandriæ comes,* Gerardum *Sithiensi cœnobio, ut hoc ille ad strictiorem disciplinam revocaret, abbatem præfecerit.*

Ut abbatia ista Arnulphus sese abdicarit,

223 *Verum Iperius verbis huc jam transcriptis innuere etiam videtur, Arnulphum absque prævia* Gerardi *opera admonitioneve fuisse inflexum, ut Bertiniani cœnobii præfecturam abdicaret, sibique Virum, monasticæ vitæ gnarum, a quo id ad primævum Benedictini instituti revocaretur rigorem, abbatem subrogaret; id autem parum verosimile apparet.* Gerardus *enim jam ab anno 937, quo omnes, ut secundum dicta apparet, ditionis Arnulphi abbatias, ac proin etiam Sithiensem, administrandas accepit, in monachorum Sithiensium mores vivendique normam verosimiliter invigilarat, collapsamque proinde apud illos esse disciplinam monasticam, diu jam observarat, cum Arnulphus anno ex dictis 944 Sithiensis abbatiæ, cui, utut laicus, pro pravo sæculi decimi* B *more abbas præerat, regimen deposuit* Gerardo*que transcripsit. Hinc porro et ex singulari, qua Sanctus tenebatur, disciplinam monasticam restituendi cura verosimillimum sane fit, primo quidem, diu etiam ante annum 944 institisse eum apud Arnulphum, Flandriæ comitem, ut hic abbatia Sithiensi, utpote, quod abbate monacho careret, a primævo instituto digressa, sese abdicaret, virumque monasticæ vitæ legibus imbutum abbatem ei præficeret; deinde vero principem piis tandem* Gerardi, *qui plurimum ex dictis apud eum valebat, aliorumque forte religiosorum virorum monitis impulsum, anno 944 abbatia illa sese abdicasse, abbatemque ei, qui collapsam ibi religionem restitueret, præfecisse* Gerardum.

absque Gerardi opera, ut apparet, factum non est.

224 *Itaque inficiari quidem nolim, Arnulphum, Flandriæ comitem, ut abbatia Sithiensi sese abdicaret, hancque ad strictiorem disciplinam revocandam curaret, binis miraculis, altero in Athala, uxore sua, altero in Waltero, prætoris Sithiensis filio, patratis fuisse permotum; attamen id his solis factum non reor: quam merito autem ita existimem, intelliges etiam vel ex eo, quod miracula illa, uti ipsemet Iperius cap. 23 citato testatur, jam ab anno 938 fuissent patrata, nec tamen ante annum 944 sese abbatia Sithiensi abdicarit Arnulphus; quod argumento* C *esse videtur, principem hunc id non fecisse, nisi cum jam miraculis, quæ in S. Bertini ecclesia præsens viderat, accessissent alia incitamenta, quæ pia* Gerardi *aliorumque religiosorum virorum monita verosimiliter fuerint. Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XLIV, *num. 71 autumat, partim memoratis S. Bertini miraculis, partim* S. Gerardi *instinctu factum esse, ut Arnulphus, abdicata Sithiensi abbatia, pristinum splendorem sacro huic loco reddendum curarit. Mabillonio, uti ex jam dictis liquet, propense assentior, nec dubito, quin idem mecum facturi sint omnes, qui, quæ jam disputata sunt, utcumque expenderint. Ut adeo Arnulphus Sithiensi abbatia se abdicarit, disciplinamque ibi monasticam restituendam curarit, non absque* Gerardi *opera factum est. Dispiciamus modo, qui hic, Sithiensis jam constitutus abbas, ad reformandum hoc monasterium, operam etiam conferente Arnulpho, laborarit.*

Sanctus illam ad primævam Benedictini instituti disciplinam,

225 *Iperius in laudato S. Bertini Chronico cap. 24 verbis supra recitatis proxime hæc subdit:* Hoc facto (Gerardo *nempe in Sithiensem abbatem per Witfridum, seu, ut alii scribunt, Wicfridum, Morinorum episcopum, consecrato*) Arnulfus et abbas Gerardus super ordinis reformatione cum monachis tractare cœperunt, ut eos ad consensum boni consilii possent inclinare, et alios quidem, sed paucos, invenerunt bonis monitis acquiescere, quosdam etiam pusillanimes, quos abbas dulciter D attrahens, eis religiosissimos viros e diversis mundi partibus huc advocatos adjunxit, qui eos instruerent in via Dei; plures autem induratos a benevolis segregans, seorsum per cameras distinxit, ne bonos suis maliloquiis a sancto proposito retraherent, nec cessavit eis viam salutis ostendere, si forte audiant et acquiescant: sed cum induratos animos eorum flectere non valeret, nilque proficeret, abbas Gerardus, secundum beati Benedicti Regulam, utens ferro abscisionis, invocato brachio seculari, eos sic induratos nec converti volentes per vim comitis de monasterio expulit, ne morbida ovis pium gregem contaminaret. Concurrit populus quasi ad spectaculum, eratque videre dolorem in exitu monachorum, qui *, multitudine populi concomitante, ad Longonessum, villam hujus monasterii; et ibidem aliquantisper comes eos immorari fecit.

* qui *redundat*

operam conferente Arnulpho, revocat, hocque facto,

226 Tunc comes pluries eos rogavit et induci fecit, ut ad bonum revertantur propositum, promittens eis omnia laute necessaria, solum ut religionem teneant, quam Deo voverant; sed cum nihil omnino proficeret, eos de terra sua ejiciens mare in Angliam transire coegit. *Hæc hactenus Iperius, quæ Annalium Benedictinorum lib.* XLIV, *num. 71 nitidius elegantiusque compendio exhibet Mabillonius, uti etiam illa, quæ, restituta jam in Sithiensi* E *seu Bertiniano cœnobio antiqua disciplina, gessisse* Gerardum, *idem Iperius cap. proxime citato docet his verbis:* Gerardus abbas noster, vir sanctissimus, hac (*Sithiensi seu Bertiniana*) abbatia quoad religionem bene disposita, ad Blandiniensem, in qua reformanda multum laboraverat, et adhuc sua personali præsentia multum indigebat, redire deliberans, videns se personaliter utrobique non posse vacare, in hoc monasterio regularis vitæ regimen loco sui commisit venerabili viro Agiloni, monacho quondam sancti Apri Toletani *, juncto sibi Womaro Blandiniensi, non tamen sub nomine abbatis; nam et beatus Agilo inter abbates nostros non nominatur: et sic domnus sanctus Gerardus ad Blandinium rediit, postquam hic monasterium rexerat annis tribus. *Sanctus ergo, restituta ad S. Bertinum disciplina monastica, Gandavum, teste Iperio, est reversus, ut Blandiniensis cœnobii, quam inchoarat, reformationem ad apicem perduceret. Verum quo anno* Gerardus *eo e Sithiensi abbatia est reversus? Anno ex dictis 944 Sithiense seu S. Bertini monasterium abbatis munere gubernandum primo accepit.*

* *l.* Tullensis *seu* Tullani

anno 946 fere elapso,

227 *Quapropter, cum id, teste per verba proxime huc transcripta Iperio, triennio jam rexisset, cum ad Blandiniense est reversus, consequens est, ut illuc vel* F *anno 946 vel seq. redierit. Et anno quidem 947 fere elapso, si anni completi; anno vero 946 aut initio seq. id fecerit, si anni dumtaxat incompleti debeant intelligi per annos tres, quibus* Gerardus, *antequam Gandavum reverteretur, cœnobium Bertinianum, testante Iperio, gubernavit. At vero anni dumtaxat incompleti intelligendi videntur. Etenim cum Sanctus ex dictis anno 944, mense Septembri sacras SS. Wandregisili et Ansberti reliquias Bononia Gandavum delatas in Blandiniensi monasterio deposuerit, sat certum videtur, eum ante anni 944 mensem Septembrem Bertiniani cœnobii regimen non incepisse. Quapropter, si per annos tres, quibus* Gerardus, *antequam e Sithiensi cœnobio ad Blandiniense reverteretur, Sithiensem abbatiam rexerit, intelligendi essent anni integri seu completi, necessario foret consequens, ut Sanctus non citius, quam post Septembrem anni 947 e Sithiensi monasterio ad Blandiniense sit reversus. At vero hoc admitti posse, nullatenus videtur. Etenim, uti ipsemet Iperius verbis jam recitatis testatur,* Gerardus *e Sithiensi cœnobio Blandiniense repetens, Agiloni, monacho Tullensi, cui Womarum Blandiniensem monachum adjunxit socium, monachorum Sithiensium regimen commisit, vivisque deinde erepto Agilone, Widonem ejusdem Sithiensis cœnobii ipso anno 947 instituit abbatem.*

Adhæc

A *Adhæc Widonem, uti ex dicendis patescet, eodem etiam anno* 947, *cum huic suo muneri non satisfaceret, exauctoravit. Quod si ergo anni tres, quibus* Gerardus, *antequam e Sithiensi cœnobio Gandam reverteretur, Sithiense cœnobium secundum Iperium gubernavit, pro annis integris ac completis accipiendi sint, sicque Sanctus non citius, quam post inchoatum anni* 947 *Septembrem Gandam statuatur reversus, faerit intra trium circiter mensium spatium Agilo quidem Sithiensis cœnobii cura a* Gerardo *honoratus, vitaque defunctus; Wido vero abbas Sithiensis creatus, hocque etiam officio exauctoratus.*

aut initio sequentis Gandavum revertitur,

228 *Verum id sane parum admodum verosimile videtur. Ut enim cetera missa faciam, erat Wido, ut etiam verbis supra recitatis testatur Iperius,* S. Gerardi *nepos; at vero cui, quæso, verosimile appareat,* S. Gerardum *adeo fuisse præcipitem, ut Widonem, nepotem suum, brevi dumtaxat unius forte alteriusve mensis spatio abbatem Sithiensi monasterio præfectum, liberioris vitæ causa statim exauctorarit, nec eum prævie, salutari adhibita per aliquot saltem menses admonitionum medela, emendare atque ad officium adducere tentarit? Debent itaque, ne, quod parum credibile apparet, adstruendum sit, anni tres, quibus secundum Iperium* Gerardus, *antequam e Sithiensi monasterio Blandiniense repeteret, Si-*
B *thiense cœnobium rexit, accipi pro annis dumtaxat incompletis, sicque* Gerardus *anno* 946 *aut initio sequentis ad Blandiniense cœnobium statui reversus. Ita quippe anni saltem unius habebitur spatium, quo fuerint peracta, quæ alioquin secundum dicta trium dumtaxat mensium intervallo facta fuissent. Quod si porro quis forte pro parum etiam verosimili habeat, fuisse ea, quæ jam memorata sunt, unius dumtaxat anni spatio peracta; respondeo, utut id forte sit, esse nihilominus necessum omnino, ut* Gerardus *anno* 946 *aut initio sequentis Gandavum statuatur reversus; atque id quidem præcipue idcirco, quod Wido ob dicenda anno* 947 *abbatis Sithiensis munere a* Gerardo *indubie fuerit exauctoratus, cum eodem dumtaxat anno ad id fuisset promotus.*

Agiloni Sithienses commisit, hocque vita functo, Sithiensem abbatem

229 *Rem dilucide probabo, cum quæ ad Agilonem pertinent, plenius narraro. Huic ex jam dictis* Gerardus, *cum Blandinium repeteret, regendum dedit Sithiense cœnobium, quamvis interim eum, ut Iperius verbis supra huc transcriptis testatur, abbatem non crearit. At vero vir ille injuncto sibi a* Gerardo *munere diu nequiit perfungi. Ad id enim anno dumtaxat* 946 *aut initio sequentis fuit admotus, uti ex jam dictis facile colliges; vita autem jam functum fuisse anno* 947, *docet Iperius in Bertiniano Chronico tum cap.* 24 *plus semel jam citato, tum etiam*
C *cap.* 25; *ac priori quidem loco his verbis :* Domnus abbas Gerardus hoc monasterio (*Sithiensi scilicet*) et Blandiniensi reformatis, sanctoque Agilone defuncto, nepotem suum Widonem hic abbatem instituens anno CMXLVII ipse penes comitem Arnulfum mansit; *posteriori vero istis :* Wido hujus loci abbas decimus quintus (*imo vigesimus quintus*) nepos domni beati Gerardi juvenis ab eo regulariter educatus, defuncto beato Agilone hujus (*Sithiensis scilicet*) monasterii sub beato Gerardo gubernatore seu rectore, fuit hic a beato Gerardo abbas institutus promotione Flandrensis comitis Arnulfi anno Domini CMXLVII. *Agilo ergo, cui monasterii Sithiensis regimen* Gerardus *commiserat, secundum Iperium jam anno* 947 *e vivis excesserat. Nec tantum hoc verbis jam recitatis nos docet is auctor; verum etiam Widonem,* Gerardi *nepotem, fuisse a Sancto abbatem eo ipso anno S. Bertini seu Sithiensi monasterio præfectum. Atque id quidem, impellente aut etiam imperante Arnulpho, Flandriæ comite, factum videtur. Ita sane verba ex posteriori Iperii loco mox huc transcripta, quibus Wido promotione Arnulphi abbas factus dicitur, recte intelliges.*

instituit Widonem, quem deinde, quod munere non recte fungatur,

230 *Adhæc* Gerardus *tanta sanguinis æstimatione haud fuit, ut solo illius intuitu Widonem, nepotem suum, adhuc ex dicendis juvenem nec monasterio apte prudenterque gubernando parem, Sithiensi monasterio abbatem sponte sua præfecisse, queat videri. Liquet id ex ratione, qua deinde cum illo ipsomet Widone, nepote suo, noscitur egisse. Hic, Sithiensi abbatiæ abbas jam præfectus, juvenili levitate, utpote reipsa adhuc juvenis, genio indulsit, delicias voluptatemque sectatus est, nec muneri, cui admotus erat, satisfecit.* Gerardus, *re comperta, Widonem, nepotem suum, nulla prorsus sanguinis ratione habita, exauctoravit, vixque tandem passus est, ut eum Arnulphus Gandensi S. Bavonis monasterio abbatem præficeret. Docet hæc nos iterum Iperius, verbis, ultimo huc transcriptis, proxime hæc subdens :* Qui (*Wido,* Gerardi *nepos*) promotus in abbatem, a beato Gerardo aliqualiter elongatus, juventutis suæ gaudia nimium sectabatur; quam ob rem fuit hic a beato Gerardo depositus, vixque comes a beato Gerardo obtinere potuit, ut eum permitteret ad alium locum promoveri, sed finaliter insistente comite, translatus est ad abbatiam S. Bavonis Gandensis; Womaro vero Blandiniensi monacho fuit hujus loci regimen ad tempus a B. Gerardo commissum anno Domini CML. Rexit autem Wido monasterium (*Sithiense scilicet*) annis vix tribus. *Folcuinus Levita, monachus Sithiensis,* S. Gerardo *et Widoni, uti ex verbis illius mox huc transcribendis patescet, fere æqualis, Widonis exauctorationem, ab Iperio assertam, diserte etiam, nulla tamen* Gerardi *mentione facta, apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum*
E *rerum Gallicarum pag.* 216 *memoriæ prodit.*

imo etiam anno, ut ex Folcuini verbis huc transcriptis

231 *Verum in anno, quo id factum sit, invicem dissonant. Iperius enim verbis jam recitatis ait, Widonem annis vix tribus, id est, triennio circiter Sithiensi monasterio præfuisse abbatem. Quapropter cum Wido ex dictis anno* 947 *monasterii illius regimini primum fuerit admotus, consequens est, ut secundum Iperium anno* 950 *fuerit exauctoratus; quod etiam confirmatur ex eo, quod is auctor verbis ultimo recitatis etiam sat aperte indicet, monasterii Sithiensis regimen fuisse tunc, cum Wido exauctoratus fuit, a* Gerardo *ad tempus Womaro, Blandiniensi monacho, commissum; hoc autem anno* 950 *factum esse, diserte affirmet. Itaque dubitandum non apparet, quin Iperius Widonis exauctorationem anno* 950 *innectat. At vero Folcuinus Levita supra laudatus illam non cum anno* 950, *sed cum anno* 947 *conjungit. Utri porro auctori hic assentiendum sit, mox dicam, cum Folcuini verba descripsero. Hæc apud Bouquetum loco citato sic habent :* Anno DCCCCXLVII... abbas (*Sithiensis scilicet*) Wido, quia nimis vanæ juventutis gaudia sectabatur, apud comitem (*Flandriæ Arnulphum*) incusatus, abbatia est fraudatus, et sancti Bavonis monasterio abbas est destinatus. Womarus autem regimen monasticum sub regulari regebat districtione, quo tem-
F pore ego ipse hæc scribens Folcwinus a patre Folcwino supra jam memorato et matre Thiedala de regno Hlotharii dicto, huc (*ad monasterium Sithiense*) adductus anno Incarnationis felicissimæ Domini nostri Jesu Christi DCCCCXLVIII, die festivitatis elevationis sancti Bertini, quæ succedit omnium Sanctorum festivitati, sancto Bertino oblatus, monachus (pro dolor!) facie tenus sum effectus.

statuitur, 947 in ordinem redigit,

232 *Hæc Folcuinus, cui quidem ego quantum ad annum* 947, *cui Widonis exauctorationem affigit, libentius assentiar, quam Iperio, qui illam ex dictis anno* 950 *innectit. Folcuinus enim, uti ex verbis ejus huc jam transcriptis liquet, medio circiter sæculo decimo in Sithiensi cœnobio monachum induit, fuitque proinde Widoni synchronus ac prope æqualis, ut res ad hunc spectantes melius, quam Iperius, utpote sæculi decimi quarti dumtaxat scriptor, potuerit habere perspectas. Attamen erit fortasse non nemo, cui dubitandum appareat, an absque ulla prorsus errandi formidine Widonis exauctoratio anno* 947 *sola Folcuini fide queat innecti. Etenim tum hic, tum Iperius (vide utriusque verba supra huc transcripta) causam, ob quam Wido exauctoratus fuerit, iisdem fere verbis exponit. Unde verosimile fit, Folcuinum præluxisse Iperio. Hinc porro cum nihilominus hic, contra ac facit Folcuinus, Widonis exauctorationem*

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

exauctorationem anno 950 affigat, oriri forsan potest suspicio eum, ut id faceret, graviori aliqua, quam sit Folcuini auctoritas, ratione fuisse impulsum. Ita potest argui, ut, an absque ullo prorsus erroris periculo Widonis exauctoratio cum anno 947 queat conjungi, revocetur in dubium. Verum cum non alia, qua Iperius moveri potuerit, gravior assignari posse videatur quam Folcuini auctoritas, ob hanc ego solam Widonis exauctorationem anno 947 indubitanter innecto.

Womaro regendos ad tempus committit Sithienses, eisque deinde

233 *Sed hæc jam de anno, quo Widonem exauctorarit* Gerardus, *disputasse sufficiat. Quæ Sanctus deinde, utut absens, in Sithiensis monasterii utilitatem præstiterit, pergo exponere. Tunc Sanctus, cum Widonem exauctoravit, ac proin anno, uti ex dictis indubitatum est,* 947, *Womaro, Blandiniensi tunc monacho ac postea abbati, Sithiense cœnobium gubernandum ad tempus commisit. Hunc scilicet probatæ virtutis virum ad id muneris elegit sollicitus providusque Pater, ut is, quem ipse in Sithiense cœnobium invexerat, disciplinæ monasticæ vigorem conservaret. Ac primum quidem id fuit, quod Sanctus, utut absens, post Widonis exauctorationem in cœnobii Sithiensis utilitatem gessit. At vero hujus deinde abbatem anno 950 instituit Hildebrandum, virum plane insignem, ut adeo ex Folcuini calculis triennio circiter, ex Iperii vero computo ne anno*
B *quidem integro Sithiense cœnobium, cum id accidit, jam rexisset Womarus; utri autem horum auctorum assentiri hic præstet, liquet ex dictis. Quæ Iperius circa Hildebrandi promotionem suppeditat, describo:* Hildebrandus, *inquit,* hujus loci (*cœnobii Bertiniani*) abbas vigesimus sextus, nepos comitis Flandriæ Arnulfi Magni, cujus interventu fuit hic a beato Gerardo institutus abbas, et a Witfredo, Morinorum episcopo, consecratus anno Domini CML. Vir ad omne bonum promptissimus, hoc monasterium sic rexit et provexit, ut omnibus per circuitum suo tempore foret exemplum.

abbates, Hildebrandum anno 950 et Regenoldum anno 954, præficiendos curat.

234 *Talem tantumque virum* Gerardus *instituit Sithiensis monasterii abbatem; quamquam autem id non sponte, sed ex Arnulphi voluntate fecisse videatur, id ei tamen ex parte saltem attribuendum videtur, quod, cum* Gerardi *consiliis Arnulphus plurimum detulerit, verosimile sit, hunc illud, Sancto vel propense assentiente vel forte etiam suadente, fecisse. Nec tum tantum monasterio Sithiensi* Gerardus *profuit; verum etiam tum, cum laudatus Hildebrandus, postquam Sithiensem abbatiam quadriennio rexisset, ad S. Vedasti monasterium reformandum ab Arnulpho anno 954 fuit adhibitus. Tunc enim Sanctus, cum Hildebrandus Atrebatense simul et Sithiense monasterium commode regere non potuisset,*
C *posteriori huic, suadente id etiam Arnulpho, abbatem præfecit Regenoldum, Sithiensem monachum. Id quippe etiam Iperius cap.* 26, *parte* II *diserte testatur his verbis:* Postquam domnus Hildebrandus hanc ecclesiam (*Sithiensem seu Bertinianam*) rexerat annis quatuor, ab avunculo suo, comite Arnulfo prædicto destinatus est reparare sancti Vedasti monasterium, dolentibus et reclamantibus fratribus nostris, ne tam pius pater ab eis auferretur. Quo perveniens injunctum sibi officium excellenter implevit: et quia utrobique simul et commode non potuit intendere, consilio comitis per beatum Gerardum hic subrogatus fuit abbas domnus Regenoldus hujus loci (*cœnobii Sithiensis scilicet*) monachus anno Domini CMLIV. *Ceterum, cum nihil reperiam præterea, quod a Sancto in Sithiensis monasterii commodum gestum sit, ad alia progredior.*

§ XX. De aliis ditionis Arnulphi, Flandriæ comitis, monasteriis, quæ a Gerardo feruntur fuisse reformata.

Biographus noster, secundum quem num. 66 *Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, omnes ditionis suæ abbatias* Gerardo *administrandas dedit, n.* 70 *de* Gerardo *sic scribit:* Ne penitus taciturni silentio supprimamus relata nobis a majoribus, decem et octo cœnobiorum traditur exstitisse procurator vigilantissimus, Domino complente, quæ suis promiserat fidelibus hoc et hoc relinquentibus centies tantum in tempore hoc cum persecutionibus. *Decem ergo et octo cœnobia, si quod biographi nostri ætate ferebatur, veritati congruat,* Gerardus *administrarit. Verum an hæc omnia et in Arnulphi, Flandriæ comitis, ditione sita erant, et an omnia a* Gerardo *fuere reformata seu ad strictiorem disciplinam revocata? Et unum et alterum affirmat Iperius, verbis supra adhuc recitatis cap.* 24 *sic scribens:* Comes vero (*Flandriæ, Arnulphus Magnus*) Deo et Ecclesiæ devotus, sanctæque religioni multum affectus, huic viro sanctissimo Gerardo omnes terræ suæ abbatias hujus (*Benedictini*) Ordinis reformandas commisit, numero decem et octo, quas, abbatibus et eorum regimini superintendens, gloriosissime reformavit, et ad regularis disciplinæ normam instauravit. *Iperio hic assentitur, seu potius ejus exemplo cœnobia octodecim, quæ Sanctum administrasse scribit biographus, a* Gerardo *simul et reformata, et omnia in Arnulphi, Flandriæ comitis, ditione sita fuisse, Meyerus affirmat.*

D *Monasteria octodecim, quæ Gerardus fertur administrasse, in Arnulphi Flandri principatu*

E *collocant, et a Sancto omnia reformata, scribunt Iperius et Meyerus.*

236 *Nec hoc tantum hic scriptor facit, verum etiam maxima ex parte cœnobia illa enumerat, in Flandriæ tum Chronicis, tum Annalibus ad annum* 940 *de Arnulpho Magno, Flandriæ comite, sic scribens:* Fertur per Gerardum Cellensem XVIII suo in principatu Benedictina reformasse cœnobia, quorum de numero fuisse existimo Blandiniense, Gandense, Tornacense, Martianense, Hasnoniense, Ronnacense, Atrebatense, Turholtense, Woromholtense, divi Richarii, divi Bertini, divi Audomari, divi Sylvini, divi Vulmari, divi Amandi, divæ Berthæ divique Amati Duacensis. *Ita laudatus Meyerus: verum, inquit post factam ex Meyero eamdem cœnobiorum enumerationem ad annum* 943 *Locrius,* decimum octavum non habeo. *Et sane Meyeri enumeratio septemdecim tantum monasteria nominatim expressa exhibet. Verum quid tum? Meyerus omnia sese enumerare, non affirmat. At vero, quod majoris momenti est, dubitandum apparet, tum an monasteria illa omnia* Gerardus *reformarit, tum etiam an ea, quæ hic reipsa in Arnulphi Flandri principatu reformavit, octodecim numero exstiterint. Quamvis enim Iperius verbis supra recitatis diserte tradat, abbatias, quas* Gerardus *in Arnulphi Flandriæ comitis ditione administrandas accepit, numero fuisse decem et octo, hasque omnes a Sancto fuisse reformatas, singularum tamen nomen non prodit, ut adeo Meyerus, cui Iperius præluxit, pleraque ex monasteriis, quæ nominat, eo solo fundamento a*
F Gerardo *reformata asseveret, quod ad Arnulphi Flandri principatum spectarint, quodque ex dictis biographus quidem aperte doceat,* Gerardum *omnes ditionis Arnulphi abbatias accepisse procurandas seu administrandas; Iperius vero memoriæ prodat, octodecim a Sancto, quæ in Arnulphi principatu sitæ essent, abbatias fuisse reformatas.*

Ast an omnia, quæ Meyerus enumerat, reformarit, est dubium.

237 *Verum Iperius, utpote ex dictis sæculi tantum decimi quarti scriptor, ac proin ab ætate* Gerardi *remotior, certum atque indubitatum, quæ et quot ditionis Arnulphi monasteria Sanctus reformarit, sola fide sua neutiquam facit, nec ullum monumentum antiquum, ex quo id didicerit, allegat. Sibi quidem prælucentem habuit biographum nostrum; verum hic, quod tradit Iperius, docere non videtur. Quamvis enim num.* 66 *scribat,* Gerardo *Arnulphum omnes ditionis suæ abbatias dedisse administrandas, has tamen vel numero fuisse octodecim, vel omnes a Sancto fuisse reformatas, non prodit. Adhæc quamvis etiam num.* 70 *expresse edicat,* Gerardum *fuisse monasteriorum octodecim procuratorem, hæc tamen omnia in Arnulphi Flandriæ principatu sita fuisse, minime indicat. Itaque, cum nihil etiam aliunde sat certi occurrat, quo, quot et quæ* Gerardus *in Arnulphi comitis principatu monasteria reformarit, definiri utcumque queat, dubitandum sane apparet, tum an illa omnia, quæ verbis*

supra

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *supra recitatis recenset Meyerus, ditionis Arnulphi cœnobia* Gerardus *reformarit, tum etiam an ea, quæ hic reipsa ibidem reformavit, octodecim numero exstiterint. Et vero, ut dilucidius patescat, quam sit dubium, an omnia a Meyero enumerata monasteria* Gerardus *reformarit, de singulis lubet pauca nominatim nunc disserere.*

Sanctum enim Marchianense, 238 *Molanus ad hunc diem in Natalibus Sanctorum Belgii ita memorat:* Ille (*Arnulphus Magnus, Flandriæ comes*) sancti Viri (Gerardi *nempe*) probitate et religione cognita, omnium abbatiarum, quæ ejus ditione continebantur, procurationem ei commisit. Laboravit autem potissimum (Gerardus *videlicet*) in monasteriis sancti Bertini, Bavonis, Petri in Blandinio et beatæ Rictrudis. Gerardus *ergo, ut Molanus his verbis velle videtur, in quatuor hisce monasteriis, Bertiniano scilicet seu Sithiensi, Blandiniensi, Bavoniano et S. Rictrudis seu Marchianensi, reformandis, plurimum laboravit. Et sane Sanctum in tribus prioribus reformandis gnavam operam posuisse, fit ex jam disputatis omnino indubitatum. Verum multum abest, ut id quoque de S. Rictrudis seu Marchianensi cœnobio æque habeatur compertum. Nullum enim scriptorem monumentumve sat antiquum reperire quivi, in quo reformati a* Gerardo *Marchianensis cœnobii mentio expressa*
B *occurrat. De hoc nihilominus Ordinis Benedictini cœnobio, quod ad Scarpum fluvium situm est, tribusque distat Duaco leucis, Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. III, col.* 394 *hæc produnt:* In hoc, uti in omnibus fere Flandriæ monasteriis plurimum intepuerat ordo domesticus circa medium seculum x, ad quem reformandum Arnulfus comes B. Gerardum Broniensem abbatem invitavit. *Ita illi: verum nullum pro se laudant scriptorem antiquum, nec puto, id illos hausisse ex auctore seù fonte, qui Meyero vel Iperio fuerit antiquior. Itaque, Marchianense cœnobium reformasse Sanctum, pro certo nequit haberi; verosimile tamen idcirco apparet, quod Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, non pauca ditionis suæ, cujus etiam erat Marchianense, monasteria per* Gerardum *reformanda curarit, uti apud omnes in confesso est, nec merito potest vocari in dubium.*

Elnonense, Rotnacense 239 *Idem de tribus adhuc aliis cœnobiis, a Meyero supra enumeratis, Elnonensi scilicet, Rotnacensi seu Ronnacensi et S. Amati dicendum videtur. Ac de Elnonensi quidem, quod etiam* S. Amandi cœnobium *vocatur, quodque tribus circiter ab urbe Tornaco leucis ad fluvium Elnonem situm est, Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. III col.* 258 *hæc memorant:* Præfuit autem (*monasterio Elnonensi*)
C Rotgerus ad annum saltem secundum Ludovici Transmarini, hoc est, CMXXXVII ex Mabillonio, qui merito falsi redarguit, Rotgero mortuo, abbatiam vacasse viginti amplius annis. Quin etiam fortasse nullatenus vacavit, sed statim ad illam informandam Gerardus Broniensis accitus est. Et certe Amandinum cœnobium inter illa decem et octo (*a Meyero scilicet aliisque recentioribus*) recensetur, quæ pius Pater, Arnulfo comite volente, ad meliorem statum revocavit; ejusque postea consilio necnon abbatum Hildebrandi et Berneri, ac imprimis Fulberti Camerac. et Radulfi Noviomensis episcoporum Leudricus abbas constitutus est: *de Rotnacensi vero, quod in urbe cognomini, ultra Scaldim duobus cum medio ab Aldenarda, et quatuor a Gerardimonte milliaribus sita, quondam stetit exstructum, tom. V, col.* 29 *ista:* Dirutum est a Normannis anno circiter 880; sed ipsum Arnulfus, Flandriæ comes, Balduini Calvi filius, in pristinum statum reduxit sub medium seculi sequentis. *Ita laudati scriptores, qui si vera memorent, dubitandum non videtur, quin duo dicta monasteria reformarit* Gerardus. *Verum cum nullum pro se laudent monumentum antiquum, Sanctum id fecisse, verosimile quidem ob dicta num. præced.; non tamen certum existimo.*

240 *Quod jam pertinet ad S. Amati cœnobium, fuerat hoc a S. Rictrude, Adalbaldi, nobilis Franci, uxore, hujusque filio S. Mauronto Broyli, quod hodie Flandriæ Occidentalis oppidum, Flandrice* Mergem, *Gallice* Merville, *Latine* Mauronti Villa *nuncupatur, monasterium sæculo septimo exstructum. At vero hujus monachi, irrumpentibus sæculo* IX *frequenter in Flandriam Normannis, Duacum una cum corpore S. Amati, quod sub sua habebant custodia, sese receperunt, obtentaque deinde Duaci stabiliter manendi facultate, Benedictini Ordinis cœnobio, quod ibidem tunc condidere, nomen fecit S. Amatus, quod in illud Sancti hujus fuisset corpus translatum. Fuit porro deinde idem cœnobium sæculo* XI *in canonicorum secularium sub nomine item S. Amati collegium conversum. Adi Supplementum ad Diplomata Miræi, hujusque scriptoris de Collegiis canonicorum Tractatum cap.* 50. *Itaque cum ex dictis Broylenses monachi, sæculo* IX *in Flandriam frequenter irrumpentibus Normannis, Benedictini Ordinis Duaci exstruxerint S. Amati cœnobium, inque id sæculo* XI *dumtaxat introducti fuerint seculares canonici, verosimile fit, illud adhuc sæculo* X *occupasse Benedictinos monachos. Quapropter hos a* Gerardo *tunc fuisse reformatos, etiam verosimile apparet; certum tamen idcirco id non est, quod nullius antiqui monumenti auctoritate innitatur.*

AUCTORE C. B. *et S. Amati reformasse, verosimile dumtaxat apparet;*

E

241 *Et sic quidem quatuor jam habemus cœnobia, quæ reformatis a* Gerardo *Meyerus accenset, quæque an a Sancto reipsa reformata fuerint, dubitandum apparet. Progredior nunc ad sex alia, Tornacense scilicet S. Martini, Atrebatense S. Vedasti, Thoroltense, Wormholtense, S. Audomari et Alciacense. Verosimilius apparet, sex hæc monasteria a* Gerardo *reformata non fuisse. Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. III, col.* 272 *de Tornacensi S. Martini cœnobio hæc tradunt:* Benedictinum S. Martini monasterium, situm in colle extra portam urbis Tornaci Meridianam, parentem agnoscit S. Eligium, episcopum Tornacensem, anno DCLII, quo monachos sub Regula beati Columbani, inquit Cointius, in ecclesia sancti Martini jam ante biennium a se exstructa collocavit. Sub annum 880 devastatur a Normannis, tuncque profugi monachi, delatis secum veteribus documentis et chartis, ad Ferrariense monasterium se contulerunt; nec inde reversos esse, usquam apparet, imo contrarium probe infertur ex alto silentio. Scimus quidem, de renovando hoc monasterio cogitatum ab Arnulfo comite, imo iis accenseri, quæ Gerardus, Broniensis abbas reformavit; at pense constat, id nimis arduum suo caruisse effectu, suisque in ruderibus jacuisse monasterium, præter ecclesiolam S. Martini, usque ad annum 1092 *, quo Ratbodus, epi-
F scopus Noviomensis ac Tornacensis, locum hunc Odoni, viro doctrina præstantissimo cum aliquot sociis seculi fugam meditanti ac secessum quærenti apparavit.

eum autem Tornacense

* *al.* 1091

242 *Hactenus memorati scriptores, qui, ut dictis suis fidem faciant, duodecimum deinde Spicilegii Acheriani tomum laudant. Cum itaque, quæ ad propositum nostrum de Tornacensi S. Martini cœnobio scribunt, veritati, ut apparet, congruant, verosimillimum, imo vix non certum est atque indubitatum, monasterium illud a Sancto nostro non fuisse reformatum. Atque eadem ratiane fere etiam certum apparet, Atrebatense. S. Vedasti cœnobium a* Gerardo *pariter non fuisse reformatum. Etenim Iperius cap.* 26, *parte* II *verbis supra adhuc recitatis sic scribit:* Postquam domnus Hildebrandus hanc ecclesiam rexerat annis quatuor, ab avunculo suo comite Arnulfo prædicto destinatus est reparare sancti Vedasti monasterium, dolentibus et reclamantibus fratribus nostris, ne tam pius pater ab eis auferretur. Quo perveniens, injunctum sibi officium excellenter implevit, et quia utrobique simul et commode non potuit intendere, consilio comitis per beatum Gerardum hic (*in monasterio Sithiensi*) subrogatus fuit abbas domnus Regenoldus, hujus loci monachus, anno Domini CMLIV. *Atrebatense ergo S. Vedasti cœnobium, non* Gerardus,

S. Martini, Atrebatense

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

dus, *sed Hildebrandus, Arnulphi Magni, Flandriæ comitis, nepos reparavit, seu potius reformavit. Quamquam enim Iperius, Hildebrandum id non reformasse, sed tantum reparasse, scribat, per verbum tamen* reparare *idem, quod per verbum* reformare *significatum velle videtur.*

S. Vedasti,

243 *Sic existimo, quod Vedastinum Chronicon apud Locrium ad annum* 954 *diserte tradat, Atrebatense S. Vedasti cœnobium ad* virtutes, quæ monachismum primis ornabant temporibus, *revocare conatum fuisse Hildebrandum. En verba :* Hildebrandus, Arnulphi, Flandriæ comitis, nepos, antea abbas Bertinicus, sub annum restitutæ salutis et gratiæ DCCCCLIV ab avunculo gubernationi (*monasterii Vedastini*) fuit admotus, vir, ut scribunt Bertiniani, ad omne bonum promptissimus, eaque causa præfectus Vedastinis, ut religiosos ad eas revocaret virtutes, quæ monachismum primis ornabant temporibus. Quod octo circiter annis, nescitur, an votis respondente successu, fecit; tum, ut volunt quidam, hoc monasterio exactus; tum, ut iidem Bertiniani testantur, ab Arnulpho Vetulo revocatus, ut rursum eorum præesset cœnobio. *Hildebrandus ergo, Arnulphi, Flandriæ comitis, nepos, tum secundum Iperium, tum etiam secundum Chronicon Vedastinum accepit reformandum Atrebatense*
B *S. Vedasti cœnobium. Atque id quidem anno* 954 *evenit, ut adeo verosimile non sit, monasterii hujus reformationem* Gerardo *esse attribuendam, utpote quæ ab his, qui eam Sancto attribuunt, eidem circiter anno* 954 *affigenda putetur. Itaque* Gerardi *quidem consilio factum puto, ut Hildebrandus, jubente seu curante Arnulpho, monasterium Atrebatense reformandum acceperit, Sanctum tamen id per se reformasse, tacentibus omnibus, imo fere reclamantibus documentis antiquis, non facile in animum induxero.*

Thoroltense, Wormholtense,

244 *Eadem fere de Thoroltensi et Wormholtensi cœnobiis sedet sententia. De Thoroltensi cœnobio Miræus in suo de Canonicorum Collegiis Tractatu cap.* 82 *sic scribit :* Torholtum sive Torhautum antiquissimum est Flandriæ oppidum, seu municipium emporii olim fama celeberrimum, quarto lapide a Brugis Flandrorum situm. Fuit hoc in oppido insigne atque opulentum olim Benedictinorum monasterium; ex quo Dominium seu Domlinum religiosissimum presbyterum circa annum 650 (*imo, ut ex Operis nostri tom. præced. in S. Bavone intelliges, circa annum* 654) Gandavum ad sanctum Bavonem paullo ante obitum venisse lego; *ac nonnullis deinde interjectis :* Hodie Torholti nullum superest monasterii vestigium; utpote quod a Normannis jam olim constat excisum. Est autem Torholti tunc
C insigne canonicorum, in D. Petri basilica, collegium a Roberto Frisio Flandriæ comite anno MLXXIII institutum, ut Meyerus et Marchantius testantur. *Ita loco citato Miræus, qui cum pro causa, ob quam nullum amplius Thorolti supersit monasterii Benedictini, quondam adeo celebris, vestigium, aliam non afferat, quam illatum ei a Normannis excidium, consequens videtur, ut dictum monasterium post cladem, a Normannis sæculo* IX *acceptam, instauratum numquam fuerit, ac proin ut sæculo* X, *utpote jam tunc destitutum incolis, reformatum seu ad sanctiores mores revocatum, a* Gerardo *verosimilius non fuerit. Quod jam pertinet ad Wormholtense cœnobium, fuit id pariter sæculo* IX, *ut omnia fere alia Flandriæ monasteria, a Normannis eversum, nec umquam deinde, uti ex Miræo de cœnobiorum Belgicorum Originibus facile colliges, fuit instauratum, ac proinnec a* Gerardo *videtur fuisse reformatum, seu ad primævam monasticæ regulæ disciplinam revocatum. Adi etiam Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. V, col.* 525 *et* 552, *remque, quantum opinor, pro fere indubitata habebis.*

S. Audomari

245 *Nec aliud dicendum videtur de S. Audomari cœnobio, quod Meyerus per verba supra recitata cœnobiis a* Gerardo *reformatis pariter accenset. Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. III, col.* 485, *primo qui vetus, ac non diu admodum post novum conditum fuerit Sithiense cœnobium, exponunt, moxque subjungunt :* Verum et præter has duas basilicas, alteram in vicino colle sub patrocinio B. Mariæ D
Audomarus episcopus ad suam ipsius et monachorum sepulturam exstruxerat anno DCXLVIII, quam circiter annum DCLX abbati Bertino dedit; in eaque postmodum instituti sunt monachi ad quadraginta, quos Fridogisus abbas secularis in seculares canonicos seculo IX convertit, ipsaque tandem basilica in cathedralem Audomaropolis ecclesiam erecta est. *Ecclesiam illam, a S. Audomaro conditam, in qua quadraginta monachi faere, appellatam fuisse autumo S. Audomari cœnobium, aliudque quam hoc non intelligi per S. Audomari cœnobium, quod Meyerus cœnobiis a* Gerardo *reformatis accenset. Verum an hoc revera a Sancto reformationem accepit? Fuit illud Audomaropolitanum S. Audomari cœnobium, ut verbis recitatis docent laudati scriptores, in canonicorum secularium collegium sæculo* IX *conversum. Hinc porro certum vix non atque indubitatum fit, istud a* Gerardo, *utpote qui sæculo* X *dumtaxat cœnobia reformarit, non fuisse reformatum, nisi forte, quod tamen minus verosimile apparet, quisquam etiam velit, ipsosmet seculares in Arnulphi Flandri ditionibus canonicos ad strictiorem fuisse a* Gerardo *vivendi normam revocatos. Progredior nunc ad Alciacense S. Sylvini cœnobium.*

et Alciacense,

246 *Hoc Ordinis S. Benedicti asceterium non* E
longe ab Hesdino, Artesiæ oppido, ad Toenæ fluvii ripam, qui in Quantiam illabitur, est situm. Eamdem, quam reliqua fere omnia Franciæ et Flandriæ monasteria, sæculo IX *a Normannis solo æquatum, cladem accepit. Verum an deinde sæculo* X *instauratum, atque a* Gerardo *ad primævam rigidamque Benedictini instituti disciplinam non fuit revocatum? Bollandus noster ad* 17 *Februarii diem in Commentario ad Vitam S. Silvini episcopi prævio num.* 50 *sic scribit :* Rollone, Normannorum duce, fidem Christianam complexo, pax Gallicis Belgicisque ecclesiis ac monasteriis fuit. Quæ dein usque ad annum MLXXII Alciaci fortuna extiterit, haud omnino nobis exploratum. Jacobus Meierus lib. II Annal. Flandr. ad annum DCCCCXL inter monasteria Benedictina, quæ S. Gerardus abbas in Arnulphi Flandri principatu reformavit, etiam S. Silvini fuisse, existimat. Haud satis id nobis probatur. Suspicamur potius illuc pro sanctimonialibus, quæ locum antea tenuerant, planeque erant dissipatæ, clericos, ut alibi, collocatos primum, dein monachos iis subrogâtos, donec anno tandem MLXXII Heribertus abbas Bertinianus Alciaci abbatem constituit. *Alciaci autem abbatem anno* 1072 *demum fuisse constitutum ab Heriberto, Bertiniano abbate, docet in Chronico Iperius, abbas et ipse Bertinianus.*

F

quod ad annum usque 1072, uti hic,

247 *Galliæ Christianæ auctæ scriptores a Bollando hic non multum abludunt. Etenim tom. X, col.* 1598 *de Alciacensi S. Silvini cœnobio sic scribunt :* Primum quidem (*postquam scilicet a Normannis fuisset eversum*) instauratum fuisse a Gerardo, Broniensi abbate, suadente et adjuvante Arnulfo comite, qui etiam sancti Silvini corpus ad sancti Bertini monasterium transtulerit, testatur Meyerus in Annalibus ad annum circiter 950; at nulla ubivis tnm abbatum, tum ipsiusmet monasterii fit mentio ad annum 1072. Certius itaque ab hoc anno sumenda hujus loci restitutio ab Ingeranno Hesdiniensi comite facta, qua tamen superiorem aliam innuere videtur comitis epitaphium : « Hic jacet » Ingerannus comes, qui hanc ecclesiam Alchiacen- » sem ab exercitu Wermondi et Isambardi dirutam » restauravit anno Verbi incarnati MLXXII. » *Ita sat recte quidem, an* Gerardus *Alciacense cœnobium instaurarit, dubitare se innuunt Galliæ Christianæ auctæ laudati scriptores. At vero quod aiunt, innui videri per Ingeranni comitis epitaphium aliam Alciacensis cœnobii instaurationem, quæ instauratione, ab Ingeranno facta, fuerit anterior, quæque, ut satis indicant, Alciacense cœnobium a clade, per Normannos accepta, erexerit, id utique mihi a vero alienum videtur. Etenim Wermondus et Isambardus, a quorum exercitu Alciacensis ecclesia diruta fuisse, in*

Ingeranni

A *Ingeranni epitaphio innuitur, sæculo* IX *floruerunt, tunque, irruptione cum Normannorum exercitu in Galliam seu Franciam facta, varias clades ediderunt, monasteriaque destruxerunt. Isambardus, seu, ut alii scribunt, Isembardus nepos fuit Ludovici tertii, Francorum regis, a Ludovico, Francorum item rege, procreati. Is ab avunculo rege e regno pulsus, ad Wermondum, seu, ut alii scribunt, Gnormundum, aut etiam Guormundum, Normannorum regem, confugit, hujusque deinde ope multas ac graves Francorum regno clades intulit.*

suffragante Alberici Chronico.

248 *Apud Bouquetum tom. IX scriptorum a pag.* 57 *usque ad* 67 *exstat Chronicon, quod sub nomine Alberici Trium Fontium monachi circumfertur; in hoc ista, quæ Guidoni Catalaunensi chronographo attribuuntur, pag.* 58 *litteris mandata invenio :* Isembardus juvenis egregiæ probitatis atque militiæ, nepos ejus, (*Ludovici III scilicet Francorum regis*) fuit occasio, per quam (*Ludovicus III Francorum rex*) ante meridiem ætatis suæ et magnificentiæ vitæ est subire coactus occasum. Hic enim cum per adulatorum iniqua consilia regis avunculi, quam non meruerat, incurrisset offensam, non jure, sed per injuriam regno pulsus, et ad regem Gnormundum, cum adhuc erat paganus, fugere compulsus, tam arcto familiaritatis et amicitiæ
B vinculo colligatus est ei, quod ob ejus dilectionem ad ultionem de avunculo reposcendam cum innumerabilibus armatorum millibus, conjunctisque sibi Normannis et Danis adhuc gentilibus, depopulatus Angliam, transfretavit in Franciam, et devastavit adjacentem mari Britannico regionem; ibique cum multis aliis Centulum vicum, regium et antiquum ac nobile monasterium S. Richarii concremavit. Quo comperto, rex Franciæ magnanimus Ludovicus cum armipotenti virtute Francorum haud segniter occurrit impiis et concurrit, magnam eorum multitudinem abrasit, cæteros fugere compulit. In quo conflictu, quia rotando fulmineos ictus graviter est afflictus per nimium laborem, vigorem perdidit et incidit in languorem, quo quasi fractus in novitate a vita est præruptus, et regnavit Carlomannus frater ejus.

probatur, in ruinis jacuit, non reformasse, verosimilius videtur,

249 *Ludovicus III, Francorum rex, qui anno* 879 *Ludovico Balbo patri in regnum successerat, anno* 881 *cum Normannis, in Franciam irrumpentibus, dimicavit, annoque sequenti e vivis excessit, ut Pagius in Criticis ad annum* 882, *num.* 16 *e variis scriptoribus antiquis, quorum testimonia in medium adducit, dilucide probat. Cum ergo, ut verbis jam recitatis testatur Alberici Chronicon, Isambardus et Gnormundus tunc, cum Ludovicus III, Francorum rex, Francis imperitaret, in Franciam irruperint, id utique illi vel anno* 879 *vel altero e binis sequentibus aut forte etiam singulis tribus fecerint. Quapropter, cum in Ingeranni epitaphio supra laudato de*
C *alio Isambardo alioque Gnormundo, quam de Gnormundo et Isambardo, in Alberici Chronico memoratis, sermo esse non videatur, necesse est, ut in eodem laudato epitaphio per instaurationem, qua ab Ingeranno erectum dicitur Alciacense cœnobium, alia non designetur instauratio, quam quæ proxime post cladem Normannicam facta sit, ac proin ut simul non indicetur aliqua, quæ instauratione, ab Ingeranno facta, fuerit superior. Jam vero cum ex his jam dictis monasterium illud a clade, quam sæculo* IX *a Normannis accepit, anno* 1072 *instauratum primum fuerit, consequens est, ut sæculo* X, *utpote tunc adhuc in ruinis jacens, a* Gerardo *reformatum seu ad exactam ex Benedictino instituto vivendi normam revocatum verosimiliter non fuerit. Itaque verosimilius apparet, omnia sex jam postremo memorata cœnobia, Tornacense scilicet S. Martini, Atrebatense S. Vedasti, Thoroltense, Wormholtense, S. Audomari et Alciacense, a* Gerardo *non fuisse reformata.*

idemque forte de S. Berta,

250 *Porro idem forte dici etiam debet de quatuor reliquis, S. Richarii scilicet, S. Bertæ, S. Vulmari et Hasnoniensi cœnobiis, quorum pariter reformationem* Gerardo *Meyerus attribuit. Res patescet ex iis, quæ de his singulis jam nunc dicturus sum. A S. Bertæ et S. Vulmari cœnobiis incipio. S. Bertæ cœnobium, sic dictum, quod a Berta, nobili matrona, Sanctorum honores promerita, fuerit exstructum, alio etiam nomine vocatur* Blangiacense, *quod in Blanziaco seu Blangiaco agri Taruanensis haud procul ab Hesdino secus fluvium Toenam pago sit positum. De hoc monasterio Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. X, col.* 1389 *hæc memorant :* Normannorum tempestate monasterio in favillas redacto, sanctimoniales errabundæ cum patronæ suæ (*S. Bertæ*) reliquiis in Germaniam profugerunt, in parthenone Herasteno humanissime hospitio exceptæ a Rotrude loci abbatissa; Blangiacusque parthenon a paucis inhabitatus est ad seculum XI, quo post reportatum a duobus clericis Blangiacum sanctæ Bertæ corpus, ab Hersende nobili juxta ac pia femina restaurato monasterio, Benedictini monachi illic instituti, restitutaque prædia, quæ ab invasoribus occupata fuerant. *Cum ergo post Blangiacensium monialium secessum, qui Normannorum tempestate ac proin sæculo* IX *vel initio* X *contigit, Blangiacense cœnobium ad sæculum usque* XI *occuparint clerici, consequens videtur, ut id sæculo* X *a* S. Gerardo *reformatum non fuerit, nisi forte quis velit, ipsosmet clericos, qui illud tunc occupabant, ad sanctiorem vitæ normam fuisse revocatos; quod forte, cum Sanctus ex dictis omnes ditionis Arnulphi,* E *Flandriæ comitis, abbatias acceperit administrandas, vero non nemini videbitur sat simile.*

AUCTORE C. B.

S. Vulmari,

251 *Monasterium S. Vulmari, quod a conditore suo sic vocatur, tribus ab urbe Boloniensi milliaribus Gallicanis situm est in villa, quæ recentioribus* Salmerium *dicitur,* Silviaco *primitus nuncupata. Galliæ Christianæ auctæ scriptores etiam tom. proxime citato col.* 1393 *de illo S. Vulmari seu Silviacensi monasterio hæc produnt memoriæ :* Vulmari curis procerumque opibus ditatum Silviacense monasterium circiter annos trecentos sanctitatis laude floruerat, quum emergentibus Normannis, Hernequino sive Alfonso Boloniensium comite, Balduini Flandrensis nepote, capta Boloniensis civitas, necatique vel in fugam acti monachi vacuum deinceps clericis locum permisere. Hugone Francicum regnum auspicante, lux serenior Vulmarensibus affulsit, pristinasque sedes recuperarunt monachi. *Hugo Capetus, de quo hic sermo est, anno* 987, *uti inter eruditos convenit, regnare in Francia est auspicatus, ac proin, cum tunc primum monachi, qui Normannorum tempestate, id est, sæculo* IX *vel initio sequentis Silviacense seu S. Vulmari cœnobium fuga sua clericis vacuum permiserant, pristinas sedes recuperarint, in monasterio illo tunc, cum* Gerardus *sæculo* X *varia in Arnulphi Flandri principatu* F *cœnobia reformavit, monachi verosimiliter nondum fuerint, atque adeo etiam monasterium illud non reformarit, nisi forte quis velit, tunc etiam clericos, qui illud adhuc occupabant, fuisse a Sancto ad strictiorem sanctioremque vivendi normam revocatos.*

S. Richarii et Hasnoniensi cœnobiis est dicendum :

252 *Quod jam pertinet ad S. Richarii et Hasnoniense cœnobium, de priori quidem, quod* Centulense *primitus dictum fuit, quodque quatuor aut quinque milliaribus ab Abbatis-Villa Boream versus distat, nihil omnino occurrit, ex quo id a* Gerardo *reformatum fuisse, appareat, ut a Sancto reformatum non fuisse, verosimilius forsan sit : de posteriori vero seu Hasnoniensi Benedictini Ordinis cœnobio, quod ad dexteram Scarpi ripam, Marcianas inter et S. Amandi oppidum, tertio a Valencenis lapide situm est, Galliæ Christianæ auctæ scriptores t. III, col.* 400 *hæc produnt :* Normanni locum hunc (*anno* 880) devastarunt. Narrat autem Locrius in melius reformatum medio circiter Seculo X, cura præsertim Arnulfi comitis; idque Vita B. Gerardi, Broniensis abbatis, edita seculo V Bened. pag. 249 adscribit eidem Gerardo; sed vel hoc pium opus ad effectum usque non est perductum, vel diu non constitit. *Ad effectum non fuisse perductum, autumo vix non certum. Etenim illud cœnobium, postquam anno ex dictis* 880 *a Normannis fuisset eversum,* pro monachis et sanctimonialibus, *quos antea aluerat,*

AUCTORE C. B.

paucos (*ita tom. cit., col.* 399 *laudati Galliæ Christianæ auctæ scriptores*) aluit canonicos seu clericos seculares, donec Balduinus VI. Montensis illud instauravit, annuente Philippo Francorum rege, anno MLXV monachis ibidem restitutis, ut liquet ex ipsorum chartis.

Sanctus tamen in iis, quæ reformavit,

253 *Cum itaque hoc cœnobium post acceptam a Normannis cladem ad annum usque* 1069 *paucos dumtaxat clericos aluerit, verosimile apparet, nec illud a* Gerardo *fuisse reformatum, nisi forte ab eo illi clerici ad sanctiorem vivendi normam fuerint revocati. Itaque, omnibus æqua lance expensis, paucissima sane sunt, imo, si Bavonianum, Blandiniense et Sithiense exceperis, vix ullum in iis, quæ ad Arnulphum Magnum, Flandriæ comitem, pertinuere, ditionibus reperire est monasterium, quod certe atque indubie a* Gerardo *fuerit reformatum, quamvis interim plurium curam atque administrationem habuisse Sanctum, imo etiam reformationem tentasse, verosimillimum sit. Et vero plura a Sancto nostro in Arnulphi ditionibus reformata fuisse cœnobia, biographus nuspiam edicit. Hinc ego existimo quidem,* Gerardum *in omnium abbatiarum, quæ sub Arnulphi Flandri principatu erant, utilitatem ac commodum, idque sive a clericis sive a monachis tenerentur, invigilasse; paucas tamen eum invenisse, quæ reformationi, quam meditabatur, forent idoneæ.*

B *At vero, quamvis verosimiliter tot, quot Meyerus memorat, in Arnulphi Flandri principatu cœnobia non reformarit Sanctus, impigerrime tamen, ut plures seu monachos seu clericos cælestis patriæ amore inflammaret, laboravit, nec fructu, apud monachos saltem, caruit ejus labor, si biographo nostro fides sit.*

uberrimos fructus præduxit.

254 *Etenim num.* 71 *de* Gerardo *sic scribit :* Tantus... fervor ad colligendas Deo animas accenderat illum, ut sic sollicitudinem gereret monasteriorum, quatenus per habitacula discursando singulorum, ad amorem patriæ cælestis excitaret corda audientium. In qua desudans felici exercitatione, multorum benevolentiam alliciebat familiaritati suæ. E diversis quippe locorum partibus confluebat ad eum ædificationis gratia Ordo monachicus, tanti Viri pudicos et imitabiles actus sitientes imitari totis virium conatibus. Videres quasi ex diversis alvearibus apes ad hanc florigeram arborem convolare, ut inde favis arentibus nectar melliflui roris possent instillare. Quos ille benigno gratantique animo suscipiens, et monasticæ edulio normæ affluenter reficiens, de discipulis idoneos præceptores, de perfectioribus perfectissimos reddebat doctores. Discedebant alii moribus et religione instructi, accedebant alii nihilominus instruendi. Indesinenter enim quasi miro

C odore virtutum fragrabat, et Scripturarum fontem aperiens arentia mentium prata rigabat. Sic divini pigmentum verbi, cujus vitali redolebat suavitate, fratrum intrinsecus languentium indigentiæ curabat communicare, quod trajiciendo masticantes saporifera ruminatione ab omni vitiorum convalescerent infirmitate, atque gustando mererentur considerare, quam suavis est Dominus sperantibus in se. *Ita Sanctus in monasteriorum, quæ curæ suæ habebat demandata, utilitatem laborabat assidue, simulque e labore suo fructus referebat uberrimos.*

§ XXI. Broniense monasterium a Dionysianis monachis redimit, redemptum Leodiensi ecclesiæ tradit, pluribusque Gandavo et aliunde allatis Sanctorum reliquiis ditat.

Broniense cœnobium a Dionysianis monachis,

Quamquam Gerardus *Blandiniensis, aliorumque ex dictis monasteriorum commodum tum spirituale, tum etiam temporale sedulo procuraret, hac tamen cura non ita detinebatur, quin etiam de Broniensi; quod condiderat fundaratque, cœnobio cogitaret. Hoc asceterium, etsi intra Lotharingiæ seu Lothariani regni fines situm esset, Francorum regum ditioni tum, cum* Gerardus *floruit, erat subjectum.* D *Adhæc id Sanctus, cum monachum in Francico S. Dionysii monasterio indueret, Dionysianis monachis tradiderat, seu dominio eorum regiminique subjecerat. Hinc, ortis Francos inter et Lotharianos seu Lotharingos bellis, horum illud, utpote et Francicæ ditionis, et ad Francos homines spectans, vexationi direptionique erat expositum, nec quidquam a Francis, utpote ab his nimis remotum, præsidii poterat accipere. Sanctus adeo pro affectu plane paterno, quo monasterium illud complectebatur, malo huic statuit occurrere. Quamvis ex donis, quæ Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, a calculi morbo per Sancti merita sanatus, ei obtulerat, pauca dumtaxat, ut dictum est, accepisset, nihilque ex his sibi retinuisset, non paucas tamen, quas deinde ab Arnulpho pariter acceperat, facultates possidebat. His suum Broniense cœnobium a Dionysianorum, quos hujus rei gratia adit, monachorum dominio redimit, ut sic illud, utpote non amplius a Francis hominibus possidendum, a Lotharianorum seu Lotharingorum vexationibus præstet immune. Quod ut eo consequatur certius, idem insuper asceterium Leodiensi S. Lamberti ecclesiæ tradit, Leodiensiumque episcopi Faraberti commendat tutelæ.*

ut biographus tradit, redimit, Leodiensique episcopo commendat:

256 *Biographus num.* 73 *sic scribit :* Tali ac tanta inquietudinis (*belli Francos inter et Lotharingos*) procella tunc temporis agitabatur respublica, quam post pusillum pietate inolita divini respectus consolidavit anchora. Hac igitur necessitate coactus divæ memoriæ dominus abbas Gerardus, Catulliacam (*sic ob causam in Annotatis dandam Dionysianum appellat monasterium*) beati Dionysii adivit E percitus abbatiam, Broniensem redimens ab ibidem Deo famulantibus ex ea, quam sibi rogam erogaverat comes Arnulfus. Verebatur siquidem non mediocri sollicitudine, qui exterminio succumberet sub tot malorum turbine, præsertim cum remota a finibus Merovingiæ, (*ita Franciam nominat*) ad quam pertinebat illo in tempore, in meditullio sita est Lotharingiæ, quam absque dilatione beati Lantberti contradens majori ecclesiæ, utpote interjacentem Leodicensi parochiæ, domini Faraberti commendavit tutelæ tunc pontificis ex Prumiensi abbate : *quibus sane perquam aperte præcipua, quæ jam dixi, docet :* S. Gerardum *scilicet Broniense, quod condiderat, cœnobium et a Dionysianis monachis redemisse et Leodiensi S. Lantberti ecclesiæ tradidisse. Quamvis autem annum iterum, quo id factum sit, non signet, ea tamen, ex quibus illum latiori saltem modo utcumque definire queas, hic suppeditat. Ex iis enim, quæ verbis jam recitatis memoriæ prodit, consequens est, ut id Sanctus anno* 947 F *aut alio e sex sequentibus fecerit.* Gerardus *quippe, quemadmodum aperte indicat, Broniense cœnobium mox tunc, cum id a monachorum Dionysianorum dominio redemit, Leodiensi ecclesiæ dedit, simulque Faraberti tutelæ commisit; Farabertus autem ab anno* 947 *ad annum usque* 955 *Leodiensem ecclesiam moderatus est, quemadmodum Ægidius, Aureæ-Vallis monachus, in suis ad Anselmum Additionibus tom. I, cap.* 44 *docet.*

atque id quidem indubie anno 947 vel aliquo e sex sequentibus;

257 *Atque hoc quidem indubitatum videtur. Quamquam enim laudatus Ægidius in iis, quæ litteris mandat, a veritate sæpissime deprehendatur devius, Faraberti tamen ad sedem Leodiensem promotionem præfato anno* 947; *obitum vero anno* 955 *rectissime innectit. Etenim duo hac in re sibi habet suffragantia Chronica, Leodiense scilicet et Lobiense; quorum primum quidem, a Labbeo tom. I Novæ Mss. librorum Bibliothecæ typis vulgatum, pag.* 336 *sic scribit :* DCCCCXLVII. Obiit Ubogo episcopus, succedit Farabertus; *ac deinde paucis interpositis :* DCCCCLIII. Farabertus episcopus obiit, Ratherius succedit : *alterum vero, quod t. III Anecdotorum apud Martenium exstat insertum, quodque hic scriptor in Admonitione prævia summæ fidei esse, declarat, col.* 1415 *ita memorat :* DCCCCXLVII. Obiit Huogo episcopus, succedit Farabertus. DCCCCLIII. Farabertus episcopus obiit et Ratherius succedit. *Itaque dubitandum non*

A *non est, quin Farabertus ab anno* 947 *ad annum usque* 955 *Leodiensi ecclesiæ præfuerit, ac proin, cum* Gerardus, *ut biographus verbis supra recitatis luculenter insinuat, Broniense monasterium tunc, cum ecclesiæ Leodiensi præesset Farabertus, a Dionysianis monachis redemerit, Farabertoque commendarit, dubitandum pariter non est, quin id Sanctus vel anno* 947, *vel aliquo e sex sequentibus egerit. Verum, inquies, an rei hujus a* Gerardo *gestæ tempus propius etiam definiri non potest?*

verosimilius vero, ut ex memoratis a biographo belli

258 *Biographus verbis supra huc transcriptis proxime hæc præmittit :* Hoc eodem tempore (*ita loquitur, postquam de Sithiensis cœnobii præfectura Sancto commissa fecit sermonem*) orta est non parvæ perturbatio guerræ inter summates Austriæ ac Neustriæ, quæ, peccatis exigentibus, adeo excanduit usquequaque, ut non modo periclitarentur negotia reipublicæ, sed et minimum reverentiæ præstabatur sanctæ Dei Ecclesiæ. Unde vero sit ortum ejusmodi discidium, si vis scire ad liquidum, Chronographia pandat priorum. Fiebant ergo strages virorum, viduitates mulierum, orbitates parentum, incendia urbium, captivitates plebium, infractiones atriorum, desolationes ecclesiarum.

Villarum prædas quis comparet atque ruinas?
Quis creberrimas hinc inde cabillicatas?
Quisve cruorivomas possit perstringere pugnas?

B *Sanctus ergo Broniense cœnobium, a Dionysianis monachis redemptum, Faraberti Leodiensis episcopi tutelæ tunc, cum bellum, quod brevi pax exceperit, Neustrasios inter et Austrasios seu Lotharingos flagraret. Quod si adeo inveniri queat tempus, quo bellum hujusmodi, Leodiensem ecclesiam moderante Faraberto, Neustrasios inter et Austrasios exarsit, tempus simul, quo* Gerardus *Broniense cœnobium redemerit ac Faraberti tutelæ commiserit, habebitur compertum.*

pacisque hoc brevi secutæ adjunctis

259 *Frodoardus in Chronico ad annum* 950 *sic scribit :* Rex (*Franciæ*) Ludowicus (*Transmarinus*) ad Othonem (*Magnum*) regem (*Germaniæ et Lotharingiæ*) proficiscitur trans Mosellam, consilium quærens et auxilium ab eo de pace fienda inter se et Hugonem : qui promittit, se missurum ei ducem Conradum cum Lothariensibus ad id exsequendum. Qui dux, veniens cum episcopis quibusdam et comitibus, locutus est cum Hugone (*sermo hic est de Hugone Magno, Roberti Francorum regis filio*) de paciscenda pace : quodque apud ipsum invenit, Ludowico regi renuntiavit. Sicque ad Othonem redit, dimissis apud Ludowicum quibusdam comitibus, qui voluntatem regis Hugoni significent. Itaque rex Ludowicus et Hugo princeps super Maternam fluvium pacem facturi cum suis deveniunt. Et residentes isti ex parte fluvii, illi ex altera, legatos sibi invicem mittunt; et mediantibus atque sequestris Conrado duce, Hugone Nigro, Adhelberone quoque ac Fulberto episcopis, Hugo ad regem venit, et suus efficitur; pacaturque cum Arnulfo comite et Ragenoldo atque Artaldo archiepiscopo; reddens ei turrim Laudini. *De hac pace, anno* 950, *uti hic docet Frodoardus, inter Ludovicum Transmarinum et Hugonem Magnum inita, biographo nostro per verba supra recitata sermonem esse, existimo. Pax enim, cujus hic meminit, bellum inter Neustrasios et Austrasios gestum excepit; pacem autem, quam anno* 950 *inter Ludovicum Transmarinum et Hugonem Magnum pactam, refert Frodoardus, cruentum præcessit bellum, in quo Lotharingi seu Austrasii jussu Othonis Magni, Lotharingiæ et Germaniæ regis, a Ludovici Transmarini partibus steterant, annoque* 948 *et sequenti contra Neustrasios regi huic rebelles arma tulerant, ut Frodoardus in Chronico docet.*

probatur, anno 948 *vel seq. fecit;*

260 *Utut sit, pax, cujus meminit biographus, excepit seu secuta est bellum, quod tunc, cum Farabertus Leodiensem moderaretur ecclesiam, ac proin anno ex dictis* 947 *aut aliquo e sex sequentibus Neustrasios inter et Austrasios gestum fuit, ut biographi verba supra huc transcripta consideranti manifestum evadet. Quapropter, cum scriptores antiqui belli alterius, quam a Frodoardo memorati, quod tunc Neustrasios inter et Austrasios exarserit, mentionem non faciant, verosimiliter nec de alia belli turba, nec de alia pace hanc subsecuta, quam de qua per verba recitata Frodoardus, biographus noster facit sermonem. Jam vero cum* Gerardus *tunc, cum bellum a biographo memoratum gereretur, seu cum respublica* (*vide biographi verba num.* 256 *recitata*) *ea agitaretur* inquietudinis procella, quam post pusillum pietate inolita divini respectus consolidarit anchora, *id est, quam brevi post pax exceperit, cum, inquam,* Gerardus *tunc monasterium Broniense, a monachorum Dionysianorum dominio redemerit ac Faraberti Leodiensis episcopi tutelæ commiserit, consequens est, ut id Sanctus verosimilius vel anno* 948 *vel sequenti fecerit; tunc quippe et bellum ex dictis a biographo memoratum Neustrasios inter et Austrasios gestum fuit, hocque brevi post, anno scilicet* 950, *optata pax excepit. Atque ita ex modo disputatis certum est quidem,* Gerardum *Broniense, quod exstruxerat fundaratque, cœnobium anno* 947 *vel alio e sex sequentibus a monachis Dionysianis redemisse simulque Faraberti Leodiensis episcopi tutelæ commisisse; verosimilius vero, id eum etiam vel anno* 948 *vel sequenti fecisse. Discutiamus modo, quibus* Gerardus *Sanctorum reliquiis, aliunde, quam e S. Dionysii cœnobio conquisitis, Broniense cœnobium ditarit.*

E

idem porro cœnobium reliquiis S. Bavonis, non ante annum 940 *acceptis,*

261 *A reliquiis, quas e S. Bavonis cœnobio accepit, duco initium. Dominus Gerardus Souris plus semel jam laudatus in reliquiarum, quibus Bronium ditavit* S. Gerardus, *Catalogo sic habet :* Ex corpore S. Bavonis confessoris, et ex pallio, cui fuit involutus. *Sacri ergo reliquiarum thesauri, quem* Gerardi *cura Bronium possidet, partem constituit corporis S. Bavonis portio; atque hanc quidem e Bavoniano cœnobio accepisse* Gerardum, *idcirco autumo, quod hic et cœnobium illud abbas rexerit, et eo corpus S. Bavonis transtulerit, particula etiam ex hoc postea Arnulpho magno, Flandriæ comiti, concessa, uti apud nos tom. præced. in Gloria S. Bavonis Posthuma num.* 58 *et binis sequentibus probatum invenies. Verum, inquies, quo anno circiter Sanctus acceptis e S. Bavonis corpore reliquiis Bronium ditavit? Id certe ante annum* 940 *factum, non reor. Hoc enim anno S. Bavonis corpus, quod ex dictis a triennio circiter Gandam e Galliis fuerat revectum, in restauratum S. Bavonis monasterium anno* 940 *primo fuit translatum. Adhæc sacrum illud pignus, cum id accidit, erat adhuc iisdem sigillis et integris et illæsis munitum, quibus olim fuerat, cum a nonaginta circiter annis Normannorum metu in Gallias deferretur, ac proin, cum, his illæsis, secundum ea, quæ in Gloria S. Bavonis Posthuma loco proxime citato dicta sunt, particulæ corporis S. Bavonis e theca, cui hoc erat inclusum, desumi nequiverint, ex ea certe portionem, qua Bronium ditaret,* Gerardus *ante annum* 940 *non accepit : quo vero definito anno id postea fecerit, pro certo nequeo edicere; fecisse tamen etiam id Sanctum non diu post annum* 947, *idcirco existimo, quod eo circiter tempore abbatia Bavoniana sese abdicarit, uti infra docebo.*

F

variisque item sacris e Blandiniensi cœnobio, Petri scilicet, Wandregisili,

262 *Expono nunc, quas Sanctus e Blandiniensi cœnobio ad Broniense pariter transtulerit sacras Sanctorum exuvias. Biographus noster num.* 70 *sic scribit :* Cum quanto vero lætitiæ et exultationis gratia sanctorum superius memoratorum Wandregisili, Ansberti atque Vulfranni (*error hic cubat jam notatus*) corpora (*sanctus* Gerardus) transtulerit, ab urbe Bononia revehens ad propria, angustare refugit nostræ narrationis angustia, præsertim cum hactenus tota idipsum protestetur Flandrensis provincia. Sed nec ab hisce reliquiis ecclesia Broniensis expers habetur et immunis. Nam præter cetera a Gandavo istuc delatum ejusdem beati abbatis Wandregisili brachium, nec non et, quod est præcipuum, inæstimabilia pignora primatis Apostolorum. Gerardus *ergo, teste biographo, præter cetera sacra Sanctorum pignora, quæ Bronium detulit, sacrum eo S. Wandregisili brachium una cum S. Petri Apostolorum principis reliquiis*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

reliquiis Gandavo transtulit. Nec Sanctus sacrum tantum S. Wandregisili brachium, verum etiam nonnullas alias e sacro ejus corpore particulas Gandavo Bronium detulit. Etenim Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 126 *et seq. reliquiis in monasterio Broniensi asservatis* Brachium S. Wandregisili abbatis primi et Fontanellensis fundatoris, a beato Gerardo delatum ex monasterio S. Petri Blandiniensi, *accensens, subdit :* Item ejusdem (*Sancti nempe Wandregisili*) magnam partem capitis, simul cum uno dente et duobus manuum digitis ac nonnullis ejus capillis. Item de ejus planeta, qua Missæ sacrificium Deo Patri offerebat, vestimentis, sindone et sepulchro. *Rayssio assentitur in reliquiarum Broniensium Catalogo plus semel jam laudatus Gerardus Souris, Broniensis Prior, in suo reliquiarum Broniensium Catalogo. Verum nec hic, nec ille, quod etiam in Sancti nostri biographo desideratur, annum notat, quo res gesta sit.*

Leonis Papæ, Vulmari, Crispini et Crispiniani

263 *Hanc tamen nec ante annum* 944, *nec verosimiliter etiam post annum* 954 *aut* 955 *gestam esse, infra ostendam, cum adhuc nonnulla de sacris, quæ Sanctus e Blandiniensi cœnobio ad Broniense detulit, lipsanis in medium attulero. Sacræ illæ exuviæ non paucæ numero fuerunt. Plerasque recenset sæpissime jam laudatus dominus Gerardus Souris in*
B *suo Broniensium reliquiarum Catalogo, in quo post sacrum jam memoratum S. Wandregisili brachium primo loco occurrit* os genu S. Leonis Papæ secundi, quod per S. Martinum Papam prædicto sancto Wandregisilo datum fuerat, ac deinde per Sanctum Gerardum e monasterio Blandiniensi Bronium delatum. *Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 127 *reliquiis a* Gerardo *Bronium e Blandiniensi cœnobio delatis etiam accenset* os genu S. Leonis Papæ; *sed hunc* secundum *non nominat. Et vero id recte facit : Leonis enim Papæ primi, non autem secundi, utpote qui S. Wandregisilo supervixit, dari huic potuit os genu per S. Martinum. Porro inter reliquias a* Gerardo *Bronium allatas dominus Souris etiam numerat partem corporis S. Wlmari abbatis. Verum, unde hanc Sanctus eo attulerit, non edicit. E Blandiniensi tamen cœnobio attulisse, verosimillimum apparet. Sic existimo, quod inter sacra pignora, a* Gerardo *Bolonia Blandinium delata, fuerit etiam ex dictis corporis S. Vulmari portio. Hinc etiam puto, reliquias SS. Crispini et Crispiniani, quas etiam dominus Souris Broniensibus reliquiis annumerat, e Blandiniensi cœnobio ad Broniense a* Gerardo *fuisse delatas.*

aliorumque Sanctorum reliquiis, quibus tamen

264 *Hæ quippe apud nos tom. V Julii pag.* 297 *in Translationis S. Wandregisili Historia num.* 30 *sacris accensentur exuviis, quas Sanctus Bolonia ad Blandiniense cœnobium transtulit. In hac porro pag.*
C *cit. reliquiarum omnium, quas Sanctus præter sacra SS. Wandregisili, Ansberti et Vulmari lipsana Bolonia ad Blandiniense cœnobium detulerit, elenchus suppeditatur; in hoc autem præter jam memoratas sanctorum Petri, Leonis Papæ, Vulmari, Crispini ac Crispiniani reliquias multæ insuper enumerantur aliæ, quæ in Catalogo, quem ad calcem compendiosæ Vitæ* S. Gerardi *adjecit dominus Souris, pariter occurrunt. Has adeo omnes a* Gerardo *Bronium e Blandiniensi cœnobio verosimillime fuisse delatas, existimo. Ob ea tamen, quæ Commentarii hujus* § 6 *dicta sunt, excipe, quas ex dictis Bronienses possident, S. Leodegarii reliquias, utut interim et in Broniensi Catalogo et in præfato elencho memoratas. Idem etiam statue circa aliarum Sanctorum reliquias, quæ, quamquam simul et in hoc elencho et in Broniensi reliquiarum Catalogo occurrant, idcirco tamen e Blandiniensi cœnobio Bronium delatæ non videntur, quod, ut aliunde potius eo credantur allatæ, ratio gravior efficiat. Hinc ligni sanctissimæ Crucis portio, quam Bronium possidet, accenseri nequit sacris lipsanis, quæ eo* Gerardus *detulit e Blandiniensi cœnobio. Quamquam enim et in memorato Elencho et in Broniensium reliquiarum Sourisii Catalogo recenseatur ligni sanctissimæ Crucis portio; illam tamen, quam Bronium possidet,* Gerardus *eo e Blandiniensi cœnobio certissime non tulit. Eam quippe* D *Bronium non obtinuit, nisi binis circiter post* Gerardi *ætatem sæculis, uti ex jam dicendis patescet. Rayssius in Hierogazophylacio Belgii pag.* 124 *et seq. sic scribit :* Adservat (*Broniense monasterium*) et debito cultu venerandam exhibet eximiam Salvatoris nostri Crucis portionem, per Manassem heroem primo Jerosolymis allatam, et ejusdem testamento Broniensi ecclesiæ legatam, quæ, miraculis plurimis exhibitis, hunc locum fecit illustriorem.

ligni sanctissimæ Crucis portio accenseri nequit,

263 *Manassis ergo, hic a Rayssio memorati, donatione, non autem* Gerardi *opera eam, quam possidet, sanctissimæ Crucis partem Broniense cœnobium obtinuit. Ne vero id sola forsan Rayssii fide credere detrectes, in supellectili nostra litteraria exstat manu scriptus, qui* ✠ *Ms.* 160 *signatur et e Ms. Broniensi acceptus notatur, de sancta Cruce Tractatus, in tres libros divisus, atque a monacho Broniensi anonymo sæc.* XII *prope elapso aut initio sequentis concinnatus, uti ex iis, quæ ipsemet hic auctor lib.* II, *cap.* 5 *initio scribit, recte consequitur; in hoc autem Tractatu narratur Manasses, Hiergensis seu Hirgensis toparcha, anno* 1166 *seu potius sequenti excessisse e vivis, ultimaque voluntate sua Broniensi monasterio eximiam dedisse sanctissimæ Crucis portionem, quam ipse quondam, sacra in Terram sanctam anno* 1141 E *expeditione suscepta. Antiochiæ a consobrina sua, Raymundi principis Antiocheni uxore, obtinuerat. Cum porro, uti ex jam dictis facile colliges, Manasses a Rayssio memoratus et laudatus monachus Broniensis anonymus fuerint coævi, dubitandum non apparet, quin Manasses, ut hic auctor scribit, anno circiter* 1166 *ac proin binis post* S. Gerardi *obitum sæculis eximiam sanctissimæ Crucis portionem Broniensi monasterio legarit. Recte adeo Rayssius, quam modo servat Bronium, sanctissimæ Crucis partem Manassis donatione scribit obtentam, quamvis interim eam Antiochia potius, quam Jerosolymis eo asseruisset allatam, uti ex jam dictis pronum est colligere. Collige hinc jam pretiosissimæ Servatoris nostri Crucis partem notabilem, quæ multis miraculis Broniense cœnobium illustrarit, perperam a Sourisio reliquiis* Gerardi *pietate et studio Broniensi cœnobio acquisitis accenseri. Porro si quis ulteriorem forte velit Manassis memorati notitiam , hunc ego ad Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii cap.* 80, *uti etiam ad Tyrium lib.* XII, *cap.* 1 *remitto, et in tempus, quo Sanctus memoratas reliquias, e Blandiniensi cœnobio acceptas, Bronium detulerit, inquiro.*

anno 944 vel hunc annum inter

266 Gerardus *ex dictis SS. Wandregisili, Ansberti et aliorum Sanctorum reliquias anno* 944 *Gandavum e civitate Boloniensi primum transtulit. Quapropter,* F *cum sacra SS. Petri et Wandregisili pignora, quibus Broniense cœnobium locupletavit, Ganda illuc transtulerit, consequi videtur, ut id certe ante annum* 944 *non fecerit; neque enim Bronium Gandavo ante annum* 944 *transferre potuit dictorum Sanctorum reliquias, quæ Gandavum numquam ante annum illum fuerant allatæ. Verum, sciscitabitur etiam forte non nemo, an ipso anno* 944, *quo Gandam ex dictis reliquiæ fuere translatæ, Bronium etiam eas, quibus hoc cœnobium ditavit,* Gerardus *transtulerit? Respondeo, id pro certo asseverari non posse; satis enim apparere credibile, non prius id fecisse Sanctum, quam cum jam, Blandiniensi, Bavoniano et Bertiniano cœnobiis ad primævam Benedictini instituti disciplinam revocatis, impensiorem iterum, quod, aliquamdiu cœnobiorum illorum ac forte etiam aliquot aliorum reformatione distractus, facere non potuerat, Broniensis cœnobii curam gerere incepit. Utut sit, Sanctum equidem nec ante annum* 944 *ob jam dicta, nec post annum* 954 *aut* 955 *memorata sacra SS. Petri et Wandregisili pignora Bronium e Blandiniensi cœnobio transtulisse, idcirco reor, quod, quemadmodum infra probabo, Sanctus altero e binis hisce annis abbatia Blandiniensi sese abdicarit, verosimileque existimem, sacras sanctorum Petri et Wandregisili reliquias, quas* Gerardus *Bronium e Blandiniensi cœnobio detulit, fuisse illuc*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *luc abs illo, Blandiniensi adhuc abbate, translatas.*

et annum 956 desumptis, ditavit: 267 *Quod jam pertinet ad alia aliorum Sanctorum lipsana, quæ* Gerardus *quoque secundum jam dicta e Blandiniensi cœnobio Bronium detulit, dubitandum non apparet, quin hæc quoque eo tempore, quod inter annum* 944 *et annum* 956 *intercedit medium istuc detulerit. Hæ enim reliquiæ, utpote Gandavum tantum cum corpore S. Wandregisili delatæ, ante annum* 944 *in Blandiniensi monasterio nondum erant, hocque anno dumtaxat ad Blandiniense cœnobium fuere translatæ, ut hinc etiam eas citius Bronium* Gerardus *transferre ex dictis nequierit; serius vero quam anno* 956 *eum etiam id non fecisse, idcirco reor, quod tunc certe Blandiniensi cœnobio abbas non amplius præfuerit, ac proin nec sacrum reliquiarum Blandiniensium thesaurum in potestate sua habuerit. Itaque non solum SS. Petri et Wandregisili reliquiæ, verum etiam omnes prorsus aliæ, quas* Gerardus *e Blandiniensi conobio acceptas Bronium detulit, eo a Sancto vel anno* 944 *vel hunc annum inter et* 956 *fuere delatæ. Nec Sanctus sacra Sanctorum lipsana, quibus, præterquam reliquiis, quas, ut dictum est superius, e Dionysiano monasterio acquisivit, Broniense cœnobium ditavit, e Gandensibus dumtaxat Bavoniano et Blandiniensi cœnobiis accepit; verum etiam his*

B *multa alia, aliunde acquisita, præter jam supra memorata duorum Innocentium corpora e Chimacensi cœnobio obtenta, adjunxit.*

quibus etiam S. Landelini 268 *Fisenus in ecclesiæ Leodiensis Historia, lib.* VI, *pag.* 212, *mentione facta operæ, quam Sanctus Blandiniensi, Bertinianoque cœnobiis impendit, mox ita de* Gerardo *prosequitur:* Neque suum interim Bronium ulla ratione deserebat. Non contentus nobili illo sanctitatis deposito, quod e S. Dionysii monasterio advexisse commemoravimus; alias præterea Sanctorum reliquias studiose conquirebat, quos et cœnobii sui præsides, et pro venia peccatorum suorum obtinenda (sic ipse loquebatur) patronos apud æternum Judicem haberet. Crispinium aliquando forte venerat, ubi venerationi est S. Landelini corpus. Portionis alicujus hinc tollendæ cupido incessit. Quem enim alium potiori jure patronum optaret? Vicinam nimirum Bronio Alnam, et Lobium olim condiderat. Sed mortales primum repugnare visi sunt. Cum denique consensissent, ventumque esset ad sacrum conditorium, ternis occlusum sigillis; ea refringere, religioni duxerunt. Sustulit difficultatem Deus. Reseratum est derepente ferculum: atque cum admiratione, simul et animi voluptate incredibili deprompsit, quod ardenter optarat Gerardus, et Bronium attulit. Rem

C ita habuisse, testatur schedula ipsius S. Gerardi manu exarata; quæ Bronii servatur in hunc diem. *Ita Fisenus, et recte quidem, ut apparet: attamen hæc ad annum* 924 *perperam refert. Hoc enim anno* Gerardus, *uti ex supra disputatis liquet, in Sandionysiano monasterio adhuc versabatur, nec verosimile est, Sanctum tunc ullas Sanctorum reliquias Bronium detulisse. Adhæc Sanctus, uti verbis supra recitatis ipsemet Fisenus indicat, Blandiniensis et Bertiniani cœnobii curam tum gerebat, cum S. Landelini reliquias Broniensi suo cœnobio impetravit. Quapropter, cum ex dictis Sanctus ante annum* 944 *Bertiniano cœnobio abbas non fuerit præfectus, nullamque certe ante annum* 957 *ejusdem asceterii curam gesserit, necessario est consequens, ut non ante hunc annum, ac proin serius quam anno* 924 *S. Landelini reliquias Broniensi suo monasterio impetrarit.*

e Crispiniensi Hannoniæ cœnobio obtentum brachium, 269 *Verum, inquies, quo anno has Sanctus impetravit? Respondeo, nihil omnino suppetere, quo annum definitum exhibeam; mihi tamen id post annum* 946, *quo vel initio sequentis abbatia Bertiniana sese abdicavit* Gerardus, *factum videri. Sic apparet, quod post annum illum Sanctus Broniense monasterium, quod aliquamdiu aliorum cœnobiorum administratione distractus nonnihil remissius forte curarat, impensius iterum videatur curasse. Porro Fisenus non tantum a vero anno, quo S. Landelini reliquias Broniensi monasterio impetrarit* Gerardus, *aberrat; verum etiam, quam corporis S. Landelini partem obtinuerit Sanctus, non edicit. At vero id opportune nos docet Rayssius in Hierogazophilacio Belgico pag.* 126 *sacris Sanctorum reliquiis, quas Broniense cœnobium possidet, accensens* brachium S. Landelini, pretiosissimi confessoris ac fundatoris Crispiniensis, allatum ex Crispinio Bronium per S. Gerardum. *Idem etiam facit supra laudatus dominus Gerardus Souris in suo reliquiarum, quas Bronium* S. Gerardi *pietate et studio possidet, Catalogo ante adhuc citato sic scribens:* Brachium (*possidet Broniense cœnobium*) S. Landelini abbatis et confessoris, quod S. Gerardus ex Crispiniensi Hannoniæ abbatia detulit. *Hæc sunt, quæ de S. Landelini reliquiis per* Gerardum *Broniensi monasterio impetratis commemoranda inveni.*

aliasque aliorum Sanctorum aliunde etiam acquisitas reliquias adjunxit. 270 *Ceterum præter Sanctorum reliquias, jam hic et Commentarii hujus prævii* § 4 *et* 6 *memoratas, quas* Gerardus *aliunde, quam e Blandiniensi cœnobio Bronium detulit, alias insuper aliunde pariter acquisivit. Cœnobium est nomine* Malonia, *ad Sabim supra Namurcum situm, quod S. Bertuinus episcopus, qui* 11 *Novembris colitur, sæculo* VII *exstruxit, vitaque deinde functus in tumuli locum est adeptus. Sancti hujus e cœnobio illo articulum pedis Broniensi suo monasterio obtinuit. Liquet id ex binis reliquiarum Broniensium Catalogis, sæpissime jam citatis, quorum alterum Rayssius in Hie-* E *rogazophylacio, alterum ad calcem Vitæ* S. Gerardi *Sourisius suppeditat. Quod pertinet ad tempus, quo res facta sit, nihil de eo certius, quam quod jam num. præcedenti de S. Landelino loquens indicavi, commemorandum habeo; ne autem omnibus, quas* Gerardus *aliunde, quam e Blandiniensi cœnobio Bronium detulit, Sanctorum recensendis reliquiis lectori forte creem fastidium, pro his ad Sourisii Catalogum remitto, unice adhuc monuisse contentus, eas omnes Sanctorum reliquias, quæ in hoc, nec tamen in supra dicto Historiæ translationis S. Wandregisili reliquiarum Elencho memorantur, verosimillime ex alio loco, licet hic in obscuro sit, quam e Blandiniensi cœnobio Bronium a* Gerardo *fuisse translatas, nisi forte ratio gravior contrarium suadeat. Hinc, licet reliquiarum S. Amelbergæ in præmemorato Elencho mentio non fiat, fiat autem in Sourisii Catalogo, debent hæ reliquiis, a* S. Gerardo *e Blandiniensi cœnobio Bronium allatis, idcirco accenseri, quod sacrum S. Amelbergæ corpus* Gerardi *ætate in Blandiniensi cœnobio fuisse asservatum, aliunde habeatur compertum. Sed hæc de reliquiis a* S. Gerardo *Broniensi suo asceterio acquisitis disputasse sufficiat; ad alia nunc Sancti gesta commentanda progredior.* F

§ XXII. Monasterii Fontanellensis instaurationem tentat, et monasterii Blandiniensis præfectura sese abdicat.

Fontanellensis monasterii instaurationem *Anno Christi* 648 *non longe a dextra fluminis Sequanæ ripa, sex leucis infra Rotomagum, una autem ferme leuca supra Caldebeccum S. Waudregisilus, de cujus reliquiis Gandam a* Gerardo translatis *superius est actum, insigne exstruxit cœnobium, quod* Fontanellense *fuit vocatum, quodque et opibus et monachorum numero jam dudum maxime floruerat, cum sæculo* IX *in omnia maritima Galliarum loca ferro et igne Normannorum sævities cœpit grassari. At vero tunc, quam pleraque, imo omnia alia, haud procul a mari sita, sortem subiere monasteria, Fontanellense etiam subivit. Etenim post trinam, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. undecimo, col.* 158 *docent, tributo Normannis soluto redemptionem succubuit, et monachi cum sacris Wandregisili et Ansberti exuviis loco cedere circa annum* 856 *sunt coacti. Tum vero monasterium incolis vacuum, injecto igne, etiam exusserunt Normanni, uti apud Acherium tom. III Spicilegii is scriptor, qui Appendicem ad Fontanellense Chronicon concinnavit, memoriæ prodit his verbis:* Truculentus barbarorum

AUCTORE C. B.

AUCTORE C. B.

rum (*Normannorum scilicet*) exercitus aquis egressus hunc ad locum (*monasterium Fontanellense*) accessit, vacuumque hominibus et omnibus nudatum rebus deprehendens, injecto igne, cuncta illius ædificia cum ipso sanctuario concremavit, subvertit et recessit.

irrito conatu tentat :

272 *Porro jam annis fere centum, utpote anno* 856 *circiter eversum, in ruinis jacuerat Fontanellense cœnobium, quando tandem, sæculo* X *media sui parte propemodum elapso,* S. Gerardus *ad illud instaurandum animum adjecit. Normanniæ tum ducis titulo præerat Richardus, Rollonis primi Christiani Normannorum ducis ex Willelmo seu Guilielmo, cognomento* Longa-Spata, *nepos, princeps pius juxta ac religiosus, qui jam plura cœnobia, a Normannis olim destructa, instaurarat, patris sui exemplum hac in re imitatus. Hinc verosimillime Vir sanctus spem concepit, fore, ut, si corporis S. Wandregisili restitutionem, monasterio Fontanellensi faciendam, principi offerret, restitui hic curaret terras, quæ ad dictum cœnobium olim spectarant, sicque hoc a fundamentis posset reædificari, penitusque instaurari. Itaque, simul ægre ferens, sub ruinis adhuc, ubi multa alia instaurarentur monasteria, sepultum manere Fontanellense, cujus sancti patroni in potestatę sua sacras haberet exuvias, ad Bellovacense*
B *territorium cum his nec non quibusdam comitibus sese confert, ibique, sacro thesauro relicto, Rotomagum usque properat, comiti seu duci Richardo corporis S. Wandregisili restitutionem, Fontanellensi cœnobio faciendam, offert, si, quas hoc olim terras possederat, faciat restitui. At vero iis, ad quos hæ armorum sorte erant devolutæ, restitutionem facere minime paratis, nullum ex longo, quod susceperat, itinere fructum retulit, Gandamque, unde venerat, absque ullo operæ pretio redire fuit compulsus.*

ex Appendicis ad Fontanellense Chronicon, qui res

273 *Qui res tota gesta sit, dilucide exponit apud Acherium antiquioris editionis tom. III supra adhuc laudata ad Fontanellense Chronicon Appendix. Verba idcirco huc transcribo. Sic habent :* Hujus itaque (*Richardi I, Normanniæ ducis seu comitis, in cujus ditione erat Fontanella*) cum jam fama potentiæ longe lateque pervolaret, Nortmannorumque tellus alta pace exultaret, Gandensis cœnobii abbas, Girardus nomine, sumpto sancti Wandregisili pretioso corpore, usque in pagum Belvacensem venire maturavit, atque in villam, quæ Reveriscors dicitur, ad hospitandum divertit, quod Theodorico, nobili et valde potenti, per ejusdem prædii majorem mandare curavit; quia, licet injuste, illius possessionis dominabatur tunc temporis, quæ pridem fuerat de ditione Fontanellen-
C *sis cœnobii. Quod ubi superbus ille et arrogans comperit, legatum baculo, quem forte tenebat, percussit, et cum ingenti injuria e conspectu suo exire coegit. Rediit ergo ille, qui nuntiaverat; abbati Girardo cum gravi dolore intimavit, quæ pertulerat : quibus auditis, fit ingens omnium gemitus, confestimque coram lectica Sancti prosternuntur, atque inter fluentes lacrymas et amara cordis suspiria adversus Sanctum prædictus Abbas multa probrose inculcando * flebiliter conqueritur.*

* *i. e.* coram Sancto probrum et illatum repetendo

a Sancto gesta sit,

274 Sed inter hæc, decedente sole, noctis silentium advenit. Theodoricus vero dormiturus se in lectulo composuit; cui derepente terribilis persona sub habitu monachili apparuit, eumque pro contumelia, quam sibi hesterno intulerat, vehementer redarguens, pastorali baculo, quem ferebat, graviter percussit; qui statim, somno interrupto, experrectus graviter ingemuit, seque a quodam cano abbate cæsum, altis et perturbatis vocibus clamavit : deinde subita internorum correptus tortura, secessum naturæ petiit, ubi fœda egestione omnia profundens viscera, vitam miserabiliter abrupit : ut viventibus liquido daretur animadverti, cujus meriti apud Deum sanctus pater Wandregisilus fuerit, qui sic viventem inimicum et atrocis injuriæ reum mortis supplicio condemnare potuerit. Qui deinde, participato cum suis consilio, omnem cum sanctis pignoribus comitatum ad custodiam dereliquit; sicque ascensis equis, Rotomagum ad D urbem cum paucis properavit; admissusque, Richardo comiti causas adventus sui diligenter et opportune intimavit, seque in promptu S. Wandregisili corpus habere retulit, quod suo restitueret loco, si terræ sibi redderentur, quas chartarum posset approbare privilegiis : at ille suorum usus consilio principum, chartas exhiberi præcepit, et coram omnibus recitatas exponi.

auctore proponitur.

* quos

275 Quo facto, murmur et contradictio fieri cœpit ab omnibus, qui se dicebant nequaquam posse carere propriis honoribus, quas * sibi armis et sanguine prædecessorum suorum pepererat bellicosa virtus, sive quos sibi ipsi diuturno acquisierant servitio multisque sudoribus. Sic igitur, facta difficultate rei, quam prædictus abbas quærebat Girardus, nulla deinceps potuit pollicitatione retineri, sed ad suos illico per emensum iter remeavit, atque S. Wandregisilum, consumpto nequidquam tanto labore, ad locum, unde eum extulerat, festinus revexit; ubi apud Deum et homines in magna gloria et honore nunc usque requiescit. *Hæc Appendicis memoratæ auctor, qui sæculo* XI *floruit, quique proinde fidem hic meretur, utpote centum annis vix remotus a re, quam narrat, quamque adeo vel ex monumentis tunc adhuc exstantibus, vel etiam ex testibus oculatis, aut certe ex iis, qui illam e testi-* E *bus oculatis audierant, probe potuit habere perspectam. Porro ex summo labore, quo, ut refert,* Gerardus *Fontanellæ instaurationem obtinere tentavit, nec tamen obtinuit, manifestum fit, quam fuerit sollicitus, ut destructa a Normannis monasteria instaurarentur; hinc autem verosimile fit, sollicitum adeo monasteriorum Parentem plura etiam Arnulphi Flandri principatus monasteria, quæ instaurasse aut reformasse fertur, nec tamen ex dictis restauravit reformavitve, restaurare saltem, utut irrito conatu, tentasse.*

Blandiniensi cœnobio, abdicato hujus regimine, Womarum,

276 *At vero dum ita Sanctus in variis monasteriis instaurandis, reformandisque, aut saltem in eorum instauratione reformationeve tentanda strenuam operam ponit, Blandiniensis cœnobii cura sese exonerare, consultum existimat. Hoc scilicet sacrum asceterium, quod ex dictis anno* 946 *et initio sequentis nondum ita perfecte reformatum erat, quin* Gerardo *adhuc rectore indigeret, ad eum jam statum Sancti cura erat perductum, ut jam ab alio rectore, modo hic pius esset ac prudens, absque rigidioris disciplinæ discrimine facile posset administrari. Womarus, Blandiniensis monachus, triennio fere, quo ex dictis Sithiense cœnobium rexerat, abbatis muneri aptum sese jam probarat. In hunc adeo Sanctus ab humeris suis monasterii Blandiniensis curam conjicit.* Womarus, F *inquit in Gandavo suo separatim excuso, lib.* IV, *cap.* 2 *Sanderus,* abbas (*Blandiniensis scilicet cœnobii*) duodecimus, resignante abbatiam Gerardo Cellensi, ordinatur abbas anno CMLIII ab episcopo Folberto Cameraci. Atque hæc omnia latius patent ex ipsius Gerardi Vita, quam descripsimus, in qua et habetur, Womarum hunc benedictionem Rodulphi episcopi accepisse. Itaque non videtur locus ille consentire nobis, qui dicimus, Cameraci fuisse ordinatum ab episcopo Folberto. S. Gerardi *Vita, quam hic memorat Sanderus, diversa haud dubie non est a Sancti Vita, quam is scriptor in Hagiologio Flandriæ a pag.* 94 *usque ad paginam* 105 *exhibet.*

qui non a Rodulpho, Noviomensi episcopo,

277 *Hæc porro Vita in Opere Sanderi laudato pag.* 102 *sic habet :* Beatus itaque Gerardus, cum octo annis Blandinio præfuisset, anno CMLIV resignavit, instituens Womarum eidem monasterio abbatem, qui perinde, comite Arnulpho, benedictionem suscepit Rodolphi Noviomensis episcopi, cumque recte cuncta curasset Gerardus, moratus est aliquamdiu apud dictum comitem consolationis gratia. *Itaque ex Sanderi opinione, cum abbatia Blandiniensi sese abdicavit* Gerardus, *eique sui loco abbatem præfecit Womarum, fuit hic a Fulberto, Cameracensi episcopo, non autem a Rodolpho Noviomensi episcopo, abbas ordinatus. Verum an sic recte existimat Sanderus? Sane, ut mihi persuasum habeam,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *beam, Womarum a Rodolpho Noviomensi episcopo ordinatum fuisse abbatem, efficere neutiquam potest* S. Gerardi *Vita, a Sandero in suo Flandriæ Hagiologio producta. Etenim in hac verbis jam mox recitatis etiam innuitur,* Gerardum *annis dumtaxat octo Blandiniensi cœnobio præfuisse abbatem; hoc autem, uti quisque ex jam dictis et porro dicendis facile intelliget, a vero certissime est devium. Adhæc in Vita Sancti, a nobis edenda, nulla prorsus Womari ad Blandiniensis cœnobii præfecturam promoti, abbatisve vel a Rodolpho vel a Fulberto ordinati mentio occurrit, ut nesciam, unde hæc in* S. Gerardi *Vita, quam Sanderus laudat, fuerit deprompta. Hinc fit, ut illa, quam producit Sanderus,* S. Gerardi *Vita videatur ex Vita, a biographo nostro scripta, utpote quam sæpe ad verbum exprimit, variis admixtis interpolationibus, a scriptore recentiori esse concinnata, ac proin prorsus inepta, quæ Womari per Rodulphum Noviomensem episcopum ordinationem certam mihi faciat atque indubitatam.*

sed a Fulberto Cameracensi abbas ordinatus fuisse videtur,

278 *Et vero Womari ordinationem Rodolpho Noviomensi episcopo non posse attribui, concludendum videtur ex anno, quo hæc et reipsa, et secundum ipsammet* S. Gerardi *Vitam, a Sandero in Hagiologio productam, fuit peracta. Secundum hanc enim (vide verba proxime recitata) anno 954 est facta, reque*
B *ipsa vel cum hoc anno vel cum seq. aut certe cum anno 956 debet conjungi, uti ex dicendis patescet. Jam vero de Rodulpho Noviomensi episcopo Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IX, col. 991 et seq. sic scribunt :* Obiisse creditur v Idus Januarii anno CMLI, id est, CMLII; nam diximus tom. III col. 258, Leudricum ejus potissimum cura et consilio constitutum fuisse anno CMLII abbatem S. Amandi in Pabula. Forte sedebat adhuc anno CMLIII. *Adhæc Fulcarius, proximus Rodulfi in episcopatum Noviomensem successor, anno 954, ut Frodoardus in Chronico docet, Remis consecratus est episcopus, cum prius post mortem Rodulfi cum Frodoardo, quem Mabillonius Annalium Benedictinorum tom. III, pag. 511 alium non esse a Frodoardo, Remensis Historiæ scriptore, existimat, de Noviomensi episcopatu aliquamdiu contendisset. Rodulfus adeo, Noviomensis episcopus, ad annum usque 954 vitam produxisse non videtur, ac proin ei Womari ordinatio, utpote ex dictis vel anno 954, vel 955 aut certe sequenti absque omni dubio peracta, attribui posse, non videtur. Itaque, cum quidem Womarus vel a Rodulfo vel a Fulberto ordinatus fuisse Blandiniensis abbas videatur, Sanderi opinioni, qua Womarum non a Rodolpho Noviomensi episcopo, sed a Fulberto Cameracensi ordinatum Blandiniensem abbatem statuit, assentiendum esse, existimo.*
C *Verum an idem quoque censendum est de ejusdem scriptoris opinione, qua factam a* Gerardo *Blandiniensis cœnobii resignationem, dictique Womari ad eamdem præfecturam promotionem anno 955 innectit? Id equidem mihi non apparet.*

sui loco, idque, quidquid contra

279 *Etenim SS. Guduwali et Bertulphi translatio, Commentarii hujus prævii § 18 memorata, certe non citius quam anno 954, tertio Decembris die evenit, quemadmodum ex iis, quæ ibidem disputata sunt, unusquisque facile colliget. Quapropter, cum hanc secundum ea, quæ ibidem etiam dicta sunt,* Gerardus *tunc peregerit, cum adhuc Blandiniensis cœnobii præfecturam gereret, hac indubie ante annum 954, ad tertiam usque Decembris diem jam provectum, sese non abdicarit. Verum, inquies, in Supplemento ad diplomata Miræi parte* II, *pag. 941 exstat diploma, quo Arnulphus II, Flandriæ comes, beneficia abbatiæ Blandiniensi ab avo suo Arnulpho concessa commemorat atque amplificat; illud autem in fine hisce signatur notis chronicis :* Actum publice in cœnobio Blandinio II Kal. Febr. Indict. XV. anno XVIII regni inclyti regis (*Francorum scilicet*) Lotharii, et regiminis domni abbatis (*Blandiniensis nimirum*) Womari XX. *Jam vero annus decimus nonus regni Lotharii Francorum regis, quo dictum diploma datum notatur, partim cum anno 972, partim cum sequenti conjungitur; quapropter, cum Womarus, Blandiniensis abbas, si non ante annum 954, ad tertiam usque Decembris diem jam provectum, ad abbatiæ Blandiniensis præfecturam fuerit promotus, anno 972 et seq. 2 Kalendas Februarii vigesimum regiminis sui annum nondum egerit, necesse est, ut hoc ille jam ab anno 955 gessisse statuatur. Ita ex præfato diplomate potest argui contra opinionem, qua Blandiniensis cœnobii præfecturæ resignationem, Womaro per* Gerardum *factam, ante annum 954 non accidisse, arbitramur.*

AUCTORE C. B.

ex Arnulphi II, Flandriæ comitis, diplomate possit argui,

280 *Verum respondeo, objectum Arnulphi II, Flandriæ comitis, diploma in chronicis, quas exhibet, notis esse corruptum. Annus enim regni Lotharii, Francorum regis, decimus nonus, Indictione 15 notatus, quo datum signatur, annum Christi 972 designat. Fuit adeo præfatum diploma, utpote quod etiam 2 Kalendas Februarii datum notatur, 31 Januarii die anno 972, spectatis, quas præfert, notis chronicis, emissum. Jam vero, cum Lotharius Francorum rex pridie Idus Novembris anno 954, ut jam supra dictum est, regnare inceperit, nequit cum anno Christi, ad 31 dumtaxat Januarii provecto, annus regni Lotharii decimus nonus, quo etiam ex dictis diploma signatur, ullatenus componi, ut facile deprehendet, quicumque annorum computum inerit. Hinc porro consequitur, ut, quod nobis objicitur, Arnulphi Junioris diploma in chronicis, quas exhibet, notis* E *certissime sit corruptum, ac proin ut ex eo nihil habeatur, quod sat valide militet contra opinionem, qua* Gerardum *non ante annum 954 abbatiam Blandiniensem abdicasse, suique loco abbatem illi præfecisse Womarum, statuimus. Adhæc, ut etiam diploma diplomati opponam, Miræus Codice Donationum Piarum cap. 55 exhibet diploma, quo Wicmannus, novi castri Gandensis ab imperatoribus Germanicis structi comes, monasterio Blandiniensi dat villam Theslam; illud autem his in fine munitur notis chronicis :* Actum publice in monasterio Blandinio, Kalendis Novembris, anno Verbi Incarnati DCCCCLXII. Indictione V. Lotharii regis (*Francorum scilicet*) anno XIV. Domini Womari abbatis (*Blandiniensis nempe*) VIII; *ubi annus Christi 962 ad primam usque Novembris diem provectus conjungitur cum anno octavo regiminis a Womaro initi. Hinc porro, ut computanti patebit, jam consequitur, ut illud non prius Womarus inierit quam cum jam annus 954 ad primum usque Novembris diem esset provectus.*

non citius, quam anno 954,

281 *Itaque, si opinioni nostræ obsit laudatum Arnulphi Junioris diploma, favet ei aliud, quod jam proxime memoravi, a Wicmanno comite emissum. Attamen, cum et hoc, utpote annum Christi 962 cum anno regni Lotharii, Francorum regis, decimo quarto perperam connectens, in notis chronicis, quibus si-* F *gnatur, pariter sit corruptum, illud utique nostram de tempore initi a Womaro regiminis opinionem non magis firmat, quam eam infirmet memoratum Arnulphi Junioris, Flandriæ comitis, diploma. Itaque, missis diplomatis, tam quæ favent, quam quæ adversantur opinioni, quæ initum a Womaro Blandiniensis cœnobii regimen cum anno 954 aut altero posteriori componit, illam ego Vita S. Guduwali, utpote ab auctore ex dictis valde antiquo fideque digno conscripta, unice innixus, absque ulla, quemadmodum jam supra feci, tergiversatione amplector; futurum autem puto, ut mihi etiam hic propense assentiantur, quicumque, quæ supra ex Vita S. Guduwali protulimus, attento animo perpenderint. Atque ita jam habemus,* Gerardum *non citius quam anno 954 Womarum in abbatia Blandiniensi sibi substituisse abbatem. Verum, inquies, an id etiam Sanctus serius non fecit? Sane, ut mihi equidem apparet, nihil impedit, quo minus etiam id ille vel anno 955 vel sequentis initio fecisse credatur. Neque enim ob jam dicta hic moror vel Sanderum, qui rem citius collocat, vel, quod etiam Sandero hic consentit, Arnulphi Junioris Flandriæ comitis diploma plus semel jam memoratum. Et vero cum ex dictis SS. Guduwali et Bertulphi translationem ante annum forte 955* Gerardus *non fecerit, hicque tunc, cum illam fecit, Blandiniensis cœnobii præfecturam adhuc tenuerit,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

nuerit, consequens est, ut hac forte annum 955 sese non abdicarit.

nec serius, quam anno 956 præficit; cum autem id

282 *Nec tantum ad annum usque 955, verum etiam ad sequentis usque initium Blandiniensi cœnobio forte adhuc abbas præfuit* Gerardus. *Cum enim ex dictis SS. Bertulphi et Guduwali corpora sub anni 955 finem Bolonia Gandam forte transtulerit, tuncque, cum hoc fecit, Blandiniensis abbas adhuc fuerit, nihil sane obstare videtur, quo minus etiam dicti anni 956 initio Blandiniense cœnobium adhuc gubernasse, credatur; ultra annum tamen 956 Blandiniensem ejus præfecturam protrahere, nefas videtur. Etenim Womarus a Fulberto Cameracensi episcopo, quemadmodum secundum jam dicta apparet, Blandiniensis abbas fuit ordinatus; hinc autem est consequens, ut id non serius quam anno 956 evenerit; ultra hunc enim annum vitam non produxisse Fulbertum, in Chronico diserte affirmat Frodoardus. Itaque, omnibus jam expensis,* Gerardus *vel anno 954 vel 955, aut certe non serius quam anno 956 abbatiam Blandiniensem abdicasse, suique loco Womarum substituisse, videtur. Porro, cum hoc fecit, jam dudum etiam, ut apparet, abbatiæ Bavonianæ regimine sese abdicarat. Etenim Folcuinus supra adhuc laudatus, Bertiniensis monachus auctor coævus, apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum in Sithiensi Chartario*
B *pag. 216 scribit in hæc verba supra adhuc recitata:* Anno CMXLVII abbas Wido, quia nimis vanæ juventutis gaudia sectabatur, apud comitem (*Flandriæ scilicet, Arnulphum cognomento* Magnum) incusatus, abbatia (*Sithiensi nimirum*) est fraudatus, et sancti Bavonis monasterio abbas est destinatus.

fecit, jam dudum, ut apparet, abbatia Bavoniana sese abdicarat.

283 *Iperius Folcuino fere consentit, in Chronico Sithiensi cap. 25 per verba, quæ supra pariter adhuc recitavi, sic scribens:* Qui (*Wido*) promotus in (*Sithiensem*) abbatem, juventutis suæ gaudia nimium sectabatur: quam ob rem fuit hinc a B. Gerardo depositus, vixque comes (*Flandriæ videlicet*) Arnulfus obtinere potuit, ut eum permitteret ad alium locum promoveri; sed finaliter, insistente comite, translatus est ad abbatiam S. Bavonis Gandensis; *ubi sane tam Folcuinus, quam Iperius indicare videtur, Widonem eo ipso anno, quo ob ineptam administrationem præfectura Sithiensis cœnobii a* Gerardo *fuit dejectus, aut certe brevi post Bavonianum abbatis munere accepisse gubernandum. Tunc scilicet Arnulphus, Flandriæ comes ex singulari plane, quo* Gerardum *complectebatur, affectu Widonem Sancti nepotem, ne hic ex sua a Sithiensi præfectura exauctoratione nimium affligeretur, Bavoniano cœnobio præfici voluerit, simulque, ut fieri id permitteret,* Gerardum, *utut ægre,*
C *induxerit, spe facta, fore, ut Wido sub ipsiusmet* Gerardi *patrui sui, Gandæ existentis, oculis commissam sibi abbatiam aptius prudentiusque gubernaret. Jam vero cum Wido ex dictis abbatiæ Sithiensis regimine anno 947 fuerit a* Gerardo *dejectus, consequens est, ut illum tunc Sanctus, aut certe non diu admodum post Bavoniano cœnobio præfecerit abbatem, ac proin ut tunc, cum Womarum sui loco in Blandiniensi abbatia anno ex dictis vel 954 vel 955 aut certe sequenti abbatem constituit, dicti Bavoniani cœnobii regimine jam dudum sese abdicasset, quamvis, ut apparet, superiorem quamdam adhuc in cœnobium illud, quemadmodum et in plura alia, potestatem sibi servarit. Porro quid deinde, cum hoc ad* Gerardum *non spectet, de Widone factum sit, qui et quamdiu hic Bavonianum cœnobium rexerit, et qui tandem ad Blandiniensis etiam præfecturam fuerit promotus, silentio prætereo, et pro his omnibus curiosum lectorem ad Sanderum, et ad Galliæ Christianæ auctæ scriptores in abbatibus Blandiniensibus et Bavonianis remittens, rerum ad Sanctum spectantium seriem prosequor.*

§ XXIII. Monasteria, quibus adhuc præest, ultimo visitat, Bronium se recipit, ibique ultimum diem claudit. D

Sanctus, imminente jam obitus sui die, cœnobiis,

Gerardus, *jam abdicato Blandiniensis cœnobii regimine, nonnullis adhuc aliis cœnobiis, ut apparet, abbas præerat. Etenim ex dictis Blandiniensi abbatia certe non serius quam anno 956 sese abdicavit; pluribus autem cœnobiis abhuc abbas præerat, quando divinitus, imminere sibi vocationis seu mortis suæ diem, qui ex dicendis anno 959 evenit, quique proinde* Gerardo, *cum anno 956 aut forte biennio circiter citius abbatia Blandiniensi sese abdicaret, imminens nondum erat; quemadmodum hinc, si in rigore loqui velimus, concludendum videtur. Utut sit,* Gerardus *equidem, cum jam vocationis suæ dies immineret, plura adhuc moderabatur cœnobia.* Sacro itaque, *inquit de* Gerardo *num. 77 biographus,* doctus spiramine prænoscens imminere diem vocationis suæ, quo videlicet et rationem redderet villicationis commissæ; necessarium duxit et utile, cœnobia fratrum revisere degentium suo sub regimine, seseque deinceps exuere tot curarum onerosa gravedine, atque idoneum procuratorem sui vice unicuique cœnobiorum substituere. *Sanctus ergo, cum jam* E *non multum amplius a die obitus sui abesset, plura adhuc, uti his jam recitatis verbis innuit biographus, moderabatur cœnobia, atque id quidem, ut apparet, abbatis officio.*

quibus adhuc præest, sese abdicat,

285 *Quamvis enim Sanctus omnibus et singulis octodecim cœnobiis, quæ a biographo procurasse dicitur, proprii abbatis munere verosimiliter ex dictis non præfuerit, nihil tamen obstat, quo minus nonnulla ex his abbatis credatur gubernasse officio. Et quidem secundum jam dicta dubitari nulla ratione potest, quin hoc nomine Blandiniense, Cellense, Sithiense, Bavonianum et Mosomense gubernarit. Adhæc biographus per cœnobia, quæ Sanctum, morti jam vicinum, verbis supra recitatis visitasse scribit, verosimiliter ea dumtaxat intellexit, quibus tunc adhuc* Gerardus *abbatis præerat officio. Sic existimo, quod aperte edicat, Sanctum singulis cœnobiis, quæ tunc visitavit, idoneum sui loco præfecisse procuratorem seu abbatem; neque enim singulis, quæ visitavit, cœnobiis abbatem sui loco potuisset præficere, si vel uni ex his ipsemet abbas amplius non præfuisset. Itaque Sanctus, spectato biographo nostro, pluribus adhuc cœnobiis, cum jam sibi mortis dies immineret, abbatis præerat, officio. Verum quæ qualiave illa fuere cœnobia, et quo circiter anno illorum sese regimine* Gerardus *abdicavit? Fuerunt ex* F *iis, ut mihi equidem dubitandum non apparet, Cellense S. Gisleni, et verosimiliter etiam Elnonense S. Amandi, Rotnacense et Marchianense. Ast sive hæc sive alia fuerint ista monasteria, Sanctus omnibus, quo mortem, quam sibi propinquam, divinitus didicerat, magis præparatus exspectaret, sese abdicare, uniceque deinde Deo ac saluti suæ vacare, consultum existimavit, huncque in finem cœnobia omnia, sub se adhuc constituta, quo singulis sui loco idoneum præficeret abbatem, visitavit, uti ex biographi verbis num. præced. recitatis facili negotio colliges.*

Bonium se recipit,

286 *Nec tantum Sanctus in illa cœnobiorum, quibus adhuc præerat, visitatione singulis idoneum præfecit abbatem; verum etiam aliter iisdem non parum profuit. Id biographus num. 79 his verbis declarat:* Singula filiorum cœnobia perlustrabat paterna sollicitudine; quos et super monastica commonefaciens religione, ubertimque imbuens divina eruditione, multifaria exhortabatur eos disputatione, ut adversus jacula tergiversantis satanæ servantes unitatem pacis et concordiæ, quasi armati agonistæ semper starent in acie. Gerardus *ergo in hac visitatione, qua monasteria sub moderamine suo adhuc constituta visitavit, enixe etiam religiosos illorum incolas ad pacem et concordiam est hortatus. Norat scilicet, plurimum interesse, ut hæc, utpote firmissimum charitatis vinculum, studiose ac sedulo a religiosis hominibus servetur. Nec tantum*

providus

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *providus sollicitusque Pater ad pacem animorumque concordiam adhortatus tunc est monasteriorum, quæ visitavit, religiosos incolas; verum etiam omnia recte composuit, quæ ad bonum illorum faustumque regimen possent conducere. Ita omnium, quos curæ suæ commendatos habebat, salutem curabat perquam sollicite; cum autem omnia, quæ eo pertinere arbitrabatur, sedulo curasset, mox ad suum Broniense cœnobium, ut ibi dies suos quiete sancteque finiret, est reversus.* Omnibus igitur, *inquit mox, narrata ultima, quam* Gerardus *fecit, monasteriorum visitatione, num.* 79 *biographus,* rite compositis, cumque pastoribus Pastori summo ovidus commendatis, Beatus pauper spiritu, cunctis, quæ rexerat, ditioribus postpositis, ad dilectam paupertatem gaudenter remeat monasterii Broniensis.

ibique brevi post extremum diem claudit. Quod tertia,

287 *Hinc jam collige, verosimiliter ultimam illam, qua de hic agimus, monasteriorum visitationem paucis dumtaxat mensibus ante* Gerardi *obitum evenisse. Evenit enim proxime ante* Gerardi *ad Bronienses suos regressum; Sanctus autem tunc, cum Bronii obiit, non diu admodum, uti ex duobus ultimis biographi numeris colligendum videtur, ad Bronienses suos fuerat reversus, ut adeo nec diu ante Sancti obitum, ac proin paucis dumtaxat ante hunc mensibus monasteriorum jam memoratam visitationem fecerit.*

B *Porro* Gerardus, *Bronium jam reversus, nihil habuit antiquius, quam ut, quod in aliis monasteriis jam fecerat, in Broniensi quoque, quæ ad felix hujus regimen spectarent, recte componeret; quo facto, fractis tandem provectiori ætate viribus, migravit ad Dominum. Docet hæc num.* 80 *biographus, uti etiam annum et diem, quo Sanctus vitam hanc mortalem cum immortali commutarit. Verba, quibus hoc postremum docet, partim stylo soluto, partim ligato innexa, hæc sunt :*

Deposito fragilis tandem velamine carnis
Christi lucifluam Jesu transmigrat in aulam,
Prænitet Octobris quando lux tertia mensis

Anno ab Incarnatione Domini DCCCCLIX, Indictione II, concurrente V, Epacta XX, Feria II. *Sanctus ergo anno* 959, *tertio Octobris die excessit e vivis: quæ quidem dies anno illo in diem Lunæ incidit, ut Feria secunda obiisse* Gerardum, *recte scribat biographus. Nec tantum tertiam Octobris diem, qua Sanctum obiisse, docet, recte cum die Lunæ, verum etiam annum* 959, *quem Sancto emortualem ponit, recte cum Indictione secunda, ut computanti patebit, cum concurrente seu Epacta solari quinta et Epacta, lunari scilicet, vigesima conjungit, uti ex iis, quæ Josephus Scaliger lib.* VII *de Emendatione temporum pag.* 776 *et tribus seqq. docet, quisque, ut opinor,*

C *facile intelliget.*

non autem, ut Mabillonius

288 *Verum, utut omnes hæ notæ chronicæ cum anno* 959, *cum quo eas componit biographus, optime congruant, tertiaque Octobris dies anno* 959 *in diem Lunæ inciderit, sunt tamen, qui contendant,* Gerardum *nec tertia Octobris die, nec anno* 959 *e vivis esse sublatum. Ac primo quidem, quod ad tertiam, qua Sanctus obiit, Octobris diem pertinet, vult Mabillonius non hac, sed quinta Octobris die Sanctum excessisse e vivis. Etenim in suis ad* S. Gerardi *Vitam Observationibus prævviis num.* 9 *sic scribit :* Hujus (*sancti* Gerardi) obitum omnes cum primario Epitaphio, hic ad Vitæ calcem edito, (quod marmoreo sepulcro incisum narrat Molanus) tertio Nonas Octobris statuunt. *Adhæc Annalium Benedictinorum lib.* XLVI, *num.* 18 *in eamdem sententiam hæc de* Gerardo *ad annum* 959 *litteris mandat :* Post hæc animam efflavit Gerardus hoc anno, et quidem tertio Nonas Octobris, ut notat ejus Epitaphium Vitæ subjectum, adeoque Feria quarta, non secunda, uti habet sequens ibi additamentum. *Vult ergo Mabillonius,* Gerardum *tertio Nonas, id est, quinto Octobris die, ac proin feria quarta seu die Mercurii, non secunda, seu die Lunæ obiisse; idcirco autem scriptor ille hoc vult, quod diem illum ab omnibus, atque ab ipsomet primario* Gerardi *Epitaphio, Vitæ subjecto, Sancto nostro emortualem statui existimet. At vero mirum est, quantum hic hallucinetur Mabillonius. Etenim nec scriptores omnes, nec ipsummet primarium* S. Gerardi *Epitaphium, quod ad calcem Vitæ subjungit biographus, quintam Octobris Sancto statuit emortualem.*

AUCTORE C. B.

289 *Meyerus in Flandriæ tum Annalibus, tum Chronico ad annum* 959 *sic scribit :* Eodem anno (959 *scilicet*) tertio die Octobris singularis vir exempli, idemque unicum pietatis ornamentum Gerardus Cellensis, sanctus appellatus Gerardus, diem clausit. *Meyero assentitur Fisenus, in ecclesiæ Leodiensis Historia pag.* 221 *ita memorans :* Singula rursum cœnobia (Gerardus *nimirum*) sibi proposuit lustranda. Quibus omnibus rite compositis, et pastoribus una cum ovibus summo Pastori commendatis, beatus Vir, pauper spiritu, ditioribus monasteriis, quæ gubernaverat, derelictis, ad amicam Broniensis monasterii paupertatem se recepit. Ubi animo sancte composito, carissimis sodalibus bene precatus, V Nonas Octobres, *id est, tertio Octobris die,* obdormivit in Domino. *Ita Fisenus, qui sibi et Meyero plures etiam alios scriptores quantum ad tertiam Octobris diem, quam* Gerardo *emortualem statuunt, habet assentientes, quos, ne rei passim sat notæ probandæ nimium immorer, prætermitto. Quod jam ad primarium, quod* Gerardi *Vitæ subjicitur, quodque, ut ait Mabillonius, Sancti obitum tertio Nonas Octobris, id est, die mensis* E *hujus quinta statuit, Epitaphium pertinet, per hoc haud dubie scriptor ille aliud non intelligit, quam sex versiculos supra ex parte jam recitatos, quibus* Gerardi *Vita a biographo clauditur; neque enim Vitæ Sancti aliud quidquam, quod epitaphii locum queat habere, subjectum invenio. Adhæc Mabillonius verbis mox supra adhuc recitatis sic habet :* Post hæc animam efflavit Gerardus hoc anno, et quidem tertio Nonas Octobris, ut notat ejus Epitaphium Vitæ subjectum, adeoque feria quarta, non secunda, uti habet sequens ibidem additamentum. *Additamentum, quod hic memorat Mabillonius, clausula est supra huc transcripta, qua indicatur, quo anno, qua Indictione, qua Concurrente seu Epacta solari, qua Epacta lunari, ac tandem qua feria* Gerardus *obierit; illa autem Clausula præfatis sex versiculis proxime subjungitur, ut hos adeo Mabillonius intelligat per Sancti Epitaphium, quod, ut ait,* Gerardi *obitum tertio Nonas Octobris statuit.*

ex scriptoribus

290 *Verum versiculi illi* Gerardi *obitum non tertio Nonas Octobris, id est, quinta mensis hujus die, sed quinto Nonas Octobris, id est, tertia mensis hujus die statuunt. Etenim duo ultimi ex dictis versiculis supra huc jam transcripti de* Gerardo *sic habent :*

et ex Sancti epitaphio perperam contendit, quinta Octobris die,

Christi lucifluam Jesu transmigrat in aulam,
Prænitet Octobris quando lux tertia mensis; F

ubi sane Gerardus *non tertio, sed quinto Nonas Octobris, id est, non quinta, sed tertia mensis hujus die obiisse, apertissime declaratur. Itaque nec Epitaphium, quod laudat Mabillonius,* Gerardi *obitum tertio Nonas Octobris, id est, quinta mensis hujus die, statuit, ut adeo is scriptor, qui nihilominus ex dictis diem illum tum a præfato Epitaphio, tum ab omnibus scriptoribus* Gerardo *statui emortualem affirmat, certissime hallucinetur, ac proin ut* Gerardum *quinta Octobris die obiisse, perperam contendat. Porro Mabillonius non minus etiam hallucinatur, dum verbis supra recitatis ait,* Gerardi *epitaphium, quod laudat, marmoreo Sancti sepulcro incisum narrari a Molano. Etenim hic auctor in Natalibus Sanctorum Belgii ad* 3 *Octobris diem, biographi nostri versiculis, qui ex dictis primarium* Gerardi *a Mabillonio laudatum epitaphium constituunt, ex parte transcriptis, ita dumtaxat mox memorat :* Annus depositionis marmoreo ejus (*sancti* Gerardi) sepulcro inscriptus est nongentesimus quinquagesimus octavus; *quibus verbis sane non designat biographi versiculos proxime a se transcriptos, seu illud, quod Mabillonius laudat,* Gerardi *epitaphium, sed aliud longe diversum, num.* 292 *huc transcribendum, in quo Sanctus anno* 958 *obiisse, perperam statuitur, uti patescet ex iis, quæ mox dicam, cum de*

AUCTORE C. B.

de duobus epitaphiis, quæ Sanderus in Gandavo suo separatim excuso lib. IV, *cap.* 2 *in abbatibus Blandiniensibus exhibet, sanctoque* Gerardo *affingit, fecero sermonem.*

anno, ut binis epitaphiis, quæ Gerardo abjudicantur,

291 *Lubet ambo illa epitaphia huc transcribere. Primum his versiculis concipitur :*

Præteriens hic siste gradum, lege flebile mortis
Carmen, inæquali claudicat ecce pede.
Petri naviculam fragor ingens impulit, ipsum
Excutiens Nautam dira procella rapit.
Gandavum Patrem, personam Gallia claram
Perdidit, Ecclesiæ magna columna ruit.
Ardens et lucens simul est extincta lucerna,
Occubuit Pastor optimus inter oves.
Abbas e medio Geradus tollitur; orba
Patre suo Petri flebilis aula manet.
Ut decet, et Paulus docet, omnibus omnia factus
Enituit multis millibus unus homo.
Quid moror? Octavo Septembris transiit Idus,
Sol novus occasum, sole ruente, petit.

Alterum vero istis :

Quod caro sit fænum, flos fæni gloria carnis,
Pagina sancta docet, et Pater iste probat.
Ut fænum viruit cum tempore veris in herba,
Et quasi flos fæni floruit ejus honor.
Aruit hoc fænum, flos ejus decidit. Abbas
B Gerardus viruit, floruit, aret, obit.
Septembri quintas sol cum declinat ad umbras,
Spiritus e carnis carcere liber abit.

Talia sunt bina epitaphia, quæ Sancto nostro ex dictis affingit Sanderus. Verum S. Gerardus, *uti ex jam disputatis liquet, omni dubio procul tertia Octobris die mortalem hanc vitam cum immortali commutavit; Gerardus autem, cui bina illa epitaphia concinnata sunt, secundum horum quidem primum octavo Idus Septembris, id est, sexta mensis hujus die; secundum alterum vero quinta ejusdem mensis die,* Septembri quintas sol cum declinat ad umbras, *excessit e vivis.*

alioque, quod Sancti certo est, recitatis,

292 *Hinc fit, ut neutrum ex dictis Epitaphiis* Gerardi *nostri epitaphium esse, autumem; quod etiam eadem de causa in suis ad* Gerardi *Vitam Observationibus prævviis num.* 9 *censet Mabillonius. Verum hic scriptor aliud insuper ibidem suppeditat Epitaphium, quod* Gerardi *nostri certo est, quodque sic habet :*

Clarus ab Austrasia generosa stirpe Gerardus
Sanctus in hoc humili condidit ossa loco.
Gaudeat omnis plebs tali defensa Patrono,
Atque suo plaudat Bronia terra duci.

Obiit anno CMLVIII, sublevatus in feretrum MCXXXI. *Legitur hoc epitaphium, ut laudatus Mabillonius etiam monet, Bronii in* S. Gerardi *tumulo seu mausoleo, quod ibidem adhuc superest. Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 125 *de* Gerardo *scribit in hunc modum :* Obiit anno Christi, ut refert Sigebertus, CMLIX. Marmorei tamen sepulcri ejus inscriptio, quam vidimus in cryptis monasterii ecclesiæ, notat annum CMLVIII. Quinto Nonas Octobris. *Sepulcri marmorei inscriptio, quam hic memorat Rayssius, diversa verosimillime non est a Sancti epitaphio proxime huc jam transcripto, aut certo a clausula prosaica, quatuor illius versiculis subjecta, a qua tamen hæ voces,* Quinto Nonas Octobris, *absunt apud Mabillonium. Nescio, an hic illas, quod ex dictis tertio Nonas Octobris Sanctum obiisse velit, studio omiserit. Utut sit, Rayssio, sese inscriptionem, quæ pro die* S. Gerardi *emortuali quintum Nonas Octobris Notaret, Bronii vidisse, asserenti fidem adhibeo, et cum jam supra de die, quo Sanctus migravit ad Dominum, satis superque actum sit, discutio nunc, annusne* 958, *quem notat huc jam transcriptum Sancti epitaphium, an vero annus* 959, *quem ex dictis biographus noster signat,* Gerardo *emortualis debeat constitui.*

C

probatur, 959 evenit.

293 *Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, Miræus in Fastis Belgicis aliique scriptores non pauci anno* 958 S. Gerardi *obitum innectunt, ducti verosimillime Inscriptione marmoreo Sancti sepulcro Bronii incisa, quæ, ut jam ex Mabillonio et Rayssio docui,* Gerardum *anno* 958 *obiisse, statuit. Verum, Mabillonius aliique scriptores recentiores bene multi* D *nihil illa Inscriptione moti cum anno* 959 *Sancti obitum conjungunt. Et vero hoc, ut mihi equidem apparet, non immerito faciunt. Posteriorem enim hunc annum biographus noster in Clausula supra huc transcripta, qua lucubrationem suam terminat,* Gerardo *ex dictis emortualem statuit; is autem hic potiorem fidem quam præfata inscriptio idcirco meretur, quod ex dictis anno circiter* 1058 *ac proin sæculo nondum integro a* Gerardi *ætate elapso lucubrationem suam adornarit; Inscriptio autem non ante annum* 1151, *quo ex dicendis sacrum* Gerardi *corpus elevatum fuit, ac proin non ante bina fere sæcula a Sancti obitu elapsa tumulo ejus seu mausoleo fuerit apposita, uti liquet ex eo, quod non tantum (adi num. præced.) annum* Gerardo *emortualem, verum etiam annum, quo Sancti corpus de terra elevatum est, signet. Adhæc nescio, an, Inscriptionem illam tunc tantum, quando* Gerardi *corpus elevatum fuit, tumulo ejus fuisse appositam, colligi etiam non debeat ex ipsis quatuor, quibus partim constat, versiculis num. præced. pariter huc transcriptis. Itaque ob jam dicta* Gerardum *non anno* 958; *sed* 959 *obiisse, cum biographo nostro statuo; quod ut faciam, partim etiam moveor ex eo, quod cum anno* 959, *quem is scriptor in lucubrationis suæ Clausula supra huc transcripta Sancto emortualem statuit,* E *aliæ omnes notæ chronicæ, quas in ea pariter suppeditat, Indictio scilicet secunda, Concurrens quinta, Epacta vigesima ac Feria secunda, optime ex dictis congruant.*

§ XXIV. Corpus Sancti elevatum, hujusque in honorem abbatia Broniensis favore affecta.

Alexander, Leodiensis episcopus, S. Gerardi corpus occasione,

Jacuerat jam ab anno 959 *sacrum* S. Gerardi *corpus uno amplius sesquisæculo in terra reconditum, quando tandem ab Alexandro, Leodiensium episcopo, anno* 1151, *Innocentio II, summo Pontifice, mandante, e tumulo fuit levatum : quæ elevatio olim ex summi Pontificis imperio vel etiam dumtaxat consensu facta, canonizationis loco habebatur, uti pronum est colligere ex iis, quæ Benedictus XIV in suo de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione lib.* I *cap.* 6 *et seq. disserit. Nullum invenio auctorem vel monumentum antiquum, ex quo certo rescias, qua ratione quave occasione sacrum* S. Gerardi *corpus de terra tunc levari contigerit. Utut tamen sit, id ego hac occasione verosimillime factum, reor : Innocentius II, summus Pontifex, antea Gregorius Cardinalis S. Angeli, Anacleto antipapa Romæ omnia turbante, fugere compulsus, anno* 1130 *venit* F *in Galliam, indeque anno sequenti, Quadragesimæ tempore, ad Lotharium II, quem postea imperatorem coronavit, Germaniæ et Lotharingæ regem se contulit, conventui seu synodo Leodii habendæ interfuturus. Eo tum (adi Pagium in Criticis ad annum* 1151) *frequentes cum Lothario tam Lotharingiæ quam Germaniæ et Franciæ episcopi ac abbates advenerant. Quid plura? Hos inter Ebroinus, qui tunc, ut Fisenus in ecclesiæ Leodiensis Floribus pag.* 446 *in Broniensium abbatum Catalogo docet, Broniensi monasterio abbas præerat, verosimillime etiam exstiterit, hæcque occasione usus fuerit, ut* S. Gerardi *canonizationem a Pontifice flagitaret.*

quo exemplo, a S. Godehardi canonizatione petito,

293 *Ita existimo, quod certe Bernardus, Hildesheimensis episcopus, qui Leodium pariter tunc venerat, ea opportunitate ab Innocentio summo Pontifice S. Godehardi Hildesheimensis episcopi, anno* 1058 *vita functi, canonizationem flagitarit, ut translationis et miraculorum hujus Sancti scriptor anonymus apud nos tom. I Maji pag.* 522, *num.* 8 *diserte tradit. Verba ejus huc facientia, uti et nonnulla alia, quod quædam, quæ jam dicta sunt, probent, describo. Sic habent :* In Leodicensem civitatem curia indicta est, ubi Innocentius Papa cum Romana Ecclesia, et magna parte Galliæ cum Lothario rege et fere universis episcopis Theotonicæ regionis convenerunt,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A venerunt; ut de violentia Romanæ Ecclesiæ per Petrum Leonis (*Anacletum antipapam*) perpetrata, qui tum temporis Papatum sibi violenter usurpavit, pertractarent; et qualiter illud idolum, in templo Domini positum, destruerent, elaborarent. Factum igitur est, ut ad Dominicam LÆTARE HIERUSALEM (*Dominicam scilicet quartam Quadragesimæ, quæ anno* 1131 *in* 29 *Martii incidit*) ad prædictam civitatem multi Catholici viri, tam cum Apostolico, quam cum rege convenirent, et de communi statu Ecclesiæ pertractarent. Inter quos præses noster Bernardus (*Hildesheimensis episcopus*) cum majoribus nostræ assistens, videns opportunitatem ultro sibi oblatam, ipsum Apostolicum cum omni curia Romana aggreditur, Vitaque Patris nostri (*S. Godehardi nempe, Hildesheimensis olim episcopi*) coram ipsis recitatur, et ut per eum in Ecclesia Dei canonizetur, devotissime preces funduntur.

hic exponitur, ex Innocentii II Papæ mandato,

296 *Occasione itaque conventus seu synodi, Innocentio II præsente, Leodii celebratæ, cui et ipsemet interfuit, usus est Bernardus, Hildesheimensis episcopus, ut S. Godehardi, Hildesheimensis olim episcopi, canonizationem a summo Pontifice impetraret. Hinc porro, ut jam innui, verosimillimum mihi fit, Ebroinum Broniensem abbatem, utpote qui etiam Leodiensi illi synodo ex dictis verosimillime inter-*
B *fuerit, occasione illa* Gerardi *canonizationem vel sponte sua, vel Bernardi, Hildesheimensis episcopi, exemplo impulsum, a summo Pontifice, Innocentio II, flagitasse, huncque deinde Alexandro, Leodiensi episcopo, ut sacrum* S. Gerardi *corpus de terra levaret, dedisse in mandatis.* Ebroinus, *inquit in Leodiensis ecclesiæ Floribus pag.* 446 *Fisenus,* ut S. Gerardi corpus ad venerationem e terra educeretur, anno MCXXXI obtinuit. *At vero quæri hic jam potest, an Pontifex tunc, cum Leodii adhuc existeret, e terra ad venerationem* S. Gerardi *corpus jusserit educi. Fisenus mox iterum laudatus in ecclesiæ Leodiensis Historia lib.* X, *num.* 3 *sic scribit :* Cum Leodii Pontifex (*Innocentius scilicet II*) ageret, Alexandro episcopo imperarat, S. Gerardi Broniensis sacrum corpus terra educeret, quo promeritos vita sanctissime acta multisque post mortem prodigiis honores religiosius mortales rependerent, atque uberius (si Numini videretur) ab illo beneficia referrent. Eam esse Dei voluntatem, non infrequenter e cælo nuntiatum fuerat. Paruit Alexander ingenti religiosoque ordinum omnium concursu. *Vult ergo Fisenus, Innocentium summum Pontificem jam tum, cum Leodii adhuc versaretur, Alexandro Leodiensi episcopo dedisse in mandatis, ut sacrum* S. Gerardi *corpus e terra ad fidelium venerationem*
C *educeret.*

quod hic, cum Leodii esset, dedisse non videtur,

297 *Verum id Pontificem non tunc, sed postea tantum, cum eodem anno* 1131, *mense Octobri Remis celebravit concilium, dedisse in mandatis, verosimilius idcirco reor, quod etiam petitæ S. Godehardi canonizationi assentiri, cum Leodii adhuc esset, noluerit, sed rem distulerit in tempus, quo Remis concilium, quod in proximum S. Lucæ festum seu octavam decimam Octobris diem indixerat, a Germaniæ, Lotharingiæ, Franciæ aliarumque regionum episcopis celebraretur, quemadmodum Translationis et Miraculorum S. Godehardi scriptor anonymus supra laudatus diserte testatur, verbis, num.* 295 *huc transcriptis, proxime hæc num.* 9 *subdens :* Sed cum consuetudo sit Romanæ Ecclesiæ, in generali concilio Sanctos Dei canonizare, quod tunc temporis in Remensem civitatem in festo S. Lucæ indictum fuerat, accepto consilio, petitionem ecclesiæ nostræ (*Hildesheimensis de S. Godehardi canonizatione*) usque in prædictum locum (*Innocentius II, summus Pontifex*) distulit, ibique definiturum certissime, promisit. *Stetit porro Pontifex promissis, inque Remensi concilio omnia, quæ ad Godehardi canonizationem spectarent, fideliter præstitit, uti idem Historiæ translationis S. Godehardi scriptor num.* 10 *pariter testatur. Cum ergo, uti ex jam dictis liquet, Innocentius tunc, cum Leodii adhuc ageret, petitæ S. Godehardi canonizationi assentiri noluerit, verosimillimum hinc jam fit, eum etiam tunc Alexandro Leodiensi episcopo, ut* S. Gerardi *corpus e terra levaret, in mandatis non dedisse. Quapropter, cum equidem ex dicendis* S. Gerardi *corpus anno* 1131 *e terra ab Alexandro Leodiensi episcopo ex summi Pontificis mandato fuerit levatum, fieri id Innocentius in concilio Remensi sub mensis Octobris finem verosimillime imperarit; tunc quippe etiam, uti laudatus Translationis S. Godehardi scriptor num.* 10 *iterum docet, ad ecclesiam Hildesheimensem de S. Godehardi canonizatione litteras transmisit.*

AUCTORE C. B.

mense Novembri vel Decembri anno

298 *Fuerint itaque, ut merito suspicandi ansam num.* 10 *etiam præbet laudatus Historiæ translationis S. Godehardi scriptor,* S. Gerardi *vita sanctissime acta miraculaque post obitum patrata in concilio Remensi Patribus verosimiliter proposita, hique quidem, illis auditis probatisque, sacrum* S. Gerardi *corpus e terra ad fidelium venerationem educendum judicarint; Pontifex vero Alexandro, Leodiensi episcopo, ut id faceret, imperarit. Quod autem hic aio de* S. Gerardi *miraculis, quæ in concilio verosimiliter fuerint proposita, ne, quæso, ita accipias, quasi indubitatum habeam, a* Gerardo *post obitum miracula ante præfatum Remense concilium fuisse patrata, hoc enim, utut a Fiseno verbis supra recitatis absque ulla dubitandi particula propositum, indubitatum idcirco non puto, quod miraculorum, quæ* Gerardus E
post obitum tunc patrarit, in monumentis antiquis mentionem haud inveniam; verosimile tamen idcirco reor, quod alioquin sacri ejus corporis e terra elevationem jussurus fuisse Pontifex, non videatur. Porro cum ex dictis Innocentius verosimillime sub finem dumtaxat mensis Octobris Alexandro, Leodiensi episcopo, ut Sancti corpus e terra levaret, in mandatis dederit, fuerit verosimillime ea solemnitas vel mense Novembri vel Decembri proxime sequenti peracta. Sic existimo, quod ob jam dicta verosimillime non ante concilium Remense, anno 1131, *mense Octobri ad finem inclinante, celebratum; indubie autem ipso anno* 1131, *quo hoc concilium celebratum est, summi Pontificis jussu fuerit peracta, uti nunc, quemadmodum me facturum, supra spopondi, probare aggredior.*

uti ex Charta ab Alexandro tunc emissa,

299 *Apud Martene Collectionis veterum scriptorum tom. I, col.* 707 *et quinque seqq. exstat Charta, quam etiam Miræus Codice Piarum donationum, cap.* 83, *aliique monumentorum antiquorum collectores saltem ex parte exhibent, ab Alexandro, Leodiensi episcopo, anno* 1131 *emissa, uti in ipsiusmet Chartæ fine expresse signatur; hujus autem tum initio, tum contextu apertissime indicatur, sacrum* S. Gerardi *corpus eo ipso die, quo Charta illa emissa fuit, e terra, atque id quidem summi Pontificis jussu, fuisse levatum. Verba, quibus id in contextu fit, num.* 306 *huc* F
transcripta invenies; quibus autem id fit initio, hæc sunt : In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Amen. Omnibus matris Ecclesiæ filiis et benevolis pax perennis. Amen. Accenso in terris super candelabrum caritatis igniculo, multi renuntiarunt et suis et sæculo, quorum de numero Deus sanctissimi et venerabilis patris nostri Gerardi nobis argumento multiplici declaravit gratiam. Cujus ego Alexander Dei gratia Leodiensis episcopus, licet indignus, divina revelatione et præceptis salutaribus monitus, necnon et mandatis domini Papæ Innocentii, qui et Gregorius fuit, delegatus hac die recolo sacrosancti corporis attolentiam. Notum sit igitur omnibus tam futuris quam præsentibus, quod, cum super hoc affuissemus Bronii, plures ibi nobiliores affuerunt, inter quos maxime Godefridus Namurci comes illustris, ad honorem Dei sanctique sui militis Gerardi festinus accessit, catervatimque affinibus et remotis plebibus, nobisque tantæ solemnitati reverenter, ut decebat, assistentibus, rite celebratis omnibus, venerabilis Godefridus memoratus comes, devotione ductus et monitu divinitus, in mea præsentia et assistentium Dei confessori Gerardo suisque cultoribus hanc professus est devotus venerationis expositionem, et pro se suisque posteris, ne ultra transgre-

derentur

AUCTORE C. B.

derentur fide-jussoriam, et sacramenti dignioris obligavit cautionem.

eruitur, 1152 de terra levavit, tuncque in Sancti honorem Godefridus, qui etiam rei adfuit,

300 *Alexander itaque, uti ex his jam recitatis verbis liquet, sacrum* S. Gerardi *corpus e terra ad fidelium venerationem eduxit eo ipso die ac proin etiam anno, quo Chartam præfatam in monasterii Broniensis favorem emisit. Quapropter, cum hanc ex dicendis anno* 1151 *emiserit, hoc ipso etiam anno Sancti corpus e terra levarit, die interim, quo id fecerit, idcirco manente ignoto, quod pariter ignotus sit dies, quo præmemoratam Chartam Alexander dederit. Nec tantum ex hac annum discimus, quo* S. Gerardi *elevatio ab Alexandro, Leodiensi episcopo, facta sit, verum etiam tunc Bronii, quo hic illius rei gratia se contulerat, solemnitati plurimos una cum infinita promiscui vulgi multitudine viros nobiles, quorum princeps erat Godefridus, illustris Namurci comes, interfuisse; adhæc hunc principem, qui etiam Floreffiensem Ordinis Præmonstratensis abbatiam fundavit, monasterio Broniensi ex singulari, qua in* S. Gerardum *ferebatur, veneratione tunc benefecisse. Erat scilicet Godefridus monasterii Broniensis advocatus seu defensor, eique proinde, ut sequitur ex iis, quæ Cangius in mediæ et infimæ Latinitatis Glossario ad vocabulum* Advocati *docet, Broniensium monachorum jura, bona et facultates*
B *tueri, ex officio incumbebat. Porro olim ecclesiarum monasteriorumque advocati (vide laudatum Cangium ad vocabulum* Advocatia) *duplicis erant generis. Alii quippe erant honorarii, quibus nulli reditus, nulla pensitatio assignaretur; alii autem, quibus, ut tutelam ecclesiis monasteriisve præstarent, non modica bonorum ecclesiasticorum pars attribueretur. Prioris generis advocati seu defensoris nomine tutelam præstitisse Broniensi monasterio videtur Godefridus. Utut sit, certe in* S. Gerardi *honorem, cum Sancti hujus fuit peracta elevatio, professus est seu declaravit, se nullam de jure habere exactionem vel respectionem seu advocationem in fundis* S. Gerardi, *id est, nullum sibi jus competere, ut titulo tutelæ, quam Broniensi monasterio præstabat, quidquam ex hujus fundis seu prædiis exigeret, aut reditus seu præstationem annuam flagitaret.*

Namurcensis comes, abbatiam Broniensem ab omni exactionis jure,

301 *Docet hæc omnia, ut jam innui, Charta supra plus semel jam laudata, quam et suo et comitis sigillo signatam emisit Alexander, Leodiensis episcopus, indicans etiam eadem et quid juris comiti in Broniensium prædia libere concedatur, et hæc se sub tutela sua suscipere. Ut adeo insigne venerationis erga* S. Gerardum *monumentum studiosus lector habeat in promptu, lubet cetera, quæ ex Charta illa, supra jam partim recitata, supersunt, etiam huc*
C *transcribere. Itaque post verba jam recitata proxime hæc sequuntur :* Cognovit igitur (*Godefridus scilicet, Namurcensis comes*) et professus est liberam et absolutam fundi (*Broniensis nempe*) et fundatoris (*sancti* Gerardi) possessionem, in qua nullam de jure habet vel umquam habuit exactionem, nulliusque hominii de tenore sive prædio aut rei familiaris respectionem, nec in abbatia jam fata de fundo aliquam affectat advocationem, (*id est, pensitationem seu præstationem, sibi veluti advocato seu defensori solvendam*) sed ex mandato regali, si vocatus fuerit ab abbate, pro solo suæ interventionis ad Deum commercio sibi debere defensionem. Præterea fugitivum ecclesiæ (*Broniensis videlicet*) servum aut ancillam contumacem et contradicentem nulla libertate Villæ-comitis poterit retinere, sed captivo suo fugienti ad ecclesiam regressum prosperum et quietem debet indulgere, ab ecclesia (*Broniensi*) sibique pertinentibus nihil debet violenter extorquere, nec aliquam exactionem exigere, nec in placito aut in judicio villarum et locorum ecclesiæ, qualecumque sit commissum, debet residere.

quod in hujus possessiones habeat, dicta Charta liberam declarat,

302 Quod si vocatus fuerit ab abbate, nullam sui consilii sive defensoriæ potestatis retributionem debet habere. De servis nihilominus et ancillis ecclesiæ commorantibus a remotis in hominium et feodum quempiam non poterit investire, nec a sua manu et defensione, quam debet eis ex mandato D imperatoris, in secundam manum possunt transire, sed servos et ancillas et bona ecclesiæ in statu digniori debet pacifice custodire. Decretum est etiam a nobis et a comite, quatenus omnis servus et ancilla capitagiarii per annum et diem Bronium et S. Laurentium commorantes, ab anteriori domini sui exactione et mortimanu, sicut ceteri ejusdem comitis burgenses in Namurco penitus absolvantur, et tam in matrimoniis, quam in quibuslibet occasionibus, non nisi ab abbate Broniensi amplius coerceantur. Verum etiam si quis in potestate alicui debitum debere sub testibus, majori et scabinis publice cognoverit, et persolvere rennuit, abbas debitoris in domo vel ubicumque de suis catallis invenerit, pignus accipere poterit, et creditori deliberare : quod si debitor adeo contumax invaluerit, quod pignus suum violenter retinuerit, aut surripuerit; si comes ab abbate vocatus fuerit, debet cohibere rebellionem.

eidemque sese et munificum

303 Annectit et annuit idem comes in nemore suo Malingniæ extra nemus, quod est ecclesiæ, et sanctissimi patris Gerardi extitit, super rivum de Laudonia, quinque focos quotidie sine aliqua exactione et tributaria emptione, et singulis annis tres fagos in eodem nemore, quas elegerint inhabitantes ecclesiam ad suos usus reparandos; homines E de ditione ecclesiæ comes in expeditionem et stationem suam sive girationem sine abbatis licentia nullo modo poterit exercere, et quot et quos voluerit, si sibi placuerit, ab hujusmodi poterit abbas removere et retinere. Placuit insuper et visum est comiti memorato in præsentia nostra ecclesiæ Broniensi hanc indulgentiam et auctoritatem liberius erogare, ut servos et ancillas comitis, eodem inconsulto, ad conversionem cum sua facultate tam ad vitam, quam mortem possit suscipere, necnon et feodatos comitis et nobiles quoslibet, et etiam de familia et familiari licet in ecclesia cum feodis suis Deo militare.

et benevolum præbet;

304 Item quod duæ partes ad obsequium comitis cedunt; aut si minime convertuntur, licet eis similiter ibidem et allodia integra quælibet Deo in eleemosynam resignare. Venatores suos seu canes eorum, accipitres suos et quoslibet officiales, clientes forestarios, ab impetratione missis, pannum gallinarum et quarumlibet exactionum, quas numquam in antea Bronium solvit et S. Laurentius, placuit ei omnimode excludere, et ab exigentia tributi venditionis et emptionis ab omni terra sua plenius absolvere infra tenorem ecclesiæ, in villis, agris, silvis, pascuis, pratis, aquis, aquarumve decursibus, non turres, non propugnacula, domos F defensorias aut alterius compositionis, vites, stagna, molendina et cetera quælibet, quæ possunt fabrefieri et excogitari absque concessione et respectu ecclesiæ sibi non vindicabit, nec in villis ecclesiæ violenter aliquando se locabit, nec in ecclesia, nec in rebus ecclesiæ sibi aliquid usurpabit, cum nihil in his de jure habeat sine concessione et assensu ecclesiæ, sed pro solo et reverendo imperatoris imperio et orationum ecclesiæ privilegio defensor et coadjutor stabit.

Alexander vero, quæ monasterii Broniensis

305 Nos vero non sine ipsius comitis consilio dignum duximus, ecclesiæ libertatem, sui tenoris potestatem subnotare, in qua nullus sibi participium vindicabit, et tam nostro quam comitis sigillo, ne aliqua deinceps adversi suscitetur calumnia, confirmare. Hæc sunt igitur, quæ legitime et integerrime possidet ecclesia, in quibus abbas ejusdem et executores sui omnia jura sua judiciariasque potestates in villa Broniensi et in sancto Laurentio et in parte, quam habet in Libinas, in Laniis, in Montinis, in Sen deserta, in Soseys, in Wasin, in Merinderech, in parte, quam habet in Hermenton, in Bohordes, in Bohoreles, in Mansionile, in Halleias, in Romereias, in Mannisia, libere et potestative exerceant.

306 In his locis et vicis præscriptis possidet ecclesia bannum et justitiam, impetum et burinam, ictus

A *possessiones ab exactionibus sint immunes,*

ictus et sanguinem, rupturam et pirgum regium, fora, telonea, vicecomitatum, præter in Sen deserta, qui tenetur ab abbate dumtaxat in eadem villa in feodo, nagaria, rectum et non rectum, vectigalia, et quicquid pertinet ad judicatum, integritatem reipublicæ et incolumitatem, campestria et silvestria sua, si vellet incidere, vendere, in villas statuere, aut in agriculturam, pasnagia et quascumque proventiones contractas a nemoribus accipere sine comparticipio advocationis licebit, et mortimanus suas et ob matrimonia infra terminos integra et extra terminos suos, et cambas bannales et molendina suis mansionariis bannalia, foragia, et ceteras quascumque proventiones, quæ possunt obvenire in exactione et jure sæculari tam libere possidet, sicut fundator ipsius loci nobili prosapia exortus beatus Gerardus, cujus corpus hodie in mausoleo recondimus, ante conversionem suam possederat a solo Deo et prædecessoribus; nec sit, qui præsumat injicere manus in servos et ancillas, et facultates ecclesiæ, vel in homines cohabitantes in omni ipsius possessione; vicecomitatum et ceteras obsecutrices dignitates abbas cum voluerit, erogare poterit, nec est de omnibus mansionariis

B *et quid in has juris comiti libere concedatur, declarat,*

ecclesiæ, qui possit refutare.

307 Ad memoriam hujus observationis et majorem posterorum comitis circa ecclesias et homines ejusdem diligentiam, tenet comes advocationem de Romereis et de unoquoque quartario terræ, quæ extra manum ecclesiæ tenetur a mansionariis incolis, in Bronio et in S. Laurentio, in Maysons, in Libinas, in Laniis, in Montignio, in Waslin, in Soseiis, in Merenderech, in Hermenton, dozinum unum avenæ. Si quis autem stationis contemptor extiterit, ab abbate primum coerceatur; quæ si neglexerit, a comite juri pariturus in abbatis curiam adducatur, et de banno et lege judicata per scabinos tertia pars comiti concedatur. Etiam lex et judicium omnibus ad querimoniam abbatis adductis per comitem reservatur. Licet igitur soli ecclesiæ tractare pacifice de omnibus prædictis negotiis absque calumnia alicujus sævi tyranni. Nec sit, qui contradicat huic nostræ celebri consultationi, alioquin si quis posterorum huic obviaverit nostræ liberæ confirmationi, et vim intulerit liberæ traditioni, in extremo examine, cum Christus judex assederit, incurrat sententiam perpetuæ damnationis, nisi revertatur ad exhibitionem con-

C *easdemque in tutelam suam suscipit.*

dignæ satisfactionis.

308 Considerata denique comitis devotione et sancita traditione, quod nostrum est bonis assentire, et operari bonum ad omnes, maxime autem ad domesticum Dei, decrevimus libertatem ecclesiæ sub nostro munimine suscitare. Contra cujus authenticum sit ei a nobis in solemni processione sua contumaces et invasores quoscumque, tam nobiles quam ignobiles, suæ rei familiaris et publicæ anathemati plenius innodare, et maledictos, si pœniteant, nostra freti auctoritate in perpetuum Christo et sibi reconciliare. Præterea facultates ecclesiæ, homines et pecora, nemora et cetera hujusmodi sub nostra protectione et tuitione, quasi nostra propria et S. Lamberti suscipimus observanda. Insuper ubicumque facultates ecclesiæ minus rationabiliter moleste detinentur, absque alterius successoris nostri requisitione, liceat locum ei interdicere, et post restitutionem invasoris similiter debannire, et quempiam excommunicatum non in suo et proprio capite simili modo, et cujuspiam advocationis homines de casa Dei cum sua substantia et portione integra ad conversionem suscipere et inhumare; pro commisso comitis ad generale interdictum ecclesiam Broniensem non censemus cessare, utpote quæ ad comitem tenetur nihilominus spectare.

Notæ chronicæ conjunctæ cum anno, quo Charta data notatur:

309 Ut hæc igitur, quæ prælibavimus, authentica vigeant et valeant in æternum, tam nostra quam comitis Godefridi Namurcensis impressione sigilli fecimus confirmari et chartam Incarnationis Dominicæ compoto cum subscriptione nobilium virorum, clericorum et laicorum, qui rei celebratæ testes affuerunt, approbari. *Sequuntur hic testium nomina, hosque inter etiam Manasses, cujus jam ante meminimus, ultimo loco comparet, ac deinde hæc subditur clausula:* Actum Bronii feliciter anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo trigesimo primo, Indictione nona, Concurrente III, Epacta XX, imperante Lothario, anno regni ejus sexto, episcopatus nostri III. Duret in sæculorum sæcula. Amen. *Ubi, ut vides, variæ occurrunt notæ chronicæ. Verum an omnes cum anno Christi* 1131, *quo Charta data notatur, ad amussim congruunt? Alexander, ut Ægidius, Aureæ-Vallis monachus, in suis ad Anselmum Additionibus tom. II docet, octavo decimo Martii die, anno* 1129 *ad Leodiensem cathedram fuit evectus, ac proin, cum Charta jam memorata anno Christi* 1131 *signetur emissa, verosimillimeque ex dictis altero e binis postremis anni mensibus fuerit concessa, tertio episcopatus Alexandri anno recte notatur. Adhæc recte etiam, ut computanti patebit, Indictionem nonam et Concurrentem seu Epactam solarem tertiam exhibet. Nec est etiam, cur in Clausula huc jam transcripta annus regni seu imperii Lotharii sextus cum anno Christi* 1131 *perperam conjungi dicatur.*

AUCTORE C. B.

E *in una ex his error cubat, nec propterea tamen Charta rejicienda est.*

310 *Quamvis enim Lotharius, uti chronographi Hildesheimensis aliorumque historicorum fide constat, anno dumtaxat* 1133 *imperator ab Innocentio II, Romano Pontifice, coronatus fuerit, Germaniæ tamen et Lotharingiæ regnum jam ab anno* 1125 *erat adeptus; imperatoris autem titulo, postquam ab Ottone Magno ad Germanos translatum fuerat imperium, subinde etiam decorati fuere Germaniæ reges, etiamsi a summo Pontifice imperii corona redimiti nondum fuissent. Itaque memorata Clausula annum imperii Lotharii sextum cum anno Christi* 1131 *perperam conjungi, pro certo etiam asseverari non potest. Verum aliud de Epacta lunari* XX, *quæ per illam cum anno Christi* 1131 *etiam conjungitur, esto judicium. Etenim, ut computanti patebit, hoc anno Epacta lunaris non* 20, *sed* 1 *numeratur. Est ergo Alexandri, Leodiensis episcopi, Charta huc jam transcripta, in chronicis, quas præfert, notis corrupta. Attamen cum ex dictis secundum unam dumtaxat notam hoc vitio laboret, id forte ex describentium oscitantia incuriave est factum; aut si hoc displiceat, potest etiam id vitii in notarii, qui Chartam primitus conscripsit, quique forsan annos Christi cum omnibus, quas exhibet, notis chronicis componere, minus recte calluerit, imperitiam conjici. Quod cum ita sit, Chartam, utut in una nota chronica corruptam, pro genuina habeo.*

F

§ XXV. Puteus in ecclesia Broniensi ægris prodigiose salutaris, Sancti corpus ibi hactenus servatum, et aliquot ejusdem miracula.

Aqua Bronii ægris prodigiose salutaris:

Rayssius *in Hierogazophylacio Belgico pag.* 125 *ita memorat:* Visitur (*in ecclesia Broniensi*) ante chori ingressum puteus satis profundus, e quo hausta aqua, et ab ægris epota, juxta promissionem S. Gerardo ab Apostolis Petro et Paulo factam, pristinam illis sanitatem restituit. Supremæ autem putei crepidini hos duos versiculos per gyrum insculptos legimus:

Concurrant ægri, sani, bibuli, sitibundi.
Præstabo cunctis dulce refrigerium.

Rayssio consonat Bucelinus, morbosque, quos aqua per Rayssium memorata sanet, insuper adjungit, in Benedictino, quod contexuit, Menologio sic scribens: Visitur etiamnum Bronii, ubi Vir sanctus quiescit, puteus æreo peribolo a terra adsurgens, ante ipsum chori ingressum; e quo hausta aqua, et ab ægris epota, juxta promissionem sancto Gerardo a Principibus Apostolorum factam, ægri prodigiose sanantur, potu illo præcipue contra febres et morbum regium sive auriginem valente, et

AUCTORE C. B.

et æternitate multiplicium miraculorum probatissimo. *Ita laudatus Bucelinus, pro iis omnibus, quæ hic affirmat, Broniensia mox citans monumenta. Hæc ego diversa esse non puto a supra memorato de sancta Cruce Tractatu, qui apud nos Ms. exstat, quique sæculo* XII *prope elapso aut initio seq. a monacho Broniensi anonymo, ut dictum est, concinnatus videtur.*

hanc scriptor Broniensis anonymus Gerardo divinitus

312 *Utut sit, certe ego Broniensia, quæ aquæ a Rayssio et Bucelino commemoratæ meminerint, monumenta, præfato anonymi Tractatu antiquiora non novi. Hoc autem opportune ad institutum nostrum lib.* 1, *cap.* 2, *quod propterea integrum huc transscribo, de* S. Gerardo *sic habet:* Fuit Vir illustris utraque, morum scilicet et ingenuitatis, gratia præcellens, nomine Gerardus, qui, cum accinctus militia in balteo, in Lomacensi dominaretur territorio, Bronium villam suam venit. Ingressus est autem basilicam, Missam auditurus. Cum vero presbyterum morosius expectaret, sommo depressus est. Cui dormienti Principes Apostolorum astiterunt, factique sunt ei collaterales, duxeruntque illum in gyrum dicentes: Ædifica Deo et nobis ecclesiam, et renuncia militiæ sæculari, Deo militaturus. Abrenuntiatio duplex est, generalis et particularis. Generalis est omnium, scilicet abrenuntiare
B diabolo et pompis ejus et operibus ejus. Particularis est perfectorum, scilicet abrenuntiare rebus mundi, ut Confessores fecerunt, et vitæ temporali quandoque in casu, ut Martyres, Apostoli, itaque sancto Viro narrationem suam promissionibus confirmaverunt, dixeruntque: Dabimus tibi aquam de petra multis profuturam. Bene incipiunt, qui aquam promittunt. Cum suscipis amicum ad comestum, aquam infundis manibus et potui. Aqua lavat maculas et sitim sedat. O donum Dei per virgam Moysi excussum de silice!

promissam concessamque fuisse, memoriæ prodit,

313 Adhuc usque hodie multis facit salutis condimentum. Et puteus altus est, et ne parum videretur ei a duobus tam præcipuis principibus aquæ donum, addiderunt: Dabimus tibi pignora dilectissimi filii Eugenii martyris, Toletanorum archiepiscopi, collegæ Dionysii Areopagitæ. Ita quidem de præsenti, sed tibi et loco de futuro majus insigne dabimus. Accipies inæstimabilem thesaurum tibi tuorumque fidei reservatum, pretiosum, electum super aurum et topazion. Juvenis eis annuens et applaudens, et velut operi insiliens per promissa provocatus, a somno evigilans animadvertit, quæ viderat. Verum quasi gluten ferventissimum inhærens animo, visaque est ei mora difficilis ædificandi, quo promissa consequatur. Balteum militiæ et malitiæ deposuit, domum Apostolis in terris
C et sibi fundans in cælis, in monachum se transtulit, aquam invenit, sanctum Eugenium obtinuit; sicque fit, ut de perceptione præsentium munerum firma sit expectatio futurorum. Securus igitur et semper pio crescens desiderio expectavit Homo Dei, et antequam poneretur ad patres suos, in extremis positus, hoc idem suis, ordine et fine testamentario, conclusit et mandavit expectandum. *Ita hactenus laudatus monachus Broniensis anonymus, volens* S. Gerardo *in visione cælesti ab Apostolorum Principibus, Petro et Paulo, tria fuisse promissa, aquam scilicet multis profuturam, sacrum S. Eugenii martyris corpus, et thesaurum inæstimabilem, Sancto ejusque monachorum fidei reservatum. Per hunc thesaurum aliud indubie non intelligit, quam sacram, a Broniensibus postea obtentam, qua de jam supra actum est, sanctissimæ Crucis portionem. Liquet id ex iis, quæ subsequentibus deinde laudati Tractatus capitulis memoriæ prodit. Vult porro, postremum quidem hoc munus, ab Apostolorum Principibus* Gerardo *promissum, non ab ipso, quod ex dictis veritati indubie consonat, sed a monachis, ejus in Broniensi cœnobio successoribus, fuisse obtentum; contra vero aquam et S. Eugenii corpus, duo priora, quæ Apostolorum Principes promiserint, munera, ab ipsomet Sancto fuisse obtenta.*

314 Gerardum *Broniensi suo monasterio sacrum S. Eugenii martyris corpus, id est, notabilem hujus partem obinuisse, supra docuimus. Adhæc sacram, quam modo Bronium possidet, sanctissimæ Crucis portionem ab ipsomet Sancto acquisitam non esse, ex iis, quæ num.* 265 *disputata sunt, certum apparet. At vero hanc, uti et aquam multis profuturam, qua indubie putei a Rayssio et Bucelino memorati aqua designatur,* Gerardo *in visione, qua ei Apostolorum Principes apparuerint, fuisse promissam, admodum est incertum. Etenim cælestis visio, qua aqua illa et sanctissimæ Crucis portio* Gerardo *fuerit promissa, eadem haud dubie est cum cælesti visione, qua Apostolorum Principes* Gerardo *apparuisse, sacrum S. Eugenii martyris corpus promisisse, atque ut Broniensem reædificaret ecclesiam, præcepisse, biographus num.* 8 *et* 9 *litteris prodit; hic autem ibidem nec de aqua multis profutura, nec de sacra sanctissimæ Crucis portione, quæ* Gerardo *in visione illa ab Apostolorum Principibus fuerit promissa, ullo verbo mentionem facit, uti ex verbis ejus vel obiter perlectis illico perspicies. Quapropter, cum biographus noster, utpote ex dictis sæculi* XI *scriptor, præmemorato monacho Broniensi anonymo, qui ex dictis sæculo* XII *prope elapso, aut initio sequentis dumtaxat floruit, certissime sit antiquior, verendum sane est, ne extra veritatis limites vagentur, quæ tum de sacra* E *sanctissimæ Crucis portione, tum etiam de aqua multis profutura, quæ* Gerardo *ab Apostolorum principibus fuerit promissa, verbis supra huc transscriptis commemorat.*

D *Verum hoc, utpote quod Sancti biographus, scriptor antiquior, non memorat,*

admodum est incertum;

315 *Merito itaque dubitandum est, tum an sacra sanctissimæ Crucis portio, tum etiam an aqua putei, qui in ecclesia Broniensi, teste Rayssio et Bucelino, ante chori ingressum cernitur,* S. Gerardo *ab Apostolorum Principibus, Petro et Paulo, fuerit promissa. Ut porro hac de re magis adhuc dubitandum autumem, facit etiam, quod scriptorum ac monumentorum omnium, laudato monacho Broniensi anonymo antiquiorum, silentium ad biographi nostri silentium accedat. Hinc porro etiam dubium efficitur, an præmemoratam aquam ipsemet* S. Gerardus, *in vivis adhuc superstes, ab Apostolorum principibus acceperit, seu potius an hæc jam a Sancti ætate ægris salutaris Bronii audierit. Verum, inquies, si aqua illa Sancto neque ab Apostolorum Principibus promissa aut concessa, neque jam a Sancti ætate ægris salutaris Bronii audierit, qui tandem factum est, ut secutis deinde temporibus sanandis morbis apta fuerit putata? Respondeo, id ortum esse posse ex eo, quod, cum forte puteus, a Rayssio et Bucelino memoratus* S. Gerardi *nomine (solet quippe in nonnullis locis Sanctorum nomine aqua benedici) fuisset* F *benedictus, aqua ex hoc, cum fide viva speque firma ab ægris potata, pristinæ hos sanitati reddidisset, ægris prodigiose salutaris, fama id vulgante, passim audierit. Hinc porro etiam factum esse potest, ut aquam illam* Gerardo *in visione, qua ei S. Eugenii corpus ad Apostolorum Principibus promissum fuisse, scribit biographus, pariter ab his promissam, reque ipsa etiam fuisse concessam, creditum paulatim fuerit a nonnullis, qui, quam in aqua ægros sanandi vim observabant, idcirco illi inesse, quod divinitus esset* Gerardo *concessa, facile libenterque inducebant in animum.*

nec propterea tamen aquæ Broniensis virtus debet negari,

316 *Utut sit, quamvis equidem ex jam dictis dubium sit admodum, an memorata aqua* Gerardo *divinitus fuerit concessa, non est tamen, cur quis neget, eam ægris salutarem esse, si ab his cum firma in* S. Gerardi *merita fiducia hauriatur. Et vero, etiamsi ex dictis aquam, quæ ægris salutaris sit, a* Gerardo *divinitus fuisse acceptam, ex sæpissime jam laudato monacho Broniensi anonymo certum esse haut possit, attamen cum hic secundum jam dicta sæculo* XII *fere elapso aut certe sequentis initio floruerit, aquæque nihilominus, quæ Bronii ægris salutaris sit, meminerit, indubitatum fere ex illo fit, opinionem, qua Broniensis puteus, a Rayssio et Bucelino memoratus, ægris existimatur salutaris, a sæculo* XII *jam invaluisse. Quapropter, cum opinio illa*

A *illa adeo sit antiqua, non est sane, cur quis merito vocet in dubium, an præmemorata aqua, si cum firma in* S. Gerardum *sumatur fiducia, medelam ægro nata sit afferre. Itaque aquæ illius virtuti nihil detraho, sed tantum an a Sancto divinitus, ut fertur, fuerit obtenta, voco in dubium. Porro ægris sæpe saluti fuit non tantum Broniensis aqua, verum etiam vel facta vel tantum promissa peregrinatio ad Sancti sepulcrum seu sacrum corpus, quod, ut Raysius in Hierogazophylacio Belgico altique testantur, Bronii in argenteo feretro industrie elaborato honorifice servatur. Solebat adhuc sæculo* XVII, *ut dominus Sourisius, supra sæpissime laudatus, in* S. Gerardi, *quod concinnavit, Vitæ Compendio sub finem testatur,* S. Gerardi *sepulcrum seu sacrum corpus a peregrinis, ut a febribus et aurigine seu malo icterico sanarentur, undique Bronium confluentibus, quotidie visitari; plerique autem ex his, ut ibidem etiam addit, sanitati, postquam sacrosancto Corpore Dominico se refecissent, simulque ex præfata aqua bibissent, penitus restituti revertebantur.*

uti nec peregrinationis ad Sanctum vel factæ vel promissæ. Hac quippe via Simon Anseau,

317 *Nec tantum illi ægri, qui reipsa Sancti sepulcrum visitarunt atque ex aqua, nomini ejus sacra, hauserunt, sanitatem frequenter sunt adepti; verum etiam, ut idem Sourisius ibidem pariter testatur, non pauci alii, qui cum Sancti sepulcrum se visitaturos, dumtaxat vovissent, illico, queis vexabantur, morbos depelli senserunt. Ut porro laudatus Sourisius dictis suis fidem conciliet, nonnulla adjungit miracula, quæ in ægris, vel promissa dumtaxat vel etiam*
B *facta ad* S. Gerardi *sepulcrum seu corpus peregrinatione, sanitati pristinæ mox restitutis, fuere patrata. Hæc, quod fide digna appareant, e lingua Gallica, qua scripta sunt, versa in Latinam hic pariter lubet subjungere. Primum sic habet :* Anno Salutis nostræ MDCII, die XXVI Augusti Simon Anseau pharmacopola Thuniensis seu Tudiniensis, annos tunc natus triginta duos, cum integro trium mensium spatio tertiana, quartana et quotidiana febri laborasset, ceræ instar factus erat flavus. Cum interim omnia tentasset remediorum genera, virisque in arte medica expertissimis, domino Ghoisson et domino Ghanart, usus fuisset, tandem ab his absque ulla vitæ spe derelictus, vovit Deo et S. Gerardo, sese hujus sanctas Bronii visitaturum reliquias, eademque hora sanitati pristinæ fuit restitutus, ita ut tertia post die, quæ erat Augusti XXIX, ipsemet Thunio (*ditionis hoc est Leodiensis oppidum ad Sabim situm*) ad S. Gerardi, septem circiter inde leucis dissitum, absque alicujus opera venerit. Quod dictus Simon cum matre sua, dicta Agnete Haverlant, coram Priore binisque aliis loci Religiosis tunc testatus est. Idem testimonium postea adhuc
C præfatus Simon, ejusque mater et uxor Thunii in domo sua coram Broniensi Priore Gerardo Souris, ejusque socio Joanne Clerici, item coram domino Petro du Bois presbytero, ejusque patre domino Georgio du Bois, cive et scabino Bellomontiensi iterarunt. Et omne, quod supra, dictus Anseau die XXV Augusti, anno MDCXVIII coram curia Thuniensi testatus adhuc est, subque solemni juramento affirmavit secundum instrumentum, quod ea de re confectum est, signatum : Jacobus Playoul prædictæ curiæ greffiarius.

Franciscus de Prez Thuniensis civis,

318 Tertia Septembris die anno MDCXI Franciscus de Prez Thunii oriundus, hujusque loci civis, annos tunc natus viginti novem, cum trium hebdomadarum spatio febri continua et acuta maxime laborasset, omniaque, quibus se sanaret, quæsivisset remedia, nec tamen ullum, quod ei mederi posset, invenisset, consilio prædicti Simonis Anseau, olim meritis S. Gerardi sanitatem consecuti, vovit, sese Bronium, quo Sanctum invisat, iturum, moxque liberatus febri, plenæque sanitati fuit restitutus : quod dictus Franciscus visitans sanctas reliquias die XVI Septembris anno MDCXII* coram Priore jam nominato et aliquot Religiosis declaravit ac professus est, in testem adducens præfatum Anseau. Ac deinde adhuc totum vigesima quinta Augusti, anno MDCXVIII coram præfata Thuniensi curia solemni juramento confirmavit secundum instrumentum ea de re confectum et signatum : Jacobus Playoul greffiarius.

* *an forte* anno MDCXI ?

AUCTORE C. B.

dominus Natalis Mathieu sacellanus,

319 Mense Februario, anno MDCII dominus Natalis Mathieu natus in Methet, ejusdemque loci sacellanus, cum, tunc viginti annorum ætatem habens, in civitate Montensi litteris humanioribus daret operam, aurigine per totum corpus fuit correptus, cumque duorum mensium spatio aut circiter ex malo illo pessime fuisset affectus, nec ullum ex medicina retulisset solamen, ad parentes suos adductus est, et ab his Bronium, ut ibi et sacrosancto Eucharistiæ epulo se reficeret, et preces suas dirigeret ad S. Gerardum, quo hic ei intercessione sua et meritis in extrema necessitate vellet succurrere. Vota precesque ejus exaudita quamprimum fuere; ab hoc enim tempore melius habere se, sentiens, intra unum alterumve diem sanitati omnino fuit redditus. Quod dictus dominus Natalis scripto manu sua signato attestatus est; et postea ipse, ejusque mater, Maria Buseau sub fide sua vigesima secunda Augusti anno MDCXVIII coram domino præfati Metheti Baillivo, notario imperiali, testati sunt. Omnia secundum instrumentum, ea super re confectum, die et anno, quo supra; signatum : Petrus Douilliet notarius.

puer octennis ex Rebecque prope Angiam natus,

320 Quinta decima circiter Junii die anno MDCX puer octennis, ex Rebecque prope Angiam natus, nomine Joannes, filius Joannis du Ray et Martinæ de Heue, post longum gravemque morbum ab omnibus tandem medicis, nullam amplius ejus sanandi spem habentibus, fuit relictus, mansitque dictus puer octo dierum spatio elinguis suique impos, ita ut diu noctuque nihil aliud, quam suprema ejus hora exspectaretur. Nihilominus parentes ejus, a Deo, ut credunt, incitati, filii sui nomine, qui ad mortis extrema videbatur deductus, Bronium ad S. Gerardum voverunt peregrinationem, illicoque, quasi e somno fuisset excitatus, ad se rediit, cibum et potum petiit, et simul atque peregrinatio (quod non diu, postquam fuisset promissa, evenit) fuit peracta, præmemoratus puer sanitati omnimodæ fuit restitutus, nuncque adhuc vivit sanus et vegetus, artem lignariam quotidie exercens. Paucis, postquam sanitatem adeptus esset, diebus pater ejus et mater, una cum scriba seu notario (*ita hic vocem Gallicam* clerc *interpretandam reor*) Rebecquano, appellato Joanne Rogerie, ad Priorem Broniensem scripto miserunt de miraculo illo testimonium, signo suo manuali munitum; ac deinde dictus Joannes du Ray, pater dicti juvenis, verum esse omne, quod supra dictum est, coram curia Rebecquana testatus est, uti liquet ex testimonio et instrumento Rebecquani magistratus dato decima Septembris die MDCXVIII. Signato E

Sebastianus Anthoine. Joannes du Ray.
Guilielmus Marsille
H. de Moitoimon greffiarius. F

puella nobilis decennis, multique alii ægri sanitati fuere restituti.

321 Mense Maio anno MDCXVII puella nobilis, nomine Gertrudis, filia domini de Fumal, decem tunc annis aut circiter nata, cum trium hebdomadarum spatio aurigine, per totum corpus diffusa, gravissime fuisset afflicta, simili voto ejus nomine a parentibus nuncupato, pristino mox colori et sanitati fuit restituta; Broniique S. Gerardi reliquias vigesima tertia dicti mensis Maii die apprime sana invisit : quod tunc ipsa una cum comite sua coram dicti loci Priore fuit testata. *Atque ita jam habes omnia miracula e lingua Gallica in Latinam a me conversa, quæ* Gerardi *intercessione et meritis sæculo decimo septimo, quo ipsemet floruit, patrata narrat dominus Sourisius, mox etiam subjungens :* Plura similia miracula Sancti hujus meritis nostro tempore fuere patrata, quorum relationem, ne nimium simus prolixi, in hoc præsenti Compendio omittimus, asseverantes, fore, ut illa una cum iis, quæ quotidie evenire, pie credimus, postea etiam in lucem emittamus, modo ii, qui vel solatio affecti, vel sanitati restituti fuerint, authenticum rei testimonium nobis dare voluerint : *Hæc ille :*

præter

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE C. B.

præter quæ et jam supra memorata cum nihil amplius, quod ad gloriam Sancti posthumam, resque gestas pertineat, notatu dignum inveniam, Commentario huic finem impono.

VITA

Auctore anonymo, verosimiliter monacho Broniensi,

Ex editione Mabillonii Sæc. v, *Benedict. parte* i, *a pag.* 252 *ad pag.* 276.

PROLOGUS.

Quæ auctorem a scribendo deterreant, ratioque,

Domino patri amantissimo et pastori vigilantissimo domno Gontero *a*, abbatiæ Broniensi prælato, quidam professionis monasticæ, nullus autem religione, una sibi cum commisso grege perennis pascua vitæ. Jubet paternitas vestra *b*, mi pater dilectissime, immo filiorum vestrorum melliflua compellimur petitione, ut de domni Abbatis vita et virtutibus seu conversatione quemdam quasi nucleum satagamus quomodolibet enucleare : quatenus hac spiritali refectione interiorem hominem vulneratum ipsius Patris amore, estis quippe caritate vulnerati, valeatis communiter refocillare. Verum, quæ et qualia nos absterreant ab hujusmodi cœptis, pandendum videtur : advertite paucis. Extollenda quippe tanti Viri præcellentia, calami nostri balbutiens imperitia, æmulorum nihilominus obtrectans socordia, prioris etiam scriptoris oratio grammatice quidem composita; non tamen idiotis minusque capacibus satis perspicua *c*.

a *b* B *c*

ob quam nihilominus scribat.

2 Hæc autem omnia posthabemus jussioni vestræ; et licet tantæ impares simus sarcinæ, decrevimus tamen cum detrimento quoque nostri pudoris obtemperare. Nostram etenim pusillanimitatem ille confortat, cujus veridicentia salubriter clamat : Vires, inquiens, quas imperitia denegat, caritas fraterna ministrat. Hoc in sermone confidens præsumo inchoare, certus certissime, quod auctoritas jussionis vestræ excusabit culpas imperitiæ nostræ. Pro vestra ergo benevolentia in me supervacua, quæso, resecate, hiantia supplete, commode dicta alacriter suscipite, nostrumque munusculum paterna gratia provehite : ita enim et vobis constabit ratio nostri operis, si, quæ elicimus ex Viri Dei gestis, comprobentur subtili judicio sapientis. Vale vir Dei, et memento mei : valeant benivoli, resipiscant æmuli.

C

ANNOTATA.

a *Fisenus in ecclesiæ Leodiensis Floribus* (*adi Commentarii prævii num.* 8) *pag.* 446 *abbatum Broniensium exhibet Catalogum, in quo post* S. Gerardum *Heribertus, anno* 998 *vita functus, deinde Guinebaldus, ac tertio loco comparet Gonterus.*

b *Hinc consequi videtur, scriptorem hunc fuisse Broniensem monachum. Adi Com. prævii num.* 15.

c *Hinc liquet,* S. Gerardi *Vitam litteris etiam mandasse scriptorem, qui antiquior sit, quam Vitæ, quam edimus, auctor, huicque insuper illum præluxisse.*

CAPUT I.

Illustres Sancti natales, pietas in juventute, militia apud Berengarium comitem, cœlestis visio, rara in exsequendo, quod hac in mandatis accepit, promptitudo, legatio in Franciam, vita monastica suscepta.

Sanctus claros sortitus est natales,

Vir itaque Domini domnus abbas Gerardus, gerendis Domini mandatis mirabiliter aptus, immo sacri principatus hierarchia cælesti per omnia dignus, sicuti veridicorum relatione comperimus, ingenuis atque orthodoxis parentibus apud Stablecellas Lomacensis territorii vicum exstitit oriundus. Claris quidem natalibus enituit, splendidior vero morum probitate refulsit. Pater ejus Stantius, ex prosapia Haganonis, Austrasiorum ducis, prosatus *a;* mater autem Plictrudis nuncupata, domni Stephani, Tungrorum episcopi *b*, soror traditur exstitisse germana.

D *a* *b*

4 Huic ab ineunte pueritia Divinitatis concessit clementia, ætate videlicet sensuque proficere, et tam Deo quam hominibus complacere. Qui quoniam juvenculus esset corpore, juvenum tamen obscœnas confabulationes dedignabatur attendere : quin potius bonorum assuescens interesse conventibus, iniquorum evitabat summopere cœtus; et quem in corpore juventus exornabat splendida, mentis canities condecoraverat sancta. Domus Dei ardentius frequentabat limina, ecclesiastici dogmatis sitiens epotare flumina : cujus salutaria ibidem percipiens pro captu monita, licet laicali esset circumdatus toga, tenaciori ruminabat memoria. Præmeditabatur adhuc teneriori pectore, quæ meruit postea devotus implere.

pietatisque studio ab ineunte ætate sese addixit.

Horrens amplecti luxus et ludicra sæcli,
Emeruit templum fieri Spiraminis almi.

E

5 Ea tempestate comes Berengarius *c* Namucensi castro præsidebat, cujus stirpis posteritas ibidem hactenus perstat. Cui hic Athleta Dei officio militari commissus adhærebat, primumque gradum amicitiæ ejus quam familiariter obtinebat. Is ejus ad arbitrium comitatus negotia disponebat, sibique præ ceteris difficiliora et secretiora committebat : quia (quod perrarum est) et militia valebat, et consulto prudentiori pollebat. Erat namque perspicax in consilio, fidelis in commisso, verax in sermone, facundissimus ore, lætissimus facie, serenissimus mente, dulcissimus collocutione, mansuetissimus conversatione, justus in judicio, strenuus in auxilio : invictissima quoque muniebatur armatura; fidei scilicet galea, justitiæ lorica, verbi Domini framea, æquitatis impenetrabili parma. His vallatus inexpugnabiliter, spirituales nequitias debellabat infatigabiliter : hunc occultabat paludamentum cum Sebastiano, sed monachum demonstrabat frugalitas cum militante Martino.

Militiam apud comitem Berengarium sequens, raris animi corporisque c

6 Multa illi circa commilitones benignitas, mira caritas, multa patientia atque humilitas. Proinde eum acsi patrem reverendo venerabantur, acsi dominum venerando reverebantur. Thesaurizabat igitur in cælo, ubi nec tinea demolitur, nec ærugo. Nudos tegebat, egentes alebat, laborantibus assistebat, pusillanimes refovebat, pupillos tuebatur, viduis adminiculabatur, oppressis patrocinabatur, miseris opitulabatur.

dotibus est ei percarus, virtutesque christianas sedulo interea excolit;

F

Pacis amator erat, litem rixasque fugabat,
Ceu vir apostolicus est omnibus omnia factus.

Enimvero ex tanti Viri contubernio comes non modico tripudiabat gaudio, multoties expertus evidenti indicio, Domini Jesu manum esse cum illo : quippe cui, opitulante Deo, procedebant cuncta pro voto. Unde vix valens ejus absentiam ferre, a sui præsentia rarius sustinebat abesse. Qui cum una dierum (ut est consuetudinis nobilium) cum suis procederet venatum, hunc etiam, de quo agimus, Sanctum utile duxit educere secum.

7 Post gratum ergo venationis laborem, et sol jam in centro poli poscebat prandii panem; comes et sui quærentes refectionem, regredi maturant suam ad mansionem. Ipse vero Dei amicus præponens spiritualia corporalibus, contiguam petiit ecclesiam Bronii sitam impransus, quæ cum quibusdam prædiis adjacentibus ditioni suæ obvenerat a progenitoribus. Amplitudine siquidem prædiorum clarebat *d*, utpote qui suorum virtute majorum non degenerabat. Hoc autem oratoriolum jussu Pippini principis accepimus fundatum, et a domno Lamberto, Tungrensi præsule *e*, dedicatum, ut quoniam in vicinia saltus Marlignæ *f* erat positum, ubi princeps ipse solebat sæpenumero habere venationis exercitium, audire commodius posset divinum

dum autem quodam die post venationem cum comite obitam Sacrum audire meditatur,

d *e* *f*

A divinum ibidem officium. In quo etiam jucundum perhibetur accidisse aliquando miraculum, ex uno videlicet, quod sacer Antistes inunxerat saxum, per aliquantulum temporis affluenter emanasse oleum.

in ecclesia somno obruitur, corpusque S. Eugenii a se obtinendum, cœlesti visione intelligit;

8 Igitur Vir Domini sacerdotem mandans accersiri, ad tractanda scilicet Mysteria Christi; interim, ceu decebat servum Domini, orando incumbit divinæ contemplationi : et dum diutius præstolatur sacerdotis adventum, sopor divinitus irruit super eum, ut, quod materiali ædificio construxit postmodum, Divinitas sibi ostenderet in spiritu oratorii locum et modum. Vidit igitur in oromate * columnas Ecclesiæ, Petrum scilicet et Paulum, sibi assistere *g*, quorum alter primus in apostolico agmine manum manui ejus visus est innectere, eumque per ecclesiam et atrium familiarius circumducere. Viro Dei requirente quid sibi vellet in hujusmodi deambulatione, cœpit eum commonere de oratorii constructione, eumque edocens locum sibi delegisse, filiolumque suum martyrem Eugenium *h* cooperatorem secum constituisse : Loci, inquit, hujus decrevi fore patronus, postque Deum custos procuratorque benignus. At ille exhilaratus tanta promissione, qualiter res effectum posset habere, ardebat prænoscere. Quonam modo, inquiens, B pastor egregie, sancti martyris sperem potiri corpore? Sub hæc jucundiori facie refert Apostolus : Numquid Deo quidquam impossibile? Deo mihique committe.

** i. e.* visione

g

h

qua etiam Broniensem ecclesiam reædificare jubetur;

9 Hanc ergo basilicam a fundamento dirue, ampliorem atque elegantiorem ne pigriteris reddere, et juxta quod nunc ostenditur tibi, instantius singula comple. Præmonstrabat quippe illi et quantitatem oratorii, et quomodo quæque ibi oporteret aptificari. Jamque sacerdos accersitus advenerat, et ex more compositus Missam celebrare volebat, nec tamen sonitu seu tactu excitare eum audebat, sed potius, ut ultroneus expergisceretur, silens sustinebat. Expleta tandem visione apostolica, beatus Vir a dilecta solvitur somnolentia, et submurmurante presbytero super diutina exspectatione, ita compescuit eum amicabili voce :

Obsecro, serve Dei, super hoc absiste moveri,
Proficuum valde mihi somnum sic subiisse :
Condignas nequeo grates persolvere Christo,
Cujus mira brevi pausans miracula vidi.

jusso Sanctus obtemperat inque reædificata ecclesia clericos ad tempus constituit :

10 Ceterum si quis obloquentium hoc autumat phantasticum, procul dubio condemnat eum in vita domni Benedicti simile huic gestum, qui discipulis dormientibus cunctas ædificandi cujusdam cœnobii officinas *i* designavit *k* : quibus etiam super eodem invigilando hæsitantibus, ut ex revelatione didicerant, complere mandavit. Sic quoque beatus Ambrosius, Mediolanensis episcopus, sacris assistens altaribus, apud Turonos Magni Martini exsequiis legitur interfuisse sollemnibus *l*. Vir vero Domini Gerardus jussionis apostolicæ exsecutor promptissime, postquam fine tenus injunctum peregerat opus, ad eamdem basilicam devotissimum contulit munus ex copiosis prædiorum suorum redditibus *m*, quod interim sufficeret ibidem Deo servientibus. Adhibuit quoque illic pro tempore clericorum religionem *n*, per datam sibi sapientiam instituens eos vivere secundum canonicum morem *o*.

i
k
l
m
n
o

Talis relligio præcessit tempore primo,
Donec, dante Deo, monachorum inducitur ordo,
Rebus et officio longe præclarior illo.

de corpore autem Eugenii acquirendo sollicitus, a Berengario legatus Parisios mittitur;

11 Constructo igitur Vir sanctus oratorio, atque ibidem, ut dictum est, constituto clericorum officio, de divinitus sibi promisso cœpit plurimum cogitare thesauro, qualiter videlicet potiri posset beati Eugenii martyris et episcopi corpore sacrosancto. Circa quod dum crebro ejus versatur intentio, superius memorato comiti Berengario quibusdam ex causis incidit occasio (sic nimirum divina disponebat promissio) ut in Franciam dirigeret legationem inclito cuidam comiti, nomine Roberto, quem postea Francorum nobilitas septrifero sublimavit solio *p*. Ad se autem adscito Dei Athleta, solus soli revelat consilii sui secreta; et ut illuc usque sua proferat missatica, collocutione commendat amica. Nec mora, Vir Domini cum suis tramitem init, pauculisque diebus evolutis, Parisius venit; et jam inclinata die, cum tardior hora longius prohiberet procedere, nonnullis suorum indicit congrua sibi ad hospitandum diverticula perquirere. Ipse vero cum paucis veneranda Christi martyrum Dionysii sociorumque ejus adiens limina, Deo devota orationum offert libamina, sibique Sanctorum exoptanda implorat affore patrocinia. Contigit autem, superna sic providente clementia, ut ipsa eadem hora vespertinam synaxim monachorum decantaret caterva : quorum dulcisonis modulationibus dum Vir ecclesiasticus auscultaret attentius, ventum est ad eum supplicationis locum, ubi consuevit chorus fratrum speciatim interpellare suffragia Sanctorum.

AUCTORE ANONYMO.

p

ibique illud esse in S. Dionysii monasterio, ex hujus monachis addiscit;

12 Aliquantis ergo nominatim recitatis, subjuncta est etiam commemoratio Eugenii desideratissimi martyris. Quæ vox ut pervenit ad aures Christi Athletæ, non mediocriter cœpit animo vacillare, utrumnam arbitraretur, eum forsitan esse, cujus nomen ante didicerat in oromate.

Et cœpit secum tacitus deposcere Christum,
Ut se suspensum celeraret reddere certum.

E

Interea loci completis vespertinalibus hymnis, semotim abductos quosdam fratrum de primis secretim alloquitur istiusmodi verbis. Obsecro, inquit, domini et patres dilectissimi, ut meæ pusillitati intimare dignemini, quisnam fuerit hic martyr, cujus nomen Eugenii modo audivi inter ceteras recitari? At illi intuentes simplicitatem et innocentiam Viri, responsum hujusmodi unanimiter referunt illi. Nonne, inquiunt, nostis, pater venerande, hunc episcopum fuisse urbis Toletanæ *q*? Nonne et iste fuit patroni nostri, domni videlicet Dionysii, auditor et collega ad erogandum gentibus verbi Dei semina, qui etiam diris tormentorum suppliciis spiritum reddidit sui sanguinis imbre perfusus.

q

Petit adeo ab his sacrum pignus, fitque ei, si ibi fiat monachus, voto potiundi spes.

13 Quibus auditis, Vir venerandus mentis suæ gaudia dissimulare nequit ulterius, illisque suum adaperiens desiderium, propensius rogat, ne cui pandant mortalium. O, inquit, patres amantissimi Deoque devotissimi, si vestræ complaceret dulcissimæ dilectioni, ut reliquias hujus Sancti conferretis meæ tantillitati, condignum talione, credite mihi, sine dilatione rependerem caritati. Qui super hoc stupore perculsi, Quo pacto, inquiunt Vir Dei, quod postulas potest impleri? Vix enim omnia quis referat miracula, quæ multis in hac Gallica præstiterit provincia, unde omnes ut angelum sic diligunt Eugenium. Crede nostræ fraternitati, rem difficillimam postulasti. Quibus Vir Dei : Nolite, inquit, patres, nolite, quæso, sic loqui, et fidentiam hujus rei tam cito tollere mihi? numquid invalida manus Domini? numquid est quidquam difficile sibi? ibi divina est voluntas, ibi nulla profecto difficultas : ubi nulla difficultas, necessario consequitur possibilitas. Videntes ergo tantam in responsis ejus prudentiam, hujuscemodi verbis illi suam prorsus aperiunt benevolentiam. Eia Vir Domini, perpaucis, si placet, audi, accipe consilium, si vis attingere votum. Si enim cor tuum compungeret amor divinus, ut hoc in loco fieri peroptares monachus; forsitan tuo satisfaceret desiderio Deus, ut, quod tantopere poscis, consequi posses beati martyris corpus : hæc nostri consilii summa; tu vero, quid te oporteat facere, pensa.

F

Post hos sermones abscedunt ad sua fratres,
Sanctus ad hospitium deducitur ante paratum.

Hinc vitam statuit amplecti monasticam,

14 Igitur consolatoria, quæ sibi fratres suggesserunt verba, meditatione creberrima revolvens nocte sub ipsa secum, flebilia secum protrahendo suspiria, tandem adversum se prorupit in hujus quærimoniæ lamenta. Quid, inquit, agimus anima? cur adeo diligimus inania? qui mundana juvat gloria? quid humana proderit pompa? nonne frivola

AUCTORE ANONYMO.

hæc et transitoria? nonne recedunt, ceu fumus et umbra? Quid sub ambiguo teneris suspensa? mundus transit ejusque concupiscentia. Quæramus, quæso, permanentia, spernamus transitoria. Numquidnum pertonat sermo Euangelicus, Nisi quis renuntiet iis, quæ possidet, non potest Christi esse discipulus? Renuntiemus ergo, renuntiemus omnibus, ut Christo valeamus inhærere liberius. Hæc et his similia dum deflendo conqueritur Dei Athleta, diem repræsentans polum purpurat aurora, quæ compellit eum repetere cœpti itineris interstitia.

reduxque e legatione, petit et impetrat a Berengario facultatem ex sequendi propositi;

15 Rebus autem ex sententia succedentibus, non multo post ad eum, cujus missum obierat, comitem est regressus: qui cum commissa seriatim retulisset internuntia, jamjamque contemplans mente cælestia, sic desiderii sui interserit affamina. Oro, inquit, virorum illustrissime, quem Dominus Jesus principali sublimavit honore, ut benignam petitioni meæ aurem digneris accommodare. Diutius sub te sæcularem sustinui militiam: jam nunc exigit tempus, ut aliter vivere incipiam. Insignitus ergo habitu monachali deinceps habitare elegi in domo Dei mei, ut expeditus ab omni cura forensi militare valeam Domino soli. Noli, quæso, meo refragari proposito, quatenus, si quid boni cœnobialiter egero, particeps fieri
B merearis, auspice Christo. Inde comes lacrymis singultim fatur obortis: Numquid, ait, amicorum amicissime, unanimem amicum vis deserere? Quid dilectioni tuæ displicuit in me? eheu incumbebam super te, quiescebam in tuæ unanimitatis tranquillitate: sed, ut conjicio, et Euangelica eruditur auctoritate, gladius Domini quærit nos ab invicem separare. Quæ nisi a Deo crederem esse, quisnam te vel centimanus gigas a complexu meo posset divellere? Nunc vero, quandoquidem hæc tibi divinitus inspirata, ne temere videar aspernari precamina, voluntas Domini tua et petitio tua.

Dulcia fraternis tunc imprimit oscula labris,
Edidit et talem mæsto de corpore vocem:
Mostræ pars animæ, nostri memor esto valeque,
Atque gemens valde regementem solvit abire.

quod etiam deinde post salutaria quædam monita

16 Vir vero Domini inde movens gressum, prospero tramite tendit ad Tungrensem episcopum, nomine Stephanum; ut, quia pastor suus erat post Pastorem summum *r*, ab eo acciperet de hac re licentiam et consilium. Plurimum quippe credebat profore sibi, si cum benedictione episcopali hostia viva Deo mereretur offerri; a quo susceptus cum debita sibi reverentia, seu pro mutuæ cognationis convenientia, seu pro sua, quam optime noverat,
C sanctimonia, inter cetera, quæ mutuo habuerunt ædificationis colloquia, humiliter insinuat ei, cujus rei advenisset gratia. At Præsul venerandus, ut erat in Scripturis eruditissimus et verbis eloquentissimus, præmonere eum cœpit compluribus exhortationum disputationibus. Fili, inquit, dilectissime, quem diligo præcordiali amore, non deero devotioni tuæ: sed est tibi cavendum summopere, ne præsumas humero tuo onus imponere, quod deponas postmodum, velis, nolis, cum dedecore. Propositum sane, quod habes in mente, vehementer laudabile: verum perfectioribus etiam viris est formidabile. Numquid clam te sunt versutiæ milleformis satanæ? Quod vix prævalet clericus divinæ Scripturæ clypeo munitus, qualiter implebit laicus tali munimine nudus? Ad hæc Christi Tirunculus paucis refert sermonibus: Idipsum, ait, mi pater, mecum reputavi frequentius, neque meis viribus confido ullatenus: sed Domino potius committens animam et corpus, gloriolam mundi sperno cum suis oblectationibus.

approbante Stephano, Tungrensi episcopo Parisios regreditur, monachumque in S. Dionysii

17 Domnus denuo episcopus: Quoniam quidem, inquit, Fili carrissime, in hac intentione video te fixum et immobilem esse, ne videar dissuadere, quod oporteret me magis persuadere, si quid vovisti Domino, redde. Melius enim non vovere, quam votum non reddere. Et absolvens eum criminibus cunctis, signaculo consignat summæ Trinitatis, datoque osculo pacis, effundit etiam super eum hanc imprecationem benedictionis. D

Jesu summa salus hominum qui respicis actus,
Cui nihil occulitur, cui pectora nostra loquuntur,
Ad bona, posco, tuum benedicens dirige servum:
Ut tua jussa colat, et te super omnia quærat,
Quatinus æternæ comprendat præmia palmæ.

monasterio induit.

Tanto igitur Vir Dei ditatus viatico a domno pontifice, dilabitur cum spirituali gaudio, et Parisius rediens cum festinantia, atque beati Dionysii beata revisens limina, probatus in omni patientia, humilitate et pœnitentia, sicut edocet salutifera patris Benedicti Regula, barbæ seu capitis cæsarie deposita, monachicum tandem obtinuit schema, traditis videlicet ad eumdem locum, quæ sui juris erant in Lothariensi provincia *s*.

ANNOTATA.

a *Pro Stablecellensis vici, territorii Lomacensis, Stantii seu, ut alii scribunt, Stantionis et Haganonis notitia adi Commentarii prævii num.* 14 *et tres seqq.*

b *Quo anno Stephanus, Leodiensis episcopus, obierit, et an certo cum Plictrude,* S. Gerardi *matre, consanguinitatis vinculo fuerit conjunctus, in Commentario prævio, ac primum quidem num.* 41 *et seq.; alterum vero* § 2 *est discussum.*

c *De Berengario primo, Lomacensi seu Namur-* E
censi, aut, ut ab aliis scribitur, Namucensi comite, de quo in Commentario prævio a num. 25 *usque ad num.* 29 *nonnulla disputata sunt, sermo hic est. Comes ille anno* 908, *imo etiam anno* 932 *in vivis adhuc erat superstes, uti ex iis, quæ Commentarii prævii num.* 25 *et* 156 *dicta sunt, manifestum efficitur.*

d *Et tamen tunc, imo etiam postea, cum* Gerardus *anno* 918 *Broniensi ecclesiæ prædia aliquot donavit, erat adhuc Santius, ejus pater, in vivis superstes. Ut difficultatem hanc solutam invenias, adi Commentarium prævium num.* 55.

e *S. Lambertus, quem hic indubie designat biographus, ab anno circiter* 670 *ad annum usque, ut probabilius est* 709, *Tungrensem seu Leodiensem ecclesiam moderatus est, uti apud nos ad quartam decimam Septembris diem in Commentario ad sancti hujus episcopi Vitam prævio ostenditur. Hinc porro jam consequitur, ut Pipinus, cujus jussu, quod memorat biographus, oratoriolum fuit exstructum, fuerit e tribus Pipinis passim celebrari solitis ille, quem* Heristallium *nuncupant; hic quippe sæculo septimo, et initio sequentis floruit, anno* 714 *e vivis ereptus.*

f Marligna, *ut Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus observat,* seu Marligua, silva Bronio contigua, perstat etiam nunc, vulgo Mar- F
laigne, non longe a Namuco Sabim inter ac Mosam posita.

g *Quid de visione hac,* S. Gerardo *divinitus oblata, statuendum arbitrer, num.* 32 *Commentarii prævii exposui. At vero an in illa* S. Gerardo *promissa quoque fuerit sanctissimæ Crucis portio, et aqua, quæ ægris putatur salutaris, num.* 314 *et seq. discussum invenies.*

h *Eugenius martyr, cujus corpus ab Apostolorum principibus* Gerardo *fuisse in visione promissum, indicat biographus, nec Dionysii Areopagitæ discipulus, nec Toletanus archiepiscopus hoc Vitæ loco vocantur, et tamen Eugenius martyr, cujus corpus seu potius notabilem hujus partem a Dionysianis monachis obtinuit* Gerardus, *ab his infra pro Dionysii Areopagitæ discipulo et pro Toletano archiepiscopo* Gerardo *obtruditur. An recte, Commentarii prævii* § 5 *definii.*

i *Officinæ in monasteriis, ut Cangius in Glossario ad hanc vocem docet, dicuntur ædiculæ, in quibus asservantur, quæ ad victus aut alios usus monachorum spectant: si hic recte scriberet biographus, generaliori loquendi modo dicendum esset, officinas in monasteriis esse omnia diversa loca, quæ monachorum usibus deserviunt.*

k *S. Benedicti abbatis, Ordinis sui fundatoris Vita, quam S. Gregorius Magnus Papa toto suo secundo*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *cundo Dialogorum libro est complexus, Operi nostro ad* 21 *Martii exstat inserta : in hac autem num.* 22 *de S. Benedicto ita memoratur :* Alio quoque tempore a quodam fideli viro fuerat rogatus, ut in ejus prædio juxta Taracinensem urbem, missis discipulis suis, construere monasterium debuisset. Quo roganti consentiens, deputatis fratribus patrem constituit, et quis ei secundus esset, ordinavit : quibus euntibus spopondit, dicens : Ite, et die illo ego venio, et ostendo vobis, in quo loco oratorium, in quo refectorium fratrum, in quo susceptionem hospitum, vel, quæque sunt necessaria, ædificare debeatis. Qui benedictione percepta, illico perrexerunt, et constitutum diem magnopere præstolantes, paraverunt omnia, quæ his, qui cum tanto Patre venire potuissent, videbantur esse necessaria. Nocte vero eadem, qua promissus illucescebat dies, eidem servo Dei, quem illic patrem constituerat, atque ejus præposito, Vir Domini in somnis apparuit, et loca singula, ubi quid ædificare debuissent, subtiliter designavit. Cumque utrique a somno surgerent, sibi invicem, quid viderant, retulerunt : non tamen visioni illi omnimodo fidem dantes, Virum Dei, sicut se venire promiserat, expectabant. Cumque Vir Dei constituto die minime venisset, ad eum cum mœrore
B reversi sunt, dicentes : Expectavimus, pater, ut venires, sicut promiseras, et nobis ostenderes, ubi quid ædificare deberemus, et non venisti. Quibus ipse ait : Quare, fratres, quare ista dicitis? Numquid, sicut promisi, non veni? Cui cum ipsi dicerent, Quando venisti? Respondit, numquid utrisque vobis dormientibus non apparui, et loca singula designavi? Ite, et sicut per visionem vidistis, omne habitaculum monasterii ita construite. Qui hæc audientes, vehementer admirati, ad prædictum prædium sunt reversi, et cuncta habitacula, sicut ex revelatione didicerant, construxerunt. *Hanc duorum S. Benedicti discipulorum visionem seu potius oblatam his in somno sancti patris sui apparitionem indubie hic designat biographus, ut consideranti patebit.*

l *S. Ambrosius, Mediolanensis archiepiscopus, die Dominico, ut Gregorius Turonensis lib.* I *de Miraculis S. Martini cap.* 5 *refert, publice in ecclesia obdormivit, et* transactis fere duarum aut trium horarum spatiis, *a suis, ut lectionem legi juberet, excitatus, dixit, obiisse S. Martinum, et se* ejus funeri obsequium præbuisse, *Adhæc Gregorius post pauca inducit S. Ambrosium in laudem S. Martini ita exclamantem :* O beatum virum, in cujus transitu Sanctorum canit numerus, Angelorum exsultat chorus, omniumque cælestium virtutum occurrit
C exercitus ; diabolus præsumptione confunditur, Ecclesia virtute roboratur, sacerdotes revelatione glorificantur! Quem Michael adsumsit cum angelis, Maria suscepit cum Virginum choris, paradisus retinet lætum cum Sanctis. *Hæc et plura alia, tamquam verba Ambrosii referens, ibidem habet Gregorius.* Verum, *inquit ad* 29 *Septembris in suo de S. Michaele et omnibus angelis Commentario Historico num.* 556 *et* 557 *Stiltingus noster,* tota hæc relatio ab aliquibus pro fictitia habetur, quod existiment, S. Ambrosium obiisse ante S. Martinum, ut credidit Baronius, aliique non pauci eum secuti. Hinc aliqui voluerunt, dictam visionem non obtigisse S. Ambrosio Mediolanensi, Ecclesiæ doctori, sed S. Ambrosio, qui illo tempore Mediolani Santonum in Gallia episcopatum gerebat, ut observavimus ad XXVIII Augusti, quo de S. Ambrosio Santonensi egimus. Revera fieri potuit, ut, quod contigerat S. Ambrosio in Gallia antistiti, per traditionem corruptam a Turonensi transferretur ad celebriorem in Italia Ambrosium. At necdum inveni tam certo probatum, superfuisse S. Martinum post S. Ambrosium, ut S. Gregorium certi erroris arguendum existimen. Poterit ad XI Novembris aut ad VII Decembris res illa prolixius examinari, quam congruat huic loco. *Ita recte Stiltingus. Verumne ergo, an falsum sit, quod hic de S. Ambrosio, Mediolanensi episcopo, legi asserit biographus, ad* 11 *Novembris aut ad* 7 *Decembris diem discutiendum relinquo.*

m *Quod supra ad litteram* d *dictum est, hic repetitum puta.*

n Gerardus *jam tum Bronii, cum hoc fecit, cœnobium exstruxerat. Videsis Commentarii prævii* § 7.

o *Hinc sat validum formatur argumentum pro opinione, quæ monasterium Broniense a* Gerardo *nondum monacho statuit exstructum. Adi Commentarii prævii num.* 95 *et seq.*

p *Robertus, a biographo hic memoratus, Roberti, cognomento* Fortis, *filius, et Odonis Francorum regis frater, primo quidem Parisiensis comes exstitit; ast deinde, anno nempe* 922 *Remis apud S. Remigium ab episcopis et primatibus regni fuit etiam Francorum rex contra Carolum Simplicem constitutus : regnum autem haud diu tenuit. Fuit enim anno* 923, *illum inter et Carolum Simplicem commissa prope Suessionas pugna, lanceis confossus. Adi Frodoardum in Chronico ad annum* 922 *et seq.*

q *Eugenium, cujus reliquias a Dionysianis accepit* Gerardus, *verosimillime non fuisse Toletanum archiepiscopum, nec Dionysii Areopagitæ discipulum, in Commentario prævio* § 6 *docui.*

r *Ante erectum scilicet a Pio IV, summo Pontifice, Namurci episcopatum Broniense monasterium* E *Tungrensi seu Leodiensi episcopo in spiritualibus suberat.*

s Gerardus *hac donatione etiam Broniense monasterium Dionysianis monachis subjecit, cum illud postea ab his, ut securitati ejus consuleret, redimere debuerit, uti in Commentario prævio dictum est.*

CAPUT II.

Vita in monasterio sancte acta, promotio ad Ordines sacros et ad ipsum sacerdotium, reditus in patriam cum S. Eugenii corpore aliisque Sanctorum reliquiis, variaque hujus adjuncta.

Sanctus jam monachus litteras addiscit, Regulam interea accurate observans; a

Nolens ergo torpescere (otiositas nempe inimica est animæ) suppliciter cœpit exposcere, ut sibi liceret litteras addiscere. Super quo fratribus admodum admirantibus, quod Vir jam dudum barbatus *a* applicari vellet ulterius studiis litterarum puerilibus; dum id diatim expeteret importunius, uni eorum traditur erudiendus. Ut vero plus mireris humilitatem et sollertiam ejus, litteratim
F percurrit prima elementa, ceu quinquennis puerulus; sicque suum minime relaxans propositum, in paucitate dierum memoriæ totum commendat Psalterium. Nec mirum; nulla namque ad discendum mora, ubi Spiritus sancti doctrix est gratia. Subinde sacri Codices sibi apponuntur, divino dogmate ubertim debriatur, ut quemadmodum apes florilega pratorum pervolat ampla, ut sibi dulcifluo componat nectare mella; sic et iste sedulus Dei Assecla doctorum recitans scripta, divini favos eloquii ab eorum melliflua excipiebat doctrina, atque sagaciter sacra pectori condebat mandata. Nec interim ad obediendum Regulæ aliquo marcebat teporè, sed in cunctis, quæ videbatur agere, eamdem magistram gaudebat habere.

ad sacerdotium nono sui ad monasterium accessus anno promovetur, b

19 Quod Prior *b* et fratres sub silentio contemplantes, et qualis quantusve foret, intelligentes, ne lucerna lateret sub modii umbra, quærentes, idoneum censent promoveri ad sacros Ordines. Per quos paullatim permotus, ut in præsentiarum nostræ narrationis explicat textus, attingere etiam meruit honorem presbyteratus, utpote quem totius probitatis adornaverat decus. Qui licet reclamans maluerit obsistere, indignum se vociferans multimoda excusatione; convictus tamen a fratribus vel Priore, jussis eorum compulsus est acquiescere, ne videretur obedientiam deserere, quæ ceterarum comes virtutum assolet esse. Anno igitur conversionis

AUCTORE ANONYMO.

sionis ejus secundo Parisius ordinatur acolythus ab episcopo ejusdem urbis Theodulfo; a quo etiam hypodiaconus consecratur subsequente tertio; sub ejus vero successore Fulrado asscendit gradum diaconii quarto. Anno autem nono sublimatus virtutum fastigio, sublimatur et sacerdotio ab ipsius Fulradi successore Adelhelmo *c*.

c

Tale charisma tuis, bone Christe, fidelibus addis,
Qui mentem stolidi prudentem reddere nosti.
Ecce rudis Laicus divino dogmate doctus,
Sacris Ordinibus reperitur magnificatus.

atque ob insignes virtutes amori est omnibus.

20 Florebat tum temporis eodem in cœnobio religiosa monachorum congregatio, quorum vitam suspirare cælestia, virtutum plurima prodebant testimonia. Inter quos ordine novissimus advenerat, sed fieri primus omni bonitate studebat: seniores honore præveniebat, juniores amore fovebat, corpus inedia macerabat, crebior in oratione pernoctabat, cunctis se inferiorem credebat, in omnibus se sicut Dei ministrum exhibebat, religionis normam tenebat, a rectitudine regulari exorbitare pavebat; quod habitu prætendebat, moribus et vita servabat. In vestibus vilitas, in victu erat parcitas. Promptus ad obedientiam, patiens ad injuriam, corpus curabat humiliare in terris,
B quatinus anima exaltari mereretur in cælis. Quantam humilitatem erga prælatos exhibuit, quantam benignitatem apud omnes tenuit, quis verbo depromere, quis calamo potest comprehendere? His et ejusmodi floribus virtutum adornatus, tam pusillis quam majoribus habebatur ex animo carus. Unum exiit inter fratres commune decretum, ut nihil præcipuum absque ejus consilio fieret intra claustrum.

Dari sibi postulat S. Eugenii corpus;

21 Perpendens itaque, petitionis suæ opportunum tempus adesse, quo videlicet præfati martyris venerabilem glebam speraret impetrare; congregata cœnobitarum congregatione, cœpit eos sibi conciliare hac dulcissima locutione. O, inquit, patres et domini, divinæ religionis cultores eximii, qui quasi senatores cæli commanetis infra curiam terrestris paradisi, quasnam gratiarum actiones rependere possim vestræ in Christo unanimitati,
* *an* qua? quæ * me peccatorem et naufragum sub procellosi fluctibus mundi dignanter excepistis vestri tranquillo portu cœnobii? Nulla mihi profecto ad hæc possibilitas, nulla prorsus suppetit facultas. Verumtamen, quod minus potest humana fragilitas, supplere affatim valet largiflua Divinitas. Quorsum autem nostræ orationis tendat prælocutio, paucis advertat, peto, vestræ unanimitatis dulcissima dilectio. Mihi adhuc in sæculari habitu constituto,
C curisque forensibus plurimum occupato, divina in somnis (vivit Dominus) apparuit visio, quæ sub principis Apostolorum honore, filiolique sui martyris Eugenii nomine in meæ possessionis paupertate
d oratorium me monuit accelerare *d*. Quod auxiliante Deo consummans tempore parvo, clericorum illic deservientium delegavi officio, prout valui, usibus eorum procurato victus vestitusque stipendio *e*. Et quoniam super hoc martyre talia
e mihi innotuerunt oracula, annuat eum filietati meæ, suppliciter precor, vestræ paternitatis munificentia, præsertim cum vestra singularis ecclesia tot Sanctorum contineat luminaria, unde sufficienter tota illuminetur Francia: quantenus locelli illius paupercula tanto thesauro locupletetur basilica, et vobis ob hoc repensetur supernæ benedictionis gratia et beatæ perennitatis gloria.

postulato annuunt monachi, aliaque dona adjungunt.

22 His contra unanimes exponunt talia fratres. Divino namque afflamine tacti, quod petebat Vir Dei, nequibant inficiari. O Eugeni, clarissima martyrum gemma, quisnam digne tua valeat attollere præconia?

Gallia nonne tuis virtutibus enitet omnis?
Nemo tuum petit auxilium, quin impetret ipsum:
Nam cunctis nosti languoribus ipse mederi.

Deinde ad Virum Dei: Magna quidem, inquiunt, efflagitas pater dilectissime, et quæ cuivis præter D
te abnegari possent justissime. Sed quia, veluti refers, voluntatis est Dominicæ, et optime meruit tuæ inter nos imitabilis conversatio vitæ; cum omni benevolentia et alacritate assentimur devotissimæ supplicationi tuæ. Nostra etenim cuncta sunt et oportet esse cunctis communia, magis autem cum fraternitate sua, cujus cunctas facultates nostra possidet ecclesia. Quocirca et hunc, quem exposcis, voluntarii damus, et de reliquis Sanctorum reliquias non negamus. Quo audito, Vir Dei, cujus fuerit mentis seu animi, quisque nostrum affectione simili potest secum reputando metiri. Sed quid verborum prolixiorem agimus cursum? Tandem salutiflua desideratissimi martyris exponitur urna, obrizo pretiosiora illius continens membra, quæ honorifice, ut par est, aurificio fabrefacta Viro Dei contraditur ad sua, ut diutius desideraverat, asportanda.

Gerardus patriam repetit, obtentumque sacrum thesaurum Cuvinii ad tempus deponit.

23 Ceterum numquid a nobis veritati adstipulantia monachorum tunc ibi officialium expostulatis nomina, dum ipsius martyris veridica viritim eos designet translationis pagina? Non solum autem hujus Sancti corpus abinde *f*, sed et multorum pignora Sanctorum dignoscitur advexisse, quæ fideli repositione sibi collegerat undecumque *g*. Quid quoque (quod vix videtur incredulis credibile) de uno referretur Innocente cum coætaneis succiso *h*, quasi tenerrimo flore, sub Herode crudelissimo rege, quem certissime istuc advectum, hoc eodem procuratore, continet certissime sanctuarium Broniensis basilicæ? Si cui autem ingerit ambiguitatem, Lietaldum percontetur abbatem, hujus Viri Dei in cœnobio Mosomensi successorem *i*, qui cum eo præsens ad clandestinam tot reliquiarum compositionem demirari solebat, Broniensis locelli angustiis tam mirabilem contineri sanctitatem. Fratres ergo facientes vale, cum suis dimittunt in pace: unde profectus clanculum, ob metum scilicet indigenarum, ne forte præciperent sibi tantum subripi thesaurum, prospero cursu pervenit ad municipium, in pago Lomacensi situm, quod appellatur Cuvinium *k*. Hic autem degebant duo monachi ex monasterio sancti Germani, ad quem tunc pertinebat fundus ejusdem municipii, unanimiter excubantes cura pervigili in excubiis sancti abbatis Venantii. Quorum expertæ fidei commendans pignora Sancti, utpote qui jam dudum sibi fuerant familiaritate conjuncti, non incongruum duxit adire præsentiam domni Stephani antistitis prælibati *l*, ut quoniam tantum advehebat margaritum suæ diœcesi, probabilem audiret sententiam super hujuscemodi. F

f *g* *h* *i* *k* *l*

Sic decorare suos consuevit Christus alumnos.
Hic spretis opibus ejus mandata secutus,
Unde nitet patria, cum merce repatriat ista.

fitque ibi tunc per S. Venantium prodigiosa monachi correptio.

24 Viro Dei indidem digresso, beati martyris corpusculo ibidem relicto, quid ad laudem nominis sui dignatus sit Dominus per eum operari, incongruum videtur silentio tegi. Unus siquidem ex præscriptis fratribus plus solito in potandum quadam noste dimissus, nocturnas ad laudes redditur tardiusculus, potu utique evictus, nimioque sopore gravatus. Cui sanctus assistens Venantius, vultu severiore corripuit eum et verbis, et verbere: Quid, inquiens, nunc stertis, impudens monache? Cur debitos Deo hymnos tricaris persolvere? Quid tu sopore deprimeris, Weremberte *m*? *m*
hoc quippe vocabatur nomine. Ecce frater tuus de somnolentia tua conqueritur Ermarus, ad vigiliarum excubias jam dudum expergefactus. Et si te non nostra adeo sollicitat reverentia, cur saltem tibi commissa almi martyris Eugenii non permovet præsentia? num ignoras ejus merita? numquid non fulgent inter lucida * Sanctorum agmina, sicut sol * *al.* fulgida
inter minora siderum astra? Surge, inquam, surge quantocius, et quod debueras maturius, matura supplere vel tardius. Quæ correptio eo tenus eum correxit, ut ne ad modicum quidem post hæc ab obsequela martyris, nisi humanitatis gratia, uspiam secesserit.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A secesserit, quoad usque ejus fidelis creditor depositum fidele reposcit. Ne quis autem incredulorum hoc æstimet forsitan fictum, hoc illius, qui pertulit, constat relatu relatum.

Tungrensi, episcopus honorifice excipi jubet martyris Eugenii corpus,

23 Dum autem Vir Domini domino retulisset antistiti de adventu et nomine martyris egregii, continuo ille, ut erat jucundioris animi subtilioris-que ingenii, alludens sacro ejus nomini, verba deprompsit hujusmodi.

Impetret Eugenius nobis, precor, euge beatus,
Quod Dominus digno dignatur dicere servo,
Quando reddit ei cælestis gaudia regni.

Post hæc pias manus attollens et oculos ad cælum dirigens, benedixit Deum in hæc verba gratias agens.

Laus et honor decus atque decor tibi Christe redemtor,
Qui famulis bonus immeritis bona multa rependis.
Quasnam multiplices tibi possim reddere grates,
Qui partes nostras hoc tanto munere dotas?
Martyr hic eximius nostra ad confinia missus,
Credo equidem cunctis apportat dona salutis.

Et conversus ad Virum Dei. Quid, inquis, * recrastinas, dilectissime fili?

* inquit

B Rumpe moras omnes et nequaquam obsecro cesses *n*,
n Donec perficias, quod toto corde peroptas.

Ecce a nobis exit edictum per omnem viciniam finium vestrorum, ut utriusque sexus agmen conglobatum certatim properent ejus in occursum, quatenus magnum Eugenium cum magno euge introducant in tabernaculum a Deo sibi præparatum per tuæ devotionis obsequium.

hoeque a Gerardo, ingenti populi multitudine comitante, Cuvinio Bronium versus portatur,

26 Cujus benigna responsione Vir Dei vehementer confortatus; et episcopali auctoritate admodum corroboratus, citatim Cuvinium est regressus, repetitum desideratissimi martyris pignus, quod inde exportans, iter invadit, ac Bronium versus directo tramite tendit. Quisnam, rogo, referat de multitudine plebeia, quos ad se pertrahebat jam nota martyris fama hac illucque volitans, stare loco nescia.

Multos urgebat, multos properare monebat :
Procurvus fossor venit, et defessus arator,
Cernere bubulcus desiderat, atque subulcus,
Servus et ingenuus permixtim convolat illuc.

Quis enim transeuntis opinionem martyris audivit, et domi indevotus desesque resedit?

Vix capiunt patuli populorum gaudia campi,
Munera comportant, devota voce salutant,
Oscula perspicuo figunt impressa metallo,
C Dulciter hymnidicas plebs omnis concinit odas.

Tollunt voces ad sidera, laudant Dei magnalia. Videres iter istud confici sine labore, cum magna animorum alacritate, cum jucunda lætantium jubilatione; putares, cælum arridere suavissima aeris serenitate.

ac deinde ab Adelhelmo archidiacono, qui cum clero processerat obviam,

27 Quo comperto, Adelhelmus tunc temporis archidiaconus, vir morum nobilitate prudentissimus, (hæc siquidem agebantur sub archidiaconio ejus) secum sumtis clericorum ordinibus, crucis vexilla, Sanctorumque patrocinia competenter præferentibus, non modico etiam agmine collecto promiscui sexus, ex cœnobio sancti Foillani *o* raptim procedit obvius. Ut autem contigua beati martyris emicuit libitina, ter ad terram cum suis prosternitur humillimus Archilevita. Prostrati tundunt sua quisque pectora, tundentes commissa fatentur peccamina, fatentes lacrymosa fundunt suspiria, fundentes congrua poscunt remedia, poscentes pœnitentialia Deo vovent libamina; et compunctus spirituali gaudio, Omnes, inquit archidiaconus, omnimodas agamus gratias Deo : visitavit enim nos oriens ex alto; et qui tenebroso sordebamus vitiorum nubilo, illustravit nos gratuito tanti patroni lumine claro. Quanto vero efferbuerit exsultatio conveniente in unum utroque populo, quisnam scriptorum valeat concludere scripto? Præ nimia nempe lætitia multorum oculi madebant dulci lacryma.

AUCTORE ANONYMO.

summa undequaque concurrentium exsultatione in Broniensem ecclesiam infertur.

28 Quis namque tam ferinæ mentis, quis tam petrini pectoris, qui sub hoc spectaculo foret expers devotæ compunctionis? Salubri sarcinæ gaudent succedere, gaudent contingere, gaudent convehere, gaudent munerari, gaudent venerari; psallebant alacres, resonabant undique voces, omnes excelsa voce Kyrie eleison conclamant : Gloria in excelsis Deo decantabant, Te Deum laudamus personabant. Nil inibi nisi laus Domini poterat reperiri, ætheris arx reboat concentu, terra resultat, juga montium, concava vallium, densitas nemorum reddunt per echo canticum. Illuxitne, putas, umquam lux lætior usquam? Tali igitur cum jubilo tantoque cum tripudio archilevitæ humero advehitur tum Bronio, quem decenter inthronizantes in oratorium Principis Apostolorum, a Deo destinatum videlicet locum, denuo donariis oblationum honestant in præsentiarum, sese pollicentes in posterum libentissime frequentaturos ejus patrocinium. Fit autem tam jucunda translatio sub beati martyris Agapiti festo, quod est die mensis Augusti octavo-decimo *p*. Et ut omni anno recolatur cultu celeberrimo, conclamatum est totius cleri populique decreto. *p*

E

At, dum martyris fama inclarescit, frequentatur, donisque ditatur Broniensis ecclesia:

29. His ita completis, cum jucunditate ad sua quisque regrediuntur cum pacis tranquillitate. Quisquis ergo fide non ficta hujus Sancti expetit suffragia, absque dilationis mora experitur promtissima, præsertim cum ab ejus devectionis die lætissima certissime tota profiteatur vicinia, multa sibi insolita provenisse subsidia. Et quemadmodum quondam in Francia beneficus exstitit per plurima singulorum prodigia, uti refert miraculosa gestorum ejus pagina; ita etiam nunc munificus in Lotharingia præstat crebriora virtutum beneficia. Igitur longe lateque fama martyris percrebrescente, et virtutum ejus insignia notificante, cœpitad ejus memoriam unde, quasi apes ad alvearia, plebs plurima confluere, deferentes quisque pro posse munera oblationum cum magna devotione. Fit occursus et concursus e longinquo et proximo, ubertim votiva congeruntur dona piissimo martyri Eugenio, tribulatis semper invocando, semper succurrere promto.

Adveniunt multi admissa ob crimina mæsti?
Sed precibus Sancti redeunt ad propria læti.

Hinc nonnulli, quos id male habet, Eugenii cultum impedire conantur.

F

30 Quod impatienter intuens humani generis inimicus, qui paradisicolam ab æternis extrusit sedibus, per quorumdam circummanentium corda (si fas est dici) clericorum diffundit invidentiæ virus, adeo ut obfuscare pertentarent modis omnibus tam honorificos beati martyris cultus. Pro nefas! Præfatum ergo adeunt pontificem, Fossis *q* tunc forte morantem, querulisque sermonibus apud eum evomunt conceptum malivolentiæ putorem. Numquid, inquiunt, Pastor vigilantissime, auctoritatis et voluntatis est vestræ, ut adventitius quispiam Sanctus sub episcopatus vestri ditione venerationis cultum accipiat, incerta rei veritate? Ecce nuper advectus e Francorum finibus, Bronii colitur, nescio, qui martyr Eugenius, cui in cereis aliisque oblationibus tanta veneratio exhibetur ab omnibus, ac si credatur ex Apostolis unus. Ubinam textus martyrii ejus? ubinam scriptura continens ejus gesta? Vestram profecto prudentiam oportet summopere perscrutari et investigare, si sit a Deo, an non, Eugenius iste. Hæc et his similia pellaciter suggerentes episcopo, adversus martyrem concitare conantur omnimodo : nunc a nobis dominus episcopus quantisper conveniendus. Audi, inquam, episcope, ego auctor hujus pagellæ tibi tacita loquor in aure. Oportet, te sollertius præcavere et diligentius observare, ne quis invidorum malesuado sermone animum tuum valeat inescare. *q*

31 Cur invidiam placare putas, virtute relicta? putredo os suum invidia *r*, ceu Salomonis indicant verba. Ethnicus quoque in proverbiis : *r*

Invidus alterius macrescit rebus opimis.

Vapulabis,

AUCTORE ANONYMO.

Vapulabis, crede mihi, vapulabis durrissime, si credideris æmulorum fallaciæ. Noli, quæso, noli acquiescere, ne posterius te pœniteat sera pœnitudine. Quid plura? sicut Apostolicæ vocis clamitat tuba, «Corrumpunt bonos mores colloquia mala;» dum plus justo auscultat pontifex malivolorum mendacia, penitus excidit a memoria, quæ sibi fuerat antea de adventu martyris lætitia. Hujus ergo veneni attaminatus pastula, Leodium versus arripit itinera, adnullare desiderans magnifici martyris obsequia. Quem in villa, quam dicunt Mallonia *s;* ibi quippe erat mansio sibi parata, pede non claudo digna consequitur pœna. Ut enim eo loci perventum, nec quidquam suspicatur sinistrum, repente pervasit eum tantus dolor ilium, ut formidaret, se protinus exhalare spiritum. Torquebatur itaque gravissimo cruciamine, et ne ad momentum quidem poterat quiscere; unde quasi menceps * dentibus stridere, manus contorquere, crura brachiaque huc illuc disjectare. Ab ejus vero facie, quam modo rubescere, modo pallescere, modo videres nigrescere, quanta laboraret ægritudine, posses agnoscere, et tandem ad cor reversus commissum agnoscit reatum, hisque querimoniis cœpit objurgare seipsum.

Verum, dum speciosis horum rationibus obsequi meditatur episcopus, subito ilium

s

* *i. e.* mentis inops

Ah Stephane infelix, quæ te sententia vertit!
B Ah minimæ fidei de martyre cur dubitasti!

32 Merito nunc cæderis, merito hæc pateris, merito jam moreris. Cur invidorum acquievisti mordacibus verbis? cur oblitus es magnum euge Eugenii martyris? Sic se incusabat, sic se gemebundus agebat. Circumstantes vero capellani lacrymarum imbre perfusi, cupientes eum consolari, singultim ajunt illi: Desine nosque tuis incendere teque querelis, pater amantissime, quin potius super hac incommoditate aliquod remedium præmeditando perquire. At ipse: Obsecro te, inquit ad quemdam sibi fidelem, frater amantissime, si salus mea tibi est curæ, et me sospitem ulterius vis invenire, juxta longitudinem corporis mei, latitudinemque binas accelerans candelas compone, et pro meæ sanitatis recuperatione beato martyri Eugenio depropera pervehere, cui præcordialiter me profiteor in ea culpa peccasse. Quod si meritis ejus discrimen mortis evasero, veraciter spondeo, polliceor et voveo, beneficii accepti non immemor ero. Qui jubentis satagens parere præceptis, prout poscebat vehementis causa doloris, Bronium, ut ita dicatur, pervolat asscenso alipede pernix; ingrediensque oratorium Sancti candelas gerit, gerens præsentare martyri gestit, præsentatas accendere quærit, accensas ante mausoleum ejus in modum crucis singultando componit. Res equidem
C mira visu dictuque notanda. Denique finem lucendi prendente lucerna, ægrotantem episcopum e vestigio revisit sospitas expectata.

dolore corripitur, Eugeniique patrocinio, ad quod confugit,

33 Qui pristinæ incolumitatis statu revigoratus, et beneficentiæ salutiflui martyris neutiquam ingratus, gratum illi decrevit rependere munus, quod quidem memoriale suum cunctis repræsentaret diebus. Evocans etenim ædituum Broniensis ecclesiæ, si bene recolimus, Anselmum nomine, cum martyris passione *t* Leodii coram se commendat adesse, ut in generali synodo, quæ futura erat proxima sessione, corroboraretur episcopali auctoritate. Quod cum ille gratanti animo complesset, et in plenaria synodo passionis series recitata fuisset, cunctisque, qui aderant, complacuisset; communi consilio totius cleri decernitur, ut et martyr digna cum veneratione colatur, et ejus Passio rata acceptabilisque in ecclesia deinceps recitetur. Et proloquens episcopus tamquam testis idoneus, quæ sibi obtigerant, immo quæ fuerat passus, propalare non erubuit omnibus.

sanitati restitutus curat, ut Sanctum illum

t

34 Subjungens quoque, Ecce, inquit, fratres carissimi, audivit dilectio fraternitatis vestræ, quanti qualisve sit meriti Sanctus iste, et quam sit terribile iram ejus incurrere, quamque saluberrimum et optabile gratiam ejus acquirere: et quoniam prono verbere castigans castigavit me, morti tamen gratia sua non tradidit me; condecens certe D
videtur et honorabile, ut cum assensu vestro et stipulatione honoremus eum aliquanto munere: quatenus apud clementiam pietatis divinæ pro nostris excessibus dignetur intercedere. Cujus sententiam omnibus unanimiter approbantibus, hæc consequenter dominus prosequitur episcopus. Decreto, inquiens, pontificali confirmatur, et hæc sancta synodus adjudicans fieri adstipulatur, ut per totam, in qua quiescit, decaniam sollemnitas ejus, acsi Dominica, observetur, et ecclesia Broniensis ab omni obsonio, episcopis Leodiensibus debito, ulterius immunis habeatur: et ut omni tempore ratum inconvulsumque permaneat, successorumque meorum nullus infringere vel infirmare audeat, quid acciderit mihi contra eum ignoranter calcitranti, requirens audiat, audiens pertimescat, pertimescens præcaveat, præcavens hoc illibatum custodiat. Talis ergo decreti prima procuratio conservandi jure perpetuo commissa perhibetur fratri Flodino *, tunc temporis inde decano.

festo annuo colendum synodus decernat.

* *Ms. Ghisl.* Elodino

ANNOTATA.

a *Hinc partim eruitur, quo circiter tempore Sanctus natus sit. Adi Commentarium prævium num.* 23. E

b *Robertus I, Franciæ et Burgundiæ dux, nec non Parisiensis comes, cujus jam in Annotatis, cap. præcedenti subjunctis, memini, ab anno circiter* 898 *ad annum usque* 923, *quo in pugna Suessionica fuit occisus, Dionysianæ abbatiæ, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. VII, col.* 360 *et seqq. docent, abbas sæcularis exstitit, binique deinde adhuc alii abbates sæculares eamdem abbatiam usque ad annum ut minimum* 960 *tenuerunt. Cum ergo, ut in Commentario prævio docui,* Gerardus *verosimilius ab anno* 919 *ad annum usque* 928 *in abbatia Dionysiana fuerit versatus, toto illo tempore, quo ibidem egit, abbatem sæcularem habuit dicta S. Dionysii abbatia. At vero, ut Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus observat,* decanus *appellari solebat, qui in abbatiis sub abbatibus sæcularibus spiritualium curam gerebat;* præpositus *vero, qui rebus temporalibus providebat, ut tunc in abbatiis hujusmodi nemo fuerit, qui Prioris titulum haberet, ac proin ut biographus, si recte notet Mabillonius, perperam hic indicet, in abbatia Dionysiana, cum in ea versaretur* Gerardus, *aliquem fuisse, qui Prioris titulo gauderet.*

c *Ex hoc biographi loco simulque ex anno* 919, *quo ex dictis in Commentario prævio* Gerardus *in Dionysiano cœnobio monachum verosimilius induit,* F
facile eruitur annus, quo verosimilius acolythus, quo subdiaconus, quo diaconus et quo sacerdos fuerit ordinatus. Adi pro hac re Commentarii prævii num 46, *et num.* 42 *pro qualicumque notitia temporis, quo sedem Parisiensem Theodulfus et Fulradus, hic memorati, occuparint.*

d *De cælesti hac Sancti visione consule Commentarii prævii num.* 31 *et* 32.

e *Adi iterum Commentari prævii num.* 32 *et quatuor seqq.*

f *Non integrum S. Eugenii corpus, sed brachium tantum sinistrum cum aliquot aliis minoribus corporis particulis* S. Gerardo *a Dionysianis fuisse concessum,* § 7 *Commentarii prævii edocui.*

g *Ægidius Aureæ-Vallis monachus in suis ad Anselmum de Gestis Pontificum Leodiensium Additionibus lib.* 1, *cap.* 40, *uti ex toto, quem hic scriptor ibidem exhibet, verborum contextu colligendum videtur, reliquiis S. Eugenii a* Gerardo *e Dionysiano monasterio Bronium delatis addit etiam et S. Leodegarii Augustodunensis episcopi reliquias, una cum lapide, super quem S. Dionysius Sacrum in carcere celebravit, ab eodem ex dicto Dionysiano cœnobio Bronium pariter deportatas. Rectene, an male, ita faciat Ægidius, Commentarii prævii* § 6 *docui.*

h *Pro corpore unius Innocentis, quod hic a Sancto Bronium e Dionysiano monasterio delatum memorat biographus,*

A *biographus, adi Commentarii prævii num.* 80 *et quatuor seqq.*

i *An quid ex hoc loco pro determinanda biographi ætate possit erui, ex Commentarii prævii num.* 9 *facile colliges; an autem* Gerardus, *uti etiam hic innuitur, Mosomensis abbas umquam fuerit, ejusdem Commentarii num.* 147 *et seq. discutitur.*

k *Quæ de Cuviniensi municipio, ad quod hic* S. Gerardus *cum sociis monachis divertisse dicitur, uti etiam de S. Venantio abbate hic memorato Mabillonii sit opinio, simulque quid de hac sentiendum sit, num.* 50 *et binis seqq. Commentarii prævii exposui.*

l *Stephanus, Leodiensis episcopus, jam dudum tunc, cum* Gerardus *cum S. Eugenii reliquiis e Dionysiano cœnobio Bronium est reversus, e vivis erat ereptus, debetque proinde hic Stephano Richarius substitui. Adi Commentarii prævii num.* 41, 42 *et* 53.

m *Erat hic alter e duobus monachis, ad quos* Gerardus *Cuvinii divertit. Videsis Commentarii prævii num.* 49.

n *Inepte sane biographus hos versiculos, episcopo affictos, narrationi suæ immiscet, quod etiam de omnibus fere aliis versiculis, quibus etiam frequenter alibi orationis solutæ seriem interrumpit, est dicendum.*

B o *Pro monasterii hujus notitia adi Commentarii prævii num.* 54.

p *Nequit hinc annus erui, quo facta sit, quæ hic memoratur, translatio. Adi iterum Commentarii prævii num.* 54 *et seq.*

q *Loci hujus notitiam Commentarii prævii num.* 54 *suppeditat.*

r *Corrige* Putredo ossium invidia. *Ita enim habetur Proverbiorum* 14, ỳ 30.

s Mallonia villa, *inquit in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus Mabillonius*, nunc abbatiæ titulo donata, vulgo Maloigne, Sabi abjacet duabus supra Namucum leucis.

t *Quæ qualisque verosimillime fuerit hæc S. Eugenii Passio, ex num.* 66 *et binis seqq. Commentarii prævii intelliges.*

CAPUT III.

Bronii monachos clericis substituit, a Gisleberto, Lotharingiæ duce, divinitus monito, ad reformandum Cellense S. Gisleni monasterium evocatur, monachos in hoc clericorum loco constituit, sacrum S. Gisleni corpus Gislenianis recuperat, visumque cæcæ mulieri restituit.

C

In Broniensi cœnobio monachos clericis substituit.

Vir vero Domini Gerardus de bonis ad meliora contendens, et Broniense sanctuarium in cunctis provehere volens, clericorum, quam ibi prius locaverat, eliminavit conversationem, monastici Ordinis substituens religionem. Quibus cum aliquamdiu strenuissimi pastoris prioratu præfuisset, et confluentis illuc populi inquietudinem ferre non posset, neque ab episcopo, ad cujus diœcesim pertinebat, missionem impetrare speraret; Prioribus electis, cum quibus onera sua partiret, secundum quod domni Benedicti discretionis Regula jubet, remotiori cellulæ juxta ecclesiam se singulariter confert, quatenus ibidem divinæ contemplationi peculiarius vacare valeret.

Qualiter hic vixit, quisnam depromere possit?
Hostia fit moriens, nec non et victima vivens,
Victima viva Deo, revera mortua mundo.

Gislebertus, Lotharingiæ dux, qui, ut biographus nonnullis a

36 Hoc in tempore dux Gislebertus *a* tenebat ducamen Lotharingiæ, vir quidem magni honoris et potentiæ, si tamen illud vaticinium Psalmistæ, « Homo cum in honore esset, non intellexit *b*, » sapuisset intelligere. Erat nempe gener Henrici *c* opinatissimi regis, in matrimonium habens sororem Ottonis *d* famosissimi imperatoris. Et quoniam obtulit se tantorum mentio virorum, patris scilicet ac filii, nostræ narrationis schedulæ (licet ab incœpto videamur digressionem facere) operæ pretium est summatim de eis paucula perstringere, quatinus qui vel quales fuere, quia quosdam novimus eodem nuncupatos nomine, absque ambiguitatis scrupulo sapere volentes valeant agnoscere. Iste, inquam, Henricus non minus prudentia quam fortitudine redimius *, quemadmodum in Chronico *e* legimus, cujusdam Ottonis potentissimi Saxonum ducis exstitit filius, qui regale sceptrum sortitus, utpote omni exercitio militari instructissimus, complures *, quas edicere novimus, strenuissime imperavit nationibus.

AUCTORE ANONYMO.

b

c

d

* *an* eximius

e

* compluribus

37 Verum ut de multis, quæ prudenter fortiterque gessit, sileamus, magnum quiddam ac præclarum, unde beavit totam, quam regebat, Austriæ monarchiam, ad medium proferamus, quale profecto prædecessorum suorum fecisse describitur nullus, nec ipse quidem, qui totum pæne subegerat orbem, Carolus Magnus. Obtinuit namque lanceam Magni Constantini, Helenæ reginæ procul dubio filii, inventricis, ut legitur et creditur, salutiferi ligni, instar crucis insignitam clavis, mirabile dictu, affixis Dominico Corpori. Quam prudentissime vero meruerit eam indipisci, et quanto observationis cultu sategerit venerari, luculenta oratio omnino cujusdam indicat chronographi *f*, quam ædificationis gratia curavimus interserere huic nostræ descriptioni. Henricus rex, ut erat Deum timens et amator religionis ecclesiasticæ, audito Rodulfum *g* regem Burgundionum tam inæstimabile donum habere cæleste, quod et Rodulfus ipse summo amicitiarum dono acceperat a Samsone quodam comite, nuntiis directis, tentavit si præmiis aliquibus id posset aquirere, sibique adversus visibiles et invisibiles hostes arma invictissima triumphumque perpetuum præparare. Quod cum rex Rodulfus, se numquam hoc acturum, ediceret, modis omnibus rex Henricus, quia mollire eum non potuit muneribus, magnopere curavit eum pulsare minarum terroribus.

in Henrici Aucupis,

E

f

g

38 Omne quippe ejus regnum cæde atque incendiis promisit se depopulaturum. Quia vero, quod petebatur, erat munus, quo terrena cælestibus, utraque pacificans, conjunxerat Deus; Rodulfi regis cor tandem emollivit, justoque regi justa juste petenti tantum munus attribuit *h*. Quanto autem amore Henricus rex hoc inæstimabile donum dilexerit, in hoc evidentissime patefecit, quod non solum auri argentique muneribus Rodulfum honoravit, verum etiam Suevorum provinciæ non minimam partem donavit. Deus autem inspector cordis ac retributor bonæ voluntatis, quanta mercede ob hanc rem æterno in seculo pium regem Henricum donaverit, quibusdam indiciis hoc etiam in tempore manifestavit, dum contra se insurgentes hoc victorioso præsente signo semper hostes terruit atque fugavit. Tali igitur occasione, immo favente Dei voluntate, sanctam rex Henricus romphæam *i* meruit obtinere, quam filio, unde in præsentiarum nobis est sermo, decedens dereliquit cum hereditario regno, non minori veneratione observandam ab eo, sicuti multæ pandunt victoriæ, quas per eam perpetravit orando.

Germaniæ regis,

h

F

i

39 Qualis vero quantusque fuerit hic insignissimus Otto, idem chronographus intimat nobis hic maximo in laudem ejus præconio. Iste, inquit, iste est Otto principum excellentissimus, cujus potentia mundi partes aquilonaris et occidua reguntur, sapientia pacificantur, religione lætantur, justique judicii severitate terrentur. Quid hac laude excellentius? quid hoc testimonio evidentius? Fuit et huic frater Henricus *k*, patri quidem æquivocus, sed longe distans moribus. Instinctu enim reproborum fratri rebellavit infidus. Et ut mentio fiat quantulacumque de altero fratre ejus duce atque archiepiscopo Brunone *l*, cujus nimirum memoria est in benedictione, quisnam queat condigna relatione

hujusque filii, Ottonis imperatoris, laudem

k

l

AUCTORE ANONYMO.

tione virtutes ejus æquiparare? Sub cujus procuratione sagacissima radicitus amputante improborum spurca vitulamina, tamquam arbor fructifera refloruit Lotharingia pacis et justitiæ abundantia, asseverans ejus tutamine revexisse aurea quondam tempuscula. Cujus rei indicio est Raginerus comes Hainoensium haud ignotus, cognomento Longicollis *m*, qui quia tyrannice suis importunabatur comprovincialibus, et noluit resipiscere, semel et secundo commonitus, nunc usque exsulat in ignotis regionibus, procurante industria ambidextra archipræsulis hujus.

m

præmissit, narrat, in Rheno interiit,

40 Verum ne prolixior oratio lectori pariat fastidium, deinceps redeundum ad narrandi propositum. Sufficienter enim videtur nostratibus notum, qualiter is Otto constantissimus virorum, ante victoriferum prostratus labarum orando, trans Rheni alveum fratis Henrici et præscripti ducis Gisleberti ac potentissimi comitis Everardi copiosum parva manu effugaverit equitatum, nondum suis militibus transvectis cis Rhenum. Nihilo minus etiam illud notissimum, qualiter idem Gislebertus et ipse Francigena Everardus, reparatis multorum copiis militum, et vastata circumquaque provincia Saxonum, multis cum manubiis repatriare cupientes pervenerunt flumen ad ipsum; ibique cum
B suis interierint per paucissimum Ottonis exercitum, ipso in Alsatiæ partibus præstolante rei exitum, immo divinum implorante subsidium: et ut chronographi verba ponantur, Everardus gladiis occiditur, Gislebertus Rheni undis submergitur: quas quoniam exsorbere præ multitudine non potuit, anima recedente, defecit *n*. Sicque completur vaticinium Psalmographi, qui dicit: « Homo cum » in honore esset, non intellexit *o*. » Ob ambitionem quippe regni circa eos istud obvenit.

n

o

a S. Gisleno, in somnis sibi apparente,

41 Hæc ergo succinctim intersita, nemini videantur superflua; magis autem non incongruenter addita, non enim cunctis exstant cognita. Jam nunc accingamur disserere cœpta. Eidem igitur duci Gisleberto, dum adhuc consisteret in honore suo, Christi confessor Gislenus, qui requiescit in Hainoensi territorio, per visum apparuit *p* intempestæ noctis conticinio; eum querimoniis precamina intermiscendo adorsus est hujusmodi sermocinio.

p

Dormis, an vigilas? nimium mundalia curas,
Gisleberte, meam complens attende loquelam.
Da mihi, dux, unum supplex efflagito scutum,
Quo præmunitus expugnem fortiter ictus,
Quos inferre mihi non desistunt inimici.

Qui heros Gislebertus ita respondit joculabundus: Ad quid tibi bellicus, Sancte Dei, clypeus? sacro
C divinæ protectionis semper et ubique muniris, ideoque nostris non indiges armis.

monetur, ut Gerardo gubernandum tradat

42 Sanctus ad hæc infit, dubioque obscura resolvit. Ne forte ambiguus tenearis ambigui perplexis ambagibus verbi, contumelias nequeo diutius perpeti quibus me in dies afficiunt Ursidongi-cellenses Clerici. In meo siquidem cœnobio *q*, quod Christus contulit mihi Argolico *r*, nulla omnino exercetur religio. Omnes, quæ sua sunt, quærunt, quæ autem ad Deum pertinent, nihili pendunt. Corporis mei glebam vehunt et revehunt per patriam, ut per fidelium munificentiam mendicitatis suæ expleant inediam. Non desinunt lacessere, non me sinunt quiescere. Summam dico tibi: nusquam reverentia nostri. Et quoniam penes te versatur procuratio Lotharingiæ, obsecro, posco, precor pro Christi nomine, ne procrastines idoneum pastorem mihi perquirere, sub cujus tuto moderamine pauxillum pausæ possim percipere. Quod quo pacto queas percipere, mentem nostram nunc accipe. Est vicus in pago Lomacensi, cujus vocabulum est Bronii *s*, in quo quidam Gerardus degit vere famulus Domini, theoreticam ducens vitam in angusto conclavi juxta vestibulum monasterii. Hunc igitur mihi assume, cœnobiique mei curam sibi committe, quia nemo mihi videtur ad negotium tale oportunior in hac regione.

q

r

s

43 His ita finitis, evanuit ejus ocellis. Ut autem ejus querimoniæ causas explicemus, oratorium habebat et hodie habet beatus Gislenus in mansionili, qui a quibusdam Cella, a quibusdam vero dicitur Ursidungus: quo in loco in famulitium ejusdem Sancti aliquot deputati mansitabant clericuli, Regularis disciplinæ prorsus ignari: et non, ut hodie sunt canonici, sed erant sicut matricularii *t*, qui partim rei familiaris coacti necessitate, partim morbo laborantes philargyriæ, sacrosancta almi confessoris membra, scapulari superposita libitinæ, consueverant per plateas vicosque cantitando, quin potius mendicando circumferre *u*. Quibus ab hæc præsumtione non resipiscentibus, sed magis perperam agentibus, justissima indignatione commotus inultum manere non pertulit iste beatus. Se quidem passus est subripi a furibus, ut ita dicatur, fidelibus, qui quodammodo ægri pendebant tam grande Sancti dedecus, et ut fateamur verius, qui plus suis aggaudebant quam commodis alterius. Quo comperto Ursidungi-Cellenses paramonarii *x* sero recognoscentes offensam reatus proprii, quanto mærore confecti sint, importunum videtur enarrare, et supervacaneum percontari.

D

Cellense monasterium, a clericis haud sat probis occupatum;

t

u

x

44 Gislebertus itaque non immemor visionis ostensæ, accersitis ad se Cameracensi episcopo Tiedone *y* atque Raginero *z* Hainoensi comite, quidquid acceperat in eadem visione, ex amussim studuit ambobus notificare, eoque eos consulente, quid fieri oporteret super hac re, Nihil aliud, inquiunt, audemus decernere, quam quod asseris te cælitus accepisse, præsertim cum vir iste venerabilis vitæ toti innotuerit provinciæ probitatis opinione. Ast ille: Abeuntes, inquit, ad Virum Dei celerrime cum virga pastoralis curæ, invitum aut sponte regimen ecclesiæ compelletis eum suscipere. Qui quam mox iter indictum arripiunt, ad locum præscriptum deveniunt: ubi Dei Famulum requirentes, in præsignato secretiori tugurio latitantem reperiunt, reperientes congruæ salutationis verba præmittunt, præmissis mutua dilectionis oscula figunt *aa*. Cui cum exposuissent causas itineris, et quoniam a Deo fieret legatio talis; ille, ut erat columbinæ simplicitatis, istiusmodi responsum reddidit illis.

dux autem, ut Gisleno obtemperet, mittit, qui Gerardum accersant.

y z

aa

Hic initio onus suscipere detrectat,

45 Quomodo, inquiens, facere possum, patres dilectissimi, quod suggeritis meæ modicitati? numquid ego, qui abdicavi frivola mundi, cuncta Dei amore sæcularia contemsi, iterato repetam, quod omisi? Vos ipsi, quæso, discernentes diligentius intuemini, utrumnam tale quid expediat mihi. Quidnam admonet de talibus doctor gentium Paulus? Nemo, ait, militans Deo implicat se negotiis F
sæcularibus *bb*. Recedite, quæso, recedite, sinite me peccata mea plangere, indignum fore me, pronuntio suscipere, quod quæritis. Non sum idoneus quibuspiam præesse, qui nec mihi, nec cuipiam queo prodesse. Vires mihi non suppetunt, sanctitatis opera desunt: regulam innocentis vitæ nequaquam me tenere, cognosco, ideo ecclesiasticæ rectitudinis gubernaculum accipere diffido. Adversus apologiam hujusmodi subjunxere viri dicentes hæc: Obsecramus te, Pater benignissime, per dilectionem Dei, ut nobiscum digneris venire, et te sustinentis ecclesiæ regimen suscipere. Num Memoriæ excidit, quod idem doctor gentium dicit; « Omnis anima sublimioribus subdita sit *cc?* »

bb

cc

46 Nonne recolis et illud Janitoris cæli, Sive regi quasi præcellenti, sive etiam duci *dd?* Non, ut religionis cultum omittas, quærimus, neque ut lenocinantis mundi repetas luxus, dummodo hanc egrediaris cavernam, qua teneris circumsæptus, quatenus speculum fias fratribus opis tuæ perquam indigentibus. Fortis enim præliator Dei non debet occultari spelio claustrali, sed potius ingredi campum certaminis et congredi. Non tua tantum sufficiat tibi, sed et prospicias fratrum saluti, cum prodesse possis compluribus tam gratia exhortationis, quam exemplo religiositatis. Nonne mandat et Dominus; « Luceat lux vestra coram hominibus *ee?* » et, « Nemo lucernam accendit et in » abscondito

ægreque tandem, ratione non una evictus,

dd

ee

A » abscondito ponit *ff.* » Sed quid multis opus est
ff verbis? certissime pro hac inobedientia rationem te redditurum noveris in die tremendi examinis, nisi nostræ petitioni acquieveris, maxime cum sit divinæ voluntatis, et perurgeat jussio Cunctipotentis. Tunc Senior lacrymis evictus fatur obortis.

ad Cellense monasterium abit,

47 Decreveram quidem singularis degere, meaque commissa lugendo diluere : sed, ut video, nolens volensque propositi rigorem compellor abrumpere. Divinis refragari mandatis non audeo, ducis edictum, vestramque precem aspernari non debeo, prout novi et valeo, fratrum necessitati subvenire delibero. Vobiscum ergo ire non differam, quod jubetis incipiam. Potens est Deus perficere, quod mihi minus possibile. Quo audito, venerabiles legatarii congratulamine magno gavisi, baculum pastoralem impingunt protinus illi, animi ejus ægrimoniam delinientes affamine tali.
gg Eia, inquiunt, Pastor strenuissime, agalma *gg* commissum matura invisere, summique Pastoris fisus juvamine, lupinos rictus satage sagaciter abigere, ne forte (quod absit) erroneæ dispereant oviculæ. Secumque istinc abducentes debito cum honore, non tamen sine irremediabili luctu Broniensis ecclesiæ, festina cum celeritate Ursidungum contendunt remanere, et facta sibi ecclesiastica do-
B natione, totius scilicet supellectilis abbatiæ, secundum scita auctoritatis canonicæ, abbatem eum illic gaudent constituere.

ibique monachos clericis substituit, ablatumque S. Gisleni corpus,

48 Qui clericorum ibi degentium conversatione non bona diligentius investigata, commodum duxit ab ea exturbare basilica libertatem habentes sua quisque exercere negotia, subinde Deo digna subrogans cœnobitarum examina. Modica vero temporis transcursa intercapedine, per se perscrutatus almi confessoris, pro dolor ! glebam abesse (sublata quippe fuerat, seu liquet superiori relatione) procellosa animi tempestate, cœpit nimis consternari et fluctuare, omnino ignorans, quid actitaret super dispendio tam inæstimabilis margaritæ. Proinde suorum quosdam fidelium ad se evocans, et cujus infortunii angore angeretur, indicans, quaquaversum exploratores eos dirigit, et ut id fideliter explorando investigent et investigando explorent, edicens indicit. Quibus incassum circumcirca discursantibus, nihilque serium exinde renuntiantibus, tandem divinitus, utpote profuturus, incidit cogitatus, quatenus hac causa tenderet Melbo-
hh dium *hh* versus : quo dum properasset proficisci, jamque ingrederetur fores oratorii, ab introeuntibus cœpit subaudiri crebrior tinnitus cujusdam tintinnabuli, ignorantibus cunctis, quid protenderet * rei, ipso etiam (ni fallimur) Dei Famulo.

* *i. e.* portenderet *divinitus, ubi id lateat absconditum, edoctus,*

49 Devotissime vero præmissa oratione, Dominique, ut Sanctum suum dignaretur manifestare, flebiliter interpellata benignitate, conversus ad indigenas loci illius vel ecclesiæ, percontando sciscitabatur ab eis cum omni mansuetudine, an aliquantulum hac de re, quamvis parum, conscirent significare. Quibus dejerantibus persancte, sese penitus ignorare, magis autem vehementer stomachantibus ob crimen suspicionis injectæ. Vir Dei cum magna animi tranquillitate, Nolite, inquit, filioli, nolite istud molestius ferre : potens est nempe nobis dignatio Christi hoc revelare. Enimvero necesse est, adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium. Nocte igitur insecuta Viro Dei in oratorio pernoctanti, summamque Deitatem super hujusmodi obnixius inquietanti, repente sibi ipsius stolati candida effigies enituit Sancti, satisfacientis importunæ ejus supplicationi, demulcentisque eum sermone hoc dulci : Cur, inquit, dulcis Amice Dei, tantum sumis fatigium ob gratiam mei? Accipe nunc certissimum de hoc, quod quæritas, indicium.

Gislenianis recuperat, illudque Malbodio,

50 Ecce super lacunaris tabulatum, quod imminet super caput tuum, ubi scilicet heri advenientes demirati sunt tinnire tintinnabulum, indecenter repositum meum latet corpusculum. Volo autem, te tuosque posteros nosse, absque Dei voluntate haud quaquam hoc accidisse. Hæc ubi deprompsit, cæli fastigia scandit. Qua visione Vir Dei oppido exhilaratus, competentes reddit Deo grates, ne videretur ingratus. Ut vero prima poli stellas aurora fugavit, ægrisque mortalibus curas operosa revexit, idem ipse cum suis laquear templi extemplo conscendit, conscendens quærit, quærens invenit, inveniens præ gaudio mœret, mœrens suos in lacrymis ciet; sicque sacros artus inde deponit, depositos in sindone munda componit, compositis, Deo laudes hymnidicas pangit, pangendo lætus iter invadit.

AUCTORE ANONYMO.

finitimo undecumque summa lætitia confluente populo,

51 Talia cernenti quis sensus Melbodiensi? Clerus cum popello confusus conticescit, et Viri Dei vultum non ferens præ rubore latibula quærit. Quisnam fuit ex omnibus, qui linguam moveret, buccam aperiret, mutire auderet? O quam congruit hic illud Davidicum : « Omnis iniquitas
» oppilabit os suum *ii.* » Jam hujus rei fama velox apud multos percrebuerat, finitimumque vulgus unde conglomerabat. Qui certatim illo confluentes clamitabant pariter omnes : Salve Sancte Dei, cineres salvete recepti. Omnimodas individuæ Trinitati gratiasque referimus tuæ almitati, corporis tui invasores prodidisti, versipelles et subdolos confudisti, tuarum merita virtutum amplificasti. Quod genus est monstri Sanctos hoc
tempore tolli? Ubine illi, qui tantum commisere E
flagitii? ubinam gentium sumus? cum scorpionibus revera habitamus. Hæc et nonnulla his similia proloquentes et ad invicem colludentes, ob inventionem Sancti gaudentes et alacres venerabili farcinæ applaudebant euntes.

ii

ad Cellense monasterium refert.

52 Procedebat ergo canora clericorum cum monachis caterva, habentium in manibus crucem et vexilla : subsequebantur vero non parva utriusque sexus agmina, nihilominus jubilantium Domino in lætitia. Itaque cum maximo cleri plebisque tripudio per perspicacissimam Viri industriam, de quo nobis sermo, almus confessor in suo decenter relocatur oratorio : ubi deputatis cœnobitarum excubiis, tempore continuo persolvitur Jesu Domino (qui laus est Angelorum) laus et jubilatio, ejusque confessori emerito venerabilis laudatio et laudabilis veneratio. Qualiter autem sacrilegos examinando discusserit antistes Cameracensis, quibusve (ut par erat) lege synodali convictos excruciaverit modis, non est nostræ narrationis, ut remur, exponere vobis, præsertim dum id dilucident ipsius gesta *kk*, si serio sapere vultis.

kk

Biographi ad monachos Cellenses parænesis.

53 Ceterum ne dux Gislebertus, cujus mentionem prætitulavimus, a nobis abscedat illaudatus et inglorius, circa ejusdem Sancti locum exstitit satis humanus et valde munificus, quædam scilicet prædia subtrahens sibi militantibus, quæ non pauca F
expenderat beneficii gratia militibus, inibique contradens jure perpetuo cum militaturis Christo militantibus. Qua de re unum est, quod moneo repetens, tibi dico Ursidungi-Cellensis monache, qui ducis Gisleberti largissima victitas stipe, considerans diligenter attende, ne quando ejus animæ inveniaris immemor esse, sed potius incogitabilem benignissimi Jesu pietatem pulses importunissima prece, quatenus aurea perpetuæ contingat præmia vitæ. Et ne forte desperando mussites, rebellasse eum adversus dominum suum principem Romanum ; mortis dirissimum, pro dolor ; recepit commercium, et Dominus Jesus non bis vindicat in idipsum. Nunc redeamus ad propositum. Venerabilis igitur abbas Gerardus pastoralem (ut dictum est) curam indeptus, qualem se exhibuerit in omnibus, nullo modo noster obtusus prævalet describere stilus.

Summa pietate dexteritateque

54 Ne tamen incœptæ succumbamus materiæ, peritioribus quibusque videamur ludibrio esse, atque juxta illud lectionis Euangelicæ incipiant nobis illudere, Hic homo, dicentes, cœpit ædificare, et non potuit consummare *ll;* istius, de quo agimus, Sancti suffragium insigne imploramus instanti prece, ut sancti Spiritus gratiæ, cui Spi-

ll

AUCTORE ANONYMO.

ritus * dedicavit cælibatum mentis suæ, quem et nos totiens offendimus peccaminum spurcamine, efficacissima intercessione utinam satagat nos reconciliare : quatenus hebetudini nostræ quid debeat elicere, gravita * pietate dignetur suppeditare. Vir ergo Domini apprime eruditus regulari norma, commissis sibi fratribus duplici præerat doctrina.

* *nonne* Spiriuti?

* *an* gratuita?

Cellense monasterium gubernat Gerardus,

55 Secundum namque saluberrima domni Benedicti hortamina capacioribus discipulis dominica verbis proponebat mandata; simplicioribus vero divina factis suis demonstrabat præcepta : omnia tamen, quæ subjectis docebat esse contraria, in suis actibus Prælatus indicabat non agenda, de thesauri sui arca proferens nova et vetera, quemadmodum doctissimus scriba, qui qualem habebat doctrinam, talem habebat et vitam. Et quia, regendas se suscepisse animas, sciebat, ad rationem reddendam se sollicitus præparabat, auream mediocritatem in omnibus tenebat : amore potius quam timore commissos regebat. Sciens ergo, se vices Christi agere, summique abbatis vocari prænomine, ita se omnibus studebat conformando aptare et aptando conformare, ut cerneres, eum mira caritate omnium moribus deservire. Ut vero compendiosius innotescat probitas ejus, excellen-
B tioribus pollebat virtutibus, quibus in vita hominis nil censetur utilius, prudentia videlicet insignitus, temperantia redimitus, fortitudine roboratus, ju-
mm stitia locupletatus. Proinde illud Anicii *mm* congruentissime sibi possumus assignare : Viri sacri corpus virtutes ædificavere.

dumque aliquando ejus meritis mulier cæca, aqua, qua Sanctus

56 Ad cumulum autem tantæ perfectionis ardentius Missarum insistebat sollemniis, celebrans quotidie memoriam passionis salutiferæ : ut, qui mortuus erat terrenis voluptatibus, vivebat vero divitiis spiritualibus, semper dominico corpori concorporatus, antiqui hostis cunctos et debellaret incursus. Dum ergo una dierum ex consuetudine sacrum celebraret mysterium, et Dominus Jesus jam jamque vellet supponere candelabro candentis lychni cereum, ut omnibus luceret basilicam ingredientibus domum, quædam interfuit mulierum
nn de vico Cellæ contiguo, quem dicunt Buxutum *nn*, quæ jam dudum exstinctis orbibus oculorum deplangebat privatum lumine vultum. Quam cum assistentes interrogarent, quid istic sustineret, cujusve rei causa advenisset : Divinam, inquit, præstolor clementiam, et hujus viri Dei Abbatis munificentiam, et ut fiat in te fons aquæ salientis in vitam æternam, quatenus mihi misellæ digneris illam concedere aquam, qua manus diluet servus
C Christi Gerardus post perceptam Eucharistiam.

manus laverat, epota, visum subito recuperat,

57 Quam cum fideliter, ut petierat, impetrasset, et omnipotentiam Dei fidemque sancti Viri flebiliter implorasset, maxima cum devotione pitissando sorbillavit, atque faciem exinde abluens, exstinctas etiam ocellorum pupillas liniendo humectavit, et humectando linivit. Quid multa? eadem nimirum hora, o mira res et jucunda ! ab ejus faciecula nox exulat atra, et emicat lux peregrina, et clarissime intuetur intuentes se, Viri Dei vestigiis provolvitur cum gratiarum actione : quam ille, ut erat clementioris animi, clementer excipiens erexit, atque hujuscemodi blanda voce corripiens infit : Desiste, quæso, filia, desiste cultum tantæ venerationis mihi impendere, et ne velis exiguitati meæ donum Dei imprudenter adscribere.

mulieris fidei miraculum unice adscribit.

58 Per fidei enim tuæ meritum et devotæ spei additamentum virtus Sacramentorum reparavit tuorum lumen oculorum. Vade, filia, vade in pace, Dominoque soli grates rependе. Sic mulier, expulsa cæcitatis incommoditate, quæ prius se indoluerat advenisse altero manipulante, nunc beati Viri meritis et intercessio ne absque alterius adminiculo tripudiat repedare. Cujus famosa jucunditas miraculi longe lateque percrebuit ad laudem Dei, venerationemque Servi ejus multorum corda excitavit : et ne cui incredulorum videatur incredibile, quomodo, inquam, poterat non posse, qui semper erat unitus Omnipotentis corpore *. D

* corpori

O lux vera, Deus, cunctorum Conditor unus,
Sæcula per cuncta tua fit promissio vera.
Vos, inquit, sancti, vos estis lumina mundi,
Nec valet in tenebris abscondi lux probitatis.
Ecce nunc Siloicum renovasti collyrium *oo*, quo *oo*
quondam oculasti native oculis captum, quem sacro prius sputo linitum dignatus es dirigere ad natatorium Siloe lacum : unde et nos cum ipso ante tuum procidentes conspectum, tibique debita referentes præconia laudum, ex intimo fidelique affectu cordium confitemur te Deum verum, Dei veri Filium.

ANNOTATA.

a *Gislebertus seu, ut ab aliis scribitur, Giselbertus, Lotharingiæ, quæ tum multas Belgii provincias complectebatur, Inferioris ac Superioris dux seu gubernator toto tempore, quo sub decimi sæculi initium Carolo Simplici, Francorum regi, regio illa paruit, multa adversus hunc principem, uti apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum pag.* 224 *et seq. Chronici Saxonici auctor, aliique scriptores docent, perfide fuit molitus. Nec deinde, post annum* 925, *quo Carolo Simplici ab Heriberto Viromandensi comite in captivitatem rapto Rodulphus Richardi Burgundiæ ducis filius Francorum rex fuerat substitutus, Hen-* E *rico Aucupi, Germaniæ regi, Lotharingiam adepto, meliori fide servivit. Quamquam enim ipsemet Henricum in Lotharii regnum seu Lotharingiam evocasset, multum tamen aberat, ut sibi Germaniæ regem in supremum principem vellet. Modo Henrici, modo Rodulphi partes sequens eo unice collineabat, ut omnem sibi in Lotharingia auctoritatem potestatemque vindicaret. Hunc porro agendi modum Giselbertus pluribus annis constanter tenuit, donec tandem a Lothariensi quodam, nomine* Christiano, *qui illum astu ceperat, captivus ad Henricum fuit adductus. Tunc enim Henricus illum non male, ut merito facere potuisset, sed bene habuit, volensque virum periculosum juxta ac industrium, a cujus amicitia dexteritateque tutam poterat sperare Lotharingiæ possessionem, sibi devincire, libertatem ei reddidit, simulque Gerbergam filiam ea conditione nuptui dedit, ut fidelitatem promitteret; Gislebertus autem, quæcumque ab eo exigebantur, promisit, stetitque promissis, quamdiu Henricus in vivis fuit superstes. At vero contra Ottonem, qui Henrico anno* 936 *vita functo in Germaniæ et Lotharingiæ regnum successerat, arma iterum movens, misere tandem, uti infra docet biographus, in Rheno interiit. Hæc omnia apud Bouquetum tom. VIII Franciæ Scriptorum Chronici Saxonici auctor, aliique* F *scriptores docent.*

b *Psalmo* 48 ℣ 13 *et* 21.

c *De Henrico Aucupe, prius Saxoniæ dumtaxat duce, ac deinde Germaniæ atque etiam Lotharingiæ rege, qui et patrem Saxoniæ ducem et filium imperatorem nomine* Ottonem *habuit, hic sermo est.*

d *Designatur hic Otto, cognomento* Magnus, *imperator, pro quo vide etiam jam dicta ad litt.* a *et* c.

e *In Chronicon, quod hic laudat biographus, in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus Mabillonius ita observat :* Chronicon istud, cujus verba refert anonymus Vitæ Gérardi scriptor, ante sæculi decimi finem scripsit auctor ignotus, nec uspiam inter scriptores Germanicos apparet. Hunc tamen legerat auctor Chronici Saxonici seu Magdeburgensis Ms.; nam plurima ipsius verba sibi sumsit. *Verum cum Chronicon, quod laudat biographus, inter scriptores Germanicos nuspiam appareat, non sat capio, unde didicerit Mabillonius, plurima illius verba sibi sumpsisse Chronici Saxonici seu Magdeburgensis Ms. auctorem ? An forte hic illud ipsemet indicat ?*

f *Chronographus, hic laudatus a biographo, verosimillime alius non est, quam Liutprandus, primo Ticinensis diaconus ac deinde Cremonensis episcopus. Etenim hic in sua de Europæ imperatoribus et regibus Historia, quam sæculo decimo sex libris est complexus,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A *complexus, quamque Bouquetus tom. IX Scriptorum Rerum Gallicarum inseruit, iisdem fere verbis eadem refert, quæ hic de Constantini Magni lancea per Henricum Aucupem obtenta memoriæ prodit biographus. Ut res ex Liutprandi et biographi collatione illico patescat, Liutprandi verba describo. Apud Bouquetum tom. cit., pag.* 146 *sic habent :* Burgundionum.... rex Rodulfus.... lanceam illam (*Constantini Magni*) a Samsone comite dono acceperat. Erat enim, excepta ceterarum specie lancearum, novo quodammodo opere novaque elaborata figura, habens juxta limbum medium utrobique fenestras. Hæ pro pollicibus perpulchre duæ acies usque ad declivum medium lanceæ extenduntur. Hanc igitur Constantini Magni sanctæ Helenæ filii, vivificæ Crucis inventricis, fuisse affirmant : quæ media in spina (quam limbum superius memoravi) ex clavis manibus pedibusque Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi affixis, cruces habet. Henricus itaque rex, ut erat Deum timens, totiusque religionis amator, audito, Rodulfum tam inæstimabile donum habere cæleste, nuntiis directis, tentavit, si præmiis aliquibus id posset acquirere, sibique adversus visibiles invisibilesque hostes arma invictissima triumphumque perpetuum præparare. Quod cum rex Rodulfus modis omnibus, se numquam factu-
B rum, ediceret, rex Henricus, quia mollire hunc muneribus non potuit, minis terrere magnopere curavit : omne quippe regnum ejus cæde atque incendiis se depopulaturum esse, promisit. Quia vero, quod petebatur, munus erat, quo cælestibus terrea Deus conjunxerat, lapis scilicet angularis faciens utraque unum, Rodulfi regis emollivit cor, justoque regi justa juste petenti cominus dedit. Neque enim, pace præsente, simultati locus erat.

g *Hic indubie designatur Rodulfus hujus nominis secundus Burgundiæ Transjuranæ rex, qui anno* 912 *Rodulfo patri in hoc regnum successit, annoque* 937 *excessit e vivis, uti in Chronico apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum pag.* 250 *docet Hermannus contractus.*

h *Si vera memoret biographus, nescio, quænam hic Henricum Aucupem justitiæ species commendet.*

i *A substantivo Græco* Ῥομφάια, *quod gladium significat.*

k *Henricus, Henrici Aucupis filius, et Ottonis Magni frater, aliquamdiu contra hunc Everardo et Gisleberto ducibus rebellibus adhæsit, ut Sigebertus in Chronico aliique scriptores testantur.*

l *Bruno, Henrici Aucupis Germaniæ regis filius natu minimus, anno* 953 *Coloniensis archiepiscopus est creatus, simulque ab Ottone Magno imperatore*
C *fratre suo, regnum Lothariense gubernandum accepit, quemadmodum Frodoardus docet in Chronico.*

m *Sigebertus Miræi in Chronico ad annum* 959 *sic scribit :* Bruno, archiepiscopus et archidux Lotharingiæ, secundas partes in regno fratris sui potenter et industrie administrans, Raginerum Montensem comitem, qui Longicollus cognominabatur, apud Valentianas evocatum capit, et irrevocabili exsilio damnavit pro eo, quod regnum bellis inquietabat; vel, quod verius fuisse dicitur, pro eo, quod, mortuo Gisleberto duce, consanguineo suo, ea, quæ Gislebertus uxori suæ Gerbergæ, sorori imperatoris, in dotem contulerat, violenter ei auferre præsumebat. *Frodoardus in Chronico ad annum* 957 *ita memorat :* Videns.... Ragenarius non posse venienti resistere multitudini, ad Brunonem venit : at quia quæsitos dare noluit obsides, eum Bruno comprehendens, sub custodia secum deduxit, nec multo post trans Rhenum in exsilium misit. *Raginerus ergo seu Ragenarius, de quo hic agit biographus, certe non ante annum* 950, *ac verosimilius quidem, eo quod Frodoardo potius quam Sigeberto credendum sit, non ante annum* 957 *vitam cum morte commutavit. Quapropter, cum Raginarius seu Raginerus I, Hainoensium comes, anno* 916, *uti apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum p.* 224 *Chronici Saxonici auctor docet, vita functus sit, Rainerum seu Raginarium secundum designat biographus, ac proin, cum hunc vocet* Longicollem, *confirmat opinionem nostram, qua opinamur Rainerum secundum, non autem primum, fuisse hoc cognomento appellatum. Adi Commentarium prævium num.* 27.

n *Hæc, quæ hic de Henrico, Ottonis Magni fratre, Everardo comite et Gisleberto duce narrantur, apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum Hermannus Contractus aliique Chronicorum auctores cum anno* 939 *conjungunt, ut adeo hoc anno gesta esse, certum appareat atque indubitatum; neque enim morari hic nos debet Sigebertus, qui alium annum assignat; is quippe scriptor a veris annis, quibus res, quas narrat, gestæ sunt, assignandis sæpissime aberrat. Porro chronographum, quem laudat biographus, alium hic iterum non esse, quam Liutprandum, liquet ex eo, quod apud Bouquetum tom. VIII Scriptorum p.* 247 *in Luitprandi Historia etiam occurrant hæc de Everardi et Gisleberti interitu, quæ se ponere seu transscribere biographus innuit, chronographi illius verba :* Everardus gladiis occiditur, Gislebertus Rheni undis submergitur; quas quoniam exsorbere præ multudine non potuit, anima recedente, defecit.

o *Vide hic litteram* b.

p *S. Gislenus nona colitur Octobris die. Vitam hujus Sancti Sæculo secundo Benedictino jam edidit Mabillonius, eique librum, qui miracula S. Gisleni* E *complectitur, adjecit; in hoc autem auctor Rainerus visionem, quam hic narrat biographus, etiam commemorat. Adi Commentarium prævium num.* 136 *et* 141.

q *Cœnobii hujus notitiam num.* 133 *et seq. Commentarii prævii suppeditat.*

r *Erat S. Gislenus, uti apud Mabillonium Sæculo secundo Benedictino cit. pag.* 790 *Vita ejus testatum facit, natione Græcus, hincque hic sese vocat* Argolicum.

s *Pro pagi hujus locique Broniensis notitia videsis Commentarii prævii num.* 13 *et* 30.

t *Matricularii qui olim fuerint, num.* 133 *Commentarii prævii exposui.*

u *Pravos horum clericorum mores Raineri jam laudati verbis descriptos dedi Commentarii prævii num.* 134.

x *Vocabulum hoc Græcum est, idemque significat, quod Latine mansionarius seu custos ecclesiæ.*

y *Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus recte ad hunc locum ita observat :* Legendum vel Stephano, qui ad annum 934 (*alibi ait ad annum* 933) Cameracensibus præfuit, vel certe Fulberto, proximo ejus successori. Nam Thieddo non ante annum 964 Cameracensem cathedram obtinuit. F

z *Visio, a biographo hic memorata, ante annum circiter* 932, *ut ex iis, quæ Commentarii prævii* § 11 *disserui, facile intelliges, non evenit, ac proin iterum hic designatur Rainerus seu Raginerus secundus, cum tunc Rainerus primus in vivis amplius non fuerit superstes, quemadmodum ad lit.* m *jam docui.*

aa *Mirum est, quantum hic in tota narrationis serie a Rainero dissonet biographus. Adi Commentarii prævii* § 12.

bb *Epistola* 2 *ad Timotheum cap.* 2, ℣. 4.

cc *Ita fere Epistola ad Romanos cap.* 13, ℣. 1.

dd *Ita fere Epistola Petri prima cap.* 2, ℣. 13.

ee *Matthæi* 5, ℣. 16.

ff *Lucæ* 11, ℣. 33.

gg *Agalma hic ovile seu caulam significat.*

hh *Melbodium seu Malbodium Belgii in Hannonia, quod S. Aldegundis sæculo septimo condidit, oppidum ad Sabim fluvium Montes inter et Avennas situm est, æquali fere utrimque quatuor leucarum distans spatio.*

ii *Psalmo* 106, ℣. 42.

kk *De tota hac biographi nostri narrationis serie, qua corporis S. Gisleni recuperatio* S. Gerardo *adscribitur, videsis Commentarium prævium* § 13.

ll *Lucæ* 14, ℣. 30.

mm *Ita vocatur Severinus Boetius, quod inter nomina,*

AUCTORE ANONYMO.

mina, quæ habuit, etiam nomen Anicii *fuerit. Fuit scilicet appellatus* Anicius Manlius Torquatus Severinus Boetius.

nn *De hoc vico vide Commentarium prævium num.* 162.

oo *A vocabulo Græco* Κολλούριον, *quod* medicamentum oculare *significat.*

CAPUT IV.

Arcessitur ad Arnulphum Flandriæ comitem; ab hoc, quem calculi morbo prodigiose liberat, multa monasteria accipit administranda, Blandiniense et Sithiense reformat, omniumque deinde abdicato regimine, Bronium se recipit, diemque ibi extremum claudit.

Arnulphus, Flandriæ comes, calculo laborans

Hac igitur tempestate Arnulfus marchio dominabatur Flandrensi provinciæ *a*, vir valde opulentus qualibet rerum possessione, sicuti claret hodieque in posterorum ejus ditiori progenie. Qui tametsi nummatus erat et uberioris substantiæ, nullo tamen adhibito sibi medicamine, remedium aliquatenus valebat attingere super gravissima, qua detinebatur, ægritudine : cui utique congruum aptamus versiculum :

a

B

Æger dives habet numeros, se non habet ipsum.

Continuis namque cruciatibus macerabat eum calculus, intolerabilis videlicet morbus, qui urinam inhibens nuncupatur vulgo lapillus. Ad quem multi chirurgorum medendi gratia certabant convolare, qui se numquam Pæonio cessisse magistro jactitabant in medicinali arte, sperantes, se ab eo, quem noverant divitiis superabundantem, emolumentum accepturos cum magna dapsilitate. Quibus unanimiter volentibus Hypocratico eum scapello incidere, ita ut demum valerent, quo laborabat, lapillum elicere; quippe quem ajebant haud aliter posse sospitatem integram recipere : nullatenus audebat ille super hujuscemodi acquiescere, ne forte, dicens, dum quæro indulgentius vivere, incipiam moriendo inclementius deficere.

Gerardum ad se arcessit,

60 Porro chirurgi peritiam artis suæ quærentes ostentando extollere, et extollendo ostentare, atque marchionis animum ob metum mortis pavidum ad id sustinendum confortando animare et animando confortare, sub ejus conspectu eodem morbo confectos bis novem inciderunt, quos quidem omnes præter unum, qui defunctus est, in brevi curaverunt *b*, Et quoniam is sibi medelam incidendi evitandam monstravit, tale quid ulterius auscultare noluit. Tandem divina miseratione reversus ad se, spem, quam inconsulte posuerat in homine, cœpit ad Deum competenter reflectere, qui, sicut expertum legimus virginal beatæ martyris Agathæ, universa curans restaurat solo sermone *c* : ut Viri Dei bonum olfaciens odorem fama diffundente maxime de cæca muliere, quæ tenebris caruerat ejus intercessione, non distulit humillima petitione per volipedem legatum efflagitare, quatenus ad sui præsentiam usque dignaretur defatigare.

C

b

c

ejusque pro se apud Deum intercessionem enixe rogat.

61 Cui cum advenienti honorifice occurrisset, et ut congruebat, cum omni officiositate excepisset; cujus morbi infortunio excruciaretur, lugubriter intimavit, et ut pro sui recuperatione apud Omnipotentis clementiam intercederet, suppliciter imploravit. Ad quod Vir Domini respondens intulit illi : Crede mihi fortiter, non novi, me tantæ virtutis esse vel meriti, ut fiduciam tantæ rei valeas committere mihi. Istud sane perfectorum est virorum, magis autem carne solutorum, Dominoque semper assistentium. Ego vero quisnam sum, vilissimum Dei mancipiolum, a quo expetas tam difficillimum humanitati subsidium? Si vis perfectam, Domino committe medelam. At comes Arnulfus hæc ingeminat gemebundus : Ut perpendo, pater mi dulcis, occasionem quæris, me debeas præstare, quod peteris. Præsume, quæso, præsume de Domini bonitate, nec differas mihi opem accommodare, quam, ut spero certissima spe, dignabitur Deus per interventionem tuam mihi conferre in tanta ægritudinis anxietate. Ne, quæso, claudas viscera compassionis a me, sed ut divinitus tibi propitietur, mihi moribundo propitiare. Vir vero Domini sic obviat illacrymanti. Ne videaris, dilectissime, incassum a parvitate mea requisisse solatium, jacta semper, jacta in Domino cogitatum, tibique nostrum placeat consilium.

D

Sanctus triduanum jejunium, quod et ipsemet observat, comiti injungit,

62 Est tibi multarum non infima copia rerum. Cujus aliquantulum expendendo necessitatibus pauperum, abolere poteris tuorum enormitatem scelerum. Ob peccata enim accidit interdum hujusmodi incommodum. Ut, dum taliter benignum placaveris Christum, incolumitatis exoptatum valeas recuperare remedium. Debet quippe dives et opulentus ministrare egenis et pauperibus : tu vero Dei gratia dives es et opulentus. Debes igitur ministrare egenis et pauperibus : qui enim minimis administrat fratribus, administer Dei invenitur gratissimus. Marchio cuncta probat, quem marcor dirus obuncat. Gratissimum, inquit, est mihi, quod suades, Famule Dei, dum pietas Domini dignetur me miserari. Et quemadmodum ille Euangelicus quondam Zacchæus, dimidium bonorum meorum do pauperibus, dummodo sævissimus sopiri valeat morbus, qui pertinaciter meos depascitur artus. Cum ergo obtemperanter Viri Dei sententiam amplectens probasset, domesticosque suos id exsequi fideliter imperitasset : ab ipso Viro Dei coabstinente triduani abstinentia jejunii consequenter indicitur illi, quatenus uterque tali parsimonia purificati, animo spirituali refectione refocillati, invenirentur condigni accedere mysteriis Christi.

E

hicque post illud sub Missam, a Gerardo celebratam, calculo prodigiose liberatur.

63 Quod ut devotissime, prout res exigebat, expleverunt, Sanctorumque suffragia lacrymabiliter interpellaverunt; Athleta Dei divinis accingitur armis, celebrans sollemnia Missæ cum consuetis fletuum suspiriis. Cumque mysteriis participasset Sacramentorum, et marchioni inhianter exspectanti reperti sunt ex eisdem participum *, pande, pande o pagina mirum, repente micturiendi appetitus marchionem impetiit ipsum, moxque congruum petens secessum, sine difficultate urentem eminxit lapillum *d*. Quo pristinæ sanitati mirabiliter restituto, quanti in ejus pectusculo exuberaverit gaudii exsultatio, quanta cunctos sibi fideles obtinuerit Domini collaudatio, quantave circa Virum Dei excreverit condecens veneratio, an a nobis exigit vestræ unanimitatis dilectio, dum nostra exilis descriptio nequeat comprehendere stilo? Hæc tantum sufficiant compendiosius dicta, quoniam tota, quæ sibi ancillabatur Flandrensis provincia, et super ejus infortunio antea emarcuerat mæsta, ob ejus incolumitatem quodammodo reviruit læta.

* *videtur hic aliquid deesse.*

d

F

Sanctus, donis plurimis, quæ ei Arnulphus offert, non admissis,

64 Abbas vero reverendissimus in humilitatis arce fundatus, nullo modo suis arrogavit viribus hujus beneficii mirabile munus, sed Eucharistiæ potius omnipotentissimis effectibus. O omnigenis hominum linguis prædicanda Domini Jesu cunctipotentis munificentia! Istiusmodi medicinale malagma quondam adhibuit salutigera vestimenti ejus fimbria, mulieri fluxu sanguinis laboranti per duodena annorum curricula, quæ in medicos sua profusus * expenderat patrimonia, nec ab ullo eorum competentia consequi poterat curationis remedia. Comes igitur Arnulfus, beneficentiæ sibi collatæ remunerator, liberalissime Virum Dei compluribus peroptans honorare muneribus, non pauca auri vel argenti pondo ejus præsentavit obtutibus, ut quondam Elizeo, Eliæ domestico, Naaman Syrus, quatenus hoc suis suorumque fratrum asportari juberet usibus. Quod ille omnifariam excusando repudiavit, dignumque memoria verbum indignatus marchioni objecit. Si nostra, inquiens dereliquimus, quomodo aliena accipiemus? Monachus quærens in terra proprietatem, nullam dignoscitur habere religionem : monachus pecuniosus convincitur esse leprosus.

* *forte* profusius

Quid

A Quid enim aggestus pecuniæ, apud monachos maxime, nisi lepra animæ? Certe frater Gerardus non vult fore pecuniosus. Non igitur fiet, Domino miserante, leprosus.

ægre tandem, ut facultatum ejus decimas acceptet, inflectitur.

65 Sic quippe Vir totus Domini servitio deditus metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari divites perituras solent divitias custodire. Hoc exemplo commoniti caveamus nos monachi *e* philargyriam, immo lepram Giezi, qui postponens præsagia vaticinantis fiedici *, leprosus possessor exstitit pecuniæ Naaman Syri. Sacramentis tamen terribilibus obstrictum comes vix tandem perurget, ut suarum decimas saltem facultatum acceptaret, easque ut prudens œconomus consideranter dispensaret, prout Spiritus Sanctus sibi dignanter inspiraret. Et hoc quoque prius humiliter declinavit, ac paullo post non ambitiose suscepit, quas prudentissima consideratione tripertivit, et fidelissima dispensatione dispertivit. Et bissem * quidem Deo servientibus cœnobitis pauperibusque erogavit, trientem vero Broniensis ecclesiæ necessario reservavit. Tunc etenim temporis erat Broniensis ecclesia velut arbuscula noviter plantata, necdum ad plene radicata, quæ irrigationis postulans adjumenta, si forte cesset cultoris industria, B inutilis redditur et infœcunda.

e

* fatidici

* bessem

Addit comes abbatiarum omnium, quæ sud ditione sua sunt, administrationem.

66 Sic igitur marchio, spectata Viri Dei virtutifera probitate, magisque monastica, quæ circumquaque divulgabatur, religiositate, abbatiarum, quotquot habebat sua sub potestate, commodum duxit procurationem sibi commendare *f*.

f

Quo rursus baculo Pastor venerandus adepto,
Mox sibi commissas disponit visere caulas,
Ne lupus incautos vexaret mordicus agnos.

Inprimis autem adiens Blandiniense monasterium *g*, ab Amando *h* præsule beato Gandavi fundatum, non solum repperit omni religiositate nudatum, utpote occupatum sæcularissimis clericorum; verum etiam infestatione perversorum ad nihilum pœne redactum; insuper et, quod erat lacrymarum fonte gemendum, excubiis trium, qui ibidem quieverant, Sanctorum multo jam tempore exspoliatum.

g
h

Sanctus monachos clericis Blandinii substituit.

67 Porro Athleta fortissimus Divinitatis ope præditus, nullo modo cessit laborum sudoribus; sed cum beato Joseph tunicam talarem indutus, semper fine bono suos prosperavit incœptus, et, eliminata abinde clericorum irreligiositate, licet jactitarent sese ventosa nobilitate, melioratis quibusque, cœnobitarum religionem non distulit subrogare, quemadmodum duobus in locis paullo ante meministis eum jam actitasse. Quod illi ægerrime ferentes, seseque ulcisci deliberantes, hostis C antiqui malitia perculsi, studiis Viri cœperunt æmulari, ejus quoque conversationi derogare, quosque etiam possent ab illius visitatione compescere. Cumque jam se conspicerent non posse ejus profectibus obviare, sed magis magisque illius opinionem crescere; ad hoc usque perducti sunt succensi facibus invidiæ, ut comminisci præsumerent de sibi inferenda, pro nefas! nece.

Hinc cum impii quidam meditantur occidere: ast hi a scelere

68 Sed Domino protegente, dum eorum cassarentur insidiæ, et nequirent intercipere animal Dei, occulatum undique; quadam die junctis complicibus factionis sacrilegæ valvas irrumpunt ecclesiæ, quærentes eum, quod et dictu nefas est, ante altare unanimiter discerpere sacerdotali etiam infulatum podere. Quibus miram prætendens constantiam, imperterritus procedit in obviam, Deo immolandam sese alacriter opponens hostiam. Sic sic sermo completur veridicus: Permanet intrepidus confidens, ut leo, justus. Quos arguens, O, inquit, cives, quæ tanta exagitat vestras insania mentes, ut adversum me imbellem corripiatis arma rebelles? Inermis quidem terrestribus, armatus sum vero armis cælestibus: proinde non me vestra terrent spicula, neque hæc præsumtio tam flagitiosa. Non equidem recuso bibere pro Domino Jesu calicem mortis, qui pro me dignatus est ferre suo in corpore stigmata passionis. At illi in faciem ejus contemplantes divinum et mirabile quiddam, ingenti pavore concussi, ante ejus præsentiam corruerunt proni in terram.

AUCTORE ANONYMO.

prodigiose prohibentur, veniamque a Gerardo petunt et impetrant.

69 Sicque animo consternati, et ultra modum exanimati, vix valebant verba precantia fari, vestigiis ejus pariter provoluti. Ignosce nobis, inquiunt, Pater venerabilis, ignosce erratis nostris, et ne reputes, suppliciter petimus, quod contra te sic insipienter egimus: miserere lugentibus, indulge pœnitentibus. Quibus clementer elevatis et vehementer anxiatis, ad ignoscendum perfacilis Pater ait amabilis: Quoniam quidem, inquit, reatus vestri offensam agnoscitis, pœnitudinemque compuncti ostenditis, benignitas Salvatoris peccata remittentis dignetur ignoscere vobis: ego quoque ita dumtaxat ignoscens acquiesco supplicationi vestræ, ut, quomodo nunc usque fuistis impedimento huic ecclesiæ, sic deinceps sine simulatione satagatis subsidio esse; nunc nunc recedatis cum pace. Quemnam, quæso, imitatus est in hoc gesto, nisi eum, qui passurus abiit Hierosolymam vultu obfirmato, et sub ipso passionis articulo persecutores suos prostravit solius sermonis jaculo?

Sanctus Gandavum SS. Wandregisili et Ansberti corpora transtulit i

70 Cum quanta vero lætitiæ et exultationis gratia sanctorum superius memoratorum Wandregisili, Ansberti atque Vulfranni corpora transtulerit *i*, ab urbe Bononia revehens ad propria, angustare refugit nostra narationis angustia, præsertim cum hactenus tota idipsum protestetur Flandrensis provincia. Sed nec ab hisce reliquiis ecclesia Broniensis expers habetur et immunis. Nam præter E cetera a Gandavo istuc delatum ejusdem beati abbatis Wandregisili brachium, nec non et, quod est præcipuum, inæstimabilia pignora primatis Apostolorum *k*. Ut autem brevitati serviamus, et plura omittentes, pauca recolamus, quam strenue etiam beati Bertini cœnobio aliquamdiu præfuerit, reticemus, quamque saporosos disciplinæ Regularis inibi protulerit fructus *l*. Sed ne penitus taciturni silentio supprimamus relata nobis a majoribus, decem et octo cœnobiorum traditur exstitisse procurator vigilantissimus *m*, Domino complente, quæ suis promiserat fidelibus hoc et hoc relinquentibus centies tantum in tempore hoc cum persecutionibus.

i

k

l

m

confluentesque undique ad se monachos salubriter instruxit.

71 Tantus autem fervor ad colligendas Deo animas accenderat illum, ut sic sollicitudinem gereret monasteriorum, quatenus per habitacula discursando singulorum, ad amorem patriæ cælestis excitaret corda audientium. In qua desudans felici exercitatione, multorum benevolentiam alliciebat familiaritati suæ. E diversis quippe locorum partibus confluebat ad eum ædificationis gratia Ordo F monachicus, tanti Viri pudicos et imitabiles actus sitientes imitari totis virium conatibus. Videres quasi ex diversis alveariibus apes ad hanc florigeram arborem convolare, ut inde favis arentibus nectar melliflui roris possent instillare. Quos ille benigno gratantique animo suscipiens, et monasticæ edulio normæ affluenter reficiens, de discipulis idoneos præceptores, de perfectioribus perfectissimos reddebat doctores. Discedebant alii moribus et religione instructi, accedebant alii nihilominus instruendi. Indesinenter enim quasi nardus miro odore virtutum fragrabat, et Scripturarum fontem aperiens arentia mentium prata rigabat.

Bello Neustrasios inter et Austrasios flagrante,

72 Sic divini pigmentum verbi, cujus vitali redolebat suavitate, fratrum intrinsecus languentium indigentiæ curabat communicare, quod trajiciendo masticantes saporifera ruminatione ab omni vitiorum convalescerent infirmitate, atque gustando mererentur considerare, quam suavis est Dominus sperantibus in se. Ne cui autem legentium videatur incongruum verbis Scripturarum aptari tale vocabulum; noverit utique sermonem divinum aptissime appellari pigmentum, qui, quo magis ruminando teritur ore sermocinantium, eo magis reddit saporis odorisve oblectamentum, ab animæ languentis stomacho pellens mortale fastidium, qui,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AUCTORE ANONYMO.

qui, licet ob sui puritatem mordax sentiatur in ore, suæ tamen virtutis dulcorem salubriter diffundit in corde. Hoc eodem tempore orta est
n non parvæ perturbatio guerræ *n* inter summates
o Austriæ ac Neustriæ *o*, quæ peccatis exigentibus adeo excanduit usquequaque, ut non modo periclitarentur negotia reipublicæ, sed et minimum reverentiæ præstabatur sanctæ Dei Ecclesiæ. Unde vero sit ortum ejusmodi discidium, si vis scire ad liquidum, chronographia pandat priorum. Fiebant ergo strages virorum, viduitates mulierum, orbitates parentum, incendia urbium, captivitates plebium, infractiones atriorum, desolationes ecclesiarum.

Villarum prædas quis comparet atque rapinas?
p Quis creberrimas hinc inde caballicatas *p*?
Quisve cruorivomas possit perstringere pugnas?

Broniense monasterium a Dionysianis monachis redimit, utque huic

73 Tali ac tanta inquietudinis procella tunc temporis agitabatur respublica, quam post pusillum pietate inolita divini respectus consolidavit anchora. Hac igitur necessitate coactus divæ memoriæ dominus abbas Gerardus, Catulliacam beati Dionysii adivit percitus abbatiam *q*, Broniensem
q redimens ab ibidem Deo famulantibus ex ea, quam
r sibi rogam *r* erogaverat comes Arnulfus. Verebatur siquidem non mediocri sollicitudine, quin ex-
B terminio succumberet sub tot malorum turbine,
s præsertim cum remota a finibus Merovingiæ *s*, ad quam pertinebat illo in tempore, in meditullio sita est Lotharingiæ, quam absque dilatione beati Lantberti contradens majori ecclesiæ, utpote interjacentem Leodicensi parochiæ, domini Faraberti *t* commendavit tutelæ tunc pontificis ex Prumiensi abbate. Hanc, licet parvam, quantum magnipendens diiexerit, ipse evidentissima declaravit liberalitate, mutua videlicet vicissitudine recompensans eidem abbatiæ viginti mansos telluris instauratæ, quos ipsa possidet ecclesia usque hodie in gyro sibi positos solida cum quiete.
t

Privilegium Pontificium impetret, Romam petit;

74 Amicus vero Domini in omnibus et super omnia Broniensis cœnobii prospiciens utilitati, Broniensis monache, audi; audiens vero cave oblivisci : tametsi afforet ævo progressiori, non tamen duxit oneri Romam usque fatigari *u*, quatenus, cujus fundator erat oratorii, devotus imploraret patrocinium summi Apostolorum principis Petri, atque ab ejus vicario satageret adipisci de rebus et libertate ejusdem monasterii authenticos apices confirmantis decreti. Quod cum mira alacritate animi dominus Stephanus sanctæ Romanæ Sedis tunc Apostolicus jussisset fieri, (ipso consistente Viro Dei, immo dictante debentia scribi)
u
C plumbeo bullatum sigillo privilegium, quod et pertongar *x* appellant, contulit illi, concessa etiam licentia sibi, ut gratia id confirmandi ex præcepto ipsius domini Apostolici omnes subscriberent episcopi, per quos repatriando speraret ipse reverti *y*. Et quoniam in promptu habentur hujusce scripti monumenta, quippe quæ cum omni diligentia hactenus conservat Broniensis basilica, ne cui lectorum displiceret prolixius syrma, supersedimus singula ipsius hic apponere verba.
x
y

unde dum revertitur, res in via, cujus felix

75 Ceterum prudens lector perspicacissimam hujus Viri Dei demiretur prudentiam, quanta videlicet ingenuitate in ejusmodi scripto libertaverit hanc abbatiam, et qualem vel quantam subeat æterni anathematis pœnam, si quis temerario ausu, quod absit, infringere præsumat eam. Ut autem ad rem redeamus, et quid relatu dignum divina virtus in eodem itinere Fideli suo præstiterit, recolamus; ab urbe Roma prosperrime progressus, ad montem, qui dicitur Jovis *z*, devenerat ipse Beatus. Cumque cum suis angusta carperet declivia montis, incaute gradiens unus e sagmariis
z
aa *aa* sarcinatus lapidibus porphyreticis, quos ad sua Vir Dei transvehebat causa necessariæ venustatis, deorsum cecidit rotatus ad concava vallis. Quod molestissime ferentibus, qui conveniebant, comitibus,

Nil adeo motus, sic infit Vir venerandus :

Quare pusillanimes vos reddunt talia, fratres? D
Laus Domino cunctis reddatur pro benefactis.

eventus Gerardi meritis fuit adscriptus, prodigiosa event.

76 Et accito quodam ex illis, quos dicunt Marones *bb*, salva mercede, jussit, ut saltem sagmarii sarcinam perquireret continentem lapides. Ad hos siquidem magis deflectebat animum ob illud fortasse prolatum :
bb

Omne, quod est rarum, dignoscitur et pretiosum.

Nam quis non exstinctum indubitanter crederet illum? Quis vel corpus ad terram integrum pervenisse autumaret, dum interpositis ubique scopulis, discerpi in partibus potuisset? Requisitus autem, non solum vivus, verum etiam incolumis et illæsus repertus est cum lapidibus. Tunc patenter cunctis innotuit, quod ideo lædi non potuit, quia hunc in casu suo oratio Dei Viri portavit. Ex hoc autem lapide, ut in præsentiarum est cernere, insignitur hodieque majus altare Broniensis basilicæ.

Sic redit ad propria sacer et venerabilis Abba,
Magnificans Dominum, qui dirigit acta suorum.

Mortem sibi imminere divinitus edoctus, monasteria curæ suæ commissa,

77 Sacro itaque doctus spiramine prænoscens, imminere diem vocationis suæ, quo videlicet et rationem redderet villicationis commissæ; necessarium duxit et utile, cœnobia fratrum revisere degentium suo sub regimine, seseque deinceps exuere tot curarum onerosa gravedine, atque idoneum procuratorem sui vice unicuique cœnobiorum substituere. Cum autem, arrepto itinere, ap-
E propiasset villæ, quæ appellatur Marcianæ *cc*,
cc quam et alluit fluvium Sambræ *dd*, uno ex latere
dd pueri ejus horam vescendi cernentes jam affore, congruum sibi caballisque petunt diverticulum ab itinere, amœnumque ac herbidum discedentes in locum protinus discumbunt ad convescendum. Vir autem Domini sub quadam accumbens arbore, amicus amicæ inserviebat parsimoniæ. Qui licet a suis rogaretur importunissime, non tamen acquiescebat epulo indulgere. Vos, aiebat, filii cum Dei benedictione diarium nunc nunc percipite, meum non est hac diei hora comedere, cum siquidem desit piscis, unde possim reficere.

quando interim avis ministerio in via semel pascitur,

78 Ad hoc autem tali utebatur excusationis molimine, ut impransus valeret quomodolibet evadere. Illis vero sermocinantibus pieque alternatim contendentibus, ecce ales, agnomine Asperellus *ee*, eadem in arbore suos confovens fœtus, piscem non modicum projecit ad pedes ejus. Quo viso, Viri Dei clientes sic affantur eum reverenter conjoculantes. Eia, inquiunt, Pater reverendissime, excusationem paullo ante prætendebas pro non
F habito pisce; nunc saltem pulmentarium *ff* cælitus
ff missum noli respuere; nimirum nulla tibi nunc occasio justa. Quid plura? Tandem convictus convictor fit Philochristus. Pullis tamen asperelli de reliquiis mandans superferri; Non patiamur, eos fame cruciari, ne forte piscis iste deciderit patri gnatis perferre volenti. Tanta fuit talisque Viri compassio justi. Hic illud egregii versificatoris libet inserere.
ee

Nunc bonus Eliæ, qui perfidus antea Noë.
Nam etsi juxta nomen suum asper et indomitus consuevit accipere, modo præter solitum prosper et domesticus didicit tribuere.

ultimo visitat, Broniumque deinde se recipiens,

79 Expleta refectione cum competenti gratiarum actione, Vir Dei prosperiori progrediens calle, singula filiorum cœnobia perlustrabat paterna sollicitudine; quos et super monastica commonefaciens religione, ubertimque imbuens divina eruditione, multifaria exhortabatur eos disputatione, ut adversus jacula tergiversantis satanæ servantes unitatem pacis et concordiæ, quasi armati agonistæ semper starent in acie. Cujus salutaria sitienter verba potantes, ejusque præsentiam corporalem inexplebiliter amplectentes, pectoris ex imo suspiria longa trahentes, ne discederet ab eis, supplicabant flebiliter omnes. Quos ille, ut erat melliflui oris, blandiori conveniens affamine, responsum tale perhibetur eis dedisse. Non sic, inquit, fratres amantissimi atque desideratissimi, non sic oportet fieri.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A fieri. Hereditas enim mea præclara est mihi, ibi requies mea in sæculum sæculi, ibi habitabo, quoniam præ cunctis eam elegi. Omnibus igitur rite compositis, cumque pastoribus Pastori summo ovibus commendatis, Beatus pauper spiritu, cunctis, quæ rexerat, ditioribus postpositis, ad dilectam paupertatem gaudenter remeat monasterii Broniensis.

ultimum ibidem diem claudit. 80 Et hæc quoque, Broniensis monache, commenda memoriæ. Qui cum et ibidem cuncta disposuisset mira perspicacitate, fratrumque pectora affluenter irrigasset geminæ caritatis limpidissimo fonte, vehementer defatigatus provectiori ætate, in dies cœpit fatiscere corporis graviori imbecillitate: et perpendens, adesse sibi jam terminum vitæ, cupiensque dissolvi et cum Christo esse, data cœnobitis circumstantibus pace, suum muniret exitum Dominici Corporis et Sanguinis perceptione. Tum imperans, campanam pulsari *gg*, quam jussu suo fusam obtinuerat episcopali benedictione sacrari, o vere pulcri gestum memorabile signi? eadem reboante sonitu dulciori,

Concentu cæli meruit sine fine beari
Miles, et emeritus meritorum lumine clarus,
Ad Fontem vivum sitiens, plenusque dierum
Deposito fragilis tandem velamine carnis
B Christi lucifluam Jesu transmigrat in aulam,
Prænitet Octobris quando lux tertia mensis

Anno ab Incarnatione Domini DCCCCLIX, Indictione II, concurrente V, Epacta XX, Feria II.

ANNOTATA.

a *Hic haud dubie designatur Arnulphus I seu senior, cognomento* Magnus; *hic quippe, qui, quod ad decrepitam nonaginta duorum annorum ætatem pervenerit,* Vetulus *etiam a nonnullis appellatur, ab anno* 918 *ad annum usque* 964, *quo obiit, Flandriæ provinciam comitis titulo moderatus est.*

b *Oportet sane chirurgos illos excidendi calculi peritissimos fuisse. Nescio, an nunc reperire sit chirurgum vel unum, qui tot, quot illi, ex calculosis decem et octo felici eventu posset incidere.*

c *S. Agathæ virginis et martyris Acta tom. I Februarii apud nos exstant inserta; in his autem narratur, sanctæ huic martyri mamillam, quæ tyranni jussu ei fuerat abscissa, divinitus fuisse restitutam, cum prævie Apostolo in carcere sibi apparenti, medelamque offerenti dixisset:* Habeo Salvatorem Dominum Jesum Christum, qui verbo curat omnia, et sermo ejus solus restaurat universa: hic, si vult, potest me salvam facere. *Ad hoc miraculum omni dubio procul hic respicit biographus, perque* C *vocabulum* virginal *intelligit vel* corpus virginale *vel certe* mamillam, *virginalis corporis partem.*

d *Quo* Gerardus *tempore ad Arnulphum Magnum, Flandriæ comitem, accesserit, eumdemque calculi morbo prodigiose liberarit, Commentarii prævii* § 14 *ostendi.*

e *Auctor sese monachum appertissime hic prodit.*

f *Qui hic biographus debeat intelligi, Commentarii prævii num.* 172 *exposui.*

g *Hoc monasterium est quidem e monasteriis, ab Arnulpho* Gerardo *commissis, primum, quod Sanctus reformarit; non tamen primum, quod singulari cura fuerit complexus. Videsis Commentarii prævii num.* 173.

h *De S. Amando, Trajectensi episcopo, actum est apud nos ad sextam Februarii diem; hic autem Sanctus, ut ibidem in Commentario prævio* § 5 *ostensum est, bina Gandavi cœnobia, Blandiniense scilicet et Bavonianum, exstruxit.*

i Gerardus *SS. Wandregisili et Ansberti corpora, uti in Commentario prævio* § 18 *docui, Bolonia Gandavum ad Blandiniense cœnobium anno* 944 *transtulit; tunc autem, ut ibidem monui, una cum binis sacris hisce corporibus translatum etiam Bolonia Gandavum non fuisse S. Wulfranni corpus, solide a nobis ad diem* 20 *Martii pag.* 161 *monstratur.*

k *De tempore, quo Sanctus sacris hisce lipsanis ditavit Broniense cœnobium, consule Commentarii prævii* § 21.

l Gerardus *Sithiense seu S. Bertini cœnobium ab Arnulpho, Flandriæ comite, anno* 944 *gubernandum reformandumque accepit, hocque ad primævam disciplinam revocato, anno circiter* 947 *Gandavum est reversus. Adi Commentarium prævium* § 19.

m *Non edicit biographus, omnia hæc monasteria et a* Gerardo *reformata seu restaurata, et in Arnulphi Flandri ditione sita fuisse. Adhæc quæ de monasteriis* Gerardi *curæ commissis tradit, sese tantum e traditione didicisse, hic aperte declarat.*

n *A vocabulo Gallico* Guerre, *quod Latine* bellum *significat.*

o *Quo de bello sermonem hic verosimilius faciat biographus, Commentarii prævii* § 21 *explanatum invenies.*

p Caballicata *a voce Itala* Cavalcata *significat incursionem, uti ad illud vocabulum in Glossario docet Cangius.*

q *Hæc abbatia ita hic vocatur a biographo, quod in Catolaco, vel, ut alii scribunt, Catulliaco villa seu vico a Dagoberto seniore in S. Dionysii honorem fuerit exstructa.*

r *Hoc vocabulum significat donationem, per quam hic intelligi non puto donationem, qua Arnulphus Magnus, Flandriæ comes, cum primum calculi morbo* E *liberatus esset, facultatum suarum decimas* Gerardo *contulit. Videsis Commentarium prævium num.* 255; *ubi etiam fit commentatio in verba, quibus biographus docet, Broniense monasterium* Gerardi *ætate, utut in Lotharingia situm, ad Franciam pertinuisse.*

s *Id est, Franciæ, appellatione a Francorum e Merovingica stirpe regibus verosimillime desumpta.*

t *Farabertus ab anno* 947 *ad annum usque* 953 *Leodiensem ecclesiam moderatus est, uti in Commentario prævio num.* 256 *et seq. docui.*

u *De ætate, quam tunc, cum Romam privilegii Pontificii Broniensibus impetrandi ergo petiit,* Gerardus *habuerit, disputata vide Commentarii prævii* § 9, *ubi etiam, quo tempore et a quo Pontifice, nomine* Stephano, *Sanctus privilegium acceperit, discussum invenies.*

x *Alii scribunt* Ptongar; *est autem hic haud dubie, ut Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus recte docet,* Pancharta *seu* Panto charta; *quo nomine quævis charta seu quodvis diploma significatur.*

y *Mabillonius lib.* II *de Re Diplomatica, pag.* 154 *docet, diplomata etiam non pauca reperiri, quæ episcoporum absentium nominibus sint signata. Hisce certe diplomatis a Mabillonio memoratis accenseri debet diploma seu privilegium a summo Pontifice* F Gerardo *concessum. Huic enim multi etiam absentes subscripserunt episcopi, atque id quidem, ut biographus hic declarat, ipsiusmet summi Pontificis jussu factum est.*

z *Baudrandus de hoc monte in Dictionario geographico ita memorat:* Mons-Jovis, pars Alpium in ipso limite Rhætiæ, nunc Mons Major S. Bernardi. Vide ibi, quamquam sint, qui credant esse Monjovetto vicum Sabaudiæ in ducatu Augustano. *Vult ergo hic scriptor, Montem Jovis esse eumdem cum monte, qui modo* Mons Major S. Bernardi *dicitur. Postea porro montis, qui modo* Mons Major S. Bernardi *dicitur, hanc præbet notitiam:* Mons Major sancti Bernardi, le Grand saint Bernard, mons excelsus Alpium pars, versus confinia Italiæ, inter ducatum Augustanum in Sabaudia ad Meridiem et Valesiam provinciam Rhætiæ ad Septentrionem, dictus fuit olim Mons Jovis, et nunc sic vocatur a sancto Bernardo de Mentonia, archidiacono Augustano, qui anno DCCCCLXVI monasterium excitavit in viciniis.

aa *Sagmarius hic nihil aliud significare videtur, quam clitellarium seu sarcinarium jumentum.*

bb *Mabillonius in suis ad* S. Gerardi *Vitam Annotationibus ita ad hoc gentilitium nomen observat:* Marrones etiam memorantur in Vita S. Odonis superius edita, a Mauromonte, qui in Galliæ et Italiæ finibus

AUCTORE ANONYMO.

AUCTORE ANONYMO.

finibus positus est, sic nominati. Eum quippe montem Saracenicæ gentis reliquiæ quædam incolentes, inquit doctissimus Cangius in Glossario, omnia latrociniis et excursionibus vicina loca infestarunt, donec ab Italiæ principibus tempore Berengarii Italiæ regis penitus exstincti aut fugati sunt. *Berengarium secundum, qui anno* 950 *rex Italiæ coronatus est, hic haud dubie designat Mabillonius. Etenim Berengarius primus, ut Frodoardus in Chronico docet, anno* 924 *a suis fuit occisus, ac proin, si sub hoc, non autem sub Berengario secundo, exstincti fuissent Marrones, hi in Alpibus non amplius fuissent superstites, quando hos montes* Gerardus *anno ex dictis in Commentario,* 929 *transivit.*

cc Marcianæ, *Gallice* Marchiennes au pont, *vicus est Hannoniæ, seu pagus ad utramque Sabis ripam Tudinium seu Thunium inter et Caroloregium, una circiter leuca a posteriori hac civitate remotus. Hic biographus de hoc vico indubie facit sermonem.*

dd *A voce Gallica* Sambre, *Latine* Sabis.

ee *Accipitrem interpretatur in Glossario Cangius: et vero hoc vocabulum ita interpretandum esse, liquet ex hisce de ave, quæ* Gerardum *pavit, biographi verbis:* Etsi juxta nomen suum asper et indomitus consuevit accipere, modo præter solitum prosper et domesticus didicit tribuere. *Nec contrarium probaveris ex hoc, quem etiam profert biographus, versiculo:* Nunc bonus Eliæ, qui perfidus antea Noë. *Quamvis enim hoc versiculo corvus, qui, ut Genes.* 8 *narratur, dimissus a Noë ex arca, ad eum amplius reversus non est, Eliamque, ut lib.* III *Regum, cap.* 17 *refertur, pane et carne pavit, primario designetur, biographus tamen tantum vult, dictum versiculum, qui communiter corvo applicatur, applicari etiam posse Asperello seu accipitri, quod hæc avis, quæ aliis plerumque mala est,* Gerardo, *cum hunc pavit, bona exstiterit.*

ff *Pulmentum seu pulmentarium, ut notat Mabillonius, pro ferculo etiam ex piscibus facto accipitur, hancque, ut apparet, significationem habet Joannis* 21.

gg *Hoc scilicet signo voluit* Gerardus, *agonem suum fidelium precibus commendare, uti Sturmius abbas, morti proximus, Fuldæ aliquando fecisse legitur.*

DIES QUARTA OCTOBRIS.

SANCTI, QUI IV NON. OCTOBRIS COLUNTUR.

Sanctus Crispus
S. Caius } Corinthi.

S. Lucius
S. Chæremon et alii anonymi } Alexand. aut forte alibi in Ægypto.

SS. Tyrsus et Socii, item
SS. Bonifacius et Socii } MM. forte Thebæi apud Treviros.

S. Marsus presb. conf. Autissiodori in Gallia.

SS. Marcus et Marcianus fratres, et Socii MM. in Ægypto.

S. Domnina
S. Berinna seu Berenice
S. Prosdoce } MM. in Syria.

S. Adauctus martyr in Mesopotamia, ejusque filia Callisthene virgo Ephesi.

S. Dasius martyr Axiopoli in Mœsia Inferiori.

S. Marusius
S. Restitutus et forte
S. Julius } martyres Carthagine in Africa.

S. Ammon seu Amos Ægyptius in Nitria.

S. Petronius episc. conf. Bononiæ in Italia.

S. Quintinus martyr in Turonia, Galliæ provincia.

S. Aurea virgo abbatissa, Parisiis in Francia.

S. Petrus ep. M., forte idem cum S. Petro Capitolio, in Arabia.

S. Magdalveus episc. conf. prope Virodurum in Lotharingia.

S. Franciscus confes., fundator Ordinis Minorum, Assisii in Umbria.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Sancti Marcelli Papæ *meminerunt Martyrologium Bedæ cum auctariis editum, Rabanus et apographum Hieronymianum. In priori legitur:* Romæ Marcelli Papæ; *in secundo:* Romæ Marcelli episcopi; *in tertio:* Romæ, Balbinæ. Marcelli episcopi. *In Martyrologio Romano* S. Marcellus *Papa et martyr annuntiatur die* 16 *Januarii, ubi Henschenius noster, ista referens, fatetur, se nescire, quænam peculiaris ejusdem Sancti festivitas ad hunc diem Octobris allegatis verbis indicetur. Adi igitur prædictum diem* XVI Januarii.

S. Pauli Simplicis *memoria hodie cum elogio inscribitur Menologio, quod Basilii Porphyrogeniti imperatoris jussu concinnatum est. Inscribitur et excerptis nostris ex Menæis Bibliothecæ Ambrosianæ. Verum de eo jam nos cum Martyrologio Romano, magnis Græcorum Menæis excusis et Menologio Sirletiano egimus* VII Martii.

Balbina virgo *hoc die annuntiatur* Romæ *in apographo nostro Hieronymiano. Haud dubie indicatur* S. Balbina *virgo, S. Quirini martyris filia, cujus gesta in Opere nostro habes ad* XXXI Martii.

Sanctorum fratrum, filiorum sanctæ Waldetrudis, scilicet Landrici episcopi et Dentalini pueri translatio *hoc die annuntiatur in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Greveni Usuardum. De utroque in Opere nostro actum jam est; nimirum de* S. Landrico *Metensi episcopo ad* XVII Aprilis.

De S. Dentelino puero *ad* XIV Julii.

S. Aniani *episcopi et confessoris hodie meminerunt Grevenus et alii. In nostro Ms. Florario Sanctorum ejusdem mentio fit ad Kalendas Octobris: verum hic* Anianus *est episcopus Alexandrinus, de quo actum apud nos est cum Martyrologio Romano ad diem* XXV Aprilis.

S. Machillæ episcopi *memoria* in Buta insula, *Scotiæ scilicet, hoc die est apud Thomam Dempsterum in Menologio Scotico, et Philippum Ferrarium in Catalogo Generali; quem cum ambo referant sacrum velum S. Brigidæ imposuisse, fuit ille* S. Macalleus, *de quo in Opere nostro actum est die* XXV Aprilis.

SS. Neophyti, Gaii et Gaiani martyrum *hodie meminerunt Menæa Mediolanensia bibliothecæ Ambrosianæ*